

19343

શ્રીમાલપુરાણ

અથવા

સ્કંદપુરાણ માંહેનું શ્રીમાલમહાત્મ્ય.

દીકા સાથે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

જટાશંકર લીલાધર તથા કેશવજી વિશ્વનાથ.

ગૂજરાત આર્ય ઔપધશાળા-રિચીરોડ.

અમદાવાદ.

અમદાવાદ—“વિજય પ્રવત્તક” પ્રેસમાં છાપ્યું.

સંવત ૧૯૫૫

સને ૧૮૯૯

કિંમત. રૂ. ૨ એ.

‘આ ગ્રંથ સરકારમાં રજીસ્ટર કરાવી સર્વ હક પ્રસિદ્ધ કર્તાએ સ્વાધીનમાં
રાખ્યા છે. ’

પ્રસ્તાવના.

શ્રીમાળનગરનાં તીર્થો, ક્ષેત્રો તથા તે નગરના મહિમાનું તેમજ તેમાં વસનારા શ્રીમાળીઓનું પૌરાણિક વૃતાંત સ્કંદ પુરાણમાં આવેલું છે, જેમાં તે વૃતાંતને “ શ્રીમાળમાહાત્મ્ય ” કહેવામાં આવેલ છે. આ પુસ્તક સ્કંદ પુરાણનું એક અંગ હોવાથી તથા લોકોમાં પણ તે હાલમાં પુરાણ તરીકે ઓળખાય છે તેથી આ ગ્રંથનું નામ “ શ્રીમાળપુરાણ ” રાખેલું છે.

“ શ્રીમાળી શુભેચ્છક ” નામનું ચોપાનિયું જે કવીશ્વર દક્ષપતરામ-ગદ્યાભાષના મુરખી પણા નીચે અને ત્રવાડી જટાશંકર લીલાધરના તંત્રા પણા નીચે કેટલાંક વર્ષ સુધી પ્રસિદ્ધ થયું હતું, તેમાં આ શ્રીમાળમાહાત્મ્ય પણ ગુજરાતી ટીકાસાથે છપાતું હતું; પણ તે ચોપાનિયું બંધ થયું અને તેથી શ્રીમાળમાહાત્મ્ય પણ લગભગ અડધું છપાયા પછી બંધ પડ્યું.

ત્યાર પછી, આ સંપૂર્ણ ગ્રંથને અલગ છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા માટે ધણાક શ્રીમાળી ભાઈઓ તરફથી વારંવાર સૂચનાઓ અને માગણીઓ થવા લાગી; તેથી આ કામનો ફરી આજથી આશરે બાર માસ ઉપર પ્રયાસ ચાલુ કર્યો અને ધણી મુશ્કેલીઓ વચ્ચે અંતે તે છપાવી બહાર પાડવામાં આવેલ છે.

શ્રીમાળ પુરાણમાં કેટલા અધ્યાય છે તે નક્કી કરવા માટે તેની લખેલી પ્રતો જુદે જુદે ઢેકાણેથી મેળવવા ઘણો પ્રયાસ કરવાની જરૂર પડી, અને તેથીજ આ ગ્રંથને પ્રસિદ્ધ કરવામાં વિલંબ થયો છે. અત્રે ધણી દીલગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે કેટલેક ઢેકાણે લખેલી પ્રતો હયાત છતાં, અને પેટી તથા પટારામાં ઉઘેને ભોગ પડી રહેલી છતાં અને તે મેળવવા માટે વિનંતિઓ કર્યા છતાં આવા કામમાં તે ઉપયોગમાં આવી શકી નથી. બ્યાં • બ્યાં આ પુસ્તકની લખેલી પ્રત હોવાના ખબર મળ્યા ત્યાં ત્યાં તપાસ કરતાં તે મેળવવામાં નિરાશા પ્રાપ્ત થયેલી છે. માત્ર એકજ ગૃહસ્થ પોતાના મનની મોટાઈ બતાવી છે તે ગૃહસ્થ સુરવવાળા ઓંચ માણેક-લાલ ગણપતરામ છે જેમનો અંતઃકરણથી આભાર માનવામાં આવે છે. તેમણે મોકલેલી પ્રત જીર્ણ અને અપૂર્ણ છતાં તેમાંથી તથા “ શ્રીમાળ ખંડ ” નામનો એક ખીન્નો લખેલ ગ્રંથ મોકલેલો તેમાંથી કેટલોક ભાગ ઉપયોગમાં આવ્યો છે.

પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રંથની જે બે ત્રણ લખેલી પ્રતો મળી સકી તે ઘણી જીર્ણ હાલતમાં અને અશુદ્ધ હોવાથી તેનું ભાષાંતર કરવામાં ઘણી મુશ્કેલી પડેલી છે, અને તેથી મૂળ શ્લોક અને તેની દીકામાં જે કાંઈ અશુદ્ધિ તથા દોષ માલમ પડે તેને માટે દીકાકાર દોષને પાત્ર નથી. પ્રૂફ સુધારવામાં પણ કેટલીક ભૂલો રહી જવાનો સંભવ છે, તેથી તે સુધારીને વાંચવા વિદ્વાન વાંચનારાઓને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથની સાથે હાલના શ્રીમાળી બ્રાહ્મણો, શ્રીમાળી વાણીયા તથા શ્રીમાળી સોની વગેરે “શ્રીમાળી” નામથી ઓળખાતા સર્વ શ્રીમાળીઓનું હાલનું વસ્તી પત્રક તથા કેટલોક જાણુવા જોગ ઇતિહાસ આપવાની ઇચ્છા હતી પણ સર્વ ઠેકાણેથી એવો વિશ્વાસ લાયક ઇતિહાસ મળી શક્યો નહિ અને મૂળ ગ્રંથનું કદપણ ધાર્યા કરતાં ઘણું વધી ગયું જેથી તે ઇતિહાસ છપાવવાનું બની શક્યું નથી. જે શ્રીમાળી બ્રાહ્મણો તરફથી મદદ મળશે અને બની શકશે તો શ્રીમાળીની ડાહરેકટરી એટલે હાલના ઇતિહાસનું એક ખીન્નું જીર્ણ પુસ્તક છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

પૌર બંદરવાળા શા. ઝવેરભાઈ હરજીવનદાસ જેઓ મુંબઈમાં પ્રસિદ્ધ દલાલ હતા અને જેઓ ગ્રંથકર્તાઓને સારો આશ્રય આપવામાં પ્રીતિ રાખતા હતા તેમના તરફથી આ કામમાં કાંઈક મદદ મળેલી છે અને ગ્રંથ તૈયાર થયા પછી વિશેષ આશ્રય મળવાની ખાત્રી હતી; પણ દરમીયાન તેમણે થોડા વખત પર સ્વર્ગવાસ કર્યો, જેને માટે અંતઃકરણથી દીલગીરી જાહેર કરવામાં આવે છે.

અનુક્રમણિકા.

અધ્યાય.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧ મો અધ્યાય.	વસિષ્ઠનું આગમન.....	૧
૨ નો અધ્યાય.	ગૌતમ વરપ્રદાન.....	૮
૩ નો અધ્યાય.	ત્ર્યંબકસર તથા વરણ કાનનમાં ગૌતમનું ગમન.	૧૨
૪ થો અધ્યાય.	ગૌતમાશ્રમ વર્ણન.....	૧૭
૫ મો અધ્યાય.	યજુર્શીલોપાખ્યાન.....	૨૬
૬ ઠો અધ્યાય.	ભૃગુ ઋષિની ચિંતા.....	૩૪
૭ મો અધ્યાય.	લક્ષ્મીનું પાણી ગ્રહણ.....	૩૯
૮ મો અધ્યાય.	આત્મજ્ઞાન.....	૪૬
૯ મો અધ્યાય.	શ્રીમાળનગરનો વાસ.....	૫૫
૧૦ મો અધ્યાય.	શ્રીમાળનગરમાં બ્રાહ્મણોનો નિવેશ.....	૬૨
૧૧ મો અધ્યાય.	દ્વિજ પ્રતિષ્ઠાપન.....	૭૨
૧૨ મો અધ્યાય.	શ્રીમાળનગરની પ્રશંસા.....	૮૬
૧૩ મો અધ્યાય.	વાણીયા તથા સોનીની ઉત્પત્તિ.....	૯૦
૧૪ મો અધ્યાય.	ત્ર્યંબકસર મહાત્મ્ય.....	૯૪
૧૫ મો અધ્યાય.	યોગેશ્વરી મહાત્મ્ય.....	૧૧૨
૧૬ મો અધ્યાય.	કાકવારાહ મહાત્મ્ય.....	૧૨૧
૧૭ મો અધ્યાય.	બ્રહ્મ સરોવર મહાત્મ્ય.....	૧૩૫
૧૮ મો અધ્યાય.	વરણાવી મહાત્મ્ય.....	૧૪૫
૧૯ મો અધ્યાય.	કૈરાત સરોવર મહાત્મ્ય.....	૧૬૦
૨૦ મો અધ્યાય.	વટયક્ષિણી મહાત્મ્ય.....	૧૭૧
૨૧ મો અધ્યાય.	યક્ષસ્થલ મહાત્મ્ય.....	૧૮૦
૨૨ મો અધ્યાય.	યક્ષકુપ મહાત્મ્ય.....	૧૮૭
૨૩ મો અધ્યાય.	કશ્યપેશ્વર મહાત્મ્ય.....	૧૯૯
૨૪ મો અધ્યાય.	આમુંડા મહાત્મ્ય.....	૨૦૪
૨૫ મો અધ્યાય.	વાક્રપતિસર મહાત્મ્ય.....	૨૩૩
૨૬ મો અધ્યાય.	ભુર્ભુવેશ્વર મહાત્મ્ય.....	૨૪૨
૨૭ મો અધ્યાય.	બંધુ દેવી મહાત્મ્ય.....	૨૪૭

અનુક્રમણિકા.

૨૮ મો અધ્યાય.	નાગિની મહાત્મ્ય.....	૨૬૬
૨૯ મો અધ્યાય.	સુકુલિની મહાત્મ્ય.....	૨૭૧
૩૦ મો અધ્યાય.	નૃયેશ્વર મહાત્મ્ય.....	૨૮૬
૩૧ મો અધ્યાય.	ક્ષેમંકરી મહાત્મ્ય.....	૨૯૫
૩૨ મો અધ્યાય.	દુર્ધરસ્થળ મહાત્મ્ય.....	૩૦૯
૩૩ મો અધ્યાય.	ખરાનના મહાત્મ્ય.....	૩૨૧
૩૪ મો અધ્યાય.	સિદ્ધિ વિનાયક મહાત્મ્ય.....	૩૩૦
૩૫ મો અધ્યાય.	ચંડમુંડાર્યા મહાત્મ્ય.....	૩૩૯
૩૬ મો અધ્યાય.	ચંડીશ મહાત્મ્ય.....	૩૪૪
૩૭ મો અધ્યાય.	શ્રીપુંજોપાખ્યાન.....	૩૭૪
૩૮ મો અધ્યાય.	સારિકોપાખ્યાન.....	૩૮૭
૩૯ મો અધ્યાય.	કંકોલોપાખ્યાન.....	૩૯૦
૪૦ મો અધ્યાય.	પ્રયુતેશ્વર મહાત્મ્ય.....	૩૯૭
૪૧ મો અધ્યાય.	કાશ્યપેશ્વર મહાત્મ્ય.....	૩૯૯
૪૨ મો અધ્યાય.	દ્વાદશાદિત્ય મહાત્મ્ય.....	૪૦૩
૪૩ મો અધ્યાય.	જગત્સ્વામી મહાત્મ્ય.....	૪૦૫
૪૪ મો અધ્યાય.	કિરાતોપાખ્યાન.....	૪૧૯
૪૫ મો અધ્યાય.	દેવી મહાત્મ્ય.....	૪૨૮
૪૬ મો અધ્યાય.	અહિસ્યાહૃદ મહાત્મ્ય.....	૪૩૯
૪૭ મો અધ્યાય.	વારાહ મહાત્મ્ય.....	૪૪૮
૪૮ મો અધ્યાય.	વાદિમકેશ્વર મહાત્મ્ય.....	૪૫૭
૪૯ મો અધ્યાય.	વિવસ્વાન મહાત્મ્ય.....	૪૬૭
૫૦ મો અધ્યાય.	આત્મહંદા મહાત્મ્ય.....	૪૭૩
૫૧ મો અધ્યાય.	ઇંદ્રવાટ મહાત્મ્ય.....	૪૭૮
૫૨ મો અધ્યાય.	અરિષ્ટાદેવી મહાત્મ્ય.....	૪૮૪
૫૩ મો અધ્યાય.	સર્વ મંગળા મહાત્મ્ય.....	૪૯૦
૫૪ મો અધ્યાય.	બૃર્ભવ મહાત્મ્ય.....	૪૯૬
૫૫ મો અધ્યાય.	નંદિની ઉપાખ્યાન.....	૫૦૧
૫૬ મો અધ્યાય.	આર્યાચંડી મહાત્મ્ય.....	૫૦૫
૫૭ મો અધ્યાય.	બાલગૌરી મહાત્મ્ય.....	૫૧૧
૫૮ મો અધ્યાય.	ગોવત્સલ મહાત્મ્ય.....	૫૨૩
૫૯ મો અધ્યાય.	સિદ્ધિ ચામુંડા મહાત્મ્ય.....	૫૨૯

અનુક્રમણિકા.

૬૦ મો અધ્યાય.	શ્રી ઇશિસરો મહાત્મ્ય	૫૩૨
૬૧ મો અધ્યાય.	પરાશરેશ મહાત્મ્ય.....	૫૩૯
૬૨ મો અધ્યાય.	કમળા મહાત્મ્ય.....	૫૪૬
૬૩ મો અધ્યાય.	કુલદીપક મહાત્મ્ય.....	૫૬૦
૬૪ મો અધ્યાય.	વરણુતીર્થ મહાત્મ્ય.....	૫૬૮
૬૫ મો અધ્યાય.	મહાલક્ષ્મીવ્રત મહાત્મ્ય.....	૫૭૨
૬૬ મો અધ્યાય.	ભવિષ્ય દુષાખ્યાન.....	૫૭૬
૬૭ મો અધ્યાય.	કુળ મહાત્મ્ય.....	૫૮૭
૬૮ મો અધ્યાય.	કુળદેવી કથન.....	૫૯૭
૬૯ મો અધ્યાય.	ત્રિપ્રગોત્રાદિ લક્ષણુ.....	૬૦૦
૭૦ મો અધ્યાય.	વૈશ્ય તથા ધનોત્કટા વૈશ્યનાં ગોત્રદેવી.....	૬૧૫
૭૧ મો અધ્યાય.	ગૌતમાદિ કુલાચાર કથન.....	૬૨૫
૭૨ મો અધ્યાય.	ક્ષેત્ર પ્રશંસન.....	૬૨૮
૭૩ મો અધ્યાય.	ગૌતમાદિ જૈનધર્મ પ્રવૃત્તિ.....	૬૩૩
૭૪ મો અધ્યાય.	ગૌતમાદિ જૈનધર્મ પ્રવૃત્તિ.....	૬૫૩
૭૫ મો અધ્યાય.	ભિન્નમાલ મહાત્મ્ય.....	૬૬૩

શ્રી મહાલક્ષ્મીનું કવિત.

શ્રી મહાલક્ષ્મીનું કવિત.

ચતુર ભુજાળી ભિન્નભાળવાળી ભાળી માત,
દેવી તું દયાળી રઢીયાળી ને રૂપાળી છે;
પહેરી પનાળી ને પુદાળી સાડી, નાકે વાળી,
હાડી રતનાળી, કાળી આંખ અણિયાળી છે;
ભાગ્યશાળી ભાળી તને વર્યા દેવ વનમાળી,
ધરમાળી કરમાળી સદા તું સુખાળી છે;
કહે છે કૃપાળી મહાકાળી ને કપાળી તને,
પાળીને શ્રીમાળી તણી પીડા તે પ્રજાળી છે.

ક. ૬. ૬૧.

લક્ષ્મીનારાયણાટક.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

- હે માનવી માનવ પિંડ પામ્યા, વળી વિશેષે સુખમાં વિરામ્યા;
આવ્યો ભલો ભોગ અમુલ્ય એવો, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ સેવો. ૧
- ગણેશ ગંગેશ સુરેશ શેષ, જેને ભજે હેત ધરી હમેશ;
તથા ભજે તેત્રિશક્રોટિ દેવો, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ સેવો. ૨
- દેહી તણાં દુઃખ દરિદ્ર જન્ય, વૈકુંઠમાં અંત નિવાસ થાય;
જો હોય એ લાભ અનન્ય લેવો, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ સેવો. ૩
- એનાથકી અન્ય નથી સમર્થ, એના વિના સાધન સર્વ વ્યર્થ;
જડે ન જોતાં સુર એહ જોવો, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ સેવો. ૪
- અહોનિશા અંતરભાવ આણી, બ્રહ્મા વખાણે વહિ વેદ વાણી;
ધરે તપસ્વી મુનિભાવ તેવો, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ સેવો. ૫
- મત્સાદિ જોણે અવતાર લીધા, કાપી મહાકટ અકટ કીધા;
કયો કૃપાળુ ઉપકાર કેવો, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ સેવો. ૬
- ન્યારે ધરા મધ્ય અધર્મ વ્યાપે, ત્યારે ધરી દેહ મુધર્મ થાપે;
એથી બિજો ઇષ્ટ કયો કહેવો, શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ સેવો. ૭
- શ્રીમાળીના ઇષ્ટ વરિષ્ઠ એ છે, અનિષ્ટને ટાળી અભિષ્ટ દે છે;
તેને ભજો સર્વ તણ કુટેવો શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ સેવો. ૮
- શિષ્યે સુણે અષ્ટક શુદ્ધભાવે, શ્રી નાથ તેને સુખિયા બતાવે;
સહાયતા દે વળી સર્વ કામે, રચ્યા સુહૃદો દલપત્તરામે. ૯

શ્રીમાલારાણ.

(સ્કંદપુરાણ માંહેનું “ શ્રીમાળમહાત્મ્ય ”.)

મંગળાચરણ.

નમસ્ત્રિભુવનાંભોજબોધમીલિતહેતવે ।

વિશ્વરૂપાયશુદ્ધાય નમઃશ્રીવત્સધારિણે ॥ ૧

ત્રણ ભુવનરૂપી કમળનો પ્રકાશ અને સંકાચન એવો જોનો હેતુ છે, તેને હું નમું છું. વિશ્વરૂપ, શુદ્ધ અને શ્રીવત્સનું ચિન્હ ધારણ કરવાવાળા ચિ-
સ્તુને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧.

॥ અથ પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૧ લો.

॥ શ્રીસ્કંદઉવાચ ॥

દેવદેવપુનર્બ્રૂહિ ભૂભાગંકંચિદુત્તમમ્ ।

યત્રબ્રહ્માદયોદેવા વસિષ્ઠાદ્યાસ્તપોધનાઃ ॥ ૨

પ્રભાસાદીનિતીર્થાનિ ગંગાદ્યાઃસરિતસ્તથા ।

ઋષયઃપિત્રોયક્ષાગાંધર્વાપ્સરસસ્તથા ॥ ૩

ક્રીડન્તિમાતરઃસર્વાઃકુમારૈઃસહયત્રચ ।

યત્રદત્તેનહવ્યેનસદ્યસ્તુષ્યન્તિદેવતાઃ ॥ ૪

કવ્યેનપિતરસ્તૃષ્ણિમ્ લભન્તેપ્રપિતામહાઃ ।

યત્રક્રીડન્તિગોવિંદઃ શ્રિયાસાર્દ્ધમતંદ્રિતઃ ॥ ૫

સાવિત્ર્યાચપ્રજાનાથઃશૈલપુત્ર્યાસમંધવઃ ॥

હૃતદ્વિસ્તરતોબ્રૂહિ યદિર્તુષ્ઠોઽસિધૂર્જટે ॥ ૬

શ્રીસ્કંદ કહે છે—હે દેવના દેવ (શંકર), પૃથ્વીનો ક્રોધ ઉત્તમ ભાગ અને કહે છે જ્યાં બ્રહ્માદિ દેવતાઓ, અને વસિષ્ઠ આદિ તપશ્વી ધનવાળા રૂપિઓ રહે છે. ૨, જ્યાં પ્રભાસ વગેરે તીર્થો, ગંગા વગેરે નદીઓ, રૂપિયો, પિત્રિયો, યક્ષો, ગાંધર્વો, અપ્સરાઓ રહે છે. ૩. અને જ્યાં સર્વે માતાઓ પાતાના પુત્રો સહિત ક્રીડા કરે છે. જ્યાં હોમાદિ કર્યાથી દેવતાઓ તરતજ સંતુષ્ટ થાય છે. ૪. જ્યાં પિંડદાન કર્યાથી પિત્રીઓ તૃપ્ત થાય છે. જ્યાં આળસ રહિત ભગવાન લક્ષ્મીજી સહિત ક્રીડા કરે છે. ૫. અને જ્યાં હાલ્લા સાવિત્રી સહિત અને શિવ પાર્વતી સહિત ક્રીડા કરે છે. હે શિવ! જે તમે પ્રસન્ન થયા હો તો મેં પુછ્યું એટલું વિસ્તારથી કહેા. ૬.

इत्याकर्ण्यवचस्तस्य कुमारस्यमहेश्वरः ।

मीलिताक्षःक्षणंध्यात्वा कूमारमिदमब्रवीत् ॥ ७

એ પ્રમાણે સ્કંદનાં (કાર્તિકસ્વામીનાં) વચન માંભળીને મહાદેવ આંખો બંધ કરી ક્ષણવાર ધ્યાન કરીને પુત્ર પ્રત્યે નીચે પ્રમાણે બોલ્યા. ૭.

॥ श्रीमहादेवउवाच ॥

साधुपृष्ट्वयावत्सभागंश्रेयस्करंभुवः ।

प्रवक्ष्यामियथातत्त्वंશ्रुणुष्वगदतोमम ॥ ૮

योवनाश्वस्यनृपतेर्ब्रह्मपुत्रोयथाब्रवीत् ।

अयोध्याधिपतिःश्रीमानासीदतुलविक्रमः ॥ ૯

यौवनाश्वसुतोराजामांघातेतिશ્રુતોભુવિ ।

સમુદ્રમેશ્વલામુર્ત્યૈઃશશાસકુલૈકવત્ ॥ ૧૦

तस्मिन्शासतिधर्मज्ञेप्रजाःपुत्रानिवौरसान् ।

દૃષ્ટુંસમાગતસ્તત્રવશિષ્ઠસ્સદ્ભાર્યયા ॥ ૧૧

तमैवोर्वितलेदृष्ट्वाમहीमंडलमध्यगम् ।

સન્મતિમિત્રકુર્વાણંદિવિભાનુમિત્રોદિતં ॥ ૧૨

अभ्युत्थानंदिधिकर्तुंदूरान्नृपतिरभ्ययात् ।

સમાનસુભટામાત્યકુમારાંતઃપુરૈસ્સહ ॥ ૧૩

તમર્ધ્યાદિભિરભ્યર્ચ્યકકુસ્થકુલદૈવતમ્ ।

પ્રાવિશ્યચ્ચનિજંવેશ્મ શારદાંબુજસન્નિભમ્ ॥ ૧૪

તત્રદર્ભાસનાસીનેયથાવિધિમુનીશ્વરે ।

ઉપેત્યવિવિશુઃસર્વેસચિવાઃસહપાર્થિવાઃ ।

પ્રાણિપત્યમહીપાલઃકૃતાંજલિરથાબ્રવીત્ ॥ ૧૫

મહાદેવ — હે પુત્ર, શુભ કરવાવાળા પૃથ્વીના ભાગ વિષે તે બંને પુછ્યું. હું તને યથાર્થ કહીશ; માફ કરેલું સાંભળ. ૮. યૌવનાશ્વરાજને જે પ્રમાણે નારદે કહ્યું હતું તે પ્રમાણે અયોધ્યામાં ધનવાન અને અતિ બળવાન યૌવનાશ્વ નામનો રાજા થયો. ૯. યૌવનાશ્વનો પુત્ર માંધાતા પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત રાજા થયો. તે સમુદ્ર સુધી વિસ્તાર પામેલી પૃથ્વીમાં જાણે કુળમાં એ એકજ થયો હોય, તે પ્રમાણે રાજ્ય કરતો હતો. ૧૦. ધર્મ જાણનારો તે રાજા પ્રજાને પોતાના પેટના પુત્રોની પેઠે પાળતો હતો, તેવામાં અરૂંધતા સહિત વસિષ્ઠ રૂપિ તેને મળવા આવ્યા. ૧૧. મહીમંડળના મધ્યમાં જનારા અને સારી બુદ્ધિ કરનારા એવા તે વસિષ્ઠરૂપિને પૃથ્વી ઉપર આકાશમાં હોવા સૂર્યના જેવા તેજસ્વી જોઈને. — ૧૨. રાજા પોતાના જેવાજ સુભટો, પ્રધાનો, કુંવરો અને રાણીઓ સહિત દૂરથી તેમનું સન્માન કરવા સાફ સામો ગયો. ૧૩. કુકુસ્થ કુળના દૈવતરૂપ તે મુનિની અર્ધ્યાદિ સામગ્રીથી પૂજા કરીને શરદાતુના વાદળાં જેવા શ્વેત વશિષ્ઠ મુનિનો તેણે પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. ૧૪. ત્યાં વિધિ પૂર્વક દર્ભાસને બેઠેલા મુનિશ્વર પાસે રાજાએ સહિત સઘળા સચિવો જઈને મળ્યા. પછી પ્રણામ કરીને નથાં બે હાથ જોડીને રાજામાંધાતા બોલ્યા. ૧૫.

॥ માંધાતોવાચ ॥

સ્વાગતંતેમુનિશ્રેષ્ઠમફલંમેઽગ્રજીવિતમ્ ।

અગ્રનઃસફલાલક્ષ્મીરગ્રનઃસફલંકુલમ્ ।

અગ્રનઃસફલોધર્મસ્ત્વયિપ્રાપ્તેઽગૃહંગુરૌ ॥ ૧૬

સંસારમમતાવર્તપરિશ્રાંતસ્યદેહિનઃ ।

ભવંતિત્વદ્વિધાબ્રહ્મન્નવલંબનયષ્ટયઃ ॥ ૧૭

અગ્રયઃસુહૃતાઃકેચિત્કચિત્ક્ષેમંતપસ્મુચં ।

કચિત્તુષ્પતિમુનયસ્તપોધનતપોવને ॥ ૧૮

રતાવનવિહારેપ્રીયમાણાઃપરસ્પરમ
 વિપદઃશ્વાપદાઃકેચિન્નાપ્નુર્વંતિકુતસ્તવ ॥ ૧૯
 બ્રહ્મવર્ચસકામાસ્તેકચિન્મુનિકુમારિકાઃ ।
 વયોનુરૂપૈઃકલશૈરભિષિંચંતિકિંશુમાન્ ॥ ૨૦
 વિતસમાનેવૈતાતકર્મણિક્કચિદાશ્રમે ।
 રક્ષાંસિનાપરાધ્યંતિતુભ્યંવાશમિનાંવર ॥ ૨૧
 ક્કચિત્કલ્પાયુકલ્યાણીસબલાકામધુક્તવ ।
 યસ્યાહરણનિર્વંધોયયૌગોધયબંધુતામ્ ॥ ૨૨
 કિંવાજયંતિભાગ્યાનિમમયેનમુનીશ્વર ।
 પ્રાપ્તસ્સાર્ધમરૂંધત્યાચંદ્રશ્ચંદ્રિકયાયથા ॥ ૨૩
 યતઃપ્રાતોઽસિમગવન્પ્રદેશાન્મુનિવત્સલ ।
 તન્નિવેદયમેસર્વશ્રવણાર્હોઽસ્મિન્મુને ॥ ૨૪

હે શ્રેષ્ઠ મુનિ, તમે ભલે પધાર્યા, આજ મારું જીવતર સફળ થયું.
 આજ અમારી લક્ષ્મી સફળ થઈ, આજ અમારું કુળ સફળ થયું, અને
 મારે ધેર આપ સરખા ગુણના પધારવાથી મારો ધર્મ પણ આજ સફળ
 થયો. ૧૬. હે મુનિદેવ, સંસારની મમતામાં ભ્રમિત થયેલા પ્રાણીઓને
 આપ જોશ, ભાઈડીની પેઠે આધાર રૂપ થાય છે. ૧૭. હે મુનિ, આપના
 અગ્નિદેવતા જેમ સારી રીતે હોમાય છે? અને આપનો તપ નિર્વિદ્ધે તો
 ચાલે છે? અને તપોવનમાં મુનિયો સંતુષ્ટ રહે છે? ૧૮. વન વિહારમાં
 મગ્ન અને પરસ્પર પ્રીતિવાળાં વનનાં તમારાં પશુઓ પીડા તો નથી પા-
 મતા? ૧૯. મોક્ષ કામવાળા તમારી રૂપિ પુત્રિયો વય પ્રમાણે કળશો લઈને
 ઝાડોને પાણી પાવ છે કે નહિ? ૨૦. ઇન્દ્રિયોને વશ રાખનારા મુનિયો માંહે
 શ્રેષ્ઠ મુનિ, આપના આશ્રમમાં કર્મકાંડને વિષે રાક્ષસો કદિ અડચણ તો નથી
 કરતા? ૨૧. કામદુર્વાને હરણ કરી જવાને નિશ્ચિત થયેલો ગોધય મૈત્રિને
 પ્રાપ્ત થયો, તેથી કપાલ્યુને વિશે કલ્યાણ કરનારી તમારી તે ગાય સખળી
 તો છે? ૨૨. હે મુનીશ્વર, ચંદ્ર જેમ રોહિણી સાથે, તેમ આપ અરૂંધતી
 સહિત પધાર્યા, તેથી શું મારાં ભાગ્યનો ઉદય તો નથી થતો? ૨૩. હે
 મુનિવત્સલ, જે કારણથી આપનું પધારવું થયું તે સર્વ સાંભળવાને હું આ-
 પને યોગ્ય લાગતો હોઉં તો મને કહો. ૨૪.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ત્રિષ્ણુવસ્ત્રવિચક્રેણપૃથિવીમનુશાસતિ ।
 સર્વતઃકુશલંરાજન્યતીનાંઘૃહીણામપિ ॥ ૨૬
 સ્થાનાદાગમનંયસ્માદસ્માકમથપૃચ્છસિ ।
 શ્રૂયતાંરાજદૂલયદિકૌતૂહલંહિતે ॥ ૨૬
 અર્વુદારણ્યમતુલંતીર્થકોટિસમન્વિતમ્
 શ્રુતંયાદિભવેઙ્ગપૃથિવ્યાંપાવનંપરમ્ ॥ ૨૮
 અસ્તિતત્રાશ્રમોડસ્માકંનાનામુનિજનપ્રિયઃ ।
 તત્રતીર્થાવગાઢાયપ્રાપ્તાઃસમૃષ્ણ્યોડમલાઃ ॥ ૨૯
 તત્રતીર્થાનિસર્વાણિતૈર્વિગાહ્યસમંતતઃ ।
 અહમભ્યર્થિતોરાજનૃશેષતીર્થાવગાહને ॥ ૩૦
 તતોડહંમુનિભિસ્સાર્ધસૌગંધિકગિરિંપ્રાતિ ।
 યયૌસાર્ધમરૂંધત્યાઋષિભિર્બ્રહ્મવાદિભિઃ ॥ ૩૧
 કૃતતીર્થાવગાહાનાંમુનીનાંભવિતાત્મનામ્ ।
 ભૂર્ભુવેશ્વરદેવસ્યપ્રામાદેસ્થિતિશાલિનામ્ ॥ ૩૨
 અર્ધચક્રારવિધિવત્તીર્થયાત્રાગતોનૃપઃ ।
 સોમવંશોદ્ભવઃશ્રીમાનશત્રુજિન્નામવિશ્રુતઃ ॥ ૩૩
 તસ્યાશિષઃપરાદત્વાતત્રાસીનાદ્વિજોત્તમાઃ ।
 કથયાંચક્રિરેરાજનૃવાણ્યવિંદુંકિતેક્ષણાઃ ॥ ૩૪
 અથાજગામદેવર્ષિર્નારદસ્સહપર્વતઃ ।
 કૃતપ્રણામોભગવાન્સતત્રાસ્માભિરાદરૈઃ ।
 ઉવાચપરમપ્રીતોન્નહ્યપુત્રોવિશાંપતે ॥ ૩૫

વસિષ્ઠ—વિશ્વતુની પેઠે તમે પૃથ્વીને ચક્રથી શાસન કરો છો, તેથી હું
 રાજા, યોગીઓ તેમજ ગૃહસ્થો પણ સર્વ કુશળ છે. ૨૬. હું રાજાઓમાં
 સિદ્ધિપ રાજા, મારે આશ્રમથી આંહી આવવાનું કારણ તું પૂછે છે, તે બે

તને આશ્રય લાગતું હોય તો સાંભળ. ૨૭. હે રાજ, પૃથ્વીમાં મહા પવિત્ર, કોઈથી તુલના ન થાય એવું, અને જેમાં હજારો તીર્થો રહેલાં છે એવું અર્જુનદારણ્ય તે સાંભળ્યું હશે. ૨૮. જુદા જુદા મુનિજનોને પ્રિય એવા મારો ત્યાં આશ્રમ છે. ત્યાં તીર્થમાં સ્નાન કરવાને સાત પવિત્ર રૂપિયા આવ્યા. ૨૯. હે રાજ, તેઓ સાથે સર્વે તીર્થોમાં નાહ્યા પછી આક્રીનાં તીર્થોમાં નહાવા માટે તેઓએ મને કહેવાથી.-૩૦. હું પણ ત્યાંથી વેદ ભણનારા રૂપિઓ અને મુનિઓ સાથે સૌગંધિક પર્વત તરફ ગયો. ૩૧. જેમના આત્મા ભાવવાળા છે, જેમણે તીર્થ સ્નાન કરેલ છે અને ભૂર્ભુવેશ્વર મહાદેવના દેવળમાં નિવાસ કરેલો છે એવા મુનિયોની-૩૨. ત્યાં તીર્થયાત્રા કરવા માટે આવેલા ચંદ્રવંશમાં જન્મ પામેલા શ્રીમાન શત્રુઘ્ન નામના રાજાએ વિધિ પૂર્વક પૂજા કરી. ૩૩. હે રાજ, હર્ષનાં આંસુ જેમની આંખમાં આવેલાં છે એવા ત્યાં બેઠેલા ઉત્તમ બ્રાહ્મણો તેને મોટી આશિષ આપીને કથા કરતા હતા. ૩૪. પછી ત્યાં પર્વત ઋષિ સહિત નારદમુની આવ્યા. તેને અમોએ આદર સહિત પ્રાર્થન કર્યા. હે રાજ, ત્યારે નારદ મુની ઘણા ખુશી થઈને બોલ્યા. ૩૫.

॥ નારદુવાચ ॥

આગચ્છન્તુમુનિશ્રેષ્ઠાગચ્છામોગૌતમાશ્રમમ્ ॥ ૩૩

ઈતાંવૈનાતિદૂરેઽસ્તિપુણ્યદઃસર્વદાનૃણામ્ ।

તીર્થોત્તમસમોવાસસ્સર્વદેવમયઃશુચિઃ ॥

ગૌતમસ્યાશ્રમોનામપુષ્પદ્વિફલસંયુતઃ ॥ ૩૭

યઃપ્રસાદેનપદ્માયાઃ પંચકોશપ્રમાણતઃ ।

શ્રીમાલક્ષેત્રમિત્યસ્તિવિશ્રુતંભૂપભૂતલે ॥ ૩૮

તત્રતીર્થાનિભુયાંસિતદાગચ્છતપશ્યત ॥ ૩૯

હે ઉત્તમ મુનિઓ, ચાલો આપણે ગૌતમને આશ્રમે જઈએ. ૩૬. તે ગૌતમનો આશ્રમ અહીંથી દુર નથી; તે માણસોને સદા પુણ્ય આપનારો, ઉત્તમ તીર્થના જેવો, સર્વ દેવમય અને પવિત્ર છે. અને તે ઘણાં ફુલ ને ફળથી ભરેલો છે. ૩૭. તે લક્ષ્મીની કૃપાથી પાંચ કોશના ફેલાવામાં હોવાથી હે રાજ, તે આશ્રમ શ્રીમાળક્ષેત્ર એવા નામથી પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત છે. ૩૮. ત્યાં મોટાં તીર્થો છે, તે તમે આવો ને જુઓ. ૩૯.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इत्यृषिचचनंश्रुत्वावयंमत्तर्पयोनृप ।
 मुदिताव्योममार्गेणगौतमाश्रममागताः ॥ ४०
 संगम्यमुनिनासर्वेशतानंदपुरस्कृताः ।
 श्रीमालसंज्ञितक्षेत्रतदद्भुततमंभुवि ॥ ४१
 विगाह्यमुचिरंकालंस्नात्वापीत्वाचसर्वतः ।
 यथास्थानंयमुःसर्वमुनयोदीर्घदर्शिनः ॥ ४२
 गौतमानुज्ञयाराजन्नरुंधत्यान्वितोह्यदम् ।
 चिरात्त्वद्दर्शनाकांक्षहिर्पादिहसमागतः ॥ ४३
 तद्गौतमतपस्तोमनिर्धूतकलुषंपुरा ।
 वरदानैःश्रियःपश्चात्क्षेत्रंश्रीमालमुच्यते ॥ ४४

વસિષ્ઠ—હે રાજા, એ પ્રમાણે નારદૃષિનાં વચન સાંભળીને અમે
 સાત રૂપિયો ખુશી થઈને આકાશ માર્ગે ગૌતમાશ્રમમાં ગયા. ૪૦. નારદ
 મુનિની સાથે શતાનંદને (ગૌતમના પુત્રને) આગળ કરીને સર્વે મુનિયો,
 પૃથ્વીને વિષે સૌથી અદ્ભુત શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાં જઈને-૪૧. ઘણાં કાળ સુધી
 વસીને તથા સર્વ જગાએ ખાનખાન કરીને સર્વે દીર્ઘ દ્રષ્ટી વાળા મુનિયો
 પોતપોતાને સ્થાને ગયા. ૪૨. હે રાજા, લાંબો વખત થયાં તારા દર્શનની
 આકાંક્ષા હોવાથી ગૌતમની આજ્ઞા લઈને અરૂંધતી સાથે હું અહીં આવ્યો છું.
 ૪૩. પૂર્વે ગૌતમના તપથી જેનું પાપ ધોવાઈ ગયેલું હતું તે ક્ષેત્ર પછીથી
 વ્રદમીજના વરદાનથી શ્રીમાળક્ષેત્ર એવા નામથી ઓળખાય છે. ૪૪.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्रा-
 ह्म्य विभागेतृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमहात्म्ये वशिष्ठागमन नाम
 • प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણમાં એકાશી હજારમી સંહીતામાંહેના બ્રાહ્મ-
 વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદમાં શ્રીમાળ મહાત્મ્યનો “ વસિષ્ઠનું આગમન ”
 નામે પહેલો અધ્યાય પુરો થયો. ૧.

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

अध्याय २ ज्ञे.

॥ मांधाताउवाच ॥

कथंतदभवत्क्षेत्रंख्यातंश्रीमालसंज्ञया ।

कथंतत्रगतालक्ष्मीर्देवीतुष्टावरंददौ ॥ १

कथंतत्रतपस्तेपेगौतमोमुनिसत्तमः ।

एतदाचक्ष्वसर्वमेप्रसन्नोऽसियदिद्विज ॥ २

मांधाता--ते क्षेत्र " श्रीभागक्षेत्र " એવી સંજ્ઞાથી કેવી રીતે પ્રખ્યાત થયું ? લક્ષ્મીજી ત્યાં શી રીતે ગયાં અને પ્રસન્ન થઈને વરદાન આપ્યું ? ૧. મુનિઓમાં ઉત્તમ ગૌતમે ત્યાં તપ શી રીતે કર્યું ? હે ઋષિ, જ્ઞે તમે પ્રસન્ન હો તો તે બધું મને કહો. ૨.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

श्रुणुष्वावहितोराजन्शुचिस्तद्गतमानसः ।

धर्मश्रीतीर्थमहात्म्यंनृणांकीर्तिविवर्धनम् ।

यथाहिगौतमःपूर्वचक्रेतत्राश्रमंनृप ॥ ३

पुरासगौतमःशिष्यैःसहवेदविशारदैः ।

आजगामाश्रमं धीमान् जैवले रालयं किल ॥ ४

सतेन विधिना सम्यक् सत्कृतःसुकृतैषिणा ।

प्रावारैःस्वर्णदानैश्च रत्नै रूक्षावचै रपि ॥ ५

संस्त रात्र मथोषित्वा कथयन्विविधाःकथाः ।

जगाम हिमवत्पार्श्वे बहुमूलफलोदकम् ॥ ६

भृगुतुंगं समासाद्य चचार सुमहत्तपः ।

भृगુ પ્રશ્રવણે રમ્મે નાનામૂલફલોદકે ॥ ૭

ઠંસકારંડવાકીર્ણે ચક્રવાકોપશાંભિતે ॥ ૮

ઉચ્ચતપુષ્પગંધાદયે કદલીચ્છંડમંડિતે ।

તત્રાશોકતરોમૂલમાસાદ્યમુનિસત્તમઃ ॥ ૯

અશોકોડહં ભવામીતિ શુચિઃસ્નાત્વા સમાહિતઃ ।

દેવ મારાધયામાસ શૂલપાર્ણિ મહેશ્વરમ્ ॥ ૧૦

પંચાગ્નિ સાધકો ગ્રીષ્મે જપહોમપરાયણઃ ।

વર્ષાઘ્વાકાશશાયીચ હેમંતે સલિલાશ્રયઃ ॥ ૧૧

एवंपर्षत सौग्रे गते तस्य नरोत्तम ।

परितुष्टो महादेवो महर्षे दर्शनं ययौ ॥ ૧૨

सदृष्ट्वापुरतो देवं सूर्यकोटिसम प्रभं ।

त्रिनेत्रं वृषभारुढं जटामंडनशोभितं ।

તુષ્ટાવ ગૌતમો રાજ નિદં સ્તોત્ર મુદીરયન્ ॥ ૧૩

વશિષ્ઠ—માણસોની કીર્તિને વધારનારાં લક્ષ્મી તીર્થના ધર્મે માહા-
મહાત્મ્યને સાંભળવાને પ્રીતિવાળા હે પવિત્ર રાજા, ગૌતમે ત્યાં પૂર્વે કેવી
રીતે આશ્રમ કર્યું, તે, હે નૃપ, તું સાંભળ. ૩. પૂર્વે વેદમાં કુશળ શિષ્યો
સાથે બુદ્ધિમાન ગૌતમમુનિ જૈવલમુનીના આશ્રમે આવ્યા. ૪. સત્કાર્યની
મસ્જાવાળા વિધિવડે તેમજ વસ્ત્રલંકાર અને ઉંચાં રત્નોના દાનવડે ત્યાં ગૌત-
મનો સારો સત્કાર થયો. ૫. પછી તે સાત રાત્રિ ત્યાં રહીને વિવિધકથા
કરતા ઘણાં મૂળ, અને જળવાળા હિમાલયની તલેટિમાં ગયા. ૬. બ્રહ્મ-
તુંગ ઉપર જઈને મોડું તપ કર્યું. ૭. જાત જાતનાં મૂળ, અને પાણીથી
ભરપૂર, હંસ અને કારંડવ પક્ષિઓથી ભરેલું, (ચક્રવાક) સારસપક્ષી-શો-
ભિતું. ૮. પુષ્પની મુગંધીથી ભરેલું, અને કેળની વાડીઓથી શોભાયમાન
એવા બ્રહ્મતુના રમ્ય આશ્રમમાં અશોક વૃક્ષને મૂળે બેસીને. ૯. શોકરહિત
સ્નાન કરીને, પવિત્ર અને એકાગ્રચિત્તિ રાખીને શ્રેષ્ઠ ગૌતમમુનિએ શરણ-
ભણી મહાદેવની આરાધના કરી. ૧૦. જપ હોમમાં નિમગ્ન થયેલા તે ૩
ધિ ઉનાળામાં પંચાગ્નિ તાપે છે, વર્ષાઋતુમાં આકાશ નીચે (ખુલી હવામાં)
રહે છે, અને શિયાળામાં પાણીમાં વસે છે. ૧૧ હે ઉત્તમ રાજા ! એ પ્રમા-
ણે તપ કરતાં સો વરસ ગયાં, ત્યારે મહાદેવ પ્રસન્ન થઈને મહર્ષિનાં દર્શન
કરવા ગયા ૧૨. હે રાજા માંધાતા, કરોડો સૂર્યનાજેટલી કાંતિવાળા ત્રણ

આંખવાળા, નદી ઉપર બિરાજેલા, અને જટારૂપી ભૂષણથી શોભાયમાન
મહાદેવને પાસે ઉભેલા બેધને ગૌતમમુનિ નિચે પ્રમાણે સ્તુતિ બોલ્યા૧.૩.
સ્તુતિ.

નમસ્તે જગતાં નાથ નમસ્તે પ્રમથાધિપ ॥ ૧૪

નમસ્તે પાર્વતીકાંત નમસ્તે વૃષભધ્વજ ।

નમો ડષ્ટમૂર્તયે તુભ્યં ચરાચરમયાયચ ॥ ૧૫

ન તે પારવિદો દેવ યોગિની દિવ્યચક્ષુષઃ ।

યદ્રૂપં સ્થૂલભૂતંચ સદસ દ્વરમાત્મકમ્ ॥ ૧૬

ભૂતં ભવ્યં ભવિષ્યંચ તત્સર્વં ભુવનોદ્ભવમ્

વિભુતિ સ્તે મહેશાન પ્રસીદ મદનદ્વિષઃ ॥ ૧૭

તદાદિશ વનં શૈલં તીર્થં વા ક્ષેત્ર મુત્તમમ્ ।

યત્ર સ્થિતો મહાદેવ કરોમિ ગતમિ સ્તપઃ ॥ ૧૮

કિયન્સાપાવધિ કાલઃપ્રિયાયા વર્તતે મમ ।

પ્રસીદ દેવદેવેશ શરણં ભવ મે ભવ ॥ ૧૯

હે જગતના નાથ, તમને હું નમુંછું, હે પ્રમથ નામે ગણના અધિપતિ,
તમને નમુંછું, હે પાર્વતીપતે, તમને હું નમુંછું, હે વૃષભધ્વજ, તમને નમુંછું,
હે અષ્ટમૂર્તિ, તમને નમસ્કાર કરુંછું, અને સ્થાવર જંગમમાં વ્યાપ્ત એવા
હે શંભો, તમને નમસ્કાર કરુંછું, હે દેવ, દિવ્ય ચક્ષુવાળા યોગિયો પણ ત-
મારો પાર પામી શકતા નથી. ૧૫. હે મહેશ્વર, સ્થૂળરૂપ, પરમાત્માનું સ-
દસત રૂપ, ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન તથા જે સર્વ પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન
થાય છે, તે સર્વ તમારી લીલા છે. હે કામદેવના શત્રુ, તમે મારાપર પ્ર-
સન્ન થાઓ. ૧૬—૧૭. હે મહાદેવ, તેટલા મારે કોઈ ઉત્તમ વન, તીર્થ
અથવા ક્ષેત્ર મને ખતાવો કે જ્યાં રહીને હું ભય વિના તપ કરું. ૧૮.
મારી સ્ત્રીના શાપની અવધિનો કેટલો કાળ બાકી છે ? હે દેવના દેવ, તમે
પ્રસન્ન થાઓ; હે શંકર, મને સહાય થાઓ. ૧૯.

॥ દેવદેવઉવાચ ॥

॥ સાધુગૌતમમદ્રંતેપ્રસન્નઃકથાયામ્યહમ્ ।

સદાત્મદાયિતંસ્થાનંદેવાનામ પિદુર્લભમ્ ॥ ૨૦

યત્ર પૂર્વે મયા યોગ માસ્થાય વિહિતં તપઃ ।

કામિકેન મથે નેષ્ટાંત્રિપુર ક્ષયકાંક્ષિણા ॥ ૨૧

અસ્તિ સૌગંધિકા દદ્રે રુત્તરસ્યાં દિશિ દ્વિજ ।

વાયવ્યા મર્બુદારણ્યા ત્સિદ્ધગાંધર્વસેવિતમ્ ॥ ૨૨

સર સ્ત્રેયંબકં નામ સર્વપાપપ્રણાશનમ્ ।

વાંછાસિદ્ધિકરં લોકે મુનીનાં ભાવિતાત્મનામ્ ।

યાદિચ્છસિ પરાં સિદ્ધિં તત્ર ત્વં યાહિ ગૌતમ ॥ ૨૩

શિવ—હે ગૌતમ, બહુ સાહે, તારું કલ્યાણ થાઓ. આત્માને સદા બ્રહ્માહે અને દેવતાઓને પણ ધણું દુર્લભ એવું સ્થાન હું તને પ્રસન્ન થઈ બતાવું છું. ૨૦. જે સ્થાનમાં મેં પૂર્વે યોગાભ્યાસમાં પ્રાપ્ત થઈને ત્રિપુર નામના રાક્ષસનો નાશ કરવાની ઇચ્છાથી તપ કર્યું છે. ૨૧. હે દ્વિજ, તે સૌગંધિક પવેતથી ઉત્તરમાં અને અર્બુદારણ્યથી વાયવ્ય ખૂણામાં સર્વ પાપને નાશ કરનાર, સિદ્ધ ગાંધર્વથી ભરેલું, લોકોને વિષે ભાવવાળા આત્માવાળા મુનિઓની વાંછાને સિદ્ધ કરનાર, ત્રેયંબક નામનું સરોવર છે. હે ગૌતમ, તું જો મોટી સિદ્ધિને ઇચ્છતો હોય તો ત્યાં જા. ૨૩.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

દેવદેવતપસ્તપ્સ્યે તત્રાહંત્દનુગ્રહાત ।

આયાન્તુસર્વતીર્થાનિ સરિતશ્ચસરાંસિચ ॥ ૨૪

દેવાબ્રહ્માદયઃશંભો ઋષયશ્ચતપોધનાઃ ।

ચિરમવ્યાહતાપ્રીતિ રસ્તુસાર્દમહિલ્યયા ॥ ૨૫

ગૌતમ—હે દેવના દેવ, હું ત્યાં તમારા પ્રતાપથી તપ કરીશ, માટે સર્વ તીર્થો, નદીઓ, સરોવરો, બ્રહ્માદિક દેવતાઓ અને, હે શંભો, તપરૂપી ધનવાળા ઋષિઓ તથા અહિલ્યાની સાથે તુટે નહિ એવી પ્રીતિ, લાંબોકાળ સુધી રહે. ૨૪. ૨૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवमस्तुमुनेतुभ्य मित्युक्तवांतर्दधेहरः ।

गौतमोऽथमुनिर्भूष तच्छ्रुत्वाविस्मयान्वितः २६

તપઃફલંસમાગ્ર આપૃચ્છયવનદેવતાઃ ।

યયૌશિષ્યગણૈઃસાર્દ્ધં યત્રત્રૈયંવકંસરઃ ॥ ૨૭

વસિષ્ઠ—“હે મુનિ, તારા માગ્યા પ્રમાણે થશે.” એવું બોલીને શંકર અંતર્યામી થયા. પછી હે રાજા માંધાતા, ગૌતમમુનિ તે સાંભળીને વિસ્મય થયા. તપના ફળને પ્રાપ્ત થઈને તથા વનદેવતાઓની રજા લઈને શિષ્યોની મંડળી સહિત તે ત્રૈયંમક સરોવરપર ગયા. ૨૬. ૨૭.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य-
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमहात्म्ये “ गौतम वरप्रदानं ”
नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २॥

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણની એકાશી લક્ષરમી સંહિતામાંહેના બ્રાહ્મ્ય-
વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ મહાત્મ્યનો “ ગૌતમવર પ્રદાન ” નામે
બીજા અધ્યાય પુરો થયો. ૨.

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः ॥

अध्याय ३ ज्ञे.

॥ मांधातोवाच ॥

तत्रागत्यमुनिश्रेष्ठ यत्कृतंगौतमेनवै ।

विस्तरेणतदाचक्ष्व परंकौतुहलंहिनः ॥ १

માંધાતા—હે શ્રેષ્ઠમુનિ, ગૌતમમુનિએ સાં આવીને શું કર્યું, તે મને
વિસ્તારથી કહો, કારણ કે તે સાંભળવાની અમને ઘણી ઇચ્છા છે. ૧.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

श्रूयतांराजशार्दूल कथांपापप्रणाशनीम् ।

यत्रतेपेतपोऽप्युग्रं गौतमःसुमहातपाः ॥ ૨ ॥

તત્રયાતઃસમંશિષ્યૈ શ્ચીર્ણુર્દુષ્કરંતપઃ ।

ગૌતમઃપૃથિવીપાલ તદાત્રૈલોકવિશ્રુતમ્ ॥ ૩

સરસ્વૈયંબકંનામ ટ્ર્યંબકાધ્યુષિતંસદા ।

તદદર્શનદાર્મ્યં સ્વચ્છોદકપરિપ્લુતમ્ ॥ ૪

પસિદ્ધ—હે શાસ્ત્રીઓમાં સિદ્ધરૂપ શાસ્ત્ર માધાતા, પાપને નાશ કરે એવી કથા તું સાંભળ. મહાતપસ્વિ ગૌતમમુનિએ જ્યાં અતિ ઉચ્ચતપ કર્યું, ત્યાં, હે ભૂપાળ, ઘણુંજ દુષ્કર તપ કરવાની ઇચ્છાથી ગૌતમ શિષ્યો સાથે આવ્યા. ત્યાં ત્રણલોકમાં પ્રખ્યાત, ટ્ર્યંબક મહાદેવ આદિનો જ્યાં સદા વાસ છે, એવું અને સ્વચ્છ પાણીથી ભરપૂર મહારમણીય ટ્ર્યંબકનામનું સરોવર દીઠું. ૨-૪.

તત્રપુષ્પફલોપેતૈર્નાનાવિહંગનાદિતૈઃ ।

ગંધવાસિતદિક્કુકૈઃ સજ્જલાંબુદસુંદરૈઃ ॥ ૫

સર્વત્રફલપુષ્પાદયૈઃ સિદ્ધગંધર્વસંવિતૈઃ ।

પાદપૈઃપરિતઃકીર્ણં તરંગોર્મિસમાકુલમ્ ॥ ૬

મિથસ્તરંગસંઘટ્ટ સંજાતસુરજસ્વનમ્ ।

ભૃંગશ્ચકૃતગીતાદયં નૃત્યન્કોકિલસિતછદમ્ ॥ ૭

સુગંધિસહિતાંભોજ રાજિરાજિતમાયતમ્ ।

મનઃપ્રલહાદજનકં સર્વપાતકનાશનમ્ ॥ ૮

તાદ્રિલોક્યમુનિઃપ્રીતઃ સંપ્રહૃષ્ટતનુરૂદ્ધઃ ।

શિષ્યમુત્તંકમાહેદં હર્ષગદ્ગદયાગિરા ॥ ૯

જેમાં ધૂળ પુષ્પો ભરેલાં છે, નાના પ્રકારનાં પક્ષિયો અવાજ કરી રહ્યાં છે, જેના સુગંધથી દિશાઓ સુગંધમય થઈ છે, જેનાપર જાળીનાં ટીપાં પડવાથી સુંદર દેખાયછે, જેમાં સર્વ ટેકાણે પુષ્પધૂળના ઢગલે ઢગલા છે, અને જેમાં સિદ્ધ ગંધર્વો રહેલા છે, એવાં જાડોથી આસપાસ ઘેરાએલ, મોજાની લહેરોથી આકુળ, મોજાનાં અરસપરસ અથડાવાથી મોટો અવાજ જેમાં થાયછે એવું, જ્યાં ભ્રમરોના ઝણઝણાટના અવાજ થઈ રહેલા છે, નાચતાં કાકિયની પાંખોથી છવાઈ ગએલું, સુગંધીવાળાં કમળની લારોથી

શોભાયમાન, મનને આનંદ આપનાર અને સર્વ પાપને નાશ કરવાવાળું તે સરોવર જોઈને મુનિ ખુશી થયા, હર્ષથી રવાટાં ઉભાં થયાં, અને ગ-
દ્મદ્ કંઠે ઉત્તંક નામના શિષ્યને તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું. ૫-૮.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

इदंममनोहारी हरनामांकितंसरः ।

सुधाकुंडमिवस्वच्छं वत्सोत्तंकविलोकय ॥ १०

विष्वक्परिवृतंसिद्धैर्मुनिभिःसंयतात्मभिः

स्वर्गापवर्गलाभाय योगिभिश्चमुमुक्षुभिः ॥ ११

इतस्ततोऽपिमेदृष्टिःस्पृहयालुःप्रवर्तते ।

यथातीर्थमयेदेशं मनोवृत्तिस्तपस्विनाम् ॥ १२

तदिहावेक्ष्यतांस्थानं विविक्तंसुखमासितुम् ।

पंककंटकविहीनं तीर्थकोमलवालुकम्

सुच्छायफलपुष्पाढिं शाखिखंडावृतंशुचि ॥ १३

तन्निशम्यगુરોર્વાક્ય મુત્તંકોનૃપસત્તમ ।

विष्वक्प्रदक्षणाकृत्य गौतमायन्यवेदयत् ॥ १४

ગૌતમ—હે વત્સ ઉત્તંક, મહાદેવના નામથી ઓળખાતું, અત્રતદ્વં-
જેવું સ્વચ્છ અને મારા મનને મનોહારી આ સરોવર તું જો. ૧૦.
સ્વર્ગમોક્ષના લાભ માટે સિદ્ધ લોકો, નિયમિત આત્માવાળા મુનિયો અને
મોક્ષની ઇચ્છાવાળા યોગિલોકોથી તે સરોવર ચારેદિશામાં ઘેરાયેલું છે. ૧૧.
જેવી રીતે તપસ્વિઓની મનોવૃત્તિ તીર્થમય દેશમાં રહેવાને ઇચ્છાવાળી થા-
ય છે, તેવી રીતે અહીં મારી દૃષ્ટિ ચોતરફ ઇચ્છાવાળી થાય છે. ૧૨. સુ-
ખે ફરીને ખેસવાનું, એકાંતિક, ગારો અને કાંટા વિનાનું, સારા છાંયા ફળ
અને પુષ્પથી ભરેલું, વૃક્ષનાં એકથી ઘેરાયેલું, અને પવિત્ર એવું આ તી-
ર્થનું સ્થાન જો. ૧૩. હે શ્રેષ્ઠ રાજા, ગુરૂનું તે બોલવું સાંભળીને ઉત્તંક શિ-
ષ્યે ચારે તરફ ફરીને ગૌતમને કહ્યું. ૧૪

॥ उत्तंक उवाच ॥

तरितात्तीरं परिभ्रम्य वीक्षितंशतशोमया ।

ત્રૈયંબકંસરઃ શ્રેષ્ઠ માદરાન્મુનિપુંગવ ॥ ૧૬

અંગુલ્યર્દ્ધમપિસ્થાનં તદત્તનદિવિચિતે ।

ધ્યાનાર્પિતદશોયત્ર વસંતિપરમર્ષયઃ ॥ ૧૬

નાતિદૂરેઽતિરમ્યાણિ દૃશ્યંતેકાનનાનિવૈ ।

ક્રિયતામાશ્રમસ્તત્ર ક્રુષેતેયદિરોચતે ॥ ૧૭

ઉત્તંક—હે શ્રેષ્ઠ મુનિ, મેં કાંઠે કાંઠે ફરીને આ ઉત્તમ ત્રૈયંબક સરોવર-
ને આદર સહિત સોવાર બેસ્યું. ૧૫. ધ્યાન ધરવામાં બેની દૃષ્ટિ ગએલી છે
એવા મોટા ઋપિયો વસે છે, તેથી ત્યાં અરધી આંગળી બેટલી પણ જગા
ખાલી રહી નથી. ૧૬. હે ઋષિ, પાસેજ ધણું રમણિય વન દેખાય છે, ત્યાં
આપની મરજી હોય તો આશ્રમ કરીએ. ૧૭.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તદાકર્ણ્યમદીપાલ ગૌતમો મુનિસત્તમઃ ।

મુચિરંચિતયામાસ નશાંતિમધિગચ્છતિ ॥ ૧૮

વૃક્ષાદ્વૃક્ષાંતરંયાતિ તીરાત્તીરંવનાદૂનમ્ ।

નચકારમનઃસ્થાતું દેશેમુનિજનાન્વિતે ॥ ૧૯

ચિરંનિશ્વસતસ્તસ્યા શ્રમચ્છાયામુપેયુષઃ

આજગામતપોરાશિઃ કૃપાલુર્નારદસ્તદા ॥

પ્રત્યુવાચસ્મિતંકૃત્વા ગૌતમંપ્રતિભૂમિપ ॥ ૨૦

વસિષ્ઠ.—હે રાજા, તે સાંભળીને ઉત્તમ ગૌતમ મુનિએ ધણો વખ-
ત મુધી વિચાર કર્યો પણ શાંતિને પામ્યા નહિ. ૧૮. એક વૃક્ષથી બીજો
વૃક્ષે, એક કાંઠેથી બીજો કાંઠે, અને એક વનથી બીજો વન ફર્યો, પણ મુ-
નિઓથી ભરાઈ ગએલા તે દેશમાં રહેવાનું તેને મન ન થયું. ૧૯. આશ્ર-
મની છાયામાં જઈને ધણો વખત નિસાસા નાંખે છે; એવામાં ત્યાં મહા
કૃપાલુ નારદ મુનિ આવ્યા. અને, હે રાજા, ગૌતમ પ્રત્યે શ્રિમત હસિય કરી
ને બોલ્યા. ૨૦.

॥ નારદ ઉવાચ ॥

કોઽયંચિંતાભિપંગસ્તે હૃદિમોહસ્તપોધન ।

ઇતઃપ્રયાદિસવિધે રમ્યંવરુણકાનનમ્ ॥ ૨૧

તત્રાસ્તિકુંડમતુલં પુણ્યવારિસુસંભૃતમ્ ।

તીર્થાનામુત્તમંતીર્થં ગુહ્યંપરમપાવનમ્ ॥ ૨૨

યત્રપૂર્વેતપસ્તેષે વરુણોઽયાદસાંપતિઃ ।

પ્રતીચ્યામાધિપત્યંચૈ લબ્ધવાન્પરમેશ્વરાત્ ॥ ૨૩

નારદ—હે તપોધન, તમારા હૃદયમાં ચિંતા સાથે એવો શું મોહ થ-
યો છે? હે વિધિવાળા મુનિ, તમે આંહીથી રમ્ય “વરુણકાનન”માં જન-
ઓ. ૨૧. ત્યાં તીર્થોમાં ઉત્તમ, ગુહ્ય, મહાપવિત્ર; પવિત્ર પાણીથી ભરેલો
મોટો કુંડ છે. ૨૨. જ્યાં પૂર્વે જળ જીવના પતિ વરુણે તપ કર્યું છે અને
પરમેશ્વર પાસેથી પશ્ચિમ દિશાનું અધિપતિપણું મેળવ્યું છે. ૨૩

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતઃપ્રીતિમનાભૂપ સંપૂજ્યબ્રહ્મણઃસુતમ્ ।

આપૃચ્છયચાશ્રમંચક્રે ચિરંતમ્મહત્તપઃ ॥ ૨૪

વસિષ્ઠ—હે રાજા, પછી પ્રસન્ન મનથી બ્રહ્માના પુત્ર નારદ મુનિની
પૂજા કરી અને તેની રજા લઇને ત્યાં (ગૌતમે) આશ્રમ કર્યું અને લાંબો
કાળ સુધી મોટું તપ કર્યું. ૨૪

પંચમવ્યુતિમાત્રં તત્પવિત્રંપિતૃતારકમ્ ।

વિહિતંગૌતમેનેહ તપોભિસ્તર્પિતામરાઃ ॥ ૨૫

તે પવિત્ર અને પિત્રીઓને તારવાયાળા આશ્રમનો દક્ષ ગાદિનો વિસ્તાર
૨ કર્યો અને ગૌતમે છઠ્ઠાં તપ કરીને દેવતાઓને તૃપ્ત કર્યા. ૨૫.

इतिश्री स्कंद पुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमान् महात्म्ये गौतम त्रयंबकसर तथा
वरुण कानन गमन नाम तृतीयोऽध्यायः ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદરાણની એકાશીલક્ષરમી સંહિતા માંહેના બ્રાહ્મવિભા-
ગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ મહાત્મ્યનો “ગૌતમનું ત્રૈયંબક સર તથા
વરુણ કાનનમાં ગમન” એવા નામનો ત્રીજો અધ્યાય પૂરો થયો.

॥ અથ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૪ થો.

॥ રાજા ઉવાચ ॥

કથંચકાર ભગવાન્તપાસિતપસાંનિધિઃ ।

ભૂયઃપવિત્રતામસ્ય ક્ષેત્રસ્યદ્વિજસત્તમ ॥ ૧.

રાજા—હું વસિષ્ઠ, ભગવાન તપોનિધિ ગૌતમે તપ દેવી રીતે કર્યો તે, અને આ ક્ષેત્રની ફરી પવિત્રતા કહેા. ૧

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રુણુરાજન્પુરાવૃત્ત મિદમારુયાનમદ્ભુતમ્ ।

શ્રુત્વાયન્માનવોલોકે નપાપેવર્ત્તતેકચિન્ ॥ ૨

આવૃત્તંવારુણેવૃક્ષેર્નાનાવિહંગનાદિતમ્ ।

શાલેસ્ત્રાલેસ્તમાલૈચ પુન્નાગૈર્નાલિકેરકૈઃ ॥ ૩

સ્વર્જરૈઃપનસૈરામ્રૈર્વકુલૈઃકોવિદારકૈઃ ।

જંબુગાજીવનાશ્વત્થકાપિત્થવટપાદપૈઃ ॥ ૪

અન્યૈરપિસમાકીર્ણં તરુભિઃપ્રાપ્યગૌતમઃ ।

કુંડાનિશાસ્ત્રતઃકૃત્વાઃસંત્રૈરગ્નિન્યવેશયન્ ॥ ૫

ઉત્તંકપ્રમુક્ષાઃશિષ્યાસ્ત્વરયામાસતત્રચ ।

વર્હિષાંસમિધાંચૈવ કરીષાણાંચસર્વતઃ ॥

નિચયાનુત્સુકાશ્ચકુ રાવાપાન્બાલશાલિનામ્ ॥ ૬

શાલાઃશાલાભિરાવધ્ય બ્રહ્મવૃક્ષદલાવૃતામ્ ।

પર્ણશાલાંચસસ્ટુ વિશાલાંસર્વતઃસમામ્ ॥ ૭

તીર્થોદકૈરભિપ્રોક્ત્ય ગોમયેનાનુલિપ્યચ ।

वास्तुपुजांमुनिश्चक्रे नानापुष्पैःसुगंधिभिः ।
 श्रपितैरपिनीवारैर्बलिदत्त्वाविधानतः ॥ ८
 प्राचीनाग्रेषुदर्मेषु मुनिमौन्यायसत्त्वरम् ।
 आदिदेशगुरुःशिष्या न्यत्नोऽत्रक्रियतामिति ॥ ९
 ततोदिक्षुविनिक्षेप मंत्रैरश्वत्थकीलकान् ।
 स्वयंभुवेनमस्कृत्य शंभवेविष्णवेतथा ॥ १०
 दुष्करंतपआतिष्ठन्गौतमःसमहानृषिः ।
 सन्निरुध्यैन्द्रियग्राम मूर्ध्वबाहुर्महातपाः ॥ ११
 पिबन्सूर्यप्रभानेत्रैस्तस्थौगिरिरिवाचलः ।
 निर्देशमशकेदेशे तथैवातिमनःप्रिये ॥ १२
 अगच्छन्दशवर्षाणि गौतमस्यतपस्यतः ।
 तथापिनचतंदेवा वारयामासुरीप्सितैः ॥ १३
 ततःप्राणानुपायम्य महीमंगुष्टकोटिना ।
 स्पृशन्नूर्ध्वमुखोधीमान्वात्सीद्विंशतिसमाः ॥ १४
 तथापिनप्रसादाय कुरुतेविश्वभुग्मतिम् ।
 ततःकापालिकंकृत्वा मुनिरासनमुल्लवणम् ॥ १५
 चक्षुर्भ्यांभास्करं पश्यन्प्राणायामपरायणः ।
 तस्थौगिरिरिवाक्षोभ्यःस्थाणुभूतस्तपोनिधिः ॥ १६
 स्तंभश्वाशानिलक्षोभा दुद्भुतोजठरातले ।
 धूमोविनिर्ययौराजन् श्रोत्राभ्यांगौतमस्यच ॥
 ततो नभस्तलंप्राप्ता चकाशेधूमपद्मतिः ॥ १७
 मनिहतासरस्तीरे यथासेवालवल्लरी ।
 नकिंचिदृष्यतेतत्र धूमधमामलितंनृप ॥ १८
 संभ्रमभ्रांतहृदयैरुदुहूयतनीडजैः ।
 व्यक्तंनलक्ष्यते राजन्वपुस्तस्यमहात्मनः ॥ १९

વહુલીભૂતધૂમત્વા દ્વનેતસ્મિન્તપોમયે ।

દાદાકારોમહાનાસીત્ત દ્વિલોક્યમુનેસ્તપઃ ૧૦

ત્રૈયંબકસરસ્થાનાં મુનીનાંદીર્ઘદર્શિનામ્ ।

પ્રવૃત્તાઃસ્વેચરાણાંસ્વે શ્રૂયંતેમધુરાગિરઃ ॥ ૨૧

અયંમુનિવરોનામ નામ્નારુચ્યાતોઽન્નગૌતમઃ ।

તપઃકરોતિસુમહન્નવિન્નઃકેનહેતુના ॥ ૨૨

અકાલેપ્રલયોનૂનં ભવિષ્યતિશરીરિણામ્ ।

વદીપ્સિતેનદેવેશૌ નૈનંસંયોજયિષ્યતિ ॥ ૨૩

અથબ્રહ્માદયોદેવાઃ પુરોધાયમહૈશ્વરમે ।

તપોવનાન્નાતિદુરે વ્યોમક્રાંતાવંતસ્થિરે ॥ ૨૪

તતોંભોજભવેનામૌ વિષ્ણુનાવાસવેનચ ।

પ્રાદ્યપ્રણોદિતોવાક્ય મિદંચંદ્રાર્ધશેખરઃ ॥ ૨૫

વસિષ્ઠ—હે રાજન પૂર્વેનું આ અદ્ભુત વૃત્તાંત તું સાંભળ. જે સાંભળીને મનુષ્ય કદી લોકમાં પાપમાં પ્રવર્તતા નથી. ૨. વાઙ્મય વૃક્ષોથી વીંટલાએલું, નાનાપ્રકારના પક્ષિઓના નાદવાળું, સાગ, તાડી, તમાલ, પુન્નાગ, નાળીએરી, ખળુરી, કનક, આંગો, બકુલ, કોવિલારક, બેળુના વનની હાથે, પીપળો, કોઈ, વડ અને બીજાં ઝાડોથી યુક્ત, એવા આશ્રમમાં જઈને ગૌતમે શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે મંત્રોથી અગ્નિને કુંડમાં પંચરાવ્યા. ૩—૫ ઉત્તક આદિ ઉત્સાહવાળા શિષ્યોએ ઝડપથી અહીં તહીંથી બહી, (દર્બ) સમીધ, અડાયાં છાણાં, આદિ તથા હોમવાનાં વૃક્ષોના દગલા કર્યા. ૬. ડાળીઓ બાંધીને (અક્ષ વૃક્ષ) આખરાનાં પાંદડાંથી છાંચીને વિશાળ અને ચારે તરફથી સરખી ઝૂંપડી કરી. ૭. તે પર્ણશાળાને તીર્થોદકથી છાંટીને, છાણથી લીંપીને તથા રાંધેલા નીવારથી ત્રિધિ પ્રમાણે બલીદાન દઈને સુગંધિતાર નાના પ્રકારનાં પુષ્પો વડે મુનીએ વાસ્તુ પૂજન કરી. ૮. પૂર્વે તરફ રાખેલા છેડાવાળા દર્બાસનપર બેસીને મૌન્ય રહેવા માટે મુનિએ શિષ્યોને તરત આજ્ઞા કરી કહ્યું કે હું કહું તેમ ચત્ત કરો. ૯. પછી મંત્રવડે પીપળાના ખીલા દિશાઓમાં નાંખ્યા અને અક્ષા, વિષ્ણુ તથા મહેશને નમસ્કાર કરીને ૧૦. તે મહાન તપસ્વી ગૌતમ ઋષિ ઊંચા હાથ કરીને સઘળા ઇન્દ્રિયોને

ઇંધીને ઉચ્ચ તપ કરવા એકા. ૧૧. ડાંસ અને મસલાં રહિત તેમજ મનને
 પ્રિય લાગે એવા દેશમાં નેત્રો વડે સૂર્યના તેજનું પાન કરતા તે મુનિ ગિરિની
 પેઠે સ્થિર ઉભા. ૧૨ તપ કરતાં ગૌતમના દશ વર્ષ વીત્યાં તોપણ દેવોએ
 તેને વરદાન આપીને વાચી નહિ. ૧૩ પછી તે બુદ્ધિમાન ગૌતમ પ્રાણોને
 ઇંધીને અંગુઠાની કોરથી પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરીને બાચું મોં કરી વીશ વર્ષ
 સુધી ઉભા. ૧૪ તોપણ પરમેશ્વરે તેને વર આપવા મરજી કરી નહિ. પછી
 કાષ્ઠથી સદન ન થાય એવું કાપાલિક નામનું આસન કરીને. ૧૫ તપના
 બંડાર અને સમાધિમાં તત્પર એવા તે મુનિ નેત્રવડે સૂર્યને જોતા, ગિરિની
 પેઠે અચળ ઉભા. ૧૬. હે રાજા, શ્વાસાવરોધને લીધે પવનના ક્ષોભથી ઉ-
 ત્પન્ન થએલ જહરાગ્નિનો ધુમાડો ગૌતમના કાનમાંથી બહાર નીકળ્યો; પ-
 ણી આકાશમાં પહોંચેલી ધુમાડાની દાર શોભતી હતી. ૧૭. હે રાજા, સ-
 રોવરને કાંઈ માંછલાંએ લલાવેલી સેવાળની છારની પેઠે ત્યાં ધુમાડાની ગટા-
 માં કાંઈ દેખાતું નહોતું. ૧૮. વહેમથી ભ્રાંતિવાળાં થયેલાં પક્ષીઓ ઉડી
 ગયાં. હે રાજા, તે મહાત્મા ગૌતમનું શરીર ખુલ્લી રીતે દેખાતું નહોતું ૧૯
 તે તપોમય વનમાં બહુ ધુમાડો થવાથી મુનિનું તે તપ જોઈને મોટા લા-
 હાકાર થયો. ૨૦. ત્યંત્રક સરોવરને કાંઈ રહેનારા દીર્ઘદર્પી મુનિયોની અને
 આકાશમાં પક્ષિયોની એવી મધુરવાણી સંભળાતી હતી. ૨૧ કે આંહી ગૌ-
 તમ નામે પ્રખ્યાત મુનિવર મોટું તપ કરે છે. શા હેતુથી કરેછે, તે અમે
 જાણતા નથી. ૨૨. જો શંકર તેને ઇચ્છિત વર નહિ આપે તો પ્રાણી મા-
 ત્રનો નકકી અકાળ પ્રલય થશે. ૨૩ પછી મહાદેવને આગળ કરીને બ્રહ્માદિ
 દેવતાઓ આકાશ માર્ગે તપોવનની પાસે ઉતર્યા. ૨૪. પછી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ
 અને ઈંદ્રની અરજથી શંકર નીચેનું વાક્ય બોલ્યા. ૨૫.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

વરંવરયવિપ્રર્ષે યત્તેમનસિવર્ત્તતે ।

અસ્માચ્ચતપસોધોરા ત્તિક્ષપ્રંચિરમગૌતમ ॥ ૨૬

પ્રતેશક્રાદયોદેવા બ્રહ્મણાસહકેશવઃ ।

અહંહિતપશ્ચાન્નેન પરિતોષમુપાગતઃ ।

હંદ્યંતિવરેણત્વાં તદ્બ્રૂહિમુનિસત્તમ ॥ ૨૭

શંકર—હે ગૌતમ ઋષિ, જે તારા મનની ઇચ્છા હોય, તે વર માગ, અને આ ધોર તપમાંથી સત્વર વિરામ પામ. ૨૬. બ્રહ્મા વિષ્ણુ, આ ઇદ્રાદિ દેવતાઓ અને હું આ તારા તપથી પ્રસન્ન થઈને તને વરદાન આપીએ છીએ; માટે હે શ્રેષ્ઠ મુનિ, તું માગી લે. ૨૭

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

યદિતષ્ટામંદેશાન મમદેવાભવન્મુખાઃ ।
અતોધન્યતરોનાસ્તિ મત્તોલોકેષુકશ્ચનઃ ॥૨૮
વૃણોમિવરમેનંતુ પ્રીતાઃ શ્રુષ્વંતુદેવતાઃ ।
આશ્રમોડયંમમેવાસ્તુ નામ્નાખ્યાતોજગત્રયે ॥૨૯
તરુચ્છાયંચશિશિરં સરશ્ચસુરંસંમતમ્ ।
બ્રહ્માવિષ્ણુમદેશાનાં સ્થિતિરત્રાસ્તુશાશ્વતી ।
શ્રદ્ધયાસમુપેતાનાં નૃણામસ્તુમહત્ફલમ્ ॥૩૦

ગૌતમ— હે શંકર, જે આપ સહિત બધા દેવતાઓ મારાપર પ્રસન્ન થયા હો, તો આ લોકમાં મારા કરતાં વધારે ભાગ્યવાન ખીજને કોઈ નહી. ૨૮. હે પ્રસન્ન થએલા દેવતાઓ, તમે સાંભળો; હું આ વરદાન માગું છું, કે આ આશ્રમ મારા નામથીજ ત્રણ લોકમાં પ્રખ્યાત થાઓ. ૨૯ અને આ વૃક્ષની છાયાવાળું અને શીતળ સરોવર દેવતાઓતું માનીતું થાઓ; બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, તથા ઇદ્રનો સદાકાળ આંહી વાસ થાઓ, અને શ્રદ્ધા સહિત માણસો આંહી આવે તેને મોટું ફળ પ્રાપ્ત થાઓ. ૩૦

॥ શ્રી ભગવાનુવાચ ॥

અંચપ્રભૃતિર્વિપ્રર્ષે ગૌતમાશ્રમસંજયા ।
ત્રિચ્યાતમિદમિત્યુચ્ચૈ સ્તર્થિલાંકેભવિષ્યતિ ॥૩૧
માઘમાસ્યાસિતેપક્ષે ચતુર્દશ્યાંહિયેનરાઃ ।
અત્રસ્નાનંકરિષ્યંતિ શ્રાદ્ધંદાનંચશક્તિઃ ।
પ્રાપ્સ્યંતિતેનસંદેહો મયાસહાવિલોકતામ્ ॥૩૨

શ્રી શંકર—હે વિપ્રવે, આજથી આ આશ્રમ “ ગૌતમાશ્રમ ” નામથી લોકોમાં પ્રખ્યાત તીર્થ થશે. ૩૧. માથ માસની અંધારી ચૌદશને દિવસે જે માણસો આ તીર્થમાં સ્નાન કરશે, તથા શક્તિ પ્રમાણે શ્રાદ્ધ અને દાન કરશે, તેઓ મારી સાથે વિષ્ણુ લોકને અવશ્ય પ્રાપ્ત થશે. ૩૨

॥ વિષ્ણુરુવાચ ॥

एकादशीदिनेप्राप्ते येनराभक्तितपत्पराः ।

स्नास्यन्तिनिविषिष्यन्ति तेषापस्यन्त्युत्तमंगतिम् ॥૩૩

વિષ્ણુ—એકાદશીને દિવસે જે ભક્તીવાળા માણસો આ ક્ષેત્રમાં સ્નાન પાન કરશે તે ઉત્તમ ગતિને પ્રાપ્ત થશે. ૩૩.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

प्रतिपद्दामरेशुक्ले ब्राह्मणोयःसमाहितः ।

શ્રદ્ધયાપ્લુત્યપીત્વાચ બ્રહ્મલોકંગમિષ્યતિ ॥૩૪

બ્રહ્મા—શુક્લ પક્ષની પડવેને દિવસે સાવધાન થઈને જે બ્રાહ્મણ શ્રદ્ધા સંહિત સ્નાન પાન કરશે, તે બ્રહ્મલોકમાં જશે. ૩૪.

॥ इंद्रउवाच ॥

शुक्लायामथकृष्णायां सप्तम्यांयेऽत्रगौतम ।

નરાહવિંષિદોષ્યન્તિ સમુદિષ્યસુરોત્તમાન્ ॥ ૩૫

હયમેધશતૈરિષ્ટં સમાપ્તવરદક્ષિણઃ ।

ભવિષ્યતિમુનિશ્રેષ્ઠ નાત્રકાર્યાવિચારણા ॥ ૩૬

ઇન્દ્ર—હે ગૌતમ, શુક્લપક્ષ અથવા કૃષ્ણ પક્ષની સાતેમને દિવસે જે મનુષ્યો આંહી દેવતાઓને નામે હવી હોમશે, તેઓને શ્રેષ્ઠ દક્ષણાથી સન્માન કરેલા સો અશ્વમેધ યજ્ઞ જેટલું ફળ થશે, એમાં કાંઈ પણ સંશય નથી. ૩૫-૩૬.

॥ આદિત્યાઝુચુઃ ॥

અત્રાશ્રમેગૌતમસ્ય સર્વદેવમયેશુભે ॥ ૩૭

યાવત્કુલાનિસમૈવ સમ્પન્નમાનિચધ્રુવમ્ ।

પુત્રાદિપુરુજસ્તેષાં નભવિષ્યંતિગૌતમ ॥ ૩૮

આદિત્યા—હે ગૌતમ, આ સર્વ દેવમય અને શુભ ગૌતમાશ્રમમાં દમેશાં સર્વોદય વખત ને માણસો સ્નાન કરશે, તેઓનાં સાત કુળ અને સાત જન્માંતરમાં પુત્રાદિકને નિશ્ચે રોગ નહિ થાય. ૩૭-૩૮.

॥ રુદ્રાઝુચુઃ ॥

ચતુર્દશ્યાંચતુર્દશ્યાં રુદ્રપૂજાપરાયણાઃ ।

અગ્રલોકાનવાપ્સ્યંતિ નરારુદ્રસમાશ્રિતાઃ ॥ ૩૯

રુદ્રો—આંહી ને માણસો રુદ્રને આશ્રયે આવીને ચૌદશે ચૌદશે રુદ્રની પૂજામાં તત્પર રહેશે, તેઓ દેવલોકને પામશે. ૩૯.

॥ વસવઝુચુઃ ॥

અષ્ટમ્યાંયેમુનિશ્રેષ્ઠ ગૌતમીયેસરોજલે ।

આપઃસ્પૃશંતિમર્ત્યાવૈ નતેષાંદુષ્કૃતાદ્ધ્યમ્ ॥ ૪૦

વસુઓ—હે શ્રેષ્ઠ મુનિ, ને મનુષ્યો આઠમને દિવસ ગૌતમના સરોવરમાં જળનો સ્પર્શ કરશે તેઓને પાપનો ભય રહેશે નહીં. ૪૦

॥ અગ્નયઝુચુઃ ॥

યોદ્વિજાતિકૃતઃસ્નાનોવન્હાવત્રહવિઃક્ષિપેત્ ।

તેનસ્યાદધ્વરૈઃશ્રૃષ્ટૈ રિષ્ટંચલુશતંસમાઃ ૪૧.

અગ્નિ—ને બ્રાહ્મણ આંહી સ્નાન કરીને અગ્નિમાં ધવી હોમશે; તેને સો વરસ સુધી શ્રેષ્ઠ યજ્ઞો કર્યાનું કૃત્ય ખરેખર થશે. ૪૧.

॥ સત્તર્પયઋતુઃ ॥

ચેવૈનમસ્યપંચમ્યાં શુક્લાયાંદ્વિજસત્તમ ।

ઋષીન્સંતર્પયિષ્યંતિ તેયાસ્યંત્યબ્જજાલયમ્ ॥ ૪૨

સત્તર્પિ—સે દ્વિજસત્તમ, જે મનુષ્યો અહીં ભાદ્રપદની શુદ્ધ પાંચમે ઋષિયોનું તર્પણ કરશે, તે લોકો અત્ત લોકને પ્રાપ્ત થશે. ૪૨.

॥ પિતર ઋતુઃ ॥

પિતરસ્તર્પયિષ્યંતિ જલૈર્યૌગૌતમાશ્રમે ।

તેભ્યોદ્દેપિતરસ્તુષ્ઠા દાસ્યંત્યક્ષયસંપદમ્ ॥ ૪૩

પિત્રિયો—યૌતમાશ્રમમાં જેઓ જલવડે પિત્રિયોનું તર્પણ કરશે, તેઓને પિત્રિયો પ્રસન્ન થઈને અક્ષય સંપત્તિ આપશે. ૪૩.

॥ ગંધર્વા ઋતુઃ ॥

ગૌતમીયેસર શ્રેષ્ઠે સ્નાત્વાયઃ સતતંસુધીઃ ।

ગંધાન્દાસ્યંતિવિપ્રેભ્યો દુર્ભગામાભવંતુતે ॥ ૪૪

ગંધર્વા—જે બુદ્ધિમાન પુરૂષો ગૌતમના શ્રેષ્ઠ તળાવમાં સ્નાન કરીને આત્મણેને સુગંધી દ્રવ્ય દે, તેઓ દુર્ભાગી ન થાઓ. ૪૪.

॥ શ્રી ભગવાનુવાચ ॥

પંચગવ્યૂતિમાત્રોઽયં મુનિશ્રેષ્ઠતવાશ્રમઃ ।

ગયાશીર્ષસમોલોકે ભવિષ્યંતિનસંશયઃ ॥ ૪૫

શ્રી ભગવાન—હે મુનિશ્રેષ્ઠ, દશ કોશમાં વિસ્તારવાળું આ તાંત્ર આશ્રમ લોકોમાં ગયા સમાન પ્રસિદ્ધ થશે, એમાં સંદેહ નથી- ૪૫.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાંતર્દધેદવઃ સહદેવૈઃસવાસવૈઃ ।

મમતાસક્તચિત્તસ્ય પ્રબોધૈવદેહિનઃ ॥ ૪૬

ગૌતમોઽપિમહીપાલ સહશિષ્યૈર્મહાતપાઃ ।

સ્થિતિચકારસહસા વિદ્યોતિતવનાંબરઃ ॥ ૪૭

વશિષ્ઠ—મમતામાં આસક્ત ચિત્તવાળા માણસને કરેલો બોધ જેમ દેખાતો નથી તેમ, એવું કહીને ઇંદ્ર સહવર્તમાન દેવો સાથે મહાદેવ અંતર્ધાન થયા. ૪૬. હે રાજા, મહા તપસ્વિ ગૌતમ જેણે વનને પ્રકાશમાન કરેલ છે, તે પણ પોતાના શિષ્યો સહિત તત્કાળ ત્યાં રહ્યા. ૪૭.

॥ સૂતઁવાચ ॥

કાલેનગચ્છતાતસ્ય મહર્ષેર્ભાવિતાત્મનઃ ।

શાપાંતેમંગતાપ્રીતા અહિલ્યાધર્મચારિણી ॥ ૪૮

તયાસહમુનિશ્રેષ્ઠાસ્ત્રાસ્તેલોકવંદિતઃ ।

એવમાસીન્મહીપૃષ્ઠે વિખ્યાતોગૌતમાશ્રમઃ ॥ ૪૯.

દર્શનાદેવમર્ત્યાનાં નાશયત્યશુભંધ્રુવમ્ ।

અન્નગાથાપુરાગીતા દેવલેનમહાત્મના ।

તીર્થયાત્રાગતેનૈવ તાંનરેંદ્રનિશામય ॥ ૫૦

એકતસ્વ્યંબકંસર શ્વૈકતોગૌતમાશ્રમઃ ।

અન્નાંતરેતનુત્યાગાન્ન ભૂયોજાયતેનરઃ ॥ ૫૧

ઇદંપવિત્રમાખ્યાનં યઃશ્રુણોતિસમાહિતઃ ।

તસ્યનશ્યંતિપાપાનિ નૈકજન્મકૃતાન્યપિ ॥ ૫૨

સૂત—એ પ્રમાણે કેટલોક વખત વીત્યા પછી ભાવિ આત્માવાળા મહર્ષિની ધર્મચારિણી પ્રિયા અહિલ્યા શાપમુક્ત થતાં તેને મળી. ૪૮. લોકોથી વંદિત થએલ શ્રેષ્ઠ મુની પોતાની સ્ત્રી સાથે ત્યાં રહ્યા. એ પ્રમાણે પૃથ્વીમાં ગૌતમાશ્રમ પ્રખ્યાત થયો. ૪૯. આ આશ્રમના દર્શનથીજ મનુષ્યોના અશુભનો નિશ્ચે નાશ થાય છે. આ આશ્રમમાં પૂર્વે તીર્થ કરવા ગએલ મહાત્મા દેવલ મુનિએ જે ગાથા ગાઇ છે તે, હે રાજા, તું સાંભળ. ૫૦. એક તરફ ત્ર્યંબક સરોવર છે, અન્ય એક તરફ ગૌતમાશ્રમ છે; તે વિષે મૃત્યુ થવાથી માણસનો પુનર્જન્મ થતો નથી. ૫૧. જે કોઇ એક ચિત્તથી આ પવિત્ર આખ્યાન સાંભળશે તેનાં અનેક જન્મનાં કરેલાં પાપ નાશ પામશે. ૫૨.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्रां संहितायां ब्राह्म्यवि
भागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमालमहात्म्ये गौतमाश्रमवर्णनं नाम च-
तुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતામાંના શ્રીમાલ
માહાત્મ્યનો “ ગૌતમાશ્રમવર્ણન ” નામે ચોથો અધ્યાય પૂરો થયો. ॥૪॥

॥ अथ पंचमोऽध्यायः ॥

अध्याय ५ मे.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

अत्राश्चर्यमभूत्पूर्वं माश्रमेगौतमस्य वै ।

શ્રૂયતાંતદશેષાંહિ યાદકૌતુહલંનૃપ ॥ ૧

વસિષ્ઠ—હે રાજા, આ ગૌતમના આશ્રમમાં પૂર્વે એક આશ્ચર્ય થયું
હતું. તે સાંભળવા તારી ઇચ્છા છે તો તે બધું સાંભળ. ૧.

आसीत्पुराक्रतयुगे श्रोत्रियोवेदावेत्तमः ।

યજ્ઞશૈલદતિરુચ્યાતો દિજશંખકુલોદ્ભવઃ ॥ ૨

પૂર્વે સતયુગમાં શ્રૌતસ્માર્ત કરવાવાળો અને વેદને બાણવાવાળો શંખ
દુગમાં ઉત્પન્ન થએલો યજ્ઞશૈલ નામે બ્રાહ્મણ હતો. ૨.

सकृत्वाक्षेत्रसन्यासं श्रीमालेन्यवसच्चिरम् ।

ક્ષમાવાન્શ્રદ્ધયાયુક્તો દાંતઃશાંતોજિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૩

ક્ષમાવાન, શ્રદ્ધાવાન, શરીર દમન કરવાવાળો, શાંત અને જિતેન્દ્રિય
યજ્ઞશૈલ ક્ષેત્ર સન્યાસ લઈને શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં ઘણો કાળ રહ્યો. ૩.

प्रज्ञावान्नमतिग्राही भूतानामनुकंपकः ।

સગૃહેષુદ્વિજાડયાણાં ચરિત્વામૈક્ષ્યમુત્તમમ્ ॥ ૪

અજ્ઞાતિગૌતમેતીર્થે તીરેનિત્યંયતવ્રતઃ ।

एकाहारतयाविद्धा तनूकृततनुर्वप ॥ ५

અહો, દાન અહણુ ન કરવાવાળો, દયાળુ એવો તે વિદ્વાન યજ્ઞશૈલ શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોને સાંધી ઉત્તમ ભિક્ષા લાવીને, વૃત્તિઓ નિયમમાં રાખીને ગૌતમ તીર્થને કાંડે નિવાસ કરતો હતો; હે રાજા, તે વિદ્વાનનું શરીર એક પાત્ર જમવાથી દુબળું થયું હતું. ૪-૫.

સરઃસૈવલવલ્લિભિ રિવસ્નાયુસમાવૃતઃ ।

વલકલાજિનસંવીતો વિભ્રદંડકમંડલુઃ ॥ ૬

સેવાળની પંકિતથી ઘેરાએલ સરોવરની પેઠે તેનું શરીર સ્નાયુથી દંડાએલું હતું, અને વસ્ત્ર તથા મૃગચર્મ વીંટાળેલાં અને દંડ તથા કમંડલ તેણે ધારણ કર્યા હતાં. ૬.

પ્રણિપાતેચ્છયાતસ્મૈ નિત્યંશ્રીમાલવાસિનઃ ।

બ્રાહ્મણઃક્ષત્રિયાવૈશ્યાઃશુદ્રાશ્વમનુજેશ્વર ॥ ૭

આગચ્છંતિસરસ્તીરે ગૌતમસ્યાશ્રમંપ્રતિ ।

સતૈઃસહસમાભાષ્ય કથાંપુણ્યાંકરોતિહિ ॥ ૮

હે રાજા, શ્રીમાલવાસીઓ, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય તથા શુદ્ર તેને નમવા માટે હમેશાં ગૌતમાશ્રમ તરફ સરોવરને કાંડે આવે છે; તે તેઓની સાથે સંભાષણ કરીને પુણ્ય કથા કરે છે. ૭-૮.

एवंबभूवमुमहान्काल स्तस्यतपस्विनः ।

શ્રીમાલવાસિનાંસોઽભૂત્માણાઇવબહિશ્ચરાઃ ॥ ૯

યજ્ઞશીલોદ્વિજશ્રેષ્ઠઃ શુચિરધ્યાત્માવિત્તમઃ ।

દ્વિજૈરભ્યર્થમાનોપિ નચક્રેદારસંગ્રહમ્ ॥

નૈષ્ટિકવ્રતચારીનાં ધુરિણોઽભૂત્તપઃશ્રિયા ॥ ૧૦

એ પ્રમાણે તે તપસ્વિનો તપ કરતાં ઘણો કાળ વીત્યો. શ્રીમાળવાસિઓને તે પ્રાણુ સમાન વહાલો હતો. ૯. પવિત્ર અને અધ્યાત્મજ્ઞાનને બાળવાવાળા એવા તે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ યજ્ઞશીલે બીજા બ્રાહ્મણોએ પ્રાર્થના કરી તોપણ પાણી અહણુ કર્યું નહિં (પરણ્યો નહિં). તપસ્વી ધનવડે નૈષ્ટિકવ્રત પાળનારાઓમાં તે અગ્રેસર થયો. ૧૦.

एवंनिवसस्तत्र द्विजवर्यस्यभूपते ।

રાશિક્રમેણધિચરન્સિદ્ધસ્થોઽભૂદ્વૃદ્ધસ્પતિઃ ॥ ૧૧

कर्तुगोदावरीस्नानं सर्वव्यवासिनोजनाः ।
 ग्रहक्षेत्रादिसंत्यज्य स्ववामस्थाविरोनृप ॥ १२
 तद्विजःक्षेत्रसंन्यासाद्यज्ञशीलोबहुश्रुतः ।
 विषादं परमं प्राप तत्र गंतुमशक्नुवन् ॥ १३
 ध्यानशोकपरं नित्यं जगद्गर्ह्यमानमात्मना ।
 नाशनातिचनस्वपिति नपि वेदार्थनुत्तमम् ॥ १४
 इत्यार्त्तस्य दिजेन्द्रस्य शोकोपहतचेतसः ।
 प्रवृत्तारजनीराजन्तदातिमिरमेदुरा ॥ १५
 सरस्तीरतरोर्मूले निद्रादूरितचक्षुषः ।
 निष्कंपपत्रशाखौघे निकूजमृगपक्षिणि ॥ १६
 आश्रमे मुनिवर्यस्य मध्यरात्रे विसर्पति ।
 अकस्मादेव शीतांशुः प्रभासमधिकं महः ॥ १७
 उल्लाससरोगर्भात्तमस्तोमं समापयन् ।
 सयावद्विगतमना यद्गच्छीलोल्लोकते ॥ १८
 तावत्पश्यति पश्यति दिशो दिव्यामृगादृशीं ।
 शुक्लांबरधरांतन्वीमुक्तावालिविशालिनाम् ॥ १९
 प्रसन्नवदनां देवीं मातरं जगतामिव ।
 त्रिभ्रतं दिक्षिणे पाणौ नीलकमलमुज्ज्वलम् ॥ २०
 केयमर्थमयीमाता किंचिक्कीर्षति वामायि ।
 देवीवादानवीवासौ यक्षीवापन्नगीतुकिम् ॥ २१
 किंवा प्रसादसुमुखी ममेयं वनदेवता ।
 शोकध्यानपरीतस्य दयालुर्दास्यते वरम् ॥ २२
 इति चितयतस्तस्य द्विजेन्द्रस्य विशांपते ।
 पार्श्वमागां तुलाकोटिनाहोन्निद्रितनीडजा ।
 कुर्वती प्रभया देवी सर्वाविति मिरादिशः ॥ २३

અથાસૌનૈષ્ટિકોવિપ્રઃ કંપમાનતનુસ્તદા ।

વદ્દાંજલિપુટોભૂત્વા વરારોહામુવાચતામ્ ॥ ૨૪

હે રાજા, એ પ્રમાણે તે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ રહ્યો છે તેવામાં રાશિક્રમથી સિંહના અહરૂપતિ એકા. ૧૧. હે રાજા, ત્યાં ઘણા કાળના નિવાસથી સર્વે વ્યવસાયિ માણસો પોતાનાં ઘરક્ષેત્રાદિ છોડીને ગોદાવરીમાં સ્નાન કરવા જવા માટે તૈયાર થયાં. ૧૨. તે વિદ્વાન યજ્ઞશીલ ક્ષેત્ર સન્યાસને લીધે ત્યાં જવાને શક્તિવાન ન હોવાથી ઘણો પરિતાપ પામ્યો. ૧૩. ચિંતાતુર અને શોકાતુર થઈને પોતે પોતાની નિત્ય અવજ્ઞા કરેછે; ખાતો નથી, સુતો નથી, અને સાઈ પાણી પીતો નથી. ૧૪. હે રાજા, આ પ્રમાણે તે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ દુઃખી થાય છે અને શોકમાં નિમગ્ન થયેલ છે, એવામાં ધારી અંધારી રાત્રિ થઈ. ૧૫. જેમાં સ્થિર વૃક્ષોની ડાળીઓની ઘટા થઈ છે અને મૃગ અને પક્ષિયો શબ્દ કરે છે, એવાં તે સરોવરને તીરે જાડ નીચે તે યજ્ઞશીલની આંખમાં ઊંઘ આવતી નથી. ૧૬. એવામાં તેના આશ્રમમાં મહ્યરાત્રિને વખતે એકાએક પ્રકાશીત તેજવાળો ચંદ્રમા વિચરે છે. ૧૭. અંધકારના સમુદાયને દૂર કરતો ચંદ્રમા સરોવરમાંથી પ્રકાશે છે; તે ઊદાસ મનવાળો યજ્ઞશીલ જ્યારે જુએછે ત્યારે. ૧૮. દિશાઓમાં જોતી, દિવ્ય, મૃગના જેવી આંખોવાળી, સફેદ વસ્ત્ર ધારણ કરેલાં એવી, કામળ અગવાળી અને મુક્તાકળની માળા સરખી રૂપાળી સ્ત્રીને જુએ છે. ૧૯. જમણા હાથમાં કિન્નણ લીલા કમળને ધારણ કરતી, હસમુખી, અને જાણે જગતની માતા હોયની, તેવી તે દેવીને જુએ છે. ૨૦. આ કારણ રૂપ માતા કોણ છે! મારી પાસે તે શું માગવા ધારેછે? આ કોઈ દેવી, દાનવી, યક્ષી કે પતંગી છે! ૨૧. અથવા મારી દયાળુ વનદેવી શોકધ્યાનમાં પડેલ હું ઉપર કૃપા કરીને મને વરદાન આપશે શું? ૨૨. હે રાજા, એ પ્રમાણે તે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ ચિંતામાં હતો, તેવામાં જેના અંજરના નાદથી પક્ષિઓ નિદ્રા રહીત થયાં એવી તે દેવી પોતાની કાંતિથી સર્વ દીક્ષાઓને પ્રકાશિત કરતી તેની પાસે આવી. ૨૩. તે વખત આ નૈષ્ટિક વિપ્રનું શરીર કંપાયમાન થયું હતું, તેણે જે હાથ જોડીને તે સુંદરીને કહ્યું. ૨૪.

॥ યજ્ઞશીલ ઉવાચ ॥

કાત્વંવદવિશાલાક્ષિ કુતોવાઽભૂત્તવાગમઃ

કર્તુમિચ્છસિક્કિચેહ વામોરુમયિનોષ્ટિકે ॥ ૨૫

અહંવિશોકમાપન્નો નિદ્રાંદેવિલભેનદિ ।

અયંનાગરિકોલોકઃસમસ્તોયાતિગૌતમીમ્ ॥ ૨૬

સ્નાનાયદુર્લભાલોકે સિંહસ્થેચબૃહસ્પતૌ ।

અહંહિકૃપણોદીનો મંદભાગ્યોઽસ્મિસુંદરિ ॥ ૨૭

ઈહયઃક્ષેત્રસન્યાસા દ્વતુંશક્રોનગૌતમીમ્ ।

ત્વામપ્યાત્મગતંદેવિ યત્તત્ત્વંતત્સમાદિશ ॥ ૨૮

યજ્ઞશીલ—હે વિશાલાક્ષિ, તું કોણુછે, તે મને કહે, અને તારૂં ક્યાં-થી આવવું થયું છે? અને હે વામોઈ! છતાં તારે શું કરવાની ઇચ્છા છે, તે મને કહે. ૨૫. હે દેવી, શોકને લીધે મને નિદ્રા આવતી નથી, કેમકે આ નગરના સમસ્ત લોક ગૌતમીએ જાય છે. ૨૬. જેનું સ્નાન સિંહના બૃહસ્પતિમાં લોકોને વિશે દુર્લભ ગણાય છે. હે સુંદરી, પણ હું કૃપણ, દીન, અને મંદભાગી છું. ૨૭. કે આંહી ક્ષેત્ર સન્યાસને લીધે ગૌતમી જ્યાં ન શક્યો. હે દેવી, તું પણ તારા મનની જે વાત હોય તે મને કહે. ૨૮.

॥ ગૌતમ્યુવાચ ॥

ગૌતમ્યહંદ્વિજશ્રેષ્ઠ નભીઃકાર્યાકથંચન ।

વીક્ષ્યત્વામતિસીદંતં ત્વદ્ગુતેનૈવચેતસા ॥

કૃપયાદર્શનંપ્રાપ્તા કૃપાસારાહિસાધવઃ ॥ ૨૯

ઈહૈવત્ત્વંકુરુસ્નાનં સરસિગૌતમસ્યહિ ।

ઈહતિષ્ઠામ્યહોરાત્રં ગૌતમસ્યવશાનુગા ॥ ૩૦

બ્રહ્મર્ષિગૌતમોયત્ર તત્રાહંનાસ્તિસંશયઃ ।

વિશંષાદાશ્રમેહ્યત્ર સર્વામરવરાર્જિતે ॥ ૩૧

ગૌતમી—હે દ્વિજ શ્રેષ્ઠ, હું ગૌતમી (ગોદાવરી) છું. તારે કોઈ પ્રકારે બીહીવું નહીં. તારા વિશે માંડ ચિત્ત જવાથી તને ઘણો શોકાતુર જોઈને, કૃપા વડે હું તારૂં દર્શન પામી; કારણ કે સાધુ પુરુષો કૃપાસાર હોય છે. ૨૯. આંહીજ તું ગૌતમના સરોવરમાં સ્નાન કર. ગૌતમની આજ્ઞા પ્રમાણે હું રાત્ર દિવસ આંહી રહું છું, ૩૦ જ્યાં બ્રહ્મર્ષિ ગૌતમ રહે છે ત્યાંજ હું રહું છું, તેમાં સંશય નથી. વિશેષે કરીને સર્વ દેવમય આ આશ્રમમાં હું રહું છું. ૩૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાંતાર્હિતાદોષે વિદ્યુદૈરાવતીયથા ।

સદ્વિજોઽપિનૃપશ્રેષ્ઠ વિસ્મયાવિષ્ટમાનસઃ ॥ ૩૨

સ્વપ્નોઽયંવાભ્રમંવાસ્યાત્ ઇતિચિંતામવિંદત ।

અથધ્વાંતમનાકૃત્ય કરેનારુણસારથિઃ ॥

પૂર્ણકુંભઙ્વોદસ્થા દુત્સદોયઃશરીરિણામ્ ॥ ૩૩

સદ્વિજોપિતદારાજ નસમાદાયસમિત્કુશાન્ ।

ગૃહિતોઽદ્યુત્ચિંતાભ્યાં સરસ્તીરમુપાગમત્ ॥ ૩૪

વસિષ્ઠ—આકાશમાં જેમ વીજળી અદ્રશ્ય થાય છે, તેમ તે દેવી ઐતલું કહીને અદ્રશ્ય થયાં. હે રાજા, તે બ્રાહ્મણ પણ વિસ્મય પામી ગયો. ૩૨ આતે મને સ્વપ્ન આવ્યું કે ભ્રમ છે, એવી તેને ચિંતા થઇ. પછી માણસોને આનંદવાળો સૂર્ય પોતાનાં કીર્ણોવડે અંધારાનો નાશ કરીને પૂર્ણ દુબની પેઠે ઉગ્યો. ૩૩ હે રાજા, તે બ્રાહ્મણ પણ સમીધ તથા દર્ભ લઇને, ઘણો ચિંતાતુર થઇને સરોવરને કાંઠે ગયો. ૩૪

કિંકરોમિકગચ્છામિ કસ્યવાકથયામ્બહમ્ ।

રાત્રૌસ્વપ્નોમયાદૃષ્ટઃ પ્રત્યક્ષંવાભવોદીતે ॥ ૩૫

ધ્યાયતોયજ્ઞશીલસ્ય વ્યોમ્નિવાગશરીરિણી ।

પ્રાવર્તતમહારાજ દુંદુભિસ્વનસંનિભા ॥ ૩૬

ચિંતાંવિમુંચવિપ્રેદ્ર સ્નાનંકુરુસમાહિતઃ ।

ગૌતમપ્રીતયેહ્યત્ર સદાગોદાવરીનદી ॥ ૩૭

સ્થિતિકરોતિવિપ્રર્ષે નાત્રકાર્યાવિચારણા ।

યેઽત્રસ્નાનંકરિષ્યંતિ સિંહસ્થેસુરમંત્રિણિ ॥ ૩૮

તેષાંગોદાવરીસ્નાનં ફલંપૂર્ણંભવિષ્યતિ ।

કાર્તિકેતુવિશેષેણ સિંહસ્થેચબૃહસ્પતૌ ॥ ૩૯

ગૌતમ્યાંચનરઃસ્નાત્વા કુલકોટિંસમુદ્ધરેત્ ॥

દાસ્યંતિપિતરસ્તુષ્ઠાઃ શ્રાદ્ધેનમનસેષ્ણિતમ્ ॥ ૪૦

તેણે કહ્યું. શું કરું, ક્યાં જાઉં, અને કોને કહું ? રાત્રે પ્રત્યક્ષ બનાવ જેવું મેં સ્વપ્ન દીધું. હે મહારાજ, યજ્ઞશીળ એમ વિચારમાં હતો ત્યાં આકાશમાં દુંદભીના અવાજને મળતી દૈવી વાણી થઇ. “ હે શ્રેષ્ઠ વિપ્ર, ચિંતા દુર કર, અને સ્વસ્થ થઇને સ્નાન કર. ગૌતમને ખુશી રાખવાને ગોદાવરી નદી આંહી સદા—સ્થિતિ કરે છે, એમાં કાંઇ શંકા લાવવી નહિ. જેઓ સિંહના અલ્પસ્પતિમાં આંહી સ્નાન કરે છે, તેઓને ગોદાવરીનું સ્નાન પૂર્ણ ફળ આપે છે; અને તેમાં પણ કાર્તિક માસમાં સિંહના અલ્પસ્પતિમાં વિશેષ કરીને જે માણસ ગૌતમીમાં સ્નાન કરે છે, તે પોતાનાં કોટિ કુળનો ઉદ્ધાર કરેછે, અને શ્રાદ્ધ કરવાથી પિત્રિયો તૃપ્ત થઇને મનવાંછિત આપેછે. ૩૭-૪૦

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्त्वाभारतीदिव्या हृदय्याभून्नरेश्वर ।

यज्ञशीलोऽपितच्छ्रुत्वा हर्षादश्रुण्यवर्त्तयत् ॥ ૪૧

वीतशोकःशुचिः स्नात्वा संतर्प्यापितृदेवताः ।

तद्वૃત્તંકથयामાસ દ્વિજેભ્યોઽશ્વિલમાદરાત્ ॥ ૪૨

તદાકર્ણનિવૃત્તાસ્તે જનાઃશ્રીમાલવાસિનઃ ।

ચક્રુઃસ્નાનંતદાતુષ્ઠા સ્તલ્પશ્રાદ્ધક્રિયાશ્ચતે ॥ ૪૩

દાનાનિચયથાશક્ત્યા દત્વાસંતર્પ્યદેવતાઃ ।

આજગ્મુઃસ્વગ્રંથંસર્વે વદંતોવિવિધાઃકથાઃ ॥ ૪૪

વસિષ્ઠ—હે રાજા, એવું કહીને તે આકાશ વાણી અદ્રશ્ય થઇ. યજ્ઞશીલને પણ તે સાંભળીને હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં. ૪૧ શોક સહિત, સ્નાન વડે પવિત્ર થઇને તથા પિત્રિયોનું તર્પણ કરીને જે હપ્તીકત બની હતી, તે સર્વ આદર સહિત બ્રાહ્મણોને તેણે કહી. ૪૨ તે સાંભળીને સદગા શ્રીમાળવાસી ગોદાવરી જતા અટક્યા; અને ખુશી થઇને ત્યાં સ્નાન કર્યું અને શ્રાદ્ધ કર્યાં. ૪૩ યથાશક્તિ દાન કરીને તથા દેવોને તૃપ્ત કરીને સર્વે બ્રાહ્મણો નૂના પ્રકારની કથા બોલતા પોત પોતાને ઘેર આવ્યા. ૪૪.

इत्थंगोदावरीस्तोत्रं तत्रराजेंद्रनःश्रुतम् ।

ख्यापितंयज्ञशीलेन ब्राह्मणेनतपस्विना ॥ ૪૫

હે રાજેન્દ્ર, આ પ્રમાણે તપસ્વિ યજ્ઞશીલનું કહેલું ગોદાવરી સ્તોત્ર અમે ત્યાં સાંભળ્યું. ૪૫

ધન્યાસ્તેમાનવાલોકે શ્રીતીર્થેયેવસંતિવૈ ।

સરસ્ત્રેયંવકંયત્ર ગૌતમસ્યવરાશ્રમઃ ॥ ૪૬

લક્ષ્મીના તીર્થમાં ન્યાં ત્ર્યંબક સરોવર છે અને ગૌતમનો શ્રેષ્ઠ આશ્રમ તેમાં જોયો રહે છે તેઓ આ લોકમાં ભાગ્યશાળી છે. ૪૬

તીર્થર્ણિયાપિમહીપાલ વહ્નિવિવિધાઃસુરાઃ ।

સ્વર્ગલોકેતતઃપૂર્વે ગ્રહણીર્વાણસંસદિ ॥

ગાથામિમાંતુદાલભ્યો વિસ્મયાવિષ્ટમાનસઃ ॥ ૪૭

હે રાજા, ત્યાં તીર્થોપણુ ઘણું છે, અને ઘણા દેવો છે. પૂર્વે પછી આ કથા વિસ્મય પામેલા દાલભ્ય મુનિએ ગ્રહ અને દેવોની સભામાં સ્વર્ગલોકની પાસે કહી હતી. ૪૭.

॥ દાલભ્ય ઉવાચ ॥

મયામહીપરિભ્રાંતા સશૈલવનકાનના ।

નશ્રીમાલસમંક્ષેત્રં દૃષ્ટંનૈવનવાશ્રુતમ્ ॥ ૪૮

દાલભ્ય—પર્વત, વન અને કાનના સહિત પૃથ્વી હું ક્યો, પણ શ્રીમાળ ક્ષેત્ર જોવું ક્ષેત્ર મેં જોયું કે સાંભળ્યું નથી. ૪૮.

અહોશ્રીમાલિનોધન્યાઃ સ્વર્ગભોગમુજોમુવિ ।

કુર્વંતિપુણ્યકર્માણિ તાદ્રશાનવયંપુનઃ ॥ ૪૯

અરે ! શ્રીમાળીજોને ધન્ય છે. તેઓ પૃથ્વીપર સ્વર્ગનું મુખ ભોગવે છે, અને પુણ્યનાં કામ કરે છે. અમે તેના જોવા નથી. ૪૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ગૌતમાશ્રમમાહાત્મ્યં ઇતિવૈકથિતંમયા ।

પુનસ્તદ્બૂહિતત્સર્વં યત્તત્તેચસ્થિતંમનઃ ॥ ૫૦

આ પ્રમાણે મેં ગૌતમાશ્રમનું મહાત્મ્ય કહ્યું. હવે તારા મનમાં જે પૂછવાનું હોય તે કહે. ૫૦

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्या संहितायां ब्राह्म्य-
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये यज्ञशीलोपाख्यानं
नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતામાં “યજ્ઞશિલોપા-
ખ્યાન” નામે પાંચમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૫.

॥ अथ पष्ठोऽध्यायः॥

अध्याय ६ हो.

॥ राजोवाच ॥

यथाश्रीमालतांप्राप्तो देवर्षेणैतमाश्रमः ।

तन्निवेदयमेसर्वं विचित्राणीहभाषसे ॥ १ ॥

રાજા—હે મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ દેવર્ષિ વસિષ્ઠ, ગૌતમ ઋષિને આશ્રમ
શ્રીમાળપણાને કેવી રીતે પામ્યો, તે સર્વ મને કહો; તમે આંહી વિચિત્ર
પ્રકારનું બોલો છો. ૧

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

पुराशृगोःसमुत्पन्ना ख्याताश्रीःकिलभुपते ।

अद्वैतरूपिणीकन्या प्रबुद्धांबुजलोचना ॥ २ ॥

વસિષ્ઠ—હે રાજા, પૂર્વે લક્ષ્મી નામે પ્રસિદ્ધ થએલી ભૃગુ ઋષિને એક
દીકરી હતી; પૃથ્વીમાં તેના સમાન કોઈ રૂપાળું નહોતું; તેનાં નેત્ર પ્રકૃષ્ઠિત
કમળ જેવાં હતાં. ૨.

सुवोशीसुमुखीसुश्रुःसुनासामुदतीशुभा ।

चारुर्विबाधरदला मत्तकोकिलवादिनी ॥ ३ ॥

જેના વાળ, મુખ, બ્રહ્મદિ, નાસિકા, અને દાંત સુંદર હતાં, જેના અ-
ધર એટલે હોઠ ઘોળા જેવા અતિ મનોહર હતા, અને જેની વાણી મત્ત
થએલી કોકિલના જેવી હતી. ૩.

કંબુગ્રીવાગુદજત્રુ પીનોન્નતપયોધરા ।

મૃણાલકોમલભુજા નવાશોકદલાંગુલિઃ ॥ ૪

શંખ જેવી જેની ડોક હતી, ડોકના કાંઠલાનો ભાગ ગૂઢ હતો, સ્તન કંકણ અને ઉન્નત હતાં, કમળના તંતુ જેવા હાથ હતા, અને નવાં અશોકપદ્મ જેવી જેની આંગળીઓ હતી. ૪.

નિષ્કંટકારુણાંભોજ સનાભિકરપલ્લવા ।

ઉરોજાંતર્નિપતિતા રોમરાજિર્વિરાજતે ॥

વિંધ્યાચલ વનશ્રેણી સંગતાયમુનાયથા ॥ ૫

નિષ્કંટક રતા કમળના જેવા હાથ હતા; અને જેના સ્તનના મધ્ય ભાગમાં રહેલી રૂંવાડાંની પંક્તિ વિંધ્ય પર્વતની વન પંક્તિ સાથે મળેલી યમુના નદી હોય તેવી શોભતી હતી. ૫.

પીનશ્રોણીસુરસરિ ત્પ્રવાહોપમમેશ્વલા ।

ગંભીરનાભિત્રિવલી તનુમધ્યામનસ્વિની ॥ ૬

જેનો કટિ પશ્ચાતભાગ અતિ સ્થુલ હતો, અને જેની મેખલા (કંદોરો) ગંગા નદીના પ્રવાહ જેવી શોભતી હતી; તેની નાભિ અને ત્રિવલી ગંભીર હતી; મધ્યભાગ પાતળો હતો, અને પોતે મનસ્વિ હતી. ૬.

રંભાગર્ભમિવોરુસા શ્રેષ્ઠજાનુર્નરેશ્વર ।

હસ્તિહસ્તાગ્રસંસર્પ્ય પદ્માભચરણદ્વયા ॥

પૃથુશ્રવાયથાશંભોઃ સાક્ષાત્શક્તિરવસ્થિતા ॥ ૭

હું રાજન, તેના સાથળ કદળી સ્તંભ જેવા શોભતા હતા, તેનાં, દી-વ્યણું સુંદર હતાં, અને તેના બે પગ હાથીની સુંદરના અગ્રભાગ જેવા, અને કમળ સરખા હતા; એવી ઉત્તમ યશવાળી તે કન્યા સાક્ષાત શંકરની શક્તિ હોય, તેમ શોભતી હતી. ૭.

યત્રયત્રપ્રયાત્યેષા બાલાબાલાર્ક સન્નિભા ।

ઉદ્યોતંકુરુતેરાજન્ તત્રતત્રભૃગોઃસુતા ॥ ૮

તે બૃગુની કન્યા જ્યાં જ્યાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં પ્રાતઃકાળના સૂર્ય સ-માન પ્રકાશ થઈ રહે છે. ૮.

તત્રૈલોક્યમનોહારિ કન્યારસ્નંભૃગોર્મુનેઃ

અનુરુપાયકસ્મૌચિન્મયા દેયાતુસુંદરી ॥ ૯

ત્રણલોકમાં મનોહારી પોતાની કન્યાને કોઈ યોગ્યવર સાથે પરણાવવા માટે ભૃગુ મુનિએ વિચાર કર્યો. ૯.

અસ્યાઃસમોવરઃકશ્ચિત્ ત્રૈલોક્યેનાસ્તિમેમતિઃ ।

વિનાસમસ્તગીર્વાણ નેતારંગરૂઢધ્વજમ્ ॥ ૧૦

ત્રૈલોક્યમાં સમસ્ત દેવતાના નિયંતા, વિષ્ણુ સિવાય કોઈપણ આ પુત્રીને યોગ્યવર નથી, એમ હું ધારું છું. ૧૦.

કન્યાપિતૃત્વંદુઃસ્વાય ધિગસ્તુભુવિદેહિનાં ॥ ૧૧

આ દુનિયામાં કન્યાનું પિતાપણું દુઃખરૂપ છે (એટલે કન્યાના પિતાને અતિ દુઃખ છે) માટે તેને (પિતાપણાને) ધિક્કાર છે. ૧૧

યતઃપ્રભૃતિજાતેય મદ્ગૃહેદેવરુપિણી ।

તદાપ્રભૃતિચિત્રાણિ પશ્યામ્યનિશમાશ્રમે ॥ ૧૨

બ્યારથી આ દેવરૂપિણી કન્યાએ મારે ઘેર જન્મ ધારણ કર્યો છે, ત્યારથી અમારા આશ્રમમાં હમેશાં નિચે પ્રમાણે આશ્રય લેવામાં આવે છે. ૧૨.

સર્વત્રસ્વલુસર્વતુ ફલપુષ્પાન્વિતાદુમાઃ ।

તથાહિદૃશ્યતેગંધ ગુણાકૃષ્ટાલિકોકિલા ॥ ૧૩

મંજરીસહકારેઽસ્મિન્નરાણાંચિત્તહારિણી ।

પુષ્પિતઃપરિતોભાતિ કદંબશિષરીપુનઃ ॥ ૧૪

નિતંબિનીકરસ્પર્શા ત્થાપુલકિતોયુવા ।

સપ્તછદાનાંપુષ્પાઢયં -દ્વ્યમાસીત્તપોત્રનમ્ ॥ ૧૫

મત્તાઃકૂંજંતિમધુરં પુંસ્કોકિલશિલીમુખાઃ ।

કિન્નર્યંત્રગાયંત્યો દિશુઃસર્વાસુશ્રુમૂઃ ॥ ૧૬

રાત્રૌસ્ફુરંતિતેજાંસિ દેવાનામિવસર્પતામ્ ।

ઉક્લસત્યશિલંબ્યોમ વ્યાપીપરિમલોમહાન્ ॥ ૧૭

આકાંઠૈશ્વદ્યંતે કેચિદપ્સરસાંગણાઃ ।

ત્રિજગજ્જનનીચેયં તેનમન્યેસમુદ્યતા ॥ ૧૮

આરે તરફ ઋતુ ઋતુનાં ફળ તથા પુષ્પયુક્ત વૃક્ષો જોવામાં આવે છે; તથા ગંધના ગુણથી ભ્રમર અને કોકિલને આકર્ષણ કરે છે, એવી મનોહર આમ્ર વૃક્ષ ઉપર મંજરી દેખાય છે; વળી સ્ત્રીના હસ્ત સ્પર્શથી પ્રદુક્ષિત થએલ ચોતરફ પુષ્પયુક્ત કોમળ કદંબ વૃક્ષ શોભે છે. સમપર્ણ વૃક્ષનાં પુષ્પથી તપોવન અતિ પ્રિય લાગે છે. જેવી રીતે કિન્નરીગણ ગાન કરે, તેવી રીતે મત્ત કોકિલા અને ભ્રમરાઓ મધુર શબ્દ કરે છે, તેના અવાજ આરે દિશાઓમાં સંભળાય છે. રાત્રે દેવતાના જેવાં તેજ જોવામાં આવે છે. આખું આકાશ તથા વ્યાપી રહેલો મનોહર સુગંધી વાયુ શોભે છે. સમય વિના અપ્સરાના સમુદ ક્રોધ દેકાણે નૃત્ય કરતા જોવામાં આવે છે. તેથી, ત્રૈલોક્યની માતા રૂપ આ કન્યા ઉત્પન્ન થઈ છે, એમ હું માનું છું. ૧૩-૧૮. . .

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतिचिंतयतस्तस्य महर्षेर्भावितात्मनः ।

वायुस्पर्शकणाद्विणो नारदःखादवातरत् ॥ ૧૯

વસિષ્ઠ—ભારી આત્માવાળા તે મહર્ષિ ભૃગુ રૂપિ એ પ્રમાણે વિચાર કરે છે, તેવામાં વાયુના સ્પર્શથી શબ્દ કરતી વીણા સહિત નારદ મુની આકાશમાંથી ઉતર્યા. ૧૯.

॥ નારદ ઉવાચ ॥

चिंतांविधूनयमुने नीहारमिवभास्करः ।

इयंदेवीजगन्माता लक्ष्मीविष्णोःपरिग्रहः ॥ ૨૦

सृष्ट्यर्थमवतीर्णाहि त्वद्गृहेनात्रसंशयः ।

हरिरेवचभर्तास्याः पर्जन्यइवविद्युतः ॥ ૨૧

નારદ—હે મુનિ, જે પ્રમાણે સૂર્ય ઝાકળનો નાશ કરે છે, તેમ તમે તમારી ચિંતા કાઢી નાંખો. (કેમકે) આ તમારી કન્યા, જગતની માતા, વિષ્ણુની સ્ત્રી લક્ષ્મી તે. સૃષ્ટી ઉત્પન્ન કરવા સાર તમારે ક્ષેત્ર જન્મેલાં છે, એમાં સંશય નથી. અને વીજળીનો સ્વામી જેમ મૈદ્ય છે, તેમ આ કન્યાના પતિ સાક્ષાત્ વિષ્ણુ થશે. ૨૦-૨૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ. ॥

તદાકર્ણ્યભૃગુર્ધોમાન્રોમાંચિતતનુસ્તતઃ ।

હર્ષત્રાપ્ત્યજન્તસ્થૌ નારદંપ્રત્યુભાષત ॥ ૨૨

વસિષ્ઠ—આ પ્રમાણે નારદમુનિનાં વચન સાંભળીને ભૃગુરૂપિનાં રૂપા-
ડાં ઉભાં થયાં અને નેત્રમાં હર્ષનાં અશ્રુ લાવીને નારદને આ પ્રમાણે કહ્યું. ૨૨.

॥ ભૃગુરૂવાચ ॥

સ્વાગતંતેમુનિશ્રેષ્ઠ બ્રહ્મપુત્રજગત્પ્રિય ।

યેનચિંતાજ્વરઃકૂરો મમસંપ્રતિનાશિતઃ ॥ ૨૩

ભૃગુ—હે જગત્પ્રિય અને મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ બ્રહ્માના પુત્ર નારદમુની,
તમે બધાં પધાર્યા; તમારા પધારવાથી આજ મારા ચિંતા રૂપી કુર જ્વરનો
નાશ થયો. ૨૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतिसंवदतोर्भूष तयोर्देवर्षिवर्ययोः ।

विक्रीड्यसावरारोहा पितुरुत्संगमाविशत् ॥ ૨૪

तामुवाचनमस्यંતી નારદોદીર્ઘદર્શિનઃ ।

विष्णुपत्नीभवेत्युच्चै स्ततःसाभूदधोमुखी ॥ ૨૫

लज्जयापहतावाला प्रययौमातुरंतिके ।

गतायामथतन्वंग्यां प्रभायामिवभास्वतઃ ॥

નારદઃપ્રત્યુવાચેદં ભૃગુમાત્મવિદંબરમ્ ॥ ૨૬

વસિષ્ઠ—હે રાજા, આ પ્રમાણે બંને શ્રેષ્ઠ દેવર્ષિઓ વાત કરેછે, તે-
ટલામાં તે સુંદર કન્યા રમતી રમતી આવીને પોતાના પિતાના ખોળામાં
બેઠી. ૨૪. તેણે નારદમુનીને નમસ્કાર કર્યા ત્યારે દીર્ઘદષ્ટીવાળા નારદમુનિએ
તે કન્યાને બોલ્યે. ૨૫. આશ્ચર્યદ દીધો કે “વિષ્ણુ પત્નીભવ” એટલે તું વિ-
ષ્ણુની સ્ત્રી થા. એ સાંભળીને તે કન્યાએ નીચું જોયું. ૨૫. તે બાળા લ-
જ્જિત થઈને પોતાની મા પાસે જતી રહી. જેવી રીતે સૂયેની કાંતી જ-

તી રહે તે પ્રમાણે તે કન્યા ગયા પછી આત્મજ્ઞાનીઓનાં શ્રેષ્ઠ એવા ભૃ-
ગુરુપિતે નારદે નીચે પ્રમાણે કહ્યું. ૨૬

॥ નારદ ઉવાચ ॥

અયમર્થોદ્દર્શકેશે દેવદેવેજગદ્ગુરૌ ।

નિવેદિનીયોહિમયા સાધનીયશ્ચનિશ્ચિતમ્ ॥ ૨૭

નારદ-“આ તમારું કાર્ય દેવના દેવ જગત્ગુરુ ભગવાનપાસે નિવેદન
કરી સિદ્ધ કરવા મેં નિશ્ચય કર્યો છે.” ૨૭.

તથેત્યુક્તોઽથભૃગુણા ભગવાન્નારદોયયૌ ।

ભૃગુરપ્યાશ્રમેતત્ર તસ્થૌધ્યાયન્નધોક્ષજમ્ ॥ ૨૮

ભૃગુરુપિતે કહ્યું, બહુ સારું. પછી ભગવાન નારદ ગયા; અને ભૃગુ
પેળુ ત્યાં પોતાના આશ્રમમાં વિષ્ણુનું ધ્યાન કરતા બેઠા. ૨૮.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य-
विभागे तृतीय परिच्छेद श्रीमाल महात्म्ये भृगुचिंतायां षष्ठोऽध्या-
यः ॥ ६ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતાના બ્રાહ્મ્ય વિભા-
ગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળમાહાત્મ્યમાં ભૃગુરુપિતે ચિંતા વિષે છઠો અ-
ધ્યાય પૂરો થયો. ૬.

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૭ મો.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

अथासौनृपशार्दूल देवर्षिनारदस्तदा ।

जगामदुग्धपाथोधौ दृष्टुंપतमकेतनम् ॥ १

तमायांतंपरिज्ञाय चेतसासर्वगामिना ।

हरिरप्यंबुधिजला त्पादुरાસીત્પુરોનૃપ ॥ ૨

પ્રણમ્યદંડપાતેન બ્રહ્માંડાધારમચ્ચુતમ્ ।

મુનિર્વિજ્ઞાપયામાસ વાસુદેવંસગૌરવાત્ ॥ ૩

વસિષ્ઠ કહેછે કે, હે રાજા, ત્યારપછી તે નારદમુનિ ક્ષીરસમુદ્રને ત્યાં વિજીતને જોવા ગયા. ૧. હે રાજા, વિજીત પણ પ્રથમથીજ સર્વ વ્યાપી ચિત્તવડે નારદને આવતા જાણીને સમુદ્રના જળમાંથી પાસે પ્રગટ થયા. ૨. પછી બ્રહ્માંડના આધારભૂત એવા વાસુદેવ ભગવાનને મહત્તાને લીધે દંડવત્પ્રણામ કરી નારદમુનિએ જે વિજ્ઞાપના કરવાની હતી તે કરી. ૩.

॥ નારદ ઉવાચ ॥

દેવદેવજગન્નાથ વિશ્વભાવનકેશવ ।

મૃગુગેહેસમુત્પન્નાં તવૈવપ્રેયસીંસ્મર ॥ ૪

યાદેવીસર્વભૂતાનાં શક્તિરુપેણવર્તતે ।

મર્ત્યલોકેડવતીર્ણાસા તવૈવસહચારિણી ॥

તામુદ્વહમહાલક્ષ્મીં લોકાભ્યુદયકારિણીં ॥ ૫

નારદ બોલ્યા કે, દેવના દેવ, જગતના પતિ, વિશ્વમાં આપક, હે કેશવ, ભૃગુરૂપિને ઘેર ઉત્પન્ન થએલી તમારી પત્નિને સંભારો. ૪. જે દેવી સર્વે પ્રાણિયોમાં શક્તિરૂપે વર્તેછે, તે તમારીજ સહચારિણી મર્ત્યલોકમાં જન્મી છે. લોકોનું બહું કરનારી તે મહાલક્ષ્મી તમે પરણો. ૫.

॥ ભગવાનુવાચ ॥

સંકલ્પોડયંહદિપુરા દેવર્ષેમમવર્તતે ।

તત્કરિણ્યેયથાર્થત્વં મમમત્યાદિજોત્તમ ॥ ૬

માઘસ્યવિમલેપક્ષે પુણ્યે઼કાદશીદિને ।

નક્ષત્રેસોમદૈવત્યે ઉદ્ગોઢાસ્મિશૃગૌઃસુતાં ॥ ૭

ભગવાન—હે આદિજ્ઞોમાં ઉત્તમ દેવર્ષિ ! જે તમે કહોછો તે વિચાર પ્રથમજ મારા હૃદય વિષે ઉત્પન્ન થયેલ છે; માટે તે મુદ્ધિવડે બરોબર થશે તેમ કરીશ. ૬. માઘ વ્રાસના શુક્લપક્ષમાં અગ્નીઆરશને દિવસે તથા ચંદ્રમાના નક્ષત્ર (મૃગશીર) વિષે હું ભૃગુરૂપિની પુત્રીને પરણીશ. ૭.

તન્નિશમ્યમુનિર્વાક્યં ભૃગોર્ગત્વાન્યવેદયત્ ।

બ્રહ્મલોકંચયૌશીઘ્રં ઝ્યામુક્તશ્ચમાર્ગણઃ ॥ ૮

તદાપ્રભૃતિસાદેવી મુક્તશૈશવલક્ષણા ।

આરુઢયૌવનાધ્યાનં દધારધરણીધરે ॥ ૯

(વસિષ્ઠ માંધાતાને કહેછે કે:—) ભગવાનનું તે વાક્ય સાંભળી નારદમુનીએ ભગુન્નપિપાસે જઈ નિવેદન કર્યું; અને પછી તે તુર્ત કમાનની પશુછવડે ખેંચીને મુકેલા આણની પેઠે બ્રહ્મલોક પ્રત્યે ગયા. ૮. તે દિવસથી તે ભૃગુન્નપિની પુત્રી આલ્યાવસ્થાના લક્ષણુનો ત્યાગ કરી યુવાવસ્થામાં પ્રાપ્ત થયા પછી ધરણીધર ભગવાનનું ધ્યાન કરવા લાગી. ૯.

સ્તંબેરમહદચ્છેદ પાંડુગંઢચુતિર્નૃપ ।

પીનોન્નતસ્તનીબાલા નિતંબધરમંથરા ॥ ૧૦

હૃદયસ્થસ્યનિઃશેષ ભુવનેશસ્યધારણાત્ ।

અંશૈઃસમાવૃતાદેવી દિવ્યૈર્દેવસુતોપમા ॥ ૧૧

ઉત્કંઠાવિધુરાતન્બી ધૃતિનાપત્તયોવને ।

ક્રીડંતિમુનિકન્યાભિર્બાલવૃક્ષાભિષેચનૈઃ ॥ ૧૨

હે રાજા ! તેના ગાલની કાંતિ હાથિના દાંત સરખી ધોળી થવા લાગી; સ્તન કડણુ તથા ઊંચાં અને કટી પશ્ચાત્ ભાગના ભારથી ગતિમંદ થવા લાગી. દિવ્ય અંશવડે યુક્ત એવી દેવપુત્રી સરખી તથા પરણવાની ઉત્કંઠાવડે આતુર એવી તે કોમળ અંગવાળી મુનિની કન્યા હૃદય વિષે રહેલા સમસ્ત જગતના ઇશ્વરના ધ્યાનને લીધે તે તપોવન વિષે ધીરજ પામતી નહતી, અને મુનિકન્યાઓ સાથે નાનાં ઝાડને પાણી પાવાની ક્રીયાથીરમતી હતી. ૧૦-૧૨.

एवंतस्याजगन्नाथसमागमसमीहया ।

कृच्छ्रादागच्छदुद्राहवासरःशुभलक्षणः ॥ १३

अथतस्मिन्क्षणेपुण्ये सुरौघैरावृतोहरिः ।

तत्राययौमहाराज क्षीरसागर रोधसः ॥ ૧૪

ब्रह्मलोकाच्चतुर्वक्त्रः संयुतोब्रह्मदर्शिभिः ।

कैलासशिखरादेवं सगणःशशिशेखरः ॥ १५
 यक्षैःपरिवृतःश्रीमानाययौनरवाहनः ।
 सर्वैःपितृगणैर्युक्तो धर्मराजःसमाययौ ॥ १६
 मुक्तिमत्कुलशैलाब्धि सिंधुशाखिपरिग्रहः ।
 दिदृशुर्विश्वकर्तारं प्राप्तवान्सलिलेश्वरः ॥ १७
 अग्निर्नैऋतकोणेद्रःपवनोमृगवाहनः ।
 इशानोवृषभारूढः प्राप्तस्तत्रमहोत्सवे ॥ १८
 गंधर्वाःकिंनरैःसार्द्धं तथाचाप्सरसांगणैः ।
 आदित्यावसवोरुद्राःसिद्धाःसाध्यामरुद्गणाः ॥ १९
 सर्वैःपरिवृतोनागै र्वासुकिःसमदृश्यत ।
 अन्येचसर्वमुदिता स्तमलंचक्रंरुधि ॥ २०
 तीर्थानामथसर्वेषां नदीनांचजलैःशुभैः ।
 औषधिभिर्गिरींद्राणां चक्रेस्नानंसनातनः ॥ २१
 हेमपत्रप्रतीकाशं वस्त्रद्वयमुपाददे ।
 कर्पूरचंदनरसै रागमंगेष्वकल्पयत् ॥ २२
 मुक्तामणिमयाश्चित्रा हारा श्रहरिणाभृताः ।
 तथाचरत्त्रकोटिभि श्रलत्कुंडलमंडनम् ॥ २३
 तदापीतांबरोभाति सविद्युदिवतोयदः ॥ २४
 अथारुह्यविहंगेद्रं सुरैःपरिवृतोहरिः ।
 जगामाकाशमाक्रम्य तेजसःभासयन्दिशः ॥ २५
 मणिमालार्चितंविष्णो मुखंश्रीमद्विराजते ।
 प्रहृष्येषोऽभोलवाकीर्णं स्फुरदिदीवरंयथा ॥ २६
 ततोऽवरेदुंदुभयःप्रणेदुर्दिशःसमस्ताःप्रतिनादयंतः ।
 गंधर्वविद्याधरकिंनराणां गीतस्वनौघैरवनींचपूर्णा ॥ २७
 ब्रह्मर्षिवेदध्वनिसंखनादा स्तदाभृशंशूधरकंदराणाम् ।
 निपत्यगर्भेषुशिलातलेषु किलप्रभग्नावहुलविभुबुः ॥ २८

નિસ્તંદ્રનીલોત્પલપેશલસ્ય નક્ષત્રમાલામધુસૂદનસ્ય ।

રરાજકંઠેસ્તુતરામુપાંતે બાલાર્કમાલેવબલાહકસ્ય ॥ ૨૯.

છત્રંદધારાસ્યસહસ્રનેત્રઃ પ્રકીર્ણકેદસ્યયુગંવિશુભ્રે ।

ગંધાન્વવૌગંધવહોમહાઘ્યાનવાકિરત્પુષ્પચયંવસંતઃ ॥ ૩૦

એવી રીતે બ્યારે વિજયના સમાગમની ઇચ્છાવડે તે દુઃખ પામતી હતી ત્યારે કદથી શુભ લક્ષણવાળો વિવાહનો દિવસ આવ્યો. ૧૩. હે મહારાજ! એ-
જ પવિત્ર વખતે દેવતાઓના સમૂહથી વિંટાએલ વિજય ક્ષીર સમુદ્ર કાઢે આવ્યા.
૧૪. બ્રહ્મલોકથી ચતુર્મુખ બ્રહ્મા બ્રહ્મદર્શિઓ સહિત આવ્યા. તેમજ કૈલાસ
પર્વતના શિખર ઉપરથી ગણો સહિત શંકર આવ્યા. ૧૫. યક્ષોવડે વિંટાએલા
કુમેર ત્યાં આવ્યા, સર્વ પિતૃના સમૂહોવડે યુક્ત એવા ધર્મરાજ ત્યાં આવ્યા. ૧૬.
વિશ્વકર્તા વિજયનાં દર્શનની ઇચ્છાથી મૂર્તિમાન કુલશૈલ સમુદ્ર, નદીઓ, અને
વૃક્ષોને સાથે લઈ વરણ ત્યાં આવ્યા. ૧૭. અગ્નિ અને નૈઋત કોણના નિ-
યંતા, તથા મૃગવાહન પવન અને પોદીઆ ઉપર બેઠેલા ઇશ્વર તે મહોત્સ-
વમાં આવ્યા. ૧૮. કિનરો અને અપ્સરાઓ સહિત ગંધર્વો, આદિત્ય, વસુ,
રૂદ્ર, સિદ્ધ, સાધ્ય, અને મરૂદગણ આવ્યા. ૧૯. સર્વ નાગોવડે વિંટાએલ
વાસુકી નાગ ત્યાં દેખાયો, અને હર્ષ પામેલા બીજા સર્વ પણ તે સમુદ્રને
શોભાવવા લાગ્યા. ૨૦. પછી પર્વતોની ઔપધીઓ લઈ વિજયએ સર્વ તીર્થ
અને નદીઓના જળવડે સ્નાન કર્યું. ૨૧. સુવર્ણ પત્ર સરખાં બે વસ્ત્ર ધા-
રણ કર્યા, અને કર્પુર મિશ્ર ચંદન વડે અંગે લેપ કર્યો. ૨૨. મોતિ અને
મણિમય એવા વિચિત્ર હાર તથા રત્નની પંક્તિઓવડે શોભિત એવાં ચં-
ચળ કુંડળ ભગવાને ધારણ કર્યાં. ૨૩. તે વખતે પીળાં વસ્ત્ર ધારણ કરેલ
હોવાથી જેવી રીતે વિજયી સહિત મેઘ શોભે તેવી રીતે વિજય શોભતા
હતા. ૨૪. પછી દેવતાઓ વડે વિંટાએલા વિજય ગરુડ ઉપર બેસી તેજવડે
દિશાઓને સોભાવતા આકાશમાર્ગે ચાલ્યા. ૨૫. તે વખતે મણિમાળાવડે શો-
ભિતું વિજયનું મુખ, જે રીતે સવારમાં જળના ઘિંદુવડે યુક્ત કંપતું કમળ
શોભે, તે રીતે શોભતું હતું. ૨૬. તે વખતે પડછંદાના શબ્દ વડે સર્વ દિ-
શાઓને ગળવી મુકનારાં નગારાં આકાશમાં વાગ્યાં ગંધર્વ વિદ્યાધર અને કિ-
નરના ગીતના શબ્દોથી પૃથ્વી ગાજી ઊઠી. ૨૭. બ્રહ્મર્ષિના વેદ, અને શંખના
નાદ પર્વતનાં શિખરોનાં શિલાતળ મધ્યે પડછંદો પડવાથી અધિક વૃદ્ધિ પા-
મવા લાગ્યા. ૨૮. તે સમયે પ્રકુલિત નીળકમળ સરખી કાંતીવાળા વિજયના
કંઠમાં રહેલી નક્ષત્રમાળા (સત્તાવીશ મોતીનીમાળા) જે પ્રમાણે મેઘને ફરતી

ખાળસૂર્યની પંક્તિ હોય તે પ્રમાણે શોભતી હતી. ૨૯. તે વખતે ઇંદ્રે વિષ્ણુનું છત્ર ધર્યું અને અશ્વિનીકુમારેએ ઉજળાં ચામર ધર્યાં હતાં, વાયુ અતિ ઉત્તમ સુગંધ આપતો હતો અને વસંત પુષ્પ વૃદ્ધિ કરતો હતો. ૩૦.

કપોપલાભેનભસિપ્રવેશા લેખાંદધાનાંનિજપક્ષહેન્નઃ ।

તાક્ષ્યાંસ્ત્રિલોકીશરણંમુકુંદં વદન્ભૃગોરાશ્રમમાસસાદ ॥ ૩૧

અથાઘ્યમઘ્યાયદદૌમુનીંદ્રો ભૃગુર્વરેણ્યાયવરાયતસ્મૈ ।

ત્રૈલોક્યગોપઃસચતેનદત્તાં પ્રતિગ્રહીતાંમધુમર્કયોગ્યાં ॥ ૩૨

મુનીંદ્રકન્યાભિરુપાવૃતાનિ પ્રત્યંગમસ્યાશ્ચવિભૂષણાનિ ।

શ્રિયોઽથકન્યાઅપિતામભિરુયાં દધુર્નયાવાચિપદંકરોતિ ॥ ૩૩

પૌષ્પંકિરંતોમધુર્બિદુજાલૈ દ્વૈમાવિરેજુઃપરિતસ્તદાર્ણી ॥

શ્રિયોઽનુરુપંવરમીક્ષમાણા મુંષંતિહર્ષાદિવવાષ્પર્બિદૂન્ ॥ ૩૪

નિવેશ્યશાસ્વાસુવિહંગપંક્તિઃશૈવાલવલ્લીમભિમુંચતીતિ । ।

દેવીવિવાહોત્સવજાતહર્ષાઃસમંતતશ્ચિત્રગતાઇવાસન્ ॥ ૩૫

વૃંદારવૃંદાનિમરીચિજાલૈ સ્તપોવનંપ્રાવૃતમાવભોતત્ ॥

ઉદ્ગાહકાલેમુનિકન્યકાયા નાસોવિચિત્રંકિલસંદધાનં ॥ ૩૬

અથકમલસંભવાનુયોગા હ્વલિતકૃશાનૌસનાતનોદેવઃ ॥

ભૃગુદુહિતૃપાણિપુંડરીકં સહમનસાસંગૃહીતવાનીશઃ ॥ ૩૭

પછી કસોટી સરખા કાંતિવાળા આકાશ મધ્યે પ્રવેશ કરવાથી પોતાની પાંખરૂપ સુવર્ણ રેખાને ધારણ કરતો રહે ગરૂડ વિષ્ણુને ત્રણ લોકના શરણરૂપ કહેતો કહેતો ભૃગુના આશ્રમમાં આવી પહોંચ્યો. પછી ભૃગુ મુનિએ પૂજ્ય અને વરવા યોગ્ય એવા વિષ્ણુને અર્ધનું જળ આપ્યું, અને ત્રૈલોક્યની રક્ષા કરનારા વિષ્ણુએ મધુપર્ક યોગ્ય અને ભૃગુ મુનિએ આપેલી કન્યાને અલણ કરી. મુનિ કન્યાઓએ આપેલાં જુદાં જુદાં ધરેણાંઓ લીધાં તે વખતે વર્ણુવી ન શકાય તેવી શોભા મુનિ કન્યાઓએ ધારણ કરી. વૃક્ષો ચોતરફથી પુષ્પના રસના ઘિંદુ વડે લક્ષ્મીને યોગ્ય વર જોવાથી જાણે હર્ષના અશ્રુ (આંસુ) ની વૃદ્ધિ કરતાં હોય, તે રીતે શોભવા લાગ્યાં શાખાઓમાં પ્રવેશ કરીને શેવાલના વેલીને મુક્તી હોય તેમ પક્ષીઓની પંક્તિ શોભતી હતી. કાલીઆર મૃગો દેવીના વિવાહોત્સવના હર્ષે કરી

બાળે ચોતરફ ચિતરેલ હોય તેમ શોભતા હતા. સુંદર તુળશીની માંજરના તેજના સમૂહો વડે પરિવૃત થયેલું અને વિવાહ વખતે મુનિ કન્યાનાં વિચિત્ર વસ્ત્રને ધારણ કરનાર તે વન ચોતરફથી શોભી નીકળતું હતું. એ પછી બ્રહ્માની આજ્ઞાથી અગ્નિ સરખા પ્રકાશિત શરીરવાળા સનાતન દેવ વિષ્ણુએ ભૃગુઋષિની પુત્રીના હસ્તકમલનું મન સહિત ગ્રહણ કર્યું. ૩૧-૩૭.

અનવદવાનિપીઠે વાયુમાર્ગાદુદગ્રા ।

સુરભિકુસુમવૃષ્ટિઃશંખનાદાનુવિદ્વાન્ ॥

અનૃતુરપિસમંતા દંકપાલીર્દિશંતઃ ।

સુરમુનિવરંસંઘાઃ સાર્દ્ધમીશેનતત્ર ॥ ૩૮

તે વખતે પૃથ્વી ઉપર મોટા વાયુ માર્ગથી મુગંધવાળા પુષ્પોની વૃદ્ધિ થઈ અને શંખનાદવડે યુક્ત તથા અંકમાલીને અર્પણ કરતા એવા ઉત્તમ મુનિઓ શંકર સહિત ચોતરફ નૃત્ય કરવા લાગ્યા. ૩૮

પ્રદક્ષણીકૃત્યસવેદિમધ્યે હુતાશનમ્શ્રીરમણઃસ્વયંભૂઃ

ઉત્સંગમારોપ્યભૃગોસ્તનૂજાં જગત્પતિર્ગતુમિયેષરાજન્ ॥ ૩૯

અથમુર મુનિવૃંદપૂજિતેઽસ્મિન્

ભૃગુરાપિવિદધેકુલસ્યકૃત્યમાશુ ॥

ઇતિપરિણીયજગદ્ધિતાય દેવીં

હરિરુરગદ્વિષમારુરોહરાજન્ ॥ ૪૦

હે રાજા, શ્રીપતિ સ્વયંભુ અને જગત્પતિ વિષ્ણુએ વેદીના મધ્ય ભાગમાં રહેલા અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરી, તથા ભૃગુની પુત્રીને ખોળા મધ્યે ખેસારી સિધાવવા માટે ઇચ્છા કરી. ૩૯. પછી ભૃગુ ઋષિએ પણ તરત મુર અને મુનિના સમૂહોએ પુનેલા વિષ્ણુ પ્રત્યે નંદે કરવા યોગ્ય હતું તે કર્યું. હે રાજા, એ રીતે જગતના હિતને માટે દેવીને પરણીને વિષ્ણુએ ગરુડ ઉપર આસન કર્યું. ૪૦.

તદાકૌતુહલંરાજન્ જાતંતચ્છૃણુસર્વતઃ ।

શમ્ભુરુદ્રમહેન્દ્રાદિદેવાઃસર્વર્ષયોનૃપાઃ ॥

સ્થાવરાજઙ્ગમાજીવા સ્તદૈવોઢાઙ્ગાવમુઃ ॥ ૪૧

શ્રીપાણિગ્રહનાશ્વ્યાન મિદંયઃશ્રુણુયાન્નરઃ ।

તસ્યસર્વેશ્વરીલક્ષ્મી નૈજાતુસ્યાત્પરાંમુખી ॥ ૪૨

વળી વસિષ્ઠ—કહે છે કે હે રાજા તે સમયે સર્વ દેવોને જે આ-
શ્રય થયું તે સાંભળ, તે એકે જાણે શંભુ રૂદ્ર અને મહેદ્રઆદિ દેવતાઓ,
સર્વ ઋષિઓ, રાજાઓ, અને સ્થાવર તથા જંગમ જીવો તે વખતેજ પરણ્યા
હોય તેમ શોભતા હતા. ૪૧. જે માણસ આ લક્ષ્મીના વિવાહનું આશ્વાન
સાંભળે છે તે માણસનાથી ક્યારે પણ સર્વેશ્વરી એવાં લક્ષ્મી વિમુખ (અ-
વળાં) થતાં નથી. ૪૨.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये लक्ष्मीपाणी गृहणं ना-
म सप्तमोऽध्यायः ॥७॥

એ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતામાંહેના બ્રાહ્મ-
મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ મહાત્મ્યનો “લક્ષ્મીજનું પાણી
ગ્રહણ એ નામે સાતમો અધ્યાય પૂરો થયો. ॥૭॥

॥ अथ अष्टमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૮ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

आदायजगतामीशोजगतामीश्वरीनृप ।

प्रतस्थेदिवमास्थाय हरिःक्षीरोदधिंप्रति ॥ ૧

વાતાહતકળદ્વેષ કિંકિણીજાલાનિસ્વનૈઃ ।

विमानैःपूर्णमाकाशं गर्जद्भिरिवतोयदैः ॥ ૨

સ્થિતાંવિમાનગર્ભેષુ ભાસુરાદેવપદ્મક્રયઃ ।

पर्यङ्केषुपयोदानां रेजिरेक्षणदाइव ॥ ૩

વિષ્વક્વિધૂયમાનાભિ શ્રામરાલીભિરમ્બરમ્ ।

કાદમ્બકલહંસૌધૈઃ શારદીવવ્યરાજત ॥ ૪

બ્રહ્મર્ષીણાંસ્તુતિરવૈર્ગન્ધર્વાણાંચગીતિભિઃ ।

આપૂરિતામિદંસર્વં ભૂમિર્ઘૌર્વિદિશોદિશઃ ॥ ૫

વિદ્યુત્કોટિપ્રમસ્તાક્ષર્યો લીલયૈવબહનહરિં ।

અશોભતયથાપૂર્વં મર્બુદોનન્દિવર્દનં ॥ ૬

ઉત્સલ્લેવિશ્વરૂપસ્ય શ્રીઃપુષોષશ્ચિયંતદા ।

યથાબહવૃચમન્ત્રસ્થા પાવમાનીવિશાંપતે ॥ ૭

इत्येवंक्रामतस्तस्य चराचरगुरांस्तदा ।

खगराजोययौतत्र यत्रत्रैयम्बकंसरः ॥ ८

પ્રેરિતોઽથાગિરિશને દેવર્ષિઃપ્રાહનારદઃ ।

उत्सङ्गुर्पितलक्ष्मीકંરહઃશ્રીવત્સલાંચ્છનં ॥ ૯

વસિષ્ઠ—ઓહ્યા કે, હે રાજા ! જગતના ઇશ્વર “ વિષ્ણુ ” જગતની ઇશ્વરીને બ્રહ્મ કરી, આકાશ રસ્તે ક્ષીર સમુદ્ર પ્રત્યે ગયા. ૧. વાયુના ઝપાટાવડે શબ્દ કરતી સોનાની ધુધરીઓના અવાજવાળાં વિમાનોવડે, ગર્જના કરનાર મેઘની પેઠે, આકાશ પૂર્ણ થયું. ૨. વિમાનના મધ્ય ભાગમાં શોભી રહેલા દેવતાઓની પક્તિઓ, મેઘની સમીપ ભાગમાં રાઓ શોભે, તે પ્રમાણે શોભતી હતી. ૩. જેવી રીતે શરદ ઋતુના રાત્રી કાલે અને કલહંસ પક્ષિના સમૂહોવડે શોભે તે રીતે આકાશ ચોતરફ દગળતાં ચામરોની હારથી શોભતું હતું. ૪. બ્રહ્મર્ષિઓના સ્તુતિ શબ્દોથી અને ગંધર્વોનાં ગીતોથી આ સર્વ જગત, પૃથ્વી, સ્વર્ગ, દિશાઓના ખૂણાઓ, અને સર્વ દિશાઓ પૂર્ણ (ભરપૂર થઈ). ૫. ઘણી વિજળીઓના જેવી કાંતિવાળો અને લીલા વડેજ હરિને (વિષ્ણુને) ધારણ કરનાર ગરુડ પૂર્વે નંદિ વર્ધનને ધારણ કરનારા અર્બુદની પેઠે શોભતો હતો. ૬. હે રાજા, તે સમયે વિષ્ણુના ખોળામાં રહેલાં લક્ષ્મી બહવૃચ મંત્રમાં રહેલી પાવમાની ઋચાની (મંત્ર) પેઠે શોભાને વધારતાં હતાં. ૭. એવી રીતે જ્યારે ચરાચર ગુરુ વિષ્ણુ જતા હતા ત્યારે જ્યાં ત્રૈયંબક નામનું તલાવછે ત્યાં પક્ષિ-રાજ ગરુડ આવી પહોંચ્યો. ૮. પછી જેણે ખોળામાં લક્ષ્મીને લીધાંછે અને

જેને શ્રીવત્સનું ચિન્હ છે તે ભગવાન વિષ્ણુપ્રત્યે મહાદેવની પ્રેરણાથી દેવાર્પે નારદ શુભ રીતે બોલ્યા. ૯.

॥ નારદ ઉવાચ ॥

પરમાત્મન્નમેયાત્મ ન્નમસ્તેવિશ્વભાવન ।

ઇયંદેવીજગન્માતા નાત્માનંવેત્તિતત્ત્વતઃ ॥ ૧૦

કરોતુતદિહસ્નાનંત્ર્યમ્બકસ્યજલાશયે

યેનેયંસ્નાનમાત્રેણશુદ્ધદેહોલ્લસદ્યુતિઃ ॥

હિત્વામાનુષ્યકંભાવ માત્મજ્ઞાનમુપેયુષી ॥ ૧૧

નારદ કહેવા લાગ્યા કે, હે પરમાત્મા, હે અતુલ આત્માવાળા, અને હે વિશ્વને ઉત્પન્ન કરનાર (વિષ્ણુ), તમને નમસ્કાર કરી કહું છું કે, આ જગત્માતા દેવી તત્ત્વથી આત્માને બાળતાં નથી. ૧૦. તે માટે તે આ શં કરતા જલાશયમાં સ્નાન કરે, જેવડે મનુષ્ય ભાવને તથા આ શુદ્ધ દેહથી શોભિત કાંતિવાળાં લક્ષ્મી આત્મજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થશે. ૧૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્થંનિશમ્યગોવિન્દ સ્તથેત્યાહર્ષિસત્તમં ।

અથાનિલાશનરિપુ વૈનતેષોવિહઙ્ગુરાટ્ ॥ ૧૨

અવતીર્યામ્બરતલાં ગોવિન્દવિદિતાશયઃ ।

વિમાનવૃન્દાનુગતઃપ્રાપ્તસૈવ્યમ્બકંસરઃ ॥ ૧૩

પંચકોશપ્રમાણામુ વિમાનૈસ્તત્રભુપતે ।

આવૃતાપરિતોભાતિ ગુણૈરિવતનુઃસતામ્ ॥ ૧૪

ત્રૈયમ્બકંતતોદૃષ્ટ્વા સરસૈલોક્યાવિશ્રુતં ।

પવિત્રીકરણંનૃણા માત્મજ્ઞાનમિવાપરં ॥

સાધુસાધ્વિતિગીર્વાણ કોટયોનૃપતુષ્ટુનુઃ ॥ ૧૫

મનઃપ્રહલીદજનકાંનિઃશેષકલુષાપહં ।

હરિઃસરોવરેષ્ટંત દ્વિજગાહસહસ્રિયા ॥ ૧૬

तदाब्रह्मादयोदेवाः सिद्धसाध्यामरुद्गणाः ।
 शिवश्चप्रमथैःसार्द्धं चक्रुःस्नानमतन्द्रिताः ॥ १७
 अथवैस्नानमात्रेण तस्यामानुषचेष्टितं ।
 अपागमन्महीपाल देवत्वंचाभ्यवर्त्तत ॥ १८
 विश्वव्यापिनमात्मानमवबुध्यमहेश्वरी ।
 हरिमात्मोद्भवमेने ह्यात्मानंचतदुद्भवं ॥
 आत्मन्यवस्थितंविश्व मात्माविश्वेत्वबुध्यत ॥ १९
 मुहुर्मज्जन्तुमुन्मज्ज्य सहदेवैःपितामहं ।
 हरंहरिंचसातत्र वीक्ष्यप्रत्यंमुखीस्थिता ॥ २०
 अष्टोपदान्यतिक्रम्य तिष्ठन्तीहरिवल्लभा ।
 कृतस्नानाःसुरगणाः पूजयामांसुरादृताः ॥ २१
 तेजांभिःस्थगतियन्ती रोदस्योरन्तरंतदा ।
 तुष्टुबुश्चमुनिश्रेष्ठा गन्धर्वाश्चजगुःकलं ॥ २२
 राजनदेवोपनीताभि दिव्यगन्धिभिरादरात्
 आकीर्णःपुष्पमालाभि भूविभागोभवत्तदा ॥ २३
 अथतत्रस्मितमुखीं निमेषोद्भितलोचनां ।
 वज्रासनधरांदेवीं चारुकेशांचतुर्भुजां ॥ २४
 दक्षिणेमृतसम्पूर्ण माददानांकमण्डलुं ।
 वामेचाक्षस्रजंदिव्यां परयोःश्वेतपङ्कजे ॥
 योगेश्वरीयोगनिद्रां तुष्टुबुःसहिताःसुराः ॥ २५

वसिष्ठ—जोत्या डे, आ प्रमाणे सांभणीने, विष्णुजे नारद मुनिने
 कथुं, डे भले तेम करीजे. पछी संपोने शत्रु तथा पक्षिओने राज ग३७
 विष्णुने अभिप्राय जाली विमानोनी पाछण आकाशथी उतरीने अक नाम-
 ना सरोवर प्रत्ये प्राप्त थयो. हे राज, त्यां पंच कोशना प्रमाणवाणी अने
 ओतरक्षथी विमानोवडे विंठाजेकी पृथ्वी, जे प्रमाणे गुंजोवडे सत्पुरुषोनु
 शरीर शोभे ते प्रमाणे शोभती हती. १४. हे राज, त्थार पछी त्रैलोक्य
 विषे विख्यात, अने जेम जीणु आत्मज्ञान होय तेम, अनुष्ठाने पवित्र

કરનાર ત્રૈલોક્યક નામના સરોવરને જોઈને, “ સાહે છે, ” એ રીતે દેવતાઓ વખાણવા લાગ્યા. ૧૫. મનના આનંદને ઉત્પન્ન કરનાર અને સર્વ પાપને નાશ પમાડનાર અત્યુત્તમ એવા તે સરોવર પ્રત્યે વિષ્ણુએ લક્ષ્મી સાથે પ્રવેશ કર્યો. ૧૬. તે સમયે બ્રહ્માદિ દેવ, સિદ્ધ, સાધ્ય, મરુદ્ગણ અને પ્રમથ નામના ગણો સહિત શંકરે આળસ્ય તણને તે સરોવરમાં સ્નાન કર્યું. ૧૭. હે રાજા, માત્ર સ્નાન વડે લક્ષ્મીની મનુષ્ય સરખી એટલા હતી તે જતી રહી, અને દેવતાપણું પ્રાપ્ત થયું. ૧૮. મહેશ્વરી એવાં તે લક્ષ્મી આત્માને વિશ્વ વ્યાપિ જાણીને વિષ્ણુને પોતાથી થએલ અને પોતાને વિષ્ણુથી થએલ માનવા લાગ્યાં, તથા આત્મા વિષે વિશ્વ રહેલ છે અને વિશ્વમાં આત્મા રહેલ છે, એમ સમજવા લાગ્યાં. ૧૯. વારંવાર કુપકી મારતાં લક્ષ્મી દેવતાઓ સહિત બ્રહ્મા, શિવ, અને વિષ્ણુને જોઈને આંત્ર મુખ કરીને ઊભાં રહ્યા. ૨૦. આઠ પગલાં બિલ્લંબન કરી ઊભા રહેલાં વિષ્ણુનાં સ્ત્રી લક્ષ્મીને સ્નાન કરીને સર્વ દેવતાઓ આદરથી પુજવા લાગ્યા. ૨૧. તે વખતે તેજ વડે પૃથ્વી અને આકાશના અંતરને પુર્ણ કરતાં તે લક્ષ્મીને શ્રેષ્ઠ મુનિઓ વખાણવા લાગ્યા અને ગંધર્વો મનોહર ગાન કરવા લાગ્યા. ૨૨. ત્યારે હે રાજા, આદરથી દેવતાઓએ અર્પણ કરેલી અને દિવ્ય ગંધવાળી પુષ્પોની માળાઓ વડે પૃથ્વીનો વિભાગ થઈ રહ્યો. ૨૩. એ પછી હસતા મુખ વાળાં, નિમેષ (મટકાં) સહિત નેત્ર વાળા, સિરા જડિત આરાન વાળા, સુંદર હાથ વાળા, અને જમણા હાથમાં અંશુતથી ભરેલ કમંડલુ, ડાબા હાથમાં દિવ્ય અક્ષમાળા તથા ખીજા બે હાથમાં ઘોળા બે કમળા ધારણ કરેલ છે એવાં યોગેશ્વરી તથા યોગ નિદ્રારૂપ લક્ષ્મીની દેવતાઓ બેળા થઈને સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ૨૪-૨૫.

॥ દેવા ડુચુઃ ॥

નમોદેવિમહાદેવિ નમસ્તેવિશ્વભાવિનિ ।

નમસ્તેજગતાંમાત નમસ્તેવિષ્ણુવલ્લભે ॥ ૨૬

ત્રૈલોક્યમસ્થિલંદેવિ ત્વમુત્પાદયસંસ્વતઃ ।

પાહિત્વમેવચોત્પન્ન મન્તેસંદરસેપુનઃ ॥ ૨૭

નમસ્તુભ્યંસહસ્રાક્ષિ દેવાનાંહિતકારિણિ ।

ત્વદાધારમિદંસર્વં યથાર્કેરિદમ્બહલં ॥ ૨૮

તેધન્યાસ્ત્રિષ્લોકેષુ દેવિયેષાંત્વમીશ્વરિ ।
 દાસત્વમપિતેમાત રૈન્દ્રાદપિવરંપદાત્ ॥ ૨૯
 ઉત્તરારણિરેતેષાં લોકાનાંમધુમૃદનઃ ।
 અધરારણિરેવત્ત્વં નાન્યથાભુવનોદ્રવઃ ॥ ૩૦
 શક્તિર્દેવિપરાકાચિ દિજ્યતેહૃદિયોગિભિઃ ।
 અદિતિર્દેવમાતાત્ત્વં દેવૈઃસ્વર્ગેનિપેવ્યસે ॥ ૩૧
 સ્વાદ્યાસ્વધાધૃતિઃક્ષાન્તિઃશાંતિરિષ્ટાતપસ્વિની ।
 ત્વમસ્યજગતોનાભિ સ્ત્વદાધારમિદંજગત્ ॥ ૩૨
 માતાત્ત્વંદેવિલોકાનાં પિતાદેવોજનાર્દનઃ ।
 ત્વમમ્બેસાત્વિકીશક્તી રાજસીતામસીતથા ॥ ૩૩
 ત્રૈગુણ્યેનેદમામ્નોષિ નિર્ગુણાભાસિતત્ત્વતઃ ।
 પ્રકૃતિસ્ત્વંપુરાપ્રોક્તા ચેતનાસર્વજંતુષુ ॥ ૩૪
 સર્વાહ્યામ્યન્તરંપ્રોક્તં મિદંસ્થાવરજંગમં ।
 શૃગોઃકુલેસમુત્પન્ના હિતાયજગતામિહ ॥ ૩૫
 સમાદિશતતોદેવિ ધ્યાનેનેપ્સિતમાત્મનઃ ।
 તવપ્રસાદનાર્થાય વરંયચ્છન્તિ દેવતાઃ ॥ ૩૬

દેવતાઓ! બોલ્યા કે, હે દેવિ, હે મહાદેવિ, હે જગતને ઉત્તમ કરનારી, હે જગતની માતા, તથા હે વિષ્ણુની પ્રિયા અમે તમને વારંવાર નમસ્કાર કરીએ છીએ. ૨૬. હે દેવિ, તમે પોતાનાથી સર્વ ત્રૈલોક્યને ઊત્તમ કરોછો; તમે ઊત્તમ કરેલાંને પાળો છો અને ફરીને છેવટ તમેજ નાશ પમાડોછો. ૨૭ હે સદસ્ર નેત્રવાળી તથા દેવતાઓનું દિત કરનારી, અમે તમને નમન કરી કહીએ છીએ કે આ સર્વ જગત જે રીતે સૂર્ય વિદે કિરણોનું મંડળ રચ્યું છે તે રીતે તમારા આધારથી રચ્યું છે. ૨૮. હે દેવિ, જે બ્રહ્માની તું ઇશ્વરી છો તેઓ ત્રણ લોક વિષે ધન્ય (વખાણવાલાયક) છે અને હે માતા, તારૂં દાસપણું છે તે પણ ઇન્દ્રના સ્થાનથી ઉત્તમ છે. ૨૯. આ લોકની ઉત્તરારણિ†૩૫ વિષ્ણું છે અને અધરારણિ૩૫ તમે છો. તેમ જ હોય તો જગ-

✓ † અરણીનાં એ લોકમાં ધર્માને તેમાંથી અગ્નિ ઉત્તમ કરેછે. તેમાં ઉપરનું લોકુ તે ઉત્તરારણી, અને નીચેનું તે અધરારણી.

તની ઉત્પત્તિ થાય નહિ. ૩૦. હે દેવિ, યોગિ પુરૂષો કોઇ પણ ઉત્તમ શક્તિનું હૃદયમાં પૂજન કરેછે, તે રૂપ અને દેવતાની માતા અદિતિરૂપ તુંછો અને સ્વર્ગમાં દેવતાઓ તારું સેવન કરેછે. ૩૧. હે દેવિ, સ્વાહા, સ્વધા, ધૃતિ, ક્ષમા, શાન્તિ, અને ઇષ્ટ તપસ્વિની રૂપ તથા આ જગતની નાભિરૂપ તું છો અને આ જગત તારા આધાર વાળું છે. ૩૨. હે દેવિ, તું લોકની માતા છો, અને વિષ્ણુદેવ લોકોના પિતા છે; હે માતા, તું સત્વગુણ, રજ્જેગુણ, અને તમોગુણની શક્તિરૂપ છો. ૩૩. હે દેવિ, ત્રિગુણપણા વડે તું આ જગત પ્રત્યે વ્યાપિ રહી છો, અને તત્ત્વથી નિર્ગુણ ભાસે છે. પૂર્વે તને પ્રકૃતિ રૂપ કહેલ છે અને સર્વ જંતુઓ વિષે તું ચેતના રૂપે રહી છો. ૩૪. હે દેવિ, બ્રહ્મા અને અંતર સંબંધિ સહિત આ સ્થાવર જંગમ રૂપ તું છો; અને જગતના હિત માટે ભૃગુકુળમાં ઉત્પન્ન થઇ છો. ૩૫. હે દેવિ, તે માટે ધ્યાન કરી. આત્માનું ઇચ્છિત કહો, કારણ કે દેવતાઓ તમારી પ્રસન્નતા માટે વરદાન આપેછે. ૩૬.

॥ શ્રી રુવાચ ॥

વરદાયદિમેદેવા વરાર્હાયદિવાપ્યહં ।

તદિદંશ્રૂયતાંદેવા મમાભિમતમુત્તમં ॥ ૩૭

વિમાનૈર્ભવતાંયદ્વ દિયંભૂમિર્વિભૂષિતા ।

સૌધૈઃપરિવૃતાંતદ્વ ત્કર્તુમિચ્છામિસામ્પ્રતમ્ ॥ ૩૮

અત્રર્ષયોમહાત્માનો નાનાગોત્રાસ્તપસ્વિનઃ ।

સહપત્નીભિરાયાન્તુ પુત્રૈઃશિષ્યૈઃસમાવૃતાઃ ॥ ૩૯

ઈમાંભૂમિંપ્રદાસ્યામિબ્રાહ્મણેભ્યઃસમાહિતા ।

તત્રાંશેનમમૈવાસ્તુનિવાસઃશાશ્વતીઃસમાઃ ॥ ૪૦

લક્ષ્મી બોલ્યાં કે હે દેવતાઓ જે મને દેવતાઓ વરદાન આપતા હોય, અને હું પણ જે વરદાનને યોગ્ય હોઈ, તે આ મારા ઉત્તમ મતને સાંભળો. ૩૭. જે પ્રમાણે તમારા પિમાનો વડે આ પૃથ્વી શોભિત છે, તે પ્રમાણે મેહેલોવડે વિંટાએલી આ પૃથ્વીને કરવા ઇચ્છુ છું. ૩૮. આ ઠેકાણે જુદા જુદા ગોત્રવાળા તપસ્વિ અને મહાત્મા ઋષિઓ સ્ત્રી પુત્ર તથા શિષ્યો સહિત આવે એમ ઇચ્છુ છું. ૩૯. હે દેવતાઓ, આ પૃથ્વીને સાવધાન થઇ

હું બ્રાહ્મણોને આપીશ, અને આ ઠેકાણે અંશે કરી ઘણા વરસ મારો નિ-
વાસ થશે. ૪૦.

॥ શ્રી ભગવાનુવાચ ॥

ત્વંદેવિપરમાશક્તિઃસર્વદેવેષ્વવસ્થિતા ।

યદિચ્છસિકુરુક્ષિપ્રંકસ્તેદાતુંવરંક્ષમઃ ॥ ૪૧

इत्याख्यायचतुर्बाहुरवोचतगणान्बहून् ।

भोभोःप्रयांतुत्वरितंदिक्षुसर्वास्वतन्द्रिताः ॥ ૪૨

येकोचिन्मुनयःसन्तितेषांपुत्रायशस्विनः ।

सर्वेदेवव्रतस्नाताःकृतोद्वाहाः प्रियैषिणः ।

युवानोदर्शनीयाश्चतानानयंतुमाचिर ॥ ૪૩

पुण्यशैलेषुतीर्थेषु येकेचिन्निर्झरेषुच ।

नदीपुनदकूलेषु देवखातेषુકેચન ॥ ૪૪

देवाश्रयेषुयेकोचि दाશ્રમેષુવનેષુચ ।

पुण्यक्षेत्रेषुरम्येषુ ग्रामेषुनગરેષુચ ॥

तानानयंतुसमपूज्य ऋषिपुत्रान्सुवर्चसः ॥ ૪૫

आरोप्याशुविमानेषુ शुभेषુજવનેષુચ ।

देवीहारिप्रियालक्ष्मी युष्મभ્યંદાસ્યતેમહીં ।

वाञ्छितानिचरन्नि धनानिચનિવેદ્યતાં ॥ ૪૬

ભગવાન બોલ્યા કે, હે દેવિ, તું પરમ શક્તિ રૂપ સર્વ દેવતાઓ
માં રહેલી છો, માટે જે ઇચ્છે છે તે જલદી કર. કારણ કે તુને વરદાન
આપવા કોણ સમર્થ છે ? ૪૧. એમ કહીને ચતુર્ભુજ ભગવાને પોતાના અ-
ભૂતપ્ત ગણોને કહ્યું કે, અરે જલદી આગ્રસ્યનો ત્યાગ કરી તમે સર્વ દિશા-
ઓમાં જાઓ. ૪૨. સર્વ કોષ મુનિઓ અને યશસ્વિ, દેવનાં વ્રત (સત્ય)
માં કુશળ, પરણેલા, પ્રિય ઇચ્છનાર યુવાન અને દેખાવડા એવા તેઓના
પુત્રોને વિલંબ કર્યા વિના લાવો. ૪૩. જે કોષ પુણ્યકાંડી પર્વતોમાં, ઝરણાં-
ઓને તથા નદીઓને કાંડે, નદોને કાંડે, દેવખાત ભૂમિમાં, દેવાશ્રયોમાં આ-

શ્રમેમાં, વનોમાં, પુણ્યદાયિ ક્ષેત્રોમાં, સુંદર ગામડાઓમાં અને શહેરોમાં હોય તે સર્વ સુંદર કાંતિવાળા ઋષિ પૂત્રોને માનસહિત લાવો. ૪૪-૪૫. તેમને સુંદર તથા વેગવાળાં વિમાનોમાં જલદી એસારી નિવેદન કરો કે તમોને દેવી અને વિષ્ણુની પ્રિયા લક્ષ્મી પૃથ્વી, ઇચ્છેલાં રત્નો અને ધન આપશે. ૪૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्यादिष्टागणश्रेष्ठाः प्रणिपत्यजनार्दन ।

यथादिष्टंगताः सर्वे समानेतुं द्विजर्षभान् ॥ ४७

गतेष्वथ गणौघेषु शङ्खचक्रगदाधरः ।

विश्वकर्माणमाहूय प्रोवाचेदंवचस्तदा ॥ ४८

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, એ પ્રમાણે આજ્ઞા થવાથી શ્રેષ્ઠ ગણો ભગવાનને પ્રણામ કરી આજ્ઞા પ્રમાણે સર્વ કિતમ બ્રાહ્મણોને તેડવા ગયા. ૪૭. બ્યારે તે ગણો યયા ત્યારે શંખ ચક્ર અને ગદાને ધારણ કરનારા વિષ્ણુએ વિશ્વ-કર્માને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું. ૪૮.

॥ भगवानुवाच ॥

अत्रसौधानिदिव्यानि कुरुक्षिप्रमतन्द्रितः ।

मुमुक्षूणामपियथा हरन्तिप्रसभं मनः ॥ ४९

ભગવાન—મોક્ષને ઇચ્છનારાઓના મનને પણ હડે કરી હરે તેવા દિવ્ય મહર્ષિ આદિ આળસ્યને તથા જલદી તૈયાર કર. ૪૯.

॥ विश्वकर्मावाच ॥

यथादिशतिदेवो मा मित्यालप्यकृतांजलिः ।

विदधेसौधसम्बद्धं नगरंतत्रविश्वकृत् ॥ ૫૦

વિશ્વકર્મા બોલ્યા કે, જેવી રીતે આપ કહો છો, તેવી રીતે કરીશ. હાથ જોડી આ પ્રમાણે કહી વિશ્વકર્માએ મેહેલોવાળું સારી બાંધણીનું શહેર બનાવ્યું. ૫૦.

इति श्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां सांहितायां ब्राह्म्य-

विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये आत्मप्रबोधो नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

ये प्रमाणे स्कंद पुराणानी ऐकशी हज्जरमी संहिताभांडेना आत्म्य विभागना त्रीण परिच्छेदना श्रीमाण माहात्म्यभां “आत्मज्ञान” नामे आठ्मे अध्याय पुरो थयो. ॥८॥

॥ अथ नवमोऽध्यायः ॥

अध्याय ९ भा.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

अथनिवेशयामास देवशिल्पीपुरोत्तमं ।
 तत्रस्थानंद्विजेन्द्राणां पुरंदरपुरोपमं ॥ १
 यादृग्देवविमानाना मुत्सेधःपरिभांसुरः ।
 तादृग्निषमात्रेण विश्वकर्माविनिर्ममे ॥ २
 उच्चैःसौधकदम्बानां सुधाशोभितभित्तयः ।
 नभोङ्गणगताभान्ति हंसानामिवपंक्तयः ॥ ३
 श्रेणयोजालकौघाना मन्तश्चित्रितभित्तयः ।
 वसनानीवशोभन्ते चित्राणिसदनश्रियाम् ॥ ४
 सिन्दूरपरिपिक्तानि शिरोगेहानिसर्वतः ।
 विराजन्तेमहीपाल शक्रगोपाइवाम्बरे ॥ ५
 हेमपादोपनद्धान्ते श्वतुर्भिस्तुषडस्रभिः ।
 अष्टात्रिभिर्महोच्छायैः स्तम्भैर्भूषितमन्ततः ॥ ६
 विशालभज्जिकाकंठ मौक्तिकावलिबीक्षणात् ।
 दाडिमीबीजविभ्रान्तेःशुकपिच्छुभिराचितं ॥ ७
 कचिद्दारुमयीयोषा व्यक्तनेत्रविलोकनैः ।

भ्रान्ताहसितराजीवै निपतन्तीसितच्छदा ॥ ८
 नागदन्तावालिचिताः शुद्धस्फटिकभित्तयः ।
 रेजुः कचिदिवोद्वच्छत्तरङ्गसागरोर्मयः ॥ ९
 कचिच्चवलभीप्रान्ता विस्फुरत्कान्तिभित्तयः ।
 नभस्तलचलद्गङ्गा तरङ्गाइवरेजिरे ॥ १०
 चित्रार्पितशरीराणां विशेषव्यंजनश्रियां ।
 साक्षादप्सरसांतत्र दर्शनाद्बभ्रमुःसुराः ॥ ११
 मणिप्रकरपूर्णानां गवाक्षाणां गृहेगृहे ।
 रेजुरुच्चैः कृताः प्रान्ताः पक्षावृक्षौकसामिव ॥ १२
 कचित्कनकचित्राणि कचिन्मणिमयानि च ।
 राजतानिकचिद्रेजुस्तोरणानिसमंततः ॥ १३
 शरज्जलदशुभ्राणा मुत्सङ्गेपुमहौकसां ।
 शातकुम्भमयैः स्तम्भैस्ताडिल्लेखायितुं विभो ॥ १४
 मिलिताः परितोभासः सौधानामितरेतरं ।
 दृश्यन्ते मध्यमानस्य क्षीराब्धेरिव वीचयः ॥ १५
 अधःस्थितानां सौधाना मुर्चैर्मखभुजानृप ।
 अशोभन्ता विमानानि गगने प्रतिबिम्बवत् ॥ १६
 निशाकरकरश्रेणिप्रतिमद्युतिमेदुरं ।
 गङ्गावर्त्तइवाक्षोभ्यं परितस्तत्पुरं वभौ ॥ १७
 क्षीराम्बुधिरिवोद्वेलः शैलेन्द्रः श्रेयसामिवा ।
 तत्रादृश्यतराजेन्द्र सौधानामुच्छ्रयोमहान् ॥ १८
 विचित्रमणिवैदूर्य मुक्ताविद्रुमकाञ्चनैः ।
 व्याप्तमेतत्पुरं रेजे राजन्नुर्व्याइवांशुकम् ॥ १९
 यथामरावतीस्वर्गे यथावाराणसीभुवि ।
 यथालकायथालङ्कायथाराजन्मनोवती ।

યથાતેજોવતીતદ્વ ત્પુરીસાસમદૃશ્યત ॥ ૨૦

સ્પૃઢળીયાભવદ્રાજન્ દેવતાનામપિક્ષિતૌ ।

યત્રસર્વેશ્વરીલક્ષ્મી હરિશ્ચજગદીશ્વરઃ ।

નસમ્પદઃપરિચ્છેદ્યા સ્તત્રવાચસ્પનેરપિ ॥ ૨૧

પ્રાકારપરિસ્વાકીર્ણીપુરીં નિર્માયવિશ્વકૃત્ ।

નિવેદયામાસતદા મુકુન્દાયમુરદ્વિષે ।

દેવ્યૈચજગદમ્બોજદૌઃસ્થયહન્વ્યૈશ્રિયેનૃપ ॥ ૨૨

વસિષ્ઠ કહેવા લાગ્યા કે, એ પછી દેવતાના કારિગર વિશ્વકર્માએ અતિ કુત્તમ શેહેર બનાવ્યું; અને તેમાં કુત્તમ બ્રાહ્મણોનું સ્થાનક ધંદ્રના શેહેરની ઉપમા અપાય તેવું કર્યું. ૧. જેવી દેવતાઓનાં વિમાનોની ઊંચાઈ ચોતરફ શોભતી હતી તેવી નિમિષ માત્રમાં વિશ્વકર્માએ નિર્માણ કરી (બનાવી). ૨. ઊંચા મેહેલોની કળાયુનાથી શોભિત ભીતો, આકાશ રૂપી આંગણમાં રહેલી હંસોની પંક્તિ સમાન શોભતી હતી. ૩. જેની અંદર ચિત્રેલી ભિંતો હતી એવી જળાઆંઓની પંક્તિ ધરની લક્ષ્મીનાં ચિત્રવાળાં વસ્ત્રો સરખી શોભતી હતી. ૪. હે રાજા, સિંદૂર વડે છાંટેલાં ઉપરનાં ઘરો, જે પ્રમાણે આકાશમાં ઇંદ્રગોપ નામના શુભ શોભે તે પ્રમાણે, ચોતરફ શોભતાં હતાં. ૫. તે શેહેર સુવર્ણનાં ચિન્હોવડે શોભિત અંત ભાગવાળા છ ખુણાવાળા અતિ મોટા અઠ્યાવિશ સ્તંભોવડે છેવટના ભાગમાં શોભતું હતું અને પૂતળીઓના કંઠ વિષે રહેલી મોતિની પંક્તિઓ જેવાથી દાડિમના દાણાની બ્રાંતિવડે આવેલા પોપટ પક્ષિનાં પિંછાંઓવડે કોઈ ઠેકાણે વ્યાપ્ત હતું. ૬-૭, કોઈ ઠેકાણે પુતળીનાં સ્પષ્ટ નેત્રોના જેવાવડે કમળ વિષે જનારી હંસપક્ષિની સ્ત્રી બ્રાંતિ પામતી હતી. ૮. કોઈ ઠેકાણે લાધિદાંત વડે વ્યાપ્ત શુભ સ્ફટિક મણિની ભિંતો ઉછળતા તરંગવાળા સમુદ્રના મોજા પ્રમાણે શોભતી હતી. ૯. કોઈ ઠેકાણે ચળકતી કાંતિ યુક્ત ભિંતોવાળા છાજલીઓના પડખાના ભાગે આકાશ વિષે જનારી ગંગા નદીના તરંગો સરખા શોભતા હતા. ૧૦. તે નગર વિષે વસ્ત્ર આદિ સાધનની શોભાળી ચિત્રેલી સાક્ષાત્ અપ્સ રાઓનાં દર્શનથી દેવતાઓ બ્રાંતિ પામતા હતા. ૧૧. ઘેર ઘેર મણિઓ વડે પુરાએલા ગોખના ઊંચા કુરેલા ભાગે પક્ષિઓની પાંખો સરખા શોભતા હતા. ૧૨. કોઈ ઠેકાણે સુવર્ણ વડે વિચિત્ર, કોઈ ઠેકાણે મણિમય, અને કોઈ ઠેકાણે રૂપાથી રચેલાં તોરણો ચોતરફ શો-

ભતાં હતાં. ૧૩. હે રાજ, શરદ ઋતુના વાદળ સરખાં ઘોળાં મોટાં ધરોના નજીક ભાગોમાં સુવર્ણવાળા સ્તંભોએ કરી વિજળીઓની પેઠે આચરણ કરવા ચોતરફ મળેલી એક બીજા મેહેલોની કાંતિ મંથન કરતા ક્ષિર સમુદ્રના મોન્ન સરખી દેખાતી હતી. ૧૪-૧૫. હે રાજ, ઊંચે આકાશમાં રહેલા દેવતાઓનાં વિમાનો નીચે રહેલા મેહેલોનાં પ્રતિબિંબોની પેઠે શોભતાં હતાં. ૧૬. ચંદ્રમાના કિરણોની ઉપમા અપાય એવી કાંતિવડે વ્યાપ્ત અને ગંગાના ધુના (ધરા) પેઠે ક્ષોભ ન પમાડાય એવું તે શહેર ચોતરફથી શોભતું હતું. ૧૭. હે ઉત્તમ રાજ, તે શહેરમાં મોહોટા મેહેલોની ઊંચાઈ બળે ઉછળતો ક્ષીર સમુદ્ર હોય નહિ શું બળે પુણ્યોનો મોટો પર્વત હોય નહિ શું તેમ દેખાતી હતી. ૧૮. હે રાજ, વિચિત્ર મણિ, વૈદ્ય, મોતિ, પરવાળાં, અને સેના વડે વ્યાપ્ત એવું એ શહેર પૃથ્વીનું વસ્ત્ર હોય તેમ શોભતું હતું. ૧૯. જેવી રીતે સ્વર્ગમાં ઇંદ્રની પુરી, જેવી રીતે પૃથ્વીમાં કાશી, જેવી રીતે કુબેરની પુરી, જેવી રીતે રાવણની પુરી, જેવી રીતે મનોવતીપુરી, અને જેવી રીતે તેજેવતી પુરી દેખાતી, તેવી રીતે, હે રાજ, તે નગરી દેખાતી હતી. ૨૦. હે રાજ, તે પુરી પૃથ્વી વિષે દેવતાઓએ પણ ઇચ્છવા યોગ્ય થએલી હતી. વળીજે ઠેકાણે સર્વનાં ઇશ્વરી એવાં લક્ષ્મી અને જગતના ઇશ્વર વિષ્ણુ રહ્યા છે, તે ઠેકાણે બ્રહ્મરૂપિ પણ સમૃદ્ધિનું પ્રમાણ કરી શકતા નથી. ૨૧, હે રાજ, વિશ્વકર્માએ તે પુરીને ગદ અને આઘ વડે વિંટાએલી બનાવીને મુર દૈત્યના દ્વેષિ વિષ્ણુને તથા જગત-રૂપિ કમળના દુઃસ્થિતપણાને હણનારાં દેવી લક્ષ્મીને નિવેદન કરી. ૨૨.

॥ વિશ્વકર્માવાચ ॥

પ્રસીદ્ધજગતાંમાત યદાદિષ્ટંકૃતંમયા ।

પરિભાવયમદ્રંતે પુરમેતત્પુરાંવરં ॥ ૨૩

વિશ્વકર્મા બોલ્યા કે, હે માતા, પ્રસન્ન થાઓ. તમે આજ્ઞા કરી હતી તે પ્રમાણે મેં કર્યું છે. માટે આ શહેરને સર્વ શહેરો કરતાં ઉત્તમ બાળું. ૨૩.

સ્થાનંચૈભૂમિદેવાનાં દેવાનામિવમાસુરં ।

અવધારયતુશ્રીમાન્ દેવદેવશ્ચકેશવઃ ॥ ૨૪

આ આકાશોનું નિવાસ સ્થાન દેવતાઓના સ્થળ જેવું શોભિતું છે, એવું દેવતાઓના પણ દેવ શ્રીમાન કૃષ્ણ ભગવાને સમજવું. ૨૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તાજગતાંમાતા ભૃગોર્વિશચિવર્ધની ।
 સહદેવેનદૈતેયકુલોન્મૂલનકારિણા ।
 પતંગેન્દ્રસમારુઢા વિક્ષાંચક્રેપુરોત્તમ ॥ ૨૬
 લમ્બિતાનિવિમાનાને દૈવતૈર્વાયુવર્ત્માનિ ।
 તન્નિરિક્ષ્યા દ્રુમ્બુતાકારં નિર્માણંવિશ્વકર્મણઃ ।
 વિસ્મયોલ્લાસલોલાક્ષી લક્ષ્મીઃપુલકેતાઘર્ભા ॥ ૨૬
 પદ્માકરદ્વાભાસી લોચનાનાંમહાબ્રજે ।
 શોભાવિકૃષાચિત્તેષુ પશ્યત્સ્વાનિમિષેષુચ ॥ ૨૭
 અદ્ધોરમ્યમદ્ધોરમ્ય મદ્ધોરુપમદ્ધોમહઃ ।
 ઇતિગીર્વાણવૃન્દાનામુ ચૈધ્વનિરજાયત ॥ ૨૮
 પ્રતિવિમ્બૈર્વિમાનાનાં સૌધસંઘતિસંગતૈઃ ।
 વિરેજેસ્પૃહયાદેવે રંશાંશૈરાવૃતંપુરઃ ॥ ૨૯
 પરિતુષ્ટાતદાદેવી પ્રદદૌવિશ્વકર્મણે ।
 હસ્તસૂત્રાણિદિવ્યાનિ સ્વજંચકનકામ્બુજં ।
 પ્રદદૌદેવદેવોઽપિ વરંતસ્મૈગદાધરઃ ॥ ૩૦

વસિષ્ઠ-વિશ્વકર્માથી એવી રીતે નિવેદિત થયેલાં ભૃગુના વંશને વ-
 ધારનારા જગતની માતા લક્ષ્મી દૈત્યોના સમૂહને નાશ પમાડનારા વિષ્ણુ
 સાથે ગરુડ ઉપર બેસીને તે કુત્તમ શહેરને જેવા લાગ્યાં. ૨૫. વાયુમા-
 નમાં (આકાશમાં) દેવતાઓએ આશ્રય કરેલાં વિમાનોને અને અદ્ભુત
 આકારવાળા વિશ્વકર્માના નિર્માણરૂપ તે શહેરને જેમ આશ્રય અને હર્ષવડે
 જેનાં નેત્રો લોહ (ચંચલ) થયેલ છે, એવાં લક્ષ્મી રોમાંચિત થયાં. ૨૬.
 ત્યારે શોભાવડે ચિત્ત ખેંચાવાથી દેવતાઓ જેવા લાગ્યા ત્યારે દેવતાઓનાં
 નેત્રોના મોઢા સમૂહ વિષે કમળના સમૂહ સરખી શોભા ઉપજ થઈ. ૨૭

અહો રમ્ય છે, અહો રમ્ય છે, આશ્ચર્યકારિ ૩૫ છે, અને આશ્ચર્યકારિ તેજ છે, એ રીતે દેવતાઓના સમૂહોનો મોટો શબ્દ થતો હતો. ૨૮. મેહેલની પંક્તિઓ સાથે મળેલાં વિમાનોનાં પ્રતિબિંબો વડે અને ઇચ્છાથી વિપ્લુના અંશાંશ ૩૫ દેવતાઓ વડે ચોતરફથી વિદ્યાએલું તે શહેર ઘણું શાભતું હતું. ૨૯.(શહેર જોઈને) પછી પ્રસન્ન થયેલ દેવી લક્ષ્મીએ વિશ્વ-કર્માને દિવ્ય હસ્તસૂત્ર, માળા, અને સોનાતું કમલ આપ્યું, તથા દેવોના-દેવ વિપ્લુએ પણ તેને વરદાન આપ્યું. ૩૦.

॥ ભગવાનુવાચ ॥

ત્રિપુલોકેષુશાલાનાં યત્કૃતંશાસ્ત્રમુત્તમં ।

ધર્મશાસ્ત્રમિવપ્રીત્યા પઠિષ્યન્તિદ્વિજોત્તમા ॥ ૩૧

ત્વદાદ્યાઃશિલ્પિનઃસર્વે ભવિતારોનસંશયઃ ।

લોકેનિષ્પદ્યમાનેષુ પ્રાસાદેષુઘટેષુચ ।

અર્ચયિષ્યન્તિમત્યાસ્તિવાં સર્વકામાર્થસિદ્ધયે ॥ ૩૨

ભગવાન બોલ્યા કે, ત્રણલોકમાં તે જે મહાનોતું ઉત્તમ શાસ્ત્ર કરેલું છે તેને, બ્રાહ્મણો જેવી રીતે ધર્મશાસ્ત્રને પ્રીતિથી બણે છે, તેવી રીતે, લોકો બણશે. ૩૧. સર્વ કારિગરોમાં તું નિશ્ચે પ્રથમ ગણાઈશ, તથા લોક વિષે જ્યારે મેહેલો અને ઘરો ચણાશે ત્યારે મનુષ્યો સર્વ કામ અને અર્થની સિદ્ધિ માટે તારૂં પૂજન કરશે. ૩૨.

॥ શ્રીરુવાચ ॥

શાલાકર્મણિસર્વત્ર જાયમાનેનયેનરાઃ ।

તુભ્યંદર્શીપિહોષ્યન્તિ તેષાંનશ્રીઃકદાચન ॥ ૩૩

લક્ષ્મી બોલ્યાં કે, જ્યારે સર્વ શાલાનું કર્મ થતું હશે ત્યારે જે માણસો તારે માટે ધીતો હોમ નહિ કરે તેઓની પાસે લક્ષ્મી કદિ પણ રહેશે નહિ. ૩૩.

અથબ્રહ્માદયોદેવા સ્તન્નિરીક્ષ્યપુરોત્તમં ।

વદ્ધાંજ્જલિપુઠાઝ્ઞચુર્જગદ્ધાર્ત્રીશ્રિયંપ્રતિ ॥ ૩૪

પછી બ્રહ્માદિક દેવતાઓ તે ઉત્તમ પુરને જોઈને જગતની માતા લક્ષ્મી પ્રત્યે હાથ જોડી બોલ્યાં. ૩૪.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

परमात्ममयंब्रह्म स्वंस्वरूपमहेश्वरि ।

प्राप्तायांत्वयिदेवौ वैर्मालाभिर्भूरियंवृता ॥ ૩૫

तद्विमानैश्चपरमै स्त्वत्पદ ક્લૈ: પાવતિતા ।

શ્રિયદિશ્યમાંલાભિ રાવૃતાભૂરિયંસુરૈઃ ૩૬

હે મહેશ્વરિ, જ્યારે તમે પોતાના પરમાત્મા મય એવા બ્રહ્મ સ્વરૂપને પામ્યા ત્યારે દેવતાઓની પુષ્પમાલાઓ વડે આ પૃથ્વી વીંટાઈ રહી. ૩૫. તે ઉત્તમ વિમાનો વડે અને તમારાં પગલાંનાં ચિન્હોવડે આ પૃથ્વી પવિત્ર થઈ તથા દેવતાઓએ લક્ષ્મીને ઉદ્દેશીને વરસાવેલી પુષ્પમાલાઓ વડે આ પૃથ્વી જ્યામ થઈ માટે આ શહેર શ્રીમાળ નામથી લોકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. ૩૬.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततःश्रीमालनाम्नातु लोकेख्यातमिदंपुरं ।

इच्चिदत्वावरंदेवा देव्यैतत्तनरेश्वर ।

तस्थुःसौधकदम्बेषु समर्पितमनोदृશः ॥ ૩૭

બ્રહ્માવિષ્ણુશ્ચરુદ્રશ્ચ સાચદેવીજગદ્ધિતા ।

ઋપિપુત્રાગમોત્કંઠાં ત્રિશ્રતોહ્યવતસ્થિરે ॥ ૩૮

વસિષ્ઠ-હે રાજા, આ પ્રમાણે ત્યાં દેવી લક્ષ્મીને વરદાન આપી દેવતાઓ મેહેલોના સમૂહો વિષે મન અને દૃષ્ટિને અર્પણ કરી ઉભા રહ્યા. ૩૭. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, રુદ્ર અને જગતનાં હિતકારી દેવી લક્ષ્મી એ સર્વ ઋષિના પુત્રોની આવવાની ઉત્કંઠાને ધારણ કરી ઉભા રહ્યાં. ૩૮.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य-
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल माहात्म्ये श्रीमालनगर निवेशो
नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

ये प्रमाणे स्फुटपुत्राण्यनी अष्टाशीषण्णरमी संदिताभादिना आदित्य
विभागना त्रीण परिच्छेदना श्रीभाग्य महात्म्यमां श्रीभाग्य नगरना नि-
पास जेवा नामना नवमो अध्याय पूरे थयो. १

॥ अथ दशमोऽध्यायः ॥

अध्याय १० भो.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

विस्मितेष्वथदेवेषु सद्ब्रह्मेशकेशवैः ।
आतच्छतांविमानानां प्रादुरासीन्महाध्वनिः ॥ १
कलधौतमहस्तोमच्छन्नेवासीत्सुरेन्द्रदिक् ।
ऋषिपुत्रानुपादाय प्राप्ताहरिगणावली ॥ २
जयोजयन्तोविजयो जयत्सेनोजयध्वजः ।
चक्रपाणिर्महानदो हर्यक्षोहलकेतनः ॥ ३
वक्रनेत्रःसुरानन्दी नन्दीशोनान्दिवर्द्धनः ।
एतेचान्येचवहवः किङ्कुराःकैटभाद्विषः ।
आश्रमेभ्यःसमानिन्यु मुनिपुत्रान्सुवर्चसः ॥ ४
सर्वेवेदव्रतस्नाताः कृतदारपरिग्रहाः ।
स्त्रग्बिणोदण्डिनःशान्ता विभ्राणाश्चक्रमण्डलून् ।
कुण्डलाभरणाःसर्वे शुभवल्कलधारिणः ॥ ५
शतानिपञ्चकौशिक्या द्विजैर्द्राणामथाययुः ।
विश्वामित्रोऽभ्यगाद्यत्र ब्राह्मणत्वंतपोधनः ॥ ६
गङ्गायाअयुतंचकं यत्रेयाजभगीरथः ।
गयांशीर्षात्तथापञ्च शतानिश्रुतिशालिना ॥ ७
यत्रपिण्डेनदत्तेन पितृणामक्षयंभवेत् ॥ ७

गिरेःकालिजिरात्सप्त शतानिऋतुवेदिनां ।
 लोपामुद्रापतिःश्रीमान् यत्रागस्योत्पत्तयः ॥ ८
 महेन्द्रादाययुस्त्रिणि शतानिधूतपाप्मनां ।
 यत्रंपरममास्थाय यत्रातप्यतभार्गवः ॥ ९
 सहस्रमचलेन्द्रस्य कुण्डोदस्यनदीटात् ।
 आगच्छद्भूमिदेवाना माज्ञयाहरिसुश्रुवः ॥ १०
 शतानिपञ्चवेणाच्च पूर्वतीरात्स्वरान्वितं ।
 राजतोज्ज्वलकल्लोला जाह्नवीयत्रसङ्गता ११
 देवीसूर्यारकादष्टौ शतान्यष्टाधिकामिच ।
 आगच्छन्मुनिपुत्राणां वेदवेदाङ्गवेदिनाम् ॥ १२
 गोकर्णाच्चहृदश्रेष्ठात् सहस्रंभावितात्मनां ।
 आश्रमोमस्त्यशिष्यस्य यत्रास्तेसत्रहृदकः ॥ १३
 राजनृगोदावरीतीरा त्प्राप्तमष्टोत्तरशतं ।
 सुवत्संश्रूयतेयत्र गीतमेनमहात्मना ॥ १४
 प्रभासादाययुर्विषा द्वात्रिंशदधिकंशतं ।
 उज्जयन्तादश्वोशैला दागात्पंचोत्तरंशतं ॥ १५
 पुरायत्रतपस्तेपे मुनिःकिलनिष्ठाकरः ।
 तटान्मेखलकन्यायाः शतमेकंदशोत्तरं ॥ १६
 यत्रमाहिष्मतीनाथो बबन्धदशकन्धरं ।
 गोमत्याःपुलिनाद्वाभ्या मधिकाःसप्तसप्ततिः १७
 ययाचसागरंत्रय भूमिदुर्गायदेत्यभित् ।
 समीयुःसोमपाःश्रेष्ठाःसहस्रंनन्दिबद्धर्नात् ॥ १८
 आनीतोयोमयापूर्वं महाविवरपूर्तये ।
 शतंसौमन्धिकादद्रे राजगामद्विजन्मनां ॥ १९
 भित्त्वायत्रवटंदेवी प्रादुरासीन्मृडप्रिया ।

पुष्करात्पञ्चपञ्चाश दधिकाचचतुःशता ॥ २०
 उर्वश्यावशमानिन्ये यत्रगाधिमृतःकिल ।
 वैदूर्याशिखरादद्रेःशतान्यष्टौतथादश ॥ २१
 आयातावेदविद्वांसो यत्रेजेमाधवीस्रुतैः ।
 च्यवनस्याश्रमात्पुण्या तपञ्चाशदधिकंशतं ॥ २३
 उदुद्धारपुरामत्स्यान् कृपालुर्यत्रभार्गवः ।
 गङ्गाद्वारात्सहस्रं च ऋषिपुत्राःसमाययुः ॥ २३
 पुरोष्ठपर्वतश्रेष्ठाद् द्विसाहस्त्रीद्विजन्मनां ।
 आययौभूभुजांश्रेष्ठ यत्रजातःपुरुषवाः ।
 गङ्गायमुनयोःसङ्गा दागान्मुनिशतद्वयं ॥ २४
 विशालावदरीयत्र नरनारायणोविभुः ।
 श्वेतकेतोःशतान्यष्टौ द्विजानामागमंस्तदा ॥ २५
 मध्येशरवणयत्र महासेनोभ्यजायत ।
 सहस्रंतुकुरुक्षेत्रा तृथूदकनिषेविनां ॥ २६
 यत्रसर्वाणितीर्थानि सन्निपत्यावतस्थिरे ।
 जामदग्न्यस्यपञ्चभ्यो हृदेभ्योष्टोत्तरंशतं ।
 यत्रक्षत्रवधंकृत्वा तत्प्रेभार्गवःपितृन् ॥ २७
 नन्दाचापरनन्दाच नद्यौपापभयापहे ।
 यत्रचाद्रिर्हमकूटः संप्राप्तं चशप्तत्रयं ॥ २८
 श्रीपर्वतात्सहस्राणि त्रीणितिग्मांशुतेजसाम् ।
 यत्रदेव्यासहेशानो न्यवसात्रिदशार्चितः ॥ २९
 सहस्रंतुङ्गकारण्या दागतंगतपाप्मनां ।
 वेदानध्यापयामास यत्रसारस्वतोमुनीन् ॥ ३०
 लेभेन्नह्याप्तितायत्र विश्वामित्रोमहातपाः ।
 तस्मात्रीणिसहस्राणिकौशिक्याह्वागंस्तदात् ॥ ३१

मेधाविकानृपश्रेष्ठ शतानिनववैद्विजाः ।
 प्राप्तायदम्बुसंस्पर्शा न्मेधावीजायतेपुमान् ॥ ३२
 सरयूवाःसिन्धुवर्यायाः सहस्रमधिकंशतं ।
 सोमाश्रमात्तथाराजन् सहस्रंसोमपायिनां ॥ ३३
 नदीशतेभ्यःपंचभ्यो गङ्गासागरसङ्गमात् ।
 सहस्रेद्वे तथापंच शतानीयुद्विजन्मनाम् ॥ ३४
 ऋचीकस्याश्रमात्पुण्या त्सहस्रंद्विशताधिकं ।
 आययौभूमिदेवानां यत्रार्चीकोतपत्तपः ॥ ३५
 नारीतीर्थादथप्राप्तं सहस्रंपंचभिर्युतं ।
 पंचचैत्ररथाद्भूप सहस्राणिसमाययुः ॥ ३६
 नरतीर्थाच्छतान्यष्टौ प्राप्तानिपरमौजसां ।
 ततोविनशनादष्टौ शतानित्रीणिपंचच ॥ ३७
 विशल्यायास्तथाराजन् गण्डक्याश्चद्विजन्मनां ।
 सहस्रमाययौतत्र मध्यान्हार्कसमत्विषां ॥ ३८
 सरितःकिम्पुनाख्यायाःसार्द्धंशतचतुष्टयं ।
 ब्रह्मतीर्थादुपेतानि शतानित्रीणित्रीणिच ॥ ३९
 शतानिसप्तत्रैव धर्मारण्यादथाययुः ।
 शतसाहस्रकात्तीर्था दायातंतुशतत्रयं ॥ ४०
 अवन्तित्रिषयात्पंच शतानिब्रह्मवादिनां ।
 आगतंमनुजश्रेष्ठ शतंकाशीनिवासिनां ॥ ४१
 उपतस्थेस्वयंतत्र गौतमःसमहातपः ।
 अथतानागतान्हृष्टा नानागोत्रान्मनीषिणः ।
 उवाचमधुरंवाक्यं देवीदैत्यकुलान्तकः ॥ ४२

वसिष्ठो ब्रूयात् ३०५ श्री भगवते प्रणम्य, शंकर, अन्ये विष्णु, सहित
 देवताया विस्मय भगवते त्यागं आवतां विमानो नो मोटे शब्द प्रगट यमे. १

દંદ્રની દિશા સુવર્ણનાં તેજના સમુદ્ર વડે દંડાએલ હોય તેમ થયું, અને
 ઋષિપુત્રોને લાવીને વિષ્ણુના ગણો હાજર થયા. ૨. જય, જયંત, વિજય,
 જય ધ્વજ, ચક્ર પાણિ, મહાનંદ, હર્યક્ષ, હલકેતન, વક્ર નેત્ર, સુરાનંદી નં-
 દીશ, નંદીવર્ધન એઓ અને બીજા પણુ ઘણા એક વિષ્ણુના સેવકો સુંદર
 કાંતિવાળા મુનિઓના પુત્રોને તેમના આશ્રમોથી તેડી લાવ્યા. ૩-૪. તે
 સર્વે વેદ અને વ્રતવિષે કુશલ, પરણેલા, માલા પેહેરનારા, દંડ અને કમંડલુને
 ધારણ કરનારા, શાંત, તંગલ રૂપી આભરણવાળા અને સર્વે ધોળાં વસ્ત્ર-
 વસ્ત્રોને ધારણ કરનારા હતા. ૫. જે ઠેકાણે વિશ્વામિત્ર તપ કરીને આત્મણુ
 પણાને પામ્યા, તે કૌશિકાથી પાંચસો ઉત્તમ આત્મણો આવ્યા. ૬. જે ઠે-
 કાણે ભગીરથ રાજાએ યજ્ઞન કર્યું હતું તે ગંગા નદીથી દશહજાર અને
 જે ઠેકાણે પિંડ દેવાથી પિતૃનું અક્ષય ફલ થાય છે તે ગયા શિર્ષથી વેદશા-
 સિ પાંચસો આત્મણો આવ્યા. ૭. જે ઠેકાણે લોપામુદ્રાના પતિ શ્રીમાન્
 અગસ્ત્ય મુનિએ તપ કરેલું હતું તે કાલિશ્ચરનામના પર્વતથી યજ્ઞને બળ-
 નારા સાતસો આત્મણો આવ્યા. ૮. જે ઠેકાણે ભાગવે (પરશુરામે) ઘણો યજ્ઞ
 કરી તપ કર્યું હતું તે મલ્લેશ્વર પર્વતથી પાપરહિત એવા ત્રણસો આત્મણો આ-
 વ્યા. ૯. કુંડોદ નામના ઉત્તમ પર્વતના નદી કાંઠાથી વિષ્ણુનાં સ્ત્રી લક્ષ્મી-
 ની આજ્ઞાવડે હજાર આત્મણો આવ્યા. ૧૦. જે ઠેકાણે રૂપા સરખા ઉત્ત્વલ
 કલ્કોલ (લોઠ) વાળી ગંગાનદી મળેલી છે તે ત્રિવેણીના પૂર્વ કાંઠેથી પાંચસો
 આત્મણો આવ્યા. ૧૧. દેવી સૂર્યાદેવી વેદ અને વેદાંગને બળુનારા આઠસો
 અને આઠ મુનિના પુત્રો આવ્યા. ૧૨. જે ઠેકાણે ઘણા જલવાળો અગ-
 સ્ત્ય મુનિના શિષ્યનો આશ્રમ છે, તે ગોકર્ણ નામના શ્રેષ્ઠ ધુનેથી ભાવિત
 એતઃકરણવાળા હજાર મુનિઓ આવ્યા. ૧૩. અને હં રાજા, જે ઠેકાણે મ-
 લામા ગૌતમે તપ કરેલું સંભળાય છે તે ગોદાવરીના કાંઠાથી એકસો આઠ
 આત્મણો આવ્યા. ૧૪. પ્રભાસથી એકસો બત્રીસ આત્મણો આવ્યા. અને
 ઉત્તર્ય નામના પર્વતથી એકસો પાંચ આત્મણો આવ્યા. ૧૫. જે ઠેકાણે
 પૂર્વે નિશાકર નામના મુનિએ તપ કર્યું હતું તે મેખલ કન્યાના એકસોદસ આ-
 ત્મણો આવ્યા. ૧૬. જે ઠેકાણે માહિષ્મતીના ધણી સહસ્ત્રાણુને દશ મસ્તક-
 વાળા રાવણને ખાંધ્યો હતો તે ગોમતી નદીના કાંઠેથી ઓગણાંચેશી આ-
 ત્મણો આવ્યા. ૧૭. જે ઠેકાણે દૈત્યોને નાશ પમાડનારા રામચંદ્રે દુર્ગ(ગઢ)
 સાંરે સમુદ્રની યાચના કરી હતી તે નંદિવર્ધન નામના સ્થાનકથી સોમવહ્નિનું
 પાન કરનારા શ્રેષ્ઠ હજાર આત્મણો આવ્યા. ૧૮. મોઠાં છિદ્રો પુરવા માટે

જે મેં પૂર્વે આલેખો હતો તે સૌગંધિક* નામના પર્વતથી સો આલેખો આ
વ્યા. ૧૮. જે ડેકાણે વડને ભેદીને દેવી પાર્વતી પ્રકટ થયાં હતાં તે પુન્ક-
રજીથી ચારસોપંચાવન આલેખો આવ્યા. ૨૦. જ્યાં ઊર્વશીએ ગાધિરાગ્ન-
ના પુત્રને વશ કરેલો હતો તે વૈદ્ય શિખર નામના પર્વતથી આઠસો દશ
આલેખો આવ્યા. ૨૧. અને જ્યાં માધવીએ પુત્રો સાથે યજ્ઞ કર્યો હતો
તે પુણ્યકારી ચ્યવનના આશ્રમથી વેદને જાણનારા ડોઢસો આલેખો આ-
વ્યા. ૨૨. પૂર્વે જે ડેકાણે ભાર્ગવે મત્સ્યનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો તે ગંગાદ્વાર-
થી હજાર ઋષિપુત્રો આવ્યા. ૨૩. હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, પુરોષ્ટ નામના શ્રે-
ષ્ઠ પર્વતથી બેહજાર આલેખો આવ્યા અને જે ડેકાણે પુરુરવા જન્મ્યો હતો
તે ગંગા અને યમુનાના સંગમથી બસો મુનિઓ આવ્યા. ૨૪. જે ડેકાણે
વિશાલ બહરી (બોરડી) છે અને જે ડેકાણે વિભુ (પિભુ) એવા નરનારાય-
ણ છે તે શ્વેતકેતુથી આઠસો આલેખો તે વખતે આવ્યા. ૨૫. જે ડેકાણે મ-
ધ્ય ભાગમાં શરવણ (કાંસડાનું વન) છે અને જ્યાં કાર્તિક સ્વામી ઉત્પન્ન
થયા હતા તે કુરુક્ષેત્રથી પુન્કજ જન્મને સેવન કરવાવાળા હજાર મુનિઓ
આવ્યા. ૨૬. જે ડેકાણે સર્વ ત્રીયો ભેળાં થકતે રહ્યાં છે અને જ્યાં ક્ષ-
ત્રિઓનો વધ કરી જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામે પિતૃતૃપ્ત કરેલું હતું તે
પાંચ દૂદ (ધુના) થી એકસોઆઠ આલેખો આવ્યા. ૨૭. જ્યાં પાપના ભ-
વને મટાડનારી નંદા અને અપરનંદા નામની નદીઓ છે તથા જ્યાં હેમકુટ
પર્વત છે ત્યાંથી ત્રણસો આલેખો આવ્યા. ૨૮. જ્યાં દેવતાઓએ પુજેલા
શંકર દેવી પાર્વતીની સાથે વસેલા હતા તે શ્રી પર્વતથી સૂર્ય સરખા તે
જસ્તિ ત્રણ હજાર આલેખો આવ્યા. ૨૯. જે ડેકાણે સારસ્વત (સરસ્વતી
નદીને કાંઠે થએલા) આલેખો મુનિઓને વેદ ભણાવ્યા હતા તે તુંગધરણ્ય
થી પાપ રહિત હજાર આલેખો આવ્યા. ૩૦. જે ડેકાણે વિશ્વામિત્ર મો-
ટું તપ કરીને અઘણિપણાને પામ્યા હતા તે કૌશિકી નદીના કાંઠેથી ત્ર-
ણહજાર આલેખો આવ્યા. ૩૧. હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, જેના જલના સ્પર્શથી
પુરુષ ધારણા યુક્ત બુદ્ધિવાળો થાય છે તે મેઘાધિક નામનો સ્થાનકથી નવ-
સો આલેખો આવ્યા. ૩૨. નદીઓમાં ઉત્તમ સરયુ નદીથી એક હજાર
અને એકસોઆલેખો આવ્યા, તથા હે રાજા, સોમાશ્રમથી સોમવલીનું

* તેનું ખીણું નામ સુન્ધા પર્વત છે. અને તે આજુ પાસે છે. તેની
હકીકત સન ૧૮૭૮ ના ડીસેમ્બરના બુદ્ધિપ્રકાશ જોષિનામાં “ બીન
માળ તથા દેવગાદીની હકીકત ” એ મથાળાના વિષયમાં તથા ૧૯૯ ના
જાનેવારીના બુદ્ધિપ્રકાશમાં “ ચામુંડના મંદીરનો લેખ ” એ વિષયમાં છે.

પાન કરનારા હળર મુનિઓ આવ્યા. ૩૩. ગંગા અને સાગરના સંગમથી ત-
થા પાંચસો નદીથી બે હળર અને પાંચસો બ્રાહ્મણો આવ્યા. ૩૪. જે ઠે-
કાણે ઋચિકે તપ કર્યું હતું તે પુણ્યકારિ ઋચીકના આશ્રમથી એક હળર
અને બેસો બ્રાહ્મણો આવ્યા. ૩૫. નારીતીર્થથી એક હળર અને પાંચ બ્રા-
હ્મણો આવ્યા. અને એ પછી હે રાજા, ચૈત્રરથથી પાંચ હળર બ્રાહ્મણો
આવ્યા. ૩૬. નરતીર્થથી પરમ તેજસ્વિ આવેસો બ્રાહ્મણો આવ્યા અને તે
પછી વિનશન નામના ક્ષેત્રથી સોળસો બ્રાહ્મણો આવ્યા. ૩૭. હે રાજા, વિ-
શલ્યા અને ગંડકી નદીથી મધ્યાન્હના સૂર્ય સરખી કાંતિવાળા હળર બ્રા-
હ્મણો આવ્યા. ૩૮. કિંપુનાખ્યા નદીથી સાગરનારસો અને બ્રાહ્મતીર્થથી
ઋસો બ્રાહ્મણો આવ્યા. ૩૯. તેજ ઠેકાણે ધર્મારણ્ય થકી સાતસો બ્રામણો
આવ્યા અને શત સાહસ્રક નામનાં તીર્થથી ત્રણસો બ્રાહ્મણો આવ્યા. ૪૦.
અવંતિદેશથી વેદવાદિ પાંચસો બ્રાહ્મણો આવ્યા, અને, હે રાજા, કાશી વિષે
વસનારા સો બ્રાહ્મણો આવ્યા. ૪૧. ત્યાં મહા તપસ્વિ ગૌતમ ઋષિ પોતે
આવ્યા. પછી તે નોખા નોખા ગોત્રવાળા વિદ્વાનોને આવેલા બેઠા, દૈત્ય કુ-
લનો નાશ કરનાર વિષ્ણુ દેવીલક્ષ્મી પ્રત્યે મધુર વચન બોલ્યા કે. ૪૨.

॥ શ્રી ભગવાનુવાચ ॥

સમવેતાનિમાન્પશ્ય દ્વિજાન્દેવિતથાગ્નયા ।

કુર્વાણાન્વિમલંવ્યોમ મહોભિઃસ્વશરીરજઃ ॥ ૪૩

યેષામર્થમહોદેવિ પાલયામિજગત્રયં ।

તપ્તોવિશ્વકર્ત્તારો વેદાધારાદ્વિજાતયઃ ॥ ૪૪

દર્વીંપિસુહૃતાન્યે તૈર્મર્ષેષુહૃતભુગ્મુષે ।

આદાયસવિતાવૃદ્ધિં કરોત્યન્નાયમૂતલે ॥ ૪૫

પૃથૈઃસન્તર્પિતાદેવા હવ્યૈર્નાનાધ્વરેષુચ ।

પ્રચંડપૌરુષાન્દૈત્યાન્ જયન્તિશતશઃપરાન્ ॥ ૪૬

પૃથૈભ્યઃપૃથિવીસૃષ્ટા સશૈલવનકાનના ।

અપામર્થેનિજાંશાંશૈ રવતારાન્કરોમ્યહં ॥ ૪૭

મર્ત્યલોકંજનૈઃ સર્વૈ રેતેપૂજ્યાહિદેવવત્ ।

તેનલોકેસુરેશાનિ ભૂદેવાઈતિચિશ્રુતાઃ ॥ ૪૮

પૃથિવ્યાંજાયમાનોહિ બ્રાહ્મણઃસ્યાદધિશ્વરઃ ।

ગોપ્તાવૈધર્મકોશસ્ય શાસ્ત્રાસર્વશરીરિણાં ॥ ૪૯

શ્રી ભગવાન—હે દેવિ, પોતાના શરીરથી થએલાં તેજ વડે આ-
કાશને નિર્મલ કરતા અને તમારી આજ્ઞાવડે ભેળા થએલા બ્રાહ્મણોને જુ-
ઓ. ૪૩ હે દેવિ, જેઓને માટે હું ત્રણ જગતને પાકું છું તે આ વિશ્વના
કર્તા અને વેદના આધાર રૂપ બ્રાહ્મણો છે. ૪૪ આ બ્રાહ્મણોએ યજ્ઞમાં
અગ્નિના મુખમાં સારી રીતે હોમેલાં ધીને અદણ કરી સૂર્ય અનાજને માટે
પૃથ્વી તલ ઉપર વૃદ્ધિ કરે છે. ૪૫ જુદા જુદા યજ્ઞો વિષે આ બ્રાહ્મણોએ
હોમનાં દ્રવ્યો વડે તૃપ્ત કરેલા દેવતાઓ ઉપર પરાક્રમવાળા, વૈરી દૈત્યોને ઘણી
વાર (હજારો વાર) જીતે છે. ૪૬ આને માટે પર્વત, વન અને કાનન સ-
હિત પૃથ્વી સજ્જેલી છે અને આને માટે હું પોતાના અંશોનો વડે અપ-
નારો લઉં છું. ૪૭. હે દેવિ, મનુષ્ય લોકમાં આ બ્રાહ્મણો જરૂર સર્વ જનોને
દેવતાઓની પેઠે માનવા યોગ્ય છે તે માટે લોકમાં ભૂદેવ (પૃથ્વીના દેવ) એ
રીતે પ્રખ્યાત છે. ૪૮. પૃથ્વી વિષે થએલો બ્રાહ્મણ રાગત થાય તો જરૂર
તે ધર્મરૂપિ કોશ (ભંડાર)નો રક્ષા કરનાર અને સર્વ પ્રાણિઓનો શાસ્ત્રા (નિ-
યંત્ર) થાય. ૪૯.

इतित्रिजगतांनाथे प्रियांसमनुजल्पति ।

विहायवरयानानि द्विजाःप्रांजलयःस्थिताः ॥ ૫૦

આ રીતે બ્યારે ત્રણ જગતના નાથ વિષ્ણુ લક્ષ્મીને કેહેતા હતા ત્યારે
વિમાનોને તજી દેખ બ્રાહ્મણો લાય જેડી ઉભા રહ્યા. ૫૦

ऊचुःपरमसंहृष्टा भार्गवपिरमेश्वरी ।

इमेस्मसमनुप्राप्त स्तवाज्ञावशवर्त्तिनः ॥

समादिशयथाभीष्टं मातःकिंकरवामहे ॥ ૫૧

પરમ હર્ષ પામેલા તેઓ ભૃગુની પુત્રી તથા પરમેશ્વરની સ્ત્રી લક્ષ્મી
પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે મા, આ અમે તમારી આજ્ઞાને વશ વર્તનારા બ્યાબ્યા
હીએ, માટે શું કરીએ તે ઇચ્છા પ્રમાણે આજ્ઞા કરો. ૫૧

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इतितान्मधुरालापानवलोक्यहरिप्रिया ।

स्वागतं वोस्त्विति प्रोक्तवातबोपावेशयन् द्विजान् ॥ ५२
आसनेषूपविष्टास्ते ददृशुः पुरतः पुरं ।

विचित्रमणिरत्नाढ्यं सादृषाकारतोरणं ॥ ५३
काञ्चनस्तम्भशोभाढ्यं जालवातायनावृतं ।
स्वर्गादपिमनोहारि सूर्यादपि च भासुरं ॥ ५४
अग्निकुण्डसगर्भाभिरग्निशालाभिरावृतं ।

नागदन्तावलिचितं हेमकुट्टिमभूषितं ॥ ५५
वेदिकोपत्यकाकीर्णं जालान्वितमहानसं ।

पताकाध्वजशोभाढ्यं रम्भास्तम्भविभूषितं ॥ ५६
सुमंस्कृतपुरद्वारं मणिमालाशताकुलं ।

सुवर्णकलशाक्रान्त शिरोमृदुतमोपहं ॥ ५७

पञ्चयोजनविस्तारं चतुरस्रं समन्ततः ।

गन्धोदकनिपेकेण शान्तरेणुमहापथं ॥ ५८

प्रकीर्णाकिमलामोद गुणाकृष्टमधुव्रतं ।

अप्रमेयमद्दोरूपमसंख्येयस्फुरद्गुणं ॥ ५९

अग्निरीक्ष्यमहाराज द्विजेन्द्रैः परमायुधः ।

प्रपदिरेतदासवैः सोमपानादिवाध्वरे ॥ ६०

सत्कुर्वतां प्रणमतां स्तुवतामितरेतरं :

देवानां भूमिदेवानां समाजः सतदावभौ ॥ ६१

वयोवृद्धं तपोवृद्धं विद्यावृद्धं तपोधनं ।

गौतमं ते पुरस्कृत्य सोमपाः समुपाविशन् ॥ ६२

समीक्ष्य तान् विप्रवरानुपागतान्

समिद्धवैश्वानरवर्चसस्तदा ॥

बभार हर्षात्पुलकाङ्कितं वपुः

न्यवर्त्तयच्च श्रुत्वा शोर्मिहेश्वरी ॥ ६३

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે એવી રીતે મધુર બોલતા બ્રાહ્મણોને વિષ્ણુની પ્રિયા લક્ષ્મીએ “ તમે બલે પધાર્યા ” એમ કહી ત્યાં સમીપ બેસાયા. પર. આસનો પર બેઠેલા તે બ્રાહ્મણો, પાસે વિચિત્ર મણિ અને રત્નો વડે સમૃદ્ધિ વાળું, અગાશી ગદ્દ અને તોરણો યુક્ત, (૫૩) સોનાના સ્તંભની શોભા યુક્ત જાલીઆં અને ગોખ વડે વિંટાએલ, સ્વર્ગથકી પણ મનોહર, અને સૂર્ય થકી પણ શોભિત (૫૪) અગ્નિકુંડ વાળી અગ્નિશાલાઓ વડે વિંટાએલ, દ્વાથિદાંત વડે વ્યામ, સોનાની બાંધેલી ભૂમી વડે શોભિત, (૫૫) વેદિકા અને પર્વતની સમીપની ભૂમિ વડે વિંટાએલ, જળાશ્યાવાળાં રસોડાં સાથે પતાકા અને ધ્વજની શોભા વડે યુક્ત, કેલોના સ્તંભોવડે શોભિત, (૫૬) શોભિતા દરવાજાનાં બારવાલું, સો મણિ માલાઓ વડે આકૃળ, સુવર્ણના કલશ વડે ઉપરનાં ઘરના અંધકારને મટાડનાર, (૫૭) પાંચ યોજન વિસ્તાર વાળું, ચાતરક આખું, જેમાં સુગંધવાળાં પાણીના છંટકાવથી રજ રહિત રાત્રીમાં આવેલ છે એવું, (૫૮) વેરાએલ કમલોના ગંધરૂપિ ગુણથી જેમાં ભ્રમરાઓ ખેંચાએલ છે એવું, જેનું તેજ અને રૂપ માપી શકાતું નથી એવું, અને અસંખ્ય સારા ગુણો વાળું, એવા તે શેઠેરને જેવા લાગ્યા. ૫૯. તે મહારાજ, તે શેઠેરને જેઠને જે પ્રમાણે યજ્ઞમાં સોમવહ્નીનું પાન કરવાથી હર્ષ પામે, તે પ્રમાણે તે વખતે સર્વ ઉત્તમ બ્રાહ્મણો ધણો હર્ષ પામ્યા. ૬૦. એક બીજાને સત્કાર કરતા નમતા અને સ્તુતિ કરતા એવા બ્રાહ્મણોનો તથા દેવતાઓનો તે સમાજ તે વખતે ધણો શોભતો હતો. ૬૧. સોમવહ્નીનું પાન કરનારા તેઓ ઉમર વડે મોટા, તપવડે મોટા, વિદ્યા વડે મોટા, અને તપ એજ જેને ધન છે એવા, જાતમનુનિતે આગળ કરી બેઠેલા હતા. ૬૨. તે સમયે, વૃદ્ધિ પામેલ અગ્નિ સરખી કાંતિવાળા તે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોને આવેલા જેઠ ભગવાન વિષ્ણુનાં સ્ત્રી લક્ષ્મીએ હર્ષથી શરીર વિષે રવાણાં ચિન્હને ધારણ કર્યું અને નેત્રનાં હર્ષાશ્રુ (હર્ષનાં આંસુ) પાડ્યાં. ૬૩.

इति श्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य-
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये श्रीमालनगर निवेशो-
न्मम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતામાંહેના બ્રાહ્મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળમહાત્મ્યમાં “શ્રીમાળનગરમાં બ્રાહ્મણો નો પ્રવેશ” એ નામનો દશમો અધ્યાય પૂરો થયો. ॥૧૦॥

॥ અથ એકાદશોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૧૧ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

અથાગતેષુવિપ્રેષુ નાનાશ્રમનિવાસિષુ ।

સ્મિતભિન્નાધરપુટા શ્રીરુવાચજનાર્દનમ્ ॥ ૧.

વસિષ્ઠ—પછી જુદે જુદે આશ્રમે રહેવા વાળા વિપ્ર આવ્યા, ત્યારે
જય હસવાથી હોઠ એ જુદા પડ્યા છે, એવાં લક્ષ્મી ભગવાનને કહેછે. ૧.

॥ શ્રી રુવાચ ॥

અશેષભુવનાધાર સર્વજ્ઞાનનિકેતન ।

એતેપુસન્નિવિષ્ટેષુ કથમર્વઃપ્રદીયતામ્ ॥ ૨

લક્ષ્મી—હે સમસ્ત ભુમિના આધાર અને સર્વ જ્ઞાનના સ્થાનરૂપ
વિષ્ણુ, તે આવેલા બ્રાહ્મણોને અર્થ કેમ આપવું (તે કહો.) ૨.

॥ શ્રી ભગવાનુવાચ ॥

ઉપહારૈર્ગૃહાન્પૂર્વ સંપૂજ્યાવિધિવત્તતઃ ।

પ્રશંસંતિદ્વિજાદાન મિતિમાર્ગઃસનાતનઃ ॥ ૩

ઇત્યુક્ત્વાજગતાંધાત્રી નિધિનષ્ઠૌસમાદિશત્ ।

સ્થિત્યર્થભૂમિદેવાનાં ગૃહેષુનૃપસત્તમે ॥ ૪

નિધયસ્તંયથાદિષ્ટાં ચક્રુર્દેવ્યાવચસ્તદા ।

વાંછિતૈર્વસુભિઃસર્વં તત્પુરેંદ્રમપૂરયત્ ॥ ૫

તતોતર્વસ્તુસારાણિ તાનિગેહાનિરેજિરે ।

ઉદિતજ્ઞાનસારાણિ હૃદયાનીવયોગિનામ્ ॥ ૬

અત્રૈવ્યંચકેતીર્થે ગૌતમીયેચસોમપાન્ ।

કૃતસ્નાનાનુપાચાંતાન્ જગદંધ્યાભિવંચહ ॥ ૭

વિલોકયામાસપુત્રં જગદ્ભર્તુર્જગદ્ધતા ।

અથવિજ્ઞાપયામાસ નારદોમધુસૂદનમ્ ॥ ૮

ભગવાન—ધરના દેવતાની પ્રથમ વિધિ પ્રમાણે મધુપર્કથી પૂજા કરીને પછી ધરનું દાન આપવું. તે દાનની આહ્વાણો પ્રસંશા કરે છે; એવો સનાતન માર્ગ છે. ૩. હે નૃપસત્તમ, એવું કહીને જગતનું પાલન કરનારાં લક્ષ્મીએ ભૂમિ દેવોનાં ધરમાં રહેવાને વાસ્તે આઠ સંપત્તિને આજ્ઞા કરી. ૪. ત્યારે દેવીની આજ્ઞા પ્રમાણે તે સંપદોએ કયું, અને તે શ્રેષ્ઠપૂરને વાંછિત દ્રવ્યથી ભરપૂર કરી દીધું. ૫. જ્ઞાનનો સાર ઉત્પન્ન થએલા યોગી પુરુષોનાં હૃદય શોભે તેમ સાર વસ્તુથી ભરેલાં તે ધર શોભતાં હતાં. ૬. પછી ત્ર્યંબક અને ગૌતમ તીર્થોમાં સ્નાન અને આચમન કરેલા તથા સોમરસને પીવાવાળા આહ્વાણોને અભિવંદન કરીને જગતનું કલ્યાણ કરવાવાળાં લક્ષ્મી જગતના પાલન કરતા વિષ્ણુનું સુખ જોતાં હતાં. પછી નારદે વિષ્ણુને નીચે પ્રમાણે વિજ્ઞાપના કરી:—૭-૮.

॥ નારદ ઉવાચ ॥

અર્ધદાનમિદંદેવ દેવીકર્તુમિહેચ્છતિ ।

સર્વેભ્યોવેદવિદ્વદ્ભ્ય સ્તદ્ભવાન્કર્તુમર્હસિ ॥ ૯

ત્રાતાસર્વસ્યલોકસ્ય ભગવાન્ધર્મદર્શકઃ ।

ત્વંગતિર્જગતાંવિષ્ણો મુનીનાંચમહાત્મનામ્ ॥ ૧૦

માનનીયામહાત્માન સ્તવસર્વેતપસ્વિનઃ ।

ત્વયૈવમાનિતાહ્યેતે પૂજ્યંતેમાનવૈર્ભુવિ ॥ ૧૧

નારદ—હે દેવ, લક્ષ્મી આ અર્ધ પ્રદાન કરવાને ઇચ્છે છે, માટે તે સર્વ વેદ જાણનારા વિપ્રોને આપે અર્ધ પ્રદાન કરવું ઘટેછે. ૯. હે વિષ્ણુ, આપ સર્વ લોકના ત્રાતા, અશ્વર્યવાન અને ધર્મ દર્શક છો; અને જગતની અને મહાત્મા પુરુષોની ગતિ રૂપ છો. ૧૦. સર્વ મહાત્મા તપસ્વિઓ તમારા માનને યોગ્યછે; તેઓ તમારાથી માન પામેલાછે માટે પૃથ્વી ઉપરનાં માણસોથી તેઓ પૂજ્ય છે. ૧૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एतत्श्रुत्वामहाराज मुरजिन्मुनिभाषितम् ।

आददे र्घीद्विजातिभ्यो विधिवद्ब्राह्मणार्थयः ॥ १२

વસિષ્ઠ—હે માધાતા, બ્રાહ્મણ ઉપર પ્રીતિવાળા વિષ્ણુ નારદમુનીનું ને બોલવું સાંભળીને બ્રાહ્મણો પાસેથી વિધિ પ્રમાણે અર્થ (પૂજનપો) લીધો. ૧૨.

ततोऽगृहीतमात्रेऽर्घे ब्रह्माविष्णुमवोचत ।

पंचाशदिहपंचोना सहस्राणिद्विजन्मनां ॥

यंवेत्तिस्वरमेतेषा मर्धतस्मैકुरुप्रभો ॥ १३

પછી અર્થ ગ્રહણ કર્યું ત્યારે બ્રહ્માએ વિષ્ણુને કહ્યું કે, હે પ્રભુ, આ પાંચતાળીસ હજાર બ્રાહ્મણોમાં જેને તમે શ્રેષ્ઠ ગણાતા હો, તેને અર્થ પ્રદાન કરો. ૧૩.

॥ શ્રીકંઠ ઉવાચ ॥

अर्घ्यमेषांहिसद्वृत्त मर्घ्यमेषांहरेकुलम् ।

तदमीषुवरंमत्वा ददस्वार्धમधोक्षज ॥ १४

શિવ—હે હરિ, તેઓનું આચરણ યોગ્યછે, અને કુળપણુ યોગ્યછે, માટે હું અધોક્ષજ, તેઓમાં શ્રેષ્ઠ જોઈને અર્થ આપો. ૧૪.

॥ બૃહસ્પતિ રુવાચ ॥

वयसातपसाचैव विद्ययाचरणेनच ।

एतेयमनुमन्यंते तस्मैयच्छार्धमच्युत ॥ १५

બૃહસ્પતિ—હે અવિનાશી, તેઓ (બ્રાહ્મણો) જેને વયથી, તપથી તેમજ વિદ્યા અને આચરણથી પસંદ કરે તેને અર્થ આપો. ૧૫.

तन्निशम्यद्विजाःसर्वे प्रसन्नवदनांबुजाः ।

ऊचुर्यज्ञेश्वरंदेव मनंतंविश्वरूपिणम् ॥ १६

તે સાંભળીને પ્રસન્ન મુખકમળવાળા તે સર્વ દ્વિજો અનંત અને વિશ્વરૂપ યજ્ઞેશ્વર ભગવાન પ્રત્યે બોલ્યા. ૧૬.

॥ સારસ્વતા ડચુઃ ॥

નહાયનૈર્નવલિભિ નૈવાસ્યપલિતંશિરઃ ।

ઋષયશ્ચક્રિરેધર્મ યોનુચાનઃસનોમહાન્ ॥ ૧૭

સારસ્વતા—વયથી, કે આમડીનાં વળીયાં પડવાથી, કે માથે પળી-
આં આવવાથી મોટો ગણવો, એવો રૂપિયોએ ધર્મ કર્યો નથી. અમારામાંથી
ને સાંગવેદને ભણવાવાળો છે તેને મોટો કહેવો. ૧૭.

વયસાતપસાચૈવ વિદ્યાચરણેનચ ।

દેવશ્રેષ્ઠતમોઽસ્માકં ગૌતમોઽર્ધમિહાર્હતિ ॥ ૧૮

હે દેવ, વયથી, તપથી, વિદ્યાથી, અને આચરણથી અમારામાં ગૌતમ
શ્રેષ્ઠ છે માટે તે અર્ધને યોગ્ય છે. ૧૮. •

॥ વાત્સ્યાયના ડચુઃ ॥

સદ્વૃત્તાસ્તપતાંશ્રેષ્ઠ દ્વિજપુત્રાઃસદસ્રશઃ ।

વેદાનધિગુર્યસ્મા દર્ધમર્હતિ ગૌતમઃ ॥ ૧૯

વાત્સ્યાયના—ને તપસ્વીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે, અને સારાં આચરણ વા-
ળા હજારો દ્વિજપુત્રો જેના પાસેથી વેદને પામ્યા, તે ગૌતમને અર્ધ પ્રદાન
કરે છે. ૧૯.

॥ વાસિષ્ઠા ડચુઃ ॥

પુરાકૃત્વાતપસ્તીત્ર મિમાંષૂર્મિપુનાતિયઃ ।

મહાર્ષિઃસંમતોલોકે ગૌતમાંઽર્ધમિહાર્હતિ ॥ ૨૦

વાસિષ્ઠા—પૂર્વે તીવ્રતપ કરીને જેણે આ ભૂમિને પવિત્ર કરેલ છે,
તે લોકોમાં મનાએલ મહાર્ષિ ગૌતમ અર્ધને યોગ્ય છે. ૨૦.

॥ આત્રેયા ડચુઃ ॥

સાપરાશ્નંહરિંશત્સ્વા ગત્વાચતુર્હિનાચલમ્ ।

તપોલક્ષ્મીપુનસ્ફીતાં યજ્ઞક્રેસોઽર્ધગૌતમઃ ॥ ૨૧

આત્રેયા—અપરાધી હરિ (ઈંદ્ર)ને શાપ દેધને તતા હિમાચળ પર્વત-
પર જઈને જોણે ફરી તપરૂપી લક્ષ્મીને વધારી તે ગૌતમ અર્ધને યોગ્યછે. ૨૧.

॥ આંગિરસા ડચુઃ ॥

અયમસ્મત્કુલશ્રેષ્ઠો વાગ્મીવેદાર્થવિત્તમઃ ।

પ્રણેતાચાગમાર્થાના મતોઽર્ધગૌતમોઽર્હતિ ॥ ૨૨

આંગિરસા—આ ગૌતમ અમારા કુળમાં શ્રેષ્ઠ, વક્તા, વેદના અર્ધને
જાણવા વાળો, તથા વેદના અર્ધને પ્રેરવા વાળોછે, તેથી તે અર્ધને યોગ્ય છે. ૨૨.

॥ અપરે ડચુઃ ॥

નારાયણસુરશ્રેષ્ઠ શંખચક્રગદાધર ।

અર્હત્તમપરિજ્ઞાને ત્વંપ્રમાણમિવાસિનઃ ॥ ૨૩

બીજા બ્રાહ્મણો—હે શંખ-ચક્ર-ગદા ધરવા વાળા અને દેવતા-
ઓમાં શ્રેષ્ઠ નારાયણ, અમારામાં સૌથી લાયક જાણવાને તમે પ્રમાણુછો. ૨૩.

॥ વસિષ્ઠ ડવાચ ॥

इत्येवंसुरविप्रैर्द्रैःस्तूयमानेहिगौतमे ।

ऊचुरीर्ष्यालवःकेचि त्सैधवारण्यवासिनः ॥ ૨૪

વસિષ્ઠ—આ પ્રમાણે દેવોએ તથા બ્રાહ્મણોએ ગૌતમની સ્તુતિ ક-
રી તેથી સૈંધવારણ્યમાં રહેનારા કેટલાક ઇર્ષ્યાવાળા બ્રાહ્મણો બોલ્યા. ૨૪.

भोभोगौतमकेनासिश्रेष्ठोऽस्माकंगुणेनवै ।

तद्ब्रूहियदिवेदेषु प्राविण्यमवलंबसे ॥ ૨૫

અરે ગૌતમ, જો તું વેદમાં પ્રવિણ હો તો અમારામાં કયા ગુણથી
શ્રેષ્ઠ છે તે કહે. ૨૫.

इतितेषांवचःश्रुत्वा हुंकारवशवार्त्तिनां ।

राजचांगिरसाःसर्वे शेषुस्तान्तिधुजान्द्विजान् ॥ ૨૬

હે રાજા, એ પ્રમાણે તેઓનાં હું પદનાં વચન સાંભળીને સર્વે આં-
ગીરસોએ તે સિંધુપ્રદેશના દિગ્જને શાપ દીધો. ૨૬.

॥ आंगिरसा उचुः ॥

यथावच्चरितंभैक्षं शतशोमुनिपुत्रकैः ।

तमृषिद्विषतोयुष्मान्न वेदःसंश्रयिष्यति ॥ २७

आंगिरसा—जेनापडे सेंकडे। मुनिपुत्रांमे भिक्षांतुं अत्र अदणुं कर्तुं, ते ऋषिना द्वेष करवावाणा तमोने वेद आशरो आपरो नाहिं. २७.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्थमांगिरसैर्विप्रैर्वेदब्राह्माकृतानृष ।

सिंधुदेशंतदाजग्मुःसैंधवारण्यवासिनः ॥ २८

गतेषुतेषुविप्रेषु सैंधवेपुनरेश्वर ।

गौतमायचकारार्घ्यं मच्युतःसर्वसम्मतैः ॥ २९

विदधेविश्वकृत्तत्र गौतमाश्रमसन्निधौ ।

मंडपंविष्णुनाज्ञप्तो हेमस्तंभान्वितंशुभं ॥ ३०

वैदूर्यहेमपट्टेषु तत्रासीनान्द्विजोत्तमान् ।

नारदोभ्यर्चयामास सदारान्पुष्पचंदनैः ॥ ३१

मणिवैदूर्यसंच्छन्नेर्जबूनदविभूषणैः ।

तानलंकारयामास सदारान्नरवाहनः ॥ ३२

पुरस्कृतस्तुतैरेव समस्तैरपिगौतमः ।

मंडपांतर्गतांवेदीं माविवेशाज्ञयाहरेः ॥ ३३

सतदाहिल्ययासार्द्धं निविष्टोवेदिकांतरे ।

ग्राहितोहरिणाराज न्मधुपर्कादिकाःक्रियाः ॥ ३४

ततोहेममयींपाणौ वारिधानींहरिम्रिया ।

त्रिभ्राणापादशौचार्यं पार्श्वेत्स्थौमधुद्विषः ॥ ३५

देवदुंदुभयोनेदु रंबरेमधुरस्वराः ।

तुंबुरुपमुखाःसर्वे जगुःकलमतंद्रिताः ॥ ३६

દધ્મુઃશંખાનસંલ્લેપ્યા ન્પરિતોવૈષ્ણવાગણાઃ ।

તદારાજન્મુનદ્રિણાં વેદધ્વનિરુદીરિતઃ ॥

વભૂવોપારિસર્વેષાં તદદ્ભુતમિવાભવત્ ॥ ૩૭

વિધિચકારભગવાન્બ્રહ્માલોકપિતામહઃ

અભ્યર્થિતોમહારાજ વિષ્ણુનાશંકરેણચ ॥ ૩૮

અથોવાચજગન્નાથઃ કુશાનાદાયવારિચ ॥ ૩૯

હે રાજા, આ પ્રમાણે આંગિરસ બ્રાહ્મણોએ પંક્તિ બદલ કરેલા સૈ-
ધવારણ્યમાં રહેનારા બ્રાહ્મણો પછી સિંધુ પ્રદેશમાં ગયા. ૨૮. હે નરેશ્વર,
સિંધદેશના બ્રાહ્મણો ગયા ત્યારે સર્વની સંમતિથી અવિનાશી વિષ્ણુએ ગૌ-
તમને અર્ધપ્રદાન કર્યું. ૨૯. પછી ત્યાં ગૌતમના આશ્રમની પાસે વિષ્ણુની
આજ્ઞાથી વિશ્વકર્માએ હેમના સ્થંભોથી યુક્ત એવો શુભ મંડપ કર્યો. ૩૦.
વૈદ્યે મણિથી યુક્ત સુવર્ણના પાટલા ઉપર બેઠેલા ઉત્તમ બ્રાહ્મણોની તેઓ-
ની પત્નિઓ સહિત પુષ્પ ચંદનથી નારદે પૂજા કરી. ૩૧. વૈદ્યે મણિથી
જડિત એવાં સુવર્ણનાં આભૂષણોથી કુટુંબ સહિત તે બ્રાહ્મણોને વિષ્ણુએ
શણુગાર્યા. ૩૨. તે બધાએ અગ્રણી કરેલા ગૌતમ હરિની આજ્ઞાથી મંડપના
અંતર્ગત ભાગની વેદીમાં દાખલ થયા. ૩૩. પછી તે ગૌતમ અહિલ્યા સ-
હિત વેદિમાં દાખલ થયા, અને હે રાજા, વિષ્ણુએ મધુપકાદિ સામગ્રી આ-
પી. ૩૪. પછી વિષ્ણુ-પ્રિયા લક્ષ્મી પગ ધોવાને માટે સુવર્ણની ઝારી હા-
થમાં લઈને વિષ્ણુની પાસે ઉભાં. ૩૫. આકાશમાં મધુર સ્વરથી દેવદંડુભી
વાગ્યાં અને તુંબરૂ ગંધર્વ જોમાં મુખ્યછે એવા ગંધર્વોએ સાવધ થઈને મધુર
ગાયન ગાયાં. ૩૬. વિષ્ણુના ગણોએ અસંખ્ય શંખનાદ ત્યારે તરફ કર્યો,
અને હે રાજા ત્યારે ત્યાં મુનિઓના વેદધ્વનિ સર્વથી ઊંચે સંભળાતા હતા
તે અદ્ભુત જોવું લાગતું હતું. ૩૭. હે રાજા, ઐશ્વર્યવાન અને લોકપિતામહ
બ્રહ્માએ વિષ્ણુ તથા શંકરની પ્રાર્થનાથી વિધિ કરી. ૩૮. પછી દર્ભ તથા
જલ લઈને વિષ્ણુ બોલ્યા. ૩૯.

॥ ભગવાનુવાચ ॥

સર્વોપસ્કૂરપૂર્ણાનિ ગૃહાણીમાનિગૌતમ ।

एतेभ्योद्विजवर्येभ्यो दास्यामिश्रेयंसेश्वरिणः ॥ ૪૦

ભગવાન—હે ગૌતમ, સર્વ રાચરચીલાંથી ભરપૂર આ ઘરે આ ઉત્તમ બ્રાહ્મણોને લક્ષ્મીના કલ્યાણને અર્થે આપું છું. ૪૦.

સર્વદેવમયોવિષ્ણુઃ શ્રીનિવાસંતથાગૃહં ।

તતોવૈગૃહદાનેન પ્રીતઃ સ્યાદ્ધરણીધરઃ ॥ ૪૧

एतानिसोपहाराणि गृहाणिविविधानिच ।

वेदविद्भ्योद्विजेंद्रेभ्यः प्रददेश्रेयसेश्रियः ॥ ૪૨

સર્વ દેવમય વિષ્ણુ છે, તેમજ ધર તે લક્ષ્મીનો નિવાસ છે. માટે ધરનું દાન કરવાથી ધરણીધર પ્રસન્ન થાઓ, અને આ વિવિધ પ્રકારનાં રાચરચીલાંથી ભરેલાં ઘરે વેદને બાણનારા ઉત્તમ બ્રાહ્મણોને લક્ષ્મીના કલ્યાણને અર્થે હું આપું છું. ૪૧-૪૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युच्चार्यचतुर्बाहु गौतमस्यतपास्विनः ।

पाणौजलंप्राचिक्षેप सहराजन्कुशाक्षतैः ॥ ૪૩

વસિષ્ઠ—હે રાજા, ચતુર્ભુજ વિષ્ણુએ ગૌતમમુનિને એવું કહીને દ્રશ અને અક્ષત સાથે હાથમાં પાણી આપ્યું. ૪૩.

ततःप्रीतमनादेवी द्विजेंद्रानिदमब्रवीत् ॥ ૪૪

પછી પ્રસન્ન મનવાળાં દેવી લક્ષ્મી બ્રાહ્મણો પ્રત્યે નીચે પ્રમાણે બોલ્યાં. ૪૪.

॥ શ્રી રુવાચ ॥

विष्णुर्ब्राह्मणरूपेण पुनातिजगतिमिमां ।

पूजितेषांદ्वિજेंદ્રेषુ पूजितःस्याज्जनार्दन ॥ ૪૫

अनेनब्रह्मपुरीणां दानेनममसोमपाः ।

प्रीतोस्तुसततंविष्णुःप्रसादाद्भवतांमम ॥ ૪૬

લક્ષ્મી-વિષ્ણુ બ્રાહ્મણ રૂપે આ જગતને પવિત્ર કરે છે, અને ઉત્તમ બ્રાહ્મણોની પૂજા થવાથી વિષ્ણુની પૂજા થાય છે. ૪૫. હે બ્રાહ્મણો, આ બ્રહ્મપુરીના દાનપત્રે આપના પ્રસાદથી વિષ્ણુ મારાપર સદા પ્રસન્ન રહે. ૪૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तेजगतांमात्रा द्विजाऊचुस्तथास्त्विति ॥ ४७

प्रददौमधुहातेभ्य श्वतस्त्रोनृपतेदिशि ।

कोटिकोटीःसुवर्णस्य रत्नसंख्यानविद्यते ॥ ४८

अलंकृतामणिस्रग्भिः कांचनाभरणैस्तथा ।

दुकूलवाससःसर्वे पुष्पचंदनचार्चिताः ॥ ४९

मंत्रपूतैःश्रियासार्द्धं हरिसिपिंचुरक्षतैः ।

शृंगमालानुगाव્યોम्नःपुष्पवृष्टिःपपातह ॥ ૫૦

जातरूपभवैःछत्रैःहंसपक्षतिसन्निभैः ।

पद्मायितामिवમहीं कुर्वाणाविविशुર્गृहान् ॥ ૫૧

तदादेवाद्वિजेंद्रાશ્ચ બ્રહ્મેશાનજનાર્દનાઃ ।

મુદિતાજગદુર્દેવાઃપ્રસન્નમુખદૃષ્ટયઃ ॥ ૫૨

વસિષ્ઠ—જગતની માતા લક્ષ્મી એમ બોલ્યાં ત્યારે બ્રાહ્મણોએ કહ્યું, “ તથાસ્તુ. ” (એમ થાઓ) ૪૭. હે રાજા, વિષ્ણુએ ચારે દિશામાં તેમને કરોડો સોના મહોરો અને અસંખ્ય રત્નો આપ્યાં. ૪૮. મણિની માળા તથા સુવર્ણ આભુપણથી શણગારેલા, રેશમી વસ્ત્ર પેહેરેલાં, તથા પુષ્પ ચંદનથી ચર્ચિત એવા તે સર્વ બ્રાહ્મણોએ મંત્રવડે પવિત્ર કરેલા અક્ષત (ચોખ્ખા) લક્ષ્મી સહિત હરિ ઉપર છાંટ્યા. પછવાડે ભ્રમરોની હાર લાગેલી એવી પુષ્પની વૃષ્ટિ આકાશમાંથી થઈ. ૪૯-૫૦. પછી તેઓ હંસની પાંખો નેવાં સંકેત રૂપાથી બનેલાં છત્રોવડે પૃથ્વીને જાણે કમળવાળી હોય એવી કરતા પોતાના ઘરોમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યા. ૫૧. પછી દેવો, વિપ્રો, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ હર્ષ પામીને પ્રસન્ન વદનથી દેવી પ્રત્યે બોલ્યા. ૫૨.

॥ देवाउचुः॥

अंशांशेनवयंदोवि सर्वेस्थास्यामहेध्रुवं ।

श्रीमालेप्रवरक्षेत्रे प्रीतयेतववैष्णावि ॥ ૫૩

યત્રશ્રીમાલિનોવિપ્રાનપૂજયિષ્યંતિમાનવાઃ ।

તેષામભીષિતાન્કામા ન્સાધયિષ્યામહેવયમ્ ॥ ૫૪

હર્વીંષિયત્રહોષ્યાંતિ જનાઃશ્રીમાલવાસિનઃ ।

તત્રબ્રહ્માદયોદેવા દેવિદાસ્યંતિવાંછિતમ્ ॥ ૫૫

શ્રીમાલિનોદ્વિજાઃ શ્રેષ્ઠાઃ સત્કૃતાઃસર્વદૈવતૈઃ ।

યેઽર્ચયિષ્યંતિદેવેશિ તેષાંસ્વર્ગોનદુર્લભઃ ॥ ૫૬

શ્રીમાલિનોદ્વિજાન્શ્રાદ્ધે પ્રીણાયિષ્યંતિયેનરાઃ ।

સંતુષ્ટાઃપિતરસ્તેભ્યો દાસ્યંતિમનસેષિતાન્ ॥ ૫૭

શ્રીરસ્યજગતોમૂલં દેવતાનાંહિતૈષિણી ।

તયાસ્તુયોદ્વિજામાન્યા સ્તેભ્યોનાસ્ત્યાધિકંભુવિ ॥ ૫૮

યૈવૈશ્રીમાલમાસાઘ યાજિષ્યંતિમનીષિણઃ ।

તેભ્યોવિષ્ણુર્નિજંલોકં પરિતુષ્ટઃપ્રદાસ્યતિ ॥ ૫૯

દેવો-હે દેવિ, હે વિષ્ણુ પતિ, તને પ્રસન્ન કરવાને અમારા અંશવડે અમે સર્વે નક્કી ઉત્તમ શ્રીમાળક્ષેત્રમાં રહેશું. ૫૩. જ્યાં મનુષ્યો શ્રીમાળી આહ્વણોની પૂજા કરશે તેઓની ઇચ્છિત કામનાઓ અમે પૂરી પાડશું. ૫૪. શ્રીમાળક્ષેત્રમાં વસનારા માણસો જ્યાં હવિ હોમશે ત્યાં હે દેવિ, અન્નાદિ દેવતાઓ વાંછિત ફળ આપશે. ૫૫. શ્રીમાળનગરના આહ્વણો શ્રેષ્ઠ અને સર્વ દૈવતથી સત્કાર પામેલા છે, હે દેવિ, તેમની જેઓ પૂજા કરશે તેમને સ્વર્ગ દુર્લભ નથી. ૫૬. જે મનુષ્યો શ્રાદ્ધમાં શ્રીમાળી આહ્વણોને પ્રસન્ન કરશે તેઓને તૃપ્ત થએલ પિત્રિઓ મનનું ઇચ્છિત આપશે. ૫૭. લક્ષ્મી આ જગતનું મૂળ છે અને દેવતાઓનું હિત ઇચ્છવાવાળાં છે. જે આહ્વણો તેના માનિતા છે તેમનાથી પૃથ્વીમાં કાંઈ અધિક નથી. ૫૮. જે માણસો શ્રીમાળક્ષેત્રમાં જઈને યજ્ઞ કરશે તેમનાપર વિષ્ણુ સંતુષ્ટ થઈને તેમને પોતાના લોકની (વિષ્ણુ લોકની) પ્રાપ્તી કરાવશે. ૫૯.

॥ બ્રહ્મોવાચ ॥

મૂતાનિમૂતધાત્રીયં યાવદેત્રિધરિણ્યતિ ॥

સ્થાસ્યામિતાવદત્રાહં પ્રીતયેતવભાર્ગવે ॥ ૬૦

બ્રહ્મા—હે દેવિ ભાર્ગવિ (ભૃગુ પુત્રી), ત્યાં સુધી આ ભૂધાત્રી પંચમહાભૂતને ધારણ કરશે ત્યાં સુધી તને પ્રસન્ન કરવાને હું આંહી રહીશ. ૬૦.

॥ વિષ્ણુ રુવાચ ॥

અત્રીસ્થતિકારિષ્યામિ કેનચિત્કારણેનવૈ ।

અવતીર્ણોવરારોહે પ્રીણનાયશરીરિણામ્ ॥ ૬૧

વિષ્ણુ—હે સુંદર અંગવાળી, માણસોને પ્રસન્ન કરવાને અવતાર લઈને હું ક્રોધ કરણને લીધે આંહી વાસ કરીશ. ૬૧.

॥ રુદ્ર ઉવાચ ॥

યદાચંડોમહાદૈત્યઃ પૃથિવીતાપયિષ્યતિ ।

તદાહંતદ્વધાર્થાય વત્સ્યામીહસુરેશ્વરિ ॥ ૬૨

રુદ્ર—હે સુરેશ્વરી, ત્યારે ચંડ નામનો મહાદૈત્ય પૃથ્વીને તપાયમાન કરશે ત્યારે તેનો વધ કરવાને હું આંહી રહીશ. ૬૨.

इतिश्रुत्वाततोदेवी द्विजानાહશુભાંગિરામ્ ॥ ૬૩

એવું સાંભળીને પછી દેવી લક્ષ્મી દ્વિજને શુભ વાણીથી કહેવા લાગ્યાં ૬૩.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

વરદાહંદ્વિજશ્રેષ્ઠા વરંવૃણતમાચિરં ।

દાસ્યામિતન્નસંદેહો યદ્યપિસ્યાત્સુદુર્લભમ્ ॥ ૬૪

દેવી—હે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણી, હું તમને વર આપું છું, માટે તરત માગો: તે વરદાન દુર્લભ હશે તોપણ હું તમને નક્કી આપીશ. ૬૪.

॥ દ્વિજાઝચુઃ ॥

નમસ્તેદોંવિદેવેષિ વરદોવિશ્વરૂપિણિ ।

યદિદેવોવરોઽસ્માકં તદિદંકુરુસત્તમઃ ॥ ૬૫

હે દેવી, હે દેવેશિ, વરદાથી, અને વિશ્વસરૂપિણી દેવી, તને અમે ન-
મસ્કાર કરીએ છીએ; હે શ્રેષ્ઠ દેવી, જો અમને વર આપવાનો હોય તો
આ પ્રમાણે કરો. ૬૫.

इयं ब्रह्मपुरीमात स्त्वयात्याज्यानाहिकचित् ।

त्वयिसंतिष्ठमानायां सर्वास्तृप्तिदेवताः ॥ ६६

હે માતા, આ બ્રહ્મપુરી તારે કદી પણ છોડવી નહિં. તારા રહેવાથી
સર્વ દેવો પણ આંહી રહેશે. ૬૬.

इयंतु पृथिवीमात स्त्वयादत्ताद्विजन्मनां ।

नहिपालयितुं शक्ता ब्रामणादेविमेदिनीं ॥ ६७

હે માતા, તો આ પૃથ્વી બ્રાહ્મણોને આપી છે, પણ હે દેવી, બ્રાહ્મણો
તે પૃથ્વીને પાળવાને શક્તિમાન નથી. ૬૭.

तपःस्वाध्यायनिष्ठानां द्विजानां विष्णुवल्लभे ।

गावःश्रेष्ठाःपशूनांहि यज्ञियंपरमंधनं ।

गवांचब्राह्मणानांच कुलमेकंद्विधाकृतम् ॥ ६८

હે વિષ્ણુવલ્લભે દેવી, તપમાં અને ભણવામાં નિષ્ઠ બ્રાહ્મણોને તો પ-
શુઓમાં ગાયો શ્રેષ્ઠ છે અને યજ્ઞિયધન મોટું છે; ગાયો અને બ્રાહ્મણોનું
કુળ એકજ છે માત્ર દ્વિધા કરેલું છે. ૬૮.

तस्माद्गावःप्रदेयास्ते पृथिव्यादेविनिष्कृतिः ।

एतदिच्छंतिभूदेवा स्त्वयाकृतमनिंदिते ॥ ६९

હે અનિંદિત દેવી, તેટલા માટે પૃથ્વીના મૂલમાં ગાયો આપવી જો-
ઈએ, એટલું ભૂદેવો તારી પાસેથી ઇચ્છે છે. ૬૯.

॥ देव्युवाच ॥

सदाहमत्रवत्स्यामि निजांशेनाद्विजोत्तमाः ।

हितायसर्वदेवानां युष्माकंहर्षवृद्धये ॥ ७०

इहस्थितामांयेनित्यं नमिष्यंतिनरोत्तमाः ।

कदाचिदपिमातेषां गृहेदांस्थयंभविष्यति ॥ ७१

શ્રીમાલેઽહંનિવત્સ્યામિ શ્રીમાલંદાયિતંમમ ।

શ્રીમાલેયેનિવત્સ્યંતિ તેમવિષ્યંતિમેપ્રિયાઃ ॥ ૭૨

इत्युक्त्वा तान्द्विजान्देवी गौर्विदमिदमब्रवीत् ।

वाञ्छन्तिनिष्कृतिं देव पृथिव्याः सोमपायिनः ॥

तदर्थं गोप्रदानं हि एते पांकुरु केशव ॥ ७३

દેવી—હે ઉત્તમ બ્રાહ્મણો, સર્વ દેવોના હિતને માટે અને તમારો હર્ષ વધારવાને માટે હું આંહી અંશે કરીને સદા રહીશ. ૭૦. જે માણસો આંહી મને નમશે, તેઓના ઘરમાં કદી પણ દુઃખ થશે નહિ. ૭૧. શ્રીમાળનગર મને વહાણું છે, માટે શ્રીમાળનગરમાં હું વસીશ. જેઓ શ્રીમાળનગરમાં રહેશે તેઓ મારા પ્રિય થશે. ૭૨. દેવી તે બ્રાહ્મણોને એવું કદી ને વિષ્ણુને આ પ્રમાણે કહેછેઃ દેવ, બ્રાહ્મણો પૃથ્વીનું મૂલ ધર્યે છે, તેટલા માટે હું કેશવ, તેમને ગાયોનું દાન કરો. ૭૩.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

तल्लुत्वाविदधेध्याના યોગિધ્યેયોજનાર્દનઃ ।

ધેનૂનાંચતુરોલક્ષા જ્ઞાનાવળાન્નિરેશ્વર ॥ ૭૪

વસિષ્ઠ—હે રાજા, યોગીઓથી ધ્યાન કરવા યોગ્ય ભગવાન વિષ્ણુએ એવું સાંભળીને ભિન્ન ભિન્ન વર્ણની ચાર લાખ ગાયો ધ્યાનવડે કરી. ૭૪.

તાઃસવત્સાઃસુપુષ્ટાંગ્યો હુંકૃતિધ્વસ્તપાતકાઃ ।

ચક્રુર્વિચિત્રિતાંભૂર્મિ શ્રીમાલસ્યસમંતતઃ ॥ ૭૫

સવત્સી, પુષ્ટ, અને હુંકાર શબ્દવડે પાપ ધોવાવાળી તે ગાયોએ શ્રીમાળનગરની આસપાસની ભૂમિને વિચિત્ર કરી. ૭૫.

प्रददौद्विजवर्येभ्यो देवीशृगुतनूद्भवा ।

તાંપ્રપદ્યદ્વિજન્માનઃસ્મિતભિન્નોષ્ટસંપુટાઃ ॥

સ્વઘૃહાણિયયુઃપ્રીતાઃસ્તુવંતઃપરમેશ્વરીમ્ ॥ ૭૬

ભૃગુ પુત્રી લક્ષ્મીએ શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોને ગાયો આપી, અને બ્રાહ્મણો તે લક્ષ્મીને પ્રસન્ન વદને ખુશી થતા અને તે પરમેશ્વરીની સ્તુતી કરતા ધેર ગયા. ૭૬.

દેવાઅપિદિવંજમુઃ સદશક્રેણવિસ્મતાઃ ।

અવતીર્યનિજાંશેનબ્રહ્માલોકપિતામહઃ ॥ ૭૭

બ્રહ્મલોકંયયૌરાજન્નાવૃતોબ્રહ્મવાદિભિઃ ।

શિવશ્ચસહપાર્વત્યાકૈલાશશિખરંગતઃ ॥ ૭૮

દેવો પળુ વિસ્મિત થઇને ઇંદ્રની સાથે આકાશમાં ગયા—હે રાજા પોતાને અંશે અવતરીને લોકોના પિતામહ બ્રહ્મા મૂળસ્વરૂપે બ્રહ્મવાદિઓથી પરિવૃત બ્રહ્મલોકમાં ગયા; અને શંકર પાર્વતી સાથે કૈલાશ પર્વતપર ગયા. ૭૭-૭૮.

દેવીતત્રવીમજ્યાંશમેકંતસ્થૌસદાનૃપ ।

ત્રિભ્રાણાશાશ્વતંરુપંવિશ્વરૂપાઽવિનાશની ।

દરેરુત્સંગમાસાઘ્રવિષ્ણુલોકંજગામહ ॥ ૭૯

હે રાજા, વિશ્વરૂપા અને અવિનાશી લક્ષ્મી ત્યાં સદા પોતાનો એક અંશ જૂદો પાડીને રહ્યાં અને વિષ્ણુને જોળે બેસીને વિષ્ણુ લોકમાં ગયાં. ૭૯.

તતઃપ્રભૃતિભૂપાલરૂપાતંશ્રીમાલસંજ્ઞયા ।

ક્ષેત્રમાસીદ્વિજેંદ્રાણાંસ્થાનંસુરપુરોપમં ॥ ૮૦

હે રાજા, તે વખતથી શ્રેષ્ઠ વિપ્રોનું સ્થાન અને ઇંદ્રપુરી જેવું ઉત્તમ શ્રીમાળનામનું પ્રખ્યાત ક્ષેત્ર હતું ૮૦.

ઇદંયઃ શ્રુણુયાન્મર્સોદેવ્યાબ્રાહ્મણપૂજનં ।

શ્રીમાલસ્યપ્રતિષ્ઠાનંસદુર્ગતિમાપ્નુયાત્ ॥ ૮૧

જે માણસ આ દેવી અને બ્રાહ્મણોનું પૂજન અને શ્રીમાળ નગરની સ્થાપના સાંભળે તે દુર્ગતિ પામે નહીં. ૮૧.

ઇદંશ્રાવ્યંપ્રયત્નેનબ્રાહ્મણાનાંત્રસંસદિ ।

ધર્મ્યયશસ્યમાયુષ્યંકામદંકીર્તિવર્ધનમ્ ॥ ૮૨

ધર્મ, યશ, આયુષ્ય અને ઇચ્છીત ફળને આપવાવાળું અને કીર્તિને વધારનારું આ આખ્યાન બ્રાહ્મણોની સભામાં પ્રયત્નવડે સાંભળવું જોઇએ. ૮૨.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य-
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल माहात्म्ये द्विजप्रतिष्ठापनो नाम
एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अे प्रमाणे स्कंदपुराणेनी अेकाशी हज्जरमी सांदितामाने आत्म्य
विभागना तीन परिच्छेदना श्रीमाण भाट्टात्ममां “ द्विजप्रतिष्ठापन ” ना-
मना अगीआरमो अध्याय पूरे थयो. ॥११॥

॥ अथ द्वादशोऽध्यायः ॥

अध्याय १२ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

गौतमंतेपुरस्कृत्यनानागोत्राद्विजातयः ।
ईजिरेविविधैर्यागैःसमाप्तवरदक्षिणैः ॥ १
उदीच्यांदिशिगोवाटान्गौतमाश्रमसंन्निभौ ॥
शतशश्चाक्रिरेविप्राःप्रदत्तानांश्रियागवां ॥ २
केतर्कास्त्रवणाज्जातास्त्रावंतीनामसानदी ।
तस्यांपिबंतिसततंगावोराजन्यटस्त्रवाः ॥ ३
प्रत्यूषेब्रह्मघोषेणदेवशंखस्वनेनच ।
गवांहंकारशब्देनवत्सानांवासितेनच ॥
श्रीमालमभवद्भूपसबाह्याभ्यंतरशुचि ॥ ४
माणिमौक्तिकसोपानैःप्रवालमयजालकैः ।
हेमदिप्तानिहर्म्याणिद्विजानांरेजिरेभृशम् ॥ ५
होमशालासहस्राणि रम्याणिशुचिमंतिच ।
हविर्गंधैर्दिशांभागान्सुरभिचक्रिरेभृशम् ॥ ६
धर्मशास्त्राण्यनुच्यंतेसरहस्यानिसर्वतः ।
सहोपनिषदोवेदाःछंदोव्याकरणानिच ॥ ७
परस्परंप्रीयमाणाद्विजवर्याःसुमेधसः ॥
कृतेश्रीमालमासाद्यविचेरुःसोदराइव ॥ ८

यद्यदिच्छन्तिमनसातत्तत्सिध्यन्ति तत्क्षणात् ।
 स्वयं श्रीर्वरदानित्यन्तेभ्यः साधयतीप्सितम् ॥ ९
 श्रीमालमनुयातानामतिथीनां वनांतरात् ।
 समूहैरावृतामार्गाहंसैः पद्माकराइव ॥ १०
 गृहे गृहे ह्यतिथयः प्रीतायां तियथेप्सितम् ।
 प्रशंसन्तो द्विजाद्याणां सत्क्रियाविधिवत्कृताः ॥ ११
 स्वयं भूमिश्च धान्यानि काले सूते वसुंधरा ।
 काले वर्षति पर्जन्यो यावदिच्छन्ति वै द्विजाः ॥ १२
 भूषितं सौधमालाभिः श्रीमालं शुशुभे भुवि ।
 शरत्काले सितांभोददृष्टैरिव नभस्तलम् ॥ १३
 नरोगो न मनः पीडादौ स्थयं च न भयं क्वचित् ।
 न लोभो न च मात्सर्यं श्रीमाले क्वचिदीक्ष्यते ॥ १४
 हव्यैः प्रीताः सुरश्रेष्ठाः कव्यैश्च पितरो नृप ।
 दानैरतिथयो त्यर्थे स्तदा श्रीमालवासिनाम् ॥ १५
 दिवि देवानराभुमौ पद्मगाश्चरसातले ।
 स्पृष्ट्वा श्रीमालवासस्य सदा कुर्वन्ति भूमिप ॥ १६
 भृजन्ते वाञ्छितान् भोगान् भ्रमन्ति च हरिप्रियां ।
 भवे भवे भवे मास्मद्विजाः श्रीमालवासिनः ॥ १७
 त्रैयं वक्रस्य सरसो मौतमी यस्य चाभितः ।
 तटे यूपान्किताभातिहर्षाद्रोमां चिते बभूवुः ॥ १८
 अथ क्रमेण तत्रासन्देवतीर्थाणि भूरिशः ।
 साग्रकोटिश्च तीर्थाणां तत्र जल्पन्ति मूरयः ॥ १९
 देवाश्च मुनयः सिद्धाः पुण्याः सर्वे जलाशयाः ।
 पञ्चोनाखलु पञ्चाशत्सहस्राणि द्विजन्मनाम् ॥ २०
 अष्टादशशतान्यासन् गोत्राणां तत्र भूपते ।
 अष्टादश तथा दुर्गानि ववाह्यानवांतरे ॥ २१

બ્રહ્મશાલાસહસ્રાણિચત્વારિતદ્વિધામઠાઃ ।

પણ્યવિક્રયશાલાનામષ્ટસાહસ્રિકંનૃપ ॥ ૨૨

સમાકોટીપુસન્નદ્વાદ્યુતિમન્મત્તવારણાઃ ।

આસન્સાગ્રંસહસ્રંચસમ્યાનામુપવેશિતુમ્ ॥ ૨૩

સાપ્તભૌમિકસૌધાનાંલક્ષમેકંમહોજસાં ।

તથાષષ્ઠિસહસ્રાણિચતુઃષષ્ઠયધિકાનિચ ॥ ૨૪

ધન્યાઃશ્રીમાલમાસાદ્યતીર્થયાત્રાંત્રજંતિયે ।

અનુક્રમેણભૂપાલતેસુરાનતુમાનુપાઃ ॥ ૨૫

યેऽપિશ્રૃણ્વાંતિમાહાત્મ્યંશ્રીમાલસ્યનરોત્તમાઃ ।

તીર્થયાત્રાકૃતંપુણ્યંતેષાંભવતિનિશ્ચિતમ્ ॥ ૨૬

વસિષ્ઠ—જુદાં જુદાં ગોત્રના તે બ્રાહ્મણો ગૌતમને મુખી કરીને ઉત્તમ દક્ષિણા વડે સમાપ્ત કરેલાં વિધવિધ યાગથી દેવતાઓને ભજતા હતા. ૧. ગૌતમાશ્રમની નજીક ઉત્તર દિશામાં લક્ષ્મીજીએ આપેલ ગાયોના સેંકડો રસ્તા બ્રાહ્મણોએ કર્યા. ૨. હે રાજા, કેવડાના ઝરણુમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી સ્ત્રવંતી નામની નદીમાં ઘડો ઘડો દૂધ કરનારી ગાયો હમેશાં પાણી પીતી હતી. ૩. હે ભૂપ, પ્રાતઃકાળમાં બ્રાહ્મણોના ઘોષથી, દેવતાઓના શંખનાદથી, ગાયોના હુંકાર શબ્દોથી અને વાછડાંના વાસથી શ્રીમાળ નગર બહાર અને અંદર પવિત્ર થયું. ૪. મણી અને મોતીનાં પગથીયાં વડે અને પરવાળાં મય જાળીયાં વડે સુવર્ણથી પ્રકાશિત થએલાં બ્રાહ્મણોનાં ઘર ઘણાં શોભતાં હતાં. ૫. રમણિક અને પવિત્ર હજારો હોમશાળાઓ હવિના ગંધવડે દિશાઓના ભાગોને અતિ સુગંધીમય કરતી હતી. ૬. સર્વ ઠેકાણે અર્થ સહિત ધર્મશાસ્ત્ર ઉપનિષદ સાથે વેદ છંદ તથા વ્યાકરણના ઉચ્ચાર થતા હતા. ૭. સારી ગુદ્ધિવાળા અને પરસ્પર પ્રિતિમાન બ્રાહ્મણો સતયુગમાં શ્રીમાળ નગરમાં આવીને ભાઈભાંડુની પેઠે વિચરતા હતા. ૮. તેઓ મનથી ને ને ઇચ્છે છે તે તંત્રક્ષણ સિદ્ધ થાયછે; લક્ષ્મી, પોતે વર્દાયિ છે, તે નિત્ય તેઓને માટે વાંછિત પાર પાડે છે. ૯. હસો વડે જેમ સરોવર આવૃત્ત હોયછે તેમ બીજાં વનથી શ્રીમાળ નગરમાં જતા અતિથિઓના સમુહો વડે માર્ગ ભરાઈ ગયાછે. ૧૦. બ્રાહ્મણોએ વિધિ પ્રમાણે કરેલ સત્કારની ઘેર ઘેર પ્રશંસા કરતા અને પ્રસન્ન થતા અતિથિઓ મરજી પ્રમાણે ફરેછે. ૧૧.

વસુ એટલે દોલતને ધારણ કરવાવાળી પૃથ્વી પોતાની મેળે સમય થાય છે ત્યારે ધાન્ય ઉત્પન્ન કરેછે; અને બ્રાહ્મણો ઇચ્છે તે પ્રમાણે વખતસર વરસાદ થાય છે. ૧૨. શરદકાળમાં ધોળાં વાદળોના સમુદ્ધો વડે આકાશ શોભે તેમ મેહેલોની હારથી શણગારેલું શ્રીમાળ નગર પૃથ્વીમાં શોભતું હતું. ૧૩. શ્રીમાળ નગરમાં કદિપણુ આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, ભય, લોભ કે અદેખાદ્ય જોવામાં આવતાં નથી. ૧૪. હે રાજા, શ્રીમાળ નગરનાં રહેવાશીઓના હ વિના બલિદાનથી દેવતાઓ પ્રસન્ન થાયછે, અને કવ્ય બલિદાનથી પિત્રિઓ પ્રસન્ન થાયછે; અને અત્યંત દાનવડે અતિથિઓ પ્રસન્ન થાયછે. ૧૫. હે રાજા, આકાશના દેવો, પૃથ્વીનાં માણસો અને પાતાળના નાગ શ્રીમાળ નગરમાં વાસ કરવાની ઇચ્છા રાખેછે. ૧૬. તેઓ (બ્રાહ્મણો) વાંછિત ભોગ ભોગવે છે, અને લક્ષ્મીને નમેછે, માટે આપણે પણ ભવોભવ શ્રીમાળવાસી બ્રાહ્મણો થઈએ એવી ઇચ્છા કરેછે. ૧૭. ત્ર્યંબક અને જાતમ સરોવરની આસપાસ કાંઠા ઉપરની પૃથ્વી યજ્ઞના થાંભલાઓથી અંકિત થયેલ હતી તે જાણે હર્ષથી રોમાંચિત થયેલીહોય તેમ દીસતી હતી. ૧૮. અને ઘણાં દેવતીર્થો ત્યાં ક્રમ પ્રમાણે આવેલાં હતાં; તથા ત્યાં કોટિ ઉપરાંત તીર્થો થયાં. એવું વિદ્વાન માણસો કહેછે. ૧૯. દેવો, મુનિઓ, સિદ્ધો તથા સર્વ પવિત્ર જલાશય ત્યાં હતાં; અને પીસતાળીસ હજાર બ્રાહ્મણો રહ્યા. ૨૦. હે રાજા, ત્યાં બ્રાહ્મણોનાં ૧૮૦૦ જોત્ર હતાં, અને નવ બહાર અને નવ માંહે એમ અઠાર દેવીનાં સ્થાન હતાં. ૨૧. હે રાજા, ત્યાં હજાર બ્રહ્મશાળા હતી, અને ચાર હજાર મઠ હતા; વેપારની આઠ હજાર શાળા એટલે દુકાનેશ હતી. ૨૨. સભાની બાબતોમાં સભ્યોને એસવા માટે સાજ વાળા, શોભાયમાન અને મોટા હાથીઓ હજાર કરતાં વધારે હતા. ૨૩. એક લાખ સાઠ હજાર અને એસઠ મહા તેજ વાળા અને સાત માળના મેહેલો હતા. ૨૪. જેઓ શ્રીમાળમાં જઈને તીર્થયાત્રા કરે, તેઓને ધન્ય છે; હે રાજા, તેઓ અનુક્રમે દેવો છે, માણસો નથી. ૨૫. જે ઉત્તમ માણસો શ્રીમાળ માહાત્મ્ય સાંભળે છે, તેઓને નક્કી તીર્થયાત્રા કરવા જેટલું પુણ્ય થાયછે. ૨૬.

इति श्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये श्रीमाल प्रशंसा नाम
द्वादशमोऽध्यायः ॥ १२ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતા માંહેના બ્રાહ્મ્ય

विभागना व्रीज परिच्छेदना श्रीभाग भाट्टात्म्यभां “ श्रीभाग नगरनी प्र-
शंसा ” ओ नामे पारमो अध्याय पूरे थयो. १२.

॥ अथ त्रयोदशोऽध्यायः ॥

अध्याय १३ भा.

सोनी तथा वलिङ्गनी उत्पत्ती.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

तदाश्चर्यमभूद्भूपतस्मिन्नुत्सवमंडपे ।
स्थानिभूतेषुदेवेषुसिद्धविद्याधरेषुच ॥ १
आसीनानांद्विजेंद्राणांपूजितानांयथाविधि ।
आलोकनायलोकेशाश्चकारदूरतःस्थितिम् ॥ २
अष्टोत्तरसहस्रस्यपद्मानांदेमशालिनाम् ।
दत्तांजलाधिपेनैवमालांवल्लसिविभ्रती ॥ ३
विशालेषुदलौघेषुदंपतीप्रतिविविते ।
ददर्शजगतांमातामुहुर्मुहुरवैक्षत ॥ ४
एकैकस्मिन्पुंडरिकेदलान्यष्टौतदंतरे ।
प्रतिविंबानिजातानिसदाराणांद्विजन्मनाम् ॥ ५
तानिव्यक्तानिसंवीक्ष्यबहिःपद्मांतरेष्वपि ।
देवीप्रमुदिताराजन्नततर्प्यविलोकनैः ॥ ६
तस्याःप्रमोदवाष्पांबुसंभृताक्ष्याःपुनःपुनः ।
वीक्षणात्पुंडरिकेभ्योमिथुनानिबहिर्ययुः ॥ ७
तथाभूतानिकौशेयरत्नहेमार्चितानितु ।
पुष्पमालाविशोभीनिचंदनछुरितानिच ॥ ८

દ્વિજાનાંપ્રતિવિંબાનિસમીભૂતાનિતાન્યથા ।

દેવિવિજ્ઞાપયામાસુર્વદ્દામૌલૌનૃપાંજલિમ્ ॥ ૧

વયંકિકુર્મહેદેવિદાહિનામાનિવઃશુભ ।

વર્તિતવ્યંકયાસ્માભિઃકલયાકુત્રચીસ્થિતિઃ ॥ ૧૦

દૃષ્ટાતાનીતિવાદીનોભૂતધાત્રીસમાદિશત્ ॥ ૧૧

વસિષ્ઠ—હે રાજા, દેવતાઓ અને સિદ્ધ, વિદ્યાધર, આદી ગણો સ્થાનકસર થયા, પછી તે ઉત્સવ મંડપમાં તે વખત એક કૌતક બન્યું. ૧. યથાવિધિ પૂજાએલા અને એકેલા ઉત્તમ બ્રાહ્મણોને જેવા સાડ દિક્ષાળ દેવો છેડે આવી ઉભા. ૨. સુવર્ણ જેવાં પદ્મનાં ૧૦૦૮ પુષ્પની વરણે આપેલી માળા લક્ષ્મીજીએ છાતી ઉપર ધારણ કરેલી છે, અને વિશાળ પત્રના સમુદમાં બ્રાહ્મણોનાં જેડાં પ્રતિબિંબિત થએલ છે. જેડાંને માતાજી વારંવાર જેવા કરેછે. ૩—૪. આ એક એક કમળમાં આઠ પત્ર છે, તેમાં બ્રાહ્મણોનાં તેઓની પત્નીઓ સહિત પ્રતિબિંબ ઉત્પન્ન થયાં; તે બહાર તેમજ માંદે ખુલાં જેઘને લક્ષ્મીજી હર્ષ પામ્યાં ને જેવાથી તૃપ્ત થયાં નહિ. ૫—૬. હર્ષથી આવેલાં આંસુથી ભરાઇ ગએલાં નેત્રો વાળાં લક્ષ્મીજીના વારંવાર જેવાથી કમળોમાંથી પ્રતીબિંબરૂપે જે જેડલાં દેખાતાં હતાં તે સજીવન થઈને બહાર નીકળ્યાં. ૭. હે રાજા, એ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થએલાં જેડાં રેશમી વસ્ત્ર, રત્ન તથા હેમથી અર્ચિત, પુષ્પની માળાથી શોભતાં, ચંદનથી આમ એવાં બ્રાહ્મણોનાં જેવાં થએલાં પ્રતિબિંબ મસ્તક પાસે હાથ જેડીને દેવી લક્ષ્મીને વિજ્ઞાપના કરેછે. ૮—૯. હે દેવી, હે સુભે, અમે હવે શું કરીએ? અમારાં નામ પાડો, કયી કળાથી અમારે વર્તવું તથા કયાં રહેવું. ૧૦. એવું બોલતાં તેઓને જેઘને પ્રાણી માત્રને ઉત્પન્ન કરવા વાળાં લક્ષ્મીજીએ આજ્ઞા કરી. ૧૧.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

કલયાર્ત્તિતવ્યંહિમવદ્ધિઃસ્વર્ણપદ્મજૈઃ ।

શ્રીમાલેઽત્રતતોયૂયંકલાદાવૈભવિષ્યથ ॥ ૧૨

ભૂષણાનિદ્વિજેંદ્રાણાંપત્નીભ્યોરત્રવંતિહ ।

કર્ત્તવ્યાનિમનોજ્ઞાનિસંસેવ્યાશ્ચાદ્વિજોત્તમાઃ ॥ ૧૩

દેવી બોલ્યાં—સ્વર્ણ પદ્મમાંથી ઉત્તમ થએલા છો માટે તમારે કળા (હુન્નર)થી વર્તવું; પછી આંહી શ્રીમાળ નગરમાં તમે નિશ્ચે કળા* આપનાર સોની થશો. ૧૨. આહ્મણોની સ્ત્રીઓને માટે તમારે સુંદર રત્ન જડિત ધરણું કરવાં; અને ઉત્તમ આહ્મણોની સેવા કરવી. ૧૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તેષામષ્ટૌસહસ્રાણિચતુઃપૃષ્ઠધિકાનિચ ।

આસન્મૂપકલાદાનાંશ્રીમાલેશ્રીપ્રિયંકરે ॥ ૧૪

યસ્યપ્રતિકૃતેવૌભૂતદ્રોહંસોન્યપદ્યત ।

તેકલાદાસમંદારૈર્યથામાગંયયુર્ગૃહાન્ ॥ ૧૫

વસિષ્ઠ—હે રાજા, લક્ષ્મીને પ્રિય શ્રીમાળ નગરમાં તેવા સોની લોકો આહ્મણના પ્રતિબિંબમાંથી આઠ હજારને ઓસઠ થયા. ૧૪. જે આહ્મણના પ્રતિબિંબથી જે સોની થયો તે તેના ગોત્રને પ્રાપ્ત થયો. તે સોનીઓ પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે ભાગે પડતા જઈ રહ્યા. ૧૫.

પુનશ્ચિતાપરાદેવીવભૂવનૃપસત્તમ ।

શ્રીમાઝીનાંદ્વિજાનાંકોધનધાન્યાનિભૂરિશઃ ।

પાલયિષ્યતિવિપ્રેષુતપઃસુનિરતોષ્વતિ ॥ ૧૬

હે નૃપસત્તમ, ફરી લક્ષ્મીજી ચિંતા યુક્ત થયાં કે, તપમાં રહેનારા શ્રીમાળી આહ્મણોનાં આટલાં બધાં ધન ધાન્યનું રક્ષણ કોણ કરશે. ૧૬.

તતોમનોગતંજ્ઞાત્વાદેવ્યાદેવોજનાર્દનઃ ।

ઊરુવિલોકયામાસસર્ગકૃત્યેકૃતાદરઃ ॥ ૧૭

પછી ભગવાન વિષ્ણુએ દેવી લક્ષ્મીની મરજી બાણી લઈને, સૃષ્ટિ કૃત્રિમાં આદર કરીને સાશ્વત તરફ જોયું. ૧૭.

યજ્ઞોપવીતિનઃસર્વેવાણિજોઽથવિનિર્યયુઃ ।

દંડમૌદંબરંરાજન્વિભ્રાણાઃશુભ્રવાસસઃ ॥ ૧૮

* જેમ ચંદ્રને તેજની કળાછે, અને મોરને પીંછાની કળા છે, તેમ માણસોને આહ્મણનું રૂપી કળા ધડી દેનારા તે કલાદ કહેવાય.

હે રાજા, પછી સર્વેએ યજ્ઞોપવિત એટલે જનોઇ ધારણ કરેલાં, ઊ-
પરાના દંડ ધારણ કરેલ એવા અને ધોળાં વસ્ત્રવાળા વણિક સાથજોમાંથી
નીકળ્યા. ૧૮.

તેપ્રણમ્યચતુર્વાહુમિદમૂચુરતંદ્રિતાઃ ।

અસ્માનાદિશગોવિંદકર્મકાંડિયથોચિતે ॥ ૧૯

તે વણિક ચાર ભુજવાળા વિજળુને પ્રણામ કરીને સાવધાન થઇ આ
પ્રમાણે બોલ્યા: હે ગોવીંદ, અમને યોગ્ય કામની આજ્ઞા આપો. ૧૯.

તલ્લુત્વાપ્રણતાન્વિવણુર્વણિજઃપ્રાહતાનિદમ્ ।

વિપ્રાણામાજ્ઞયાનિત્યંવર્તિતવ્યમશોપતઃ ॥ ૨૦

પશુપાલ્યંકૃષિર્વાર્ત્તિવાણિજ્યંચેતિવઃક્રિયાઃ ।

અધ્યેષ્યંતિદ્વિજાવેદાન્યજિષ્યંતિતથામલ્લૈઃ ॥ ૨૧

તપસ્યંતિમહાત્માનો યજિષ્યંતિસમાધિના ।

ગૃહભારંસમારોપ્ય યુષ્માસુપ્રવીણેષુચ ॥ ૨૨

પ્રણામ કરેલા તે વણિકોનું એવું બોલવું સાંભળીને વિજળુએ તેમને
કહ્યું કે તમારે હમેશાં બ્રાહ્મણોની આજ્ઞામાં પૂર્ણ રીતે રહીને વર્તવું. ૨૦.
પશુ પાળવાં, ખેતી, જીવિકા (વ્યાજ) અને વેપાર એ તમારાં કામ સમ-
જવાં. બ્રાહ્મણો વેદનું અધ્યયન કરશે, અને યજ્ઞોવડે યજ્ઞન કરશે. ૨૧.

તે મહાત્મા બ્રાહ્મણો ધરતો ભાર તમે ડાહ્યા વણિકો પર મુકીને તપ
કરશે અને સમાધી વડે યજ્ઞન કરશે. ૨૨.

તથેત્યુક્તવાથવણિજો યથાભાગંદ્વિજોત્તમૈઃ ।

આહૂતાંવિવિશુઃસર્વે વિશ્વકર્મકૃતાન્ગૃહાન્ ॥ ૨૩

દશોનલક્ષમેકંહિ શ્રીમાલેવણિજોઽભવન્ ।

યસ્યપ્રતિગ્રહેયો ભૂતદ્ગોત્રંસોન્વપદ્યત ॥ ૨૪

પ્રાગ્વાટાદિશિર્વસ્યાં દક્ષિણસ્યાંધનોત્કટાઃ ।

શ્રીમાલિનઃપ્રાતિચ્યાંવૈઉત્તરસ્યાંતથાવિશાન્ ॥ ૨૫

સર્વેકનકકોટીરકુંડલાભરણોજ્વલાઃ

પ્રીતિપાત્રંજગન્માતુર્નિધીનામાશ્રયાહિતે ॥ ૨૬

તેષાંપુત્રાશ્વપૌત્રાશ્વયેબમ્બુર્મહાધનાઃ ।

નતેષાંવિદ્યતેસંખ્યાકેનચિન્નૃપસત્તમ ॥ ૨૭

વણિકોએ કહ્યું કે બહુ સારું; પછી બ્રાહ્મણોએ બોલાવેલાં સર્વ વણિકો વિશ્વકર્માએ બનાવેલાં ઘરોમાં ભાગે પડતા દાખલ થયા. ૨૩. શ્રીમાળ નગરમાં નેવુ હબ્બર વાણિયા થયા; જે બ્રાહ્મણોને દાન દેવા માટે જે થયો તેના ગોત્રમાં તે પ્રાપ્ત થયો. ૨૪. જે પૂર્વ દિશામાં વસ્યા તેઓ પૌરવાડ થયા, અને દક્ષિણ દિશામાં રહ્યા તે ધનોત્કટા તેમજ પશ્ચિમમાં અને ઉત્તર દિશામાં શ્રીમાળી વાણિયા દાખલ થયા. ૨૫. તે સર્વે વણિકો સોનાનાં કુંડળ આભુપણ્થી શોભતા હતા. જગતની માતા લક્ષ્મીજીના પ્રીતિપાત્ર હતા, અને ધનના આશ્રય રૂપ હતા. તેઓના પુત્ર પૌત્રાદિક ઘણા ધન વાળા થયા. તેઓની તો હે રાજા, કોઈ પ્રકારે સંખ્યા પણ બનણવામાં નહોતી આવતી. ૨૬-૨૭.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य विभागेतृतयिपरिच्छेदे श्रीमालमहात्म्ये वणिकलादोत्पत्तिर्नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

એ પ્રમાણે શ્કંદપુરાણની એકાશી હબ્બરમી સંહિતામાંહેના બ્રાહ્મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં “વાણિયા તથા સોનીની ઉત્પત્તિ” એવા નામનો તેરમો અધ્યાય પૂરો થયો. ॥૧૩॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्यायः ॥

अध्याय १४ भो.

॥ राजोवाच ॥

कानितीर्थानिविप्रैर्देवदेवाःकेवराश्रमाः ।

देवस्ताताःकतिकाश्वदेवास्तत्रावतस्थिरे ॥ १

एतदाचक्ष्वमेब्रह्मन्परंकौतूहलयतः ।

नहिश्रीमालमाहात्म्यंशृण्वतस्तृप्तिरस्तिमे ॥ २

રાજા—હે વિપ્રેશ, ત્યાં કેટલાં તીર્થો છે, કેટલા દેવતા છે, ને કેટલાં આશ્રમ છે. ? ત્યાં કેટલાં દેવખાતો^૧ છે, કે જેમાં દેવો રહે છે ? ૧. હે બ્રહ્મન્, તે મને કહો, કેમકે મને મોટું આશ્ચર્ય લાગે છે; શ્રીમાળ માહાત્મ્ય સાંભળતાં મને તૃપ્તિ થતી નથી. ૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રૂયતાં રાજશાદૂલતર્થાનુક્રમમાદિતઃ ।

યતઃ પ્રશ્નૃતિતીર્થાનિ કર્તવ્યાનિ નરૈરિદ ॥ ૩

ત્રૈયંબકેસર શ્રેષ્ઠે કર્તવ્યં સ્નાનમાદિતઃ ।

પિતૃન્દેવાંશ્ચ સંતર્પ્ય પૂજનીયો મહેશ્વરઃ ॥ ૪

અત્તપૂર્વં તપસ્તે પેત્રિપુરક્ષયહેતુનાં ।

ગણૈઃ પરિવૃતો રાજન્દંડપાણિર્મહેશ્વરઃ ॥ ૫

વસિષ્ઠ—હે રાજા શાદૂલ, જ્યાંથી આરંભીને માણસોએ આંહી તીર્થો કરવાં જોઈએ ત્યાંથી પ્રથમથી તીર્થનો ક્રમ સાંભળો. ૩. પ્રથમ શ્રેષ્ઠ ત્ર્યંબક સરોવરમાં સ્નાન કરવું જોઈએ; અને પિત્રિયોનું તથા દેવોનું તર્પણ કરીને શંકરની પૂજા કરવી જોઈએ. ૪. હે રાજા, ગણોથી પરિવૃત અને હાથમાં દંડ ધારણ કરેલ એવા મહેશ્વરે ત્રિપુર નામના દૈત્યનો નાશ કરવા માટે આંહિ પૂર્વે તપ કર્યું છે. ૫.

॥ રાજોવાચ ॥

કથંચકારદેવેશસ્તપાંસિદ્ધિજસત્તમ ।

તપઃફલપ્રદો યસ્માદન્યેષામપિ શંકરઃ ॥ ૬

રાજા—હે દ્વિજસત્તમ, દેવના દેવ શંકર તો ખીજાને તપનું ફળ આપવા વાળા છે. તો પોતે તપ શા માટે કર્યું ? ૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

પૂર્વમાસીન્મહીપાલ ત્રિપુરોનામદાનવઃ ।

૧ દેવસ્થાન પાસે સહજ બનેલું જગાશય.

तस्माल्लोकाःसमुद्भिन्नाःशंकरंशरणंययुः ॥ ७

वशिष्ट—हे शङ्क, पूर्वे त्रिपुर नाम्नो दानव हतो, तेनाथी उद्भेग-
भाभीने लोको शंकरने शरणे गया. ७.

कैलासशिखराभ्यासेसंस्तुतःप्राहतानिदं ॥ ८

कैलास पर्वतना शिखरपर (लोकोओ) सारी रीते स्तुति कर्थाथी शंकरे
तेओने आ प्रभाणे कथुं. ८.

॥ देवदेव उवाच ॥

हंतशक्रादयोदेवाःकिमिच्छंतिमनोगतं ।

किंवाघातयितुंदैत्यमीहंतेदुष्टचारिणं ॥ ९

शंकर—अरे, शक्रादि देवो शुं छच्छेछे ? तेओ दुष्ट आचारणुवाणा-
दैत्यने भारवाने छच्छे छे ? ९.

॥ देवाऊचुः॥

त्रिपुरेणवयंदेवत्वयादत्तवरेणवै ।

संतप्तानधृतंजातुत्रैलोकेऽपिलभेमहि ॥ १०

उपद्रतामहात्मानोमुनयःशंसितवृताः ।

तस्मैहवींषियच्छंतिभीतायज्ञेषुवैहर ॥ ११

त्रैलोक्यंत्याजितादेवबलिनादुर्बलावयं ।

त्रीणितस्यपुरेद्राणिपर्यटंतिनभस्तले ॥

दुर्निरीक्षाणितेजोभिस्तेषांभंगकथाःकुतः ॥ १२

यएकंनैबवाणेनत्रिपुरिभेदकृद्भवेत् ।

सहंतित्रिपुरंदैत्यंनभोगणविहारिणं ॥ १३

त्वयादत्तवरोदैत्यस्त्वयैवतुविहन्यते ।

इतिनिश्चित्यदेवेशदेवास्त्वांशरणंगताः ॥ १४

દેવો—હે દેવ, તમે ત્રિપુર દૈત્યને વરદાન આપેલ છે, તેનાથી અમે તપાયમાન થઈને ત્રૈલોકમાં પણ કદિ હિમત ધરી શકતા નથી. ૧૦. હે શંકર, ત્રીવૃતવાળા માહાત્મા મુનિયો ઉપદ્રવ પામવાથી યજ્ઞમાં ધાસ્તીથી તેને (ત્રિપુરને) હવિ આપેછે. ૧૧. હે દેવ, તે બળવાન ત્રિપુરથી અમે દુર્બલ ત્રિલોકથી તબ્બએલા છીએ; તેના તેજથી સામું ન બેવાય એવી તેની ત્રણપુરિ આકાશમાં પર્યટન કર્યો કરેછે. તેઓને ભાંગવાની અમારાથી વાત પણ થઈ શકે ? ૧૨. જે માત્ર એકજ બાણથી ત્રણ પુરિને ભાંગવા વાળો હોય, તે આકાશથી આંગણામાં વિહાર કરનારા ત્રિપુર દૈત્યને મારે. ૧૩. તમે તેને વરદાન આપ્યું છે, અને તમારાથીજ તે હણાય. હે દેવના દેવ, એવો નિશ્ચય કરીને દેવતાઓ તમારે શરણે આવ્યાછે. ૧૪.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

મામૈષ્ટ્રિપુરાદેવાદાનવેદ્રાદુરાત્મનઃ ।

અચિરાત્તંહનિપ્યામિવૃતઃસર્વૈઃસુરોત્તમૈઃ ॥ ૧૫

અહંવૈપરમંયોગંકિંચિત્કાલમુપાસ્મ્યહં ।

સર્વેગચ્છંતુમદ્રંવોયથાસ્થાનંદિવૌકસઃ ॥ ૧૬

શંકર—હે દેવો, દુરાત્મા દાનવ રાબ્દ ત્રિપુરથી તમે બીજો નહિ; સર્વ દેવતાઓથી પરિવૃત થઈને હું તેને હમણાંજ મારીશ. ૧૫. થોડો કાલ હું મોટા યોગની ઉપાસના કરુંછું, તમે સૌ દેવો સૌસૌ ને સ્થાને બેઓ અને તમારું કલ્યાણ થાઓ. ૧૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તન્નિશમ્યતદારાજન્દેવદેવસ્યભાષિતં ।

જગ્મર્યથાગતંદેવાસ્તથેત્યુક્તવાત્રિલોચનં ॥ ૧૭

દેવાનાશ્વાસ્યદેવોપિયોગિધ્યેયોવૃષધ્વજઃ ।

વિવિક્તમિદમાસાદ્યભૂપ્રેદશંગણૈઃસહ ॥ ૧૮

સ્થિતિચકારભગવાન્હિતાયજગતાંવિભુઃ ।

ભૂમિશોધનહેત્વર્થમગ્નીન્સ્થાપયતિવિભુઃ ॥ ૧૯
 મૃદ્ધીત્વાવાર્ષિકીંદીક્ષામયજદ્વહુભિર્મૃતૈઃ ।
 હવ્યૈઃસંતર્પિતાદેવાબ્રુવુર્બલશાલિનઃ ॥ ૨૦
 અથસંવત્સરસ્યાંતેતાઃસમાપ્યમસ્ત્રાક્રિયાઃ
 દંડેનૈવાભ્યહન્મૂર્મિસપ્તતંતુવિશોધિતાં ॥ ૨૧
 ઉદિતિષ્ટત્તોવારિસ્વચ્છંસ્વાદુનિરામયં ॥ ૨૨
 ભદ્રકર્ણપ્રભૃતયઃપ્રમથાસ્તત્રતત્ક્ષણાત્ ।
 આદેશાદેવદેવસ્યવંધુઃસંતુમંતતઃ ॥ ૨૩
 તતોન્નિક્ષિપ્યતત્પાર્શ્વેશંભુસ્તાન્પ્રમથાધિપાન્ ।
 અંતર્વિવેશનીરસ્યતદાયોગેશ્વરોહરઃ ॥ ૨૪
 સ્વશરીરાર્ધહારિણ્યાસહશક્તયાજગત્પ્રભુઃ ।
 પરમંયોગમાતિષ્ઠદ્વાહ્યંશિવસંજ્ઞકં ॥ ૨૫
 પરમાનંદસંલીનમાનસેષ્ટષભદ્રજે ।
 ગતેવહુતિથેકાલેસુરાઝ્ચુર્બૃહસ્પતિ ॥ ૨૬

વસિષ્ઠ—હે શનં, પછી શંકરનું તે બોલવું સાંભળીને, અને “બ્રહ્મ
 સાઈ” એવું મહાદેવને કહીને સૌ સૌને સ્થાને ગયા. ૧૭. યોગીઓથી ધ્યાન
 કરવા યોગ્ય મહાદેવ પણ દેવોને દિલાસો આપીને અને પોતાના ગણો સાથે
 એકાંત ભૂપ્રદેશમાં પ્રાપ્ત થયા અને જગતના હિતને માટે ભગવાન શંકરે
 ત્યાં સ્થિતિ કરી તથા ભૂમિ શોધવાના હેતુથી અગ્નિની સ્થાપના કરી. ૧૮
 ૧૯. એક વરસની દિક્ષા લઈને ઘણા યજ્ઞવડે યજ્ઞન કર્યું. તેના સ્વર્ગી
 તૃપ્ત થયેલા દેવો બળ વાળા થયા. ૨૦. પછી વર્ષ પૂરું થયેથી તે ક્રિયા
 સમાપ્ત કરીને યજ્ઞ વડે શોધાએલી ભૂમિને દંડવડે ભેદી. ૨૧. પછી તેમાંથી
 સ્વચ્છ સ્વાદિષ્ટ અને નિરોગી પાણી નીકળ્યું; ૨૨. ભદ્રકર્ણ આદી શિવના
 ગણોએ શિવની આજ્ઞાથી અંત સુધી તતક્ષણ પાજ બાંધી. ૨૩. પછી
 તે પાસે ગણોને મૂકીને યોગેશ્વર મહાદેવ પાણીની અંદર પેઠા. ૨૪.
 પોતાની અર્ધાગ્ના શક્તિ પાર્વતીની સાથે જગતના પ્રભુ મહાદેવે શિવ એ-
 ટલે કહ્યાણું સંજ્ઞા વળી પરમ સમાધી કરી ૨૫. ત્યારે મહાદેવજનું મન
 પરમાનંદમાં લીન થયું ત્યારે ઘણા કાળ વીત્યે દેવો બૃહસ્પતિ પ્રત્યે બોલ્યા ૨૬.

॥ દેવાઝ્ઞુઃ ॥

પરમાર્ત્તિરહોલોકેમુનીનાંભાવિતાત્મનાં ।

પીડિતાત્રિપુરેણેહયાગભાગાપહારિણા ॥ ૨૭

કિંકુર્મહેકગચ્છામસ્ત્વમસ્માકંપરાગતિઃ ।

મંત્રંદોહિતદસ્માકંયત્કર્ત્તવ્યંબૃહસ્પતે ॥ ૨૮

દેવો—અરે આત્મજ્ઞાન વાળા મુનિયોને જગતમાં પરમ દુઃખ છે; આંહી યાગના ભાગતું હરણ કરવા વાળા ત્રિપુર દૈત્યથી અમે પીડાયેલા છીએ ૨૭. માટે શુંકરીયે, ને ક્યાં જઈએ; તમે અમારી પરમગતિછો; તેટલા માટે, હે બૃહસ્પતિ, અમારે શું કરવું તેની તમે સલાહ આપો. ૨૮.

॥ બૃહસ્પતિ રૂવાચ ॥

અંતકાલોઽસ્યદૈત્યસ્યસાંપ્રતંવર્ત્તેસુરાઃ ।

તદાગચ્છતગચ્છામોયત્રયોગપરઃશિવઃ ॥ ૨૯

તેનસંવત્સરંપૂર્ણઈષ્ટાયૂયંહિતર્પિતાઃ ।

અધુનાતુજલાંતસ્થઃપુણ્યમાસાદ્યભૂતલં ॥

મેવતેપરમંયોગંગચ્છામસ્તત્રમાચિરમ્ ॥ ૩૦

હે દેવતાઓ, આ દૈત્યનો અંતકાળ લાલ પાસે આવે છે, માટે આવો, આવો આપણે શિવ જ્યાં સમાધી ધરેછે ત્યાં જઈએ. ૨૯. આખું વર્ષ યજ્ઞ કરીને તેણે તમને તૃપ્ત કર્યા, અને હમણાં જળમાં પ્રવેશ કરીને પવિત્ર ભૂતળને વિષે પ્રાપ્ત થઈને મોટા યોગની સેવના કરેછે, ત્યાં ચાલો આપણે તરત જઈએ. ૩૦.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

અથનિશ્ચિત્તદેવેન્દ્રઃપુરોધાયબૃહસ્પતિં ।

સહદેવૈર્જગામાશુયત્રદેવોજલાશયે ॥ ૩૧

નિવિષ્ટાસ્તસ્યસરસસ્તીરેદેવાઃસવાસવાઃ ।

तुष्टुःसहितास्तत्रदेवदेवमतंद्रिताः ॥ ३२

वसिष्ठ— पक्षी निश्चय करीने छंद गृहस्पतिने आगण करीने त्यां मलादेव जणाशयमां हतां त्यां देवो सहित गया. ३१. ते सरोवरने तीरे छंद सहित देवो दाण्ड्य थडने, तेमने त्यां सावधान थड शंकरनी स्तुति करी. ३२.

॥ देवा ऊचुः ॥

नमःपरमदेवायशाश्वतायमहात्मने ।

अव्यक्तव्यक्तरूपायपरायपरमायच ॥ ३३

यंगृणंतितपोनिष्ठाश्चितयंतिचयोगिनः ।

परमंब्रह्मरूपंतंनमामःपरमेश्वरं ॥ ३४

शाश्वतरूपमज्ञेयंमनोयत्तमनामयं ।

परमंनिष्कलंब्रह्मतस्मैज्ञानात्मनेनमः ॥ ३५

पवित्रंयःपवित्राणांमंगलानांचमंगलं ।

तेजसामद्वयंतेजस्तस्मैश्रेष्ठात्मनेनमः ॥ ३६

प्रधानायमहेशायपटुर्मिरहितायच ।

नमोऽसत्सदनंतायभूतानांपतयेनमः ॥ ३७

यतःप्रवर्ततेसर्वपर्वतेभ्यइवापगाः ।

तंनताःस्ममहाबाहुमजमक्षयमव्ययं ॥ ३८

योमहीसलिलाकाशतेजोवायुस्वरूपधृक्

चंद्रार्कयजमानाख्यायोबिभर्त्तिपरास्तनुः ॥

तस्मैब्रह्मांडगर्भायनमस्त्रिभूर्तिधारिणे ॥ ३९

यःपालयतिभूतानिसंहरत्यतिपर्यये ।

यत्रप्रतिष्ठितंविश्वंतस्मैसर्वात्मनेनमः ॥ ४०

अश्वमेधादिभिर्यागैयेयजांतिद्विजातयः ।

अशेषजगदीशायतस्मैहव्यभुजेनमः ॥ ४१

नमस्तेव्योमकेशायव्योमरूपायतेनमः ।

નમસ્તેમન્યવેરુદ્રરુદ્રાણાંપતયેનમઃ ॥ ૪૨

યન્નિમેશોઽસ્ત્રિલોત્પત્તિરનિમેષાઽસ્ત્રિલાત્યયઃ ।

સ્થિતિપ્રલય કારાયતસ્મૈવિશ્વાત્મનેનમઃ ॥ ૪૩

શંકરાયનમસ્તુભ્યંશંભવાયભવાયચ ।

ગિરિષ્ઠાયવરિષ્ઠાયશ્રેષ્ઠાયમહાસેનમઃ ॥ ૪૪

સુગંધિનેસુબોધાયત્ર્યંબકાયયજામહે ।

નીલગ્રીવાયનીલાયનમસ્તેલોહિતત્ત્વિષે ॥ ૪૫

રૂપાતીતાયદીઘ્યાયકૃતરૂપાયતેનમઃ ।

ભુવનાર્તિહરોભીમોભવાનેકશ્વરાચરે ॥ ૪૬

અતસ્ત્વાંશરણંપ્રાપ્તાસ્ત્રિપુરાર્ત્તાદિવૌકસઃ ॥ ૪૭

દેવો—શાશ્વત મહાત્મા, નિરાકાર સાકાર રૂપ, પર અને પરમ એવા દેવને નમીએ છીએ. ૩૩. તપસ્વિયો જેને ભજેછે, અને યોગીયો જેનું ચિત્તવન કરેછે, એવા પરમ બ્રહ્મરૂપ પરમેશ્વરને અમે નમીએ છીએ. ૩૪. શાશ્વત, બાણી ન શકાય મનવડે ઉપાસના કરવા જેવા, શુદ્ધ અક્ષય અને જ્ઞાની એવા પરબ્રહ્મને નમસ્કાર છે. ૩૫. જે પવિત્રમાં પવિત્ર અને કલ્યાણ છે એવા, અને તેજમાં અદ્વય તેજ વાળા શ્રેષ્ઠ આત્માને નમસ્કાર છે. ૩૬. ૨૭ ઊર્મિયો રહિત, સૂક્ષ્મ, સ્થૂળ રૂપ, અને અનંત એવા ભૂતપતિ મહાદેવને નમીએ છીએ. ૩૭. પવંતમાંથી જેમ નદીઓ વહેછે, તેમ જેમાંથી સર્વ પ્રવર્તે છે એવા મહાઆહુ, અજન્મા, અક્ષય અને અવિનાશી મહાદેવને નમસ્કાર છે. ૩૮. જે પ્રથ્વી, પાણી, આકાશ, તેજ, તથા વાયુનાં સ્વરૂપ ને ધારણ કરનાર છે, ચંદ્ર સૂર્ય, યજુક્તી એવા નામની શ્રેષ્ઠ મૂર્તિઓને જે ધારણ કરેછે, અને જેના ગર્ભમાં બ્રહ્માંડછે, એવા ત્રિમૂર્તિ ધારી શંકરને નમીએ છીએ. ૩૯. જે પ્રાણીઓને પાલેછે ને પ્રલય કાળે સંહાર કરેછે, અને જેમાં વિશ્વ રહેલું છે, તે સર્વાત્માને નમસ્કાર છે. ૪૦. અશ્વ મેઘાદિ યાગવડે જેનું દ્વિવ્રતિ યજન કરેછે, એવા હવિ ભુક્તા અને અખિલ જગતના ધરાને નમસ્કાર છે. ૪૧. આકાશરૂપ, વ્યોમકેશ, અને રૂદ્રોના પતિ મહાદેવને નમસ્કાર છે. ૪૨. જેના નિમેશ માત્રથી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ અને

૧. એના જેવું બીજું નહિ. ૨. ૭ ઊર્મિ-ક્ષુધા, પિપાસા, શોક, મોહ, જરા, મૃત્યુ.

અનિમેશથી નાશ થાયછે, એવા સ્થિતિ પ્રલય કરવા વાળા વિશ્વાત્માને નમસ્કાર છે, ૪૩. વરિષ્ઠ, શ્રેષ્ઠ, તેજસ્વ, અને ગિરિપ, શંભુ, મહાદેવને નમસ્કાર છે. ૪૪. સુગંધસ્વ, અને સુગોધસ્વ, મહાદેવને અમે ભજીએ છીએ: રક્ત કાંતિવાળા અને શ્યામસ્વ, નીલકંઠ મહાદેવને નમસ્કાર છે. ૪૫ સ્વ-રહિત, દીવ્ય અને મરણ પ્રમાણે સ્વ ધારણ કરનારને નમસ્કાર છે; ચરાચરને વિશે તમે એક, ભુવનનું દુઃખ હરવા વાળા અને ભયંકર સ્વછો. ૪૬. તેટલા માટે અમે દેવતાઓ ત્રિપુર દૈત્યથી દુઃખ પામીને તારે શરણે આવેલા છીએ. ૪૭.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

સ્તૂયમાનઃસુરૌરિત્થંદેવદેવોમહેશ્વરઃ ।

ઉદતિષ્ઠજ્જલાત્તસ્માધૌગશક્તિવિહાયતાં ॥ ૪૮

અથવીક્ષ્યમહાદેવમવ્યક્તંવ્યક્તતાંગતં ।

વદ્ધાંજલિપુટાઃસર્વેષ્ણેષુઃપરમેશ્વરં ॥ ૪૯

વસિષ્ઠ—દેવતાઓએ આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવાથી દેવના દેવ મહાદેવ યોગ શક્તિને તથા તે પાણીમાંથી બહાર આવ્યા. ૪૮. પછી અદ્રશ્ય મહાદેવને દ્રશ્ય ગતિ પામેલા જોઈને સર્વેએ હાથ જોડીને પરમેશ્વરને પ્રણામ કર્યા. ૪૯.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

સ્વાગતંવોઽસ્તુવૈદેવાઃસાધયામિકિમિપ્સિતં ।

મસ્મીભવતુવાકોઽચ્ચદ્વેષ્ટાસ્વર્ગભિવાસિનાં ॥ ૫૦

મહાદેવ—હે દેવો, તમે ભલે પધાર્યા, તમારી જે ઇચ્છા હશે તે હું પારપાડીશ; અથવા સ્વર્ગવાસી દેવતાઓનો દ્વેષ કરનારો આજ ને કોઈ હોય તે નાશ પામે. ૫૦.

॥ દેવાઊચુઃ॥

ઉક્તમેવાસ્તુનોદેવરિપુનાશસ્ત્વયાકૃતઃ ।

પ્રતિશ્રુતંત્વયાપૂર્વેહાનણ્યેત્રિપુરંત્વિતિ ॥ ૫૧

તત્રસાધયભૂતેષત્રિપુરક્ષયમચ્ચવૈ ।
 યથાહતેત્વયાદૈત્યેમાંદંતેદિવિદેવતાઃ ॥ ૫૨
 અદદાનેમુનીંદ્રેભ્યોહવ્યાનિત્રિપુરેબલાત્ ।
 ત્વયાદેવમસ્વસ્તોમૈરિહસંપ્રીણિતાવયં ॥ ૫૩
 ત્રૈયંબકમિતિરુયાતંલોકેતસ્માદિદંસરઃ ।
 ભવિષ્યતિપરંતીર્થંદેવાનામપિદુર્લભમ્ ॥ ૫૪

દેવતાઓ—હે દેવ, એમજ હો. તમે અમારા શત્રુનો નાશ કરેલોછે; ત્રિપુરને મારીશ, એવું પૂર્વે તમે વચન આપેલું છે. ૫૨. હે પ્રાણી માત્રના દશ, ત્રિપુરનો ક્ષય હવે હમણાંજ કરો, જેથી તમારાથી તે દૈત્ય મરાયાથી આકાશના દેવતાઓ ખુશી થશે. ૫૩. હે દેવ, મુનીઓ પાસેથી બળાત્કારે ત્રિપુર દાનવ હવ્ય લઈ જતાં, તમે અમને આંહીં ઘણા યજ્ઞ વડે તૃપ્ત કરેલા છો. ૫૪. તેટલા માટે આ ત્રંબક સરોવર એ પ્રમાણે લોકોને વિષે દેવતાઓને પણ દુર્લભ એવું મોટું તીર્થ થશે. ૫૪.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તવત્સુદેવેષુપુરતોવન્દિરેતસઃ ।
 પ્રાદુરાસીજ્જલાત્તસ્માદ્યોગશોક્તર્મહોમયી ॥ ૫૫
 તાંદૃષ્ણાતુષ્ણુઃસર્વેપ્રણેમુશ્ચસવિસ્મિતાઃ ।
 દેવીંદેવગણારાજન્સ્ફારીકૃતદૃશસ્તદા ॥ ૫૬
 ગંધર્વાવસવોરુદ્રાઃસિદ્ધાઃસાધ્યામરુદ્ધનાઃ ।
 મુનયશ્ચમહાત્માનોયોગિનઃસમદર્શનાઃ ॥ ૫૭
 તામુત્રાચમહાદેવોયોગશક્તિનૃપાત્મજ ।
 હૈવતિષ્ઠદેવેશિયાવદ્ધન્મિસુરદ્વિષં ॥ ૫૮
 બલાદાક્રમતોદેવિમમદૈત્યવધેપિણઃ ।
 નશક્તાપૃથિવીસોદુંભારમચ્ચકથંચન ॥ ૫૯
 તતોભારાન્નિમજ્જંતીરક્ષત્વમવાનિમિમાં ।

तथेत्युक्तवाजगद्धात्रीतस्थौज्यैबंकेतटे ॥ ६०
 अथब्रह्मामुकंदश्चतत्राजगमतुराद्रतौ ।
 हरंत्रिपुरनाशायप्रेरयामासतुर्भृशम् ॥ ६१
 रथंवसुमतींचक्रेचक्रेचंद्रदिवाकरौ ।
 वृषौविष्णुबिहगेंद्रौसारथींचपितामहं ॥ ६२
 अभीशुंनागराजानंयोत्क्रेतक्षककंबलौ ।
 इतिसर्वसमासाद्यतमारुह्यरथोत्तमं ॥
 पिनाकंकामुकश्रेष्ठमाददेधूर्जटिस्तदा ॥ ६३
 अनुजग्मुर्महेशानंवासवेनसहामराः ।
 वद्धगोधांगुलित्राणावरयानेनगामिनः ॥ ६४
 चकंपेमेदिनीराजन्सशैलवनकानना ।
 आवृतंगगनंमेधैश्रुक्षुभेमकरालयः ॥ ६५
 परित्रस्ताभूतगणाःसंकुलाःखेचरैर्दिशः ।
 शिघ्रंगगनमास्थायस्वस्तिजेपुर्महर्षयः ॥ ६६
 अशिवंचशिवानेदुरग्निज्वालाकुलैर्मुखैः ।
 संहारइवभूतानामकालविहितःकिल ॥ ६७
 आसीत्तदामहीपालपराक्रमतिशूलिनि ।
 पुराणितस्यैदत्यस्यभ्रशंव्योमनिरेजिरे ॥ ६८
 अब्धौविधूयमानानिपत्राणीवनभस्वतां ।
 तदासीत्तुमुलंयुद्धमतिघोरंक्षयावहं ॥
 देवानांदानवानांचहरत्रिपुरसंगमे ॥ ६९
 पुराणिविषमस्थानिनानिहंतुंनगोचरे ।
 भवंतिव्योमकेशस्यलक्षेन्यस्तदृशोह्यपि ॥ ७०
 देवैःसंमर्दितादैत्यादैत्येश्वशतशःसुराः ।
 रेणुंक्रीडीकृतेव्योम्निनैतिदृष्टिपथंरविः ॥ ७१
 अंधकारावृतोलोकोनप्राज्ञायतकिंचन ।

कांश्चिद्वज्रेण देवेन्द्रः प्रजवानां शुदानवान् ॥ ७२
 कांश्चिदेवाः कृतोत्साहा गणाः कांश्चनभूरिषः
 निपेतुः शतसो राजन्वरे शक्रविद्विषः ॥ ७३
 त्रिपुर्याश्च प्रकोटिस्था दैवैर्युयुधिरेऽसुराः ।
 महाबलामहोत्साहा वक्रदंष्ट्राः करालिनः ॥ ७४
 पुराणां सन्निधौ राजन्मयेन निर्मितं सरः
 सुधापूर्णमभूत्तत्र नभसीं दुरिवोज्ज्वलः ॥ ७५
 तज्जले निहिता दैव्या प्लाविता त्रिपुरानुगैः ।
 चक्रिरे पुनरुत्थानं प्रातः सुप्तोत्थिता इव ॥ ७६
 एवं तैर्मृतजीवद्भिस्त्रिदशः विधुराकृताः ।
 ततश्च क्रोधभगवानादिदेवो जनार्दनः ॥ ७७
 सहसा युगमुत्सृज्य नादैर्व्याकुलयन् नभः ।
 तेनैव वृषरूपेण त्रासयामास दानवान् ॥ ७८
 वित्रास्य दानवानीकं विषाणक्षेपणैः प्रभुः ।
 पपौ सरः सुधापूर्णमगस्तरिव सागरं ॥ ७९
 पीत्वा तत्सहसा विष्णुमिषतां च सुरद्विषां ।
 आजगाम रथं शंभोः श्येनपातवदच्युतः ॥ ८०
 तदृष्ट्वा सुमहत्कर्मकेशवस्य महात्मनः ।
 तुष्टुवुः कृषयो देवाः साधुसाध्विति चाब्रुवन् ॥ ८१
 सुधासरसि पीते वै विष्णुना प्रभविष्णुना ।
 वैलक्ष्ण्यं परमं प्राप त्रिपुरोदानवेश्वरः ॥ ८२
 अथ देवैर्लब्धलक्ष्मैर्दानवा बहुशोर्दिताः ।
 पुरप्राकारमारूढाः कृच्छ्राद्युयुधिरेनृप ॥ ८३
 देवानां करनिमुक्तेः शूलैः प्रासैः परस्वधैः ।
 भिडिमालिभिरायस्कैर्मुशलैः परिघैस्तथा ॥ ८४

चक्रैःपाशैर्महाखड्गैःशक्तिसायकतोमरैः ।
 पुराणामंतरेराजन्दैत्यसैन्यानिजघ्निरे ॥ ८५
 केतनानिप्रभञ्जानिगोपुगाणिचसर्वतः ।
 अथतस्मिन्महायुद्धेवर्त्तमानेऽतिभीषणे ॥ ८६
 लब्धलक्षोहरःक्रुद्धोभृकुटीकुटिलाननः ।
 संधायशरमांशयमाचकर्षमहद्भुजः ॥ ८७
 आकृष्यमाणेबाणाग्रेतत्रभूतापहारिणा ।
 सर्वव्याकुलतामापजगत्स्थावरजंगमं ॥ ८८
 स्वस्त्यस्तुसुरवृंदेभ्य इत्यूचुःखमहर्षयः ॥ ८९
 अथमुक्तोमहेशेनमहेषुर्वन्निहदैवतः ।
 युगांताग्निरिवोद्भूतःप्रददाहपुरत्रयं ॥ ९०
 दह्यमानाहुताशनवायुनुन्नेनदानवाः ।
 विविशुःसागरंकेचित्केचित्पातालमाश्रयन् ॥ ९१
 निपेतुःकृतशीर्णांगाःअर्धदग्धाश्चभूतले ।
 तत्पुरत्रयमाप्लुष्टंसहदैत्यैःसदानवैः ।
 निपपातपयोराशोताक्ष्यमुक्तमहाहिवत् ॥ ९२
 ततःशांतादिशःसर्वाःप्रसन्नोऽभूद्दिवाकरः
 ववौचशिशिरोवायुःसुगंधिविंमलःशिवः ॥ ९३
 संस्तूयमानोदेवोघैर्गंधर्वोरगकिन्नरैः ।
 चारणैर्मुनिभिःसिद्धैर्ब्रह्मणाविष्णुनातथा ॥
 आययौप्रमथैःसार्द्धमिहवत्रिपुरांतकः ॥ ९४
 दंढामिधातसंभूतवारिपूर्णेसरोवरे ।
 निमज्जमहादेवःसहस्रैःसुरोत्तमैः ॥ ९५
 कृतस्तानंचभूतेशविभ्राणपरमंमहः ।
 संस्तूयन्निविधैस्तोत्रैरभ्यर्च्यकुसुमोत्तमैः ।
 इदमुक्तमहिपालदेवैर्देवकृतादरैः ॥ ९६

વસિષ્ઠ—દેવો એ પ્રમાણે બોલ્યા ત્યારે પાસેના અમીનું વીર્ય છે જેમાં એવાં તેજસ્વી યોગશક્તિ પ્રગટ થયાં. ૫૫. હે રાજા, ત્યારે તે દેવીને જો-
ઈને સર્વે દેવગણુ વિસ્મય પામીને તથા હર્ષથી ખુલ્લી આંખે તેને (દેવીને) પ્રણામ કર્યા. ૫૬. ગંધર્વો, વસવો, રુદ્રો, સિદ્ધો, સાધ્યો, મરુદગણો મહા-
ત્મા મુનીઓ તથા સમદર્શિ યોગીઓએ તે દેવીને પ્રણામ કર્યા. ૫૭. હે રાજા, તે યોગશક્તિને મહાદેવ કહેછે કે, હે દેવિ, દેવતાઓના શત્રુ ત્રિપુરને હું મારું ત્યાંસુધી તમે ઇલાંજ રહો. ૫૮. હે દેવિ, દૈત્યને વધ કરવાની ઇ-
ચ્છાએ મારા ચાલવાના બળથી પૃથ્વી ભાર સહન કરવાને ક્રોધ પણ પ્રકારે શક્તિમાન નથી. ૫૯. તેટલા માટે ભારથી યુગ્તી આ પૃથ્વીને બચાવો. ૬૦. પછી “બહુ સાઈ” એવું કહીને જગતને ધારણ કરવાળાં દેવી ત્ર્યંબક સ-
રોવરને કાંઠે ઉભાં ૬૦. પછી બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ મહાદેવ પાસે આવ્યા અને ત્રિપુરના નાશને માટે આદર સહિત ઘણાંજ ઉશકેર્યા. ૬૧. પૃથ્વીનો રથ કર્યો અને સૂર્ય ચંદ્ર બે પૈડાં કર્યા; વિષ્ણુ તથા ગરુડ બેને બળદ કર્યા અને બ્રહ્માને સારથી કર્યા. ૬૨. નાગ રાખતી રાશ કરી અને તક્ષક તથા કંબલ એવા નામના બે નાગનાં જોતનાં કર્યાં; એ પ્રમાણે તૈયારી કરીને તથા તે ઉત્તમ રથમાં બેસીને મહાદેવે પિતાક નામનું શ્રેષ્ઠ ધનુષ્ય લીધું. ૬૩. ઘોનાં ચર્મથી હાથની આંગલીઓ બાંધીને (મોજાં પહેરીને) દેવતાઓ શ્રેષ્ઠ વાહનમાં બેસીને ઇંદ્રની સાથે મહાદેવની પછવાડે ગયા. ૬૪. હે રાજા, પર્વતો, વન, અને કાનનો સાથે પૃથ્વી કંપાયમાન થ-
ઈ; મેઘથી ગગન ઘેરાઈ ગયું; અને સમુદ્રને ક્ષોભ પામ્યો. ૬૫. ભૂતગણો ત્રાસ પામ્યા, દિશાઓ પક્ષીઓથી વ્યાપ્ત થઈ ગઈ; અને ઋષિયો જલથી આકાશમાં જઈને “કલ્યાણ” એવો જપ કરવા લાગ્યા. ૬૬. અગ્નિ જ્વા-
ળાથી આકુળ મુંખથી શિવા એટલે કાઢીઓ અપશુકનના ઉચ્ચાર કરતી હતી; પ્રાણીઓનો જાણે ખરેખર અકાળ સંહાર થતો હોય તેમ લાગતું હતું. ૬૭. હે રાજા, મહાદેવ એવું પરાક્રમ કરવા લાગ્યા ત્યારે તે દૈત્યનાં શેહેરો આકાશમાં ઘણાંજ શોભતાં હતાં. ૬૮. પછી સમુદ્રમાં દેવો અને દૈત્યોનું મહાદેવને ત્રિપુર વચ્ચે પવનથી ધૂળવેલાં ખાંદડાંની પેઠે અતિથોર અગ્નિ નાશ કરક ધાતું યુદ્ધ થયું. ૬૯. તે શેહેરો મારવાને વાસ્તે નિશાની પર દ્રષ્ટિ રાખતાં પણ તે શેહેરો વિપમ સ્થળમાં હોવાથી મહાદેવની દ્રષ્ટિએ આવતા નથી, ૭૦. દેવોએ દૈત્યોનો અને દૈત્યોએ સંકટો દેવતાઓનો સંહાર કર્યો; આકાશમાં ધુળ ઉડવાથી સૂર્ય નજરે પડતો નહોતો. ૭૧. અંધકારથી વીંટ-
લાયેલા લોકોએ કાંઈ જાણ્યું નહિ; અને દેવેદ્રે કેટલાક દાનવોને વજ્રવડે જ-

લદી હજ્યા, ૭૨, હે રાજ, ઈંદ્રના શત્રુઓને કેટલાકને ઉત્સાહ વાળા દેવોએ અને કેટલાકને ગણોએ સંકટો મોઢે આકાશમાં હજ્યા. ૭૩. મહાબળવાન, ઉત્સાહ વાળા, વાંકીદાદવાળા અને ઉચ્ચ અસુરો ત્રિપુરીના અથભાગમાં રહીને દેવોની સાથે લજ્યા. ૭૪. હે રાજ, શેહેરોની પાસે આકાશમાં ઉજવલ ઈંદુની પેઠે, મય નામના દાનવથી અમૃતથી ભરપુર સરોવર ત્યાં થયું. ૭૫. ત્રિપુરનાં આકરોએ દૈત્યોને તે સરોવરના જળમાં બોળ્યા તેથી તેઓ, સતેલા સવારમાં ઉઠે તેમ, ફરીથી ઉભા થયા. ૭૬. એ પ્રમાણે તે મરેલાં દાનવોએ ફરી જીવતાં થઈને દેવતાઓને વિખેરી નાખ્યા તેથી આદિ દેવ ભગવાન વિષ્ણુ ગુસ્સે થયા. ૭૭. તરતજ ધુસરાને ફેંટી દઈને પોતાના નાદ વડે આકાશને વ્યાકુળ કરતા વિષ્ણુએ તેજ વૃષ્ટના રૂપમાં દાનવોને ત્રાસ ઉપજાવ્યો. ૭૮. શિંગડાના મારથી દાનવોને ત્રાસ ઉપજીવીને અગસ્ત જેમ સમુદ્રનું પાન કરી ગયા તેમ અમૃતથી ભરેલું સરોવર પીગયા. ૭૯. ભગવાન વિષ્ણુ દાનવો જેતાં છતાં તરતજ તે સરોવરને પીને શકરાની પેઠે શંકરના રથ પાસે આવી પહોંચ્યા. ૮૦. માહાત્મા વિષ્ણુનું તે મહાન કાર્ય જોઈને કલ્યાણ કલ્યાણ એમ બોલતા ઋષિઓ તથા દેવતાઓ વખાણ કરવા લાગ્યા. ૮૧. અમૃતના સરોવરનું પાન થયું ત્યારે મહા વિષ્ણુથી દાનવોનો રાજા ત્રિપુર મોટા વિલક્ષણ પણાને પ્રાપ્ત થયો. ૮૨. હે રાજ, પછી શેહેરના કિલ્લા ઉપર ચડેલા દેવોએ નિશાન મેળવીને ઘણા દાનવોને માર્યા તેથી તેઓ મુશિખતથી લડતા હતા. ૮૩. હે રાજ, દેવતાઓના હાથથી મૃકાએલાં શસ્ત્રો, જેવાંકે શલ, ભાલાં, ફરશી, ગોળા, લોદાનાં મુશળ, ભોગળ, ચક્ર, પાશ, મહા ખડગ, સાંગ, સાયક, તોમર આદિ મોટાં શસ્ત્રો વડે તે શેહેરો વચ્ચે દૈત્ય સૈન્ય નાશ પામવા લાગ્યું. ૮૪-૮૫. ચોતરફ તેઓનાં ઘર અને દરવાજા ભાંગી નાખ્યા. પછી આતું ભયંકર યુદ્ધ થતું હતું ત્યારે ક્રોધાયમાન થઈ તથા ઉચ્ચ ચેહેરો કરી નિશાન મેળવીને અગ્નિ સાંધ્યું, અને મોટું ધનુષ્ય ખેંચ્યું. ૮૬-૮૭. પૃથ્વીનું સંકટ હરવા વાળા શિવે જ્યારે બાણ ખેંચ્યું, ત્યારે આખું સ્થાવર જંગમ જગત્ આકુળ વ્યાકુળ થયું. ૮૮. દેવતાઓનું કલ્યાણ થાઓ, એવું આકાશમાં મહર્ષિઓ બોલ્યા. ૮૯. પછી મહાદેવે વનિહ દૈવત નામનું બાણ મુક્યું, તેણે યુગને અંતે ઉત્પન્ન થયેલ અગ્નિની પેઠે ત્રણે શેહેરોને બાળી નાખ્યાં ૯૦. વાયુથી વૃદ્ધિ પામેલ અગ્નિથી બળતા દાનવો કેટલાક સમુદ્રમાં પેલા અને કેટલાક પાતાળમાં ગયા. ૯૧. શરીર કપાયેલા અને અર્ધદગ્ધ થયેલા કેટલાક પૃથ્વીપર પડ્યા; તે ત્રણ શેહેરો દૈત્યો અને દાનવો સહિત બાળી ગયાં અને ગરડ પાસેથી મુક્ત થ-

ત્રયંવકેસરઃશ્રેષ્ઠેજપન્નવ્યક્તરૂપવાન્ ।

યોગેશ્વરેઽહમનિશંસ્થાસ્યામ્યત્રનસંશયઃ ॥ ૧૦૩

इयंयोगेश्वरीदेवीयोगशक्तिःपरामम ।

મનુષ્યાયેનમિષ્યંતિકિંચિત્તેષાંનદુર્લભમ્ ॥ ૧૦૪

इयंविश्वस्यजननीविश्वस्यास्थितिकारिणी ।

યોગેશ્વરીમુમૂક્ષૂણાંમૂક્તિદાનાત્રસંશયઃ ॥ ૧૦૫

सर्वेषांमपितीर्थानामिदंश्रेष्ठंभविष्यति ॥ ૧૦૬

ત્રયંવકેનમંત્રેણજપિષ્યંતિચયેદ્વિજાઃ ।

આપદસ્તેતરિષ્યંતિમત્યમેતદ્બ્રવીમિવઃ ॥ ૧૦૭

મારા મનને આનંદ આપનારે, અને પાણીથી બરપૂર આ વ્યંખક ના-
મનું મોટું સરોવર ત્રણ ભુવનમાં પ્રખ્યાત છે. ૯૮. સર્વલોકના કલ્યાણ અ-
ર્થે પરમ તુષ્ટિને ધારણ કરીને આ યોગશક્તિની સાથે હું ત્યાં વાસ કરીશ.
૯૯. જે માણસ આંહી શ્રદ્ધાથી જળદનુ દાન દેશે, તેની યથેચ્છિત સર્વ
કામનાઓ હું પૂર્ણ કરીશ. ૧૦૦. અધારી ચૈદશને દિવસ આંહી જે શ્રદ્ધાથી
વિગ્રાને તલનું દાન કરશે તેની સંતતિ (પ્રભ) અમર રહેશે. ૧૦૧. હું દેવ-
તાઓ, આલોક અને પરલોકમાં શુખરૂપ હું માણસોના અધિક અધિક મનોરથને
દબ્ધતો, અને તેઓનાં પાપને હરતો પૃથ્વીમાં સર્વ કંકાણે રહું છું. ૧૦૨
એક વ્યંખક સરોવરમાં અવ્યક્તરૂપે જપ કરતો હું યોગેશ્વર અહર્નિશ આંહી ર-
હીશ, એમાં સંશય નથી. ૧૦૩. આ મારા પરમ યોગ શક્તિ આ યોગેશ્વરી
દેવી છે તેને જે માણસો નમશે તેને કાંઈ કામ દુર્લભ થશે નહીં. ૧૦૪.
આ જગજ્જનનુની અને વિશ્વનાં બનાવનાર યોગેશ્વરી મોક્ષની દબ્ધ કરના-
રાઓને મોક્ષ આપવા વાળાં છે, તેમાં સંશય નથી. ૧૦૫. સર્વ તીર્થોમાં
આ તીર્થ શ્રેષ્ઠ થશે. ૧૦૬. જે બ્રાહ્મણો “વ્યંખક” એ મંત્રથી જપ કરશે
તેઓ દુઃખ તરી જશે એ તમને ખરું કહું છું. ૧૦૭.

॥ देवाऊचुः ॥

एवमस्तुमहादेवयत्नेऽभिरुचितंविभो ।

यत्रत्वंतत्रतीर्थानियत्रत्वंतत्रदेवताः ॥ ૧૦૮

દેવો—હે મહાદેવ, હે વિભુ, જેમ આપની ઇચ્છા હોય તેમ થાઓ
જ્યાં તમે છો ત્યાં તીર્થોછે, ને જ્યાં તમે છો ત્યાં દેવતાઓ છો. ૧૦૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

અથપ્રણમ્યહરાજર્ષેદેવાયોગેશ્વરંપ્રભું ।

યોગેશ્વરીંચતાંદેવીંવિજ્વરાશ્ચિદિવંયયુઃ ॥ ૧૦૯

इत्थंराजन्सरश्रेष्ठंत्रैयंबकमितिश्रुतं ।

श्रीमालस्योदितंतत्तुदेवानामपिदुर्लभम् ॥ ૧૧૦

यत्रयोगेश्वरीदेवीयत्राव्यक्तश्चशंकरः ।

तत्रत्रैयंबकेतीर्थેકોનમુચ્યેતપાતકાત્ ॥ ૧૧૧

अयमर्थोमयापूर्वमर्बुदेपर्वतोत्तमे ।

कथितःसर्वतीर्थानामुनीनांचमहात्मनां ॥ ૧૧૨

तदाप्रभृतितीर्थानिसर्वाण्यर्बुदપર્વતાત્ ।

आगत्यस्नानંતિतीर्थેસ્મિન્મુહૂર્તેબ્રહ્મદૈવતે ॥ ૧૧૩

प्रातरुत्थाययःकुर्यात्स्नानંत्रैयंबकोदके ।

सर्वतीर्थकृतंસ્નાનંજાયતેતસ્યદેહિનઃ ॥ ૧૧૪

वाच्यमानमिदंमर्त्यास्तीर्थमाहात्म्यमुत्तमं ।

શ્રૃણ્વંતિયેસમાધાયમુચ્યંતેતેપિપાતકાત્ ॥ ૧૧૫

હે રાજા, પછી સંતાપથી મુક્ત થયેલા દેવતાઓ યોગેશ્વર ભગવાનને
તથા તે યોગેશ્વરી દેવીને પ્રણામ કરીને સ્વર્ગમાં ગયા. ૧૦૯. હે રાજા,
આમાળ ક્ષેત્રમાં અંબક નામનું સરોવર આ પ્રમાણે દેવાને પણ દુર્લભ એવું
થયું. ૧૧૦. આ અંબક તીર્થમાં જ્યાં યોગેશ્વરી દેવી અને અવ્યક્તરૂપે
શંકર રહેલાછે ત્યાં પાપથી કાણુ મુક્ત થતો નથી. ૧૧૧. સર્વ તીર્થો અને
મહાત્મા મુનીઓનો આ વૃતાંત મેં પૂર્વે ઉત્તમ અર્ચુદ પર્વત ઉપર કહેલો
હતો. ૧૧૨. તે વખતથી માંડીને સર્વ તીર્થો અર્ચુદ પર્વત ઉપરથી કતરીને
આ તીર્થમાં બ્રહ્મ^૧ મુહૂર્ત ને વખતે સ્નાન કરેછે. ૧૧૩. પ્રાતઃકાળમાં ઉ-

૧ ત્રણ ઘડી સત્રિ આડી હોય તે પ્રાતઃકાળના વખતને બ્રહ્મ
મુહૂર્ત કહેછે.

હીને જે અંબક સરોવરના પાણીમાં સ્નાન કરે, તે માણસને સર્વ તીર્થોમાં કર્યો જેવું સ્નાન થાયછે. ૧૧૪. આ તીર્થનું ઉત્તમ માહાત્મ્ય જે માણસો ધ્યાનથી સાંભળે છે તેઓ પણ પાપથી મુક્ત થાયછે. ૧૧૫.

इति श्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये श्रीमाल त्र्यंबक सरो-
माहात्म्य नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

આ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણ માંહેની એકાશી લક્ષરમી સંહિતાના બ્રાહ્મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં “અંબક સરોવરનું માહાત્મ્ય” એવે નામે ચૌદમો અધ્યાય પૂરો થયો. ॥૧૪॥

॥ अथ पंचदशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૧૫ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

योगेश्वर्याजગન્માતુર્માહાત્મ્યં શૃણુ પાર્થિવ ।
શ્રવણાદ્યસ્યંબંધ્યાનાં પુત્રાઃ સ્યુદીર્ઘજીવિનઃ ॥ ૧
શ્રીમાલક્ષેત્રમાસાદ્યગાર્હસ્થમનુપાલયન્ ।
અહિલ્યયામુરુપિણ્યાસહવિક્કીડગૌતમઃ ॥ ૨
અક્ષયયૌવનારાજન્નહિલ્યાદેવતોપમા ।
તપાંભિસ્તુમુનિઃક્લિશ્યનાસીદાસન્નવાર્ષુકઃ ॥ ૩
અપશ્યન્પુત્રવદનંદીનાશ્ચિતિતત્ત્વાનિતિ ।
મનસાવિજનેતિષ્ઠન્મધ્યેઽન્હિસંશ્રિતાનલઃ ॥ ૪
ઇયંમમમનોભિષ્ટાશ્રેષ્ઠાસર્વપૃગીદૃશામ્ ।
અહિલ્યાપુનરદ્યાપિવિંદતેમૃતમૌરસમ્ ॥ ૫
પુત્રંવિનાગતિર્નાસ્તિનફલંમુકૃતસ્યચ ।
યઃપ્રરોહતિનોલોકેતમાહુઃપાતિતંબુધાઃ ॥ ૬

तस्माद्यन्त्रोमयाकार्यः पुत्रोत्पादनकर्मणि ।
 तत्तपःसजपोवास्तुहोमोह्यमयाकृतः ॥ ७
 येनपुत्रस्यसंप्राप्तिरनुरूपस्यजायते ।
 इतिचित्तयतस्तस्यबुद्धिरेषाभ्यवर्त्तत ॥ ८
 इयंयोगेश्वरीदेवीमुक्तिभुक्तिफलप्रदा ।
 तस्मादाराधयिष्यामि देवीमात्मजहेतवे ॥ ९
 ततोऽहिल्यान्वितः शिष्यान्नाहूयशतशोमुनिः ।
 त्रैयंबकेतटेप्रापयोगशक्तेर्निकेतनम् ॥ १०
 तत्रारराधविधिवत् गौतमः परमेश्वरीम् ।
 पुलोमजाप्रतिमयाप्रिययानुगतस्थितः ॥ ११
 तत्रत्रिपवणंस्नानंतीर्थेकृत्वासमाहितः ।
 जुहोत्यग्नौपरं हव्यंषष्ठेकालेपिवेज्जलम् ॥
 शिष्याः पुष्पाणिहृद्यानियच्छंतिचसमित्कुशान् ।
 तैरर्चयतिगंधाद्यैर्गौतमोभुवनेश्वरीम् ॥ १३
 अनुव्रताचभर्त्तारमहिल्यासलिलाशनैः ।
 सुकृशाभून्महाराजपक्षादाविवचंद्रिका ॥ १४
 एवंतपस्यतस्तस्यसदारस्यमनीषिणः ।
 गार्हपत्यादथोदस्थातृज्वालारूप्यश्चोज्ज्वला ॥ १५
 तन्मध्यान्निर्ययौहैमंकरेदंडंचविभ्रती ।
 शुक्लांबरधराकन्याशुक्लामाल्यानुलेपना ॥ १६
 प्रसन्नवदनासुभ्रूस्मितभिन्नोष्टसंपुटा ।
 कोटीरकुंडलधरारत्नांगदविभूषणा ॥ १७
 विशाललोचनातन्वीपीनान्नतपयोधरा ।
 मुष्णंतिप्रभयादृष्टिंनिशीथेगौतमस्यहि ॥ १८
 कश्यपश्चकुलेपूर्वसप्ततंतुरभूद्विजः ।
 तस्यपुत्रोमहाराजसुनीथोनामवेदवित् ॥ १९

तपस्वाध्यायनिरतःशुचिःक्रतुविशारदः ।
 वेदानधीत्यविधिवत्केशांतेगुर्वनुज्ञया ॥
 कन्यांगौतमगोत्रीयाउपयेमेयथाविधि ॥ २०
 सामुरूपासदाचाराभर्तुःप्रीतिकरानृप ।
 स्वश्रुःस्वसुरयोर्नित्यंपादवन्दनतत्परा ॥ २१
 सुनन्दानामविख्यतामुहृदानन्दायिनी ।
 आरुढयौवनाराजनपतिर्षयचरन्प्रियं ॥ २२
 सततंप्रियवाद्देनपादसंवाहनेनच ।
 यथादिष्टकरीवालापतिचिन्तानुगामिनी ॥ २३
 परिचारेणकांतस्यतस्याःकालोमहानभूत् ।
 नचपश्यतिगर्भस्यसंभवंसातनूदरा ॥ २४
 सुनीथोपिद्विजोराजनविषादाकुलमानसः ।
 चिंतयामासमेधावीपुत्रोत्पादनकंप्रति ॥ २५
 मुरूपायाःकुलीनायाःप्रियायाश्चात्मसंभवं ।
 प्रियंपुत्रमपश्यन्बैलोकेयास्यामिधिकृच्छति ॥ २६
 पुत्रंविनागतिर्नास्तिलोकेजातुशरीरिणां ।
 यःप्ररोहतिनक्षेत्रेतमाहुर्मोघरेतसं ॥ २७
 तस्माद्यद्वोमयाकार्यःपुत्रोत्पादनकर्मणि ।
 अनुत्पाद्यसुतान्मर्त्योर्नमोक्षंगंतुमिच्छति ॥ २८
 तत्तपःसजपोवास्तुहोमोवाद्यमयाकृतः ।
 येनपुत्रस्यसंप्राप्तिरनुरूपस्यजायते ॥ २९
 एवंचिंतयतस्तस्यबुद्धिरासन्निरोत्तम ॥ ३०
 इयंयोगेश्वरीदेवीमुक्तिभुक्तिफलप्रदा ।
 तस्माद्वाराधयिष्यामिदेवमात्मजहेतवे ॥ ३१
 ततःसुन्दयासार्द्धप्रिययाभुक्तिमुक्तया
 त्रैयंबकीतटेप्रापसुनीथःपुत्रलिप्सया ॥ ३२

તત્રયાંગેશ્વરીદેવમિરરાધયિષુર્દિજઃ ।
 તસ્થૌર્ણકુટિંકૃત્વાવન્દિનર્પયચરન્નૃપ ॥ ૩૩
 તત્રત્રિકાલમાપ્લુત્યશંભુતીર્થેસમાહિતઃ ।
 જુહોત્યગ્રૌપરંહવ્યંષઠ્ઠેકાલેપિબેજ્જલં ॥ ૩૪
 તીર્થોદકેનસ્નાત્વાચમુપનોભિઃસુગંધિભિઃ ।
 નિત્યમર્ચયતિપ્રીયાઃસુનીથિઃપરમેશ્વરીં ॥ ૩૫
 અનુવૃત્તાચમર્ત્તારિંસુનંદામલિલાશનૈઃ ।
 સુકૃશાભૂન્મહારાજપક્ષાદાવિવચંદ્રિકા ॥ ૩૬
 એવંતપસ્યતસ્તસ્યસદારસ્યમનાસ્વિનઃ ।
 ગાર્દપસાદયોદસ્થાત્સુધાધારેવદીધિતિઃ ॥ ૩૭
 તન્મધ્યાન્નિર્યયૌહૈમંકરેદંડંચવિશ્રતી ।
 હૃક્લાંબરધરાકન્યાશુક્લમાલ્યાનુલેપના ॥ ૩૮
 પ્રસન્નવદનાસુશ્રૂઃસ્મિતભિન્નોષ્ટસંપુટા ।
 કોટીરકુંડલધરાશ્લંગદવિભૂષણા ॥ ૩૯
 વિશાલલોચનાદેવીપીનોન્નતપયોધરા ।
 મુષ્ણંતિપ્રભયાદૃષ્ટિંભાસ્કરસ્યેવદીધિતિઃ ॥ ૪૦
 સુનીથોપિનિશીથેતાંનિરીક્ષ્યશ્રુતિમત્તરાં ।
 ઇતિદેવીંવિનિશ્ચિત્યસ્તોત્રમેતદકલ્પયત્ ॥ ૪૧

વસિષ્ઠ—હે રાજ, યોગેશ્વરી એવાં જગતની માતાનું માહાત્મ્ય સાં-
 ભળો; જે સાંભળવાથી વંધ્યા સ્ત્રીઓને પણ દીર્ઘાયુષ વાળો પુત્ર થાય. ૧.
 શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાં રહીને ઘણું સ્વરૂપવાન અહિંસ્યા સહિત ગૌતમમુનિ ગૃહ-
 સ્થાત્રમ પાળતા કીડા કરતા હતા. ૨. અક્ષય યૌવનવાળાં અહિંસ્યા દેવીના
 ઉપમા લાયક હતાં, અને ગૌતમમુનિ તપથી ક્લેશ પામીને વૃદ્ધાવસ્થાને પા-
 ન્યા હતા. ૩. મધ્યાન્હકાળને વખતે એકલા અગ્નિની પાસે બેઠા એકા પુત્ર-
 વદન ન દેખવાથી દીન થયેલા મુનિ મનમાં આ પ્રમાણે ચિંતા કરેછે. ૪.
 આ અહિંસ્યા મને પ્રિય અને સર્વ મૃગનયની સ્ત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે, તે હવે
 પણ ઔરસ પુત્રને પામે. ૫. પુત્ર વિતા ગતિ નથી; જે પ્રજા ઉત્પન્ન નથી
 કરતો તેને ગણ્યા માણસો પાપી કહેછે. ૬. તેટલા માટે પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા

માટે મારે યત્ન કરવો; તે કાર્યમાં જપતપ તથા હોમ જોઈએ તે આજ સુધી મેં કર્યો નથી. ૭. જોણે કરીને યોગ્ય પુત્રની પ્રાપ્તિ થાય, એવો વિચાર કરતાં આ પ્રમાણે તેને બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. ૮. આ યોગેશ્વરી દેવી (પાર્વતી) આ લોક પરલોકમાં ફળ દેનારી છે માટે પુત્ર વાસ્તે હું તે દેવીની આરાધના કરીશ. ૯. પછી ગૌતમમુનિ સેંકડો શિષ્યો અને અલિપ્ત સાથે અંધક-સરના કાંડાપર યોગશક્તિના મંદીરમાં ગયા. ૧૦. ઇંદ્રાણી સરખાં પોતાની સ્ત્રી અલિપ્ત સાથે ગૌતમે ત્યાં પાર્વતીનું વિધિ પ્રમાણે આરાધન કર્યું. ૧૧. ત્યાં ગૌતમમુની તીર્થમાં ત્રણ વખત સ્નાન કરી એકાગ્ર ચિત્તથી અગ્નિમાં હવિનો હોમ કરેછે; અને સાંજે જલપાન કરે છે. ૧૨. શિષ્યો સુંદર પુષ્પો તથા સમિધ અને દર્બ લાવી આપેછે, તે વડે ગૌતમમુનિ ગંધાદિથી પાર્વતીની પૂજન કરેછે. ૧૩. અલિપ્ત પોતાના ભત્રીસની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે, અને હે રાજ, પક્ષના આદિમાં ચંદ્રમાની કળાની પેડે જલાશનથી શરીરે દૃશ થઈ ગયાંછે. ૧૪. બુદ્ધિમાન ગૌતમ સ્ત્રી સહિત એ પ્રમાણે તપ કરેછે, તેટલામાં ગાર્દપત્ય નામના અગ્નિના કુંડમાંથી તેજસ્વી ઘણી સ્વરૂપવાન કન્યા ઉત્પન્ન થઈ. ૧૫. સોનાનો દંડ હાથમાં ધારણ કરેલ ધોળાં વસ્ત્ર પહેરેલા અને ધોળાં પુષ્પ અને ચંદનનું લેપન કરેલ છે એવી કન્યા તેમાંથી બહાર નીકળી. ૧૬. પ્રસન્ન વદન વાળી, સુંદર ભરૂં વાળી, સ્મિત હાસ્યથી જોના હોડ ઉઘડેલા છે, ઉત્તમ કુંડળ ધારણ કરેલ છે, અને સ્નના બાળુઅંધનું ધરણું પહેરેલું છે. ૧૭. મોટાં નેત્રછે, શરીરે પાતળી છે, પુષ્ટ અને જાંચી છાતી છે એવી તે કન્યા પોતાની પ્રભાથી રાત્રીને વખતે ગૌતમની દ્રષ્ટિને ચોરેછે ૧૮. હે મહારાજ, પૂર્વે કશ્યપના કુળમાં સંપત્તિનું આજ્ઞણ થયો, તેનો પુત્ર વેદને જાણવાવાળો સુનીથ થયો. ૧૯. તપ તથા અધ્યયનમાં તત્પર, પવિત્ર, યજ્ઞમાં કુશળ, વિધિ પ્રમાણે વેદ બાળીને બ્રહ્મચર્ય વ્રતને અને ગુરૂની આજ્ઞાથી ગૌતમ ગોત્રની કન્યા વિધિ પ્રમાણે પરણ્યો. ૨૦. હે રાજ, તે કન્યા સુંદર, સદાયરણી, પતિ ઉપર પ્રીતી રાખનારી, તથા સાચુ સસરાના ચરણમાં નમવામાં તત્પર હતી. ૨૧. તેનું નામ સુનંદા હતું; તે સગાં વહાંલાંને આનંદ દેવા વાળી હતી; હે રાજ, યૌવન અવસ્થા વાળી તે કન્યા મિત્રપતિની સેવા કરે છે. ૨૨. હમેશાં પ્રિય ભાષણથી અને પાદ સેવનથી તે બાળા આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલીને પતિની મરજી સાચવતી હતી. ૨૩. પતિની સેવા કરતાં ઘણો લાંબો કાળ વીત્યો, પણ તે પાતળા પેટવાળી સ્ત્રી પોતાને ગર્ભ રહેવાનો સંભવ જોતી નથી. ૨૪. હે રાજ, સુનીથ આજ્ઞણનું મન પણ વિષાદથી આકુળ થયું; તે ચતુર આજ્ઞણે પુત્ર ઉત્પત્તિને માટે વિચાર

કર્યો. ૨૫. રૂપાળી અને કુલિન એવી પોતાની પ્રિયાને પોતાથી ઉત્પન્ન થ-
એલ એવો પ્રિય પુત્ર ન દેખવાથી લોકોમાં હું ધિક્કારને પામું છું. ૨૬.
પુત્ર વિના કદાચિત માણસોની લોકોમાં ગતિ નથી; જે પ્રબળ ઉત્પન્ન નથી
કરતો તેનું વીર્ય વૃથા જાયછે, એમ લોકોમાં કહેવાયછે. ૨૭. તેટલા માટે
પુત્ર ઉત્પત્તિને માટે મારે યત્ન કરવો જોઈએ; માણસ પુત્ર ઉત્પન્ન નથી
કરતો તે મોક્ષ ગતિની ઇચ્છા કરી શકતો નથી. ૨૮. પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા
વાસ્તે જપ, તપ, હોમ મેં કર્યા નથી, કે જેથી કરીને યોગ્ય પુત્રની પ્રાપ્તિ
થાય. ૨૯. હું નરોત્તમ, એ વિચાર કરતાં તેને શુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. ૩૦. આ
યોગેશ્વરી દેવી આ લોકમાં ફળ દેવા વાળીછે, તેટલા માટે પુત્ર પ્રાપ્તિને માટે
દેવીની આરાધના કરીશ. ૩૧. પછી પોતાની પ્રિયા સુનંદા જેણે ભોગ છોડી
દીધોછે તેની સાથે સુનીથ પુત્રની ઇચ્છાથી ત્ર્યંબકસરને કાંઠે ગયો. ૩૨.
હું રાજા ત્યાં યોગેશ્વરી દેવીની આરાધના કરવાની ઇચ્છાથી તે બ્રાહ્મણ પ-
ર્ણકુટી બાંધીને અગ્નિ પ્રદક્ષિણા કરતો બેઠો. ૩૩. ત્યાં ત્રણ વખત સ્નાન
કરીને મહાદેવના તીર્થમાં એકાગ્ર ચિત્તથી અગ્નિમાં હવિ હોમેછે અને દિ-
વસને અંતે પાણી પીએછે. ૩૪. તીર્થોદક સ્નાન કરીને સુંદર સુગંધી પુષ્પો
વડે નિત્ય પ્રીતિ વડે સુનીથ દેવીની પૂજા કરેછે. ૩૫. હું રાજા, ભરતારની
આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવા વાળી સુનંદા જળાહારથી પક્ષના આદિમાં ચંદ્રની
કળાની પેડે શરીરે કૃશ થઈ ગઈ. ૩૬. તે શુદ્ધિમાન સુનીથ એ પ્રમાણે
સ્ત્રી સહીત તપ કરતો હતો એવામાં ગાર્હપત્યના કુંડમાંથી અમૃતની ધારાની
પેડે દીધિતિ ઉત્પન્ન થયા. તેમાંથી હાથમાં સોનાના દંડ વાળી ઘોળાં વસ્ત્ર
વાળી અને ઘોળાં પુષ્પ અને ચંદનના લેપન વાળી કન્યા તે મધ્યેથી નીકળી.
૩૮. (તે કન્યા) પ્રસન્ન વદનવાળી, સુંદર ભ્રમરો વાળી હાસ્ય કરવાથી ભિન્ન
શ્રવેણાં હોવાથી ઉત્તમ કુંડળ વાળી અને રત્નમય આંગુળધનું ઘરેણું ધારણ
કરવા વાળી છે. વિશાળ લોચનવાળી, તથા પુષ્ટ અને કિન્નત છાતીવાળી તે
દેવી પોતાની પ્રભાથી સૂર્યની કાંતિની પેડે દ્રષ્ટિને હરેછે. ૪૦. સુનીથ પણ
મધ્યરાત્રિએ તેને વધારે કાંતિવાન જોઈને તે દેવીએ એવો નિશ્ચય કરીને
આ સ્તોત્ર મનમાં બોલ્યો. ૪૧.

સુનાથનું સ્તોત્ર.

દુર્દાંતદનુજાનીકભારાર્ત્તાભૂરિયંપરા ।

લીલયેવોદ્ધૃતાદેવિવિભ્રત્યાસૌકરંવપુઃ ॥ ૪૨

સત્ક્રિયાત્વંસતામંતઃ સ્થિત્યાનિત્યંસુરેશ્વરિ ।
 આપ્યાયસિભૂતાનિકાલેવૃષ્ટિરિવક્ષિતૌ ॥ ૪૩
 મહાર્ણવજલાધારાઆક્રાંતાકુલપર્વતૈઃ ।
 વિભ્રતીલોકસંઘાતંપ્રાપ્યત્વાંનનિમજ્જતિ ॥ ૪૪
 રુધિરાસ્થિવપાકીર્ણમાંસપિંડમયંવપુઃ ।
 કુંડલિન્યાઃસ્વરુપેણસ્થિતાચેષ્ટયસેભૃશં ॥ ૪૫
 શરીરિણાંશરીરાણિનાડિભિસ્ત્વમિડાદિભિઃ
 કરોષિરસપુષ્ટ્યાયૈવનાનિવેદુરંશુભિઃ ॥ ૪૬
 નિત્યંનાશોદયોદૃષ્ટાધનાદીનાંહિદેહિનઃ ।
 નમોહાત્પ્રતિવર્ત્તેત્વદ્દામાયાગુણેનવૈ ॥ ૪૭
 કરૈઃપ્રોતમિવાકિસ્યવિશ્વમેતચ્ચરાચરં ।
 ત્વહિભૂતિભિરાવ્યાપ્તંબહ્મપર્યંતમંચિકે ॥ ૪૮
 સ્વધારુપેણપિતિરઃસ્વાહારુપેણદેવતા ।
 શ્રાદ્ધયાગાદિસંબંધાત્પુણાસિસતતંભુવિ ॥ ૪૯
 મેરુશૃંગેપુરાશંભુર્યોગિનીભિઃપશુઃકૃતઃ ।
 ત્વયાદેવિપરિત્રાતઃક્ષિપ્રપ્રેત્યાશિવાચલાત્ ॥ ૫૦
 ગાયત્રિદેવમાતાત્વંશ્રુતિસ્ત્વંલોકપાવની ।
 શબ્દાત્મિકાત્વમેવાસિમાતઃસદ્સદાત્મિકે ॥ ૫૧
 યત્કીચદ્રસ્તુભૂતંહિવિદ્યતેત્રિગુણાત્મકં ।
 યોગેશ્વરીસમસ્તંતત્ત્વદિચ્છાશક્તિસંભવં ॥ ૫૨
 પુત્રલિપ્સુરહંદેવિ સંતતિચ્છેદશંકયા ॥

• અદ્યત્વાંસરણંપ્રાપ્તઃ પ્રસીદપરમેશ્વરિ ॥ ૫૩

સુનીત્ર—હે દેવી, લીલાવટે વાસલ રૂપ શરીર ધારણ કરીને દુષ્ટ
 દૈત્યોની સેનાના ભારથી પીડાતી આ મોટી પૃથ્વીનો તું ઉદ્ધાર કર્યોછે. ૪૨
 હે સુરેશ્વરી, તું સત્કાર સહીત સજ્જન ભાણુઓના અંતઃકરણમાં નિત્ય વાસ
 કરી રહીછે. વખતપર પૃથ્વીને વિષે વૃષ્ટિ વડે પ્રાણીઓને તું તૃપ્ત કરેછે.

૪૩. માલાસાગરના જળને ધરવા વાળી, શ્રેષ્ઠ પર્વતોથી આકાંત થએલી અને લોકના સમુદાયને ધારણ કરતી પૃથ્વી તને પ્રાપ્ત થવાથી દુખતી નથી. ૪૪. ક્ષિત્ર, અસ્થિ, અને આમડીથી પરિવૃત્ત અને માંસમય શરીરની દુર્લભી શક્તિ સ્વરૂપે તું ઘણી ગતિ આપેછે. ૪૫. ચંદ્રના કીરણોથી જેમ જાડમાં રસ પુષ્ટિ થાયછે, તેમ માણસોના શરીરમાં ઋદ્ધાદિ નાડી વડે રસની પુષ્ટિ તું કરેછે. ૪૬. માણસો ધનાદિનો નિત્ય નાશ અને ઉદય જોઈને માયા શુભૃથી બાંધેલા હોવાથી પાછાં વળતાં નથી. ૪૭. હે અંબિકે, સૂર્યના કીરણોથી વેરાએલું હોય તેમ આ ચરાચર વિશ્વ બ્રહ્મ પર્યંત તારી લીલાથી વ્યાપ્ત થયુંછે. ૪૮. સ્વધા રૂપે પિત્રિયોનું, અને સ્વાદા રૂપે દેવતાઓનું શ્રાદ્ધ યાગાદિથી કરીને હમેશાં પૃથ્વીમા પોષણ કરેછે. ૪૯. પૂર્વે મેં પર્વતના શિખર ઉપર દેવીઓએ મહાદેવને પશુ કર્યા હતા, ત્યારે હે દેવી, તે શિવાચળ પર્વતપરથી જલદી આવીને તેને ખચાવ્યા હતા. ૫૦. તું ગાયત્રિ દેવતાઓની માતા, કૃતિ, લોકને પાવન કરવાવાળી, વેદ રૂપ, તથા સ્થૂળ સૂક્ષ્મ રૂપવાળી છો. ૫૧. હે યોગેશ્વરી, જે કાંઈ ત્રિગુણાત્મક વસ્તુ છે, તે સર્વ તારી હસ્થ શક્તિથી થયુંછે. ૫૨. હે દેવિ, વંશ જવાની શંકાથી હું પુત્રને માટે આતુર છું તેથી આજ તારે શરણે આવ્યો છું, માટે હે પરમેશ્વરી, પ્રસન્ન થા. ૫૩.

॥ શ્રી યોગેશ્વરી ઉવાચ ॥

પુત્રસ્તેભવિતાવત્મ વિત્તાધ્યયનસંયુતઃ ।

યાયજૂકોવિદાંશ્રેષ્ઠઃસુહૃલ્લોચનચંદ્રમા ॥ ૬૪

હે વત્સ, તારે ધન અને વિદ્યાથી સંયુક્ત, યજ્ઞાદિ કરવાવાળો, વિદ્વાનામાં શ્રેષ્ઠ, અને સગાંનાં નેત્રને ચંદ્રમા તુલ્ય એટલે આનંદ દેવાવાળો પુત્ર થશે. ૫૪.

ઇદંભવત્કૃતંસ્તોત્રં પઠતઃપુરુષોમમ ।

સંતતિઃપુત્રપૌત્રસ્ય ભવિષ્યતિનસંશયઃ ॥ ૬૫

આ તારું કરેલું સ્તોત્ર મારી આગળ બોલનારને નિશ્ચે પુત્ર પૌત્રાદિ સંતતિ થશે. ૫૫.

ઇતિમુનીથાવિરચિતં શ્રીયાંગેશ્વરીસ્તોત્રં ॥

મુનીથનું રચેલું શ્રી યોગેશ્વરી સ્તોત્ર સંપૂર્ણ.

* ત્રણ નાડીછે, ઇડા, પીંગળા અને શુક્રમ્ણા.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्त्वांतर्दधेदेवी योगेशायोगिनांप्रिया ।
 सुनीथोऽपिततोमूर्ति देव्यास्त्रैयंबकंतटे ॥ ५६
 अर्चयामासविविधैःपुष्पगंदानुलेपनैः ।
 विस्मयोत्फुल्लनयनः संप्रहृष्टनूरुहः ॥ ५७
 ततःसुनदयासाद्धं जगामनिजमालयं ।
 अथसंचत्सरेप्राप्ते पुत्रस्तस्यमहात्मनः ॥ ५८
 योगेश्वरीप्रसादेन जातोवंशविवर्द्धनः ।
 यूपैःपुलकितंचक्रे येनत्रैयंबकंसरः ॥ ५९
 एवंप्रभावासादेवी जगन्नित्याजगद्धिता ।
 त्रैयंबकीसरस्तीरे चिरंबसतिभूमिप ॥ ६०
 धन्यास्तेमानवालोके कीर्तनीयामनीषिणां ।
 येषांयोगेश्वरीदेवी कुलेऽभूदधिदेवता ॥ ६१
 माहात्म्यमिदमीशाया योगेश्वर्याःश्रुणोतियः ।
 नतस्यपुत्रदौस्थ्येन वैमनस्वंभवेत्कुचित् ॥ ६२

વસિષ્ઠ—એવું કહીને યોગેશા અને યોગિયોને પ્રિય દેવી અંતર્ધ્યાન
 થયાં, અને પછી સુનીથે પણ વિસ્મય પામવાથી નેત્ર ખુલ્લાં કરીને તથા
 લપંથી શેમાંચિત થઈને વિધ વિધ પુષ્પ અને સુગંધિ પદાર્થો વડે ત્રૈયંબક-
 સરને કાઠે દેવીની મૂર્તિની પૂજા કરી. ૫૬-૫૭. પછી સુનદાની સાથે પો-
 તાને ઘેર ગયો. એક વર્ષ પછી યોગેશ્વરીની કૃપાથી વંશને વધારવા વાળો
 પુત્ર તે મહાત્મા સુનીથને થયો; તેણે યજ્ઞધંભોથી ત્ર્યંબકસરને શોભાવમાન
 કર્યું. ૫૮-૫૯. હું રાજા, એવાં પ્રભાવવાળાં અને નજાતમાં નિત્ય એવાં તે
 દેવી ત્ર્યંબકસરને તીરે લાંબો કાળ સુધી વાસ કરેછે. ૬૦. જોઓના કૃણમાં
 યોગેશ્વરી દેવી અધિદેવતા છે, તે માણસો લોકને વિષે ધન્યછે; તેઓ વિદ્વા-
 નોથી પણ વખાણ કરવા લાયકછે. ૬૧. પાર્વતી એવાં યોગેશ્વરી દેવીનું આ
 મહાત્મ્ય જે સાંભળેછે, તેને પુત્રના દુઃખ વડે કદિ પણ ઉદ્વેસ થવું પડતું
 નથી. ૬૨.

इति श्री स्कंदपुराणे कौशोति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य-
विभागे तृतीये परिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये योगेश्वरी महात्म्यं
नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

ये प्रमाणे स्कंदपुराणानीं कोशोती संहिता भांडेना ब्राह्म्यवि-
भागेना तृतीये परिच्छेदेना श्रीमालमाहात्म्यमां “ योगेश्वरी भांडात्म्य ” नामे
पंद्रहो अध्याय पूरे थयो. १५.

॥ अथ शोडशमोऽध्यायः ॥

अध्याय १६ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेन्महाराज तीर्थप्रापप्रणाशनं ।
दुर्लभं मनुजानां हि कृष्णनामाङ्कितं सरः ॥ १
पुरादैवेन दैत्येयान् निहत्य जगतीपते ।
स्वेदविन्दुपरीतेन यत्रास्नायि मधुद्विषा ॥ २
दैत्योरुतटनिक्षेपात् विस्पन्दिरुधिरप्लुतं ॥
चक्रं पद्मालयामास कैटभारिररिंदम ॥ ३
नाम्ना कृष्णसरस्तेन गीयते मुनिसत्तमैः ।
तत्र र्षयः प्रशंसन्ति मधुदानं सपायसं ॥
विप्राय वेदविदुषे दक्षिणां धेनुरुपिणीं ॥ ४
यस्तत्र कुरुते स्नानं राजन्नेकादशीदिने ।
शुक्लेन तस्ममायस्य पक्षे शुद्धमतिपुमान् ॥ ५
सुभुक्तवा विपुलान् भोगान् भुविकीर्तिमवाप्य च ॥
स्तूयमानः सुरगणैर्विष्णुलोकं गच्छति ॥ ६
तदेव कृष्णसरः श्रेष्ठं काकवाराहसेवनात् ।
अद्यापि कीर्त्यते मर्त्यैः काकवाराहसंज्ञया ॥ ७

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે મહારાજ, ત્યાર પછી પાપને નાશ પમાડનાર તીર્થ મનુષ્યોને દુર્લભ અને કૃષ્ણના નામવાળાં સરોવર પ્રત્યે જવું. ૧ જ્યાં હે રાજા દૈત્યોને હણી પરશવાનાં બિંદુવડે યુક્ત એવા દેવ શ્રી કૃષ્ણે સ્નાન કર્યું હતું. ૨ હે શત્રુને દમનાર, જે ઠેકાણે કૈટભ દૈત્યના શત્રુ શ્રી કૃષ્ણે દૈત્યના સાથળ રૂપિ કાંઠા ઉપર પડવાથી વહેતા રૂધિર વડે બિંબાયેલું ચક્ર ધોયું હતું. ૩ તેથી શ્રેષ્ઠ મુનિઓ નામથી તેને કૃષ્ણ સરોવર કહે છે અને તે તીર્થમાં ઋષિઓ, વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણને ઘાત સહિત મધનું દાન કરવું, તથા ગાયની દક્ષિણા આપવી, તેને વખાણે છે. ૪ હે રાજા, જે શુદ્ધ પુદ્ગિવાળો માણસ ત્યાં માધ માસના શુક્લપક્ષમાં એકાદશીને દિવસે સ્નાન કરે છે, તે પૃથ્વીમાં મોહોટા ભોગ ભોગવી, તથા કીર્તિ પામીને દેવતાઓના સમૂહોએ વખાણેલા વિષ્ણુ લોકમાં જાય છે. ૫-૬ તેજ શ્રેષ્ઠ કૃષ્ણ સરોવર કાગડા અને વરાહના સેવવાથી આજ પણ મનુષ્યો તેને કાક વારાહની સંજ્ઞાવડે બોલાવે છે.

॥ માન્ધાતોવાચ ॥

કથંકૃષ્ણસરોરાજનૃકાકવારાહતાંગતમ્ ।

एतदाचक्ष्वसर्वमेपरंकौतूहलंहितम् ॥ ૮

માંધાતા બોલ્યા કે, હે રાજા, કૃષ્ણ સરોવર કેવી રીતે કાકવારાહ પણાને પાંખે, એ સર્વ મને કહો, કારણ કે તે મોહું કૌતુહલ છે. ૮

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

શ્રુણુરાજનૃકથાંદિવ્યાંવિસ્મયાનન્દકારિણીં ।

યાંપુરાકથયામાસદેવર્ષિર્મનનારદઃ ॥ ૯

આસીશતધનુર્નામધાર્મિકઃપૃથિવીપતિઃ ।

તસ્યપત્રીવિશાલાક્ષીનામ્નાશૈવ્યેતિવિશ્રુતા ॥ ૧૦

પતિભક્તિપરાસાધ્વીમદ્દામામાપ્રિયંવદા ॥ ૧૧

સકદાવિચયાસાદૃરાજારાજીવલોચન ।

માર્ગીરથયાજલેસ્નાતુંકાર્તિકયામગપતિકલ ॥ ૧૨

मुकुन्दचरणाम्भोजभ्रमरीभूतमानसः ।
 ददर्शजलकल्लोलमालिनीमथजान्हवीं ॥ १३
 सुधावत्सुमनोहारिवारिविक्षेपतीमुहुः ॥
 सारसानांतटस्थानालोलकल्लोलपाणिभिः ॥ १४
 स्वागतंकिलजल्पन्तीमुनिभ्योऽंसकूजितैः ।
 सुप्तपङ्केरुहव्याजाद्वन्धाञ्जलिमिवस्थितां ॥ १५
 पापपङ्कोचनिमग्नमुद्धरन्तीजगद्वलात् ।
 तामुपेत्यनृपस्तानचकारसहशैव्यया ॥ १६
 सन्तर्प्यतत्रपितरोदेवानभ्यर्च्यभक्तितः ।
 दत्त्वादानानिविप्राणामुत्ततारजदीजलात् ॥ १७
 आगच्छताथमार्गेणनगरंप्रतिभूभुजा ।
 तेनपाखण्डिनासाद्धं चक्रेसम्भाषणंनृप ॥ १८
 राज्ञीत्वधोमुखीभूयदूरेगत्वाव्यतिष्ठत ।
 तस्यपापस्यसंलापाद्विष्णुभक्तोपिभूपतिः ॥ १९
 राजनृदेहान्तरेसोथवियोनिंसमपद्यत ।
 तमन्वगाद्वरारोहाशैव्यामेतन्नरेश्वर ॥ २०
 राज्ञीजातिस्मराजाताविदर्भाधिपतेष्टहे ।
 दयितस्यस्मरन्तीसानवृणोतिवरंपरं ॥ २१
 यत्रयत्रवियोनिस्थंभर्तारिंवेत्तिसुन्दरी ।
 तत्रतत्राभिगम्यासौप्रबोधयतिसूनृतैः ॥ २२
 वियोनित्वक्रमेणैवराजाकाकात्वमागतः ।
 आचारीसचपाखण्डीग्रामसूकरतांगतः ॥ २३
 अथतौनृपशार्दूलसमेयातांपरस्परं ।
 श्रीमालंक्षेत्रमासाद्यतत्रापिचसरस्तटे ॥ २४
 काकोपिभक्षमाद्ययजोशन्तीमूशिकांनृप ।
 काककृष्णसरस्तीरेन्यग्रोधतरुमाश्रितः ॥ २५

કોશન્તીકમ્પમાનાંતાંમૂષિકાંપ્રાણશક્કયા ।

યાવત્કાકઃપદાક્રમ્યદન્તિચંચુપુટેનૈ ॥ ૨૬

તાવત્સપ્તુર્ધુરારાવંકુર્વાણોગ્રામશૂકરઃ ।

કર્દમસ્તોમલિપ્તાંગઃપ્રાપ્તસ્તત્રવિશાંપતે ॥ ૨૭

આરાવમથશુશ્રાવન્યગ્રોધેમૂષકીકૃતં ।

તત્રહન્તુમુપક્રાન્તંવનકાકંદદર્શચ ॥ ૨૮

સતસ્યાલોકનાદેવમૂષકયાગ્રામશૂકરઃ ।

પરિશીલિતયાપૂર્વમૂષકયાવિવશીકૃત ॥ ૨૯

યદભ્યસ્તંભવેત્પૂર્વમનોવાક્રાયકર્મભિઃ ।

ભવાન્તરસહસ્રેપિરાજંસ્તન્નાતિવર્તતે ॥ ૩૦

તમુવાચતતઃકોલઃકાકોલંમાંસલોલુપં ।

ઉચ્ચૈર્માનુષ્યયાવાચાદયાભર્માર્થયુક્તયા ॥ ૩૧

પસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, દિવ્ય અને વિરમય તથા આનંદને કરવાવાળી કયા સાંભળો, જે કયા પૂર્વે અને દેવર્ષિ નારદે કહી હતી. ૯ શતધનુ નામે ધાર્મિક રાજા હતો, અને શૈબ્યા નામે વિખ્યાત વિશાલ નેત્રવાળી તેની સ્ત્રી હતી; તે પતિની ભક્તિ કરવામાં તત્પર, મહા ભાગ્યવાળી, પ્રિય બોલનાર અને પતિવ્રતા હતી. ૧૦ ૧૧ હે કમળ સરખાં નેત્રવાળા રાજા, તે રાજા કોઈ વખતે તે શૈબ્યા સાથે કાર્તિક માસની પૂર્ણિમાને દિવસે ગંગાના જળમાં સ્નાન કરવા ગયો. ૧૨ શ્રી કૃષ્ણના ચરણ કમળમાં જમર સરખાં મનવાળા તે રાજાએ, જળના મોજા રૂપિ માળા વાળાં, કાંડા ઉપરનાં સારસ પક્ષિઓ તરફ ચંચળ મોજા રૂપિ હાથવડે અમૃત સરખાં અતિ મનોહર જળને વારંવાર ઉડાડતાં, હંસના શબ્દોવડે મુનિઓને સ્વાગત પ્રશ્ન પુછતાં, ખીડાઈ ગએલાં કમલોના મિત્રથી જેમ હાથ જોડી રાખેલા હોય તેમ રહેલાં, અને પાપ રૂપી ગારામાં બુડેલાં જગતને બળથી બહાર કાઢતાં, એવાં ગંગા જોયા. હે રાજા, તે પ્રત્યે જ્યાં તે રાજાએ શૈબ્યા સહિત સ્નાન કર્યું. ૧૩ ૧૪ ત્યાં ભક્તિથી પિતૃનું તર્પણ કરી, દેવતાઓનું પૂજન કરી, તથા આલ્મજીને દાન આપી, નદિના જળમાંથી તે રાજા બહાર નીકળ્યો. ૧૭ હે રાજા, માર્ગમાં આવતાં તે રાજાએ શેહર પ્રત્યે એક

પાખંડિ માણસની સાથે ભાષણ કર્યું. ૧૮ ત્યારે રાજની સ્ત્રી તેો નીચું મોટું કરી દૂર જઈ ઉભી રહી. હે રાજ, તે પાખી માણસની સાથે ભાષણ કરવાથી વિષ્ણુનો ભક્ત છતાં તે રાજ ખીજ દેહમાં ખસાય ચોનિને પામ્યો; અને સુંદર અંગવાળી શૈલ્યા પણ રાજના પ્રેત પાછળ ગઈ. ૧૯ ૨૦ તે રાણી પોતાની જાતિનું સ્મરણ કરી વિદર્ભ દેશના અધિપતિને ઘેર ઉત્પન્ન થઈ, અને પોતાના પ્રિય પતિને યાદ કરતી તે સ્ત્રી ખીજ વરને વરતી નથી. ૨૧ અને જ્યાં જ્યાં ખીજ ચોનિને પામેલા પતિને સુંદરી (શૈલ્યા) જાણે છે, ત્યાં ત્યાં જઈને એ સત્ય અને હિતકારી વચનો વડે બોધ કરે છે. ૨૨ વિયોનીપણાના ક્રમે કરીને રાજ કાગડાપણાને પામ્યો અને આચારી એવા તે પાખંડી ભુંડપણાને પામ્યો. ૨૩ એ પછી, હે રાજ, તે બેડ શ્રીમાલ ક્ષેત્રને પામ્યાં, તેમાં પણ તલાવને કાંઠે જઈ એક ખીજને મળ્યાં. ૨૪ હે રાજ, કાગડો પણ એક ખુમો પાડતી ઉદરડીને ભક્ષ માટે પકડી, કાક કૃષ્ણ સરોવરને કાંઠે વડના જાડનો આશ્રય કરી બેઠો. ૨૫ પ્રાણના ભયવડે બરક્તી અને કંપતી તે ઉદરડીને પગવડે દાખીને ચાંચથી કાકડો મારવા જાય છે એટલામાં હે રાજ, ધુર ધુર શબ્દ કરતો અને અંગે ગારથી ભરેલો ભુંડ પણ ત્યાં આવ્યો. ૨૬ ૨૭ આવીને વડ આમળ ઉદરડીએ કરેલો શબ્દ સાંભળ્યો તથા ત્યાં મારવાને તૈયાર થઈ રહેલા વનના કાગડાને જોયો. ૨૮ પૂર્વે પ્રાપ્ત થયેલ ઉદરડીએ વશ કરેલો તે ભુંડ તે ઉદરડીને જોતાંજ વશ થઈ ગયો. ૨૯ હે રાજ, પૂર્વે જે મન, વાણી, શરીર, અને કર્મવડે અભ્યાસ કરેલું હોય, તે હજારો જન્મ વિષે પણ જાતું નથી. ૩૦ પછી માંસમાં લુપ્થ થયેલા કાગડા પ્રત્યે દયા અને ધર્મના અર્થવડે યુક્ત એવી મનુષ્યની વાણીથી ઊંચે સ્વરેથી ભુંડ બોલ્યો. ૩૧

॥ શૂકરઉવાચ ॥

મુઞ્ચમુઞ્ચદુરાચારકાકમૂષકબાલિકાં ।

પ્રાણિનાં વધકર્તારઃ સુખં વિન્દન્તિ ન કચિત્ ॥ ૩૨

વ્યથાય ત્યાત્મનોદેહે પ્રહારૈઃ કાક જાયતે ।

તથા ભવેત્પરસ્યા પિકોર્હિ સેત્પ્રાણિનસ્તતઃ ॥ ૩૩

ઉદર્કકટૃકાદસ્માદ્દિસ્તાદ્વિરમકર્મણઃ ।

અસ્યા માંસેન તે મૃદતી પ્તર્નાત્યન્તિકી ભવેત્ ॥ ૩૪

અન્યૈરન્નાદિભિરપિશ્રીયમાણસ્યદેહિનઃ ।

નમશંસન્તિવિદ્વાંસોમાંસાર્થેપ્રાણિનાવધં ॥ ૩૫

અસ્થિરસ્યશરીરસ્યપુષ્ટ્યર્થેકઃપુમાનિહ ।

હિંસ્રેણકર્મણાકાકહન્યાલોકમિમંકચિત્ ॥ ૩૬

કર્મોર્મિભિરસંખ્યેયૈઃકૃર્વતોઽસ્યગતાગતં ।

સંસારેસુલભઃકાયઃપુણ્યમેકંહિદુર્લભમ્ ॥ ૩૭

કૃચ્છ્રાણિયઃપરસ્યાર્થેપ્રાપ્નોતિસુમહાન્સપિ ।

સ્પૃહયન્તિસદાતસ્મૈસાધવઃસર્વદેહિનઃ ॥ ૩૮

પાપેનકર્મણાકાકકાકત્વમભવત્તવ ।

પુનઃપાપાનિકુર્વાળોગન્તાનારકિર્ણિગતિં ॥ ૩૯

ધર્મશાસ્ત્રાર્થસંયુક્તમાકર્ણ્યવચનંમમ ।

શુભેચ્છાયદિતેકાકમુચ્ચતત્મુષિકામિમાં ૪૦

ભુંડ બોલ્યો કે, હે દુરાચારી કાગડા, ઊંદરડીને મુકી દે ! મુકી દે ! કારણ કે પ્રાણિઓનો વધ કરનારા નરો ક્યાંય પણ સુખ પામતા નથી. ૩૨ હે કાગડા, જે રીતે પોતાના દેહમાં પ્રહારોવડે પીડા થાય છે, તે રીતે બીજાને પણ થાય; માટે કોણ પ્રાણિને હણે ? ૩૩ હે મૂઠ, આવતા વખત વિષે કંટક (કાંટા) રૂપ અને હિંસાવાળાં એવાં આ કર્મથી વિરામ પામ, અને આનાં માંસવડે તને અતિ તૃપ્તિ નહિ થાય. ૩૪ બીજાં અન્ન આદિ પદાર્થોવડે કરીને પણ પોપણુ કરાતા દેહિને (પ્રાણિને) માંસને માટે પ્રાણિનો વધ કરવો, તેને વિદ્વાન પુરૂષો વખાણતા નથી. ૩૫ હે કાગડા, અસ્થિર શરીરનાં પોપણુ માટે કયો પુરૂષ આહિં હિંસાવાળાં કર્મ કરી કોઈ ઠેકાણે પણ આ લોકને હણે છે ? ૩૬ અસંખ્ય કર્મ રૂપિ મોળાઓવડે જાતું આવતું કરનારા માણસને સંસારમાં શરીર સુલભ છે પણ એક પુણ્ય દુર્લભ છે. ૩૭ જે માણસ પરને માટે અતિ મોટાં પણ દુઃખ પામે છે, તેની સર્વ સારાં પ્રાણિઓ નિરંતર ધમ્મણ કરે છે—આહે છે. ૩૮ હે કાગડા, પાપ કર્મ વડે તને કાગડાપણું થયું છે, અને કરીને પણ તું પાપ કરે છે, માટે તું નરકની ગતિને પામીશ. ૩૯ હે કાગડા, ધર્મશાસ્ત્રના અર્થવડે યુક્ત માંસ વચન સાંભળી, જે તને કલ્યાણની ધમ્મણ હોય તો આ ઊંદરડીને મુકી દે. ૪૦

॥ વાયસઉવાચ ॥

મક્ષોયંવિહિતઃપૂર્વમસ્માકંચલુવેશસા ।

ગ્રામશૂકરજીવામોવયંતેનવૈનાન્યથા ॥ ૪૧

નતથાતૃપ્તિરસ્માકંચલિભિર્મૃદ્ધમેધિનાં ।

પિશિતેનયથાલોકેસ્યાદતોહન્મિમૂષિકાં ॥ ૪૨

કાગડો બોલ્યો કે, હે ભુંડ, પૂર્વે બ્રહ્માએ આજ અમારે ભક્ષણ (ખાવાનું) કરેલું છે અને અમે તેથીજ છતીએ છીએ, બીજો કોઈ પ્રકારે જીવતા નથી. ૪૧. જેવી રીતે જગતમાં માંસવડે અમને તૃપ્તિ આપે, તેવી રીતે મૃદસ્થોના આપેલાં બલિદાનોવડે પણ તૃપ્તિ ન થાય, એટલા માટે ઊંદરડીને મારું છું. ૪૨.

॥ વસિષ્ઠઉવાચ ॥

एवंविवदतोस्तत्रकाकशूकरयोस्तयाः ।

उवाचमूषिकाराजन्मन्दंમન્દંભયાતુરા ॥ ૪૩

વસિષ્ઠ—હે રાજા, એ પ્રમાણે જ્યારે તે કાગડો અને ભુંડ વાદ કરતા હતા, ત્યારે ભયવડે આતુર ઊંદરડી ધીરે ધીરે બોલી. ૪૩

॥ મૂષકયુવાચ ॥

मुञ्चमांकाकमाहिंसिमुमुक्षन्तीमसूत्रस्वयं ।

निर्विण्णार्स्मिभृशंपापादस्मान्મૂષકજન્મનઃ ૪૪

अस्मिन्नेववरेतीर्थेकृष्णस्यदयितेशुभे ।

ત્યક્ષ્યામ્યહંનસન્દેહઃપાપદગ્ધંકલેવરં ॥ ૪૫

ઊંદરડી હે કાગડા, મારી મેળે હું પ્રાણને તજી દેવા ઇચ્છું છું. માટે મને મારમાં. વલિ આ અતિ પાપી ઊંદરના જન્મથી હું વૈરાગ્ય પામી છું. ૪૪ કૃષ્ણને પ્રિય, કલ્યાણકારી, અને ઉત્તમ એવા આ તીર્થમાં હું પાપ વડે દાઝેલાં શરીરને છોડી દઉં. ૪૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

નિશમ્યવચનં રાજન્ તસ્યા વાયસશૂકરૌ ।

પ્રાગલ્ભમિવ જલ્પન્તૌ વિસ્મયાદિદમૂચતુઃ ॥ ૪૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, તેનું વચન સાંભળી કાગડે અને બુંડ બગાડનું વચન, બોલતી બોલતી ઊંદરડીની પ્રત્યે વિસ્મયથી આ વચન બોલ્યા. ૪૬.

॥ વાયસશૂકરાવૂચતુ ॥

મૌષિકીયો નિમાસાદ્ય તથા સ્વલ્પમિદં વયઃ ।

મ્મલ્ભંભાષયાનાં સિદ્ધૌ દિત્વં કાસિકસ્ય વા ॥ ૪૭

કાગડો તથા બુંડ—તું ઊંદરથી જન્મ પામેલી છે તથા આ તારું વય ન્હાનું છે છતાં મોટાબધાનું બોલે છે માટે તું કાણુ, અને કાની છે તે કહે. ૪૭.

॥ મૂષકયુવાચ ॥

ઇતો જન્મનિર્ણયમ્ ભૂવં બ્રાહ્મણગિભા ।

કુલશીલસમાચારાભર્તુઃ શુશ્રૂષણેરતા ॥ ૪૮

સાકદાચિદ્વયસ્યાભિઃ સમમેકાદશીદિને ।

ગતાદેવં નમસ્કર્તુમિદ્વારાહરુપિણમ્ ॥ ૪૯

સખ્યસ્તાવિવિધાન્ ગન્ધાનાં હર્તાન્ નિહરિહેતવે ।

સમર્પ્ય મમ લોલાક્ષ્યો વીક્ષિતું નર્તકીયયુઃ ૫૦

ગતાસુ તાસુ કાલાસુ દેવતાર્થમુપાહતં ।

કર્પૂરમહમેતસ્યા હત્વાક્ષિપવતીમુખે ॥ ૫૧

તેન પાપેન જાતાસ્મિ શ્રીમાલેઽત્ર વૈ મૂષિકા !

एतद्वाक्यं कथितं सर्वपूर्वजन्मनियत्कृतम् ॥ ૫૨

ઊંદરડી-બોલી કે, આ જન્મથી પૂર્વ જન્મમાં હું કુતરનાં આચાર પ્રમાણે ચાલવા વાળા સ્વામિની સેવામાં પ્રીતિ વાળી, સારી બ્રાહ્મણી હતી.

૪૮. એવી હું કોઈ વખતે અગ્નીઆરશને દિવસે સમાન સમાન સાહેલીઓ સાથે અહિં વરાહરૂપ ધારણ કરનારા દેવને નમસ્કાર કરવા આવી હતી. ૪૯. પછી ચંચળ નેત્રવાળી તે સખીઓ ભગવાનને માટે આણેલા જુદી જુદી જાતના સુગંધવાળા પદાર્થો મને સોંપી નૃત્ય કરનારી વેશ્યાને જોવા ગઈ. ૫૦. જ્યારે તે બાલકીઓ ગઈ ત્યારે દેવતાને માટે આણેલા એના કપૂરને લેઈ મેં મોઢામાં નાંખ્યો. ૫૧. તે પાપે કરીને હું આ શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાં ઊંદરડી થઈ છું. આ સર્વ પૂર્વ જન્મમાં જે કર્યું હતું તે તમોને કહ્યું. ૫૨.

॥ તાવૂચતુઃ ॥

તથાપિકર્મણાકેનસ્વજાતિસ્મરણંતવ ।

મૂષકત્વેલ્પચિત્તેપિજાતંતદ્બ્રહ્મિનૌશુભે ॥ ૫૨

તે જાઉં બોલ્યા કે—હે શુભ આચરણવાળી, તો પણ કયા કર્મ-
વડે નહાના ચિત્તવાળાં ઊંદરપણામાં જાતિ સ્મરણ થયું, તે અમને કહે. ૫૩.

॥ મૂષકયુવાચ ॥

પાયસંમધુસંયુક્તંવિપ્રાયાત્મવિદેપુરા ।

મયાદત્તમિહવ્યક્તંજાતાજાતિસ્મરાતતઃ ॥ ૫૪

ઊંદરડી બોલી કે, પૂર્વે મેં આત્મને જાણનારા બ્રાહ્મણને મધયુક્ત
દૂધ આપેલ હતું, તેથી અહીં હું સ્પષ્ટ જાતિ સ્મરણવાળી થઈ છું. ૫૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તસ્યાસ્તુવચનંશ્રુત્વાવિસ્મિતૌકોલવાયસૌ ।

વાયસોપિતતોઽમુજ્જન્મૂષિકાંજાતકૌતુકઃ ॥ ૫૫

સાપિમુક્તાથકાકેનમુમૂર્ષુસ્તત્રપલ્વલે ।

પતનાયોત્સુકારાજન્વટશાસ્વાન્તમભ્યગાત્ ॥ ૫૬

एतस्मिन्नन्तरेराज्ञीर्ણૌવ્યાશતથનુઃપ્રિયા ।

આગત્યપ્રતિવોધાયકાકીન્નૃતસ્યપણ્ડિતા ॥ ૫૭

સાહોવાચવરારોહાવાયસંવટસંસ્થિતં ।

પશ્યત્યાઃકૃષ્ણસરામિમુષકયાઃશૂકરસ્યચ ॥ ૫૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે તેનું વચન સાંભળી ભુંડ અને કાગડો બેઉ વ-
સ્ત્ર પામ્યા અને ત્યાર પછી આશ્ચર્ય પામેલા કાગડાએ પણ ઊંદરડીને
મુકી દીધી. હે રાજા, કાગડાએ મુકી દીધા પછી તે તલાવમાં મરવાની
ધમ્મકાથી તે ઊંદરડી તલાવમાં પડવા ઉત્સાહવાળી થઈને વડની ડાળના અંત
ભાગમાં ગઈ. ૫૫-૫૬. એટલામાં શતધુની રાજાની પ્રિયા તે પંડિતા શૈ-
બ્યારાણી કાગડાઈ પ થએલા શત ધનુને બોધ આપવા માટે કૃષ્ણ સરોવર
ઉપર આવી અને ઊંદરડી તથા ભુંડના દેખતાં વડ ઉપર બેઠેલા કાગડા પ્ર-
ત્યે બોલી. ૫૭-૫૮.

॥ શૈબ્યોવાચ ॥

સ્મર્યતાંતન્મહારાજયત્કૃતંપૂર્વજન્મનિ ।

પાશ્વન્ડિનંસમાભાષ્યતીર્થસ્નાનાદનન્તરં ॥ ૬૯

અસેષાભૂમૃતઃપૂર્વયત્રયસ્મૈવલિદ્દદુઃ ।

સત્વંકાકત્વમાપન્નોજાતોઘ્વલિભુક્ષ્મભો ॥ ૬૦

શૈબ્ય—હે મહારાજ, પૂર્વ જન્મમાં તીર્થ સ્નાન કર્યા પછી પાખંડીને
બોલાવીને જે કૃત્ય હતું, તે યાદ કરો. ૫૯. હે સ્વામી, પૂર્વે જ્યાં સર્વ રા-
જાઓએ જેને બલિદાન આપ્યું હતું ત્યાં કાગડાપણાને પામેલા તમે આજે
બલિદાન ખાનારા થયાછો. ૬૦.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ઇતિસંસ્મારિતોરાજાકાકત્વેપ્રિયયાનૃપ ।

ધ્યાનાર્પિતમનસ્તથૌક્ષણંજાતસ્મૃતિર્નૃપઃ ॥ ૬૧

પશ્યતામયસર્વેષાંક્ષણંધ્યાત્વાનૃપોત્તમ ।

નિપપાતજલેતસ્મિન્મુમુક્ષુસ્તસ્કલેવરં ॥ ૬૨

નિમજ્જતોજલંતસ્યવાયસસ્યવિશંપતે ।

મૃદ્ભૂવોષશ્રવણાચક્રેતારસ્વરાંશિલ્લી ॥ ૬૩

તેનધ્યાનંમયૂરસ્યગ્રાણંતેનૃપતેરભૂત ।

અતઃપ્રાપ્તોમયૂરત્વંરજાશતપમુક્તવા ॥ ૬૪

સાત્રશૈલ્યામરસ્તીરેજલેદ્વાપતિમૃતં ।

આત્મૈઃસંસ્કારયામાસચન્દનાગુરુદારુભિઃ ॥ ૬૬

ગમનાયમનોરાજંસ્તયાદૃત્તબહુત્વરમ્ ।

ઉવાચવિસ્મિતોદંષ્ટીપ્રશ્રયાન્મધુરંવચ ॥ ૬૬

વસિષ્ઠ—હે રાજા, આ પ્રમાણે કાગડાપણા વિષે પોતાને સ્મરણ દેવાથી તે રાજા ધ્યાનમાં મન અર્પણ કરી ઉભો રહ્યો અને ક્ષણ પછી તેને સ્મૃતિ થઈ. ૬૧. હે ઉત્તમ રાજા, એ પછી સર્વના દેખતાં ક્ષણ વાર ધ્યાન કરી તે શરીરને તથા દેવાની ધમ્મજીથી તે કાગડો તે જલમાં પડ્યો. ૬૨. હે રાજા, જ્યારે તે કાગડો જલમાં ખુડતો હતો ત્યારે મૃદંગનો ધ્વજ સાંભળવાથી મયૂરે મોટો સ્વર (શબ્દ) કર્યો. ૬૩. તેથી રાજાને પ્રાણના અંત વખતે મોરનું ધ્યાન થયું અને એથી શતક્ષુરારાજા મોરપણાને પામ્યો. ૬૪. અને તે શૈલ્યા રાણીએ તલાવને કાંડે જલમાં પતિને મરી ગએલો જોઈ મજેલાં ચંદન અને અગુરના લાકડાંઓ વડે સંસ્કાર કર્યો. ૬૫. હે રાજા, પાછળ જવા માટે અતિ ઉતાવળું તે રાણીનું મન જોઈ વિસ્મય પામેલો ભુંડ વિનયથી મધુર વચન બોલ્યો. ૬૬.

॥ શૂકરઉવાચ ॥

યદિજાનાસિમેભીરુચરિતંપુર્વજન્મનઃ ।

તદાચક્ષવિરક્તોસ્મિજીવનાત્ક્રોડસંશ્રયાત્ ॥ ૬૭

કિંમયાનકૃતંપૂર્વદાનમધ્યયનંતપઃ ।

યેનાઢંકુત્સિતામેતાંશૌકરીયોનિમ મનઃ ॥ ૬૮

ભુંડ બોલ્યો કે, હે ભીરુ સ્ત્રી, જો મારાં પૂર્વ જન્મનાં ચરિત્રને જાણતી હો તો કહે, કારણ કે હું ભુંડનાં આશ્રમવાળાં જીવવાથી વૈરાગ્ય પામ્યો છું. ૬૭. શું મેં પૂર્વ દાન, અધ્યયન, કે તપ નથી કર્યું, કે જોથી હું આ નિંદિત ભુંડની યોનિને પામ્યો છું. ૬૮.

॥ રાજ્ઞીઉવાચ ॥

ત્યક્તધર્માભવાનાસ્તીચાત્કરિપૂર્ણાન્મનિ ।

યસ્યાલપેનમેભર્તાપ્રિયોનિપ્રાપ્તવાનહો ॥ ૬૯

યેત્યજન્તિત્રયીમોહાદ્વાલિશાહેતુવાદિમઃ ।

પ્રેસેદ્દપાપિતોમન્તિનરાસ્તેનરકંધ્રુવમ્ ॥ ૭૦

તસ્માદ્દેકોભુવિરુયાતસ્તદાગઃકૃષ્ણવલ્લભઃ ।

एनमाश्रयनिसंतन्यदीच्छामिशुभांगतिं ॥ ૭૧

इत्याख्यायतदाराङ्गीनिजंस्तानगरंययौ ।

त्रिषादेनवराहोऽपितत्रप्राणानमुंचत ॥ ૭૨

अथसामूषकीराजनप्राणदंवीक्ष्यशूकरं ।

परसमुमुदकस्यान्तेજગાદમૃશદુઃખિતા ॥ ૭૩

રાણી બોલી કે, અહો તું પૂર્વ જન્મમાં ધર્મજવાવાળો એવો પા-
ખંડી હતો, કે જેના બોલવાથી મારો સ્વામી અશય બોલિને પામ્યો. ૬૯.
જે હેતુવાદી મદ પુરષો મોહથી વેદનો ત્યાગ કરેછે, તે પાપી પુરષો આ
લોકમાં નાશ પામી જરૂર નરક પ્રત્યે જાયછે. ૭૦. તે માટે પૃથ્વીમાં કૃષ્ણને
પ્રિય એવું આ એક તલાવ પ્રસિદ્ધ છે, તેનો જે તું શુભ ગતિને ઇચ્છતો
હતો નિરંતર આશ્રય કર. ૭૧. આ પ્રમાણે તે વખતે કહી તે રાણી પોતાના
શેહેર પ્રત્યે ગઈ અને ભુંડે પણ બેઠવડે ત્યાં પ્રાણ મુકી દીધા. ૭૨. હે રા-
જા, એ પછી પ્રાણ આપનાર ભુંડને પ્રાણ સહિત જોઈ અતિ દુઃખ પામેલી
તે ઊંદરડી જળના અંતરમાં આ રીતે બોલી ૭૩.

॥ મૂષકયુવાચ ॥

अहोमममहत्कष्टंपदसौग्रामशूकरः ।

मदर्थेमुप्रियान्प्राणान्પરિત્યજતિदुःखितः ॥ ૭૪

तन्मयाकिंविधेयंस्यादधुनास्यहितायवै ।

नाऽयंनचपरोलोकःकृतघ्नस्यप्रशस्यते ॥ ૭૫

परद्रोहरतानાંહિપરદ્રવ્યહતામપિ ॥

નિઃકૃતિવિહિતાલોકેકૃતઘ્નાસ્તિનિઃકૃતિ ॥ ૭૬

કામપ્રદમિદંતીર્થસદાસફૂર્ત્યતેવુધૈઃ ।

તદિદાસ્યોપકારાયકરિષ્યેદેહસાધનાં ॥ ૭૭

ઊંદરડી બોલી કે, અહો મને મોહોડું દુઃખ છે, કે મારે અર્થે આ ભુંડ અતિ પ્રિય પ્રાણનો દુઃખ પામીને ત્યાગ કરે છે. ૭૪. માટે મારે હવે આના હિત માટે શું કરવું જોઈએ ? કેમકે કૃતમ્ન માણસનો આ લોક અને પરલોક સારો કહેવાતો નથી. ૭૫. લોકમાં પરદ્રોહમાં પ્રાપ્તિ વાળાઓનો અને પર દ્રવ્ય હરનારાઓનો પણ નિવારણનો ઉપાય કહ્યો છે પણ કૃતમ્ન માણસ માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું નથી. ૭૬. વળી આ તીર્થને ડાહ્યા પુરૂષો કામનાઓને આપનાઈ કહેછે, માટે હું આહિં એના ઉપકાર સાર દેહ સાધના કરીશ. ૭૭.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इत्थं विलप्य बहुधा कृतज्ञा मूषकी नृप ।

संवीक्षमाणमार्तिण्डमुवाचेदंवचस्तदा ॥ ७८

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, આ રીતે બહુ પ્રકારે વિલાપ કરી તે કૃતમ્ન ઊંદરડી તે સમયે સૂર્યને જોઈ આ વચન બોલી. ૭૮.

॥ મૂષક્યુવાચ ॥

श्रुण्वन्तु देवताः सर्वास्तीर्थेस्मिन्निवसन्तियाः ।

अयंच साक्षी लोकानां भगवानुष्णदीधितिः ॥ ७९

अयं मत्प्राणनाथोस्तु यत्र ત્રાપિશૂકરઃ ।

भवेयं प्राणदास्याहं यथासौममवायसात् ॥ ८०

ઊંદરડી બોલી કે, જેઓ આ તીર્થમાં વસેછે તે સર્વ દેવતાઓ, અને લોકોના સાક્ષી આ સૂર્ય ભગવાન સોંભળો. ૮૯. જ્યાં ત્યાં આ ભુંડ મારો પ્રાણનાથ હો, અને જેવી રીતે એ કાગડાથી મારો પ્રાણને આપનાર થયો, તેવી રીતે હું તેના પ્રાણને આપનારી થાઉં. ૮૦

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इत्थं विलप्य राजेन्द्र न्यग्रोधादपतज्जले ।

મક્ષિતાચસમમ્બેત્યપરિતોમત્સ્યકચ્છપૈઃ ॥ ૮૧

અથતીર્થપ્રભાવેણપરિતઃપૃથિવિભુજઃ ।

ગૃહેજાતઃસરાજામ્નુલોનામમહાબલઃ ॥ ૮૨

મૃષકીસાચભાર્યાવૈમૌહિષીતિસ્યવલ્લભા ।

વામદેવાત્પરિત્રાતોયયાકિલસમ્ભૂપતિઃ ॥ ૮૩

ઇત્યંતેકૃષ્ણઃસોમાહાત્મ્યંકથિતંમયા ।

કાકવારાહતાંપ્રાપ્તંયથાપશ્ચાન્નરેશ્વર ॥ ૮૪

વસિષ્ઠ મોહ્યા કે હે રાજેન્દ્ર, આ રીતે વિલાપ કરી તે વડ દિપરથી પાણીમાં પડી; અને ચોતરફથી આવી માછલા અને કાચળાઓએ તેને ખાધી ૮૧. પછી તીર્થના મહિમા વડે યુક્ત થઇ તે ભુંડ રાજાને ઘેર પેદા થયા, અને મહાબલવાન બલનામે રાજા થયો. ૮૨. અને તે ઊદરડી તે રાજાની સ્ત્રી વાહાલી પટરાણી થઇ કે જેણે તે રાજાની વામદેવથી રક્ષા કરી. ૮૩. હે રાજા, આ પ્રમાણે જેવી રીતે પાછળથી કાકવારાહ પણાને પામ્યું તેવી રીતે કૃષ્ણ સરોવરનું માહાત્મ્ય મેં તને કહી સંભળાવ્યું. ૮૪.

યઃપઠેદિદમારુયાનંશૃણુતેવાસમાહિતઃ ।

અહોરાત્રકૃતાત્પાપાન્મુચ્યેતસનસંશયઃ ॥ ૮૫

જે માણસ આ આખ્યાનને એકચિત્ત થઇ કહે, અથવા સાંભળે, તે દિવસ રાત્રિમાં કરેલાં પાપથી મુક્ત થઇ જાયછે, એમાં સંશય નથી. ૮૫.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये काकवाराह माहा-
त्म्यं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતામાંહેના બ્રાહ્મ વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં “ કાકવારાહ માહાત્મ્ય ” નામે સોળમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૧૬.

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायः ॥

अध्याय १७ भे।

॥ वसिष्ठउवाच ॥

ततोब्रह्मसरोगच्छेद्ब्रह्मणानिर्मितं पूरा ।
यत्र स्नात्वा च पित्वा च मुच्यते पातकैर्नरः ॥ १
पर्वमेकार्णवीभूतेनष्टे स्थावरजंगमे ।
जनलोकं मयात्माप्तमहर्लोकनिवासिनः ॥ २
संहृत्य सर्वभूतानि स्थावराणि चराणि च ।
महार्णवजलोत्सङ्गेऽप्युपकमलोद्भवः ॥ ३
चतुर्युगसहस्राणि सुप्त्वा लोकपितामहः ।
प्रबुद्धः परिवभ्रामदिदृक्षुः किमपि स्थितं ॥ ४
स्वशरीरजतेजोभिरन्धकारमिवाऽक्षिपत् ।
नवनीलमणिप्रख्याददर्शपुरतोरुचः ॥ ५
महांसिनिजदेहस्य प्रत्यावृत्तानिभूरिशः ।
वीक्ष्याथ चिन्तयामास किमेतादितिलोककृत् ॥ ६
अस्मिन् चराचरे नष्टे सर्वतः सम्प्लुतोदके ।
मां विना कः पदार्थोऽयं यस्येदं दृश्यते महः ॥ ७
भूतानामहमेकोऽस्मि प्रलयोत्पत्तिकारणं ।
तत्कांऽयमवसिष्ठो भूयो वै न ज्ञायते मया ॥ ८
इति चिन्तयतस्तस्य ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ।
प्रादुरासीन्महीपालशङ्खचक्रगदाधरः ॥ ९
नीलोत्पलदलश्यामः प्रबुद्धकमलेक्षणः ।
पीताम्बरधरो देवो मुकुटोद्भासिताम्बरः ॥ १०
परापराणां परमः पुराणः परमेश्वरः ॥ १०
तं निरीक्ष्याभिदुद्राववेगेन जगतां पति ।

કોસિકોસીતિવિકૃપ્યન્નાભિમર્ષાત્પિતામહઃ ॥ ૧૧

તમેવંવાદિનંદૃષ્ટાત્વરમાણંચતુર્મુખં ॥

સજ્જીકૃત્યકરંચક્રંપ્રહસ્યપ્રાહકેશવઃ ॥ ૧૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, ત્યાર પછી, જ્યાં સ્નાન કરીને તથા જલનું પાન કરીને માણસ પાપથી મુક્ત થાયછે, તે પૂર્વે બ્રહ્માએ બનાવેલા બ્રહ્મ સરો- વર પ્રત્યે જવું. ૧. જ્યારે પૂર્વે સ્થાવર અને જંગમ પ્રાણીઓ એક સમુદ્ર રૂપ થએલા હતા, અને મહલોક વિષે વસનારા લોકો જ્યારે જનલોક પ્રત્યે ગએલા હતા, ત્યારે સ્થાવર અને જંગમ એવાં સર્વ પ્રાણીઓને નાશ પમા- ડી કમલથી ઉત્પન્ન થએલા બ્રહ્મા મહા સમુદ્રના જલ મધ્યે સુતા. ૨. ૩. હનરો ચતુર્યુગ સુધી મુંઝતે જંગેલા બ્રહ્મા જોવાની ઇચ્છાથી આસ પાસ ફરવા લાગ્યા. ત્યાં અંધકારનો તિરસ્કાર કરતું હોય તેમ કંઈપણ જોવામાં આવ્યું. વળી તેની પાસેની નવા નીલમણિ સરખી કાંતિ અને અતિ ફેલા- એલાં પોતાના દેહના તેજને જોઈને આ શું હશે તેનો બ્રહ્મા વિચાર કરવા લાગ્યા. ૪ ૫ ૬. સર્વ ઠેકાણે વ્યાપ્ત થએલાં જલમાં આ ચરાચર પ્રાણીઓ નાશ પામ્યા છે અને આ જોતું તેજ દેખાયછે, તે મારા સિવાય આ કયો પદાર્થ છે. ૭. પ્રાણીઓના પ્રલય તથા ઉત્પત્તિનું કારણ હુંજ છઠ્ઠી, અને જોને હું પણ નથી જાણતો એવો આ વળી કોણ શેષ (પાછળ) રહ્યોછે. ૮. હે રાજા, એ રીતે અવ્યક્ત (અસ્પષ્ટ) જન્મવાળા તે બ્રહ્મા વિચાર ક- રતા હતા, ત્યારે શંખ ચક્ર અને ગદાને ધારણ કરનાર નીલ કમલનાં પાન સરખા સ્યામ, કમળ સમાન નેત્રવાળા પીળાં વસ્ત્રને ધારણ કરનાર, મુકુટ વડે જોનાં વસ્ત્ર શોભિત છે એવા, પરાપર પ્રાણીઓ વિષે ઉત્તમ અને પુ- રાણ પરમેશ્વર એવા દેવ વિષ્ણુ જન્મૃત થયા. ૯-૧૦. તે જગતના પતિ વિષ્ણુને જોઈ “ કોણ છો કોણ છો ” એવી ક્રોધથી ખૂમ પાડતા બ્રહ્મા વેગ વડે દોડ્યા, અને એવી રીતે બોલતા તથા ઉતાવળા બ્રહ્માને જોઈ કે- શવ ભગવાન હાથમાં ચક્રને સજ્જ કરી હસીને આવું બોલ્યાં. ૧૧-૧૨.

॥શ્રી ભગવાનુવાચ॥

અહમેકઃપુમાનલોકેલોકાનાંસૃષ્ટિકારકઃ ।

અહમેવયુગસ્યાન્તેસંક્ષિપામિચરાચરમ્ ॥ ૧૩

હિરણ્યકશિપુમુખ્યાદૈત્યાયેનસદસ્રશઃ ।

લોકહેતોરણેધ્વસ્તાસ્ત્વંમાંજાનાસિનોહરિમ્ ॥ ૧૪

શ્રી ભગવાન બોલ્યા કે, જગતમાં હું એકલો લોકોની સૃષ્ટિ કરનારો પુરૂષ છું અને હુંજ યુગના અંત વિષે ચરાચરને નાશ પમાડું છું ૧૩. વળી જેણે લોકો માટે હિરણ્યકશિપુ સરખા હજારો દૈત્યોને રણ ભૂમિમાં મારેલા છે, તે મને હરિને તું બણતો નથી ! ૧૪.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

धातारंसर्वलोकानांवेदानामाश्रयंपरं ।

वचनानुभवंमૂढनत्वंમાંક્ષિપ્તુમર્હસિ ॥ ૧૫

બ્રહ્મા બોલ્યા કે હે મૂર્ખ ! સર્વ લોકોને ધારણ કરનાર વેદોના આશ્રયરૂપ અને વચન વડે જોતો અનુભવ કરી શકાય છે, એવો જે હું તેને તું તિરસ્કાર કરવા લાયક નથી. ૧૫.

॥ विष्णुरुवाच ॥

भाषसेभहुसम्बन्धमसह्यमिहमानिनां ।

चतुर्मुखगृहाणास्त्रयावच्चक्रंनधावति ॥ ૧૬

વિષ્ણુ બોલ્યા કે, હે બ્રહ્મા, આ લોકમાં માની પુરૂષોએ ન સદન કરાય એવું બહુ સંબંધ વગરનું તું બોલે છે, માટે જ્યાં સુધી માઈ ચક્ર નથી દોડતું ત્યાં સુધી અસ્ત્ર ગ્રહણ કર. ૧૬.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

ततःप्रववृतेयुद्धंतदानींराजसत्तम ।

सम्बत्सरशतंसाग्रंतयोस्त्रैलोकनाथयोः ॥ ૧૭

नम्लानिर्नचनिर्वेदोयदाकस्याप्यजायत ।

ततोराजंस्तयोर्मध्येलिङ्ગमाविरभून्महत ॥ ૧૮

અમ્મોદધ્વનિગમ્મીરાવ્યોન્નિદિવ્યાચભારતીઃ ॥ ૧૯

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે શ્રેષ્ઠ રાજા, ત્યાર પછી તે બેડ ત્રૈલોક્યના નાથનું તે સમયથી માંડી હજારો વર્ષ સુધી યુદ્ધ થવા લાગ્યું. તોપણ, હે રાજા, જ્યારે કોઈને મ્હાનિ કે વૈરાગ્ય ન થયો, ત્યારે તે બેઓના મધ્યમાં મોટું લિંગ પ્રકટ થયું અને આકાશમાં મેઘના શબ્દ સરખી ગંભીર દિવ્ય વાણી થઈ. ૧૭-૧૮.

॥ વાગુવાચ ॥

ભોભોબ્રહ્મનરુપીકેશનયોદ્ધવ્યંકથંચન ।

પ્રાપ્સ્યતેયોસ્યલિङ્ગસ્યપ્રાન્તંસપ્રવરોયુવામ્ ॥ ૨૦

આકાશ વાણી બોલી કે, હે બ્રહ્મા, હે કૃષ્ણ, તમારે કોઈ પણ રીતે યુદ્ધ ન કરવું; તમારા બેડમાંથી જે આ લિંગના અંતને પામશે તે ઉત્તમ. ૨૦.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

एवंनिशम्यतૌરાજનૃજનાર્दनचतुर्मुखौ ।

अधश्चोर्द्धचवेगेनदृष्टुंलिङ्गमधावतां ॥ ૨૧

चक्रेणसप्तपातालानभित्वाप्याहृत्यकेशवः ।

नापश्यत्પ્રાન્તમશિસ્યલિङ्ગપાર્શ્વમુપાવિશત્ ॥ ૨૨

अपिवर्षाण्यनेकानिगत्वोर्द्धकमलोद्भवः ।

निवृत्तःसहहंसेनमालामादायमार्गतः ॥ ૨૩

તત્રાગતોમહીપાલદર્શમધુસૂદનમ્ ।

લિङ્ગપાર્શ્વેષુપાસીનમીશાનસ્તુતિતત્પરમ્ ॥ ૨૪

‘વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, તે કૃષ્ણ અને બ્રહ્મા એવું સાંભળીને, લિંગને જોવા સાર નિચે અને ઊંચે વેગ વડે દોડ્યા. ૨૧. કેશવ બ્રહ્માન સાત પાતાળને બેઠી વિહાર કરીને અધસ્તન અંતને જોઈ શક્યા નહિ અને લિંગને પડખે બેઠા. ૨૨. બ્રહ્મા પણ અમેક વર્ષ સુધી ઊંચે જઈને હંસની સાથે માર્ગથી માળા લઈ નિવૃત્ત થયા (પાછા વળ્યા.) ૨૩. હે રાજા

બ્રહ્મા આવીને લિંગ પાસે બેઠેલા અને શંકરની સ્તુતિમાં તત્પર એવા શ્રી કૃષ્ણને જોવા લાગ્યા. ૨૪.

॥ બ્રહ્મોવાચ ॥

દૃષ્ટઃપ્રાન્તોમહેશસ્યમયાવ્યોમગતેનવૈ ।

અભિજ્ઞાનમિદંકૃષ્ણપુષ્પમાલાવૃતોરાસિ ॥ ૨૬

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હું કૃષ્ણ, મેં આકાશમાં જઈને મહાદેવનો અંત જોયો, અને છાતીમાં વિટાએલી આ કૃલની માળા તેની નિશાની છે. ૨૫.

॥ શ્રી કૃષ્ણુવાચ ॥

નાન્તોમયામહેશસ્યદૃષ્ટોનન્તસ્યકુત્રચિત્ ।

વન્દ્યસ્ત્વમસિમેનૂનંયઃશમ્ભોરન્તમાપ્તવાન્ ॥ ૨૬

इतिसम्बदतस्तस्यकेशवस्यमहात्मनः ।

आजगामवृषारूढःशूलपाणिर्महेश्वरं ॥ ૨૭

ललाटेभृकुटिंकृत्वाब्रह्माणमिदमब्रवीत् ॥ ૨૮

શ્રીકૃષ્ણુ બોલ્યા કે, અંત રહિત એવા મહાદેવનો અંત મેં ક્યાં દેખાઈ નોંધ્યો નહિ, અને તું શંકરના અંતને પામ્યો, માટે જરૂર તું મારે નમવા યોગ્ય છો. ૨૬. આ રીતે બ્યારે તે મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણુ કહેતા હતા. ત્યારે શુલ જોના હાથમાં છે એવા મહાદેવ પોહીઆ ઉપર બેસીને ત્યાં આવી. ૨૭. કપાળમાં બ્રહ્મટી (ભમર) કરી (ચડાવી) બ્રહ્મા પ્રત્યે (તે) આ પ્રમાણે બોલ્યા. ૨૮.

॥ દેવદ્રેવુવાચ ॥

ब्रह्मन्मिथ्यापवादेनसापराधोऽसिमेऽद्यवै ।

असत्यवादिनेतुभ्यंतस्माच्छापंददाम्यहं ॥ ૨૯

कर्त्तात्वमसि सर्वेषां लोकानां प्रभुरीश्वरः ।

તથાપિસિદ્ધિકામાસ્ત્વાંપૂજયિષ્યન્તિનમ્રજાઃ ॥ ૩૦

इयंमच्छिरोभ्रष्टापुष्पमालामहीतले ।

असत्यवचनात्पापात्पुंसांत्याज्याभविष्यति ॥ ३१

ब्रह्माणमर्चयिष्यन्तियेनराःपापमोहिताः ।

मालांचेमांधरिष्यन्तितेनयास्यन्तिमत्पदम् ॥ ३२

साधुसाधुमहाबाहोसत्यप्रियगदाधर ।

सत्यवाक्यात्परांलोकेभवान्पूजामवाप्स्यति ॥ ३३

દેવના દેવ મહાદેવ બોલ્યા કે, હે બ્રહ્મા, તું આજ મિથ્યા બોલ-
વાથી મારો અપરાધી થયો છે; માટે તુને અસત્ય બોલનારાને હું શાપ આ-
પુંછું. ૨૯. જે કે તું સર્વ લોકોનો કર્તા પ્રભુ અને ઇશ્વર છો, તોપણ સિ-
ધિની ઇચ્છા વાળી પ્રભુ તને પૂજશે નહિ. ૩૦. મારા મસ્તકથી પડેલી
આ પુષ્પોની માળા પૃથ્વી વિશે અસત્ય વચન રૂપિ પાપથી પુરૂષોને તથા-
દેવા લાયક થશે. ૩૧. વળી પાપ વડે મોહ પામેલા જે પુરૂષો બ્રહ્માને પૂ-
જશે, અને જેઓ આ માળાને ધારણ કરશે તેઓ મારા પદને પામશે ન-
હિ. ૩૨. સાહે, સાહે, હે મહા બાહુ, સત્ય જેને પ્રિયછે એવા હે ગદાધર
કૃષ્ણ, તમે સત્ય વચનથી લોકમાં ઉત્તમ પ્રભુ પામશો. ૩૩.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

इत्युक्त्वाविश्वकर्त्तारंपुष्पमालांहरिंचसः ।

स्वप्नलब्धार्थवद्भૂપदेवदेवास्तिरोદधे ॥ ૩૪

अथत्रैलोक्यसर्गायव्याकुलेपरमेष्ठिनि ।

ययौक्षीरोदધિકृष्णःस्तुबन्देवमहेश्वरम् ॥ ૩૫

चातुर्वर्ण्यंविनिर्मायराजनविश्वमिदંविभूः ।

गतेबहुतिथेकालेब्रह्माचिन्तितवानिदं ॥ ૩૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, એ રીતે દેવના દેવ મહાદેવ બ્રહ્માને તથા કૃ-
ષ્ણને પુષ્પની માળાને નિવેદન કરી સ્વપ્નમાં મળેલા અર્થની પેઠે અંતર્ધાન
થઈ ગયા. ૩૪. એ પછી બ્રહ્મા ત્રણ લોકની સૃષ્ટિ માટે વ્યાકુલ થયા

અને કૃષ્ણ મહાદેવની સ્તુતિ કરતા કરતા ક્ષીર સમુદ્ર પ્રત્યે ગયા. ૩૫.
ચાર વર્ણ અને આ વિશ્વને (જગતને) બનાવીને ત્યારે ઘણી તિથિઓ વા-
ળો કાળ ગયો ત્યારે હે સજ્જ, પ્રભુ બ્રહ્મા આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યા. ૩૬.

॥ બ્રહ્મા ॥

અસત્યંહિમયાપ્રોક્તંપુરાલોકવિપર્યયે ।

સન્નિર્ઘોદેવદેવસ્યસમક્ષશાઙ્ઘન્વન ॥ ૩૭

ઇત્યેવાકૃતતીર્થસ્થનચિત્તાદપસર્પતિ ।

કદાચિદપિચેદૈવાત્સદ્ધિઃપાપકૃતંભવેત્ ।

તન્મનોવ્યથયેન્નિત્યંકુક્ષિશૂલમિવોલ્વણમ્ ॥ ૩૮

તતોયાસ્યાભિશ્રીતીર્થેક્ષેત્રેશ્રીમંલસંગ્રહે ।

આરાધ્યતંમહાદેવંકરિષ્યેશાપમોક્ષણમ્ ॥ ૩૯

બ્રહ્મા—પોતાના મન સાથે જોડ્યા કે, પૂર્વે લોકના પ્રલય વિષે મેં
સંકરની સમીપ તથા શ્રી કૃષ્ણની સમક્ષ અસત્ય (ખોટું) કહેલું હતું. ૩૭
જે દેવયોગથી કદી સારા પુરુષોએ પાપ કરેલું હોય, તે તે સ્પષ્ટ પેટનાં
શુલની પેડે મનને દુઃખ પમાડે છે; તથા જે રીતે તીર્થ કર્યા વિના હતા
નથી મરતી. તે રીતે અસત્ય મારા ચિત્તથી દૂર જતું નથી. ૩૮. માટે
હું શ્રીમાલ નામના શ્રી તીર્થ ક્ષેત્રમાં જઈશ અને મહાદેવની આરાધના
કરી શાપની મુક્તિ કરીશ. ૩૯.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ઇતિધ્યાત્વાચિરંકાલંબ્રહ્માલોકપિતામહઃ ।

ઇહાગતસ્તપસ્તમુંશ્રીમાલેશ્રીનિકેતને ॥ ૪૦

તત્રાગત્યવિવિક્તેઽસૌમિત્વાસનમકરોન્નૃપ ।

પ્રાણાયામપરોનિત્યંતસ્થૌધ્યાયનૃવૃષધ્વજં ॥ ૪૧

ચતસ્રેદિશઆસ્થાયપ્રાણાનાયચ્છતઃક્રમાત્ ।

રેચકૈરેણુવિક્ષેપાજ્જાતઃસેતુઃસમંતતઃ ॥ ૪૨

અથપ્રીત્યાપિતુઃપ્રાપ્તાતન્નદેવીસરસ્વતી ।

તદ્ગર્ભપૂરયામાસવિમલૈઃસલિલૈઃક્ષણાત્ ॥ ૪૩

સ્થિતઃપયાંસિવિક્ષોભ્યતન્મધ્યેકમલાસનઃ ।

કલ્યાણોદયમાકાઙ્ક્ષન્પદ્મકન્દ્રિવપ્રભુઃ ॥ ૪૪

અથમાસાધિકેવર્ષેબ્રહ્મણોવ્યક્તજન્મનઃ ॥

આગત્યસહપાર્વત્યાપ્રત્યક્ષોભૂન્મહેશ્વરઃ

સ્મયમાનોઽતિમધુરંવચનંચેદમબ્રવીત્ ॥ ૪૫

વસિષ્ઠ—ઓલ્યા કે, ઘણો વખત ધ્યાન કરી લોકના પિતામહ બ્રહ્મા આ લક્ષ્મીના નિવાસ રૂપ એવા શ્રીમાલ ક્ષેત્ર વિષે તપ કરવા આવ્યા. ૪૦. હે રાજન, બ્રહ્મા ત્યાં આવીને એકાંત સ્થાનમાં પૃથ્વીને ભેદી આસન કરવા લાગ્યા, અને નિરંતર પ્રાણાયામ કરવામાં તત્પર થઈને શંકરનું ધ્યાન ધરી એકા. ૪૧. ચાર દિશાઓ પ્રત્યે બેશી ક્રમથી પ્રાણુને નિયમમાં રાખતા એવા બ્રહ્માના રેચક નામના પ્રાણાયામે વડે રેણુ (રજના) ઉડવાથી ચોતરફ પાળ બંધાણી. ૪૨. પછી પિતાની પ્રીતિ વડે સરસ્વતી દેવી ત્યાં આવ્યાં, અને ક્ષણવારમાં નિર્ભળ જળ વડે તેના મધ્ય ભાગને પૂરી દીધો. ૪૩ અને પ્રભુ બ્રહ્મા જળને ક્ષોભ પમાડી કલ્યાણના ઉદયની ઇચ્છા કરતા કમલના કંદની પેડે તેના મધ્યમાં બેસી રહ્યા. ૪૪. પછી એક વર્ષ ને એક માસ થયો ત્યારે એ સ્પષ્ટ જન્મ વાળા બ્રહ્માની પાસે પાર્વતી સહિત આવી મહાદેવ પ્રત્યક્ષ થયા અને હસતા હસતા અતિ મધુર વચન બોલ્યા. ૪૫.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

વરંવરયલોકેશયત્તેમનસિવત્તે ।

વરદઃસર્વદેવાનાંભવાન્કિંપ્રાપ્તુમિચ્છતિ ॥ ૪૬

મહાદેવ બોલ્યા કે, હે બ્રહ્મા, જે તમારા મનમાં છે તે વરદાનને માગો સર્વ દેવતાઓના વરદાનને આપનાર તમે શું મેળવવાને ઇચ્છો છો ? ૪૬.

॥ બ્રહ્મોવાચ ॥

અસત્યવચનાદેવદત્તઃશાપઃપુરામમ ।

નલોકાપૂજયિષ્યન્તિત્વાંકદાચિદિતિમમો ॥ ૪૭

તન્મેશાપમપાકર્તુમપકીર્તિકરંપરં ।

મસીદદેવદેવેશયદિદેયોવરોમમ ॥ ૪૮

પૂજયન્તિનરાલોકાઃસર્વાર્થસ્પૃહયાલવઃ ।

દેવેન્દ્રસ્યાપિયેનેહદેવત્વંવ્યર્થતાંવ્રજેત્ ॥ ૪૯

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હે સમર્થ દેવ, પૂર્વે બોલું બોલવાથી તને ક્યારે પણ લોક પૂજશે નહીં” એ રીતે તમે મને શાપ આપ્યોછો. ૪૭. માટે હે દેવના દેવ, હે ઇશ્વર, જે મને વરદાન આપવું હોય તો પ્રસન્ન થાઓ અને અતિ અપકીર્તિ કરનારા મારા શાપને મટાડો. ૪૮. સર્વ અર્થને ઇચ્છનારા મનુષ્યો (મને) પૂજે અને આ લોકમાં દેવેન્દ્રનું દેવપણું પણ વ્યર્થ પણાને પામે. ૪૯.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

મદ્વચોનવૃથાબ્રહ્મનલોકેભવિતુમર્હતિ ।

પરમેતંનિયંસ્યામિસ્થાનમાત્રાવલમ્બનાત્ ॥ ૫૦

યત્રબ્રહ્મપુરીબ્રહ્મનૃયત્રવેદચતુષ્ટયી ।

શાસિતારોદ્વિજાયત્રતત્રપૂજ્યોભવિષ્યસિ ॥ ૫૧

एतद्ब्रह्मसरोनामतीर्थलोकेभविष्यति ॥ ૫૨

येऽत्रस्नानंकरिष्यन्तिश्रावण्यांसुसमाहिताः ।

ऋषींश्चतर्पयिष्यन्तिनतेयास्यन्त्यसद्ગતિમ્ ॥ ૫૩

મહાદેવ બોલ્યા કે, હે બ્રહ્મા, મારું વચન લોકમાં વ્યર્થ થવા યોગ્ય નથી; તોપણ સ્થાન માત્રના આશ્રયથી એ વચનને નિયમમાં લાવીશ. ૫૦. હે બ્રહ્મા, જ્યાં બ્રહ્મપુરી હશે; જ્યાં ચાર વેદ હશે; અને જ્યાં બ્રાહ્મણો શાસન કરનારા હશે, ત્યાં તમે પૂજાશો. ૫૧. આ બ્રહ્મસર તીર્થ લોકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. ૫૨. જેઓ શ્રાવણી નિધિ વિશે અહીં સમાહિત ચિત્તથી સ્નાન કરશે તથા ઋષિઓનું તર્પણ કરશે તેઓ અસદ્ગતિ પામશે નહિ. ૫૩.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

मदर्थपुष्पमालासौशमादेवतदात्वया ।

तामुद्धरजगन्नाथयथावन्द्याभवेद्भवि ॥ ૫૪

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હે દેવ, જગતના નાથ, તમે ત્યારે મારે માટે આ પુષ્પોત્તી માળાને શાપ આપ્યો હતો. માટે તેનો ઉદ્ધાર કરો, કે નેથી તે પૃથ્વીમાં નમવા યોગ્ય થાય, ૫૪.

॥ शम्भुरुवाच ॥

नवृथासर्वथाशापोभवेन्ममचतुर्मुख ।

तथाप्यनुग्रहतस्यादास्यामिवचनात्तव ॥ ૫૫

सदास्वायंभवेलिङ्गेपितामहवसाम्यहं ।

वृषेणसहगौर्याचनन्दिकेशादिभिर्गणैः ॥ ૫૬

स्वायंभवस्यलिङ्गस्यपुष्पमालांશिरश्चयुतां ।

धारयन्तुतથામૂર્તેઃસ્થાપિતસ્યનતુક્ચિત્ ॥ ૫૭

श्रीमालेयेऽर्चयिष्यन्तिभवन्तंकमलोद्भव ।

त्रियोनितेनयास्यन्तिनराःपापशतैरपि ॥ ૫૮

શંકર બોલ્યા કે, હે બ્રહ્મા, મારો શાપ સર્વ પ્રકારે વૃથા ન થાય; તોપણ તમારા વચનથી તે માળાનો અનુગ્રહ કરીશ. ૫૫. હે બ્રહ્મા, હું નિરંતર સ્વાયંભુતાં લીંગ વિષે પોઠીઆ સહિત તથા પાર્વતી અને નંદિ આદિ ગણે સહિત વસુંછું. ૫૬. જે શિવલીંગ (નર્મદામાં) પોતાની મેળે થઈ એલું એવું મતલબ કે ભોંયમાં સ્થાપન કરેલું નહોય, તેના મસ્તક ઉપરથી તથા શિવની મૂર્તિ ઉપરથી ઉતરેલી પુષ્પોત્તી માળા ધારણ કરો. ૫૭. હે બ્રહ્મા, જેઓ શ્રીમાળક્ષેત્રમાં તમને પૂજશે તેઓ હજારો પાપ કરીને પણ ખરાબ યોનિને પામશે નહિ. ૫૮.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इतिदत्वावरान्देवस्तत्रैवान्तरधीयत ।

ब्रह्मापितत्रभारत्यासार्द्धमंशेनतस्थिवान् ॥ ૫૯

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, એ રીતે વરદાન આપી શંકર અંતર્ધાન થઈ ગયા, અને બ્રહ્મા પણ સરસ્વતીની સાથે અંશ વડે ત્યાં રહ્યા. ૫૯.

तदाप्रभृतिभूपालतीर्थैर्ब्रह्मसरोऽभवत् ।

अत्रदानंપ્રશंसन्तिद्विजन्मानःकमण्डलोः ॥ ૬૦

હે રાજા, ત્યારથી આ બ્રહ્મસર તીર્થ થયું અને આ ટેકાણે બ્રાહ્મણો કમંડળના દાનને વખાણે છે. ૬૦.

श्रीमालेयोचयेद्राजनपद्मभुस्तस्यतुष्यति ॥ ૬૧

હે રાજા, જે શ્રીમાલ તીર્થ વિષે પૂજન કરશે તેને બ્રહ્મા પ્રસન્ન થશે. ૬૧.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म-
म्य विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमाल माहात्म्ये ब्रह्मसरो माहात्म्यं
नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ ૧૭

એ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતામાંહેના બ્રાહ્મ વિ-
ભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં “બ્રહ્મસરોવર માહાત્મ ” એવા
નામનો સતરમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૧૭.

॥ अथ अष्टादशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૧૮ મો.

ततो गच्छेन्महारजदेवीं सर्वार्थसिद्धिदां ।

त्रिषुलोकेषु विख्यातांवरुणाविमितिप्रभो ॥ ૧

ત્રૈયંબકસ્યસરસઃકૂલમુત્તરમાશ્રિતામ્ ।
 યસ્યાઃસંદર્શનાદેવનરઃપાપાત્મમુચ્યતે ॥ ૨
 પુરાસીદ્વરુણોનામબ્રાહ્મણઃશાસ્ત્રવિત્તમઃ ।
 શાન્તોદાન્તઃશુચિર્ધિમાન્તપસ્વીવાગ્ધિદાંવરઃ ॥ ૩
 વનેતપસ્યતસ્તસ્યસુવર્ણગિરિસન્નિધૌ ।
 કુલમુત્સાદિતંસર્વેરાક્ષસૈઃકુરકર્મભિઃ ।
 મચ્છાપપરિભૂતસ્યસૌદાસસ્યાનુગામિભિઃ ॥ ૪
 સન્નિરીક્ષ્યદ્વિજશ્રેષ્ઠોરાક્ષસૈર્ભક્ષિતાન્મૃતાન્ ।
 બન્ધૂન્ભ્રાતૃન્સપત્નીકાન્વિલલાપમુદુઃસ્વિતઃ ॥ ૫

હે સમર્થ મહારાજ, ત્યાર પછી જેનાં દર્શનથીજ માણસ પાપથી મુક્તિ જાયછે, તે સર્વ અર્થની સિદ્ધિને આપનાર, ત્રણ લોક વિખ્યાત, અને ત્રૈયંબક નામના સરોવરના ઉત્તરકાંઠાં પ્રત્યે આશ્રય કરી રહેલાં, વરુણના નામનાં દેવી પ્રત્યે જતું. ૧-૨. પૂર્વે શાસ્ત્રને જાણનાર, શાંત ઇન્દ્રિયનિત પવિત્ર, શુદ્ધિમાન, તપ કરનાર, અને વાણીને જાણનારાઓમાં ઉત્તમ વરુણ નામે આત્મણુ હતો. ૩. તે આત્મણુ સુવર્ણ પર્વતની સમીપ વનમાં તપ કરતો હતો ત્યારે કુર કર્મ વાળા અને મારા શાપ વડે પરાભવ પામેલા સૌદાસને અનુસરનારા રાક્ષસોએ તેનું સર્વ કુલ નાશ પમાડયું. ૪. રાક્ષસોથી સ્ત્રી સહિત ભક્ષણ થયેલા પુત્રોને, બંધુઓને, ભાઈઓને જેદને આત્મણુમાં શ્રેષ્ઠ વરુણ અતિ દુઃખથી વિલાપ કરવા લાગ્યો. ૫.

॥ વરુણઉવાચ ॥

ઇમેદારાઃસુતાશ્ચેભ્રાતરોબાન્ધવાશ્ચયે ।
 રાક્ષસૈર્ભક્ષિતાઃસર્વેક્રોશન્તઃપશ્યતોમમ ॥ ૬
 નાસ્તિશાસ્તાદ્વિજેન્દ્રાણાંત્રિષુલોકંષુકશ્ચન ।
 નધર્મોવિદ્યતેનૂનંનચારિતતપસાંફલમ્ ॥
 યત્રમેરાક્ષસૈર્દુષ્ટૈઃકુલચ્છેદઃકૃતોઽધુના ॥ ૭
 કિંકરોમિક્કગચ્છામિકસ્યવાકથયામ્યહં ।

રાક્ષસૈભ્યઃપરિત્રાતુંશક્તિઃકસ્યાપિનાસ્ત્યુત ॥ ૮

અનેનાપિગિરીન્દ્રેણપાર્શ્વેનિવસતઃસદા ।

જહ્નમામૂર્તિમાસ્થાયનત્રાણંવિહિતંમમ ॥ ૯

એતેવૈદેવતાત્માનઃશ્રૂયન્તેભુવિપર્વતાઃ ।

ધારયન્તિમહીંકૃત્સ્નામિમાંસાગરમેખલામ્ ॥ ૧૦

તસ્માચ્છાપંપ્રદાસ્યામિદ્વિજાનત્રાણતોગિરેઃ ॥ ૧૧

વરુણ બોલ્યા કે, આ સ્ત્રીઓ, આ પુત્રો, આ બાઈઓ, અને આ બાંધવો, તે કલકલાટ કરતા સર્વને મારા બેભાં રાક્ષસોએ ભક્ષણ કર્યો. ૬. ત્રણ લોકમાં કોઈપણ બ્રાહ્મણોનો શાસન કરનારો નથી, ધર્મ નથી અને તપનું કૃત્રિમ પણ નરૂર નથી, જેથી આ દેકાણે દુષ્ટ રાક્ષસોએ મારા કુળનો નાશ કર્યો. ૭. હું શું કરું, ક્યાં જઈ, અને કેને કહું, કારણ કે રાક્ષસોથી રક્ષા કરવા માટે કોઈની પણ શક્તિ નથી. ૮. વળી આ મોટા પર્વતે પણ જંગમ શરીર ધારણ કરીને મારું નિરંતર પડખે વસનારાનું રક્ષણ ન કર્યું. ૯. આ પર્વતો પૃથ્વીમાં દેવતાના આત્મા રૂપ સંભળાય છે, અને સમુદ્ર રૂપી મેખલા વાળી આ સકળ પૃથ્વીને ધારણ કરે છે, માટે બ્રાહ્મણોની રક્ષા ન કરનારા પર્વતને શાપ આપીશ. ૧૦-૧૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्त्वासद्विजोराजनवरुणोमुनिपुङ्गवः ।

क्रुद्धःशशापतंशैलंसुवर्णख्यंमनोहरं ॥ ૧૨

વસિષ્ઠ—હે રાજા, એમ કહી મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ તે વરુણ બ્રાહ્મણે તે સુવર્ણ નામના મનોહર પર્વતને ક્રોધ પામી શાપ આપ્યો. ૧૨.

॥ વરુણઉવાચ ॥

हन्तस्वर्णगिरेविप्रानुपान्तेशरणंगतान् ।

नाभिरक्षसिरक्षोभ्यःशृणुतस्माद्वचोमम ॥ ૧૩

ઉત્પત્સ્યન્તેનતરવઃફલપુષ્પાન્વિતાસ્ત્વયિ ।

एतेसर्वेपिसुजलाःशोषंयास्यन्तिनिर्झराः ॥ १४

स्नुहिमायाणिशृङ्गाणिस्थलप्रायानितम्बभूः ।

भविष्यंतिनसन्देहोवचनान्मेशिलोच्चय ॥ १५

વડણ-અફસોસ ! હે સુવર્ણ પર્વત, પાસે શરણ પામેલા આત્મણીની તું રક્ષાએ થકી રક્ષા કરતો નથી; માટે માફ વચન સાંભળ. ૧૩. હે પર્વત, તારા વિષે કૃષ્ણ અને પુષ્પો વાળા વૃક્ષો પેદા થશે નહિ; તથા આ સર્વ આરાં જળવાળાં જરણાંઓ સુકાઈ જશે; વળી ખારાં વચનથી તારાં શિખરો શાખા વાળી જમીન સરખાં થશે; અને પડખાની ભુમિ જમીન સરખી થશે, એમાં સંદેહ નથી. ૧૪-૧૫.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

इतिदत्त्वामुनिःशापंश्रीमालेसमहातपाः ।

तत्रसंस्कृतवान्बन्धूनशोचनराक्षसभक्षितान् ॥ १६

तदाप्रभृतिभूपालसुवर्णख्योनगोत्तमः ।

वृतःકંટાકિર્ભિવૃક્ષૈઃસ્નુહિમાત્રૈરજાયત ॥ ૧૭

शुष्काणिनिर्झराम्भांसिभूमिर्जाताबहुस्थला ।

परिस्रज्याथતદેશંવરુણોદુઃસ્વવિહ્વલઃ ।

શ્રીમાલંપુનરેવાસૌતપસ્તપ્તુમુપાગમત્ ॥ ૧૮

तत्रत्रैयम्बकंप्राप्यसरस्तरुमनोहरं ।

દદર્શભ્રાતૃપુત્રૌઘૈઃસમ્વૃતાન્પરિતોમુનીન્ ॥ ૧૯

तपःस्वाध्यायनिरतान्बलकलाजिनवाससः ।

તતઃસ્મૃતસુહૃત્પુત્રોવ્યલપદ્મરુણઃપુનઃ ૨૦

વસિષ્ઠ—એ પ્રમાણે શાપ આપીને, રાક્ષસથી ભક્ષણ થયેલાઓનો શોક કરતા તે મહા તપસ્વી વડણ મુનીએ તે શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાં બંધુઓનો સંરક્ષક કર્યો. ૧૬. હે રાજા તારથી સુવર્ણ નામનો ઉત્તમ પર્વત કંટકવાળાં અને માત્ર

શાખા વાળાં ઝાડો (ઉજડ) થયો. ૧૭. અને ઝરણાંઓનાં જળ સુકાઈ ગયાં તથા જમીન બહુ સ્થલવાળી થઈ. પછી દુઃખ વડે વિવલ થયેલો તે વરુણ તે દેશને તણ ફરીને તપ કરવા માટે શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાંજ આવ્યો. ૧૮. વૃક્ષો વડે મનોહર ત્રૈયંબક સરોવર ઉપર જતાં ત્યાં પોતાના બાઈયો અને પુત્રો વડે ચોતરફ વીંટાએલા, તપ તથા પોતાના અભ્યાસ (વેદ)માં પ્રીતિ વાળા, અને વસ્કલ તથા ચર્યનાં વસ્ત્રો વાળા મુનિઓને જોવાથી સંબંધિઓ અને પુત્રોનું સ્મરણ થવાને લીધે વરુણ ફરીને વિલાપ કરવા લાગ્યો. ૧૯-૨૦.

॥ વરુણ ઉવાચ ॥

કમેશિષ્યાઃકમેપુત્રાઃકદારાઃકંચવાન્ધવાઃ ।

અહમાસંમુદાયુક્તઃસમ્વૃતોયૈસ્તપોવને ॥ ૨૧

સ્વિન્નાહ્નમગ્નિશાલાયામાત્મજૈર્બ્રહ્મચારિભિઃ ।

નપશ્યામિસ્વમદ્યાહંવીજ્યમાનંપટાઞ્ચલૈઃ ॥ ૨૨

બાહૂન્દ્વૌધૂયમાનાનાંશિરાંસિચતપસ્વિનાં ।

ગાત્રાણિમમવન્ધૂનાંભક્ષિતાનિનિશાચરૈઃ ॥ ૨૩

અદ્યશૂન્યામિમામુર્વીપશ્યામિસવનાચ્ચલાં ।

વિનાતાન્પ્રિયસમ્ભાષાન્પ્રિયવન્ધુસુહૃત્સુતાન્ ॥ ૨૪

અહોદુષ્કૃતસંસારઃકૃતોયઃપૂર્વજન્મનિ ।

યેનપૂર્ણમમાદ્યાપિહૃદયંનવિદીર્યતે ॥ ૨૫

एकोनार्हतिगार्हस्थमेकोनार्हतिसत्क्रियाम् ॥

सञ्चिनोतिनैवकोर्थानेकोयातिपराजयम् ॥ ૨૬

सोहमेकःकृतोहन्तदैवेनाद्यदुरात्मना ।

कगन्तास्मिभृशंदीनःशोकव्याकुलचेतनः ॥ ૨૭

इत्थंविलपतस्तस्यमुनयोदीर्घदर्शिनः ।

आश्वास्यकृपयाविष्टावरुणंप्रत्यबोधयन् ॥ ૨૮

વરુણ—જેઓ વડે વીંટાએલો હું તપોવનમાં હવે હુકત હતો, તે મારા

શિષ્યો ક્યાં ગયા, તે મારા પુત્રો ક્યાં ગયા, તે મારી સ્ત્રી ક્યાં ગઈ, અને તે મારા બાંધવો ક્યાં ગયા ! ૨૧. અગ્નિ શાળામાં પરશેવા વાળું અંગ થવાથી ખત્તચારી એવા મારા પુત્રો વસ્ત્રો વડે મને વાસર નાંખતા, એવો હું આજ પોતાને જાનો નથી. ૨૨. ખભાએને લલાવતા તપસ્વીએના મસ્તકને તથા રાક્ષસોએ ભક્ષણ કરેલા બંધુઓનાં શરીરોને હું દેખુંછું. ૨૩. આજ વન અને પર્વત સહિત આ પૃથ્વીને પ્રિય બોલનારા વલાલા સગાસનેલિએ અને પુત્રો વિના શુન્ય દેખુંછું. ૨૪. અહો ! પૂર્વ જન્મમાં જે ખરાબ સંસાર કરેલ છે તેણે કરી આજ પણ મારું હૃદય પુરું ફાટી પડતું નથી. ૨૫. એકલો માણસ ગૃહસ્થપણને યોગ્ય નથી, એકલો સારી ક્રિયાને યોગ્ય નથી, એકલો માણસ અર્થનો સંચય કરતો નથી, અને એકલો પરાજયને પામે છે. ૨૬. હાય ! મને આજ હુટ આત્મા વાળા દેવે એકલો કર્યો. મારે અતિ દીન, અને શોક વડે જેની વ્યાકુળ સુદ્ધિ છે એવો હું ક્યાં જાઉં ? ૨૭. એવી રીતે જ્યારે તે વિલાપ કરતો હતો, ત્યારે કૃપા વડે શુક્ત દીર્ઘ દૃઢિવાળા મુનીયો વશુને આશ્વાસના કરી બોધ દેવાલાગ્યા. ૨૮.

॥ મુનયઊચુઃ ॥

માવિપીદમુનિશ્રેષ્ઠસર્વશાસ્ત્રવિશારદ ।

ગતાગતંયતોલોકેસર્વેકુર્વન્તિજન્તવઃ ॥ ૨૯

નદેહસ્યાત્મનઃકિંચિન્નદેહસ્યતથાત્મનિ ।

લોહભ્રામકસમ્બન્ધમેતયોર્વિદ્ધિસત્તમ ॥ ૩૦

વસ્તુજાતમિદંનાસ્તિપ્રેક્ષ્યમાણમપિદ્વિજ ।

મૃગતૃષ્ણાજલાનીવચિત્તભ્રાન્તિનિબન્ધનં ॥ ૩૧

આહારાયવિહંગ્મસ્યકુલાયંત્યજતોયથા ।

લીલાતથાત્મનોદેહંવિદ્યાયાન્યત્રગચ્છતઃ ॥ ૩૨

વહિરિન્દ્રિયસંક્ષીનીવસ્તૂનિશતશોબહિઃ ।

નાત્માનંતાનિષયન્તિતત્કઃશોકસ્તદત્યયે ॥ ૩૩

યથાલીઢંશ્વભિઃપાત્રંસદ્ધિર્દૂરનિરસ્યતે ।

इन्द्रियैर्दूषितंदेहंमुनिश्रेष्ठतथात्मना ॥ ३४

नात्मनोदेहसङ्गोस्तिनप्राप्तिःसुखदुःखयोः ।

वयोवस्थाक्रमोनैवनचदाराःकुतश्चन ॥ ३५

उत्पद्यन्तेविनाशायसर्वेजगतिजन्तवः ।

नाशंतेषामतःपश्यन्शોકंकुर्यान्नपण्डितः ॥ ३६

यंविषादોभिभवतिविषમેसमुપस्थिते ।

तेजसातस्यहीनस्यपुरुषार्थોनવિચિત્તે ॥ ૩૭

तस्माद्धर्मार्जनेयत्नंदिवारात्रमतन्द्रितः ।

કુરુહોમૈર્જપૈર્બ્રહ્મનૂવેદાભ્યાસેનચપ્રભો ॥ ૩૮

મુનિયો બોલ્યા કે, હે સર્વ શાસ્ત્રમાં કુશળ મુનિ શ્રેષ્ઠ, જગતમાં સર્વ જંતુઓ આવાગમન કરેછે માટે ખેદ કર માં. ૨૫. હે શ્રેષ્ઠ આત્મણુ ! દેહનું આત્માને કાંઈ નથી અને તે રીતે આત્મા વિષે દેહનું કાંઈ નથી; તે બેડનો સમ્બંધ લોહ અને લોહચુમ્બક સરખો બાણુ. ૩૦. હે આત્મણુ આ વસ્તુઓનો સમૂહ દેખાતો એવો પણ છે નહિ, અને મૃગનૃણાનાં (જાંજવાનાં) જળની ખેડે પ્રાંતિને કરનારછે. ૩૧. આહર માટે માળાને તથા જનારા પક્ષિની લીલા છે તે પ્રમાણે દેહને તથા થીજે જનારા આત્માની લીલા છે. ૩૨. બાહરની ઇંદ્રિઓના સંગવાળી દબરો વસ્તુઓ બાહર છે અને તે આત્માને દેખતી નથી, ત્યારે તેના જવા વિષે શું શોક કરવો ? ૩૩. જેવી રીતે કુતરાઓએ આટેલ ઠામને સતપુરૂષો દૂર કાઢી નાંખે છે, તેવી રીતે, હે મુનિશ્રેષ્ઠ, આત્મા ઇંદ્રિઓ વડે દોષ પામેલા દેહને દૂર કાઢી નાંખે છે. ૩૪. આત્માને દેહનો સંગ નથી, સુખ દુઃખની પ્રાપ્તિ નથી, વય તથા અવસ્થાનો ક્રમ નથી, અને કોઈ ઠેકાણે સ્ત્રી પણ નથી. ૩૫. જગતમાં સર્વ જંતુઓ નાશ માટે ઉત્પન્ન થાયછે, તેથી તેઓના નાશને જોનારા પંડિતે શોક ન કરવો. ૩૬. વિષમ વખત આવે ત્યારે જેને ખેદ પરાભવ પમાડે છે, તે તેજ રહિત માણસ પુરૂષાર્થ કરી શકતો નથી. ૩૭. હે સમર્થ, આત્મણુ તે માટે દિવસ રાત્રિ આલસનો ત્યાગ કરી હોમવડે, જપવડે, અને વેદાભ્યાસ વડે ધર્મ મેલવવામાં યત્ન કર. ૩૮.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

इत्याश्वास्यद्विजश्रेष्ठाःसर्वेजगमुर्यथागतं ।
 वरुणोपिद्विजोराजंस्तदाशोकममुंचत ॥ ३९
 आश्वस्तश्चिन्तयामासकथंपुत्रोभवेदिति ।
 कुलच्छेदोऽतिदुःखायपितृणांस्यादितिश्रुतिः ॥ ४०
 अथत्रैयम्बकात्तीर्थादुत्तरस्यामहत्ततः ।
 कुर्वन्नाराधयिष्येहंदेवीन्निभुनेश्वरीम् ॥ ४१
 इतिकृत्वामतिदेवोवरुणोनृपसत्तम् ।
 चकारस्थंडिलंचारुविशालंवालुकामयं ॥ ४२
 अथत्रैयम्बकेतीर्थेस्नात्वासन्तर्प्यदेवताः ।
 आगमोक्तैर्महामन्त्रैस्तत्रदेवीन्ववेशयत् ॥ ४३
 स्वयंशीर्णानिपत्राणिगृहीत्वासपरेऽहनि ।
 अश्नातिवरुणोराजंस्त्रिकालंस्नानमाचरन् ॥ ४४
 चत्वारोवार्षिकामासाव्यपक्रान्तामहात्मनः ।
 एवंतपस्यतस्तस्यततोभूच्छिशिरोदयः ॥ ४५
 जलाहारपरोनित्यमपचक्रामतानपि ।
 निराहारोथनैदाघंमुनिःकालमकालयत् ॥ ४६
 पुनःप्राप्तासुवर्षासुप्राणरोधविधायवै ।
 तप्यमानस्यदीनस्यशरत्कालःकिलाययौ ॥ ४७
 पुष्पैर्गन्धैस्तथाधूपैर्वन्यैर्मूलफलैरपि ।
 स्तवैर्ध्यानैर्जपैर्होमैर्देवीमाराधयच्चिरं ॥ ४८
 अथाश्विनस्यमासस्यशुक्लपक्षेद्विजन्मनः ।
 कृपयापरयादेवीप्रत्यक्षाभून्महेश्वरी ॥ ४९
 सूर्यकोटिप्रतीकाशाश्वेतरूपधरातथा ।

વિશાલલોચનાદેવીસ્ફુરત્કોટીરકુણ્ડલા ॥ ૬૦

વિભ્રાણાસ્થાવિરંરૂપંપલિતાક્રાન્તમસ્તકા ।

સ્થણ્ડિલોપરિવિન્યસ્તાંપુષ્પપૂજામુદસ્યવૈ ॥ ૬૧

મધ્યાદ્વિનિર્યયૌરાજનદેવીભક્તાર્તિહારિણી ।

દૃષ્ટ્વાથતાંજગન્માતાંતુષ્ટાવવરુણોદ્વિજઃ ॥ ૬૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજ, આ રીતે આશ્વાસના કરી શ્રેષ્ઠ મુનિઓ આગ્યા હતા તેમ ગયા, અને વરુણ બ્રાહ્મણ ત્યારે શોક મુદ્રા દીધો. ૩૯. આશ્વાસના કરાએલો તે બ્રાહ્મણ પુત્ર દેવી રીતે થાય તે વિચારવા લાગ્યો, કારણ કે કુલના નાશથી પિતૃઓ અતિ દુઃખ પામે છે એ પ્રમાણે શ્રુતિ છે. ૪૦. હે શ્રેષ્ઠ રાજ, પછી ત્રૈયંબક નામના તીર્થથી ઉત્તર દિશામાં મોટું તપ કરીને હું ત્રણ જગતની ઇશ્વરી દેવીનું આરાધન કરીશ, એવો વિચાર કરી સમર્થ વરુણ બ્રાહ્મણ સુંદર અને વિશાલ રેતી વાલું સ્થાપિત કર્યું. ૪૧-૪૨. પછી ત્રૈયંબક તીર્થમાં સ્નાન કરી, દેવતાઓનું તર્પણ કરી, શાસ્ત્રમાં કહેલા મદ્ય મંત્રોવડે ત્યાં દેવીનું સ્થાપન કર્યું. ૪૩. હે રાજ, ત્રણ કાળ સ્નાન કરનારો વરુણ બ્રાહ્મણ પોતાની મેળે પહેલાં પાંદડાઓને લેઈ એકાંતરે દિવસે ખાવા લાગ્યો. ૪૪. એ પ્રમાણે તપ કરતાં તે બ્રાહ્મણના ચોમાસાના ચાર મહીના ચાલ્યા ગયા પછી શિશિર કાલનો ઉદય થયો. ૪૫. વરુણ મુનિએ નિરંતર જલનો આહાર કરી શિશિર કાલના દિવસો પણ કાઢ્યા અને તે પછી આહાર (ભોજન) વિના ગ્રીષ્મ (જિનાલાનો) કાલ કાઢ્યો. ૪૬. કરીને વર્ષા ઋતુ આવી ત્યારે પ્રાણનો રોધ કરી જ્યારે તે દીન વરુણ તપ કરતો હતો ત્યારે શરદ કાલ પણ આવ્યો. ૪૭. પુષ્પ, ધૂપ, વપનાં મૂલ તથા ફલ, સ્તોત્ર, ધ્યાન, જપ, અને હોમ વડે ઘણીવાર વરુણ બ્રાહ્મણ દેવીનું આરાધન કરવા લાગ્યો. ૪૮. પછી આશ્વિન માસના શુકલ પક્ષમાં પરમ કૃપા વડે પાર્વતી દેવી તે બ્રાહ્મણને પ્રત્યક્ષ થયાં. ૪૯. હે રાજ, કરોડો સૂર્ય સંસ્ક્રમાં, શ્વેત રૂપને ધારણ કરનાર, વિશાલ નેત્ર વાળાં, શોભિતી કોટીર અને કુંડલ વાળાં વૃદ્ધ રૂપને ધારણ કરનાર, પળીયાં યુક્ત મસ્તકવાળાં, અને ભક્તની પીડાને હરનાર, એવાં દેવી સ્થંડિલની ઉપર રાખેલી પુષ્પોની પૂજનને દુર કરી મધ્યમાંથી નિકળ્યાં અને તે જગતનાં માતાને જોઈ વરુણ બ્રાહ્મણ તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. ૫૦-૫૧-૫૨.

॥ वरुणउवाच ॥

प्रसन्नवदनांभोजेध्रुवेदेविपरापरे ।
 तुभ्यंशुभासुरहरेनमोदेविजगन्मये ॥ ५३
 यथाव्याप्तमिदंविश्वमात्मशक्त्याचराचरं ।
 स्तोष्यामितामहंकेनविशेषणेनकिंचन ॥ ५४
 महात्ययेसुरव्यग्रंदंष्ट्राकोटिगतंजगत् ।
 व्यावृत्यप्रकृतिंतीतंत्वयादुष्टनिबर्हिणे ॥ ५५
 त्वमेतत्सर्वभूतानांदेवानांत्राणकारिणी ।
 आर्तानांशरणंदेवित्रैलोक्येसचराचरे ॥ ५६
 त्वयैकार्णवसम्भूतेमधुकैटभशङ्कितः ।
 हरिंप्रबोध्यसहस्रात्रातःकिलपितामहः ॥ ५७
 प्रबुद्धकनकाम्भोजत्वन्नेत्रकिरणाऽमृतैः ।
 सिक्तादेविनबाध्यन्तेनराःपापशतैरपि ॥ ५८
 नचिन्तावांच्छितार्थेषुतेषांमनमिजायते ।
 येषांसर्वार्थप्रभवादेवित्वंध्यानगोचरा ॥ ५९
 गृहेषुतेषुशर्वाणिनशोकःकुरुतेपदं ।
 मङ्गलायतनंमातःपूज्यसेयत्रमानवैः ॥ ६०
 कौपीनमात्रवामोभिःस्वकैररीचतांस्रियैः ।
 दुकूलपरिधानास्तेयजन्तेविविधैर्मखैः ॥ ६१
 इच्छाशक्तिमयीमातःपरस्यपरमेष्ठिनः ।
 जगत्त्रयरूपेणत्वमैकैवविजृम्भसे ॥ ६२
 नत्वांविनाविधिःस्त्रुष्टुशक्तस्त्रातुंनचाच्युतः ।
 नसहर्तुमहेशानोजगन्तिजगतांप्रिये ॥ ६३
 इहत्रिलिङ्गनिर्देश्यंयत्किंचिदपिविद्यते ।

સકલંતત્ત્વમેવૈકાવ્યાપ્યવિશ્વંવ્યવસ્થિતા ॥ ૬૪

વન્ધ્યાનાંપુત્રદાસિત્વંભર્તૃદાવાલસુશ્રુવામ્ ।

પત્નિપ્રદાકુમારાણાંદરિદ્રાણાંચવિત્તદા ॥ ૬૫

સોઽહંહતસુહૃત્પુત્રસ્ત્વામમ્બશરણંગતઃ ।

ત્રાહિમાંભક્તિસંયુક્તમંઘ્રિપઢજસઙ્ગતં ॥ ૬૬

૫૩. જોડ્યા કે, પ્રસન્ન મુખ કમલ વાળી, સ્થાવર જંગમરૂપ, નિ-
શ્વસ, શુંભાસુરને મારનાર, જગતમય, હે દેવિ હું તમને નમસ્કાર કરુંછું. ૫૩.
આત્માની શક્તિ વડે આ ચરાચર વિશ્વ વ્યાપેલું છે તેથી હું તેની કોઈ પણ
વિશેષણ કરીને કશી સ્તુતિ કરી શકીશ નહિ. ૫૪. હે દુષ્ટને નાશ પમાડનારિ,
મહા પ્રસન્નને વખતે દેવતાઓ વડે વ્યથા અને દાહના આગલ્યા ભાગમાં ર-
હેલ જગતને વિસ્તારિ તમે પ્રકૃતિ રૂપ પમાડ્યું હતું. ૫૫. હે દેવિ, તું આ
સર્વ પ્રાણીઓની અને દેવતાઓની રક્ષણ કરનારી છે અને ચરચચર સદિ-
ત એવા ત્રણ લોકમાં પીઠિત માણુસોનાં શરણ રૂપ છો. ૫૬. ત્યારે
એક સમુદ્ર રૂપ સર્વ થયું હતું, ત્યારે તમે વિપ્લવને જન્ય કરી
મધુ કેટલ દૈત્યથી શંકા પામેલા બ્રહ્માની તત્કાળ રક્ષા કરી હતી. ૫૭.
હે દેવિ, પ્રકૃષ્ટિત કમલ સરખાં તમારાં નેત્રનાં કિરણ રૂપી અમૃત વડે છં-
ટાએલા પુરૂષો હજારો પાપ વડે પણ આધ પામતા નથી. ૫૮. હે દેવિ
સર્વ અર્થને ઉત્પન્ન કરનારાં તમે જેઓના મનમાં વસોછો તેઓને ઇચ્છિત
અર્થમાં ચિંતા થતી નથી. ૫૯. હે માતા પાર્વતિ, મંગલનાં સ્થાનક રૂપ
એવાં તમે જ્યાં માણુસોથી પુન્યઓછો તે ઘરોમાં શોક ઠેકાણું કરતો નથી.
૬૦. વસ્ત્રમાં માત્ર લંગોટી વાળા પુરૂષોએ પોતાના હાથ વડે તમારી પૂજન
કરેલી છે તેઓ હિરણ્ય વસ્ત્ર વાળા બની જુદા જુદા પ્રકારના યજ્ઞો વડે
યજન કરેછે. ૬૧. હે મા, પરમે પરમેશ્વર ઇચ્છા શક્તિમય એવાં એક ત-
મેજ ત્રણ જગત રૂપે વૃદ્ધિ પામેછો. ૬૨. હે જગતનાં પ્રિય દેવિ, તમારા
વિના જગતને સ્વજવાને બ્રહ્મા સમર્થ નથી, પાલન કરવાને વિષ્ણુ સમર્થ
નથી, અને સંહાર કરવાને મહાદેવ સમર્થ નથી. ૬૩. આ લોકમાં જે કોઈ
પણ ત્રણ લિંગ વડે કેહેવાતું છે તે સર્વ રૂપ તમે એકજ છો અને સકળ જ-
ગત પ્રત્યે વ્યાપી રહ્યાંછો ૬૪. તમે વાંઝીઆઓને પુત્ર આપનારાં, કન્યા-
ઓને પતિ આપનારાં, છોકરાંઓને કન્યા આપનારાં, અને દરિદ્ર લોકોને
ધન આપનારાં છો, ૬૫. માટે હે મા, જેનાં સ્નેહિઓ અને પુત્ર હણા-

એવું છે એવા હું તમારે શરણે આવ્યો છું, માટે ભક્તિયુક્ત અને તમારા ચરણકમલને પામેલાની મારી રક્ષા કરે. ૬૬.

॥ શ્રી દેવ્યુવાચ ॥

વરંવરયમદ્રંતેયત્સુરૈરપિદુર્લભ ।

પરિતુષ્ટાપ્રદાસ્યામિભક્તાયદ્વિજવર્યતે ॥ ૬૭

દેવી-હે ઉત્તમ આત્મણુ તારું કલ્યાણ થાઓ; દેવતાઓને પણ દુર્લભ એવું વરદાન માગ. હું ભક્ત ઉપર પ્રસન્ન થવાર્થી હું તને તે આપીશ. ૬૭.

॥ વરુણ ઉવાચ ॥

રાક્ષસૈર્ભક્ષિતંદૈવિકુલંમમસુરેશ્વરિ ।

જરયાજીર્ણદેહસ્યકથંતન્મેકુલોદયઃ ॥ ૬૮

૫૩ણુ બોલ્યો કે, હું દેવતાઓની નિયંતા દેવિ, રાક્ષસોએ મારાં કુલને ભક્ષણુ કરેલું છે, માટે બરા વડે ઝણુ દેહ પાળો હું તેના કુળનો ઉદય કેમ થાય તે કહો. ૬૮.

॥ શ્રી દેવ્યુવાચ ॥

પુત્રસ્યતેકનિષ્ઠસ્યપત્નિરાક્ષસશઙ્કયા ।

ગિરિકન્દરમધ્યાસ્તેતસ્યાગર્ભોસ્તિનિશ્ચિતં ॥ ૬૯

પતિશોકસમાક્રાન્તાબન્ધુસ્વજનર્વજિતા ।

ક્લિશ્યમાનાસગર્ભાસાદુઃખંજીવિતિપર્વતે ॥ ૭૦

દ્વાભ્યામનન્તરંવિપ્રમાસાભ્યાવેદવિત્તમ ।

પ્રસવિષ્યતિસાપુત્રનાત્રકાર્યાવિચારણા ॥ ૭૧

ઈદંશ્રીમાલમાસાગ્રસર્વતીર્થમયંશુભં ।

સ્થિતિંત્રહ્નન્કરિષ્યામિયાવદાહૂતસંપ્લુતં ॥ ૭૨

દેવી બોલ્યા કે, તારા નાના પુત્રની સ્ત્રી રાક્ષસોના બંધથી પર્યંતની

ગુફામાં રહે છે, અને જરૂર તેને ગર્ભ છે. ૬૯. પતિના શોક વડે વ્યામ. બંધુ અને સગાઓથી તબીબેલી, ક્લેશ પામતી તથા ગર્ભ વાળી એવી તે સ્ત્રી પર્વતમાં દુઃખથી જીવે છે. ૭૦. હે સર્વોત્તમ વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણ, તે સ્ત્રી બે માસ પછી પુત્ર જાણશે, એમાં તારે શંકા ન કરવી. ૭૧. હે બ્રાહ્મણ, સર્વ તીર્થમય એવાં સુંદર આ શ્રીમાલ તીર્થ પ્રત્યે આવી જ્યાં સુધી પ્રલય આવશે ત્યાં સુધી હું સ્થિતિ કરીશ. ૭૨.

॥ વરુણ ઉવાચ ॥

યદિતુષ્ઠાસિમેદેવિંસ્થાતવ્યમિહચેત્સ્વયા ।

તદમ્બમમનામ્નાવૈવિશ્રુતાભવભૂતલે ॥ ૭૩

વરુણ બોલ્યો કે, હે દેવિ, જો મારાપર પ્રસન્ન થયાં હો, અને જો અહિં તમારે રહેવું હોય, તો હે માતા મારાં નામે કરી પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત થાઓ. ૭૩.

॥ શ્રી દેવ્યુવાચ ॥

વરુણંવિક્ષ્યદુઃસ્વાર્તમાવિર્ભૂતાઽસ્મિયદ્ભુવિ ।

વરુણાવિરિતિરુચ્યાતંનામતન્મેભવિષ્યતિ ॥ ૭૪

શ્રીમાલવાસીનાંભત્તયાતુષ્ઠાદાસ્યામિવાજ્ઞિતં ।

પુત્રાન્નદાસ્યામ્યપુત્રાણાંકન્યાનાંચપત્નીસ્તથા ॥ ૭૫

યેમાઘસ્યસિતાષ્ટમ્યાંચૈત્રસ્યાશ્વયુજસ્યવા ।

અર્ચયિષ્યન્તિબલિભિસ્તેભવિષ્યન્તિભૂભુજઃ ॥ ૭૬

૬૫-દુઃખથી પીડા પામેલા વરુણને જોઈ પૃથ્વીમાં હું પ્રગટ થઈ છું માટે વરુણાવિ એ રીતે માફ નામ પ્રખ્યાત થશે. ૭૪. શ્રીમાલમાં વસનારાઓની ભક્તિ વડે પ્રસન્ન થએલી હું ઇચ્છત ફલને આપીશ તથા પુત્રહીન માણસોને પુત્ર અને કન્યાઓને પતિ આપીશ. ૭૫. જેઓ માઘ, ચૈત્ર અથવા કાર્તિક માસના શુકલપક્ષની આઠમને દ્વિશે બલિદાન વડે મને પૂજશે તેઓ પૃથ્વીને ભોગવનારા થશે. ૭૬.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इतिदत्त्वावरंदेवीप्रेषयामासतंद्विजं ।
 यत्रास्तेऽद्रितटान्तेसालीनाभीताद्विजस्नुषा ॥ ७७
 गत्वाद्विजोपितत्राशुसोत्साहहृदयोन्मુप ।
 आश्वासयततामार्तीपतिशोकानुगांस्नुषां ॥ ७८
 सगर्भातामुपादायवरुणोद्विजसत्तमः ।
 श्रीमालेन्यवसदेवीवरुणावीमुपासितुम् ॥ ७९
 ततोदेव्यायथોद्विष्टेकालेतस्यસ્नुषાનૃપ ।
 પ્રયતાજનયત્પુત્રંગુણજ્ઞપુણ્યલક્ષણં ॥ ૮૦
 તતસ્તસ્યાદ્વિજેન્દ્રસ્યંદ્વિજૈઃશ્રીમાલવાસિભિઃ ।
 આગત્યસદનંદ્વૈઃપુત્રનામકૃતંનૃપ ॥ ૮૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે વરદાન આપીને જે પવંતના કાંદાના અંતભાગમાં તે બ્રાહ્મણના છોકરાની સ્ત્રી ભય પામી છુપાએલી હતી ત્યાં તે બ્રાહ્મણને દેવીએ મોકલ્યો. ૭૭. હે રાજા, ઉત્સાહવાળું જેનું હૃદય છે એવો બ્રાહ્મણ પણ ત્યાં જલ્દી જઈને પીડા પામેલા અને પતિના શોક વાળી તે પોતાના પુત્રની વહુને આશ્વાસના કરવા લાગ્યો. ૭૮. બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ વરુણ પોતાના પુત્રની સગર્ભા વહુને લેઈને વરુણાદિ દેવીની ઉપાસના કરવા માટે શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં વસવા લાગ્યો. ૭૯. હે રાજા, ત્યારપછી દેવીએ કહ્યું હતું તે વખતે યતન વાળી તે બ્રાહ્મણના છોકરાની સ્ત્રીએ ગુણ જાણનારા અને પુણ્યકારિ લક્ષણવાળા પુત્રને જણ્યો. ૮૦. હે રાજા, તે પછી હર્ષ પામેલા શ્રી-માલ વિષે વસનારા બ્રાહ્મણોએ તે બ્રાહ્મણને ઘેર જઈ પુત્રનું નામ પાડ્યું. ૮૧.

॥ द्विजाऊचुः ॥

भक्षितंपितृनाथेनकुलमस्यद्विजन्मनः ।
 देवीभयात्पुनर्वान्तंवान्तस्तस्माद्भवत्यसौ ॥ ૮૨

બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે, પિતૃનાથે (યમે) આ બ્રાહ્મણના કુળનું ભક્ષણ

કર્યું, અને દેવીના ભયથી (વાન્ત કર્યું) બહાર કાઢ્યું માટે આ પુત્રનું નામ વાન્ત થશે. ૮૨.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इत्युक्तवातेद्विजाःसर्वेमुदिताःस्वगृहानययुः ।

वरुणस्यकुलंराजंस्ततःस्फीतिमविन्दत ॥ ૮૩

ततोयेवान्तसंज्ञस्यद्विजस्यात्रकुलेऽभवन् ।

वान्ताइतिसमाख्याताःश्रीमालेऽद्यापितेद्विजाः ॥ ૮૪

तदाप्रभृतिसાદેવીલોકાનાંવાઙ્ચિત્તપ્રદા ।

वरुणाविरितिख्याताश्रीमालेस्थितिमातनोत् ॥ ૮૫

તત્રાશ્ચર્યમિદંરાજન્નદ્યાપિસ્વલુદ્દૃશ્યતે

पुरस्ताज्जगतांमातुर्वनेमुनिजनप्रिये ॥ ૮૬

કૃતેભવન્તિપુત્રાગાસ્ત્રેતાયાંદેવદારવઃ ।

अशोकाद्वापरेमाप्तेकलौकंढकिनोद्गुमाः ॥ ૮૭

एतत्तेकथितंराजन्वरुणाविकथानकं ।

इदंयःशृणुयाद्भक्त्यानस्यात्तस्यकुलवृष्टिः ॥ ૮૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હે રાજ, આ પ્રભાણે કહી હર્ષ પામેલા તે સર્વે. આત્મણે પોતાને ઘેર ગયા અને તે પછી વરુણનું કુલ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યું. ૮૩. પછી વાન્ત નામના આત્મણના એ કુળ વિષે જોએ તથા તે આત્મણે આજ પણ વાન્ત એ નામે શ્રીમાલમાં પ્રખ્યાત છે. ૮૪. ત્યારથી લોકોનાં ઇચ્છિતને આપનારાં અને વરુણાવિ એ રીતે ખ્યાતિ પામેલાં તે દેવીએ શ્રી-માલમાં સ્થિતિ કરી. ૮૫. હે રાજ, ત્યાં આજ પણ આશ્ચર્ય દેખાય છે કે, મુનિજનોને પ્રિયવનમાં જગતના માતા વરુણાવિ દેવીની પાસ સત્ય યુગમાં પુત્રાગ જાડ થાય છે, ત્રેતા યુગમાં દેવદારનાં જાડ, દ્વાપર યુગમાં અશોક નામનાં જાડ, અને કલિયુગ આવે ત્યારે બાવલનાં જાડ થાય છે. ૮૬-૮૭. હે રાજ, આ વરુણાવિ દેવીનું કથાનક કહ્યું તે જે માણસ ભક્તિ વડે સાં-ભળે તેના કુલનો નાશ ન થાય. ૮૮.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य-

विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये वरुणावी महात्म्यं
नाम अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

ये प्रमाणे स्कंद पुराणानी ऐकाशी छन्दरमी संदीतामाहेना ब्राह्मवि-
भागना त्रीण परिच्छेदना श्रीमाण माहात्म्यमां “वरुणावी माहात्म्य” ये
नामनो अढारमो अध्याय पुरो थयो. १८.

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

अध्याय १९ भा.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

ततो गच्छेत्पुष्पश्रेष्ठसरः कैरातमुत्तमं ।
यत्र स्नानादपि न रोरूपं प्राप्नोत्यनुत्तमं ॥ १ ।
किरातोऽंशिशिरोनामपूर्वमत्राबुदाचलात् ।
आगात्प्रियङ्गुपुष्पाणि विक्रेतुं सहभार्यया ॥ २ ।
आरातश्रीमालमुद्रीक्ष्य भार्यामिदमुवाच सः ।
प्रियेशुक्लाण्यपीमानि महाघाणि भवन्ति वै ॥
गन्धवस्तूपयोगीनि जायन्ते इति नः श्रुतम् ॥ ३ ।
एतद्भवेन वित्तेन कारयिष्यामि सायकान् ।
तैः करिष्येऽथ पापं हि सुखेनैवाबुदेगिरौ ॥ ४ ।
इत्युक्तवाथ प्रियां भार्यां किरातोऽंशिशिरस्तदा ।
प्रविवेश पुरद्वारि सुविस्तीर्णं चतुष्पदं ॥ ५ ।
पूर्वस्यां पणसंस्थाय संबाधं सममायतं ।
क्रयविक्रयसङ्कीर्णमापणश्रेणिमण्डितम् ॥ ६ ।
दीनारैर्दशभिर्दत्त्वा पुष्पाणि वणिजे नृप ।

તતોયયૌપ્રિયાયુક્તૌર્વાક્ષિતુંપુરસત્તમં ॥ ૭

ગચ્છન્તમથતંદ્વારિદ્વારપાલોઽભ્યભાષત ॥ ૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હે શ્રેષ્ઠ રાજા, તે પછી ઉત્તમ કૈરાત સરોવર પ્રત્યે જવું કે જ્યાં સ્નાન કરવાથી પણ માણસ ઉત્તમ રૂપને પામે છે. ૧. પૂર્વે જિંજિર નામે કિરાત (ભિલ) અર્ધુદાયલ (આયુ પર્વત) થકી અહિં પ્રિયંગુ-જાડનાં પુષ્પ વેંચવા સાડ સ્ત્રી સહિત આવ્યો હતો. ૨. તે શ્રીમાલ તીર્થને સમીપ જોઈ, પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:-કે હે પ્રિયા, ઘોળાં એવાં પણ આ પુષ્પો મોટાં મૂલ્ય વાળાં થાય છે, અને સુગંધ વાળી વસ્તુઓ વિશે ઉપયોગી થાય છે એ પ્રમાણે અમારાં સાંભળવામાં છે. ૩. આ પુષ્પોથી થએલાં ધન વડે બાણુ કરીશ અને તે બાણુ વડે સુખે કરી આયુ પર્વતમાં પાપની વૃદ્ધિ કરીશ. ૪. એ રીતે પ્રિય સ્ત્રીને કહી જિંજિર નામનો ભિલ તેજ વખતે શહેરના દરવાજાની પાસેના અતિ વિસ્તાર વાળા, પૂર્વ દિશામાં હાટની સ્થિતિ વડેના બાંધા વાળા, સમાન લાંબા ક્યવિક્ય પદાર્થો વડે સાંકડા અને હાટની હાર વડે શોભિતા એવા ચૌટામાં દાખલ થયો. ૫-૬. હે રાજા, ત્યાર પછી દશ દીનાર (નાણુ) લઈને વાણિયાને પુષ્પો આપી સ્ત્રી સહિત અતિ સુંદર શહેર જોવા આલ્યો. ૭. પછી દ્વાર વિશે જતાં તે જિંજિર નામના ભિલ પ્રત્યે દ્વારપાલ (દરવાજા) આ પ્રમાણે બોલ્યો. ૮.

॥દ્વારપાલુવાચ॥

નાગન્તવ્યમદ્દોમધ્યેબહિરેવસ્થિતિકુરુ ।

વસન્તીહશ્રિયઃપૂજ્યાદેવાનાંચદ્વિજોત્તમાઃ ॥ ૯

નપ્રવેશોસ્તિતેમૂઢશ્રીમાલેદેવતાસ્થલે ।

વર્ણસકુરજાતાનાંભુદ્રાણાંપાપચેતસાં ॥ ૧૦

પિશુનાનાંકૃતઘ્નાનાંમૂર્ખાણામતપસ્વિનાં ।

નાસ્તિકાનાંનૃશંસાનાંતથાપ્રાકૃતવાદિનાં ॥ ૧૧

વેદવિદ્યાવિહીનાનાંપરૈર્ભાષ્યશીલિનાં ।

પરદારરતાનાંચનિર્વૌરાર્થોપજીવિનાં ॥ ૧૨

પાશ્વણિનાંકદર્યાણામનાર્યાણામનાત્મનાં ।

શ્રીમાલેનપ્રવેશોસ્તિત્વાદશસ્યચકાકથા ॥ ૧૩

દ્વારપાલ બોલ્યો કે અરે, તારે અંદર આવવું નહિ, તું બાહરે જ બેસી જા, કારણ કે અહિં લક્ષ્મીને તથા દેવતાઓને પુજવા લાયક ઉત્તમ પ્રા-
કાશો વસે છે. ૯. હે મૂઠ, દેવતાનાં સ્થલ શ્રીમાલક્ષેત્રમાં તારો પ્રવેશ
નહીં થવાનો, કારણ કે વર્ણસંકરથી થયેલા, ક્ષુદ્ર (હલકા), પાપી ચિત્ત
વાળા, ચાડીઆ, કૃતમ્ની, મૂર્ખ, તપ રહિત, નાસ્તિક, કૂર, પ્રાકૃત બોલનારા,
વેદના જ્ઞાન રહિત, પારકાનું ધુરં બોલનારા; પરંતુ સ્ત્રી વિષે પ્રીતિ વાળા, નિ-
ર્વીર પૂરણના પૈસા વડે જીવનારા, પાખંડિ, લોભી, અપ્રમાણિક અને અધીર
પુરખોનો શ્રીમાલમાં પ્રવેશ કરવો યોગ્ય નથી, ત્યારે તું સરખાની તો વા-
તળ શું કરવી ! ૧૦—૧૧—૧૨—૧૩.

॥ કિરાતુવાચ ॥

વિક્રેતુમહમાયાતઃપ્રિયઙ્ગુકુસુમાન્યુત ।

નજાનામિપુરસ્યૈતન્માદ્યાત્મ્યંશ્રીકૃતસ્યૈવ ॥ ૧૪

કિરાત બોલ્યો કે, હું પ્રિયંજુ ઝાડનાં ફુલ વેચવા માટે આવ્યો છું,
અને લક્ષ્મીએ સ્થેલાં પુરતું આ મહાત્મ્ય બાણતો નથી. ૧૪.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાક્ષિજિહ્વરોરાજન્નકિરાતોભાર્યયાસદ્ ।

વ્યપસર્પઙ્ગયાત્તસ્યદ્વારપાલસ્યસત્ત્વરમ્ ॥ ૧૫

અથતસ્યસસ્વાકશ્ચિદાભીરઃસદ્ગુતસ્તદા ।

સતેનસમમાલાપંમુદૂર્તેક્ષિજિહ્વરોઽકરોત્ ॥ ૧૬

કિરાતીચતૃષાક્રાન્તાનાતિદુરેગ્ધ્રામહ ॥ ૧૭

દૃષ્ટ્વાવકકુલાકીર્ણમસ્વાતાયાંક્ષિતૌપયઃ ।

ઉત્સુકાપાતુકામાસાંપિચ્છિલેપતિતાનૃપ ॥ ૧૮

પદ્મમધ્યાજ્જલોક્લન્નાકૃચ્છ્રાદુત્થાયભામિની ।

વીક્ષતેયાવદાત્માનંવૈલક્ષ્યંપરમંગતા ॥ ૧૯

તાવત્કનકવર્ણાનિપદ્યસંગાનિસર્વતઃ ।

મૌક્તિકાન્યભવન્ગુજ્જાઃકૌશેયાનિતરુત્વચઃ

મૃદ્ધાસ્થીનિચહૈમાનિસઘોજાતાનિપાર્થિવ ॥ ૨૦ ॥ ૨૧

અથાજગામતાંદૃષ્ટુંશ્ચિન્નરીજીવિતેશ્વરી ।

પુરમાર્ગસહસ્રેસ્મિન્નસૌમાંપ્રાપ્નુયાદિતિ ॥ ૨૨

તતોવારિતદેતન્વીપદ્મપત્રનિભેક્ષણાં ।

વિમ્બોર્ષીવિપુલશ્રોણીંપીનોન્નતપયોધરાં ॥ ૨૩

ચન્દ્રવિમ્બમુર્ચીશ્યામાંસંહતોરુમનોરમાં ।

મુક્તામણિમયાંમાલાંવિશ્રતીંસ્વર્ણભૂષણામ્ ॥

દદર્શવિસ્મિતમનાઃકિરાતસ્તામવોચત ॥ ૨૪

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, આ પ્રમાણે કહી તે દ્વારપાલનાં ભયથી ભીક્ષુ પોતાની સ્ત્રી સાથે જલદી ભાગ્યો. ૧૫. એ પછી કોઈ તેનો મિત્ર ભિક્ષુ ત્યાં આવ્યો, અને તે જિંજિર તેની સાથે મુહૂર્તવાર વાત કરવા લાગ્યો. ૧૬. તૃપાથી વ્યાકુળ થયેલી ભીક્ષુની સ્ત્રી પાસેને ઠેકાણે પાણીપીવા ગઈ. ૧૭. હે રાજા, અખ્યાત ભૂમિમાં જગલાતા સમૂહવડે વિંટાએલાં જલને જોઈ તે પીવાની ઇચ્છાથી ઉત્સાહવાળી ભીક્ષુની સ્ત્રી ગારા વાળી જગ્યામાં પડી. ૧૮. ગારાના મધ્યમાંથી જલવડે ભીન્નએલી અતિ વિલક્ષણપણાને પામેલી તે સ્ત્રી દુષ્પથી ઉભી થઈ, પોતાને જુવેછે તો. ૧૯. હે રાજા, તત્કાળ તેના સર્વ અંગ સોનાના વર્ણુ સરખા વર્ણુ વાળાં થયાં, ચણોદીઓનાં મોતી થયાં, ઝાડની છાલનાં હિરાગલ વસ્ત્ર થયાં અને બ્રમરનાં હાડકા હતાં તે સોનાનાં થયાં ૨૦-૨૧ પછી જિંજિર ભિક્ષુ શહેરના હજાર માર્ગ વાળાં તે સ્થાનક વિષે એ સ્ત્રી મને કેમ પામે એવા કારણથી તે સ્ત્રીને જોવા આવ્યો. ૨૨. પછી જલ કાંઠે કોમલ કમલ પત્ર સમાન નેત્ર વાળી, બિંબ ફલ સરખા હોઠવાળી, મોટી કેડ વાળી, જાડાં અને ઊંચા સ્તન વાળી, ચંદ્રનાં બિંબ સરખાં મુખ વાળી, શ્યામ, મળેલા સાથળ વાળી મનોહર, મોતી અને મણિમય માલાને ધારણ કરતી, તથા સુવર્ણનાં ધરણ્યાં વાળી, તે સ્ત્રીને જો-

વા લાગ્યો અને વિસ્મય પામેલ મનવડે તે બીજી તેને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. ૨૩-૨૪.

॥ જિજિહ્વરુવાચ ॥

દેવિકાચિત્કિરાતીહદ્રષ્ટાયદિભવેચ્ચયા ।

તદાચક્ષ્વવિશાલાક્ષિપ્રસાદસુમુખીભવ ॥ ૨૬

જિજિહ્વર બોલ્યો કે, હે વિશાળ નેત્ર વાળા દેવી, આદિં તેં કોઈ પણ બીજીની સ્ત્રી જોએલી હોય તો પ્રસન્ન થઈને મને કહે. ૨૫.

॥ કિરાત્યુરુવાચ ॥

અહંનાથપ્રિયાભાર્યાતિવસાયાંતુપ્રચ્છસિ ।

તૃષાતાત્રજલંપાતુમાગતાપીતાપુનઃ ॥ ૨૬

તીર્થસ્યાસ્યપ્રભાવેણરૂપમેતદભૂન્મમ ॥ ૨૭

તદ્ભવાનપિતીર્થેઽસ્મિન્કરોતુસ્નાનમાદૃતઃ ॥

एवंप्रगुणोपेतोयथाभवतिनिश्चितम् ॥ ૨૮

બીજીની સ્ત્રી બોલી કે, હે નાથ, જોને તમે પુછોછો તે હું તમારી પ્રિય સ્ત્રી છું અને તૃપ્તિ વડે પીડવાથી જલ પીવા આદિ આવેલી, તે અહીં પડી ગઈ. ૨૬. આ તીર્થના પ્રભાવ વડે મારું આ રૂપ થયું. ૨૭. મારે તમે પણ આદરથી આ તીર્થમાં સ્નાન કરો તો તમે પણ જરૂર એવા રૂપ અને ગુણ વાળા થશો. ૨૮.

॥ વસિષ્ઠરુવાચ ॥

તદાકર્ણ્યપ્રિયાવાક્યંજિજિહ્વરોરુપલીપ્સયા ।

નિમમજ્જજલેતસ્મિન્સ્મરન્નદેવંમહેશ્વરં ॥ ૨૯

નિર્ગતોઽથજલાત્તસ્માદાત્માનંતાદૃગેવહિ ।

વીક્ષમાણઃપરંસ્વેદમગમદ્વ્યર્થતાલયઃ ॥ ૩૦

સુચિરંચિન્તયામાસશોકવ્યાકુલિતેન્દ્રિયઃ ।

અહોસન્તૈનપુણ્યાનિમમમન્દસ્યકર્હિચિત્ ॥ ૩૧

શ્રદ્ધાસ્નાતસ્યમેયસ્માન્નજાતંરૂપમદિશમ્ ।

ઇયંતૃષાર્તાપતિતાજલેસ્મિન્કર્દમાકુલે ।

ભાવહીનાપિદિવ્યાઙ્ગીજાતાતેનાસ્મિપાપભાક્ ॥ ૩૨

एकत्रापिनरौस्यातामल्पभाग्यानुभाग्यवौ ।

नसिद्धिर्मन्दभाग्यस्यबहुभाग्यस्तुसिध्यति ॥ ૩૩

ततोऽहंदुःखविधुरःकथंद्रक्ष्यामितन्मुखम् ।

તાંનિરીક્ષ્યસરોજાક્ષીંસ્પૃહ્યન્સપિભૂભુજઃ ॥ ૩૪

तस्मादिहैवमोक्ष्यामिप्रियान्प्राणानसंशयः ।

મહાન્તરોપિયેનસ્યાન્મમકલ્યાણમુત્તમમ્ ॥ ૩૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, પ્રિયાનું વાક્ય સાંભળી ૩૫ પામવાની ઇચ્છાથી ઝિઝિર શંકર દેવનું સ્મરણ કરી તે જલમાં સ્નાન કરવા લાગ્યો. ૨૯. પછી જલથી બાહાર નીકળી વ્યર્થપણનાં સ્થાન ૩૫ એવો તે ભીલ પોતાને આગળના જેવોજ જોઈ ઘણો ખેદ પામ્યો. ૩૦. ઘણી વાર શોક વડે વ્યાકુલ ઇન્દ્રિયો સહિત તે વિચારવા લાગ્યો કે, અહો મારાં મંદના કોઈ ઠેકાણે પુણ્ય નથી. ૩૧. હું શ્રદ્ધા વડે નાહ્યો હતો પણ માંડે આવું ૩૫ ન થયું. અને આ સ્ત્રી ભાવરહિત તૃપાથી પીડાએલી ગારા વાળાં આ જલમાં પડીને દિવ્ય અંગવાળા થઈ, માટે હું પાપી છઉં. ૩૨. એકજ ઠેકાણે અલ્પ ભાગ્ય વાળો અને અનુકૂલ ભાગ્ય વાળો એ બેઉ હોય તેમાં મંદ ભાગ્ય વાળાને સિદ્ધિ નથી. અને બહુ ભાગ્ય વાળો સિદ્ધ થાય છે. ૩૩. ત્યારે દુઃખથી વિયોગી એવો હું તે સ્ત્રીનાં મુખને કેમ જોઈ શકીશ, કેમ જે કમલ સમાન નેત્ર વાળી આ સ્ત્રીને રાજાઓ પણ ઇચ્છેછે. ૩૪. માટે હું નક્કી અહિંજ પ્રિય પ્રાણને તજીશ કે જોથી બીજા જન્મમાં પણ માંડે ઉત્તમ કલ્યાણ થાય. ૩૫.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इतिध्यात्वाकिरातोऽसौक्षिञ्जिरामनुजेश्वर ।

વેગાત્પપાતતીર્થેસ્મિન્નાઢંબધ્વાગલેશિલાં ॥
 અથસાત્વરિતામૈવમૈવમિત્યુક્તિવાદિનાં ।
 પ્રાપ્તાસુચરિતાતાવત્પપાતચમમારચ ॥ ૩૭
 તતઃસાકૃષ્યબાહુભ્યાંશોકાર્તાપહ્નિલાજ્જલાત્ ।
 બહિશ્ચકારદાયિતંમૃતંવિવૃત્તલોચનં ॥ ૩૮
 કમ્પમાનતનુસ્તન્વીનિષાદંસક્તજીવિતં ॥
 અવાહ્મુખંપર્તિવીક્ષ્યવિલલાપસુદુઃસ્વિતા ॥ ૩૯

વસિષ્ઠ એટલા કે, હે રાજા, એ ઝિંઝિર ભિલ આ પ્રમાણે વિચાર કરી
 ગલામાં દંઢ શિલા બાંધી વેગથી તે તીર્થમાં પડ્યો. ૩૬. પછી (પડે) નહિ
 (પડે) નહિ એમ કહેતી તે સારા ચરિત વાળી ભિલની સ્ત્રી ઝડપથી ત્યાં
 આવી એટલામાં ભિલ પડ્યો અને મરી ગયો. ૩૭. ત્યાર પછી શોક વડે
 પિડાએલી તે સ્ત્રીએ બહાર નીકળી પડેલ નેત્રવાળા મરિ ગએલા પતિને એ
 હાથ વડે ખેંચી ગારા વાળાં જલમાંથી બહાર કાઢ્યો અને જીવિત વિનાના
 અને નીચે નમી પડેલા મુખ વાળાં પોતાના પતિને જોઇ શરીરે કંપતી અને
 અતિ દુઃખિત થતી તે સ્ત્રી વિલાપ કરવા લાગી ૩૮-૩૯.

॥ કિરાત્યુડવાચ ॥

અહોશ્નિઝ્ઞિરરુપેણકિમનેનકરોમ્યહં ।
 ત્વાંવિનાપ્રાણનાથંદિવૃથાભૂતેનસમ્પતિ ॥ ૪૦
 एतन्मेनिष्फलंजातरूपमद्भुतदर्शनम् ।
 यथारूपंकुमुद्रत्यापक्षेहन्तसितेतरे ॥ ૪૧
 इयंमनोहरावाणीमत्तकोकिलमञ्जुला ।
 विविक्षेकस्यचातूनिकरिष्यतिममाधुना ॥ ૪૨
 कूरुपोऽपिकिरातोऽपिदरिद्रोऽपिभवान्मम ।
 किरातगतिरेकास्तियतोवपुरिदंतव ॥ ૪૩
 मितंददातिहिपितामितंभ्रातामितंमुतः ।
 अमितस्यचदातारंभर्त्तारंकानपूजयेत् ॥ ૪૪

સુહૃદોઽબુર્દર ઙ્ગસ્થામાર્ગમાગચ્છતસ્તવ ।
 આર્તાવિલોકયિષ્યન્તિપિતરૌચજરાતુરૌ ॥ ૪૬
 વિત્તંપ્રિયઙ્ગુપુષ્પાણામાવદ્વ્યત્પટાઞ્ચલે ।
 તત્તથૈવાસ્તિમેનાથતેનકારયસાયકાન્ ॥ ૪૬
 કોમેમાયૂરપિચ્છસ્યગુઞ્જાફલમયસ્યચ ।
 ગુહાગૃહેનિવિષ્ટાયાભૂષણસ્યવિધાનકૃત્ ॥ ૪૭
 અહંતસ્માત્ત્વયાઙ્ગીનાનયાસ્યામિગૃહંપતિ ।
 ઇહૈવભવતાસાર્દ્ધંપ્રવેક્ષ્યામિહુતાશ્નનમ્ ॥ ૪૮

ભિલ્લની સ્ત્રી બોલી કે, અહો ઝિંઝિર તમે પ્રાણનાથનાવિના હાલ
 અથે થએલા આ રૂપને હું શું કરું. ૪૦. અરે ! જે પ્રમાણે કૃષ્ણ પક્ષમાં
 ચંદ્રવિકાશિ કમલિનીનું રૂપ થાય છે, તે પ્રમાણે, હાય ! આ આશ્ચર્યકારી
 દર્શન વાલું માંડે રૂપ નિષ્કૃણ થયું. ૪૧. મત્ત કોકિલ સરખી સુંદર આ મ-
 નોહર મારી વાણી એકાંતમાં હમણાં કેની પાસે પ્રિય શબ્દ કરશે. ૪૨.
 હે કિરાત, કુરૂપ, ભિલ્લ, અને દરિદ્ર, એવા પણ તમે એક મારી ગતિછો,
 કારણ કે આ શરીર તમારું છે. ૪૩. પિતા, ભાઈ, અને પુત્ર ભાગે પડેલું
 થોડું થોડું આપે છે. પણ જેનું પ્રમાણ નહિ એટલું બધું આપનારા પતિને
 કોણ ન પૂછે ? ૪૪. અર્ધુદ્ભવલનાં શિખરપર વસનારા તારા સ્નેહિ ભોદ્રા.
 માર્ગમાં આવતા તમારાં વૃદ્ધાવસ્થાવડે આતુર માતપિતાને પીડાથી નોંધ
 શકશે. ૪૫. હે નાથ, પ્રિયગુ પુષ્પોતું જે ધન મારાં લૂગડાં વિષે બાંધેલ
 હતું તે તેમજ છે, માટે તેના વડે બાણ કરાવો. ૪૬. ગુહાગૃહી ઘરમાં
 રહેલ એવી હું, તેને માટે મોર પિછાંવાળાં અને ચણાહીવાળાં ઘરેણાંની વિ-
 ધિ તમારાવિના કોણ કરશે. ૪૭. તે માટે તમારા રહિત થયેલી હું ઘર પ્રત્યે
 જઈશ નહિ, અને અહિંજ તમારી સાથે અગ્નિ પ્રત્યે પ્રવેશ કરીશ. ૪૮.

॥ વસિષ્ઠઉવાચ ॥

ઇત્યંબિલપ્યબહુધાકિરાતીઙ્ગિઙ્ગરપ્રિયા ।
 ચિતાંચકારતન્નાશુશુચિઃસ્નાત્વાસમાહિતા ॥ ૪૯

અથાગાદ્વાક્ષણશ્રેષ્ઠઃકૌશિકોવેદવિન્મુનિઃ ।

કમળહલુધરોદળ્લીવલ્કાજિનસમ્વૃતઃ ॥

અબ્રવીચ્ચવરારોહાંપતિશોકસમાકુલાસ ॥ ૬૦

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે બહુ પ્રકારે વિલાપ કરીને સ્નાન કરી પવિત્ર અને સાવધાન થયેલી ઝિંઝિર બિલ્લની પ્રિય સ્ત્રીએ ત્યાં જલદી ચિતા તૈયાર કરી. ૪૯. પછી બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, વેદને જાણનાર, કમંડલુને ધારણ કરનાર, દંડ વાળા, તથા વલ્કલ અને મૃગચર્મ વડે વિંટાએલા કૌશિક મુનિ આવ્યા, અને સુંદર મુખ વાળી તથા પતિના શોક વડે આકુલ બિલ્લની સ્ત્રી પ્રત્યે નીચે પ્રમાણે બોલ્યા. ૫૦

॥ કૌશિકઉવાચ ॥

માપુત્રિસાહસંકાર્ષીસ્તીર્થમેતદનુત્તમં ।

સ્નાન્તિયેસિદ્ધિયાંગેનજલેસ્મિન્પાવનેપરે ॥

પ્રાપ્નુવન્તિવરંરૂપંતેનરાનાત્રસંશયઃ ૬૧

યદાત્વંપતિતાચાસ્મિન્સિદ્ધિયોગસ્તદાભવત્ ।

સિદ્ધિયોગેત્વતિક્રાન્તેસ્નાતસ્તેદાયિતઃપતિઃ ॥ ૬૨

તેનાસ્યનાભવદ્રૂપંયાદૃશંતવભામિનિ ।

સામ્પ્રતંપતિસંસ્કારંકુરુવત્સેયથાવિધિ ॥ ૬૩

તતસ્ત્વંસર્વતીર્થેપુસ્નાન્તીપ્રાપ્સ્યસિસદ્ગતિ ॥ ૬૪

કૌશિક મુનિ બોલ્યા કે, હે પુત્રિ, સાહસ ન કર; આ ઉત્તમ તીર્થ છે, અને સિદ્ધિ યોગ વખતે જે મનુષ્યો પવિત્ર કરનારાં આ જળમાં સ્નાન કરે છે તેઓ ઉત્તમ રૂપને પામે છે, એમાં સંશય નથી. બ્યારે તું આમાં પડી હતી ત્યારે સિદ્ધિ યોગ હતો અને બ્યારે સિદ્ધિ યોગ જતો રહ્યો હતો ત્યારે તારો પ્રિયપતિ નાહ્યો હતો. ૫૨. હે સ્ત્રી, તેથી જેવું તારું રૂપ છે તેવું આ-તું થયું નહોતું. હે પુત્રિ, હવે વિધિ પ્રમાણે પતિનો સંસ્કાર કર. ૫૩. તે પછી સર્વ તીર્થોમાં સ્નાન કરતી કરતી તું સદ્ગતિ પામીશ. ૫૪.

॥ કિરાત્યુવાચ ॥

બ્રહ્મન્નતેનહીનાયામસમ્પ્રતિકિઞ્ચન ।
 નકાર્યંવિદ્યતેતીર્થેઃસ્નાનૈર્વાપિદ્વિજોત્તમ ॥ ૫૫
 તીર્થમેકંહિનારીણાંનન્દન્તિભુવિસોમપાઃ ।
 શુશ્રૂષાજીવતોભર્તૃમૃતસ્યાનુગતિર્ધ્રુવં ॥ ૫૬
 અતોઽહમનુર્વાત્તિષ્યેપતિલોકાન્તરેગતં ।
 શિવાસ્તેસન્તુપન્થાનોયાદિવિપ્રનમોસ્તુતે ॥ ૫૭

ભિદ્ધની સ્ત્રી બોલી કે, હે બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ કૌશિક મુનિ, આ પ-
 તિ વડે હીન એવી હું તેને હવે તીર્થોનું અને સ્નાનનું પણ કશું કામ ન-
 થી. ૫૫. કારણ કે દેવતાઓ નારીનાં એકજ તીર્થને વખાણે છે તે એકે
 જીવતા ધણીની સેવા કરવી અને મરી ગએલાની પાછળ જવું. ૫૬. માટે
 બીજા લોકમાં ગએલા ગતિને હું અનુસરીશ. હે વિપ્ર, તમારા માર્ગ કલ્યા-
 ણકારિ હો; અને મારા નમસ્કાર તમને હો. ૫૭.

॥ કૌશિક ઉવાચ ॥

વરંવરયમદ્રંતેવત્સેયન્મનસિસ્થિતં ।
 નિકષંતેમયાજ્ઞાતુમિદમુક્તંપતિવ્રતે ॥ ૫૮

કૌશિકમુનિ બોલ્યા કે, પતિવ્રતા પુત્રિ, મેં તારી કસોટી જાણુવા
 માટે આ કથું હતું, તેથી હવે જે તારા મનમાં હોય તે વરદાન માગ, અ-
 ને તારૂં કલ્યાણ થાઓ. ૫૮.

॥ કિરાત્યુવાચ ॥

યદિતુષ્ટોસિમેબ્રહ્મન્વરાર્હાયદિવાપ્યહં ।
 તીર્થમેતદ્ધુવિરુદ્ધાતમસ્તુમદ્ધર્તૃસંજ્ઞયા ॥ ૫૯

ભિદ્ધની સ્ત્રી બોલી કે, હે બ્રાહ્મણ, જે તમે પ્રસન્ન થયા હો અને

જે હું પરદાનને યોગ હોઈ તે આ તીર્થ મારા પતિના નામથી પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ હો. ૫૯.

॥ કૌશિક ઉવાચ ॥

કૈરાતમિતિનામ્નાવૈસરઃસ્વ્યાતિંગમિષ્યતિ ।
 કૃતંયતઃકિરાતેનતીર્થેસ્મિન્કાલસાધનં ॥ ૬૦
 અનેનસહકાન્તેનકિરાતેનતવાનધે ।
 ભવિષ્યત્યક્ષયોલોકોગન્ધર્વાણાંપતિવ્રતે ॥ ૬૧
 હમાંયઃશ્રૃણુયાન્મર્ચ્યઃકથાંપાપપ્રણાશિર્ની ।
 નસપ્રાપ્સ્યતિદૌર્ભાગ્યંનરકંચનહિયાસ્યતિ ॥ ૬૨

કૌશિકમુનિ બોલ્યા કે, આ સરોવર કૈરાત નામથી પ્રસિદ્ધિ પામશે. કારણ કે આ તીર્થમાં કિરાતે (બિલ્લે) કાળનું સાધન કર્યું છે. ૬૦. હું પાપ રહિત પતિવ્રતા સ્ત્રી, આ તારા પતિ બિલ્લની સાથે તારો ગંધર્વોનો અક્ષય લોક થશે. ૬૧. જે માણસ પાપને નાશ પમાડનારી આ કથા સાંભળશે, તે દુર્ભાગ્ય પણાને પામશે નહિ અને નરક પ્રત્યે જશે નહિ. ૬૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

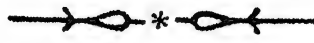
ઇત્યુત્તવાકૌશિકોવિપ્રઃસ્વંજગામનિવેશનમ્ ।
 તમાદાયપતિસાધ્વીસાપ્રવિષ્ટાહુતાશનમ્ ॥ ૬૩
 પતિમુદૃત્યલોલાક્ષીવિમાનવરમાસ્થિતા ।
 સ્તૂયમાનાઽપ્સરોભિશ્ચગાન્ધર્વલોકમાગતા ॥ ૬૪
 એતત્તેકથિતંરાજનકૈરાતંતીર્થમુત્તમમ્ ।
 અવગાહ્યજલંયત્રસિદ્ધિયોગેનરોત્તમ ॥
 નારીપ્રાપ્નોતિસૌભાગ્યંનરઃપાપાત્મમુચ્યતે ॥ ૬૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહી કૌશિક મુની પોતાના રહેઠાણ પ્રત્યે ગયા, અને તે પતિવ્રતા સ્ત્રીએ પતિને લેઈ અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો. ૬૩

ચપલ નેત્ર વાળી તે સ્ત્રી પતિનો ઉદ્ધાર કરી ઉત્તમ વિમાનમાં બેસી અને આસરાઓની સ્તુતિ વચ્ચે ગંધર્વ (દેવ) લોક પ્રત્યે ગઈ. ૬૪. હે મનુષ્યોમાં ઉત્તમ રાજા, આ ઉત્તમ કૈરાત નામે તીર્થ કહ્યું, કે જે ઠેકાણે સિદ્ધિ યોગ વિષે જલ પ્રત્યે પ્રવેશ કરવાથી નારી સૌભાગ્યને પામે છે અને નર પાપ થકી મુકાય છે. ૬૫.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये कैरातसरो माहा-
त्म्यं नाम एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

આ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાંહેની એકાશી હજારમી સંહીતાના આઠ વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં “કૈરાત સરોવર માહા-ત્મ્ય” નામે ઓગણીસમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૧૯.

॥ अथ विंशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૨૦ મો.

॥ वणिष्ठउवाच ॥

ततो गच्छेन्नरश्रेष्ठ तीर्थे जगति विश्रुतं ।
सर्वसिद्धिकरी देवीयत्रास्ते वटयक्षिणी ॥ १
भूतमातेति विख्याता पुराराजन्महेश्वरी ।
आययौ सानिवासाय श्रीमालं क्षेत्रमुत्तमम् ॥ २
सर्वतः परिवभ्राम वीक्षमाणानि जाश्रयम् ।
शून्यं किञ्चिदपि स्थानं न ददर्श समंततः ॥ ३
न तत्सरो न सा वापी न कूपो न सुरालयः ।
यत्र सन्ति न देवांशाः स्थिताः श्रीमालसमीपे ॥ ४

एवंपरिभ्रमन्तीसामुचिरंभूतमातृका ।

निरैक्षतघनच्छायंवटमेकंमहोन्नतम् ॥ ५

निवत्स्याम्यहमत्रैवसुखमित्थंविचिन्त्यवै ।

आययौनृપभૂતાનાંશતૈઃપજ્જભિરાવૃતા ॥ ૬

यदोपविशतिमीतासातीर्थबुद्धापरंतप ।

तावदाविर्बभौयक्षःपिङ्गाक्षःशक्तिभृदुली ॥

યક્ષૈઃપરિવૃતોદેવીમિદંવચનમબ્રવીત ॥ ૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હું નરશ્રેષ્ઠ રાજા, ત્યારપછી જ્યાં સર્વ સિદ્ધિને કરનારી વટ યક્ષિણી દેવી રહીછે, તે જગતમાં પ્રખ્યાત થએલાં તીર્થ પ્રત્યે જવું. પૂર્વે “ ભૂત માતા ” એ નામથી પ્રસિદ્ધ થએલી, મોટાં સામર્થ્ય વાળી, તે (દેવી) નિવાસ કરવા માટે ઉત્તમ શ્રીમાલક્ષેત્રમાં આવી. ૧—૨. સર્વ ઠેકાણે પોતાના આશ્રયને જોતી તે ફરવા લાગી, પણ ચોતરફ કોઈ પણ ખાલી જગ્યા દીઠી નહિ. ૩. શ્રીમાલ ક્ષેત્રના સિમાડામાં એવું કોઈ તલાવ, વાવ, કુવો, કે દેવસ્થાન નથી, કે જ્યાં દેવતાઓના અંશ નથી રહેલા. ૪. એ રીતે ઘણીવાર ફરતી તે “ ભૂત માતા ” યક્ષિણિ ધાટી છાયાવાળા અતિ ઉંચા એક વડને જોવા લાગી. ૫. હે રાજા, “ હું અહિંજ સુખે કરી રહિશ, ” એ પ્રમાણે વિચારીને પાંચસો ભૂત સાથે લેધને આવી. ૬. હે રાજા, તીર્થની ખુદ્ધિથી પ્રસન્ન થએલી યક્ષિણી ત્યાં પ્રવેશ કરે છે તેટલામાં શક્તિમાન તથા બલવાન પિંગાક્ષ નામનો યક્ષ પ્રકટ થયો, અને યક્ષોવડે પરિવ્રત થયેલો તે યક્ષ દેવીયક્ષિણી પ્રત્યે આ વચન બોલ્યો. ૭.

॥पिङ्गाक्षउवाच॥

नात्रस्थेयत्वयादेविपूर्वाऽयंमत्परिग्रहः ।

वसाम्यहमहंयक्षैरावृतःपञ्चभिःशतैः ॥ ८

પિંગાક્ષ બોલ્યો કે, હે દેવિ, આ પ્રથમ મારો ગ્રહણ કરેલો છે માટે તારે અહિં રહેવું નહિ, હું પોતેજ પાંચસો યક્ષો સહિત વસું છું. ૮.

॥ ભૂતમાતોવાચ ॥

પરિભ્રાન્તંમયાસર્વશ્રીમાલેયક્ષસત્તમ ।

નશૂન્યંદૃશ્યતેકિઞ્ચિત્સ્થિતિર્યત્રચિરંભવેત્ ॥ ૯

અતસ્ત્વમન્યતોગચ્છવસયક્ષૈઃસહદ્રુતમ્ ।

યતોઽહમત્રતિષ્ઠામિતુષ્ટસ્તેભવિતાહરઃ ॥ ૧૦

ભૂત માતા બોલી કે, હે ઉત્તમ યક્ષ, શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાં મેં સર્વ બ-
ણિ જોયું, પણ જ્યાં ધણા ધખત સ્થિતિ થાય તેવું કશું પણ ખાલી દેખા-
તું નથી. ૯. માટે તું યક્ષોની સાથે જલદી ખીજે જા અને હું અહીં રહીશ,
તેથી શંકર તને પ્રસન્ન થશે. ૧૦.

॥ પિંગ્ગાક્ષઝવાંચ ॥

ભૂતમાતર્નતેયુક્તમાત્માર્થેમન્નિરાકૃતિઃ ।

સર્વેપરિવૃતાવૃક્ષાઃશ્રીમાલેદેવયોનિભિઃ ॥ ૧૧

કિઙ્કુરોઽહંકુવેરસ્યસરવ્યુરન્ધકવિદ્વિષઃ ।

અતસ્ત્વમન્યતોયાહિતવતુષ્યતિશંકુરઃ ॥ ૧૨

પિંગ્ગાક્ષ બોલ્યો કે, હે ભૂત માતા, તારા પોતા માટે મારે તિર-
સ્કાર થાય છે તે યોગ્ય નથી, શ્રીમાલક્ષેત્રમાં સર્વ વૃક્ષો દેવતાઓના અં-
શો વડે પરિવૃત થયેલાં છે. ૧૧. હું અંધકાસુરના દ્વેષિ શંકરના સખા કુબેરનો
ચાકર છઉં, માટે તું ખીજેજા અને તેથી તુને શંકર પ્રસન્ન થશે. ૧૨

॥ ભૂતમાતોવાચ ॥

લોકાનામીશ્વરીયક્ષપ્રિયાચાઢંકર્પાદિનઃ ।

ન્યગ્રોધોમેભવત્વેષસ્ત્વમતોવ્રજમાચિરં ॥ ૧૩

ભૂત માતા બોલી કે, હે યક્ષ, હું લોકની ઇશ્વરી અને શંકરની મા-
નીતી છઉં, માટે આ વડ મારે થાઓ, અને તું જલદી અહિંથી જા. ૧૩.

॥ પિંગ્લાક્ષઠવાચ ॥

પ્રિયઃ સર્વોપલોકેસ્મિન્ સર્વસ્ય પ્રણતો જનઃ ।

સ્થિતસ્ય સર્વકર્તૃત્વેનાસ્તિ શમ્ભોઃ પ્રિયા પ્રિયં ॥ ૧૪

ભેદભિન્નાસ્મૃતાઃ શાસ્ત્રે ચામુળ્લકોઠયો ન વ ।

યદિ સ્યુકામચારાસ્તાસ્તર્ત્તિકીર્તિર્જીવેદિદં જગત્ ॥ ૧૫

પિંગ્લાક્ષ બોલ્યો કે, આ લોકમાં સર્વ નમ્ર માણસ સર્વને પ્રિય થાય છે, અને સર્વ કર્તાપણું વિષે રહેલા શંકરને પ્રિય અપ્રિય નથી. ૧૪. શાસ્ત્રમાં ભેદ વડે જુદી એવી તો નવકરોડ આમુંડાઓ કહેલી છે. જો તેઓ ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલનારી હોય તો આ જગત્ કેમ જીવે ? ૧૫.

॥ ભૂતમાતૌવાચ ॥

વોચામઃ કિમિતિ પ્રોક્તો યક્ષાન્ સવિદધે વિધેઃ ।

ન નીતિસ્તેષુ નોલજ્જાયાહિ યક્ષજિજીવિષુઃ ॥ ૧૬

જાતાસિત્વં યથા મૂત્રાદૂતૈઃ સાર્દ્ધદુરાત્મભિઃ ।

તથા જાનામિ ભૂતાં વૈ કિમિત્યં બહુ કત્યસે ॥ ૧૭

ભૂત માતા બોલી કે, બ્રહ્માએ કહેલા શંકરે તમને યક્ષોને શા માટે કહેલા છે ? યક્ષોમાં નીતિ પણ નથી અને લાજ પણ નથી; માટે હે યક્ષ, જો જીવવા ઇચ્છતો હોતો જા. ૧૬. તું દુરાત્મા ભૂતોની સાથે મૂત્રમાંથી થ-એલછો તે હું જાણું છું, આ પ્રમાણે બહુ બકવાદ શા માટે કરે છે ? ૧૭.

॥ વસિષ્ઠઠવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વા સાતદાદેવી ભૂતમાતા સહાનુગા ।

ક્રુદ્ધાલલાટે મૃકુટીબધ્વાપિ પિંગ્લાક્ષમબ્રવિત્ ॥ ૧૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહીને તે વખતે ચાકરો સહિત તે દેવી ભૂતમાતા ક્રોધશી લલાટ વિષે ભરત ચડવી, પિંગ્લાક્ષ યક્ષને આવું કહેવા લાગી. ૧૮.

॥ ભૂતમાતોવાચ ॥

નતેપાદસ્યશિરસોભેદકશ્ચનવિચ્ચતે ।

મૂઢમામેવમશ્લીલૈર્વાક્યૈર્યદભિતર્જ્જસિ ॥ ૧૯

તિષ્ઠતિષ્ઠતતોદુષ્ટશક્તિઃકાપિયદાસ્તિતે ।

મમતૃપ્યન્તુભૂતાનિમાંસૈરદ્યહતસ્યતે ॥ ૨૦

દેવિ ભૂતમાતા બોલી કે, હે મૂઢ, આ રીતે મને અયોગ્ય વચ્ચના વડે તરછોડે છે, માટે તારા પગનો અને માથાનો કશો ભેદ નથી. (મતલબ તું અણ છો.) ૧૯. માટે હે દુષ્ટ, જે કાંઈ તારી શક્તિ હોય તો ઉભો રહે, અને આજે તારાં નાશ પામેલાનાં માંસો વડે ભૂતો તૃપ્તિ પામો. ૨૦.

॥ વસિષ્ઠુવાંચ ॥

ભૂતમાતુર્વચઃશ્રુત્વાપિઙ્ગાક્ષોયક્ષરાટ્તતઃ ।

સહયક્ષૈઃકરાલાસ્યૈર્વટસ્થોયોદ્ધુમુચ્ચતઃ ॥ ૨૧

ભૂતાન્યપિમહીપાલભૂતમાત્રાસમંતદા ।

વિવૃત્તદંષ્ટ્રનેત્રાણિચક્રુધુર્યક્ષતર્જ્જનાત્ ॥ ૨૨

તતઃપ્રવૃત્તેયુદ્ધંતુમુલંલોમહર્ષણં ।

સેનયોર્ભૂતયક્ષાણાંતત્રન્યગ્રોધદેતવે ॥ ૨૩

પાષાણૈલગુડૈર્દંઢૈઃકાષ્ઠૈઃશૂલપરશ્વધૈઃ ।

શક્તિમિર્મુશૈર્લૈરૌદ્રૈર્દન્તૈશ્ચનલ્પચર્વણૈઃ ॥ ૨૪

પાણિપાદતલાઘાતૈર્મુષ્ટિભિશ્ચપરસ્પરમ્ ।

તદાયુયુધિરેરાજનકુન્દ્રાણ્ણાલાવિલૈર્મુસૈઃ ॥ ૨૫

દેવીક્રુદ્ધાથપિઙ્ગાક્ષમહનત્તીક્ષ્ણશક્તિભિઃ ।

પિઙ્ગાક્ષોપિભૃશંક્રુદ્ધોદેવીમભ્યહનચ્છરૈઃ ॥ ૨૬

અથબ્રહ્માલયાદ્બ્રહ્માસરસઃપ્રાપ્તવાનવિભુઃ ।

ન્યવારયન્નતૌરાજનક્ષતાઙ્ગૌશૌણિતોક્ષિતૌ ॥ ૨૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, ભૂતમાતાનું વચન સાંભળી પછી તે પિંગાક્ષ
યક્ષ-રાજા ભયંકર મુખ વાળા યક્ષોની સાથે વડમાં રહીને યુદ્ધ કરવા માટે
તૈયાર થયો. ૨૧. હે રાજા, તે સમયે યક્ષને તરછોડવાથી ભૂતો પણ દાદ
અને નેત્ર કાઢીને ભૂત માતાની સાથે ક્રોધ કરવા લાગ્યાં. ૨૨. પછી ત્યાં
વડ વાસ્તે ભૂત અને યક્ષોની સેનાઓનું રવાણાને હર્ષ પમાડનારું ભારે યુદ્ધ
થયું. ૨૩. હે રાજા, તે વખતે ક્રોધ પામેલા યુદ્ધાઓ પાણાઓ, દંડ, લાક-
ડીઓ, લાકડાં, શુભ્ર, દુરશીઓ, શક્તિ, ભયંકર મુસલ, દાંત નખના પ્રહાર,
હાથ પગનાં તલાના પ્રહાર, અને મુઠીઓ તથા જ્વાલાથી મલિન મુખવડે,
એક બીજા સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ૨૪-૨૫. પછી ક્રોધ પામેલાં દેવી ભૂ-
તમાતાએ તીક્ષ્ણ શક્તિઓ વડે પિંગાક્ષ યક્ષને પ્રહાર કર્યો અને અતિ ક્રો-
ધ પામેલા પિંગાક્ષ યક્ષે પણ બાણો વડે દેવી ઉપર પ્રહાર કરીધો. ૨૬. હે
રાજા, પછી બ્રહ્માના નિવાસ રૂપ સરોવર થકી પ્રભુ બ્રહ્મા આવ્યા અને
લોહિવડે ભિંજાએલ તથા ઘાયલ થયેલ ભૂત માતા અને પિંગાક્ષને યુદ્ધથી વા-
રવા લાગ્યા. ૨૭.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

किं कर्तुमुद्यतादेवित्वमिदं लोकगर्हितं ।

पुत्रस्तवमहेशानियक्षः किं तत्र कुप्यसि ॥ २८

अहो वीरमुभद्रं ते पिङ्गाक्षध्याहिचेतसा ।

भूतमात्राजगन्मातुः पार्वत्याभूतहेतवे ॥ २९

अवतारो यं भुवि ख्यातस्त्रिदशैरपि वन्दितः ।

अतः प्रसाद्य देवेशां शीघ्रं न्यग्रोधमर्पय ॥ ૩૦

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હે મહેશ્વરી સ્ત્રિ, હે દેવિ, તમે આ લોકનિંદિત
કરવા તક્યાર થયાંછો. યક્ષ તમારો પુત્ર છે માટે તે ઉપર કેમ ક્રોધ કરેછો.
૨૮. અહો વીર પિંગાક્ષ, ચિત્તવડે કલ્યાણનું ધ્યાન કર, અને જગતની
માતા પાર્વતીનો ભૂતને માટે દેવતાઓએ પણ વંદન કરેલ એવો આ (ભૂત-
માતાનો) અવતાર પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ છે, માટે દેવેશ્વરીને પ્રસન્ન કરી જલ્દી
વડને અર્પણ કર. ૨૯-૩૦.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

તચ્છુત્વાબ્રહ્મણોવાક્યંપિઙ્ગાક્ષઃપૃથિવીપતે ।

યક્ષાંન્નિવાર્યસદ્ગામાદિદંદેવીમથાબ્રવીત ॥ ૩૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, બ્રહ્માનું એવું વચન સાંભળી પિંગાક્ષ યક્ષોને યુદ્ધથી વારી, દેવી પ્રત્યે આ વચન બોલ્યો. ૩૧.

॥ પિઙ્ગાક્ષ ઉવાચ ॥

પ્રસીદ્ભૂતમાતસ્ત્વં ગૃહાણેમંમહાદ્રુમમ્ ।

વયમન્યત્રયાસ્યામોમાનયન્તઃ પિતામહં ॥ ૩૨

ત્વંમાતાજગતાંદેવી કસ્ત્વાંયોનુંક્ષમોભવેત્

બાલ્યાદત્રકૃતંયન્મેતન્માતઃ ક્ષન્તુમર્હસિ ॥ ૩૩

પિંગાક્ષ-હે ભૂતમાતા તમે પ્રસન્ન થાઓ અને આ મોટાં જાડને ગ્રહણ કરો અને બ્રહ્માનું માન રાખી બીજે જઈશું. ૩૨. હે દેવિ, તમે જગતની માતાછો, માટે તમપ્રત્યે યુદ્ધ કરવા કોણ સમર્થ થાય ? હે માતા, બાળયુદ્ધથી મેં અહિં જે કરેલું હોય તે તમે માફ કરવા યોગ્યછો. ૩૩.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इतिप्रसाद्यपिङ्गाक्षः समक्षंपद्मजन्मनः ।

न्यग्रोधादपचक्राम भूताम्बांप्रणमन्मुहुः ॥ ૩૪

तुष्टાતસ્યતતોરાજન્નુવાચેદંસુરેશ્વરી ॥ ૩૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, આ રીતે બ્રહ્માની સમક્ષ, ભૂતમાતાને પ્રસન્ન કરી તથા ઘણીવાર પ્રણામ કરી પિંગાક્ષ વડથી મહાર નિકળ્યો અને તેથી પ્રસન્ન થએલ દેવી ભૂતમાતા આ પ્રમાણે બોલી. ૩૪-૩૫.

॥ ભૂતમાતોવાચ ॥

વરંવરયપિઙ્ગાક્ષ યત્તેમનસિવર્ત્તે ।

સાન્ત્વનાત્તવતુષ્ઠા સ્મિસહભૂતગણૈરપિ ॥ ૩૬

કારણાત્કોપમુત્પન્નં નિઘૃહાન્તિતથૈવયે ।

પ્રબોધિતાઃપરેણાપિ નતેસ્યુર્યક્ષદુઃસ્વિનઃ ॥ ૩૭

ભૂતમાતા બોલી કે, હે પિંગાક્ષ, તારા સમાધાનથી હું ભૂતગણો સ-
હિત પ્રસન્ન થએલી છું, માટે ને તારા મનમાં હોય તે વર માગ. ૩૬. હે
યક્ષ, બીજાએ બોધ કરેલ એવા પણ ને પુરૂષો આવી રીતે કારણથી ઉ-
ત્પન્ન થએલા ક્રોધને દબાવે છે તેઓ દુઃખિ થતા નથી. ૩૭.

॥ પિઙ્ગાક્ષઃવાચ ॥

યદિતુષ્ઠાસિમેદેવિ દાસ્યસેમનસેપ્સિતં ।

નામાસ્તુવટ્યક્ષસ્ય તતસ્તેલોકવિશ્રુતમ્ ॥ ૩૮

પિંગાક્ષ બોલ્યો કે, દેવિ, જો તમે પ્રસન્ન થયાંછો અને મનવડે ધ-
સ્થિત આપો છો, તો તમારું નામ વટ્યક્ષને નામે લોક પ્રસિદ્ધ થાઓ. ૩૮.

॥ શ્રી દેવ્યુવાચ ॥

પિઙ્ગાક્ષતવનામ્નાહં વિરુયાતાવટ્યક્ષિણી ।

અત્રસ્થિતાપ્રદાસ્યામિ ભક્તાનામભયંપરં ॥ ૩૯

ઈમંયેકીર્તિયિષ્યન્તિ લોકાઃસંવાદમાવયોઃ ।

ભૂતેભ્યોનભયસ્તેષાંલોકેયક્ષભવિષ્યતિ ॥ ૪૦

ભૂતમાતા બોલી કે, હે પિંગાક્ષ, હું તારા નામવડે વટ્યક્ષિણી એ રીતે
પ્રસિદ્ધિ પામીશ અને અહિં રહેલી હું ભક્તોના પરમ અભયને અપીશ. ૩૯.
હે યક્ષ, ને લોકો જગતમાં આપણો આ સંવાદ બોલશે તેઓને ભૂતોથી
ભય થશે નહિ. ૪૦.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

તથેત્યુત્કાથપિઙ્ગાક્ષઃસ્થાનમન્યજ્જગામહ ।

બ્રહ્માપ્રાહમહારાજસાન્ત્વયન્ભૂતમાતરમ્ ॥ ૪૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે મહારાજ, પછી “તેમ થાઓ” એમ કહી પિન્ગાક્ષ ખીન્ન સ્થાન પ્રત્યે ગયો, અને ભૂતમાતાને શાંત કરવા બ્રહ્મા આવું વચન બોલ્યા. ૪૧.

॥ બ્રહ્મોવાચ ॥

દેવિકિંતેકરોમ્યદ્યવાઞ્છિતવટયાક્ષિણિ ।

ત્વયામદ્વચનાઞ્છિંડયતઃ શાન્તિરુપાશ્રિતા ॥ ૪૨

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હે ચંડિદેવિ, હે વટયાક્ષિણિ, તમે મારા કહેવાથી શાંતિનો આશ્રય કર્યો માટે હું તમારું શું વાંછિત સિદ્ધ કરું ? ૪૨.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

ભૂતાનામિહયક્ષાણાં યુદ્ધતામિતરેતરમ્ ।

પદઘાતૈર્નતાભૂમિ દૈશ્યતેકમલાસન ॥

ઈદમસ્તુસરોદિવ્યં તીર્થકામપ્રદભુવિ ॥ ૪૩

અત્રવૈરથદાનેન ભોજ્યદાનેનમાનવાઃ ।

પ્રાપ્નુવન્તુપરંકામં પ્રસાદાત્તેપિતામહ ॥ ૪૪

દેવી ભૂતમાતા બોલ્યાં કે, હે બ્રહ્મા, અહિં પરસ્પર યુદ્ધ કરનારા ભૂત અને યક્ષોના પગના ઘસારાથી પૃથ્વી નભિ ગએલી દેખાયછે માટે તે સ્થાને એક સરોવર પૃથ્વીમાં દિવ્ય તથા કામનાઓને આપનારું તીર્થ થાઓ. ૪૩. હે બ્રહ્મા, આ ઠેકાણે તમારી પ્રસન્નતાથી રથના દાનપડે અને અમના દાનપડે મનુષ્યો ઉત્તમ કામનાને પામે. ૪૪.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इत्युक्तःप्रययौब्रह्मा ब्रह्मालय मथप्रभुः ।

तदाप्रभृतिसादेवी विश्रुतावटयक्षिणी ॥ ૪૫

तस्याःसरसिभूपालस्नानं कुर्वन्तियेनराः ।

यच्छन्तिचરથંવિમેન तेषांविपदःकचिद ॥ ૪૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, પછી બ્રહ્મા બ્રહ્માના સ્થાન પ્રત્યે ગયા અને ત્યા-
રથી તે દેવી ભૂતમાતા વટયક્ષિણી એ નામથી વિખ્યાત થયાં. ૪૫. હે રાજા,
તે વટયક્ષિણીની સમીપ રહેલાં સરોવરમાં જોએ સ્નાન કરેછે અને રથનું દાન
કરેછે તેઓને ક્યાંપણ દુઃખ થતું નથી. ૪૬.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्रयां संहितायां ब्राह्-
म्य विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्येवटयक्षिणि माहात्म्यं
नाम विंशोऽध्यायः ॥ ૨૦

આ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાંહેની એકાશી લગ્ગર સ્તોત્રની સંહીતાના બ્રા-
હ્મ્ય વિભાગ વિષે ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં વટયક્ષિણી
માહાત્મ્ય નામે વીસમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૨૦.

॥ अथ एकविंशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૨૧ મો.

॥ मान्धातोवाच ॥

निषिद्धास्तेयन्यग्रोधाद् भूतमात्रातपोधन ।

यत्रयक्षाःस्थितिंचक्रु स्तन्मेकथयसुव्रत ॥ ૧

માન્ધાતા રાજા બોલ્યા કે, હે સુંદર વ્રતવાળા તપોધન વસિષ્ઠ, ત્યાર
પછી ભૂતમાતાએ વડથી પાછા વાળેલા યક્ષોએ ક્યાં સ્થિતિ કરી, તે મને કહો. ૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

પિઙ્ગાક્ષંતેપુરોધાય યક્ષાવાક્યાત્સ્વયંભુવઃ ।

સ્થલંકિંચિત્સમાશ્રિત્ય સ્થિતિંચક્રુરતન્દ્રિતાઃ ।

ઉત્તરાંદિશમાશ્રિત્ય નદૂરેગૌતમાશ્રમાત્ ॥ ૨

કદાચિદથતેસર્વેરાજન્ સમ્ભૂયગુહ્યકાઃ ।

વદ્ધાઞ્જલિપુટાઃ શૂરંપિઙ્ગાક્ષમિદમબ્રુવન્ ॥ ૩

વસિષ્ઠમુનિ બોલ્યા કે, બ્રહ્માના કહેવાથી યક્ષો પિંગાક્ષને આગળ કરી ઉત્તર દિશા પ્રત્યે જઈ ગૌતમના આશ્રમથી દુર નહિ એવા કોઈ પણ સ્થાનનો આશ્રય કરી નિરાલસ થઈને રહેવા લાગ્યા. ૨. હે રાજા, પછી કોઈ વખતે તેઓ સર્વ યક્ષો બેળા થઈ શુરા પિંગાક્ષ પ્રત્યે હાથ નેડીને આ વચન બોલ્યા. ૩.

॥ યક્ષાઉચુઃ ॥

અત્રતીર્થાન્યનેકાનિ સમેતાનિજગત્ત્રયાત્ ।

તેષુદેવાઃસમાયાન્તિ ઋષયશ્ચતપોધનાઃ ॥ ૪

નદંવૈઃકલહોયુક્તઃ પિઙ્ગાક્ષતદિદ્વાત્મનઃ ।

તથાકુર્મોયથાકશ્ચિન્ના વરોહાયતેસ્થલાત્ ॥ ૫

યક્ષો બોલ્યા કે, આ ઠેકાણે અનેક તીર્થો મળેલાં છે અને ત્રણ લોક થકી તે તીર્થોમાં દેવતાઓ અને તપસ્વી ધનવાળા ઋષિયો આવે છે. ૪. હે પિંગાક્ષ, દેવતાઓ સાથે કલહ થાય તે અહિં આપણને પોતાને યોગ્ય નથી, માટે કોઈ પણ આ ઠેકાણેથી ન ઉતરી શકે તેવી રીતે કરીએ. ૫.

॥ પિઙ્ગાક્ષઉવાચ ॥

આરાધયિષ્યેદેવેશં ભવદ્ગિઃસહગુહ્યકાઃ ।

તુષ્ટંતમર્થયિષ્યાભિવાસમત્રૈવનિશ્ચલં ॥ ૬

પિંગાક્ષ બોલ્યો કે, હે યક્ષો, હું તમારી સાથે દેવતાનું આરાધન કરીશ, અને પ્રસન્ન થએલા દેવ પ્રત્યે અહિજ નિશ્ચય નિવાસ માગીશ. ૬.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

તથેત્યુક્તઃસપિઙ્ગાક્ષો યક્ષરાટ્રપિઙ્ગુલોચનઃ ।
 આસ્થાયરહસિશ્રીમાન્ તપઃકર્તુસમુદ્યત ॥ ૭
 ઉપવાસપરોદાન્તઃ કૃતધ્યાનોઝિતેન્દ્રિયઃ ।
 જપનૃષડક્ષરંમન્ત્રં પ્રાણાયામપરોભવત્ ॥ ૮
 એવંતસ્યતપોત્યુગ્રં કુર્વતોનૃપસત્તમ ।
 ગતેબહુતિથેકાલે શંભુર્યાતિનદર્શનમ્ ॥ ૯
 સતુલિઙ્ગપ્રતિષ્ઠાપ્ય વિમલંસ્થલમૂર્દ્ધનિ ।
 પુષ્પૈર્ગન્ધૈસ્તથાધૂપૈ નૈવેદ્યૈઃકુરુતેર્ચનમ્ ॥ ૧૦
 સ્નાત્વાત્રિકાલંપિઙ્ગાક્ષો જપનૃસૂક્તમતન્દ્રિતઃ ।
 હૃત્પદ્મકર્ણિકામધ્યે વધારચિરમીશ્વરમ્ ॥ ૧૧
 એવંતપસ્યતસ્તસ્ય પ્રસાદસુમુખોહરઃ
 કૃત્વાયક્ષાઙ્ગનારુપંપ્રત્યક્ષોઽમૃતસ્થલાન્નિકે ॥ ૧૨
 કુર્વન્તીનુપૂરારાત્રં નિતમ્બભરમન્થરા ।
 વિશાલલોચનાતન્વી ચચારસ્થલસીમાનિ ॥ ૧૩
 નુપૂરધ્વનિમાકર્ણ્ય મત્તદંસરવોપમં ।
 મુમોચસહસાધ્યાનં પિઙ્ગાક્ષોવિસ્મયાન્વિતઃ ॥ ૧૪
 પદાનિસ્થલપદ્માનિ વિભ્રાણાંયક્ષકામિનીમ્ ।
 તાંદૃષ્ટ્વાચિન્તયામાસ પિઙ્ગાક્ષોયાતવિસ્મયઃ ॥ ૧૫
 કેયંકસ્યકુતઃપ્રાપ્તાર્કિનામ્ની યક્ષકન્યકા ।
 કર્તુમિચ્છતિકલ્યાણીર્કિ વામમસમીપગા ॥ ૧૬
 એવંચિન્તયતસ્તસ્ય યક્ષીપ્રાપ્તાતદન્તિકે ।

પુંસ્કોકિલધ્વનિકલ્પં પિંગ્લાક્ષંવાક્યમબ્રવીત્ ॥ ૧૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, ને “બહુ સાઈ” એવું યક્ષો બોલ્યા પછી, દિવાના વર્ણુ સરખાં નેત્રવાળો શોભાયમાન યક્ષરાજ પિંગાક્ષ એકાંતમાં બેસી તપ કરવા તત્પર થયો. ૭. ઉપવાસ વિષે તત્પર થઈને ઇંદ્રિયો નિયમમાં રાખીને, ધ્યાન ધરીને ઇંદ્રિયો જીતીને છ અક્ષરવાળા મંત્રનો જપ કરતો તે પ્રાણાયામ વિષે તત્પર થયો. ૮. હે રાજા, એ પ્રમાણે અતિક્રમ તપ કરતાં ઘણો વખત ગયો: અને શંભુ તેના દર્શન માટે પ્રાપ્ત થતા નથી તોપણ તે યક્ષ સ્થલના ઊંચા ભાગમાં નિર્મળ લિંગની પ્રતિષ્ઠા કરી, પુષ્પ, ગંધ, ધુપ, તથા નૈવેદ્યવડે તેનું અર્ચન કરે છે. ૯-૧૦. ત્રણ કાળ સ્નાન કરી, નિરાલસ્ય, અને સૂક્ત જપતો પિંગાક્ષ હૃદયરૂપિ કમળની કલિકાના મધ્યમાં ઘણો વખત ઇશ્વરને ધારણ કરવા લાગ્યો. ૧૧. એવી રીતે તેના તપ કરવાથી પ્રસન્ન થએલા શંકર યક્ષની સ્ત્રીતું રૂપ ધારણ કરી તે સ્થાનની નજીક પ્રત્યક્ષ થયા. ૧૨. ઝાંઝરનો શબ્દ કરતી, વિશાળ નેત્રવાળી, કટિપશ્ચાત ભાગવડે મંદ ગતિવાળી, અને કોમળ શરીરવાળી સ્ત્રી તે સ્થાનકના સીમાડા વિષે ફરવા લાગી. ૧૩. મંત્રહંસના શબ્દની જોને ઉપમા અપાય એવા ઝાંઝરના શબ્દને સાંભળી વિસ્મયવાળા પિંગાક્ષે જલ્દી ધ્યાન છોડી દીધું. ૧૪. સ્થળ કમળરૂપિ પગલાને ધારણ કરતી એવી તે યક્ષની સ્ત્રીને જોઈ વિસ્મય પામેલો પિંગાક્ષ વિચાર કરવા લાગ્યો. ૧૫. આ કલ્યાણ કરનારી યક્ષ કન્યા કોણ છે, કેની છે, ક્યાંથી આવી છે, શું નામવાળી છે, અને મારી સમીપ આવીને શું કરવા ઇચ્છે છે ? ૧૬. એ રીતે તે યક્ષ વિચાર કરતો હતો ત્યારે યક્ષરૂપ ધારણ કરનારી સ્ત્રી તેની સમીપ આવી અને કોકિલના શબ્દ સરખું મનોહર વાક્ય પિંગાક્ષ યક્ષને કહેવા લાગી. ૧૭.

॥ યક્ષ્યુવા ॥

યક્ષરાજનમસ્તે સ્તુમુજ્જેદંદુષ્કરંતપઃ ।

અનન્યપૂર્વાકામાર્ત્તા કુમારીમાંસમુદ્રહ ॥ ૧૮

ગાન્ધર્વેણવિવાહેન કૃત્વાપાણિગ્રહંમમ ।

તવાર્થયવૃષસ્યન્તી, સ્થલશય્યાગતામપિ ॥, ૧૯

યક્ષી બોલી કે હે, યક્ષરાજ, તમને નમસ્કાર છે. આ દુઃખે કરાય

એવું તપ મુકી દો તથા જોણે પૂર્વે ખીજો પતિ નથી કરેલ એવી અને કામવડે પીડિત એવી અને કુંવારી સ્ત્રીને પરણો. ૧૮ ગાંધર્વ વિવાહ વડે માંડે પાણિ ગ્રહણ કરીને તારા મૈથુનને ઇચ્છતી અને સ્થાનરૂપિ શય્યાને પણ પામેલી એવી હું તેને પરણો. ૧૯.

॥ પિંગ્લાક્ષઝવાચ ॥

લોલાક્ષિમાવિષીદત્વં રૂપંતેજ્જતુલંયતઃ ।

મર્ત્તાતેભવિતાચાન્યો નત્વહંતપસિસ્થિતઃ ॥ ૨૦

પિંગાક્ષ બોલ્યો કે, હે ચપળ નેત્રવાળી, તું ખેદ કરમાં, કારણ કે તારું રૂપ તુલના ન થાય તેવું છે, માટે તારો ખીજો કોઈ સ્વામી થશે, પણ તપ વિષે રહેલો હું નહિ થાઉં. ૨૦.

॥ યક્ષકન્યોવાચ ॥

તપઃકુર્વન્તિમુનયઃ સિદ્ધારાજર્ષયસ્થા ।

સ્વર્ગાઙ્ગનાપરિષ્વઙ્ગુઃ સુખલુબ્ધામહીતલે ॥ ૨૧

યક્ષ કન્યા બોલી કે, પૃથ્વીમાં સ્વર્ગની સ્ત્રીઓના સંગના મુખના લોભથી મુનિઓ, સિદ્ધ, અને સર્ગર્ષિઓ તપ કરે છે. ૨૧.

॥ પિંગ્લાક્ષઝવાચ ॥

સત્યમુક્તંત્વયામદ્રે સ્ત્રિયોદિવ્યાસ્તપઃફલં ।

પ્રાપ્તસ્યતપસઃપારં ફલંતન્નપુનર્મમ ॥ ૨૨

યથેચ્છયાદિયસ્માત્ત્વં મર્ત્તારંવરયાપરં ।

તપસોનનિર્વાત્તિષ્યે વિનાધૂર્જટિદર્શનમ્ ॥ ૨૩

પિંગાક્ષ બોલ્યો કે, હે કલ્યાણકારી કન્યા, દિવ્ય સ્ત્રીઓ તપનું ફળ છે, એ તેં સાચું કહ્યું, પણ તપના પારને પામેલ એવો હું તેને એ ફળ નથી. ૨૨ 'માટે ઇચ્છા પ્રમાણે તું ખીજા સ્વામીને વર, હું શંકરનાં દર્શન વિના તપથી નિવૃત્તિ પ્રાપ્તિ નહિ. ૨૩.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

શતિયક્ષીનિરાકૃત્ય પિઙ્ગાક્ષઃશરણપ્રદં ।

કૃતવાન્નિયમંરાજન્ તસ્થૌમીલિતલોચનઃ ॥ ૨૪

અથતસ્યપરિજ્ઞાય હૃદયંદૃઢમાત્મનિ ।

પ્રત્યક્ષોભૂન્મહાદેવઃ શૂલપાણિર્વૃષધ્વજઃ ॥

ઉવાચવચનંચેદં સ્મયમાનઃકલાક્ષરં ॥ ૨૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, આ પ્રમાણે યક્ષ કન્યાનો અનાદર કરી પિંગાક્ષે શરણુને આપનારો નિયમ ધારણુ કર્યો અને તે નેત્રવિંચી બેઠો. ૨૪ પછી આત્મા વિષે તેનાં હૃદયને દૃઢ બાળી શક્ષ જેના હાથમાં છે અને પોઠિઓ જેના ધ્વજમાં છે એવા મહાદેવ પ્રત્યક્ષ થયા અને હસતા હસતા સુંદર અક્ષરવાળું આ વચન બોલ્યા. ૨૫

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

વરંવરયપિઙ્ગાક્ષ શઙ્કુરોસ્મિવિલોકય ।

ક્ષોભાયતવયક્ષેન્દ્ર યક્ષીરૂપંકૃતંમયા ॥ ૨૬

દેવના દેવ શંકર બોલ્યા કે, હે પિંગાક્ષ, વર માગ જે હું શંકર છું. હે યક્ષોના અધિપતિ, મેં યક્ષકન્યાનું ૨૫ તુને ક્ષોભ પમાડવા માટે ધારણુ કર્યું હતું. ૨૬.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

તદાકર્ણ્યવિભોર્વાક્યં તથાત્રિપુરવિદ્વિષઃ ।

ઉન્મીલ્યલોચનેયક્ષઃ શિરસાજગતીયયૌ ॥ ૨૭

વદ્ધાઞ્જલિપુટોરાજન્સમ્પ્રહૃષ્ટતનૂરુહઃ ।

સ્તુત્વાપ્રોવાચદેવેશં હર્ષપર્યાકુલેક્ષણઃ ॥ ૨૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે પ્રભુ અને ત્રિપુરાસુરના દ્વેષિ એવા શં-

કરતું તે વચન સાંભળી નેત્ર ઉઘાડીને યક્ષ મસ્તક નમાવવા લાગ્યો.
૨૭. હે સખ, તે યક્ષ હાથ જોડીને હર્ષથી રોમાંચિત થઇને અને આનંદ-
વદે આતુર નેત્ર કરીને દેવતાના ઇશ્વર શંકરની સ્તુતિ કરી નીચે પ્રમાણે
બોલ્યો. ૨૮.

॥ પિંગાક્ષ ઉવાચ ॥

પ્રસન્નોસિયદીશત્વં દેયોમેવાજ્ઞિછતોવરઃ ।

અયમસ્તુસ્થલોસ્માકં લોકેઋયાતંસ્તુપુણ્યદઃ ॥ ૨૯.

મયાત્રસ્થાપિતેલિङ્ગે સદાશમ્ભોસ્થિતિકુરુ ॥ ૩૦

પિંગાક્ષ બોલ્યો કે, હે ઇન્દ્રશ, જો તમે પ્રસન્ન છો અને મને ઇચ્છિત
વર આપવો છે તો આ આમારું સ્થાન લોકમાં પુણ્યને આપનારું પ્રસિદ્ધ થા-
ઓ, હે શુંબુ, મારાં સ્થાપેલાં લિંગ વિષે તમે સદા સ્થિતિ કરો. ૨૯ ૩૦.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

एषयक्षस्थलोलोके पुण्यदःसर्वदानृणां

पिङ्गाक्षमेप्रसादेन भविष्यतिनसंशयः ॥ ૩૧.

त्वयात्रस्थापितेलिङ्गे सदावत्स्याम्यहंपुनः ।

दास्यामिचपरामृद्धिं यैर्चयिष्यन्तिभक्तितः ॥ ૩૨

येचदानंकरिष्यन्ति महिष्यावૈદ્વિજન્મને ।

परितुष्टःप्रदास्यामि तेभ्योयक्षसमीहितं ॥ ૩૩

શંકર બોલ્યા કે, હે પિંગાક્ષ યક્ષ, મારા અનુગ્રહવડે આ સ્થળ પૃ-
થ્વીમાં હમેશાં મનુષ્યોને પુણ્ય આપનારું થશે, એમાં સંશય નથી. ૩૧.
અહીં તારાં સ્થાપેલા લિંગ વિષે હું નિરંતર વાસ કરીશ અને વળી જેઓ
ભક્તિથી મારું અર્ચન કરશે તેને ઉત્તમ સમૃદ્ધિ આપીશ. ૩૨, હે યક્ષ,
જેઓ બ્રાહ્મણને 'બેશનું દાન આપશે, તેને' પ્રસન્ન થઇ હું ઇચ્છિત ફળ
આપીશ. ૩૩.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્કામગવાન્ શમ્ભુર્મહારાજતિરોદધે ।

પિંગ્લાક્ષોપ્યનુગૈઃ સાર્દ્ધતસ્થૌતત્રમુદાન્વિતઃ ॥ ૩૪

તતઃપ્રભૃતિભૂપાલ જાતોયક્ષસ્થલોભુવિ ।

શ્રીતીર્થપુણ્યદોનિસં નરાણાંભક્તિચેતસાં ॥ ૩૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે મહારાજ, ભગવાન શંકર એમ કહી અંતર્ધાન પામી ગયા અને પિંગાક્ષ પણ પોતાના આકર્ષે સાથે ત્યાં હર્ષયુક્ત રહ્યો. ૩૪. હે રાજા, ત્યારથી પૃથ્વીમાં લક્ષ્મી તીર્થ વિષે યક્ષસ્થળ નિરંતર ભક્તિમાં ચિત્તવાળા મનુષ્યોને પુણ્યને આપનાર થયું. ૩૫.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म-
म्य विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्येयक्षस्थल माहात्म्यं
नाम एकविंशोऽध्यायः ॥ २१

આ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાંહેની એકાસી હજાર સ્લોકની સંહીતાના બ્રાહ્મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં “યક્ષસ્થલ માહાત્મ્ય ” નામે એકવીશમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૨૧.

॥ अथ द्वाविंशोऽध्यायः ॥

अध्याय २२ भो.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

ततो गच्छेन्नृपश्रेष्ठ यक्षकूपमनुत्तमम् ।

यत्र तु स्नानमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १

पुरायत्र कुबેરેણ સુચિરંપરિતોષિતઃ ।

મહાવલૈઃસમંયક્ષૈ સ્તપસ્તપ્તવાપિતામહઃ ॥ ૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે તૃપ-શ્રેષ્ઠ, ત્યાર પછી ઉત્તમ યક્ષરૂપ પ્રત્યે જવું, કે જ્યાં સ્નાન માત્રથી સર્વ પાપ થકી મુક્તિ મળે છે. ૧. જ્યાં પૂર્વે કુ-એરે ઘણો વખત મહા અળવાન યક્ષો સાથે તપ કરી અજ્ઞાને સંતોષ પમાડ્યો હતો. ૨.

॥ માન્ધાતોવાચ ॥

કુબેરોપિતપસ્તપ્તું કથંશ્રીમાલમાગતઃ ।

हेतुनाकेनविप्रेन्द्र किमस्याभूत्सुदुर्लभम् ॥ ૩

सर्वमेतन्ममाचक्ष्व प्रसन्नोसियदिद्विज ॥ ૪

માંધાતા બોલ્યા કે, હે ઉત્તમ આજ્ઞાણ, કુબેર પાણુ તપ કરવા માટે ડયા કારણથી અને શા માટે શ્રીમાલક્ષ્મે પ્રત્યે તપ કરવા આવ્યા હતા, અને એને શું અતિદુર્લભ હતું. ૩. હે દ્વિજ જે તમે પ્રસન્ન હોતો એ સર્વ મને કહો. ૪.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

पुरात्रेतायुगेराजन् दशग्रीवेणरक्षसा ।

गिरिकैलासमारुह्य शम्भोर्वित्रासितागणाः ॥ ૫

युद्धंचकारसुमहत्सहवैશ्रवणेनसः ।

भग्नयक्षबलंतत्र निर्जितश्चधनेश्वरः ॥ ૬

रत्नैरनेकैर्मणिभिर्देव योग्येर्वિभूषणैः ।

पूर्णपुष्पकमादाय विमानंव्योम्નિરાક્ષસઃ ।

ययौलङ्काभिमुखःस सहनैऋतकोणपैः ॥ ૭

गतेतस्मिन्મહારૌદ્રે રાવણેલોકરાવણે ।

विषादंपरमंप्राप्तो हतस्वोनरबाहनः ॥ ૮

चिन्तयाम्नासमेधावी राजन्विश्रवसःसुतः ।

किंकरोमिकगच्छामि कस्यवाकथयाम्यहं ॥ ૯

રાવણસ્યનહન્તાસ્તિ ત્રૈલોક્યેસચરાચરે ।

તપસારાધયામ્યેનં બ્રહ્માણંચપિતામહં ॥ ૧૦

અસાધ્યંતપતાંયસ્માન્નાસ્તિકિંચિજ્જગત્રયે ।

एवंसबहुधाध्यात्वा भुजङ्गइवनिश्वसन् ॥ ११

જગામતત્રયત્રાસ્તેપૌલસ્ત્યોવિશ્રવામુનિઃ ॥ ૧૨

તપન્તંતંપદામ્ભોજે વીક્ષ્યપુણ્યજનેશ્વરમ્ ।

प्रम्लानंहृतसर्वस्व माददेविश्रवावचः ॥ १३

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, પૂર્વે ત્રેતાયુગમાં કૈલાશ પર્વત ઉપર ચડી રાવણ નામના રાક્ષસે શંકરના ગણોને ત્રાસ પમાડ્યો હતો. ૫ તેણે કુબેર સાથે ઘણું મોટું યુદ્ધ કર્યું હતું, અને તેમાં યક્ષોનું સૈન્ય ભાગ્યું હતું તથા કુબેરજી જીતાયા હતા. ૬. દેવતાઓને યોગ્ય ધરેણીઓ, અનેક રત્ન, અને મણિઓ વડે ભરેલાં પુષ્પક નામના વિમાનને લેઇ નૈરતના અધિપતિ એવા રાક્ષસો સાથે આકાશ માર્ગમાં રાક્ષસ રાવણ લંકા સમીપ ચાલ્યો. ૭ મહા ભયંકર તથા લોકને રોવરાવનાર એવો તે રાવણ ગયો ત્યારે જેનું ધન નાશ પામેલ છે એવા કુબેર ઘણો ખેદ પામ્યા. ૮ હે રાજા, ધીર બુદ્ધિવાળા કુબેર વિચારવા લાગ્યા કે હું શું કરું, ક્યાં જાઉં, અને કેને કહું. ૯ ચરાચર સહિત એવા ત્રણ લોકમાં રાવણનો હણનાર કોઇ નથી, માટે જગતના પિતામહ એવા આ બ્રહ્માની તપવડે આરાધના કરું. ૧૦ ત્રણ જગતમાં તપ કરનારાઓને કાંઇ પણ અસાધ્ય નથી. આવી રીતે બહુ પ્રકારે ધ્યાન દેઇ સર્પની પેઠે નિશ્વાસ નાંખતો તે કુબેર જ્યાં પુત્રસ્ત્યના પુત્ર વિશ્રવામુનિ બેઠા હતા ત્યાં ગયો. ૧૧-૧૨ જેનું સર્વ ધન હરાએલ છે અને પોતાના પદ કમળ વિષે તપ કરતા એવા કુબેરને મ્હાનિ પામેલા બેઇ વિશ્રવામુનિ વચન બોલ્યા. ૧૩.

॥ विश्रवोवाच ॥

शोकापहारिणःपुंसां शोकोवत्सकथंतव ॥

दृश्यतेममदुःखाय लोकानामहितायच ॥ १४

अकृत्यंवाभवेत्किंचि त्कृतमज्ञानतस्त्वया ।

કોપિતોવામુનિઃકશ્ચિદૂરાત્માત્મોક્ષસદ્ગુમાત્ ॥ ૧૫

કિંવાકુલકલકુલેન સ્વગૃહોસ્થિતમન્યુના ।

રાવણેનાપરામૃશ્ય હૃદિદાહઃકૃતસ્તવ ॥ ૨૬

વિષાદમવધૂયાશુ બ્રૂહિવત્સયથાતથં ।

નશોકસ્ત્વાદૃશાનાંહિ વત્સસંશ્રયતેમનઃ ॥ ૧૭

શોકામ્બુધૌસુદુઃપારે વત્સમુક્તિપદૈષિણઃ ।

બુદ્ધિપ્લવંસમાસાઘ્ય નનિમજ્જન્તિપણ્ડિતાઃ ॥ ૧૮

આશ્વાસ્યતન્મમાચક્ષ્વ સર્વવૈમ્લાનિકારણમ્ ॥ ૧૯

વિશ્રવામુની બોલ્યા કે, પુરૂષોના શોકને હરનાર એવો તું, તેને મારાં દુઃખ માટે અને લોકોનાં હિત માટે શોક કેમ દેખાય છે. ૧૪ શું તે અજ્ઞાનથી કંઈ ન કરવાનું કરેલું છે, અથવા ન મળવાથી દુર દેશથી આવેલા કોઈ મુનિ કોપ પામેલા છે. ? ૧૫ અથવા પોતાના ઘરથી જોને ક્રોધ ઉત્પન્ન થએલ છે એવા અને કુળના કલંકરૂપ એવા રાવણે વિચાર વિના શું તારા હૃદયમાં દાહ કરેલો છે. ? ૧૬ હે વત્સ (પુત્ર), જલદી ખેદને તજી યથાર્થ કહે, કારણ કે, હે પુત્ર, તું સરખાઓના મનનો શોક આશ્રય કરતો નથી. ૧૭ હે પુત્ર, અતિ દુઃખે કરી જોનો પાર પમાય એવા શોક રૂપિ સમુદ્રમાં મુક્તિનાં પદને ધમ્મજનારા પંડિતો બુદ્ધિ રૂપિ વાહાણને પામી પુણ્યતા નથી. ૧૮ માટે આશ્વાસના પામી તે સર્વવૈમ્લાનિનું કારણ મને કહે. ૧૯

॥ વૈશ્રવણુવાચ ॥

પ્રસહ્યાહંપરાભૂત સ્તાતસદ્ગુણમમૂર્દ્ધનિ ।

મહેશ્વરતુષ્ટેન રાવણેનદૂરાત્મના ॥ ૧૦

ગતઃપુષ્પકમાદાય નિર્મિતંવિશ્વકર્મણા ।

સારાણિચમહાર્હાણિ રત્નાનિસુબહૂન્યપિ ॥ ૨૧

અતોક્તમવતઃપાર્શ્વે દીનસ્તવસમાયયૌ ॥

કિંકરોમ્ભિવિનામર્થ મૃત્યુનાપ્રોતિતેસુતઃ ॥ ૨૨

કિંવૃથાતેનજાતેન માતુર્યૌવનહારિણા ।

યઃપરેણપરાભૂતઃપ્રતિકર્તુનવાઞ્છતિ ॥ ૨૩

તસ્માદહંતપસ્તપ્સ્યે સહયક્ષૈર્મહાત્મભિઃ ।

અર્ચીર્ણતપસાંતાત વિપદોદિપદેપદે ॥ ૨૪

કુબેર બોલ્યા કે, હે પિતા, શંકરનાં વરદાનવડે સંતોષ પામેલા દુરાત્મા રાવણે બળાટકાર કરી સંગ્રામના અગ્ર ભાગમાં મારો પરાભવ કર્યો. ૨૦. વિશ્વકર્માએ બનાવેલા પુષ્પક વિમાનને તથા સારસ્વ મહા મૂલ્યવાન અંતે અતિ ઘણાં એવાં રત્નોને પણ તે લેઈ ગયો. ૨૧. માટે દીન હું તમારી પૂજ્યની પાસે આવેલોહું, અંતે તમારો પુત્ર ધન વિના મૃત્યુ પામતો નથી, માટે શું કરું. ૨૨. શત્રુએ પરાભવ પમાડેલો, જે માણસ સામો પરાભવ કરવા ઇચ્છતો નથી તે માતાના યૌવનને હરનારા માણસના વૃથા જન્મથી શું ? ૨૩. હે તાત, જેણે તપ કરેલ તથા તેઓને પગલે પગલે વિપત્તિ આવે છે, માટે હું મહાત્મા યક્ષોની સાથે તપ કરીશ. ૨૪.

॥ વિશ્રવોવાચ ॥

લોકઃસન્તાપિતસ્તેન તથાધનદરક્ષસા ।

અચિરેણયથાનાશં યાસ્યત્યેપનસંશયઃ ॥ ૨૫

પાપેનચસમૃદ્ધિઃસ્યાદ્ ગૃહેષુકલુષાત્મનાં ।

સાપ્રાણાન્તકરીક્ષેયા શોકેનસ્થૂલતાયથા ॥ ૨૬

તતોમુઞ્ચવિષાદંત્વં કિન્નરેશ્વરમાશુચ ।

શ્રીમાલમથવાયાહિતપઃસિદ્ધિયદીચ્છસિ ॥ ૨૭

ક્ષેત્રાણામુત્તમંક્ષેત્રં તીર્થાનાંતીર્થમુત્તમમ્ ।

શ્રીમાલંભારતેવર્ષે મિધ્યન્તીહતપસ્વિનઃ ॥ ૨૮

વિશ્રવા મુનિ બોલ્યા કે, હે કુબેર, જે રીતે જે રાક્ષસે (રાવણે) લોકોને સંતાપ કરેલછે તે રીતે તે થોડા વખતમાં નાશ પામશે એમાં સંશય નથી. ૨૫ સ્થૂલપણું જે પ્રમાણે શોકથી નાશ પામે છે, તે પ્રમાણે મહિન અંતઃકરણવાળાઓના ધરમાં પાપવડે જે સમૃદ્ધિ થાય તે પ્રાણાન્ત કરનારી જાણવી. ૨૬. હે કુબેર, માટે ખેદને તજી દેને શોક ન કર; અથવા જે તપની સિદ્ધિ ઇચ્છતો હોતો શ્રીમાલક્ષેત્રમાં જ. ૨૦. કારણ કે ભરત-

ખંડનાં ક્ષેત્રોમાં ઉત્તમ ક્ષેત્ર અને તીર્થોમાં ઉત્તમ તીર્થ એવું શ્રીમાલ છે અને એ ક્ષેત્રમાં તપ કરનારાઓ સિદ્ધિ પામે છે. ૨૮.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

નિશમ્યૈતત્પિતૃર્વાક્યં હિતંવિશ્રવસોમુનેઃ ।

સપ્રણમ્યજગામાશુ શ્રીમાલંતપસેનૃપ ॥ ૨૯.

મણિમદ્રમમૃતિભિર્યક્ષૈરનુગતસ્તદા ।

ઉત્તરાશાધિપઃશ્રીમાનુદૈવૈરિવપુરંદરઃ ॥ ૩૦

શ્રીમાલંપ્રાપ્યભૂપાલ ધનાધ્યક્ષોનુગૈઃસહ ।

વિવેશવિવરંકૃત્વા તપ્તુંરાવણશક્લિતઃ ॥ ૩૧

મજ્જાલયપાવકંતત્રહોમંકુર્વન્મહાયશાઃ ।

રાજન્નારાધયામાસ બ્રહ્માણંકમલોદ્ભવમ્ ॥ ૩૨

પુષ્પૈર્ધૂપૈઃસનૈવેદ્યૈર્બલિભિશ્ચપૃથગ્વિધૈઃ ।

વેદગર્ભૈસ્તથાસ્તોત્રૈર્દેવમર્ચયતશ્ચિરાત્ ॥ ૩૩

ઉપવાસપરસ્યાસ્ય કૃશંધમનિસંયુતમ્ ।

વીક્ષ્યદેહંધનેશસ્ય યક્ષાવિવ્યથિરેનૃપ ॥ ૩૪

તેપરસ્પરમામન્ડ્ય દુઃસ્વાર્તાગુણકોત્તમા ।

ઝચુઃપ્રણમ્યમર્તારં કદાચિન્મધુરાગિરઃ ॥ ૩૫

વસિષ્ઠ મુનિ બોલ્યા કે, હે રાજા, પિતા વિશ્રવા મુનિનું એ હિતકારિ વચન સાંભળી, પ્રણામ કરી, તે જલ્દી તપ સાડ શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં ગયો. ૨૯ અને તે વખતે જેમ દેવતાઓ ઇંદ્રની પાછળ જાય તેમ મણિમદ્ર આદિ યક્ષો ઉત્તર દિશાના અધિપતિ શોભાયમાન કુબેરની પાછળ ચાલ્યા. ૩૦ હે રાજા, નોકરો સહિત કુબેર શ્રીમાલ પ્રત્યે જઈ રાવણની શંકાથી બોયડું કરી તપ કરવા માટે પેલા. ૩૧ હે રાજા, તે સ્થાનમાં અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરી હોમ કરતો એવો મહા યશસ્વી તે કમળથી ઉત્પન્ન થએલા બ્રહ્માની આરાધના કરવા લાગ્યો. ૩૨ હે રાજા. પુષ્પ, ધૂપ, નૈવેદ્ય સહિત ગુદા ગુદા પ્રકારના બલિદાન અને વેદના ગર્ભમાં રહેલા સ્તોત્રો વડે ધણો વખત

દેવને પુજતો અને ઉપવાસમાં તત્પર રહીને કુળેર નાદી સહિત કૃશ (દુર્બલ) થએલા દેહને જોઈ, યક્ષો વ્યથા પામવા લાગ્યા. ૩૩. ૩૪. ક્રોધ વખત તે દુઃખે કરી પીડા પામેલા ઉત્તમ યક્ષો પરસ્પર વિચાર કરી સ્વામિ કુળેરને પ્રણામ કરી મધુરે વાણી બોલ્યા. ૩૫.

॥મણિમદ્ર ઉવાચ॥

તપસો ભીષણાદસ્મા આથચેતાંનિવર્તય ।

યત્તપોદેહનાશાય નતર્હન્તિપષ્ટિતાઃ ॥ ૩૬

મણિભદ્ર બોલ્યો કે, હે નાથ, આ ક્ષયંકર તપથી ચિત્તને નિવૃત્ત કરો, કારણ કે જે તપ દેહના નાશ માટે થાય છે તે તપને પશ્ચિતો બોલ્ય નથી. ૩૬.

॥ સ્થૂળાક્ષ ઉવાચ ॥

ઈદંતપોમહાવીર્યં રાજરાજવિરાજતે ।

દરિદ્રસ્યનતેનાથ સસ્યુશ્વન્દ્રીકરીટિનઃ ॥ ૩૭

સ્થૂળાક્ષ નામનો યક્ષ બોલ્યો કે, હે નાથ, કુળેર, શંકરના મિત્ર અને દરિદ્ર એવા તમે, તેને મહા વીર્યવાળું આ તપ શાબ્દતું નથી. ૩૭

॥ મહાધોળ ઉવાચ ॥

વિરમ્યતામિતોનાથ તપસોઘ્રતપોધન ।

ત્વામારાધયતેસર્વો લોકોહિસ્વાર્થસિદ્ધયે ॥ ૩૮

મહાધોળ નામે યક્ષ બોલ્યો કે, હે તપશ્ચિ ધનવાળા નાથ, આ તપ થઈ તમે વિજ્ઞાન પામે. કારણ કે સર્વ લોક સ્વાર્થની સિદ્ધિ માટે તમારું આરાધન કરે છે. ૩૮.

॥ પિઙ્ગાક્ષઉવાચ॥

જગતામપકારાય વર્તમાનોદશાનનઃ ।

वृन्तादिवफलंपक्वं स्वयमेवपतिष्यति ॥ ३९

पिंगाक्षयक्ष गोप्तो हे, नगत्ना अपकार भाटे वत्तल्लुके करतो रावण
ने रीते डीटां उपरशी पाक्षी गजेलुं हल पडे ते रीते पोतानी मेणेवर
पडशे. ३८.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

इत्युक्तोपिसयक्षेन्द्रः प्रणतैर्यक्षपुङ्गवैः ।

शम्भुध्यानार्पितमना नतेषांवाक्यमाददे ॥ ४०

एवंतपःपरस्यास्य ग्रीष्मकालःसमाययौ ।

चण्डांशुकिरणश्रेणि कृप्यमाणमद्दीरसः ॥ ४१

तस्मिन्नृतौनरश्रेष्ठ निर्गत्यविवराद्बहिः ।

उपचक्रामयक्षेन्द्रः कर्तुंपञ्चाग्निसाधनम् ॥ ४२

परितस्तस्यपञ्चाम्नी त्रित्यंसाधयतोभृशम् ।

कदाचित्सुमहान्वायुर्ववौकर्करकर्कशः ॥ ४३

स्थगयन्नगगनंराज क्षुत्थितैरेणुसञ्चयैः ।

पिधायपाणिपद्माभ्यां लोचनानिसमंततः ।

माणिमद्रमभृतयो यक्षास्तस्थुरधोमुखाः ॥ ४४

अथपार्श्वेकुशानां हि स्रस्तरासनपङ्क्तयः ।

उद्धूतान्यपतन्वन्हौ ततोज्वालाभ्यवर्त्तत ॥ ४५

ततोपिपावकज्वाला कुलेतत्रधनेश्वरः ।

नासनाच्चलितः किञ्चित्ध्यानसङ्गतलोचनः ॥ ४६

तेनाभूज्जगतां स्रष्टापरितुष्टः पितामहः ।

वेगात्संमीपमागत्य ब्रह्मलोकात्कमण्डलोः ।

सिषेचसंलिलैरग्निज्वालाकोठीकृतांहितम् ॥ ४७

અથશાન્તતનુરાજન્નુંમીલિતદશંતદા ।

પિતામહઃસમાશ્વાસ્યપ્રોવાચેદંધનેશ્વરં ॥ ૪૮

૫૨૧૭ બોલ્યા કે, ઉત્તમ યક્ષોએ નમન કરીને આ પ્રમાણે કહ્યા. છતાં શંભુના ધ્યાનવિષે જોણે મન અર્પણ કરેલ છે એવા કુખેરે તેઓનું વચન શ્રદ્ધા કર્યું નહિ. ૪૦. આ રીતે એ તપ કરેછે એટલામાં સૂર્યનાં કિરણોવડે પૃથ્વીનો રસ ખેંચવા વાળો ગ્રીષ્મકાલ આવ્યો. ૪૧. હે રાજા, તે ઋતુમાં કુખેર પંચાગ્નિનું સાધન કહવા ભોંયરાથી બાહાર નીકળી આરંભ કરવા લાગ્યા. ૪૨. જ્યારે નિરંતર ચારે તરફથી પંચાગ્નિનું તે અતિસાધન કરતા હતા ત્યારે એક વખતે કાંકરા સરખો કઠણ અતિ મોઢોટો વાયુ વાવા લાગ્યો. ૪૩. અને તે વાયુ ઉડતાં રેણુનાં સમૂહોવડે આકાશને ઢાંકવા લાગ્યો ત્યારે માણિભદ્ર આદિયક્ષો હાથરૂપિ કમલોવડે એ તરફથી નેત્રને ઢાંકી નીચું મુખ રાખી બેઠા. ૪૪. પછી બપોળે દર્બની શય્યાઓ અને આસનની પંકતિઓ ઉડીને અગ્નિમાં પડી અને તેથી જવાળા અધિક થતા. ૪૫. તે અગ્નિની જવાળાવડે આકુળ થયા તોપણ ધ્યાન વિષે નેત્ર રાખી બેઠેલા કુખેર જરાપણ આસનથી ચળ્યા નહિ. ૪૬. તેથી જગતના સ્વર્ગનારા બ્રહ્મા પ્રસન્ન થયા, અને વેગથી બ્રહ્મ લોકથી આવી કમંડલુના જલ-વડે અગ્નિની જવાળાવડે વિંટાયલા કુખેરને સેચન કરવા લાગ્યા. ૪૭. હે રાજા પછી તે વખતે શાંતિ પામેલા અને ઉઘાડાં નેત્રવાળા કુખેરની આ શ્વાસના કરી બ્રહ્મા આ વચન બોલ્યા. ૪૮.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

वत्सकोयंदिगिन्द्रत्वेतपस्कર્तुंतवाग्रहः ।

आरात्प्रज्वलितंशस्ये नवेत्तिस्ज्वलनंयतः ॥ ४९

भूयःकिन्तेचिकीर्षास्ति प्राप्तुंवादुर्लभंपदम् ॥

दुर्जयंतेरिपुंजेतुं वरंवरयमुव्रत ॥ ૫૦

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હે પુત્ર, દિશાના ઇંદ્રપણા માટે તૃપ કરવાને આ તારો કેવો આગ્રહ છે, જેથી પાસે ધાસ વિષે બળતા અગ્નિને પાણુ જાળુ-તો નથી. ૪૯ અથવા ફરીને 'શું' દુર્લભ પદ પામવાની તારી ઇચ્છા છે ?

અથવા દુર્નય શત્રુને જીતવા ઇચ્છા છે ? તે કહે. હે સુંદર પ્રતવાળી, વરદાન માગ. ૫૦.

॥ વૈશ્રવણુવાચ ॥

અસ્તિદેવદુરાચારોરાવણોરક્ષસાપતિઃ
 નેનાગત્યગૃહાન્નાથામિત્વાયુધિહ્વતંધનં ॥ ૫૧
 વિમાનંપુષ્પકંનામગૃહીતંમમપશ્યતઃ ॥
 તતોપમાનિતમનાઃસહયક્ષૈઃપ્રિયૈપિભિઃ ॥
 અત્રાગત્યમયાત્તસ્યમવિષ્ટાંવિવરાન્તરમ્ ॥ ૫૨
 તસ્માત્રાહિચતુર્વત્ક્રમામનાથંકૃપાયદિ ॥
 માહિગાનંરામાસચ્ચલોકેશત્વદનુમહ્યાત્ ॥
 રક્ષસોવરદર્પિષ્ઠાઞ્જીવેત્કઃપ્રાપ્યદુર્દશામ્ ॥ ૫૩

કુળેર બોલ્યા કે હે નાથ, દુરાચરણુવાળો રક્ષસોનો પતિ રાવણ છે તેણે આવી મને યુદ્ધમાં જીતી ધરમાંથી ધન હરિવીધું. ૫૧. તેણે મારા દેખતા પુષ્પક નામે વિમાન લેધ લીધું તેથી અપમાન પામવાથી હું મારા પ્રિય ઇચ્છનારા યક્ષો સહિત અહીં આવી તેના ભયથી બોંયસમાં પેડો છઠો. ૫૨. માટે, હે ચતુર્મુખ બ્રહ્મા, જો કૃપા હોય તો મારી અનાથની રક્ષા કરો; કારણ કે તમારા અનુગ્રહથી મહિમાને પામી અતિ ગર્વ પામેલા રક્ષસ થકી દુર્દશા પામી કોણુ જીવે ? ૫૩.

॥ બ્રહ્મોવાચ ॥

મામૈષીઃપુત્રતસ્માત્ત્વંયાદિહયક્ષૈઃસહાલકાં
 પુષ્પકસ્યાપહારોયંતવચૈવવિમાનના ॥
 રાક્ષસેન્દ્રાદશગ્રીવાદૃષ્ટમેતત્પુરાતને ॥ ૫૪
 રૂક્ષાકોવિંપુલેવંશેરાજ્ઞોદશરથાધ્ધ્રુવમ્
 ભવિતૈદદ્વધાર્થાયરામોનામમહાબલઃ ૫૫
 વિષ્ણોર્શાવતારોસોનચિરાદારહારિણમ્

તંહનિષ્યતિદુર્ધર્ષપ્રાપ્સ્યસિપુષ્પકંતદા ॥ ૫૬

પૂર્વમેવમહાવાહોસમ્બિજૈરમરૈસ્તતઃ

સૃત્રિતોયમુપાયોસ્તિવરંત્વમપરવૃણુ ॥ ૫૭

અહા બોલ્યા કે, હે પુત્ર, તું તેનાથી ભય પામીશ માં. તું યક્ષો સાથે અન્નકાપુરીમાં જા. તારૂં રક્ષસના અધિપતિથી રાવણે પુષ્પકવિમાન હરી લીધું તે અપમાન કર્યું તે પ્રથમ વખતેજ અમે જોએલું હતું. ૫૪. ઇક્ષ્વાકુરાજના મોહોટા વંશમાં તેના વધ સાડ દશરથ રાજ્યથી રામ નામે મહા બળવાન પુત્ર જરૂર ઉત્પન્ન થશે. ૫૫. જ્યારે વિષ્ણુના અંશાવતાર એવા એ રામ થોડા વખતમાં સ્ત્રીને હરનારા અને દુઃખે કરી પરાભવ પમાડાય એવા તે રાવણને મારશે ત્યારે તું પુષ્પકવિમાનને પામીશ. ૫૬. હે મહાત્માહુ, પૂર્વજ ભય પામેલા દેવતાઓ સાથે આ ઉપાય વિચાર કરી રાખેલો છે માટે તું ખીજો પણ વર માગ. ૫૭.

॥ ધનેશ્વર ઉવાચ ॥

યદિદેવોવરોદેવવરાર્હોયદિવાપ્યહમ્

મન્નામ્નાતદિદંતીર્થેઋયાતમસ્તુગહીતલે ॥ ૫૮

કુબેર બોલ્યા કે, હે દેવ, જો વર આપવો હોય અને હું વરદાનને યોગ્ય હોઉં તો આ તીર્થ પૃથ્વીમાં મારાં નામવડે પ્રસિદ્ધ હો. ૫૮.

॥ બ્રહ્માવાચ ॥

ધનેશયન્મયાવારિત્વયિક્ષિપ્તંકમણ્ડલોઃ

તેનાયંવિવરઃપૂર્ણોનિલિલ્યેયત્રગુહ્યકૈઃ ॥ ૫૯

તસ્માત્તીર્થમિદંલોકેયક્ષકૂપઈતિશ્રુતમ્

ત્રિશ્રુતંત્રિપુલોકેષુમવિષ્ણુતિનસંશયઃ ॥ ૬૦

યેત્રસ્નાનંકરિષ્યન્તિયક્ષકૂપેમનીષિણઃ

નાપમાનકૃતિસ્તેષામાધિરુત્પત્સ્યતેહાદિ ॥ ૬૧

યશ્ચયક્ષાલયેયક્ષાનિચ્ચંચિષ્યંતિભક્તિનઃ

યક્ષકૂપેજલંસ્પૃષ્ટ્વાઝ્ઞિચ્છતંસપ્તસ્યતે ॥ ૬૨
 ધનેશ્વરતવપ્રીત્યારથંદાસ્યાન્તિયેત્રવૈ
 વિમાનવરમારુઢાવિચરિષ્યન્તિતોચિરમ્ ॥ ૬૩
 પિતૃણાંશ્રાદ્ધદાનનેપરાતૃપ્તિર્ભવિષ્યતિ
 કૃષ્ણપક્ષેઽશ્વિનિમાસેચતુર્દશ્યાધનાધિપ
 યેત્રસ્નાનંકરિષ્યન્તિતેષાંવંશેનનિર્ધનાઃ ॥ ૬૪

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હે કુબેર, મેં કમંડલથી તારે વિષે જે જળ ફેંક્યું
 તેણે કરી આ ભોંયરાનો ભાગ પાણીથી પૂર્ણ થયો, કે જેમાં યક્ષો સંતાએલા
 હતા. તે માટે આ તીર્થ લોકમાં યક્ષ કૂપ એ નામથી બોલાય છે તે ત્રણ
 લોકમાં પ્રખ્યાત થશે, એમાં સંશય નથી. ૫૯-૬૦. બુદ્ધિમાન પુરુષો આ
 યક્ષનાકૂપ (કુવા)માં સ્નાન કરશે તેઓને કદિ અપમાન અને હૃદય વિષે ખીડ
 થશે નહિ. ૬૧. જે ભક્તિથી યક્ષકુવામાં જળનો સ્પર્શ કરી યક્ષનાં સ્થાનમાં
 યક્ષોને પૂજશે તે ઇચ્છિતને પામશે. ૬૨. હે કુબેર, જેઓ અહિં તને ખુશી
 કરવાને રથ આપશે, તેઓ ઉત્તમ વિમાનમાં બેસી ઘણો વખત ફરશે. ૬૩.
 હે કુબેર, આશ્વિન માસનાં કૃષ્ણપક્ષની ચૌદશને દિવસે પિતૃનું શ્રાદ્ધ દાન
 કરશે તેઓને ઉત્તમ તૃપ્તિ થશે અને જેઓ અહીં સ્નાન કરશે તેઓના
 વંશમાં નિર્ધન થશે નહિ. ૬૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇતિદત્વાવરંદેવઃકુબેરાયપ્રજાપતેઃ
 અદૃશ્યોભૂન્મહારાજમન્ત્રગ્રામફલાશુચ ૬૫
 અથપ્રીતમનારાજનુરાજરાજસ્ત્વરાન્વિતઃ
 તત્રાંશેનસ્થિતિકૃત્વાયથાગતમિતોગતઃ ॥ ૬૬
 તતઃપ્રભૃતિતત્તીર્થયક્ષકૂપમિતિશ્રુતમ્
 શ્રીતીર્થેઘ્રાપિરાજેન્દ્રહન્તિપાપાનિદેહિનામ્ ॥ ૬૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હે મહારાજ, આ પ્રમાણે બ્રહ્મદેવ કુબેરને કહી

જલદી મંત્રના સમૂહની પેઠે અદક્ષ્ય થયા. ૬૫. હે રાજા, પછી ત્વરાયુક્ત એવા કુબેર પ્રસન્ન મનથી ત્યાં અંશવટે સ્થિતિ કરી જે પ્રમાણે આગ્યા હતા તેમ ત્યાંથી ગયા. ૬૬. હે શ્રેષ્ઠ રાજા, ત્યારથી તે તીર્થ “યક્ષકૂપ” એ રીતે સંભળાય છે અને તીર્થ (શ્રીમાલ) માં આજપણ પ્રાણિઓનાં પાપને મટાડે છે. ૬૭.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये यक्षकूप माहात्म्यं
नामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

આ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાંહેની એકાશ્મી હજારથી સંહીતાના બ્રાહ્મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાળ માહાત્મ્ય માં “યક્ષકૂપ માહાત્મ્ય” નામે બાવીશમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૨૨.

॥ अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

अध्याय २३ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेन्नृपશ्रेष्ठ तीर्थपापहरं भुवि
कश्यपेश्वरनाम्नावै यक्षकूपस्य दक्षिणे ॥ १
यत्र पूर्वतपસ્तेपેકશ્યપોમુનિસત્તમઃ
હિતાય સર્વલોકાનાં મહાકારુણિકો મુનિઃ ॥ ૨
કશ્યપેશ્વરમભ્યર્ચ્ય નમસ્કૃત્ય ચ કશ્યપમ્
एकोपवसना न्मर्त्यो राजन् भूयो न जायते ॥ ३

વસિષ્ઠ—હે શ્રેષ્ઠ રાજા, પછી યક્ષ કૂપની દક્ષિણે પૃથ્વીમાં પાપને હરનાર “કશ્યપેશ્વર” નામે તીર્થ છે ત્યાં જવું. ૧. જે ડેકાણે મુનિઓમાં

શ્રેષ્ઠ અને ઘણી દયાવાળા કશ્યપ મુનિએ પૂર્વે લોકોના હિત માટે તપ કર્યું હતું. ૨. હે રાજા, કશ્યપેશ્વરને પૂજીને તથા કશ્યપને નમસ્કાર કરી એક ઉપવાસ કરવાથી માણસ દરીને ઉત્પન્ન થતો નથી. ૩.

॥ માન્ધાતોવાચ ॥

કથંચકારભગવાનકશ્યપસ્તપઉત્તમમ્

પ્રત્યક્ષોભૂતકથંતસ્યશઙ્કુરોલોકશઙ્કુરઃ ॥ ૪

માન્ધાતા રાજા બોલ્યા કે, ભગવાન કશ્યપે કેવી રીતે ઉત્તમ તપ કર્યું અને લોકનું કલ્યાણ કરનારા શંકર તેને કેમ પ્રત્યક્ષ થયા, ૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રૂયતામ્ભિધાસ્યામિકથાંપાપપ્રણાશિનીમ્

યાંશ્રુત્વામાનવોલોકેસદ્યઃપાપાત્મમુચ્યતે ॥ ૫

આકાશાદભવદ્બ્રહ્મામરીચિર્બ્રહ્મણઃસુતઃ

મરીચેઃકશ્યપોજાતઃપુત્રોબ્રહ્મવિદાંવરઃ ॥ ૬

આદિષ્ટઃસર્ગકર્તૃત્વેમપૂર્વપણ્યોનિના

પ્રજાવત્સત્ત્વયાકાર્યાકલ્પસ્યાદૌચતુર્વિધા ॥ ૭

ઇત્થંનિશમ્યલોકેશાત્કશ્યપોમુનિસત્તમઃ

સૃષ્ટાચતુર્વિધાન્લોકાન્પિતાભૂજગતામસૌ ॥ ૮

ચાક્ષુષસ્યાન્તરેપૂર્વમનોઃસર્ગેકૃતાદરઃ

શ્રીમાલંક્ષત્રમાસાચતપશ્ચક્રેમહાતપાઃ ॥ ૯

શીર્ણપર્ણાશનોભૂત્વાદશવર્ષાણિપઞ્ચચ

તતોનિરશનોરાજંસ્તસ્યૌમીલિતલોચનઃ ॥ ૧૦

શ્રીવૃક્ષવહુલેરમ્યઆશ્રમેમુનિપુઙ્ગવઃ

આરાધયન્મહાદેવંમુનિર્વાચંયમોઽભવત્ ॥ ૧૧

દક્ષિણેનૈવપાદેનસવ્યમાક્રમ્યતિષ્ઠતઃ

गतानिवहुवर्णाणिकाश्यपस्यमहात्मनः १२
 तथापिनमोहशानस्तस्मैयच्छतिवाञ्छितम्
 ततोतिविव्यथेराजन्सर्वमाश्रममण्डलम् ॥ १३
 कालेहवीषिशिष्यास्तेस्नात्वाजुह्वतिवन्दिषु
 कुर्वन्तोवेदवादांश्चश्रुश्रूयन्तेमुनीश्वरान् ॥ १४
 तपस्यतोमुनेस्तस्यस्नानमासीद्रनाम्बुभिः
 शरीरावरणंचास्थवल्मीकोभूत्समंततः ॥ १५
 कुशैरभ्युक्षतेदेहः सम्वृतो न च दृश्यते
 नश्वासोलक्ष्यते न स्यस्यन्दनं वपुषो न च ॥ १६
 पश्यन्नपि न च क्षुभ्यां वीक्षते मुनि सत्तमः
 तदद्भुततमं दृष्ट्वा विपेदुर्ब्रह्मचारिणः ॥ १७
 नानुस्मरन्ति वेदानां न सिञ्चन्ति महारुहान्
 न कुर्वते ग्निमुश्रूषां फलान्यश्नन्ति न कश्चित् ॥ १८
 श्वापदैरपि भूपालवनचर्या निराकृता
 न स्वपीन्ति न हृष्यन्ति न खादन्ते तृणान्यपि ॥ १९
 वातासदलविभ्रंशात् क्रन्दन्त इव पादपाः
 आसंस्तत्र तदा ध्यानलीनचेताः सिकश्यते ॥ २०
 निरुच्छ्वासं निरुत्साहं निरानन्दं निरुद्यमम्
 अनुल्लासितशाखाग्रमामीदाश्रममण्डलम् ॥ २१
 अथ वर्षसहस्रान्ते दुःखशोकसमाकुला
 विभ्राणा परमरूपमाजगाम वसुन्धरा ॥ २२
 आश्रमे तत्र भूपालतपोभिः शङ्कितापितुः
 पश्यतां मुनिपुत्राणामिदं वचनमब्रवीत् ॥ २३

वसिष्ठ मुनि ओह्या के, सांभणो, पापने नाश पुमाडनारी कथा कड-
 धुं, के ने सांभणी आ लोकमां अनुप्य नलदी पापथी मुदायछे. प. आ-
 कशथी अहो उत्पन्न थया अहोना पुत्र भरीयि थया अने भरीयिना पुत्र

વેદ જ્ઞાનનારાઓમાં ઉત્તમ કશ્યપ થયા. ૬. પૂર્વે બ્રહ્માએ તેને સૃષ્ટિ કરવા માટે આજ્ઞા કરી કે હે પુત્ર, તારે પ્રલયના આદિ વખતમાં ચાર પ્રકારની પ્રજા કરવી. ૭. એ પ્રમાણે બ્રહ્માની આજ્ઞા સાંભળી, ચાર પ્રકારના લોકોને સૃષ્ટિ, મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ કશ્યપમુનિ જગતના પિતા થયા. ૮. પૂર્વે ચાક્ષુષ મનુની સૃષ્ટિ વિષે જોણે આદર આપેલ છે એવા મહા તપસ્વી તે મુનિ શ્રી-માત્રિકેવ પ્રત્યે આવી તપ કરવા લાગ્યા. ૯. હે રાજા, પંદર વરસ સુધી ખરી પડેલાં પાંદડાનો આહાર કરીને પછીથી આહાર રહિત થઈ આંખો મીચીને બેઠા. ૧૦. શ્રીવૃદ્ધથી ભરપુર રમણીય આ આશ્રમમાં મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ કશ્યપમુનિ મહાદેવનું આરાધન કરવા કરતા વાણીને નિયમમાં રાખવા લાગ્યા. ૧૧. કે જમણા પગવડે ગયા પગને દ્રાપ્પીને ઢીલા રહેતા મહાત્મા કશ્યપનાં ઘણાં વર્ષો ગયાં તોમણ શંકરે તેને દક્ષિણ વર આપ્યો નહીં ત્યારે, હે રાજા, સર્વ આશ્રમ મંડળ અતિ વ્યથા પામવા લાગ્યું. ૧૨-૧૩. હોમવાને વખતે શિષ્યો સ્નાન કરી અગ્નિ વિષે ઘંતનો હોમ કરતા હતા, અને વેદ-વાદ કરતાં તેઓ મુનીશ્વરોની સેવા કરતા હતા. ૧૪. તપ કરતાં એવા તે મુનિને વનનાં જંગલો સ્નાન થતું હતું, અને શરીરનાં ઢાંકણ રૂપ ચેતરફ રાકડો થયો હતો. ૧૫. ઉગેલા દહીંવડે વિંટાએલા તેનો દેહ દેખાતો નથી, શ્વાસ જણાતો નથી, અને શરીરનું ફરકવું પણ જણાતું નથી. ૧૬. નેત્રોવડે બેઠાં છતાં મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ કશ્યપમુનિ કાંઈ દેખતા નથી, એવું અતિ આશ્ચર્ય જોઈ બ્રહ્માચારિઓ બેઠ પામ્યા. ૧૭. તે વેદને સંભારતા નથી, વ્રક્ષોને પાણી પાતા નથી, અગ્નિની સેવા કરતા નથી, અને ક્યારે પણ ધૂળ ખાતા નથી. ૧૮. હે રાજા, પશુઓએ પણ વનમાં ફરવાનો ત્યાગ કર્યો છે. તેઓ સુતાં નથી હાંપી પામનાં નથી, અને ખડ પણ ખાતાં નથી. ૧૯. બ્યારે તે કશ્યપમુનિ શંકરના ધ્યાનમાં લીન ચિત્તવાળા થયા ત્યારે વ્રક્ષો વાયુવડે પ્રાપ્ત થએલા પાંદડાંના ઝપાટાથી જાણે જુમ પાડતાં હોય તેવાં થયાં. ૨૦. શ્વાસ રહિત, ઉત્સાહ રહિત, આનંદ રહિત, ઉદમ રહિત, તથા જોઓની શાખાના અગ્રભાગ શોભતા નથી, એવું આશ્રમ મંડલ થયું. ૨૧. પછી હજાર વર્ષને અંતે દુઃખ અને શોક વડે આકુલ તથા પરમ રૂપને ધારણ કરનારી પૃથ્વી આવી. ૨૨. હે રાજા, તે (પૃથ્વી) આશ્રમ વિષે પિતાનાં તપ વડે બચ પામીને મુનિપુત્રોના દેખતાં આ વચન બોલી. ૨૩.

॥ વસુન્ધરોવાચ ॥

કિયતેકિમિદંતાતસુદુઃપારંત્વયાતપઃ

યેનલોકાદમેસર્વેપ્રાણસંશયમાગતાઃ ॥ ૨૪
 નાહંશક્રોમિભંવતોભારમુદ્રોદુમદ્યવૈ
 પ્રજાત્વત્તઃસમુત્પન્નનાશંમન્યેગમિષ્યતિ ॥ ૨૫
 ત્વંપ્રભુઃસર્વલોકાનાંસર્ગકર્તૃતયાવિમો
 ત્વાંવિનાતેનલોકસ્યસ્થાતુંશક્તિર્નવિદ્યતે ॥ ૨૬
 ત્રિમુચ્યતામિદંતસ્માત્તપોલોકભયાવહમ્
 इत्थंविलप्यबहुधाभुतधात्रीनरेश्वर ॥ ૨૭
 અશ્રુણ્વતિમુનિશ્રેષ્ઠેયયૌશ્વિન્નાયથાગતમ્ ॥ ૨૮
 અથતત્રાગતારાજન્નદિતિઃસ્વેદસઙ્કુલા
 કાષ્ઠીભૂતંમુનિયત્રમેવન્તેમુનિસત્તમાઃ ॥
 બ્રતંનિરશનંકૃત્વાવલ્મીકાન્તમુપાવિશત્ ॥ ૨૯
 એવંવર્ષસહસ્રદ્વેજાતેતસ્યતપસ્વિનઃ
 ત્રિભિઘસપ્તપાતાલાન્પુરસ્તાલ્લિઙ્ગમુત્થિતમ્ ॥ ૩૦
 અકસ્માદેવપાયોદઃપ્રવવર્ષજલંબહુ ॥ ૩૧
 કશ્યપસ્યમુનીન્દ્રસ્યપ્રભૂતજલસેચનઃ
 વલ્મીકઃશતધાભૂતોધૌતંચવપુરસ્યચ ॥ ૩૨
 પુરસ્તાદીક્ષિતેયાવદુન્મીલ્યનયનેમુનિઃ
 તેજોરાશિગતંતાવલ્લિઙ્ગમુત્તમમૈક્ષત ॥ ૩૩
 તંદૃષ્ટ્વાવિસ્મયાવિષ્ટોમુનિઃસ્તોત્રમિદંજગૌ ॥ ૩૪

પૃથ્વી બોલી કે, હે તાત આ અતિ દુઃખથી પાર પડે એવું શું તપ
 તમે કરેછો, કે જેથી આ સર્વ લોકો પ્રાણના સંશયને પામેલા છે. ૨૪. હું
 આજે તમારો ભાર ધારણ કરવા શક્તિવાળી નથી, અને હું માનું છું કે
 તમારાથી ઉત્પન્ન થએલી પ્રજા નાશ પામશે. ૨૫. હે પ્રભુ, લોકોની સૃષ્ટી
 કરવામાં તમે સમર્થ, અને તે કારણથી તમારા વિના સ્થિતિ કરવા લોકોની
 શક્તિ નથી. ૨૬. માટે લોકના જીવને કરનાર આ તપ છોડી દો. હે રા-
 જા, આ પ્રમાણે બહુ પ્રકારે વિલાપ કરી મુનિશ્રેષ્ઠ કસ્યપે તેનું ન સાંભળ-
 વાથી ખેદ પામેલી પૃથ્વી જેમ આવી હતી તેમ ગઈ. ૨૭. ૨૮. હે રાજા,

પછી જ્યાં નિરશન વ્રત કરી મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ કસ્યપ રાક્ષસની અંદર બેઠા હતા અને જ્યાં લાકડાંરૂપ જેનો દેહ થએલ છે એવા મુનિને મુનિઓ સેવે છે, ત્યાં ખેદ વડે આક્રુષ્ઠ થએલી અદિતિ (દેવમાતા) આવી. ૨૫. આવી રીતે તે મુનિને તપ કરતાં બેઠબેઠ વર્ષ થયાં ત્યારે સાત પાતાલને બેઠી પાસે લિંગ ઉત્પન્ન થયું. ૩૦. અને અકસ્માત્ મેઘ ઘણું જળ વર્ષવા લાગ્યો. ૩૧. ઘણાં જલના સિચન વડે કસ્યપ મુનિના રાક્ષસના સો વિભાગ થયા, અને એ મુનિનું શરીર ધોવાયું. ૩૨. મુનિ નેત્ર ઉઘાડી જેવા પાસે જુવેછે, ત્યાં તેજના સમૂહને પ્રાપ્ત થએલું ઉત્તમ લિંગ દીઠું, અને તેને જોઈ વિસ્મયવાળા મુનિ આવ સ્તુતિ ગાવા લાગ્યા. ૩૩ ૩૪.

॥ કસ્યપઉવાચ ॥

નમઃશિવાયશાન્તાયશમ્ભવેશ્વરમશ્વિશ્વે
 નમોનેદીયસેતુભ્યંનમસ્તેસ્તુદવીયસે ॥ ૩૨
 નમસ્તેયજ્જવક્રાયપજ્જભૂતાત્મનેનમઃ
 જગદુત્પત્તયેમૌલૌધૃતંચન્દ્રકલામૃતસ્ય ॥ ૩૬
 જગત્સંહતયેવન્હિસ્તથાનેત્રેતૃતીયકે
 પાલનાયકરેદ્દણ્ડતેનાસિત્વંત્રયીપ્રયઃ ॥ ૩૭
 પૃથ્થગ્ભૂતાયભૂતાયશર્વસર્વાત્મનેનમઃ
 કામરૂપાયકામાયતુભ્યંકામભિદેનમઃ ॥ ૩૮
 વાહુમયાગોચરેયસ્યવર્ત્તેપરમંમહઃ
 ભૂતાનાંહૃદિસર્વેષાંનમસ્તેપરમાત્મને ॥ ૩૯
 નમઃસર્વરસાયતિરસાનાંપતયેનમઃ
 નમોભૂવનભાવાયજગતામભયાયચ ॥ ૪૦
 વ્યક્તાવ્યક્તસ્વરૂપાયનમસ્તુભ્યંસ્વયંભૂતે
 કૃમિકીટપતંગુદિયત્કિઞ્ચિજ્જગતીતલે
 તદેતન્નિશ્ચિલંનાથત્વાદિચ્છાપરમાણવઃ ॥ ૪૧
 વૃષોહિમશ્વનાન્ધર્મઃકૃતસ્તેયાનમાત્મનઃ

ઇયંદેવીપરાશક્તિર્જઙ્ગમાજઙ્ગમાત્મિકા ॥ ૪૨

તૈવાત્મોદ્ધવાશાક્તિર્યયાતજગત્રયમ્

શતાંશેનાપિતેશંભોઃસદશસ્તેપુરંદરઃ ॥ ૪૩

જગતામીશ્વરઃકર્તાજગતામીશ્વરઃપતિઃ

જગતામીશ્વરઃકાલેસંહર્તાનાથનાન્યથા ॥ ૪૪

एतावतैवपर्याप्ततपःफलमुमापते

यदृष्टोसिमहेशानमयात्वंचर्मचक्षुषा ॥ ૪૫

કચપમુનિ બોલ્યા કે, શાંત શંભુ અને સમર્થ એવા શંકરને નમસ્કાર છે; અતિ સમીપ એવા તમોને નમસ્કાર હો, અને અતિ દૂર એવા તમોને નમસ્કાર હો. ૩૫. પાંચ મુખવાળા એવા તમોને નમસ્કાર હો, તથા પાંચ મહાભૂત રૂપ તમોને નમસ્કાર છે મુકટવિષે તમે ચંદ્રકળા રૂપ અમૃત ધારણ કરેલ છે. અને જગતના સંહાર માટે ત્રીજા નેત્રમાં પન્થિ ધારણ કરેલ છે અને પાવન કરવાને હાથમાં દંડ છે, માટે તમે ત્રણ દેવરૂપ વા વેદરૂપ છો. ૩૬. ૩૭. હે શિવ, સર્વાત્મા રૂપ અને વળી પ્રથક એવા તમોને નમસ્કાર તથા તમે પોતે કામદેવ તથા કામરૂપ તેમજ કામદેવને ભેદનાર તમોને નમસ્કાર છે. ૩૮. સર્વ પ્રાણિઓના હૃદય વિષે જેનું પરમ તેજ વાણીના વિષયમાં નથી એવા તમે પરમાત્માને નમસ્કાર છે. ૩૯. સર્વ રસરૂપને નમસ્કાર, રસોના પતિને નમસ્કાર, જગતને ઉત્પન્ન કરનારને તથા જગતના અભયરૂપને નમસ્કાર છે. ૪૦. વ્યક્ત ને અવ્યક્ત રૂપ અને સ્વયંભુ એવા તમોને નમસ્કાર છે. હે નાથ. કૃમિકીટ અને પક્ષિ આદિ જે કાંઈ પૃથ્વીમાં છે તે આ સર્વ તમારી ઇચ્છાના પરમાણું છે. ૪૧. ભગવાન એવા ધર્મને તમે તમારું પોઠીઆ રૂપ વાવન કર્યું છે જેણે કરી આ ત્રણ જગત થયાં છે તે આ જંગમ અને સ્થાવર પ્રાણિરૂપ દેવી એવી પરમ શક્તિ છે તે તમારા જ આત્માથી થયેલી શક્તિ છે, માટે તમે શંભુની તુલ્ય ઈંદ્ર સોમા ભાગે બળુ નથી. ૪૨. ૪૩. હે નાથ, તમે જગતના કરનાર ઇશ્વર છો. તમે જગતના પતિ ઇશ્વર છો, અને તમે પ્રલય વખતે જગતનો સંહાર કરનાર ઇશ્વર છો, બીજો કોઈ નથી. ૪૪. હે પાર્વતીના પતિ મહાદેવ, મેં ચર્મચક્ષુ વડે તમને જોયા એટલા વડેજ તપનું કળ પુરું મધ્યું. ૪૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યંસ્તુતવતસ્તસ્યકશ્યપસ્યમહાત્મનઃ

મેઘધ્વનિસમાવ્યોમ્નિવાંગુવાચાશરીરિણી ॥ ૪૬

વરંવરયમદ્રંતેચિરાદસ્તિયદીપ્તિતમ્

તત્તેદાસ્યામ્યહંબ્રહ્મનૃતપસાપરિતોષિતઃ ॥ ૪૭

વસિષ્ઠમુનિ બોલ્યા કે, આ રીતે તે મહાત્મા કશ્યપ સ્તુતિ કરતા હતા, ત્યારે આકાશમાં મેઘના શબ્દ સરખી શરીર રહિત વાણી થઇ. ૪૬. હે બ્રાહ્મણ, તારૂં કલ્યાણ થાઓ; જે ધણા વખતની તારી ઇચ્છા હોય તે માગ લારા તપ વડે હું પ્રસન્ન થયોછું તેથી હું આપીશ. ૪૭.

॥ કશ્યપઉવાચ ॥

બ્રહ્મણાસર્ગકર્તૃત્વમાદિષ્ટમમશકુર

સ્વૃષ્ટ્વાસ્તેનમેલોકાભૂતેશસચરાચરાઃ ॥ ૪૮

તતોહંતોષિતાનૃદેવાનાત્મનઃપુત્રતાંગતાન્

વાઙ્છામિભવતોદત્તાન્શમ્ભોર્વૈવસ્વતાન્તરે ॥ ૪૯

કશ્યપ મુનિ બોલા કે, હે ભૂતપતિ શંકર, બ્રહ્માએ મુને સ્તષ્ટિ કરવાપણું શોંપેલું છે, માટે મારે સ્થાવર જંગમ સહિત લોક જેવા છે. ૪૮. તેથી, પ્રસન્ન થએલા તમે શંભુના આપેલા દેવતાઓ વૈવસ્વતમન્વંતર વિષે મારા થાય એવું હું ઇચ્છુંછું. ૪૯.

॥ દેવદેવઉવાચ ॥

તવપુત્રાભવિષ્યન્તિતોષિતાવૈપ્રજાપતે

ઈહૈવશ્રીપ્રિયેતીર્થેશ્રીમાલેમુનિસત્તમ ॥ ૫૦

તપસ્તપ્તવાઙ્જિષ્યન્તિદેવલોકાયકશ્યપ

પુનર્બ્રૂહિવરંબ્રહ્મનૃદેવાનામપિદુર્લભમ્ ॥ ૫૧

વરેણૈકેનનાનૃપ્યંતષસસ્તેભવેન્મયિ ॥ ૫૨

દેવનાદેવ શંકર બોલ્યા કે, હે પ્રજાપતિ, મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ કશ્યપ, તમને આજ લક્ષ્મિનાં પ્રિય શ્રીમાલ તીર્થમાં પ્રસન્ન થએલા પુત્રો થશે. ૫૦. હે કશ્યપ, તેઓ તપ કરી દેવલોક પ્રત્યે જશે, હે બ્રાહ્મણ, દેવતાઓને પણ દુર્લભ એવો ફરી વર માગ. કારણ કે એક વરદાન વડે તારાં તપનું અનૃણિપણું મારે વિષે થાય તેમ નથી. ૫૧. ૫૨.

॥ કશ્યપઉવાચ ॥

આશ્રમેત્રત્વયાદેવવસ્તવ્યશાશ્વતીઃસમાઃ
પ્રીત્યામમનુષ્યાણાંપાપાન્યપહરન્હર ॥ ૫૩

કશ્યપમુનિ બોલ્યા કે, હે શંકર, દેવ પ્રીતી માટે તમારે આ આશ્રમમાં મનુષ્યોનાં પાપ હરવા ધણું વર્ષો સુધી વસવું. ૫૩.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

इहवत्स्यामिसततंतवप्रीत्यावराश्रमे
स्तुतोदास्यामिभक्तेभ्यःसर्वान्कामानयथोप्सितान् ॥ ૫૪ ॥
કશ્યપસ્યતપોત્યુગ્રંકુર્વતોલિङ્ગમુત્થિતમ્
કશ્યપેશ્વરનામ્નાવૈતતઃસ્વાતિગમિષ્યતિ ॥ ૫૫ ॥
યેત્રસ્નાનંકરિષ્યન્તિમનુજાભક્તિભાવિતાઃ
તેયાસ્યન્તિપરંસ્થાનંદેવાનામપિદુર્લભમ્ ॥ ૫૬ ॥
પ્રીતયેતવયેચાત્રનરાદાસ્યન્તિવાસસી
તેષાંતુષ્ટીઃપ્રદાસ્યન્તિપિતરઃશ્રિયમુત્તમામ્ ॥ ૫૭ ॥
પિતૃપક્ષેયપજ્યમ્યાંયોત્રસ્નાનંકરિષ્યતિ
યાસ્યન્તિપિતરસ્તુષ્ટાસ્તસ્યબ્રહ્મસલોકતામ્ ॥ ૫૮ ॥

દેવના દેવ શંકર બોલ્યા કે, હું તારી પ્રીતિથી નિરંતર આ ક્ષેત્રમાં .

આશ્રમ વિષે વશીશ, અને સ્તુતિ કરવાથી ભક્તોને ઇચ્છા પ્રમાણે સર્વ કામનાઓ આપીશ. ૫૪. અતિ ઉગ્રતપ કરતાં કશ્યપ મુનિની પાસે લિંગ કૃત્ત્ર થયું, માટે તે કશ્યપેશ્વર એવે નામે પ્રસિદ્ધિ પામશે. ૫૫. જે મનુષ્યો ભક્તિભાવ સહિત અર્ધ સ્નાન કરશે તેઓ દેવતાઓને પણ દુર્લભ એવાં ઉત્તમ સ્થાનને પામશે. ૫૬. જે મનુષ્યો તારી પ્રીતિ માટે અર્ધ એ વસ્ત્રોનું દાન કરશે તેઓને પ્રસન્ન થએલા પિતૃ ઉત્તમ લક્ષ્મી આપશે. ૫૭. જે માણસ પિતૃના પખવાડીઆમાં, પાંચમને દીવસે અર્ધ સ્નાન કરશે તેના પિતૃ પ્રસન્ન થઇ બ્રહ્મલોકમાં જશે. ૫૮.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ઇત્યુત્કવાભારતીદિવ્યાવિરરામનરેશ્વર
કશ્યપોપિમુદાયુક્તસ્તસ્થૌતત્રવરાશ્રમે ॥ ૫૯
ઇતિપૂર્વમહીપાલતપોડતપ્યતકશ્યપઃ
શ્રીમાલેયસ્યનામ્નાસ્તિવિખ્યાતઃકશ્યપેશ્વરઃ ॥ ૬૦
અઘ્યાપિતત્રરાજેન્દ્રાભિક્ષુવેષેણકશ્યપઃ
શ્રીમાલેવિચરત્યેકોદ્વિજગેહેષુપર્વસુ ॥ ૬૧
અજાનન્નાપિયસ્તસ્મૈઘ્નાસમાન્નપ્રયચ્છતિ
બહૂનિધનધાન્યાનિમૃદેતસ્યભવન્તિવ ॥ ૬૨
કશ્યપેશ્વરમાહાત્મ્યમિદંયઃશ્રૃણુયાન્નરઃ
સપ્તરાત્રકૃતંપાપંતસ્યનાશમુપૈતિહિ ॥ ૬૩

વસિષ્ઠ મુનિ બોલ્યા કે, હે રાજા, આ પ્રમાણે દિવ્ય વાણી કહી વિરામ પામી કશ્યપમુનિ પણ હર્ષ યુક્ત તે ઉત્તમ આશ્રમમાં રહ્યા. ૫૯. હે રાજા, આ રીતે પૂર્વે કશ્યપ મુનિએ તપ કર્યું હતું, જેના નામ વડે શ્રી-માલમાં કશ્યપેશ્વર મહાદેવ પ્રખ્યાત છે. ૬૦. હે રાજા, આજ પણ તે શ્રીમાલક્ષેત્રમાં બ્રાહ્મણોના ઘરમાં પૂર્વના દિવસોમાં કશ્યપમુનિ એકલા ભિક્ષુના વેષે ફરે છે. ૬૧. અન્નહ્યો અન્નહ્યો પણ જે કોઇ તે મુનિને કોળીઓ માત્ર આપે છે, તેના ઘરમાં જરૂર ધણાં ધન અને ધાન્ય થાય છે. ૬૨. જે માણસ આ કશ્યપેશ્વરનાં મહાત્મ્યને સાંભળે છે તેનું સાત રાત્રિનું કરેલું પાપ જરૂર નાશ પામે છે. ૬૩.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्येकश्वपेश्वर माहात्म्यं ना-
त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

આ રીતે શ્રી સ્કંદપુરાણની એકાશી હજારમી સંહિતાના બ્રાહ્મ વિ-
ભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદના શ્રીમાલ માહાત્મ્ય વિષે કશ્વપેશ્વર માહાત્મ્ય એવે
નામે ત્રેવીશમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૨૩.

॥ अथ चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૨૪. મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततोगच्छेन्नृपश्रेष्ठचामुण्डालोकविश्रुतां
हत्वादૈસંબકંયત્રદંવીचक्रेबकस्थलीम् ॥ १
तस्याःसन्दर्शनादेवनरःसिध्यतितत्क्षणात्
अर्चनालभतेराजन्निर्वाणपदमुत्तमम् ॥ २

વસિષ્ઠ—હે શ્રેષ્ઠ રાજા પછી જ્યાં દેવીએ બક નામના દૈત્યને મારી
બકસ્થલી કરી હતી ત્યાં લોકમાં પ્રખ્યાત થયેલાં ચામુંડા દેવીનું દર્શન કરવા
જવું. ૧. હે રાજા, તે દેવીનાં ઉત્તમ દર્શનથીજ માણસ તેજ ક્ષણે સિદ્ધ
થઈ જાય છે, અને અર્ચન કરવાથી ઉત્તમ મુક્તિનાં પદને પામે છે. ૨.

॥ मान्धातो उवाच ॥

कथंबकःपुरादैखोहतोदेव्यातपोधन
श्रीमालक्षेत्रमासृत्यतन्मेकथयसुव्रत ॥ ३

માંધાતા હે તપશ્વ ધનવાણા સદાચારવાન મુનિ, પૂર્વે શ્રીમાલક્ષેત્રમાં.

आपी देवीये देवी रीते अक्षसुरने हृष्यो हतो ते अने कहे. ३.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

पूरासीत्पृथिवीपालबाष्पफलिर्नामदानवः
 तस्यपुत्रोबकोनाममहाबलपराक्रमः ॥ ४
 तपस्तप्त्वाहरिक्षेत्रेसपुराकमलासनम्
 पर्यतोषयदुग्रेणदेवशत्रुःसमाधिना ॥ ५
 अभेद्योभूत्सदेवानांमनुष्याणांचमानिनां
 अभिमानेनपूर्णोसौनययाचेवरंस्त्रिमः ॥ ६
 तेनदेवाःसगन्धर्वाःसिद्धायक्षाश्चकिन्नराः
 अर्हिताःशतशोराजनपरित्रेसुःसुरालयात् ॥ ७
 आक्रम्यमेरुश्रङ्गाणि तेनभग्नानिकोटिशः
 विलुप्तांनिविमानानिदेवानांदनुजेनवै ॥ ८
 आश्रमाश्चमहर्षीणामुन्मूलितमहाद्रुमाः
 उत्सातानलकुण्डानिकृताःश्वापदवर्जिताः ॥ ९
 स्वाहाकारस्वधाकारवषट्कारादिकाःक्रियाः
 निवृत्तभूतलेभूप्रणष्टेषुमहर्षिषु ॥ १०
 उच्छिन्नेषुमखौघेषुदेवादुर्बलतांययुः
 बभूवुर्बलिनोदैत्याबकस्यवशवर्त्तिनः ॥ ११
 अथदेवाःपरित्यज्यमेरुपृष्ठंभयातुराः
 हिमाचलस्यशिखरंसौवर्णमृषभंययुः
 अगाधकन्दरेतस्यप्रविष्टास्तस्थुरन्वहम् ॥ १२
 सोपिदैत्यःसहानीकैरप्सररोभिश्चदर्पितः
 काप्यत्रैलोक्यसाम्रज्यंशैलश्रृङ्गेषुक्राडति ॥ १३
 कदाचिन्नममाणोऽथदानवेन्द्रोरिरंसया

तदेवशिखरं प्राप्तो यत्र ते त्रिदिवौकसः ॥ १४
विज्ञाय ब्रह्मायान्तरथा श्वपदशब्दितैः
कन्दरस्थाविषेदुस्ते राजन् देवाः सवासवाः ॥ १५
हन्तजातं महदुःखमस्माकं दानवैश्वरात्
यदि ज्ञास्यति दुष्टो यमस्मान् हन्यात्क्षणततः ॥ १६
इति चिन्ता कुलाश्वक्रुर्न श्वासमपि पुष्कलम्
मुखं पिधाय पाणिभ्यां स्थिता मौनावलम्बिनः ॥ १७
एवं चिन्तयतां तेषां दुःखार्तानां कथंचन
क्रीडित्वा मुचिरं कालययौ दैत्योऽमरावतीम् ॥ १८
ततस्ते सङ्गताः सर्वे मन्त्रयित्वा परस्परं
देवाः श्रीमालमागत्य तपस्ते पुरतन्दिताः ॥ १९
तत्र कृत्वामहाकुण्डं वज्रेण विमलोदकम्
परिवृत्य सुराः सर्वे उपाचेरुः सुरेश्वरीम् ॥ २०
शीर्णपर्णाशनाः केचिद्रायुभक्षास्तथा वरे
दन्तो लुखलिनः केचिदश्मकुट्टाश्च केचन ॥ २१
अंभुक्षाः भक्षरहिताः स्नानहोमादिभिर्नृप
देवीमाराधयामासुर्देवा ब्रह्मवधेऽसवः ॥ २२
अथ तत्राश्रमे रम्ये बहुपादपसङ्कुले
कुण्डमध्यान्महोदारं रूपमाविभ्रती नृप ॥ २३
आविर्बभूव चामुण्डा चण्डमुण्डनिर्बर्हिणी
त्रिशूलखट्वाङ्गधरामुण्डमालाविभूषणा ॥ २४
दंष्ट्राकरालवदनासुकेशानिनतोदरी
आदाय दाक्षिणेपाणौ सिंहमद्भुतदर्शनम् ॥ २५
कुर्वती निजतेजोभिर्वनं पिञ्जरितद्रुमं
तां दृष्ट्वा देवताः सर्वाः प्रोचुः प्राञ्जलयः स्थिताः ॥ २६
आहित्राहीति नो मातः शतशो वक्रशङ्कितान्

इत्येवमवदनदेवानपरंभुद्रचेतसः ॥ २७

વસિષ્ઠ હે રાજા, પૂર્વે બ્રાહ્મણો પ્રસિદ્ધ થએલા દાનવ હતા, તેનો પુત્ર મહાબલ અને પરાક્રમવાળો બક નામે પ્રસિદ્ધ હતો. ૪. તેણે પૂર્વે દેવતાનાં શત્રુપણાને લીધે હરિશ્ચેત્રમાં તપ કરી ઉચ્ચ સમાધિવડે બ્રહ્માને પ્રસન્ન કર્યા હતા. ૫. ને તે માનવાળા દેવતા તથા મનુષ્યોથી ન ભેદી શકાય તેવા થયો હતો, અને એ અભિમાનવડે પૂર્ણ હોવાથી સ્ત્રીનાં વરદાનને માંગતો નહોતો. ૬. હે રાજા, તેણે ઘણીવાર પીડેલા દેવતાઓ ગંધર્વો, સિદ્ધ, યક્ષો અને કિંનરો સ્વર્ગલોકમાંથી પણ ભય પામતા હતા. ૭. તે દાનવે કરોડો વખત આવી મેરૂપર્વતનાં શિખરો બાગ્યાં હતાં અને દેવતાઓના વિમાનોને પાયમાલ કર્યાં હતાં. ૮. અને મહર્ષિઓનાં આશ્રમોના મોટાં ઝાડ ખોદી કાઢ્યાં, અગ્નિના કુંડોને ઉખેડી કાઢ્યા, અને આશ્રમોને પશુઓ વિનાનાં કર્યાં. ૯. હે રાજા, જ્યારે મહર્ષિલોકો નાશ પામવા લાગ્યા ત્યારે પૃથ્વી વિષે સ્વલાકાર અને સ્વધાકાર અને વશટકારવાળી ક્રિયાઓ (યજ્ઞવિગેરે) બંધ પડી. ૧૦. જ્યારે ઘણા યજ્ઞો નાશ પામ્યા ત્યારે દેવતાઓ દુર્બલપણાને પામ્યા, અને બકાસુરને વશવાર્તિ જે દૈત્યો હતા તેઓ બલવાન થયા. ૧૧. પછી ભયવડે આતુર થએલા દેવતાઓ મેરૂ પર્વતનાં શિખરને તજી હિમાચલનાં ઉત્તમ અને સૌવર્ણ નામનાં શિખર પ્રત્યે ગયા. અને તેની અગાધ ગુફા વિષે નિરંતર વસવા લાગ્યા. ૧૨. ત્રણ લોકના અધિપતિપણાને પામી ગર્વ પામેલો તે દૈત્યપણુ સૈન્યસહિત અગ્નિરાઓ સાથે પર્વતનાં શિખરો વિષે ક્રીડા કરવા લાગ્યો. ૧૩. પછી તે દાનવોનો અધિપતિ ફરતો ફરતો રમવાની ઇચ્છાવડે જ્યાં તે દેવતાઓ હતા, તે દેવતાનાં શિખરને ત્યાં ગયો. ૧૪. હે રાજા, રથના અને ઘોડાના પગના શબ્દોવડે બકાસુરને આવતો જાણી ગુફામાં રહેલા તે દેવતાઓ ઈંદ્રસહિત ખેદ પામવા લાગ્યા. ૧૫. અરે માર્યા ! આપણને દાનવોના અધિપતિથી મોટું દુઃખ થયું. જે એ દુષ્ટ આપણને જાણુશે તો ક્ષણવારમાં મારી નાંખશે. ૧૬. એ રીતે ચિંતાથી આકુલ થએલા તેઓ શ્વાસપણુ પૂરો લેતા નહોતા, અને મુખને હાથવડે ઢાંકી (મોઢા આડો હાથ દઈ) મુંગા બેસા હતા. ૧૭. એવી રીતે દુઃખે પીડાએલા તેઓ વિચાર કરતા હતા ત્યારે ક્રોધપણુ રીતે ઘણીવાર ક્રીડા કરી તે દૈત્ય ઈંદ્રની રાજધાની અમરાવતી પ્રત્યે ગયો. ૧૮. તે પછી તે સર્વ દેવતાઓ ભેળા થઈ વિચાર કરી શ્રીમાલક્ષેવમાં આવી આલસ્યને તજી તપ કરવા લાગ્યા. ૧૯. ત્યાં વજ્રવડે મોટા કુંડને તથા નિર્ભજ જળને બનાવી ભેળા થઈ સર્વ દેવતાઓ દેવીની ઉપાસના કરવા લાગ્યા. ૩૦. હે રાજા, કેટલાંક ખરીપડેલાં

પાંદડાં ખાનાર, કેટલાક વાયુ ભક્ષણુ નરનાર, કેટલાક દાંતરૂપિ ઉલૂખલ (ખાણિયા) વાળા, કેટલાક પાપણુવડે બંગાય તેવા પદાર્થો ખાઇ જીવનાર, કેટલાક જંગનો અકાર કરનાર, અને કેટલાક ભક્ષરહિત એવા સર્વ મુનિઓ બકાસુરના વધની ઇચ્છાથી સ્નાન અને હોમ આદિવડે દેવીની આરાધના કરવા લાગ્યા. ૨૧. પછી ઘણાં વૃક્ષોવડે વિંટાએલા તે આશ્રમમાં મોટાં ઉદાર રૂપને ધારણુ કરનારાં ચંડ અને મુંડ દૈત્યને નાશ પમાડનારાં ત્રિશુલ તથા ખદ્ગોગ્ને રાખનારાં મુડદાનાં મસ્તકની માળાવડે શોભનારાં દાઢવડે ભયંકર મુખવાળાં સુંદર કેશવાળાં નમ્ર ઉદરવાળાં અને જન્મણા હાથમાં આશ્ચર્યકારક દેખાવવાળા સિંહને લેઇ પોતાના તેજવડે વનને પિંજર કાંતિવાળું કરતાં એવાં આમુંડા દેવી હે રાજા કુંડના મધ્ય ભાગથી પ્રકટ થયાં તેને જોઇ સર્વ દેવતાઓ બે હાથ જોડી બેઠા. અને નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ૨૩-૨૭ હે માતા હનુરોવાર બકાસુરે શંકિત કરેલા અમોને તમે રક્ષા કરો (પાળો) એ રીતે દીનચિત્તવાળા દેવતાઓ બોલ્યા બીજું કશું બોલી શક્યા નહિ. ૨૮.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

નમેતવ્યં નમેતવ્યમહોદેવાઃ કુતશ્ચ ન

અચિરાત્તંહનિષ્યેહંયતોવઃ શક્તિમનઃ ॥ ૨૮

દેવી બોલ્યાં કે, અહો દેવતાઓ, તમારે કોઇથી બીજું નહિ, કોઇથી બીજું નહિ. કારણ કે જેનાથી તમારું શક્તિમન છે તેને હું થોડા વખતમાં હણીશ. ૨૮.

॥ દેવાઉચુઃ ॥

યદિત્વં દેવિ તુષ્ટાસિ પાલનીયાવયંયદિ

વિહાય તદિદં રૂપં તિષ્ઠમર્ચ્ય વધૂરિવ ॥ ૨૯

દેવતાઓ બોલ્યા કે, હે દેવિ, જો તમે પ્રસન્ન થયાં છો અને જો અમને પાળવાછો તો તે આ રૂપને તથા મનુષ્યની સ્ત્રી હોય તેમ ઉભાં રહેો. ૨૯

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

તથેત્યાભાષ્યમૂપાલ ચામુણ્ડામરુતાંગજાન

सामान्यरूपमास्थाय स्थितिचक्रवराश्रमे ॥ ३०
 सामान्यमपितद्रूपं प्रियायास्त्रिपुरद्विषः ॥
 अंत्यशेतसमस्तानां रूपाणिभुविसुस्रुवाम् ॥ ३१
 पिहितोपिदहेदग्निं स्तपेदकोधनावृतः ॥
 स्तम्भितोऽपिचलेद्वायुर्धूनोतीन्दुःकृशोपिसन् ॥ ३२
 सुसंहतमपिव्यक्तं जगन्मातुर्महोमहत् ॥
 लक्ष्यतेऽन्तर्गतंलोके काचपात्रेजलंयथा ॥ ३३
 अथतत्राश्रमेदेव्याः क्रीडन्त्याःकचिदाययौ ॥
 बकस्यानुचरोराजन् करालोनामदानवः ॥ ३४
 विहरन्कामरूपिण्या स्थूलाक्ष्याभार्ययासह ॥
 हविर्गन्धानुसारेण तत्रागत्यनभस्तलात् ॥
 कस्यायमाश्रमोस्तीति परिवभ्रामदानवः ॥ ३५
 ततस्तत्रवररोहां दोलाखेनतत्परां ॥
 आवृतांदेवकन्याभि स्नामवैक्षतभासुरां ॥ ३६
 ज्वालाभिवहुताशस्य धूमसंहतिसम्भृतां ॥
 लेखाभिवमृगाङ्गस्य नीहारपटलावृतां ॥ ३७
 प्रभामिवदिनेशस्य बलाहकतिरोहितां ॥
 असामान्यगुणांदेवीं मत्तमातङ्गगामिनीं ॥ ३८
 पद्मपत्रविशालाक्षीं पीनश्रोणीपयोधरां ॥
 मुनिकन्याकृतितन्त्रीं जगत्त्राणार्थमागतां ॥ ३९
 वल्कलाजिनसम्वीतां पद्मकर्णवितंसकां ॥
 त्रस्तैणशावकदृशं मृणालवलयंशुभां ॥ ४०
 तांनिरीक्ष्यदुराचारः करालःकालनादितः ॥
 दधानस्तापसंरूपं देवीपार्श्वमुपागमत् ॥ ४१
 जातकामस्तदाराजन् देवीमिदमवोचत् ॥

દોલયામિવિશાલાક્ષિ ત્વામહંબલવાનિહ ॥

નોત્સહન્તિકુમાર્યસ્તે દોલાંચાલયિતુંત્વિમાં ॥ ૪૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, “ તમે કહોછો તેમ કરીશ ” એ રીતે દેવતાઓને કહી ચામુંડા દેવીએ સાધારણ ૩૫ ધારણ કરી ઉત્તમ આશ્રમ વિષે સ્થિતિ કરી. ૩૦. સામાન્ય એવું પણ શિવની પ્રિયાનું તે ૩૫ પૃથ્વી-વિષે સમસ્ત સ્ત્રીઓનાં ૩૫ને નીચે કરતું હતું. ૩૧. ઢાંકેલ એવો પણ અગ્નિ બાળે, વાદળાંવડે ઢંકાએલ એવો પણ સૂર્ય તાપ કરે, અને સ્તંભિત કરેલ એવો પણ વાયુ ચળિત થાય અને કૃશ એવો પણ ચંદ્રમા તાપને હરે. ૩૨. તમે અતિ ખેંચી-લીધેલ એવું પણ જગતની માતા ચામુંડાનું સ્પૃહ અને મોટું એવું તેજ જે રીતે કાચનાં પાત્રમાં પાણી જણાય તે રીતે લોકવિષે ભાસતું હતું. ૩૩. હે રાજા, પછી તે આશ્રમમાં કોઈ વખતે દેવી ક્રીડા કરતાં હતાં ત્યારે બકાસુરનો ચાકર કરાલનામે દાનવ આવ્યો. ૩૪. અને ઇચ્છા પ્રમાણે ૩૫ ધારણ કરનારી સ્થૂલાક્ષી નામની પોતાની સ્ત્રી સાથે ક્રીડા કરતો કરતો તે દાનવ ધીના ગંધને અનુસરી આકાશથી તે આશ્રમમાં આવી આ કેનો આશ્રમ છે એમ કહી ચોતરફ ફરવા લાગ્યો. ૩૫. ત્યાં સુંદર આસનવાળાં હિંચકા હલાવવામાં તત્પર, દેવકન્યાઓવડે વિંટાએલાં ધૂમના સમૂહવડે વિંટાએલી અગ્નિની જ્વાળા સરખી શોભિત હિમવડે વિંટાએલી ચંદ્રમાની રેખા સરખી શોભિત, અને મેઘવડે ઢંકાએલી સૂર્યની કાંતિ સરખી શોભિત, અસાધારણ ગુણવાળી, મત્ત હાથિની પેઠે ચાલનારી કમળ સરખાં વિશાળ નેત્રવાળી, સ્થુલ કમ્મર અને સ્તનવાળી, મુનિકન્યાની, આકૃતિ સરખી, કોમલ શરીરવાળી, જગતની રક્ષા કરવા માટે આવેલી વલ્કલ અને ચર્મવડે વિંટાએલી, કમલ રૂપિ કાનવિષે ભૂપણવાળી ભય પામેલાં મૃગ સરખાં નેત્રવાળી, અને કમલરૂપિ વલયવાળી એવી તે કલ્યાણકારી દેવીને જોવા લાગ્યો. તેને જોઈ કાળે પ્રેરેલ, અને દુષ્ટ જેનો આચાર છે, એવો કરાલ દૈત્ય તાપસનું ૩૫ ધારણ કરી દેવીને પડખે આવ્યો. ૪૧. હે રાજા તે સમયે કામ ઉત્પન્ન થએલો તે કરાલ દેવી પ્રત્યે બોલ્યો કે, હે વિશાળ નેત્રવાળી, હું બલવાન છું. માટે તમને હું હિંચકાવું, અને આ કુમારીકાઓ તમારા હિંચકાને ચલાવવા શક્તિવાળી નથી. ૪૨.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

ઉપવાસકૃશોસિત્વં દૂરાદભ્યાગતોધુના ॥

અર્ચનીયોસિકન્યાનામેતાસાંતાપસોત્તમ ॥ ૪૩
 મુનીનાંચવયંકન્યા કુલશીલસમન્વિતાઃ ॥
 દોલાક્ષેપમપીચ્છામો નપરેણકૃતંમુને ॥ ૪૪
 તૂર્ણેતસ્માદતોયાહિ સન્તીહમુનિપુઙ્ગવાઃ ॥
 હૃષ્ટાઃપ્રતિગ્રહીપ્યન્તિ ભવન્તમતિથિવરમ્ ॥ ૪૫

દેવી બોલ્યા કે, હે તાપસ, પુરુષોમાં ઉત્તમ તમે ઉપવાસ વડે દૃશ
 (દુષ્પણ) થયા છો, હમણાંજ દૂરથી આવેલા છો, અને આ કન્યાઓને
 ખૂબ લાયક છો. ૪૩. વળિ, હે મુનિ, અમે કુળના સદાચાર વાળી મુનિ-
 ની કન્યાઓ છીએ માટે ખીન્નએ કરેલા પ્રભુ હિંચકાને ધચ્છતાં નથી,
 તેથી તમે અહિંથી જલ્દી જાઓ, અને અહિં શ્રેષ્ઠ મુનિઓ છે. તે હર્ષ
 પામી તમને ઉત્તમ અતિથિ જાણી સત્કાર કરશે. ૪૪-૪૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યાકર્ણ્યજગન્માતુર્વચનંમધુરાક્ષરં ॥
 કરાલંવિહ્વલીભૂતઃ કામબાળાર્દિતોહૃદિ ॥
 કરંગ્રહીતુમીશાયાઃ સત્વરંસમુપાદ્રવત્ ॥ ૪૬
 રાજંસ્તેનૈવરૂપેણ દુનિરીક્ષ્યેણમાનવાઃ ॥
 આયાન્તમથતંવીક્ષ્ય કરાલંભીષણાકૃતિં ॥ ૪૭
 પલાયાંચક્રિરેકન્યા દેવાનાંભયવિહ્વલાઃ ॥
 દૈત્યોયમિતદ્વીતિ ભાષમાણામહીપતે ॥ ૪૮

વસિષ્ઠ મુનિ બોલ્યા કે આ રીતે જગન્માતાનું મધુર અક્ષરવાળું
 વચન સાંભળી હૃદય વિષે કામબાળા વડે પીડિત અને વિવહલ થએલો
 કરાલ દૈત્ય આમુંડનો હાથ ઝાલવા માટે ત્વરાસહિત દોડ્યો. ૪૬. હે રાજા,
 દુષ્પથી જોઈ શકાય એવા તેજ રૂપવડે આવતા તે ભયંકર આકારવાળા
 કરાલ દૈત્યને દેખી મનુષ્યો ભાગવા લાગ્યા, અને હે નરપતિ, આ દૈત્ય અ-
 હિં આવે છે એ પ્રમાણે કેહેતી એવી દેવતાઓની કન્યા ભયવડે વિવહલ
 થઈ ગઈ. ૪૭-૪૮.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મામૈષ્ટિનિહિનિષ્યામિ દૈત્યમેનંહિલીલયા ॥
 ર્દિદશાનાંસદસ્રાણિ નિહતાનિમયાપુરા ॥ ૪૯
 ર્દિત્યંદોલાસનસ્થાયાં બ્રુવત્યાંવિશ્વમાતરિ ॥
 સવ્યંમહિષહન્તારં પાદંજગ્રાહદુર્મતિઃ ॥ ૫૦
 અઙ્ગુષ્ઠાગ્રેણપાદસ્ય તસ્યૈવનૃપસત્તમ ॥
 સ્મયમાનાથચિક્ષેપંકરાલંસાસુરેશ્વરી ॥ ૫૧
 સચાઙ્ગુષ્ઠાગ્રનિષ્પેણ ભગ્નદેહાસ્થિપજ્જરઃ ॥
 ઉદ્ભમન્શોણિતંવચ્ચ્રાત્પપાતચમમારચ ॥ ૫૨
 તતસ્તંપતિતંવીક્ષ્ય દયિતાતસ્યસ્થેચરી ॥
 પ્રયાતાદિવમાક્રમ્ય બકોયત્રાસ્તિદાનવઃ ॥
 કથયામાસતત્સર્વં કરાલસ્યવિચેષ્ટિતમ્ ॥ ૫૩

દેવી બોલ્યાં કે, તમે બીજોમાં હું આ દૈત્યને લીલા વડે નિશ્ચે
 હણીશ, કારણ મેં પૂર્વે આવા હનરેને હણ્યા છે. ૪૯. આ રીતે લીંચકા
 ઉપર બેઠેલાં જગતની માતા આમુંડા બોલતાં હતાં ત્યારે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા
 કરાલ દૈત્યે મહિપાસુરને હણનારા દેવીના ડાળા પગને અહણ કર્યો. ૫૦. હે
 રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તેજ પગના અંગુઠાના ભાગ વડે હાથ કરતાં એવાં તે
 દેવીએ કરાલ દૈત્યને ફેંકી દીધો. ૫૧. તે દૈત્ય અંગુઠાના અગ્રભાગના દાળ
 વડે દેહરૂપિ હાડકાનું પાંજરું ભાંગિ મુખથી લોહી ઝાંકતો પડ્યો અને
 મરણ પામ્યો. ૫૨. પછી તેને પડેલો જોઈ આકાશ વિષે ફરનારી તેની
 પ્રિયા બાંધ નામનો દાનવ છે ત્યાં આકાશ માર્ગને અનુસરીને ગઈ.
 અને તે સર્વ કરાલ દૈત્યનું ચેષ્ટિત (આચરણ) કહી સંભળાવ્યું. ૫૩.

॥ રુચ્યુવાચ ॥

દાનવેન્દ્રમહાબાહો કરાલસ્યતવાજ્ઞયા ॥
 સ્વૈરવિચરતોભૂમૌં યદ્ભૂત્તન્નિશામય ॥ ૬૪

મર્ત્યલોકેદ્વિજસ્થાન મસ્તિશ્રીમાલસંજ્ઞયા ॥
 દેવીહરિપ્રિયાયત્ર સ્વયમાસ્તેસહામરૈઃ ॥ ૫૫
 તસ્યદક્ષિણદિગ્ભાગે દેવાઃસંતિકૃતાશ્રમાઃ ॥
 મુનિવેષધરાકાચિદ્ધાલાકમલલોચના ॥ ૫૬
 અધિષ્ઠાત્રાવલોકાના મવતીર્ણાનિતમ્બિની ॥
 ત્વદર્શતાંસમાનેતું ત્વરમાણઃપતિર્મમ ॥ ૫૭
 કરાલોનિહતસ્તત્ર નિજાઙ્ગુષ્ઠાગ્રપીડનાત્ ॥
 ધ્વસ્તકેશોવિરૂપાક્ષો ભૂતલેસતયાહતઃ ॥ ૫૮
 શેતેશોણિતદિગ્ધ્રાઙ્ગઃ પ્રિયોમેવાયસૈર્વૃતઃ ॥
 શલ્યમેતત્કુલેજાતં દાનવાનાંદનૂદ્રવ ॥ ૫૯
 વેગાદુદ્ધરદુર્દર્ષ યદિતેસ્તિત્રલંમહત્ ॥ ૬૦

કરાલની સ્ત્રી બોલી કે, હું દાનવોમાં શ્રેષ્ઠ મહાબળવાન તમારી આજ્ઞા
 વડે ઇચ્છા પ્રમાણે પૃથ્વીમાં કરનારા કરાલ દૈત્યનું જો થયું તે સાંભળો.
 મનુષ્યલોકમાં શ્રીમાલ નામવડે પ્રસિદ્ધ થયેલું બ્રાહ્મણનું સ્થળ છે, ત્યાં
 વિષ્ણુની પ્રિયાદેવી પોતે દેવતાઓ સહિત રહેછે. તેના દક્ષિણ ભાગમાં દેવ-
 તાઓ આશ્રમ કરી રહ્યા છે, ત્યાં મુનિની કન્યા સરખો વેષ ધારણ કરનારી
 કમલ સરખાં નેત્રવાળી, સોળ વર્ષની સ્ત્રી ક્રોધપિણ લોકોની નિયંત્રા અવત-
 રલી હોય તેમછે, તેને તમારે માટે લાવવા મારો પતિ કરાલ ઉતાવળો થતો
 હતો. તેને ત્યાં તે સ્ત્રીએ પોતાના અંગુઠાના અથ્ર ભાગવડે દાળવાથી માર્યો,
 તેના કેશ વિખરાઈ ગયેલ છે, નેત્ર વિરૂપ થઈ ગયેલ છે. શોણિતવડે અંગ
 લીપાયેલ છે, એવો મારો પ્રિય કાગડાઓવડે વિટાયેલો પૃથ્વી ઉપર મુતોછે.
 એ દાનવોના કુળવિષે શલ્ય (સાલ) થયું છે, માટે જો તમારું મોટું બળ છે,
 તો હું દુઃખે કરી સહન કરાય તેવા દાનવ, તમે વેગથી તેનો ઉદ્ધાર
 કરો. ૫૫-૬૦.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

તચ્છૃત્વાસ્વેચરીપ્રોક્તં વજ્રપાતોપમંવચઃ ॥

बकःक्रोधात्प्रजज्वाल घृतसिक्तइवानलः ॥ ६१
 आदिदेशतदाराजन् दानवानामनीकिनीं ॥
 श्रीमालक्षेत्रमुद्दिश्य दानवेन्द्रउपाद्रवत् ॥ ६२
 आयान्तीसामहासेना विचित्रध्वजमालिनी ॥
 गगनं पूरयामास हस्त्यश्वरथपत्तिभिः ॥ ६३
 बिडालाक्षामृगेन्द्राक्षाः खरनेत्राःप्रहारिणः ॥
 केचिदुष्टमुखाराजन् केचित्खरमुखास्तथा ॥ ६४
 हस्तिव्याघ्रमुखाःकेचित् केचिच्चतुरगाननाः ॥
 केचित्क्रोडमुखारौद्रा बिडालवदेनास्तथा ॥ ६५
 अनेकविविधैर्वत्क्रैः शूलमुद्गरपाणयः ॥
 स्थगयन्तोदिशःसर्वा राजंस्तत्राययुःक्षणात् ॥ ६६
 धूलीधूसरितं व्योम कम्पिताच्चसुंधरा ॥
 व्यक्तादिशोनवीक्ष्यन्ते ययौक्षोभंमहोदधिः ॥ ६७
 परित्रस्ताःसुराःसर्वे द्विजाश्चमनुजेश्वर ॥
 त्वरिताःशरणंजग्मु श्रामुण्डामभयप्रदां ॥ ६८
 लोकेशांलोकजननीं लोकत्राणपरायणाम् ॥
 भुवनार्त्तिहरां देवीं शरणागतवत्सलाम् ॥ ६९
 अथ देवान्द्विजेन्द्रांश्च दृष्ट्वा चक्रभयार्दितान् ॥
 जगादोच्चैर्महादेवी मामैष्टुंतिमुहुर्मुहुः ॥ ७०
 चकाराथमहाराजस्वरूपं भुवनेश्वरी
 निहतावैपुरायेन देव्या दैतेयवाहिनी ॥ ७१
 बबन्ध हेमकोटीरं मूर्ध्नि रत्नशतार्चितम्
 कर्णयोःकुण्डलेभुञ्जे चक्रेश्वतरकम्बलौ ॥ ७२
 केयूरतक्षकानन्तौ कङ्कुणे कालपिङ्गलौ
 शलापादककर्कोटौ तुलाकोटिपदे धृतौ ॥ ७३

देवीललाटमालायांनागेन्द्रविदधेनृप
 शेषश्चनिर्मितोहारःसहस्रफणमण्डलः ॥ ७४
 अष्टादशभूजादेवीप्रबुद्धकमलेक्षणा ॥
 दन्दंढमरुकंघण्टांत्रिशूलंतर्जनीशरं ॥ ७५
 पाशंशक्तिंकृपाणंचत्रिभ्रतीदक्षिणेकरे ॥
 पद्मंचक्रंहलंशूलंगदामखंकमण्डलुं ॥ ७६
 पानपात्रंखेटकंचकृत्वावामकरेनृप ॥
 मत्तसिंहवरंदेवीदेवानामथपश्यताम् ॥
 आरूढादानवानीकंहन्तुकामामहेश्वरी ॥ ७७
 ततोवैदेवस्वातस्यकुण्डस्यविमलाम्भसः ॥
 कोणतःप्रगृहीतास्त्राःसन्नद्धावरवाहनाः ॥ ७८
 कोटीरकुण्डलधराभासयन्तोदिशोदश ॥
 सहायार्थंजगन्मातुर्निपेतुःसप्तशक्तयः ॥ ७९
 ताभिःपरिवृतादेवीदैत्यान्हन्तुंप्रचक्रमे ॥
 स्तूयमानामहादेवीदेवगन्धर्वकिन्नरैः ॥ ८०
 बहिर्भत्वाश्रमात्तस्मात्पादपभ्रंशशङ्किता ॥
 आजुहावरणेदैत्यंबकमुग्रपराक्रमम् ॥ ८१
 ततस्तेदानवादैत्याश्चामुण्डांशक्तिभिःसह ॥
 तेजोदीपितदिक्कोणांवीक्ष्यजाताभयानुराः ॥ ८२
 वाराहीघुर्घुरारावंनारसिंहीमहारवान् ॥
 कुर्वन्त्यौदैत्ययोद्धानांबलहानिप्रचक्रतुः ॥ ८३
 अथवीक्ष्यसमेतास्तादानवोदेवकण्टकः ॥
 सिंहनादंपरंचक्रेपूरयन्ककुभोबकः ॥ ८४
 ततःप्रचवृतेयुद्धमातृणांदानवैःसह ॥
 देवागगनमास्वायतस्थुर्देवीजयैषिणः ॥ ८५
 यथावर्षतिपर्जन्योबारिधाराभिरम्बरं ॥

तथैवदानवानीकमप्यवर्षन्महंषुभिः ॥ ८६
 सायकैःकर्णनालीकैर्नाराचैर्भल्लतोमरैः ॥
 वत्सदन्तैर्विषाणाग्रैःक्षुरप्रैरर्द्धचन्द्रकैः ॥ ८७
 मिण्डिपालैश्चमुशलैर्दोर्दण्डैःपरिघैस्तथा ॥
 आवृतारोदसीराजनविमुक्तैर्दैत्यदानवैः ॥ ८८
 शक्तयौथमहासैन्यंदानवानांदुरासदं ॥
 विभिदुःशस्त्रपावेनघनाःसेतुमिवाम्बुभिः ॥ ८९
 ब्रह्माणीब्रह्मदण्डेन निजधानमहासुरान् ॥
 शाम्भवीचत्रिशूलेन योधानविख्याधविद्विषां ॥ ९०
 वैष्णवीचक्रपाशेन चूर्णयामासकोटिशः ॥
 कौमारीशक्तिभिर्भिन्ना निपेतुःपरितोभुवि ॥ ९१
 ऐन्द्रीकुलिशधाराभिः पिपेपतिलशोद्विषः ॥
 वाराहीतीक्ष्णदंष्ट्राभिर्द्विधाचक्रेबकानुगान् ॥ ९२
 नारसिंहीकरालास्यारथांश्चरथिभिःसह ॥
 सारोहान्कुंजरैर्द्रांश्चतुरंगान्सहसादिभिः
 करेणाकृष्यचिक्षेपलीलयामुखगद्वरे ॥ ९३
 शोषितैःसर्वतःशान्तंपादोज्ज्वलंमहीरजः ॥
 आक्रीर्णासायकैर्भूमिःकुशैरिवमहामखः ॥ ९४
 छिन्नपादकरग्रीवाकर्णनासौष्टलोचनाः ॥
 छिन्नहृत्पिञ्जराःकेचिन्निपेतुरमराद्विषः ॥ ९५
 देवीचापितदाजघ्नुःक्रुद्धादैत्येयदानवाः ॥
 रथाश्वैःकोष्टकीकृत्यचामुण्डाशक्तिभिःसह ॥ ९६
 दानवेन्द्रोबकस्तुर्णहन्यमानेतदाबले ॥
 अम्पधावत्सुमंरब्धःकालिकांकालनोदितः ॥ ९७
 तमापतन्तंवेगेनदेवीशूलेनवक्षसि ॥
 तस्यतत्तद्दयंभिरैवानिममज्जमहीतले ॥ ९८

વૈલક્ષ્યાદયશસ્ત્રાણિભિન્નમર્મવિકોન્નપ ॥
 દુર્મતિર્દૂરમાક્ષિપ્યપ્રાદ્રવચ્ચણ્ડિકામનુ ॥૧૯.
 વેગાદાપતતસ્તસ્યમાર્ગસિહોરૂરોધવૈ ॥
 વામમુષ્ટિપ્રહારેણદૈત્યેન્દ્રસ્તમપાતયત્ ॥૧૦૦
 દેવીંગૃહીતુકામોસૌ પ્રસહ્યમદનાતુરઃ ॥
 સમીપ્યંપ્રાપ્યભૂપાલ પાણિકેશાર્દ્ધમાક્ષિપત્ ॥ ૧૦૧.
 તતસ્તંસ્વદ્ગુમાકૃપ્ય કાન્તિજાલસમાકુલં ॥
 હુલ્કૃત્યજગતાંમાતા મૃદ્ધિદેશેભ્યતાડયત્ ॥ ૧૦૨
 સહિતેનપ્રહારેણ દ્વિધાકૃતતનુસ્તદા ॥
 નિપપાતમહીપૃષ્ઠેમૂલચ્છિન્નઙ્ગદ્રુમઃ ॥૧૦૩
 દાનવેન્દ્રેહતેતસ્મિન્નૃવકેપરબલાદિનિ ॥
 આયયુસ્ત્વરિતાદેવાહર્ષવાંષ્પાકુલેક્ષણાઃ ॥૧૦૪
 શક્તિહુંકારનિર્દગ્ધાદાનવેન્દ્રમહાચમૂઃ ॥
 જાતારણાજિરેતત્રરાજનૃભસ્મમયીસ્થલી ॥૧૦૫
 વિવિશુઃકેપિપાતાલંકંચિદ્ગ્નાદિશોયયુઃ ॥
 પ્રવિષ્ટાઃસાગરેકેચિદ્ગ્નયાર્તાનિહતેવકે ॥૧૦૬
 તતઃશાન્તાદિશઃસર્વાઃપ્રસન્નપવનોવૌ ॥
 પ્રસસારદિનેશસ્યવિમલાકિરણાવલી ॥૧૦૭
 અથદેવાદ્વિજેન્દ્રાશ્ચતુષ્ટુવુસ્તાંમહેશ્વરી ॥૧૦૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, વજ્રપાત સરખું ખેડી નામની કરાવની સ્ત્રીનું
 કહેલું તે વચન સાંભળી બકાસુર ધી નાખેલા અગ્નિના પેડે ક્રોધથી અતિ
 તપ થયેલ ૬૧. અને તેજ વખતે દાનવોની સેનાને જવા મોટી આજ્ઞા
 કરી; તથા હે રાજા, દાનવોનો અધિપતિ બકાસુર શ્રીમાલ ક્ષેત્રને મનમાં
 ધારી તે તરફ ચાલ્યો. ૬૨. વિચિત્ર ધ્વજાઓની પંક્તિ જેમાં રહિછે, એવી તે આ-
 વતી મોટી સેનાએ લાથિ ઘોડા રથ અને પાયદળોવડે આકાશને પૂર્ણકરી દીધું ૬૩.
 હે રાજા, કેટલાક મીઠા સરખી આંખવાળા, કેટલાક સિંહ સમાન નેત્ર-
 વાળા, કેટલાક ગધેડા સરખાં નેત્રવાળા, કેટલાક ઊંટ જેવાં મુખવાળા,

કેટલાક ગધેડાંની બરોબર મુખવાળા, કેટલાક હાથ અને વાઘનાં મુખવાળા, કેટલાક હાથ અને વાઘનાં મુખવાળા, કેટલાક ઘોડાના મુખ જેવા મુખવાળા, કેટલાક ભુંડનાં મુખ સરખાં મુખવાળાં, કેટલાક મીંદાના મોટાં સરખાં મોટાવાળા. અને શલ તથા મુહૂગલ જેના હાથમાં છે એવા જુદી જુદી તરેહનાં મુખવડે ભયંકર અને સર્વ દિશાઓને સ્થિર કરતા એવા મોહાઓ હે રાજા ક્ષણવારમાં ત્યાં આવ્યા. ૬૩-૬૬. આકાશ ધૂળથી ધસર રંગવાળું થઈ ગયું, પૃથ્વી કંપવા લાગી, દિશાઓ સ્પષ્ટ દેખાતી બંધ પડી, અને મહાસાગર ક્ષોભ પામવા લાગ્યો. ૬૭. હે રાજા, ભય પામેલા સર્વ દેવતા અને બ્રાહ્મણો ઉતાવળથી અભયને આપનારાં, લોકનાં નિયંતા, લોકનાં માતા, લોકની રક્ષા કરવામાં તત્પર, ભુવનની ખીડને હરનારાં, અને શરણુ આવેલા વિષે પ્રીતિ કરનારાં, દેવી ચામુંડાને શરણુ ગયા ૬૮-૬૯. એ પછી દેવતા અને બ્રાહ્મણોને બકાસુરના ભયવડે ખીડ પામેલા જ્ઞેષ્ઠ મોટાં દેવી ળીઓમાં એવી રીતે વારંવાર ઢિચે સ્વરે કહેવા લાગ્યાં. ૭૦. હે મહારાજ, પછી જગતની માતા દેવીએ જે રૂપવડે દૈત્યોની સેના પૂર્વે હણી હતી તે પોતાનું રૂપ રચ્યું. ૭૧. માથામાં સો રત્નોએ સેવેલો સોનાનો મુકુટ બાંધ્યો, અને કાનમાં અશ્વતર અને કુંબલરૂપિ શુભ કુંડલ (તંગલ) ધારણુ કર્યો. ૭૨. તક્ષક અને અનંત નાગરૂપિ બાણબંધ કાલ તથા પિંગલરૂપિ કડાં અને શલાપાદક તથા કઠોટરૂપિ તુલાકોટિ (ઝાંઝર) નામનાં આભૂષણુ ધારણુ કર્યો. ૭૩. હે રાજા, દેવીએ કપાળની માળાવિષે નાગેંદ્રને ધારણુ કર્યો, અને હજાર રણુવાળા શેપનાગરૂપિ હાર કર્યો. ૭૪. હે રાજા, પ્રકૃલિત કમલ સરખાં નેત્રવાળાં અદાર ભુજવાળાં અને જમણા હાથમાં દંડ, ડમરૂં, ઘેટા, ત્રિશલ, તર્જની, શર, પાશ, શકિત, અને કૃપાણુ (તરવાર) તથા ડાબા હાથમાં પદ્મ, ચક્ર, હલ, શલ, ગદા, અસ્ત્ર, કમંડલું પાનપાત્ર, અને ખેટકને ધારણુ કરનારાં દેવી મહેશ્વરી દેવતાઓનાં દેખતાં દાનવોનાં સૈન્યને હણવાની ઇચ્છાથી શોભિત મત્ત સિંહ ઉપર બેઠાં. ૭૫-૭૭. ત્યારપછી નિર્મલ જળવાળા દેવખાત કુંડના ખુણાને ત્યાંથી જોણે અસ્ત્રો ધારણુ કરેલ છે, જેઓનાં ઉત્તમ વાહનો છે, જોણે બકંતર પેરેલાં છે, એવી કોટીર અને કુંડલને ધારણુ કરનારી દશ દિશાઓને શોભાવનારી સાત શક્તિઓ (દેવીઓ) જગતની માતા ચામુંડાની સહાય સાથે નીકળી. ૭૮-૭૯. અને દેવ ગંધર્વ તથા કિંનરોએ સ્તુતિ કરેલી ને સાત શક્તિઓથી વિંટાએલી મહાદેવની સ્ત્રી ચામુંડા દેવીએ દૈત્યોને હણવાનો આરંભ કર્યો. ૮૦. અને વૃક્ષોના વિનાશ થવાની શંકાથી તે આશ્રમથી બાહાર જઈ ઉચ્ચ પરાક્રમવાળા બકાસુરને રણવિષે (યુદ્ધ-

સા૩) બોલાવ્યો. ૮૧. ત્યારે તેજવડે જેણે દિશાઓ અને ખુણાને પ્રકાશિત કરેલ છે એવાં ચામુંડાને શક્તિઓ સાથે જોઈ તે દાનવો અને દૈત્યો ભયથી ચિંતાતુર થયા. ૮૨. ધુધુર શબ્દ કરનારી વારાહીદેવી અને મોટા શબ્દો કરનારી નારસિંહી દેવી, એ બેઉ દૈત્યના યોદ્ધાઓનાં સૈન્ય સંહાર કરતી હતા. ૮૩. પછી તે દેવીઓને એકઠી થયેલી જોઈ દેવના ક્ષુદ્ર શત્રુ બકાસુરે શબ્દથી દિશાઓને પૂરી મોટો સિંહનાદ કર્યો. ૮૪. તે વખતે માતાઓનું દાનવો સાથે યુદ્ધ પ્રવૃત્ત થયું અને દેવીના જયને ઈચ્છનારા દેવતાઓ આકાશ પ્રત્યે જઈ બેઠા અર્થાત આકાશ વિષે વિમાનમાં રહી યુદ્ધ જોવા લાગ્યા. ૮૫. જેવી રીતે પાણીની ધારાઓ વડે મેઘ આકાશ પ્રત્યે વર્ષે છે તેવી રીતેજ દેવીઓ પણ મોટાં બાણો વડે દાનવોનાં સૈન્ય પ્રત્યે વૃષ્ટિ કરવા લાગી. ૮૬. તેમજ હે રાજા, દૈત્ય અને દાનવોએ મુંડેલાં સાયક, કર્ણનાલીક, નારાય, ભલ્લ, તોમર, વત્સદંત, વિપાણાશ્ર, કુરપ્ર, અર્ધચંદ્ર, બિંડિપાલ, મુશલ, દોદંડ, અને પરિધો વડે આકાશ પૃથ્વી છવાઈ રહી. ૮૭-૮૮, પછી જે પ્રમાણે મેઘ જળવડે પાનને તોડી નાંખે તે પ્રમાણે શક્તિઓ (દેવીઓ) દુઃખે પામી શકાય એવાં દાનવોનાં મોટાં સૈન્યને શસ્ત્રપાતવડે ભેદવા લાગી. ૮૯. અહ્માણીએ અહ્મંડવડે મોટા દૈત્યોને હણ્યા અને સાંભવી દેવીએ ત્રિશલવડે શત્રુઓના યોદ્ધાઓને વિંધ્યા. ૯૦. વૈષ્ણવી શક્તિએ ચક્રપાતવડે કરોડો દૈત્યને ચૂરી નાંખ્યા અને કુમાર સંબંધી શક્તિઓએ ભેદેલા દૈત્યો ચોતરફ પૃથ્વી વિષે પડ્યા. ૯૧. ઈંદ્રની શક્તિએ વજ્રધારાઓવડે શત્રુઓના તલ તલ જેવડા કડકા કર્યા, અને વારાહી શક્તિએ તીક્ષ્ણ દાઢવડે બકાસુરના ચાકરોના બે બે કટકા કરી નાખ્યા. ૯૨. કરાલ મુખવાળી નારસિંહી શક્તિએ રથના હાંકનારા સહિત રથો ને માવજને સહિત મોટા હાથિઓને અને ઘોડે સ્વારો સહિત ઘોડાઓને હાથે ખેંચી લીલાવડે મુખરૂપિ ગુફામાં રોક્યા. ૯૩. પગ પડવાથી ઉડેલી પૃથ્વીની ધુલ સર્વ તરફ લોહીવડે શાંત થઈ અને જેમ દર્બોવડે યજ્ઞ છવાઈ જાય તેમ ભૂમિ બાણોવડે છવાઈ ગઈ. ૯૪. કેટલાક દૈત્યોના પગ હથ ડોક કાન નાક હોઠ અને નેત્ર છિન્ન થઈ ગયાં; અને કેટલાક હૃદયરૂપિ પાંજરૂ ભાંગી જવાથી પડ્યા. ૯૫ તે વખતે ક્રોધ પામેલા દૈત્ય અને દાનવો પણ રથ અને ઘોડાઓવડે કોણક કરી ચામુંડા દેવીને શક્તિઓ સહિત પ્રહાર કરવા લાગ્યા. ૯૬. જ્યારે પોતાનું સૈન્ય હણાવા લાગ્યું ત્યારે અતિ ક્રોધ પામેલો દાનવોનો પતિ બકાસુર કાલની પ્રેરણાથી જલ્દી કાલિકા (ચામુંડા) પ્રત્યે દોડ્યો. ૯૭. વેગવડે સમીપ આવતા તે દૈત્યને છાતિ વિષે અને તેનાં હૃદયને શલવડે ભેદી દેવી પૃથ્વીતલવિષે મગ્ન થઈ ગયાં. ૯૮. હે રાજા, ત્યાર પછી

વિદ્યક્ષણ પણાથી શસ્ત્રોને દૂર ફેંકી જેનું મર્મસ્થાન ભેદાયેલ છે એવો દુષ્ટ બુધ્ધિવાળો બકાસુર ચંડિકા પાછળ દોડ્યો. ૯૯. ત્યારે વેગથી આવનારા તે દૈત્ય નો માર્ગ સિંહે રૂંધ્યો, અને દૈત્યપતિએ ડાબી મુઠીના પ્રહારવડે તેને પાડ્યાં. ૧૦૦ હે રાજા, બળાત્કારથી દેવીને ગૃહણ કરવાની ઇચ્છાથી મદનાતુર થએલો એ દૈત્ય સમીપ આવી કેશના અર્ધભાગ પ્રત્યે હાથ નાંખવા લાગ્યો. ૧૦૧. ત્યારે ઘણી કાંતિવાળું ખડ્ગ ખેંચી હુંકાર કરી જંગતની માતાએ તેને માથાના ભાગમાં પ્રહાર કર્યો. ૧૦૨. તે પ્રહારવડે શરીરના બે કટકા થવાથી મૂળ કપાવાથી વૃક્ષની પેઠે પૃથ્વી ઉપર તેજ વખતે પડ્યો. ૧૦૩. અને દાનવોના પતિ શત્રુનાં બળને પીડા પમાડનારો તે બકાસુર હણાયો, ત્યારે જલદી હાથ-શ્રુવડે જેનાં આકુલ નેત્રો થએલાં છે, એવા દેવતાઓ ત્યાં આવ્યા. ૧૦૪. હે રાજા, રણભૂમિ વિષે દાનવપતિની મોટી ફાજલ શક્તિના હુંકારવડે બળી ગઈ, અને ત્યાં ભસ્મમય (રાખવાળી) જગ્યા થઈ રહી. ૧૦૫. બકાસુરના હણાવવાથી કેટલાક ભયવડે પીડા પામેલા પાતાળ પ્રત્યે પેદા, કેટલાક દિશાઓ પ્રત્યે ભાગી ગયા, અને કેટલાક સમુદ્ર પ્રત્યે પેદા. ૧૦૬. ત્યારે દિશાઓ શાંત થઈ પ્રસન્ન થએલો પવન વાવા લાગ્યો. અને સૂર્યનાં કિરણોની પંક્તિ નિર્મલ થએલી ફેલાણી. ૧૦૭. એ પછી દેવતાઓ અને શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો તે મહેશ્વરી દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

॥ દેવા ડુચુઃ ॥

નમોનમસ્તેશ્વિલલોકમાત ॥

ર્યયોદ્ધતંશલ્યમિદંસુરાણાં ॥

યત્રાચ્યુતબ્રહ્મમહેશ્વરાણાં ॥

કુળ્ઠીબભૂયુઃપ્રવલાયુધાનિ ॥૧૦૯

કદંવિદેવામુનયોપિકુત્ર ॥

કચેયમુર્વીકચચન્દ્રસૂર્યો ॥

દેવીપ્રસન્નાકૃષ્યાવતીર્ય ॥

નદૈત્યનાશંભવતીકરોતિ ॥૧૧૦

પ્રસીદકુંન્દેન્દુમૃણાલગુહ્રાં ॥

दृष्टिदधानाप्रणतेषुनित्यं ॥
 प्रसीदविश्वेश्वरिलोकमाला ॥
 मिमामवन्तीविविधावतारैः ॥१११॥
 दृशोभवत्याःशशिसूर्यबिम्बे ॥
 ययोःकृतःस्याज्जगतिप्रकाशः ॥
 समस्तगीर्वाणमहःकथंनै ॥
 त्वमम्बजाताजगताहिताय ॥११२॥
 समस्तदेवायुधसारकृष्ट ॥
 वरायुधैःपासिचविश्वमेतत् ॥
 त्वमाकरश्चण्डिचतुर्विधस्य ॥
 सर्गस्यनित्यकथितामुनीन्द्रैः ॥११३॥
 कल्पान्तकालेनिलयंप्रजाना ॥
 मेकैवमातस्त्वमपामिवाब्धिः ॥
 त्वंभैरवीपापकृतांनितान्त ॥
 मजस्रधर्माश्रयिणांत्वमार्या ॥११४॥
 स्वर्गापवर्गातिनिबन्धनाय ॥
 त्वमिज्यसेदेविमहर्षिवृन्दैः ॥
 लक्ष्मीस्त्वमुत्सङ्गमुपैषिविष्णो ॥
 जीवातुरार्त्तस्यजगत्रयस्य ॥११५॥
 सुखात्मिकाखेलसिञ्चितवृत्तौ ॥
 शरीरिणामम्बचराचराणां ॥
 विद्यात्मिकापीणयसेनितान्तं ॥
 निर्वाणदानेनवनेमुमुक्षून् ॥११६॥
 स्वाहास्वधात्वंसुमनाःपितॄणा ॥
 माहादयित्रीसततंसुरेशं ॥
 जगत्त्रयीपादपङ्कजमुला ॥

દૂન્મુલિતોદ્રાગભવિષ્યદેતૈઃ ૧૧૭

યદિપ્રસન્નાજગતાંહિતાય ॥

નરૂપમાત્રિષ્કુરૂષેત્વમુગ્રં ॥

પાદેનપિષ્ઠોમહિષાસુરેન્દઃ ॥

પુરાપુરારેરપિદુઃપ્રધૃષ્યઃ ॥૧૧૮

રણેજિધૃક્ષુઃસચધૂમ્રનેત્રો

હવિઃકૃતોદુંકૃતિધૂમકેતૌ ॥

શક્તિઃપરાકાચિદચિન્ત્યરૂપા ॥

ત્વંપાસિલોકાનમિતોવિપદ્મ્યઃ ॥૧૧૯

માતેવદુર્ભિક્ષહતાનુભૂધાર્તાન્ ॥

પ્રીણાસિશાકમ્ભરિશાકૃવર્ષૈઃ ॥૧૨૦

ત્વદિચ્છાલવસમ્ભૂતાસ્ત્વત્પદામ્ભોજસેવિનઃ

વકદૈત્યાંબુધૌમગ્નાહેલયેવોદ્ધૃતાસ્ત્વયા ॥૧૨૧

એવમેવસુરારીણાંક્ષયઃકાર્યસ્ત્વયામ્બિકે ॥

સર્વજ્ઞાનમયિદેવિપ્રસીદપરમેશ્વરિ ॥૧૨૨

દેવતાઓ! બોલ્યા કે, હે મા, જેને વિષે વિષ્ણુ બ્રહ્મા અને મહાદે-
નાં પ્રબલ આયુધો છતાં થએલાં હતાં; એ દેવતાઓનું શસ્ત્ર જેણે
કાઢી નાંખ્યું તે તમેને વારંવાર નમન કરીએ છીએ. ૧૦૯. હે દેવિ,
દેવતાઓ ક્યાં! મુનિયો પણ ક્યાં! આ પૃથ્વી ક્યાં! અને આ ચંદ્ર
સૂર્ય ક્યાં! તોપણ પ્રસન્ન થએલાં દેવી તમે કૃપાવડે અવતાર લઈ
દેવનો નાશ ક્યાં નથી કરતાં. ૧૧૦. હે વિશ્વેશ્વરિ! નોખા નોખા અવતા-
રોવડે આ લોકોની રક્ષા કરનારાં, અને નિરંતર નમેલાએ વિષે ડોલર, ચંદ્રમા,
અને કમલ સરખી શુભ દૃષ્ટિ કરનારાં, તમે પ્રસન્ન થાઓ. ૧૧૧. હે માત,
જેનાથી જગતમાં પ્રકાશ થાય છે તે ચંદ્ર અને સૂર્યનાં બીજરૂપ તમારી
એ દૃષ્ટિ છે, અને સર્વ દેવતાઓનાં તેજરૂપ તમે છો, તે જગતનાં હિત
માટે દેવી રીતે ઉત્પન્ન થયા? ૧૧૨. હે ચંદ્રિ, તમે સમસ્ત દેવતાઓનાં
હથિયારોના સારને ખેંચનારાં ન ઉત્તમ આયુધો વડે આ વિશ્વને પાળો છો;

અને મોટા મુનિ લોકોએ તમને ચાર પ્રકારના સૃષ્ટિના ખાણુ ૩૫ કહેલાં છે. ૧૧૩. હે મા, કલ્પાંત કાલ વિષે તમે એકજ છો. જેમ સર્વ જળના સ્થાન ૩૫ સમુદ્ર છે. તેમ સર્વ પ્રજાના રેકાણુ ૩૫ છે. તમે પાપિ પુરુષોને બંધ કરનારાં છો, અને નિરંતર ધર્મના આશ્રય કરનારાઓને અતિ આર્થ ૩૫ હિત કરનારાં છો. ૧૧૮. હે દેવિ, સ્વર્ગ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે તમારી મહર્ષિલોકો પૂજા કરે છે. તેમ લક્ષ્મી ૩૫ તમે વિષ્ણુના ઉત્સંગમાં રહેછો, અને પીડા પામેલાં ત્રણ જગતનાં તમે જીવનૌપધ ૩૫છો. ૧૧૫. હે મા, ચરાચર પ્રાણિઓની ચિત્તવૃત્તિ વિષે તમે સુખ ૩૫ ખેલો છો, અને વિદ્યા ૩૫ તમે મોક્ષનાં દાનવડે વનમાં મોક્ષ ઇચ્છનારાઓને અતિ પ્રસન્ન કરોછો. ૧૧૬. હે સુરેશ્વરિ ! તમે દેવતાઓને નિત્ય આનંદ પમાડનારાં, સ્વધા ૩૫ છે. જે તમે જગતનાં હિત માટે પ્રસન્ન થકને ઉગ્ર ૩૫ પ્રકટ કર્યું ન હોત તો આ દૈત્યોએ મૂલભાગથી ત્રણ જગતરૂપિ વૃક્ષને જલ્દી ઉખેડી નાખેલો હોત, વળિ પૂર્વે શંકરશ્રી પણ દુઃખે કરી પરાભવ કરાય તેવા મહિપાસુરને તમે પગે કરી કચરી નાંખ્યો હતો. ૧૧૭-૧૧૮. રણ સંગ્રામમાં તમને ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા કરનારા ધૂમ્ર નેત્રને તમે હુંકારરૂપિ અગ્નિમાં ધૂત ૩૫ કરેલો છે. ક્રોધને પણ જેતું ૩૫ કદી ચિંતવનમાં ન આવે તેવી પરમશક્તિ તમેછો, અને ચોતરફથી વિપત્તિ-ઓથી લોકોને પાળોછો. ૧૧૯. અને હે શાકંભરિ દેવિ, માતાની પેટે તમે દુર્ભિક્ષવડે પીડા પામેલા અને લુપ્તથી દુઃખ પામનારાઓને શાકની વૃદ્ધિ-વડે પ્રસન્ન કરોછો ૧૨૦. અને હમણાંપણ તમે લીલાવડે બકાસુરરૂપિ સમુદ્રમાં ઘુડેલા તમારી ઇચ્છાના લયથી થએલા અને તમારાં ચરણકમલને સેવનારાઓને ઉદ્ધાર કરી તાર્યા. ૧૨૧. હે મા, હે સર્વ જ્ઞાનમય પરમેશ્વરની સ્ત્રિ દેવિ પ્રસન્ન થાઓ અને આ પ્રમાણેજ તમારે દૈત્યોનો હવે પછી પણ ક્ષય કરવો. ૧૨૨.

॥ દેવ્યુ વાચ ॥

વરદાહંસુરશ્રેષ્ઠાસ્તવેનાનેનસમમ્પ્રતિ ॥

યસ્યયન્મનસોમીઠુંતુષ્ટાદાસ્યામિતસ્યતત્ ॥૧૨૩

દેવી ખોલ્યાં કે, હે સુર શ્રેષ્ઠા, આ સ્તુતિ કરવાવડે હું તમને વર આપવાની છું માટે જે જે પ્રિય હશે તેને તે પ્રસન્ન થઈ હું આપીશ. ૧૨૩.

॥ देवा ऊचुः ॥

अयमेवसुरौधानामासीद्विवरःपरः
 भुवनात्तिकरःसंख्येयत्वयानिहतोबकः ॥१२४
 इमंतुवरमेकं हि दत्तमिच्छन्ति देवताः ॥
 नश्रीमालंत्वयासाज्यंलोकानांहितकाम्यया ॥१२५
 अस्मिन्नस्मत्कृतेकुण्डेस्थातव्यमनिशंत्वया ॥१२६
 इयं वक्रवधामूमिः सर्वैर्देवैः समाश्रिता ॥
 वक्रस्थलीति विख्याता लोकेस्तु त्वदनुग्रहात् ॥१२७

देवताः ॥ गोप्या दे, ले देवि, तमे नृपतनी पीडा करनाश अशसुरने
 युद्धमां गायो, ओर गोप्या पर देवताओने थयो. १२४. तोपण्य देवताओत
 आ ओर तमे आपेक्षा वरने मच्छे छे दे तमारे लोकानां दितनी दच्छा
 साज श्रीमालक्षेत्रना त्याग करेवा नहि. १२५. अने आ अमारा करेवा कु-
 ण्डी तमारे सदा रेखेवुं. १२६. तेम आ अशसुरना वधवाणी नृप्या तमारा
 अनुग्रहशी सर्व देवताओओ आश्रय करेवी लोकमां अकस्थली ओ रीति
 प्रख्यात थाओ. १२७.

॥ देव्युवाच ॥

वक्रस्थलीति विख्यातियास्यत्येशाजगत्रये ॥
 आश्रमो भवतां देवाय त्रैदैत्यो बको हतः ॥१२८
 अत्र प्रीत्या निवत्स्यामि देवानामहमन्वहं ॥
 पूरयन्ती प्रसन्नानां वाञ्छितानि समाश्रिता ॥१२९
 अस्मिन् कुण्डे करिष्यन्ति स्नानं ये नियमान्विताः ॥
 न तेषां प्रभाविष्यन्ति कदाचिदपि शत्रवः ॥ १३०
 राज्यभ्रष्टो महीपालो मामाराध्य बक्रस्थले ॥
 लप्स्यते त्वचिरादेव साज्यं निहतकण्टकं ॥१३१
 ये वक्रस्थलमालम्ब्य भोजयिष्यन्ति वाडवान् ॥

તેભ્યઃપ્રીતાપદાસ્યામિયદ્યપિસ્યાત્સુદુર્લભં ॥૧૩૨

યાવૈશુક્રતૃતીયાયાંનારીસ્નાનંકરિષ્યતિ ॥

કુण્ડેમમનસાદુઃસ્વપ્રાપ્સ્યતિદયિતાકચિત્ ॥૧૩૩

અપિપાપશતૈર્દ્ધધાયેનરાઃપુરતોમમ ॥

કુણ્ડેસ્નાત્વાલુઠિષ્યન્તિનતેષાંનરકાદ્ધયં ॥૧૩૪

શત્રુસંક્રુટયાતાનાંદીનાનાંસમરેન્નૃણામ્ ॥

આપદઃસ્મરણાદેવનાશયિષ્યામ્યસંશયમ્ ॥૧૩૫

દેવતાસ્ત્રિદિવ્યાન્તુપ્રશાન્તભયહેતવઃ ॥

યદાયદારિવાધાઃસ્યુઃસ્મર્ત્તવ્યાહંતદાતદા ॥૧૩૬

દેવી બોલ્યાં કે, હું દેવતાઓ, બ્યાં તમારો આશ્રમ છે, અને બાકાશુરો હાથે છે, એ જગ્યા બકસ્થલી એ રીતે ત્રણ લોકમાં પ્રખ્યાત પામશે. ૧૨૮ અને હું નિરંતર દેવતાઓની પ્રીતિવડે અહિં રહીશ, તથા પ્રસન્ન થએલા દેવતાઓની આશ્રય કરેલી હું દનિષ્ઠ વસ્તુઓને પૂર્ણ કરીશ. ૧૨૯. આ કુંડમાં નિયમવાળા જે લોકો સ્નાન કરશે, તેઓને ક્યારે પણ શત્રુઓ થશે નહિ. ૧૩૦ સન્યસ્રુ થએલો સન્ય બકસ્થળીને લાં માઈ આરાધન કરી યોગ વખતમાં શત્રુઓ રહિત સન્યને પામશે. ૧૩૧ જેઓ બકસ્થલીના આશ્રય કરી બ્રાહ્મણોને જમાડશે, તેઓને પ્રસન્ન થઈ હું અતિ હલેબ હશે તેવી વસ્તુ પણ આપીશ. ૧૩૨ જે નારી શુક્લપદ્મની ત્રિજતે દિવસે મારા કુંડમાં સ્નાન કરશે તે મને પ્રિય થઈ ક્યાંક પણ દુઃખ પામશે નહિ. ૧૩૩ અસંખ્ય પાપોવડે દુઃખ થયેલા જે મનુષ્યો મારી પાસે કુંડમાં સ્નાન કરી લોકશે, તેઓને નરકથી બચ થશે નહિ. ૧૩૪ અને યુદ્ધમાં શત્રુના દુખને પામેલા દીનમનુષ્યોની આપત્તિને સ્મરણ કરવાથીજ નાશ પમાડીશઃ એ નિઃસંશય છે. ૧૩૫ હવે તમાઈ બચકારણ શાંતિ પામેલ છે માટે તમે દેવતાઓ સ્વર્ગ પ્રત્યે જાઓ. અને બ્યારે બ્યારે શત્રુઓથી ખીડા થાય, તે તે સમયે મને સંભારજો. ૧૩૬.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इत्युक्तास्तेतदादेवामाहन्प्राहुरिदंवचः ॥

मातरोनःप्रसीदन्तुवरंवृण्वन्तुवाञ्छितं ॥

ઇદંબકાનુગંસૈન્યંયાભિર્વિધ્વસ્તમોજસા ॥૧૩૭

પસિષ્ઠ બોલ્યા કે, તે સમયે આ પ્રમાણે સાંભળીને માતાઓ પ્રત્યે બોલ્યા કે જેઓએ આ બકાસુરનું સૈન્ય બલવટે નાશ પમાડ્યું, તે માતાઓ અમને પ્રસન્ન થાઓ, અને વાંછિત વર માગો. ૧૩૭.

॥ દેવ્યઊચુઃ ॥

સ્થિતિમત્રકરિષ્યામોદેવ્યાઃપાર્શ્વવયંસુરાઃ ॥

નાતિદૂરંચકસ્થલ્યાઃસર્વલોકદિતાયૈ ॥ ૧૩૮

દાસ્યામોવિવિધાન્કામાનયેસ્માન્સ્તોષ્યન્તિભક્તિઃ ॥

સપ્તમ્યામર્ચયિષ્યન્તિદાસ્યામસ્તસ્યવાઞ્ચિતં ॥૧૩૯.

દેવીઓ બોલ્યાં કે, હે દેવતાઓ, અહિં બકસ્થલીથી અતિ દૂર નહિ એવે કેકાણે દેવીની સમીપમાં અમે સર્વ લોકનાં હિત માટે નિવાસ કરશું. ૧૩૮. અને જે લોકો ભક્તિથી અમારી સ્તુતિ કરશે તેના જુદા જુદા મનો રથને સિદ્ધ કરશું અને જેઓ સાતમને દિવસે અમને પૂજશે તેનાં ઇચ્છિત ઇશાને આપશું. ૧૩૯.

॥ દેવા ઊચુઃ ॥

યેયુષ્માનર્ચયિષ્યન્તિચકસ્થલ્યાઃસમીપગાઃ ॥

યાસ્યન્તિવિલયંતેષાંભક્તાનામાપદઃક્ષણાત્ ॥ ૧૪૦

કુણ્ડકોળાત્સમુત્પન્નાલોકાનાંત્રાણહેતવે ॥

કૌઙિક્યઈતિનામ્નાવૈરુયાતાસ્તેનભવિષ્યથ ॥૧૪૧.

યોડર્ચયિત્વાત્રચામુણ્ડાંનયુષ્માનર્ચયિષ્યતિ ॥

તસ્યયાત્રાફલંદેવીચામુણ્ડાનપ્રદાસ્યતિ ॥૧૪૨

દેવતાઓ બોલ્યા કે, બકસ્થલીની સમીપ જનારા જે લોકો તમને પૂજશે તે ભક્તજનોની આપત્તિઓ ક્ષણવારમાં ક્ષય પામશે. ૧૪૦. અને લોકોની રક્ષા કરવાનાં કારણ માટે તમે કુંડના કોણ (ખુણા) ભાગમાંથી

ઉત્પન્ન થયાં, માટે કૌણિકી એ નામથી પ્રસિદ્ધ થશે. ૧૪૧. જે માણસ આદિં ચામુંડા દેવીને પૂજી તમને નહિ પૂજે તે માણસને યાત્રાનું ફલ ચામુંડા દેવી આપશે નહિ. ૧૪૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

અથામનુવ્રયસુરાઃસર્વેચામુણ્ડાંબકનાશિર્નાં ॥
તાશ્ચમાત્હઃપ્રમુદિતાઃસીધંસ્વર્ગમતોયયુઃ ॥૧૪૩
તતઃપ્રભૃતિસાદેવીચામુણ્ડાતત્રભૂયતે ॥
કૌણિક્યશ્ચેતિવિરુયાતામાતરઃકામદાનૃનાં ॥ ૧૪૪
અત્રગાથાપુરાગીતાતીર્થયાત્રામુપેત્યવે ॥
ચુડિનાદ્વિજવર્યેણસાંશ્રુણુષ્વવિશાંપતે ॥૧૪૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, એ પક્ષી સર્વ દેવતાઓ બકાશુરને નાશ પમાડનારી ચામુંડા દેવીની અને હર્ષ પામેલી તે બીજી માતાઓની આગા લઈ જત્હી સ્વર્ગલોક પ્રત્યે ગયા. ૧૪૩. હે રાજા, ત્યારથી તે દેવી ચામુંડા અને ત્યાં કૌણિક્ય એ નામે પ્રસિદ્ધ થએલી માતાઓ મનુષ્યોની કામનાઓને પૂર્ણ કરેછે. ૧૪૪. આ તીર્થને ત્યાં તીર્થયાત્રા કરી પૂર્વે ચૂડિ નામના ઉત્તમ બ્રાહ્મણે જે ગાથા કહેલી છે તેને હે રાજા સાંભળો. ૧૪૫.

॥ ચૂડિરૂવાચ ॥

દેવીકુણ્ડેનરઃસ્નાત્વાચામુણ્ડાંયોબકસ્થલે ॥
પશ્યેદ્ભૂદ્ધાવિહીનોપિસસ્વર્ગોનચનારકી ॥૧૪૬
एतत्तेकथितंराजनयथाजाताबकस्थली ॥
यइदंश्रुणुयाद्भक्त्याचामुण्डाचरितंसुधीः ॥
आपदस्तस्यनस्यन्तिकल्याणंचोपपद्यते ॥૧૪૭

ચૂડિ બોલ્યો કે, જે માણસ દેવીકુંડમાં સ્નાન કરી બકસ્થલીને ત્યાં શ્રદ્ધારહિત પણ જો ચામુંડાનું દર્શન કરશે તો તે સ્વર્ગમાં જનારો થશે, પણ નરકમાં જનારો થશે નહિ. ૧૪૬. હે રાજા, બકસ્થલી દેવી રીતે થઈ

એ તને કહ્યું. સારી ભુદ્ધિવાળો જે માણસ ભક્તિવડે આ ચામુંડા દેવીનું ચરિત સાંભળે છે, તેનાં દુઃખો નાશ પામેછે, અને કલ્યાણ થાયછે. ૧૪૭.

इति श्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल महात्म्ये चामुण्डा माहात्म्यं
नामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

આ રીતે શ્રી સ્કંદપુરાણની એકાશી હજાર શ્લોકોની સંહિતાના બ્રાહ્મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્ય વિષે ચામુંડા માહાત્મ્ય એ નામે આવેલો અધ્યાય પૂરો થયો. ૨૪.

॥ अथ पंचविंशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૨૫ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेन्नृपश्चेष्टवाक्पतेर्विपुलंसरः ॥
यत्र दान्ताभिधानાસ્તિ દેવીવિશ્વાર્તિહારિणी ॥૧॥
पुरादैत्यैर्महाराजसर्वयागादिकाः क्रियाः ॥
भोजिरेऽब्दसहस्राणि जपध्यानादितत्परैः ॥૨॥
गङ्गायमुनयोर्मध्यमाश्रित्य मुनिसेवितं ॥
तप्यमाना महोदारैस्तपोभिर्दैत्यदानवाः ॥
बभूवुर्बलिनः सर्वदेवानां त्रासकारिणः ॥૩॥
तानेवेक्ष्य तपोनिष्ठान् जपस्वाध्यायतत्परान्
वैराग्यं परमं प्राप्ता ऊर्चुर्वाचस्पतिमुरा; ॥૪॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે મહારાજા, પછી બૃહસ્પતિના નામથી પ્રસિદ્ધ થએલાં વિશાલ એવાં વાકપતિ સરોવર તરફ જવું, કે ત્યાં વિશ્વની પીઞ્જને

નાશ પમાડનારી દાંતા નામની દેવી રહેલી છે. ૧, હે મહારાજ, પૂર્વે ન્યારે તપ અને ધ્યાન આદિ વિષયમાં તપર થએલા દૈત્યોએ હજારો વર્ષ સુધી સર્વ યાગાદિક્રિયા કરવા માંડી. ૨, અને મુનિઓએ સેવેલાં ગંગા અને યમુના નદીના મધ્ય ભાગનો આશ્રય કરી અતિ મોટાં તપવડે તપેલા દૈત્યદાનવો સર્વે દેવતાઓને ત્રાસ કરનારા અને બલવાન થયા, ૩. ત્યારે તપ વિષે આસ્થાવાળા અને તપ તથા સ્વાધ્યાયમાં તપર થએલા તેઓને જોઈ અતિ વૈરાગ્ય પામેલા દેવતાઓ બૃહસ્પતિને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ૪.

॥ દેવાઊચુઃ ॥

ત્વમસ્માકંગુરુઃશ્રેષ્ઠોદીનાનાંપરમાગતિઃ ॥

તદાદિશકથંકુર્મોદાનવાનાંપરાજયં॥૫॥

યથાયથાતપસ્યન્તેયજન્તેબ્રહ્મચારિણઃ ॥

તથાતથાવલંસ્ફીતંલભન્તેદાનવાદ્વિજ ॥૬॥

દેવતાઓ! બોલ્યા કે હે વિપ્ર જેમ જેમ બ્રહ્મચર્ય પાળનારા દાનવો તપ અને યજ્ઞ કરેછે, તેમ તેમ વધારે બળ પામેછે, માટે તમે અમારા દીનપુરુષોના પરમગતિરૂપ અને શ્રેષ્ઠ ગુરુ છો; તેથી દાનવો પરાજય અમે સ્વીકારી રીતે કરીએ તે અમને આજ્ઞા કરો. ૫—૬.

॥ બૃહસ્પતિ રુવાચ ॥

ત્રયીમાર્ગાનુચરણાદજેયાદૈત્યદાનવાઃ ॥

યાવત્ત્રયીજુષસ્તાવત્પરાજેયાનદૈવતૈઃ ॥૭॥

તતક્ષપઃકરિષ્યામિહિતાર્થંચસુરોત્તમાઃ ॥

ત્રયીમાર્ગપરિત્યાગકરિષ્યન્તિયથાદ્વિષઃ ॥૮॥

બૃહસ્પતિ બોલ્યા કે હે ઉત્તમ દેવતાઓ વેદ માર્ગનાં આચરણ કરનારથી દૈત્ય અને દાનવો જીતાય તેમ નથી, અને ન્યાં સુધી વેદને સેવેછે ત્યાંસુધી દેવતાઓથી તેઓનો પરાજય થાય તેમ નથી; માટે જેવી રીતે શત્રુઓ (દૈત્યો) વેદના માર્ગનો ત્યાગ કરશે તેવી રીતે હું તમારાં હિત માટે તપ કરીશ. ૭. ૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાત્રિદશાન્ભૂપદેવાચાર્યોઽવૃહસ્પતિઃ ॥

શ્રીમાલંત્વારિતોગત્વાતપઃકર્તુસમુદ્યતઃ॥૧॥

અથસમ્ભવત્સરસ્યાન્તેપરિતુષ્ટાસુરેશ્વરી ॥

કૃપયાદર્શનપ્રાપ્તાદેવાચાર્યમવોચત॥૧૦॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હે રાજા આ પ્રમાણે દેવતાઓને કહી દેવતાઓના આચાર્ય બૃહસ્પતિ ત્વરાથી શ્રીમાલક્ષેત્ર પ્રત્યે જઈ તપ કરવા તત્પર થયા, પછી એક વર્ષ પુરૂં થયું ત્યારે પ્રસન્ન થએલાં, દેવી દયાવટે દેખાવ દઈને દેવાચાર્ય બૃહસ્પતિને આ રીતે કહેવા લાગ્યાં. ૯. ૧૦.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

તુષ્ટાસ્મિતવદેવર્ષેપરેણતપસામુના ॥

યત્તેમનોગતંકિંશ્ચત્તદેદિકૃતંમયા ॥૧૧॥

દેવી બોલ્યા કે હે દેવરૂપિ બૃહસ્પતિ આ તમારાં પરમ તપવટે હું પ્રસન્ન થઈ છું અને જે તમારા મનમાં રહેલું કંઈપણ છે તે મેં સિદ્ધ કરેલું સમજો. ૧૧

॥ બૃહસ્પતિ રુવાચ ॥

દેવિસ્વાચરિતૌદૈત્યૈઃસર્વયાગાદિકાઃક્રિયાઃ॥

તેનતેબલિનઃસર્વેબાધન્તેત્રિદશાલયાન્ ॥૧૨॥

શરણ્યંસર્વલોકાનાંસર્વાપત્સુત્વમમ્બિકે ॥

તતોદમયદેવેશિદાનવાન્ધર્મચારિણઃ ૧૩॥

યથૈતેવૈદિકંકર્મદેષતાનાંસુરદ્વિષઃ ॥

નકુર્બન્તિજગન્માતસ્તથાકુરુપસીદમે ॥૧૪॥

બૃહસ્પતિ બોલ્યા કે હે દેવિ દૈત્યોએ સર્વ યાગાદિક ક્રિયાઓ કરેલી.

છે અને તેથી બલવાન થએલા તે સર્વ દેવતાઓનાં સ્થાનકોને બાધ કરેછે. ૧૨. હે દેવતાઓની ઇશ્વરિ અંબિકા સર્વ લોકોને સર્વ આપત્તિમાં તમે શરણ પામવા યોગ્ય છો માટે ધર્મનું આચરણ કરનારા દાનવોને શિક્ષા કરો. ૧૩. અને હું જગતની માતા જેવી રીતે આ દેવતાઓના ટોપિઓ વેદનું કમ ન કરે તેવી રીતે કરો તથા મને પ્રસન્ન થાઓ. ૧૪.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મોહયિષ્યામ્યહંદૈત્યનમાવિષીદ્બૃહસ્પતે ॥
 અસતીબુદ્ધિમાસ્થાયાવિજયાયદિવૌકસાં ॥૧૫॥
 હેતુવાદાર્થસંયુક્તંશાસ્ત્રમારુયાપયન્મહાન ॥
 વેદમાર્ગપરિભ્રષ્ટાનસુખંદૈત્યાનકરિષ્યતિ ॥૧૬॥
 અસાધુમતિરૂપેણદમયિષ્યેદુરાત્મનઃ ॥
 મિથ્યાકલ્પિતધર્માણામુપદેષ્ટાસ્તુવૈમહાન ॥૧૭॥

દેવી બોલ્યાં કે હે બૃહસ્પતિ હું દેવતાઓના વિજય માટે અરાણ બુદ્ધિને આશ્રય કરી દૈત્યોને મોહ પમાડીશ માટે ખેદ કરો માં. ૧૫. તમે જેમાં કારણવાદ રહેલાં છે, એવા અર્થવાળાં શાસ્ત્રને પ્રસિધ્ધ કરનારા થઈ સુખે કરી દૈત્યોને વેદમાર્ગથી ભ્રષ્ટ કરશો. ૧૬. હું હુષ્કર્મરૂપે કરી દુરાત્માઓનું દમન કરીશ. અને તમે મિથ્યા કલ્પેલા ધર્મોના ઉપદેશ કરનારાઓ થાઓ. ૧૭.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

તથેત્યુક્ત્વાસુરાચાર્યોદિવીરાજનજગાદિતાં ॥
 પ્રીતસ્તત્રજગામાશુયત્રતેજસ્વિનોસુરાઃ ॥૧૮॥
 નિર્માયમાયયાશિષ્યાનવાગ્મિનોહેતુવાદિનઃ ॥
 વિધાયમુણ્ડિનૌરૂપંગઙ્ગતીરેભ્યવાતરત્ ॥૧૯॥
 ગઙ્ગતીરનિવિષ્ટાનાંહેતુશાસ્ત્રાર્થવાદિનાં ॥
 દેવાચાર્યસ્યશિષ્યાણાંદેવતાર્થમુપેયુષાં ॥૨૦॥
 સહાયાર્થતદાદેવીમોહાર્થચામરાદિષાં ॥

અસાધુબુદ્ધિરૂપેણહૃદિતેષાંવ્યવસ્થિતા ॥૨૧॥

અથતેનોગ્રરૂપેણવાર્હસ્પત્યાનરેશ્વર ॥

સત્કર્મપ્રરતાનૃદૈત્યાનિદમાહુરતન્દ્રિતાઃ॥૨૨॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હે રાજા તેમ કરીશ. એ રીતે જગતનાં હિત કરનારાં દેવીને કહી દેવતાઓના આચાર્ય પ્રસન્ન થઈ બધાં તેજસ્વિ દૈત્યો હતા ત્યાં જાલ્લી ગયા. ૧૮. અને માયાવડે ઉત્તમ વક્તા અને હેતુવાદિ શિષ્યો બનાવી મંડિતું રૂપ કરી ગંગાકાંઠે હતર્યા. ૧૯. ત્યારે ગંગાકાંઠે બેઠેલા હેતુશાસ્ત્રોના અર્થને કેનારા અને દેવતાઓ માટે આવેલા દેવતાઓના આચાર્ય બૃહસ્પતિના શિષ્યોની સહાયતા માટે અને દૈત્યોના મોહ માટે દેવી ખરાબ બુદ્ધિરૂપે કરી તેઓના (દૈત્યોના) હૃદયવિષે વચ્ચાં. તે વખતે હે રાજા નિરાશ્રય એવા બૃહસ્પતિના શિષ્યો તે ઉગ્રરૂપે કરી સત્કર્મવિષે તત્પર થએલા દૈત્યોને આ વચન કહેવા લાગ્યા. ૨૦. ૨૧. ૨૨.

॥ વાર્હસ્પત્યા ઝુઝુઃ ॥

કિમહોક્રિયતેદૈત્યાઃકર્મલોકવિગર્હિતં ॥

પશવોયેનહન્યન્તેભવદ્વિઃકરુણીતિગૈઃ॥૨૩॥

આક્રોશતઃકમ્પમાનાનૃબહૂનૃહત્વાપશૂન્મસે ॥

ભવિતાયદિવઃસ્વર્ગઃસૂક્તેનનરકોભવેત્॥૨૪॥

સર્વદેવમયોજીવૈત્યાહુર્બ્રાહ્મણાઅપિ ॥

તદ્વધાચદિતુષ્યન્તિકેનતુષ્યન્તિતત્સુરાઃ॥૨૫॥

યદિસર્વેશ્વરાદેવાસ્ત્રૈલોક્યત્રાણકારિણઃ ॥

પશૂનામીશતેકિન્તુમોદન્તેતદ્વધનેયત્ ॥૨૬॥

સન્તિદ્રવ્યાપ્યનેકાનિદેવાનાંબલવૃદ્ધયે ॥

ભવદ્વિસ્તુકથંમૌઢ્યાદ્ધન્યન્તેપશવેસુરાઃ॥૨૭॥

શ્રદ્ધાશ્રાદ્દેષુયાચેયંદગ્ધાનપિપિતૃન્પતિ ॥

કર્મણાન્યત્રયાતાનાંતેષાંશ્રાદ્ધફલંકુતઃ॥૨૮॥

તતોવેદાનૃપરિત્યજ્યપશૂનાંહિંસનંતથા ॥

સત્યંપ્રાપ્સ્યદૈતેયાવીતરાગંપરંપદં॥૨૯॥

બૃહસ્પતિના શિષ્યો બોલ્યા કે હે દૈત્યો બાહ્ય લોકનિહિત કર્મ તમે શું કરો છો કે જોણે કરી કરણાને તણ તમે પશુઓને મારો છો. ૨૩. જો યુગ પાડતાં અને કંપ પામતાં ઘણાં પશુઓને યજ્ઞમાં હણવાથી સ્વર્ગ મળતું હોય તો મધુર વાણીથી નરક થાય, અર્થાત્ હીંસામય યજ્ઞ ખોટો છે. ૨૪. સર્વ દેવતામય છવ છે એ રીતે બ્રાહ્મણો પણ કહે છે. જો તેના વધથી પ્રસન્ન થતા હોય તો કયા દેવતાઓ પ્રસન્ન ન થાય. ૨૫. જો ત્રણ લોકની રક્ષા કરનારા સર્વના ઇશ્વર એવા દેવતાઓ છે, તો શું તે પશુઓને મરડે છે ? અને તેઓના વધવડે હર્ષ પામે ? ૨૬. હે દૈત્યો દેવતાઓની બળબુદ્ધિ માટે અનેક દ્રવ્યો છે, ત્યારે તમે મૃદપણથી પશુઓને કેમ હણો છો. ૨૭. બળેલા એવા પણ પિતૃ પ્રત્યે આદરવિષે જે આ અધ્યા છે તે શા માટે સખવી કારણ કે કર્મવડે કરી બીજા લોકમાં ગએલા પુરુષોને આધ્વનું ફલ ક્યાંથી. ૨૮. માટે હે દૈત્યો વેદને તથા પશુઓની હિંસાને તણ સત્ય અને સગરહિત એવાં પરમપદને પામે. ૨૯.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इतिहेतुविवादांस्तानश्रुत्वातेषांसुरद्विषः ॥

हृदिविभ્રામितादेव्यात्यक्तवन्तस्त्रयीक्षणात् ॥૩૦॥

મમુચુર્ધર્મશાસ્ત્રોક્તંવ્યવહારંચવેદમસુ ॥

હન્દાંસિનાધિગચ્છન્તિનશ્રાદ્દેન્વપિચાદરઃ ॥૩૧॥

તેનતેષાંવલંક્ષીણંત્રયીત્યાગાશ્ચરેશ્વર ॥

નિજગ્રુસ્તાનથોદેવાત્રલિનોદુર્બલારણે ॥૩૨॥

હન્યમાનાશ્ચતેદેવૈઃકચિત્પાતાલમાવિશન્ ॥

કેચિલ્હુજ્જિવતમૃદ્ધાનોભેદભિક્ષાવ્યવસ્થિતાઃ ॥૩૩॥

દયાધર્મપ્રબ્રુવાણાઃકચિત્કાષાયવાસસઃ ॥૩૪॥

इतिदेवानिहत्याजौदैतेयान्युधिपार्थिव ॥

વદ્ધાંજ્જલિપુટાઃમર્વેપ્રોચુરાક્કિરસંમુનિ ॥૩૫॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે આ પ્રમાણે તેઓના તે હેતુના વિવાદ સાંભળી દેવી-એ હૃદયવિષે ભ્રમાવેલા દૈત્યોએ ક્ષણવારમાં વેદનો ત્યાગ કર્યો. ૩૦ અને ધર્મશાસ્ત્રોવિષે કહેલા વ્યવહારને મૂકી દીધો. ઘરમાં વેદને વળણતા નથી.

અને શ્રાદ્ધમાં આદરપણુ રાખતા નથી. ૩૧. હે રાજા તે પ્રમાણે વેદનો ત્યાગ કરવાથી તેઓનું બળ ક્ષીણ થયું, અને બળવાન થએલા દેવતાઓ દુર્બળ થએલા દૈત્યોને યુધ્ધમાં હણવા લાગ્યા. ૩૨. દેવતાઓએ હણેલા કેટલાક પાતાળ પ્રત્યે પેદા, અને કેટલાક મુંડેલ મસ્તકવાળા ભેદરહિત થઇ રહ્યા. ૩૩. તથા કેટલાક દયાશી ધર્મને કહેનારા કાપાય (રંગેલ) વસ્ત્રને ધારણ કરનારા થઇ રહ્યા. ૩૪. હે રાજા આ પ્રમાણે રણભૂમિમાં યુધ્ધમાં દૈત્યોને હણી સર્વ દેવતાઓ, મુનિ બૃહસ્પતિ પ્રત્યે એ હાથ જોડી આવું કદેજ લાગ્યા. ૩૫.

॥ દેવા ઉચુઃ ॥

हेतुवादेनदेवारीन्भ्रंशयित्वात्रयीपथान् ॥

परित्राताःसुराःसर्वदेवाचार्यनमोस्तुते ॥૩૬॥

तेनतेपरितोषार्थदेवाचार्यदिवौकसः ॥

यच्छन्तिवाञ्छितंબ્રૂહિયત્તેમનસિવર્त्तते ॥૩૭॥

દેવતાઓ બોલ્યા કે હે દેવાચાર્ય (બૃહસ્પતિ) હેતુના વાદવડે દૈત્યોને વેદમાર્ગથી ભ્રષ્ટ કરી તમે સર્વ દેવતાઓને ઉગાર્યા, માટે તમને નમન કરીએ છીએ. ૩૬. અને હે દેવતાઓના આચાર્ય તમે રક્ષા કરી તેણે કરી દેવતાઓ તમારી પ્રસન્નતા માટે ઇચ્છિત વસ્તુને આપેછે; તેથી જે તમારા મનમાં હોય તે કહેા. ૩૭.

॥ बृहस्पतिरुवाच ॥

यत्रमेसुरकार्यार्थंश्रीमालેવિहितंतपः॥

तीर्थतदस्तुमन्नाम्नालોકેख्यातंसुरોत्तमाः ॥૩૮॥

બૃહસ્પતિ બોલ્યા કે હે શ્રેષ્ઠ દેવતાઓ શ્રીમાલક્ષેત્રમાં જે ઠેકાણે મેં દેવતાઓના કાર્ય માટે તપ કર્યું તે સ્થાન મારા નામવડે પ્રસિદ્ધ થએલું તીર્થ થાઓ. ૩૮.

॥ દેવાઝચુઃ ॥

યત્રત્વયાતપસ્તસંદેવચ્યાતેબૃહસ્પતે ॥

તદ્વાઙ્મપતિસરોનામલોકેચ્યાતંભવિષ્યતિ ॥૩૯॥

દેવતાઓ. બોલ્યા કે હું બૃહસ્પતિ દેવતાઓએ કહેલે જે દેવાઓ તમે તપ કર્યું તે વાઙ્મપતિ સરોવર એવું નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ થાશે. ૩૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તવત્સુદેવેપુરંબીદાનવમોહિની ॥

વ્યક્તમૂર્તિશ્રરારાજનમત્યક્ષાસમદૃશ્યત ॥૪૦॥

તાંપ્રણમ્યાથદેવેશાંદેવામક્તિપુરઃસરાઃ ॥

ગુરુણાસમનુજ્ઞાતાઃસેન્દ્રાદેવ્યૈવરંદદુઃ ॥૪૧॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે આ રીતે દેવતાઓ કહેતા હતા ત્યારે દાનવાને મોહ પમાડનારી સ્પષ્ટ મૂર્તિને ધારણ કરનારી દેવી પ્રત્યક્ષ દીર્ઘા. ૪૦. પછી ઈંદ્ર સહિત ભક્તિપુરઃસર એવા દેવતાઓએ દેવીને પ્રણામ કરી બૃહસ્પતિએ આજ્ઞા કરવાથી દેવીને વર આપ્યો. ૪૧.

॥ દેવાઝચુઃ ॥

બુદ્ધિમાસ્થાયદૈત્યાનાંત્વયાવૈદમનંકૃત ॥

તસ્માદાન્તેતિતેનામલોકેચ્યાતિગમિષ્યતિ ॥૪૨॥

બૃહસ્પતિસરસ્તીરંભવર્તીસમવસ્થિતાં ॥

પૂજયિષ્યન્તિયેમર્ત્યાનતેયાસ્યન્તિદુર્ગતિમ્ ॥૪૩॥

દેવતાઓ. બોલ્યા કે હું દેવિ તમે દૈત્યોની બુદ્ધિપ્રત્યે રહી તેઓનું દમન કર્યું, માટે લોકમાં તમારું ઘાતા એવું નામ ખ્યાતિ પામશે. ૪૨. અને જે માણસો બૃહસ્પતિ સરોવરને કાંઈ રહેનારાં તમોને પૂજશે તેઓ દુર્ગતિ પામશે નહિ. ૪૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तवातेततोदेवास्त्रिदिवमुदिताययुः ॥

बृहस्पतिपुरस्कृत्यगुरुमन्त्रविशारदं ॥४४॥

ततःप्रभृतिसादेवीबृहस्पतिसरस्तटे ॥

दैत्यानांदमनादान्ताविश्रुताभૂમहीतले॥४५॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે આ પ્રમાણે કહી હર્ષ પામેલા દેવતાઓ ત્યાંથી મંત્રમાં કુશળ એવા ગુરુ બૃહસ્પતિને આગળ કરી સ્વર્ગ લોક પ્રત્યે ગયા. ૪૪. ત્યારથી માંડી દૈત્યોનું દમન કર્યું તેથી બૃહસ્પતિ સરોવરને કાંઠે દાન્તા એવે નામે તે દેવી પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ થયાં. ૪૫.

यस्तत्रकुरुतेस्नानंसिताष्टम्याक्षमाहितः ॥

दान्तामर्चयतेदेवींसभवेद्भाग्विदांबरः ॥४६॥

तत्रदानंપ્રશंसન્તિત્રિપ્રાવેદાङ्ગપારगाः ॥

धर्मशास्त्रार्थपुर्णानांपुस्तकानांविशंपते ॥४७॥

एतत्तेकथितंराजनदेवीदान्तायथाभुवि ॥

यथाचवाक्पतिसरःश्रीमालेसम्बभूवतुः ॥४८॥

જે લોક ત્યાં શુકલપક્ષની આઠચમને દિવસે સ્નાન કરશે અને દાન્તા દેવીને પૂજશે તે વાણીને બાણનારાઓમાં ઉત્તમ થશે. ૪૬. હે રાજા ત્યાં વેદાંગને પાર પામેલા બ્રાહ્મણો ધર્મશાસ્ત્રોના અર્થોવડે ભરેલાં પુસ્તકોનું દાન અતિ વખાણુછે. ૪૭. હે રાજા જે રીતે પૃથ્વીમાં દાન્તા દેવી અને વાકપતિ સરોવર શ્રીમાલક્ષેત્રમાં થયાં એ તુને કહ્યું. ૪૮.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्यं
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये वाक्पतिसर माहात्म्यं
नामपञ्चाविंशोऽध्यायः ॥२५॥

આ રીતે શ્રી સ્કંદપુરાણની એકાશી હજાર સ્લોકોની મુંહિતાના બ્રાહ્મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદમાં શ્રીમાલમાહાત્મ્ય વિષે વાકપતિસર માહાત્મ્ય એવે નામે પચિસમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૨૫.

॥ અથ ષડ્વિંશોધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૨૬ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેન્મહારાજભૂર્ભુવસ્વેતિવિશ્રુતં ॥
 કલિકાલમયાગ્રત્રનિવસન્ત્યલિલાઃસુરાઃ॥૧
 પુરાલોકાસ્ત્રયોરાજનમૂર્તિમન્તઃપિતામહં ॥
 ઉપાસિતુંગતાસ્તત્રનિષેદુર્બ્રહ્મસંસદિ॥૨
 ભૂર્લોકોથ્ભુવર્લોકઃસ્વર્લોકશ્ચવિશંપતે॥૩
 મૂનીનાંમુપરોધેનપૃષ્ઠઃપ્રોવાચપદ્મભૂઃ ॥
 કલેર્યુગસ્યમાહાત્મ્યંરૌદ્રમુનિમયાવહં॥૪

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે તે પછી હે મહારાજ ન્યાં કળિકાળના ભયથી સર્વ દેવતાઓ વસેછે, તે ભૂર્ભુવસ્વ એવી રીતે પ્રસિદ્ધ થએલાં ક્ષેત્રમાં જવું. ૧. હે રાજા મૂર્તિમાન ત્રણ લોકો પૂર્વે પિતામહ અહ્માની ઉપાસના કરવાસાથે અહ્માની સભામાં ગયા. ૨. અને હે રાજા ભૂર્લોક ભુવર્લોક તથા સ્વર્લોક એ ત્રણ ત્યાં બેઠા. ૩. ત્યારે મુનિઓએ આગ્રહવડે પૂછેલા અહ્મા મુનિઓના ભયને કરનાર અને બિહામણું કળિયુગનું મહાત્મ્ય કહેવા લાગ્યા. ૪.

॥ બ્રહ્માવાચ ॥

દ્વાપરાન્તેકલિર્ધોરોભાવિષ્યાતિયુગાધમઃ ॥
 તસ્મિન્નદેવાનુપાસન્તેનમનુષ્યાઃકથંચન ॥ ૬
 નવર્ણાન્બ્રાહ્મણશ્રેષ્ઠાન્નનાર્યોધર્મતઃપતીન્ ॥
 નપુત્રઃપિતરંનૈવઞ્ચાતરંમાતરંતથા ॥ ૬
 શ્વશ્રૂશ્વશુરવાક્યેનત્યક્ષ્યન્તિપિતરોનરા ॥
 અગ્નિહોત્રાણિસીદન્તિપ્રાપ્તેતસ્મિન્નકલૌયુગે ॥ ૭
 અર્થલોભેનભર્તારંઘાતયન્તિચયોષિતઃ ॥
 સ્વામિનંરાજ્યલોભેનમૃત્યામાત્યાદયસ્તથા ॥ ૮

યોયોમનોગતઃસ્ત્રીણાંયુવામ્ભવતિવિત્તવાન ॥
 તંતંસદ્ગુત્યરહસિસેવિષ્યન્તિમુદાન્વિતાઃ ॥ ૯
 ભૂમિરલ્પફલાનિત્યંદુગ્ધહીનાશ્ચધેનવઃ ॥
 મવિષ્યન્તિકલૌપાસેવેદવિક્રયિણોનરાઃ ॥ ૧૦
 કુમારત્વેપિનારીણાંરજોદર્શનમેષ્યતિ ॥
 સપ્તમેવાષ્ટમેવર્ષેગર્ભઃસ્ત્રીષુમવિષ્યતિ ॥ ૧૧
 અનુરાગંકરિષ્યન્તિપિશુનેષુમહીભુજઃ ॥
 સાધૂનર્થસ્યલોભેનદણ્ડયિષ્યન્તિચોદ્યતાઃ ॥ ૧૨
 બલિભિર્દુર્બલાગાઢંબાધ્યન્તેદારુણંકલૌ ॥
 પાદમેકંહિધર્મસ્યસત્યંયાસ્યતિસંક્ષયં ॥ ૧૩
 અગ્નિષ્ઠોમાદિકાઃસર્વાઃક્ષયંયાસ્યન્તિસત્તમાઃ ॥
 ઇતદ્વઃકથિતંસર્વમાહાત્મ્યંદારુણંકલેઃ ॥ ૧૪
 કુરુક્ષેત્રેપ્રભાસેચશ્રીમાલેશ્રીસ્થલેડર્બદે ॥
 વારાણસ્યાંગયાયાંચદ્વારિકાયાંચપુષ્કરે ॥ ૧૫
 ગઢ્ગાયમુનયોર્મધ્યેશ્રીશૈલેચહિમાચલે ॥
 તટેરેવાસરસ્વસોર્ગોદાવર્યાશ્રમેદ્વિજાઃ ॥ ૧૬
 ઇષુષોઢશતીર્થેષુપ્રવેશોનકલેઃકચિત્ ॥
 તત્રતત્રચગન્તવ્યંતસ્માત્તીર્થેતયાસુરૈઃ ॥ ૧૭

અહા! જોડ્યા કે દ્વાપરયુગને અંતે ભયંકર અને યુગોમાં અધમ એવા
 કળિયુગ થશે. તથા તેમાં મનુષ્યો કોઈ રીતે પણ દેવને સેવશે નહિ. ૫.
 વર્ણોને આહ્વાણ જેમાં શ્રેષ્ઠ છે એવા ગણશે નહિ, સ્ત્રીઓ ધર્મથી પતિઓને
 સેવશે નહિ. પુત્ર પિતાને સેવશે નહિ. અને માણસો સાસુસસરાના કેવાથી
 આપને માને તથા પિતાને તજી દેશે અને તે કળયુગ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે અ-
 ગ્નિહોત્ર પાપમાલ થશે. ૬. ૭. અને ધનના લોભે કરી સ્ત્રીઓ પતિનો તથા
 રાજ્યના લોભે કરી ચાકર અને કારભારી વીગેરે સ્વામિનો ધાતુ કરાવશે. ૮.
 અને જેજે પૈસાદાર જુવાન નર સ્ત્રીઓના મનમાં આવશે તેને તે એકાંતમાં
 મળી હર્ષયુક્ત થઈ સેવશે. ૯. જ્યારે કલિયુગ આવશે ત્યારે પૃથ્વી થોડાં

ફલવાળી, ગાયો દુધ વોણી, અને બ્રાહ્મણોવેદને વેચનારા થશે. ૧૦. અને કુમારપણામાં પણ સ્ત્રીઓને અટકાવ આવશે તથા સાતમા અથવા આઠમા વર્ષમાં તેઓ વિષે ગર્ભ રહેશે. ૧૧. અને રાજાઓ દુર્જનો વિષે પ્રીતિ કરશે તથા ઉદમવાળા થઇ અર્થના લોભે કરી સારાઓને દંડ દેશે. ૧૨. ભયંકર કલિયુગમાં બલવાન પુરૂષો નિર્બલ પુરૂષોને અતિ પીડશે અને સત્યરૂપ એવો ધર્મનો એક પગ પણ ક્ષય પામશે. ૧૩. હે શ્રેષ્ઠ મુનિઓ અગ્નિષ્ટોમ આદિ સર્વ ક્રિયાઓ નાશ પામશે. આ કલિયુગનું ભયંકર એવું સર્વ મહાત્મ્ય મેં તમને કહ્યું. ૧૪. હે બ્રાહ્મણો કુરૂક્ષેત્ર, પ્રભાસ, શ્રીમાલ, અર્ધુદ, કાશી, ગયા, ઠારકાં, પુષ્કર, ગંગાયમુનાનો નદીનો કાંઠો, અને ગોદાવરી નદીનો આશ્રમ, આ સોળ તીર્થો વિષે ક્યાંઈપણ કલિયુગનો પ્રવેશ નથી માટે તેને તીર્થ વિષે દેવ તથા મનુષ્યોએ જવું. ૧૫. ૧૬. ૧૭.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्याकर्ण्यमुनिश्रेष्ठाब्रह्मणांवाक्यमुत्तमं ॥

स्वस्वस्थानंययुःसर्वेकलिशङ्कितचेतसः ॥ १८

अथलोकास्त्रયોરાજन्श्रीमालंक्षेत्रमाययुः ॥

वृद्धब्राह्मणरूपेणदेवदेवमतोषयन् ॥ १९

तेषांतपोभिरत्युग्रैःस्नानदानैश्चपुष्कलैः ॥

जपैर्होमैश्चनૈવેદ્યैઃપ્રત્યક્ષોભૂન્મહેશ્વરઃ ॥ ૨૦

उदतिष्ठन्महालिङ्गंतेषामग्रेतપસ્યતાં ॥

अथतान्પ્રणતાન્દેવોમધુરાક્ષરમब्रवीत् ॥ ૨૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે આ રીતે બ્રહ્માનું ઉત્તમ વચન સાંભળી કલિયુગથી શંકિત ચિત્તવાળા સર્વ શ્રેષ્ઠ મુનિઓ પોતપોતાનાં સ્થાન પ્રત્યે ગયા. ૧૮. પછી હે રાજા ત્રણલોક (ભૂર્ભુવ. ૨૫.) શ્રીમાલક્ષેત્ર પ્રત્યે આવ્યા અને વૃદ્ધ બ્રાહ્મણના રૂપવડે શંકરને પ્રસન્ન કર્યા. ૧૯. તેઓનાં અતિ ઉચ્ચ તપવડે અને ધણું સ્નાન, દાન, જપ, હોમ તથા નૈવેદ્યવડે શંકરપ્રત્યક્ષ થયા. ૨૦. અને તેઓ તપ કરતા હતા તેની પાસે મોટું લિંગ ઉત્પન્ન થયું, ત્યારે તેને પ્રણામ કરતા એવા ત્રણલોક પ્રત્યે શંકર મધુર અક્ષરવાળું વચન બોલ્યા. ૨૧.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

વરંવૃણુતહેલોકાયદર્થંતપ્યતેતપઃ ॥

દાસ્યામિનાત્રસન્દહોયઘપિસ્યાત્સુદુર્લભમ્ ॥ ૨૨

શંકરબોલ્યા કે હે લોકો જે વરદાન માટે તમે તપ કરો છો તે વરદાન મારે
જો કે અતિ દુર્લભ વરદાન હશે તોપણ હું આપીશ એમાં સંદેહ નથી. ૨૨.

॥ લોકા ડુચુઃ ॥

અત્રત્વયાનિવસ્તવ્યંલિઙ્ગેશઙ્કુરસર્વદા ॥

અસ્માકંપ્રીતયેદેવમક્તાનામભયાયચ ॥ ૨૩

કલિકાલેનિવત્સ્યન્તિયેનરાસ્તવસાન્નિધૌ ॥

અસ્પૃશ્યાઃકલિકાલેનસન્તુતેત્વદનુગ્રહાત્ ॥ ૨૪

લોકો બોલ્યા કે હે શંકરદેવ તમારે હમેશાં અમારી પ્રીતિ માટે અને
ભક્તોના બાય નિવારણ માટે આર્હિ વસવું. ૨૩. અને જે જનો કલિકાલમાં
તમારી સમીપમાં વસે તેઓ તમારા અનુગ્રહથી કલિકાલે સ્પર્શ ન કરી
શકાય તેવા થાઓ. ૨૪.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

સદાહમત્રવત્સ્યામિયુષ્માકંપ્રાતિયેશ્વર ॥

અભયંચપ્રદાસ્યામિકલિકાલાદુપેયુષાં ॥ ૨૫

ત્રિભિરાધિતંત્રલોકૈર્લિઙ્ગમેતદભૂદ્ભુવિ ॥

તેનૈવભૂભુવઃસ્વેતિનામ્નાસ્ત્યાતંભવિષ્યતિ ॥ ૨૬

દેવના દેવ શિવ બોલ્યા કે તમારી પ્રીતિમાટે જરૂર હું હમેશાં આર્હિ
વસિશ અને કલિકાલથી મારી સમીપ આવેલાઓને અભય આપીશ. ૨૫.
તમે ત્રણ લોકોએ આરાધના ન કરી એથી પૃથ્વીમાં આ ,લિંગ ઉત્પન્ન થયું
માટે ભૂર્ભુવઃસ્વ એ નામે પ્રખ્યાત થશે. ૨૬.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इत्युक्त्वावचनं राजन्विष्टपानां त्रिलोचनः ॥
 बभूवादर्शनं देवः स समीपात्प्रदीपवत् ॥ २७
 ततः प्रभृति तल्लिङ्गं भूर्भुवः स्वेति विश्रुतं ॥
 कृतिनो येन मस्यन्ति न तेषां नरकाद्भयं ॥ २८
 शुक्लमार्गचतुर्दશ्यां भक्त्या बिल्वदलैरपि ॥
 भूर्भुवः स्वार्चनं कुर्वन्नरोगर्भेन जायते ॥ २९
 तन्न रोहीतका वृक्षादृश्यन्ते व्यापि सर्वतः ॥
 फलैरास्वादितैर्येषां क्षયोनश्यति तत्ક્ષणात् ॥ ३०
 माहात्म્યं भूर्भुवः स्वस्य यद्દશ્રુણુયાન્નરः ॥
 માસમેકંકલિસ્તસ્ય નપાર્શ્વમુપસર્પ્પતિ ॥ ૩૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હે રાજા આ પ્રમાણે લોકોની સમીપ વચન કહી
 શંકરદેવ દીવાનીપેઠે અદર્શ થયા. ૨૭. ત્યારથી માંડી તે લિંગ ભૂર્ભુવઃસ્વ એ
 રીતે પ્રસિદ્ધ થયું. અને જે પુરુષો તેને નમશે તે ભાગ્યવાન ગણાશે તે
 તેઓને નરકથી ભય થશે નહિ. ૨૮. માગશર માસની અઠવાળી ચૌદશને
 દિવસે ભક્તિથી બિલ્વપત્રો વડે પણ જે ભૂર્ભુવઃસ્વ નામના શિવલિંગનું પૂજન
 કરશે તે નર ગર્ભવાસી થતો નથી. ૨૯. ત્યાં આજપણ રોહીતક (બિલ્વ)
 નામનાં વૃક્ષો ચોતરફ દેખાય છે તે જેઓનાં ઇજોનો સ્વાદ લેવાથી તેજ
 ક્ષણે ક્ષયરોગ નાશ પામેછે. ૩૦. જે માણસ ભૂર્ભુવઃસ્વ તીર્થનું આ મહા-
 ત્મ્ય સાંભળે છે તેની ખાસે એક માસ સુધી કલિયુગ જતો નથી. ૩૧.

इति श्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
 विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये भूर्भुवः स्वेश्वर माहात्म्यं
 नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

આ રીતે શ્રી સ્કંદપુરાણની એકાશી હજાર શ્લોકોની સંહિતાના બ્રાહ્મ
 વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્ય વિષે ભૂર્ભુવઃસ્વેશ્વર માહાત્મ્ય
 એવે નામે ઇવિસમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૨૬.

॥ અથ સપ્તવિંશોઘ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૨૭ મો.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ભરદ્વાજાશ્રમંગચ્છેત્સર્વપાપપ્રણાશનં ॥

બન્ધુદેવીતિવિચ્છિન્નાયત્રાસ્તિભુવનેશ્વરી ॥ ૧

યાદૃષ્ટમાનવોભૂકૃત્યાભારદ્વાજાશ્રમેનૃપ ॥

આત્મનોબન્ધુહીનત્વંનકદાચનપશ્યતિ ॥ ૨

કેતકીશ્રવણાજ્ઞાતાશ્રવન્તીનામયાનદી ॥

યત્રપાદપમૂલાનિમુનિકન્યેવસિજ્જતિ ॥ ૩

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે પછી જ્યાં બંધુ દેવી એ રીતે વિખ્યાતિ પામેલાં
ભુવનેશ્વરી દેવી છે એવા અને સર્વ પાપને નાશ પમાડનારા એવા ભારદ્વા-
જના આશ્રમ પ્રત્યે જવું. ૧. હે રાજા ભરદ્વાજના આશ્રમમાં તે દેવીનું દ-
ર્શન જે માણસ કરે તે આત્માને (પોતાને) બંધુરહિત થએલો ક્યારે પણ
જોશે નહીં. ૨. જે આશ્રમવિષે કેતકીના શ્રવણથી ઉત્પન્ન થયેલી શ્રવન્તી
નામે નદી વૃક્ષોનાં મૂળને મુનિકન્યાની પેઠે પાણી રેડેછે. ૩.

॥ રાજોવાચ ॥

ભરદ્વાજાશ્રમેતત્રબન્ધુદેવીયથાભવત્ ॥

તથાકથયમેસર્વયઘસ્તિકરુણામયિ ॥ ૪

રાજા બોલ્યા કે તે ભરદ્વાજના આશ્રમવિષે જે પ્રમાણે બંધુ દેવી
પ્રકટ થયાં તે જો મારા ઉપર તમારી કૃપા હોય તો મને સઘળું કહો. ૪.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

પુરાસીત્પૃથિવીપાલશ્રીમાલેશુભલક્ષણઃ ॥

બ્રાહ્મણઃકુણ્ડપાનામકામશાસ્ત્રવિચક્ષણઃ ॥ ૫

દેવતાતિથિભૃત્યાનાંબન્ધૂનાંચદિવાનિશં ॥

કરોતિવિવિધાંપૂજાંભોજનાચ્છાદનાદિભિઃ ॥૬

અથાતિથ્યપરસ્યાસ્યકુण्डपोगृहमेधिनः ॥

મન્ત્રોપધિવિધાનજોદ્વિજઃકશ્ચિદુપાયયૌ ॥૭

સતેનાભ્યર્થિતોરાજન્ભોજનાયમહામનાઃ ॥

શુચિઃસ્નાત્વાપિતૃન્દેવાંસ્તર્પયિત્વાયથાવિધિ ॥૮

તંદ્વિજંભોજયામાસકુण्डपाःपाकविस्तरैः ॥

દેશાન્તરવિહારીસમુકૃત્વાન્નમૃષ્ટમુત્તમં ॥૯

इदमाहमुदायुक्तःक्षणविश्रम्यकुण्डपां ॥૧૦

વસિષ્ઠ યોગ્યો કે હે રાજા પૂર્વે શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં શુભ લક્ષણ વાળો અને કામ શાસ્ત્રમાં કુશલ કુંડપા નામે બ્રાહ્મણ હતો. ૫. અને તે દિવસ રાત્રિ દેવતા, અતિથિ, દાસ અને બંધુઓની પૂજન ભોજન અને વસ્ત્ર આદિ વડે કરતો હતો. ૬. પછી અતિથિપણમાં તત્પર થએલા એ કુંડપા નામના ગૃહસ્થની પાસે મંત્ર ઔપધનિ વિધિને બાણનારો કોઈ બ્રાહ્મણ આવ્યો. ૭. હે રાજા, નાહી, દેવ તથા પિતૃનું વિધિ પ્રમાણે તર્પણ કરી, તે કુંડપા બ્રાહ્મણે મોટા મનવાળા તથા પવિત્ર એવા આવેલા બ્રાહ્મણને ભોજન માટે પ્રાર્થના કરી. ૮. અને તે બ્રાહ્મણને ગુદી ગુદી રસોઈ વડે કુંડપા બ્રાહ્મણે જમાડ્યો અને દેશાંતર વિષે ફરનારો તે બ્રાહ્મણ શુદ્ધ અને ઉત્તમ એવું અન્ન જમી ક્ષણવાર વિસામો ખાઈ હર્ષ પામેલો આ વચન કુંડપાને કહેવા લાગ્યો. ૯-૧૦.

॥ દ્વિજઉવાચ ॥

તુષ્ટસ્તવાનયામત્તયાવિધિર્પૂર્વદ્વિજોત્તમ ॥

ગન્તુકામોસ્મિતદ્બ્રૂહિકિંકરોમિપ્રિયંતવ ॥૧૧

બ્રાહ્મણ યોગ્યો હે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ વિધિ પૂર્વક તમારી આ ભક્તિ વડે પ્રસન્ન થએલો હું જવાને ઈચ્છું છું. માટે તમારું શું પ્રિય કંઈ તે કહો. ૧૧.

॥ કુण्डपोवाच ॥

શ્રુતમસ્તિમયાપૂર્વેવિપ્રસિદ્ધાત્કુતશ્ચન ॥

અસ્તિસૌગાન્ધિકસ્યાદ્રેઃપૂર્વસ્યાંવિવરોમહાન્ ॥૧૨
 ગમ્યતેતસ્યમાર્ગેનાગલોકંપ્રતિપ્રભો ॥
 તત્રાર્દ્રપથૈવાસ્તિકુટ્ટિમંહેમનિર્મિતં ॥૧૩
 યુક્તંવિદ્રુમસોપાનૈર્વ્યોમોલ્લેખિશિરોઘૃહં ॥
 હંસપારાપૈતર્જુણમન્કોકિલનાદિતં ॥૧૪
 સારિકાશુકસંલાપૈઃસર્વતોદત્તકૌતુકં ॥૧૫
 તસ્મિન્નિષુમતીનામનાગકન્યામનોરમા ॥
 રૂપેણાપ્રતિમાલોકેરતિઃસાક્ષાદિવસ્થિતા ॥૧૬
 નિજાનુરૂપંપુરૂષંચિન્તયન્તીવસાહુના ॥
 અધ્યાસ્તેતદ્ઘૃહંરમ્યંસર્વભિરભિસોવિતા ॥૧૭
 લોલાનામસર્વોત્તમસ્યાઃસદાપ્રીતિવિવર્દિની ॥
 વિવરદ્વારમાસાચનિત્યંબ્રૂતેનિશામુખે ॥૧૮
 અસ્તિવિદ્યાકલાપજ્ઞઃકશ્ચિદસ્મિન્મહીતલે ॥
 કથયેચ્ચઃસર્વોપશ્રંસચતાંકામયેદિતિ ॥૧૯
 તતોનાનાદીગન્તેભ્યસ્તત્રાગત્યકલાવિદઃ ॥
 લોલયાનીયમાનાસ્તુસર્વોત્તમોર્વિલંપ્રતિ ॥૨૦
 લોચનાભ્યામપશ્યન્તોબહિરેવનિરાકૃતાઃ ॥
 અહમપ્યેકવેલંહિલિપ્સુસ્તાંનાગકન્યકાં ॥
 પ્રવિષ્ઠોલોલયાસાર્દ્રમન્થીભૂતોબહિષ્કૃતઃ ॥૨૧
 તદત્રયદિજાનાસિમન્ત્રંવાદ્વિજભેષજં ॥
 તદાચક્ષ્વસમસ્તંવૈયેનતત્રબ્રજામ્યહં ॥૨૨

કુંડપા ખાત્રણ બોલ્યો કે હે ખાત્રણ કોઈ પણ સિદ્ધ પુર-
 પ પાસેથી મેં પૂર્વે સાંભળેલું છે કે સૌગંધિક પર્વતની પૂર્વ દિ-
 શામાં મોટું બોંયરું છે. ૧૨. હે પ્રભુ તે બોંયરના માર્ગથી નાગલોક
 પ્રત્યે જવાય છે અને ત્યાં અર્ધ માર્ગમાં સુવર્ણ વડે નિર્માણ કરેલી (પાં-
 ઘેલી) ભૂમિ છે. ૧૩. અને તે પરવાળાનાં પગથીઆંજો વડે યુક્ત છે તથા
 તેનું ઉપલયું ધર આકાશને અડતું છે અને હંસ તથા પારેવાઓએ સેવેલું

અને મતકોકિલના શબ્દો વડે ગાજી રહેલું તેમ સારિકા અને પોપટના સંવાદથી ચોતરફ આશ્ચર્યને આપનારું છે. ૧૪-૧૫. તેમાં ધ્રુમતી નામે નાગ કન્યા રૂપથી મનને હરનારી, લોકમાં નિરૂપમ, સાક્ષાત રતિ રહેલી હોય તેવી, સખીઓએ સેવેલી, સુંદર અંગવાળી, પોતાને યોગ્ય પુરૂષને પામવા વિચારતી, તે રમણીય ઘરમાં રહેલી છે. ૧૬-૧૭. અને નિરંતર તેની પ્રીતિને વધારનારી લોલા નામે સખી ભોંયરાના બારણે પ્રદોષ વખતે જઈને “ આ મહીતલમાં કોઈ તેવો ધણી વિધાનો જાણનારો છે કે જે મારી સખીના પ્રત્નને કહે, અને તેને વરવા ઇચ્છે ” આ પ્રમાણે હમેશાં કહે છે. ૧૮-૧૯. પછી નોખી નોખી દિશાઓના અંતભાગોમાંથી કળાને જાણનારાઓ ત્યાં આવ્યા અને સખી વાસ્તે તેઓને લોલા ભોંયરા પ્રત્યે લેઈ ગઈ પણ તેને નેત્રોથી ન જોઈ શકવાથી બહાર કાઢ્યા. હું પણ એક વખતે તે નાગ કન્યાને પામવાની ઇચ્છાથી લોલાની સ્પૃષ્ટે તેમાં પેઠો પણ અંધ સરખો થઈ જવાથી તેણે બહાર કાઢ્યો. ૨૦-૨૧. તે માટે હે બ્રાહ્મણુ જો આ વિષયમાં મંત્ર અથવા ઔષધને જાણતા હો તો તે સર્વ મને કહેા જેથી જરૂર હું ત્યાં જાઉં. ૨૨.

॥ દ્વિજઉવાચ ॥

અસ્ત્યુપાયોમયાદૃષ્ટસ્તસ્મિન્નિવરદર્શને ॥

સુપ્રભાવમનારુચેયમન્યસ્યાઝ્ઞનમુત્તમં ॥૨૩

બ્રહ્મનૃચેનાઙ્ગિજતેનેત્રેસર્વેતમસિપશ્યતિ ॥

ગતાસ્તત્રનપશ્યન્તિસર્વેયેત્વકલાવિદઃ ॥૨૪

સહેતુર્નાગકન્યાયામનુષ્યાદર્શનંસ્વલુ ॥૨૫

તદહંતેપ્રદાસ્યામિદિવ્યમઝ્ઞનમુત્તમં ॥

તસ્માદવહિતોવિપ્રસ્નાનંકૃત્વાશુચિર્ભવ ॥૨૬

અતિથિ બ્રાહ્મણુ બોલ્યો કે તે ભોંયરું જોવાનો ઉપાય મારો જાણેલો છે. મોટા મહિમાવાળું છાનું રાખવા યોગ્ય એક ઉત્તમ અંજન (આંજણુ) છે. ૨૩. કે જે અંજનથી આંજેલા નેત્રો અંધારામાં સધળું દેખેછે; અને જેઓ એ કળાને જાણનારા નથી, તેઓ તો દેખતા નથી. ૨૪. નાગકન્યાને મનુષ્યો દેખતાં નથી તે પણ એજ કારણછે. ૨૫. માટે હું તમને દિવ્ય ઉત્તમ અંજન આપીશ, માટે હે વિપ્ર સાવધ થઈ સ્નાન કરી પવિત્ર થા. ૨૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તચ્છૃત્વાસદ્વિજોરાજન્કુણ્ડપાણ્યતિથેર્વચઃ ॥
 તતઃસ્નાત્વાશુચિર્ભૂત્વાતસ્યાગ્રેસમુપાવિશત્ ॥૨૭
 ઉદાઘાટ્યનલિકામેકાંસદ્વિજોમન્ત્રવિત્તમઃ ॥
 નચમાત્રંસુદુઃપ્રાપ્યંતસ્મૈપ્રાદિશદઙ્ગનં ॥૨૮
 અથકુણ્ડપમામન્ત્રયચિરાત્પ્રાપ્તમનોરથં ॥
 પ્રક્ષિપ્યનલિકાંકુક્ષૌસજગામયથાસુખં ॥૨૯
 કુણ્ડપોપ્યથભૂપાલતસ્મિન્નેવશુભેહનિ ॥
 યયૌસૌગન્ધિકંશૈલંયત્રાસ્તેવિવરોમહાન્ ॥૩૦
 કૃતાલઙ્કરણઃશ્રીમાન્ચારૂચન્દનચર્ચિતઃ ॥
 ગન્ધાઢ્યાંસ્રજમાવિશ્રત્તસ્થૌતત્રનિશામુખે ॥૩૧
 તતઃપરિમલોદ્ગારીબિલાત્પ્રાવર્તતાનિલઃ ॥
 લોલાતદનુલોલાક્ષીપ્રાદ્રુર્ભૂતાવચોબ્રવીત્ ॥૩૨

વસિષ્ઠ બોલ્યાકે હે રાજા અતિથિનું તે વચન સાંભળી પછી તે બ્રા-
 હ્મણ નાહી પવિત્ર થઈ તેની આગળ બેઠો. ૨૭. ત્યારે અતિમંત્ર બ્રહ્મણનારા
 તે બ્રાહ્મણે એક નલિકા (ભુંગળી) ઉઘાડી, અતિ દુઃખે પમાય એવું નખ-
 માત્ર અંજન તેને આપ્યું. ૨૮. પછી ઘણું કાળે મનોરથને પામેલા કુંડપની
 આગ્રા લઈ નલિકાને (ભુંગળીને) કાખમાં નાંખી તે સુખેથી ચાલતો થયો.
 ૨૯. હે રાજા કુંડપાબ્રાહ્મણ પણ તેજ શુભ દિવસે જ્યાં મોટું ભોંયર હતું,
 તે સૌગન્ધિક પર્વત પ્રત્યે ગયો. ૩૦. અને ત્યાં પ્રદોષ વખતે શ્રીમાન અલં-
 કાર ધારણ કરી સુંદર ચંદનની અર્ચા (લેપ) કરી તથા સુગંધ યુક્ત માલા
 ધારણ કરી ઉભો રહ્યો. ૩૧. પછી પરીમલ આપનારો વાયુ ભોંયરામાંથી
 પ્રવૃત્ત થયો, તેની પાછળ પ્રકટ થએલી ચંચલ નેત્રાવાળી લોલા આવું
 વચન બોલી. ૩૨.

॥ લોલોવાચ ॥

અસ્તિવિદ્યાકલાપજ્ઞઃકશ્ચિદસ્મિન્મહીતલે ॥
 કથયેદ્યઃસર્સ્વીપ્રશ્નંસચતાંકામયેદિતિ ॥૩૩

લોલા બોલી કે આ પૃથ્વીમાં કોઇ તેવો વિદ્યાઓનો જાણનારો છે,
કે જે મારી સખીના પ્રશ્નને કહે, અને તેને ઇચ્છે? ૩૩.

॥ કુન્ડપાઝવાચ ॥

અહમસ્મિવિશાલાક્ષિદ્વિજઃશ્રીમાલસંશ્રયઃ ॥

કથયિષ્યેસસ્વીપ્રશ્નકામયિષ્યામિતામથ ॥૩૪

કુંડપા બોલ્યો કે હું વિશાલ નેત્રવાળી હું શ્રીમાલક્ષેત્રમાં વસનારો
આજણુ તારી સખીના પ્રશ્નને દહિશ, અને તેને ઇચ્છિશ. ૩૪.

॥ વસિષ્ઠઝવાચ ॥

તતઃસ્મિતમુખીલોલાલોલાક્ષીહંસગામિની ॥

તંધૃત્વાદક્ષિણેપાળૌપ્રવિવેશરસાતલં ॥૩૫

ગચ્છન્નેવદ્વિજોવિદ્વાનઞ્જનાઞ્જિજતલોચનઃ ॥

સર્વસવ્યક્તમદ્રાક્ષીત્પાણાવામલકંયથા ॥૩૬

તમાપતન્તવિજ્ઞાયદ્વિજેન્દ્રંલોલયાસહ ॥

પ્રત્યુત્થાનધિયાસુભ્રૂરમ્યગાદ્રચિતાઞ્જજલિઃ ॥૩૭

સાદૃશ્યસર્વતોદૃષ્ટિચારયન્તાંદ્વિજોત્તમં ॥

વિસ્મિતાભૂન્મહીપાલહર્ષાદિદમવોચત ॥૩૮

વસિષ્ઠ બોલ્યો કે તે પછી કંઈક હસતા મુખવાળી, ચંચલ નેત્રવા-
ળી, અને હંસ પેડે ચાલનારી લોલા તે આજણુને જમણો હાથ ઝાલી રસા-
તલ પ્રત્યે લઇ ગઇ. ૩૫. રસાતલમાં જનારા તે વિદ્વાન આજણુ આંજણુ-
થી નેત્ર આંજ્યાને લીધે જે રીતે હાથમાં રહેલાં આંખાને જુએ, તે રી-
તે બધું સ્પષ્ટ દીઠું. ૩૬. લોલાની સાથે તે ઉત્તમ આજણુને આવતો જાણી
સામુ ઉભું થઇ જવાની બુદ્ધિ સુંદર ઝૂકુટિવાળી નાગકન્યા બે હાથ જો-
ડી સામી ગઇ. ૩૭. અને હું રાજા તે ઉત્તમ આજણુને સર્વ તરફ દૃષ્ટિ
ફેરવતો જોઇ તે કન્યા વિસ્મય પામી અને હર્ષથી આ વચન બોલી. ૩૮.

॥ ઇષુમત્યુવાચ ॥

સ્વાગતંતોદ્વિજશ્રેષ્ઠસર્વાવિદ્યાવિશારદ ॥

ઇદંસૌધામિમાઃસરવ્યસ્તવસર્વેનસંશયઃ ॥૩૯

ઇષુમતી બોલી કે, હે સર્વ વિદ્યામાં કુશલ ઉત્તમ બ્રાહ્મણુ ! બલે તમે આવ્યા. આ મેહેલ અને આ સખીઓ એ સર્વ તમારૂં છે એમાં સંશય નથી. ૩૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રાવ્યંમાણઃસમંધુરમિતિવાક્યંસુમધ્યયા ॥

સદનંપ્રાવિશત્તસ્યાવિન્ધ્યાદિદ્રામિવકુઞ્જરઃ ॥૪૦

દદૃશેનાગકન્યાયાસ્તેનસખ્યોમદાલસાઃ ॥

મૌલૌફણિધરાઃસર્વાશ્વારુકોટીરકુણ્ડલાઃ ॥૪૧

તપ્તકાઞ્ચનગૌરાદ્ગ્ન્યોમદામણિવિભૂષિતાઃ ॥

નાનાલઙ્કૃતિશોભાદયાઃસ્મરસ્યાપિમનોહરાઃ ॥૪૨

પીવરોચ્ચકુચાભોગવિસ્ફુરન્ત્યોમણિસ્રજઃ ॥

સુમેરુશિખરોત્સદ્ગેગદ્ગુધારાઈવાવભુઃ ॥૪૩

તાભિરભ્યર્ચ્યમાનોસૌચારુસોપાનપદ્મર્તી ॥

ક્રાન્ત્વામણિમયંપીઠંકુટ્ટિમેસમુપાવિશત્ ॥૪૪

દિવ્યગન્ધોદકસ્નાનૈર્દિવ્યગન્ધાનુલેપનૈઃ ॥

દિવ્યાલઙ્કૃતવાસોભિસ્તાભિઃસમ્ભૂષિતોદ્વિજઃ ॥૪૫

અનદ્ગુતરલાપાઙ્ગીલીલાલલિતલોચના ॥

તમુવાચદ્વિજશ્રેષ્ઠરાજન્નિષુમતીવિચઃ ॥૪૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે મધુર વચન તે બ્રાહ્મણુને સુંદર મધ્ય ભાગવાળી સ્ત્રીએ સંભળાવ્યું ત્યારે જેમ હાથી વિંધ્યાચલ પ્રત્યે પેસે તેમ તે તેના મેહેલ પ્રત્યે પેડે. ૪૦. અને તેણે મદદા આલસ્યવાળી, મુકુટમાં મણિ રાખ-

નારી સુંદર મુકુટ અને કુંડલવાળી, તપેલાં સૂવર્ણની સમાન ગાર અંગવાળી મહામણિઓથી શોભિત નોખાં નોખાં ઘરેણાંઓથી કાંતિવાળી, અને કામ-દેવનાં પણ મનને હરનારી, નાગકન્યાની સર્વ સખીઓ દીઠી. તેઓનાં સ્ફૂલ તથા ગિર્યાદવાળાં સ્તનોનો પૂર્ણતાથી શોભી રહેલી મણિ માલાઓ મેરૂ પ-વતનાં શિખરના મધ્ય ભાગમાં રહેલી ગંગાનદીની ધારાઓની પેઠે શોભતી હતી. ૪૧. ૪૨. ૪૩. તે સર્વ સખીઓએ સેવેલા એ આહ્વાણ મણિથી ગાં-ધેલી ભૂમિવિષે સુંદર પગથીયાઓની પંકિત ઉપર ચંડી મણિમય આસનને ઢળાવી બેઠો. ૪૪. ભારે તે આહ્વાણને તે સ્ત્રીઓએ દિવ્ય ગંધવાળાં જ્વલનાં સ્નાનથી, દિવ્ય ગંધવાળા લેપોથી અને દિવ્ય તથા મુશોભિત વસ્ત્રોથી શણ-ગાર્યો. ૪૫. હે રાજા કામદેવથી ચંચલ કટાક્ષવાળી લીલાવંતે શોભિત જેનાં નેત્રોએ એવી ઇષુમતી તે શ્રેષ્ઠ આહ્વાણપ્રત્યે આ રીતે વચન બોલી. ૪૬.

॥ ઇષુમત્યુવાચ ॥

દર્શનીયાયુવાનોત્રબ્રાહ્મણાઃક્ષત્રિયાવિશઃ ॥

મદર્થશતશઃપ્રાપ્તાનતેલેભેસમીહિતં ॥૪૭

ઇષુમતી બોલીકે, મારે માટે અહિં જોવા લાયક યુવાન બ્રાહ્મણો ક્ષત્રીઓ અને વૈશ્યો વણી વાર આવ્યા હતા, પણ તેઓ ઇચ્છિતને પામ્યા નહિ. ૪૭.

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

પ્રશસ્તવચકોરાક્ષિનયૈબુદ્ધિરેનૈરઃ ॥

ત્વદવાસિઃકથંતેષાંસ્યાતશૂદ્રસ્યશ્રુતેરિવ ॥૪૮

બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, હે ચંદ્રાર નેત્રવાળી ! જે પુરૂષો તમારા પ્રશ્નને નથી જાણતા તેઓને તમારી પ્રાપ્તિ શરૂને જેમ શ્રુતિની પ્રાપ્તિ નથી થતી તેમ ક્યારેથી થાય. ૪૮.

॥ ઇષુમત્યુવાચ ॥

નિઃક્રાન્તાઃસર્વવિદ્યાસુસર્વમર્હીન્તવૌદ્વિજાઃ ॥

અતસ્ત્વમુચ્યસેવિદ્વાન્પ્રશ્નમેનંસુર્લભમ્ ॥૪૯

સર્વ વિદ્યા વિષે ખર પામેલા બ્રાહ્મણોને સર્વ યોગ્ય છે, એ માટે
અતિ દુર્લભ પ્રશ્નને બાણનારા તમેછો તેથી આ તમને પુછું. ૪૯.

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

સુધગેત્વંકલાશ્રામંસકલંવેત્તિતત્ત્વતઃ ॥

બ્રૂહિપ્રશ્નંયથામીઠુંપ્રદક્ષ્યામિયથામતિઃ ॥૫૦

બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, હું સુંદર બોલ્યવાળી સ્ત્રી ! તું સધળી કળાઓને
તત્ત્વથી બાણે છે, માટે ઈચ્છા પ્રમાણે પ્રશ્ન કહે ? હું બુદ્ધિપ્રમાણે
કહીશ. ૫૦.

॥ ઇષુમત્યુવાચ ॥

ચામીકરમિદંલોકેદાહનાંગાત્રભૂષણં ॥

કથમુત્પદ્યતેવિપતન્મેબ્રૂહિબુધોસિચેત ॥૫૧

ઇષુમતી બોલી કે, હું વિપ્ર ! પ્રાણિઓનાં શરીરને શોભાવનારૂં આ
સુવર્ણ લોકનાં કેવી રીતે પેદા થાયછે, તે બાણુતા હો તો કહે. ૫૧.

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

દેવાનાંવૈનતંયેનપુરાપીયૂપહેતવે ॥

કિલરૌદ્રમભૂદ્યુદ્ધમેરોઃશિશ્વરસીમનિ ॥૫૨

તદાચજ્જુપુટાઘાતૈઃકદ્રુભિઃફણિચિદ્વિષઃ ॥

આર્તાન્નિદિવૌકસોવીક્ષ્યમુમોચકુલિશંઘરિઃ ॥૫૩

વામપક્ષેપપાતાસ્યવજ્રંતદ્ગિરિદારૂણમ્ ॥

તેનૈકંપિચ્છમાક્ષિપ્તંગગનાદ્ગલિતંભુવિ ॥૫૪

તેનચામીકરંજાતંસર્વસ્યાપ્યહ્નુભૂષણમ્ ॥

પુનર્બ્રૂહિસરોજાક્ષિયત્તેમનસિદુર્વિદં ॥૫૫

બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, પૂર્વે અમૃતનાં કારણથી મેં પર્વતના શિખરનાં

સીમાડામાંજ દેવતાઓનું ગરુડની સાથે ભયંકર શુદ્ધ થયું હતું. ૫૨. ત્યારે કપિસ વર્ણવાળા ગરુડના ચાંચરૂપી પુટના પ્રહારોવડે દેવતાઓને પીડા પામેલા જોઈ ઇંદ્રે વજ્ર ફેંક્યું. ૫૩. તે પર્વતના સરખું દારણ વજ્ર ગરુડની ડાબી પાંખ ઉપર પડ્યું, તેથી કપાઈ ગયેલું એક પીછું આકાશમાંથી પૃથ્વી ઉપર પડ્યું. ૫૪. તેથી સર્વનાં અંગોન શોભાવનારૂં સૂર્યનું થયું. હે કમલ સરખા નેત્રવાળી ! ફરીને પણ જે તમારા મનમાં દુઃખે જણાય એવું હોય તે કહો. ૫૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्याकर्ण्यद्विजेन्द्रस्यप्रभस्योत्तरमीप्सितं ॥

विस्मितेषुमतीबालाभूयःप्रष्टुंसमुद्यता ॥૫૬

विवक्ष्यन्तीमथोवीक्ष्यसखींविस्फुरिताधरां ॥

पतियोगेवयस्यायालुब्धालોलेदमप्रवीत् ॥૫૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે ઉત્તમ બ્રાહ્મણના પોતે ઇચ્છેલા પ્રશ્નના ઉત્તરને સાંભળી વિસ્મય પામેલી સોલ વર્ષની ઇષુમતી ફરીને પૂછવા તત્પર થઈ. ૫૬. ત્યારે કહેવાને ઇચ્છતી ફરકતા હોઠવાળી તેને જોઈ પોતાની સખી તે બ્રાહ્મણને પતિ તરીકે પસંદ કરે એમ ઇચ્છતી લોલા આ વચન બોલી. ૫૭.

॥ લોલોવાચ ॥

मातिशयीष्टवामोरूद्विजमेनंकलाविदं ॥

પતિત્વેવૃણુપર્યસ્તાયતઃકુપ્યન્તિવૈદ્વિજાઃ ॥૫૮

લોલા બોલી કે, હે સ્ત્રી ! આ કલાઓને જાણનારા બ્રાહ્મણને ઉદ્ધવન કર માં. અને પતિપણા વિષે ઇચ્છા કર, કારણ કે અવળા થએલા બ્રાહ્મણો જરૂર ક્રોધ કરે છે. ૫૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तवत्सांलोलायांहर्षादिषुमतीनृप ॥

પૂર્વાપ્પિતમનોભાવાવદુમેનેસસ્વવિચઃ ॥૬૯

મનોભિલિલિખિતેપુંસાંસ્ત્રિણાંલજ્જાજડમનઃ ॥

સસ્વીવચનસાપેક્ષંસર્વથૈવપ્રવર્તતે ॥૬૦

સમકાલમભૂતસ્યાઃસ્વેદઃસ્તમ્ભોથવેપથુઃ ॥

રાજનૃસર્વેષુગાત્રેષુતતોલોલાબ્રવીદ્વિજં ॥ ૬૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! આ રીતે લોલાએ કહ્યું ત્યારે પ્રથમથી મનનો ભાવ જોણે અર્પણ કરેલો છે, એવી ધણુમતીએ હર્ષથી સખીનું વચન માન્યું. ૫૯. મનથી લખેલા (ઇચ્છેલા) પુરૂષવિષે સ્ત્રીઓનું લ-
જ્જનથી મન જડ થાય છે, ને તે સખીનાં વચનની વાટ જોતુંજ સર્વ પ્રકારે વર્તે છે. ૬૦. તેથી તેજ વખતે તેનાં સર્વ અંગમાં પરસેવો સ્તંભ (જડતા) અને કંપ થયો, ત્યારે હે રાજા ! લોલા બ્રાહ્મણને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી. ૬૧.

॥ લોલોવાચ ॥

ઇયંપ્રિયસસ્વીકન્યાકંકોલસ્યફણામૃતઃ ॥

આત્માનંપ્રદદૌતુમ્યંપ્રક્ષાલ્યસ્વેદવારિભિઃ ॥૬૨

લોલા બોલી કે, હે બ્રાહ્મણ ! કંકોલ નામના નાગની કન્યા એવી આ મારી પ્રિય સખીએ પરસેવાનાં પાણીથી આત્માને સ્વચ્છ કરી તમને અર્પણ કરેલો છે. ૬૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તઃકુण्डपाविप्रोगृहीत्वादक्षिणेकरं ॥

ગાન્ધર્વેષવિવાહેનતદુદ્વાહવિધિવ્યધાત ॥૬૩

સસ્વીપરિવૃતાંબાલાંનાગકન્યાંમનોરમાં ॥

નિત્યંમનોડનુકુલાભિઃક્રીડાભિઃસડપાચસ્ત ॥૬૪

અનુરાગપરંચેતસ્તસ્યાસ્તસ્મિન્નદ્વિજોત્તમે ॥

પ્રાવર્તતમહીપાલરાગઃશુક્રપટેષયા ॥૬૫

આહતૈર્મુનિકન્યાભિર્ભોગૈર્વહુભિરન્વહમ્ ॥

પ્રીયમાણોદ્વિજોદેશિનકાલસ્યાત્વયોમહાન્ ॥૬૬

અથસસ્માસ્વન્ધૂનાંપુત્રાણાંમુહદાંતથા ॥

કદાચિદુપવિષ્ઠોસૌકુણ્ડપાદ્વિજમત્તમઃ ॥૬૭

તતોવાપ્પાપુલેનેત્રેવીક્ષ્યતસ્યાપ્રિયસ્યવૈ ॥

દુઃસ્વાદિપુમતીકાન્તમેકાન્તેમત્યુવાચાહ ॥૬૮

પસિદ્ધ બોલ્યા કે, આ રીતે કહેલા કુંડપા આત્મણે જમણા હાથમાં સ્ત્રીના હાથ ઝાલી ગાંધર્વ વિવાહથી તેનો વિવાહવિધિ કર્યો. ૬૩. પછી તે આત્મણુ નિરંતર તેનાં મનને જેમે એવી ડીંગણોથી (રમનોથી) સખીઓથી વિદાઓથી સોળ વર્ષની મનોહર નાગકન્યાને એનીવા લાગ્યો. ૬૪. તેથી હે રાજા પ્રીતિવિષે તત્પર એવું સ્ત્રીનું ચિત્ત તે ઉત્તમ આત્મણુમાં જે પ્રમાણે મોળાં લગણમાં રંગ લાગે તે પ્રમાણે પ્રવૃત્ત થયું. ૬૫. મુનિની કન્યાઓએ હવે આવેલા ઘણા પદાર્થોનાં સુખોથી નિરંતર પ્રસન્ન થતો આત્મણુ જતા મહાન્ કાળને બાણનો નહોતો. ૬૬. પછી આત્મણુમાં શ્રેષ્ઠ એ કુંડપા આત્મણુ કોઈ વખતે એકો હતો, ત્યાં બંધુ, પુત્રો અને સુહૃદ લોકોને સંભારવા લાગ્યો. ૬૭. ત્યારે તે પોતાના પ્રિયનાં નેત્રને આંસુઓથી આકુળ બોલ દુઃખથી ઇપુમતી પતિપ્રત્યે એકાંતમાં આ પ્રમાણે કહેવા લાગી. ૬૮.

॥ ઇપુમત્યુવાચ ॥

કિમર્થમાણનાથસ્યનેત્રયોરશ્રુવિન્દવઃ

નિરીક્ષ્યન્તેમયાકસ્માદ્દ્યન્તોમનોરુજઃ ॥૬૯

ઇમાઃસર્વયોમમપ્રાણાઃસૌંધૈતન્મનોરમસ્ ॥

તવસર્વદ્વિજશ્રેષ્ઠબ્રૂહિદુઃસ્વનિબન્ધનમ્ ॥૭૦

ઇપુમતી બોલી કે, શા માટે પ્રાણનાથના નેત્રોમાં આંસુનાં ડીંગણો છે ? અને મૂતની પીડાને વધારનારાં મારે શા માટે બેઠાં પડે છે ? ૬૯. આ મારી સખીઓ, આ પ્રાણુ અને આ મનોહર મેહેલ એ સર્વ તમારું છે, મારે હે શ્રેષ્ઠ આત્મણુ ! દુઃખનું કાનણ કહો. ૭૦.

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

રમ્ભોરુરમમાણસ્યત્વયામહાચિરંમમ ॥

પ્રવૃત્તિર્જાતુર્બન્ધુનાંનયાતિશ્રુતિમોચરે ॥૭૧॥

ગન્તુમિચ્છામિતદહંશ્રીમાલંદેવવત્સલં ॥

ત્વયાસહવિશાલાક્ષિસ્વજનોત્કળ્યાદ્રુતમ્ ॥૭૨॥

બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, હું કેળના સ્તંભ સરખા સાથળવાળી ! ધણે વખત તારી સાથે રમતાં મને થયે. તેમાં મારા સાંભળવામાં ક્યારે પણ બંધુઓની ખબર આવતી નથી. ૭૧. તે માટે હું વિશાલ નેત્રવાળી ! હું તમારી સાથે સ્વજનોવિષે કહેલાં હોવાને લીધે જલ્દી દેવતાને પ્રિય એવા શ્રીમાલપ્રત્યે જવા ઇચ્છું છું. ૭૨.

॥ નાગકન્યોવાચ ॥

एतावदेवकुरुतेदृदिशोकःपरंतव ॥

श्रीमालमागमिष्यामिभवान्ब्रजतृमाचिरम् ॥૭૩॥

નાગકન્યા બોલી કે, જે એટલા માટેજ તમારા હૃદયમાં શોક પરમ રુખ કરે છે, તો હું શ્રીમાલપ્રત્યે આવીશ; અને તમે જાઓ ને વાર લગાડોમાં. ૭૩.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्तःसमुदायुक्तःप्रिययानागकन्यया ॥

औषधालिप्तचरणोविवરાद्गन्तुमुद्यतः ॥૭૪॥

अथलोलप्रभृतयःसख्योबाष्पाविलेक्षणाः ॥

मुहुर्मुहुःपरिष्वज्यसखीमूचुःसगद्गदम् ॥૭૫॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે કહેલો હર્ષ પામેલો તે બ્રાહ્મણ પ્રિયા નાગકન્યાએ ઔષધથી ચરણમાં લેપ કર્યા પછી બોંયરામાંથી જવા તૈયાર થયો. ૭૪. એ પછી આંસુઓથી ડોળાએલાં નેત્રોવાળી લોલા જેમાં પ્રથમ છે એવી

સખીઓ વારંવાર મળી સખીપ્રત્યે મહમદ્ કંઠ સહિત વચન કહેવા લાગી. ૭૫.

॥ સરવ્યઝચુઃ ॥

શિવાસ્તેસન્તુપન્થાનઃસર્વિસાર્દેદ્વિજન્મના ॥

સ્મર્ત્તવ્યાવયમન્હાયત્વંહિનોજીવિતેશ્વરી ॥૭૬

સખીઓ બેલી કે, હે સખિ! તમારા માર્ગો બ્રાહ્મણની સાથે મુખને આપનારા થાઓ, અને અમને જરૂરી સંભાળજો. કારણ કે તમે અમારાં ઇવિતની ધણીઆણી છો. ૭૬.

॥ વસિષ્ઠઽવાચ ॥

ઇત્યુક્તાસાશ્રુવદનાંકુચ્છાત્કઙ્કોલકન્યકા ॥

સર્વપ્રતિનિવૃત્ત્યાશુનિર્યયૌવિવરાદ્વહિઃ ॥૭૭

સૌગન્ધિકંગિરિપૃષ્ઠેકૃત્વાસકુણ્ડપોદ્વિજઃ ॥

ભરદ્વાજાશ્રમંપ્રાપ્તઃશ્રવન્તીયત્રસાનદી ॥૭૮

અધ્યુવાસનિશામેકામિષુમત્યાન્વિતોનૃષ ॥

તતસ્તસ્યશયાનસ્યનિદ્રાપહૃતચેતસઃ ॥૭૯

બાલાબન્ધુવિયોગાર્ત્તાનિશીથેદુઃખિતાઽભવત્ ॥

ચિન્તયામાસકુત્રાહમપહાયસર્વજનં ॥૮૦

આગતામર્ત્યલોકેસ્મિન્સહાનેનદ્વિજન્મના ॥૮૧

વિનામાંપ્રિયસરવ્યસ્તાલોલાપ્રભૃતયાંવત ॥

નદૃતિકામભોગેષુલપ્સ્યન્તેશોકમાનસાઃ ॥૮૨

અહોવતમહદ્દુઃસ્વંવયસ્યાવિરહોમહાન્ ॥

યદયંમામનુપ્રાપ્યમન્થાતિગુડકાણ્ડવત્ ॥૮૩

ઇતિચિન્તયમાનાસાનિદ્રાવ્યવહિતેપ્રિયે ॥

રુદન્તીસ્વજનંબાલાકુરરીવેદમબ્રવીત્ ॥૮૪

નબન્ધુરિહમેનિત્યંનરલોકેસ્તકશ્ચન ॥

બન્ધુવર્ગવિહીનાયાસ્તત્કથંસુખમસ્તુમે ॥૮૬
 બાન્ધવાસ્ત્રાણમાર્ત્તાનાંબાન્ધવાપરમાગતિઃ ॥
 નબાન્ધવવિહીનાનાંસુખંસ્વર્ગેપિવિચ્યતે ॥૮૬
 મુહુર્મુહુરિદંવાક્યંજલપન્તીસાશ્રુલોચના ॥
 પર્યટદિપિનેરાત્રૌકઙ્ગુલકુલનન્દિની ॥૮૭
 તદાચતુર્દશીરાજન્માસસ્યાશ્વયુજસ્યચ ॥
 લોકેશ્રમતિમક્તેભ્યોદેવીબલિજિઘૃક્ષયા ॥૮૮
 તસ્યાવિલપિતંશ્રુત્વાસુદૃશઃકરૂણંબહુ ॥
 કૃપયાપરયાદેવીપ્રત્યક્ષાઽભૂન્મહેશ્વરી ॥૮૯
 વિમાનવરમારૂઢાદિવ્યમાલાનુલેપના ॥
 ચામરૈર્વૉજ્યમાનાચપરિતોપ્સરસાંગૈઃ ૯૦
 તેજોભિસ્તિમિરસ્તોમમુલ્ક્ષિપન્તીમહાનિશિ ॥
 બદ્ધકોટીરશોભાઢયાકુણ્ડલાઙ્ગુદધારિણી ॥૯૧
 સૃજંમણિમયીંકણ્ઠેદધાનાચારુહાસિની ॥
 આકાશાદાશ્રમંપ્રાપ્યનાગકન્યામુવાચતાં ॥૯૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે સખીઓએ કહેવાથી દુઃખેથી આંસુવાળા, મુખવાળા કુંડલાનાગની કન્યા સખીઓ પાછી વળી ત્યારે જલ્દી ભોંયરામાંથી બહાર નીકળી. ૭૭. સૌગંધિ પર્વતને પાછળ કરી તે કુંડપા આભણ બ્યાં શ્રવંતી નદી છે, ત્યાં ભરદ્વાજ મુનિના આશ્રમપ્રત્યે પ્રાપ્ત થયો. ૭૮. અતે હે રાજા ! ઇષુમતી સહિત એક રાત્રિ ત્યાં રહ્યો. પછી તે બ્યારે નિદ્રાથી હરાએલ ચિતવાળો સુતો હતો, ત્યારે અધરાત્રિ વખતે બંધુના વિયોગથી ખીડા પામેલી બાળા દુઃખી થઈ; અતે વિચારવા લાગી કે, હું સખીજનને તથા આ આભણ સાથે મનુષ્યલોકમાં ક્યાં આવીશું. ૭૯. ૮૦ ૮૧. હાય મારાવિના લોલાઆદિ પ્રિય સખીઓ શોકવાળાં મનથી કામનાં સુખોવિષે ધીરજ પામશે નહિ. ૮૨. અહો ખેદકારિ ! મોટું દુઃખ સખીઓનો મોટો વિયોગ છે; જે મને ગુડકાંડની પેઠે દમેછે. ૮૩. નિદ્રાથી વ્યાધાન (અંતર્ધ્યાન) પામેલો પતિ બ્યારે હતો, ત્યારે આ પ્રમાણે સ્વજનને સંભારતી દુરરી (ટીટાડી) ની પેઠે રેતી એવી બાળા આ વચન બોલી. ૮૪. નિરંતર આ

નરલોકમાં કોઈપણ મારો બંધુ નથી તેથી બંધુઓના સમુદાય વિનાની હોવાથી મને સુખ કેમ થાય. ૮૫. ખીડાએલાંઓને બાંધવો છે એજ રક્ષણ છે, બાંધવો છે એજ પરમગતિ છે, અને બાંધવ વગરનાઓને સ્વર્ગમાં પણ સુખ નથી. ૮૬. વારંવાર આ વાક્ય બોલનારી, જેનાં નેત્રોમાં આંસુ આવેલાં છે એવી કંદોલ નાગના કૂળને આનંદ પમાડનારી ધૃતિમતી રાત્રી વખતે વનમાં ફરતી હતી. ૮૭. ત્યારે હે રાજા આશ્વિન માસની વદી ચૌદશ હતી, તેથી બકનો પાસેથી બલિદાન લેવાની ઇચ્છાથી લોકમાં દેવી ફરતાં હતાં ૮૮. તે દેવીએ સુંદર નેત્રવાળી તે નાગકન્યાને કશ્ણા આવે એવા ઘણા વિલાપ સાંભળી પરમ કૃપાથી પ્રત્યક્ષ દર્શન દીધું. ૮૯. અને ઉત્તમ વિમાનમાં બેઠેલાં, દિવ્યગાળા અને લેપને ધારણ કરનારાં, બે તરફથી અપ્સરાઓના ગણોએ ચમ્મરોથી વાસર નંખાતાં, ખાતાનાં તેજથી અધરાત્રીમાં સર્વ અંધકારને દૂર કરનારાં, બાંધેલા મુકુટની શોભાવાળાં, કુંડલ અને બાળુબંધને ધારણ કરનારાં, કંઠમાં મણિમય માળાને પેરનારાં અને સુંદર હાસ્ય કરનારાં મહાદેવી આકાશમાંથી આશ્રમપ્રત્યે આવી તે નાગકન્યાને કહેવા લાગ્યાં. ૯૦. ૯૧. ૯૨.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

કિમર્થસિદ્ધસેગીરુકકુલકુલવાલિકે ॥

અહંતેવન્ધુહીનાયાવન્ધુગસ્મિશુચિસ્મિતં ॥૧૩

નમીઃકાર્યાત્વયાવત્સેક્રીડન્સામંયસામદ ॥

યસેસમીહિતંસુશ્રુતત્પદાસ્યામિમાશુચઃ ॥૧૪

દેવી બોલ્યાં કે, હે કંદોલ કૂળની બાળાં, હે ભીરૂ, તું શામાટે ખેદ કરેછે? હે મંદહાસ્યવાળી, તારાં બંધુવોણાની હું બંધુ છઉં. ૯૩. હે સુંદર બુકુટિવાળી પુત્રિ, તારે પતિની સાથે ક્રીડા કરનારીએ બીક રાખવી નહિ. જે તારૂં ઇચ્છિત હશે તે આપીશ; માટે શોક માં કર. ૯૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्थंकस्मादुपान्तंसौव्योम्नःप्राप्तांसुरेश्वरीं ॥

आत्मनःपुरतोवीक्ष्यचिस्मितेद्रमथाब्रवीत् ॥૧૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે અગ્નિક સમીપમાં આકાશથી પ્રાપ્ત થએલાં દેવમાતાને પોતાની પાસે જોઈ વિસ્મય પામેલી એ ઇષુમતી આવું વચન બોલી. ૯૫.

॥ ઇષુમત્યુવાચ ॥

યાદમેવન્ધુહીનાયાવન્ધુર્મવસિભૂતલે ॥

કરોતુજગતાંમાતાતદિદેવાત્મનઃસ્થિતિં ૯૬

ઇષુમતી બોલી કે, જો મારા બંધુ વગરનાની તમે પૃથ્વીમાં બંધુ થા-
આશી તો જગતની માતા તમે અર્ધિજ પોતાની સ્થિતિ કરો. ૯૬.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

સ્થાસ્યામીહત્વહંતૂનમદ્યપશ્યન્તિસુન્દરિ ॥

મપન્નાનામદોરાત્રંપૂરયન્તીમનોરથાન્ ॥૯૭

યદુક્તંવન્ધુરાસ્મીતિપુરસ્તેપૌરિતુષ્ટયા ॥

તેનાહંવન્ધુદેવીતિર્માવત્રીવિશ્રુતાભુવિ ॥૯૮

દાસ્યામિવન્ધુહીનેભ્યોવન્ધૂન્પરમશોભનાન્ ॥

વન્ધ્યાનાંપુત્રદાનિત્યંદરિદ્રાણાંચવિત્તદા ॥

નિવત્સ્યામિતવપ્રીત્યૈસદાશ્રીમાલસીમાનિ ૯૯

ઈદમમર્ચયિષ્યન્તિશ્રદ્ધધાનાશ્ચયેનરાઃ ॥

પુષ્યૈર્ધૂપૈઃસુગન્ધાદયૈર્નતેપામાપદઃકચિત્ ॥૧૦૦

દેવી બોલ્યાં કે, હું જરૂર આજથી માંડી અહિં રહીશ, અને હું સું-
દરિ! દિવસ રાત્રિ શરણુ પામેલાઓના મનોરથોને પૂરીશ. ૯૭. અને પરમ
સંતોષ પામેલીએ મેં હું બધું જો રીતે કહ્યું તેથી હું પૃથ્વીમાં બંધુદેવી
એરીતે વિખ્યાત થઈશ. ૯૮. અને બંધુ વગરના માણસોને પરમશોભાવાળા
બંધુ આપીશ, વાંઝણી સ્ત્રીઓને પુત્રો આપીશ, અને દરિદ્રોને સદા ધન આ-
પીશ, તથા તારી પ્રીતિમાટે નિસ્તર શ્રીમાલની સીમમાં વસીશ. ૯૯. જે
લોકો શ્રદ્ધાથી અહિં સુગંધવાળાં પુષ્પોથી અને ધૂપથી મને સેવશે તેઓને
ક્યાંય પણ આપત્તિઓ થશે નહિ. ૧૦૦.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एतस्मिन्नन्तरेराजन्मबुद्धःकुण्डपाद्विजः ॥

सुधाप्रक्षालितमिवददर्शाश्रममण्डलं ॥१०१॥

सतांचेषुमतींबालांदेवींचवरदांपुरः ॥

उत्थायविस्मितोविप्रोबद्धाञ्जलिपुटस्तदा ॥१०२॥

लुलोठजगतीपीठेस्तुवंस्तांविश्वमातरं ॥१०३॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! એટલામાં કુંડપા આઘણુ જાગી ગયો, અને આશ્રમમંડલને સુધાથી સ્વચ્છ કરેલું હોય તેમ દેખવા લાગ્યો. ૧૦૧. અને તે બાળા ઇષુમતીને અને પાસે વરને આપનારું દેવીને પણ જોવા લાગ્યો. પછી વિસ્મય પામેલો આઘણુ બે હાથ જોડી જગતની માતાપ્રત્યે સ્તુતિ કરતો થંકા પૃથ્વીપીઠ ઉપર લોટેવા લાગ્યો. ૧૦૨. ૧૦૩.

॥ દેવ્યુવાચઃ ॥

वरंवरयभद्रंतेसर्वशास्त्रविशारद ॥

यस्त्रैलोक्यमनोहारिस्त्रीरत्नमिदमानयत् ॥१०४॥

દેવી બોલ્યાં, હે સર્વ શાસ્ત્રોમાં કુશલ ! તમારૂં કલ્યાણ થાઓ, અને આ ત્રણલોકનાં મનને હરનારૂં સ્ત્રીરત્ન તમે આણ્યું, માટે વર માગો. ૧૦૪.

॥ ब्राह्मण उवाच ॥

येमातरिदमाख्यानमिषुमत्यागतोद्भवं ॥

शृण्वन्तिसततંतेषાंप્રિયાયોગःसदास्तुवै ॥१०५॥

બ્રાહ્મણુ બોલ્યો કે, હે મા ! આ ઇષુમતીની પ્રાપ્તિની ઉત્પત્તિવાળું આખ્યાન જોઓ નિરંતર સાંભળે તેઓને સદા પ્રિયાનો સમાગમ થાઓ. ૧૦૫.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

एवमस्तुमहामाज्ञयत्तेभिरुचितंद्विज ॥

પ્રીતયેતન્નકાન્તાયાઃસ્થિતાંજાનીહિમામિહ ॥૧૦૬

દેવી બોલ્યા કે, હે મહાપ્રાણ આહ્વાણ ! જે તમારું ઇચ્છિત છે એ પ્ર-
માણ થાઓ અને મને તમારી કાંતાની પ્રીતિ માટે આહિં રહેલી સમજો. ૧૦૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તવાન્તર્ધેદેવીસ્થિત્વાતન્નાંશતોનૃપ ॥

બ્રાહ્મણોપ્યુદિતેસૂર્યેપ્રિયાયુક્તોઘૃહંયયૌ ॥૧૦૭

ઇત્યમામીન્મદીપાલભરદ્વાજાશ્રમેતદા ॥

વન્ધુદેવીપ્રપન્નાનાંવાઙ્છિતાર્થપ્રદાયિની ॥૧૦૮

અષ્ટમ્યાંચનવમ્યાંચચતુર્દશ્યાંચવૈનિશિ ॥

સહાપ્સરોભિઃક્રીડન્તીદૃશ્યતેઘાંપિબાન્ધવી ॥૧૦૯

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! એ રીતે કહી અંશથી ત્યાં રહી દેવો
અંતર્ધ્યાન પામી ગયાં; અને સૂર્ય ઉદય થયો ત્યારે આહ્વાણ પણ પ્રિયાયુક્ત
વેર ગયો. ૧૦૭. હે પૃથ્વીપાલ, એવી રીતે તે સમયમાં ભરદ્વાજ મુનિના
આશ્રમમાં શરણુ આવેલાઓના ઇચ્છિત અર્થને આપનારા બંધુ દેવી પ્રકટ
થયાં હતાં. ૧૦૮. આઠ્યમ, નોમ, અને ચૌદશને દિવસે રાત્રિમાં આપ્સરોના
સાથે ક્રીડા કરતાં બંધુદેવી આજ પણ દેખાય છે. ૧૦૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રૂયતેનૂપુરાવઃકલગીતધ્વનિસ્તદા ॥

દિવ્યામોદશ્ચરાજેન્દ્રસમુક્લસાતિસર્વતઃ ॥૧૧૦

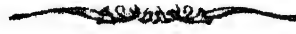
ઇદંતંકથિતંસર્વંવન્ધુદેવીસમુદ્રવમ્ ॥

યઃશ્રૃણોતિનરોભક્ત્યાતસ્યશ્રીસર્વતોમુખી ॥૧૧૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજેન્દ્ર ! તે વખતે ઝાંઝરોનો ઝુમકાર અને મનો-
હર ગીતનો નાદ સંભળાય છે; તથા સર્વ તરફથી ઉત્તમ મુગંધ શોભા ની-
કળેછે. ૧૧૦. આ બંધુદેવીની કૃપિતિ સર્વ તમને કહી તેને જે માણસ
ભક્તિથી સાંભળે છે તેને સર્વ તરફથી લક્ષ્મી મળેછે. ૧૧૧.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये बन्धुदेवी माहात्म्यं
नामसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

॥ रीते श्रीस्कंद पुराणुनी ऐकाशी हज्जर श्लोकनी संहिताना ब्राह्म-
म्य विभागना त्रिणपरिच्छेदमां (भागमां) श्रीमाल माहात्म्यविषे बन्धुदेवी
माहात्म्य ऐ नामे सत्यावीशमो अध्याय पुरो थयो. ॥२७॥

॥ अथ अष्टविंशोऽध्यायः ॥

अध्याय २८ मे.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेत्पृथग्पृथग्नामिनीं लोकमातरं ॥
यस्यादर्शनमात्रेण न याति न रकं नरः ॥१॥
पुराकृतयुगे राजन्मात्रा शप्ताभुजङ्गमाः ॥
क्षीरोदमथ नेजातकर्द्वुर्विनतयोरभूत् ॥
सुमेरोर्मूर्धनि षण्णो महानुच्चैः श्रवः कृते ॥२॥
श्वेतबालधरश्चोश्च उत स्यात्कृष्णबालधिः ॥
सितपुच्छो यमेव स्यादित्याह विनतानृप ॥३॥
नेति कर्द्वुरिमा माह स्यादसावसितद्युतिः ॥
वृथा भवेद्ब्रह्मो यस्यादासत्त्वं सा प्रपद्यते ॥४॥
प्राक्त्रिंलोकनीयोऽयमित्युक्ता जग्मतुर्गृहान् ॥
ततो रात्रौ षण्णोन्द्राणां कर्द्वुर्वृत्तान्तमभ्यधात् ॥५॥

वसिष्ठ भोत्या हे, त्पारपणी हे श्रेष्ठराज ! नागिनी लोकमाताप्रत्ये
वस्तुं हे जेनां दर्शन मात्रथी माणुस नरकने प्राप्तो नथी. १. हे राजन् पृथे

સત્યયુગમાં માતાએ સર્પોને શાપ આપ્યો હતો અને ક્ષીરસમુદ્રનું મથન થયું હતું ત્યારે મેરૂ પર્વતના શિખર ઉપર ઉચ્ચૈઃશ્રવાધોડા માટે કર્દૂ અને વિનતા એ બેઓની મોટી સરત થઇ હતી. ૨. હે રાજા ! ઉચ્ચૈઃશ્રવા ધોડો ધોળા પુછડવાળો છે કે કાળા પુછડવાળો છે. એ ધોડો ધોળા પુછડવાળોજ છે એ રીતે વિનતા કહેતી હતી અને એમ નથી એ ધોડો કાળા પુછડવાળો છે એ રીતે કર્દૂ વિનતાને કહેતી હતી તથા જોનું વૃથા વચન થાય તે દાસપણાને પામે. આપણે જાણીએ એ ધોડો સવારે જોવો એમ કહી એક ઘેર ગયાં પછી રાત્રિએ કર્દૂ સર્પોને વૃત્તાત કહેવા લાગી. ૩. ૪. ૫.

॥ કર્દૂરુવાચ ॥

અચાહંવિનતાચોભેજમતુઃકનકાચલં ॥
 ઉચ્ચૈઃસ્થિત્વામધ્યમાનંદ્રશ્યાવઃક્ષીરસાગરં ॥૬
 ઇતિકૃત્વામતિવત્સાસ્તુક્લશિખરમાસ્થિતં ॥
 વ્યોમાશગામવાહેણપરિધૌતશિલાતલં ॥૭
 ચિન્તોપલચ્છન્નધ્રુવંકામધેનુપદાક્ષિતં ॥
 કલ્પદ્રુમપતત્પુષ્પંપ્રકરંહેમભાસુરં ॥૮
 લ્પવલ્લીપતાનૈષ્ટામૃતામરપાર્શ્વં ॥
 ત્રિવિધાધરીપદન્યાસમઞ્જુસઞ્જગ્રીરનાદિતં ॥૯
 કલસ્વનશિશિવ્રાતકેકારવમનોહરં ॥
 શિશિરાગ્રંસમારુદ્ધપદ્યાવઃસુરસંઘતિમ્ ॥૧૦
 મધ્યમાનેતતસ્તસ્મિન્શૃંગસ્વલાપ્યતિકેશવે ॥
 મન્થાદિશ્રમણોદ્ધૃષ્ટધ્રુજોરુસ્તમ્ભવિચ્યુતૈઃ ॥૧૧
 રોમપુજ્જૈઃપરિસ્તીર્ણોદરિલીલાકૃતોદયૈઃ ॥
 તત્ક્ષણાદુત્થિતઃશ્રીમાન્શક્રયાનતુરંગમઃ ॥૧૨
 ગૃહીત્વાતટમાનીપવદ્ધોદુર્વાઙ્કુરાઞ્જિવતે ॥
 ભ્રૂમદેશેમૃશંબલગમ્યત્થદલચન્દ્રચલઃ ॥૧૩
 તમાલોક્ત્યમહાનુદ્ભવગંધિમાચલતટોજ્વલં ॥

विनतायामयासाद्धंविवादोभून्महापणः ॥१४
 विनताश्वेतपुच्छंतमाहचाहंसितेतरं ॥
 यस्यावचोभवेन्मिथ्यादामीत्वंसाप्रपद्यते ९५
 ततोमातुःप्रियंकार्यमविचार्यतनूद्भवैः ॥१६
 वामनेनपुरामातुर्वचनाद्भातृहेतवे ॥
 भिक्षितस्त्रिपदीयज्ञेदानवेन्द्रोबलिःकिल ॥१७
 चिरकारीमुनीन्द्राणांप्रवरोवचनात्पितुः ॥
 नमातरंविनिर्दिष्टेचिरकारितयावधीत ॥१८
 कोपस्यविरमेपश्चाच्चिरकारिणमात्मजम् ॥
 वरेणच्छन्दयामासस्वच्छचेतामहामुनिः ॥१९
 नास्तिमातृसमोदेवोनास्तिमातृसमागतिः ॥
 नास्तिमातृसमोबन्धुरिहलोकेपरत्रच ॥२०
 तस्मान्मातृवचःकार्यपुत्रेणश्रेयइच्छता ॥
 गुरुणांजनकःश्रेष्ठोमाताचाष्टगुणाततः ॥२१
 कष्टाद्वारयतेगर्भकष्टात्पालयतेऽशिशुम् ॥
 कष्टंहादिसदाभजेतस्यानिष्टविशद्विक्रमी ॥२२
 नपोभिर्नियमैर्विद्यास्तुतिपूजादिभिःसुरान् ॥
 परितोष्यनराःसर्वेपितृनथकृतादराः ॥२३
 पुत्रानिच्छन्तिलोकेस्मिन्नेभ्योभूरितरंस्त्रियः ॥
 यतन्तेपुत्रलाभाययतःपुत्रफलाःस्त्रियः ॥२४
 बह्वीभिःपरिचर्याभिःकश्यपस्यमहात्मनः ॥
 लब्धाःकालेनमहतासहस्रंयूयमात्मजाः ॥२५
 इतिकृत्यमकृत्यंचश्रेयःपापंविस्तृष्यतु ॥
 प्रियंममकुरुध्वंहिप्रमाणंगुरवोयदि ॥२६
 वत्सामज्जततत्राशुकृत्मकेशकृत्यंसकाः ॥
 किंददामिपुनस्तुष्टावरंवृणुतमाचिरं ॥२७

કર્કુ બોલી કે, હે પુત્રો ! આજે હું અને વિનતા એ બેઉ મેરૂ પર્વત પ્રત્યે ગયાં હતાં. ઉચ્ચે થઈને મંથન કરતા ક્ષીરસાગરને આપણે જોશું એવી બુદ્ધિ ધારી ઉંચાં શિખરપ્રત્યે ગયાં અને આકાશ ગંગાના પ્રવાહથી જેનાં શિલાતલ ધોવાએલ છે, જેની પૃથ્વી ચિંતામણિઓથી ઢંકાએલ છે, જે કામધેનુનાં પગલાંઓથી ચિન્લિત છે, જેમાં કલ્પવૃક્ષોનાં હબ્બરો પુખ્તો પડે છે, જે સૂર્યથી શોભિત છે. ૬. ૭. ૮. જેમાં કલ્પવૃક્ષીઓના વિસ્તારવાળા સમૂહોથી કલ્પવૃક્ષો વિંટાએલાં છે, જે વિદ્યાધરની સ્ત્રીઓના પગ મુકવાથી થતા સુંદર ઝાંઝરોના શબ્દવાળું છે, તે મનોહર શબ્દવાળા મયૂરોના કેકા શબ્દોથી જે મનને હરેછે તે શિખરના અગ્રભાગપ્રત્યે ચડી દેવતાઓની ટોળીને જેવા લાગ્યાં. ૯-૧૦. તે પછી જ્યારે તે સમુદ્રનું મંથન થવા લાગ્યું, અને કેશવ ભગવાન જ્યારે શૃંગલાની પેઠે જણાવા લાગ્યા ત્યારે મંથાયણના ફરવાથી ઘસાઝેલા ગાહુ અને સાયળરૂપી સ્તંભ છે જેનાં, અને હરિની લીલાથી ઉગેલાં એવાં રવાડાંઓના સમૂહોથી ભરેલો, તેજ વખતે શોભિત ઈંદ્રનું વાહન થવા યોગ્ય ઘોડો નીકળ્યો. પીપળાનાં પાનની પેઠે ચંચળ અતિ ગતિ કરનારા તે ઘોડાને ઝાલી કાંઠાપ્રત્યે આણી લોખંડના અંકુરોથી શોભી રહેલા પૃથ્વીના ભાગમાં બાંધ્યો. ૧૧-૧૨-૧૩. તેને અતિ ઉચ્ચે અને હીમાચળના તટ સરખો ઉન્નવળ જોઈ, વિનતાનો મારી સાથે મોટી સરતવાળો વિવાદ થયો. ૧૪. વિનતાએ તેને ઘોળા પુચ્છવાળો કહ્યો અને મેં કાળાં પુછડાવાળો કહ્યો. હવે જેનું વચન બોલું થાય તે દાસીપણને પામે. ૧૫. માટે પુત્રોએ વિચાર્યા વગર માતાનું પ્રિય કરવું. પૂર્વે માતાનાં વચનથી ભાઈ સાડ વામનજીએ યજ્ઞમાં દાનવોના પતિ બગિરાજ પાસે ત્રણ પગલાં પૃથ્વીની ભીખ માગી હતી. ૧૬-૧૭. ચિરકારી (ઘણીવારે કરનારા) મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા એક પુરૂષે પિતાનાં વચનથી ચિરકારિપણને લીધે આજ્ઞા કરેલે વખતે માતાને મારી નહોતી. ૧૮. પછી કોપની શાંતિ થવાથી ચિરકારિ પુત્રને સ્વચ્છ ચિત્તવાળા માહામુનિએ વર આપી પ્રસન્ન કર્યો હતો. ૧૯. માટે માતાની સમાન દેવ નથી, માતાની સમાન ગતિ નથી, અને માતાની સમાન આ લોક અને પરલોકમાં બંધુ નથી. ૨૦. તેથી કલ્યાણને ઇચ્છનારા પુત્રે માતાનું વચન પાળવું. ગુરૂઓમાં સર્વથી પિતા શ્રેષ્ઠ છે, અને તેથી પણ માતા આદ્યણી શ્રેષ્ઠ છે. ૨૧. માતા કટથકી ગર્ભને ધારણ કરે છે, કટથી બાળકને પાળે છે, અને તેના અનિદ્રની સંકથી હૃદયમાં સદા કટને ધારણ કરે છે. ૨૨. તપ, નિયમ, વિદ્યા સ્તુતિ અને પૂજા આદિથી સર્વ માણસો દેવતાઓને અને પિતૃઓને આદરણી પ્રસ્તુત કરી આ લોકમાં પુત્રને પામવા ઇચ્છે છે, તેઓથી અતિઘણી સ્ત્રીઓ પુત્રોના લાભ માટે

યત્ન કરે છે. કારણ કે પુત્ર એજ જોતું ફળ છે, એવી સ્ત્રીઓ ગણાય છે. ૨૩.-૨૪. મહાત્મા કશ્યપની ધણી સેવાઓ વડે ધણેકાણે હજાર પુત્રો તમે પ્રાપ્ત થયાછો. ૨૫. આ રીતે કૃત્ય અને અકૃત્ય શ્રેય અને પાપને વિચારીને જો ગુરુઓ પ્રમાણુ હોય તો માફ પિય કરો. ૨૬. અને હે પુત્રો ! જોણે કાળા કેશ ખભા વિષે ધારણુ કરેલા છે એવા તમે જલ્દી ત્યાં જાઓ. વાર લગાડો માં તથા ફરીને પ્રસન્ન થએલા વર માગો. ૨૭.

॥ નાગાઠ્ઠુઃ ॥

દેવિદાસ્યાસિમક્તાનામસ્માકંચેદ્વરંપરં ॥

શ્રીતીર્થેતદિહકલ્પંસ્થિતિકુરુહિતાયનઃ ॥

ઈજ્ઞિહતાતિદદાનાશુમક્તેભ્યોહરવલ્લભે ॥૨૮

નાગ બોલ્યા કે, શંકર જોને વાલા છે એવી હે દેવિ ! અમને ભક્તોને જો પરમ વર આપોછો તો અમારાં હિતમાટે કલ્પ પર્યંત આ શ્રી તીર્થમાં સ્થિતિ કરો અને જલ્દી ભક્તોને ઇજ્ઞિહત વસ્તુ આપો.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

નાગૈઃશ્રીતીર્થમાગત્યતપાંભિરભિતોષિતા ॥

તેનાહંનાગિનીનામ્નાસ્ત્યાતિયાસ્યામિભૂતલે ॥૨૯

દેવિ બોલ્યા કે—શ્રી તીર્થમાં આવી તપશ્ચી નાગ લોકોએ પ્રસન્ન ફરી તેથી હું પૃથ્વીમાં નાગિની એ નામથી પ્ચાતિ પામીશ. ૨૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તાન્તર્દધેદેવીકાર્દ્રવેયાશ્ચભૂમિપ ॥

દંત્રીર્મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાશ્ચપનાગૈઃસર્વાહ્નુભૂષિતાં ॥૩૦

પૂર્ણભોગવતીભૂયોમેઝિરેવિગતજ્વરાઃ ॥૩૧

ઇત્યંતસ્યૈવપાર્શ્વેતુહ્યયતેઘાપિનાગિની ॥

યાંદૃષ્ટ્વાનનરોજાતુવાધ્યતેવિષમૈર્વિષૈઃ ॥૩૨

કથામેતાંસ્મરતિયઃપ્રણતઃસંશ્રૃણોતિવા ॥

પરિતુષ્ટાપરાશક્તિર્નાગિનીતસ્યજાયતે ॥૩૩

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહી દેવી અંતર્ધ્યાન પામી ગયાં, અને સર્પો નાગથી સર્વ અંગમાં શોભિત એવી દેવીની મૂર્તિથી પ્રતિષ્ઠા કરી નિશ્ચિંત થએલા ભોગવતી પૂરીપ્રત્યે ગયા. ૩૦-૩૧. આ રીતે પ્રથમ કહેલાં તીર્થની પાસેજ નાગિની માતા આજ પણ દેખાયછે; કે જેને જોઈને માણસ ક્યારે પણ વિપમ વિપથી પીડા પામતો નથી. ૩૨. નમેલો જે માણસ આ કથાને સંભારે અથવા સાંભળે તેને પરમશક્તિ રૂપ નાગિની પ્રસન્ન થાય છે. ૩૩.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये नागिनी माहात्म्यं
नामअष्टविंशोऽध्यायः ॥२८॥

આ રીતે શ્રી સ્કંદ પુરાણની એકાશી હજાર શ્લોક સંહિતાના બ્રાહ્મ્ય વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદમાં (ભાગમાં) શ્રીમાલ માહાત્મ્યવિષે નાગિની માહાત્મ્ય એ નામે અઠાવીશમો અધ્યાય પૂરો થયો. ॥૨८॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

अध्याय २८ भो.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

ततोगच्छेन्त्पश्रेष्टदेवीमुकुलिनीनरः ॥

यापुराश्रीपुरेराजन्मुकुलेनातितोषिता ॥१॥

आसीद्धुरिधनेशानात्रेतायमुकुलोवाणिक् ॥

यजनप्रवणो निसंमणिमुक्तापणप्रियः ॥२॥
 पितामहर्द्धिनामासीत्तस्यवृद्धो गुणास्पदं ॥
 दान्तःशान्तो वणिक्वंशेश्रीपुरे धर्मतत्परः ॥३॥
 प्रमद्वरासुता तस्य रूपलावण्यभाजनम् ॥
 स्पर्द्धयारूपसम्पद्भिर्जिता परपुगाङ्गना ॥४॥
 सौदामिनीव प्रभया चन्द्रज्योत्स्नेव शोभया ॥
 रूपेण स्मरकान्तेव लावण्येनेव चोर्वशी ॥५॥
 वीणेव मधुरालापहंसीव मृदुगामिनी ॥
 मनोभूषाणविच्छोकस्थलीवारो हररोहिणी ॥६॥
 सुस्पर्शा विषवल्लीव मल्लीव बहुसौरभा ॥
 कदलीव बृहत्पत्रापवित्रायज्ञभरिव ॥७॥
 पद्मिनीव सकमलासतांधीरिव निर्मला ॥
 मृगीवरणीयाक्षीसिंहीव सुतनूदरी ॥८॥
 स्पृहणीयामनुष्याणां तृषात्तनां यथापगा ॥
 दीपवर्त्तिरिव म्निग्धामुग्धालेखेव चेन्दवी ॥९॥
 नभःसरिदिवाक्षोभ्यानिधिः सौभाग्यसम्पदा ॥
 यदि जायेत सर्गादौ सानिःसीमगुणान्वप ॥१०॥
 तन्मन्ये मदनो वीक्ष्य नलभेतरतौरति ॥११॥
 अनवद्यपदन्यासान्यासभूतेव वेधमः ॥
 साक्रमेण वणिग्गेहे यौवनं वपुषाग्रहीत् ॥१२॥
 कदाच भवयस्याभिः सह श्रीमालसीमनी ॥
 ययौ प्रमद्वराप्रेष्टा पुष्पावचयद्देतवे ॥१३॥
 सौगन्धिकगिरैः पार्श्वे वनं कुसुमितहमं ॥
 श्रवन्त्या उत्तरे कूले विहङ्गमकुलाकुले ॥१४॥
 बहिःपुष्पवनोद्यानबहुले विपुलेषधि ॥
 स्थितं वानुगैः सार्द्धं खड्गपट्टिशधारिभिः ॥१५॥

ઉત્ફુલ્લનયનામ્ભોજાશમ્ભોર્જાયેવશેશવે ॥
 પુષ્પસ્તવકમાદત્તેચમ્પકાઘાવદઙ્ગના ॥૧૬
 તાવત્કલિમુર્ચનામરાક્ષસીરૌદ્રદર્શના ॥
 તામાદાયબલાદોઘ્યૌવ્યોમપન્થાનમાક્રમત્ ॥૧૭
 સાત્રાલાલલિતાપાઙ્ગીરાજનૃમંકુચિતાઙ્ગકા ॥
 રુદન્તીસહસાતન્વીહંસીવશ્યેનસઙ્ગતા ॥
 ત્રાહિત્રાહીતિચુક્રોશકરુણંવિહ્વાલમુહુઃ ॥૧૮
 અત્રાન્તેરિવધિવશાત્પ્લવઙ્ગીનામરાક્ષસી ॥
 દૃતીત્વરિતભાગુચ્છત્વરિતાયાઃસુરંશ્વરી ॥૧૯
 સાવટેશ્વરકાન્તાયાયોગિનીભિઃસમાંકિલ ॥
 સૌગન્ધિકગિરિવરંપ્રાપ્તાકેલાસપર્વતાત્ ॥૨૦
 ક્રીડાંકર્તુમનાદેવીત્રિશૂલંબિભ્રતીકરે ॥
 ક્રત્વાકરુણમારાવંકુમાર્યાઃસ્વેતલઙ્ગયસા ॥૨૧
 હત્વાકલીમુર્ચીદેવીત્રિશૂલેનહૃદિક્ષણાત્ ॥
 કન્યામુત્સઙ્ગમારોપ્યમસ્ત્રીમધ્યેસમત્યજત્ ॥૨૨
 તાંવિલોક્યવિલોલાક્ષીતેજોરાશિમિબોદ્યતાં ॥
 પ્રણમ્યશિરસાદેવીંલવઙ્ગીમિદમાલપત્ ॥૨૩
 મોચિતાઠંત્વયામાતમૃત્યોર્દ્રેષ્ટ્રાતરંગતા ॥
 યાતુધાનીંત્રિશૂલેનહત્વાદુષ્ટાંનમસ્તલે ॥૨૪
 બલિદેવિપ્રદાસ્વામિતુભ્યંપશુસુરાદિકં ॥
 યાવદગચ્છામિપતરંભ્રાતરંનિજવેદ્મનિ ॥
 હૃતાવદિવિક્ષોળીતલેવાતિષ્ઠસ્વેચરિ ॥૨૫

પશ્ચિષ્ઠ ઓલ્યા કે, હે શ્રેષ્ઠ રાજા ! પછી માણસે મુકુલિની દેવીપ્રત્યે
 નમ્યું. હે રાજા ! પૂર્વે જે દેવીને શ્રીપુરમાં મુકુલ વાણીઆએ અન્નિ પ્રસન્ન કર્યા
 હતાં. ૧. ત્રેતાયુગમાં યજ્ઞન કરવામાં પ્રીતિવાળો નિરંતર મણિ અને મોતીનું
 યજ્ઞન (ઝવેરી) જેને પ્રિય છે એવો ધનિ પુરુષોનો પુરંધર મુકુલ નામે વા-

હીઓ હતો. ૨. અને શ્રીપુરમાં વાણીઆઓના વંશમાં દાંત, શાંત, ધર્મમાં તત્પર, ગુણોનાં સ્થાન રૂપ, અને વૃદ્ધ એવો મહર્ષિ નામે તેનો પિતા હતો. ૩. રૂપને લાવણ્યનાં હામરૂપ, રૂપના સંપત્તિથી સ્પર્ધાવડે જોણે ખીણ શેહેરની સ્ત્રીઓને જીતેલ છે, એવી પ્રમદરા નામે તે વાણીઆને પુત્રી હતી. ૪. તે પ્રભાથી વિજળી સરખી, શોભાથી ચંદ્રમાની જ્યોત્સ્ના (કાંતિ) સરખી, રૂપથી કામદેવની કાંતા (સ્ત્રી) સરખી, લાવણ્યથી ઉર્વશી સરખી, વીણાની પેઠે મધુર શબ્દવાળી, હંસીની પેઠે મૃદુ ચાલનારી, કામદેવના બાણથી વિધનારી શોકની સ્થળીરૂપ ઉન્નત નિતંબવાળી, સુંદર સ્પર્શવાળી વિપવહ્ની રૂપ, મલ્લિકાની પેઠે બહુ ગુણંધ આપનારી, કમલયુક્ત હાથણી હોય તેમ કમળા (કાંતિ) વાળી, સત્પુરૂષની પુદ્ધિ સરખી નિર્મલ; મૃગલી સરખી રમણીય નેત્રવાળી, સિંહણ સરખી અતિ પાતળા પેટવાળી; તૃપાથી પીડાએલા મનુષ્યોને નદીની પેઠે ઇચ્છવા યોગ્ય, દીવાનીવાટ જેવી ક્રોમળ, અને ચંદ્ર લેખા જેવી મુગ્ધ (સુંદર), આવણમાસની નદીનીપેઠે ક્ષોભ ન પમાડી શકાય એવી, અને સૌભાગ્યની સંપત્તિઓના બંડારરૂપ હતી. હે રાજા ! નિઃસીમ ગુણોવાળી તે સ્ત્રી જે સૃષ્ટિની આદિમાં હોય, તો હું માનું છું કે તેને જોઈ કામદેવ રતિમાં (પોતાની સ્ત્રીમાં) પ્રીતિ પામે નહિ. ૫. ૬. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. સુંદર પગલાં મુકનારી, અહ્લાની ન્યાસ (ધાપણ) રૂપ હોય તેમ તે સ્ત્રી વાણીઆના ઘરમાં શરીરથી કંમે કરી જીવાનીને પામી. ૧૨. કોઈ વખતે અતિપ્રિય એસી પ્રમદરા સમાન ઉમ્મરવાળી સખીઓસાથે પુખ્તો વીણવાના કારણથી શ્રીમાળક્ષેત્રની સીમમાં ગઈ. ૧૩. અને સૌગંધિક પર્વતના પડખામાં સ્ત્રીવંતી નદીના ઉત્તર કાંઠામાં, ઘણાં પક્ષીઓ વડે આકુળ, પુખ્તો આવેલાં જાડવાળાં વન તથા ઉઘાનોથી ભરેલા મોટા માર્ગવિષે ખડ્ડ અને પટ્ટિશને ધારણ કરનારા ચાકરો સહિત બેઠી. ૧૪. ૧૫. બાહ્યાવસ્થામાં શંભુની સ્ત્રી હોય તેમ પ્રદુષિત કમળ સરખાં નેત્રવાળી સ્ત્રી જોટલીવારમાં ચંપાના જાડમાંથી પુખ્તોનો ગુચ્છો લેછે તેટલીવારમાં તો ભયંકર દેખાવવાળી કલિમુખી નામના રાક્ષસી તેને બળથી બે હાથમાં પકડી આકાશ માર્ગપ્રત્યે ચાલી. ૧૬. ૧૭. ત્યારે હે રાજા ! સુંદર કટાક્ષવાળી, જોણે અંગ સંકોચેલ છે એવી શિયાણાને મળેલી હંસણીની પેઠે જલ્દી રેતી. તે ક્રોમળ શરીરવાળી બાળા વિહ્વળ થઈ, રક્ષા કરો, રક્ષા કરો, એ રીતે વારંવાર કહી ઉપજાવે એવું પોકારવા લાગી. ૧૮. એ સમયમાં વિધિવશથી ઉતાવળી વટેશ્વર, કાંતાની દૂતીપ્લવંગીનામે રાક્ષસી દેવી જોગણીઓ સાથે જલ્દી આવતી હતી તે, હાથમાં ત્રિશૂળને ધારણ કરનારી દેવી ક્રીડા કરવાનાં મનથી કૈલાસ પર્વતથી સૌગંધિક નામના ઉત્તમ પર્વતપ્રત્યે આવી, અને કુમારીનો કહી ઉપજાવે

એવો શબ્દ સાંભળી તેણે આકાશમાં રહી ક્ષણવારમાં ત્રિશળથી કલિમુખી-
ને હૃદયમાં લણી, કન્યાને ખોળામાં ભેસારી સખીઓના મધ્યમાં પ્રાપ્ત કરી.
૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. હૃદય પામેલા તેજના ઢગલાની પેઠે શોભતી તે
પ્લવંગીને જોઈ મસ્તકથી પ્રણામ કરી ચપળ નેત્રવાળી કન્યા આ વચન
બોલી. ૨૩. હે આકાશમાં ગતિ કરનારી માતા ! તમે આકાશવિષે દુષ્ટ રા-
ક્ષસીને ત્રિશળથી મારી અને મૃત્યુની દાઢમાં ગચ્છેલીને મુકાવી છે, માટે હે
દેવિ ! પશુ અને મદિરા આદિ બધી તમને આપીશ, તેથી જ્યાંસુધી હું
મારે ઘેર પિતા અને ભાઈ પાસે જઈ આવું ત્યાંસુધી તમે અહિં પૃથ્વીમાં
અથવા આકાશમાં રહો. ૨૪. ૨૫.

॥ પ્લવંગ્યુવાચ ॥

उज्ज्वलायामहांदेव्यादूतीनाम्नाप्लवङ्गिका ॥

त्वयिवैहीयमाणायांकाकतालीयवज्जरात् ॥૨૬

अकस्मादागताभद्रेतवभाग्यमहोदयात् ॥

कुतःप्रत्युपकारायमनस्तन्नमधावति ॥૨૭

याहिशीघ्रंस्वर्गगेदमानन्दयसुहृज्जनं ॥૨૮

પ્લવંગી બોલી કે, ઉજ્જ્વલાળા નામની મહાદેવની દૂતી નામથી પ્લવંગી
છહી. અને હે કલ્યાણકારિ, રાક્ષસી તુને હરી જતી હતી ત્યારે તારા ભાગ્યના
મોટા હૃદયથી કાકતાળીયની પેઠે વેગથી હું અકસ્માત આવી. એમાં મારા
પ્રત્યુપકાર સાઈ તાઈ મન કેમ દોડે છે, માટે જલ્દી પોતાને ઘેર જા અને
સુહૃદ્ગજનોને આનંદ પમાડ. ૨૬. ૨૭. ૨૮.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्तासावणिकपुत्रीभूयोभूयोभ्ययाचत ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહેલી વાણિયાની પુત્રી વારંવાર યાચના
કરવા લાગી.

॥ प्रमद्वारोवाच ॥

मातर्मानःकुलेजायात्कृतघ्नोनास्तिकोथवा

કૃતદ્વેનકલપુંસામદુષ્ટમપિદૃષ્યતે ॥૨૯

ત્વત્તઃપ્રાણાનવાપ્યાહંમાતર્સૃત્યોષશંગતા ॥

બલિમાત્રમયચ્છન્તીસુખંજીવામિકિંભુવિ ॥૩૦

પ્રમદ્વારા-ખેલી કે, હે માતા ! અમારા ડૂળમાં કૃતદ્વ અથવા નારિતક માણસ ન થાઓ, કારણ કે કૃતદ્વ માણસથી દોષ રહિત એવું પણ પુરુષોનું ડૂળ દોષવાળું થાય છે. માટે હે મા ! મૃત્યુને વશ પામેલી હું તમારાથી પ્રાણ પામી તમને બલિ માત્ર ન આપનારી પૃથ્વીમાં કેમ સુખે છું. ૨૯-૩૦.

॥ પુલહ્યુત્વાચ ॥

વત્સેવિરમનિર્વન્ધાદ્વયમદ્યપશુપ્રિયાઃ ॥

દદાનાવિવિધાન્ભોગાન્ભક્તેભ્યઃસચરાચરે ॥૩૧

વિચરામકુમારિત્વંયાદિગેહમપજ્વરા ॥૩૨

પુલહંગી ખેલી કે, હે બાળકિ! આગ્રહથી વીરામ પામ, કારણ કે ભક્તોને વિવિધ (નોખા નોખા) ભોગ આપનારાં અમે પશુપ્રિય છીએ. અને સચરાચર જગતમાં ફરીએ છીએ, માટે હે કુમારિ ! નિશ્ચિંત થઈ ઘેર જા. ૩૧. ૩૨.

॥ કુમાર્યુવાચ ॥

નાહંદેવિગૃહંયાહિત્વામિદોત્સૃજ્યર્કહિચિત્ ॥

ત્વત્પદામ્ભોજરજસામાકરોસ્તુશિરોમમ ॥૩૩

જનન્યાનહિમેકાર્યંનપિત્રાનચબન્ધુભિઃ ॥

પ્રાણપ્રદાંમુદાસુક્તાંત્વામર્ચયિતુમ્તસુકા ॥૩૪

હેસર્વયોત્રજતક્ષિપ્તમહર્દ્દેર્જનકસ્યમે ॥

ભ્રાતુલસ્યાગ્રેવૃત્તમેતન્નિવેદ્યતાં ॥૩૫

માયિપુર્યાંયદિપ્રેમકર્ત્તવ્યોહિસુહૃત્તયા ॥

તદિદાગમ્યતાંશિઘ્રંપશુમદ્યચલિક્રિયાં ॥૩૬

કર્તૃકામૈ સુરશ્વર્યાઃપલવંગયાઃકલિકાનને ॥૩૭

કુમારી બોલી કે, હે દેવિ ! હું આહિં તમને તજી મ્મારે પણ ઘેર નહિ જાઉં, મારે મસ્તક તમારાં ચરણકમળની રજની ખાણુષ થાઓ. મારે માતાથી, પિતાથી કે બંધુઓથી કામ નથી, હુંતો પ્રાણને આપનારાં હર્ષવાળાં તમેને સેવવા ઉત્સાહવાળી છઉં. ૩૩. ૩૪. હે સખીઓ ! જલ્દી જાઓ, અને મારા પિતા મહર્ષિ તથા બાહ્ય મુકુલની આગળ આ વૃત્તાંત કહો; કે ન્ને મારે વિષે પુત્રીમાં સુહૃતપણાથી પ્રાપ્તિ કરવી હોય તો આ ક્ષીડ કરવાનાં વનમાં સુરેશ્વરી પ્લવંગીની પણ તથા મધની બળિદાનની ક્રિયા કરવાની ઇચ્છાથી તમારે જલ્દી આવવું. ૩૫. ૩૬. ૩૭.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवंतस्यावचःश्रुत्वाप्रियमख्याःसखीजनः ॥

क्षिप्रमारुहयानानિगृहंयातःसविस्मयः ॥૩૮

अखिलंतत्पितुर्वृत्तंसुतायाश्चन्यवेदयत् ॥

सम्भ्रान्तमनसःसर्वेसमाजग्मुःसुदृज्जनाः ॥૩૯

मुकुलोपिस्वसुर्मोक्षंराक्षस्याःશ્રુતવાન્बने ॥

पितरंनोदयामासप्लङ्गाबलिकर्मणि ॥૪૦

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે તે પ્રિય સખીનું વચન સાંભળી વિસ્મય સહિત એવો સખીજન વાહન ઉપર બેસી ઘેર ગયો. ૩૮. અને સંવળું તે પુત્રીનું વૃત્તાંત પિતાને નિવેદન કર્યું ત્યારે સંભ્રમ પામેલ મનવાળાં સર્વ સુહૃદ્જનો મળ્યા. ૩૯. મુકુલે પણ રાક્ષસી થકી બેનની મુક્તિ વનમાં સાંભળી અને પ્લવંગીનાં બલિકર્મ સાથે પિતાને પ્રેરણા કરી. ૪૦.

॥ મુકુલઉવાચ ॥

नभश्चन्द्रकलाहीनंभवेत्तातयथानिशि ॥

दिवसेपृथिवीसूर्यमभाहीनायथाभवेत् ॥૪૧

तथातातમृदस्थાનાંમૃદંદુહિતરંવિના

एकाबालासुलावण्यासुशीलाविदुषीतथा ॥૪૨

યદ્યપ્યનિદિનકેન્દ્રમર્મોર્ચિતતતપુષ્પસ્મરે ॥

યદ્યદ્વેદવુદ્ધમતંપુશ્પમચાદિકંમહત્ ॥૪૩

તુલ્યયંવિશંષેણકૃતોપકૃતયેમમો ॥

યાદિપ્રેમાલયાગેહાન્નાયાતિભગિનીમમ ॥

પ્રયોજનમિદમ્પ્રાણૈઃકિમહોતન્મહોદયૈઃ ॥૪૪

મુકુન્દ જોડ્યો કે, હે તાત ! જેમ આકાશ રાત્રીએ ચંદ્રકલા રહિત હોય. જેમ દિવસે પૃથ્વી સૂર્યની પ્રભાવિના હોય, તેમ ગૃહસ્થ પુરુષાનું ઘર પુત્રી-વિના લાગે. એક અતિ લાવણ્યવાળી સુશીલ તથા વિદ્વાન બાલાને રાક્ષસી જેવું ગદા હતી તેને દેવીએ, મુકાવી, માટે આપણે તેની ઉપાસના કરીએ અને જે કાંઈ ઘણું પશુ મધ્યાદિ પ્રિય હોય તે તે વિશેષે કરી ઉપકાર કરનારી દેવીને આપવું. અને હે પ્રભુ ! જન પ્રેમનાં ઠેકાણાં રૂપ મારી જેન ઘર ન આવે તે આશ્રયકારિ મોટા ઉદયવાળા પ્રાણનું આદિ શું પ્રયોજન છે (કેશું નથી) ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ઈત્યંનિશમ્યપુત્રસ્યમહર્દિર્મુકુલસ્યતત્

આહૂયગૃહિણીંસાધ્વીર્વાલિકર્તુમનૂનુદત્ ॥૪૫

અથતસ્યતદાગેહેસ્ફીતિમત્યતિમાનુષં ॥

ત્રિચિત્રપાકરુચિરંવાલિકસ્પિતવત્યસૌ ॥૪૬

સુતાયાઃપરિતોષાયપ્લવઙ્ગીપૂજનાયચ ॥

વિક્રયેણાનયામાસમદિરાંમદિરેક્ષણા ॥૪૭

મહોદ્વિદયિતારાજન્નથોમત્તારિમબ્રવીત્ ॥૪૮

વસિષ્ઠ જોડ્યા કે, આ પ્રમાણે મહર્દિએ મુકુલ નામના પુત્રનું તે વચન સાંભળી પતિવ્રતા સ્ત્રીને બેલાવી બલિ કરવા માટે પ્રેરણા કરી. ૪૫. ત્યારે એ સ્ત્રીએ સમૃદ્ધિવાળા તે વાણિયાના ઘરમાં મનુષ્યોથી ન બને તેવા ત્રિચિત્ર પાશ્થી સુંદર બલિ બનાવ્યો. ૪૬. અને હે રાજા ! પુત્રના સતોષ માટે તથા પ્લવંગીમા પૂજન માટે વેચાથી મદિરા આણી અને પછી મદિરા સરખાં નેત્રવાળી મહાદેવી પ્રિયા આ પ્રમાણે સ્વામીને કહેવા લાગી. ૪૭. ૪૮.

॥ ગૃહણ્યુવાચ ॥

યથાશક્ત્યુપપદ્ધતોબલિરેવમયાપ્રિય ॥

અન્તરેણપશુંતત્રસ્વધર્મોચિતમાચર ॥૪૯॥

શ્રી બોલી કે, હે પ્રિય! શક્તિ પ્રમાણે મેં પશુવિના આ બલિ નૈવાર કર્યો છે. હવે પશુ જોઈએ તેમાં સ્વધર્મને યોગ્ય આચરણ કરવું ઘટ તે કરે. ૪૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतिश्रुत्वाप्रियावाक्यमुचितज्ञोवणिकूतदा ॥

आहूयविदुषांविप्रानपृच्छन्नतकन्धरः ॥૫૦॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ રીતે પ્રિયાનું વાક્ય સાંભળી ક્રિયિતને બ્રહ્મ-નારે વણિઓ તે વખતે વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને બોલાવી મરતક નમાવી પુછવા લાગ્યો. ૫૦.

॥ મહર્ષિરુવાચ ॥

विप्राःशृणुतयत्कार्यमविचार्यसुताकृतं ॥

ममप्रमद्वराकन्यासखीभिःसहकौतुकात् ॥૫૧॥

सौगन्धिकगिरेःपार्श्वकुसुमोद्यानमाव्रजत् ॥

तत्रलावण्यलંभेनयातुधान्याहृતાबलात् ॥૫૨॥

अबलादिवિरोदन्तीक्रन्दन्तीसाश्रुलोचना ॥

प्राचीनमुकृताभोगात्पुवङ्गीनामवेचरी ॥૫૩॥

प्राप्यमोक्षयदाहत्यानिशूलेननिशाचरी ॥

विमुक्तयातनुत्रयासाप्रमद्वरयामम ॥૫૪॥

પ્રણમ્યપશુમૈરેયપક્ષાન્નેવલિકર્મણિ ॥

અભ્યર્ચિતાલ્પવહ્નીસાતસ્થુષીપુષ્પકાનને ॥૬૫

યથોપપત્તિયત્કર્મલ્યર્થવિહિતંમયા ॥

વરંપશૂપહારોચંકથંકાર્યોન્નિવેચતાં ॥૬૬

મહર્ષિ બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણો ! વિચાર્યો વગર પુત્રીએ કરેલું જે કાર્ય છે તે સાંભળો : મારી પ્રમદરા નામે કન્યા કૌતુકથી સખીઓ સાથે સૌગંધિક પર્વતના પડખામાં પુષ્પોવાળાં વનમાં ગઈ હતી. ત્યાં લાવણ્યના લોભથી રાક્ષસીએ બળથી તેને પકડી. ત્યારે આંસુ સહિત જેનાં નેત્ર છે એવી રેતી તથા વિલાપ કરતી અબળાને પૂર્વનાં અતિ પુણ્યોથી આકાશમાં ફરનારી પ્લવંગી દેવી મળી અને ત્રિશળથી રાક્ષસીને મારી તેને મુકાવી, ત્યારે મુક્ત થએલી મારી પુત્રી પ્રમદરાએ તેને પ્રણામ કરી પશુ તથા મદિરાવાળું પકવ (રાંધેલ) જેમાં અન્ન છે, એમાં બળિદાનનાં કર્મ માટે પ્રાર્થના કરી તેથી તે પ્લવંગી પુષ્પોવાળાં વનમાં રહી છે, માટે યથાયોગ્ય જે કર્મ બળિ માટે કહેલું હોય, તે પ્રમાણે ઉત્તમ પશુની ભેટ કરવી છે માટે એ કેમ કરવી તે નિવેદન કરો. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬.

॥ બ્રાહ્મણાઊચુઃ ॥

માતૃસાધુમહાપ્રાજ્ઞમહર્ષેવણિર્જાનર ॥

અવિચાર્યનવશ્ચક્રેસહસાપશુપાતનં ॥ ૬૭

અમૃતંપરમંજ્ઞેતત્ત્વજ્ઞેતચ્ચમુરનુત્તમં ॥

યદ્બ્રાહ્મણમુસ્વાત્કાર્યશ્રુત્વાલોકઃપ્રવર્તતે ॥૬૮

બ્રાહ્મણંજ્ઞાતિસમ્પન્નંકુલીનંશંસિતવ્રતમ્ ॥

વાસયેતમૃદેરાજસતસ્માત્પરમસ્તિવૈ ॥૬૯

ભવતાનપશુઃકાર્યઃસાક્ષાદેવ્યાઃપુરઃકચિત્ ॥

કર્તવ્યંક્ષત્રિયસ્યતઃપિપ્રવણિજામિહ ॥૭૦

સર્વોપયાપચિતવિધૌવિધેયઃકૃતિભિઃપશુઃ ॥

પિષ્ટેનયાગાદન્યત્રમનુઃસ્વયંભુવોઞ્નવીત ॥૬૧॥

एतद्देवोदितं कर्म पशुबन्धो मखेषु च ॥

यज्ञार्थं पशवः सृष्टाविधिना देवतृप्तये ॥૬૨॥

पशौशूद्रेण संज्ञमेव दानानि सोमपैः ॥

श्रुतिमन्त्रैરુપાકૃષ્યહોતવ્યાનિનિચાન્યથા ॥૬૩॥

तस्मान्મહર્દેનાદેવોદેવદેયોધ્વરપશુઃ ॥

તદેનઃસ્યાત્તશમિતરિયજ્વિનાંનકદાચન ॥૬૪॥

આહિણે! બોલ્યા કે, હે મહાબુદ્ધિમાન વાણિયાઓમાં ઉત્તમ એવા મહર્દિ! વિચાર્યા વગર જરૂરી જે તમે પશુનો પાત (નાશ) ન કર્યો, તે ધણું સારું કર્યું. ૫૭. આહિણના મુખથી જે કાર્યને સાંભળી લોક પ્રવૃત્તિ કરે છે, એજ પરમ અમૃત અને એજ ઉત્તમ ચક્ષુ (દૃષ્ટિ) છે. ૫૮. હે રાજા! જ્ઞાતિ સંપત્તિ કુલીન (સારા કુળમાં થએલો) અને નિશ્ચિત વ્રતવાળા આહિણને ધરમાં વસાવવો તેથી ખીજું ઉત્તમ નથી. ૫૯. તમારે દેવીની પાસે ક્યાંયપણુ સાક્ષાત પશુ કરવો નહિ (રાખવો નહિ) સાક્ષાત્ પશુ આપવો એ ક્ષત્રિય (રજપૂત) નું કર્તવ્ય (કામ) છે, પણ આહિણે તથા વાણિયાઓનું અહિં એ કર્તવ્ય નથી. ૬૦. કુશળ પુરૂષોએ યાગ વિના ખીજે ઠેકાણે સર્વ દેવતાને દેવાયોગ્ય પશુના વિધિમાં લોટથી પસુ કરવો. આ પ્રમાણે સ્વયંભુના પુત્ર મનુએ કહેલું છે. ૬૧. યજ્ઞોમાં પશુનું બંધન કરવું એ વેદમાં કહેલું કર્મ છે. અને દેવતાઓની તૃપ્તિ માટે બ્રહ્માએ યજ્ઞ સાર પશુઓ સૃજેલા છે. ૬૨. શૂદ્રે પશુનો સંહાર કર્યો હોય, ત્યારે સોમવક્ત્રીનું પાન કરનારા પુરૂષોએ પુરોહિતના ભાગોને શ્રુતિ (વેદ) ના મંત્રોથી શુદ્ધ કરી હોમવા પણ ખીજે પ્રકારે હોમવા નહિ. ૬૩. આટે હે મહર્દિ! યજ્ઞમાં દેવતાને દેવા સાક્ષાત્ પશુ લેવો નહિ કારણ કે તેનું પાપ મારનારને થાય છે, પણ યજ્ઞ કરનારાઓને ક્યારે પણ નથી થતું. ૬૪.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्याकर्ण्य द्विजेन्द्राणां धर्मशास्त्रोदितागिरः ॥

सर्वोपस्करसम्पन्नबलिमादाय सत्त्वरं ॥૬૫॥

ययौ પરિવૃતઃ સદ્ધિઃ સુદ્ધિશ્ચ સમંવૃત્ત ॥

મુકુલેનાન્વિતોધીમાનપિતૃમક્તેનમુનુના ॥૬૩

તતોપશ્યત્પુવક્ત્રીતાંજ્વલન્તીમિવતેજસા ॥

પ્રમદ્રાગૃહીતાંદિકમલાંમૌલિનામુહુઃ ૬૭

પ્રણેમુઃપૃથિવીપીઠલુપ્તૈસ્તેવણિગ્ગણાઃ ॥

ઉપલિપ્યમુત્રંપુષ્યાંમહર્તીવિતૃણીકૃતાં ॥૬૮

સ્વસ્તિકૈઃશંખપદ્મૈશ્ચકુસુમમકરૈરપિ ॥

યથાક્રમંબલિઃસર્વોનિહિતઃસ્વાહિતૈષિભિઃ ॥૬૯

રાઘઃસ્ફુટત્પુષ્પમાલાસૌરમ્યમુખગોબલિઃ ॥

શ્રીલ્પટાગરુકર્પૂરચન્દનાદિવિલેપનમ્ ॥૭૦

નૈવેદ્યગીતનૃત્યાદૈરમ્યર્ચ્યગિરિજાનુજાં ॥

પશુંપિષ્ઠમયંકૃત્વાપાતનાયોપચક્રમે ॥૭૧

તતોદેવીપ્લવક્ત્રીસાજિજ્ઞામુસ્તન્મનઃસ્થિતં ॥

અવોચતમહર્દેસ્તંમુકુલંગુરુવત્સલં ॥૭૨

પરિષ્ઠ ઓહ્યા કે, હે રાજા ! આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠ પ્રાતાળોની ધર્મશાસ્ત્રમાં
કહેલી વાણી સાંભળી સત્વર (જલ્દી) સર્વ સામાનસહિત બહિ લેઈ સારા
પુરોગાથી નિંટાએલો અને પિતાના ભક્ત એવા પુત્ર મુકુલથીયુક્ત વાણિઓ
મિત્રો સાથે આહ્યો. ૬૫. ૬૬. પછી તેજથી પ્રકાશિત હોય, તેમ શોભતી
તથા વારંવાર પ્રમદ્રાએ જેનાં ચરણકમળ ગ્રહણ કરેલાં છે, એવી તે પ્લવ-
ંગીને વાણીઆએ દીધી. ત્યારે તે વાણીઆઓ મસ્તકથી પૃથ્વી ઉપર સુધને
પ્રણામ કરવા લાગ્યા, અને ખડરહિત કરેલી પુણ્યશરિ તે મોટી ભૂમિપ્રત્યે
લેપ કરી કલ્યાણોપયોગી શંખ પદ્મ અને પુષ્પોથી ક્રમ પ્રમાણે સર્વ બહિ
પાતના હિતની ઇચ્છાથી તેઓએ ત્યાં રાખ્યો. ૬૭. ૬૮. ૬૯. જલ્દી પ્રકુ-
શિત થતાં પુષ્પોની માલાના સુગંધથી શોભિત બહિ અને શ્રાવ્યંડ અગર,
કપૂર તથા ચંદન વિગેરેનો લેપ ત્યાં રાખ્યો, અને નૈવેદ્ય ગીત તથા નૃત્ય
વિગેરેથી પાર્વતીન્દ્રી નાતી બેહેનની પૂજા કરી; હોટનો પથુ બનાવી તેને
(પાડવાનો) આરંભ કર્યો. ૭૦. ૭૧. પછી મહર્દિનાં તે સ્થિતિવાળા મનને
જાણવાની ઇચ્છાવાળી તે પ્લવંગી દેવી ગુરુ જીને પ્રિય છે, એવા તે મુકુલને
આતું કહેવા લાગી. ૭૨.

॥ દેવ્યુવાચઃ ॥

મોમોવિરમકર્મેદમન્યથાક્રિયતેત્વયા ॥

ઉપયાચ્યઃપશુઃસાક્ષાત્કથંપ્રતિનિધીયતે ॥૭૩

વૃથાતવબલિઃસર્વોનોપયોગ્યોમમકાચિત્ ॥

વિભવેસનિમૂહાનાંવિત્તશાઢ્યંમસ્વાયવૈ ॥૭૪

પ્રમદ્દેરેમૃદંયાહિમમનૈષપ્રિયોબલિઃ ॥૭૫

દેવી બોલી કે, બો બો (અરેરે) વિરામ પામતે આ કર્મ અવગે પ્રકારે કરાય છે, જે સાક્ષાત્ પશુ દેવને આપવા યોગ્ય છે, તે કર્મ પ્રતિ-
નિધિ (તેની પ્રતિમા) કર્મ આપાય છે. માટે તારે સર્વે બલિ વૃથા છે, અને
મને ઉપયોગી તે કયાંઈ પણ નથી, કારણ કે વૈભવ હોય તે યજ્ઞ સાદે જે
ધનમાં શક્યપણું કરવું તે મદ્દ પુરુષાણું કામછે માટે હું પ્રમદ્દશ ! તું ઘેર જ
અને આ બલિ મને પ્રિય નથી. ૭૩. ૭૪. ૭૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રુત્વેતદ્વચનંદેવ્યામર્હોદ્ધર્મકુલાન્વિતઃ ॥

જગામપરમંસ્વેદંસુહૃદ્ધિઃસહશઃક્રિતઃ ॥૭૬

ચિન્તામવાપમહર્તીશાસ્ત્રર્ગર્હેપશોર્વધે ॥

યાતુદારાસુતાપુત્રસુહૃદ્ધાન્યધનાદિકં ॥૭૭

एकःकदापिमेलोपमागाद्धर्मःकथंचन ॥

इतिस्थितेगुरौदोषान्मुकुलःशीलसम्मतः ॥૭૮

दध्यौक्ष गंकथंकृत्वाममश्रेयःपरंभवेत् ॥

कुलंसंशयितंसर्वमोचयामिशुचःकथं ॥૭૯

तस्मादिहपशाःस्थानेभविष्याम्यहमेवहि ॥

यःपुमानखिलंगोत्रंकुलंवाविषमस्थिते ॥૮૦

विमोचयत्यात्मबन्धस्तस्यसद्भिःप्रशस्यते ॥૮૧

इत्थंविचिन्त्यसहमाकोशादाकृष्यशस्त्रिकां ॥

શિરચ્છેત્તુમુપાક્રાન્તઃપશ્યતાંસર્વદેહિનાં ॥૮૨

તતઃસ્મિતમુસ્ત્રીદેવીતંઘૃત્વીત્વાકરેસ્વયં ॥

મૈવંવત્સમયાભક્તિતત્ત્વજિજ્ઞાસયાદિત્રઃ ॥

ઉત્તંપશુકૃતેનાદ્યંત્વિપતાનતુમુજ્જતિ ॥૮૩

તસ્માન્મુલુલતુષ્ટાસ્મિવરંવૃણુયથેપ્સિતમ્ ॥

અપદ્રેયંનમક્તેભ્યઃકિઞ્ચિદસ્તિમયામથ ॥૮૪

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, દેવીનું વચન સાંભળી મુકુલ સહિત મહાદેવ મિત્રો સાથે શંકા પામી પરમ ખેદ પામ્યો. ૭૬. અને શાસ્ત્રમાં નિદેશ પશુના વધમાં મોટી ચિંતા પામ્યો, અને સ્ત્રી, પુત્રી, પુત્ર, મિત્ર, ધાન્ય તથા ધન વિગેરે નહોતો, એક મારો ધર્મ કોઈ રીતે પણ નાશ ન પામો. આ રીતે દોષથી પિતા વિચારી રહ્યા, ત્યારે સારા આચરણથી માનવા યોગ્ય મુકુલ સાઈ પરમ કલ્યાણ કેમ કરવાથી થાય, અને કેવી રીતે સંશય પામેલાં સર્વ કૂલને હું શોકથી છોડાવું, એ રીતે ક્ષણવાર ધ્યાન કરવા લાગ્યો. અહીં પશુને ઠેકાણે હુંજ થાકી કારણ કે જે માણસ દુઃખ આવ્યું હોય ત્યારે સર્વ ગોત્રને અથવા કૂલને મુક્ત કરે છે, તેનો પોતાનો વધ સારા પુરુષોએ વખાણવા લાયક થાય છે. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. આવો વિચાર કરી જલ્દી મિયાનમાંથી તરવાર કાઢી સર્વ પ્રાણિઓના જોતાં માથું કાપવાનો આરંભ કર્યો. ૮૨. ત્યારે મંદહાસ્યવાહું જેનું મુખે એવાં દેવીએ પોતે તે મુકુલને હાથ ઝાલી હે પુત્ર! આમ કરમાં. મેં તમારી ભક્તિનાં તત્ત્વ જાણવાની ઇચ્છાથી પશુ મારે કહ્યું, પણ તારો પિતા શાસ્ત્રને મુકતો નથી. ૮૩. હે નિષ્પાપ મુકુલ! મારાથી ભક્તોને ન અપાય એવું કશુંપણ નથી, મારે ઇચ્છા પ્રમાણે વર માગ. કારણ કે હું તુંને પ્રસન્ન થએલી છું. ૮૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवमुक्तःस्वयंदेव्यामुकुलःकुलनन्दनः ॥

विमुच्यशस्त्रिकापीहमूलेदेव्यालुठनभुवि ॥૮૫

सहर्षगद्गदगिरंप्लवङ्गीमिदमुक्तवान् ॥ ૮૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે દેવીએ પોતે કહેલો કુલને આનંદ

પમાડનારો મુકુલ દેવીના પગના મૂલ ભાગમાં તરવાર મુકી પૃથ્વીમાં લોટતો થકો હર્ષ સહિત ગદ્ગદ પ્રાણીવાલું આ વચન દેવી પ્રત્યે બોલ્યો. ૮૫. ૮૬.

॥ મુકુલઉવાચ ॥

સુરેશ્વરિપ્રસન્નાસિયદિદેયોવરોમમ ॥

શ્રિયાંત્રમવરેક્ષેત્રેયાવદાભૂતસમ્પલ્લવં ॥

સ્થિતિકુરુપપન્નાનાંસાધયન્તીમનીપિતમ્ ॥ ૮૭

મુકુલ બોલ્યો કે, હે દેવી ! જો પ્રસન્ન છો અને મને વર આપવો છે તો શરણુ પામેલાઓની મનોવાંછાને સિદ્ધ કરનારા તમોએ આ લક્ષ્મીના ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં પ્રાણીઓના પ્રલયપર્યંત સ્થિતિ કરવી. ૮૭.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

દેવીમુકુલિનીનામ્નાશ્રીપુરસ્મન્તિકેનય ॥

સ્થાસ્યામિતવનામ્નાઐવિશ્રુતાધરણીતલે ॥ ૮૮

યોમાંમુકુલદેવીતિરુયાતાંપશુસુરાદિભિઃ ॥

બલિભિશ્ચવિચિત્રાઘૈસ્તસ્યદાસ્યામિવાજ્ઞિતં ॥ ૮૯

ઇત્યુત્ક્રાન્તર્દધેદેવીબલિનાતંનવૈસહ ॥

મહર્દિરપિતત્રાઘૈઃકારયામામશિલિપિભિઃ ॥ ૯૦

દેવ્યામૂર્તિમહોચ્છ્રાયંપ્રાસાદંચવિચક્ષણઃ ॥

સ્રવન્ત્યાદક્ષિણેકૂલેઘ્યયિત્વાવિપુલંધનં ॥ ૯૧

તદાપ્રભૃતિસાદેવીનામ્નામુકુલિનાનૃપ ॥

પ્રમદ્ધરાવિમોક્ષેણશ્રીનગર્યામિવાતરત્ ॥ ૯૨

દેવી બોલી કે, હે નિઃપાપ ! હું શ્રીપુર (શ્રીમાલ) ની સમીપમાં પૃથ્વીમાં મુકુલની એ રીતે તારે નામે પ્રસિદ્ધ થએલી દેવી રહીશ. ૮૮. જો માણસ મુકુલદેવી એ રીતે પ્રણાતિ પામેલીને અને પશુ અને મદિરા વિગેરે જેમાં છે એવા વિચિત્ર અન્નવાળા બલિથી સેવશે તેને વાંછિત આપીશ. ૮૯

આ પ્રમાણે કહી તે બલિ સહિત દેવી અંતર્ધ્યાન થઇ ગયાં અને ચતુર
મહર્દિ એ પણ તે સ્વંતિ નદીના જમણા કાંઠામાં આમ કાશિગિરોપાસે
ધનું ધન અર્ચિ દેવીની મૂર્તિ અને અતિ ઊંચું દેવળ કરાવ્યું. ૯૦. ૯૧.
હે રાજા ! તે દિવસથી આરંભી મુકુલિની નામે દેવી પ્રમદારાની મુક્તિ કર-
વાથી શ્રીનગરીમાં અવતર્યા. ૯૨. જે આ અદ્ભુત દેવીનું ચરિત બકિતથી
સાંભળે છે તે માણસને ક્યારે પણ રાક્ષસોથી ભય થતું નથી. ૯૩.

इति श्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये मुकुलिनी माहात्म्यं
नामैकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥२९॥

આ રીતે સ્કંદપુરાણની એકાશી હજાર શ્લોકની સંહિતાના બ્રાહ્મ્ય
વિભાગના ત્રીજા પરિચ્છેદમાં શ્રીમાલમાહાત્મ્યવિષે મુકુલિની માહાત્મ્ય એ
નામે એગણત્રીશમો અધ્યાય પૂરો થયો. ૨૯.

॥ अथ त्रिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ३० भो.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

ततो जयेश्वरं गच्छेत्तीर्थं पापप्रणाशनम् ॥
स्रवन्त्या उत्तरं कूले लिङ्गं परमशोभनम् ॥ १ ॥
गौतमस्य कूले जातो मण्डूको नाम वैद्विजः ॥
जाता तस्यातिवार्द्धक्ये दुहिता पुण्यलक्षणा ॥ २ ॥
शिशुत्वे वर्त्तमानायामथ तस्यां મૃગીદૃશાં ॥
जननीनिधनं प्राप्ता कालेन महतानृप ॥ ३ ॥
विषादं परमं प्राप्तः पत्नीनाशाद् द्विजोत्तमः ॥
वनं जगाम मण्डूकः कृत्वा दुहितरंकरं ॥ ४ ॥

સ્વવન્તીતીરમાસાચવાલાંપડ્યન્વિમાતરમ્ ॥

અન્તેવયસિસમ્ભૂતાંવિલલાપસદુઃસ્થિતઃ ॥ ૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, પછી સ્વવન્તી નદીના ઉત્તર કાંઠામાં પરમે શોભિત જરું જિંગ છે તે પાપને નાશ પમાડનારાં જ્યેશ્વર તીર્થ પ્રત્યે જરું. ૧. યા-તમના કુળમાં મંદૂક નામે બ્રાહ્મણ જન્મ્યો હતો તેને અતિ વૃદ્ધપણમાં પુણ્ય લક્ષણવાળી પુત્રી થઈ હતી. ૨. પછી હે રાજા! તે મૃગ સમાન દષ્ટિ-વાળી પુત્રી બાળપણમાં ત્યારે વર્તતી હતી ત્યારે તેની માતા મરણ પામી. ૩. ત્યારે સ્ત્રીના નાશથી પુરુષ ખેદ પામેલો બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ એવો મંદૂક દિકરીને લાચમાં ધારણ કરી વન પ્રત્યે આવ્યો. ૪. અતે સ્વવન્તી નદીના કાંઠા પ્રત્યે આવી છેવટ વયમાં થએલી બાળકીને માતા રહિત વંતવાથી દુઃખ પામતો બ્રાહ્મણ વિલાપ કરવા લાગ્યો. ૫.

॥ મણ્ડૂક ઉવાચ ॥

દેહોમેજરયાજીર્ણઃપલિતંતુશિરોવત ॥

જિહ્વતારાભવદષ્ટિર્વેપન્તેઙ્ગાનિમર્ચતઃ ॥ ૬

કથમિષ્યતિમેપુત્રીમાતૃહીનામૃતંમયિ ॥

સામ્યતંમમવૃદ્ધસ્યશક્તિર્નાસ્તિધનાર્જિતે ॥ ૭

બાલત્વેમરણંમાતુર્યૌવનેપતિપજ્વતા ॥

પુત્રનાશસ્તુવાદ્ધક્યેજાયતેદ્વન્તપાપ્મનાં ॥ ૮

અપતિગ્રદશીલસ્યનાસ્તિમેધનમર્જિજતમ્ ॥

કન્યેયંમમયેનસ્યાત્સ્પૃહણીયાદિજન્મનાં ॥ ૯

પુત્રમાકાઙ્ક્ષતોનિત્યંચિરાલ્લબ્ધામનૌરથઃ ॥

કથમિષ્યતિમેપુત્રીમૃતંમયિતપસ્વિની ॥ ૧૦

યસ્યાંવૈજાયમાનાયાંજિતંમસ્વામયેતિહ ॥

જયાનામકૃતંતસ્થાઃકષ્ટકાલોયમાગતઃ ॥ ૧૧

અરણ્યેરુદિતંચ્યયમથવામમસમ્પતિ ॥

સ્વકૃતાનાંફલંભુક્તેનરઃપ્રાક્તનકર્મણામ્ ॥ ૧૨

પાપંસુલેચ્છયાકુર્વન્મન્દબુદ્ધિરહોનરઃ ॥

મર્માચ્છદુરનાયત્યાંનવિજાનાતિકર્હિચિત્ ॥૧૩

અસ્યાહિતાયદેહસ્યકુરુતેપાતકંનરઃ ॥

નાદાત્મકમુખભ્રાન્તોવાતકીવાહરેદધિ ॥૧૪

ભવિષ્યતિવૃથાચિન્તાકર્મપાકગતામમ ॥

યાવજ્જીવમિમાંબાલાંવર્દ્યયિષ્યેશનાદિભિઃ ॥૧૫

મંડુક બોલ્યો કે, અહો ! મારો દેહ જરાથી ઊર્ણ થયો છે. માથું ઘોળા કેશવાળું થયું છે. દક્ષિણે કાકી (માણસાં) વળી થઈ છે. અને સર્વ ઠેકાણેથી અંગો કંપે છે. (મુજે છે.) ૬. જ્યારે હું મરીશ ત્યારે માતાહીન મારી પુત્રી ક્યાં વર્તશે. તેમ હમણાં મારી વૃદ્ધની ધન ભેળું કરવામાં પણ શક્તિ નથી. ૭. બાળપણમાં માતાનું મરણ, યૌવનમાં (જુવાનીમાં) પતિનું મરણ અને વૃદ્ધપણમાં પુત્રનો નાશ એવો હાય પાપિઆએનેજ થાય છે. ૮. દાન સેવાના સ્વભાવથી મેં ધન ભેળું કરેલું નથી કે જે ધનથી આ મારી કન્યા બ્રાહ્મણોને ઇચ્છા કરવા લાયક થાય. ૯. નિરંતર પુત્રની ઇચ્છા કરતાં ધણા મનોરથે ધણે વખતે સજેલી તપસ્વિ પુત્રી હું મરીશ ત્યારે ક્યાં વર્તશે. ૧૦ જે જન્મી ત્યારે મારો જય થયો એમ માની મેં જેનું જયાનામ કરેલું (પાડેલું) હતું તેનો આ કષ્ટ કરનારો કાળ આવ્યો. ૧૧. અથવા અરણ્યમાં હાથમાં માંસ રોવું વ્યર્થ છે, કારણકે માણસ પોતાનાં પ્રથમ કરેલાં કર્મોનાં ફળ ભોગવે છે. ૧૨. અહો ! મંદબુદ્ધિવાળો સુખની ઇચ્છાથી પાપને કરનારો માણસ આવતા વખતમાં તે (પાપ) મર્મસ્થાનકોને વિંધનાઈ થશે એમ ક્યારે પણ જાણતો નથી. ૧૩. જેમ વાતરોગવાળો દહિનો આહાર કરે છે તેમ શબ્દ માત્ર (કેવામાત્ર) સુખમાં પ્રાંતિ પામેલો માણસ આ દેહનાં અલિત (ભુંડ) માટે પાપ કરે છે. ૧૪. મારાં કર્મનો પરિણામ થયે વૃથા ચિન્તા જતી રહેશે માટે ઊવુંહું ત્યાં સુધી ખાનપાન વિગેરેથી આ બાળક પુત્રીને મોટી કરીશ. ૧૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्थं विलप्य करुणं मद्यास्तीरे द्विजोत्तमः ॥

प्रकृतिं स्वयमेवाप्यवनदाहाद्यथामलः ॥૧૬

अथ श्यामाकनीबारैः कन्दमूलफलैस्तथा ॥

લાલયન્મધુરાલાપૈર્દિજેન્દ્રસ્તામવદ્ધયન્ ॥૧૭

તતસ્તસ્યામહારાજપ્રાપ્તેમમ્બત્સેરષ્ટમે ॥

નયાસ્તીરેપ્રિયાન્પાણાનત્યજદ્વિજસત્તમઃ ॥૧૮

પિતૃયુપરતેવાલાજયાશોકસમાકુલા ॥

સંસ્કારમકરોત્તસ્યપ્રેરિતામુનિભિઃક્ષણાત્ ॥૧૯

અયમાર્તાદિનીતીરેવિરૂપન્તીમુહુર્મુહુઃ ॥

વૃક્ષખण्डेमहल्लङ्गंक्रस्मिश्चननिरीक्षत ॥૨૦

સાતત્રીસ્થિતિમાધાયનન્વીકમલલોચના ॥

ત્રિકાલમર્ચનંતદ્મૈકુરુતેકૃત્તિવાસસઃ ॥૨૧

મુકુમારૈઃસ્વયંલુનૌર્વિલ્વપત્રૈરનેકશઃ ॥

આહારમપરાન્દંઘૃવૈફલૈર્વિલ્વસમુદ્ભવૈઃ ॥૨૨

एकदातुस्मरन्तीसापितुःसम्प्राप्तयौवना ॥

રુરોદભૃશદુસ્વાર્ત્તાપૂજાકાલેકપર્દિનઃ ॥૨૩

मध्यान्हशिशिरप्रान्तेकरुणाकृष्टमानसः ॥

પ્રત્યક્ષોભૂન્મહાદેવઃસત્તમિઃસહમાતૃભિઃ ॥૨૪

तामुवाचद्विजसुतांपाणिनाश्रूणिमाज्जयन् ॥૨૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે. આ પ્રમાણે નદીને કાંઠે કર્ણા ઉપગ્નવે એવો વિશાપ કરી આલ્લેખ્યામાં ઉત્તમ એવો મંદુક આલ્લેખુ જે રીતે વન બાળ્યા પછી અગ્નિ પોતાની પ્રકૃતિને (શાંતતાને) પામે તે રીતે પોતાની મેજેજ અમલ સ્વભાવને પામી સ્થામોનીવાર કંઠ મૂળ અને ફળ એ પદાર્થોથી તે પુત્રીને મધુર શબ્દોથી લગવતો થએ પોપણ આપવા લાગ્યો. ૧૬. ૧૭. પછી હે મહારાજ! ત્યારે તે પુત્રીને આંદમું વર્ષ પ્રાપ્ત થયું ત્યારે નદી કાંઠે તે શ્રેષ્ઠ આલેખે પ્રિય પ્રાણને તળ્યા. ૧૮. પિતા નાશ પામ્યા. ત્યારે શોકથી આકુળ થએલી બાળક જન્યાયે તે વખતે મુનિઓની પ્રેરણાથી તે પિતાના સંસ્કાર કર્યો. ૧૯. પછી નદી કાંઠે વારંવાર વિશાપ કરતી હતી ત્યારે તેણે કાંઈ પણ જાડના બુંડમાં મોટું લિંગ બોધું. ૨૦. ત્યારે ત્યાં સ્થિતિ કરી. કમળ સરખાં નેત્રવાળા તે સ્ત્રીએ શંકરના લિંગનું ત્રણપાળ અર્ચન કરવા માંડ્યું. ૨૧. પોતાની મેજે ખરી પડેલાં કામળ બિલ્વપત્રોથી પૂજન કરવા

માંડયું અને અપરાધ વખતે (દિવસના ત્રીજા ભાગમાં) બિલ્વનાં ફળોથી આધાર (બોજન) કરવા માંડ્યો. ૨૨. એક દિવસે પિતાનું સ્મરણ થવાથી ઘણા દુઃખવડે પીડા પામતી બુવાનીને પામેલી તે જ્યાં મહાદેવનાં પૂજન વખતે રાવા લાગી. ૨૩. શિશિર ઋતુના અંતમાં મધ્યાહ્ન વખતે રૂદન સોવળી દયાથી અંતઃકરણ ખેંચવાને લીધે સાત માતાઓ સાથે મહાદેવ પ્રત્યક્ષ થયા. ૨૪. અને હાથવડે આંસુને લુપ્ત તે બ્રાહ્મણની પુત્રીને આ પ્રમાણે કહિયા લાગ્યા. ૨૫.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

મારોદીઃપુત્રિકાન્તારેકિંકરોમિકુમારિકે ॥

યત્તેસ્તિદુર્લભંકિંચિત્ત્સમાચક્ષ્વમાશુચ ॥૨૬॥

દેવનાદેવ બોલ્યા, કે, હે કુમારિ! વનમાં રો માં; હે પુત્રિ! હું તું કંઈ જે કંઈ પણ તુને દુર્લભ હોય તે કહે અને શોધ કર માં. ૨૬.

॥ જયોવાચ ॥

નમેપિતાનમેમાતાનમેવંધુઃકુતશ્ચન ॥

પ્રાપ્તોધિવાહકાલૌર્યકશ્વમેમવિતાવરઃ ॥૨૭॥

જયા બોલી કે, મારો પિતા નથી, મારી માતા નથી, મારે કોઈ ઠેકાણે બંધુ નથી અને આ વિવાહનો વખત પ્રાપ્ત થયો છે માટે મારો વર કોણ થશે. ૨૭.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

અહંતવપિતાવત્સેદ્માસ્તેસપ્તમાતરઃ ॥

પ્રાતસ્તેભવિતાભર્તાબ્રાહ્મણોમદનુજ્ઞયા ॥૨૮॥

અતઃપરમપ્રિયીતઃપુત્રિકિંતેકરોમ્યહમ્ ॥૨૯॥

દેવનાદેવ બોલ્યા કે, હે પુત્રિ! હું તારો પિતા છું, આ તારી સાત મા-

તાઓ છે અને મારી આશાથી સવારે આજ્ઞાથી તારે સ્થાપી થશે. ૨૮.
હે પુત્રિ ! આથી બિજું પણ પ્રસન્ન થયેલો હું શું કરું. ૨૯.

॥ જયોત્રાચ ॥

યદિમેશજ્ઞકરસ્તાતશક્તયઃસપ્તમાતરઃ ॥

અતઃપ્રિયતરંનાસ્તિમમલોકેષુકિજ્જન ॥૩૦

જ્યા બોલી કે, જે.શંકર મારા પિતાછે અને સાત શક્તિઓ મારી માતાછે તો એથી મને લોકોમાં અધિકપ્રિય કશું પણ નથી ૩૦.

॥ શ્રીં મહાદેવ ડવાચ ॥

જયાયાઃપરિતુષ્ટેનપ્રાદુર્ભૂતંમયાત્રવૈ ॥

જયેશ્વરમિતિરુયાતમેતલ્લિઙ્ગંભવિષ્યતિ ॥૩૧

યઃસ્રવન્તીજલેસ્નાત્વાનરોમામર્ચયિષ્યતિ ॥

કદાચિન્નકુલેતસ્યદુઃસ્વમેતદ્ભવિષ્યતિ ॥૩૨

શુક્લફાલ્ગુનમાસસ્યચતુર્દશ્યાદિનેપુમાન્ ॥૩૩

દૃષ્ટ્વાજયેશ્વરંદેવેશ્વલોકંમમિષ્યતિ ॥૩૪

મહાદેવ બોલ્યા કે, જે પ્રસન્ન થઈને અહિં જ્યાંને દર્શન આપ્યું માટે આલિંગ જયેશ્વર એ રીતે પ્રસિદ્ધ થશે. ૩૧. જે માણસ સ્રવંતી નદીના પાણીમાં સ્નાન કરી અને પુજશે તેના કુળમાં કદી પણ આ દુઃખ થશે નહિ. ૩૨. ક્ષાગણ માસના શુક્લપક્ષ ચૌદશને દિવસે જયેશ્વર દેવનું દર્શન કરે તે માણસ સિયલોક પ્રત્યે જશે. ૩૩. ૩૪.

॥ માતર ઝુચુઃ ॥

માતરસ્તિવયંપુત્રિકૃતાદિવેનશમ્ભુના ॥

યદાભિપ્રેતમત્રાસ્તેષૂહિતત્કરવામકિ ॥૩૬

યદિમેમાતરસ્તુષ્ટાદાસ્યાન્તિવરગીપ્સિતં ॥

સદાસ્થેયંતદ્વૈવજયેશ્વરસમીપતઃ ॥૨૬

અત્રસ્ત્રિયોનમસ્યન્તિયાઃકાશ્ચત્પુત્રહેતવે ॥

તાભ્યાઃપુત્રામહાત્માનાંદેવાયુષ્માભિરન્વહં ॥ ૨૭

માતાઓ! બોલ્યાં કે, હે પુત્રી! શંકરે અમોને તારી માતા કરેલી છે માટે અમે શું કરીએ. જે તારે અભિપ્રાય અહિં હોય તે કહે. ૩૫. જ્યાં બોલી કે, જે માતાઓ મને પ્રસન્ન થએલા મચ્છતપરને આપવાનાં છે તો સદા અહિં જયેશ્વરની સમીપમાં જ રહેવું. ૩૬. અને જે પ્રેમી પણ સ્ત્રીઓ અહિં પુત્ર માટે નમન કરે તેઓને તમારે નિરંતર મહાત્મા પુત્રો આપવા. ૩૭.

॥ માતર ઝુચુઃ ॥

અસ્ત્રેવંપ્રીણનાર્થાયતવમણ્ડકનન્દિનિ ॥

સ્ત્રીણાંપુત્રાન્પ્રદાસ્યામિવાઙ્મિત્તાંધમનોરથાન્ ॥૨૮

માતાઓ! બોલ્યાં કે, હે મંડુકની પુત્રી! તારી પ્રસન્નતાના અર્થે માટે તું કહે છે એ પ્રમાણે હો. હું સ્ત્રીઓને પુત્ર અને વાંછિત મનોરથોને આપીશ. ૩૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તાન્તર્દધેરાજનસેશ્વરંમાતૃમણ્ડલં ॥

સાતયૈવચકારાચ્છાંશમ્ભોઃકામપ્રદાયિનઃ ॥૩૯

પ્રમાતેથમદેશમ્યસ્મરન્ત્યાવાક્યમુત્તમમ્

દિગ્વિલોકનલોલાયાઃપ્રાપ્તસ્તત્રમહાનૃપિઃ ॥૪૦

કમણ્ડલુધરઃસુગ્વીદળકૃષ્ણાજિનાન્વિતઃ ॥

ત્રિપુલોકેષુવિશ્વ્યાતેનોમ્નામહીકિરિતિશ્રુતઃ ॥૪૧

ઉદ્ગાહિતાથસાકન્માતેનકૃત્વાસ્વયંવિધિ ॥

વનત્ત્વજાહ્નકરંદેવમિદમાહજયાંભિયાં ॥૪૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા! આ પ્રમાણે કહી શંકર સેવિત્ર માતાઓનું

મંડળ અંતર્ધાન પ્રાપ્ત્યુઃ તેમજ તે જ્યાં કામનાને આપનાર શંભુનું અર્ચન કરવા લાગી. ૩૯. પછી પ્રજ્ઞાત વચ્ચે મહાદેવનું કિત્તમ વાક્ય સંભારી જ્યાં દિશા જોવામાં ઇચ્છાવાળી હતી ત્યાં કમંડળને ધારણ કરનાર, માળા, દંડ તથા ઇળિઆર મૃગનો ચર્મયુક્ત, મંદિ ઓ નામથી ત્રણલોકમાં પ્રખ્યાત થએલા મોટા ઋષિ આવ્યા. ૪૦. ૪૧. અને પોતે શંકરદેવને પ્રણામ કરી નિધિને પોતેજ કરી તે કન્યાનો વિમાહ કર્યો પછી પ્રિય જ્યાંને આ વચન કહ્યું. ૪૨.

॥ મહ્કિરુવાચ ॥

મન્તવ્યમાશ્રમેતૂર્ણમુગ્ધેતન્નાવયોરિતઃ ॥

યત્રકામફલાદૃક્ષામદ્રાનામમહાનદી ॥૪૩

તદ્વત્કૃત્યશેષંસ્યાદ્યત્તદાત્તદક્ષવેષિયં ॥૪૪

મંદિ ઓટ્યા કે, હે પ્રિય સુંદરી! આદિથી જ્યાં ઇચ્છિત ફળ આપનાર પ્રજ્ઞા અને ભદ્રાનામે મહા નદી છે તે આશ્રમમાં આપણે જોયે જરૂરી જનું છે માટે જે આહિં પાછળ કાર્ય હોય તે મને કહો. ૪૩. ૪૪.

॥ જયોવાચ ॥

અત્રશમ્ભુપ્રસાદેનજાતામેમપ્તમાતરઃ ॥

સ્થિતિમત્રકરિષ્યન્તિપ્રતિષ્ઠાપનતોત્રિભો ॥૪૫

જ્યાં ઓલી કે, હે પ્રભુ! આહિં શંભુની કૃપાથી મારી સાત માતાઓ થએલી છે. માટે પ્રતિષ્ઠા કરાવવાથી તેઓ આહિં સ્થિતિ કરશે. ૪૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतिश्रुत्वाजयावाक्यप्रसन्नवदनोमुनिः ॥

देवीर्दर्भमयीःकृत्वामन्त्रन्यासंचकारह ॥૪૬

ततःसम्पुज्यविधिवत्प्रणम्यचपुनपुनः ॥

जयामादायमुदितोययौમङ्ગकिर्निजाश्रमं ॥૪૭

तस्याःकालेनतन्वङ्गयाःसूत्रबोत्रप्रवेत्तमाः ॥

માઙ્કેયાદધ્યજાયન્તપુત્રાદાન્તાજિતેન્દ્રિયાઃ ॥૪૮

તદ્વાપાંસિતીત્રાણેસહપિત્રામનીષિણઃ ॥

બ્રહ્મલોકોમિતઃપ્રાપ્તામણ્ડૂકીતનયાનૃપ ॥૪૯

एतत्तेकथितंराजनूजयेश्वरकथानकम्

यच्छ्रुत्वामાનુષેલોકેશિવલોકંનરોવ્રજેત ॥૫૦

કન્યાદાનંપ્રશંસન્તિતત્રરાજમ્મદ્વર્ષયઃ ॥

अर्चनादेवदेवस्यजलाधारेकृतात्मनां ॥૫૧

કન્યાદાનંજયેશસ્યજલાધારેસમાચરન્

नरःकोटिशतंसाग्रंशिवलोकेमहीयते ॥૫૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે જ્યાનું વાક્ય સાંભળી પ્રસન્ન સુખ-
વાળા મુનિદર્બમય દેવીઓને બતાવી મંત્ર ન્યાસ કરવા લાગ્યા. ૪૬. પછી
વિધિ પ્રમાણે પૂજન કરી વારંવાર પ્રણામ કરી જ્યાને લેઈ હર્ષ પામેલા
મંદિ મુનિ પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે ગયા. ૪૭. હે રાજા ! કાળે કરી તે કામલ
અંગવાળી સ્ત્રીને મંદિથી બ્રહ્મને અતિ બળુનારા ગણ્યા અને છર્તેન્દ્રિય એવા
પુત્રો પેદા થયા. તથા પિતાની સાથે તીવ્ર તપ કરી મુદ્ધિમાન એવા તેઓ
જ્યાના પુત્રો આ લોકમાંથી બ્રહ્મલોકને પામ્યા. ૪૮. ૪૯. હે રાજા ! આ
જયેશ્વરનું કથાનક તમને કહ્યું કે મનુષ્યલોકમાં જે સાંભળી આશ્ચર્ય શિવલોકને
પામે છે. ૫૦. હે રાજા ! જળનાં સ્થાનકવાળે તે ઠેકાણે દેવના દેવનું અચંન
કરવાથી કુશળ પુરુષોનાં કન્યાદાનને મદર્ષિઓ વખાણે છે. ૫૧. જ્યાના ઇ-
શ્વરનાં જળાધાર સ્થાનકને ત્યાં કન્યાદાન કરનારો કરોડો મનુષ્યો સહિત
શિવલોકમાં મનાય છે. ૫૨.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्य
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये जयेश्वर माहात्म्यं
नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥३०॥

આ રીતે શ્રી સ્કંદપુરાણની એકાશી હજાર સ્લોકની સંહિતાના બ્રાહ્મ્ય
વિભાગમાં ત્રિંશ પુરિષ્છેદમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યવિષે જયેશ્વર માહાત્મ્ય એ
નામે ત્રિંશો અધ્યાય પૂરો થયો. ૩.

॥ અથ ઝકત્રિશોધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૩૨ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેન્મહારાજપ્રતીચ્યાંદિશિમાનવઃ ॥

યત્રક્ષેમંકરીદેવીગિરિશૃંગમુપાસ્થિતા ॥૧

યાંદૃષ્ટામાનવોમક્તયાલોકેશાંલોકવત્સલાં ॥

પ્રયાતિયોગિનસ્થાનંજરામરણવૉજ્જતં ॥૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે મહારાજ ! ત્યારથી પશ્ચિમ દિશામાં જ્યાં ગિરિના શિખર પ્રત્યે ક્ષેમંકરી દેવી રહ્યાં છે ત્યાં જવું. ૧. જે લોક પ્રિય લોકેશ્વરીનું ભક્તિથી દર્શન કરી માણસ જરા તથા મરણ રહિત એવાં યોગીનાં સ્થાનને પામેછે.

॥ માન્ધાતોવાચ ॥

કથંક્ષેમંકરીદેવીગિરેઃશિખરમાસ્થિતા ॥

કિમર્થમવતારોસ્યાભૂતલેભૂતપાંધન ॥૩

માન્ધાતા બોલ્યા કે, દેવી રીતે ક્ષેમંકરી દેવી પર્વતનાં શિખર પ્રત્યે રહ્યાં, અને હે તપોધન ! શા માટે તેનો પૃથ્વીમાં અવતાર થયો ? ૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇતસ્ત્રિશત્તમેતીતેદ્વાપરેમૂન્મહાસુરઃ ॥

ઉત્તમૌજાઇતિહ્યાતોદેવબ્રાહ્મણકળૃકઃ ॥૪

તેનવિપ્રદ્રુતાઃસર્વેદ્વિજાઃશ્રીમાલવાસિનઃ ॥૫

દિવાપ્રવિશતેમ્ભાંધૌરાઘૌવિદ્રાવ્યદેઃહિનઃ ॥

દધાનઃપરશંહસ્તેવામેતર્મતથોલ્લસનં ॥૬
 આક્રમ્યાદ્વિજવર્યાણિગોધનાનિહતાનિવૈ ॥
 પલાયમાનાગોપાલાનિહતાહન્તભૂરિશઃ ॥૭
 આશ્રમાણાંદ્રુમાઃસર્વેચ્છન્નપૂલમર્હિયયુઃ ॥
 વનોપાન્તેષુહમ્યાણિદેવતાવાંમહાન્તિચ ॥૮
 હતાનિપાદપાતેનપાતિતાનિદુરાત્મના ॥
 ક્ષિપ્તાનિદેવસ્વાતેષુવાપીષુભિવિધાસુચ ॥૯
 હત્વાપશુમહસ્ત્રાણિદ્રુતાસ્તેનદ્વિજોત્તમાઃ ॥
 સમ્ભૂયમન્ત્રયાઞ્ચક્રુઃકૃતિનસ્તેપરસ્પરં ॥
 ઉત્તમૌજોવિનાશાયકિંચિન્નોપાયમાયયુઃ ॥૧૦
 કદાચિદથદૈત્યેન્દ્રઃપ્રાપ્તવાનગૌતમાશ્રમં ॥
 મુનિતત્રૈકમગ્રાહીઞ્જપધ્યાનપરાયણં ॥૧૧॥
 ગૃહીતઃસોથદૈત્યનેપ્રાક્રોશદિદમુચ્ચકૈઃ ॥૧૨

૫સિષ્ઠ બોલ્યા કે, આજથી ગયા ત્રીશમા દ્વાપરયુગમાં દેવ તથા આ-
 ભ્યોનો શત્રુ ઉત્તમૌત્તમ એ રીતે પ્રસિદ્ધ થએલો મોટો દૈત્ય હતો. ૪. તેણે
 સર્વ શ્રીમાળમાં વસનારા આભ્યોને ઉપદ્રવ કર્યો હતો. ૫. જમણા હાથમાં
 પરશુ (હરશી) તથા ડાબા હાથમાં જયંકર લાવને ધારણ કરનારો તે દૈત્ય
 રાત્રિમાં પ્રાણિઓને નસાડી સવારે સમુદ્રમાં પેસી જતો હતો. ૬. ખેદની
 વાત છે કે તેણે દયાવીને આભ્યોની ગાયોનાં ધણ હરી લીધી અને ઘણી
 વાર નાસતા ગોવાળોને માર્યા. ૭. આશ્રમોનાં સર્વ વૃક્ષો મૂળ કાપવાથી પૃથ્વી
 પ્રત્યે પડ્યાં. દુષ્ટ આત્માવાળા દૈત્યે વનના સમીપ ભાગોમાં રહેલાં ઘરોને નાશ
 પમાડ્યાં અને મોટાં દેવતાઓનાં મંદિર પાડ્યાં તથા હબરો પશુઓને હણી
 જાગાશય અને જુદી જુદી વાવોમાં નાંખ્યાં તેથી શ્રેષ્ઠ આભ્યો ભાગ્યા
 અને કુશળ એવા તે સર્વ ભેળા થઈ એક પીળા ઉત્તમૌત્તમ દૈત્યના નાશ
 માટે વિચાર કરવા લાગ્યા. પણ કોઈ ઉપાયને પોત્તી શક્યા નહિ. ૮. ૯. ૧૦.
 પછી કોઈ વખતે દૈત્યોની પતિ ગૌતમના આશ્રમપ્રત્યે ગયો અને ત્યાં જપ
 તથા ધ્યાનમાં તત્પર એક એક મુનિને પકડ્યો. સવારે દૈત્યે પકડેલો મુનિ
 જાયે સ્વરે આવું વચન બોલ્યો. ૧૧. ૧૨.

॥ ब्राह्मण उवाच ॥

उत्तमौजामहादैत्योमामयंहन्तुमुद्यतः ॥

त्राहित्राहितापोनिष्ठगृणोषियदिर्गातम ॥૧૩

બ્રાહ્મણુ બોલ્યો કે, હે તપોનિષ્ઠ ગૌતમ ! આ ઉત્તમૌજ નામે મહાદૈત્ય
મને હણવા તૈયાર છે. માટે જો સાંભળતા હોતો બચાવો, મને બચાવો. ૧૩.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्याक्रोशति किमेन्द्रेत्रस्ताः सर्वे द्विजोत्तमाः ॥

गौतमं शरणं जग्मुस्त्रાહિત્રાહીતિવાદિનઃ ॥૧૪

વસિષ્ઠ બોલ્યો કે, આવું ઉત્તમ બ્રાહ્મણુ બોલ્યા બ્રાહ્મણો ત્યારે બચાવો,
બચાવો એમ બોલનારા બધા પામેલા સર્વ ઉત્તમ બ્રાહ્મણો ગૌતમને શરણ
ગયા. ૧૪.

॥ गौतम उवाच ॥

भो भोमामैष्टमा मैष्टदैतयादुत्तमौजसः ॥

अयमेतद्धार्यायसुरेशामाहवाम्यहं ॥૧૫

ગૌતમ બોલ્યો કે, રે રે ! ઉત્તમૌજ દૈત્યથી બીજામાં તમે બીજામાં.
આ હું એના વધમાટે દેવીને બોલાવું છું. ૧૫.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्त्वाथसमिद्धाग्नौकुशस्तम्बं जुहावसः ॥

ततः सावित्रीमन्त्रेण मुनिः क्रोधाकुलेक्षणः ॥૧૬

निर्जगाम ततो देवी सति શુભરડનલાત ॥

उवाच तत्र तां श्रेष्ठं गौतमं किं तत्र पितृसतम् ॥૧૭

કરોમીતિસહોવાચજશ્વૈત્યંસુરેશ્વરિ ॥

તતસ્તમભિદુદ્રાવદેવીતંબ્રહ્માવિદ્વિષમ્ ॥૧૮

દૈત્યોપિવીક્ષ્યતારૌદ્રીંમુમોચબ્રાહ્મણંઘ્નનાત્

તામાપતન્તીંસહસાવન્નિજ્વાલાપિવોઘતાં

ચિક્ષેપપરશુંદૈસસિષ્ઠતિષ્ઠેતિચાબ્રવીત્ ॥૧૯

તમાકાશગતંતીવ્રંકુઠારંહુંકૃતેચ્છયા ॥

જ્વાલયેવાદહદેવીભસ્પીભૂયસચાપતત્ ॥૨૦

તસ્મિન્નિપીતેતેવ્યર્થેહુઙ્કૃત્યાભસ્મસાત્કૃતે ॥

ઉત્તમૌજાસ્તુદદ્વીર્યપલાયનપરોભવત્ ॥૨૧

તતોદેવીજગન્માતાદ્વિજાનાંત્રાણકારિણી ॥

પશ્યતાંસર્વલોકાનામિદમાદોત્તમૌજસં ॥ ૨૨

૫સિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહીને દોઢથી આકૃષ્ણ બેનાં નેત્ર છે એવા તે મુનિએ સાવિત્રી મંત્રથી પ્રકાશિત અગ્નિવિષે કુશ સમૃદ્ધનો હોમ કર્યો. ૧૬. ત્યારે અગ્નિથકી દેવી શૂળ અને શક્તિ ધારણ કરી નિકળ્યાં અને તપ કરનારામાં શ્રેષ્ઠ એવા ગૌતમને શું તમારું ધારેલું કંઈ એ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાં. ત્યારે તે (મુનિ) બોલ્યા કે, હે સુરેશ્વર! દૈત્યને મારો. તે સમયે દેવી બ્રાહ્મણોના દૂષિ દૈત્ય સમીપ દોડ્યાં. ૧૭. ૧૮. દૈત્યે પણ જલ્દી સમીપ આવતાં ભયંકર તે દેવીને. અગ્નિની જ્વાળા સરખાં ઉદય પામેલાં બેઠા ક્ષણવારમાં બ્રાહ્મણને મુકી દીધો અને તે દેવી પ્રત્યે બેઠાં રહે એમ કહી દૈત્યે ફરશી ફેંકી. ૧૯. આકાશ માર્ગથી પ્રાપ્ત થએલા તીવ્ર પરશુને (કુહાડાને) જ્વાળાસરખી તિરસ્કારની ધમ્કાથી દેવીએ બાળા નાખ્યાં અને તે ભરમ થઈ પડ્યો. ૨૦. દેવીના હુંકારથી (તિરસ્કારથી) તે પરશુ વ્યર્થ થઈને પડ્યો ત્યારે ઉત્તમૌજ તેના પરાક્રમથી નાસવા તૈયાર થયો. ૨૧. તે વખતે બ્રાહ્મણોનું રક્ષણ કરનારી જગતની માતા દેવી સર્વ લોકોના બેતાં ઉત્તમૌજ પ્રત્યે આ વચન બોલ્યાં. ૨૨.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

અહોબ્રહ્મવિષ્ણુશ્ચગન્તુંદસ્યામિનકચિત્ ॥

હતેત્વમિભવેદાનંમાનદાનંદિમન્યનાં ॥૨૩

દેવી બ્રહ્માં કે અલે । પુને આલણોના દેવીને હું કંમપણ નવા નલિ
હઉં, કારણકે તારા હણાવાથી આલણોને પ્રાણુદાન આપેલું થાય છે. ૨૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्याभाष्यमहाशूलंमुमांचमहिर्षिर्दिनी ॥

तेनास्यदाक्षिणंजानुंभित्वाभूतलमाविशत् ॥२४॥

ततःक्रुद्धोमहीपालदैत्योतुलपराक्रमः ॥

नयनेभ્રામયામાસરાहुश्चन्द्ररवीयथा ॥२५॥

वबन्धभृकुटिंभालेक्रोधताम्रमभૂन्मुखं ॥

सम्बिलोक्यदिशःसर्वाःशिलामेकांमहोन्नतां ॥२६॥

वेगादुत्पाट्यचिक्षેપदंवैकन्दुकवद्बली ॥२७॥

पतन्तीतामथस्कन्धेदुःसहांवीक्ष्यभामिनी ॥

वाममुष्टिप्रहारेणचूर्णयामामलीलया ॥२८॥

व्यर्थाभूतीशलापातेदैत्यस्यોત્તેમતજસઃ ॥

પ્રશંસન્તિદ્વિજાઃસર્વેસાધુસાધ્વતિચાબ્રુવન્ ॥२૯॥

अथशक्तिमहोदग्रांकृत्वादेवीकराम्बुजे ॥

तोलयामासवैदुर्गावधायब्राह्मणद्विपः ॥૩૦॥

उत्तमौजास्तुहस्ताग्रेदेव्याःशक्तिविलोकयन् ॥

चिक्षેપશતશોઽવૃક્ષાનુન્મૂલ્યચશિલાઘનાઃ ॥૩૧॥

सिंहनादरवांश्चक्रेदन्तनिष्पेऽपंश्रुहितान्

તાનુસર્વાનવધૂયાશુદેવીદીનાર્તિહારિણી ॥૩૨॥

भ्रामयित्वाशतमुणंक्तक्षणाच्छक्तिमाक्षिपत् ॥૩૩॥

सीमन्तमिवकुर्वाणादिवःसाकाञ्चनोज्ज्वला ॥

શક્તિર્બિભેદદૈત્યસ્પતસ્યવક્ષોસ્થિર્પંજરં ॥૩૪॥

सपपातमर्हीपृष्ठेमुच्छितःशक्तिमेदनात् ॥

ક્ષણાદથત્રિભિર્ધુયશક્તિતાંહૃદયાદ્વલી ॥૩૫॥

अभ्यधावन्महादेवीमुखंव्यादायपाथिव ॥

આપનન્તમથોવીક્ષ્યતંજગદ્દા સકારિણં ॥૩૬

અભાપતશિવાંદેર્વીર્ગૌતમૌઘ્યામમાસ્થિતઃ ॥૩૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહી મહિમાગુરુને મારનારી દેવીએ મોટું શુભ કૈયું. તે એ દૈત્યનો જન્મજો બોધણુ ભેદી (ચીરી) પૃથ્વી પ્રત્યે પેહું. ૨૪. ત્યારે હે રાજા! કોપેલો ધણો પરાક્રમી દૈત્ય રાહુ જેમ ચંદ્ર-ગા સૂર્યને ભમાવે તેમ તેજ દેશવા લાગ્યો. ૨૫. અને કપાળની ભમર ચ-ડાવી તથા મોટું ક્રોધથી રાતું થયું. પછી સર્વ દિશાઓ તરફ દૃષ્ટિ કરી એક અતિ કોચી પથરની છાટ કપાડી દડાની ખેડે બળવાન દૈત્યે દેવીપ્રત્યે ઝેંકી. ૨૬. ૨૭. પછી કાંધ તરફ આવતી દુઃખે સેહેવાય એવી તે શિલાને જેઠ દેવીએ ડાળી મુઠીના પ્રદારથી સ્મત કરતાં ભાંગી નાખી. ૨૮. ઉ-ત્તમૌગ્ન દૈત્યનો શિલાનો ધા બર્થ થયો ત્યારે સર્વ આલ્મજો વખાણવા લા-ગ્યા અને સાઈ થયું સાઈ થયું એ રીતે કહેવા લાગ્યા. ૨૯. પછી દુર્ગાદે-વીએ અતિ ઉચ્ચશક્તિ હસ્તકમળમાં ધારણ કરી આલ્મજોના દેવી દૈત્યનો વધ કરવા વિચાર કર્યો. ૩૦. દેવીના હાથના આગળના ભાગમાં શક્તિને જેઠ ઉ-ત્તમૌગ્ન દૈત્યે હવનરો વૃક્ષને કંપેડી ફેંચ્યાં તથા મોટા પથરા ફેંચ્યા. ૩૧. અને સિંહનાદ સરખા શબ્દો તથા દાંતની કડકડાટીરૂપ હાથીના શબ્દો કર્યા તે સર્વને જાણી નાશ પમાડી દીનજનોની પીડને હરનારાં દેવીએ તેજ વ-ખને સોગણી શક્તિને ફેરવી ફેંકી. ૩૨. ૩૩. સ્વર્ગના સિમાડાને કરતી હોય નહિ શું તેમ સોના સરખી ઉજ્જવળ તે શક્તિ તે દૈત્યનાં છતિનાં હાડકાંરૂપ પાંજરાને ભેદનાર થઈ. ૩૪. શક્તિના વાગવાથી પૃથ્વીની પીઠ ઉપર મૂંછા પામેલો બળવાન દૈત્ય ક્ષણવારમાં તે શક્તિને હૃદયથી દૂર કરી મોટું ફાટી મોટાં દેવી પ્રત્યે ફોડ્યો. હે રાજા! જગતને બચ કરનારા તે દૈત્યને દેવી તરફ આવતો જેઠ આકાશ પ્રત્યે રહેલા ગૌતમમુનિ કલ્યાણકારિ દેવી પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યા. ૩૫. ૩૬. ૩૭,

॥ ગૌતમઉવાચ ॥

દૈત્યોયંશસ્ત્રપાતેનદેવિનાશંનયાસ્કતિ ॥

અસ્યતુષ્ટોમહાદેવોસિન્ધુતીરેતપસ્યત ॥૩૮

દુષ્ટસ્યદત્તવાનદેવઃસસ્રાપૌરવધ્યતાં ॥૩૯

ગૌતમ બોલ્યા કે, હે દેવિ! આ દૈત્ય શસ્ત્રના પડવાથી નાશ નહિ પામે

કારણ કે સિંધુ કાંઠે આ દુષ્ટ તપ કરતો હતો ત્યારે મહાદેવ પ્રસન્ન થયા હતા, અને શસ્ત્ર (ખર્જ) તથા બાણોથી અવધ્યપણું (ન વધે થાય તે વરદાન) આપ્યું હતું. ૩૮. ૩૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युपवचनं श्रुत्वा गौतमस्य महात्मनः ॥
 दिशो विलोकयामास जिघांसुस्तं महासुर ॥ ४०
 अथेव गान्धारेः शृङ्गं समुत्पाट्य सपादपं ॥
 मुमोच शिरसि क्रोधाद् दानवस्थोत्तमौजसः ॥ ४१
 ततो मुमुदिरे देवा द्विजेन्द्राश्च विशાં પતે ॥
 તુષ્ટુસ્તાં મનામીષ્ટદેવીં સૂક્તૈઃ પુરાતનૈઃ ॥ ૪૨
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्च मुदिताभृशं ॥
 परितस्तां समाब्रुवः प्रणमन्तो मुहुर्मुहुः ॥ ४३
 बाला युवत्यो वृद्धाश्च ब्राह्मणानां कुलस्त्रियः
 असंतः सिपिचुर्देवीं परिभ्राम्य पटाम्बलात् ॥ ४४
 प्रमोदाश्च જલશ્રાવૈઃ ક્લિચન્તો રૌરવાજિનં ॥
 જયેતિવાદિનઃ મર્વેનમશ્વકુશ્ચ નૈષ્ઠિકાઃ ॥ ૪૫
 पिहिते गिरि शृङ्गेण दानवैस्तुत्तमौजसि ॥
 तुष्टावदेव देवेशां गौतमो रचितां जलिः ॥ ४६

વસિષ્ઠ યોગીશ્વર કે, આ પ્રમાણે મહાત્મા ગૌતમ ઋષિનું વચન સાંભળી ને મોટા દૈત્યને હળવા છાન્છતાં એવાં દેવી દિશાઓ ભ્રમી લાખ્યાં. ૪૦. પછી વચથી જાડસદિવ પર્વતનાં શિખરને ઉપાડી ક્રોધથી ઉત્તમૌજ દાનવનાં મરતક વિષે મુક્યું. ૪૧. ત્યારે હે રાજા ! દેવતાઓ અને ઉત્તમ બ્રાહ્મણો હવે પામ્યા તથા તે દેવીના મનને પ્રિય લાગે તેવાં પુરાતન (જુના) સૂક્તોથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ૪૨. અને અતિ હર્ષ પામેલા બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ વૈશ્ય તથા શૂદ્ર એ સર્વ દેવીને વારંવાર પ્રણામ કરતાથકા વિંટી બળ્યા. ૪૩. અને આખરે શુભાન હયા ૪૪ એવી બ્રાહ્મણીની કુલીન સ્ત્રીઓ પટાંચલથી (પન્થથી) કાઢી બાહ્યજા

દેવીને પદ્માવવા લાગ્યાં. ૪૪. અને હર્ષનાં આંસુનાં ઝરવાથી ધૃગચર્મને બિંજવનારા તથા જય પામો એ રીતે કહેનારા સર્વ નૈષ્ઠિક (બ્રહ્મચારી) લોકો નમસ્કાર કરવા લાગ્યા. ૪૫. જ્યારે પર્વતનાં શિખરથી ઉત્તમૌલ દાનવ દંત્રણો, ત્યારે ગૌતમઋષિ બે લાથ બેઠી દેવેશ્વરીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ૪૬.

॥ ગૌતમઉવાચ ॥

વાતમેતત્ત્વગ્રામાર્તાદ્વિજાનાંપુરમુત્તમં ॥
 કૃતાઃક્ષેમાશ્રવર્ત્માનોમુનીનાંવનચારિણાં ॥૪૭
 રૂશાનવરદર્પિષ્ઠંપયોનિધિનિકેતનં ॥
 કઃશક્તસ્ત્વામૃતેદેવિહન્તુમેનંમહાશુરં ॥૪૮
 દુષ્ટૈરુપદ્રુતંદુર્ગેજગજ્જીવતિનકચિત્ ॥
 નચેત્ત્વમનુગૃહાસિકરુણાપરમારુણા ॥૪૯
 મહઃકિમહમીશાનિતવવર્ણયિતુંક્ષમઃ
 યાસ્મિન્બ્રહ્માદયોદેવાઃસ્ફૂલિઙ્ગાઈવનિર્યયુઃ ॥૫૦
 આયુઘ્રાનિદધાનાત્વંમાતર્મોહયસેજગત્ ॥
 દૃગેવતવસંહત્રીધુમ્રલોચનવિદ્વિષં ॥૫૧
 રૂશોવિશ્વોપકારીણિરૂપાણિતવયાનિવૈ ॥
 શારીરિભિરૂપાસ્યન્તેસૂક્તાનીવમનીષિણાં ॥૫૨
 વપુઃસાંસારિકંમાતાપુષ્ણાતિસ્તન્યપાયિની ॥
 ઉભયાત્મકમપ્યમ્બત્વંતુધ્યાનામૃતોર્નિજૈઃ ॥૫૩
 સર્વેદુષ્ટગ્રહાઃપુમાંશરીરેભ્યાંપયાન્તિહિ ॥
 દેવિત્વદ્ભક્તિયોગેનદમેનવિષયાઈવ ॥૫૪
 ત્વમસ્યજગતોધાત્રીપૃથ્વીરૂપેણસંસ્થિતા ॥
 અન્યથામૃન્મયંચક્રંકથંતિષ્ઠેન્મહોદધૌ ॥૫૫
 શ્રુતિસ્ત્વંસર્વશાસ્ત્રાણાંગરિષ્ઠાસિસુરેશ્વરિ ॥
 વરિષ્ઠાસિવરેણ્યાનાંપવિત્રાણાંચપાવિની ॥૫૬
 મહ્નગલ્યામહ્નગલાનાંત્વંદેવાનામસિદેવતા ॥

વસ્તુભૂતંહિપશ્યામિનજાતુજગતીગતં ॥

વિભત્તિનામરુપેયદ્વિનાભૂતંત્વદંશ્ચકે ॥૬૭

નમોસ્તુવરદેદેવિપપન્નાતિહરેશુભે ॥

एवमेवत्वयाविश्वंजातव्यमिदमीश्वरि ॥૬૮

ગોતમ બોલ્યા કે, હે માતા ! તમે બ્રહ્મણના આ કિનમ શેષરતી રક્ષા કરી અને વનવાસિ મુનિઓના માર્ગને કલ્યાણુચાર્યા કર્યા. ૪૭. હે દેવિ ! સંકરના વરથી અતિ ગર્વ પામેલા સમુદ્રમાં રહેનારા આ મોટા દૈત્યને મારવા તમારા વિના કોણ શક્તિમાન છે. ૪૮. હે દુર્ગાદેવિ ! જો તમે કલ્યાણના પરમગુણથી અનુગ્રહ (મહેરબાની) ન કરોતો દુષ્ટએ પીડેલું જગત કદી પાણી જોવે નહિ. ૪૯. હે દેવિ ! હું તમારે તેજ વર્ણન કરવા થું શક્તિમાન થાઉં જે વિશે બ્રહ્માદિ દેવતાઓ તણખાની પેડે સૂમધી જાય છે. ૫૦. હે માતા ! આશુકોને ધારણ કરનારાં તમે જગતને મોલ પમાડો છો. તમારી દષ્ટિ દુઃખલેસ-ચન શત્રુને સંહાર પમાડનારી છે. ૫૧. હે હશ્વરિ ! તમારાં જે જગતના કલ-કારને કરનારાં રૂપોછે તેઓને વિદ્વાન પુરુષોનાં સારાં વચનોની પેડે દેહધારીઓ એવે છે. ૫૨. સ્તનનાં દૂધને પીવડાવનારી માતા જન્મ મરણવાળો શરીરને પુષ્ટિ આપે છે. અને તમે તો ધ્યાનરૂપી અમૃતથી બે જાતનાં શરીરને પાણી પોપણુ આપો છો. ૫૩. હે દેવિ ! તમારી ભક્તિના યોગથી સર્વ દુષ્ટઓ પુ-રુષોનાં શરીરથી દૂર જતા રહે છે જે રીતે હૃદયો નિયમમાં રાખવાથી વિપયો જતા રહે તે રીતે. ૫૪. તમે આ જગતને ધારણ કરનારાં પૃથ્વી રૂપે રજાંછા નહિતો મારીવાળું ચક્ર મહાસાગરમાં કેમ રહિ શકે ? ૫૫. હે સુરે-શ્વરી ! સર્વ શાસ્ત્રોના મધ્યમાં અતિ ઉત્તમ વેદરૂપ તમે છો શ્રેષ્ઠ પદાર્થોમાં શ્રેષ્ઠ અને પવિત્રોમાં પવિત્ર છો. ૫૬. હે અંબિકા ! કલ્યાણુકારિ દેવતાઓના તમે કલ્યાણુકારિ દેવતા છો જે પૃથ્વીમાં રહેલી વસ્તુ નામ તથા રૂપને ધરણુ કરે છે તે સર્વને હું તમારા વિના રહેલી દેખતો નથી. ૫૭. હે વર આપ-નારિ, સરણુ પામેલાની પીડાને હરનારિ, કલ્યાણુ કરનારિ, સમયે દેવી હું તમને નમું છું અને તમારે આ પ્રમાણેજ આ વિશ્વની રક્ષા કરવી. ૫૮.

॥ શ્રી દેવ્યુવાચ ॥

શ્રીમાલવાસિનાંતુષ્ટાદ્વિજાનામસ્મિતૈતથ ॥

વદેતેયયીદચ્છિન્નિતત્તદાસ્યાદ્યર્પસંશયં ॥૬૯

દેવી બોલ્યા કે, હે ગૌતમ ! શ્રીમાતમાં વસનાર આહારો ઉપર હું પ્રસન્ન થઈશું માટે એ લોકો જે જે ઇચ્છશે તે તે હું સંશય વગર આપીશ. ૫૯.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इतिदेव्यासमाज्ञप्तंनिशम्यद्विजपङ्क्तवैः ।

प्ररितोगौतमःप्राहदेवीमधुरयागिरा ॥ ૬૦ ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે દેવીની આજ્ઞા સાંભળી શ્રેષ્ઠ વ્રાતવળાએ પ્રેરેલા ગૌતમચરિત્ર મધુર વાણીથી દેવીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ૬૦.

॥ ગૌતમુવાચ ॥

प्रार्थयन्तिद्विजादेवितवात्रस्थितिमन्वहं ।

गिरेश्रृङ्गस्यदैत्यस्यपुनरुत्थानशङ्किताः ॥ ૬૧ ॥

ગૌતમ બોલ્યા કે, હે દેવી ! ગિરિનાં શિખર વિષે આ દૈત્યની કની કુલ્લાની શંકાથી આહારો કહેતાં તમારી અહિં સ્થિતિ સ્પષ્ટ છે. ૬૧.

॥ देव्युवाच ॥

पादेनाक्रम्यशैलस्यशृङ्गमेतनहोजतं ।

स्थास्यामिमौतमाजस्रंद्विजाःसन्तुगतज्वराः ॥ ૬૨ ॥

गौतमाहूतिसंदीप्तवन्दिज्वालोत्थयामया ।

उत्तमौजसमाहृत्यदैत्यंशम्भुवरोज्जितं ॥ ૬૩ ॥

श्रीमालेत्रकृताःक्षेमाःपन्थानःपुरवासिनाम् ॥

तस्मात्क्षेमदुरित्याख्याममलोकेमविष्यति ॥ ૬૪ ॥

स्थितामामिहमेमर्त्यदिव्यમાવિશ્રતીવપુઃ ॥

द्रक्ष्यन्तિતેમંયાસ્યન્તિતેનૈવવપુષાદિવં ॥ ૬૫ ॥

तथेत्युत्तवामहादेवीद्विजाःसर्वेययुर्गुहान् ॥

देवाश्चत्रિदिव्याताविस्मयोत्फुल्लાંચનાઃ ॥ ૬૬ ॥

તતોરાજન્નદિગન્તેભ્યઃશ્રીમાલંપ્રાપ્યમાનવાઃ ॥

ક્ષેમંકરીપુસ્વાલોલાદિવંયાન્તિનિરાગમઃ ॥૬૭

અગ્નિષ્ટોમાદિભિર્યાગૈરપિવર્ષશતંકૃતૈઃ ॥

સ્વયંદંદેત્તનસ્વર્ગઃપ્રાપ્યતેયઃપુરાનરૈઃ ॥૬૮

શ્રીમાલેસતદાદૂરાદુપેતરૈરપિપાપ્મભિઃ ॥

ક્ષેમંકરીપુસ્વંદૃષ્ટ્વાપ્રવેદેલીલયાન્ત્યપ ॥૬૯

નયજન્તિનયચ્છન્તિનાચરન્તિજપાક્રિયાં ॥

નજુહ્વયનલંકેચિચક્તધ્યાનાનરાભુવિ ॥૭૦

સ્વચ્છન્દંમાનવેલોકેક્રીડિત્વાયાવદીપ્તિતમ્ ॥

પ્રણમ્યદેવદેવેશાંયાન્તિસ્વર્ગમિતઃક્ષણાત્ ॥૭૧

અથામૂલોકમમ્બાધઃશૈલેન્દ્રશ્ચિદશાલયઃ ॥

ક્રિયાઃપ્રણષ્ટાયજ્ઞાનાંજાતાઃક્ષીણવલાઃસુરાઃ ॥૭૨

અથાલોકચમિથોદેવાસ્તૂર્ણશ્રીમાલમાયયુઃ ॥

ક્ષેમંકરીપ્રણમ્યોચ્ચૈરિદંબચનમબ્રુવન્ ॥૭૩

દેવી બોલ્યા કે, હે ગૌતમ ! પર્વતનાં આ અતિ ઊંચા સિખરને પગથી દયાવીને સદાશક્તિમાટે આહ્વાણો થિતારહિત થાઓ. ૬૨. ગૌતમે હોમેશ્વર અગ્નિની જ્વાળાથી ઉત્પન્ન થઈને મેં સંજુના વરથી જોર પામેલા ઉત્તમૌગ્ધ દૈત્યને મારી આ શ્રીમાલક્ષ્મીના નગરવાસિન્નનોના માર્ગ કલ્યાણુકારિ (ભયર-
હિત) કર્યા માટે ક્ષેમંકરી એ રીતે માફ નામ લોકમાં થશે. ૬૩. ૬૪. અને આદિ રહેલા જે માણસો મને દિવ્ય શરીર ધારણ કરવાવાળાને જ્નેશે તેઓ તેજ શરીરથી સ્વર્ગપ્રત્યે જશે. ૬૫. વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે થાઓ. એમ મોટાં દેવીને કહી સર્વ આહ્વાણો ઘેર ગયા અને વિસ્મયથી પ્રકૃષ્ણ નેત્રવાળા દેવતાઓ સ્વર્ગ પ્રત્યે ગયા. ૬૬. હે રાજા ! તે દિવસથી માંડી નિ-
રપરાધી માણસો દિશાઓના અંતભાગોમાંથી શ્રીમાલ પ્રત્યે આવી ક્ષેમંકરી દેવીનાં મુખનું દર્શન કરવાથી સ્વર્ગ પ્રત્યે જાય છે. ૬૭. હે રાજા ! પૂર્વે સો વર્ષ સુધી કરેલા અગ્નિષ્ઠોમ આદિ યજ્ઞોથી પોતાના દેહે કરી જે સ્વર્ગ પમત્કે-
નહિ તે સ્વર્ગને તે વખતે દૂરથી શ્રીમાલમાં આવેલા પાપી પુરુષો પણ ક્ષેમંકરી દેવીનાં મુખનું દર્શન કરવાથી લીલાવડે (રમતમાં) પામતા હતા. ૬૮. ૬૯. જ્યારે પૃથ્વીમાં યજ્ઞન કરતાં નહિ હામ કરતા નહિ જપ્તું જમ

કરતા નહિ અગ્નિમાં હોમ કરતા નહિ. અને કેટલાક ધ્યાન તજનારા માણસો હતા. ૭૦. તથા મનુષ્ય લોકમાં સ્વચ્છંદ રીતે ઇચ્છા પ્રમાણે ક્રીડા કરી દેવેશ્વરીને પ્રણામ કરી ક્ષણવારમાં આ લોકથી સ્વર્ગ પ્રત્યે જતા. ૭૧. પછી તે પર્વત અને સ્વર્ગલોક લોકોથી સંબંધગાળો થયો. યજ્ઞોની ક્રિયાઓ નાશ પામી અને તેને લીધે ક્ષીણ બળવાળા દેવતાઓ થયા. ૭૨. ત્યારે પરસ્પર વિચાર કરી દેવતાઓ જાહેરી શ્રીમાલ પ્રત્યે આવ્યા અને ક્ષેમકરી માટે પ્રણામ કરી કૌંચે સ્વરે આ વચન બોલ્યા. ૭૩.

॥ દેવાઝચુઃ ॥

નષ્ટાદંવિક્રિયાઃ સર્વાવર્ણાનાં વિહિતાઃ પૃથક્ ॥
ત્વામવંક્ષ્યદિવ્યાન્તિવિનાકર્માર્ણિમાનવા ॥ ૭૪
વેદાવ્યર્થીભવિષ્યન્તિકર્માનુષ્ઠાનમન્તરા ॥
અસ્માકંત્વત્કૃતોદેવિતદયંમાસ્તુવૈક્ષયઃ ॥ ૭૫

દેવતાઓ બોલ્યા કે, હે દેવિ ! ચાર વર્ણોની જુદી જુદી કહેલી સર્વ ક્રિયાઓ નાશ પામી છે કારણ કે તમારું દર્શન કરવાથી માણસો કંમ કરતા વિના સ્વર્ગ પ્રત્યે જાય છે. ૭૪. કર્મોનાં આચરણ વગર વેદ સર્વ વ્યર્થ પાશે માટે તમે કરેલો આ અમારો ક્ષય થાઓમાં. ૭૫.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મયારમમવૈવશ્યાદિસ્તીર્ણોયંવરોન્નૃગાં ॥
અધુનાતુકિમિચ્છન્તિમયાશ્રયઃ કૃતંસુરાઃ ॥ ૭૬

દેવી બોલ્યાં કે, હે દેવતાઓ ! મેં વેગના પરાધીનપણાથી માણસોને આ વર આપેલો છે હવે દેવતાઓ શું મારાં કરેલાં કલ્યાણને ઇચ્છે છે. ૭૬.

॥ દેવાઝચુઃ ॥

દંવિસ્વર્ગસમાયાતુભવતીસદૈવતૈઃ ॥
શ્રીમાલેષાદુકાન્યાસંકૃત્વાલાંકહિતાયૈ ॥ ૭૭

આસેત્સુંપાદુકાક્રાન્તંગિરિશ્વરુમસૌક્ષ્મઃ ॥
 નજાતુજગતાંમાતરુક્ષમોજામહાસુરઃ ॥૭૮॥
 મસુવારાન્નમસ્યન્તિપાદુકાંયેતવામ્બિકે ॥
 ત્રિદિવતેપ્રયાસ્યાન્તિયાદિપાપશતૈર્યુનાઃ ॥૭૯॥
 અન્નદાનંપ્રશંસન્તિવામાંસિત્રિવિધાનિચ ॥
 હેમંચૈવયથાશક્ત્યાતસ્યતુષ્યેત્સુરેશ્વરી ॥૮૦॥
 ભૂષણાનિપ્રયચ્છન્તિસમુદ્દિસ્યસુરેશ્વરીમ્ ॥
 તેપાંદેવિજગન્માતાણેશ્વર્યયચ્છન્તિમહત્ ॥૮૧॥

દેવતાઓ ઓંત્યા કે, હે દેવિ ! તમે લોકના હિત માટે શ્રીમાલમાં
 ચાખડીને અર્પણ કરી દેવતાઓ સાથે સ્વર્ગ પ્રત્યે આવો. ૭૭. અંતે હ
 જગતની માતા ! તમારી ચાખડીથી દયાએકા પર્વતના શિખરને ટેકવા આ
 ક્તમૌલ્ય નામનો મોટો દૈત્ય કદી પણ સમર્થ નથી. ૭૮. હે અંબિકા !
 (માતા) જેઓ તમારી ચાખડીને સાત વાર નમશે તેઓ જેકે અંતક
 પાપ યુક્ત હશે તેપણ સ્વર્ગને પામશે. ૭૯. અહિં જુદા જુદા પ્રકારનાં
 વસ્ત્રોનું તથા સુવર્ણનું શક્તિ પ્રમાણે દાન કરવામાં આવે તે દાનને લોભ
 વખાણે છે. અતે દાન કરનારને દેવી પ્રસન્ન થાય છે. ૮૦. જેઓ દેવતા
 ચંદ્રમારી ધરણીઓનું દાન કરે છે તેઓને જગતની માતા દેવી મોટું સામ-
 વ્ય આપે છે. ૮૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તાસાતદાદેવીનિજેવિન્યસ્યપાદુકે ॥
 ગિરિશ્વરુન્નેતતપ્રાયાત્સહદેવૈર્દિવંપ્રતિ ॥૮૨॥
 ઇત્યંક્ષેમંકરીદેવીશ્રીમાલેભૂતપુરાનુપ ॥
 પાદુકાદર્શનાદ્યસ્યાનરઃપાપાત્પ્રમુચ્યંતે ॥૮૩॥
 ક્ષેમંકરીકથામેતાંયઃશ્રુણોતિસમાહિતઃ ॥
 તસ્યપાપાનિનશ્યન્તિતમઃસૂર્યોદયેયથા ॥૮૪॥
 સર્વાપત્સુમહારાજધ્યેયાનિત્યંનરોક્તમૈઃ ॥

વાજિઞ્ઞતાર્થકરીદેવીગિરિશ્રુત્ત્વમુપસ્થિતા ॥૮૬॥

તેથન્યાસ્તેકુલીનાશ્ચશ્રીમન્તસ્તેયશાસ્વિનઃ ।

યેપાક્ષેમંકરીદેવીકુલેભૂદાધિદેવતા ॥૮૭॥

યથાકરોતિજનનીશિશૂનાંત્રાણમન્વહં ॥

તથાક્ષેમંકરીદેવીભક્તાનાંત્રાણકારિણી ॥૮૮॥

ઉપાનદાનમાત્રેણનરાણાંતત્રસૂરયઃ ॥

પ્રાપ્તિવરીવિમાનસ્યકથયન્તિચિરંનૃપ ॥૮૯॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા છે. આ પ્રમાણે દેવોએ કહેલાં તે દેવી તે પર્વતનાં શિખર વિશે પોતાની આખડીઓ રાખી દેવતાઓ સાથે સ્વર્ગ પ્રત્યે ગયાં. ૮૨. 'હે રાજા! આ રીતે પૂર્વે શ્રીમાલમાં ક્ષેમંકરી દેવી પ્રગટ થયાં હતાં કે જેની આખડીનાં દર્શન કરવાથી મનુષ્ય પાપથી છુટી બન્ય છે. ૮૩. આ ક્ષેમંકરી દેવીની કથાને જે એકાદ્ર થઈ સાંભળે છે તેના પાપ સૂર્યના ઉદયથી સંધ્યાઈ મટે તેમ નાશ પામે છે. ૮૪. 'હે મહારાજ! સર્વ પીડાઓમાં મનુષ્યોએ નિરંતર ધ્યાન કરવા યોગ્ય દર્શિત અર્થને સિદ્ધ કરનારી દેવી પર્વતનાં શિખર પ્રત્યે રહ્યાં છે. ૮૫. જેઓના કુળમાં ક્ષેમંકરી દેવી ઇષ્ટ દેવતા થયાં હતાં તેઓ પુણ્યવાન કુળવાન લક્ષ્મીવાન અને કીર્તિમાન બાળુવા. ૮૬. જે રાત્રિ માતા પુત્રાનું દિવસે દિવસે રક્ષણ કરે છે તે રીતે ક્ષેમંકરી દેવી ભક્તોનાં પાલન કરે છે. ૮૭. 'હે રાજા! તે ક્ષેત્રમાં પગરખાનાં દાન માત્રે કરી બાળુઓને ઉત્તમ વિમાન મળે છે. તે વિદ્યાનું લોકો વણા વખતથી કહે છે. ૮૮.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म-
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये क्षेमङ्करी माहात्म्यं
नामैक त्रिंशोऽध्यायः ॥३१॥

આ રીતે શ્રી સ્કંદપુરાણની એકાશી હજાર સ્લોકની સંહિતાના આદ્ય-
મ્ય વિભાગમાં ત્રિજન પરિચ્છેદમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્ય વિષે ક્ષેમંકરી માહાત્મ્ય
એ નામે એકત્રિંશો અધ્યાય પૂરો થયો. ૩૧.

॥ દ્વાત્રિંશોધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૩૨ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેન્નૃપશ્રેષ્ઠદુર્દરસ્થલમુત્તમ ॥
યત્રપૂર્વતપસ્તેપેગન્ધર્વોદુર્દરઃપુરા ॥૧
સ્વચ્છામ્બુસ્તત્રકૂપોસ્તિદુર્દરેશ્વસ્સન્નિર્ધા ॥
યત્રસ્નાત્વાચપીત્વાચનરોનિર્વાણમૃચ્છતિ ॥૨॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હું શ્રેષ્ઠ રાજા ! જ્યાં પૂર્વે દુર્દર નામના ગંધર્વે પ્રથ-
મ તપ કર્યું હતું તે ઉત્તમ દુર્દર નામના સ્થાનક પ્રત્યે જવું. ૧. જ્યાં ગા-
ધાવાથી અને પાણી પીવાથી માણસ નિવૃત્તિને પામે છે તે કુવેા અનેક
જગત્રાજો તે દુર્દરેશ્વરની સમીપમાં છે. ૨.

॥ માન્ધાતોવાચ ॥

કુત્રાસિરદુર્દરઃપૂર્વેગન્ધર્વોમુનિસત્તમ ॥
કથંશ્રીમાલમાસાઘતપ્તવાનતુલંતપઃ ॥૩

માંધાતા બોલ્યા કે, હું શ્રેષ્ઠમુનિ ! પૂર્વે જ્યાં દુર્દર નામે ગંધર્વે હતો
અને કેમ શ્રીમાલ પ્રત્યે મોટું તપ કર્યું હતું તે કહો. ૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

વિશ્વાવસુકુલેજાતોગન્ધર્વોઽપરમઃસુતઃ ॥
દેવદારુવનેપૂર્વેદુર્દરોભૂદિશાંપતે ॥૪
મદાિન્દનંસમાસાઘદેવપર્યચયશ્ચિરં ॥
પુષ્પૈર્ધૃપૈસ્તુનૈવેદ્યેસ્તથાનીરાજનાદિભિઃ ॥૫

પ્રાતઃસ્નાત્વાસમઘ્યર્ચ્યદંડપાણિમહેશ્વરં ॥
 તતઃકૃતફલાદારોમધ્યાન્હેદુર્દરોનૃપ ॥૬
 અશ્રિત્યદેવદારુણાંછાયાંપરિમલાકુલાં ॥
 વીણયામૂર્છનાલાપંકુરુતેસતતંમુધીઃ ॥૭
 નિશમ્યમધુરંતસ્યત્રિણાકાણંમનોહરં ॥
 મૃગીભિઃસાર્દમાયાન્તિમૃગાઃસાશ્રુજલેક્ષણાઃ ॥૮
 દેવદારુતલયાવદયંગાયતિવીણયા ॥
 નગચ્છન્તિસ્વગાસ્તાવદાદારાયવનાન્તરં ॥૯
 ઇવંતસ્યવનેરાજનઃઢપાણિનિષેવુણાત્ ॥
 ગતાનિદશવર્ષાણિગન્ધર્વસ્યમુદૂર્તવત્ ॥૧૦
 કદાચિદથતન્નૈવવીણયાગાયતઃકલમ્ ॥
 આજગામરમાનામગન્ધર્વોનાન્યપુર્વકા ॥૧૧
 તન્નિશમ્યકલકાણંહૃતશ્વાપદચેતસં ॥
 મનમાકામયામામગન્ધર્વસ્મરસન્નિભમ્ ॥૧૨
 દેવદારુતરોઃશાસ્વામત્તલંભ્યનિતમ્બિનાં ॥
 તન્મનસ્કાવનેતસ્થામુગ્ધાચિત્રગતાયથા ॥૧૩
 ગન્ધર્વોપિધરાપીઠેત્રિપદ્મીમત્રમુદ્યતૈ ॥
 જગાદવચનંતન્ર્વીહૃદ્યંવીણાકણાદપિ ॥૧૪

પરિશિષ્ટ યોગ્યા છે, હે રાજા! પૂર્વે વિશ્વાવસુના કુળમાં દેવદારુનાં વન
 વિષે આસરતો પુત્ર દુર્દર નામે ગંધર્વ થયો હતો. ૪. તે દંડવાળો દેવને
 પામી પુણ્ય ધ્રુપ નૈવેદ્ય અને આર્તિ વગેરેથી ઘણીવાર સેવતો હતો. ૫.
 હે રાજા! નાહીને હાથમાં દંડને ધારણ કરનારા મહેશ્વરનું પૂજન કરી, મધ્યા-
 ન્ય વખતે ફલાદાર કરી, શુદ્ધ બુદ્ધિવાળો દુર્દર સુગંધિવાળી દેવદારુ વૃક્ષોની
 છાયાનો આશ્રય કરી, વિશ્વાવડે જુદા જુદા સ્વરો નિરંતર કરતો હતો. ૬.
 ૭. તેનો મનોહર ને પ્રિય વિશ્વાનો શબ્દ સાંભળી જેનાં નેત્રમાં આંસુનાં
 જળ વહે છે એવા મૃગલાઓ મૃગલીઓ સહિત ત્યાં આવતા હતા. ૮.
 જ્યાં મુધી એ ગંધર્વ દેવદારુ નિચે વિશ્વાથી ગાન કરતો ત્યાં
 મુધી પક્ષીઓ ચારો કરવા માટે ખીન્ન વન પ્રત્યે જતાં નહિ. ૯.

હે રાગ્ન ! આ પ્રમાણે દંડને ધારણ કરનારા શંકરની સેવા કરતાં તે ગંધર્વનાં દશ વર્ષ એક મુહૂર્તની પેઠે સાધ્યાં ગયાં. ૧૦. પછી કોઈ વખતે ગંધર્વ વિણા વડે મનોહર ગાન કરતો હતો. ત્યારે પ્રથમ બીજની સ્ત્રી ન થએલી એવી ગંધર્વ કન્યા રમા નામે ત્યાં આવી. ૧૧. અને તે પશુપક્ષીઓના ચિત્તને હરનારો સુંદર વિણાનો શબ્દ સાંભળી કામદેવ સરખા ગંધર્વને મનથી ઇચ્છવા લાગી. ૧૨. અને વનમાં દેવદાર જાડની ડાળને ધારણ કરી તેનામાં જોતું મન છે એવી તે સુંદર સ્ત્રી ચિત્રમાં આલેખેલી હોય તેમ ઉભી રહી. ૧૩. ગંધર્વ પણ વિણાને પૃથ્વી પીઠ ઉપર મુકી વિણાના શબ્દથી પણ પ્રિય વચન અને ક્રમણ અંગ વાળી તે સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો. ૧૪.

॥ દુર્ધર ઉવાચ ॥

કાતંવદાવિશાલાક્ષિકુતોવાગમનંતવ ॥

પરિગ્રહોતિવાકસ્યસર્વકથયનઃશુભે ॥૧૫

દુર્ધર બોલ્યો કે, વિશાલ નેત્રવાળી હે સુંદરી ! તું કોણ છે. ક્યાંથી તારું આવતું થયું છે અને કેની તું સ્ત્રી છે તે સર્વ અમને કહે. ૧૫.

॥ રમોવાચ ॥

સુતાહંમેઘનાદસ્યગન્ધર્વસ્યમહાત્મનઃ ॥

ઇહત્યક્તવાસસ્ત્રીવર્ગમાગતાસ્મિરિંસયા ॥૧૬

રમા બોલી કે, હું મહાત્મા મેઘનાદ ગંધર્વની પુત્રી છું અને સખીઓને તથા અહિં કીડા કરવા આવેલી છું. ૧૬.

॥ દુર્ધર ઉવાચ ॥

સામિલાષંત્વાયિજુષેમનોમેવર્ત્તેશુભમ્ ॥

ઇન્દોરિવકુમુદત્યાંકુમુદામોદસમ્પદિ ॥૧૭

તદાદિશ્નવિવાહાયપ્રસાદોયદિતેમયિ ॥

અથચેત્કોપિદાતાસ્યાત્પ્રાર્થયામિતમક્ષુને ॥૧૮

દુર્ધર બોલ્યો કે, હું સુંદરિ ! મારું શુભ મન તારા વિષે જે પ્રમાણે ચંદ્રમાનું મન ચંદ્રવિકાશી કમળના આમોદની સંપત્તિવાળી કુમુદતી (ચંદ્ર-વિકાશી કમળની વેલ) માં હોય તે પ્રમાણે ઇચ્છાવાળું છે. ૧૭. હે સ્ત્રી ! મારે જે તારી મારા વિષે પ્રસન્નતા હોયતો વિવાહ કરવા મારે આગ્રા કર અને જે ક્રોધ પશુ દેનાર હોયતો હું તે પ્રત્યે માગણી કરું. ૧૮.

॥ રમોવાચ ॥

મનઃસૃજાક્ષીણાંયત્રયાતિનિસર્ગતઃ ॥

નયાંચાતત્રનોત્સર્ગઃપ્રાચીણ્યમનુવિન્દતિ ॥ ૧૯.

રમો બોલી કે, જ્યાં સ્વભાવથીજ સ્ત્રીઓનું મન બન્ય છે ત્યાં આગ્રા અને આશ્રય પ્રવીણપણાને પામતો તથી. ૧૯.

॥ દુર્ધર ઉવાચ ॥

યદ્યંત્રસૃગસૃજાવાક્ષિહદયેતવવર્તતે ॥

અત્રંતદુપરોધેનમમસ્મરસહાયિનઃ ॥૨૦

દુર્ધર બોલ્યો કે, હે સ્ત્રી ! જે આ પ્રમાણેજ તારા હૃદયમાં છે તે કામદેવી સહાયતાવાળાનો મારો ઉપરોધ કરવાથી ધાયું થયું. ૨૦.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યમાકર્ણ્યકર્ણાન્તિનયનામદનાતુરા ॥

વેપમાનાસ્વિન્નતનુર્નોત્તરંપ્રત્યપદ્યત ॥૨૧

અથતાંદુર્ધરોરાજનમેઘનાદતનૂદ્રવામ્ ॥

ઉપરંપવિવાહેનગાન્ધર્વેણતનૂદરીમ્ ॥૨૨

તયાસહમહારાજતસ્મિન્દારુવનેયુવા ॥

ચિક્રીડદશવર્ષાણિયરાણિસત્તદુર્ધરઃ ॥૨૩

નદીતટેષુપુણ્યેષુશૈલશ્રૃંગેષુકામિવત્ ॥

વનેષુલવણામ્મોધિકૂલેષુત્રિવિધેષુચ ॥૨૪
 અન્વરજ્યસ્તમતિતરંકામયામાસકામિની ॥
 ન્યસ્તંમનસ્તયાતત્રતસ્યાંતેનાપિનિર્ભરમ્ ॥૨૫
 તયોસ્તુદેહભેદાઽભૂન્નપ્રાણાનાંકથંચન ॥
 ક્ષણંનરમતેકાન્તસૃતેગન્ધર્વેનન્દિની ॥૨૬
 ગન્ધર્વોપિતયાહીનોરતિવધ્રાતિનકચિત્ ॥
 રમાંમનોરમાંપ્રાપ્યક્રીડન્સર્વત્રદુર્દરઃ ॥૨૭
 યાવન્મધ્યાન્હમીશાનમર્ચયત્યનિશંશિવં ॥
 પૃષ્ઠૈર્ધૃષ્ઠૈસ્તથાગન્ધૈર્હૃદૈર્વિળોપગાયનૈઃ ॥૨૮
 અથસામૃગંશાવીક્ષીગર્ભાધાનવતીનૃપ ॥
 સૌરમ્યંચપરંલેખેકદલીતમદ્ધારવને ॥૨૯
 પ્રીતપચ્ચન્દ્રલેખેવિમલેવ્યોર્માનિસ્થિતા ॥
 દેવદારુવનેતન્વીગર્ભાન્વિભાવરાજત ॥૩૦
 દાઘનાહૃદિસકળીવદંસવિકમલાકરે ॥૩૧
 રંવાકૂલેચકરિણીસસત્નાસાવભૌરમા ॥૩૨
 તતઃકાલેનસાતન્વીમદ્ગર્ભાવ્યપચ્યત ॥
 પ્રમૃતિસમયંપ્રાપ્યગર્ભવેદનયારમા ॥૩૩
 અથતાંવીક્ષ્યચાર્વહ્નીમપ્રપ્તપ્રમવાંવને ॥
 ચન્દ્રલેખામિવાકાશાચ્યુતાંસદુર્દરોઽવચીત્ ॥૩૪

૫સિષ્ઠ યોદ્યા છે, આ રીતે સાંભળી કંપતી અને પરસેવાવાળું જેવું
 શરીર છે તથા કાનપર્યંત બેનાં તેજ ગએલાં છે એવી કામાતુર યએલી રમા
 કિતર આપી શકી નહિ. ૨૧. પછી હે સખા! પાતળાં પેટવાળા તે મેઘના-
 દની પુત્રીને ગાંધર્વ વિગ્રહથી દુર્દર પરણ્યો. ૨૨. અને હે મહારાજ ! તે દેવ-
 દાસના વનમાં તે સ્ત્રીની સાથે યુવાન દુર્દરે ઓળખ દશ વર્ષ સુધી કીડા કરી.
 ૨૩. યુદ્ધયશ્વરિ નદીઓના કાંઠાઓમાં, પર્વતોનાં શિખરોમાં, અને શુદ્ધાં
 શુદ્ધાં વનો તથા સમુદ્ર કાંઠાઓમાં કામિ આણસની પેઠે તે પતિ પાછળ.
 કામિની અતિ પ્રીતિ પામતી હતી અને તે તેને ધમ્મતો હતો. આ પ્રમાણે

તે સ્ત્રીએ તે પુરુષમાં મન અર્પેલ હતું અને તે સ્ત્રીમાં તે પુરુષે પણ
આતિ મન આર્પેલ હતું. ૨૪. ૨૫. તે એકની દેહથી જુદાઈ હતી પણ કોઈ
રીતે પ્રાણનો ભેદ નહોતો. કાણુવાર પતિ વગર ગંધર્વને આનંદ પ્રમાડનારી રમા
હોઈ કરતી નહિ. અને તેના વગર સુંદર રમાને પામી સર્વ કોઈએ કોઈ કરનારો
દુર્હરનામે ગંધર્વ પણ કોઈ કોઈએ પ્રીતિ કરતો નહિ. ૨૬. ૨૭. અને મધ્યાન્હ
સુધી તે નિરંતર મનોહર પુષ્પ, ધૂપ, ગંધ તથા વીણાના ગાયનથી
પરમેશ્વર શંકરનું સેવન કરતો હતો. ૨૮. પછી હે રાજા ! તે મૃગ
સરખાં નેત્રવાળી સ્ત્રી ગર્ભવતી થઈ અને મહા વનમાં રહેલી કેસરી પેઠે
પરમ સુંદરતાને પામી. ૨૯. દેવદાસના વનમાં ગર્ભથી બેઠે પામેલી કામળા
શરીરવાળી તે સ્ત્રી આકાશમાં રહેલી પ્રતિપત્ (પ્રથમ તિથિ)ની ચંદ્રમાની
રેખાની પેઠે શોભતી હતી. ૩૦. વળી સગર્ભા તે રમા બે પ્રમાણે વર્ષા-
ઋતુમાં દેહ શોભે, સરોવરમાં હંસણી શોભે, અને રેવા નદીના કાંઠામાં
દાશાણી શોભે તે પ્રમાણે શોભતી હતી. ૩૧-૩૨. પછી કાલે કરી તે કા-
મળ શરીરવાળી રમા પ્રસૂતિ (બાળુવા)ના સમયને પામી ગર્ભની વેદનાવટ
અનુભવ પામતી હતી. ૩૩. એ પછી આકાશથી પડેલી ચંદ્ર લેખા લેખ
નહિ શું તેમ સુંદર બેનાં અંગ છે એવી તથા પ્રસવ બંતને નથી થએલ એ-
વી તે સ્ત્રીને વન વિષે તે દુર્હર આવું કહેવા લાગ્યો. ૩૪.

॥ દુર્હર ઉવાચ ॥

પ્રિયેપ્રાણાપહારોયંતવકેનકૃતોચ્ચૈ ॥

પ્રવિશ્યજઠરંભીરૂર્ગર્ભવ્યાજાન્મમારિણા ॥૩૫

કેતકીવવિનાગન્ધંતનુસ્તેપ્રાણવર્જિતં ॥

કથંચિદ્દપિતેતન્વિમનોભૃક્ષેણમુચ્યતે ॥૩૬

નિમ્નગાજલહીનેવચન્દ્રલેખેવનિષ્કલા ॥

પદ્મિનીપદ્મહીનેવપ્રિયાભાતિવ્યસુર્મય ॥૩૭

સાંધિગસ્તુસરાંજાક્ષિતવદીર્ઘપ્રવાસને ॥

વિસૃજ્યનયનામ્બૂનીકરોમિસ્થિતિમચ્ચયત્ ॥૩૮

વિમલાપિરંગેરમ્યેપ્રસન્નવદનામ્બુજા ॥

નશરચ્ચન્દ્રહીનેવવ્યસુર્ભાસિગતાભુવિ ૩૯

કિમત્રહિમયાકાર્યમરણ્યેરુદતાશ્રુશમ્ ॥

પ્રિયાદેહંપરિત્યજ્યયથાકાષ્ટમચેતનં ॥૪૦

હન્તશૂન્યાદિશઃસર્વાઃપ્રિયાવિરહિણાંનૃણાં ॥

યથાચક્ષુર્વિહીનાનાંવસ્તુરુપમપश्यताમ્ ॥૪૧

હન્તપ્રિયાપરિષ્વદ્ધુપરિશ્રષ્ટમિદંવપુઃ ॥

નિર્માલ્યમિવમેત્યાજ્યંભવિષ્યતિનમંશયઃ ॥૪૨

શરીરેમદકર્પૂરચન્દ્રનાદિભિરન્વહં ॥

અનુલપઃકૃતાંભૂન્મેદયસ્તત્રાનલોડધુના ॥૪૩

અથવાહંતપ્રોત્યુગ્ધંકરિષ્યેદાયિતાંવિના ॥

દુઃખમેવંયથાભૂયોનભવિષ્યતિકુર્હિચિત્ ॥૪૪

દુઃસ્વરે બોલ્યો કે, હે બચબીત પ્રિયા ! ગર્ભના મિપથી તારા પેટમાં પેસી ક્યા મારા શત્રુએ આજ આ તારા પ્રાણનો નાશ કર્યો. ૩૫. હે કમળ શરીરવાળી ! સુગંધ વગરની કેતકી હોય તેમ પ્રાણ વગર શરીરના કાષ્ટ રીતે પણ તારા મન રૂપિ ભ્રમરે ત્યાગ કરાય છે. ૩૬. જલ વગરની જેવી નદી હોય, કલા વગરની જેવી ચંદ્રમાની રેખા હોય, અને કમળ વગરની જેવી કમળની વેલ હોય તેવી પ્રાણ વગરની મારી પ્રિયા લાગે છે. ૩૭. હે કમલ મુખ ! તારું દીર્ઘ (લાંબુ) પ્રાણ છતાં હું ને આજ નયનનાં આંસુ પાડી ગેટો રહ્યો છું મારે મને ધિમ્મર છે. ૩૮. હું સુંદરિ રમા પ્રસન્ન મુખ કમલવાળી નિર્મળ એવી પણ તું પ્રકૃતિ કમલ રૂપિ મુખવાળી શરદ્ધતુ ચંદ્ર વગર જેમ શામે નહિ તેમ પૃથ્વી વિષે રહેલી પ્રાણ વગરની શાબતી નથી. ૩૯. આ અરણ્યમાં ઘાનું નાખ મારે શું કરવું, પ્રિયા દેહનો ત્યાગ કરી ચેતન વગરનાં કાષ્ટ (લાકડાં) સરખી થઈ છે. ૪૦. વસ્તુના રૂપને ન દેખનારા અંધ પુરુષોની જેમ હાય. પ્રિયાના વિરહવાળા પુરુષોને સર્વ દિશાઓ શૂન્ય છે. ૪૧. હાય ! પ્રિયાના આલિંગન વગરનું આ શરીર નિર્માલ્ય હોય તેમ મારે તજવા યોગ્ય થશે. એમાં સંશય નથી. ૪૨. જે શરીરમાં દિવસે દિવસે કૃત્તરિ, કપુર અને ચંદનાદિકોવડે લેપ થતો હતો, તે શરીરમાં હમણાં મારે અગ્નિ દેવો છે. ૪૩. અથવા હું સ્ત્રી વિના અતિ ઉગ્ર તપ કરીશ કે જેથી કરી મારે પણ આનું દુઃખ થશે નહિ. ૪૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्थं विलप्य बहुधा दुर्दरोदण्डिकावने ॥
 मंस्कारं सुभ्रुवस्तस्याश्चकार करुणं रुदन ॥ ४५
 ततोदण्डिनमामन्त्रप्रियाविरहितः प्रभुम्
 तीर्थयात्राक्रमेणैव श्रीमालंक्षेत्रमाययौ ॥ ४६
 स्थलमेकं समासाद्य बदरीपादपाण्डकुलम् ॥
 स्थितः सदुर्दरो राजन्परित्यक्तमदस्तदा ॥ ४७
 प्रतिष्ठाप्य महालिङ्गं बालुकामयमुत्तमम् ॥
 पूजांचकार विधिवत्पुष्पधूपानुलेपनैः ॥ ४८
 चान्द्रायणपरोदान्तः कुरुते बहिराशनम् ॥
 नवीणयावृत्तिलिप्सुर्न भोगैः परिपेशलैः ॥ ४९
 शिवं प्रसादयत्येपनासाग्रप्रहितेक्षणः ॥
 एवं तपस्यतस्तस्य गन्धर्वस्मविशंषते ॥ ५०
 प्रत्यक्षो मૂन्महादेव उमया सह शूलधृक् ॥
 भासयन् सहस्राव्योममहीं च महसां निधिः ॥ ५१
 तमुवाच रमा कान्तमुमापतिरहो नृप ॥ ५२

વસિષ્ઠ જોત્યો છે, આ પ્રમાણે દંડિકા વનમાં બહુ પ્રકારનો વિકાસ
 કર્યો ઉપજાયે તેમ રુદન કરનારા દુર્દરે તે સ્ત્રીનો મંસ્કાર (કાલ) કર્યો.
 ૪૫. પછી પ્રભુ દંડીના આગ્રા ત્રણ પ્રિયાના વિરહવાળા તે દુર્ધર તીર્થ
 યાત્રા ક્રમે કરી શ્રીમાત્ર ક્ષેત્ર પ્રત્યે આગ્યો. ૪૬. અને છે રાજા! યોરડીનાં
 વક્ષોવડે ભરેલાં એક સ્થાન પ્રત્યે આવી તે દુર્દર મદરુદિત ત્યાં રહ્યો. ૪૭.
 અને દેવીવાળા ઉત્તમ મેઘાં સિંગથી સ્થાપના કરી શુભ, ધુપ અને ચંદનના
 ક્ષેપથી વિધિવડે પૂજન કરવા લાગ્યો. ૪૮. અને ચાંદ્રાયણ પ્રતમાં તપર
 તથા ઈન્દ્રિય જેને નિયમમાં છે એવો યોર અથવા તેનાં પાન આવા લાગ્યો
 અને તે વીણ તથા સુંદર ભોગોવડે ધૃતિ પામવા ઇચ્છતો નહિ. ૪૯. અને
 નાસિકાના અગ્ર ભાગે તરફ જેની નૃદિ છે એવો એ શિવને પ્રસન્ન કરતો
 છે રાજા! આ પ્રમાણે તે ગંધર્વ તપ કરતો હતો ત્યારે શક્તને ધારણ કરનાર

બાદી આકાશ અને પૃથ્વીને પ્રકાશિત કરનાર તેજના બંડાર રૂપ મહાદેવ પાર્વતી સાથે પ્રત્યક્ષ થયા. ૫૦. ૫૧. અને હું સજ્જ ! પાર્વતીના પતિ શંકર રમાના પતિ તે ગંધર્વ પ્રત્યે આવું બોલ્યા. ૫૨.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

બ્રુહિદુર્દરગન્ધર્વધૃતોયસ્તેમનોરથઃ ॥

દાસ્યામિતન્નમન્દેહસ્તપસાનેનતોષિતઃ ॥૬૩

દેવના દેવ શંકર બોલ્યા કે, હું ગંધર્વ દુર્દર ! તું જે મનોરથ પારેલો હોય તે કહે. હું તે આ તપે કરી પ્રસન્ન થએલો આપીશ, એમાં સંદેહ નથી. ૫૩.

॥ ગન્ધર્વ ઉવાંચ ॥

દેવદેવજગન્નાથશિવાવલ્લભશકુર

તામેવદાયિતાંદેદિપરિતુષ્ટોસિમેયદિ ॥૬૪

પ્રસન્નેત્વાયિદેવેશદેવેન્દ્રત્વાદિકંફલં ॥

નૃણામપિભવત્યેવયાવન્મન્વન્તરંહરેઃ ॥૬૫

ગંધર્વ બોલ્યો કે, હું દેવના દેવ ! જગતના નાથ અને પાર્વતી પ્રિય શંકર જે મને પ્રસન્ન હો તો તેજ સ્ત્રી આપો. ૫૪. હું દેવેશ ! તમે પ્રસન્ન થાઓ છો ત્યારે મનુષ્યોને પણ બધાં સુધી એક મનુ રહે ત્યાં સુધી બ્રહ્મા ઈન્દ્રપાણી પિયેરેનું દ્વંદ્વ થાય છે (અર્થાત્ આપવું કાલ્ય માત્ર છે.) ૫૫.

॥ શમ્ભુ ઉવાચ ॥

દાયિતાતવગન્ધર્વદેવ્યાઃસામૂત્પિયાસસ્વી ॥

અપરાધવશાચ્છપ્તાજાતાગન્ધર્વકન્યકા ॥૬૬

ગર્ભાન્તેનુગ્રહસ્તસ્પાજાતસ્તેનોમયાકૃતઃ ॥

કૈલાસસ્થોત્તરેશ્વરકૃત્તિશિવાકેલિવનેરમા ॥

સ્વેચરીમધ્યગાલાનિત્યંકીટતિદુર્દર ॥૬૭

શંકર બોલ્યા કે, હું ગંધર્વ ! તારી તે પ્રિયા પૂર્વે દેવી પાર્વતીની પ્રિય સખી હતી અને અપરાધ વશ થવાથી ગંધર્વની કન્યા થઈ. ૫૬. અને પાર્વતીએ ગર્ભને અને તેનો ને અનુગ્રહ કર્યો હતો તે થયો તેથી હું દુર્ઘર ! સોલ પર્વતની રમા કૈલાસ પર્વતનાં ઉત્તર ભાગનાં શિખર વિશે પાર્વતીનાં કીડ કરવાનાં વનમાં દેવીઓના મધ્યમાં રહેલી નિર્ઘર કીડા કરેછે. ૫૭.

॥ દુર્ઘર ઉવાચ ॥

કિમિદંમન્યસેનાથમમત્વદ્ભક્તિભાવિનઃ ॥

દેવદારુવનેચાપિસેવિતોસિચિરંયતઃ ॥૫૮

દુર્ઘર બોલ્યો કે, હું નાથ ! મેં દેવદારુના વનમાં પણ આપની વળે તપ્ત સેવા કરીછે. તમારી ભક્તિ ભાવવાળો હું છું માટે માફ આ વચન આપ કેવું માનો છો. ૫૮.

॥ શમ્ભુ ઉવાચ ॥

દેવીસમ્યપદાદર્વાકપદમૈન્દ્રમપિધ્રુવમ્ ॥

ઇન્દ્રસ્યાપિભવેદ્રશોમદ્ભક્તસ્યનતુકચિત્ ॥૫૯

દદામિતદપીદંતેસાયુજ્યંનન્દયાસહ ॥

નન્દોનામગણોભૂત્વાકૈલાસશિખરેભવાન્ ॥૬૦

એકમન્વન્તરંયાવન્નન્દયાસહવત્સ્યતિ ॥૬૧

શંકર બોલ્યા કે, દેવી (પાર્વતી)નાં સખીપણાનાં સ્થાનથી ઈન્દ્રનાં પદને પણ હું નરે પછાત માનું છું. ઈન્દ્રનો પણ કદીક ભ્રંશ (પડવું) થાય પણ મારા ભક્તનો કયાંઈ પણ ભ્રંશ થાય નહિ. ૫૯. તે પણ આ તુને નંદની સાથે વસવાપણું આપું છું જેથી તું એક મન્વંતર સુધી કૈલાસ પર્વતના શિખર વિશે નંદ નામે ગણુ થઈ નંદાની સાથે વસીશ. ૬૦. ૬૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतीशस्यवचःश्रुत्वापरितुष्टस्यपार्थिव ॥

देवीजगज्जनित्रीसादुर्द्धरंवाक्यमब्रवीत् ॥६२

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! આ પ્રમાણે પ્રસન્ન થયેલા શંકરનું વચન સાંભળી વ્રગતત્તી માતા તે દેવી દુર્ધર પ્રત્યે આવું વાક્ય બોલ્યાં. ૬૨.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

વરંવરયગન્ધર્વયદિતેહદિકિઞ્ચન ॥

સમીહિતમિહાસ્તેતત્પરિતુષ્ટાદદામિતે ॥૬૩॥

દેવી બોલ્યાં કે, હે ગંધર્વ ! જો આંહિ તારા હૃદયમાં કશું પણ દષ્ટિજન છે તો વર માગ તે હું તને પ્રસન્ન થયેલી આપીશ. ૬૩.

॥ દુર્ધર ઉવાચ ॥

દુર્લભંદેવિલોકેઽસ્મિન્પ્રાસંગણપદંમયા ॥

ત્વત્તસ્તદપિદેવીદંપ્રાર્થયામિકૃતાદરઃ ॥૬૪॥

તીર્થમેતન્મહાદેવિમન્નાન્નાધુવિવિશ્રુતમ્ ॥

અસ્તુકિંચાત્રશર્વેણસહલિङ્ગેચિરંવસઃ ॥૬૫॥

દુર્ધર બોલ્યો કે, હે દેવિ ! આ લોકમાં દુર્લભ એવું ગણનું પદ મને પ્રાપ્ત થયું તો પણ તમારાથી હે દેવિ ! હું આદર કરી આ [કહેવાનું] કશું છું. ૬૪. હે મહાદેવિ ! આ તીર્થ મારાં નામ વડે પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ થાયો અને આંહિ શંકર સાથે તમે ધ્રુવ વખત લિંગમાં વાસ કરો. ૬૫.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

અહમત્રનિવત્સ્યામિસહદંવેનશમ્ભુના ॥

મવિતાયન્નભૂમાગોદુર્ધરસ્થલસંજ્ઞયા ॥૬૬॥

દેવી બોલ્યાં કે, હું શંકરદેવની સાથે આંહિ રહીશ કે નહીં તેકાંબે પૃથ્વીના ભાગ દુર્ધરનું સ્થાન એ નામ વડે સિદ્ધ થશે (એળખાશે) ૬૬.

॥ शम्भु उवाच ॥

स्नानंयेत्रकरिष्यन्तिपुण्यैर्दुर्द्धरस्थले ॥

दीनानामपिपापानांस्वर्गस्तेषांनदुर्लभः ॥६७॥

पौषमासस्यसम्प्राप्तेवहुलेप्रतिपदिने ॥

वीणाप्रदायिनामर्त्यायास्यन्तिशिवसन्निधौ ॥६८॥

उपित्वारजनीमेकामनुष्यादुर्द्धरस्थले ॥

दुर्द्धरेश्वरमभ्यर्च्यनजायन्तेपुनर्नवाः ॥६९॥

शंकर भोत्या हे, तेजो पुण्यकावि आर दुर्द्धरसे डेडाणे स्नान करेसे तेजो दीन अंत पापीआ डशे, तो पणु तेजोने स्वर्ग दुर्लभ थशे नदि. ६७ प्राप्ति थजेशा पौष मासना कृष्ण पक्षना प्रथम दिवसे हे दोन्ना वीणा दान करेसे तेजो शिवनी समीपमां जशे. ६८. दुर्द्धरनां स्थानक विषे जेक नात्र रही दुर्द्धरेश्वरनुं अर्च्येन करवाथी अनुजो इरी तथा कल्पन थता नथी. ६९.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्तान्तर्द्धदेवःशिवयासशङ्करः ॥

अपरान्हयथाराजन्मृगतृष्णाजलाश्रयः ॥७०॥

गन्धर्वोपितपस्तम्बाश्रीमालेबदरीवने ॥

नन्दयासहमायोज्यंलेभेशम्भुप्रसादतः ॥७१॥

दुर्द्धरस्थलमाहात्म्यमेतत्तेकथितंमया ॥

श्रुत्वायन्मानवोराजन्प्रियाविरहिर्भवत् ॥७२॥

वसिष्ठ भोत्या हे, आ प्रभाणे कही शंकरदेव पार्वती साथे हे राजा ! अपरान्ह वामने जूरेम आजवाना जलनुं स्थान न होणाय तेम अंतर्द्ध्यान थया. ७०. गन्धर्व पणु श्रीमालने त्यां गदरीवनमां तप इरी शंकरनी प्रसन्नताथी नंदानी साथे सयोगपणुने पाभ्यो. ७१. हे राजा ! आ दुर्द्धर स्थलनुं माहात्म्य मे तमने कथुं हे जे सांभववाथी भाणुस प्रियानो विन्दी मने नथी. ७२.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म-
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये दुर्द्धरस्थलमाहात्म्य
नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥३२॥

आ प्रमाणे स्कंदपुराणानी ऐकाशी दण्तर श्लोकांनी संहितायां ब्राह्म
विभाग वाणा त्रीण परिच्छेदतां श्रीमाल माहात्म्य निणे दुर्द्धर स्थल माहा-
त्म्य जे नामे अत्रींशमे अध्याय पुरे थये. ३२.

॥ अथ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ३३ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

तनोगच्छेन्नृपश्रेष्ठसकृपमनुत्तमं ॥
जलेनयस्यसंकृन्नाःपाषाणाःस्फटिकोज्ज्वलाः ॥१॥
मद्योभवन्तिहेमाभाहृणांविस्मयकारिणः ॥२॥
देवीखराननातत्रनाम्नाख्याताखराननी ॥
दर्शनोदेवमर्त्यानामभयंकुरुतेक्षणात् ॥३॥
पराभूद्भौतमीनामब्राह्मणशंसितव्रता ॥
पूर्ववयमिभम्भृतःसुतस्तस्याविचक्षणः ॥४॥
पितर्युपरतेबालयादारराधममातरं ॥
सततंदेवचर्यासुतीर्थयात्रास्वनुव्रजन् ॥५॥
पुष्पैर्धूपैस्तुनैवेद्यैर्मतिभक्त्याममाहृतैः ॥६॥
सकदाचिद्वनंयातःपुष्पावचयहेतवे ॥
ब्राह्मेमुहूर्तउत्थायत्वरितोमातुराज्ञया ॥७॥
पुष्पस्तबकमादातुमारुहःपाटलादुमं ॥

शाखाकोटरसंस्थेनदष्टःकालाहिनाकिल ॥८॥

विशीर्णकेशवसनःप्रकीर्णकुसुमात्करः

निपपातमहीपृष्ठेयन्त्रमुक्ताश्मववृष ॥९॥

तस्याथजननीदृष्ट्वावनेबालंमृतंश्रुतं ॥

नशोकस्यापियामासस्वचेतःसापतिव्रता ॥१०॥

भूतानिग्रसतेकालोनकश्चित्केनरक्ष्यते ॥

इतिमत्त्वामहाप्रज्ञासञ्चस्कारनिजंमुतं ॥११॥

विधायविधिनातस्यसाक्रियामौर्द्धदेहिर्की ॥

श्रीमालेक्षेत्रसन्धासंकृत्वातपसिसंस्थित ॥१२॥

किञ्जित्कूपंसमासाद्यविविक्तनिर्मलोदकं ॥

श्रीवृक्षपादपाकीर्णस्थिताब्रह्मणिनिष्ठिता ॥१३॥

तस्यांवैतप्यमानायांस्वररूपेणरक्षसः ॥

पातालात्कूपमार्गेणतांविनिर्गत्यबाधते ॥१४॥

अणुश्यामाकनीवारानवलकलेषुविमारितान् ॥

उत्क्षिप्यधरणिपृष्ठेकुरुतेरेणुसङ्गतान् ॥१५॥

कुच्छ्रेणजलसम्पूर्णनिस्थण्डिलेषुनिवेशितान् ॥

प्रक्षिप्यतुण्डघातेनखण्डशःकुरुतेपदा ॥१६॥

नित्यंमाभृशमुद्दिग्नाखररूपेणरक्षसा ॥

ब्राह्मणीगौतमीराजनखेदात्सूर्यमवैक्षत ॥१७॥

ततोवैवस्वतीशक्तिःसद्योमार्तण्डगण्डलात् ॥

उग्रदंष्ट्रमहाकायाप्राप्तादेवीखरानना ॥१८॥

दोधूयमानालाङ्गुलंकुर्वतीभैरवान्तरवान् ॥

तत्रागत्याथवगेनगौतमीमिदमब्रवीत् ॥१९॥

असिष्ठ भोत्यां के, छे श्रेष्ठ राज्ञः । त्वार पक्षी जेना जलपडे लीन-
जेना स्फटिक सरणा धोणा पाण्डुओ सोना सरणी अतिवाणा थछ ज्यां

મનુષ્યોને વિસ્મય (આશ્ચર્ય) પમાડે છે તે સરકૂપ નામમાં ઉત્તમ તીર્થ પ્રત્યે જતું. ૧ ૨. ત્યાં ખર મોઢાં વાળાં ખરાનની એ નામે પ્રખ્યાત થએલાં દેવી છે જે દર્શન માત્રથીજ મનુષ્યોને ક્ષણ વારમાં અભય આપે છે. ૩. પૂર્વે વખણાએલ વ્રતવાળી ગૌતમી નામે બ્રાહ્મણી હતી અને પૂર્વાવસ્થામાં તેને વિચક્ષણુ પુત્ર થયો હતો. ૪. અને માતાની ભક્તિ વડે લક્ષ આવેલાં પુષ્પ, ધુપ અને નૈવેદ્યથી બાલ અવસ્થામાં પિતા ગુજરી ગએલ હતો તેથી તે નિરંતર માતાની આરાધના કરતો હતો. તથા દેવ સેવામાં અને તીર્થયાત્રામાં જતો હતો. ૫. ૬. તે કોઈ વખતે પુણ્યો લેવા માટે બ્રહ્મ મુહૂર્ત (એ ઘડી રત્રિ) વખતે ઊડી ત્વરથી માતાની આજ્ઞાવડે વનમાં ગયો. ૭. અને ધૂલનો ગુચ્છો ગૃહણુ કરવા માટે પાટલા (પાડ)ના વ્રક્ષ પ્રત્યે ચડ્યો ત્યાં તેને ઝાલનાં કોતરમાં રહેલો કાળો સપ્ત કરડ્યો. ૮. તેથી હે રાજન ! જેનાં કંથ અને વસ્ત્ર વીખરાઈ ગએલ છે. તથા પુણ્યો જેનાં પડી ગએલાં છે એવો તે [બ્રાહ્મણ] યંત્રથી ફેંકેલા જાણીની પેઠે પૃથ્વીની પીઠપર પડ્યો. ૯. પછી વનમાં મરી ગએલ સાંભળેલા પુત્રને જ્વેઈ તેની તે પતિવ્રતા માતાએ પોતાનું ચિત્ત શોકને અર્પણુ કર્યું નહિ. ૧૦. અને પ્રાણી માત્રને કાલ ગ્રસેછે તથા કોઈ કોઈનું રક્ષણ કરતું નથી એમ માની મોટી બુદ્ધિવાળી તે સ્ત્રીએ પોતાના પુત્રનો સંસ્કાર (દાહ) કરીધો. ૧૧. અને તેની [પુત્રની] દેહ પછીની ક્રિયા વિધિવડે કરી તે સ્ત્રી શ્રામાલક્ષણમાં સન્યાસ કરી તપ કરવા બેઠી. ૧૨. તથા શ્રી વૃક્ષ (ખીલી) નાં ઝાડ વડે વીટાએલા એકાંતમાં નિર્ભજ જલવાલા કોઈ કુવાને ત્યાં જઈ બ્રહ્મ (પરમાત્મા) માં નિષ્ઠા રાખી બેઠી. ૧૩. જ્યારે તે તપ કરતી હતી ત્યારે પાતાલથી કુવાના માર્ગ વડે બાહ્ય નીકળી રક્ષસ ગંધેડ સરખા રૂપથી તે સ્ત્રીને ખીડ કરવા લાગ્યો. ૧૪. અને ઝાલનાં વસ્ત્રોમાં રાખેલા અણુ માત્ર શ્યામા અને નીવાર નામનાં ધાન્યનાં દાણાઓને પૃથ્વી ઉપર ફેંકી રજની [ધૂળની] સાથે મેલવી દેતો હતો. ૧૫. વળિ સ્થંડિલોમાં રાખેલાં દુઃખે કરી જળથી ભરેલાં પાત્રોને મોટી ઝપાટથી ફેંકી પગ વડે કટકા કરતો હતો. ૧૬. ખર સરખા રૂપવાળા રક્ષસે નિરંતર અતિ ઉદ્વેગ પમાડેલી ગૌતમી નામે બ્રાહ્મણી હે રાજન ! બેઠથી સૂર્યનું દર્શન કરવા લાગી. ૧૭. ત્યારે તત્કાલ સૂર્યનાં મંડલમાંથી સૂર્યની શક્તિ રૂપ, ઉગ્ર દાદ વાળી, મોટી કાયા વાળી. ગર્દભ સરખાં મોઢાં વાળી, પુછડાંને અતિ ફેરવનારી, અને ભયંકર શબ્દો કરનારી, દેવી પ્રાપ્ત થઈ અને વેગ વડે ત્યાં આવી ગૌતમીને આ વચન કહેવા લાગી. ૧૮. ૧૯.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

इयमस्मिन्तपोनिष्ठेनभीःकार्याकथंचन ॥

हनिष्येराक्षमंघोरंस्वररुपिणमागतम् ॥२०॥

यावदागच्छतिहृद्भस्तावत्तिष्ठामिसंवृता ॥

तवाश्रमसमीपेहमध्येશ્રીવૃક્ષશાખિનાં ॥૨૧॥

દેવી એલ્યાં કે, હે તપમાં નિષ્ઠ રાખનારી ! આ હું બધાં સુધી કોઈ પામેલા રાક્ષસ આવશે ત્યાં સુધી છડું. અને તારા આશ્રમની સમીપમાં શ્રી વૃક્ષ નામના વૃક્ષોની મધ્યમાં વાટ બેઠા બેઠેલી છડું. માટે તારે કોઈ પણ રીતે બધાં ધારણ કરવા નહીં અને ખરનું કંઈ લઈ આવેલા ધોર રાક્ષસને હું મારીશ. ૨૦—૨૧.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

एवमस्त्वितिसાપ્રોક્તાગૌતમ્યાપૃથિવીપતે ॥

શ્રીવૃક્ષસ્વળદમધ્યસ્થાક્ષણંતસ્યાવરિદંમ ॥૨૨॥

પ્રમાભિઃસ્વર્ણતુલ્યાભિર્માસમાનાસુરેશ્વરી ॥

પ્રતિમાભિરિવોદિત્કામનોવૃત્તિસ્તપોનિધેઃ ॥૨૩॥

તતોભૂદસ્તશૈલસ્યતટાલમ્બીદિવાકરઃ ॥

ઘ્યોમાધ્યક્રમણાતૃશ્રાન્તોવિશ્રામેચ્છુરિવાધ્વગઃ ૨૪

ગાવઃશાન્તપ્રચારાશ્ચગોપતરસ્તગામિગઃ ॥

દુઃસ્વાદિવપરિચુનાનિષદુશ્ચરમાચલે ॥૨૫॥

અસ્તવન્ધૂનિપજ્ઞાનિજલસહ્જીનીર્મવતઃ ॥

નિરસ્તાનિશ્રિયારાજન્મદોષેનિવિરંજિરે ॥૨૬॥

લક્ષ્મીઃકમલકોશંભ્યઃપ્રાદુભુર્તામિનોહરા ॥

રાત્રોતદ્રક્ષણાર્થાયકાકૌભિભિદતુઃકિલ ॥૨૭॥

સુપ્તેષુકમલક્રોડેષદ્વેષદેષુમમંતતઃ ॥

ચકોરામધુરંનેદુઃશર્વરીમાયનાઇવ ॥૨૮॥

તરુશાંખાન્તરાણીયુર્નિર્મીલેતદ્વશઃસ્વગાઃ
 પરિત્યજ્યઘૃહાણીચિવિવિક્તમેવયાંગિનઃ ॥૨૯
 આવક્રપદ્વિનીપત્રૈરાત્માનંમાનસૌકસઃ ॥
 મુમુક્ષવદ્વાક્ષોઽભ્યતિતિક્ષાપ્રમુક્ષૈર્ગુણૈઃ ॥૩૦
 નિસર્ગમીલનૈર્ધ્વાન્તૈરાવૃતંપરિતોજગત્ ॥
 વિષયૈરિવમૂર્ખસ્યમનોજાયાવશંયથા ॥૩૧
 પ્રવૃત્તારજનારાજન્નથધ્વાન્તમયામ્બરા ॥
 અસતીવપ્રમોદાયપરિતઃપાપચેતસાં ॥૩૨
 તતઃકર્ણકુઠોરોભુત્પૂર્વમુચૈઃસ્વરસ્વરઃ ॥
 પશ્ચાકૂપતટાત્પાસંરક્ષઃસ્વરમુખંબહિઃ ॥૩૩
 વિત્રસ્તાસ્તસ્યશબ્દેનપાદપાશ્રયિણઃસ્વગાઃ ॥
 સ્ખલિતાવૃક્ષશાંખાભિરધઃપેતુર્મહિતલે ॥૩૪
 મનોધ્યાનમયીભુતપરેપુંસિતપોનિધેઃ ॥
 ગૌતમ્યાઃસ્વગવિક્રોશૈર્પ્રવર્તતપુનર્નૃપ ॥૩૫
 દદર્શૈપુરતસ્તાવત્પદાઘાતેનપાદપાન્ ॥
 ડન્મૂલયન્મહાઘોરોરાક્ષસઃસ્વરુપધૃ ॥૩૬
 ઉચ્ચૈરથજગાદેતિબ્રહ્મણીગૌતમીશુભા ॥
 જગનાંમાતુરાઘ્વાનંકુર્વતીવ્યપદેશતઃ ॥૩૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે શત્રુને નિમમાં રાખનાર રાજા ! એમ થાઓ. જે રીતે ગૌતમીએ કહેલાં અને જેમ પ્રતિબાએ વડે વૃદ્ધિ પામેલી તપોનિધિ (તપસ્વી) ની મનોવૃત્તિ હોય તેમ સોના સરખી કાંતિવડે શોભતાં એવાં તે દેવી કાણુ વાર શ્રી વૃક્ષોના મધ્ય ભાગમાં બેઠાં. ૨૨, ૨૩. તે સમયે આકાશ રૂપિ માર્ગમાં ફરવાથી થાકી ગયેલા સૂર્ય વચ્ચેમાર્ગે હોય તેમ અસ્ત પર્વતનો તટ ભાગનો આશ્રય કરનાર થયા. ૨૪. અને સૂર્યના અસ્ત પામવાથી દુઃખને લીધે ગ્લાની પામેલ હોય તેમ શાંત ગતિવાળાં કિરણો અસ્તાચ્છન્ન ઉપર વિશ્રામ પામ્યાં ૨૫. હે રાજા ! સર્વ તરફથી જલમાં સંગ પામેલાં સૂર્ય ચિક્રસી કમલ કાંતિવડે હીન થવાથી પ્રદોષ (સંધ્યા) વખતે

શોભતાં ન હતાં. ૨૬. કમલની કલિઓમાંથી મનોહર લક્ષ્મી પ્રકટ થઈ હતી અને રાત્રિમાં તેના રક્ષણ માટે કાગડા બેઠ પામતા હતા. ૨૭. ચારેકોર કમલ મધ્યમાં બ્રમરાઓ સુતા હતા ત્યારે જેમ રાત્રિનું ગાયન કરનારા હોય તેમ ચક્રોર પક્ષિઓ મધુર નાદ કરતા હતા. ૨૮. જે પ્રમાણે યોગિ લોકો ધરનો ત્યાગ કરી એકાંત સ્થલ પ્રત્યેજ્ઞ જન્ય તે પ્રમાણે જેની દૃષ્ટિ વીંચાવા માંડી હતી એવા પક્ષિઓ વૃક્ષોની જુદી જુદી શાખાઓ પ્રત્યે જતા હતા. ૨૯. જે રીતે યોગિ લોકો ક્ષોભ ન પ્રમાણે એવા નિતિક્ષા (ક્ષમા) વિગેરે ગુણોએ કરી જેમ મુક્તિ પામવા ઇચ્છે તે રીતે માન સરોવરને ત્યાં વસનારા હસો કુટિલ કમલનાં પત્રોથી આત્માને મુક્ત [મુદ્ધે] કરવા ઇચ્છતા હતા. ૩૦. જેમ મૂર્ખ માણસનું મન વિપયો વડે સ્ત્રીને વશ થાય તેમ સ્વાભાવથી મલીન એવાં અધારાં વડે ચાતર-કથી જગત વિટાયું. ૩૧. પછી હે રાજન ! જેવી રીતે ત્રે તરફથી પાપમાં ચિત્તવાળા પુરુષોના પ્રભોદ (હર્ષ) માટે ખરાબ સ્ત્રી આવે તેવી રીતે અધ-કારમય આકાશવાળી રાત્રિ પ્રવૃત્ત થઈ. ૩૨. ત્યાર પછી પ્રથમ કાનને કંકાર ઉઘે [મોટા] ગધેડાના સરખા શબ્દ થયો અને પછી કુવાના કાંકા-માંથી ગધેડાના મોઢાં સરખાં મોઢાવાળો રાક્ષસ બહાર આવ્યો. તે રાક્ષ-સના શબ્દે કરી લાસ પામેલાં વૃક્ષોઉપર રહેલા પક્ષિઓ વૃક્ષોની શાખા-ઓથી પછડાતા પૃથ્વી તલ ઉપર હેડા પડ્યા. ૩૪. હે રાજન ! પક્ષિઓના ક્રોધાદત્ત (બકોર) વડે પરમ પુરુષ [પરમેશ્વર] માં ધ્યાન મય થએલું તપના ભંડાર રૂપ એવી ગૌતમીનું મન ફરીને નિવૃત્ત થયું. ૩૫. તે વખતે પગની ઝપાટથી વૃક્ષોને ઉમિટી નાંખનાર, મહા ધૈર, ગધેડાનાં સરખાં રૂપને ધારણ કરનારો રાક્ષસ દેખાયો. ૩૬. એ સમયે મિષથી જગતની માતાનું આગ્લાન (ગરકાવવા પણાને) કરનારી શુભ ગૌતમી નામે બ્રાહ્મણી ઉઘે સ્વરે આ પ્રમાણે બોલી. ૩૭.

॥ ગૌતમ્યુવાચ ॥

દુરંયાહિદુરાચારમાપરાદ્વાસ્તપોસ્વનાં ॥

કાલરાત્રિમિમાંપ્રાપ્તામાત્મનઃકિનબુદ્ધ્યસે ॥૩૮

ગૌતમી બોલી કે, હે દુરઆચારવાળા ! દૂર જા. અને તપસ્વીનો અપરાધ મકર તથા પોતાની આવેલી આ કાલ રાત્રિને કેમ નથી જાણતો. ૩૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्याकर्ण्यवचोराजनशक्तिर्वैवस्वतीतदा ॥
 पर्यधावन्महादंष्ट्राकुर्वतीभैरवान्तरवान् ॥ ३९
 ततस्तेनैवनादेनराक्षसःप्राप्तसाध्वसः ॥
 नशशाकमहिपालसस्थातुंनपलायितुं ॥ ४०
 वेमादथपदन्यासैर्नमयन्तीमहीनृप ॥
 जग्राहराक्षसंकण्ठेयथासिद्धवधूर्मृग ॥ ४१
 दन्तैःकुलिशदुष्मेक्ष्यैर्देवीविश्वार्तिहारिणी ॥
 तस्यकोकुंयमानैस्यनिचक्रर्त्तशिरोमहत ॥ ४२
 ततःस्वरूपमास्थायच्छिन्नशीर्षोनिशाचरः ॥
 निपपातमहिपृष्ठेवज्राहतइवाचलः ॥ ४३
 अथतंपतितत्रीक्ष्यगतसत्त्वमचेतनं ॥
 राक्षसंकुरकर्माणंगौतमीमुदिताऽब्रवीत् ॥ ४४

વસિષ્ઠ ઓહ્યા કે, હે રાજા ! તે વખતે આ પ્રમાણે વચન સાંભળ્યા
 મોટી દાઢ વાળી સૂર્યની શક્તિ (દેવી) ભયંકર શબ્દો કરતી દોડી. હે રાજા !
 ત્યારે તે દેવીના શબ્દ વડે જોને ભય થએલ છે, એવો રાક્ષસ કોના સંકેતને
 અથવા ભાગવાને શક્તિમાન થયો નહિ. ૪૦. પછી હે રાજા ! જે રીતે સિં-
 હણ મૃગલીને પકડે તે રીતે પણ મુકવાથી પૃથ્વીને નમાવનારાં દેવીએ કંઈના
 ભાગમાં રાક્ષસને પકડ્યો, ૪૧. અને વિશ્વની પીઠા હરનારા દેવીએ વળગી
 મેઠું દુઃખે જોઈ શકાય એવા દાંત વડે અતિ ખુબ પાડનારા તે રાક્ષસનું મોટું
 માર્યું કાપી નાખ્યું. ૪૨. તે સમયે પોતાનું રૂપ ધારણ કરી માર્યું કપાવાથી
 રાક્ષસ જે રીતે વળગી હણેલો પર્વત પડે તે રીતે પૃથ્વીની પીઠ ઉપર
 પડ્યો. ૪૩. એ પછી ફર કર્મ કરનારા તે રાક્ષસને ચેતના અને સત્વ [જીવ
 સહિત] પડેલો જોઈ હર્ષ પામેલી ગૌતમી બોલી. ૪૪.

॥ ગૌતમી ઉવાચ ॥

વિશ્વમાતર્નમસ્તેસ્તુનમસ્તેતિગ્મતેજસે ॥

નમસ્તેવિશ્વરૂપિણ્યૈહિન્દસાનિધયેનમઃ ॥૪૬

પરસ્તાત્તમસોમાતસ્તવરૂપંહિમાસુરં ॥

મુત્કયૈનાઘ્વાયદન્યોસ્તિસ્યૈસાવિત્રિતનમઃ ॥૪૬

ગૌતમી બોલી કે, હે વિશ્વની માતા તિષ્ઠણ તેજ વાળાં ! તમોને નમું છું, વિશ્વરૂપ ધારણ કરનારાં તમોને નમું છું અને એ હિંદોના બંડાર રૂપ એવાં તમોને નમું છું. ૪૫. હે માતા ! તમારે તેજસ્વિ રૂપ તમોશુભ્રુથી અથવા અજ્ઞાનથી પર છે, અને હે જનની ! મુક્તિ પામવા માટે જેથી જાણે માર્ગ નથી તે તમોને નમું છું. ૪૬.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

અનેનજ્ઞાનવૈશ્યેનતત્તુષ્ટાતપશિવનિ ॥

વરંવરયકલ્યાણિનમોઘંદેવદર્શનં ॥૪૭

દેવી બોલ્યાં કે, હે કલ્યાણ યુક્ત તપસ્વીનિ ! આ તારાં જ્ઞાનનાં વ-શપણથી હું પ્રસન્ન થએલી છઉં. માટે વર માગ કારણકે દેવતાનું દર્શન નિષ્કલ નથી. ૪૭.

॥ ગૌતમ્યુવાચ ॥

મુમુક્ષોર્મમકેત્તાપિનાસ્તિકામપ્રયોજનં ॥

સ્થિતિરત્રાસ્તુતેનિત્યંયદિમોઘંનદર્શનં ॥૪૮

ગૌતમી બોલી કે, મને મુક્તિ ઇચ્છનારી સ્ત્રીને કોઈથી પણ વિશેષ પ્રયોજન નથી પણ જો તમારે નિષ્કલ દર્શન નથી તો તમારી નિરતર અહિંસ્થિતિ થાઓ. ૪૮.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

રૂપેનાહમનેનવસ્થાસ્યામ્યત્રતપસ્વિનિ ॥

વાઙ્મિત્તાનિષ્ઠાસ્યામિત્યેવ્યઃપૂજિતાસ્તુતા ॥૪૯

મેત્રસ્નાનંકરિષ્યન્તિસ્વરૂપેસમાહિતાઃ ॥

તેમયાસ્થાન્તિનિર્દુષપાપાનિપરમંપદં ॥૫૦

દમ્પતીભ્યાંમહાભક્તયાયોવસ્ત્રાણિપ્રદાસ્યતિ ॥

તસ્યગૌતમિતુષ્ટાહંદાસ્યામિમનસેપ્સિતાન્ ॥૫૧

પ્રાપ્સ્યસિત્ત્વંતુસાયુજ્યંમયાસહનસંશયઃ ॥

આબૂતસમ્પુવંયાવદન્તેદેહેસ્યગૌતમિ ॥૫૨

દેવી બોલ્યા કે, હે તપસ્વિની ! આ રૂપે કરીનેજ હું આહી રહી અને પૂજન તથા સ્તુતિ કરવાથી માણસોને ઇચ્છિત વસ્તુઓ આપીશ. ૪૯. અને જેઓ આ ખર કુપ્ત તીર્થમાં સમાહિત થઈ સ્નાન કરશે તેઓ પાપને નાશ પમાડી પરમપદ પામશે. ૫૦. તેમ હે ગૌતમી ! જે અતિ ભક્તિથી સ્ત્રીને પુરૂષને વસ્ત્ર આપશે તેને પ્રસન્ન થએલી હું મન વડે ઇચ્છેલા પદાર્થો આપીશ. ૫૧. અને હે ગૌતમી ! તુંતો મારી સાથે સાયુજ્ય મુક્તિને (સંયોગ-પણાને) જ્યારે પ્રાણિઓનો પ્રસન્ન થશે ત્યારે દેહને અને પામીશ એમાં સં-શય નથી. ૫૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુત્ક્રાન્તદ્ધેદેવીસાવિત્રીસહસાનૃપ ॥

ગૌતમ્યપિચિરંતત્પ્રાપ્તિષ્ટાપ્યસ્વરાનનાં ॥૫૩

દેહત્યાગેમહીપાલપરંબ્રહ્મપદંયયૌ ॥૫૪

ઇતિશ્રીનિર્મિતેક્ષેત્રેપ્રાદુભૂતાસ્વરાનના ॥

શ્રુત્વાકથામિમાંસ્યાંનમર્ત્યોદુઃસ્વમાપ્નુયાત ॥૫૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે મહિમાલ ! આ પ્રમાણે કહી જવ્વહી તે સૂર્યની શક્તિ રૂપ દેવી અત્યંતનીચ પામી ગયાં. અને હે રાજા ! તે ગૌતમી પણ ધણો વખત તપ કરી ખરાનન દેવીની પ્રતિષ્ઠા કરી દેહ ત્યાગ થયા પછી પરમ એવાં બ્રહ્મનાં પદને પામી. ૫૩. ૫૪. આવી રીતે લક્ષ્મીએ નિર્મેલાં (શ્રી-માત્ર ક્ષેત્રમાં ખરાનના દેવિ પ્રકટ થયાં. આ સુદર કથા સંભળવાથી માણસ દુઃખ પામતો નથી. ૫૫.

इतिश्री स्कंदपुराणे काशोति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म-
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये सराननामाहात्म्यं
नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥

आ रीते स्कंद पुराणे इय ओकाशी हज्जर श्लोकानी संहिताना आत्मय
विभागमां त्रिंश परिच्छेदनां श्रीमात्र माहात्म्यविषे सरानना माहात्म्य
ओ नामे तेत्रिंशमे अध्याय थयो. ३३.

॥अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ३४ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छ नृपश्रेष्ठ देवीसिद्धिविनायकं ॥
यत्र सिध्यन्ति राजेन्द्रवर्णाश्चत्वारण्यवहि ॥१॥
क्षेममूर्तिरभूद्भूपधाम्मिको भूपतिः पुरा ॥
यथा तेन तपस्तप्तमखिलं तन्निशामय ॥२॥
चतुर्थी वासरं प्राप्य स्नानं कुर्वन्समाहितः ॥
अभिवाञ्छत लामाय पूजयत्यम्बिकासुतं ॥३॥
सकदाचिन्महीपालश्चुत्वा श्रीमालचेष्टितं ॥
ययौ तीर्थाविगाहाय समृत्य बलवाहनः ॥४॥
गच्छतस्तस्य मार्गं थहय पादोद्धतं रजः ॥
सन्मुखो भूत्सु दुर्वासाः पुरस्तादक्रोधनो मुनिः ५
उत्तीर्य सरथा तूर्णविलुठन् जगती तले ॥
पपात पादयोस्तस्य सोऽब्रवीत्तु न किञ्चन ॥६॥
वेगेनाथमहीपालक्षेममूर्तिर्महामनाः ॥

જગમરથમારુક્ષશક્તિઃક્રોધનાત્તતઃ ॥૭

તતઃસૈન્યેવ્યપક્રાન્તેદુર્વાસાઃક્રોધમૂર્ચ્ચતઃ ॥

કૃતાગેસૈનિકૈર્નાસ્યનતિરિત્થમચિન્તયત્ ॥૮

તેનદાસ્યામ્યહંશાપંસૈનિકાનામમુષ્યવૈ ॥

इतिकृत्वागतिराजनक्रोधक्रीडागृहंपुनः ॥९

क्षेममुत्तिमुवाचेदंनिवत्यर्द्धપથાત્પુનઃ ॥૧૦

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે શ્રેષ્ઠરાજન ! તે પછી સિદ્ધિ વિનાયકદેવ પ્રત્યે જવું. જ્યાં હે રાજન ! ચાર વર્ષો પણ સિદ્ધિ પામી શકેછે. ૧. હે રાજન ! પૂર્વે ક્ષેમ મૂર્તિ એ નામે ધાર્મિક (ધર્મિષ્ઠ) રાજન હતો તેણે જે રીતે તપ કર્યું હતું તે રીતે સર્વ તમે સાંભળો. ૨. એથી તિથિનો દિવસ આવે ત્યારે તે રાજન સાવધાન થઈ સ્નાન કરી દક્ષિણ વસ્તુના લાભ માટે પાર્વતીના પુત્રનું પૂજન કરતો. ૩. હે રાજન ! કોઈ સમયે તે રાજન શ્રીમાલ ક્ષેત્રની એકા સાંભળી તીર્થોમાં સ્નાન કરવા માટે ચાકર સૈન્ય અને વાહન સાથે ત્યાં ગયો. ૪. માર્ગમાં જતાં તે રાજનના ઘોડાના પગથી ઉડેલી રજ (ધુલ) પડતી હતી અને પાસે કોઈ દુર્વાસા મુનિ સામા આવ્યા. ૫. ત્યારે તે રાજન જલદી રથમાંથી ઉતરી પૃથ્વી ઉપર તે દુર્વાસાના પગમાં લોટી પડ્યો પણ તે મુનિ તો કશું બોલ્યા નહિ. ૬. હે રાજન ! પછી વેગે કરી મોટાં મનવાળો ક્ષેમ મૂર્તિ રથ પ્રત્યે બેસી તે કોઈ મુનિથી શંકા પામતો ચાલતો થયો. ૭. ત્યાર પછી સૈન્ય દૂર જવા લાગ્યું ત્યારે ક્રોધવાન થયેલા દુર્વાસા આના (રાજનના) સૈનિકાએ મને નમન કર્યું નહિ એ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યા. ૮. અને હે રાજન તેથી (નમન ન કરવાથી) હું આ રાજનના સૈનિકાને શાપ આપીશ. આ રીતે ફરીને બુદ્ધિ કે તથાપિ ક્રીધાડા ગૃહને ધારણ કરી ક્ષેમ મૂર્તિને અર્ધ માર્ગમાંથી પાછો વાળી આ વચન કહેવા લાગ્યા. ૯. ૧૦.

॥ दुर्वासा उवाच ॥

भोभोराजन्निर्मैदुष्टैःसैनिकैस्तवपाप्यभिः ॥

ननगस्याकृतातैनशापंदास्यामिदुःसहं ॥११॥

દુર્વાસા બોલ્યા કે, હે રાજન ! આ તારા દુઃખ આપિ સૈનિકાએ નમન કર્યું નથી માટે હું દુઃસહ શાપ આપીશ. ૧૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તઃ સતદારાજાક્ષેમમૂર્તિઃ પ્રતાપવાન ॥

સસ્મારવિઘ્નનેતારંગૌરીપુત્રં વિનાયકં ॥૧૨॥

અથાગાત્તત્રં વેગેન ભગવાન્મૂષકાસનઃ ॥

તમાદાયમર્નિહસ્તે પ્રોવાચેદં કૃતસ્મિતઃ ॥૧૩॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, તે વખતે આ પ્રભાણે કહેલા પ્રતાપવાન તે ક્ષેમ મૂર્તિ રાજાએ વિઘ્નોના નિયંતા પાર્વતીના પુત્ર ગણપતિનું સગરણુ કયું. ૧૨. એ સમયે વેગવડે ઉદરનું જેને વાહન છે એવા ભગવાન ગણપતિ ત્યાં આવ્યા અને તે મુનિને હાથ ઝાલી ઝેદ હાસ્ય કરી આ વચન કહેવા લાગ્યા. ૧૩.

॥ વિઘ્નરાજ ઉવાચ ॥

વિરમ્યતામિહ ક્રોધાન્મિથ્યાસઙ્કુલ્પજાન્મુને ॥

एष ब्राह्मण शुश्रूषुर्भुशगैश्वाकवो नृपः ॥૧૪॥

કૃતેયમ્પરસધેપિતચ્છાન્તિઃ ક્રિયતેત્વયા ॥

માભૂઝિરાગસિક્રોધઃ ક્ષામેણાં બ્રાહ્મણયતઃ ॥૧૫॥

ગણપતિ બોલ્યા કે, હે મુનિ! આ વિષે મિથ્યા સંકલ્પથી થએલા ક્રોધથી વિરામ પામે, કારણ કે આ રાજા ઇક્ષ્વાકુ રાજાના કુલમાં થએલો અને ધણો બ્રાહ્મણોનો સેવક છે. ૧૪. જે અપરાધ કર્યો હોય તે પણ તમે શાંતિ કરો છો ત્યારે નિરઅપરાધીવિષે ક્રોધી થાઓ માં, કારણ કે બ્રાહ્મણો ક્ષમાવાન હોય છે. ૧૫.

॥ દુર્વાસા ઉવાચ ॥

લબ્ધેનાસ્તિગિષ્ટત્વં નાસ્તિ તોયં દુતાશને ॥

નાસ્ત્યૂષરેવીજરોહો નાસ્તિ દુર્વાસા સેક્ષમા ॥૧૬॥

પરસ્વિષ્ણુસ્યવિઘ્નેશમોક્તાભવીસાકિજ્જયત્ ॥

યાહિત્વમાત્મમાર્ગેણશપ્સ્યામ્યેનંમહીભુજં ॥૧૭

દુર્વાસા બોલ્યા કે, લગણુમાં નિહાશ નથી, અગ્નિમાં જલ નથી, ઉપર જમીનમાં ખીજ ઉગતું નથી, અને દુર્વાસામાં ક્ષમા નથી. ૧૬. હે ગણેશ ! તમે પરનાં અતિ ઇષ્ટ (પ્રિય) ને ભોગવનારા કેમ થાઓ છો માટે તમે પોતાને રસ્તે જાઓ અને હું આ રાજાને શાપ આપીશ. ૧૭.

॥ વિઘ્નરાજ ઉવાચ ॥

અહંપુત્રસ્ત્રિનેત્રસ્યતદંશપ્રથમોભવાંત્ ॥

તેનતેહંસુતોમાન્યઃસમ્બન્ધેનામુનામુને ॥૧૮

ગણેશ બોલ્યા કે, હે મુનિ ! હું શંકરનો પુત્ર છું અને તમે તેના અંશથી ઉત્પન્ન થયા છો માટે આ સંબંધવડે હું તમારો માનવા યોગ્ય પુત્ર છું. ૧૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તસ્તનેદુર્વાસાનહાસોર્ધેર્પહીપ્તે ॥

પદ્યનઃસર્વસૈન્યસ્યગણેશંચેદમબ્રવીત્ ॥૧૯

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! આ પ્રમાણે તે ગણેશે કહેલા દુર્વાસા ઉપર સ્વરે હસ્યા અને સર્વ સૈન્યના જોતાં ગણેશપ્રત્યે આ પદ્યન બોલ્યા. ૧૯.

॥ દુર્વાસા ઉવાચ ॥

મૈષ્ટિકસ્થાનપત્યસ્યનરેન્દ્રપ્રાણશઙ્કયા ॥

પુત્રીભૂતોસિવિઘ્નૈષ્વતસ્માત્તેપ્રદદેઽનૃપં ॥૨૦

દુર્વાસા બોલ્યા કે, હે ગણેશ ! રાજાના પ્રાણની શંકા હે સંતાન રહિત અને આસ્તિક માણસનો પુત્ર રૂપ થયો છો માટે રાજાને આપુ છું. ૨૦.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

દત્થંપ્રસાદ્યદુર્વાસાયયૌશીઘ્રંવિહાયસા ॥
 ગણેશેડાપિતિરોભૂતેશ્રીમાલમાગમન્નૃપ ॥૨૧
 પ્રસાદેનગણેશસ્યસમૃત્યબલવાહનઃ ॥
 દુર્વાસસાવિનિર્મુક્તઃપતન્નુદ્ભવન્હિના ॥૨૨
 તતઃકૃત્વાતીર્થયાત્રાંદત્વાદાનાનિધુરિશઃ ॥
 પ્રજિઘાયપુરંસૈન્યંતપસ્કર્તુસ્વયંસ્થિતઃ ॥૨૩
 પરિવ્રાજકરૂપેળકસ્મિશ્ચનજલાશયે ॥
 આરાધયન્નાસ્તુરયાંવિશ્વરૂપિણમઘ્યયં ॥૨૪
 વર્ષમેકાસનેનસ્થૌધ્યાનમીલિતલોચનઃ ॥
 પરિત્યક્તસુખભોગોનિર્ગમોનિરઠંકૃતિઃ ॥૨૫
 હૃત્ક્રાંડકુહરસ્થસ્યગણેશસ્યવશંવદઃ ॥
 અથપ્રત્યક્ષતાપ્યામૃતસ્યદેવોવિનાયકઃ ॥૨૬
 મદાવિલકપોલઃમન્દધાનઃપરશુંકરે ॥
 સ્વર્ચકોટિપ્રતિકાશોભિન્નાક્ષુન્નચયાપમઃ ૨૭
 તંદૃષ્ટ્વાયમહાસજપ્રત્યક્ષંપાર્વતીમૃતઃ ॥
 તુષ્ટાવપરયામક્તથાક્ષેમધૂર્તિઃ*મહીપતિઃ ॥૨૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! આ રીતે પ્રસન્ન થઈને જંગલી આકાશ
 માર્ગે ગયા અને ગણેશનાં પાણુ અતર્ધ્યાન થવાથી રાજા જેમ વન્દિથી
 પતંગિઓ મુક્ત થાય તેમ ગણેશની પ્રસન્નતાવડે દુર્વાસાથી મુક્ત થયેલો
 દાસ સૈન્ય અને વાહન સહિત શ્રીમાલ પ્રત્યે આવ્યો ॥ ૨૧-૨૨ ॥ પછી
 તીર્થ યાત્રા કરીને તથા ઘણીવાર ઘન દધને સૈન્યને પુરપ્રત્યે મોકલ્યું અને
 પોતે તપ કરવા રહ્યા. ૨૩ તથા કોઈ પાણુ જલાશયને ત્યાં નાશ રહીત
 અને સર્વ રૂપવાળા ગણુપતિને આરાધનો ધ્યાન વડે નેત્રને વિંચતો. સર્વ
 મુખોને તથા મમતાને અહંકાર રહિત એવો વર્ષ સુધી એક આસન વિશે

* આ ઠેકાણે બીજા પુસ્તકમાં ક્ષેમધૂર્તિ એવો પાઠ છે.

મેડો રહ્યો. ૨૪. ૨૫. એ પછી હૃદયના મધ્ય ભાગ રૂપ ગુહામાં રહેલા ગણેશના પ્રિય જોના ગાલ મદ વડે મેલા થએલ છે એવા હાથમાં કુન્દલીને ધારણ કરનાર કરોડ સૂર્યની તુલ્ય તથા ભેદાદ્ય ગયેલા કાળજના ઢગલાની ઉપ-
મા અપાય એવા વિનાયક નામના દેવ તેના પ્રત્યક્ષપણાને પામ્યાં. ૨૬-૨૭.
હં મહારાજ! તે પાર્વતીના પુત્રને પ્રત્યક્ષ જોયા પછી ક્ષેમધૂર્તિ નામનો
રાગ પરમ ભક્તિવડે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. ૨૮.

॥ ક્ષેમધૂર્તિરુવાચ ॥

નમો સ્તુગણનાથયગણાનાંપતયેનમઃ ॥
બ્રહ્મરૂપાયદંવાગ્ધ્રવેશ્વરુપાયતંનમઃ ॥૨૯
મેરુમન્દરરૂપાયનમઃકૈલાસવાસિને ॥
મક્તસ્તુતાયદેવાયનમસ્તુભ્યંવિનાયક ॥૩૦
દન્તોન્મૂલિતદૈતયેચમૂદ્રવવનાયચ ॥
ત્વયાસ્મૃતેનહિપુરાદેવઃસમરમૂર્ધનિ ॥
ગજરૂપમિદંકૃત્વાનિહતાઃસુરવિદ્વેષઃ ॥૩૧
ત્વમગ્રણીઃસુરેન્દ્રાણાંનરાણાંફણિનાંતથા ॥
ત્વયાવ્યાપ્તમિદંસર્વગણેશ્વરજગત્પ્રભો ॥૩૨ ॥
શાસ્તાવૈસર્વલોકાનાંકસ્ત્વન્યસ્ત્વાસ્મૃતેભુવિ ॥
સિદ્ધિદોસિપ્રપન્નાનામભક્તાનામસિદ્ધિદઃ ॥૩૩
ત્વંદેવશઙ્કુરાજ્ઞાતઃપાર્વત્યાસ્ત્વંગણેશ્વર ॥
તેજોભિસ્તનુસમ્ભૂતૈર્જગન્માત્રાત્રિનિર્મિતઃ ॥૩૪
પ્રસીદંદેવદંવેશપ્રસીદાસુરમહન ॥
ત્વંહિમેશરણંશ્રેયઃપરમાત્વંહિમેગતિઃ ॥૩૫

ક્ષેમધૂર્તિ જોલ્યો કે, ગણોના નાથને નમું છું, ગણોના પતિને નમું છું,
બ્રહ્મ રૂપ દેવને નમું છું અને વિષ્ણુ રૂપ એવા તમોને નમું છું. ૨૯. હં
વિનાયક! મેરુ અને મંદર રૂપ એવા કૈલાસ વાસ કરનારા તમોને નમું છું.
તથા ભક્તોએ સ્તુતિ કરેલા દેવરૂપ તમોને નમું છું ૩૦. વળી દાંતવડે જોલે

દૈત્યની સેના ૩૫ વન ઉખેડી નાંખેલા છે એવા તમેને નમુંછું. પૂર્વે રણભૂ-
મિના મોખરામાં દેવતાઓએ સ્થરણ કરવાથી તમે આ હાથિનું રુપ ધારણ
કરી દૈત્યોને હણેલા છે. ૩૧. હે ગણેશ્વર ! તમે સુરપતિઓના મનુષ્યોના તથા
નાગ લોકના અગ્રણી છો અને હે પ્રભુ ! આ સર્વ જન્મ તમવડે વ્યાપ છે.
૩૨. પૃથ્વીમાં તમારા વિના બીજે કોણ સર્વ લોકોનો નિયંત્રા છે (અર્થાત્
ક્રોધ નથી) તમે શરણાગત બંધુઓને સિદ્ધિ આપનારા છો અને અભક્ત જ-
નોને અસિદ્ધિ આપનાર છો. ૩૩. હે ગણોના ધર્મિય ! તમે દેવ એવા શંકરથી
પાર્વતીથી ઉત્પન્ન થયા છો અને તમને જગતના માતાએ શરીરથી થએલાં
તેજવડે નીર્માણ કરેલ છે. ૩૪. હે દેવ, હે દેવના ધર્મિય, હે અસુરને મારનારા !
તમે પ્રસન્ન થાઓ, કારણ કે તમે મને શરણ ૩૫ અને શ્રેષ્ઠ ૩૫છો તથા
તમેજ મારી પરમ ગતિ છો. ૩૫.

॥ ગણનાથ ઉવાચ ॥

વરંવૃણિષ્વભૂપાલતુમ્યંદાસ્યામિવાગ્નિચ્છતં ॥

અનયાઽગન્યયામત્કયાનાદયમેસ્તિકિંચન ॥૩૬

ગણોનાનાથ બોલ્યા કે, હે રાજા ! હું ઇચ્છિત ફલ આપીશ માટે વર
માગ અને આ તારી અનન્ય ભક્તિ વડે કંઈ પણ મારે ન અપાય એવું
નથી (અર્થાત્ બધું અપાય એવું છે. ૩૬.

॥ રાજોવાચ ॥

યદિતુષ્ટોમજેન્દ્રાક્ષમમત્વંભક્તયત્સલઃ ॥

શ્રીમાલેતદિદક્ષેત્રેસ્થિતિદેવમદાકુરુ ॥૩૭

નશ્રીમાલંત્વયાત્યાજ્યમેષમેસ્તુવરઃપરઃ ॥૩૮

તીર્થયાત્રાનિકીર્ણાંશ્રીમાલમનુમાનદ ॥

સિદ્ધિદોભવભૂતેશયદિમેસ્તિતપોમહત્ ॥૩૯

રાજા બોલ્યા કે, હે દેવ ગણેશ ! જો ભક્ત વત્સલ એવા તમે મને
પ્રસન્ન થયા છો તો હમેશાં આ શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં સ્થિતિ કરો. ૩૭. હે માન
આપનારા ગણેશ ! તમારે શ્રીમાલક્ષેત્ર તજવું નહિ. આજ મારે કિંતમ વર

સિદ્ધ થાઓ અને જે માફ મોઢું તપ છે તે શ્રીમાલ ક્ષેત્રપ્રત્યે તીર્થ
યાત્રા કરવાને ઇચ્છનારા પુરુષોની સિદ્ધિને આપનાર તમે થાઓ. ૩૮-૩૯.

॥ વિઘ્નરાજ ઉવાચ ॥

વરદોસ્મિમહીપાલતવભક્તયાશ્વનન્યયા ॥

તદ્ગૃહિવાઞ્ઞિછતંસર્વયત્તેમનસિવર્ત્તતે ॥૪૦

ગણેશ બોલ્યા કે, હે રાજા ! તારી અનન્ય ભક્તિ વડે વર આપનાર
થયો છઉં માટે જે તારા મનમાં છે તે સર્વ ઇચ્છિત કહે. ૪૦.

• ॥ રાજોવાચ ॥

શ્રીમાલંક્ષેત્રમાસાદ્યસ્થિતિઃકાર્યાસદાત્વયા ॥

एतन्मेवाञ्छितं सर्वभूयान्पूषकवाहन ॥૪૧

રાજા બોલ્યો કે, હે ગણેશ ! તમારે નિરંતર શ્રીમાલ ક્ષેત્રપ્રત્યે આવી
સ્થિતિ કરવી. આ માફ સધળું વાંછિત સિદ્ધ થાઓ. ૪૧.

॥ વિઘ્નરાજ ઉવાચ ॥

શ્રીમાલેહંનિવત્સ્યામિપ્રીત્યાતવનરેશ્વર ॥

સિદ્ધિદાસ્યામિભક્તેભ્યઃપૂજિતઃકુસુમોત્કરૈઃ ॥૪૨

રાજન્નિહસ્થિતંયેમામર્ચયિષ્યન્તિમાનવાઃ ॥

તેષાંકાર્યાણિનિવિઘ્નંસિદ્ધિયાસ્યન્તિતત્ક્ષણાત ॥૪૩

નરોગાઃપ્રભવિષ્યન્તિનયાસ્યન્તિપરાજયં ॥

નવ્યાધિભ્યોભયંતેષાંપ્રવિષ્યતિકદાચન ॥૪૪

યેડત્રસ્નાનંકરિષ્યન્તિકુણ્ડેમમબહૂદકે ॥

સમ્પત્સ્યન્તેમહારોગાઃકુલેતેષાંનહિકર્હિચિત્ ॥૪૫

ત્વયાકૃતગિદંસ્તોત્રંમમાગ્રેયઃપઠિષ્યતિ ॥

પ્રતિસ્તસ્પ્રદાસ્યામિસદ્યઃસિદ્ધિસમીહિનાં ॥૪૬

ગણેશ બોલ્યા કે, હે રાજા ! હું તારી પ્રીતિવડે શ્રીમાલમાં નિવાસ કરીશ અને પુણ્યોવડે પૂજવાથી ભક્તોને સિદ્ધિ આપીશ. ૪૨. હે રાજા ! જે માણસે મને અહિં રહેવાને પૂજશે તેઓનાં કાર્યો તેજ વખતે નિર્વિઘ્ન સિદ્ધિ પામશે. ૪૩. અને તેઓને રોગ થશે નહિ, તેઓ પરાજય પામશે નહિ અને ક્યારે પણ તેઓને વ્યાધિથી ભય થશે નહીં. ૪૪. જેઓ આ ઘણા જલવાળા મારા કુંડમાં સ્નાન કરશે તેઓના કુલમાં ક્યારે પણ મોટા રોગો થશે નહિ. ૪૫. જે તારાં કરેલાં આ સ્તોત્રને મારી આગલ ભણુશે તેની ઇચ્છિત સિદ્ધિને પ્રસન્ન થએલો હું તત્કાલ આપીશ. ૪૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युत्कान्तर्द्वेदेवःपश्यतःपृथिविपतेः ॥

क्षेमधूर्तिरथश्रीमानहृष्टःस्वपुरमीयित्रान् ॥૪૭

ततःप्रभृतिपालरुमातःसिद्धिविनायक ॥

श्रीमालेद्यापिलोकानांभक्त्यायच्छतिवाच्छितान् ॥૪૮

तत्रदानंપ્રશંસન્तिब्रह्मणायविपश्चिते ॥

सुक्ष्माणारक्तवस्त्राणादिजादृष्टपरावराः ॥૪૯

एतत्सिद्धिगणेशस्यमाहात्म्यंकथितंतव ॥

श्रुत्वायन्માનવોભક્ત્યાનવિઘ્નૈર્વાધ્યતેકચિત્ ॥૫૦

આ પ્રમાણે કહી, રાજાના જેતાં દેવ અંતર્ધ્યાન થયા અને હવે પામેલો શ્રીમાન ક્ષેમધૂર્તિ પછી પોતાનાં પુરપ્રત્યે આવ્યો. ૪૭. તે દિવસથી આરંભી હે રાજા ! શ્રીમાલમાં પૂજા પામેલા સિદ્ધિ વિનાયક નામના દેવ આજ પણ ભક્તિવડે લોકોના ઇચ્છિત અર્થોને આપે છે. ૪૮. તે દેશણે પરાવરને જેનારા બ્રાહ્મણો વિદ્વાન બ્રાહ્મણને સૂક્ષ્મ રાતાં વસ્ત્રો આપ્યાં તેને વખાણે છે. ૪૯. આ તમને સિદ્ધિ ગણેશનું મહાત્મ્ય કહ્યું કે જે ભક્તિ વડે સાંભળી માણસ કોઈ પણ ઠેકાણે વિઘ્નો વડે બાધ પામતો નથી. ૫૦.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायांब्राह्म वि-
भागेतृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमहात्म्ये सिद्धिविनायक माहात्म्यं
नामचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥૩૪॥

આ રીતે સ્કંદ પુરાણ ૩૫ એકાશી હજાર શ્લોકવાળી સંહિતામાં
બ્રહ્મ વિભાગવાળા ત્રીજા પરિચ્છેદનાં શ્રીમાલ મહાત્મ્ય વિષે સિદ્ધિ વિના-
યક મહાત્મ્ય એ નામે ચોત્તરસો અધ્યાય થયો. ૩૪.

પંચત્રિંશોઽધ્યાયઃ

અધ્યાય ૩૫ મો.

તતોગચ્છેનૃપશ્રેષ્ઠનદૂરગૌતમાશ્રમાંત ॥

યત્રવૈજગતામાર્યાબિચતેભક્તવત્સલાઃ ॥૧

તોષિતાશ્ચન્દ્રમુળ્કાભ્યામભયાર્થીર્દિયાઃપુરા ॥

વિશ્રુતાશ્ચન્દ્રમુળ્કાર્યાઈતિનામ્નાજગત્ત્રયે ॥૨

ત્યારપછી હે શ્રેષ્ઠ રાજ્ય ! જેઓને પૂર્વે ચંડ અને મુંડ નામના જે
દૈત્યોએ નિર્ભય થવામાટે પ્રસન્ન કરેલી હતી અને જે ત્રણ જગતમાં ચંડ
મુંડાર્યા એ નામે પ્રખ્યાત છે, તે ભક્ત વત્સલ એવી જગતની પૂજ્ય મા-
નાઓ જ્યાં છે તે ગૌતમના આશ્રમથી નજીક સ્થાનમાં જરૂર. ૧. ૨.

॥ માન્ધાતો વાચ ॥

શ્રયતેનિઠ્ઠૌદૈત્યૌચન્દ્રમુળ્કામૈહાસુરૌ ॥

આરાધિતાઃકથંતાભ્યામાર્યાઃશ્રીમાલસંશ્રયા ॥

एतत्कौतूहलंविप्रप्रसादान्मेनिवेदय ॥૩

માંધાતા બોલ્યા કે, હે વિપ્ર ! મહાસુર ચંડ મુંડ નામના જે દૈત્યો નાશ
પામેલા છે એ રીતે સંભળાય છે. તે દૈત્યોએ કેવી રીતે શ્રીમાલમાં સંકલ્પ
પૂજ્ય દેવીઓનું આરાધન કર્યું હતું એ કૌતૂહલ મને એહેરખાનીથી નિવેદન
કરો. ૩.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

शृणुराजन्पुरावृतं श्रीमालेश्रीमनोहरे ॥
 यथावैचण्डमुण्डाभ्यामातरः परितोषिताः ॥४
 शुम्भस्यानुचरो पूर्वचण्डमुण्डौ महासुरौ ॥
 देवीं गृहितुमायातौ शुम्भार्थे बलदीपितौ ॥५
 तौ तरिमन्निहतौ देव्यारणेरणविशारदौ ॥
 पुनर्जातौ महीपतिवन्दगन्धीवचनद्रुमौ ॥६
 दत्तवांश्च वनो ज्ञानी तयो ज्ञानिपुरातनं ॥
 जातो जातिस्मरौ दैत्यौ चण्डमुण्डौ दुरासदौ ॥७
 तावच्चिन्तयतावेवं विविक्ते वितासनौ ॥
 पुराभूच्चण्डिका देवी सृष्ट्युकारणमात्रयोः ॥८
 अन्येषामपि दसानां सैव हन्त्री भवे भवे ॥
 ततस्तामेव चामुण्डामर्चयिष्यावहेचिरं ॥९
 वरदामर्चयिष्यामो देवीमभयमात्मनः ॥
 दत्तेभ्येतया देव्या चरिष्यामो जगत्त्रयीं ॥१०
 इत्यालोच्य महीपालचण्डमुण्डैर्मदोत्कटौ ॥
 श्रीमालंजम्मतुः सेवन्तपस्तमुं द्विजाकृती ॥११
 तत्र देव्यः प्रतिष्ठाप्य शक्तयः सप्तसादरं ॥
 वाचं यमाभ्यां दैत्याभ्यां नीयन्ते वासराः किल ॥१२
 कन्दमूलफलाहारौ स्थण्डिलोत्सङ्गशायिनौ ॥
 जितव्रतौ जितात्मानौ देवीध्यानपरायणौ ॥१३
 तयोस्तपस्यतोरेवं दैत्ययोर्दशमेव नृप ॥
 सम्बत्सरेऽभवत्कार्याः प्रत्यक्षाश्चण्डमुण्डयोः १४

वसिष्ठ ओम् ३, ६ राज ! पूर्वे लक्ष्मीपते मनोहर श्रीभास्वते त्यां नो
 रीते चंड तथा मुंड दैत्योऽमे माताओने प्रसन्न करी हती ते वृत्तांत सांभ-

જો. ૪. પૂર્વે શુંબ દૈત્યના આકર એવા ચંડ મુંડ નામના બે મોટા દૈત્ય બલથી ગર્વ પામેલા શુંબ દૈત્યને અર્થે દેવીને પ્રહણ કરવા આવ્યા હતા. ૫. તે બે રણ કુશલ દૈત્યોને દેવીએ તે રણમાં હણ્યા હતા. અને ફરી તે વનમાં બળી ગયેલાં બે જાડ જેમ ફરી ઉત્પન્ન થાય તેમ પૃથ્વીની પીડ વિશે થયા. ૬. જ્ઞાતિ સ્મરણ વાળા દુઃખે પરાભવ પમાડાય એવા ચંડ મુંડ નામના દૈત્યો ઉત્પન્ન થયા અને તેઓને વ્યવન નામના જ્ઞાની ઋષિએ પુ-રાતન જ્ઞાન આપ્યું. ૭. ત્યારે એકાંતમાં આસન કરી તેઓ આ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યા કે પૂર્વે ચંડિકા દેવી આપણુ બેનાં મોતનાં કારણરૂપ થઈ હતી અને ભવ ભવમાં બીજા દૈત્યોને પણ હણનારી તેજ છે. માટે તેજ આમુજાને ઘણો વખત પૂજ્યું. ૮. ૯. અને આત્માના અભયરૂપ વર આપનારી દેવીનું અર્ચન કરીશું અને જ્યારે તે દેવી અભય આપશે ત્યારે તણુ જંગલમાં ફરીશું. ૧૦. આ રીતે વિચારી હે રાજા ! મદોન્મત ચંડ મુંડ નામના દૈત્યો બ્રાહ્મણ સરખી આકૃતિવાળા બની તપ કરવા માટે શ્રીમાળ ક્ષેત્રપ્રત્યે ગયા. ૧૧. અને ત્યાં સાત શક્તિઓ રૂપ દેવીઓની આદર સ-લિત પ્રતિષ્ઠા (સ્થાપના) કરી વાણીને નિયમમાં રાખનારા દૈત્યોએ દિવસો કાઢવા માંડ્યા. ૧૨. એને કંદમૂલ તથા પૂલનો આહાર કરનાર, સ્થંડિલના મધ્યમાં સૂનાર, વ્રત અને આત્માને છૂતનાર તથા દેવીના ધ્યાનમાં તત્પર થયા. ૧૩. આ પ્રમાણે તપ કરનારા તે ચંડ મુંડ નામના દૈત્યોને દશમે વર્ષે પૂજ્ય દેવીઓ પ્રત્યક્ષ થઈ. ૧૪.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

યુવાभ्यांकिमिदंकष्टांक्रियतेदैत्यपुङ्गवौ ॥

तन्निवेदयतंसर्वप्रदास्यामियुवामहं: ॥૧૬

દેવી બોલ્યા કે, હે ઉત્તમ દૈત્યો ! આ શું કષ્ટ કરો છો. મને તે નિવે-દન કરો હું સર્વ તમને આપીશ. ૧૫.

॥ चण्डमण्डावूचतुः ॥

प्रार्थयावःसदादेवित्वत्तोलोकेमहेश्वरि ॥

अभयंसमरेयत्नादन्येषांभयदावपि ॥૧૬

અપિપાપશતાકીર્ણોલોકોદ્ગકરાવપિ ॥

નહન્તવ્યૌત્વયાદૈવિસુરાણામાગ્રહાદપિ ॥૧૭

રૂપાણિતવયાનીહભેદભિન્નાનિભૂતલે ॥

માભૂત્તેભ્યોભયંદેવિપ્રસાદાસ્તવનૌકચિત્ ॥૧૮

અંડ મુંડ બોલ્યા કે, હે મહેશ્વરી દેવી ! નિરંતર લોકમાં બીજનજાને યત્નથી ભય દેનાર એવા પણ અમે યુદ્ધમાં તમારાથી અભયને ધામ્થીએ છીએ. ૧૬. હે દેવિ, હવેનો પાપવડે ઘેરાએલ અને લોકોના ઉદ્દેગને કરનાર એવા પણ અમેને તમારે દેવતાઓના આગ્રહથી પણ માર્યા નહિ. ૧૭. હે દેવિ, આ ભૂતલમાં ભેદવડે જુદાં જે તમારાં રૂપો છે તેઓથી તમારી પ્રસન્નતાવડે કોઈ દેશણે અમને ભય ન થાઓ. ૧૮.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

एवमस्तुमहादैत्यैर्निशङ्कुंचरतांभुवि ॥

अस्मत्કृतंभयंમાભૂદ્યુવयोःकामचारिणोः ॥૧૯

स्थास्यामोवयमप्यत्रश्रीमालેસિद्धિदेवृणां ॥

संज्ञयाचण्डमुण्डार्याभविष्यामोभुविश्रृताः ॥૨૦

इहयेऽस्मान्निमिष्यन्तिनराभक्तिपुरःसराः ॥

तुष्टास्तेभ्यःप्रदास्यामःसिद्धिसर्वार्थसाधिकां ॥૨૧

દેવી બોલ્યાં કે, હે મહા દૈત્યો ! આ પ્રમાણે (તમારા કહેવા પ્રમાણે) થાઓ. તમે નિઃશંક પૃથ્વીમાં ફરો અને ઇચ્છા પ્રમાણે ફરનારા તમ બેઠને અમારે કરેલું ભય થાઓ માં. ૧૯. અમે પણ મનુષ્યોની સિદ્ધિ આપનારાં શ્રીમાળમાં રહેશું અને નામથી અંડ મુંડાર્યા એ રીતે પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ થશું. ૨૦. ભક્તિપુરઃસર જે નરો અમને આહિ (શ્રીમાળમાં) નમશે તેઓને પ્રસન્ન થએલી અમે સર્વ અર્થને સાધનારી સિદ્ધિ આપીશું. ૨૧.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युत्કामातरःसर्वाःसर्वालङ्कारभूषिताः ॥

તયોરદર્શનં શાસ્ત્રાભિગુનસ્તેવસિદ્ધયઃ ॥૨૨

ચણ્ડમુન્ડાવપિતતોવલોદગ્રોમહાસુરૌ ॥

જગ્મતુસ્તૌયથાભીષ્ટાંનેર્ભયૌભયદૌનૃણાં ॥૨૩

इत्येवंचण्डमुण्डार्यामातरोविश्रुताभुवि ॥

श्रीमालेसिद्धिदाः पुंसां दृश्यन्तेद्यापि पार्थिव ॥२४

ममस्वांयेनमिष्यन्तिकृतस्नानःशरीरिणः ॥

नितायामासितयांवानतेर्पास्यात्पराजयः ॥२५

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહી સર્વ અલંકારોથી શોભિત સર્વ માતાઓ જે રીતે દુર્જન માણસની સિદ્ધિઓ અદૃશ્ય થાય તે રીતે તે દે-
ત્યાનાં અદર્શનને (ન જોવાપણાને) પામી. ૨૨. તે પછી પોતે નિર્ભય અને
નરોને ભય આપનારા બલવદે ઉગ્ર તે બે ચંડ મુંડ નામના મહાસુર (મોટા
દૈત્ય) ઇચ્છા પ્રમાણે ગ્રાહતા થયા. ૨૩. હે રાજા ! આ પ્રમાણે પૃથ્વીમાં
ચંડ મુંડાર્યા એ રીતે પ્રસિદ્ધ થએલી માતાઓ આજ પણ શ્રીમાલને ત્યાં
પુરૂષોત્તી સિદ્ધિને આપનારીઓ દેખાય છે. ૨૪. માટે નાહુંલા જે પ્રાણીઓ
શુક્લ પક્ષની સાતમને દિવસે અથવા કૃષ્ણ પક્ષની સાતમને દિવસે દેવીઓ
પ્રત્યે નમન કરશે તેઓનો પરાજય થશે નહિ. ૨૫.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यांसंहितायांब्राह्म वि-
भागेतृतीय परिच्छेदे श्रीमालमहात्म्येचण्डमुण्डायामाहात्म्यं नाम
पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥३५॥

આ પ્રમાણે ઋષિએ રચેલાં એકાશી હજાર શ્લોકવાળાં સ્કંદ પુરાણમાં
બ્રાહ્મ વિભાગના ત્રિન્ન પરિચ્છેદ (ભાગ) નાં શ્રીમાલ મહાત્મ્ય વિષે ચંડ
મુંડાર્યા મહાત્મ્ય એ નામે પાંત્રિશમો અધ્યાય થયો. ૩૫.

॥ षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૩૬ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

તત્રાસ્તેદ્રુતમગ્રાપિમાતૃણામાલયેનૃપ ॥
 તચ્છૃણુષ્વમહારાજયદિતેકૌતુકમહત્ ॥૧
 આર્યાકૂપદિતિરુવાતસ્તત્રાસ્તેવિમલોદકઃ ॥
 પૂષ્પમાકાલિકંમૂતેદ્રુમઃસિક્તોયદમ્બુભિઃ ॥૨
 તાસાંસમીપેમાતૃણાંવિચેતેપનસૌદુર્ભા ॥
 તયોઃસૂર્યોદયેછાયાયાતિપ્રાચીમુખેનૃપ ॥૩
 અસ્તકાલેતથાર્કસ્યપ્રતીર્ચીપ્રતિગચ્છતિ ॥૪
 આર્યાકૂપેનરઃસ્નાત્વાઆર્યાદીપાઙ્ગજનેનયઃ ॥
 અઙ્ગજયેન્નયનેરાજન્મસતૌપશ્યતિપાદપૌ ॥૫
 તયોસ્તુફલમાસ્વાદ્યસ્વાદયુક્તંપચેલિમં ॥
 કલોયુગેઽપિભૂપાલસ્થેચરઃસમવેત્ક્ષણાત્ ॥૬
 માતૃણાંપુરતઃકુર્યાદીપંચઃસર્પિષાનરઃ ॥
 નસ્યાદન્ધઃપુમાંસ્તસ્યકુલેકશ્ચિત્કદાચન ॥૭
 આર્યાણામગ્રતોભક્તયાકુમારીર્ભોજયેતવૈ ॥
 વિપદસ્તસ્યનશ્યન્તિયમદંઘ્રૌદ્રવાઅપિ ॥૮
 આખ્યાતંચણ્ડમુણ્ડાર્યામાહાત્મ્યમિદમુત્તમં ॥
 યસ્યશ્રવણમાત્રેણદૂરેયાન્તિમહાગ્રહાઃ ॥૯

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! જો તમને મોટું કૌતુક હોય તો તે સાં-
 બળો. આજ પણ હે મહારાજ ! ત્યાં માતાઓના સ્થાનમાં આશ્રય રહેલું છે.
 ૧. ત્યાં નિર્મલ જલવાળો આર્યાકૂપ એ રીતે ઘ્યાતિ પામેલો કુવો છે, જેનાં
 જલ છંટાવાથી વૃક્ષ પુષ્પ ઉત્પન્ન થવાનો સમય ન હોય તોપણ પુષ્પને
 પેદા કરેછે. ૨. હે રાજા ! તે માતાઓની સમીપમાં પનસનાં બે જાડ છે. તે

ઝાડની છાયા સૂર્યોદય વખતે પૂર્વ દિશાના મુખ તરફ જાય છે. અને સૂર્ય
અસ્ત વખતે પશ્ચિમ દિશાપ્રત્યે જાય છે. ૩. ૪. હે રાજા ! જે માણસ
આર્યાકૃપમાં નાહી આર્યા પાસે કરેલા દિવાના અંજનવડે નેત્ર આંજે તે
માણસ તે બે વૃક્ષો ને દેખે. ૫. હે રાજા ! તે બે વૃક્ષોનાં સ્વાદવાળાં પરિપકવ
ફલને ચાખવાથી માણસ કલિયુગમાં પણ આકાશ ગતિ કરનાર દેવ રૂપ
ક્ષણવારમાં થાય છે. ૬. અને જે માણસ માતાઓની આગળ ધીવડે દીવો
કરે છે. તે માણસના કુલમાં ક્યારે પણ ક્રોધ આંધળો થતો નથી. ૭. જે
પૂજ્ય માતાઓપાસે કુમારિકાઓને જમાડે છે તેની યમની દાદથી થએલી
અર્થાત્ મૃત્યુથી થએલી એવી પણ વિપત્તિઓ નાશ પામે છે. ૮. આ
કિન્નમ ચંડ મુંડાર્યાનું માહાત્મ્ય કહ્યું કે જેના શ્રવણ માત્રથી મહાચંડા દર
જતા રહે છે. ૯.

॥ વંસિષ્ટ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેન્મહારાજચળ્ડીશંલોકવિશ્રુતં ॥

ચંદ્રદામાનવોમર્ત્યોનમૂપોજાયતેનૃપ ॥૧૦

શ્રીમાલેસ્વલુચળ્ડીશંચેર્ચયન્તિસક્રમરાઃ ॥

કલ્પાન્તેપિનતેરાજંલ્લોકમ્મૃષ્ટાઃપતિન્તિવૈ ॥૧૧

હૈ મહારાજ ! તે પછી લોકમાં પ્રખ્યાત એવા ચંડીશ્વર પ્રત્યે જવું. હૈ
રાજા ! જે મહાદેવને જોઈને માણસ ફરીને મનુષ્ય થતો નથી અર્થાત્ મરણ
ધર્મથી રહિત થાય છે. ૧૦. હે રાજા ! જે માણસો શ્રીમાલને ત્યાં ચંડીશ્વરને
એકવાર પણ પૂજે છે તેઓ પ્રલય સમયે પણ લોકથી ભ્રષ્ટ થઈ પડતાં નથી. ૧૧

॥ માન્ધાતોવાચ ॥

શ્રીમાલેદેવદેશઃકથંચળ્ડીશસંજ્ઞયા ॥

કૃતાવતારોબ્રહ્મર્ષેતન્મેકથયવિસ્તરાત્ ॥૧૨

યથાયથાત્રભગવાન્ભાપસેતીર્થસમ્ભવં ॥

તથાતથામમશ્રોતુંજાયતેમવ્રજમનઃ ॥૧૩

માન્ધાતા બોલ્યા કે, હે બ્રહ્મર્ષિ ! કેવી રીતે દેવ દેવના મંદિર ચંડી-

શ્વર એ નામવડે કરેલ અવતારવાળા થયા તે મને વિસ્તારથી કહો. ૧૨.
જેવી જેવી રીતે ભગવાન એવા તમે અહિં તીથોની ઉત્પત્તિ કહોછો તેવી
રીતે માંહે મન સાંભળવા સાર તત્પર થતું જાયછે. ૧૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રુયતાં રાજશાર્દુલકથામેતાં મનોહરી ॥

યથાચણ્ડીશનામ્નાસૌશ્રીમાલેઽધૂન્મહેશ્વરઃ ॥૧૪

માતૃરાધ્યતૌદૈત્યૌચણ્ડમુણ્ડૌમહીપ્તે ॥

દેવ્યાદત્તાભયૌલોકાન્પ્રમથનીતઃ પુરાભૂશં ॥૧૫

તતોદેવાઃ સહેન્દ્રેણ બ્રહ્માણશંરણંયુઃ ॥

સિદ્ધિઃ સાધ્યસ્તથાયક્ષેઃ સહગન્ધર્વકિન્નરૈઃ ॥૧૬

વિદ્યાધરાપ્સરોભિશ્ચવસુભિઃ સમરુદ્રગૈઃ ॥

બ્રહ્માણમિદમાહુસ્તેવદ્વાઙ્ગલિપુટઃ સુરાઃ ॥૧૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હે રાજા ! જે રીતે શ્રીમાલને ત્યાં આ મહા-
દેવ ચંડીશ્વર એ નામવડે પ્રસિદ્ધ થયા તે રીતે આ મનોહર કથા સાંભળો.
૧૪. હે રાજા ! માતાની આરાધના કરી દેવીએ જોતે અભય આપેલ છે એ
વાતે ચંડમુંડ દૈત્યો પૂર્વે લોકોને બહુ સંતાપવા લાગ્યા. ॥ ૧૫ ॥ ભારે દેવ-
તાઓ સિદ્ધ સાધ્ય ગંધર્વ અને કિન્નરો સાથે વિદ્યાધર આપ્સરોઓ અને
મરુદ્ગણ સહિત એવા વસુઓ સાથે તથા ઈંદ્ર સાથે બ્રહ્માને શરણુ થયા
અને જોણે હાથ જોડેલ છે એવા દેવતાઓ બ્રહ્માપ્રત્યે આ વચન કહેવા
લાગ્યા. ૧૬. ૧૭.

॥ દેવાઙ્ગુઃ ॥

ચણ્ડમુણ્ડૌમહાદૈત્યૌસમ્ભૂતૌભૂતલેપુતઃ ॥

અભયંપ્રાપ્યમાતૃભ્યોવાચતેભુવત્તત્રયં ॥૧૮

મહંજહ્નુલમાસાગ્રદુર્મંજલબહિષ્કૃતં ॥

ઉદ્દેજિતંજગત્તાભ્યાંપ્રજાઃપાહિપિતામહ ॥૧૯

દેવતાઓ. બોલ્યા કે, મુંડ મુંડ નામે એ મોટા દૈત્યો ફરી પૃથ્વીમાં થયા છે, અને માતાઓથી અભય પામી ત્રણ જગતને પીડે છે. ૧૮. હે બ્રહ્મા ! દુઃખે ફરી જવાય એવાં અને રક્ષિત એવા મરૂ (મારવાડ) દેશનાં જંગલપ્રત્યે આવી તે દૈત્યોએ જગત ઉદ્દેગવાળું કરેલ છે માટે પ્રભુનું પાલન કરો. ૧૯.

॥ પિતામહ ઉવાચ ॥

યાસ્યામઃસહિતાઃસર્વેશ્રીમાલંક્ષેત્રમુત્તમં ॥

માતરશ્ચણ્ડમુળ્હાર્યાસ્તિત્રતાભ્યાંપ્રસાદિતાઃ ॥૨૦

તાએકવક્રથયિષ્યન્તિતદ્વધોપાયમંજ્ઞસા ॥૨૧

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, જ્યાં તે દૈત્યોએ ચંડ મુંડાર્યા નામની માતાઓને પ્રસન્ન કરેલી છે ત્યાં આપણે સર્વ ભેળા જથ્થું અને તે માતાઓને તેઓના વધનો ઉપાય આપણને ખરો કહેશે. ૨૦. ૨૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તાસ્તેતતોદેવારાજન્સાર્દ્ધસ્વયંભુવા ॥

શ્રીમાલમાયયુઃશીઘ્રંયત્રતાઃસન્તિમાતરઃ ॥૨૨

કીર્તિમાનગ્રંથાંયાસામાયાર્કૃપાંસ્તિત્રિશ્રુતઃ ॥

અદૃશ્યૌમાનવાનાંચપનસૌયત્રતિષ્ઠતઃ ॥૨૩

તત્રગત્વાસુરૈઃસાર્દ્ધંબ્રહ્માલોકેપિતામહઃ ॥

પ્રત્યક્ષીકૃત્યતાદેવીરિદમૂચેકૃતાઞ્જાલઃ ॥૨૪

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! આ પ્રમાણે કહેલા તે દેવતાઓ ત્યાર પછી જન્મી જ્યાં તે માતાઓ છે તે શ્રીમાલપ્રત્યે બ્રહ્માની સાથે આવ્યા. ૨૨. વળી જે માતાઓની આગ્રહ કીર્તિમાન આર્યાદૃષ્ટિ વિષ્ણુ છે તથા જ્યાં મનુષ્યોને ન દેખાય એવાં પનસનાં બે જાડ છે. ૨૩. ત્યાં દેવતાઓ સાથે જઈ લોકોના પિતામહ એવા બ્રહ્મા તે દેવીઓને પ્રત્યક્ષ કરી (જોઈ) બે હાથ જોડી આ વચન બોલ્યા. ૨૪.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

ते देव्यः सुराः सर्वे समीयुः शरणार्थिताः ॥
 अदिताश्चण्डमुण्डाभ्यां जगत्त्रयकदर्यनात् २५
 युष्माभिरभयेदत्ते कस्तौहन्तुं प्रभुर्भवैत् ॥
 देवो वा देवराजो वा सिद्धो मन्धर्व एव वा ॥ २६
 तदा दिशत देवानां तद्दधो पायमाशु वै ॥
 न विनश्यति येनेदं त्रैलोक्यं स चराचरं ॥ २७

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હે દેવીઓ ! ત્રણ જગતના અપમાનથી ચંડ મુંડ
 દૈત્યોએ પીડેલા આ સર્વ દેવતાઓ તમારાં શરણાર્થિપણને પામ્યા છે. ૨૫.
 તમારા અભય આપવાથી તે દૈત્યોને મારવા માટે દેવ કે દેવનો રાજા સિદ્ધ
 અથવા મન્ધર્વ કોણુ સમર્થ થાય. ૨૬. માટે દૈત્યોના વધનો ઉપાય દેવતા-
 ંમાંને કહો નથી આ ચરાચર જગત નાશ પામે નહિ. ૨૭.

॥ देव्य ऊचुः ॥

अस्माभिरभयंदत्तमेताभ्यां कमलासन ॥
 न हन्मनस्तदैते यौ विश्वबाधाकरावपि ॥ २८

દેવીઓ બોલ્યાં કે, હે બ્રહ્મા ! અમે એ દૈત્યોને અભય આપેલ છે,
 માટે અમારી અને વિશ્વની બાધા (પીડા) કરે છે તો પણ તે દૈત્યોને અમે
 હજીતાં નથી. ૨૮.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

सर्वेषामपि दैत्यानां चण्डिका त्रामकारिणी ॥
 यामस्तां शरणंदेवीं युष्मभ्यं रोचते यदि ॥ २९

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, ચણ્ડિકા સર્વ દૈત્યોને ત્રાસ પમાડનાર છે માટે જો
 તમને ગમે તો તે દેવીને શરણુ પામીએ. ૨૯.

॥ દેવ્ય ઝુતુ ॥

અસ્માકંત્રિપુલોકેષુયાનિરુપાણિકાનિયૈ
બ્રહ્મંસ્તૈરપિકત્તૈર્વ્યાનવધશ્ચણ્ડમુણ્ડયોઃ ॥૩૦
એવંપ્રમાદિતાસ્નાઘ્યાંચયંજાતાવરપ્રદાઃ ॥
ઇતિમત્વાજગન્નાથકુરુયત્તવરોચતે ॥૩૧

દેવીઓ! બોલ્યાં કે, હે બ્રહ્મા! અમારા ત્રણ લોકમાં જે કોઈ સ્વરૂપ છે તેઓએ ચંડ મુંડનો વધ કર્યો તેમ નથી. ૩૦. કારણ કે આ પ્રમાણે તેઓને પ્રસન્ન થઈ અમે વરદાન આપનારા થએલ છીએ, માટે આ રીતે સમગ્ર હે જગન્નાથ (બ્રહ્મા)! તમને જે અમે તે કરી. ૩૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાંચ ॥

ઇત્યંમશયિતેતત્રમાતૃભિસહવેધસિ ॥
આજગામજગદ્દાત્રીચણ્ડીચણ્ડાકૃતિર્નૃપ ॥
કૃપયાપરયાદેવીબ્રહ્માણભિદમબ્રવીત ॥૩૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા! આ પ્રમાણે માતાઓ સાથે બ્રહ્મા જ્યારે સંશય પામતા હતા ત્યારે ભયંકર આકારવાળાં જગતને ધારણ કરનારાં ચંડી દેવી આવ્યાં અને પરમ કૃપાપાત્રે બ્રહ્માપ્રત્યે આ વચન બોલ્યાં. ૩૨.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

સંશયઃકિમયંદેવવર્ત્તતેતવચેતસિ ॥
ત્વમસ્યજ્ઞતોષાતાપમુસ્ત્વંમરુતામપિ ॥૩૩
પ્રાણત્રાણાયલોકાધિપંચણ્ડમુણ્ડવધાયત્ત્વ ॥
અદમારાધીપ્યામિદંવદેવંમહૈશ્વરં ॥૩૪

દેવી બોલ્યાં, હે દેવ! તમે આ જગતના ધારણ કરનાર અને તમે દેવતાઓના પણ પ્રભુઓ તોય આ ચું તમારા મનમાં સંશય થય છે. ૩૩.

હું લોકોનાં પ્રાણ રક્ષણ માટે તથા ચંડ મુડના વધસાડ દેવના દેવ ગોવિ
મહાદેવની આરાધના કરીશ. ૩૪.

॥ ब्रह्मो वाच ॥

प्रसीददेवदेवेशिशरणागतवत्सले ॥

एतेलांकाःसमुद्विग्नाश्चण्डमुण्डविचेष्टितैः ॥ ૩૫

બ્રહ્મા બોલ્યા, હે દેવદેવનાં સ્ત્રી ! હું શરણાગત વત્સલ ! આ લોકો ચંડ
મુડ દેવોની ચેષ્ટાવડે ઉદ્વેગ પામ્યા છે માટે પ્રસન્ન થાઓ. ૩૫.

॥ देव्युवाच ॥

स्वस्थाःसर्वेसुरासन्तुस्थानेतिष्ठन्तुमातरः ॥

अत्रैवाराधयिष्यामिजगतामीश्वरंहरं ॥ ૩૬

દેવી બોલ્યા કે, સર્વ દેવતાઓ સ્વસ્થ થાઓ અને માતાઓ માતાને
સ્થાનકે પહોં. હુંજ અહિં જગતના હશ્વર શંકરની આરાધના કરીશ. ૩૬.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्त्वाचण्डकाराजनविवेक्तेविमलेशुचौ ॥

प्रदेशेस्थितिमाधायतपस्कર્तुंसमुद्यता ॥ ૩૭

देवादिवंयगुःसर्वततःसार्द्धस्वयम्भुना ॥

देव्यःपर्यचरंस्तत्रतप्यमानांमहेश्वरी ॥ ૩૮

चण्डीचण्डबलाचण्डमुण्डनाशायमातरः ॥

विरचय्यासनंपादांત્રિभ્રતીહृदिशङ्करं ॥ ૩૯

प्राचीनाभ्रेषुदर्भेषुतस्थौमीलितलोचना ॥ ૪૦

ब्रह्मदण्डाभिघातेनब्राह्मीकुण्डंचकारह ॥

सुमृष्टजलंसम्पूर्णषवित्रंपापनाशनम् ॥ ૪૧

माहेशीवनिहश્રુશ્રૂषાંકુરુતેજ્વાલનાદિભઃ ॥

समित्कुशाद्याहरणैः कौमारीभिस्त्रिबाहना ॥४२॥
 वैश्रवीचक्रहस्ताचम्भिरक्षास्ववस्थिता ॥
 ऐन्द्रीतुविधिनैपुण्यादुपद्रष्टुःपदेस्थिता ॥४३॥
 वाराहीजलसम्पूर्णान्कलशानाजहारवै ॥
 नारसिंहीसमीपस्थातालवृन्तावधूननैः ॥
 अत्युग्रांचण्डिकांशक्तिमुपास्तेतपसिस्थितां ॥४४॥
 दूतोययाकृतःशम्भुःपार्श्वशुम्भानेशुम्भयोः ॥
 शिवदूतीतिसादेवीभिर्वन्द्यौमहामनाः ॥४५॥
 शूलादीनिमहास्त्राणितर्लावन्यस्यचण्डिका ॥
 क्षामोदरीकृशतनुरस्थिचर्मावगुण्ठिता ॥४६॥
 क्रूरदंष्ट्रान्तरालाचसेव्यमानाहिशक्तिभिः ॥
 अग्नेःसन्धूक्ष्यमाणस्यभूमलेखेवसाक्ष्यभौ ॥४७॥
 देवेशंप्रियमीशानमात्मनिप्रणयाकुला ॥
 त्रिभ्रतीभुवनत्राणकारणेनव्यवस्थिता ॥४८॥
 मातृभिःप्रेर्यमाणापिमाताविश्वस्यचण्डिका ॥
 नाऽऽदातुंकुरुतेचतःकन्दमूलफलान्यपि ॥४९॥
 नभत्रनफलंनाम्बुनवायुंलभते*कचित् ॥
 शिवध्यानपरादेवीतस्थौतत्रैकमानसा ॥५०॥
 मावैतपस्विनांक्षान्तिरक्षान्तिरमरद्विषां ॥
 साचविद्यामुमुक्षूणामविद्यागृहमेधिनां ॥५१॥
 मेवश्रद्धामहर्षाणामश्रद्धादुष्टचेतसाम् ॥
 तपस्तपःफलंचापिमज्ञापज्ञानमेववा ॥५२॥
 ध्यानंध्यात्रीतथाध्येयंसैवविश्वेप्रतिष्ठिता ॥
 एवंतपस्यमानायांतस्यांत्रैलोक्यमातरि ॥५३॥

નસંહેધારમુદ્રોદુમ્બતપાધીકથંત્વન ॥
 નમુત્રોમ્મયસરાજનનાત્રીણામપિદિગ્ગજા ॥૫૪
 નશેપોનાદિકોલધ્વનતુકૂર્મોમહાનપિ ॥
 સાશક્તિઃ સર્વગાચળ્ડીશિવૈકાગ્રતયાસ્થિતા ॥૫૫
 પતશ્ચકમ્પેપૃથિવીચુક્ષોભમકરાલયઃ ॥
 શીર્યન્તિપર્વતાગ્રાણિનદ્યોપિપરિવર્તિતાઃ ॥૫૬
 શક્તયાવતિષ્ઠતેકિઞ્ચન્નસ્થાસ્નુર્નચરિષ્ણુચ ॥
 નિઃસત્ત્વમિત્તસર્વૈહસત્તામાત્રંમદૃશ્યતે ॥૫૭
 હાહાકારોમહાનાસીન્મહર્ષીણામહાત્મનાં ॥
 સીદતોવીક્ષ્યલોકાંસ્ત્રીશક્યામાવાન્નરેશ્વર ॥૫૮
 અથોવાચમહેશાનમાસીનસ્ફાટિકાચલ ॥
 મહાસેનઃપ્રસાદ્યૈનંપ્રણતઃપ્રહૃયાગિરા ॥૫૯

વસિષ્ઠ બોલ્યા, હે શુભ ! આ પ્રમાણે કહી નિર્મલ અને પવિત્ર એકાંત
 ભાગમાં સ્થિતિ કરી એકાંત તપ કરવા તૈયાર થયાં. ૩૭. ત્યારે સર્વ દેવ-
 તાઓ અહાસાયે સ્વર્ગ લોકપ્રત્યે ગયા અને જગન્માતા દેવીઓ ત્યાં તપ
 કરનારાં ચંડી દેવીની પરિચર્યા કરવા લાગ્યાં. ૩૮. ચંડ મુંડ દૈત્યોના નાશ
 માટે ભયંકર જેતું બલ છે એવાં ચંડી પદ્માસનને બતાવી હૃદયમાં શંકરને
 ધારણુ કરી પૂર્વ દિશામાં જેના અગ્ર ભાગ રહેલા છે એવા દક્ષિણ વિષે નેત્ર
 વાંચી બેઠાં. ૩૯. ૪૦. આત્મી દેવી અત્ત દંડના પ્રહારવડે અતિ શુદ્ધ જળ-
 વડે ભરેલા પાપને નાશ પમાડનારા પવિત્ર દુંડને કરવા લાગ્યાં. ૪૧. માહે-
 શ્વર દેવી જવાલા વિગેરે પદાર્થો વડે ચન્દિની સેવા કરવા લાગ્યાં. મોરનાં
 ચાલનવાળાં કોમરી દેવી સમિત કુશાદિ (લાકડાં દલ આદિ) પદાર્થોનાં લરણુ
 કરવા વડે સેવા કરવા લાગ્યાં. ૪૨. વૈશ્ણવી દેવી ચક્ર લાથમાં લેઈ ભૂમિ સ-
 ક્ષણ કરવાવિષે ઉભાં રહ્યાં અને એંદ્રી દેવી વિધિ (ક્રિયા) વિષે નિપુણપ-
 જ્ઞાથી ઉપદ્રશનાં સ્થાનકે રહ્યાં. ૪૩. વાતહી દેવી જળ ભરેલા કળશોને
 સેવા લાગ્યાં અને સમીપ રહેલા તાસિંહ દેવી ભક્તના ચિન્નશુના હલાવવા
 વડે તપ વિષે રહેલાં અતિ ઉગ્ર ચંડિકા દેવીને સેવવા લાગ્યાં. ૪૪. જેણે
 શુંભનિ શુંભને પાંખે શંભુને દૂત કરેલ હતા તે શિવ હૃતિ એ નામે
 પ્રસિદ્ધ થએલાં દેવી મોટાં મનથી શિવનું ધ્યાન કરવા લાગ્યાં. ૪૫. શલ

વિગેરે મોઠાં અચ્ચોને તમામો (હેડે) નાખી એઠેમાં જેતું ઉદર દૃશ છે અને જેતું શરીર દૃશ છે એમાં અસ્થિ અર્ધવડે વિંટાએલાં, જેની દાદના અંદરના ભાગ કુર છે એવાં અને શક્તિઓએ સેવન કરાતાં એવાં તે અંડિકા દેવી સંઘ્રકાતા અગ્નિની ધુમ લેખા જેમ શોભે તેમ શોભવા લાગ્યાં. ૪૬-૪૭. ભુવન (જગત) ની રક્ષાના હેતુથી સ્નેહવડે આકુલ થએલાં દેવી દેવના હશ્વર એવા પ્રિય શંકરને હૃદયમાં ધારણ કરી રહેલાં હતાં. ૪૮. માતાઓએ પ્રેરાતાં એવાં પણ અંડિકા માતા વિશ્વાસ પામીને દંદ મળ અને કળોને પણ લેવા ચિત્ત કરતાં નહિ. ૪૯. તેમ કોઈ વાર પાંદડાંને અહણ કરતાં નહિ, કળને લેતાં નહિ, જળને લેતાં નહિ અને વાયુને અહણ કરતાં નહિ. શિવ ધ્યાનમાં તત્પર થએલાં દેવી તેને વિષે એક મન રાખી એઠાં પૃ. તેજ દેવી તપસ્વી પુરુષોની ક્ષમા રૂપને દેવોની અક્ષમારૂપ છે, તેજ મોક્ષ ઇચ્છનારાઓની વિદ્યા રૂપને શુદ્ધસ્થાશ્રમીઓની અવિદ્યા રૂપ છે. ૫૧. તેજ મહર્ષિઓની શ્રદ્ધા રૂપ, દુષ્ટ ચિત્તવાલાઓની અશ્રદ્ધા રૂપ, તપનાં ફલ રૂપ બુદ્ધિ રૂપ અને પ્રજ્ઞાન રૂપ તેજ છે. ૫૨. તેજ દેવી વિશ્વમાં ધ્યાન રૂપ ધારણ કરનારાં અને ધ્યેય વસ્તુ રૂપ પ્રતિષ્ઠા પામેલાં છે. જ્યારે આ પ્રમાણે ત્રણ લોકોની માતા તે દેવી તપ કરવા લાગ્યાં ત્યારે કોઈ પણ રીતે પૃથ્વી ભાર ધારણ કરવા સમર્થ ન થઈ. હે રાજા ! પર્વતો તો પૃથ્વીને ભાર ધારણ કરવા સમર્થ ન થયા અને દિશાઓના લાઘ્યો પણ પર્વતોનો ભાર ધારી ન શક્યા. ૫૩. ૫૪. તેમ શેષ નાગ આદિ વરાહ અને મોટા એવો કાચ્યો પણ ભાર ધારણ કરવા શક્તિમાન ન થયો. ને તે સર્વ દેસાણે જનારા શક્તિ રૂપ ચંડી દેવી તે શિવને વિષે એકાગ્રપણાથી સ્થિતિ કરવા લાગ્યાં. ૫૫. તે સમયે પૃથ્વી કંપવા લાગી, સમુદ્ર ક્ષોભ પામવા લાગ્યો, પર્વતોના અગ્રભાગો (શિખરો) ડોલવા લાગ્યા અને નદીઓ પણ ક્ષોભ પામવા લાગી. ૫૬. કંઈ સ્થાવર તથા જંગમ વસ્તુ શક્તિ વડે રહી શકી નહિ, અને બધું નિઃસત્વ જેમ હોય તેમ સત્તા માત્ર દેખાવા લાગ્યું. ૫૭. હે રાજા ! શક્તિના અભાવથી ત્રણ લોકોને દુઃખ પામતા જેઈ મહાત્મા મહર્ષિઓના મધ્યમાં મોટા લીલાકાર થયો. ૫૮. એ પછી કાર્તિક સ્વામી સ્ફટિક પર્વતને ત્યાં એઠેલા મહાદેવને પ્રસન્ન કરી શંકરપ્રત્યે નમ્ર વાણી વડે આ પ્રમાણે ગોણ્યા. ૫૯.

॥ મહાસેન ઉવાચ ॥

દેવદેવજગન્નાથમમોસ્વામિન્મહેશ્વર ॥

નબુધ્યતેકથંદેવીતત્પમાનામહાત્તપમ્મઃ ॥૬૦

સાતવપ્રેયસીતસ્યાશ્રુશંખિયતમોભવાન્ ॥

તત્કિદર્શનમાત્રેપિતવેદગ્વદ્ધમુષ્ટિતા ॥૬૧

અથવામાતિસત્યેવમમેયંલૌકિકીશ્રુતિઃ ॥

તત્ત્વતાંનાવસીયન્તેહીશ્વરાણાંપ્રવૃત્તયઃ ॥૬૨

અધુનાતુમહીસર્વાકમ્પતેસહપર્વતૈઃ ॥

મીનાહતાઃસરોગર્ભેપશ્ચિનીવસદ્દામ્બુજૈઃ ૬૩

અભિલાષપ્રદાનસ્યજગન્માતુર્મહેશ્વર ॥

સર્વેપાંસર્વદસ્યાપિતવકોયમવગ્રહઃ ॥૬૪

દૂરસ્થસ્યાપિતુષ્યન્તિનતુષ્યન્ત્યુપસેદુષઃ ॥

આધીનંભાગધેયાનામેવલોકેપ્રધોર્મનઃ ॥૬૫

ક્ષણાદનુગ્રહાણેમાંચણ્ડિકાંશક્તિગુલ્વણાં ॥

અસ્યાઃકલુપિતેચિત્તેમાભૂલોકવિપર્યયઃ ॥૬૬

કાર્તિક સ્વામી બોલ્યા, હે દેવના દેવ ! હે જગતના નાથ ! હે પ્રભુ ! હે સ્વામિ ! હે મહાશ્વર ! દેવી મોટું તપ કરે છે તે તમે કેમ જાણતા નથી ? ૬૦. તે (દેવી) તમારા પરમ પ્રિયા અને તમે તેના પરમ પ્રિયછો ત્યારે દર્શન માત્ર વિશે પણ આવું બાંધેલ મુઠીપણું તમારું કેમ છે, અથવા બનેજી આ લૌકિક સાંભળવું સાચું લાગે છે કે મોટાઓની પ્રવૃત્તિ તત્ત્વથી જાણી શકાતી નથી. ૬૧-૬૨. હમણાં પર્વતો સહિત સર્વ પૃથ્વી જે રીતે કમલની વેગ કમલ સહિત કંપે તે રીતે કંપે છે અને સરોવરના મધ્યમાં માછલાંઓ નાચ પામેલાં છે. ૬૩. હૈં મહાદેવ ! તમે સર્વ આપનારછો તેનો પણ જગતની માતાના દનિષ્ઠ આપવાનો સંબંધનો શું આ આગ્રહ છે. ૬૪. મોટાઓ દુર રહેલાઓને પણ પ્રસન્ન થાય છે અને સમીપ રહેલાને પ્રસન્ન થતા નથી, દારણ કે લોકમાં પ્રભુનું મન બાંધ્યને આધીન હોય છે. ૬૫. ક્ષણવાર આ બંધર શક્તિપ યંડિકાપ્રત્યે અનુગ્રહ કરો અને આવું (ચંડીનું) મલિન ચિત્ત થવાથી લોકનું નુકશાન ન થાઓ. ૬૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તંછૃત્વાબાહુલેયસ્યવાક્યંવિશ્વોપકારિતત્ત્વ ॥

ધ્યાનમીલિતનેત્રાભૂતત્રૈવપરમેશ્વરઃ ॥૬૭

અથોદસ્થાન્મહાલિङ્ગચણ્ડિકાયાઃપુરોનૃપ ॥

માતૃળાંપ્રેક્ષમાણાનાંશ્રીમાલેવત્સલેશ્રિયાઃ ॥૬૮

સપ્તપાતાલનિર્ભેદાજ્ઞાતાભૂરિતિનિશ્ચલા ॥

અશિવાનિશિવંમેજુઃશિવેદર્શનમીયુષિ ॥૬૯

પ્રસેદુઃસાગરામ્ભાંસિનદ્યઃપ્રકૃતિમાયયુઃ ॥

મૂતાનિસ્વસ્થચિત્તાનિજાતાનિશિવદર્શનાત્ ॥૭૦

અથદેવોઽબ્રવીદેવીલિङ્ગસ્યકુહરંસ્થિતઃ ॥

વ્યક્તંનલક્ષ્યતેરૂપંશ્રૂયતેકેવલંવચઃ ॥૭૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, ત્યારે કાર્તિક સ્વામીનું વિશ્વેશ્વર ઉપકાર કરનારું તે વચન સાંભળી પરમેશ્વર (મહાદેવ) ધ્યાન વડે નેત્રને વિંચી જનારા થયા. ૬૭ એ પછી હું રાજા ! લક્ષ્મીનાં પ્રિય શ્રીમાળને ત્યાં ચંડિકાની પાસે માતાએના જોતાં મોટું લિંગ નીકળ્યું. ૬૮. અને સાત પાતાલને ભેદી નિકળવાથી તે નિશ્ચલ જમીન દદા તથા એ પ્રમાણે શિવનું દર્શન થવાથી અકલ્યાણને પામી ગયા. ૬૯. સાગરોનાં જળ પ્રસન્ન (નિર્ભય) થયા, નદીઓ પ્રકૃતિને (નર્ભળતા રૂપ સ્વભાવને) પામી અને શિવના દર્શનથી પ્રાણિ માત્ર સ્વસ્થ ચિત્તવાળાં થયાં. ૭૦. પછી લીંગના કોતરમાં રહેલા દેવ સ્પષ્ટ રૂપ જણાતું નથી અને દેવના વચન સાંભળાય છે તેમ દેવી પ્રત્યે બોલ્યા. ૭૧.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

हेतुनाकेनतेचण्डियत्नस्तपसिनिश्चलः ॥

किमप्राप्यंतवास्तीजगन्मातृर्जगत्रय ॥૭૨

દેવના દેવ બોલ્યા કે, હું ચંડિ ! કયા કારણવડે તમારે તપમાં નિશ્ચલ યત્ન છે અને આ ત્રણ જગતમાં તમને જગતની માતાને શું ન મળે તેવું છે. ૭૨.

॥ देव्युवाच ॥

कोब्रूतेन्तर्हितोमित्वमेवकृत्वामहत्तपः ॥

य इदर्शनमायासितत्तेवक्ष्यामिशकूर ॥૭૩

દેવી બોલ્યા કે, તમે આના દેવતા છો. મારે આ પ્રમાણે બો-
લું તપ કરી દોણ બોલે. હે શંકર! જો તમે દક્ષિને પ્રાપ્ત થશે તો હું
તમને કહીશ. ૭૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तेयतयादेव्याप्रत्यक्षोभून्महेश्वरः ॥

स्मयमानोमહારાજલિङ્ગમધ્યાદૃષધ્વજઃ ॥૭૪

તતસ્તંવીક્ષ્યભૂનેશંપ્રત્યક્ષંગિરિજામિયં ॥

हर्षात्पूलकितादेवीतुष्टावसहमातृगिः ॥७५

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે મહારાજ! આ પ્રમાણે તે દેવીએ કહ્યું ત્યારે
લિંગના મધ્ય ભાગથી પોહીઓ જેવી ધ્વજમાં છે એવા મહાદેવ દસતા
થકા પ્રત્યક્ષ થયા. ૭૪. ત્યારે તે પાર્વતીના પ્રિય મહાદેવને પ્રત્યક્ષ થએલા
જ્યેષ્ઠ હર્ષથી રૂપાડાં જેવાં ઉભાં થએલાં છે એવાં દેવી માતાએની સાથે
સ્તુતિ કરવા લાગ્યાં. ૭૫.

॥ देव्युवाच ॥

नमोदेवमहादेवमहाभूतमहेश्वर ॥

વિશ્વરૂપવિરૂપાક્ષઞ્ચક્ષલક્ષણર્વજિત ॥૭૬

નિત્યાનિત્યમવસ્થૂલસૂક્ષ્મભૂતમણિવાત્મક ॥

नमोनमस्तेवरदविश्वरूपरावर ॥७७

અપારપારપરમપરબ્રહ્મતમઃપરા ॥

પ્રભીદજગતામીશદેવદેવસનાતન ॥૭૮

નમશ્ચિન્મયર્ચિદ્રૂપચિત્તેકાશચિરંતન ॥

नमोऽचिन्मनकूर्पायमेध्यायमहसेनमः ७९.

નમઃસોમાયવાતાયવાસ્તુપાયચત્રાંસ્તવે ॥

नमोनिरंहसेतुभ्यंनमस्तारायशम्भवे ॥८०

નમોવર્યાયચાર્યાયનમઃકિંચિન્મયાયતે ॥

પશવેપશુનાથાયહવિષેચઢવિધુજે ॥૮૧

નમઃકર્પદ્રિનેતુભ્યંપરહ્યાયચજિભવે ॥

નમસ્તેવિશ્વભૂતાયવેદાનાંહૃદયાવચ ॥૮૨

નમોન્ધસેમહેશાયમહારૂપાયધન્વિને ॥

પશ્ચવત્કાયરૂપાયઘ્યાપિનેર્દિસિનેનમઃ ॥૮૩

પ્રત્યક્ષાતીતશબ્દાર્થદુર્વિજ્ઞેયોપમાપર ॥

અર્થાપત્તિનિરસ્તાયભવાભવાયમાસ્વતે ॥૮૪

નત્રિદુસ્તેપરંરૂપંયોગિનોપિનિરજ્ઞનાઃ ॥

તતઃસ્તોત્રપદેશમ્બોનમણ્વાસ્તુમત્કૃતં ॥૮૫

નવેદોપિદિવેદત્વાંસ્વયંભૂરિતિશુશ્રુમઃ ॥

સાચંદ્રેવીપરાશક્તિસ્તસ્માદવ્યયતેનમઃ ॥૮૬

દેવી બોલ્યાં કે, હે મહાદેવ, હે મહાભુતરૂપ, હે મોટા ઇશ્વર, હે વિશ્વરૂપ, હે રૂપ રહિત ઈંદ્રિયોવાળા, હે ત્રિનેત્ર, અને હે બધાબુ રહિત ! તમને હું નમું છું. ૭૫. હે નિત્ય અને અનિત્યમય, હે સ્થૂલ તથા સૂક્ષ્મ પ્રાણિઓના જન્મરૂપ, હું તમને નમસ્કાર કરું છું. હે પરને આપનાર, હે વિશ્વરૂપ ! હે કારણ અને કાર્ય રૂપ હું તમને નમન કરું છું. ૭૭. હે પાર રહિત, હે પારરૂપ, હે પરમ, હે પરબ્રહ્મ તમાગુણથી પર, હે જગતના ઇશ્વર, હે સનાતન દેવદેવા ! તમે પ્રસન્ન થાઓ. ૭૮. હે ચૈતન્યમય, હે ચૈતન્ય રૂપ, હે ચૈતન્યના પ્રકાશરૂપ, હે ચિરંતન (સનાતન), હે અચૈતન્ય રૂપ કાંકરા વિગેરે તુચ્છ પદાર્થ રહિત અને પવિત્ર એવા જે તમે તેને નમસ્કાર છે, તેજેરૂપ એવા જે આપ તેને નમસ્કાર છે. ૭૯. ચંદ્રરૂપ અને વાયુરૂપ એવા તમે તેને નમસ્કાર છે. વાસ્તુની રક્ષા કરનાર અને વાસ્તુરૂપ એવા આપ તેને નમસ્કાર છે. પાપ રહિત પ્રભુવરૂપ અને શંભુ એવા તમે તેને નમસ્કાર છે. ૮૦. શ્રેષ્ઠઆર્થ અને કોઈ મય એવા જે તમે તેને નમસ્કાર છે. પશુ રૂપ પશુઓના નાથ ધૃતરૂપ અને અગ્નિ રૂપ એવા જે તમે તેને નમસ્કાર છે. ૮૧. જટા જૂટવાળા પરને બાળનાર અને જળ પામનારા એવા જે તમે તેને નમસ્કાર છે. વિશ્વ રૂપ અને વેદની હૃદય રૂપ એવા તમે તેને નમસ્કાર છે. ૮૨. આનંદ રૂપ મહેશ મહારૂપ અને ધનુષ્યાં દિને નમસ્કાર છે. પાંચ મુખવાળા રૂપવાન અપિ અને પ્રજા કરનારને

નમસ્કાર છે. ૮૩. હે પ્રત્યક્ષને બિલ્લંબન કરી રહેલા, હે શબ્દોના અર્થોથી દુઃખે કરી જણાય એવા અને હે ઉપમાથી પર એવા અર્થાપત્તિ પ્રમાણ રહિત બાવ અને અભાવ રૂપ તથા કાંતિમાન એવા જે તમે તેને નમસ્કાર છે. ૮૩. માયાથી ન અંબય એવા યોગી લોકો પણ તમારાં પરમ રૂપને જાણતા નથી. માટે હે શંકર! તમારી સ્તુતિના પદમાં મારો કરેલો નમસ્કાર સિદ્ધ થાઓ. ૮૫. પોતાની મેળે થએલો વેદ અથવા બ્રહ્મદેવ પણ તમને જાણતો નથી અને તે પરમ શક્તિ રૂપ દેવી પણ તમને જાણતી નથી, માટે હે વિનાશ રહિત! હું તમને નમસ્કાર કરું છું. ૮૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्थंस्तुतस्तथादेव्याश्रीमालेशक्तिभिःसह ॥

उवाचमधुरंवाक्यंप्रसन्नःपरमेश्वरः ॥८७॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે શ્રીમાળને ત્યાં શક્તિઓ સાથે તે દેવીએ સ્તુતિ કરેલા પરમેશ્વર (મહાદેવ) પ્રસન્ન થઈ મધુર વાક્ય બોલ્યા. ૮૭.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

अचिन्त्यात्वंपरशक्तिर्लोकानामाश्रयःपरः ॥

यत्रत्वमसिनत्रાહંયત્રાહંતत्रचाण्डिका ॥८८॥

नभवंदावयोर्भेदःकदाचिदपिचाण्डिके ॥

त्वंशक्तिःसर्वभूतानांशिवोहंशाश्वतःपरः ॥८९॥

शिवशक्तिमयंसर्वजगत्स्थावरजङ्गमं ॥९०॥

नदाचक्ष्वमहेशानिकिकरोमितवामियं ॥

एतासामपिशक्तीनांवाञ्छितंयद्भवेदिह ॥९१॥

દેવના દેવ બોલ્યા કે, તમે અચિંત્ય અને લોકોના પરમ આશ્રય રૂપ પરમ શક્તિ છો. જ્યાં તમે છો ત્યાં હું છું અને જ્યાં હું છું ત્યાં અડિક તમે છો. ૮૮. હે અંડિ! ક્યારે પણ આપણુ એકમાં ભેદ થતો નથી. તમે સર્વ પ્રાણીઓની શક્તિ રૂપ છો અને હું નાશ રહિત પરમ શિવ

૭૬. સ્થાનર અને જંગમ એવું સર્વ જગત્ શિવ તથા શક્તિમય છે. ૮૯.
૯૦. માટે હે મહેશ્વરિ ! શું તમારું પ્રિય કરું અને આ શક્તિઓનું પણ જે
અહીં દર્શિત હોય તે કરો. ૯૧.

॥ ચણ્ડી ઉવાચ ॥

દેવદેવપુરાયુદ્ધૌચણ્ડમુણ્ડૌમયાદતૌ ॥
પુનસ્તદેવસમ્ભૂતૌચણ્ડમુણ્ડૌમહાસુરૌ ॥૧૨
અભયંપ્રાપ્યમાતૃભ્યોલોકાનર્દયતોભૃશં ॥
તેનત્વાંશરણંપ્રાપ્તાર્થયામિતયોવર્ધં ॥૧૩
एतावदेवकर्त्तव्यंलोकानांत्राणमीश्वर ॥૧૪

ચંડી બોલ્યાં, હે દેવના દેવ ! પૂર્વે એ યુદ્ધમાં અંડમુંડ નામના એ માતા
દેવોને માર્યા હતા તેજ ફરીને ક્રોધન થયા છે. ૯૨. અને માતાઓથી અ-
ભય પામી લોકોને અતિ પીડે છે તે કારણથી તમને શરણ પામેલી હું
તેઓના વધ માટે પ્રાર્થના કરું છું. ૯૩. હે હશ્વર ! એટલુંજ લોકોનું રક્ષણ
કરવા યોગ્ય છે. ૯૪.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

હનિષ્યેતૌદુરારૌલોકાનાંભયકારિણૌ ॥
પश्यन्तુમાतरःसर्वाभवत्यासहचण्डिके ॥૧૫

દેવના દેવ બોલ્યા, હે ચંડિકા ! લોકોને ભય પમાડનારા તે એ દુરા-
ચારિ દેવોને હું હણીશ તેમ તારી સાથે સર્વ માતાઓ જશે. ૯૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युतवाजगतांधात्रीगूढंसस्मारशङ्कुरः ॥
शक्तिमानथमोभ्येत्यनमश्चક્રેપુરાન્તકં ॥૧૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે જગત્ત્રી માતાને કહી શંકર કાર્તિક

સ્વામીને સંભાર્યા એ વખતે શક્તિમાન તે કાર્તિકસ્વામીએ આવી શંકરને નમસ્કાર કર્યા ૯૬.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

મહાસેનમહાબાહોઘ્રાહગત્વામહાસુરૌ ॥

ચણ્ડમુણ્ડૌમદ્રચનાદયુદ્ધાયાહ્વયતેહરઃ ॥૧૭

દેવના દેવ શંકર બોલ્યા, હું મોટા હાથ વાળા કાર્તિકસ્વામી તમે જન્મને મારાં વચનથી ચંડ મુંડ નામના એ મોટા દૈત્યોને કહો કે યુદ્ધ માટે મહાદેવ બોલાવે છે. ૯૭.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इयाकर्ण्यवचःशम्भोश्चण्डीशक्तिभिर्गवृता ॥

પ્રાહદેવંમદેશાનમિદંમધુરયાગિરા ॥૧૮

વાસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે શંભુનું વચન સાંભળી શક્તિઓએ વિટેલાં ચંડી મધુર વાણી વડે દેવશંકરપ્રત્યે આ વચન બોલ્યાં. ૯૮.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

तत्राहंशक्तिभिःस्मर्द्धयास्याभिवचनात्तत्र ॥

દૈત્યયોઃકથમિષ્યામિત્વદુક્તંદૂતરૂપિણા ॥૧૯

દેવી બોલ્યાં કે, હું દૂતનું રૂપ ધારણ કરનારી શક્તિઓ સાથે તમારાં વચનથી ત્યાં જન્મશ અને તમારું કહેલું દૈત્યો પાસે કહીશ. ૯૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

तथेत्युक्त्वायमर्गेणचण्डीब्योमप्रचक्रमे ॥

સપ્તભિઃસહિતારાજનશક્તિભિઃસોન્યમૂર્તિભિઃ ॥૨૦૦

મરુજહ્નુમાસાચદુર્મવલ્લબહિષ્કૃતં ॥

ઉવાચદૈત્યૌદુપ્પેક્ષ્યૌહરવાક્યંસ્મિતાનના ૨૦૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે શાંત ગુણી રાજા ! મહાદેવ સાથે તે પ્રમાણે કહી ચંડી સાત શક્તિઓ ૩૫ મૂર્તિઓ સહિત આકાશ પ્રત્યે આલ્યાં. ૧૦૦. જલ નેથી બહારછે એવા અને દુઃખે કરી જવાય તેવાં મંત્ર (મારવાડ) દેશના જંગલ પ્રત્યે આવી મંદ હાસ્યયુક્ત મુખવાળાં દેવી દુઃખે કરી જોવાય એવા બે દૈત્યો પ્રત્યે શંકરે કહેલાં વચનને કહેવા લાગ્યાં. ૧૦૧.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

અદ્વૈતીમહેશસ્યર્ચાણ્ડકાયદિવાંશ્રુતા ॥
 યદુક્તંદેવદેવનતદ્દશેષંનિશમ્યતાં ॥૧૦૨
 મર્ત્યલોકેઘ્નુષ્યેષુનકશ્ચિદ્વિચિત્તેનરઃ
 રાજાવારાજપુત્રોષાયોયુવાંયોધિયિષ્યતિ ॥૧૦૩
 તદિદ્દાગમ્યતાંશીઘ્રંશ્રીમાલેશ્રીવિનિર્મિતે ॥
 યુદ્ધશ્રદ્ધાપનોદંવાંકરિષ્યેનાત્રસંશયઃ ॥૧૦૪
 યુવાધ્યાંપીઢિતાલોકાઃશરણંમાંસમાગતાઃ ॥
 તેષાંત્રાણંકરિષ્યામિસામ્પ્રતંયુવયોર્વધાતુ ॥૧૦૫

દેવી બોલ્યા કે, જો તમારી સાંભળેલી હોય તે હું મહાદેવની ચંડિકા નામે હૃતી છઠ્ઠી અને જે દેવના દેવ શંકરે કહ્યું છે તે સધળું તમે સાંભળો. ૧૦૨. મનુષ્ય લોકમાં મનુષ્યો વિષે રાજા અથવા રાજપુત્ર તે માણસ કદાચ પાણુ નથી કે જે તમ બેઠિને યુદ્ધ કરાવે. ૧૦૩. માટે જલ્દી લક્ષ્મીએ સ્વે-
 ત્તાં આ શ્રીમાલ ક્ષેત્રને ત્યાં આવો નેથી તમારી યુદ્ધ શ્રદ્ધાને દુર કંઈ આમાં સંશય રાખવાનો નથી. ૧૦૪. કારણ કે તમોએ પીડેલા લોકો અને શરણ પામ્યા છે માટે હમણાં તમારા વધ (નાશ) થી તેઓની રક્ષા કરીશ. ૧૦૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतिचण्डीवचःश्रुत्वाक्रुद्धश्चण्डीऽन्नवीद्वचः ॥
 भयदंसर्वलोकानांदैत्यानांहर्षवर्द्धनम् ॥૧૦૬

वसिष्ठ ओस्या डे, आ प्रभाते चंडीतुं वयन सांभली द्रोघ पाभेले
चंड नामना दैत्य सर्वे लोकाने लय आपनाई अने दैत्योना हर्षने वधारनाई
वयन ओस्या. १०६.

॥ चण्ड उवाच ॥

कोयं महेशनामा वैलोके चण्डिनिशम्यते ॥
यो मामाहुयते क्रुद्धः सङ्गमायाल्पचेतनः ॥ १०७
श्रीमालंत्वमितो याहि मुण्डसैन्यैः सहात्मनः ॥
तं निहत्य रणेशम्भुं जवात्पार्श्वमाव्रज ॥ १०८
तथेत्युत्कामहाराजमुण्डो नाम महासुरः
श्रीमालमाययौ दैत्योप्ययुतैः सार्द्धमष्टाभिः ॥ १०९
ततो देव्यः समागत्य क्षणाच्चण्डिकया सह ॥
सर्वं निवेदयाञ्चक्रुः शम्भोश्चण्डविचेष्टितं ॥ ११०
अथ सैन्यखुरोदूतैरजोभिः सम्कृतामही ॥
न दृश्यन्तं दिशो नोर्वनिखं नापि वनानि च ॥ १११
ये केचिच्चण्डसामीप्ये राजन्नासन् महासुराः ॥
सन्नद्राङ्गाः समस्तास्ते मुण्डेन सह वव्रजुः ॥ ११२
अथ देवा द्विजेन्द्राश्च परित्रस्ताः समंततः ॥
शरणं जग्मुरीशानं देवदेवं जगद्गुरुं ॥ ११३
विमानवरमारुढैः खेचरैर्भूतनायकैः ॥
देवगन्धर्वयक्षाद्यैरावृतं गगनं नृप ॥ ११४
स्वस्ति जेपुर्मात्मानो मुनयो दीर्घदर्शिनः ॥
चकम्पे मेदिनीराजसशैलवनकानना ॥ ११५
चुक्षुभे च पयोराशिः सहयादांभिरुल्बणैः ॥
ततो भूद्गवान् क्रुद्धः शङ्कुरो लोकशङ्करः ॥ ११६
अभिदुद्रावतत्सैन्यं समुद्रमिव चागतम् ॥

तेमुण्डप्रभुत्वादौसादृष्टायान्तमहेश्वरं ॥११७॥
 क्रुद्धंकालानलप्रख्यंविवृतेक्षणमुत्कटं ॥
 मुमुचुःशरसङ्कुतानशूलानिचपरश्वधान् ॥११८॥
 मुशलस्वर्गलाशात्कीर्त्तिशूलानिसहासिभिः ॥११९॥
 राथिभिःसादिभिकुरैर्गजारोहैश्चसर्वतः ॥
 सम्वृतोभून्महादेवःपतङ्गैरिवपावक ॥१२०॥
 ततोयुह्यजटामेकांशम्भुःसच्येनषाणिना ॥
 दक्षिणेनाहरङ्गादंततोभस्मोदडीयत ॥१२१॥
 तेनव्याप्तादिशःसर्वोविदिशश्चनहेश्वर ॥
 नकिञ्चिदृश्यतेराजन्नन्धकारावृतंयथा ॥१२२॥
 लोचनेषुसुरारीणामन्तर्मतमतीवतत ॥
 दृष्टितेजोपहारंचचकारक्षारमद्भुत ॥१२३॥
 दैत्यानांदानवानांचतद्वानातेतिभषिणे ॥
 उज्जहारहरःकेशमेकमेवहिपिङ्गलं ॥१२४॥
 सचप्रक्षालयामासजुष्कंवज्रमिवानलः ॥
 मुण्डस्यपश्यतःसैन्यंभस्मभूतमभूत्क्षणात् ॥१२५॥
 हरकेशानलेनोच्चैर्दह्यमानाःसुरद्विपः ॥
 राजन्नार्तस्वरांश्चकुर्निस्वनन्तोगतोभुवि ॥१२६॥
 अथमुण्डोभयार्त्तःसन्नाग्नेयीकंकुभंप्रति ॥
 प्रविष्टःप्राणलोभेनदेवदेवस्तमन्वगात् ॥१२७॥
 अर्बुदस्यगिरेःपार्श्वेममाश्रमसमीपगः ॥
 हत्वाशूलेनदैत्येन्द्रःपातितोभुविशम्भुना ॥१२८॥
 जातोमुण्डस्थलस्तत्रदृश्यतेद्यापिविश्रुतः ॥
 श्रीमालदग्निर्कोणेस्तिसदशःपावनःपरः ॥१२९॥
 ततःश्रुत्वाहंतमुण्डंससैन्यभ्रातरंनृप ॥
 क्रुद्धश्चण्डोभिदुद्रावश्रीमालंमरुजाङ्गलात् ॥१३०॥

દેવાનવિત્રામયામાસિ જાંશ્ચમયકૃન્મહાન્ ॥
 ભ્રામયનલોચનેસ્થૂલેદારુણેહંમપિહ્નુલે ॥૧૩૧
 અભ્યધાવન્મદેશાનંદેચદગ્ધઙ્વાચલઃ
 તમાપન્તંસમ્વીક્ષ્યસેનાનીપ્રમુસ્તામણાઃ ॥૧૩૨
 વવર્ષુરુદ્ધતાદૈલંસતશઃશરવૃષ્ટિભિઃ ॥
 દિવ્યાસ્ત્રઃસમરેકુદ્ધાહન્તુકામામહાસુરં ॥૧૩૩
 અથતેનાસુરેન્દ્રેણગણામાયાભિરર્હિતાઃ ॥
 ભીતભીતાદિશોજગ્મુઃનિષ્કીલાઙ્ગશાલ્મલેઃ ॥૧૩૪
 વ્યોમગાશ્ચકુરાક્રોશાન્હન્યમાનાઃસુરાર્દ્રિષઃ ॥
 ત્રાહિત્રાહીતિદંવશદૈત્યાદિતિવભાષિરે ॥૧૩૫
 તતઃકુદ્ધોમહાદેવોમાબાસ્તસ્યકુરાત્પનઃ ॥
 માલનેત્રાનલેમાશુચક્રેખસ્મીકૃતામૃત ॥૧૩૬
 ત્રિશૂલંપાણિદ્વાજાકાલાનલધમોપમં ॥
 અભિદુદ્ધાવદેવેસોદૈત્યહન્તુમનાહરઃ ॥૧૩૭
 અથચળ્હોહરોદ્ગ્રીતસ્ત્રિપદસ્ત્રિપદનાકુળાત ॥
 સ્વદુર્ગમનસાકૃત્વાપયયૌમરુજાકુલાન્ ॥૧૩૮
 તમભ્યધાવદીશાનસ્તુયમાનઃસુરોત્તમૈઃ ॥
 ત્રિશૂલગોચરેજ્ઞાત્વાતંદૈત્યંત્રિપુરાન્તકઃ ॥
 મરુજકુલમાસાઘપ્રોવાવેદંસુરારિઠા ॥૧૩૯

ચંડ બોલ્યો કે, હે અડિ! મહેશ તામે લોકમાં સંભળાય છે અને ને
 કોઈ પામેશે અને લડવા માટે બોલાવે છે એ બોલી બુદ્ધિવાળો કાણ છે.
 ૧૦૭. હે મુંડ! તું પોતાના સૈન્યો સાથે અહીંથી ત્રીમાલપ્રત્યે જા અને
 રણમાં તે શંભુને હાણી વેગથી મારાં પડખાને પ્રાપ્ત થા. ૧૦૮. હે મહારાજ
 હીક એ પ્રમાણે કહી મુંડ નામનો મોટો દૈત્ય પણ એક લાખ વીસ લગ્ગર
 યોદ્ધાઓ સાથે ત્રીમાલ પ્રત્યે આવ્યો. ૧૦૯. ત્યારે અડિક સાથે આવી કાણ
 પારમાં સર્વ ચંડ દૈત્યનું આ ચરણ દેવીઓએ શંકરને નિવેદન કર્યું. ૧૧૦. એ
 પછી સૈન્યની ખરીઓવડે હડતાં રજ (ધુલ)વડે પૃથ્વી ટકાઈ ગઈ અને નહિ

દિશા નહિ પૃથ્વી નહિ. આકાશ તથા જનો પણ નહિ દેખાવા લાગ્યાં. ૧૧૧. હે રાજા ! જે કોઈ મોટા દૈત્યો ચંડ દૈત્યોની સમીપતામાં હતા તે સર્વ સ-
ન્ન અંગવાળા થઈ મુંડની સાથે ગયા. ૧૧૨. એ સમયે ચોતરફથી ભય પામેલા દેવતાઓ અને મોટા બ્રાહ્મણો જગતના ગુરુ અને દેવના દેવ શંકરને શરણુ પામ્યા. ૧૧૩. તથા હે રાજા ! ઉત્તમ વિમાન પ્રત્યે ગતિ કરનારા ભુતના પતિઓવડે ને દેવ ગંધર્વ અને યક્ષ વિગેરે પુરુષો વડે આકાશ છ-
વાઈ રહ્યું. ૧૧૪. હે રાજા ! દીર્ઘ દષ્ટિવાળા મહાત્મા મુનિઓ કહ્યાણુ થવા માટે જપ કરવા લાગ્યા તથા પર્વત અને નાનાં મોટાં વન સહિત પૃથ્વી કંપવા લાગી. ૧૧૫. તીવ્ર જલ જંતુઓ સાથે સમુદ્ર ક્ષોભ પામવા લાગ્યો, ત્યારે લોકનું કહ્યાણુ કરનારા શંકર કોપાયમાન થયા. ૧૧૬. અને સમુદ્રને જેમ તેમ આવેલાં તે સૈન્યને જોઈ સામાં દોડ્યા. કાલના (નાશ વખતના) અગ્નિ સરખી કાંતિવાળા ચિસ્તાર યુક્ત નેત્રવાળા તીવ્ર અને ક્રોધ પામેલા શંકરને આવતા જોઈ મુંડ વિગેરે તે દૈત્યો ખડ્ગો (તરવારો) સહિત શલ, ફરશી, મુશલ, ભોગલ, શક્તિ, ત્રિશૂળ અને યુથબંધ (જથાબંધ) બાણ નાંખવા માંડ્યા. ૧૧૭-૧૧૮-૧૧૯. અને પતંગીઆઓ વડે વિટાએલો અગ્નિ હોય તેમ ફર એવા રથિઓ (રથમાં બેસનારાઓ) ઘોડેસ્વાર અને માવજંત વડે મહાદેવ ચોતરફથી ઘેરાએલ થયા. ૧૨૦. ત્યારે એક જટાને ડાબા હાથવડે પકડી શંકરે જમણા હાથ વડે ખુબ ખંખેરી તેથી ઘણી રાખ ઉડી. ૧૨૧. અને હે રાજા ! તે રાખવડે સર્વ દિશાઓ તથા સર્વ દિશાઓના ખુણા વ્યાપ્ત થયા અને જેમ અંધકારવડે વિટાએલ હોય તેમ કશું પણ દેખાયું નહિ. ૧૨૨. અને તે (ભસ્મ) દૈત્યોના નેત્રામાંહે ગયું તથા ડહિના તેજને લરનાઈ તે આશ્ચર્યકારિ ક્ષારને કિપત્ત કરવા લાગ્યું. ૧૨૩. જ્યારે દૈત્ય તથા દાનવાન તે ભસ્મ અતિ ભયકારક થયું ત્યારે મહાદેવે એકજ પિળાકેશને ખંખેર્યો. ૧૨૪. અને સુકેલાં વને વનને જે રીતે અગ્નિ બાળે તે રીતે જટાથી થ-
એલા અગ્નિએ સૈન્યને બાળ્યું અને મુંડ દૈત્યના દેખતાં કાણુમાં તે સૈન્ય ભસ્મ રૂપ થયું. ૧૨૫. હે રાજા ! મહાદેવના ક્રેશથી થયેલા અગ્નિવડે બહુ બળતા ખુમ પાડતા અને પૃથ્વીવિષે પડેલા દૈત્યો પીડિત શબ્દો કરવા લાગ્યા. ૧૨૬. એ સમયે ભય વડે પીડિત થએલો મુંડ દૈત્ય અગ્નિ ખુણુ દિશા પ્રત્યે પ્રાણ બચાવવાના ભોભે પેડો અને દેવના દેવ શંકર તે પાછળ ગયા. ૧૨૭. અર્ધદ પર્વતના પડખામાં મારા આશ્રમના સમીપ ભાગ વિષે આવેલા દૈત્યોના રાજા મુંડન શલવડે હણી શંકરે પૃથ્વી ઉપર પાડ્યો. ૧૨૮. તે દેકાણે મુંડસ્થલ નામે દેશ [ભાગ] પ્રખ્યાત થયો અને આજ પણ પરમ પવિત્ર એવો તે દેશ શ્રીમાલ ક્ષેત્રથી અગ્નિ ખુણુમાં છે અને દેખા-

૪ છે. ૧૨૯. તે પછી હે રાજા ! પોતાના બાઈ મુંડને સેના સહિત હણેલો સાંભળી ક્રોધ પામેલો ચંડ દૈત્ય મારવાડના જંગલ ભાગથી શ્રીમાલ ક્ષેત્ર પ્રત્યે દોડ્યો. ૧૩૦. અને સુવર્ણ સરખાં પિળાં ભયંકર સ્થૂલ નેત્રને ફેરવતો તથા ભયંકર એવા તે મોટો દૈત્ય, દેવતાઓ અને બ્રાહ્મણોને બહુ ત્રાસ પમાડવા લાગ્યો. ૧૩૧. અને દેવે બાળેલા પર્વતની પેઠે મહાદેવ સામે દોડ્યો તે દૈત્યને આવતો જોઈ સેનાપતિ વિગેરે ઉઠત એવા શંકરના ગણો યુદ્ધમાં મોટા દૈત્યને હણવાની ઇચ્છાથી દિવ્ય અસ્ત્રો અને બાણ વૃષ્ટિએ વડે વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. ૧૩૨. ૧૩૩. એ પછી તે દૈત્યના રાજ્યએ માયાએ વડે પીડેલા અને અતિ ભય પામેલા ગણો શાદમલિ [શેમલા] ના સ્તંભોની પેઠે દિશાઓ પ્રત્યે જવા લાગ્યા. ૧૩૪. તેમ હણતા એવા આકાશમાં ગયેલા બકાર કરવા લાગ્યા કે, અને હે દેવતાઓના ઈશ્વર ! તમે દેવતાઓના દોષી દૈત્યથી રક્ષા કરો રક્ષા કરો એ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ૧૩૫. ત્યાર પછી હે રાજા ! ક્રોધ પામેલા માહેદેવે તે દુર્રામા દૈત્યની માયાઓને કપાલનાં નેત્રના અગ્નિવડે નાશ કરી નાંખી (નાશ પમાડી.) ૧૩૬. કાલાગ્નિ અને યમની ક્રીડા અપાય એવાં ત્રિશૂલ હાથ વડે લઈ દેવના ઈશ્વર અને દૈત્યને હણવા નેત્ર મન થએલ છે એવા શંકર દૈત્ય પ્રત્યે દોડ્યા. ૧૩૭. એ વખતે મહાદેવથી અતિ ભય પામેલો ચંડ રણભૂમિનાં આંગણાંથી દુર ભાગવા લાગ્યો અને પોતાનાં દુર્ગને મનવડે ધારી પોતાનાં મરૂ જંગલ નામના દેશ તરફ જવા લાગ્યો. ૧૩૮. અને ઉત્તમ દેવતાઓએ સ્તુતિ કરતા એવા શંકર તે નમીપ દોડ્યા તથા તે દૈત્યને ત્રિશૂલના વિપયમાં (ક્ષત્રી ત્રિશૂલથી મરૂ એમ બળી) ત્રણપુરનો અંત કરનાર અને દૈત્યોને હણનારા તે મરૂ દેશ મારવાડ) નાં જંગલપ્રત્યે આવી આ વચન કહેવા લાગ્યા. ૧૩૯.

॥દેવદેવ ઉવાચ ॥

કથંપલાયસેચઢસ્વમરાભિરપઙ્ગ ॥

ક્ષણંતિષ્ઠદુરાચારશક્તિસ્તંવિચ્ચતેયદિ ॥૧૪૦

અન્યાયવર્તિનાંધર્મઃકુતોવાસ્તિદુરાત્મનાં ॥

વિલુપ્યશાસ્ત્રમાર્ગાન્યેપચરત્તે ॥૧૪૧

નલજ્ઞાનબલંતેષાંયેવૈન્યાયપથાત્તેનાઃ ॥

કુર્વતેસાધુવિદ્વેષંવિગર્હંતેચસત્ક્રિયાઃ ॥૧૪૨

મર્તવ્યમિતિજાનામિપૃષ્ઠતોમયિધાવતિ ॥

તત્કથંસમરાન્મૂઢપ્રયાસિપ્રાણશક્ત્યા ॥૧૪૩

પ્રાણાનપિપરિત્યજ્યસન્તોગચ્છન્તિસત્પથં ॥

અધર્મકર્મકુર્વન્તિપ્રાણહેતોસ્ત્વસાધવઃ ॥૧૪૪

શંકર બોલ્યા કે, હે નિર્લજ્જ સંડ ! જે તારી શક્તિ હોય તો કણવાર ઉભો રહે. હે દુષ્ટ આચરણવાળા ! સંઘામથી કેમ ભાગે છે. ૧૪૦. જે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા શાસ્ત્રોના માર્ગોને લોપીને વર્તે છે તે અન્યાય વડે વર્તનારા દુરાત્માઓના મધ્યમાં ધર્મ ક્યાંથી હોય. ૧૪૧. જેઓ ન્યાય માર્ગને તથા વર્તનારા પુરૂષો સારા પુરૂષોનો દ્વેષ કરે છે અને સારી ક્રિયાઓને નિંદે છે તેઓને લજ્જા નથી અને યજ્ઞ નથી. ૧૪૨. હું તારી પાછળ દોડું છું એથી તારે મરવું છે, એમ બાણું છું ત્યારે હે મૂઢ ! પ્રાણની શંકા (ખીક) વડે બુદ્ધિથી કેમ ભાગે છે. ૧૪૩. પ્રાણને તથા સત્પુરૂષો સારા માર્ગ પ્રત્યે જાય છે અને ખરાબ પુરૂષો પ્રાણ કારણે અધર્મનું કર્મ કરે છે. ૧૪૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तःमचदेवेनशम्भुनापृथिवीपते ॥

निवृत्तःशूलमुग्रम्यचण्डक्रोधाकुलंक्षणः ॥૧૪૫

शम्भोशूलंપ્રચिक्षેપમાસुरંब्रह्मवर्चसं ॥

तस्यापततएवाशुदेवदेवोमहेश्वरः ॥૧૪૬

त्रिशूलंપ્રાદિણોઢુપસ્ફુલિङ્ગપ્રકરોલ્લવણં ॥૧૪૭

जयेतिवादिनोदेवास्तदासिद्धामहर्षयः ॥

तुष्टुवुःपरमीशानंसर्वलोकात्तिहारिणं ॥૧૪૮

તત્રિશૂલંબભૌમાર્ગેશૂલંદગ્ધ્વાસુરદ્વિષઃ ॥

विभेदवक्षोबलवद्गुहःक्रौंचमिवेषुणा ॥૧૪૯

નિપપાતમહીપૃષ્ઠંત્રિશૂલેનહતોસુરઃ ॥

ततोदेवाःसगन्धर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥૧૫૦

તાશ્ચૈવમાતરઃ સર્વાઃ સહચાણ્ડકયાસ્તુવન્ ॥

પ્રણેમુશ્ચમહાદેવં વર્ષન્તઃ કુસુમોત્કરં ॥૧૬૧

પ્રસન્નાશ્ચદિશઃ સર્વાઃ પવનો વિમલઃ શિવઃ ॥

સપ્રમાણ્યમ્બવન્ભૂપમુક્તાનિત્રિદિવૌકસાં ॥૧૬૨

તતોદેવાઃ સગન્ધવાઃ પુરસ્કૃત્યપિતામહં ॥

શ્રીમાલંસદ્ગુરુદ્રેણમાત્પાઙ્ચુરિદં વચઃ ॥૧૬૩

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! આ પ્રમાણે શંકર દેવે કહેલો ચંડ
ક્રોધવડે આકુલ નેત્ર કરી શલ ઉગામી નિવૃત્ત થયો (ભાગતાં બંધ પડ્યો.) ૧૪૫.
અને બ્રહ્માસ્ત્ર સરખી કાંતિવાળું તેજસ્વિ શલ શંકર ઉપર ઝૂક્યું. તે આવતું
હતું એટલામાં તો દેવના દેવ શંકરે જલદી હે રાજા ! ધણું તણખાઓવડે
તીવ્ર એવું ત્રિશુળ નાંખ્યું. ૧૪૬-૧૪૭. તે વખતે જય પામો એ રીતે
કહેનારા દેવતાઓ સિદ્ધ અને મહર્ષિઓ સર્વ લોકોની પીડાને હરનારા પર-
મેશ્વરને (શંકરને) વખાણવા લાગ્યા. ૧૪૮. તે શંકરનું ત્રિશુળ માર્ગમાં
દેવના દેવી ચંડના શળને બાળી દૈત્યની બળવાલિ છાતિને ભેદવા લાગ્યું
અને બાણવડે ક્રોધને મારી કાર્તિક સ્વામી શોભે તેમ શોભવા લાગ્યું.
૧૪૯. અને ત્રિશુળ વડે હણેલો દૈત્ય પૃથ્વીની પીઠ પર પડ્યો ત્યારે ગંધર્વો
સહિત દેવતાઓ સિદ્ધ મોટા ઋષિઓને તે સર્વ માતાઓ રંડીકા સાથે
મહાદેવ પ્રત્યે પુષ્પોના સમૂહની વૃદ્ધિ કરી પ્રણામ કરવા તથા સ્તુતિ કરવા
લાગ્યા. ૧૫૦. ૧૫૧. હે રાજા ! સર્વ દિશાઓ સ્વચ્છ થઈ પવન નિર્મળ
તથા સુખકારી થયો અને દેવતાઓનાં મુખ કાંતિવાળા થયાં. ૧૫૨. ભાર
પછી ગંધર્વ સહિત દેવતાઓ બ્રહ્માને આગળ કરી રૂદ્ર સાથે શ્રીમાલ પ્રત્યે
ગયા અને આ વચન બોલ્યા. ૧૫૩.

॥ દંવાઙ્ચુઃ ॥

દેવદેવમ્મોસ્વામિનૂશરણાગતવત્સલ ॥

અનેતકર્મણાપ્રીતાદેવકિંકુર્મહેવયં ॥૧૬૪

દેવતાઓ બોલ્યા, હે દેવના દેવ, હે સમર્થ સ્વામિ, હે રાજા આવે-
લાઓને પ્રિય દેવી ! આ કામવડે અમે પ્રસન્ન થયા છીએ મારે શું કરી-
એ. ૧૫૪.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

અત્રાહંનિર્મલેલિફેકારિણ્યામિસ્થિતિસુરાઃ ॥

સંહતાર્યૈરનેકૈશ્વર્ગૈશ્વસાવિનાયકૈઃ ॥૧૫૫

ક્ષેત્રાધિપૈશ્વભૂતૈશ્વત્સ્યામિસતતંસુરાઃ ॥

શ્રીમાલંક્ષેત્રમાસાચનરામાંપૂજયન્તિયે ॥

તેષાંયુગપદિચ્છન્તુદાતુમિચ્છાદિવૌકસઃ ॥૧૫૬

દેવના દેવ બોલ્યા કે, હે દેવતાઓ! અહિં હું નિર્મલ લિંગ વિષે ગણેશ સહિત એવા મારા ગણો સાથે અનેક મળેલા અર્થોવડે સ્થિતિ કરીશ. ૧૫૫ હે દેવતાઓ! હું ક્ષેત્રપાળ અને ભૂતો સહિત નિરંતર અહિં રહિશ. માટે જે મનુષ્યો શ્રીમાળ ક્ષેત્ર પ્રત્યે આવી મને, પૂજે તેની ઇચ્છાને તમે દેવતાઓ તત્કાળ આપવા ઇચ્છો. ૧૫૬.

॥ દેવાઝુચુઃ ॥

શ્રીમાલેપૂજાયિષ્યન્તિભક્ત્યાત્વાંનાથયેનરાઃ ॥

પૂજિતાસ્તૈર્ભવિષ્યન્તિસર્વેદેવાઃસવાસવાઃ ॥૧૫૭

કૃતાનિર્તૈશ્વતીર્થાનિભવિષ્યન્તિનસંશયઃ ॥૧૫૮

દેવતાઓ બોલ્યા, હે નાથ! જે માણસો શ્રીમાળને ત્યાં ભક્તિથી ત-મને પૂજશે તેઓએ ઈંદ્ર સહિત સર્વ દેવતાઓ પૂજેલા થશે. ૧૫૭. અને તેઓએ તીર્થ કરેલાં થશે. એમાં સંશય નથી. ૧૫૮.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

પુનઃકિંતેમિયચઙ્હિકરોમિબ્રૂહિવાઙ્હિતં ॥

एतासांदेवशक्तीनांयतःश्रेष्ठासिमेयता ॥૧૫૯

શંકર બોલ્યા, હે ચંડી! ફરી તમારૂં હચ્છિત પ્રિય શું કહું તે કહો, કારણ કે આ દેવ શક્તિઓનામાં મેં તમને શ્રેષ્ઠ માનેલાં છે. ૧૫૯.

॥ ચણ્ડી ઉવાચ ॥

યદિતુષ્ટોસિદંવેશદેવોમેપ્રાર્થિતોવરઃ ॥

ચણ્ડીશક્તિનામ્નાત્રૈવિસ્ત્રયાતોમધ્યભૂતલે ॥૧૬૦॥

ચંડી બોલ્યા, હે દેવતા ! મશ્વર બે તમે પ્રસન્ન થયા છો, અતે મારે મચ્છેલો વર બે આપવો છે તો પૃથ્વી ત્રણ વિધે તમે ચંદિશ્વર એ નામે દરી વિખ્યાત થાઓ. ૧૬૦.

॥ દેવે ઉવાચ ॥

एवमस्तुजगद्धात्रिचण्डिकेवाञ्छितंतत्र ॥

ચણ્ડીશક્તિમન્નામલોકોયંકીર્તયિષ્યતિ ૧૬૧

एतच्चब्रह्मदण्डेनब्रह्माणीकुण्डमुत्तमं ॥

યચ્ચકારમહેશાનિપ્રિયંતસ્મેશત્રિષ્યાતિ ॥૧૬૨

अत्रक्रीडांकरिष्यामिशिवयासहपर्वसु ॥

સહસચૈર્નિજગૈરદોષમતન્દ્રિતઃ ॥૧૬૩

स्नास्यन्तिमानवायेत्रश्रद्धयाचण्डिपर्वसु ॥

તેષાંભૂતગૈઃમાર્દતુષ્ટોદાસ્યમિસમ્પદઃ ॥૧૬૪

नरोभूतज्वराद्यैःकुण्डेस्नास्यतिभक्तितः ॥

તત્ક્ષણાદેવચૈતસ્યજ્વરોનાશંપ્રયાસ્યતિ ॥૧૬૫

पूजयित्वात्रयेचण्डीशक्तीःसप्तचविश्रुताः ॥

દાસ્યન્તિદેવતાસ્તેષાંવાઞ્છિતાનિનસંશયઃ ॥૧૬૬

ब्राह्मीकुण्डेनरःस्नात्वाश्रीमालेयोगिनांप्रिये ॥

યોઽચ્છિષ્યતિમાંભક્તયામદેવોનતુમાનુષઃ ॥૧૬૭

चैत्रेमासित्रयोदश्यांचतुर्दश्यांचचण्डिके ॥

દ્રક્ષ્યન્તિમામિહાગત્યયેનરાસ્તેનદેહિનઃ ॥૧૬૮

यदादेव्यैवरोदतोदैवैर्ब्रह्मपुरोगमैः ॥

શ્રીમાલેત્રતતાસ્માભિરવતારઃપ્રતિશ્રુતઃ॥ ૧૬૧.
 ચણ્ડિસર્વેષુતીર્થેષુકૃતસ્નાનોયતેન્દ્રિયઃ ॥
 લભતેયત્ફલંતત્સ્યાદત્રૈવસમદર્શનાત્ ॥૧૭૦
 યોનમસ્કૃત્યચણ્ડીશંચણ્ડિકાંચશિવપ્રિયાં ॥૧૭૧.
 પ્રણમેચ્ચણ્ડમુણ્ડાર્યાનસપાપેનલિપ્યતે ॥૧૭૨
 શ્રીતીર્થમુત્તંગલોકેચણ્ડીશ્રીદાયિતંપરં ॥
 તત્રતાસોમમાગીષ્ઠઃસત્યમેતદ્રવીમ્યહં ॥૧૭૩
 શ્રીમાલેયેનમિષ્ણન્તિમાંતથામરુજઙ્ગલે ॥
 તૈરહંસર્વતીર્થેષુપૂજિતઃસ્યાંનસંશયઃ ॥૧૭૪
 યાવચ્ચન્દ્રશ્ચમૂર્યશ્ચધત્તેયાવન્મહીપ્રજા ॥
 સ્થિતિતાવત્કરિણ્યામિલિઙ્ગેસ્મિન્વરદોનૃણાં ॥૧૭૫.
 મૂર્તિમાનિહસન્નિવ્યલિઙ્ગેત્રૈલોક્યપૂજિતે ॥
 ચત્ત્વોઘટિકાયાવન્નિવત્સ્યામિનસંશયઃ ॥૧૭૬
 સર્વત્રસુલભોદેવિલોકાનામહમન્વહમ્ ॥
 શ્રીમાલેદુર્લભઃકિન્તુતથાવૈમરુજઙ્ગલે ॥૧૭૭

દેવના દેવ શંકર બોલ્યા, હે જગતને ધારણ કરી રાખનારી ચંડિકા !
 આ પ્રમાણે તમારું ધારણું સિદ્ધ થાયો. આ લોક ચંડીશ્વર એ રીતે મારું
 નામ કેહેશે. ૧૬૨. હે મહેશ્વરી ! જે આ બ્રહ્મદંડ વડે ઉત્તમ બ્રહ્માણી કુંડ
 કરેલ છે તે મને પ્રિય થશે. ૧૬૩. આ સ્થળમાં પર્વના દિવસો વિષે તુંદ્રા
 (અર્ધનિદ્રાવસ્થા) રહિત એવો હું પાર્વતી સાથે અને સર્વ પોતાના ગણો
 સાથે ક્રીડા કરીશ. ૧૬૪. હે ચંડિ ! જે માણસો પર્વના દિવસોમાં આ કુંડમાં
 શ્રદ્ધાથી નાદાશે તેઓને ભૂતગણો સહિત પ્રસન્ન થએલો હું સંપત્તિઓ આ-
 પીશ. ૧૬૫. ભૂત જગતે પીડેલો જે માણસ ભક્તિથી કુંડમાં નાદાશે એને
 તાવ તેજ વખતે નાશ પામશે. ૧૬૬. અહિં જેઓ ચંડીને પૂજી પ્રખ્યાત
 સાત શક્તિઓને પૂજશે તેઓનાં ઇચ્છેલાંઓને દેવતાઓ આપશે એમાં
 સંશય નથી. ૧૬૭. જે માણસ શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં યોગિઓને વંદાલા એવા
 બ્રાહ્મી કુંડમાં નાહી ભક્તિવડે મને પૂજશે તે દેવ સમજવો પણ માણસ
 નહિ. ૧૬૮. હે ચંડિ ! જે પુરૂષો ચૈત્ર માસમાં તેરશ અને ચૌદશને દિવ-

સે અહિં આવી માં દર્શન કરશે તેઓ દેહધારી થશે નહિ. ૧૬૮. જ્યાં-
 રથી બ્રહ્મા વિગેરે દેવતાઓએ દેવીને વર આપ્યો ત્યારથી અમે આ શ્રી-
 માલમાં અવતાર લેવો અંબીકાર કરેલ છે. ૧૬૦. હે ચંડી ! સર્વ તીર્થોમાં
 સ્નાન કરેલ અને જીતેદ્રિય માણસ જે ફલ પામે તે ફલ અહિં મારાં દર્શ-
 નથીજ થાય. ૧૭૧. જે મનુષ્ય ચંડીશ્વરને અને શંકરની પ્રિયા ચંડિકાને
 નમી ચંડ મુંડે પુજેલી દેવતા પ્રત્યે પ્રણામ કરે છે તે પાપવટે લેપાતો
 નથી. ૧૭૨. શ્રી તીર્થ (શ્રીમાલ) લોકમાં ઉત્તમ અને ચંડી તથા લક્ષ્મી
 ને પ્રિય છે તેમ ખરૂં કહું છું કે અને ત્યાં નિવાસ (રહેવું) ઘણો પ્રિય છે. ૧૭૩.
 જેઓ શ્રીમાલમાં તથા મારવાડના જંગલને ત્યાં અને નમશે તેઓએ સર્વ
 તીર્થો વિષે પૂજેલો હું થઈશ એમાં સંશય નથી. ૧૭૪. જ્યાં સુધી ચંદ્ર સૂર્ય
 અને પૃથ્વી છે તથા તેઓ પ્રગ્નને ધારણ કરે છે ત્યાં સુધી મનુષ્યોના
 વરને આપનારો હું આ લિંગ વિષે સ્થિતિ કરીશ. ૧૭૫. અને આ ત્રણ
 લોકનાં મનુષ્યોએ પૂજેલાં લિંગ વિશે પેસી ચાર ઘડી સુધી મૂર્તિમાન હું
 રહીશ એમાં સંશય નથી. ૧૭૬. હે દેવિ ! હું સદાકાળ સર્વ દેકાણે લોકોને
 મુક્તિ બહુ પાળુ શ્રીમાલમાં અને મરૂ (મારવાડ) દેશને ત્યાં દુર્લભ છઉં. ૧૮૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્તાસમધી ગરુદેવદેવસિરોદયે ॥

ચણ્ડીચસાર્દમાર્ગભિર્ગતાસ્થાનંયથામતં ॥૧૭૮

અવસ્થાનંવિદધિરેતત્રાંશેનમુરેશ્વરઃ ॥

રાજનૃસર્વાળીતીર્થાનિસર્વેચ્ચત્રદશાધિપાઃ ૧૭૯

એકસ્તુચતુરોવેદાનૃષીતેવાયથાવિધિ ॥

એકઃપશ્યતિશ્રીમાલેચણ્ડીશંહિસમંતયોઃ ॥૧૮૦

એકઃસર્વાળિદાનાનિદદાતિશ્રદ્ધયાન્વિતઃ ॥

એકઃપશ્યતિશ્રીમાલેચણ્ડીશંહિસમંતયોઃ ॥૧૮૧

एकोष्टवर्षयोविप्रमुपनीतेयथाविधि ॥

* આ ડેકાણે પીળે પાઠ ઈકોષ્ટ વાર્ષિકી કન્યા મુદ્દાહયાતિ
 ધર્મતઃ એમ છે અને તેનો અર્થ (એક માણસ ધર્મથી આઠ વર્ષની ક-
 ન્યાને પરણાવે છે, એવો થાય છે.

एकः पश्यति श्रीमाले चण्डीशंहि समंतयोः ॥ १८२

ददाति कपिलामेकः सर्वोपस्करसंयुताम् ॥

एकः पश्यति श्रीमाले चण्डीशंहि समंतयोः ॥ १८३

चान्द्रायणशतं त्वेकश्चरतीह यथाविधि ॥

एकः पश्यति श्रीमालે ચણ્ડીશંહિ સમંતયોઃ ॥ ૧૮૪

પ્રાસાદે દેવદેવસ્યધ્વજારોપંકરોતિયઃ ॥

सवसेदयुतं चैकं शिवलोकेन संशयः ॥ १८५

लिङ्गात्प्रभृतिदण्डाग्रं यावद्यः कुरुते ध्वजम् ॥

દરિદ્રો નકુલે તસ્મૃકદાચિદપિ જાયતે ૧૮૬

ब्राह्मीकुण्डे नरः स्नात्वा चण्डीशं योर्च्चयिष्यति ॥

નતસ્ય નરકે પાતો નતસ્ય યમયાતના ॥ ૧૮૭

राजन्किम्बहुनोत्केन विधिवादेन वा विभो ॥

શ્રીમાલે પ્રાપ્ય ચણ્ડીશં નપૌર્વાધ્યતે નરઃ ૧૮૮

इति ते कथितं सर्वं चण्डीशोत्पत्तिकारणम् ॥

શ્રુત્વા યન્માનવો ભક્તયા નરો નરકં વ્રજેત્ ॥ ૧૮૯

વસિષ્ઠ બોલ્યા, હે પૃથ્વીના પાલન કરનાર ! આ રીતે કહી દેવતા દેવ શંકર અંતર્ધ્યાન થયા. અને ચંડી પણ આન્યાં પ્રમાણે પૂજ્ય દેવી-ઓની સાથે પોતાના સ્થાનપ્રત્યે ગયાં. ૧૭૮. હે રાગ્ન ! ત્યાં (શ્રીમાલમાં) અંશવટે મહાદેવે, સર્વ તીર્થોએ અને સર્વ દેવતાઓના આધિપતિઓએ રિશ્તિ કરી. ૧૭૯. એક માણસ વિધિ પ્રમાણે ચાર વેદ બાળે અને એક શ્રી-માલને ત્યાં ચંડીશ્વરનું દર્શન કરે તે બેઓને સમાન ફલ થાય. ૧૮૦. એક શ્રદ્ધાવાળો માણસ સર્વ દાન આપે અને એક શ્રીમાલમાં ચંડી-શ્વરનું દર્શન કરે તે બેઓને સમાન ફળ થાય. ૧૮૧. એક જે આઠ વર્ષના બાળાણને વિધિ પ્રમાણે જનોઈ દે અને એક શ્રીમાલમાં ચંડીશ્વરને જુઓ તે બેઓનું ફળ સમાન થાય. ૧૮૨. એક સર્વ ઉપસ્કર (સામાન) વાળી કપિલા ગાયને આપે છે અને એક શ્રીમાલમાં ચંડીશ્વરનું દર્શન કરે છે તે બેઓને તુલ્ય ફળ થાય છે. ૧૮૩. એક માણસ વિધિપ્રમાણે સો ચાંદ્રાયણ વ્રત કરે છે અને એક શ્રીમાલમાં ચંડીશ્વરનું દર્શન કરે છે તે

એઓને સમાન ફળ થાય છે. ૧૮૪. જે દેવના દેવ શિવના મંદિર ઉપર ધ્વજ-
રોપ કરે (ધ્વજ ચડાવે) તે દશ હજાર વર્ષ સુધી શિવલોકમાં રહે એમાં
સંશય નથી. ૧૮૫. લિંગથી માંડી દંડના અગ્ર ભાગપર્યંત જે માણસ
ધ્વજ કરે છે તેના કુળમાં ક્યારે પણ દરિદ્ર કોઈ થતો નથી. ૧૮૬. જે
માણસ બ્રાહ્મી કુંડમાં નાહી ચંડીશ્વરને પૂજશે તેને નરકમાં પડવું પડશે
નહિ અને તેને યમનું તીવ્ર દુઃખ થશે નહિ. ૧૮૭. હે સમર્થ રાજા !
બહુ કલ્યાણી અથવા વિધિવાદ (જે થાય છે તે કહેવા) વડે શું શ્રીમા-
લને ત્યાં ચંડીશ્વરને પામી માણસ પાપ વડે પીડા પામતો નથી ? ૧૮૮.
જે ભક્તિથી સાંભળી મનુ કુળથી થએલો માણસ નરકપ્રત્યે જતો નથી.
તે સર્વ ચંડીશ્વરની ઉમ્મિતિનું કારણ આ પ્રમાણે તમને કહ્યું. ૧૮૯.

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां द्विश-
त्यधिकायां ब्राह्मविभागे श्रीमालमाहात्म्ये चण्डीश महात्म्यं
नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥

આ પ્રમાણે એકાશી હજાર અને બારસો શ્લોકવાળી સંહિતા રૂપ
સ્કંદ પુરાણ વિશે બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાલ મહાત્મ્યનો ચંડીશ મહાત્મ્ય
એ નામે છત્રીસમો અધ્યાય થયો. ૩૬.

॥अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ૩૭ મો.

अत्राश्चर्यमभत्पूर्वगृणुराजन्समाहितः ॥
चण्डीशालयमासाध्यतर्धिपापप्रणाशनम् ॥१॥
कदाचिदत्रदुष्टाभूत्सारिकानामराक्षसी ॥
निशाचयातयाराजन्श्रीमालसमुपहतम् ॥२॥
पूर्वमाङ्गिरसैर्विप्रैःसैन्धवारण्यवासिनः ॥
शत्पायेब्राह्मणाःकुट्टैर्गौतमं प्रत्यसूयवः ॥३॥
तैर्गत्वारोधितःसिन्धुरूपवासपरायणैः ॥

परितुष्टोऽथ पाथोऽधिस्तानुनाचेति याचत ॥४॥
 ततः श्रीमालनाशाय प्रार्थिता तैर्निशाचरी ॥
 सा द्विजानां सुतान् ज्ञातान् श्रेष्ठान् गभार्त्तिमृगवै ॥५॥
 दुष्टा प्रयाति पातालं ब्राह्मणादुःखितास्ततः ॥६॥
 तया सह सशः कन्या गृहिता मनुजेश्वर ॥
 कङ्कोलः पालयामास पाताले स्वसुता इव ॥७॥
 तस्याजबहुरत्नानि सौधानी विविधानि च ॥
 दुःखार्ता सारिका भीता प्रयाता गिरिर्बुद्धम् ॥८॥
 श्रीमालमभूच्चलुन्य मरण्यजनवर्जितम् ॥
 सारिका शङ्कया कश्चित्तीर्थयात्रां न गच्छति ॥९॥
 शीर्णानिपेतुः प्रासादाः सौधानि प्रययुः क्षतिम् ॥
 मृगासिंहाकुलं जातं वराहमहिषा वृतम् ॥
 क्षेत्रं श्रीमालमुवीन्द्रध्वस्ततीर्थाश्रमद्रुमम् ॥१०॥
 शून्यस्य तस्य कालो भूच्चतुःषष्ट्याधिकं शतं ॥११॥
 लभन्ते न सुखं विप्रान् निद्रां च वितन्वते ॥
 श्रीमालध्यायिनो नित्यां निश्चसन्ति दिवानिशं ॥१२॥
 अथ प्रतापवान् राजा श्रीपुञ्जो नाम विश्रुतः ॥
 कदाचिदथ तत्रागादेकाकी मृगमन्वटन् ॥१३॥
 स प्रविष्टः पुरं शून्यं भग्नदेवद्विजालयं ॥
 देवतायतना लोका इध चित्रपदे पदे ॥१४॥
 मुनीनामाश्रमारम्याः शाखा हस्ताग्रकोटयः ॥
 स्वयं शीर्णफला वृक्षा श्रीपुञ्जेन महौजसा ॥१५॥
 चितयामास मेधाव्रीस्फीतमेतत्पुरोत्तमम् ॥
 श्रीमालमिति विख्यातं पुराणं निर्मितं श्रिया ॥१६॥
 कथं शून्यं मिदं जातं नगरदेवनिर्मितम् ॥
 कुतस्ते ब्राह्मणश्रेष्ठावर्त्तते दुःखशीलिनः ॥१७॥

ઇત્યંચિંતયમાનોઽસૌતૃષાર્તઃપૃથિવીપતિઃ ॥
 બ્રાહ્મીકુંડંદર્શાગ્રેતૃણગુલ્મલતાવૃતમ્ ॥૧૮
 સ્વચ્છેસુગંધીરાજીવપરામપરિવાસિતમ્ ॥
 ભૃંગશંકારસંજૃષ્ટદ્રુમચ્છાયાસમાવૃતમ્ ॥૧૯
 તંદૃષ્ટ્વાનૃપતિઃપ્રાજ્ઞોવારિપીતુંવિવેશૈવ ॥
 હૃદોઽયમિતિવિજ્ઞાયપપૌરાજાજલંઘુચિ ॥૨૦
 વિશ્રમ્યક્ષણમાશ્વસ્તઃપુરમાગાન્નિજંપુનઃ ॥
 રાત્રોસુખંપ્રસુષ્વાપશ્રીપુંજોરિપુમર્દનઃ ॥૨૧
 બ્રાહ્મેમુહૂર્ત્તંઉત્થાયકૃતપૂર્વાન્હિકંતતઃ ॥
 ચદ્ધાંજલિપુટારાજ્ઞીસુપ્રમાનામસુવ્રતા ॥૨૨
 ઇદમાહમહીપાલંપ્રણયાત્તરેલક્ષણા ॥
 પૂર્વેઽન્હિતવધર્મજ્ઞકૂત્રાસીન્નૃગયારસઃ ॥૨૩
 વનેવાગિરિપાર્શ્વેવાતન્મેસર્વંસમાદિશ ॥

હે રાજા ! પૂર્વે અહિં આશ્ચર્ય થયું હતું તે સાવધાન થઈ સાંભળો. અહિં ક્યારેક પાપને નાશ પમાડનારા ચંડીશ મંદિરનાં તીર્થપ્રત્યે આવી સારિકા નામે રાક્ષસી દુષ્ટ થઈ હતી અને હે રાજા ! તે રાક્ષસીએ શ્રીમાલને પીડયું હતું. ૧. ૨. પૂર્વે અગિરાના કુળમાં થએલા બ્રાહ્મણોએ જાતન પ્રત્યે અસૂયા (ગુણમાં દોષ આરોપ) કરનારા જે સિંદુ કાંદાના અરણ્યમાં વસનારા બ્રાહ્મણોને ક્રોધથી શાપ આપેલા હતા તેઓએ ઉપવાસ પરાયણ થઈ સમુદ્રની આરાધના કરી ત્યારે પ્રસન્ન થએલા સમુદ્રે તેઓને માગો એ પ્રમાણે કહ્યું. ૩. ૪. ત્યારે તે બ્રાહ્મણોએ શ્રીમાલ નાશ માટે રાક્ષસીને પ્રાર્થના કરી ત્યારથી તે દુષ્ટ રાક્ષસી બ્રાહ્મણોના ઉત્પન્ન થએલા શ્રેષ્ઠ પુત્રોને ગર્ભથી ગ્રહણ કરી પાતાલ પ્રત્યે જવા લાગી અને બ્રાહ્મણો દુઃખિત થયા. ૫. ૬. હે રાજા ! તે રાક્ષસી હજારો વાર કન્યાઓને લીધી અને પાતાલમાં તેઓને પોતાની પુત્રીને પેડે કંકોલ પાળવા લાગ્યા. ૭. અને બહુ રત્નો તથા ગુદા ગુદા પ્રકારના મેહેલ આપવા માંડ્યા ત્યારે દુઃખે પીડિત અને ભય પામેલી સારિકા અશ્વમેધ પર્વત પ્રત્યે ગઈ. ૮. સારિકાની શંકાવડે શ્રીમાલ ક્ષેત્ર શત્રુ થયું અને અરણ્ય મનુષ્ય રહિત થયું. તથા કોઈ પણ તીર્થ યાત્રા પ્રત્યે જતું નહિ. ૯. હે રાજા ! ખવાઈ ગએલી મેડીઓ પડવા લાગી, મેહેલ

નાશ પામવા લાગ્યા અને જેના આશ્રમ તથા તીર્થનાં ઝાડો ભાંગેલ છે એવું મૃગને સિંહ વડે આકુળ તથા વસલ અને પાડાઓવડે વિટેલું શ્રીમાલ ક્ષેત્ર થયું. ૧૦. આહ્મણો સુખ પામતા નથી, નિદ્રા કરતા નથી અને સદા શ્રીમાળનું ધ્યાન ધરતા દિવસ રાત્રિ નિશ્વાસ નાંખે છે એ પ્રમાણે તે શન્ય થયાંને એકસો એસઠ વર્ષ થયાં (વહિ ગયાં.) ૧૧. ૧૨. એ પછી કોઈ વખતે શ્રીપુંજ નામથી પ્રખ્યાત પ્રતાપી રાજા મૃગ પાછળ ફરતો એકલો ત્યાં આવ્યો. ૧૩. અને દેવમંદિરો જોવાથી પગલે આશ્ચર્યને કરનાર તથા જેમાં દેવ અને આહ્મણોનાં મંદિર ભાંગી ગયેલ છે, એવા શન્ય (ખાલી પડેલ) શહેર પ્રત્યે પેડો. ૧૪. ત્યાં મહા બળવાન શ્રીપુંજે શાખાઓ (ડાળ) રૂપી લાથના અગ્રભાગોવાળા રમણીય મુનિઓમાં આશ્રમો અને પોતાની મેળે ખરેલ ફલવાળાં વૃક્ષો જોયાં. ૧૫. ભુદ્ધિમાન શ્રીપુંજ રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આ લક્ષ્મીએ નિર્માણ કરેલું, પ્રાચીન, સમૃદ્ધિવાળું અને પ્રખ્યાત શ્રીમાળ નામનું ઉત્તમ નગર જણાય છે. ૧૬. તે આ દેવતાએ નિર્માણ કરેલું શ્રીમાળ નગર શા કારણથી શન્ય (કિંગડ) થઈ ગયેલું છે ? અને તેમાં નિવાસ કરનારા તે ઉત્તમ આહ્મણો લાલ દુઃખ ભોગવતા કેમ ભટકે છે ? ૧૭. એ પ્રમાણે વિચાર કરતો આ શ્રીપુંજ રાજા તૃપાયુક્ત થયો. તેટલામાં આગળ ખડ, ગુહમ અને વેલોથી વીંટાઈ ગયેલો, સ્વચ્છ, સુગંધી કમળોનાં રજકણોને લીધે સુવાસિત થયેલો, ભ્રમરોના શબ્દથી ગાંઠ ઉઠેલો અને વૃક્ષોની છાયાથી છવાઈ રહેલો આહ્મી કુંડ તેના જોવામાં આવ્યો. ૧૮. ૧૯. તે આહ્મી કુંડને જોઈ આ જળાશય છે એમ જાણી પોતાની તરસ છીપાવવા તેની અંદર પ્રવેશ કરી તે ભૂપતિએ વિભળ જળનું પાન કીધું. ૨૦. પછી ક્ષણમાત્ર વીસામો લઈ સ્વચ્છ થયેલો શત્રુઓને સંહારનાર શ્રીપુંજ રાજા ફરી પોતાના શહેરમાં આવ્યો અને રાત્રિ સમયે નિરાંતે નિદ્રા સુખ લેવા સમર્થ થયો. ૨૧. હવે મોટા મળ-સક્રમાં ફરી પૂર્વાન્ધિક ક્રિયા (સવાર વખતનું કર્તવ્ય કર્મ) કરી રાજા નિવૃત્ત થયો છે. તેટલામાં વિનયસહિત નેવવાળી પતિવ્રતા સુપ્રભા નામની તેની પટરાણી તે પ્રત્યે પોતાના લાથ જોડી આ પ્રમાણે બોલી. ૨૨. હે ધર્મજન ! ગયે દિવસે તમે કયા વનમાં અથવા કયા પર્વતની તળાટીમાં મૃગયાની ગમ્મત મેળવી તે સર્વ મને કહો. ૨૩.

॥ રાજોવાચ ॥ .

कस्नेशुचिस्मितेहेतुःप्रश्नस्यास्यदिवामुखे ॥२४

કિંવાતેમૃગયાકાર્યમશેષંવદવલ્લભે ॥

રાજા બોલ્યો કે, હે પવિત્ર હાસ્યવાળી પ્રિયા ! સવારના પહોરમાં તારે આ પ્રશ્ન કરવાનું શું પ્રયોજન છે ? કેમકે શું મૃગીયા સાથે તારે (સ્ત્રી જાતિનો) શું સંબંધ છે ? (કાંઈ પણ નથી.) માટે આ પ્રશ્ન કરવાનું ને કારણ હોય તે બધું તું મને કહે. ૨૪.

॥ રાઙ્યુવાચ ॥

શૃણુરાજન્નિજંઘ્રચંચત્તેનકથિતંપુરા ॥૨૬

પ્રશ્નસ્યકારણંયચ્ચપ્રસન્નંયદિતેમનઃ ॥ •

ચિરાત્પ્રભૃતિભૂપાલમુખાત્તેપતિતંકૃમિમ્ ॥૨૬

તાંબૂલમધ્યેપડ્યામિનિત્યંનિત્યંદિવામુખે ॥

તન્માયાતવનાસ્ત્યાતંવૈમનસ્યભયાત્કચિત્ ॥૨૭

નતુસોઘમયાદૃષ્ટસ્તેનપૃચ્છામિહર્ષિતા ॥

કિંચિત્સ્યાત્પુષ્પમાઘ્રાતંપત્રંવાપિહિતંમુખે ॥૨૮

કચિત્તીર્થાંબુવાપીતંદેવઃકોવાચ્ચિતઃકચિત્ ॥

કારણંકૃમિનાશસ્યયત્તેરાજન્વનેઽભવત્ ॥૨૯

તીર્થવાસ્તુવંનવાસ્તુચિત્તેતદવધારય ॥

રાણી બોલી કે, હે રાજા ! ને તમારું ચિત્ત આ સમય સ્વસ્થ હોય તો આજ દિવસ સુધી મેં તમારી પાસે નહિ કહેલું તમારું પોતાનું વૃત્તાંત ને આ પ્રશ્નનું કારણ છે તે સાંભળો. ૨૫. હે ભૂપતિ ! ઘણાક દિવસ થયા દરરોજ સવાર વખતે તમોએ ચાવીને નાંખી દીધેલાં તાંબુલની અંદર તમારા મુખથકી પડેલ જીવડાને જોઈશું. ૨૬. ને હું કહીશ તો તેની તમારા મનમાં ચિંતા થશે, એવા ભયથી મેં કાંઈ પણ વખતે તે તમને કહેલું નથી. પરંતુ આજ હું તે જીવડાને દરરોજની માફક દેખતી નથી તેથીજ હવે પામી આ પ્રશ્ન કરું છું. ૨૭. બધું કરીને તમે ત્યાં કાંઈ પુષ્પ સુંઘેલું હશે ! અથવા કાંઈ પણ જાતનું પાંદડું મોઢામાં આવેલું હશે ! કાંતો કાંઈ પણ સ્થળે તીર્થ જળ પીધું હશે ! અને કાંતો કાંઈ સ્થળે કાંઈ દેવની પૂજા કરેલી હશે ! (એમ હું ધારું

ધું.) ૨૮. હે રાજન ! વનમાં મૃગયા કરવા ગયા હતા ત્યાં આ જી-
વડાના નાશનું કારણ તીર્થ અથવા તીર્થજળ હોવું જોઈએ માટે મનમાં તે
યાદ કરે. ૨૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतिप्राणधनेश्वर्यावचःश्रुत्वाहितंनृपः ॥३०॥
सस्मारसलिलंपीतंश्रीमालेऽथाब्रवीत्प्रियाम् ॥
ब्राह्मणानामधिष्ठानंश्रीमालंनामसुप्रभे ॥३१॥
कंचित्तत्रहृदंप्राप्यपयःपीतंयत्सरुचि ॥
शून्येऽपितत्रसश्रीकाःशोर्णाःसंतिसहस्रशः ॥३२॥
सुरालयामिशालाश्चवाप्यःकूपाःसमंततः ॥
एतत्तेकथितंराज्ञिमृगयापरिशीलितम् ॥३३॥
श्रीमालेयन्मयाप्राण्यहृदेपीतंजलंशुचि ॥

એ પ્રમાણે પ્રાણ કરતાં પણ વધારે વહાલી પોતાની પટરાણીનું
હિત વચન સાંભળી રાજને શ્રીમાળ નગરની અંદર પીધેલું જળ યાદ
આવ્યું. એટલે પછી પોતાની પ્રિયા પ્રત્યે બોલ્યો કે;—૩૦. હે સુપ્રભે !
શ્રીમાળ નામનું નગર કે જે બ્રાહ્મણોને રહેવાનું સ્થાનક હતું ત્યાં પહોંચી
કોઈ એક જળાશયમાં મેં મારી મરજી પ્રમાણે જળપાન કર્યું છે. ૩૧. જો
કે તે શ્રીમાળ નગર સાવ શૂન્ય હતું તોપણ તેમાં હજારો વીંખાઈ ગયેલાં
દેવમંદિરો, યમુની શાખાઓ તથા વાવ કુવા વિગેરે જરા પણ ભયંકર દે-
ખાવ નહિ આવતાં દેહીપ્યમાન મનોહર માલુમ પડતાં હતાં. ૩૨. આ પ્ર-
માણે મૃગયામાં ફરતાં શ્રીમાળ નગરમાં પ્રાપ્ત થઈ જળાશયમાં જે પવિત્ર
જળનું મેં પાન કર્યું હતું તે તને કહ્યું. ૩૩.

॥ રાઝયુવાચ ॥

गम्यतेतत्रराजेंद्रश्रीमालेतीर्थसंकुले ॥३४॥
ब्राह्मणाःपुनरानायविवास्यतेस्ववेडमसु ॥
तथेत्युक्तवानृपतिनाश्रीपुंजेनमहौजसा ॥३५॥
अर्बुदेमेषितादृताब्राह्मणानांसमापितः ॥

રાણી બોલી કે, હે રાજેન્દ્ર ! ઘણાક તીર્થાંથી વીંટાયેલું તે શ્રીમાળ નગર જો કે હાલ ઉજ્જડ છે તોપણ પોતાનાં ઘર બાર મેલીને ચાલ્યા ગ-
એલા બ્રાહ્મણોને પાછા બોલાવી પોત પોતાનાં ઘરમાં વસાવ્યા હોય તો
વસે ખરું ! એમ હું ધારું છું. ૩૪. આ વખત મહા બળવાન શ્રીપુંજ રાજા-
એ “ ભલે આપણે તેમજ કરીએ ” એમ કહી અર્ધુદાયણ (આયુ) માં
શ્રીમાળ નગરથી નિકળી ગયેલા બ્રાહ્મણોની પોતાના દૂતોને મોકલ્યા. ૩૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તૈર્ગત્વાવચનંરાજઃપ્રશ્નયાવનતૈનૃપ ॥૩૬

નિવેદિતદ્વિજેન્દ્રેભ્યોહૃદયાનંદવર્દનમ્ ॥

વસિષ્ઠ ઋષિ બોલ્યા કે, હે માંધાતા ! વિનયવાન દૂતોએ ત્યાં
જ્યાં બ્રાહ્મણોને તેઓના હૃદયમાં આનંદ ઉત્પન્ન કરનારે રાજાનું વચન
નિવેદન કર્યું. ૩૬.

॥ દૂતા ડુચુઃ ॥

નમોઽસ્તુવોદ્વિજન્માનઃસર્વેભ્યોવેદવિત્તમાઃ ॥૩૭

આકારયતિવોરાજાશ્રીપુંજોનામાવિશ્રુતઃ ॥

સેનાપત્યમધિષ્ઠાયપાલયિષ્યામિવઃસદા ॥૩૮

વિમુંચતનિશાચર્યાઃસારિકાયામહદ્વ્યમ્ ॥

ઇત્યાકર્ણ્યતતાંવાક્યંદૂતાનામમૃતોપમમ્ ॥૩૯

બ્રાહ્મણાગિરિમામંજ્યશ્રીમાલંગંતુમુચ્ચતાઃ ॥

રાજાઽપિપૂર્વમાગત્યદર્શયામાસતંહૃદમ્ ॥૪૦

શ્રીમાલેસ્વપ્રિયાંતત્રબ્રાહ્મીકુંડમિતિશ્રુતમ્

તસ્યદક્ષિણદિગ્ભાગેલિંગંપરમશોભનમ્ ॥૪૧

દૃષ્ટ્વાસ્વભાર્યયાસાર્દેવિંસ્મિતોઽબૂન્મહીપતિઃ ॥

પદાનિપરિતોષેન્વાદુર્ગધંચવહુશઃશૃતમ્ ॥૪૨

વિલોક્યસુપમારાઙ્ગીરાજાનમિદમબ્રવીત્ ॥

તીર્થમેતન્મહારાજકિંચિત્પાપમયાપહમ્ ૪૩

કુંડમેતન્નસંદેહોયતઃપીતંપયસ્ત્વયા ॥

હૂતો બોલ્યા કે, હે આહ્મણો ! દેવને પાર પામેલા એવા તમે સર્વને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. ૩૭. જગત્પ્રસિદ્ધ શ્રીપુંજ રાજાએ તમેને બોલાવ્યા છે અને કહ્યું છે કે, હું મારી સેનાથી તમારું રક્ષણ કરીશ અને તમે સારિકા નામની નિશાચરીના મોટા ભયનો ત્યાગ કરો. ૩૮. એ પ્રમાણે અમૃત સરખું હૂતોનું વચન સાંભળીને આહ્મણો પ્રવૃત્ત પ્રત્યે બેળા થઈ ત્યાંથી શ્રીમાળ નગર જવા માર્ગે તૈયાર થયા. ૩૯. રાજાએ પણ પ્રથમ તે શ્રીમાળ નગરમાં આવીને આહ્મીકુંડ નામે જળાશય પોતાની પ્રિયાને બતાવ્યો. ૪૦. તે આહ્મીકુંડની જમણી બાજુએ પરમ સુશોભિત શિવલિંગને જોઈ પોતાની રાણી સહિત રાજા વિસ્મિત થઈ ગયો. ૪૧. તે લિંગની ચારે બાજુએ ગાયનાં પડેલાં પગલાં અને સ્ત્રવેલ દૂધને જોઈ સુપ્રભા રાણી રાજા પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલી. ૪૨. હે રાજા ! આ શિવ-લિંગ તથા જેમાંથી તમે જળ પીધું હતું તે આ કુંડ પાપ રૂપ ભયનો નાશ કરનાર કોઈ તીર્થછે. ૪૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

સુપમાયામિતિવચઃકથયંત્યાંનૃપંપ્રતિ ૪૪

રાજન્નાકાશગાવાળીશ્રીપુંજમિદમબ્રવીત્

તીર્થમેતન્નસંદેહઃશ્રીપુંજભુવિવિશ્રુતમ્ ॥૪૫

ચંડીશક્તિનામ્નાવૈયત્રદેવઃસ્વયાંશિવઃ ॥

બ્રહ્મીકુંડામિતિરૂપાતંયત્રતેજલપાનતઃ ॥૪૬

મુસ્તાદપગતઃસઘોરોગોઽયંકૃમિસંભવઃ ॥

બ્રાહ્મીકુંડનરાઃસ્નાંતિયેનર્ગદ્રસમાહિતાઃ. ॥૪૭

તેયાંતિશિવસાલાક્યંનાત્રકાર્યાવિચારણા ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે માધાતા ! રાજા પ્રત્યે સુપ્રભા આમ વચન કહે છે તેટલામાં આકાશ વાણીએ શ્રીપુંજને આ પ્રમાણે કહ્યું. ૪૪.

હે શ્રીપુંજ ! ત્યાં ચંડીશ એવા નામથી પ્રસિદ્ધ સદાશિવ પોતે ગિરિજા
છે એવું આ પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત બ્રાહ્મીકુંડ નામનું તીર્થ છે. જેમાં જળપાન
કરવાથી તારાં મુખની અંદર થયેલો કૃમિરોગ જલદી નાશ થયો. ૪૬.
હે નરેન્દ્ર ! જે પુરુષો સાવધાન થઈ આ બ્રાહ્મીકુંડમાં સ્નાન કરે છે
તે પુરુષો નિઃસંશય શિવ સમીપ કૈલાસમાં વાસ કરે છે. ૪૭.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युत्तवाभारतीदिव्याविररामनरेश्वर ॥४८
राजाऽपिविस्मितमनातल्लिगविधिर्नार्चयत् ॥
प्रासादंकारयामासचंडीशस्यमहोन्नतम् ॥४९
स्वर्णदंडसमाकीर्णभास्वत्कलशभूषितम् ॥
देवानांचद्विजानांचहर्म्याणिशतशस्ततः ॥५०
श्रीमालेशिल्पिभिर्दक्षैरूद्वधारसधार्मिकः ॥
रथयारथ्यांतरालाश्चप्रपाराममठादिकम् ॥५१
आपणालयवीथीश्चश्रीपुंजोविदधेनवाः ॥
ततःप्राप्ताद्विजाःसर्वेहर्षपर्याकुलेक्षणाः ॥५२
त्रिविशुर्निजेवश्मानिसभृत्याःपुनरेवच ॥
श्रीपुंजःसचराजेंद्रऊपित्वातत्रवैचिरम् ॥५३
चंडीशस्यप्रसादेनशिवलोकंजगामह ॥
तेनशुश्रूषिताविमाःसारिकाचवशीकृता ॥५४
श्रीमालंमुद्गतक्षेत्रंप्रसादेनपिनाकिनः ॥
एतत्तेकथितंराजन्श्रीपुंजाख्यानमुत्तमम् ॥५५
श्रुत्वायन्मानवोभक्तयासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નરપ ! આકાશ વાણી આ પ્રમાણે બોલી
વિરામ પામી. આથી શ્રીપુંજ રાજાએ પણ મનમાં વિશ્વમય યુક્ત
થઈ તે શિવલિંગની વિધિ પ્રમાણે પૂજા કરી, ૪૮. અને ત્યાં ચળકતા
કળશોથી સુશોભિત અને સુવર્ણ સ્તંભથી વ્યાપ્ત એવું અત્યુત્તમ શિવમંદિર
કરાવ્યું. ૪૯. તથા તે પછી શ્રીમાળ નગરમાં તે ધર્મિષ્ઠ રાજાએ અ-

ન્ય દેવતાઓ તથા બ્રાહ્મણોનાં ખડખડી ગયેલ મંદિરોનો ચતુર કારીગરોથી પુનરુદ્ધાર કરાવ્યો. ૫૦. તેમજ રસ્તા, સડકો, પાણીનાં પરબો, બગીચાઓ, સન્યાસી આદિકોને રહેવાનાં સ્થળો, દુકાનો, ઘરો તથા નાના રસ્તાઓ, આ સર્વ પણ શ્રીપુંજ રાજાએ ફરીને નવાં કર્યાં. ૫૧. સારપછી ત્યાં પ્રાપ્ત થઈ ગયેલા સર્વ બ્રાહ્મણો અત્યંત આનંદથી આગળની પેઠે કુટુંબ કબીલા સહિત પોતપોતાના ઘરમાં રહેવા લાગ્યા. ૫૨. અને તે મહારાજા શ્રી પુંજ પણ ત્યાં ઘણોક વખત રહીને અંતે ચંડીશ (મહાદેવ)ના પ્રસાદથી શિવલોકમાં પ્રાપ્ત થયો. ૫૩. આ પ્રમાણે શ્રીપુંજ રાજાએ મહાદેવની પ્રસન્નતા મેળવી બ્રાહ્મણોને તેઓની સેવા કરી સુખી કીધા. સારિકા નામની રાક્ષસીને વશ કરી તથા શ્રીમાલ ક્ષેત્રનો ઉદ્ધાર કર્યો. ૫૪. હે રાજા! આ શ્રીપુંજ રાજાનું ઉત્તમ આખ્યાન મેં તને કહી બતાવ્યું. જે આખ્યાન જે ભક્તિથી સાંભળેલું હોય તે તે સાંભળનાર મનુષ્યને સર્વ પાપથી યુક્ત કરે છે. ૫૫.

इतिश्री स्कंदपुराणे श्रीमालमहात्म्ये श्रीपुंजोपाख्यानं नाम
सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥

આ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાં રહેલ શ્રીમાળ મહાત્મ્યનો શ્રીપુંજ રાજાનાં આખ્યાનવાળો સાડત્રીસમો અધ્યાય સમાપ્ત થયો. ૩૭.

॥ अथ अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ૩૮ મો.

॥ मांधातोवाच ॥

श्रीपुंजेन कथं राज्ञा सारिका सानिशाचरी ॥

वशीकृता बलवता तन्मे ब्रूहि तपोधन ॥ ૧ ॥

માંધાતા બોલ્યો કે, હે તપોધન વસિષ્ઠ મુનિ ! બળવાન શ્રીપુંજ રાજાએ તે સારિકા નામની રાક્ષસી કેવી રીતે વશ કરી, તે મને કહો. ૧.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

शृणुष्वावहितोक्तथामेतांमनोहराम् ॥
 गौतमः कथायामासयांमेगीवर्णिसंसदि ॥२
 श्रीपुंजेशासतिक्षेत्रं राजन्ब्राह्मणवत्सले ॥
 उत्सवाः शतत्रस्तसंपवृत्तागृहेगृहे ॥३
 ततः साराक्षसीदुष्टासैधवारण्यवासिनाम् ॥
 द्विजानामवरोधेन श्रीमालंभोक्तुमागता ॥४
 दक्षिणस्यांदिशिततो गृहमध्याद्विजन्मनः
 प्रगृह्यकस्यचित्कन्यां राक्षसीगंतुमुद्यता ॥५
 सावालारुदतीगाढंस्मरतीकुलदेवताम् ॥
 आहित्राहीतिसुरभिमातरित्यालपन्मुहुः ॥६
 इष्टावंशस्यवैतस्याः सुरभिनामदेवता ॥
 श्रीमालं चासुरैर्कीर्णमत्वासीमांतमाश्रिता ॥७
 रात्रौपुरस्ताद्ब्रूच्छंतीं सारिकां बालहारिणीम् ॥
 बालिकार्त्तस्वरैर्मत्यासुरभीतामकीलयत् ॥८
 मुखस्तंभंगतिस्तंभमंगस्तंभंचतत्क्षजात् ॥
 चकारसुरभीदेवी श्रुत्वा कन्यापिकस्वरान् ॥९
 नस्थातुंचनगंतुंचराजन्शक्तातिसारिका ॥
 इतस्ततो ब्रीक्ष्यमाणा पश्यतिस्मन किंचन ॥१०
 ततः श्रीमालतः प्राप्तः श्रीपुंजः सहसैनिकैः ॥
 परित्राणाय कन्यायाः श्रीमान्नाकृष्टकार्मुकः
 दृष्ट्वा तं राक्षसीं क्रूरां वृहीतद्विजबालिकाम् ॥ ११
 परुषाक्षरेमाहेदमुच्चैः कोपान्महीपतिः ॥१२
 दुष्टेतिरेण लब्धासिद्विजकन्यापहारिणि ॥
 मयामुक्तः शरो यं ते शिरच्छेत्स्यतिसारिके ॥१३

इत्युतवाशरसंधानेदृष्ट्वाराजानमातुरम् ॥

विहायब्राह्मणसुतांभीतोवाचाथसारिका ॥१४

नमोक्तव्यामहेषुस्तेमयिराजनकथंचन ॥

सैधवैःसिंधुमाराध्यप्रार्थिताऽहंद्विजाधमैः ॥१५

कर्तुंश्रीमालविध्वंसंतेनसर्वकृतंमया ॥

कुरुप्रतिपणंराजन्निस्सर्थममकिंचन ॥१६

यथाभवामिविभ्राणामहंनित्यसहायिनी ॥

વસિષ્ઠ ઓહ્યા કે, દેવ સભામાં ગૌતમ મુનિએ જે મને કહી હતી તે આ મનોહર કથા તું ધ્યાન દેઈને સાંભળ. ૨. હે રાજન્ ! ત્યારથી બ્રાહ્મણોપર પ્રીતિ રાખનાર શ્રીપુંજ રાજનએ રાજ્ય લગામ પોતાના હાથમાં લીધી ત્યારથી તેમાં અનેક આનંદ જનક સત્કૃત્યો શરૂ થયાં. ૩. તે પછી સિંધુ દેશના જંગલોમાં રહેનારા બ્રાહ્મણોની માગણીથી તે રાક્ષસી શ્રીમાળ નગરને આવ્યા સાંઝે પ્રાપ્ત થઈ. ૪. ત્યાંથી દક્ષિણ દિશાપ્રત્યે કોઈ બ્રાહ્મણના ઘરની અંદરથી એક કન્યાને ઊપાડી તે રાક્ષસી જવા માટે તૈયાર થઈ. ૫. તે બાળક કન્યા પોકે પોકે રોતી તથા પોતાની કુળદેવીનું સ્મરણ કરતી “ સુરભીમાતા ! માંડે રક્ષણ કરો ! રક્ષણ કરો ! ” આમ વારંવાર પોકારવા લાગી. ૬. તે કન્યાનાં વંશની સુરભી નામની ઇષ્ટ દેવી શ્રીમાળ નગરને તો અસુરોથી વ્યાપ્ત બની તે નગરને સીમાડે સ્થિર થઈ બેઠી. (કન્યાનું રક્ષણ કરવા). ૭. બાળકનું હરણ કરનારી તે રાક્ષસી રાત્રિએ પોતાની આગળથી નિકળી ત્યારે કન્યાના દુખિયા સ્વરને સાંભળી તેને હરનાર આ રાક્ષસીજ છે એમ અનુમાન કરી તે સુરભી દેવીએ તેને સજડ કરી મુકી. ૮. વળી તે સુરભી દેવીએ કન્યાનું રૂદન સાંભળીને તત્કાળ તેના મુખને થંભાવ્યું, ગતિને થંભાવી તથા અંગને થંભાવ્યું. ૯. ત્યારે તે રાક્ષસીમાં ત્યાં ઊભવા માટે કે આગળ ચાલવા માટે શક્તિ ન રહી. અને આડું અવળું જુવે છે ત્યાં પણ તેના જોવામાં કંઈ આવ્યું નહિ. ૧૦. તેટલામાં શ્રીમાળ નગરમાંથી શ્રીપુંજ રાજા પણ પોતાના સૈન્યસહિત ધનુષ બેચી કન્યાનું રક્ષણ કરવા ત્યાં પ્રાપ્ત થયો. ૧૧. બ્રાહ્મણની કન્યાને હરી જનાર તે ફર રાક્ષસીને જોઈ રાજાએ તેને જોસથી આમ કહ્યો વાક્ય કહ્યાં. ૧૨. ઓ ! બ્રાહ્મણની કન્યાનું હરણ કરનાર દુષ્ટ સારિકા ! ઘણું દિવસે હાથમાં આવી છે. માટે જો આ માંડે મુકેલું બાણ તારૂં શિર છેદશે. ૧૩. એ પ્ર-

માણે કહી જાણુ સાંધવા માટે તૈયાર થયેલા રાજાને જોઈ સારિકા બયથી
 આત્મણની પુત્રીને છોડી દેખે બેઠી હતી. ૧૪. હે રાજા ! તમે મારા પર
 ક્રોધ પણ રીતે જાણુ મેલશે નહિ, કમણ કે સિંધુદેશના અંધમ આત્મણોએ
 સિંધુનું આરાધન કરી શ્રીમાળી નાશ કરવાને માટે મને પ્રેરણા
 કરી તેથીજ આ બધું મેં કર્યું છે. ૧૫. માટે હે રાજા ! મારે માટે જી-
 વી પેરવી કરો કે જેથી હવે હું સારા વિદ્વાન આત્મણોને સદા સદાય
 કરવા વાળી થાઉં. ૧૬.

॥ રાજોવાચ ॥

કીદૃકપ્રતિપણઃકાર્યસ્ત્વદર્થેવદસ્વંચરિ ॥૧૭

येनत्वंद्विजवर्याणांसहायंकुरुषैसदा ॥

રાજા બોલ્યો કે, હે રાક્ષસી ? કહે કે તારે માટે કેવી પેરવી કરવી.
 જેથી તું મારા આત્મણોને સદા સદાય કરશે ! ૧૭.

॥ સારિકોવાચ ॥

भोजनं द्विजवर्याणां प्रदातव्यमनेकशः ॥१८

कन्याविवाहसंवृत्ते संबंधिभ्यां परस्परम् ॥

तेन प्रीता भविष्यामिराजेंद्रसपारिच्छदा ॥१९

वैवाह्ययोः करिष्यामिरक्षोभ्यस्त्रાણકારણમ્ ॥

वरपित्रा द्विजश्रेष्ठा भोक्तुमामंगितानृપ ॥૨૦

उद्वाहवासरस्याંતે દ્વિગુણાકન્યકાપિતુઃ ॥

नमो मृत्युः शरैराजन कदाचिदिह विद्यते ॥૨૧

પરં દ્વિજહિતાયૈવંસમયઃ ક્રિયતેમયા ॥

श्रुत्वैताभिकटेभूषः प्रोक्तं सारिकया वचः ॥૨૨

एवमस्त्वतितामाह सारिका बालहारिणीम् ॥

અથરાજામુદાયુક્તોયાહિયાહીતિપાથિવઃ ॥૨૩

तामुवाच न सा गंतुं पुनः शक्नोति खेचरी ॥

નાકાશેનજગત્યાંચગતિસ્તસ્યાઃપ્રવર્તતે ॥૨૪

તતઃસ્મિતમુસ્તોરાજાકિમેતદિતિપૃષ્ઠવાન ॥

સાપ્રોક્તાચનજાનામિકસ્થેદંકર્મહુઃકરમ્ ॥૨૫

અવ્યાહતગતેર્યેનમમસ્તંભઃકૃતોમહાન્ ॥

હે રાજેન્દ્ર ! કન્યાનો વિચાર થાય ત્યારે સખધીઓએ સામસામા આહ્વાણોને અનેક પ્રકારનાં જમણુ આપ્યાં. તેથી હું મારા કુટુંબ સહિત પ્રસન્ન થઈને વરકન્યાનું રાક્ષસોથી રક્ષણ કરીશ. ૧૮. ૧૯. હે નૃપ ! વિચારને છેલ્લે દિવસ વરના પિતાએ જમણુમાં જેટલા આહ્વાણોને નોતર્યા હોય તેથી જમણા કન્યાના પિતાએ નોતરવા. ૨૦. હે રાજન ! આ સંસારમાં હું કોઈ દિવસ બાણથી મરણ પામું એમ નથી. પરંતુ મેં આ સંકેત પ્રકૃત આહ્વાણોના હિતને માટે ક્યો છે. એ પ્રમાણે પોતાની સમીપે સારિકાએ કહેલું વચન સાંભળીને રાજાએ બાળકનું હરણ કરનાર તે રાક્ષસીને બલે એમ થાઓ એ પ્રમાણે કહ્યું. પછી પૃથ્વીપતિએ હર્ષ સહિત તેને હવે તું જાન એમ કહ્યું પણ તે રાક્ષસી જવા માટે શક્ત ન થઈ. ૨૩. આકાશમાં ઉડવા માટે પૃથ્વીપર ચાલવામાટે તેની બંધ પડેલી ગતિને જોઈ એટલે રાજાએ હસીને પુછ્યું કે, આ શું થયું. ૨૪. તે બોલી કે જે હું નથી જાણતી કે ન બની શકે એવું આ મહાન કર્મ કોણે કર્યું. જેને લીધે અટકાવ વગરની મારી ગતિ પણ અટકી પડી છે. ૨૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

અશ્વદેવીસમખ્યેયપ્રત્યક્ષાસુરમીનૃપ ॥૨૬

શ્રીપુંજમબ્રવીતુષ્ટારાજાનંદિજવત્સલમ્ ॥

एतस्याःकुलकन्यार्यःकुलेऽहंदेवतानृप ॥૨૭

अस्याआर्त्तस्वरंश्रुत्वासारिकास्तंभमातनोम ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે હે નૃપ ! પછી તેટલી વારમાં સુરની દેવી ત્યાં પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત થઈ આહ્વાણોનાર મારા રાખનાર શ્રીપુંજ રાજાપ્રિયે પ્રસન્નતાથી આમ બોલી. ૨૬. હે નૃપ ! હું આ આહ્વાણુની કન્યાની કુળ દેવી છું. ને તેનો દુષ્પ્રિયો સ્વર સાંભળી મેં આ સારિકાને સજ્જડ કરી છે. ૨૭.

॥ રાજોવાચ ॥

નમોદેવિમહાદેવિજગત્ત્રાણપરાયણે ॥૨૯

આપચસ્ત્વંપરિગ્રાહિમાતર્લોકાંશ્રમાંસદા ॥

રાજા બોલ્યો કે, હે જગતની રક્ષા કરવામાં પરાયણ તથા દુષ્ટોને દંડ દેનાર મહાદેવિ ! હું તમને નમન કરું છું. હે માતા ! સદૈવ આપત્તિઓથી સર્વ લોકનું તથા મારું રક્ષણ કરો. ૨૯.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

તુષ્ટાતત્રમહીપાલવરંવૃણુયયારુચિ ॥૩૧

નમેઽયદર્શિનોદેવાઃસ્થિતિરેષાસનાતની ॥

દેવી બોલ્યાં કે, હું ભૂપતિ ! જેની સનાતન સ્થિતિ એવીજ છે તેને જોતું દર્શન દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે. એવી હું આજ તારાપર પ્રસન્ન થઈ છું. માટે તારી અરુણમાં આવે એવું વરદાન માગ. ૩૧.

॥ રાજોવાચ ॥

યદિતુષ્ટાઽસિદેવેશ્ચિત્તદિમાંબુચસારિકામ્ ॥૩૦

એવમેવદ્વિજેદ્રાણાંત્રાણંકાર્યચસર્વદા ॥

રાજા બોલ્યો કે, હે દેવિ ! જો તમે મારાપર પ્રસન્ન થયાં હો તો આ સારિકા રક્ષસીને મુક્ત કરો. અને આવી રીતે નિરંતર આજ્ઞાઓનું રક્ષણ કરો. ૩૦.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

એવમસ્તુમહારાજત્તેઽભિલિખિતંદ્વાદે ॥૩૧

યદ્દમાંચકથાંલોકેમજ્જક્તઃકીર્તયિષ્યતિ ॥

શ્રીપુંજસ્મસુરમ્યાશ્રસારિકાયાશ્રમંગમે ॥૩૨

નતસ્યપ્રભવિષ્યંતિરાજનૃભૂતગ્રહાઃકુચિત્ ॥

દેવી બોલ્યા કે, હે ભૂપતિ ! તે જે વરદાન માગ્યું તેમજ થાઓ અને વળી હે રાજન ! આ લોકમાં જે કોઇ મારો ભક્ત આ સારિકાના સ-
માગમમાં તારા સંબંધની તથા મારા સંબંધની આ કથાનું કથન કરશે તેને
ક્યાંય પણ ભૂત ગ્રહો પીડા કરવાને સમર્થ નહિ થાય. ૩૧-૩૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તવાંતર્હિતાદેવીસુરભીવંદિત દ્વિજૈઃ ॥૩૩
સારિકાચયયૌરાંજન્સાગરંપયસાંનિધિમ્ ॥
પૂજયિત્વામહાદેવીસુરભીંબ્રાહ્મણૈઃસંહ ॥૩૪
શ્રીમાલમાયથૌરાંજાઘૃહીત્વાદ્વિજકન્યકામ્ ॥
સર્વપ્રમુદિતોલોકઃશ્રીમાલેઽમૃદ્ધંતંજ્વરઃ ॥૩૫
હૃષ્ટઃપુષ્ટઃસદોત્સાહીસત્ક્રિયાપ્રવણઃસુખી ॥
તદાપ્રભૃતિભૂપાલદ્વિજાઃશ્રીમાલવાસિનઃ ॥૩૬
ભોજયંતિદિજશ્રેષ્ઠાન્નવિવાહાસ્સત્તમેદિને ॥
બ્રાહ્મણાનામનેકાનામશનાત્સતુવાસરઃ ॥૩૭
અનેકાશીતિવિખ્યાતઃશ્રીમાલેઽમૃતસંશયઃ ॥
ઇત્યંનિશ્ચાચરીરાજન્સારિકાસાવશીકૃતા ॥૩૮
પ્રસાદેનસુરભ્યાવૈશ્રીપુંજેનમહીભુજા ॥
એતચ્છૃણોતિયોભક્તયાસારિકાખ્યાનમુત્તમમ્ ॥૩૯
ભૂતપ્રેતાદિભિર્દુષ્ટૈર્નકદાચિત્સંબાધ્યતે ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજન ! બ્રાહ્મણોએ નમેત્ર સુરભી દેવી
એમ કહી અદ્રશ્ય થયાં. અને સારિકા રાક્ષસી સમુદ્રપ્રત્યે ગઈ. ૩૩.
એ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોએ સહિત સુરભીદેવીની પૂજા કરી શ્રીપુંજ રાજા બ્રાહ્મ-
ણની કન્યાને લઈ શ્રીમાળ નગરમાં આવ્યો. ૩૪. તેથી શ્રીમાળ નગ-
રમાં સર્વ મનુષ્યો ખુશી થયાં અને પીડાથી નિર્મૂકત થઈ આનંદ મુદ્ધિ તથા
ઉત્સાહના અનુભવ સાથે સત્કર્મોમાં આસક્ત રહી સુખ ભોગવવા લાગ્યાં.
૩૫. હે ભૂપતિ ! ત્યારથી શ્રીમાળવાસી બ્રાહ્મણો વિવાહથી સાતમે દિવસે
બ્રાહ્મણોને ભોજન કરાવે છે. ૩૬. તે દિવસે ઘણા બ્રાહ્મણોના જન્મવાથી તે

(દિવસ) શ્રીમાળ નગરમાં અને કાશી (જેમાં ધણા જમે છે) એમાં નામ-
થી નિઃસંશય પ્રખ્યાતીને પામેલ છે. ૩૭. હે રાજન! એ પ્રમાણે
સુરભી દેવીની પ્રસન્નતાથી શ્રીપુંજ રાજાએ તે સારિકા સંકસીને વશ
કરી. ૩૮. જે મનુષ્ય ભક્તિથી આ સારિકાનું ઉત્તમ આખ્યાન સાંભળે
છે તે કોઈ દિવસ ભૂતપ્રેતના દુષ્ટ સપાટામાં સપડાતું નથી. ૩૯.

इतिश्री स्कंदपुराणे श्रीमालमाहात्म्ये सारिकोपाख्यान ना-
माष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥३८॥

આ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણમાં રહેલ શ્રીમાલ મહાત્મ્યનો સારિકાનાં આ-
ખ્યાનવાળો આઠત્રીસમો અધ્યાય સમાપ્ત થયો. ૩૮.

अथ गकोनचरित्वाशोऽध्यायः

अध्याय ३९ भो.

॥ मांघातांवाच ॥

कथंताःकन्यकोब्रह्मन्ब्रह्मणानांरसातले ॥

अभवन्मारिकानीताःकंकोलश्वासितास्तदा ॥१॥

હે અભન! બ્રાહ્મણોની કન્યાઓને સારિકા રસાતલમાં વધે ગઈ ત્યાં
તેઓનું કંકાલ નામના નાગે દેવી રીતે રક્ષણ કર્યું. ? ૧.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

कंकोलस्यसुतांराजनविवराधामुदूढवान ॥

श्रीमादेकुंडपोविप्रस्तस्ययेसुनवोऽभवन् ॥२॥

तेपांपुत्राश्चपौत्राश्चश्रीमालेबहवःस्मृताः ॥

पातालेऽभून्નृપश्रेष्ठतेषामव्याहतागतिः ॥३॥

તેકેદાંચિદુપગત્યાદિજે;શ્રીમાલવાસિભિઃ ॥

कन्यादुःखपरा तैरित्युक्तामधुराक्षरम् ॥४॥
 कौडपयादिजश्रेष्ठा मद्रं चोस्तुशतंसमाः ॥
 मेरयंति द्विजायुष्मान्पातालं पाति गच्छथ ॥५॥
 कन्याः सारिकयां नीता वंदागर्भादिजन्मनाम् ॥
 भवति यदि जीवंत्यस्तदानयतमाचिरम् ॥६॥
 तथेत्युक्तवानुते सर्वे जग्मुः पातालमंजसा ॥
 मातामहगृहे कन्यादृष्टवन्तस्तथाविधाः ॥७॥
 कृतालंकरणाः सर्वाश्चारुचंदनचर्चिताः ॥
 अव्याहतानि वामांभिवसानां विमलस्त्रजः ॥८॥
 कंकोलं नांगराजीनं प्रणम्या विनयान्विताः ॥
 बद्धांजलिपुटाः सर्वे इदमूचुरतां द्विताः ॥९॥
 राक्षसीसारकानां गजगृहे द्विजकन्यकाः ॥
 ता इमाः खलु जानीमो वसन्ति स्वगृहे यथा ॥१०॥
 आसामर्थे दिजन्मानः श्रीगाले सन्ति दुःखिताः ॥
 मातरो भ्रातरश्चैव तथा संबंधि बांधवाः ॥११॥
 कन्यापितृत्वं दुःखाय नराणां मानकांक्षिणाम् ॥
 गृहे यस्य प्रजायंते स भवेद्दुःखभाजनम् ॥१२॥
 अनुरूपवराभावात् कौमारे दुःखदाः स्त्रियः ॥
 यौवने दोषशंकित्वा द्वैधव्याद्वार्द्धके नृणाम् ॥१३॥
 हृदयेषु द्विजेन्द्राणां वासरातिक्रमादिह ॥
 दाहायताः प्रजायंते तुल्येष्वाग्निकणा इव ॥१४॥

वसिष्ठ आल्या हे, हे महाराज ! कुंजली पुत्रीने श्रीभागनगरमां
 गुह्यानी अंदर कोठ कुंडप नामने आक्षेप परये। तेना जे पुत्र थया तेना
 वलाड पुत्र अने पात्रो श्रीभाग नगरमां रहेता तथा तेज्जोनी गति पाता-
 लमां जया माटे अटकाव. वगरेनी हती. २. ३. कोष्ठ द्विजे तेज्जो पासे
 आवी कन्यानां दुःखथी परामर्श आयेता श्रीभागवासी आक्षेपो अधुर वा-
 ल्पथी आ प्रभाले आल्या. ४. कुंडपया अष्ट कुंडपमां उत्पन्न थयेता हे आ-

હાણો ! તમારું સેંકડો વર્ષ કલ્યાણ આપ. આ સર્વ આહાણો તમને એવી પ્રેરણા કરે છે કે તમે પાતાળ પ્રત્યે જાઓ અને ત્યાં સારિકાએ લઈ જવાએ ત્ર વેદીઆ આહાણોની કન્યાઓ જો જીવતી હોય તો તેને તમે જ લઈ લઈ આવો. ૫. ૬. બધે એમ કહી તે બધા વિનાશ્રમ પાતાળમાં પહોંચ્યાં ત્યાં તેઓએ પોતાના નાના ઘરપ્રત્યે જોણે અલંકાર, નવીન વસ્ત્રો તથા વિભળ માળાઓને ધારણ કરી છે અને જોણે શરીરપર શ્રેષ્ઠ ચંદન ચોપડેલું છે એવી રીતે કન્યાઓને દીડી. ૭. ૮. પછી તે બધા સર્પોના રાજા કંકોલ સામા વિનયથી હાથ જોડી સાવધાનપણે આ પ્રમાણે બોલ્યા. ૯. સારિકા નામની રાક્ષસી જે આહાણોની કન્યાઓને હરી ગયેલી છે તેજ આ કન્યાઓ હોય એમ જણાય છે કે જેઓ પોતાના ઘરની પેઠે આંહી પણ સુખથી વસે છે. ૧૦. આ કન્યાઓને માટે શ્રીમાલ નગરમાં આહાણો, (કન્યાઓના પિતાઓ) કન્યાઓની માતાઓ, બાઈઓ અને સગાં સબંધીઓ પણ ચિંતાતુર બની દુખીઆં થઈ રહે છે. ૧૧. માનને ભોગવનાર પુરુષોને કન્યાનું પિતાપણું કેવળ દુઃખને માટેજ છે. જેના ઘરપ્રત્યે કન્યા કિત્તજ થાય છે તે પુરુષ દુઃખ ભોગવવાનુંજ પાત્ર બને છે. ૧૨. બાળક અવસ્થામાં લાયક પતિ મળવાના અભાવથી, યુવાન અવસ્થામાં બગડવાની શંકાથી અને વૃદ્ધ અવસ્થામાં રૂઝપાથી એ પ્રમાણે સ્ત્રીની આખી જીંદગી પુરુષોને દુઃખ દાયક છે. ૧૩. રૂને જેમ અગ્નિના તણખાઓ સળગાવે તેમ આ કન્યાઓ અહીં ઘણા દિવસ રહેવાથી આહાણોનાં હૃદયોને સળગાવે છે. ૧૪.

॥ કંકોલ ઉવાચ ॥

સૌહાર્દાદ્ઝિવતાંવત્સામયૈતાઃપરિપાલિતાઃ ॥

વયશ્વતદ્વદેવાસ્તિકન્યાનાંમત્પ્રભાવતઃ ॥૧૫

અહમપ્યાગમિપ્યામિશ્રીમાલંદેવવત્સલમ્ ॥

એતાઃકન્યાઃપ્રદસ્યામિદ્વિજેભ્યોડનુગ્રહેચ્છયા ॥૧૬

એવમસ્ત્વિતિતેપ્રોક્તાકંકોલનાગનાયકમ્ ॥

પુરસ્કૃત્યથચુર્હૃષ્ણાઃશ્રીમાલંસહકન્યકાઃ ॥૧૭

કૌંડપેયાન્નિશમ્યાથકંકોલેનસહાગતાન્ ॥

તાથકન્યાઃસમાનીતામૃશંમુદિરેદ્વિજાઃ ॥૧૮

તેશ્રીમાલંચકુઃસારપ્રાકારગોપુરમ્ ॥

રથ્યારથ્યાંતલાંશ્રાસાદાનાશ્રયાંસ્તથા ॥૧૯

હર્ષાદિભિમુક્તપાપ્તાઃસર્વલાસ્યવિરાગ્ન્ય ॥

તદાઽસૌનાગકંકોલઃપ્રત્યુત્થાનપરાઽભવે ॥૨૦

તતશ્ચત્રબ્રાહ્મણઃસર્વેદૃષ્ટવાનાગંસહચિતં ॥

ફળામણિમદ્યોદિપ્તિદિગંતંતુષ્ટવુર્મુદા ॥૨૧

કંકોલ બોલ્યો કે, હે પુત્રો ! તમારા સ્નેહથી આ કન્યાઓને મેં સાચવી રાખી છે તથા મારા પ્રભાવથી તેઓની અવસ્થા પણ તેવીને તેવીજ રહી છે. ૧૫. શ્રીમાળ નગરં કે જે દેવતાઓને પણ પ્રિય છે ત્યાં હું પોતે આવીશ, અને તે બ્રાહ્મણો પર અનુગ્રહ કરવાની ઇચ્છાથી આ કન્યાઓ તેઓને આપીશ. ૧૬. કંકોલે એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે “ ભલે એમ થાઓ ” આમ બોલી તે બ્રાહ્મણો સર્પોના પતિ કંકોલને આગળ કરી કન્યાઓ સહિત હર્ષ પામી શ્રીમાળ નગરમાં ગયા. ૧૭. ત્યાંના બ્રાહ્મણો કંકોલ નાગ સહિત તે કૌંડપેયો આવ્યા તથા કન્યાઓને લાવ્યા એવું સાંભળી અત્યંત હર્ષ પામ્યા. ૧૮. તથા તેઓએ ૬૬ એવા ગઢ, ગોંદરા, રસ્તા, સડકો, ભવન, અને આશ્રમોને શણગારી શ્રીમાળ નગરને શોભિત કર્યું. ૧૯. પછી તે સર્વે બ્રાહ્મણો મણીથી મહાદીપીમાન નાગને પોતા સાથે ઉભેલા જોઈ હર્ષથી સંતુષ્ટ થયા. ૨૦. ૨૧.

॥ બ્રાહ્મણાઠ્ઠુચુઃ ॥

નગરનેકાદ્રવેયાયકંકોલાયમહાત્મને ॥

પિંગલાયપ્રકાલાયનાગાનાંપતયેનમઃ ॥૨૨

જીમૂતાયનમસ્તુભ્યંવ્યાલાયામૃતવર્ષિણે ॥

ચતુર્ભુજાયકૃષ્ણાયનમઃસપ્તફળાયને ॥૨૩

મક્તત્રાણવદાન્યાયનમઃપાતાલવાસિને ॥

અજરાયતથાચોગ્રવિંશશ્વાસોર્ગિમાલિને ॥૨૪

જગત્રયમિદંવ્યાસંકથંજીવોદ્વિપમંપ્રના ॥

યાદિયૂયંમદ્દાભાગનસિંચતકૃપામૃતૈઃ ॥૨૫

પ્રજાશ્ચેવોપજીવંતિમવર્તંતેતતઃક્રિયાઃ ॥

નમોઽસ્તુભુવિસર્વેભ્યોયેકેચિદ્દિ સંસ્થિતાઃ ॥૨૬

યેઽતરિષ્ઠેચદેવેભ્યોસ્તેભ્યેષ્વનમાનમઃ ॥

इतिस्तुत्वादिर्नैर्द्रास्तेसिरसाजमतीययुः ॥२७

फणीद्रोर्डापिनिवार्येताभिदमाहमुदान्वितः ॥

सश्चाध्यःसमहामागःसुकृतीसतपोनिधिः ॥२८

चित्तेयमनुमन्यंतेद्वિजाब्रह्मकिदःसदा ॥

एताःसर्वाःकुमार्योवःकृतकौतुकमंगलाः ॥२९

यथाहताःसारिकयातथैवध्रुवमासते ॥

કંકુના પુત્ર કે જેનો વર્ણ પીંગળો છે, જે ઉદ્ધૃત કાળ રૂપ છે, અને જે સર્પોના પતિ છે એવા મહાત્મા કંકોલને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. મેઘ સમાન શ્યામ વર્ણને ધારણ કરનાર, અમૃતને વરસનાર સાત કુળા અને ચાર ભુજયુક્ત તથા સર્પ જાતિ એવા તમોને નમસ્કાર કરીએ છીએ. ભક્તોની રક્ષા કરવામાં ચતુર, પાતાળમાં વાસ કરનારા, જરા રહિત તથા ભયંકર જેર યુક્ત શ્વાસોશ્વાસ લેનારા તમોને અમે નમન કરીએ છીએ. હે મહાબાગ ! જો તમે કૃપા રૂપ અમૃતથી સિંચન ન કરો તો વિષાગ્નિથી વીંટાળેલા આ ત્રણે જગત કેવી રીતે જીવી શકે ? આમ તમારી કૃપા દ્રષ્ટિથીજ પ્રજા જીવે છે અને કામકાજ પણ તેથીજ કરી શકે છે માટે જે પૃથ્વીપર રહેનારા છે, જે સ્વર્ગમાં વાસ કરનારા છે, જે અંતરિક્ષમાં રહ્યા છે, તથા જે દેવાલય આદિકનાં રહેનારા દેવ સર્પો છે તેઓ સર્વને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬ તે બ્રાહ્મણોએ એ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી મસ્તક નમાવી નમન કર્યું ત્યારે કંકોલ સર્પ પણ બ્રાહ્મણોને નમન કરતા અટકાવી હર્ષ સહિત આ પ્રમાણે બોલ્યો. ૨૭. જેને વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણો સદૈવ ચિત્તમાં ચાહે છે તેજ તપનો બંડાર છે, તેજ સારાં કૃત્યવાળો છે, તેજ મોહોટાં ભાગ્યવાળો છે અને તેજ વખાણવા લાયક છે. ૨૮. આ સર્વ તમારી કૃપાઓ જેવી રીતે સારિકાં લાવી હતી તેવીજ રીતે દૈતુક તથા કડ્યાણુ યુક્ત નિશ્ચલ રહેલી છે. ૨૯.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्तास्तेद्वિजागजमपरिष्वज्यमિजाःसुताः ३७

દર્ષદિશ્રુણિમુંચંતઃપ્રાહકંકોલમાદરાત્વ ॥

કિંકુર્મસ્તવનાગેંદ્રકર્મણાનેનતોપ્રિયઃ ॥૩૧

કૃતેષ્વપ્રતિકુર્વાણાઃપ્રયાંતિનરકંધ્રુવમ્ ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! એ પ્રમાણે કંકોલે કહ્યા પછી તે બ્રાહ્મણો પોતાની પુત્રીઓને મળીને હર્ષથી : આંસુ ઢાળતા આદર સહિત કંકોલને કહેવા લાગ્યા. ૩૦. હે નાગેંદ્ર ! આ કામથી પ્રસન્ન થયેલા અમે તમારું શું કામ કરીએ ? કારણ કે, જે કર્યા કામનો બદલો નથી વાળતા તે નિશ્ચે નરકને વિષે બંધ છે. ૩૧.

॥ નાગરાજ ઉવાચ ॥

યદિતુષ્ટાદ્વિજન્માનઃપ્રદેયોદ્દિવરોમમ ॥૩૨

તતોહવ્યેષુકવ્યેષુપ્રીણયંતુફણીશ્વરાન્ ॥

કંકોલ બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણો ! જે પ્રસન્ન થયાથી તમારે મને વર આપવો હોય તો (હું માગું છું કે) દેવકાર્ય અને પિતૃકાર્યમાં સંપોને તૃપ્ત કરો. ૩૨.

॥ દ્વિજાઝ્ઞુઃ ॥

ઉત્સવ્રેષુસમસ્તેષુશ્રાદ્ધકર્મ્મસુસર્વતઃ ૩૩

બલિદાનેનનામંદ્રાંસ્તર્પયિष્યામહેવયમ્ ॥

બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે, શ્રાદ્ધ કર્મ આદિ સમસ્ત ઉત્સવમાં બલિદાનથી સંપોને અમે તૃપ્ત કરીશું. ૩૩.

॥ કંકોલ ઉવાચ ॥

एवंप्रकुर्वतांविप्रानागेभ्योनभयंकवचित् ॥૩૪

नरक्षोभ्यश्चदुष्टेभ्यઃકદાચનભાવિષ્યતિ ॥

अत्राक्षेननिवस्त्रાષોવયંસર્વેદ્વિજોત્તમાઃ ॥૩૫

स्तुनाआराधिताभक्त्यादास्यामोभक्तवांचितम् ॥

કંકોલ બોલ્યો કે, આ પ્રમાણે કરનારાઓને મ્યારે પણ નાગથી કે દુષ્ટ રાક્ષસોથી બચ નહીં થાય. ૩૪. હે બ્રાહ્મણો ! બહોં અમે બધા અંશ વડે કરીને વસીશું. અને કોઇ ભક્તિથી અમારી સ્તુતિ કરશે અથવા આરાધના કરશે તેને તેનું ઇચ્છિત ફળ આપશું. ૩૫.

॥ દ્વિજાઝચુઃ ॥

एवमस्तुफणिश्रेष्ठकंकोलद्विजवत्सल ॥ ૩૬

शिवास्तेसंतुपंथानंपातालमभिगच्छतः ॥

બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે, હે સર્પોમાં શ્રેષ્ઠ ! અને બ્રાહ્મણોના પર પ્યાર રાખનાર કંકોલ ! ભલે એમજ થાઓ. પાતાળ પ્રત્યે જતાં રસ્તામાં તમારું કલ્યાણ થાઓ. ૩૬.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

एवमुक्तोद्विजश्रेष्ठैर्यथास्थानमगात्फणी ॥ ૩૭

आदायकन्यामुदिताद्विजेंद्राःअययौगृहन् ॥

एतत्तेकथितंराजत्वन्यागमनमुत्तमम् ॥ ૩૮

कंकोलस्यचमाहात्म्यंनृणांपापमणाशनम् ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, ઓ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોના કહેવાયા સર્પ પોતાને સ્થાનેકે ગયો અને હવે પામેલા બ્રાહ્મણો પણ કન્યાઓને લઈ પોતાને ઘેર ગયા. ૩૭. હે રાજન ! આ મનુષ્યોના પાપને નાશ કરનાર કન્યાઓનું આગમન અને કંકોલનું માહાત્મ્ય તને કહ્યું. ૩૮.

इति श्री स्कंदपुराणे श्रीमाल माहात्म्ये कंकोलोपाख्यान
नामैकोनचत्वारिंशतमोऽध्यायः॥

આ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાં સ્કંદ શ્રીમાલ મહાત્મ્યનો કંકોલના ઉપાખ્યાન વાળો એકાદશોધ્યાય સમાપ્ત થયો. ૩૯.

॥ અથ ચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૪૦ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેન્નૃપશ્રેષ્ઠતીર્થચપ્રયુતેશ્વરમ્ ॥
 ચંડીશસ્યોચ્ચરેભામેલ્લિમંસ્વર્માપયર્ગદમ્ ॥૧
 પુરાપ્રયુતમાયાંતમહર્ષીણાંમહાત્મનામ્ ॥
 પ્રોચુઃપુર્વાદ્રહમહંચંડીશસ્યાદિદૃષ્ટ્વા ॥૨
 નમસ્યતિચયઃપૂર્વશ્રીમાલેચંડીકેશ્વરમ્ ॥
 સમુનીનાંસમસ્તાનામપાક્તેયોઽભિષ્ણ્યતિ ॥૩
 इत्यंतेसमयंकृत्वाशीघ्रंश्रीमालमागताः
 चंडीशायतनात्पाश्वर्ध्वेस्थितिंचक्रुःसमंततः ॥४
 નમસ્કુર્વિતિનેશાનમપાંક્તિયત્વશંકિતાઃ ॥
 ધ્યાયંતસ્તેમહેશાનંજપંતઃશતરુદ્રિયમ્ ॥૫
 અથતુષ્ઠોમહાદેવઃકૃપયાપરયાવિભૂઃ ॥
 પ્રાદુશ્ચકારપુરતઃપ્રત્યેકંલિંગમુત્તમમ્ ॥૬
 તતોદૃષ્ટ્વાસમંસર્વેપ્રત્યેકંલિંગમુત્તમમ્ ॥
 તુષ્ટુબુઃપરયાભક્તયાપૂજયંતોમહર્ષયઃ ॥૭
 અથાકાશગતાવાણીતાનુવાચમુનીશ્વરાન્ ॥
 વરંવૃણુતમદ્રંવોયદ્યાપિસ્યાત્સુદુર્લભમ્ ॥૮

વસિષ્ઠ મોહ્યા કે, હે રાજેન્દ્ર ! તે પછી ચંડીશતા કૃત્તર ભાગમાં પ્રયુતે-
 શ્વર તીર્થ પ્રત્યે જવું. તે શિવલિંગ સુખ તથા મોક્ષને આપનાર છે. ૧. પૂર્વે
 ત્યાં મહાત્મા એવા લક્ષ્મણે આવી ચંડીશ મહાદેવનાં દર્શનની ઇચ્છાથી
 હું પેહેલાં હું એમ કહેવા લાગ્યા. ૨. શ્રીમાળ નગરમાં જે મુનિ પ્રથમ (શ્રીમા-
 આને જોડી) ચંડિકેશ્વરને નમન કરશે તે સમસ્ત મુનીઓની પંકિત બહાર

થશે. આ પ્રમાણે તેઓ ફરાવ કરી જલદી શ્રીમાળનગરમાં આવી ચંડીશનાં મંદિરની આગળ બાજુ બધા એકા. ૩. ૪. પંક્તિ બહાર થવાની શંકાથી તે મુનિઓ મહાદેવનું ધ્યાન કરે છે પણ ચંડીશને નમસ્કાર નથી કરતા. ૫. હવે પછી પરમ કૃપા વડે સમર્થ એવા મહાદેવે પ્રસન્ન થઈ તેઓની આગળ દરેક ઉત્તમ લિંગ કર્યાં. ૬. ત્યારે તે મુનિઓ ઉત્તમ એવાં પ્રત્યેક સમાન લિંગને જોઈ તેને પરમ ભક્તિથી પૂજા સાર્થે પ્રસન્ન કરવા લાગ્યા. તે પછી આકાશ વાણી તે મુનીશ્વરોપ્રત્યે થઈ કે તમારે કલ્યાણ થાઓ અને બલે દુર્લભ એવું પણ વરદાન માગો. ૮.

॥ મહર્પયઊચુઃ ॥

યદિતુષ્ઠેડસિદેવશવરાહયિદિશાવયમ્ ॥

ઁક્રુવનિજંલિંગંનદેતત્ક્રિયતામિતિ ॥૯

ઇત્યંવાક્યનિદાંતેષાંવચનાંતેમહેશ્વરઃ ॥

પ્રવમેવચકારાથલિંગંપરમશોભનમ્ ॥૧૦

મૂયોડ્રવનીનમુર્નાદ્રાંશ્વરાજનદિવ્યાસરસ્વતી ॥

ઇતલિંગંમહેશસ્યમહર્ષીણાંમહાત્મનામ્ ॥૧૧

મયુતસ્યમમાત્રાદ્દેમયુતેશ્વરસંજ્ઞયા ॥

મત્રિવ્યતિમુત્રિવ્યાતંમત્યાનાંપાપનાશનમ્ ॥૧૨

ઇતસ્યપૂજનેનિત્યંલિંગમયુતપૂજનમ્ ॥

મત્રિવ્યતિકૃતાંવિપ્રાનાત્રકાર્યાવિચારણા ॥૧૩

મહર્ષિઓ બોલ્યા કે, હે દેવેશ ! જો તમે પ્રસન્ન થયા હો અને જામે વરદાનને યોગ્ય હોઈએ તો આ પોતાનું (જુદાં જુદાં છે તે) એકજ લિંગ કરો. ૯ એ પ્રમાણે વેદને બાજુનારા તે મુનિઓના વચનને અંતે મહાદેવે એવીજ રીતે પરમ શોભિતું એક લિંગ કર્યું. ૧૦. હે રાજન ! તે મુનિશ્વરો પ્રત્યે વળી આકાશવાણી થઈ કે, આ મહેશ્વરનું લિંગ મહાત્મા લક્ષ મહર્ષિઓના પ્રભાવથી પૃથ્વીપર પાપને નાશ કરનાર પ્રમુતેશ્વર એવાં નામથી પ્રખ્યાત થશે. ૧૧. ૧૨. હે આજીણા આની પૂજા કરવાથી લક્ષ શિશુલિંગની પૂજા કરેલી મણાશે, એમાં કાંઈ પણ સંદેહ રાખવા જેવું નથી. ૧૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તવાભારતીવિપ્રાન્નવિરરામનરેશ્વર ॥

પ્રયુતેશ્વરમધ્યર્ચ્યમુનયોપ્યાશ્રમંયયુઃ ॥૧૪

एवमासीत्पुराभूपश्रीमालेप्रयुतेश्वरः ॥

यस्यप्रणाममात्रेणप्रयुतस्यफलंलभेत् ॥૧૫

देयानिसप्तधान्यानिશ्रद्धयाતત્રમાનवैઃ ॥

विप्रायवेदविदुषेततस्तुष्यतिશકરંઃ ॥૧૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજન! એ પ્રમાણે વિપ્રોપ્રત્યે આકાશ પાળી બોલીને વિરામ પામી, અને મુનિઓ પણ પ્રયુતેશ્વરની પૂજા કરી પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે ગયા. ૧૪. હે ભૂપ! એ પ્રમાણે શ્રીમાલ નગરમાં પૂર્વે પ્રયુતેશ્વર પ્રગટ થયા જેને પ્રણામ માત્ર કરવાથી લક્ષ શિવલિંગને પ્રણામ કરવાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. ૧૫. ત્યાં મનુષ્યોએ શ્રદ્ધાથી વેદ બળજીનાર વિપ્રને સાત ધાન્ય આપવાં. તેથી શંકર પ્રસન્ન થાય છે. ૧૬.

इतिश्री स्कंदपुराणे श्रीमालमहात्म्ये प्रयुतेश्वर माहात्म्य नाम-
माचत्वारिंशोऽध्यायः ॥૪૦॥

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણના શ્રીમાળમહાત્મ્યમાં પ્રયુતેશ્વર મહાત્મ્ય નામે ૪૦ મો અધ્યાય પૂરો થયો.

॥ अथ एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૪૧ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततोऽगच्छेच्चृपश्रेष्ठकाश्यपेश्वरमततः ॥

यस्यार्चनननदयंतिविषरोगाःशरीरिणां ॥૧

कश्यपश्चकुलेजातोपुराभूत्काश्यपामुनिः ॥

श्रीमालेवसतस्तस्यसर्पदष्टासृताःसृताः ॥૨

તેનતસ્યા ભવદુઃસ્વંતપસોપિતચેતસઃ ॥
 સકદાચિત્તપોનિષ્ઠશ્રિતયામાસભૂમિપ ॥૩
 સદ્ગતિઃ સર્પદષ્ટાનાંનાસ્તિલોકેનૃણામિતિ ॥
 તસ્માદુગ્રંતપસ્તપ્તવાપરિતોષ્યમહેશ્વરં ॥૪
 વિષાપહારિણીંવિદ્યાંપ્રાર્થવિષ્યેજગદ્ધિતાં ॥
 ઇતિકૃત્વામર્તિવિદ્વાન્કાશ્યપઃકશ્યપાશ્રમાત્ ॥૫
 શુચિપ્રદેશમામાચસ્થિતસ્તપસિનિશ્ચિતઃ ॥
 જલંત્રિકાલમાપ્ત્યપ્રાણાયામપરોમુનિઃ ॥૬
 એકાંતોપવાસીચપારણેશીર્ણપત્રમુક્ ॥
 એવંશુશ્રૂષમાણાસ્યતરયાતિવાસિનોઽપ ॥૭
 પ્રાપ્તેવર્ષશતેપૂર્ણેપ્રત્યક્ષોભૂન્મહેશ્વરઃ ॥
 ઉદતિષ્ઠત્પુરોરાજનૃલિંગંપાપપ્રણાશનં ॥૮
 જલદસ્વનગંધીરાસેચવાગમ્યવર્તત ॥
 વરંવરયયત્તેસ્તિમનસોકાંક્ષિતંચિરાત્ ॥૯
 દાસ્યામિતન્નસંદેહસ્તપસાનેનતોષિતઃ ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! ત્યાં જઈ ગયાં પછી કાશ્યપેશ્વર
 નામના મહાદેવ પાસે જવું. જેનાં પૂજન વડે પ્રાણીઓના વિપદોપ નાશ
 પામે છે. ૧. પૂર્વે કશ્યપના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા કાશ્યપ મુનિ શ્રીમાળ નગ-
 રમાં વસતા હતા, તેના પુત્ર ત્યાં સર્પના કરડવાથી મરણ પામ્યા. ૨. હે
 રાજા ! તે પુત્રોનાં મરણથી તપસ્વી કાશ્યપમુનિના મનમાં દુઃખ થયું. અને
 ક્રોધ વખત આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો કે આ લોકમાં કહેવાય છે જે સર્પના
 કરડવાથી મરણ પામતાં મનુષ્યોને સારી ગતિ મળતી નથી. માટે હવે
 તપથી મહાદેવને પ્રસન્ન કરી તેની પાસેથી જંગલનાં હિતને કરનારી વિષા-
 પહારિણી (જેનો નાશ કરનાર) વિદ્યાની યાચના કરું. ૩-૪. એ પ્રમાણે
 વિદ્વાન કાશ્યપ મુનિએ વિચાર કરી પોતાના આશ્રમથી પવિત્ર પ્રદેશ પ્રત્યે
 પ્રાપ્ત થઈ એક નિશ્ચયથી તપનો આરંભ કર્યો. ૫. હે રાજા ! તણ કાળ
 (સ્નાન કરવું, પ્રણામ આદિ ક્રિયાઓ કરવી, એકાંતર ઉપવાસ કરવા તથા
 પાશુભાં ખરી ગયેલાં પાંદડાંઓનો આહાર કરવો આવી રીતે પોતાના) ભક્ત

મુનિનું તપ જોઈ પૂરાં મો વરસ થયે મહાદેવ તેની પાસે પ્રત્યક્ષ થયા. હે રાજન ! તેની આગળ પાપને નાશ કરનાર મહાદેવનું લિંગ પ્રકટ થયું અને મેઘના શબ્દ સમાન ગંભીર આકાશવાણી થઈ કે, ૮. વણાકે કાળ થયા તારા મનમાં ઇચ્છેલ પરદાન તું માગ, તારા તપથી સંતોષ પામેલ હું તે નિઃસં-
દેહ આપીશ. ૯.

॥ કાશ્યપ ઉવાચ ॥

તુષ્ટસ્ત્વમસિચેદીશદાતામેવાંહિતંભવાન્ ॥૧૦

વિષાપહારિણીંવિદ્યાંતન્મમાર્પયશંકર ॥

કાશ્યપ મુનિ બોલ્યા જે, હે સમર્થ શંકર ! જે તમે પ્રસન્ન થયા હો અને મારું ઇચ્છિત આપતા હોતો વિષાપહારિણી વિદ્યા મને અર્પણ કરે. ૧૦.

॥ વાગુવાચ ॥

નિશામયદ્વિજશ્રેષ્ઠસ્વમેદાતાસ્મિદુર્લભં ॥૧૧

મંત્રંયત્સ્મરણાદેવવિપંનઋયતિતત્ક્ષણાત્ ॥

મયાવૈયેનમંત્રેણકૃતંહાલાહલંગલે ॥૧૨

મધ્યમાનેમહાંભોધૌપરિત્રાતુંજગત્રયં ॥

યદિદૃષ્ટાસ્વયંશેષોવાણુકિર્વાથતત્સકઃ ॥૧૩

તથાપ્યંતેનમંત્રેણવિષનાશોભવિષ્યતિ ॥

एतांविद्यांनजानातिवृहस्पतिरपिस्वयं ॥૧૪

અન્યસ્મેપ્રદદાનસ્ત્વંમસ્મસાત્વંજવિષ્યમિ ॥

લોકેલિંગામિદંદિવ્યંશ્રદ્ધયાયોર્ચયિષ્યતિ ॥૧૫

ભવિષ્યતિકુલેતસ્યનજાતુવિષતોમયં ॥

इत्युक्तवाविरताबाणव्योम्निदिब्ब्याમहीपते ॥૧૬

ઉપકારંવિધાયાણુંસૌમનસ્યેવભારતી ॥

ततोहृष्टमनाविद्वान्काश्यपोमुनिपुंगवः ॥૧૭

સ્વપ્રાંતેશાંભવંમંત્રમન્યૈરમાપ્યમાસવાન્ ॥

તદાપ્રભૃતિતત્રૈવવિખ્યાતઃકાશ્યપેશ્વરઃ ॥૧૮

યદ્દૃષ્ટામાનત્રઃસમ્યક્વિષરોગર્નચાદ્યતે ॥

ઉપશ્રૃણોતિયોમત્તયાકાશ્યપેશ્વરસંભવં ॥૧૯

નતસ્યાપિવિષંબાધાંકરોતિનૃપતેકચિત્ ॥

આકાશ વાણી થઈ કે, હે દ્વિજશ્રેષ્ઠ ! સાંભળ તને સ્વપ્રામાં હું દુર્લભ મંત્ર આપીશ કે જેમાં સ્મરણ માત્રથી તત્કાળ વિપ નાશ પામેછે. ૧૧. મેં પણ જે મંત્રના જ્ઞેરવડે મથાતા મહા સમુદ્રમાંથી નિકળેલું લલા-લકા જેર ત્રણ જગતની રક્ષા માટે ગંગામાં રાખ્યું છે. બલે પોતે શેષ નાગ, વાલીકિ અથવા તક્ષકનાગ કરડનાર હોય તોપણ આ મંત્રથી વિપનો નાશ થાય છે. ૧૩. આ વિદ્યાને બૃહસ્પતિ પોતે પણ ખરેખર જાણતો નથી માટે આવી ગુહ્ય વિદ્યા જે તું ખીજને કોઈને દર્શાવે તો તું પણ બલીને ભસ્મ થાઈશ. ૧૪. જગતમાં જે કોઈ આ દિવ્યલિંગની શ્રદ્ધાથી પૂજન કરશે તેના દુષ્ટમાં ક્રાંત દિવસ પણ વિપથી બચ નહિ થાય. ૧૫. હે રાજન્ ! આકાશમાં થતી દિવ્ય વાણી મહાત્મા પુરુષોની વાણીની પેઠે એ પ્રમાણે બોલી લોકના ઉપકાર કરીને તરત બંધ પડી ગઈ. ૧૬. પછી પ્રસન્ન થયેલ તે કાશ્યપમુનિને મહાદેવના કહેવા પ્રમાણે ખીજઓથી ન મેળવી શકાય એવા તે શંકરનો મંત્ર તે સ્વપ્નના અંતમાં મળ્યો. ૧૭. ત્યારથી માંડીને ત્યાંજ કાશ્યપેશ્વર નામના મહાદેવ વિખ્યાત છે. જેના સારાં દર્શનવડે મનુષ્ય વિપ-રોગથી પીડા પામતો નથી.. ૧૮. હે રાજન્ ! જે મનુષ્ય ભક્તિવડે આ કાશ્યપેશ્વરની દિવ્ય સાંભળે છે તેને પણ વિપ કદી પીડા કરી શકતું નથી ૧૯

इतिश्री श्रीमालमाहात्म्ये काश्यपेश्वर माहात्म्य नामैक
चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४१॥

આ પ્રમાણે શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં કાશ્યપેશ્વર માહાત્મ્ય નામનો એક-તાલીસમો અધ્યાય પૂરો થયો.

॥ અથ દ્વિચત્વારિંશોધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૪૨ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેન્નૃપશ્રેષ્ઠસર્વસિદ્ધિદમાશ્રમં ॥
 સુચિરંદ્વાદશાદિત્યૈર્યત્રતેપેમહત્તપઃ ॥૧
 પુરારાજંસ્તપસ્તપ્ત્ત્વંકાશ્યપેનમહાત્મના ॥
 ચાક્ષુષસ્યંતરેસૃષ્ટૌસુરાણાજનનંચ્છયા ॥૨
 તુષિતાનામવૈદેવાશ્ચાક્ષુષસ્યાંતરેભઙ્ગન ॥
 પ્રાપ્તૈવૈવસ્વતેદંવાઆદિત્યાસ્તેસુરાસ્મૃતા ॥૩
 કાશ્યપસ્યકુલેજાતામહાત્માનોમહોજસઃ ॥
 શ્રીમાલેતેયતાત્માનસ્તોપિરેપરમંતપઃ ॥૪
 પ્રત્યક્ષોભૂત્તદાનેષાંબ્રહ્માલોકપિતામહઃ ॥
 આગત્યાશ્રમમાકાશાદાદિત્યાનિદમબ્રવીત ॥૫
 કિમર્થતપ્યતેવત્સામવદ્ધિઃસદિતૈરિહ ॥
 અનેનતપઃપદાદત્તંસ્વર્ગંગચ્છતમાચિરં ॥૬
 અદિતેર્જન્મસંપ્રાપ્યકાશ્યપાઙ્ગગતાંપિતુઃ ॥
 આદિત્યાસ્તેનવિરુધાતાલોકેયૂયંભવિષ્યય ॥૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! ત્યાર પછી “ સર્વ સિદ્ધિ ” આશ્રમ પ્રત્યે જવું. જ્યાં ત્યાર આદિત્યો નિરંતર મોહાદું તપ કરે છે. ૧. હે રાજા ! પૂર્વે મહાત્મા કાશ્યપ મુનિએ આક્ષુષ મન્વંતરમાં દેવતાઓની ઉત્પત્તિની પ્રવચ્છા થી આ લોકમાં તપ કર્યું. ૨. ત્યારે તે આક્ષુષ મન્વંતરમાં તુષિત નામના દેવતાઓ થયા અને વૈવસ્વત મન્વંતર પ્રાપ્ત થયો ત્યારે આદિત્યો દેવતા ગણાયા. ૩. કાશ્યપના કુળમાં ઉપજેલા મહાત્મા તથા પ્રળય પરાક્રમી તે આદિત્યોએ શ્રીમાળનગરમાં નિપમ સાચવી ઉત્કૃષ્ટ તપ કર્યું. ૪. ત્યારે લોક પિતામહ બ્રહ્મા તેઓને પ્રત્યક્ષ થયા અને આકાશ થઈ તેઓના આશ્રમ

પ્રત્યે આવી આદિત્યોપ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યા. ૫. હે પુત્રો ! તમે કેળા થઈને અહીં શા માટે તપ કરો છો. તમારા તપથી મેં તમોને સ્વર્ગ આપ્યું. માટે ત્યાં વગર વિલંબે પ્રાપ્ત થાઓ. ૬. વળી જગતના પિતા કશ્યપ મુનિને લીધે અદિતિ થકી તમારો જન્મ થયો માટે તમે લોકમાં આદિત્ય નામથી પ્રખ્યાતિને પામશો. ૭.

॥ દેવા ઉચુઃ ॥

દત્તંદેવત્વયારાજ્યંત્રૈલોક્યસ્યસુદુર્લભં ॥
 મનોર્વૈવસ્વતસ્યૈકમંતર્યાવદવ્યયં ॥૮
 આશ્રમેયદ્દહાસ્માકંશ્રદ્ધાતુર્વિવસેન્નરઃ ॥
 ઉપોષ્યરજનીમેક્કાંસસ્વર્ગાન્નપતેત્કચિત્ ॥૯
 અત્રધેનુપ્રદાનંચકુર્વતિશ્રદ્ધયાવિમ્બો ॥
 તેપીયૂષધુજાંમધ્યેનિવસંતુશતંસમાઃ ૧૦
 દેવાનુદિશ્યયેષિપ્રાહત્રિર્હોષ્યંતિપાવકે ॥
 આદિત્યાશ્રમમાશ્રિત્યચિરંક્રિડંતુતેદિવિ ॥૧૧

દેવતાઓ. (આદિત્યો) બોલ્યા કે, હે દેવ ! તમે એક વૈવસ્વત મન્ય-રની સમાપ્તિ સૂધ અવિનાશી તથા દુર્લભ તથા લોકનું રાજ્ય આપ્યું. તે પછી નીચે પ્રમાણે અમારી પ્રાર્થના છે. ૮. જે મનુષ્ય આ અમારા આશ્ર-મમાં શ્રદ્ધાથી એક રાત્રિ પણ વાસ કરે તે સ્વર્ગથી કદી પણ ભ્રષ્ટ ન થાઓ. વળી આંહી શ્રદ્ધાથી જે શાપનું દાન કરે તે સેંકડો વર્ષ પર્યંત તે દેવતાઓના મધ્યમાં વાસ કરે અને જે કોઈ બ્રાહ્મણ દેવતાના ઉદ્દેશ આંહી અગ્નિમાં હોમ કરે તે પણ ધણા કાળ સ્વર્ગ સુખનો અનુભવ કરે. ૯ ૧૦.

॥ બ્રહ્મોવાચ ॥

एवमस्तुसुरश्रेष्ठादत्तंवःप्रार्थितंमया ॥
 अंशांशेनावतीर्यात्रदिवंमच्छंतुमाचिरं ॥१२
 इत्यादिश्यसुरैःसार्द्धैतैःसर्वैस्तीर्थवासिभिः ॥
 अभ्यर्षिचत्तोलोकेब्रह्मालोकपितामहः ॥१३

આદિત્યાનામતેદેવાયુઃસ્વર્ગતપોવલાત્ ॥
તપ્વાગ્રાપિલોકાનાંશાસિતારોનેશ્વર ॥૧૪
શ્રીમાલેત્રાવતીર્યાશૈઃસિદ્ધિયચ્છંતિદેહિનાં ॥
દ્વાદશાદિત્યમાહાત્મ્યંચંદ્રશ્રુણુયાન્નરઃ ॥૧૫
તસ્યકાંતિશ્રિયંકીર્તિતુષ્ટાયચ્છંતિદેવતાઃ ॥

બ્રહ્મા બોલ્યા કે, હે દેવતાઓ ! હે દેવતાઓ ! એમજ થાઓ ! તમારી પ્રાર્થના મેં બરોબર સ્વીકારી. જેથી તમે તમારા અંશવડે આંહીં અવતરી લોકોની કામના પૂર્ણ કરશો, માટે હવે તરત સ્વર્ગ પ્રત્યે જાઓ. ૧૨. એ પ્રમાણે લોક પિતામહ બ્રહ્માએ તીર્થવાસી*તે સર્વ દેવતાઓને એમ કહી સ્વર્ગમાં સ્થાપિત કર્યા. ૧૩. હે સજ્જન ! તે આદિત્ય નામના દેવતાઓ પોતાના તપના બળથી સ્વર્ગમાં ગયા જેઓ હજી સુધી લોકોને રસ્તે ચલાવનાર છે. ૧૫.

તેઓ આ શ્રીમાળમાં પોતાના અંશથી ઉતરીને પ્રાણીઓને સિદ્ધિ આપે છે. જે પુરુષ આ બાર આદિત્યોનું માહાત્મ્ય સાંભળે તેને પ્રસન્ન થઈને તે દેવતાઓ કાંતિ, લક્ષ્મી, તથા કિર્તિ આપે છે.

इतिश्रीस्कंदपुराणे श्रीमालमाहात्म्ये द्वादशादित्य माहा
त्म्यं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४२.

अथ त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ४३ भा.

॥ वासिष्ठ उवाच ॥

तत्राश્રમેमहाराजययातिस्तप्तवान्पुरा ॥
देवमाराधयामास तेजोराशिं जगत्प्रभुं ॥१॥
जगत्स्वामीति नाम्ना वैस्तु यतयः सुरैर्दिवि ॥
मनुष्यैर्मर्त्यलोके स्मिन्पातालं चापि भग्नैः ॥२॥

વંદ્યમાનવૌભક્તયાશ્રીમાલેજમતાંપ્રથું ॥

સ્વેચ્છયાવર્તમાનોપિનશોચ્યઃસ્યાત્કદાચન ॥૩

હે મહારાજ ! તે શ્રમમાં પૂર્વે યયાતિ રાજાએ તપ કર્યું અને જગતના પ્રભુ એવા સૂર્ય નારાયણનું આરાધન કર્યું. ૧. જે સૂર્ય નારાયણ સ્વર્ગમાં દેવતાઓથી, પૃથ્વીમાં મનુષ્યોથી અને પાતાળમાં સર્પોથી જગત્સ્વામી એવાં નામે સ્તુતિ કરાય છે. તેનું ભક્તિવડે જે મનુષ્ય દર્શન કરે છે તે પાતાની મરજી પ્રમાણે વર્તે તો પણ કદી શોક કરવાને લાયક નથી થતો. ૨. ૩.

॥ માંધાતોવાચ ॥

કથમાસીજગત્સ્વામીશ્રીમાલેમહાસાંનિધિઃ ॥

યયાતિશ્ચકથંતેષંતન્મેજ્ઞહિતપોષન ॥૪

માંધાતાએ પ્રશ્ન કર્યું કે, હે તપોધન ! શ્રીમાળ નગરમાં સૂર્યનારાયણ જગત્સ્વામી કેવી રીતે થયા અને યયાતિએ કેવી રીતે તપ કર્યું તે મને કહો. ૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

નિશામયમદારાજકથામેતાંશુભાવહાં ॥

શ્રીમાલંભૂજગત્સ્વામીયયાતિતપસાયથા ॥૫

યયાતિર્નામરાજાસીત્પુરાંત્રૈનદુષાત્મજઃ ॥

પુરોજરામુપાદાયસયયૌતપસંવનં ॥૬

તપશ્ચકીર્ણત્યુગ્રંતીર્થાનિવિપિનાનિચ ॥

પરિશ્રમતિભૂપાલઃપત્નીભ્યામભિસંવૃતઃ ॥૭

સકદાચિદિદ્યાયાતઃશ્રીમાલંક્ષેત્રમુત્તમં ॥

મર્હોષધિઃસમાજુષ્ટંરાજર્ષિપ્રવરૈસ્તથા ॥૮

તીર્થાનામાશ્રમંરમ્યંદેવાનાંચતપસ્વિનાં ॥

વિલોક્યપતિરિત્યાસીદિહતપ્સ્યેમહત્તપઃ ॥૯

જરાત્રર્જરિતેદેહેનસૌર્યંકિંચિદસ્તિમે ॥

प्रभवति महारोमावाक् कथेमाणहारिणः ॥१०॥
 तस्मादाराधयिष्यामि तपसा तिमिरापहं ॥
 न स्याद्यस्य प्रभावेन संसारे त्रपुनर्भवः ॥११॥
 त्रयीतनुरयं देवस्तेजसामालयः परः ॥
 विश्वा लोकप्रदीपश्चक्रुकसामयजुषां पतिः ॥१२॥
 एवं विचिंत्य बहुधा ययातिर्नाहुषो नृपः ॥
 आदित्याश्रममासाद्य तपस्कृत्तुममुद्यतः ॥१३॥
 बलकलाजिनमंवीतः कुशासनपरिग्रहः ॥
 नमस्कृत्य दिगीशेभ्यस्तपस्तप्तुमुपाविशत् ॥१४॥
 सोमवंशोद्भवः श्रीमान्सौम्यमूर्तिरनन्यधिः ॥
 शशिष्ठादेवयानी च तपतं परिचेरंतुः ॥१५॥
 प्राणायामपरोराजामनोविन्यस्य भास्करे ॥
 तस्थौ स्थाणुरिवाक्षोभ्यस्तदादित्यतपोवने ॥१६॥
 अवाह्यं निष्कलं ब्रह्मजपन्मीलितलोचनः ॥
 मुनिनानामभिगम्योभूत्तपसा विस्मितात्मनां ॥१७॥
 पंचाग्निसाधको ग्रीष्मे जपहोमपरायणः ॥
 वर्षास्वाकाशशायी च हेमं ते सलिलाशयः ॥१८॥
 तपोवनगते तस्थौ पृथुनेत्रे तपःकृशौ ॥
 जले शुष्यति पद्माढये सरस्याविवरे जतुः ॥१९॥
 पंचविंशतिवर्षाणि सभुंजानः फलं सकृत् ॥
 पंचाशतं तथा तस्थौ शीर्णपत्राशनौ नृपः ॥२०॥
 जलाहारमथो कुर्वन् वर्षाणां पंचसप्ततिः ॥
 ततश्च वायुमाहार्यस्थितो वर्षशतं नृपः ॥२१॥
 ततो वर्षशते प्राप्ते त्यक्त्वा महारोमहीपतिः ॥
 ध्यायन् देवं दिनानीथं शैलेन्द्रैव तस्थिवान् ॥२२॥
 संनिरुध्योद्विग्नग्राममेकांतरचितासनः ॥

नराजाक्षोभमभ्येतितपोभिरतिदुष्करैः ॥२३
 वातास्तन्मूर्द्धानेरजःसिक्तंजलवारिभिः ॥
 तस्यशुष्कजलस्यैवसरसःपंकमावमौ ॥२४
 हृदितस्यादितंसूर्यमानुषस्यमहात्मनः ॥
 अतःप्रकाशमाधत्ताचक्षुषीकमलेइव ॥२५
 अथागान्माधवीनामकन्यातस्त्वमहात्मनः ॥
 निशम्यनैमिषारण्येपितरंतपसिस्थितं ॥२६
 साददर्शमहाभागगजानंजरयातुरं ॥
 स्नेह्यमानंकलत्राभ्यांव्यक्तीभूतत्वचावृतं ॥२७
 अथमंगम्यमातृभ्यामुपांतेमाधवीपितुः ॥
 आरोपयत्तपोनिष्ठाशुश्रूषाभारमात्मनि ॥२८
 तस्यैवतप्यमानस्यतपसार्धितचेतसः ॥
 सर्वेभ्यःश्रोत्ररंध्रेभ्यउल्लासमहन्महः ॥२९
 विवहलोभून्महीपालदेवेंद्रःपदशंकया ॥
 तपोभिस्तुल्यैस्तस्यराजर्षेर्भावितात्मनः ॥३०
 महासिंहेरितारण्येगर्जाद्भिरतिघुरं ॥
 अथमेघैदिशःसर्वाःसंवृताद्योश्चभूतलं ॥३१
 नचंद्रश्चनसूर्यश्चनरसत्रिर्नदिनंकचित् ॥
 अंधकारावृतेलोकेज्ञायतेननुकिंचन ॥३२
 शतानिषंचवर्षाणामतीतानिमुहूर्त्तवत् ॥
 वार्दुकेणाव्यतिक्रांतोनिर्वेदनसन्निदति ॥३३
 अथाश्विनस्यमासस्यशुक्लपक्षेत्रयीतनुः ॥
 सप्तभ्यांपूलनक्षत्रेप्रत्यक्षोमूर्ध्निवाकरः ॥३४
 सद्योजलदजालानिविक्षिप्यजगतीपते ॥
 समुल्लासतेजस्वीभूतलेखलुभास्करः ॥३५
 तिमिराणितिरस्कुर्वन्पद्मरागानभैःकरैः ॥

कोटीरकुंडलधरोद्विभूजःपद्मलालनः ॥३६
 त्रयीतनुरमेयात्माक्लृप्तसामयजुषाम्रियः ॥
 मार्गणकोमुमुक्षाणांपरंब्रह्माधिगच्छतां ॥३७
 अथोन्मील्यदृशौराजाययातिस्तपतांवरः ॥
 कृच्छ्रादंजलिमादायतुष्टुवेद्युतिमालिनं ॥३८
 नमस्तेविश्वबोधायविश्वनेत्रायभाश्वते ॥
 लंदोमयायदेवायदेवानांपतयेनमः ॥३९
 सावित्रंयत्परंतेजःसदाध्यायंतियोगिनः ॥
 सोपानंमुक्तिमार्गस्यतत्तेस्तौमिसनातनं ॥४०
 नमोनिर्वादिनांगायकालरूपायचक्रिणे ॥
 ज्ञानातीतायमेध्यायद्विहोत्रहुतशने ॥४१
 अमृतायप्रशांतायतपसांफलदायने ॥
 अंतानंतस्वरूपायवेदविद्यायेतनमः ॥४२
 सागगेयायसौम्यायरसायरसवर्षिणे ॥
 रसाकर्षणशीलायदिनेशायनमोनमः ॥४३
 तदित्यक्षरमेकायतद्विष्णोःपरमंपदं ॥
 सदापश्यंतिविद्वांसस्तस्मैतद्विदेनमः ॥४४
 तेजोमयोऽमृतमयोयोवैत्वमिहमंडले ॥
 दिवातपसिदेवेशतस्मैदिव्यात्मनेनमः ॥४५
 रात्रेरन्हश्चनिष्पाद्यसंधिज्ञानाययज्ञिनः ॥
 युतक्तितत्पदप्राप्त्यैतस्मैसंध्यात्मनेनमः ॥४६
 कलाकाष्ठादिरूपाणीव्यंजयश्यतिनित्यशः ॥
 कालनायेहभुतानांतस्मैकालात्मनेनमः ॥४७
 अमानामानमाश्रित्यरश्मिपीयूषवर्षिणं ॥
 पृष्णासियश्चिर्मर्णचंद्रंतस्मैवैद्यात्मनेनमः ॥४८
 विशोधयन्महोरूपैर्जलैरस्पर्शदूषितं ॥

મહીંચિચર્ગસવ્યોમતસ્પૈશુદ્ધાત્મનેનમઃ ॥૪૯

પીયમાનંદિજૈર્દૃષ્ટ્યામહસ્તેસ્યંદિતામૃતં ॥

બ્રહ્મલોકોદ્રમંથત્તેનસ્મૈબ્રહ્માત્મનેનમઃ ॥૫૦

મદનાનપૃતવઃકાલાજગંતિચવ્યાંસિચ ॥

ઝ્યોતિર્ષીવેદાસ્તૈરુપ્યમિતિતેવિભ્રતેનમઃ ॥૫૧

નમસ્તેજગતીસ્વામિન્નર્યમ્નેવિશ્વભાવિને ॥

જગજ્જીવાતવેતુભ્યંનમોદેવદિવાકર ॥૫૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! શ્રીમાળ નગરમાં યયાતિના તપથી જેવી રીતે મારું જગત્સ્વામી થયા તે શ્રેષ્ઠ કથા તું સાંભળ. ૫. પૂર્વે નહુપનો પુત્ર યયાતિ નામનો રાજા હતો તે પોતાના આગળનાં ઘડપણને પામી તપ કરવાને વનમાં ગયો. ૬. અતિ ઉંચ તપ કરવાની ઇચ્છા રાખતો રાજા પોતાની બે સ્ત્રીઓ સહિત તીર્થ વન આદિકમાં ભ્રમણ કરવા લાગ્યો. ૭. તે કોઈ દિવસ મહાન રાજર્ષી તથા બ્રહ્મર્ષિઓએ સેવીત, સર્વ તીર્થના, દેવતાઓના તથા તપ-સ્ત્રીઓના આશ્રયરૂપ અને રમ્ય આ શ્રીમાળ ક્ષેત્ર પ્રત્યે આગ્યો તેને જોઈ તેના મનમાં અહીંજ મોહોદું તપ કરું એવી ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ. ૮. ૯. અને વિચાર થયો કે, ઘડપણથી ખરખરી ગયેલ આ દેહમાં કાંઈ પણ સુખ નથી, પણ કલટા પ્રાણને હરનારા મહા રોગો પેદા થાય છે. માટે તપ વડે અધિકારનો નાશ કરનાર સૂર્યદેવનું આરાધન કરું કે જેના પ્રભાવ વડે આ સંસારમાં ફરી જન્મ ન થાય. ૧૧. તે સૂર્ય દેવ કેવા છે, કે, વેદ રૂપી શરીરવાળા, તેજને રહેવાનું એકજ સ્થાનક, ત્રણ જગતના દીવા રૂપ તથા ઋગ્વેદ, સામવેદ અને યજુર્વેદના પતિ છે. એ પ્રમાણે નહુ-પનો દીકરો યયાતિ રાજા ઘણીવાર વિચાર કરીને તપ કરવા માટે તૈયાર થઈ આદિત્યાશ્રમમાં પ્રાપ્ત થયો ત્યાં વહકલ વસ્ત્રો તથા મૃગચર્મ આદિ ધારણ કરી, દર્ભના આશનપર બેસી અનન્ય મતિથી શાંત ચેહેરાવાળો તે ચંદ્રવંશી રાજા દિક્પાલોને નમન કરી તપ કરવા લાગ્યો જ્યાં શર્મિષ્ઠા તથા દેવયાની નાગની તેની બે સ્ત્રી ઉપર સેવા કરવામાં સાવધાન થઈ. ૧૩. ૧૪. ૧૫. પછી રાજા તે તપોવનમાં પ્રાણાયમ પશ્યણ થઈ સૂર્યમાં ચિત્તને જોડી કોઈ પણ બાબતથી ક્ષોભ નહિ પામતાં નિશ્ચલ બની રહ્યો. ૧૬. નેત્રો મીંચીને સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મનું અંતઃકરણમાં આરાધન કરતો તે રાજા પોતાના તપથી વિસ્મય પામેલા અન્ય મુનિઓએ પણ શ્લાધનીય થયો. ૧૭. જપ તથા હોમમાં તત્પર તે શ્રીમ્મ ઋતુમાં પંચધુણી તાપવા લાગ્યો, વર્ષાઋતુમાં

ઓથ વગરનાં સ્થાનકમાં રહેવા લાગ્યો અને હેમંત ઋતુમાં ટાઢાં પાણીમાં બેસવા લાગ્યો. ૧૮. તપમાં બેઠેલા તે રાજાનાં તપથી શાંત થઈ ગયેલાં વિશાળ નેત્ર તપોવનમાં રહેલું પદ્મયુક્ત જળ સુકાઈ ગયે કમળની પેઠે શા-
ભવા લાગ્યાં. ૧૯. તેણે પચ્ચીસ વર્ષ સુધી દરરોજ દળનો એક વખત આ-
હાર કર્યો એવો નીયમ રાખ્યો અને તે પછી પચ્ચાસ વર્ષ સુધી ખરી
ગયેલ પાંદડાનો આહાર કરવાનો નિયમ રાખ્યો. ૨૦. તે પછી પોણાસો વર્ષ
પર્યંત જળનો આહાર કરીને રહ્યો અને તે પછી સો વર્ષ સુધી વાયુનો
આહાર કરીને રહ્યો. ૨૧. તે પછી સો વર્ષ પુરાં થયે ભૂપતિ આહાર છોડી
દહને સૂર્યનું ધ્યાન કરતો પર્વતની પેઠે એકજ રથજે બેઠો. ૨૨. આ પ્રમાણે
એકાંતમાં ન બની શકે એવું તપ કરવા બેઠેલો રાજા ક્ષોભ નહીં પામતાં
પોતાની ઈદ્રિઓને કળજે કરવા સમર્થ થયે. ૨૩. સુકાઈ ગયેલ જળવાળા
તળાવમાં જેમ ગારો થઈ રહે છે તેમ વાયુને લીધે મસ્તક ઉપર ઉડેલી
રજ સાથે મેઘના જળના બિંદુ મળવાથી તેના મસ્તકપર પણ ગારો થઈ
રહ્યો. ૨૪. અતઃકરણમાં સૂર્યનું આરાધન કરનારે તે મહાત્મા રાજાનાં નેત્ર
કમળની પેઠે સૂર્યના ઉદયથી પ્રકાશ પામે છે. અર્થાત ગાફીના વખતમાં
ધ્યાન વખતે નેત્ર મીચી રાખે છે પણ સૂર્યના ઉદય વખતે તેના દર્શન
માટે નેત્ર ઉઘાડે છે. ૨૫. હવે યયાતિ રાજાની માધવી નામની પુત્રી
નિમિષારણ્યમાં પિતા તપ કરે છે એવું સાંભળી ત્યાં તે આવી. ૨૬.
અને મોહોટાં ભાગ્યવાળી તે માધવીએ ધડપણથી ઘેરાઈ ગયેલ, જેની આ-
મડી ખરખરી ગઈ છે એવા તથા પોતાની બે સ્ત્રીઓથી સેવા કરાતા પો-
તાના પિતાને જોયા. ૨૭. પછી પોતાનાં માતા પિતા પાસે પ્રાપ્ત થઈ
તપમાં ચિત રાખી તેની સેવા કરવાનું કામ પોતે ઉપાડી લીધું. ૨૮. સૂર્યમાં
ચિત રાખીને એ પ્રમાણે તપ કરતા તે રાજાના કર્ણુરંધ્રથી મોહોટું તેજ
દીપી નિકળ્યું. ૨૯. હે રાજા ! આત્મા સાધક તે રાજર્ષીનાં અતુલ
તપથી આ માફે સ્થાનક લેવા માટે તપ કરે છે એવી શંકાને લીધે
છદ્ર વિગ્હળ થયો. ૩૦. તેથી માલા સિંહોયુક્ત તે વનમાં અત્યંત ગર્જના
કરતા મેઘ વડે તમામ દિશાઓ, આકાશ તથા પૃથ્વી એ સર્વ ઘેરાઈ ગયાં.
૩૧. ત્યારે અધિકારથી વીટાઈ ગયેલ જગતમાં ચંદ્ર, સૂર્ય, રાત્રિ કે દિવસ
ઈત્યાદિ કાંઈ જણાયાં નહિ. ૩૨. આ પ્રમાણે મુહુર્તની પેઠે પાંચસો વર્ષ વી-
તી ગયાં તોપણ તેની ખીજને તે વૃદ્ધ રાજર્ષીએ કાંઈ ન જાણી. ૩૩. તે
પછી આશ્વિન માસના શુક્લ પક્ષની સાતમ કે જેમાં મૂળ નક્ષત્ર હતું તે
દિવસ વેદ મૂર્તિ સૂર્યનારાયણ પ્રકટ થયા. ૩૪. મુકુટ તથા કુંડલને ધારણ
કરનાર, બે હાથ વાળા, પદ્મના ચિન્હવાળા, વેદરૂપી શરીરવાળા તથા વેદને

પ્રિય અને પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિને ઇચ્છનાર મનુષ્યોની એક ગતિ રૂપ જે સૂર્ય-
નારાયણ પોતાના રક્ત કિરણોથી અધિકાર તથા વાદળોએને તેડી પૃથ્વીમાં
પ્રકાશ પામ્યા. ૩૫-૩૬-૩૭. ત્યારે તપસ્વી યથાતિ રાગને નેત્ર કિયાડી
મહેનતથી હાથ જોડી આ પ્રમાણે સૂર્યની સ્તુતિ કરી. ૩૮. વિશ્વને જ્ઞાન
આપનાર તથા નેત્રરૂપ, હ્રોમય દેવોના દેવ સૂર્યનારાયણ હું તમોને નમું છું.
૩૯. જે સૂર્યના પરમ તેજનું યોગી લોકો સદા ધ્યાન કરે છે અને જે મુક્તિ
માર્ગનું પગથીઉં છે એવા સનાતન સૂર્ય દેવ તમોને નમું છું. ૪૦. દિવસ
અને રાત્રી જેનું અંગ છે, જે કાળરૂપ, જ્ઞાનાતીત તથા મૈથ્ય છે તેને
નમસ્કાર છે. ૪૧. અમૃતમય, શાંત તથા તપનું ફલ દેનાર વળી જે સર્વનો
અંત કરે છે, જેનો અંત નથી તથા જે વેદથી જાણી શકાય છે તેને હું
નમસ્કાર કરું છું. સામવેદ જેના યજ્ઞ ગાય છે જે કલ્યાણ કરનાર છે, જે રસ
રૂપ છે જે રસને વર્ષે છે તથા જે રસનું આકર્ષણ કરનાર છે એવા મૂલદેવને
હું નમું છું. તે એવા એક અક્ષરથી સમજમાં આવનાર તથા વિદ્વાનોએ કા-
ક્ષિત વિગ્રહના પરમ પદને જાણનાર તમને હું નમું છું. તેજમય તથા અમૃ-
તમય જે તમે દિવસના પોતાના મંડળમાં પ્રકાશ કરો છો તે દિવસના પતિ
એવા તમને હું નમું છું. પોતાનું યજ્ઞન કરનારાઓ માટે રાત્રિ તથા દિવસનું
સૂચન કરનાર સંધિ રૂપ તમને હું નમું છું. ભૂત પ્રાણીનાં આશ્રયની પરિ-
સમાપ્તિને માટે કલા તથા કાષ્ઠ આદિ કાળનાં રૂપને પ્રગટ કરનાર એવા
તમને હું નમું છું. અમાસનો આશ્રય કરીને તે પછી અમૃતને વરસનાર
પણ ક્ષયરોગી ચંદ્રને પુષ્ટ કરનાર એવા વૈશ્વરૂપ તમને હું નમું છું. તેજસ્વ
પોતાના સ્પર્શ વગર દૂષિત થયેલ આકાશને તેજરૂપ જળથી શુદ્ધ કરતા
પૃથ્વીપર પરિક્રમાણ કરનારા, આંહાણેને દ્રષ્ટિથી જોવાતા પોતાનાં નેત્રને અ-
લ્પલોક પર્વત પ્રસારનારા, લોક, ઋતુ, કાલ, પ્રાણી, તેજ તથા વેદને ધારણ
કરનારા, પૃથ્વીના પતિ જગતનું રક્ષણ કરનારા તથા જગતને ઇલાકાલે રાજ
નારાયણને હું નમસ્કાર કરું છું. ૪૨. યા પર.

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

વરંવૃણમહાભાગયયાતેનહુષાત્મજ ॥

દાસ્યામિતવતુષ્ઠોઽંયદ્યપિસ્યાત્સુદુર્લભં ॥૬૩

સૂર્ય જોડ્યા કે મોટાં ભાગ્યવાળા તથા નહુષના પુત્ર હે યયાતિરાજા!
વરદાન ભાગ. ભલે દુર્લભ હશે તોપણ તારાપર પ્રસન્ન થયેલો હું તે આપીશ. ૫૩

॥ રાજોવાચ ॥

યદિદેયોવરાંદેવતુષ્ટનમમભાસ્કર ॥

દર્શયસ્વતદાત્માનમેષપૂર્વવરોસ્તુમે ॥૫૪

નતેજોભિસ્તવોદુગ્રૈર્દ્રષ્ટુંસ્વલ્પમપિક્ષમઃ

૫૫ તાભ્યાંચર્મચક્ષુભ્યાંત્વદૂપમસિતપ્રભ ॥૫૫

રાજા બોલ્યા કે, હું ભાસ્કર ! જો તમારે પ્રસન્ન થઈને મને વરદાન આપતું હોય તો પ્રથમ એજ વરદાન આપો કે તમારા દેહનું મને દર્શન થાય. ૫૪. હું અસિત પ્રભ ! (શ્વેત કાંતિવાળો) તમારા ઉગ્ર તેજને લીધે આ મર્મચક્ષુથી તમારા રૂપને જોવા માટે હું જરા પણ શક્ત નથી. ૫૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઉત્યેવંજલ્પતસ્તસ્યદિવ્યચક્ષુર્દૌરવિઃ ॥

તદર્શાથમહોરાશિદ્વિભુજંપદ્મલાંછનં ॥૫૬

હેમભૂષણનદ્દાંગંસ્ફુરત્કોટીરકુડલં ॥

અથતંજગતીપીઠેલુઠંતંસ્તુતિતત્પરં ॥૫૭

રાજાનમબ્રવીદ્દેવઃપ્રમજોજગતાંપ્રભુઃ ॥

વરંચક્ષુમહીપાલયત્તેમનસિવર્ત્તતે ॥

અજયાનન્યયામક્તયાતુષ્ટોદાસ્યામ્યહંતવ ॥૫૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, ઓ પ્રમાણે સ્તુતિ કરતા રાજાને સર્વે દિવ્યચક્ષુ આપ્યાં. જેથી તેણે તેજના સમુદરપ, એ લુગ્નવાળું, પદ્મના ચિન્હથી સુ-
શોભિત, સુવર્ણના અક્ષરકાર યુક્ત તથા અળકતા મુકુટ અને કુંડળવાળું સૂર્યનું
સ્વરૂપ જોયું. ૫૬. હવે પૃથ્વીપર કોટતા તથા પોતાની સ્તુતિમાં પરાયણ
તે રાજાને જગતના પ્રભુ બોવા સૂચે દેવે લીધે પ્રમાણે કહ્યું. ૫૭. હું મહી-
પાલ ! તારી મરજી પ્રમાણે વરદાન માંગ કે તે હું જાતે આપું. કારણ કે
તારી આવી અનન્ય ભક્તિથી હું પ્રસન્ન થયેલો છું. ૫૮.

॥ યયાતિરુવાચ ॥

વૃદ્ધોસ્મિઠ્ઠતરાજ્યોસ્મિવાનપ્રસ્થોસ્મિસાંપ્રતં ॥
 નાસ્તિમેભોગલિપ્સાર્કસ્વલ્પાધિવપુષામુના ॥૫૯
 હિતાયસર્વભૂતાનાંતદિદૈવસ્થિતિકુરુ ॥
 અનયૈવપ્રભોમુર્ત્યાશ્રીમાલેદેવવત્સલે ॥૬૦

યયાતિ રાજા બોલ્યો કે, હે સૂર્ય નારાયણ ! હું વૃદ્ધ છું, રાજ્ય પણ
 કરી રહ્યો અને વળી હમણાં વાનપ્રસ્થ છું એટલે આ દેહથી હવે કાંઈ
 પણ વિષય મુખ ભોગવવાની નૃણા મને બિલકુલ રહી નથી. માટે સર્વ
 જગતના કલ્યાણને માટે દેવતાઓને પણ પ્રિય આ શ્રીમાળ નગરમાં તમારી
 આ મૂર્તિથીજ સ્થિતિ કરો. ૫૯. ૬૦.

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

મૂર્તિરેષાનૃલોકેઽસ્મિન્કુરુતેભસ્મસાદ્રુવં ॥
 અસ્યાસ્તેજઃપ્રજાઃસોઢુંશન્કુવંતિનપાર્થિવ ॥૬૧
 કિંપુનર્માનવાહીમેનિઃસત્ત્વાઃસ્વલ્પજીવિનઃ ॥૬૨

સૂર્ય બોલ્યા કે, હે રાજા ! આ મૂર્તિ આ મનુષ્ય લોકને વિષે રહે
 તો તરત આળીને ભસ્મ કરી નાંખે એવી તેજસ્વી છે. આનું તેજ સહન
 કરવા માટે કોઈ પણ પ્રજા શક્ત નથી તો પછી બળ વગરના અને થોડું
 જીવનારા મનુષ્યો તો તેનું તેજ ક્યાંથીજ સહન કરી શકે ? ૬૧. ૬૨.

॥ યયાતિરુવાચ ॥

તપઃકુર્વંતિકૃતિનઃસર્વસ્યોષચિકીર્ષવઃ ॥
 અતઃપ્રસીદભગવન્નહિતાર્થમિદ્દેહિનાં ॥૬૩
 ઇત્યભિપ્રેતમેતસ્યવિદિત્વાભગવાન્નરવિઃ ॥
 ત્રિલોકયદપ્રમેયાત્માસસ્પૃહ્યોમમંડલે ॥૬૪

અથદુંદુભિનિર્ઘોષાઃપ્રણેદુઃસ્વેસમંતતઃ ॥
 શંસ્વામૃદંગશબ્દાઢ્યાઃપૂરયંતોદિશોદશ ॥૬૫
 નનૃતૃશ્વાપ્સરઃશ્રેષ્ઠાગંધર્વાશ્ચજગુઃકલં ॥
 વિમાનૈરાવૃતંવ્યોમહંસૈરિવમહત્સરઃ ॥૬૬
 ચામૈરર્વીજ્યમાનંચકિંકિણીકાણસસ્વનૈઃ ॥
 હરિચંદનપુષ્પાણાંવૃષ્ટિરાસીન્મનોહરા ॥
 સમીરણોવચૌવ્યોમગંગાસીકરમંથરઃ ॥૬૭
 યયાતિરથતાંદૃષ્ટ્વામૂર્તિમાસેદુર્ષીરવેઃ ॥
 રોમાંચિતતનુઃસાશ્રુર્મુઘ્નિવદ્ધાંજલિઃસ્થિતંઃ ॥૬૮
 ઑનમોવેદરૂપાયસવિત્રેદ્વાદશાત્મને ॥
 ત્રયીમયાયદેવાયજગતાંશરણાયંતે ॥૬૯
 ઇત્યેવંસ્તુવતસ્તસ્યયયાતેઃપૃથિવીભૃતઃ ॥
 પુરસ્તાદાગતામુર્તિર્માર્ત્તંડસ્યમહસ્ત્રિની ॥૭૦
 યસ્યાઃસંદર્શનાદેવનરાણાંભક્તિચેતસાં ॥
 મત્રઃપ્રયાંતિપાપાનિસિદ્ધિઃસ્યાદગિવાંહિતા ॥૭૧

યયાતિ બોલ્યા કે, કૃતાર્થ પુરુષો સર્વ મનુષ્ય પ્રાણી માત્રનું હિત કરવાની ઇચ્છાથીજ તપ આદિ કરે છે તો તમને પણ યોગ્ય છે કે મનુષ્યોનાં હિત માટે તમે પ્રસન્ન થાઓ. ૬૩. એ પ્રમાણે યયાતિ રાજના વિચારને બાણી અપ્રમેય તેજવાળા સૂર્યનારાયણે સ્પૃહાસહિત ઉર્ધ્વ દૃષ્ટિ કરી. ૬૪. તેટલામાં આકાશની અંદર દુંદુભિના શબ્દ ગાળ રહ્યા, મૃદંગના શબ્દની સાથે મળી ગયેલા શંખના શબ્દ દશે દિશાઓ પૂરી દેવા લાગ્યા, શ્રેષ્ઠ અપ્સરાઓ નાચવા લાગી, ગંધર્વો સુંદર ગાયન કરવા લાગ્યા, હંસોથી નેમ તળાવ તેમ વિભ્રાનોથી આકાશ ઘેરાઈ ગયું, કિંકણીના શબ્દને લીધે ગાળ રહેલાં ચામરો આકાશમાં ઉડવા લાગ્યાં, અંદર પુષ્પની મનોહર વૃદ્ધિ થઈ. ૬૫. અને આકાશ ગંગાના પ્રાણીના ઉડેલા છાંટાઓથી શીતલ તથા મંદગતિ વાલો પવન ચારે તરફ પ્રસર્યો. ૬૫.-૬૭. હવે ત્યાં સંસ્થિત થયેલી સૂર્યની મૂર્તિને જોઈને યયાતિ રાજનાં રવાણાં ઉભાં થયાં અને આંખમાં હર્ષાશ્રુ આગ્યાં પછી તે પોતાના એ હાથ જોડી ઉભો રહ્યો. ૬૮. વેદ૨૫, દ્વાદશા-

ત્મા, વેદમય તથા જગતના શરણુરૂપ તમને હું નમન કરું છું. ૬૯. એ પ્ર-
માણે સ્તુતિ કરતા યયાતિ રાજની સમીપમાં સૂર્યની તેજસ્વી મૂર્તિ પ્રાપ્ત
થઈ કે જેના દર્શન માત્રમાં ભક્તિવાન પુરુષોનાં પાપનો નાશ થઈ તેઓને
દમ્બિત સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. ૭૦. ૭૧.

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

મમમૂર્તિરિયં રાજન પારિજાતમયી શુભા ॥
પૂજિતાત્રિદશૈઃ સર્વેર્મદ્ભક્તૈર્મેરૂમૂર્દ્ધનિ ॥ ૭૨
યદ્દમામર્ચયિષ્યંતિ દિવ્યાં મૂર્તિનરામમ ॥
તેયાસ્યંતિ પરંસ્થાનં જગમરણવર્જિતં ॥ ૭૩
શંભુનામાર્ચિતામૂર્તિર્બ્રહ્મણા વિષ્ણુના તથા ॥
સુરૈઃ સિદ્ધૈસ્તથા સાધ્યૈઃ કિનરૈરપ્સરોગણૈઃ ॥ ૭૪
વિદ્યાધરૈશ્ચ ગંધર્વૈઃ સર્વૈરપિ સમાહિતૈઃ ॥
પુષ્પૈર્ધૂપૈસ્તથા મંધૈર્દિવ્યમાલ્યાનુલેપનૈઃ ॥ ૭૫
સ્તાં ત્રૈશ્ચ વિવિધૈરાજનસ્તુતામૂર્તિર્વિવસ્વતઃ
અથ તુષ્ટોઽવવીદેવસ્રયીતનુરિદં મુરાર્ણ ॥ ૭૬
યે ચમામર્ચયિષ્યંતિ ભક્તયા ભુવિ શરીરિણઃ ॥
ન તે પાંજાતુરોગઃ સ્યાન્નપીડામાનમીશ્વર ॥ ૭૭
ઉત્પત્સ્યંતે ન દુઃસ્થાનિકદાચિદપિકુત્રચિત્ ॥
સદા હમિહ વત્સ્યામિ લોકાનાં વાંછિતપ્રદઃ ॥ ૭૮
શ્રીમાલેત્રિદશશ્રેષ્ઠાનાત્રકાર્યા વિચારણા ॥
ઉર્દ્ધ્વલોકાદિયં મૂર્તિરવતીર્ણામહીતલે ॥ ૭૯
અહમવનિવત્સ્યામિ યયાતેઃ પ્રીતિહેતવે ॥
પૂજિતેયાં ત્રિભિર્લૌકૈઃ સ્વામિત્વં જગતામપિ ॥ ૮૦
ઋષિષ્યામિ ન સંદેહોયથા રાજાશંરીરિણાં ॥
જગતામહમેકોઽસ્મિ સ્વામી સર્વસ્ય પાલનાત્ ॥ ૮૧

जगत्स्वामीतिमेनामलांकेख्यातिगमिष्यति ॥

आदित्याश्रममासाद्यश्रीमालेयेनरोत्तमाः ॥८२॥

अर्चयिष्यन्तिमांभक्त्यातेषांलोकाःसनातनाः ॥

योमामाश्वयुजेमांसिभुलोकेसप्तगीदिने ॥८३॥

सकृद्रक्ष्यतिभक्त्याचेत्सस्वर्गानचनारकी ॥

योमेप्रदक्षिणामिकांप्रदास्यतिसमाहितः ॥८४॥

नतस्यदुःखाभिभवोक्चिदेवभविष्यति ॥

मममूर्त्तिरियंदिव्यानावलोकेनिवत्स्यति ॥८५॥

यावत्पारिक्षितोराजाभविताजनमेजयः ॥

यत्रकुत्रचिदास्थायंमूर्त्तौकलियुगेततः ॥८६॥

आत्मानंविभजिष्यामिअंशैर्द्वादशभिस्त्वह ॥

श्रीमालेधिष्ठितंयोमानराद्वादशमूर्त्तिषु ॥८७॥

नमिष्यन्तिनभूयोऽस्तितेषांजातुयमाद्भ्यं ॥

इत्युक्तवांतर्दधेदेवःसर्वलोकविभावनः ॥८८॥

प्रणम्याथसुराःसर्वेमूर्त्तितामगमन्द्भवं ॥

ययातिरपिभृपालकन्यामामंज्यमाधर्वी ॥८९॥

मनोविष्णौसमाधायदिशंभेजंपराजितां ॥

तस्याविपुरतोमूर्त्तेश्चाभीक्षोरणंदिवि ॥९०॥

तन्निवेशितवान्पश्चात्श्रीमालेदेवनर्द्धकिः ॥

कृतरत्नमयंदृष्ट्वेतायाहैममद्भुतं ॥९१॥

तोरंगंद्वापरेरौप्यंकलौकाष्टामयंवृष ॥

एवमासीन्महीपालश्रीमालेविश्वलोचनः ॥९२॥

सर्वेषांजगतांस्वामीजगत्स्वामीतिसंज्ञया ॥

गंगास्नानेनयत्पुण्यंपूर्वसागरसंगमे ॥९३॥

श्रीमालेतज्जगत्स्वामीदर्शनाल्लभेतनरः ॥

हरिशंकरयोर्वात्रावसंतयोविधायवै ॥९४॥

મનુષ્યોલભતેપુણ્યંશુચિ શ્રદ્ધાસમન્વિતઃ ॥

તસ્યાદાશ્વયુજેમાસિશુક્લપક્ષેજગત્પ્રભું ॥૧૬

મક્તયાપ્રણમતોરાજન્શ્રીમાલેસપ્તમીદિને ॥

યદંશ્રુણુયાન્નિત્યંપઠેદ્વામક્તિસંયુતઃ ॥૧૬

તસ્યદેવોજગત્સ્વામિદદાતિવરમીપ્સિતં ॥૧૭

સર્વે નારાયણુ બોધ્યા કે, હે રાજન્ ! પારિજાત રૂપ આ મારી મૂર્તિ છે જેનું મેં પર્વતનાં શિખરપર મારા ભક્ત સર્વ દેવતાઓએ પૂજન કર્યું હતું વાસ્તે આ મારી દિવ્ય મૂર્તિની જે કોઈ પુરૂષો પૂજન કરશે તે ઘડપણ તથા મરણ વગરનાં શ્રેષ્ઠ સ્થાનક પ્રત્યે પ્રાપ્ત થશે. ૭૨. ૭૩. તે મૂર્તિની બ્રહ્મા, વિશ્ણુ, મહાદેવ, દેવતાઓ, સિદ્ધ, સાધ્ય, કિંનર, આંસરાઓ, વિદ્યાધરો તથા ગંધર્વો એ સર્વેએ સાવધાન થઈને પુષ્પ, ધુપ, ગંધ, દિવ્ય પુષ્પો તથા ચંદનાદિક પદાર્થોથી પૂજન કરી અને નાના પ્રકારનાં સ્તોત્રોથી તેની સ્તુતિ કરી પછી વેદ રૂપ શરીરવાળા સર્વનારાયણુ દેવતાઓને નીચે પ્રમાણે કહ્યું. ૭૪. ૭૫. ૭૬. આ પૃથ્વીપર જે કોઈ પ્રાણી પરમ પ્રીતિવડે મારી પૂજન કરશે તેને શરીરના રોગ કે મનની ચિંતા તેમજ બીજાં દુઃખો પણ કોઈ કેદાણે કદી પણ ઉપજશે નહિ. હે દેવતાઓ, મનુષ્યોને ઇચ્છિત ફળ આપવા માટે હું સદૈવ અહીં વસીશ એમાં તમારે કાંઈ પણ વિચાર કરવા જેવું નથી. ઉર્ધ્વ લોકથી આ મૂર્તિ પૃથ્વી તળ ઉપર પ્રાપ્ત થયેલ છે એમ તમે જાણો. હું યાત્રિ રાજને પ્રસન્ન રાખવા માટે અહીંજ રહીશ. આ મૂર્તિ ત્રણે લોકોએ પૂજેલ છે તેથી જેમ રાજા પોતાની પ્રજાનું પાલન કરે છે તેમ હું નિઃસંદેહ ત્રણે લોકનું સ્વામીપણું સ્વીકારી તેઓનું પાલન કરીશ અને જગતનું સ્વામીપણું ધારણ કરી તેઓનું પાલન કરવાથી આ લોકમાં માંડે નામ “ જગત્સ્વામી ” એવી ખ્યાતિને પામશે. શ્રીમાનનગરના આ આદિત્યાશ્રમમાં આવીને જે ઉત્તમ પુરૂષો ભક્તિથી મારી પૂજન કરશે તેઓ ઉત્તમ લોકને પામશે, તેમજ આશ્વિનમાસની સાતમને દિવસે જે માંડે ફક્ત એક વખતજ દર્શન કરશે તે બધે પ્રથમ નરકમાં જવાવાળો નહિ પણ સ્વર્ગમાં જવાવાળોજ સમજવો. જે મનુષ્ય સાવધાન થઈને મારી એક પણ પ્રદક્ષિણા કરશે તેને કોઈ પણ દિવસ દુઃખનો પરાભવ નહિ થાય. આ મારી દિવ્ય એવી જે મૂર્તિ તે જ્યાં સૂધી પરીક્ષત રાજાનો પુત્ર જનમેજય ઉત્પન્ન નથી થયો ત્યાં સૂધી અહીં રહેશે અને તે પછી કલિયુગમાં જ્યાં ત્યાં મૂર્તિને વિષે મારા આત્માને ધ્યાર અંશથી વેહેથી આપીશ. આ પ્રમાણે

શ્રીમાળનગરમાં રહેલ મારી દ્વાદશ મૂર્તિઓને વિષે જે કોઈ નમન કરશે તેને જરા પણ દ્રોષ સ્થળે યમનો ભય નહિ રહે. ૭૭-૭૮. એ પ્રમાણે સર્વ લોકની રક્ષા કરનારા સૂર્યનારાયણ બોલીને અંતર્ધાન થઈ ગયા અને પછીથી દેવતાઓ પણ તે મૂર્તિને નમસ્કાર કરી કરીને સ્વર્ગમાં ગયા. ૮૯. હે રાજન્! યયાતિ રાજન પણ પોતાની માધવી નામની કન્યાને પાછી વલાવી પોતે પોતાનું મન વિષ્ણુમાં સ્થિર રાખી તેની તરફ ધ્યાન રહ થયો. ૯૦. તે મૂર્તિની પાસે સ્વર્ગમાં જે તોરણ હતું તેજ તોરણ વિશ્વકર્માએ શ્રીમાળનગરમાં મૂર્તિની પાસે રખાવ્યું. ૯૧. હે રાજન્! તે તોરણ સત્યયુગમાં રતનમય હતું ત્રેતાયુગમાં સુવર્ણમય હતું તથા દ્વાપરયુગમાં રૌપ્યમય હતું. અને હાલ કલિયુગમાં તો હવે કાષ્ઠમય રહ્યું છે. ૯૨. હે રાજન્! એ પ્રમાણે સર્વ જગતના સ્વામી સૂર્યનારાયણ શ્રીમાળનગરમાં જગત્સ્વામી એવી નામને પામ્યા. ૯૩. પૂર્વ સમુદ્રમાં જ્યાં ગંગાનો સંગમ થાય છે ત્યાં સ્નાન કરવાથી જે પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે તે પુણ્ય શ્રીમાળનગરમાં જગત્સ્વામીનાં દર્શન કરવાથી પુરપતે પ્રાપ્ત થાય છે. ૯૪. પવિત્ર તથા શ્રદ્ધાયુક્ત જે મનુષ્ય વસંત ઋતુમાં શિવ તથા વિષ્ણુની યાત્રા કરી પુણ્ય મેળવે છે તે પુણ્ય શ્રીમાળનગરમાં આશ્વિન માસની શુકલપક્ષની સપ્તમીને દિવસ ભક્તિથી જગત્સ્વામીનું દર્શન કરતાં મેળવે છે. ૯૫. ૯૬. જે મનુષ્ય ભક્તિથી આ આખ્યાન સાંભળે છે અથવા તેનો પાઠ કરે છે તેને જગતના સ્વામી સૂર્યનારાયણ દર્શિત કૃણ આપે છે. ૯૭.

इतिश्री श्रीमालमाहात्म्ये जगत्स्वामी माहात्म्य नाम त्रिच-
त्वारिंशोऽध्यायः ॥४३॥

આ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાંના શ્રીમાળમહાત્મ્ય અંદરનો જગત્સ્વામી મહાત્મ્ય નામનો ત્રેતાલીસમો અધ્યાય સમાપ્ત. ૪૩.

॥ अथ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ४४ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

अत्राद्भुतमभूत्पूर्वं श्रीमालेमनुजेश्वरः ॥

शृणुष्वेकमनाः सर्वयदितेकौतुकं महत् ॥१॥
 पुराभूत्पृथिवीपालश्रीमालमरकोमहान् ॥
 अपचाङ्गेनैनापिब्राह्मणानांविधेर्वशात् ॥२॥
 महारोगैःपराभूताश्रियतेमानवाःक्षणात् ॥
 नष्टेष्टेषुवर्त्ततेनराःकस्यापिकेचन ॥३॥
 रोगमक्रमणाद्गीतामोहादिवमुमुक्षवः ॥
 आक्रन्दितैर्मनुष्याणांशिरोधातैर्मुहुर्मुहुः ॥४॥
 प्रमृतैर्त्रियमाणैश्चरौद्रमासीन्महापुरं ॥
 शोचंतिपितरंकेचिन्मातरंभ्रातरंतथा ॥५॥
 स्वसारंचनराःकेचिद्वयस्यान्मुहदःपरे ॥
 प्रियांप्राणेश्वरीमन्येपुत्रमन्यतरंनृप ॥६॥
 अश्रुक्लिन्नकपोलानांनखरक्षतवक्षसां
 दुःखादुद्धुतकेशानांदुर्दर्शमभवन्मुखं ॥७॥
 विप्रकीर्णाःकचित्केशाःश्लेष्मणःकचिदुच्छदाः ॥
 कचिन्मृतकमालपानिदृश्यंतेपरितोबहु ॥८॥
 रौदनैर्ब्रह्मघोषोऽभून्नित्यहोमश्चितानलैः ॥
 शबेषुरक्तवासांसिध्यानं प्रतेषुभूमिषु ॥९॥
 निरुच्छासंनिरुत्साहंनिःस्वाध्यायनिरुद्यमं ॥
 अभवन्मरकाक्रांतंश्रीमालमतिदारुणं ॥१०॥
 अथागादाश्विनोमासस्तत्रयात्रादिनरवेः ॥
 ब्राह्मणाश्चमुदुःखार्त्ताःशबदाहायनियुयुः ॥११॥
 त्यक्तवाशवानिनिर्वेदाच्छोचंतःशतशोद्विजाः ॥
 निपेदुर्धरणीपीठेछिद्रपक्षाइवाद्रयः ॥१२॥
 किंभविष्यतिनस्त्राताकश्चिद्वोद्विजोऽथवा ॥
 भहतोमुरकात्पाणानस्मभ्ययःप्रयच्छति ॥१३॥
 नचंडीशोनचामुडानचंडीसाजगत्प्रभुः ॥

શ્રીમાલસ્યેશ્વરીકાપિનશ્રીરસ્તીહસાંપ્રતં ॥૧૪
 કિકુર્મઃકયચગચ્છામઃકસ્યવાકથયામહે ॥
 અત્યર્થમરકાર્ત્તાનાંકોવાશરણગસ્તુનઃ ॥૧૫
 ઇતિચિંતયતાંતેષાંકૃપયાપરયાનૃપ ॥
 કૈરાતંરૂપમાસ્થાયમત્યક્ષોભૂજગત્પ્રભુઃ ॥૧૬
 દદૃશુઃસહસાવિપ્રાઃકિરાતંજરયાન્વિતં ॥
 નીલોત્પલદલશ્યામંરક્તોત્પલવિલોચનં ॥૧૭
 અમ્રકેશંમહોચ્છાયમહાબાહુમહાહનું ॥
 આત્રિકાનિવસાનંચપાશહસ્તાંસ્મિતાનનં ॥૧૮
 પ્રસાધનંપદેભિઞ્નત્પુણ્યપત્રાન્વિતાલતા ॥
 અસ્પૃશ્યોહંકિરાતોસ્મિસુદુરેસ્થીયતાગિતિ ॥૧૯
 આહરન્નાજગામાશુચત્રતેબ્રાહ્મણાઃસ્થિતાઃ ॥
 અથવિસ્મયમાનેપુદ્ગિજેષુશબસંગતાન્ ॥૨૦
 આચકર્ષપટાન્દેવોરક્તાનરક્તસ્રજાસહ ॥
 તદૃષ્ટ્વાતેદ્વિજાઃકર્મકિરાતસ્યવિર્ગહિતં ॥૨૧
 ક્રોધાદુઃશૃત્યનેત્રાણિજગત્સ્વામિનમબ્રવીત્ ॥
 ભોભોકિરાતમામૈવંકુરુષ્વબ્રાહ્મણાવયં ॥૨૨
 નતવસ્પર્શમર્હામઃપ્રૈતાન્સ્પૃશસિતત્કથં ॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા ! આ શ્રીમાળનગરમાં આગળ અહભૂત
 વૃત્તાંત બન્યું છે તે જો તારી સાંભળવાની ઉત્કંઠા હોય તો એકાથ ચિત્તથી
 શ્રવણ કર. ૧. હે રાજા ! પૂર્વે શ્રીમાળનગરમાં બ્રાહ્મણોના કોઈ પણ ખરાબ
 પ્રયોગથી અને વિદ્યાતાના નિર્માણને લીધે મોહોટા રોગ ચાલ્યો હતો.
 મહારોગ વડે કરીને પરાભાવ પામેલાં મનુષ્યો ક્ષણ માત્રની અંદર મરણ
 પામે છે. જેને લીધે મોહથી મુમુક્ષુ પુરુષો જેમ ભય પામે તેમ રોગના પ્ર-
 ચારથી ભયભીત થયેલાં મનુષ્યો કોઈ કોઈને ઘેર પણ જઈ શકતાં નથી. ૩.
 મનુષ્યોના વસોપાતથી, વારંવાર માથાં પછાડવાથી, કોઈ મરણ પામવાથી
 તથા કોઈ મરણની તૈયારીમાં હોવાથી આ મહાન શેહેર ભયંકર થઈ પડ્યું.
 ૪. હે રાજા ! કેટલાંક પુત્ર પુત્રી પોતાના માત પિતાનો કેટલાક ભાઈએન

પોતાના ભાઈ એનનો, કેટલાક મિત્રો પોતાના મિત્રોનો, પતિ પોતાની પ્રાણ સમાન પ્રિયાનો અને કેટલાંક માયાઓ પોતાના પુત્રનો શોક કરે છે. ૫. ૬. આંસુથી લીંપાયેલ કપોલવાળા કુટવાથી ભાંગી ગયેલ છાતીવાળા અને દુઃખથી વીખરાઈ ગયેલ કેશવાળા મનુષ્યોનાં મુખ ન જોઈ શકાય એવાં થયાં. ૭. જ્યાં જોઈએ ત્યાં ચારે બાજુ ક્યાંય વીખરાઈ ગયેલા કેશ, ક્યાંય રૂદન વખત નાસિકા શ્લેષ્મા અને ક્યાંય શયનાં કુલ (ચિતામાં બાળતાં બાકી રહી ગયેલ હાડકાં) દેખવામાં આવે છે. ૮. વેદનો ધોષ રોવામાં, નિત્ય હોમ ચિતાના અગ્નિમાં અને રાતાં વસ્ત્ર તથા ધ્યાન મુદ્દાઓમાં રહેવા લાગ્યાં. ૯. સ્તબ્ધ, ઉત્સાહ વગરનું, સ્વાધ્યાયહીન, ઉદ્યમહીન તથા મદા મારીથી વીંટાઈ ગયેલ શ્રીમાલ નગર અત્યંત ભયંકર થઈ પડ્યું. ૧૦. પછી આસુ મહિનો આવ્યો. ત્યાં સૂર્યનારાયણની યાત્રાને દિવસ બ્રાહ્મણો ઘણા દુઃખી થતા શયોનો દાહ કરવાને નિકળ્યા. ૧૧. ઘણી પીડા પામતાં શયોનો ઝાંઝી શોક કરતા સેંકડો બ્રાહ્મણો કપાઈ ગયેલ પાંખોવાળા પર્વતોની પેઠે પૃથ્વીપર પડ્યા. (અને ઓલવા લાગ્યા કે) ૧૨. મોટા રોગચાળાથી આપણા પ્રાણને બચાવે એવો કોઈ બ્રાહ્મણ અથવા દેવતા શું આપણું રક્ષણ કરનાર થશે ? (ના.) ૧૩. શિવ અથવા વિઘ્નું કે ચંડી અથવા ચામુંડાદેવી કે શ્રી-માળ નગરની ઇશ્વરી લક્ષ્મી પણ હાલ અહીં આપણું રક્ષણ કરે એમ નથી. ૧૪. હવે શું કરીએ ? ક્યાં જઈએ અને આ સઘળું કોને કહીએ ? બહુજ રોગચાળાથી પીડાતા આપણું શરણુ કોણુ થાય ? ૧૫. એમ વિચાર કરતા બ્રાહ્મણો પર દયા આવવાથી ભગવાન સૂર્ય નારાયણ ભીંતનું રૂપ ધારણુ કરી ત્યાં પ્રત્યક્ષરીતે પ્રગટ થયા. ૧૬. ઘરડો, નીલકમલનાં પત્ર શરંગો સ્થામ, રૂક્ત કમળ સમાન નેત્રવાળો, કાળા વાદળોના રંગના કેશવાળો, કદાવર, મોટા હાથ વાળો, મોટી દાઢી વાળો, ચર્મ વસ્ત્રને ધારણુ કરનારો, હાથમાં પાશવાળો તથા હસતાં મોઢાવાળો તે ભીલ જલદી બ્રાહ્મણોના જોવામાં આવ્યો. ૧૭-૧૮. પગનાં ઘરેણાને ઠેકાણે પવિત્ર પત્રવાળી વેલને પગનાં ઘસડતો આવેલ તે આધારે હું અડવાને અયોગ્ય ભીલધું, એમ કહેતો કહેતો જ્યાં તે બ્રાહ્મણો બેસા હતા ત્યાં જલદી આવ્યો. ૧૯. પછી તેને જોઈને બ્રાહ્મણો તો વિસ્મય પામી ગયા એટલે ભીલનું રૂપ ધારણુ કરનાર ભગવાને મુદ્દાઓને ઓઢાડેલ રાતાં વસ્ત્રો તેને પેહેરાવેલી રાતાં કુલની મા-બાઓ સહિત ખેંચવા માંડ્યાં. ૨૦. ભીલનું તે નિંદિત કર્મ જોઈને તે બ્રાહ્મણો ક્રોધથી આંખો ચડાવી તે ભગવાનને કહેવા લાગ્યા કે;—૨૧. અરે ! ઓ ભીલ ! એમ નહિ કર નહિ કર અમે બ્રાહ્મણો છીએ. તને અહીંએ પણ નહિ. છતાં તું આ મુદ્દાઓને કેમ અડે છે ? ૨૨.

॥ કિરાતઉવાચ ॥

ગયાહિકરસંસ્પૃષ્ટશુચિસ્યાદશુચિક્ષણાત્ ॥૨૩

અપવિત્રંપવિત્રંસ્યાદિત્યમાહુર્મનીષિણઃ ॥

ભીષ્મ બોલ્યો કે, મારા હાથથી જે વસ્તુનો સ્પર્શ થાય છે તે વસ્તુ અશુદ્ધ હોય તોપણ શુદ્ધ થઈ જાય છે અને અભયેત્ર હોય તો પણ પવિત્ર થઈ જાય છે. એમ વિદ્વાનો કહે છે. ૨૩.

॥ બ્રાહ્મણાઠુચુઃ ॥

કોભવાનીહસંપ્રાપ્તઃકુત્રાસ્તિતવકેતનં ॥૨૪

માર્ગશ્ચકસ્તેવ્રજતઃસર્વેહિકથયસ્વનઃ ॥

બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે,—અહીં આવેલો તું કોણ છે? તારું રહેવાનું સ્થળ ક્યાં છે? તથા તારો જવાનો માર્ગ કયો છે આ બધું અમને કહે. ૨૪.

॥ કિરાતઉવાચ ॥

અહંગવામધીશોસ્મિવાસઃસર્વેષુજંતુષુ ॥૨૫

વાયુમાર્ગેવ્રજામ્યેકઃપુનર્વ્રતયદીપ્સિતં ॥

ભીષ્મ બોલ્યો કે,—હું ઈંદ્રિયોત્તો અધિપતિહું, સર્વ જંતુઓમાં મારો વાસ છે તથા હું એકલો વાયુ માર્ગમાં જાઉં છું, હજી પણ તમારી મરજી પડે તે પ્રજ્ઞા. ૨૫.

॥ બ્રાહ્મણાઠુચુઃ ॥

કેનવૃત્તિસ્તવવિભોકસ્યવાસિતનૂદ્રવઃ ॥૨૬

સંતતિઃકીદૃશીવાતેસર્વેહિકથયસ્વનઃ ॥

બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે,—હે સમર્થ ! તારી વૃત્તિ શું છે ? તું કોનાથી ઉત્પન્ન થયેલ છે ? તથા તારી સંતતિ કેવી છે ? એ બધું અમને કહે. ૨૬.

॥ કિરાતુવાચ ॥

ઋગ્યજુઃસામભિર્વૃત્તિર્જાતોઽંબ્રહ્મણઃપરાત્ ॥૨૭

વિશ્વમેતદપત્યંમેપુનર્બ્રૂતયદીપ્સિતં ॥

કિરાત બોલ્યો કે,—ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ અને સામવેદ એવી મારી આશુવિકા છે. હું પરબ્રહ્મથી ઉત્પન્ન થયેલો છું અને આ જગત મારી સંતતિ છે. ૯૭ પણ ઇચ્છા હોય તો પૂછો. ૨૭.

॥ બ્રાહ્મણાઉચુઃ ॥

પંજરેણામુનાકાર્યંકિંતેપાશેનવાતચ ॥૨૮

કિરાતૈવનાસ્માકંપ્રતીતિકુરુપેહદિ ॥

બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે,—આ પાંજર તથા પાશ વિગરે લઈ શું કરવા ધાર્યું છે અને તું બીલ હોય એવો નિશ્ચય અમારા હૃદયમાં નથી થતો. ૨૮.

॥ કિરાતુવાચ ॥

પાશેનાકૃષ્યઘૃક્ષ્ણામિપંજરેણાત્મનઃસ્વગાન્ ॥૨૯

કરોમ્યટનમશ્રાંતઃકાલોઽહંતેનવૈદ્વિજાઃ

કિરાત બોલ્યો કે,—પોતાના પક્ષીઓ (છવરૂપી) ને આપાશથી ખેંચી આ પાંજરામાં રાખું છું અને કદી પણ થાક ખાધા વગર ભ્રમણ કર્યા કરું છું તેથી હે બ્રાહ્મણો હું કાળ છું.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

ઇત્યુક્તાસ્તેદ્વિજારાજન્મત્વાદેવંદિવાકરં ॥૩૦

તુષ્ટુઃસંહિતાઃસર્વેતેજોરાશિંજગત્પ્રભું ॥

નમસ્તેસ્તુજગદ્દાતર્જગદ્વીજજગદ્વિત ॥૩૧

નમોજગત્પ્રકાશાયજગત્સ્વામિન્નમોસ્તુતે ॥

મરકેળપરાભૂતમેતદ્વિશ્વંતમોપહ ॥
 પરિત્રાહિજગન્નાથબ્રાહ્મણાન્બ્રાહ્મણપ્રિય ॥૩૨
 એવંસ્તુતોદિવાનાથઃપ્રત્યક્ષોભૂદ્વિજન્મનાં ॥
 પાણિલીલાસરોજેનસ્પૃષ્ઠાપ્રેતાનર્જીવયત્ ॥૩૩
 પુષ્પવૃષ્ટિરભૂદિવ્યાનેદુર્દુદુભયોદિવિ ॥
 મૃતકાન્યુદતિષ્ઠંતસુમાનીવસમંતતઃ ॥૩૪
 ઉત્ફલ્લોચનાઃસર્વેપ્રહર્ષિતતનૂસહઃ ॥
 દિનેશમર્ચયાંચકુર્જનાઃશ્રીમાલવાસિનઃ ॥૩૫
 યત્રયત્રમૃતોયોભૂતત્રતત્રનરેશ્વર ॥
 ઉદતિષ્ઠત્રપ્રહૃષ્ટાત્માસુહૃદઃસ્માપયન્નિહસઃ ॥૩૬
 સંભૂયબ્રાહ્મણાઃસર્વેપ્રત્યક્ષંવિશ્વરૂપિણઃ ॥
 પુષ્પૈર્ધૂપૈશ્ચનૈવેદ્યૈઃપૂજયિત્વેદમબ્રવીત્ ॥૩૭
 ત્રાહિનઃપરમેશાનજગત્સ્વામિન્નર્હપતે ॥
 મહામરકસંભૂતમહાભયમપાકુરૂ ॥૩૮

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે,—એમ સાંભળવાથી આ સુર્ય નારાયણ છે એવું
 માની બધા સાથે મળી તેને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યા. ૩૦. જગતને ધારણ
 કરનાર, જગતના બીજરૂપ, જગતનું હીત કરનાર તથા જગતના સ્વામી હે
 સુર્યનારાયણ ! જગતમાં પ્રકાશ કરનાર તમોને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.
 હે અંધકારને હરનાર જગત્પતિ ! આ જગત મહામારી રોગથી પરાભવ
 પામેલું છે. માટે હે બ્રહ્મવત્સલ બ્રાહ્મણોનું રક્ષણ કરો. ૩૧. ૩૨. એ પ્રમાણે
 પ્રાર્થના કરાયેલ સુર્ય દેવ બ્રાહ્મણોની વચ્ચેમાં પ્રગટ થઈ હાથમાં રહેલ લીલાનાં
 કમળથી મુડાંઓને સ્પર્શ કરી તેઓને જીવતાં કર્યાં. ૩૩. સારે આકાશમાં-
 થી દિવ્ય પુષ્પની વૃષ્ટિ થઈ અને હુંદુભિ નગારાં વાગ્યાં તથા મરી ગયેલ
 માણસો આરે બાળુથી સુધ રહ્યા પછી જેમ તેમ ઉઠ્યાં. ૩૪. વિશ્વમય
 પામેલાં નેત્રવાળાં તથા ઉભાં થયેલ રવાડાંવાળાં શ્રીમાળ નગરના રહેવાશી
 માણસો સુર્ય દેવની પુજા કરવા લાગ્યાં. ૩૫. હે રાજા ! જ્યાં જ્યાં જે માણસ
 મરી ગયેલું હતું ત્યાં તે પોતાનાં સગાંઓને વિશ્વમય પમાડતું તથા પોતે
 આનંદ પામતું ઉઠવા લાગ્યું. ૩૬. બધા બ્રાહ્મણો સુર્યદેવની પાસે આવી તેને
 પુષ્પ, ધુપ અને નૈવેદ્યથી પુજા કરી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ૩૭. હે

પરમેશ્વર ! હે નગત સ્વામીન ! હે દિક્ષપતે ! અમારૂં રક્ષણ કરો અને મહા મારીથી ઉત્પન્ન થયેલ આ મહા ભયનો નાશ કરો. ૩૮.

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

एषयात्रोत्स्वेविप्राःसर्वैःश्रीमालवासिभिः ॥
 वेषःकार्यःकिरातस्ययथारूपोमयाकृतः ॥३९॥
 कृतकंमृतकंकृत्वासदंतोमुक्तमूर्द्धजाः
 येममाग्रेलुठिष्यंतिनतेषांमरकाद्भयं ॥४०॥
 अस्पृश्याःभोवयमितिब्रुवाणामिन्नरूपिणः ॥
 येदृक्ष्यंतिरथारूढंनतेषांमरकाद्भयं ॥४१॥
 आत्मानोमरकार्तानांसर्वेषांवैद्विजोत्तमाः ॥
 आत्माधारइतिख्यातातस्मान्मूर्तिःपरास्तुमे ॥४२॥
 अग्रेरोगान्निरस्यंतंरथारूढंरथोत्सवे ॥
 आत्माधारंनमस्यंतोजनाजातुनरोगिणः ॥४३॥
 जनानांमरकार्तानामात्मानोवैमयाधृताः
 आत्माधारस्ततोलोकेपूजनीयोस्मिसर्वदा ॥४४॥

સુર્ય બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણો ! યાત્રાના ઉત્સવમાં શ્રીમાળ નગરનાં તમામ રહેઠાણીઓએ જેવી રીતે મેં કિરાતનો વેષ ધારણ કર્યો હતો તેવો કિરાતનો વેષ ધારણ કરવો. ૩૯. પછી બનાવટી મુઠું કરી રેતા રેતા અને મોવાળા છુટા મેલીને જે મારી પાસે લોટશે તેને મહામારીથી ભય નહિ થાય. ૪૦. અમે સ્પર્શ કરવા લાયક નથી એમ બોલતા બોલતા કિરાતનો વેષ ધારણ કરનાર જેઓ રથમાં બેઠેલ મારૂં દરશન કરશે તેઓને મહામારીથી ભય નહિ થાય. ૪૧. મહામારીથી પીડાયેલાં સર્વ મનુષ્યોના આત્માનું રક્ષણ કરનારી હોવાથી હે બ્રાહ્મણો ! આ મારી પરમ મુર્તિ આત્મા-ધાર એ નામથી પ્રસિદ્ધ થશે. ૪૨. રોગોનો આગળથીજ નાશ કરનાર અને રથમાં બેઠેલ આ આત્માધાર નામની મુર્તિને જે માણસો રથના ઉત્સવમાં નમસ્કાર કરશે તેને કદી પણ રોગ નહિ થાય. ૪૩. મહા મારીથી પીડા-એલા મનુષ્યોના આત્માનું ધારણ મેં કર્યું છે. તેથી આત્માધાર એ નામથી આ લોકમાં હું પુજનીય છું. ૪૪.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इतिदत्वावरान्देवोमृतानुत्थाप्यदेहिनः ॥
 अदृश्योभून्महाराजसर्वेषामपिपश्यतां ॥४५
 हृष्टस्तुष्टस्तदालોકોविज्वरःसमपद्यत ॥
 उत्सवाःसमवर्त्ततयथापूर्वगृहेगृहे ॥४६
 प्रतिष्ठाप्यद्विजन्मानःकैरातीमूर्त्तिमद्भुतां ॥
 आत्माधरस्यसौवतुःपूजयांचकिरंतदा ॥४७
 तदाप्रभृतिभूपालाद्विजाःश्रीमालवासिनः ॥
 श्रीमालેમિલ્લવેષેણપ્રવર્તેતેરથોત્સવે ॥४८
 कृतकंमृतकंकृत्वारूढतोमुक्तमूर्द्धजा ॥
 लुठंतिपुरतोमानोस्तेनतेस्युर्निरामयाः ॥४९
 एतत्तेकथितंराजन्माहात्म्यंजगतांप्रभोः ॥
 यथाकिरातरूपेणश्रीमालેभૂતपुराहरिः ॥५०
 यइदंशृणुयान्नित्यंपठेद्धानियतात्मवान् ॥
 आधयोव्याधयस्तस्यनजायंतेकुलेकचित् ॥५१

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે,—હે મહારાજ ! એ પ્રમાણે મરી ગયેલ મનુષ્યને
 ઊંચતાં કરી તથા વરદાન આપી બધાના બેતાં અદૃશ્ય થઈ ગયા. ૪૫. ત્યારે
 સર્વ મનુષ્યો રોગ વગરનાં થઈ હાપિત તથા પ્રસન્ન થયાં અને પૂર્વની પેઠે
 ઘેર ઘેર ઉત્સવો થયા. ૪૬. ત્યારે આત્મધર સુર્યનારાયણની કિરાતરૂપની
 અદ્ભુત મુર્તિનું બ્રાહ્મણોએ સ્થાપન કરી પુજન કર્યું. ૪૭. હે ભુપાલ ! ત્યારથી
 આરંભી શ્રીમાળનગરના રહેવાશી બ્રાહ્મણો ત્યાં રથોત્સવ આવે ત્યારે બિ-
 દ્વજના વેષથી વર્તે છે. ૪૮. બનાવટનું મુઠ્ઠું કરી રોતા રોતા કેશ છુટા
 મુકી સુર્યની આગળ લોટે છે. તેથી તેઓ નીરોગી થયા છે. ૪૯. હે રા-
 જન ! પૂર્વે શ્રીમાળ નગરમાં જેવી રીતે કિરાતના રૂપથી નારાયણ જગત્સ્વા-
 મી પ્રગટ થયા તે બધું માહાત્મ્ય તને કહ્યું. ૫૦. જે હમેશ આ સાંભળે
 અથવા મનને નિયમમાં રાખી પાઠ કરે તેના કુળમાં પણ કોઈ દિવસ અધિ
 આધ નથી ઉપજતી. ૫૧.

इतिश्री स्कंदपुराणे श्रीमालमाहात्म्ये किरत्तोपाख्यान नामा
चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४४॥

आ प्रमाणे श्री स्कंद पुराणभां रहेल श्रीमाल महात्म्यभां किरतो
पाख्यान नामतो शुभाणीशभो अध्याय पूरो थयो. ४४.

॥ पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ४५ भो.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

ततो गच्छेन्नृपश्रेष्ठ लक्ष्मीत्रैलोक्यवंदितां ॥
यस्यादर्शनमात्रेण नरः सिद्धिमवाप्नुयात् ॥१॥
पुरात्रेतायुगे राजन्शापादुर्वाससो मूनेः ॥
त्रैलोक्यं संपरित्यक्तं श्रियो दुःखाय वाज्रिणः ॥२॥
हरिवक्षःस्थले लक्ष्मर्नितदासीन्नरेश्वरः ॥
भीतादुर्वाससो विप्रात्प्रविष्टा क्षीरसागरं ॥३॥
निःश्रीकमभवत्सर्वे निरानन्दमनुद्यमं ॥
गतोत्सवमपस्नेहमतेजस्कमनादरं ॥४॥
नष्टायज्ञक्रियाः सर्वा भूतानां बलयस्तथा ॥
विप्रासीदन्ति सर्वत्र विषे दुरमरास्ततः ॥५॥
आराध्य जगतां नाथं देवदेवं गदाधरं ॥
उपदेशं ततः प्राप्य मम धुर्वरुणालयं ॥६॥
तेजसाप्यायता विष्णोः सर्वदेवाः सवासवाः ॥
विदधुर्वासुकिनेत्रं मथो भून्मंदराचलः ॥७॥
तेषां प्रमथतामब्धिं हविर्दामागवां वश ॥

निरगाद्वारूणीपश्चाद्वेवोधन्वंतरिस्ततः ॥८
विभ्राणोदक्षिणेपाणौसुधापूर्णकमंडलुं ॥
बीज्यगानोप्सरोभिश्चचामरेःकौमुदीप्रभैः ॥९
निर्ययोजगतांमाताविष्णोःश्रीःप्राणवल्लभा ॥
ततःप्रमुदितादेवास्तुष्टुवुस्तांमहेश्वरी ॥१०
गंधाढ्यैरर्चयामासुदिव्यैःपुष्पैसुरोत्तमाः ॥
नेपथ्यानिददुःसर्वेदेव्येदेवाःसुचतेसः ॥११
मूर्तिमानथदुग्धाब्धिर्मालांसांतानिर्कीकरे ॥
अर्पयामासवैदिव्यांवरस्वेतिप्रियंभियं ॥१२
इत्युक्तासांसमुद्रणंसमुद्रतनयानृप ॥
विष्णोःकंठेप्रचिक्षेपमालामाकंपितेक्षणा ॥१३
पुष्पवृष्टिरभूद्राजमृगंधवाषितदिङ्मुखाः ॥
ततोदेसाःसुधापूर्णमादायेवकमंडलुं ॥ १४
अपसर्प्यमुद्रायुक्ताःपातुंपीयूषमुद्यताः ॥
ततोदेवगणाःसर्वेप्रणम्योचुर्जनार्दनं ॥१५
देवदेवजगन्नाथशंखचक्रगदाधर ॥
त्राहिनःशरणंप्राप्तान्दैत्येभ्योमृतमानय ॥१६
अथविष्णुःस्त्रियोरूपमद्भुतंविश्वमोहनं ॥
विधायमोहयामासदैतेयानल्पचेतसः ॥१७
तांदृष्ट्वासुहृतीसुभ्रुंपीनोन्नतपयोधरां ॥
हित्वाभूमौसुधांसर्वेपर्यधावत्जिघृक्षया ॥१८
गृहीत्वाथसुधापूर्णममरास्तंकमंडलुं ॥
पपुःप्रमुदिताःस्वैरविष्णोर्युक्तयासवासवः ॥१९
ततोदेवैःपरभूतादैतेयाःशतशोनृप ॥
भ्रांतादशदिशोजंगुःश्येनपगतादिवांडज्यः ॥२०
देवेष्वथदृष्टेपुलक्ष्मींस्वीकृत्यकेशवः ॥

ક્ષીરોદધિમિદંપ્રાહપરિપુષ્ટઃસહામરૈઃ ॥૨૧

દેવૈઃપ્રાપ્તાનિરત્નાનિત્વયાદત્તાનિવારિષ્ઠે ॥

નિર્જિતારિપવઃસર્વેપીતંચામૃતમુત્તમં ॥૨૨

શ્રીરિવાપ્યચમાંદેવીકૃતાર્થમકરોજગત્ ॥

તેનતુષ્ટોસ્મિતેદ્યાહંવરવૃણુમહોદધે ॥૨૩

વશિષ્ઠ બેલ્યા કે, હે રાજા ! તે પછી ત્રણે લોકમાં નમન કરાયલાં લક્ષ્મીજી પાસે જવું. જેના દર્શન માનથીજ પુરૂષ સિદ્ધિને પામે છે. ૧. હે રાજા ! પૂર્વે ઇંદ્રના દુઃખને માટે દુર્વાસા મુનિએ આપેલા શ્રાપથી લક્ષ્મીએ ત્રૈલોક્યને છોડી દીધું. ૨. હે રાજા ! તે એવી રીતે કે ભગવાનનું વક્ષસ્થલ પોતાના સ્થાન નહિ હોવાથી તે દુર્વાસા મુનિથી ભય પામીને ક્ષીરસાગરમાં પેશી ગઈ. ૩. ત્યારે આખું ત્રૈલોક્ય આનંદ વગરનું, કુદ્યમ વગરનું, કિસવ વગરનું, તેજ વગરનું, સ્નેહ વગરનું, અને સારા કૃત્યોના આદર વગરનું થઈ ગયું. ૪. યજ્ઞની સર્વ ક્રિયાઓ નાશ પામી, ભુતનાં અગ્નિપણુ નાશ પામ્યા, સર્વ સ્થળે આહ્મણો પીડાવા લાગ્યા અને દેવતાઓ પણ ખેદ પામવા લાગ્યા. તે પછી. ૫. તેઓ (દેવતાઓ) દેવના પણ દેવ અને ગદ્યને ધારણ કરનાર ભગવાનનું આરાધન કરી તેના કહેવા પ્રમાણે સમુદ્ર મથન કરવા લાગ્યા. ૬. વિષ્ણુના મોહોટા તેજ વડે ઇંદ્રસહિત યધા દેવતાઓએ વાસુકિ નાગને નેતરૂં તથા મંદરાચલ પર્વતને સ્વયં કર્યો. ૭. તેઓ સમુદ્રનું મથન કરે છે એટલામાં જગમાંથી યજ્ઞની ક્રિયાને લાયક શ્રેષ્ઠ ગાય નિકળી અને તે પછી જણે જમણાહાથમાં અમૃતથી ભરેલ કમંડળ ધારણ કર્યું છે તથા જેને આંદની સમાન કાંતિવાળાં ચામરોથી અપ્સરાઓ વાયુ નાંખે છે એવા ધન્વંતરિ નિકળ્યા. ૮. ૯. પછી વિષ્ણુને પ્રાણુ સમાન વાહલાં તથા જગતની માતા લક્ષ્મીજી નિકળ્યાં. ત્યારે હર્ષ પામેલા દેવતાઓ તે મહાધરીને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યા. ૧૦. દિવ્ય સુંગધી પુષ્પોથી દેવતાઓએ તેની પૂજા કરી તેને યધાઓએ વસ્ત્ર આપ્યાં ૧૧. તે મૂર્તિમાન દુગ્ધ સમુદ્રે લક્ષ્મીના હાથમાં દેવ વૃક્ષનાં પુષ્પોની માળા આપી કહ્યું કે તને જે પ્રિય હોય તેને વર. ૧૨. હે રાજા ! સમુદ્રે એ પ્રમાણે કહ્યું એટલે જરા કંપેલ છે, તેજ જેનાં એવી લક્ષ્મીએ વિષ્ણુના કંઠમાં તે માળા નાંખી. ૧૩. હે રાજા ! તે વખતે પુષ્પની વૃદ્ધિ થઈ અને દિશાઓના મુખ પ્રદેશ ગંધથી સુગંધિત થયા. ત્યાર પછી તેટલામાં દૈત્યો અમૃતથી ભરેલાં ઘડો ઝીપાડી જઈ આનંદ યુક્ત પીવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. ૧૪. તેથી તમામ દેવતાઓ ભગવાનને પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યા કે હે

શંખ, ચક્ર, ગદાને ધારણ કરનારા જગન્નાથ ! અમો શરણુ આવેલાનું રક્ષણ કરો, અને દૈત્યો પાસેથી અમૃત લાવી આપો. ૧૫. ૧૬. પછી જગતને મોલ ઉપજાવનાર અને અહમ્મત એવું સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરી વિષ્ણુએ ગાફલ એવા દૈત્યોને મોલ પમાડ્યા. ૧૭. સારા દાંતવાળી સારી ભમરોવાળી અને પુષ્ટ તથા ઉંચા રતનવાળી તે સ્ત્રીને જોતાં બધા દૈત્યો તેને ભોગવવાની ઇચ્છાથી અમૃતને પૃથ્વી પર છોડી દમને સામા દોડ્યા. ૧૮. ત્યારે ઇંદ્ર સહિત સર્વ દેવતાઓ તે અમૃતનું પાત્ર લઈ વિષ્ણુની યુક્તિથી આનંદ પામી પોતાની મરજી પ્રમાણે પીવા લાગ્યા. ૧૯. પછી દેવોએ દરાવેલા દૈત્યો વિલ્લવળ થઈને જેમ રથેન પક્ષીઓથી બીજા પક્ષીઓ ભાગી જાય તેમ દશે દિશામાં ભાગી ગયા. ૨૦. દેવતાઓ પ્રસન્ન થયા, પછી ભગવાને લક્ષ્મીનો સ્વીકાર કરી દેવતાઓ સહિત ક્ષીરોદ્ધિને આ પ્રમાણે કહ્યું. ૨૧. હું સમુદ્ર ? તેં આપેલાં રત્નો દેવતાઓએ મેળવ્યાં, શત્રુઓને જીત્યા, તથા ઉત્તમ અમૃત પીધું, અને લક્ષ્મીએ મને પામી જગતને કૃતાર્થ કર્યું. આથી આજ હું તુને પ્રસન્ન થયો છું માટે વરદાન માગ. ૨૨ ૨૩.

॥ મહોદધિરુવાચ ॥

इयंसर्वावतारेषुलक्ष्मीर्विष्णोःसहायिनी ॥

नवैतानीचरत्नानिसर्ववैवन्मयंजगत् ॥૨૪

उषित्वाद्देहलक्ष्मीदुहितत्वमुपागता ॥

श्रेयसेममतेनास्याविष्णोपाणिग्रहंकुरु ॥૨૫

दत्तास्यादनुरुपाययेनकन्यावरायवे ॥

तेनदत्तामहीसर्वासशैलवनकानना ॥૨૬

अनेनश्रेयसायुंक्ष्वશ્રીपाणिग्रहजेनमां ॥

यदितुष्टોसिदेवेशशंखचक्रगदाधर ॥૨૭

સમુદ્ર જોડ્યો કે, આ લક્ષ્મી તમો વિષ્ણુના સર્વ અવતારમાં સાથે રહેનારી છે અને આ પણ રત્ન નથી પરંતુ તમામ જગત પણ તમારા રૂપ છે એટલે મેં જે રત્નો આપ્યાં તે કેવળ તમારો પ્રસાદ જ છે. ૨૪. મારે ઘેર રહીને લક્ષ્મી મારા પુત્રીપણાને પામી છે માટે હું વિષ્ણુ ! મારા કલ્યાણને અર્થે તમે આનું પાલિકાલણ કરો. ૨૫. જેણે લાયક વરને કન્યા આપી તેણે

પર્યંત તથા જંગલો સહિત સમગ્ર પૃથ્વીનું દાન કર્યું (એમ મનાય છે.) ૨૬.
માટે શંખ, ચક્ર, અને ગદાને ધરનારા હે દેવેશ ! જે તમે પ્રસન્ન થયા
હો તો આ લક્ષ્મીનું પાણિગ્રહણ કરવાથી ઉપજતાં કલ્યાણની સાથે મને
જોડો ૨૭.

॥ ભગવાનુવાચ ॥

વિહિતસ્યવિધિર્લોકેનભૂયઃસ્યાન્મહોદધે ॥
કિંતુત્વત્પ્રીણનાર્થાયકર્તાસ્મિશ્રીકરગ્રહં ॥૨૮
ઉદ્ધૃતાજલધિક્રીડાસહરત્નૈરિયંમયા ॥
દેવીવિશ્વોપકારાયદેવતાનાંહિતાયચ ॥૨૯
તસ્માદુદ્ધૃત્યપાણિભ્યાંસમિદ્ધસ્યવિભાવયોઃ ॥
પ્રદક્ષિણાઃપ્રદાસ્યામિનિર્મત્રાઃશ્રેયસેતવ ॥૩૦

ભગવાન બોલ્યા કે હે સમુદ્ર ! લોકમાં થઈ ગયેલ કામનો વિધિ
ફરીથી ન થાય. તો પણ તને પ્રસન્ન કરવા માટે લક્ષ્મીનું પાણિગ્રહણ ક-
રીશ. ૨૮. વિશ્વના ઉપકાર માટે તથા દેવતાઓના હિત માટે તારાં જંગલો
મે રત્નો સહિત આ લક્ષ્મીને કહાડી છે માટે મારા હાથથી તેને જાલી પ્ર-
જ્વલિત અગ્નિની મંત્ર વગરની પ્રદક્ષિણાઓ તારા કલ્યાણ માટે ક-
રીશ ૨૯. ૩૦.

॥ મહોદધિરુવાચ ॥

एवमस्तुजगन्नाथदेवदेवसनातन ॥
श्रीःसुतात्वंचजामाताकोस्तिधन्यामयोभूवि ॥૩૧

સમુદ્ર બોલ્યો કે હે સનાતન ! હે ધર્શિર! એમજ થાઓ. હવે પૃથ્વીપર
મારા જેવો ધન્ય પણ કોણ છે કે જેને ભક્ષ્મી જેવી પુત્રી તથા તમારા
જેવા જમાઈ છે. ૩૧.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

इतिदत्तावरंदेवःश्रीपतिःसारितांप्रभोः ॥

લક્ષ્મીમાદાયર્થકેમયયૌગરુદ્ધવજઃ ॥૩૨
 વ્યોર્માંગનમતિક્રમ્યશ્રીમાલંકૃતમાયયૌ ॥
 પરાશરોભૃગુદૌલભ્યશ્ચયવનોગાલવઃક્રતુઃ ॥૩૩
 ભરદ્વાજઃશતાવંદોરૈભ્યોગર્ગૈથદેવલઃ ॥
 સાર્દ્ધમન્યૈર્દ્વિજઃસર્વેમહાત્માનસ્તપોધનાઃ ॥૩૪
 અભ્યુત્થાનાયસંપ્રાપ્તાદેવ્યૈશ્રીમાલવાસિનઃ
 પ્રજાપતિપુરસ્કૃત્યકશ્યપંતેમહર્ષયઃ ૩૫
 અર્ધ્યચક્રુર્મુકુંદાયાસિદ્ધૈરસૈઃસમાન્વિતાઃ ॥
 હર્ષાશ્રુપૂર્ણનયનાઃસ્ફુરદ્રોમાંચકંચુકાઃ ॥૩૬
 આદિત્યાકસવોરુદ્ધાઃસિદ્ધાઃસાધ્યામરુદ્રણાઃ ॥
 ગંધર્વાઃકિશ્કરાયક્ષાસ્તથાચાપ્સરસાંગણાઃ ॥૩૭
 બ્રહ્મબ્રહ્મર્ષયઃસર્વેસ્તુવંતોગરુદ્ધવજં ॥
 પ્રેરિતોબ્રાહ્મણૈઃસર્વેર્દેવીપ્રોવાચકશ્યપઃ ॥૩૮
 इदंक्षेत्रमितोदेविश्रीमालंनिमित्तंभुवि ॥
 ભવત્યાવિષ્ણુનાચૈવબ્રાહ્મણેભ્યઃસર્વોપિતં ॥૩૯
 અત્રતીર્થાનિપુણ્યાનિદેવતાપતનાનિચ ॥
 સંશ્રયાત્તત્તદેવેશિસ્થિતિકુર્વંતિનાન્યથા ॥૪૦
 ત્વયિદુર્વાસસેઃશાપાદ્રતાયાંભુવનત્રયાત્ ॥
 પ્રાણન્ધારયતેઋચ્છ્મદેતેદેવિર્દ્વિજોત્તમાઃ ॥૪૧

વસિષ્ઠ જોડ્યા કે, એ પ્રમાણે ભગવાન વિષ્ણુ સમુદ્રને વરદાન આપીને
 પછી લક્ષ્મીને જોળામાં ખેંચાડી લાંથી ગયા, ૩૨. તે આકાશનું ઉલ્લંઘન
 કરી શ્રીમાળક્ષેત્ર પ્રત્યે આવ્યા. ત્યાં લક્ષ્મીને મારે પરાશર, ભૃગુ, દાસભ્ય,
 ચ્યવન, ગાલવ, ક્રતુ, ભરદ્વાજ, શતાવંદ, રૈભ્ય, ગર્ગ, તથા દેવલ વિગેરે ત-
 પસ્વી મહાત્માઓ ખીળા બ્રાહ્મણોની સાથે તેનો આદર સત્કાર કરવાને
 આવ્યા. ૩૩. ૩૪. એ વર્ણવેલ સિદ્ધ તથા ખીળા મહાત્માઓની સાથે તે
 મહર્ષિઓએ પ્રભાપતિ કશ્યપને આગળ કરી વિષ્ણુને અર્ધ પ્રદાન કર્યું. ૩૫.
 ત્યારે આદિત્યો, વશુઓ, રુદ્રો, સિદ્ધો, સાધ્યો, મરુદ્ધમણો, ગંધર્વો, કિશ્કરો, યક્ષો,

આસરઓના ગણો, બ્રહ્મા, તથા અક્ષરપીએ કર્ષના અશ્રુથી ભરાઇ ગયેલ નેત્રવાળા અને ઉભાં થયેલ રૂપાંગનાળા બની વિષ્ણુની સ્તુતી કરવા લાગ્યા. પછી બધા બ્રાહ્મણોએ પ્રેરણા કરેલ કસ્યપે લક્ષ્મીને આ પ્રમાણે કહ્યું. ૩૬. ૩૭. ૩૮. પૃથ્વી પર પૂર્વે નિર્માણ કરેલું આ શ્રીમાળ ક્ષેત્ર તમે તથા વિષ્ણુએ બ્રાહ્મણોને અર્પણ કરેલું છે. ૩૯. હે દેવી ! અહીં પવિત્ર તીર્થો તથા દેવ મંદિરો તમારા આશ્રયથીજ સ્થિતિ કરીને રહેલાં છે. ૪૦. હે દેવી દુર્વાસાના આપને લીધે ત્રણે ભુવનમાંથી તમારા જવાબદે આ ઉત્તમ બ્રાહ્મણો ધણા કષ્ટથી પોતાના પ્રાણને ધારણ કરી શકે છે. ૪૧.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

શ્રીમાલેદંનિવત્સ્યામિશ્રીમાલંદયિતંમમ ॥

શ્રીમાલેયેનિવત્સ્યંતિતેભવિષ્યંતિમત્પ્રિયાઃ ॥૪૨

ઇત્યુક્તવાસાતદાદેવીલક્ષ્મીઃશ્રીમાલવત્સલા ॥

તત્રપાણિગ્રહાર્થાયમધુદ્વિષમનૂનુદત ॥૪૩

આજ્ઞયાંદવદેવસ્યસુસમિદંદુતાશનં ॥

ચકારકશ્યપોવિદ્વાનમંત્રપૂતેનસર્પિષા ॥૪૪

દેવદુંદુભયોનેદુસ્તથાશંસ્થાઃસહસ્રશઃ ॥

નન્દતુશ્રાપ્સરઃશ્રેષ્ઠાગંધર્વાશ્ચજગુઃકલં ॥૪૫

લક્ષ્મીમુદૃત્યપાણિભ્યાંશ્રીપતિર્જગતાંમધુઃ ॥

ચકારપુરતોવન્દેશ્વતસ્તૌવૈપ્રદાસિનાઃ ॥૪૬

સર્વરત્નનિધિર્દેવઃસર્વભૂતનિકેતન ॥

શ્રિયઃપિતામહાંબોધિરનેનપ્રીયતામિતિ ॥૪૭

બ્રહ્મગ્રોષેણમહતાનાદયંતાવસુંધરાં ॥

તત્રદેવંચદેવીંચવિપ્રાઃસિષિચુરસૃતૈઃ ॥૪૮

અથવિષ્ણુઃપ્રમુદિતોમ લામાદાયકંઠતઃ ॥

દેવ્યૈદદૌયથાભીષ્ટુમનીનામર્પ્યતામિતિ ॥૪૯

તતોદેવીસૃજંદિવ્યાંકશ્યપાયદદૌમુદા ॥

રત્નૈશ્વતપનીયૈશ્વસોમિઃસ્વર્ગસંભવૈઃ ॥૫૦

પ્રીણિતાસ્તેમુકુંદેનદ્વિજાઃશ્રીમાલવાસિનઃ ॥

રત્નૈરલંકૃતંસર્વવિચિત્રૈસ્તોરણૈસ્તથા ॥૫૧

શ્રીમાલંશ્રીસમાકીર્ણમાધિકંશુશુભેતદા ॥

અથસર્વેદ્વિજન્માનઃકશ્યપપ્રમુખાશ્રિયં ॥૫૨

જગન્માતરમિત્યૂર્ચુર્વદ્વાંજલિપુટાનૃપ ॥

પ્રીતાસ્તવમહાત્માનઃસર્વેદેવિદ્વિજોત્તમાઃ ॥૫૩

પ્રિયંકિમિહકુર્વંતુસમાચક્ષ્વશુચિસ્મિતે ॥

દેવી બોલ્યાં કે, હું શ્રીમાળ નગરમાં વસીસ, અને શ્રીમાળ નગર બહુ વહાલું છે તથા જેઓ શ્રીમાળ નગરમાં વસશે તેઓ અને પ્રિય થશે. ૪૨. એ પ્રમાણે કહી જેને શ્રીમાળ નગર વહાલું છે એવી લક્ષ્મીએ સાંજ ભગવાનને પોતાનું પ્રાણી મહણ કરવાની પ્રેરણા કરી. ૪૩. ત્યારે ભગવાનની આજ્ઞાથી વિદ્વાન કશ્યપ મુનિએ મંત્રથી શુદ્ધ કરેલ ધી વડે અગ્નિને પ્રજ્વલિત કર્યો. ૪૪. દેવતાઓનાં કુંડુભિ નગારાં વાગ્યાં તેમજ હળરે શાખનાક થયા. અગ્નિસરાઓ નૃત્ય કરવા લાગી અને ગંધર્વો સુંદર ગાયન કરવા લાગ્યા. ૪૫. એવે ટાણે જગતના પ્રજુ એવા ભગવાને પોતાના બે હાથથી લક્ષ્મીને ઝાલી અગ્નિની આસ પાસ ચાર પ્રદક્ષિણા કરી. ૪૬. સર્વ રત્નોના ભંડાર રૂપ અને સર્વ ભુત પ્રાણીના આશ્રય સ્થાનરૂપ લક્ષ્મીના પિતા મહા સમુદ્ર આથી પ્રસન્ન થાઓ. (એમ કહી પ્રદક્ષિણા કરી.) ૪૭. ત્યાં મોટા વેદના શાળાને લીધે પૃથ્વીને ગળવી મૂકતા બ્રહ્મણેએ ભગવાન તથા લક્ષ્મીને ચોખ્ખા જાંટયા. ૪૮. પછી હર્ષ પામેલા વિષ્ણુએ પોતાના ગળામાંથી માળા કાઢી તમારી મરજી પ્રમાણે આ મુનિને આપો એમ કહી તે લક્ષ્મીને આપી. ૪૯. તેથી લક્ષ્મીએ તે દિવ્યમાળા આનંદથી કશ્યપને આપી. તથા ભગવાને પણ સૂર્ય સમાન કાંતિવાળાં રત્નોથી અને સ્વર્ગમાં થએલાં વસ્ત્રોથી શ્રીમાળ વાસી બ્રહ્મણેને પ્રસન્ન કર્યા. ૫૦. રત્નો તથા વિચિત્ર તોરણોથી શણગારેલું અને લક્ષ્મીથી યુક્ત શ્રીમાળનગર ત્યારે અધિક શોભવા લાગ્યું. ૫૧. હે રાગન ? પછી કશ્યપ આદિ બધા બ્રહ્મણે હાથ જોડી જગતની માતા લક્ષ્મીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ૫૨. હે દેવી ! તમારાથી આ બધા મહાત્મા બ્રહ્મણે પ્રસન્ન થાય છે. માટે તમારે શું પ્રિય કરે તે હે પવિત્ર હાસ્યવાળાં તમે કહો. ૫૩.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

એતાઃકરગ્રહાદુર્ધ્વકન્યામુધૃત્યસત્તમાઃ ॥
 દેવાસ્તુપરિર્તાવન્દેશ્ચત્સોવૈપ્રદક્ષિણાઃ ॥૫૪
 મામુધૃત્યયથાદોઘ્યાકૃતવાનગરુડધ્વજઃ ॥
 અગ્રપ્રભૃતિકર્ત્તવ્યંતથાતૌપ્રીતયેદ્વિજાઃ ॥૫૫
 પુષ્પમાલામયાકંઠેકશ્યપસ્યનિવેશિતા ॥
 ત્રેતાદૌપુષ્પમાલેતિનામ્નાશ્રીમાલમસ્તિવતિ ॥૫૬
 અત્રમામર્ચયિષ્યંતિપુષ્પમાલેચયેનરા ॥
 તેભ્યઃપ્રીતાપ્રદાસ્યમિસર્વાન્કામાન્યથેષિતાન્ ॥૫૭

દેવી ક્ષક્ષમીશ બોલ્યા કે, - હે બ્રાહ્મણો તમારે પાણિ અહણુ કર્યા પછી કન્યાને લઈ અગ્નિની આસ પાસ આટલી (ચાર) પ્રદક્ષિણા દેવી. ૫૪. જેવી રીતે મને હાથમાં લેઈ ભગવાને કર્યું તેવી રીતે હે બ્રાહ્મણો ! તમારે પણ આજથી કરવું. ૫૫. મેં કસ્યપનાં કંઠમાં પુષ્પમાળા પહેરાવી છે એટલા માટે ત્રેતાઆદિ યુગમાં શ્રીમાળ પુષ્પમાળ નગર કહેવાશે. ૫૬. આ પુષ્પમાળ નગરમાં જે કોઈ મારી પુજા કરશે તેને હું પ્રસન્ન થઈને સર્વ ઇચ્છિત સુખ ભોગ આપીશ. ૫૭.

॥ બ્રાહ્મણાઊચુઃ ॥

एवंदेविकारिष्यामःश्रीमालेयद्वિતंतत्र ॥
 त्वमंबाजगतांचैवपिताविष्णुःसनातनः ॥૫૮
 इहस्थितांसदादेवित्वामाराध्यहरिप्रियां ॥
 विष्णुलोकाययास्यंतिनराःपापान्यपास्यवै ॥૫૯.

બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે, હે દેવી ! આ શ્રીમાળનગરમાં તમે કહ્યું તેમજ ને તમને ગમે છે તે કર્યું કરણુકે સર્વ જગતની માતા તમે છો તથા પિતા વિષ્ણુજી છે. ૫૮. હે દેવી ! અહીં રહેલાં ભગવાનની પ્રિયા એવાં ને

તમે તેનું જે કાંઈ આરાધન કરશે તે પાપોનો નાશ કરી વિષ્ણું લોકોમાં
જશે. ૫૯.

॥ વિષ્ણુરુવાચ ॥

યઃ પરિક્રમણં વન્દેશ્ચ તુદ્ધાવૈકરિષ્યતિ
કન્યામુધૃત્યપાણિભ્યાં શ્રીમાલે દ્વિજસત્તમાઃ ॥
તસ્ય પૂર્વેણ પાથોધિઃ પ્રીતો ભવતિ નિશ્ચિતં ॥ ૬૦
દ્વિતિયેન મહાલક્ષ્મીસ્તૃતીયેનાહમચ્યૂતઃ ॥
ચતુર્થેન જગત્સ્વામીતસ્માત્કાર્યમિદં બુધૈઃ ॥ ૬૧
ત્રૈલોક્યાચ્છગતાલક્ષ્મીઃ પ્રવિષ્ટાક્ષીરસાગરં ॥
આનિતાતુમયોધૃત્યહિતાય જગતાં દ્વિજાઃ ॥ ૬૨
ઉદ્દાહિતામૃગોઃ પૂર્વમાશ્રમે શ્રીમયાસતી ॥
ક્ષીરાન્ધિપ્રીતયેભૂયઃ પરિક્રાંતો હુતાક્ષનઃ ॥ ૬૩
તતઃ શ્રીમાત્લિપિઃ કાર્યાન્નિવાહાદુર્ધ્વમાદૃતૈઃ ॥
કન્યામુધૃત્યપાણિભ્યાં ભૂયો વન્દેઃ પ્રદક્ષિણાઃ ॥ ૬૪

વિષ્ણું બોલ્યા કે, હે આલ્મજો જે કન્યાને હાથમાં લેઈ આ શ્રીમાળન-
ગરમાં અગ્નિની ચાર પ્રદક્ષિણા કરશે તેને પ્રથમતો નિઃસંશય સમુદ્ર પ્રસન્ન
થશે. ૬૦. પછી લક્ષ્મી પ્રસન્ન થશે, પછી હું પ્રસન્ન થઈશ અને પછી
જગત્સ્વામી (સૂર્યનારાયણ) પ્રસન્ન થશે તે માટે પંડીતોએ અગ્નિને
ચાર પ્રદક્ષિણા અવશ્ય આપવી. ૬૧. હે આલ્મજો ! ત્રૈલોક્યથી ગયેલી લક્ષ્મી-
એ ક્ષીરસાગરમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. તેમાંથી જગતના હિત માટે હું કંહાડી
લાવ્યો. ૬૨. પૂર્વે ભૃગુના આશ્રમમાં લક્ષ્મી સાથે મેં વિવાહ કર્યો હતો તો-
પણ સમુદ્રને પ્રસન્ન રાખવા ફરીથી અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરી. ૬૩. એટલા
માટે શ્રીમાળ વાસીઓએ પણ આદરથી વિવાહ પછી ફરીને કન્યાને હાથમાં
લઈ અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરાવી. ૬૪.

કશ્યપાયમહાલક્ષ્મીપુષ્પમાલામિમાંદદૌ ॥

તેનૈતત્પુષ્પમાલેતિનામ્નારુયાતંભવિષ્યતિ ॥ ૬૫

इदंयःश्रृणुयाम्नित्यंपुनरुदाहनंश्रियाः ॥

यशःकीर्तिरारोग्यंसदातस्यनसशंयः ॥६६

મહાલક્ષ્મીએ આ પુષ્પમાળા કશ્યપરૂપિને આપી તેથી આ પુષ્પ
માળા એવે નામે પ્રસિદ્ધ થશે. ૬૫. જે કોઈ આ લક્ષ્મીનો ફરી વિવાહ
સાંભળશે તેને નિરંતર યશ કીર્તિ અને આરોગ્યતા મલશે તેમાં કાંઈ શં-
કા નથી. ૬૬.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्त्वान्तर्हितोदेवःश्रियासहचतुर्भुजः ॥

तत्रાંશેનસ્થિતાદેવીહૃષ્માસાંજિગ્મયમ્ ॥૬૭

તતઃપ્રભૃતિભૂપાલજનાઃશ્રીમાલવાસિનઃ ॥

ભૂયઃકન્ધાંસમુદૃત્યપરિક્રામન્તિપાવકમ્ ॥૬૮

एतत्तेकथितंराजनदेवीमहात्म्यमुत्तमम् ॥

શ્રુત્વાયન્માનવોભક્તયાઅમિષ્ટોમકલંભેત્ ॥૬૯

કૃત્વાહિલ્યાદેસ્નાનંયઃપશ્યતિહરિમિયામ્ ॥

જન્માન્તરશતંયાવત્તસ્યનશ્રીઃપરાઠ્ઠમુત્તમી ॥૭૦

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, ઉપર પ્રમાણે કહી ચાર હાથવાળા વિષ્ણુ લક્ષ્મી
સાથે અન્તરધ્યાન થયા. તે ઠેકાણે લક્ષ્મી અંશથી રહ્યાં આથી ત્રણે લોક
પ્રસન્ન થયા. ૬૭. હે રાજન ત્યારથી આરંભીને શ્રીમાલના રહેનારા માણુસો
કન્યાને પરણી ફરીને અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરે છે. ૬૮. હે નૃપ, આ ઉત્તમ
દેવીનું મહાત્મ્ય તને કહ્યું જે ભક્તિથી સાંભળવાથી મનુષ્ય અમિષ્ટોમ
યજ્ઞના ફળને પામે છે. ૬૯. જે અહિલ્યા હૃદયમાં સ્નાન કરી લક્ષ્મીનું દર્શન
કરે છે તેને સો જન્મ સુધી સ્ત્રી વેગળી રહેતી નથી. ૭૦.

इति श्री स्कंद पुराणे १० देवी महात्म्यं नाम पंचचत्वारिं-
शोऽध्यायः ॥ ४६

આ પ્રમાણે શ્રીમાળ પુરાણનો ૪૫ મો અધ્યાય પૂર્ણ થયો.

अथ षड्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

अध्याय ४६ भो.

॥ मांधातोवाच ॥

कथमांसीदहिल्यायाहृदोब्रह्मविदांवर
पुष्पमालेमहातीर्थेतन्मेब्रूहितपौधन ॥१॥

मांधाता भोत्या हे, हे तपोधन ! ब्रह्म जगन्नाराओमां श्रेष्ठ अहिल्यानां ४६ भोता तीर्थ पुष्प भाजने विषे कैम न्हतो ते मने कहे. १.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

रथयात्रोत्सवोराजनूचण्डीशस्यशमभोःपुरा
देवासिद्धास्तथायक्षानागाब्रह्मर्षयोमलाः ॥२॥
मनुष्याश्चमहात्मानोगन्धर्वाश्चाप्सरोगणाः ॥
समाययुर्महीपालसर्वालंकरणोज्ज्वलाः ॥३॥
समस्तामुनिपत्न्यश्चमुनयोदीर्घदर्शिनः ॥
तथामुनिकुमाराश्चतत्रगार्हस्थ्यशीलिनः ॥४॥
रथारुहेजगन्नाथेचण्डीशेचण्डीकाप्रिये ॥
आययौमुनिपत्नीभिरावृत्तागौत्तमाप्रिया ॥५॥
अहिल्यानामचार्वङ्गीपीनश्रोणीपयोधरा
कुण्डलाभ्यांसुदीप्ताभ्यांभासयन्तीमुखाम्बुजम् ॥६॥
विधूमाग्निशिखाप्रख्यातपोनिर्धूतकिल्बिषा
स्पृहयन्तीसदायस्याःसौभाग्यायसुराङ्गनाः ॥७॥
अधिष्ठात्रीबलोकेस्मिन्सर्वसौभाग्यसंपदाम्
विश्वोन्मादकरोमासःसतदामघुसंज्ञितः ॥८॥

મુનીનામીષ્વેતાંસિદ્ધિર્નિઃસંયત્ત ॥

શ્રૂયન્તેમધુરાવાચઃકોકિલાનામનોહરાઃ

ચૂત્તકુણ્ડલકાષાયરસાસેક્તાઇવોન્મલાઃ ॥૯

વવન્ધવૃક્ષશાસ્ત્રાસુમકુલાંદ્રમચારુષુ ॥

દોલાલીલોત્સવેસ્ત્રીણાંતોરણાનીવષટ્કદાન્ ॥૧૦

અથકાચિન્સયીપસ્થાત્રાક્ષણીધર્મચારિણી

કુરુપાહસિતારાજનરૂપહર્ષાદિહિલ્યયા ॥૧૧

વિપ્રાદિજનસંવાધેસમાજેમુનિયોષિનામ્

ક્રુદ્ધાશશાપસાદિહ્યાં સ્વરૂપમદમોહિતામ્ ॥૧૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજન, પ્રહેલાં ચણ્ડીશ પ્રભુના રથયાત્રાના ઉત્સવમાં દેવ સિદ્ધ, યક્ષ, નાગ અને અહ્યાર્ષિયો, હે મહીપાલ, મનુષ્યો મહા-ત્માઓ ગંધર્વ અને અપ્સરાઓનાં ટોળાં આવ્યાં હતાં તેમજ સઘળાં આ-ભૂપણથી શોભિત સઘળાં મુનીની સ્ત્રીઓ તથા દીર્ઘ દષ્ટિવાળા મુનિઓને ગૃહસ્થાશ્રમ પાળનારા મુનીના છોકરાઓ ત્યાં આવ્યા હતા. ૪. જગતના નાથ ચણ્ડિકાના પતિ ચણ્ડીશ ભગવાન રથમાં બિરાજ્યા તે વખતે મુનિની સ્ત્રી-યોથી વિટાયલી ઐત્તમની સ્ત્રી સુંદર અંગવાળી સ્થૂણ શ્રાણી અને કુચવાળી તેજસ્વી કુણ્ડલોવડે મુખ કમળને શોભાવનારી ધૂમાડા વિનાના અગ્નિની જ્વાળા સરખી તપવડે પાપ રહિત જેના સોભાગ્યને દેવની સ્ત્રીઓ પણ ઈચ્છે છે એવી આ લોકને વિષે સઘળાં સોભાગ્યની સંપત્તિના સ્થાનરૂપ અ-હિત્યા આવી. તે વખતે આખા જગતને મોહ પમાડનાર મુનીનાં પણ મ-નને વિકાર પમાડનાર ચૈત્ર માસ ચાલતો હતો. આંગ્યાની કળીયોથી કાપાય રસગ્રી યુક્ત હોય એમ શુધ્ધ મનને હરણ કરનાર કોયલની મધુર વાણીયો સંભળાય છે. તે માસ કળીયોના જોગવાથી શોભિત ઝાડની ઝાળીયોમાં સ્ત્રી-યોના દોલાલીલોત્સવ (સ્ત્રીઓના હાંડોળા બાંધી રમવાની કીડા) ના તોરણ બાંધ્યા હોય એમ ભગવતને બાંધતો હતો. ત્યાર પછી, પાસે ઉભેલી કોઈ પતિવતા નકારા શરીરવાળી બ્રાહ્મણની સ્ત્રીને પોતાના રૂપથી હર્ષ પામી અ-હિત્યા હશી ? તે વખતે બ્રાહ્મણ વિગેરેથી પીડાતા મુનાની સ્ત્રીઓના ટો-ળામાં પેલી બ્રાહ્મણીને ક્રોધાવમાન થઈ પોતાના રૂપના મદથી ગર્વ પામેલી અહિત્યાને શાપ દીધો. ૨ થી ૧૨

॥ ब्राम्हण्युवाच ॥

दर्पमत्यद्भुतं यस्य रूपस्य ब्रह्मस्य शुभे

चिरंतदस्यासंभोगे हृषितं वै भविष्यति ॥१३॥

आह्वयि—हे उद्यायि, ते रूपेण तु अत्यन्त अङ्कुर धरे छे, ते
आ तारा समागममां धृष्टा भवत सुधी हसावन् ॥३॥ यशे. १३.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्त्वा ब्राह्मणस्य च ययौ कुब्जं निजं गृहम् ॥

अहिल्या तन्न शुश्राव जनौघस्य रवे सति ॥१४॥

विमानवरमारुढो व्योम्नि वृत्रनिषूदनः

तां ददर्श मुनेः पत्नी महिल्या मति सुन्दरीम् ॥१५॥

मनसा कामयामास मनोभवस्तदा हतः ॥

गौतमस्य मुनेः पत्नी अहिल्येयं शुचिस्मिता ॥१६॥

रूपेणाप्रतिमालोके तथा दृष्टायथाश्रुता

अपे । विषयानां हि कृशानां तपसा भृशम् ॥१७॥

उरजेषु महर्षीणां कष्टमेतद्विधास्त्रियः

इति चिन्तयतस्तस्या निवृत्तः समदोत्सवः ॥१८॥

प्रययौ मुनिपत्नीभिः सहा हिल्या स्वमाश्रमम्

सुरैरपरिवृतः श्रीमान् शक्रोऽपि त्रिदिवं मतः ॥१९॥

प्रणम्य देवदेवेशं चण्डीशं चण्डिकां चिताम्

देवानां गामनुष्याश्च ययुः सर्वे गृहान् प्रति ॥२०॥

शक्रस्तद्दिनमारभ्य गौतममेव समीपि

साभिलाषो महेषूनां लक्ष्यमासीन् मनोभुवः ॥२१॥

अतएव समाजं पुंस्समीपेवानरेऽपि वा

નગન્તુમુચિતં રાજત્રકદાચિત્કુલયોષિતામ્ ॥૨૨

નતીર્થનોત્સવઃ કશ્ચિન્નર્વન્દઃ સુહુદામપિ

પરોક્ષમત્રિગમ્યાનિ નપત્યુઃ કચનસ્ત્રિયા ॥૨૩

વસિષ્ઠ બોલ્યા, આ પ્રભાણે બોલી, તે બ્રાહ્મણી દ્રોણ યુક્ત થઈ પોતાને ઘેર ગઈ. અહિલ્યાએ તે વાત માણુશોના કોલાહલને લીધે સાંભળી નહીં. સુંદર વિમાનમાં બેઠેલા વત્રાસુરને મારનાર ઇંદ્ર અત્યન્ત સુંદર તે ગૌતમ રૂપિની પત્ની અહીંયાને જોઈ કામદેવના બળથી હણાયલો તે મનથી તેની ઇચ્છા કરવા લાગ્યો શુદ્ધ હાસ્ય કરનારી આ ગૌતમરૂપિની પત્ની જગતમાં જેના સરખી ખીજ પ્રતિમા નથી તે જેવી સાંભળી હતી, તેવી દીડી ! ઇંદ્રિયોના વિષયથી રહિત તપવડે અત્યન્ત કૃશતાને પામેલા મુનીઓની પર્ણશાલામાં આવા પ્રકારની સ્ત્રીયો ઠણ ઇપછે આ પ્રભાણે વિચાર કરનાર ઇંદ્રનો તે ચહેત્સવ પુરે થયો ત્યાર પછી રૂપિયોની સ્ત્રીયો સાથે અહિલ્યા પોતાના આશ્રમમાં ગઈ અને લક્ષ્મીવાન ઇંદ્ર પણ દેવો સાથે સ્વર્ગમાં ગયો દેવનાદેવ ચણ્ડીશને તથા તે અણ્ડિકાને નમી દેવો સર્વ મનુષ્યો વિગેરે સર્વે ઘેર ગયા. તે દીવસથી આરંભીને ઇન્દ્ર ગૌતમની સ્ત્રીમાં અભિલાષા વાળો થઈ કામદેવના મોટા બાણોનું લક્ષ્ય બન્યો. હે રાજ્ય આજ કાશ્યથી પુરૂષ વાળ અથવા તો પુરૂષ સિવાયના પણ સમાજમાં કુલવંતી સ્ત્રીઓને જીવું યોગ્ય નથી તેમજ પતિના અંગણમાં તીર્થ ઉત્સવ અને કોઈ રોહીને સમુહ પણ સ્ત્રીએ જવા લાયક નથી. ૧૪. ૨૩.

કદાચિદયદેવેન્દ્રાશ્ચિદ્રં પ્રાપ્યવરાશ્રમે ॥

ગૌતમસ્ય પ્રિયાં ભાર્યામહિલ્યામભ્યગચ્છત ॥ ૨૪

ઈન્દ્રો ગૌતમરૂપેણ કામિનીમભિગમ્યતામ્

અદ્રાક્ષીદાશ્રમાદ્રુચ્છન્નાયાન્તં મૌતમપુરઃ ॥ ૨૫

તતો મુનિરભિપ્રાર્થાં વિદિત્વાંભયતઃ ક્રુધા

શશાપેન્દ્રમહિલ્યાં નતુલ્પકાલો મહાતપાઃ ॥ ૨૬

નિઃકોશં કૃતવાનિન્દ્રમાહિલ્યાં ચ સ્ત્રિલાંબને

જગમાશતપસ્તપ્તુમદિરાજં મનોજવઃ ॥ ૨૭

તતો બહુતિથે કાલે રામંદૃષ્ટારઘૃદ્દશ્વ

અહિલ્યાતત્રવૈપાશાન્મુક્તામકૃતિમીયુષી ॥૨૮
 શતાનન્દપુરસ્કૃત્યશ્રામ લમ્બીસંસ્પૃહા
 ગચ્છન્તીસ્વર્ણશૈલસ્યપાર્શ્વેમધ્યંદિનેસ્થિતા ॥૨૯
 અથનગ્ન્યાંકૃતસ્નાનાશતાનન્દ્રસમાત્તૈઃ
 ચક્રેધાત્રીફલૈઃપૈકૈરાહારમતંદ્રિતમ્ ॥૩૦
 અથૈકંફલમાદાયધૃત્વાકરતલેચિરમ્
 સસ્મારશ્રિયંમેળાક્ષીશ્રીમાલસ્યાધિદેવતામ્ ॥૩૧
 ઇદંચાભ્યવદેવીંફલેનિર્દિશ્યસિંધુજામ્ ॥૩૨

ત્યાર પછી દોઢ વખત બાર જોઈ દેવેન્દ્રે એટ આશ્રમમાં જોતમની વડાલી સ્ત્રી અહિલ્યા પ્રત્યે ગમન કર્યું. જોતમના રૂપ વડે ઇંદ્રે તે સ્ત્રીનું અભિગમન કરી આશ્રમથી જતાં સત્તમ આવતા જોતમને દીકા. ત્યાર પછી બેહુને અભિપ્રાય બળી, કોઈ વડે કાલ સરખા મહા તપસ્વી રૂપિએ ઇન્દ્ર અને અહિલ્યાને શાપ દીધો. બંડાર વિનાનો ઇન્દ્રને અને અહિલ્યાને વનને વિષે પથ્થર કરી મનના સરખા વેગવાળા રૂપિ તપ કરવાને હીમાલયે ગયા. પછી બહુ સમય વિત્યે રઘુવંશી રામનું દર્શન પામીને વિધિના બંધથી છુટી પોતાની પ્રથમ અવસ્થાને પામનારી અહિલ્યા શતાનન્દને આગળ કરી શ્રીમાલમાં જવાની ઇચ્છાથી ચાલનારી બપોરે સ્વર્ણશૈલ પાસે ઉભી રહી. ત્યાર પછી નદીમાં સ્નાન કરી શતાન્દે આજી-લા પાકા આમળા વડે સ્વસ્થપણે આહાર કર્યો ત્યાર પછી એક આમળા લઈ ઘણા વખત સુધી હાથના તળીયામાં ઝાલી શ્રીમાળની મુખ્ય દેવતા મેળાક્ષી દેવીનું સ્મરણ કર્યું અને તે ફલમાં લક્ષ્મી દેવીને માની આગળ કહેવાનું કહેવા લાગી. ૨૪-૩૨.

॥ અહિલ્યોવાચ ॥

મયામાતઃકૃતંપાપમતુલંકીર્તિનાશનમ્
 યેનાસીદ્ધૌતમઃક્રુધોમહાત્માતપસાંનિધિઃ ॥૩૩
 ચિરંતસ્યમુનેઃશાપમહમનુભવન્ત્યપિ
 એકાકિનીશિલીમૃતાપરિતોભસ્મસંવૃત્તા ॥૩૪

સાંપ્રતંમમદીત્તાપાઃશંકિતામપદેપદે
 શરણંત્વમસિમેમાત્ત્વસ્યવિષ્ણુશિવાત્મિકે ॥૩૬
 ત્વમસ્યજયતોધાત્રીત્વમસ્યત્રાણહેતુકી
 ત્વયાદેવિજગત્સર્વમિદંવ્યાસમનારતમ્ ॥૩૬
 મવર્તત્તેમનોભાવાયેકેચિત્સ્ત્રીનૃણામિદ્
 તથોદિત્તતથાદેવિભવેયુસ્તેનસંશયઃ ॥૩૭
 કર્ણાન્તસ્થાયિમાલિન્યમિદમાસીન્મમોપારિ
 અમસાદશ્ચસુમહાનગૌતમસ્યતપસ્વિનઃ ॥૩૮॥

અહિંદ્યા બોલી કે, હે મા, મેં કીર્તિને નાશ કરનાર મોટું પાપ કર્યું
 છે કે જેથી મહાત્મા તપના બંડાર ગૌતમ બ્રહ્મધાયમાન થયા. ઘણા વખત
 સુધી તે મુનીના-શાપનો અનુભવ કરનારી એકલી ચોતરફ ભસ્મથી વ્યાપ્ત
 પથ્થર બની તો પણ હાથમાં પગલે પગલે-શંકા વાળી ગરીબ મારું
 શરણુ બ્રહ્મ વિષ્ણુ અને રૂદ્ર હે મા-તું છે. આ જગતને ઉત્પન્ન કર-
 નાર તું છે, અને રક્ષણનો હેતુ પણ તું છે. હે દેવી નિરંતર આ સઘળું
 જગત તારાથી વ્યાપ્ત છે. હે દેવી આ જગતમાં સ્ત્રી અને પુરૂષના જે કોઈ
 મનના ભાવ જેવા ઉત્પન્ન છે તેવા ઉદ્દેગપણને લીધે થાય છે. એમાં કોઈ
 સંશય નથી. કદપર્થત રહેનાર આ માલિન્યપણું મારા ઉપર થયું અને
 તપસ્વી ગૌતમની મોટી અકૃપા થઈ. ૩૩-૩૮.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ. ॥

इतिसंस्तूयमानाश्रीःक्षणादामलकीफलात्
 प्रादुर्भूतामहादेवीसलिलादिवपश्चिनी ॥૩૯
 तेजसाभाસयन्तीविनयोत्સङ्गेयथाતદિત્ ॥
 विशाललोचनासुभ्रूश्चारुकोटीरकुण्डला ॥૪૦

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરાયેલી. ૧. લક્ષ્મી દેવી તત્કાલ
 આમળાથી પાણીચંકી જેમ કમલિની પ્રગટ થાય છે તેમ પ્રગટ થઈ ૧.
 પોતાના તેજથી આકાશમાં જેમ વિજળી પ્રગટી છે તેમ પ્રકાશતી લાંબા
 તેજ વાળી તારી બહુટી વાળી સુંદર પુષ્પાવાળા કુંડલને ધારણ કરનારી. ૩૯. ૪૦.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

માભયંકુરુકલ્યાણિકદાચિદપિગૌતમાત
સમુનિસ્ત્વદ્વિયોગાર્તોદૃતિનામોતિપર્વતે ॥૪૧
વરંવૃણુમહાભાગેયસ્તેમનસિવાચ્છિતમ્
દાસ્યામિતન્નસંદેહસ્તુષ્ટાહંસ્મરણાદપિ ॥૪૨

દેવી બોલ્યાં કે, હે કલ્યાણિ, તું ગૌતમ તરફથી કદીપણ ભય ન રાખ. તે કેપિ તારા વિયોગથી દુઃખી થઇ પર્વતમાં ધીરજ પામતો નથી. હું મહા બ્રાહ્મવાણી તારા મનમાં જે ઇચ્છિત હોય તે વરદાન માગ. સ્મરણ કરવાથી પ્રસન્ન થયેલી હું તે તને આપીશ એમાં કાંઈ સંદેહ નથી. ૪૧. ૪૨.

॥ અહિલ્યોવાચ ॥

ઈહૈવતિષ્ઠદેવેશિસુવર્ણસ્યસમીપતઃ
ભવામિકીર્તનીયાહંયથાભુવિશરીરિણામ્ ॥૪૩

અહિલ્યા બોલી, હે દેવેશિ અહીંજ સુવર્ણ પર્વતની પાસ રહે અને હું જગતમાં મનુષ્યોથી જેમ વખાણાઉં તેમ તું કર. ૪૩.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

ઈહૈવત્સ્યામ્યહંનિસંપ્રીત્યાતવતપોધને
મક્તેભ્યોભયદાસઘઃકીર્તિદાવરદાભુવિ ॥૪૪
શક્રસંગમશાપાઘ્યાંયઃકથાંતવમાનવઃ
કથયિષ્યતિમર્ત્યાનાંતસ્યપાપાન્નભીઃકચિત્ ॥ ૪૫
અહંમામલકાજ્ઞાતાસ્મરણાત્તેતપસ્વિનિ
તસ્માદામલજાનામલોકેમમભવિષ્યતિ ॥ ૪૬

દેવી બોલ્યાં કે, હે તપ રૂપી ધનવાણી, સ્ત્રિ, તારી પ્રીતિને લીધે હું જગતમાં ભક્તોને અભય આપનાર તથા તત્કાળ કીર્તિ અને વરદાનને આપ-

નાર આ જગ્યાએ રહીશ. જે કોઈ માણસ ઈંદ્રના સંગમથી શાપ થયેલાથો
આ રાત્રી તારી કથા મનુષ્યોને કહેશે તેને કોઈ દહાડે પાપ તરફથી ખીક
રહેશે નહીં હે નપસ્વીનિ તારા સ્મરણથી હું આમલાના ફળથી ઉત્પન્ન થઈ
નેથી જગતમાં મારૂં આમલન એવું નામ થશે. ૪૪ ૪૫ ૪૬.

॥ વસિષ્ઠુવાચ ॥

इत्युक्तवांच्छर्द्धदेवीदृष्टास्वप्नेयथानृप

अहिल्यापिशतानन्दमिदमाहसगद्गदम् ॥४७॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજા, આ પ્રમાણે બોલી દેવી સ્વપ્નમાં દીડી
હોય એમ અન્તરંગ્યાન થઈ ગયાં. અને આવીલ્યા પાણુ આગળ પ્રમાણે ગદ
ગદ ફેરે થઈ શતાનંદ પ્રત્યે બોલી. ૪૭.

॥ अहिल्योवाच ॥

स्नानंकृत्वानमिष्यामिवत्सदेवींहरिप्रियाम्

दर्शयस्वतदासन्नामिहकिञ्चिज्जलाशयम् ॥४८॥

અહિલ્યા બોલી, હે વત્સ સ્નાન કરી લક્ષ્મીદેવીને નમસ્કાર કરીશ
તેથી આવી પાસે કોઈ જલતું સ્થાન હોય તે બતાવ. ૪૮.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

अहिल्यावचनस्यान्तेशतानन्दस्तपोधनः ॥

स्मृत्वासरस्वतींदेवींकुशैરभ्यहनद्भुवम् ॥४९॥

उदतिष्ठन्ततોराजनूवारिधारांसुधोज्ज्वलाम्

तत्रસ્नानंचकाराથઅહિલ્યાગૌતમપ્રિયા ॥૫૦॥

आचम्याञ्जलिमाधायजलपूर्णसिमाहिता

अर्धंचकारमूर्यायनमस्यन्तीमुहुर्मुहुः ॥५१॥

હૃષ્ટંગૌતમમાહેદમહિલ્યાંચામિતપ્રભામ્

वरयेथांवरंश्रेष्ठंयुवयोस्त्रिदिवौकसः ॥५२॥

અચતુષ્ઠામદાસ્યન્તિયથાપિસ્યાત્સુદુર્લભમ્ ॥૫૩॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા, હે રાજા અહિલ્યા બોલ્યા પછી તપ રૂપી ધનવાળા શતાનન્દે સરસ્વતી દેવીનું સ્મરણ કરી દર્ભ વડે ભોંય ખોદી તેથી અમૃત સરખી ઉજળી પાણીથી ધારા નીકળી તેમાં ગૌતમની સ્ત્રી અહિલ્યાએ સ્નાન કર્યું. ૪૯-૫૦. આચમન કરી સાવધાન થઈ જળ પૂર્ણ અંજલી ભરી ચારંચાર નમસ્કાર કરી સૂર્યને અર્ધ પ્રદાન કર્યું. પ્રસન્ન થયેલા ગૌતમ તથા અત્યંત કાંતિવાળી અહિલ્યા પ્રત્યે દેવોએ કહ્યું કે તમે બેય શ્રેષ્ઠ પરદાન માગવું હોય તે માગો આજ પ્રસન્ન થયેલા દેવ અત્યંત દુર્લભ હશે તો તે પણ આપી શકશે. ૫૧-૫૨-૫૩.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

અહિલ્યાહૃદનામ્નાવૈચ્છવાતોસ્ત્વેષંજલાશયઃ
યેત્રસ્નાનંપ્રકુર્વન્તિદેવીંપશ્યન્તીચશ્રિયમ્ ॥૫૪
મનુષ્યાસ્તેપ્રિયયોગાત્સુખિનઃસન્તુસર્વદા
શક્રશાપવિયોગંચસંયોગંચાવયોસ્તથા ૫૫
શૃણ્વન્તિયેનરાભક્તયાપ્રાપ્નુવન્તિશુભાનિતે ॥૫૬

ગૌતમ બોલ્યા કે, આ જળાશય અહિલ્યા હૃદ એવે નામે પ્રસિદ્ધ થાઓ. જે કોઈ આમાં સ્નાન કરશે અને લક્ષ્મી દેવીનું દર્શન કરશે તે મનુષ્ય સ્ત્રીના સંયોગથી નિરંતર સુખી થાઓ અને ઇન્દ્રનાથી શાપ તથા વિયોગ થયેલો તે તથા અમારા બેનો મેળાપ જે ગાણસો ભક્તિ વડે સાંભળશે તેમને કલ્યાણ પ્રાપ્ત થશે. ૫૪-૫૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवंभविष्यतीत्युक्तवासुपवर्णस्तिरोदधुः
गौतमोऽहिल्ययासार्धदेवींनत्वाहरिप्रियाम् ॥५७
शिष्यैःपरिवृतोधीमान्जगामनिजमाश्रमम्
इदंतेकथितंराजन्अहिल्याहृदसंभवम् ॥५८
यच्छुःश्रामानवःसम्यक्सर्वपापैःप्रमुच्यन्ते ॥५९

વસિષ્ઠ બોલ્યા, એ પ્રમાણે થશે આમ કહી દેવો અન્તરધ્યાન થયા અને શુદ્ધિવાન ગૌતમ પણ અહિલ્યા સાથે લક્ષ્મીને નમસ્કાર કરી શિષ્યો સહિત પોતાના આશ્રમમાં ગયો. “ હે રાજાન આ અહિલ્યાના હૃદની ઉત્પત્તિ તને કહી જે સાંભળવાથી મનુષ્ય સર્વ પાપ થકી મુક્ત થાય છે. ૫૭-૫૮.

इति श्री० ॥ अहिल्याहृद नाम षड् चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४६

આ પ્રમાણે અહિલ્યા હૃદ નામનો ૪૬ મો અધ્યાય પૂર્ણ થયો. ૪૬.

—००००—

॥अथ सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः॥

અધ્યાય ૪૭ મો.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

ततोगच्छेन्नृपश्रेष्ठदेवंवाराहरुपिणम्
श्रद्धयायंसमभ्यर्च्यननरोनारकीभवेत् ॥१॥

चक्रपाणिःपुरादेवःक्षीरोदतनयातथा
विगाह्यासर्वतीर्थानिश्रीमालनगरंययौ ॥२॥

उत्कण्ठयाप्रदेशस्यविचरन्तौयथासुखम्
परस्परंप્રીयमाणौनतृप्तिमुपजग्मतुः ॥३॥

विहृत्यसर्वतीर्थेषुસ્नात्वापीत्वाचसर्वतः
शुचौदेशेसमासीनौपरंसौख्यमुपेयतुः ॥४॥

अथदेवीमरुદ्रीचिकम्पिताम्बुजलोचना
शिरस्यञ्जलिमाधાયवૈકુण્ઠમિદમબ્રવીત ॥૫॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપ શ્રેષ્ઠ, ત્યાર પછી શ્રદ્ધા વડે જે દેવનું પૂજન કરવાથી, માણસ નરકને પ્રાપ્ત થતો નથી તેવા વારાહ રૂપી ભગવાનને ત્યાં જવું. પહેલા ચક્ર પાણિ ભગવાન તથા લક્ષ્મીજી સર્વ તિર્થયાત્રા કરી

શ્રીમાલ નગરમાં ગયા. દેશમાં ઉત્કંઠા વડે મરણ મુજબ વિહાર કરતાં પર-
સ્પર એક એકને પ્રસન્ન કરતાં તે તૃપ્તિ પામ્યા નહીં સર્વ તીર્થોમાં વિહાર
કરી સર્વ જગ્યાએ નાહી પીધને શુદ્ધ શ્રીમાલ દેશમાં જેસી અન્ય સુખને
પામ્યાં ત્યાર પછી પવન વડે તરંગ આવે છે એમ ચંચળ કમળના જેવાં
નેત્રવાળાં લક્ષ્મી માથા આગળ હાથ જેડી વૈકુંઠવાસી ભગવાન પ્રત્યે આ-
ગળ પ્રમાણે બોલ્યા. ૧-૫.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

इयंदेवमहीसर्वासशैलवनकानना

अब्धिमध्येस्थितादेवधार्यतेकेचकेशव ॥६॥

હરી બોલ્યાં કે, હે દેવ. કેશવ આ પર્વત અરણ્ય જંગલ સાથેની પૃથ્વી
સમુદ્રમાં રહેલી ડાણુ ધારણુ કરે છે. ૬.

॥ श्रीभगवानुवाच ॥

मयेवधार्यतेपृथ्वीमहामात्रैःसहाचलैः

महासिन्धुजलेमग्नालीलयोधृत्यसुन्दरि ॥७॥

ममवाराहरूपस्यदंष्ट्राकोटिगतामही

विभर्तिसर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥८॥

ममविश्वम्भरामूर्तिःसाचदेविरસાતલ

पूज्यतेनागकन्याभिर्भीतभीताभिरन्वहम् ॥९॥

શ્રૂયતેસિદ્ધગન્ધર્વૈરપ્સરોભિશ્ચભામિનિ

चन्द्रसूर्यौदृशौतस्यचतस्रश्चरणादिशः ॥१०॥

વિદિશોજાનુસન્ધિસ્થામનવોલોમસંસ્થિતાઃ

मुनयोरोमकूपेषुसिद्धासाध्याःस्तथान्तरे ॥११॥

મરુતોનાશિકાગર્ભેકર્ણયોરશ્વિનૌતથા ॥૧૨॥

દંદ્રાકોટિગતાપૃથ્વીપ્રશ્રાવેસલિલાશયાઃ

गुह्येवैसर्वगुह्यानिलङ्गुलेतीर्थसंहतिः ॥१३॥

સર્વાસ્થિષુમહાશીલાપિશિતેન્નરસંપુનઃ

પાતાલાન્યુદરેદેવિપૃષ્ઠેવ્યોમસમન્તઃ ॥૧૪

જિહ્વાયાંભારતીદેવીલક્ષ્મીશ્રવપુષિસ્થિતા

અન્ત્રેષુસરિતઃશ્રેષ્ઠાઃસર્વેકુક્ષિપુસાગરાઃ ॥૧૫

બ્રહ્માણ્ડસ્યકઠાહોયઃસ્કન્ધભૂતઃસમન્તતઃ ॥

કકુત્તદ્રુપણાર્થવૈભાસતેકુલિશાકૃતિઃ ॥૧૬

एतद्रसुमतीधातुर्ममादિક्रोडरूपिणः ।

रूपंविश्वमयंदेविनागस्त्रीभिर्निषेव्यते ॥૧૭

एतत्स्मरतियोरुपमंमविश्वम्भराभृतः

तस्यतश्ચન્તિપાપાનિકલ્યાણંચોપપચ્ચતે ॥૧૮

ભગવાન બોલ્યા કે, હે દેવિ, મોટા પર્વત સાથે મોટા સમુદ્રમાં પુડેલી પૃથ્વી લીલાથી કહાડીને હુંજ પૃથ્વીનું ધારણ કરું છું. મારા વારાહ રૂપની દાઢના અથ ઉપર રહેલી પૃથ્વી સ્થાવર અને જંગમ સર્વ પ્રાણીને ધારણ કરે છે. હે દેવિ તે વિશ્વને ધારણ કરનાર મારી મૂર્તિની ખીકથી ભય પામેલી નાગ ઠન્યાઓ પાતાલમાં પૂજે છે. હે ભામિની સિદ્ધ ગન્ધર્વ અને અપ્સરાઓ તેનું શ્રવણ કરે છે. તે શરીરને ચંદ્ર અને સૂર્ય બે આંખ છે. ચાર દિશાઓ પગ છે અગ્નિ વિગેરે ખૂણાઓ ધૂટણની સંધીઓમાં છે--શ્વાડામાં મનુઓ રહ્યા છે શ્વાડાના ખાડામાં રૂપિયો સિદ્ધ અને સાધ્ય રહેલા છે. નાસિકામાં વયમાં વાયુ રહ્યા છે તેમ કાનમાં અશ્વિની કુમાર; દાઢના ખૂણાપર પૃથ્વી રહી છે અને ગુદામાં મેઘ છે ગુદાસ્થામાં સર્વ ગુદા પદાર્થો રહ્યા છે. અંતે પુછડામાં સઘળાં તીર્થો છે. સઘળાં હાડકામાં પર્વતો માંસમાં સઘળા અન્નરસ અને પેટમાં પાતાલ રહેલાં છે અને પીડમાં ચોતરફ આકાશ છે ઊભમાં સરસ્વતી અને દેહમાં લક્ષ્મી રહેલી છે આંતરડામાં શ્રેષ્ઠ નદીયો અને કુખોમાં સઘળા પર્વતો છે બ્રહ્માણ્ડ જે અર્પર છે તે ચોતરફ ખભા છે અને તેની શોભાને માટે વજ્રના સરખી, આકૃતિ વાળી આંધ શોભે છે. હે દેવી આ પૃથ્વીને ધારણ કરનાર આદિ વરાહ રૂપ માંજ વિશ્વમય સ્વરૂપ નાગની સ્ત્રિયો સેવન કરે છે. પૃથ્વીને ધારણ કરનાર માંજ આ સ્વરૂપનું જે કોઈ સ્મરણ કરશે તેનાં પાપ નાશ પામશે અને કલ્યાણને પામશે. ૭-૧૮.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

एतद्रूपंवराहस्यममविष्णोःप्रदर्शय
द्रष्टुमर्हसिचंदैवप्रसीदपरमेश्वर ॥१९॥

દેવો બોલ્યાં હે દેવ વારાહ વિષ્ણુનું એ શરીર મને દેખાડો અને બે
હુ તે બેવાને યોગ્ય હજી તો મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ. ૧૯.

॥ श्रीभगवानुवाच ॥

दर्शयिष्यामि वामोरुतवद्रूपमात्मनः
समाहितमुनादेविशुचिर्भूत्वा विलोकय ॥२०॥

શ્રી ભગવાન બોલ્યા કે, હે વામોરુ, તને મારે તે રૂપ દેખાડુ છું
માટે મનને કેદાણે રાખી શુદ્ધ થઈ તું બે. ૨૦.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्त्वा सातदा देवी लक्ष्मी द्रुतमानसा
स्नात्वा बद्धाञ्जलिं मूर्ध्नि तस्थौ पूर्वा मुखी नृप ॥२१॥
ततोऽखिलजगद्धर्ता शिखमादाय सत्वरः
हरिः प्राध्मापयामास रोदसीं पूरयन्निव ॥२२॥
तेन શંખપ્રણાદેન સમાહૂતો મહાગિરિઃ
તુળદમુત્પાદ્ય શૈલાભંજગર્જપરિઘર્ષરમ્ ॥૨૩॥
તતશ્ચ કમ્પેજગતીસશૈલવનકાનના
મહારાજકરસ્પૃષ્ટાયથાશિરસિપદ્મિની ॥૨૪॥
તતઃશક્રાદયોદેવાઃપરિવત્રુર્નભસ્તલમ્
દિવપાલાલોકપાલાશ્ચસિદ્ધાસાધ્યામરુદ્ધનાઃ ॥૨૫॥
અથપીતામ્બરધરોનીલોત્પલદલદ્યુતિઃ
શંખચક્રગદાપાણિર્વરાહવદનસ્તિવહ ॥૨૬॥

દંષ્ટ્રાજ્ઞેનમહીંભિત્વાપ્રાદુરાસીદધોક્ષજઃ

મહામાત્રોમહાતુણ્ડઃસર્વાલંકારભૂષિતઃ ॥૨૭

પથુકર્ણોવિશાલાક્ષઃસ્મિતભિન્નોઘ્રસંપુટઃ

તતઃસ્વાદભવદૃષ્ટિર્દિવ્યપુષ્પમયીનૃપ ॥૨૮

દેવદુંદુભયોનેદુસ્તુષ્ટુશ્રમહર્ષયઃ

અથતામદ્ભૂતાંમૂર્તિદૃષ્ટાક્ષીરોદસંભવા ॥૨૯

વિસ્મયોત્ફુલ્લનયનાદેવીસ્તોત્રમિદંજગૌ ॥૩૦

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, તે લક્ષ્મીજી એ પ્રમાણે બોલી, તે વરાહમાં તલ્લિન થઈ નાહી મસ્તકે એ હાથ હોડી પૂર્વ તરફ ભાળી ઉભાં રહ્યાં ત્યાર પછી આખા જંગલના સ્વામી હરિ તત્કાલ શંખ લઈ આકાશપૂરી દેતા હોય એમ ધૂકવા લાગ્યા તે શંખના શબ્દ થકી મહાગિરિને બોલાવ્યો અને પર્વતના સરખું કાંતિમાન મુખ કિપન કરી ચોતરફ અત્યંત ગાળવા માંડ્યું ત્યાર પછી હાથીની હુડમાં આવેલી કમલિની જેમ તેના માથાપર ઘુબે છે, તેમ પર્વત અરણ્ય અને જંગલ સાથે આખું જંગલ કાંપવા લાગ્યું ત્યાર પછી દંદ્રાદિ દેવો, દશ દિગપાળ, પંચ લોકપાળ, સિદ્ધ સાધ્ય અને યોગાણુ પચાશ વાયુવહે આખું આકાશનું તળીયું છપાઈ ગયું પછી પીતાંબર ધારણ કરનાર કાળા કમળની પાંખડી સરખી કાંતિમાન શંખ ચક્ર ગદાને હાથમાં ધારણ કરનાર વરાહના મુખવાળા અધોક્ષજ ભગવાન અહીં દંદ્રાના અ-અર્થી પૃથ્વીને ભેદી પ્રગટ થયા (મોટા અંશવાળા મોટા મુખવાળા અને આ-ભૂપણથી શોભાયમાન દીર્ઘ કર્ણ તથા દીર્ઘ નેત્રવાન અને હાસ્યવહે જેનો આક સંપુટ ગુદો જણાય છે એવા હે નૃપ ત્યારે આકાશમાંથી દીવ્ય પુષ્પતી વૃષ્ટિ થઈ દેવના હુંદુભી વાગ્યાં અને રૂપિયો સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ત્યાર પછી તે અદ્ભૂત મૂર્તિને જેઈ સમુદ્રની પુત્રી આશ્ચર્યને લીધે કિંકુલ નેત્રવાળા લક્ષ્મીદેવી નીચે પ્રમાણે સ્તોત્ર બોલ્યાં. ૨૧-૩૦.

॥ શ્રી દેવ્યુવાચ ॥

નમોસ્તુતેકારણકારણાયવેદાન્તવેચાયતમઃપરાશ્વ

વરાહરૂપાયપરાપરાયબ્રહ્માણ્ડવીજાયનમોનમસ્તે ॥૩૧

नमःसमस्तामरवन्दितायब्रह्मस्वरूपायजगन्मयाय
षडूर्मिवर्यायचनिर्गुणायमहौजसेऽनन्तमोनमस्ते ॥३२
तुण्डाग्रकर्णाञ्चलसंवृताशमक्षिदयाच्छादितभूमिचक्रम्
प्रलम्बबाहुपिहितान्तरालंवन्देऽखिलाधारमहंवराहम् ॥३३
कोटीरकेयूरमणिस्रजानांमहोभिरुद्भासितविश्वलोकम्
गर्जद्भ्यनाकारमपारपारंवन्देखिलाधारमहंवराहम् ॥३४
वनान्तसंलग्नबलाकमालाकमालाप्रकाशदंष्ट्रीक्षितिदीप्तिनेत्रम्
चक्रप्रभानि-हुतवायुमार्गगदाब्जसंभूषितपाणिपात्रम् ॥३५
पीतांशुकश्रीसुभगंसुबाहुंवन्देखिलाधारमहंवराहम्
समस्तयज्ञाङ्गमयंशरीरंदधानमुग्रंजगतांहिताय ॥३६
वरंवरेण्यंवरदंतानांवन्देखिलाधारमहंवराहम्
प्रधानरूपंपुरुषंसुरेष्टंसमस्तभूतात्मकमात्मरूपम् ॥३७
शुद्धंपराणांपरमंपुराणंसत्त्वादिकप्राकृतहीनमीडयम्
निःकारणंकारणकार्यरूपंवन्देखिलाधारमहंवराहम् ॥३८
येपुण्यपापोपरताःप्रयत्नात्पश्यन्तियद्रूपमपेतमोहा
यमक्षयंलक्षणबाह्यमेकंवन्देखिलाधारमहंवराहम् ॥३९
अभूतपूर्वस्यभवंतियस्यरूपाणिसर्गस्थितिनाशहेतोः
विशुद्धिबोधंपरमात्मरूपंवन्देऽखिलाधारमहंवराहम् ॥४०
सर्वंयतोयत्रचसर्वमेतज्जगच्चिरंविप्रमुखंप्रकासते
तंसर्वभूतत्वविकाररूपंवन्देऽखिलाधारमहंवराहम् ॥४१
नान्तोनवृद्धिर्नसमुद्भवोस्तियस्यप्रभोरायतिवार्जितस्य
नव्यक्ततांप्राप्तमशेषरूपैर्वन्देऽखिलाधारमहंवराहम् ॥४२

દેવી બોલ્યાં કે, હે દેવ, કારણના પણ કારણભૂત વેદાન્તયકી જાણવા
 ત્રાયક તમથી પર શ્રેષ્ઠના શ્રેષ્ઠ વારાહ રૂપને ધારણ કરનાર બ્રહ્માણ્ડના બીજરૂપ
 તમોને નમસ્કાર. સધળા દેવોએ વંદિત બ્રહ્મ સ્વરૂપ જગત સ્વરૂપ પરૂર્વિમા શ્રેષ્ઠ
 યહા તેજસ્વી સત્વાદિ ગુણ રહિત હે અનન્ત તમોને નમસ્કાર. સુખના અગ્રે
 આવેલા કાનવડે ખભા બેના દંકાયલાછે એવા ને એ નેત્રવડે પૃથ્વીનું આકાશ-

દન કરનાર લાંબા હાથવડે આકાશ ઢાંકીદેનાર સધળાના આધારભૂત વરાહ ભગવાનને હું નમસ્કાર કરુંછું. મુગટ અને મણિની માલાઓની કાન્તિવડે આખા જગતને દીપાવનાર ગાજતા મેઘના આકાર રૂપ અપાર પાર વાલા સધળાના આધાર રૂપ વરાહને વંદન કરુંછું. વનાન્તમાં જોડાયલી જગલાની પંક્તિની માફક પ્રકાશ દંષ્ટ્રાવાલા પૃથ્વીમાં દેદીપ્યમાન નેત્રવાળા ચક્રની કાન્તિવડે વાયુના માર્ગને હઠાવનાર ગદારૂપી કમલવડે હસ્ત રૂપી પાત્રને શોભાવનાર પીળા વસ્ત્રની શોભાવડે શુશોભિત સારા બાહુવાળા અખિત્ર જગતના આધાર વરાહને નમુંછું. સમસ્ત યજ્ઞના અંગરૂપ ઉત્તમ શરીરને જગતના કલ્યાણ માટે ધારણ કરનાર પોતાને નમનારને વરદાન આપનાર શ્રેષ્ઠ જગતના આધાર રૂપ વરાહને નમસ્કાર કરુંછું. શ્રેષ્ઠ રૂપવાન દેવના ઇષ્ટ સત્વાદિ પ્રકૃતિથી રહીત પૂન્ય કારણ રહિત અને કારણ કાર્યરૂપ એવા સમસ્ત જગતના આધાર વરાહને હું નમસ્કાર કરુંછું. પુણ્ય પાપથી રહિત મોહ રહીત પુરૂષો જેના શરીરનું કટ્ટથી દર્શન કરી શકે છે તેવા અક્ષય લક્ષણ રહિત આખા જગતના આધાર ભૂત એક વરાહને નમુંછું. પ્રથમ નહીં એવા જેના રૂપ ઉત્પત્તિ પાલન અને નાશના હેતુ બને છે. તેવા શુદ્ધિથી જાણવા લાયક પરમાત્મારૂપ આખા જગતના આધાર વરાહને હું વંદન કરુંછું. આ સધળું જગત જેથી બ્રાહ્મણથી આરંભીને ઉત્પન્ન થાય છે અને જેનામાં રહેલું છે તે સર્વ પ્રાણિના વિકારરૂપ આખા જગતના આધાર વરાહને હું વંદન કરુંછું જેનો અન્ત વૃદ્ધિ અને ઉત્પત્તિ નથી એવા દીર્ઘ કાળ શન્ય સમય શરીરથી પણ રૂપજ જણાતા નથી તે વરાહ ભગવાનને હું નમસ્કાર કરુંછું. ૩૧-૪૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ. ॥

इत्पेवंसंस्तुतोदवेःकोडरुपीजनार्दनः

प्रसन्नःस्निग्धयावाचादेवीमिदमवोचत ॥૪૩

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરાયેલા દેવ વરાહ રૂપી ભગવાન પ્રસન્ન થઈ સ્નેહવાળી વાણી વડે દેવી પ્રત્યે બોલ્યા. ૪૩.

॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥

स्तोत्रेणानेनतेदेवितुष्टांसिमकमलेक्षणे

वरवरयवामोरुयस्तवास्तेमनोगतः ॥૪૪

ભગવાન બોલ્યા હે દેવિ કમલેક્ષણે તારા આ સ્તોત્રથી હું ખુશી થયો
હું માટે હે વામોરુ જે તારા મનમાં હોય તે વરદાન માગ ૪૪.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

વરદોયદિમેદેવઃવરાર્હાયદિવાપ્યહમ્

તદિમામાત્મનોમૂર્તિલક્ષ્મીંકુરુજગદ્ધિત્તઃ ॥૪૫

મયાવિનિર્મિતેક્ષેત્રેશ્રીમાલેઽવસ્થિતિકરુ

નિવાસઃસર્વતીર્થાનામાશ્રયશ્ચદિવૌકસામ્ ॥૪૬

દેવી બોલ્યાં હે દેવ જે મને દેવ વરદાન આપનારા હોય અને હું
વરદાનને યોગ્ય લાગે તો આ આત્માની મૂર્તિને • ભગવાન દિવકારક લક્ષ્મી
કરીને માંગો અને મેં નિમાળ કરેલા આ શ્રીમાલ ક્ષેત્ર સર્વ તીર્થનો નિવાસ
તથા દેવનો પણ આશ્રય થાય માટે સ્થિતિ કરે. ૪૫-૪૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તઃસતદાદેવઃસંચુકોચનિજંવનુઃ

અર્ચિતશ્ચસુરૈર્દેવૈરિયમાહશ્રિયંપ્રતિ ॥૪૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા હે વૃષ આ પ્રમાણે કહેવાયેલા તે ભગવાનને તે વખતે
પોતાના શરીરનો સંકેત કર્યો અને દેવોયે પૂછેલા તે ભગવાન લક્ષ્મી પ્રત્યે
આગળ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. ૪૭.

॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥

ઇહસ્થિતંનરાયંમાંદ્રક્ષ્યન્તિભુવનેશ્વારિ

સર્વદાનફલંતેષાંભવિષ્યતિનસંશયઃ ॥૪૮

एकादशीदिनेप्राप्तेसितेवाप्यसितेपिवा

अर्चनात्मममत्यानिनभवेद्यमयातना ॥૪૯

શ્રીમાલેપ્રવરેક્ષેત્રેતથાવિંધ્યેમહાચલે

अर्चयिष्यन्ति ये देवि न ते भूयःशरीरिणः ॥ ૫૦

યદન્યત્રભેવત્પુંસાંચાતુર્માસ્યનિષેવણાત્
 તદિદૃશ્યકાદશીરાત્રૌજાગરાલ્લભતેનરઃ ॥૫૧
 શયન્યાંપ્રચબોધન્યામેકાદશ્યામુપોષણાત્
 રાત્રૌજાગરણાદત્રબહુસ્વર્ણફલંભવેત્ ॥૫૨
 દેવેશિત્વાંનમસ્કૃત્યમાંનમસ્યન્તિભક્તિતઃ
 પ્રાપ્સ્યન્તિમમલોકંતેનરાસત્યંબ્રવીમિતે ॥૫૩
 પુષ્પલક્ષ્મૈર્યદન્યત્રપુષ્પંસ્યાન્મમસપૂજનાત્
 ત્રિભિસ્તુતુલમીપત્રૈરિદ્વારાહપૂજનાત્ ॥૫૪

શ્રીભગવાન્ બોલ્યા કે, હે ભૂવનેશ્વરિ, જે પુરુષ આ ઠેકાણે રહીને
 મારું દર્શન કરશે તેમને સર્વ દાનનું ફળ પ્રાપ્ત થશે. એમાં શંસય નથી. શુ-
 ક્લપક્ષ અથવા કૃષ્ણ પક્ષની એકાદશીને દીવસે મૃત્યુલોકના માણસને મારા
 પૂજન કરવાથી જન્મ તરફનું દુઃખ રહેશે નહીં. હે દેવી શ્રેષ્ઠ શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં
 તથા વિન્ધ્યાચળ પર્વતમાં જે કોઈ મારું પૂજન કરશે તે ફરીને જન્મ પા-
 મશે નહીં અને જે બીજા ઠેકાણે ચાતુર્માસમાં સેવા કર્યાથી માણસને
 ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે અહીં એકાદશીને રોજ રાત્રે જાગરણ કરવાથી મળશે
 અસાધી અને કાર્તિકી એકાદશીમાં આ ક્ષેત્રમાં ઉપોપણ તથા જાગરણ કર-
 વાથી સોનાના દાનનું ફળ મળે છે. હે દેવેશિ, તને નમી પછી જે માણસ
 ભક્તિથી મને નમશે તે માણસો મારા લોકને પ્રાપ્ત થશે એ હું તને સત્ય
 કહું છું; તેમજ લાખ પુષ્પથી મારું પૂજન કરવાથી બીજા સ્થાનમાં જે પુણ્ય
 પ્રાપ્ત થાય છે, તે પુણ્ય આ ક્ષેત્રમાં ત્રણ તુળશીના પાનથી વારાહનું પૂજન
 કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. ૪૮-૫૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાન્તર્દધેદેવસ્તત્રકૃત્વાંશતઃસ્થિતિમ્
 પરામૂર્તિર્મુકુન્દસ્યશ્રિયાસહદિવંયયૌ ॥૫૫
 તતઃપ્રશ્નતિભગવાન્પાતાલભુવનપ્રિયઃ
 વરાહરૂપીશ્રીમાલેતસ્થૌલોકહિતાયવૈ ॥૫૬
 એકાદશીષુસર્વામિયોવારાહનમર્સ્યાતે

તસ્યનશ્યન્તિપાપાનિજન્માન્તરકૃતાન્યપિ ॥૫૭

વાચ્યમાનદ્વંદરાજનૃવરાહસ્યારવ્યાનઅદ્ભૂતમ્

તસ્યનશ્યન્તિપાપાનિજન્માન્તરકૃતાન્યપિ ॥૫૮

શ્રુણોતિચપઠેદ્વાપિનરકંનસપશ્યતિ ॥૫૯

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજન આ પ્રમાણે કહી ભગવાન અંશથી ત્યાં પોતાની સ્થિતિ કરી અન્તરધ્યાન થયા અને મુકુન્દ ભગવાનની જે મુખ્ય મૂર્તિ હતી તે લક્ષ્મી સાથે સ્વર્ગમાં ગઇ ત્યારથી આરંભી પાતાલ જેને પ્રિય છે એવા ભગવાન વારાહલોકના કલ્યાણ સાથે શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં રહ્યા. સર્વ એકાદશીને વિષે જે વારાહ ભગવાનને નમશે, તેનાં પાપ પેલા જન્મમાં કર્યાં હશે તે પણ નાશ પામશે. જે દ્રાઢ આ અદ્ભૂત વારાહ ભગવાનનું આખ્યાન યંત્રાવશે તેનાં પાપ પણ ખીન્ન જન્મમાં કર્યાં હશે તે પણ નાશ પામશે. જે દ્રાઢ આ સાંભળશે અથવા આનો પાઠ કરશે તે માણસ નરકને જોતો નથી. ૫૫-૫૯.

इतिश्री वाराह महात्म्यं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्याय ॥४७

જો પ્રમાણે શ્રીમાળ મહાત્મ્યમાં વારાહ મહાત્મ્યનામનો શુડતાળીશનો અધ્યાય સંપૂર્ણ થયો. ૪૭.

॥ अथ अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૪૮ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेत्पશ्रेष्ठवल्मीकेश्वरमुत्तमम्

तस्यैवોत्तरતોલિङ्ગं विद्यते सर्वसिद्धिदम् ॥१

आसीद्गुणकुले पूर्वद्विजः कश्चिन्नराधिप

मन्दबुद्धिरहंकारी स्वधास्वाहाविर्वाजितः ॥२

समययौवनं દૈવાત્મગાર્હસ્થ્યમાર્ગમાશ્રિતઃ

प्रदध्यौ जीवनां पायं पत्न्याश्चैवात्मनस्तदा ॥३

નૈવપ્રતિગૃહંકશ્ચિત્તસ્મૈદત્તેકદાચન
 વેદાધ્યયનબ્રાહ્મસ્યવર્જિતસ્યચકર્મભિઃ ॥૪
 તતોબુદ્ધિઃસમુત્પન્નાદસ્યુવૃત્તૌદુરાત્મનઃ
 અરણ્યેમાર્ગસંભેદેકુત્રચિત્તપાદવાકુલે ॥૫
 સ્થિતઃસપથિકાન્નિત્યંપરાભૂયવલાનૃપ
 ગૃહનાતિધનમેકાકીકુણ્ડુવપરિપુષ્ટયે ॥૬
 કદાચિદથતન્નૈવતીર્થયાત્રાપરાયણાઃ
 સપ્તસપ્તર્ષયોરાજંસ્તેજોદીપિતદિઙ્મુખાઃ ॥૭
 તેષાંરત્નમયાનૃદૃષ્ટામાસમાનાનૃકમણુલૂન્
 આદાયમુદ્ગરમાર્ગેરુરોધવલવાનૃદ્વિજઃ ॥૮
 તતસ્તેમુનયોમાર્ગેદૃષ્ટાતંચોરરૂપિણમ્
 મૂર્ખંભૃગુકુલેજાતાંદ્વિજંસત્કર્મવર્જિતમ્ ॥૯
 સ્થિતંમુદ્ગરમાદાયકમણ્ડલુજિઘૃક્ષયા
 કૃપયાપરયાત્રિષ્ટાસ્તમૂર્ચમધુરાક્ષરમ્ ॥૧૦

વર્ણન—હે નૃપ શ્રેષ્ઠ, ત્યાર પછી ઉત્તમ વલ્કિમકેશ્વર તરફ જવું. તે
 વલ્કિમકેશ્વરનું તે વારાહ ભગવાનથી ઉત્તરમાં સર્વ સિદ્ધીને આપનાર લીંગ છે.
 હે નરાધિપ પૂર્વે ભૃગુરૂપિના કુળમાં મંદ બુદ્ધિ અહંકારી શ્રાવ યજ્ઞથી રહીત
 કોઈ બ્રાહ્મણ હતો તે ગૃહસ્થાશ્રમ સાથે દેવને લીધે વનમાં ગયો અને ત્યાં
 પોતાના તથા સ્ત્રીના જીવવાના ઉપાયનો વિચાર કરવા લાગ્યો. તેને કોઈ પણ
 માણસ દાન આપતું નહીં તેથી વેદાધ્યયનથી રહિત બ્રાહ્મણોના કર્મથી હીન
 દૃષ્ટાત્મા તે બ્રાહ્મણની ચોરી કરવામાં બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ. હે નૃપ જંગલમાં
 બે ચાર માર્ગ એકલા થતા હોય એવી જગ્યાએ જાડને એથે રહી દરરોજ
 રસ્તે આવનાર માણસોને બળાત્કારથી જીતી એકલો પોતાના કુટુંબના પોપ-
 લને માટે તેમની પાસેથી દ્રવ્ય લેવા લાગ્યો. કોઈકે વખત તે કંઠાણે તીર્થ
 યાત્રા કરનારા પોતાના તેજ વડે દિશાઓને શોભાવનારા સાત સપ્તરૂપિયો
 આવી પહોંચ્યા. તેમના દેહાધ્યમાન સોનાના કમણ્ડલુ જોઈ તે બ્રાહ્મણ મગદળીયો
 લઈ માર્ગે રોકીને હિમ્મો, ત્યારે તે રૂપિયો રસ્તામાં ચોરનું રૂપ ભોગળ લેનાર
 ભૃગુકુળમાં ઉત્પન્ન સારા કર્મથી રહિત બ્રાહ્મણને મગદળીયો લઈ કમણ્ડલુ

અહણ કરવાની ઇચ્છાથી ઉભેલો જેમ અત્યન્ત દયા લાવી મધુર અક્ષરથી તે આહણ પ્રત્યે બોલ્યા. ૧-૧૦.

॥ સત્તર્પયઊચુઃ ॥

કસ્યહેતોર્મહત્પાપમિદંભોક્રિયતેત્ત્વયા
અધ્રુવેણશરીરેણમાતુર્યોવનદ્વારિણા ॥૧.૧
યદ્વાતદ્વાપરદ્રવ્યમપિસર્પપમાત્રકમ્
અપહૃત્યનરોયાતિનરકંનાત્રસંશયઃ ॥૧.૨
પોપણાયબહૂનાંયઃકુર્યાદેકોતિપાતકમ્
સપ્રેક્ષસુચિરંભુક્તેતસ્યૈકઃકર્મણઃફલમ્ ॥૧.૩
મત્વાશુઘૃહિણીંપૃચ્છયદર્થેપાપકૃદ્રવાન્
ત્વયાપાપશ્ચમાગોયંભોગ્યંકિંવામયૈવહિ ॥૧.૪
અથસાકથયેસ્ત્વાંહિતદ્વિચાર્યકુરુમિયમ્
વયમત્રૈવતિષ્ઠામઃસત્યેનાર્ગલયાધૃતાઃ ॥૧.૫

સત્તર્પિયો બોલ્યા, અરે નાશવંત અને કેવલ માના યૌવનને હરણ કરનાર આ શરીર વડે તું શા કરેલુથી આ મોટું પાપ કરે છે. જેમ તેમ પારકુ દ્રવ્ય સર્પવના દણા માત્ર પણ ચોરવાથી માણસ નિઃસંશય નરકમાં જાયછે. બહુ માણસનું પોપણ કરવા સાથે એક માણસ અત્યન્ત મોટું પાપ કરેછે તોતે માણસ તેના કર્મનું ફલ ભરી ગયા પછી એકલોજ ભોગવે છે. માટે તત્કાળ ઘેર જઈ જેના માટે તું પાપ કરેછે તે તારી સ્ત્રીને જમને પુછ કે આ પાપ કરેછું તેમાં તારો ભાગ છે કે મારે એકલાને એ ભોગવવાનું અને પછી તે જે તને કહે તેનો વિચાર કરી જે તને સાથે લાગે તે તું કર. એ અલ્પશી સાંકળથી બંધાયેલા આ ઠેકાણેજ બિભા રહીયે છીયે. ૧૧-૧૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તથેત્યુક્ત્વાયયૌશીઘ્રંસતદાભાર્ગવોદ્વિજઃ

આલયંનિજમાસાઘૃહિણીમિદમબ્રવીત્ ૧.૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હાઈ એમ કહી તત્કાળ પેલો ભૃગુકુલનો આહણ, ઘેર ગયો પોતાને ઘેર પહોંચી પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યો. ૧૬.

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

ત્વદર્થેયન્મયાપાપમિદંવૈક્રિયતેસદા

તસ્યભાગસ્ત્વયાપ્રાપ્યઃકિમેકેનમયૈવાહિ ૧૭

મયાસપ્તર્ષયોરુદ્ધામાર્ગેતસ્કરબુદ્ધિના

પ્રેરયન્તિમહાત્માનઃસ્ત્વાંપૃષ્ઠુમિદમાદરાત્ ॥૧૮

બ્રાહ્મણુ બોલ્યો કે, હે સ્ત્રી, તારા માટે દરરોજ હું જે આ પાપ કરું તેનો ભાગ તને મલવાનો કે કેવલ મારેજ તે ભોગવવાનું છે? ચોરની બુદ્ધિ-વાદા મેં માર્ગમાં સપ્તર્ષિયોને રોક્યા છે તે મહાત્માઓએ તને આ ઊપરનું છતાં માટે મને પ્રેરણા કરી છે. ૧૬-૧૮.

॥ બ્રાહ્મણ્યુવાચ ॥

નમેપાપસ્યભાગોસ્તિધન્યસ્યૈવાસ્તિકેવલમ્

અપિપાપશતંકૃત્વાભર્તવ્યાહંત્વવાચિમ્ભો ॥૧૯

વસ્ત્રાલંકરણાદીનાંતનોશ્ચાયાનુકારિણી

નતુકર્મફલસ્યેહતથામાર્યાભવેન્નૃણામ્ ॥૨૦

પાતકંકુરુતેકર્મયથાબુદ્ધ્યાનૃણાન્તુયઃ

સચપાપફલંમુક્તેનતુબુદ્ધિઃકથંચન ॥૨૧

તથાશતાનિપાપાનાંકુટુમ્બસ્યાર્થમાચરન્

કર્તૈવલિપ્યતેનાન્યઃસત્યમેતદ્ભવીમ્યહમ્ ॥૨૨

બ્રાહ્મણી બોલી કે, હે વિભો, મારો પાપમાં ભાગ નથી પ્રાણીજ કેવલ પાપના ભાગીછે. કારણ કે તમારે હજાર પાપ કરીને પણ મારે બ-રણ પાપણ કરવું જોઈએ. સ્ત્રી શરીરની છાયા વસ્ત્ર અને આભૂષણનું અનુકરણ કરનારી છે પરંતુ કાંઈ તેના પહેરનારના કર્મના ફલનું અનુકરણ કરતી નથી તેમ આ સંસારમાં સ્ત્રી છે. માણસોમાં જે કાંઈ બુદ્ધિ પ્રમાણે પાપ કરે છે તેજ તેના પાપનું ફલ ભોગવે છે. કાંઈ બુદ્ધિ ભોગવતી નથી, તેમ કુટુંબને માટે હજાર પાપ કરે છે તો તેના કરનારજ પાપથી લેખાય છે એ હું તમને સત્ય કહું છું. ૧૯-૨૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તઃસતદાવિષ્ણોભાર્યયાસુવિદગ્ધયા
ત્રિષાદંપરમંપ્રાપ્યયયૌયત્રમહર્ષયઃ ॥૨૩
મુદ્રંતંપરિત્યજ્યભાર્યાવાક્યંનિવેદ્ય
પપાતશિરસાભૂમૌસપ્તર્ષીનિદ્રમબ્રવીત્ ॥૨૪

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, તે વખત ચતુર સ્ત્રીએ ઉપર પ્રમાણે કહેવાયતો
ને બ્રાહ્મણ અન્તત્ય ખેદ માની જ્યાં રૂપિયો હતો ત્યાં ગયો અને મુદ્રને
છોડી દઈ પોતાની સ્ત્રીનું કુવાક્ય નિવેદન કરી ભોય ઉપર લાંગ્યા નમસ્કાર
કરી સપ્તર્ષિ પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યો. ૨૩-૨૪.

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

સંસારાણિવમાનંમાંસંવૃતંપાપરાશિભિઃ
સમુદ્ધરતકારુણ્યાત્સન્તોદિકરુણાધનાઃ ॥૨૫

બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, હે રૂપિયો, સંસારરૂપી સમુદ્રમાં ડુબેલા પાપના
દગ્ધાથી વિઠાયલા દયાને લીધે મારો ઉદ્ધાર કરો કારણ કે સન્ત પુરુષો
દયારૂપી ધન વાલા છે. ૨૫.

॥ સપ્તર્ષય ઓચુઃ ॥

ત્વયાવિપ્રકુલેભૂત્વાનશુભંવિહિતંકચિત્ ।
તસ્માદીશસ્ત્વયારાધ્યસ્તપોભિરતિદુશ્ચરૈઃ ॥૨૬
મેરુમન્દિરમાત્રાણિપાપાનીહકૃતાન્યપિ
શિવસંસ્મરણેનૈવવિલયંયાન્તિનિશ્ચિતમ્ ॥૨૭
કિંપુનર્યેમહેશાનેમનોવિન્યસ્યનિશ્ચલમ્
તપઃકુર્વન્તિસુચિરંસમાધિધ્યાનયોગતઃ ॥૨૮

સપ્તર્ષિયો બોલ્યા કે, હે વિપ્ર, તે બ્રાહ્મણ કુળમાં જન્મન થઈ કંઈ
પણ શુભ કર્યું નથી તેથી અલગત દુશ્ચર તપવડે શંકર આરાધન કરવા જોઈએ-

યે. મેર અને મંદિર પર્વત જેટલા મોટાં પાપ પણ શંકર સ્મરણ કરવાથી નિશ્ચે નાશ પામે છે તો પછી શંકરમાંજ મનને નિશ્ચય કરી જે માણસ ગુનાધિ ધ્યાન અને યોગ વડે તપ કરે છે. તેને તો શું ન થાય. ૨૬-૨૮.

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

મન્ત્રંક્રિમપિમેવિપ્રાઃસુસિદ્ધંવૈપ્રયચ્છત

યદાલમ્બનમાત્રેણચિન્તયામિપરંશિવમ્ ॥૨૯

બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, હું વિપ્રો કોઈ પણ નિસિદ્ધ મંત્ર મને આપો કે જેના આલમ્બ્યવડે હું શ્રેષ્ઠ શંકરનું ચિંતન કરું. ૨૯.

॥ સપ્તર્ષય ઉચુંઃ ॥

ઉનમઃપરમાર્થાયમહાઘૌઘાવિનાશિને

અચિન્ત્યાયપ્રધાનાયપુરુષાયમહાત્મને ॥૩૦

एवંतेजपतोविप्रपरितुष्टोमहेश्वरः

प्रदास्यतिपरांसिद्धिंનાત્રકાર્યાવિચારणा ॥૩૧

સપ્તર્ષિ બોલ્યા—શ્રેષ્ઠ અર્થવાળા મોટા પાપના સમુદતે નાશ પમાડનાર નિવિચાર કરાય એવા મુખ્ય મોટા પુરુષ તમને નમસ્કાર છે. આ પ્રમાણે જપનાર તને પ્રસન્ન થયેલા મહેશ્વર શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ આપશે એમાં કોઈ વિચાર કરવો નહિ. ૩૦-૩૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तान्तेमहात्मानोययुःसप्तर्षयोमला

सद्विजोपिविशुद्धात्मातत्रतेपેમહત્તપઃ ॥૩૨

आराधयन्महादेवंजपन्मन्त्रंसमाहितः

तस्थौवर्षशतंयावन्महावल्मीकसंवृतः ॥૩૩

पुनःसप्तर्षयोराजन्निर्मलास्तत्रसंगताः

વલ્મીકિરન્ધ્રવક્ત્રેભ્યોદદશુર્વિસ્ફુરન્મહઃ ॥૩૪

કિમેતદિતિવાન્યોન્યમુક્ત્વાવિસ્મત્ચેતસઃ

યાવદ્વિલોકનંચકુસ્તાવત્સંદદશુર્વિજમ્ ॥૩૫

પુરસ્તાલ્લિङ્ગમુત્પન્નંદિવ્યમભ્દુતદર્શનમ્

તંદષ્ટાતુમહાલિङ્ગમુનયસ્તેયતવ્રતાઃ ॥૩૬

ક્રમાદુત્સાર્યવલ્મીકિમિદમૂચુસ્તપોધનમ્ ॥૩૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજન્, આ પ્રમાણે બોલી છેવટે મહાત્મા નિર્મળ તે સમર્પિયો લાંથી ગયા અને તે બ્રાહ્મણ પણ શુદ્ધ આત્મા રાખી તે દે-
કાણે મોઢું તપ તપવા લાગ્યો, સાવધાન થઈ મંત્રનો જપ કરી મહાદેવનું
આરાધન કરતાં જ્યાં સુધી રોષ થયાં ત્યાં સુધી આરે તરફ શરીરથી
રાફડો બની ગયો છે એવી રીતે બેસી રહ્યો. પૂરીને તે ડેકાણે એકકા થઈ
શુદ્ધ સાત રૂપિયો ત્યાં આવ્યા અને રાફડાનાં બાકા રૂપી મોંમાંથી સ્ફુરણાય
માન થતું તેજ જોવા લાગ્યા. આ શું એમ પરસ્પર બોલી આશ્ચર્ય પામી
જેટલામાં જુએ છે તેટલામાં બ્રાહ્મણને દીડો. આગળ અદ્ભૂત દર્શનવાળું
દિવ્ય લિંગ ઉત્પન્ન થયેલું જોઈ તે નિમમ પ્રતવાળા મુનિયો અનુક્રમે રાફડાને
દૂર કરી તપોધન રૂપિ પ્રત્યે આગળ પ્રમાણે બોલ્યા. ૩૨-૩૭.

॥ સત્તર્પય ઉચુઃ॥

મોમોસ્તપોનિધેપદ્યપુરસ્તાલ્લિङ્ગમભ્દૂતમ્

તપોભિસ્તવદુઃપારૈપસન્નોભૂન્મહેશ્વરઃ ॥૩૮

સમર્પિયો બોલ્યા કે, હે તપોનિધિ, તારા મો આગળ અદ્ભૂત લિંગ
છે તે જો. તારા દુઃપાર તપવડે મહેશ્વર પ્રસન્ન થયા છે. ૩૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તસ્તૈમહાત્માસકઞ્જાદુન્મીલયચક્ષુષી

વ્યલોકયદુપાન્તસ્થાન્સત્તર્પીનીદવ્યેતજસઃ ॥૩૯

ચિત્રાલેખૈશ્વશ્રીમાન્તપોભિરતિદુર્બલઃ

અશુન્કુવન્નપસ્થાતુંવવન્દેશિરસામુનીન ॥૪૦

વાહુભ્યામથસંગૃહ્ણન્નાપયાંચાક્રિરમુદા

સોયંસોયંમુનિઃપૂર્વેદસ્યુરુપેણયઃપુરા ॥૪૧

આરૌત્સીત્પાથિયશ્ચાસ્માન્કમણ્ડલુજિઘૃક્ષયા

પરંવૈરાગ્યમાપન્નસ્તપ્તવાનતુલંતપઃ ॥૪૨

માર્ગવોયંમુનિશ્રેષ્ઠઃસર્વબ્રહ્મવિદાંવરઃ

નમસ્તપોભ્યઃસતતંપ્રિયેભ્યોમરુતામપિ ॥૪૩

યદ્વશાત્તસ્કરોપ્યેષવન્દ્યોભૂત્રિદિવોકસામ્ ॥૪૪

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહેવાયલો મહાત્મા તે બ્રાહ્મણ બળા-
ત્કારે નેત્ર ઉઘાડી પાસે ઉભેલા તેજસ્વી સમર્પિયોને જોવા લાગ્યો. ક્રાંતિમાન
તપવડે અત્યંત દુર્બળ થયેલો તે બ્રાહ્મણ ચિત્ર હોય તેની પેઠે ઉપસ્થાન
કરવાને અસમર્થ થયેલો મરતક વડે રૂપિયોને નમ્યો. ત્યારપછી તે રૂપિયોએ
હાથવડે તે બ્રાહ્મણને ઝાલી હર્ષથી સ્નાન કરાવ્યું અને પ્રથમ આપને ચા-
રના રૂપથી કમણ્ડલુ લઈ લેવા માર્ગમાં રોકતો હતો તે આ, તે આ છે એમ
કહેવા લાગ્યા અને તે પરમ વૈરાગ્યને પામી અતુલ તપ તપ્યો તે આ ભા-
ર્ગવ બ્રાહ્મણ મુનીઓમાં શ્રેષ્ઠ અને બ્રહ્મ જ્ઞાણનારાઓમાં પણ શ્રેષ્ઠ થયો
છે. નિરંતર દેવને પણ પ્રિય એવા તપને નમસ્કાર છે કે જેના પ્રભાવથી
આ ચોર પણ દેવોને વંદન કરવા લાયક બન્યો. ૩૯-૪૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्थमाभाषमाणानांमुनीनामथभारती

आकाशाद्भवद्विव्याजीमूतस्येवगर्भतः ॥४५

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે બોલનારા રૂપિયોની દિવ્ય આકાશથી
સરસ્વતિ (આકાશ વાણી) વરસાદ જેમ થાય છે તેમ થઈ. ૪૫.

॥ भारत्युवाच ॥

भार्गवोयंमुनिश्रेष्ठोबलिमकादुधृतोधुना

युष्माभिःसप्तभिस्तस्माद्बाल्मीकिभविताभुवि ॥४६

एतल्लिङ्गंसमुद्भूतंपावनंपापिनामपि

वाल्मीकीनामलोकेषुवल्मीकेश्वरसंज्ञया ॥४७

वैशाखस्यसितेपक्षेचतुर्दश्यांसमाहितः

यःस्नात्वामानवोभक्त्यापूजयिष्यतिमामिह ॥४८

सयास्यतिपरंस्थानंजरामरणवर्जितम् ॥४९

ભારતિ બોલ્યાં કે, હે રૂપિયો, આ શ્રેષ્ઠ ભાર્ગવ મુનિ હાલમાં તમોયે સાતે રાક્ષસી બિદ્યાર્થે તેથી એ વલ્મીકી એવે નામે પૃથ્વીમાં ઝાળખાશે. આ લિંગ પાપીઓને પણ પવિત્ર કરનાર કૃત્તવ્ય થયું તે જગતમાં આ વલ્મીક વલ્મીકેશ્વર એવે નામે પ્રસિદ્ધ થશે. વૈશાખ મહિનાની શુક્લ ચૈત્રદશને દીવસે સગાહિત મન રાખી સ્નાન કરી જે મૌણ્ય આ ઠેકાણે ભક્તિવટે મને પૂજશે તે ઘડપણ અને મરણ જેમાં નથી એવા સ્વર્ગને પ્રાપ્ત થશે. ૪૬-૪૯.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

इत्युत्तवान्तर्दधेदेवीसानेरन्द्रसरस्वती

अथवाल्मीकिमाहुस्तंपुराणास्तेमहर्षयः ॥૫૦

વશિષ્ઠ બોલ્યા, હે નરેન્દ્ર આ પ્રમાણે બોલી તે દેવી આકાશવાણી અન્તર્ધ્યાન થઇ ત્યાર પછી તે પુરાણા મહર્ષિયો તે વાલ્મીકીને કહેવા લાગ્યા. ૫૦.

॥ सप्तर्षयउचुः ॥

वरंवरयभद्रंतेवाल्मीकिब्रह्मावित्तम

दास्यामस्तत्रसंतुष्टामनसायद्धिवाञ्छति ॥૫૧

સપ્તર્ષિ બોલ્યા કે, હે બ્રહ્મ વૃત્તમ વાલ્મીક, તારે કલ્યાણ થાઓ તું વરદાન માગ તું તારા મનમાં જે ઇચ્છિતો હઇશ તે તને અમે પ્રસન્ન થયેલા આપીશું. ૫૧.

॥ वाल्मीकिरुवाच ॥

यदितुष्टामहात्मनःपुराणामेमहर्षयः

विद्यास्थानानिसर्वाणिमांशयच्छततत्त्वतः ॥૫૨

વાહિમક બોલ્યો કે, ને મને પુરાણ મહર્ષિ પ્રસન્ન થયા હોતો મને સર્વ વિદ્યા આપો. ૫૨.

॥ સત્તર્પય ऊचुः ॥

આદિકાવ્યસ્યકર્તાચલોકેત્વંભવિતાદ્વિજ
તીર્થેઽન્નત્વાંકૃતસ્નાનોયોદ્વિજઃપૂજયિષ્યતિ ॥૫૩
પદ્મતસ્તસ્યશાસ્ત્રાણિપારંયાસ્યતિસત્ત્વરમ્
ઇદ્દયેશ્રદ્ધયાયુક્તાદાસ્યન્તિકનકંશુચિ ॥૫૪
તેષાંલોકાભવિષ્યન્તિયેકેચિદ્દહ્મચારિણામ્ ॥૫૫

સત્તર્પિયો બોલ્યો કે, હે દ્વિજ આદિ કાવ્યનો કર્તા જગતમાં તું થઈશ. આ તીર્થમાં સ્નાન કરી ને બ્રાહ્મણ તાર પૂજન કરશે ને બણતાં તેના શાસ્ત્રનો જલદીથી પાર પામશે. આ જગ્યાએ ને કોઈ શ્રદ્ધા રાખી શુદ્ધ સોનાનું દાન કરશે તેમને બ્રહ્મચારીને ને લોક પ્રાપ્ત થાય છે તે લોક પ્રાપ્ત થશે. ૫૩-૫૫.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्त्वाभार्गवश्रेष्ठंवाल्मीकिंमुनिपुङ्गवः
ब्रह्मलोकंययुर्दृष्टाःप्रशसन्तस्तपोमहत् ॥५६
वाल्मीकिरपिदेवेशंतत्रध्यायमवस्थितः
बल्मीकेश्वरमहात्म्यमिदंतैकथितंमया ॥५७
श्रुत्वायन्मानवःसम्यक्प्रजावानिहजायते ॥५८

વસિષ્ઠ બોલ્યો કે, હે વૃષ, આ પ્રમાણે રૂપિ શ્રેષ્ઠ સત્તર્પિયો ભાર્ગવ કૃત્વના શ્રેષ્ઠ વાલ્મીકિને કહી હર્ષ પામી મોટા તપના વખાણ કરતા કરતા બ્રહ્મ લોકમાં ગયા. વાહિમકીપણ શંકરનું ધ્યાન કરતો કરતો ત્યાંજ રહ્યો. હે રાજા આ વલ્મીકેશ્વરનું મહાત્મ્ય મેં તને કહ્યું ને સાંભળવાથી મનુષ્ય સારો અને પ્રજાવાલો આ જગતમાં થાય છે. ૫૬-૫૭.

इतिश्री वाल्मिकेश्वर महात्म्यं नाम अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः॥४८॥

ॐ प्रमाणे श्रीभाग्य महात्म्यभां वाल्मिकेश्वर महात्म्य नामे अस्ताणि-
शमो अध्याय संपूर्ण. ४८.

॥अथ एकोनपंचाशमोऽध्यायः॥

अध्याय ४८ भा.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेन्नृपश्रेष्ठ कौशिकादित्यमादरात्
महर्षिः कौशिको यत्र सूर्यमाराधयत्पुरा ॥१॥
कौशिको नाम विप्रर्षिस्तीर्थयात्रा परायणः
भार्यया सह मेधावी श्रीमालंक्षेत्रमागमत् ॥२॥
सदृष्ट्वा सर्वतीर्थाणां क्षेत्रं च प्रवरं भुवि
सूर्यस्याराधने बुद्धिं चकार मतिमानृप ॥३॥
कुष्ठरोगाभिभूतेन कौशिकेन महात्मना
कालो महानतिक्रान्तः श्रूयते कौशिकाश्रमे ॥४॥
अथ स ब्राह्मणो विद्वान् शुचिः स्नात्वा जितेन्द्रियः
व्रतं निरशनं गृह्यतस्तुं समुपचक्रमे ॥५॥
तस्मिन्नेवाथ दिवसे निशीथे भगवान्हरिः
तमस्तोममपाकुर्वन्प्रत्यक्षो भूद्विजाकृतिः ॥६॥

वसिष्ठ भोत्या के, हे नृपश्रेष्ठ, त्पार पक्षी आहरथी प्रथम ने डेकाणे
कौशिक इपिये सूर्यतुं आराधन कर्तुं हुतुं त्यां कौशिकादित्यश्चे त्यां नृपुं. तीर्थ
यात्रा करनार बुद्धिमान् कौशिक नामतो आह्वयु पोतानी स्त्री साथे श्रीभाग्य
क्षेत्रभां गयो. हे नृप बुद्धिमान् ते आह्वयु सर्व तीर्थभां अक्षेत्र श्रेष्ठ नेह
सूर्यतुं आराधन करवानो विचार कर्तुं. कौशिका रोगया पिडित ते महात्माये धनो न

લાંબો વખત એ આશ્રમ કાઝ્યો એમ સંભળાય છે. ત્યાર પછી તે બ્રાહ્મણ સ્નાન વડે શુદ્ધ થઈ જીતેન્દ્રિય રહી ઉપોપણ્ય કરવું એવું વ્રત લઈ તપ કરવાનો આરંભ કર્યો. તેજ દિવસે મધરાત્રે ભગવાન સૂર્ય અધારાને દૂર કરી બ્રાહ્મણ સ્વર્ગે પ્રત્યક્ષ આવી ઉભા રહ્યા. ૧-૬.

॥ સૂર્ય ઉવાચ ॥

મુનેકૌશિકમદ્રંતેવરંવરયસુવ્રત

ચિરમસ્માદુપક્રાન્તાત્તપસઃકુશિકાન્વય ॥૭

સૂર્ય બોલ્યા કે, હે કૌશિકમુનિ, તાર કહ્યાણુ થાઓ. હે કુશિકાન્વય સારા વ્રતવાળા ઘણા લાંબા વખતથી આરંભેલા આ તપથી હું તને પ્રસન્ન થયો છું માટે વરદાન માગ. ૭.

॥ કૌશિક ઉવાચ ॥

તપોભિઃસુચિરંતપ્તૈર્મુનીનાંપારદૃશ્વનામ્

દર્શનંયાસિમાર્તઞ્ઢસઘઃકિંવરદાંસિમે ॥૮

અગ્રપૂર્વેન્દિયેનાસીત્પ્રત્યક્ષોમમભાસ્કરઃ

કારણંતન્મયાચક્ષ્વપ્રાર્થયામિવરંતતઃ ॥૯

કૌશિક બોલ્યો કે, હે સૂર્ય, પારને દેખનારા રૂપિઓયે ઘણા વખત તપ કરાયાથી દર્શનમાં આવનાર તમે મને તત્કાળ વરદાન આપનાર છો તો આજ પહેલે દિવસે જોથી મને સૂર્ય પ્રત્યક્ષ થયા તો તે કારણ મને કહે ત્યાર પછી હું વરદાન માગીશ. ૮-૯.

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

एषापतिव्रतापत्नीतिवत्रैलोक्यवन्दिता

अहोरात्राणिदशमांमुद्यन्तंहिनिराकरोत् ॥१०

तेनाहमुपवासेनतत्प्रियायाद्वિजोत्तम

एकेनापिप्रसन्नोस्मिवरंवरयमाचिरम् ॥११

સૂર્ય બોલ્યા કે, હે શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણ, આ તારી ત્રૈલોક્યે વંદ્ય રહેલી પતિ-
વ્રતા સ્ત્રી દશ રાત્રી દીવસ મને ઉગતાને દુર કરતી નિહાળતી હતી તેથી
તારી સ્ત્રીના આ એક ઉપવાસથી પણ હું પ્રસન્ન થયો માટે વાર ન લગા-
ડતાં વરદાન માગ. ૧૦-૧૧.

॥ કૌશિક ઉવાચ ॥

ઉપવાસાન્મયાસાર્ધમિયંતેકુરુતેદહન

તતઃકિમપ્રિયંતેસ્યાદ્વાંદિતસ્યસુરૈરપિ ॥૧૨

કૌશિક બોલ્યો કે, હે દેવ, આ મારી સાથે તમારા ઘણાજ ઉપવાસ
કરે તો તેથી દેવે પણ વંદન કરેલા તમારું શું અપ્રિય થાય ? ૧૨.

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

સસેધિકાદ્વિજશ્રેષ્ઠદેવેભ્યોપિનસંશયઃ

અસ્યાંતપસ્યમાનાયાંતેજોહાનિર્ભવેન્મમ ॥૧૩

તત્તપોભિર્નપુણ્યંસ્યાત્કલ્પાન્તવિહિતૈરપિ

નમુતીર્થેનૃનાંદાંનૈઃસતીત્વેયદ્ધવૈનૃણામ્ ॥૧૪

સ્ત્રિયસત્યસ્યસંસ્થાનંસત્યોધર્મશ્ચશાશ્વતઃ

સત્યશ્ચભુવનાધારાસત્યોવૈલોકમાતરઃ ॥૧૫

સૂર્ય—હે દ્વિજશ્રેષ્ઠ આ તારી સત્યમાં દેવથકી પણ વધારે છે એમાં કાંઈ
શંસય નથી માટે જો આ તપ કરે તો મારા તેજની હાનિ થાય. તારા
કલ્પાંત સુધી કરેલા તપથી પણ પુણ્ય થવાનું નથી. મનુષ્યોને સતીપણામાં
જે પુણ્ય છે તે સારા તીર્થ કરવાથી તથા વરદાન કરવાથી થતું નથી.
સ્ત્રિયો સત્યનું સ્થાન છે સત્ય તે શાશ્વત ધર્મ છે. અને સતીયો જગતનો
આધાર ભૂત લોકની માતાઓ છે. ૧૩-૧૫.

॥ કૌશિક ઉવાચ ॥

સતીત્વંસ્યાદિદક્ષીણાકથૈવાદિવાકર

સંક્ષેપેણમમાચક્ષ્વર્સર્વજ્ઞાનમયોસિયત્ ॥૧૬

કૌશિક બોલ્યા કે, હે દિવાકર, આ ઋગતમા સ્ત્રીયોને સતીપણું કેમ પ્રાપ્ત થાય છે તેને મને સંક્ષેપથી કહો શાથી કે, આપ સર્વ જ્ઞાની છો. ૧૬.

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

પિતામાતામુહુર્નમંત્રીભૃત્યશ્રામાત્યણ્વચ
 સર્વમેવપતિર્યાસાંસત્યસ્તાલોકમાતરઃ ॥૧૭
 મુઘ્ઘીતંમનોયાસામન્યત્રસતતંદ્વિજ
 પતૌભવેદનિસ્ફર્તિતાઃસસ્યોલોકમાતરઃ ॥૧૮
 વેદાનધીત્યશાસ્ત્રાગિવિમૃશ્યબ્રહ્મચારિણઃ
 જિતંચિત્તંચરોધાયપરંસત્યોનિર્મગતઃ ॥૧૯
 અધિકાબ્રહ્મચારિભ્યોવિષયાન્યતિભિસહ
 મુજાનાઅપિલોકેઽસ્મિન્મનસોઽસ્યવિનિગ્રહાન્ ॥૨૦
 અધસ્તાદ્બ્રહ્મચારીણાંલોકાઃપ્રાન્તેદ્વિજોત્તમ
 ઉપરિષ્ઠાત્સતીનાંતુતેનસત્યોધિકાઃસ્મૃતાઃ ॥૨૧

સૂર્ય બોલ્યા કે, મા આપ બાધબંધ મંત્રી ચાકર પ્રધાન એ સૌ જોને પતીજ છે તે સતિયો લોકની મા છે. હે બ્રાહ્મણુ જોમનું મન નિરંતર ધીજે કેદાણે બંધન છતાં ધણીને વિષે સ્વચ્છ પણુ રહે છે તે સતીયો લોકની મા છે. બ્રહ્મચારીયોનું મન વેદો બણી શાસ્ત્ર વિચારીને નિરોધમાં રહી શકે છે પરંતુ સતીયો તો સ્વભાવથીજ તેવી હોય છે. આ લોકને વિષે મનનો નિગ્રહ કરવાથી નિયમ સાથે વિષયોનો ઉપયોગ કરનારી પણુ બ્રહ્મચારી કરતાં અધિક છે. હેદ્વિજોત્તમ બ્રહ્મચારીયોના લોક નીચે છે અને તેની પાસે ઉપર સતીના લોક છે તેથી સતીયો અધિક કહેલી છે. ૧૭-૨૧

॥ કૌશિકુવાચ ॥

ફલંસત્યાંસતીત્વસ્યયદિસ્યાદતુલંપ્રમો
 તપસામુચિરેણાપિકથંસિધ્યતિતત્પતિઃ ॥૨૨

કૌશિક બોલ્યો કે, હે પ્રભુ, યદિ સતીના સતીપણાનું ફલ અતુલ

ધાય છે તો પછી તેના પતીને કેમ ધણું લાંબું તપ કરવાથી ફલસિદ્ધ થાય છે. ૨૨

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

તત્તપસ્તાનિતીર્થાણિતાનિદાનાનિચાદ્રિજ

પુંમાયદિભવેત્પત્નીસહસાધર્મચારિણી ॥૨૩

ભૂયઃસાક્ષપદીનેનમૈત્રેણાનેનતેદ્વિજ

તુષ્ટોદાસ્યામિયાચસ્વવરદ્વયમિદેપ્સિતમ્ ॥૨૪

સૂર્ય બોલ્યા કે, હે દ્વિજ, જો ધર્મ આચરણ કરનારી સ્ત્રી હોય તો તે તપ તે તીર્થ અને તેજ દાન ગણાય છે. વળી હે દ્વિજ આ સાત પદની મિત્રાચારીને લીધે પ્રસન્ન થઈ તને આપ્યું છે માટે આ જગતમાં જે ઇષ્ટ હોય તે બે વરદાન માગ. ૨૩-૨૪

॥ કૌશિકુવાચ ॥

યદિતુષ્ટોસિમેસૂર્યનિઃશેષેભુવનેક્ષણ

અત્રનિત્યંસ્થિતિઃકાર્યાત્વયાલોકહિતાયવૈ ॥૨૫

કૌશિક બોલ્યો કે, જગતના ચક્ષુ રૂપે હે સૂર્ય, જો મને તમો પ્રસન્ન થયા હો તો સમગ્ર આ ક્ષેત્રમાં લોકના કલ્યાણ માટે તમારે નિત્ય સ્થિતિ કરવી. ૨૫

॥ વિવસ્વાનુવાચ ॥

પુનર્બૃહિવરીવપ્રયત્તેમનસિવર્તતે

સ્થિતિમત્રકરિષ્યામિવચનાત્તવનાન્યથા ॥૨૬

સૂર્ય બોલ્યા કે, હે વિપ્ર, તારા મનમાં જે હોય તેવું બીજું વરદાન માગ. તારા વચનથી હું અહીં સ્થિતિ કરીશ એમાં કાંઈ ફેરફાર નથી. ૨૬

॥ કૌશિકુવાચ ॥

યથારાજાભવેન્નસ્થલોકેશાસ્તાદુરાત્માનામ

તથાત્વમુગ્રકર્માણામિદ્મુશ્ચાત્મનઃકલામ્ ॥૨૭

કૌશિક બોલ્યો, હે નાથ જગતમાં દુષ્ટ પુરુષોને શિક્ષા કરનાર જેમ
રાજા થાય છે તેમ આ જગતમાં બિગ્ન કર્મ કરનારને શિક્ષા કરનારી આ-
ત્માની કલા મુકો. ૨૭

॥વિવસ્વાનુવાચ ॥

एवमस्तुमुनिश्रेष्ठयत्स्थायीतिवरंतव
कलाद्वादशाविख्याताममलोकप्रकाशिता ॥२८
याभवेदुत्तमांतासांतयात्रास्थितिरस्तुमे
योर्चायिष्यतिमांविप्रश्रीमालेभक्तिमान्नरः ॥२९
तस्मैतुष्टःप्रदास्यामिनसावाञ्छितंक्षणात्
रोगाविचर्चिकाकुष्ठराजक्षमादयोद्विज ॥३०
नाशयास्यन्तिमर्त्यस्यममसप्ताहदर्शनात्
मत्पदाम्भोजनिस्पन्दजलधौतानिदेहिनाम् ॥३१
दुद्रुमण्डलकादीनिनाशयास्यन्तितत्क्षणात्
आराधितोस्मिण्मुनिनाकौशिकेनमहात्मना ॥३२
तेनेहकौशिकादित्यःख्यातोलोकेभविष्यति ॥३३

સૂર્ય બોલ્યા કે, હે શ્રેષ્ઠ મુનિ, જે તેં વરદાન સ્થિર માગ્યો તે તે
પ્રમાણે જ હો. મારી લોકને વિષે પ્રકાશનારી બાર કળાઓ પ્રસિદ્ધ છે તો તેમાં
જે ઉત્તમ હોય તે કળાથી આ ઠેકાણે મારી સ્થિતિ હો. હે બ્રાહ્મણ જે
ભક્તિમાન પુરુષ શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં મારે પૂજન કરશે, તેને પ્રસન્ન થઈ મનનું
ધારેલું કળ તત્કાળ આપીશ. હે બ્રાહ્મણ ખરબું કાઢ અને દમ વિગેરે
રોગ સાત દીવસ મારે દર્શન કરવાથી નાશ પામશે. મારા ચરણ કમળથી
ઝરતા જળથી ધોયેલા માણસના દાદર ધોળા કાઢ વિગેરે રોગ તત્કાળ નાશ
પામે છે. મહાત્મા કૌશિક મુનિયે મારે આરાધન કર્યું તેથી આ જગતમાં
કૌશિકાદિત્ય એવે નામે પ્રસિદ્ધ થશે. ૨૮-૩૩.

॥ वसिष्ठउवाच ॥

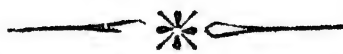
इत्युक्ताकौशिकंविप्ररविरन्तर्हितोभवेत्
कौશिकोवैप्रतिष्ठाप्यतत्रदेवंदिनेश्वरम् ॥३४

અભ્યર્ચ્યવિધિવદ્ગત્ત્વ્યાસ્થિતઃસુચિરમાત્મવાન્ .
 એવમાસીન્પુરાવિપ્રમગવાન્વિશ્વભાવનઃ ॥૩૫
 આર્તિહન્તામનુષ્યાણામ્કૌશિકાદિત્યસંજ્ઞયા
 રોગાર્તઃશ્રુણુયાન્મર્ત્યોયદ્મંસૂર્યસમ્ભવમ્ ॥૩૬
 સસદ્ગોમુચ્યતેરોગાત્સત્યમેતદ્ભૂવીમ્યહમ્ ॥૩૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા, આ પ્રમાણે કૌશિક આત્મણને કહી સૂર્ય અન્તર્ધ્યાન થયા અને તે કેકાણે કૌશિક આત્મણ સૂર્ય દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી ભક્તિવંદે યથા શાસ્ત્ર આત્માને શુદ્ધ ચિત્તમાં રાખી ધણા વખત સુધી પુછને ત્યાં રહ્યો. હે આત્મણ આ પ્રમાણે વિશ્વના નાથ ભગવાન પ્રથમ મનુષ્યોના દુખને હણનારા કૌશિકાદિત્ય નામે હતા, માટે જે રોગથી પીડાયલો મૃત્યુ લોકનો માણસ આ સૂર્ય ઉત્પતિવાળું આખ્યાન સાંભળશે, તે તત્કાલ રોગથી મુક્ત થશે એ હું તને સત્ય કહું છું. ૩૪-૩૭.

इति श्री० विवस्वान् महात्म्य नाम एकोनपंचाशत्तमो-
 ऽध्यायः ॥४९॥

એ પ્રમાણે શ્રીમાળ મહાત્મ્યમાં વિવસ્વાન મહાત્મ્ય નામે એકાવિંશત-
 આશમો અધ્યાય સંપૂર્ણ થયો.

॥ अथ पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥

अध्याय ५० भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

नृपश्रेष्ठततो गच्छेदात्मछन्दामनुत्तमाम्
 यस्याः संदर्शनादेव મજ્ઞાવાજ્ઞાયતે નરઃ ॥૧
 મારદ્વાજકુલે જાતઃ પુરાસીત્સોમપાદિજઃ
 શ્રીમાલેસપુરશ્રેષ્ઠે બ્રહ્મચારીયતવ્રતઃ ॥૨

મૌઙ્ગીવન્ધનમારમ્ભ્યવેદાધ્યયનતત્પરઃ
 અધીતેગૌતમસ્યાન્તેનકિઞ્ચિત્ત્વધિગચ્છતિ ॥૩
 પારયિત્વાતતોવેદાનુગાર્હસ્થાયયયુગૃહાન્
 નસપારિતુંશક્તોવેદમેકમાપિક્ષિત ॥૪
 તતોવૈરાગ્યમાપન્નઃસ્મશ્રુલોજટિલોદ્વિજઃ
 નિન્દ્યોઽભૂત્સર્વલોકાનાંવેદાનાગમતોભૃશમ્ ॥૫
 અથનિશ્વસ્યબહુધાભૈક્ષ્યનિર્વિન્નમાનસઃ
 શુચૌદશેસમાવિશ્યચકારનિયમંપરમ્ ॥૬

વસિષ્ઠ હે નૃપ શ્રેષ્ઠ ત્યાર પછી મુખ્ય આત્મ હંદા દેવી તરફ જવું જેના
 દર્શન થઈ માણસ મુક્તિવાન થાય છે. પેહેલા ભારદ્વાજ ગોત્રમાં ઊપનિષદ
 થયેલો સોમપા બ્રાહ્મણ હો. તે શ્રેષ્ઠ શ્રીમાલ નગરોમાં બ્રહ્મચારી નિયમ
 વ્રત પાળનાર વેદનુ અધ્યયન કરવામાં તત્પર થઈ જતો. દીધું ત્યારથી
 આરંભીને ગૌતમની પાસે ભણતો હતો તો પણ જરાયે ભણી શક્યો નહી
 ત્યાર પછી ખીજા ભણનારા ગૃહસ્થો ચાર વેદ ભણી ગૃહસ્થાશ્રમમાં ગયા
 તો પણ તે બ્રાહ્મણ એક વેદના પારને પણ પામ્યો નહી. તેથી પંચકેશ
 રાખનાર તે બ્રાહ્મણ વૈરાગ્યપણાને પામ્યો અને વેદ ન આવડવાથી બધા
 કોઈમાં અત્યન્ત નિંદા પામ્યો. ત્યાર પછી નિશ્વાસો નાખી ભિક્ષા માગવામાં
 જઈ પામી શુદ્ધ જગ્યામાં બેસી ઉત્તમ નિયમ કર્યો. ૧-૬.

॥ સોમપા ઉવાચ ॥

અસ્મિન્નલાશયેતાવત્કરિષ્યેજપમુત્તમમ્
 યાવચ્છન્દાંસિમેદેવીતુષ્ટાદાસ્યાતિભારતી ॥૭

સોમપા બોલ્યો કે, આ જલાશયમાં ત્યાં સુધી ઉત્તમ જપ કરીશ
 કે જ્યાં સુધીમાં સરસ્વતી પ્રસન્ન થઈ મને વેદો આપશે. ૭.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्येवंनियमंकृत्वाव्रतेनिरशनेस्थितः

નિસંજપતિયત્નેનસાવિત્રીવેદમાતરમ્ ॥૮
ત્રિકાલંસ્નાનમાતિષ્ઠાહુક્ષામોરહસિસ્થિતઃ
નપ્રાપ્નોતિમનઃક્ષોભંમૃત્યુકૃત્વાનિવર્તનમ્ ॥૯
તતસ્તપસ્યતસ્તસ્યસપ્તાહાઋવનેશ્વરી
પ્રત્યક્ષાભૂન્મહીપાલતુષ્ટાસોમપમબ્રવીત ॥૧૦

વસિષ્ઠ—હે મહીપાલ આ પ્રમાણે તે નિયમ કરી ઉપવાસનું વ્રત ગૃહણ કરી દરરોજ યતનપડે વેદ માતા સાવિત્રીનો જપ કરવા લાગ્યો. ત્રણ કાળ સ્નાન કરતો હતો અને ક્ષુધા શાન્ત કરી એકાન્ત સ્થળમાં બેઠો મૃત્યુની અવધિ કરીને બેઠો તોપણ તેનું મન ક્ષોભ પામ્યું નહીં. ત્યાર પછી એવી રીતે તપ કરનાર તે બ્રહ્મણને સાત દીવસે જગતની માતા પ્રત્યક્ષ આવી પ્રસન્ન થઈ અને સોમપા પ્રત્યે બોલી. ૮-૧૦

॥ દેવ્યુવાચ ॥

કિમિચ્છસિમુનિશ્રેષ્ઠતપસાતેનસંપ્રતિ
તુષ્ટાહંતવદાસ્યામિત્વરંપાર્થયમાચિરમ્ ॥૧૧

દેવી બોલ્યાં, હે મુનિ શ્રેષ્ઠ તું હાલમાં તે તપથી શું ઇચ્છે છે? પ્રસન્ન થયેલી હું તને તે આપીશ માટે તું વરદાન માગ વાર ન લગાડ. ૧૧.

॥ સોમપાઉવાચ ॥

શતાનિત્રીણિવર્ષાણાંગુરૂપાસ્તિઃકૃતામયા
એકસ્યાપિનવેદસ્યાત્રિભાગમપિબુદ્ધવાન્ ॥૧૨

સોમપા બોલ્યો, હે દેવિ મે ત્રણસો વર્ષ સુધી ગુરૂની ઉપાસના કરી તોપણ એક વેદનો ત્રિજો ભાગ પણ હું બણ્યો નહીં. ૧૨.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

યાહિવિપ્રગુરોર્જેહંછન્દોધિગમનંતવ
અત્રિષ્યતિનસન્દેહોવર્ષેણમદનુગ્રહાત્ ॥૧૩

દેવી બોલ્યાં, હે બ્રાહ્મણ ગુરુને ગેર જા. તને એક વર્ષે મારા આશીર્વાદથી વેદ આવડશે એમાં કાંઈ સંદેહ નથી. ૧૩.

॥ સોમપાઠવાચ ॥

વેદાધ્યયનનિષ્ઠેનનીતઃકાલોમયાબહુ
નશક્તોપ્યધુનાધ્યેતુંમૈક્ષંવાચરિતુંકચિત્ ॥૧૪
આત્મનશ્ચેત્પવર્તન્તેછન્દાંસિત્વદનુગ્રહાત્
તદ્વરંદેવિમેદેહિયાહિસ્વચ્છન્દમન્યથા ॥૧૫
યાવદાયુઃકરિષ્યામિસાવિત્રીજપમુન્તમમ્
દેહાન્તરેતતોવેદાન્જ્ઞાસ્યામિચવરંદૃતેતં ॥૧૬

સોમપા બોલ્યો હે, દેવિ વેદાધ્યયન કરવામાં મેં ઘણો વખત કાઢ્યો છે. હવે હું બણવાને સમર્થ નથી તેમ કોઈ જગ્યાએથી ભિક્ષા માગી લાવવાને પણ સમર્થ નથી. માટે જો તારી કૃપાથી એની મેળે વેદ આવડે એમ હોય તો મને તેનું વરદાન આપ નીકર જેમ આવી તેમ ચાલીજા અને જ્યાં સુધી આવરદા હશે, ત્યાં સુધી ઉત્તમ સાવિત્રીનો જપ કર્યા કરીશ તો તેથી ખીજા જન્મમાં તારા વરદાન શિવાય પણ વેદને જાણી શકીશ. ૧૪-૧૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्याकर्ण्यद्विजस्योक्तंस्मितंકृत्वासुरेश्वरी
कृपयापरमाविष्टाद्विजमेतदभाषत ॥१७

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણનું વચન સાંભળી દેવી હાસ્ય કરી અત્યંત દયા યુક્ત બ્રાહ્મણ પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યાં.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

छन्दांसिरहस्यानिसंपत्स्यन्तेतवत्तमनः
प्रातःस्नात्वाशुचिर्भूत्वास्मर्तव्यामस्तनध ॥१८

અનેનતવવાક્યેનતુષ્ટાભૂયોદ્વિજોત્તમ

દાસ્યામિનાત્રસંદેહોયત્રપિસ્યાત્સુદુર્લભમ્ ॥૧૯

દેવી બોલ્યાં હે વિપ્ર તારી મેળેજ તને શુભ વેદો આવડશે માટે હે અનધ, પ્રાતઃકાળમાં સ્નાન કરી શુદ્ધ થઈ તારે માફ સ્મરણ કરવું આ તારા વાક્યથી પ્રસન્ન થઈ ફરીથી હું તને જે અત્યંત દુર્લભ હશે તે પણ આપીશ એમાં કાંઈ સંદેહ નથી. ૧૮—૧૯.

આત્મનઃસોમપાલેભંછન્દાંસિમદનુગ્રહાત્

આત્મચ્છન્દેતિમન્નામતેનરુચ્યાતિર્ભાવિષ્યતિ ॥૨૦

સોમપા મારી કૃપાથી પોતાની મેળે વેદોને પામ્યો તેથી માફ નામ આત્મચ્છન્દા એવું પ્રસિદ્ધ થશે. ૨૦.

॥ સોમપા ઉવાચ ॥

હૃદોયમસ્તુલોકેસ્મિન્પુણ્યદઃસર્વદાનૃણામ્

ત્વયાચાત્રસ્થિતિકૃત્વાપજ્ઞાદેવાદ્વિજન્મનામ્ ॥૨૧

સોમપા બોલ્યો કે આ ધરે આ લોકમાં નિરંતર માણસોને પુણ્ય આપનારો થાઓ અને તમારે અહીં સ્થિતિ કરી બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્યને ખુદ્ધિ આપવી.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

નિત્યમત્રહૃદેસ્નાત્વાચાષ્ટમ્યાયોર્ચયિષ્યતિ

છન્દાંસિતસ્યજિહ્વાગ્રેમદાવત્સ્યન્તિનિશ્ચિતમ્ ॥૨૨

વેદાધ્યયનકુર્વાણોયોઽદાનંપ્રદાસ્યતિ

ભવિષ્યતિકુલંતસ્યચાક્ષયાવેદસન્તતિઃ ॥૨૩

દેવી બોલ્યાં આ ધરામાં દરરોજ નાહી જે માણસ અષ્ટમીને રાજ માફ પૂજન કરશે તેના જીભુને ટેરવે નિરંતર વેદ રહેશે એ નક્કી છે જેનું અધ્યયન કરનાર જે માણસ અહીં દાન આપશે તેના કુલ અક્ષય વંદ રહેશે. ૨૨.

॥ वसिष्ठ उवाच. ॥

इत्युक्तवासातदादेवीतत्रैवान्तरधीयत
 स्थितावैमूर्तिमाश्रित्यभक्तान्प्रीणातिनित्यशः ॥२४
 श्रद्धासमचित्तैस्तत्रपूजाकार्याद्विजोत्तमैः
 व्यतिक्रामतिनच्छायादेव्याहर्म्यस्यकुत्रचित् ॥२५
 येनत्रमानवाजाड्यात्रिवेदंप्राप्यभूमिप
 आत्मच्छन्दांनिषेवन्तेतेषांप्रज्ञाधिकाभवेत् ॥२६
 श्रोतव्यमिदमाख्यानंआत्मछन्दासमुद्भवम्
 प्रज्ञाप्रकर्षलाभायनरैःश्रद्धासमन्वितैः ॥२७

वसिष्ठ जोह्या के, आ प्रभाणे जोली ते वज्जते ते देवी त्यां अन्त-
 रध्यान थयां अने पोताना अशथी त्यां रही दररोज लज्जते प्रसन्न करवा
 लायां. श्रद्धा युक्त द्विजे ये त्यां पूज करवी तो तेना घरती ओछ पणु आ-
 नुथी देवीनी छाया दुर थती नथी. हे भूमिप त्यां पुद्धि नउता वाणा भाणु-
 सोने त्रणु वेद लणीने आत्म छंदानुं शेवन करे छे तेनी पुद्धि वधे छे श्रद्धावा-
 णा भाणुसोये पुद्धि वधवा भाटे आ आत्म छंदानुं आप्यान सांभणुं. २४-२७.

इतिश्री स्कंद पुराणे श्रीमाल माहात्म्ये आत्मछन्दा माहा-
 त्म्यनाम पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

आ प्रभाणे श्रीस्कंद पुराणमां श्रीमाल माहात्म्यमां आत्म छंद माहा-
 त्म्य नामना पञ्चाशमो अध्याय.

॥ अथ एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

अध्याय ५१ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेन्पश्रेष्ठतीर्थपरमशोभनम्
 यत्र पूर्वमुर्न्द्रेण वरयज्ञः कृतो भवेत् ॥१॥

પુરાહિમવતઃપાર્શ્વેપુત્રાર્થેદિતિરાદરાત
કશ્યપસ્યમુનેઃપત્નીતપોયુક્તાબભૂવહ ॥૨
ત્રિજ્ઞાયતાંતપસ્યન્તીમિતિચિન્તિતવાન્હરિઃ
एकाकीरहसिस्थित्वाहितैषीजगतामिति ॥૩

વશિષ્ઠ બોલ્યા, હે, તપ, શ્રેષ્ઠ, તાર પછી અત્યન્ત સુંદર તીર્થ તરફ જવું કે જ્યાં પૂર્વે ઇંદ્રે શ્રેષ્ઠ યજ્ઞ કર્યો હતો. પૂર્વે હીમાલય પર્વત પાસે કશ્યપ દેવીની સ્ત્રી દિતિ પુત્ર માટે તપ કરતી હતી. ત્યારે તેને તપ કરતી બનણી જગતનું હિત ઇચ્છનાર ઇન્દ્ર એકાન્તમાં એકલો બેસી આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો. ૧-૩.

॥ इन्द्र उवाच ॥

मध्यमानेमहाम्भोभौविष्णुनासहदेवतैः
सर्वाण्यादायरत्नानिदितेःपुत्रामयाहताः ॥४
नूनन्तेनविरक्तसोदितिःपुत्रवधादिता
सर्वेषांनोवधार्थायतपसापुत्रमिच्छति ॥५
शैलराजंस्ततो गत्वा छिद्रान्वेषीदितेरहम्
आराधनं करिष्यामि समित्कुशजलादिभिः ॥६

ઇન્દ્ર વિચાર કરવા લાગ્યો કે વિષ્ણુએ મહાસમુદ્રનું મંથન કર્યું ત્યારે મેં દેવતાઓની સાથે બધાં રત્નો લઇ લીધાં અને દિતિના પુત્રો રાક્ષસો મારી નાખ્યા તેથી નિશ્ચે પુત્ર વધથી દુખી થઇ અદિતિ વૈરાગ પામી આપણા સ્વ-
જ્ઞાનો વધ કરવા માટે તપવડે પુત્રની ઇચ્છા કરે છે તેથી હું હીમાલયમાં જઇ અદિતીના છિદ્ર બોવા સમિધૂર્ધ્મ અને જલ વિગેરે આપી આપી એનું આરાધન કરીશ. ૪-૬.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्थं निचिन्त्य देवन्द्रो जगाम तृहिना चलम्
यत्रैकाग्रमना देवीदितिस्तपसि संस्थिता ॥७

प्राज्ञानुज्ञांहरिहयः कृतवान्भक्तिमुत्तमाम्
 त्रिकालंविनतोभूत्वास्वमातुरदितेर्यथा ॥८॥
 गर्भसंपूर्णतां प्राप्तेदुःखायत्रिदिवौकमाम्
 कचिद्विवादितिः सुप्ताकृत्वाप्रत्यङ्मुखंशिरः ॥९॥
 ततोहृष्टमनाःशक्रःप्रविश्योदरमोजसा
 गर्भचकारखण्डानिसप्ततान्यपिसप्तथा ॥१०॥
 पश्चाद्बहिर्विनिर्जत्यरोदनंचचकारह
 प्रबुद्धारोदनात्तस्यमारोदीर्दितिरब्रवीत् ॥११॥
 मरुतस्तेनयेजातासप्तसप्तगुणानृप
 ततःपरमदुखार्तादितिभूत्वादिवेययौ ॥१२॥
 इन्द्रोपितन्महत्कर्माविद्यायविषसादयन
 श्रीमालमाययौक्षेत्रंप्रायश्चितायवृत्रहा ॥१३॥
 बृहस्पतिसमाहूययागंचक्रमहामतिः
 ऋषयःसमनुप्राप्तानागागोत्रास्तपस्विनः ॥१४॥
 संवर्तश्चवनोरैभ्योगौतमोत्रिःपरावसुः
 मार्कण्डेयोजौमिनिश्चबृहदश्वपराशरः ॥१५॥
 जमदग्निर्भरद्वाजस्तथानारदपर्वतौ
 एवंचदेवलोव्यासःसत्यधामासुचारुणिः ॥१६॥
 एतेचान्येचब्रह्मोमुनयःसंशितव्रताः
 वासवंयाजयांचक्रुरग्निष्टोमशतेनह ॥१७॥
 यूपार्घ्यैरावृतंव्योमयथाशास्त्रमलंकृतैः
 सहस्रशोवितानानिविहितानिसमन्ततः ॥१८॥
 उश्चैरुस्तम्भितास्तम्भाहेमरत्नविभूषिताः
 प्राकारादिव्यपुष्पानांविहितायागभूमिषु ॥१९॥
 विरेजुगगतोत्सङ्गेवक्षत्राणांगणाइव
 महामुनिमुखोद्गीतःसामध्वनिरशोभत ॥२०॥

પ્રભાતેનિદ્રયામુક્તૈર્દસૌરિવકૃતોરવઃ
 હૂયતેદીપતેનિસંમુજ્યતેષ્યદૃચ્છયા ॥૨૧
 મરુતઃપરિવેષ્ટારસ્તત્રશક્રમસ્રોત્સવે
 ઇવંબહૂનિવર્ષાણિયાગૌરિષ્ઠાપુરન્દરઃ ॥૨૨
 સતપ્ત્યઋત્વિજઃકામૈસ્નાનંત્રૈયંબકેકરોત
 અથપ્રસક્તાંપ્રાપ્તાઘ્નિષ્ણુમહેશ્વરાઃ ॥૨૪
 ગણૈપરિવૃતંશક્રમિદમુચુરતન્દ્રિતાઃ
 મઘવન્પરિતુષ્ટાઃસ્મસ્તવાનેનહિકર્મણા ॥૨૫
 નાસ્તિપાપંત્વયિવિભોદિતિગર્ભવધ્રુતમ્
 હતેનૈકેનયેનસ્યાદ્બહૂનાંસુખમુત્તમમ્ ॥૨૬
 કર્તવ્યમત્રિપાપંતદિસાહુધર્મભાષિણઃ
 યાદતાસ્તુકૃતાશક્રશ્રીમાલેમસ્રાક્રિયાઃ ॥૨૭
 તાભિઃપુણ્યફલંભૂયોભેક્તાસિવિબુધમ્ભો
 વરંવરયદેવેશયસ્તેહૃદયસંગતઃ ॥૨૮
 તત્તુષ્ટાઃપ્રદાસ્યામઃપશ્ચાન્નિદિવમાવ્રજ ॥૨૯

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે વિચાર કરી ઇંદ્ર હીમાલય પર્વતમાં
 ગયો જ્યાં એકચિત્તથી દેવીદિતિ તપમાં બેઠાં હતાં ત્યાં ઇંદ્ર ત્રણ કાળ બુદ્ધિ-
 માન દિતિની આજ્ઞાને પાળતો હતો અને પોતાની મા અદિતિની જેમ ભક્તિ
 કરતો હતો તેમ દિતિના કરતો હતો. દેવને દુષ્પ આપનાર ગર્ભ પરિપૂર્ણ
 થયો ત્યારે કોઈ વખત દીવસે દિતિ પશ્ચિમમાં માથું કરી સુતી હતી તે
 વખતે ઇંદ્ર પ્રસન્ન થઈ બલવડે તેના પેટમાં પેડો અને ગર્ભના સાત કડકા
 કર્યા અને તે સાતમાં પણુ દરેકના સાત સાત કડકા કર્યા પછી બહાર નીકળી
 રડવા લાગ્યો તેના રડવાથી દિતિ જાગી ઉઠી અને કહેવા લાગી કે તું નરડ,
 હું જન્મ તે સાતના સાત સાત ભાગ કર્યા તે ઓગળુપચાશ વાયુ ઉત્પન્ન
 થયા તેથી દિતિ અત્યંત દુઃખ પામી સ્વર્ગમાં ગઈ. ઇંદ્ર પણુ તે મોટું કર્મ
 કરી બેઠ પામી પ્રાયશ્ચિત માટે શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં ગયો. મહા બુદ્ધિમાન વૃત્રા-
 સુરને હણનાર ઇંદ્રબ્રહ્મરૂપિને બોલાવી યજ્ઞ કરતો હતો તે વખતે રૂપિયો
 સર્પ પર્વતો તપસ્વીયો તથા સંવર્ત, ચવન રૈબ્ય, ગૌતમ અત્રિ, પરાવસુ માર્ક-

હોય, જોમિની, બૃહદશ્વા, પરાશર, જમદગ્નિ, બરહ્મજ, નારદ, પર્વત, દેવલ, બ્યાસ, સમધામા, સુચાશિલિએ રૂપિયો અને બીજાકેટલાક રૂપિયો અને વખાણવા લાયક વ્રતને કરનાર રૂપિયો આવ્યા હતા. તેઓએ ઇંદ્રને સો અમિષ્ટેષામ યજ્ઞ કરાવ્યા. શાસ્ત્ર પ્રમાણે કરેલા સુશોભિત યજ્ઞ સ્તંભોવડે આકાશ છવાયું અને ચોતરફ હળ્લરો ધ્વનિઓ ચોઢી દીધી અને સોના રત્નથી જડી દીધેલા ઉચાં થાંભલા ચોખી દીધા હતા અને યજ્ઞ ભૂમિમાં સુશોભિત પુષ્પની ચોતરફ ભિતો કરી હતી. તે જાણે આકાશમાં નક્ષત્રો શોભતાં હોય એમ શોભતી હતી. ત્યાં મોટા રૂપિયાના મુખે ઉચારેલો સામ વેદનો ધ્વનિ સવારમાં ઊંઘમાંથી ઉઠેલા હંસે કરેલો શબ્દ હોય એમ સંભળાતો હતો. દરરોજ મરજી મુજબ હોમ થતો હતો દાન થતું હતું અને ભોજન થતું હતું અને તે ઇંદ્રના યજ્ઞમાં દેવ પીરસનાર હતા એવી રીતે બહુ વર્ષ સુધી યજ્ઞ કરી ઇંદ્ર દ્વિજેને મનોરથથી તૃપ્ત કરી અન્યક સરોવરમાં સ્નાન કરતો હતો ત્યાર પછી બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને રૂદ્ર ત્યાં પ્રત્યક્ષ આવી ઉભા રહ્યા અને પોતાના ગણ સાથે ઊભેલા ઇંદ્ર પ્રત્યે આગશ વિનાના થઇ બોલ્યા, હે મહાવન તારા આ કર્મથી અમો પ્રસન્ન થયા છીએ અને હે વિભો તને દિતિના ગર્ભવધથી ઉત્પન્ન થયેલું પાપ હવે નથી. એકને હણવાથી જો બહુ માણસને સુખ પેદા થતું હોય તો તે પાપ પણ કરવું એમ ધર્મને કહેનાર માણસો કહે છે. હે શક તં આજે શ્રીમાળ દેવમાં યજ્ઞ ક્રિયાઓ કરી તેથી વધારે પુણ્ય ફળ થયું અને હે વિદ્વાનમાં શ્રેષ્ઠ તું તેનો ભોગવનાર છે. હે દેવેશ વરદાન માગ જે તારા હૃદયમાં હોય તે પ્રસન્ન થયેલા અમો તને આપીશું ત્યાર પછી તું સ્વર્ગમાં જા. ૭-૨૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तो देवदेवेशैरिन्द्रो राजन्कृताञ्जलिः ।

उवाच प्रणतो भूत्वा ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ॥ ૩૦

વસિષ્ઠ બોલ્યા, હે રાજન આ પ્રમાણે દેવ દેવોએ કહેલો ઇંદ્ર મે લાથ જોડી નમસ્કાર કરી બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને શંકર પ્રત્યે બોલ્યો. ૩૦.

॥ इन्द्र उवाच ॥

वराहोसियदिप्रेम्णाप्रभूर्णायासविस्तरैः

इन्द्रवाटइतिरूपातोभूभागोयंभवत्विति ॥ ૩૧

ઇંદ્ર બોલ્યો કે યાગના વિસ્તાર વડે જો હું પ્રભૂનો પ્રેમથી વરદાન પામવા લાયક હઉં તો આ જમીનનો પ્રદેશ ઇંદ્રવાટ એ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ થાઓ. ૩૧.

॥ દેવા ऊतुः ॥

एवमस्तुसुरश्रेष्ठयथातवमतोगतम्

इन्द्रवाटइतिरुपातोभूभागोयंभविष्यति ॥ ૩૨

श्रीमालमुत्तमक्षेत्रंसन्निधानस्तद्भूश्रियः ॥ ૩૩

इन्द्रवाटस्तुतत्रापिकुरुक्षेत्रेसमोધ्रुવम्

इन्द्रवाटेयजिष्यन्तियेनराશ્રદ્ધયાંશ્વિતાः ॥ ૩૪

તૈરિષ્ટંશતશોયાવસ્કુંહક્ષેત્રેભવિષ્યતિ ॥

अत्रयेશ્રદ्धयाશ्राद्धंकरिष्यन्तिनरोत्तमाः ॥ ૩૫

पितरस्तस्यसंतुष्टामोदिष्यन्तेशक्तसमाः ॥ ૩૬

અર્થ. વિષ્ણુ અને મહેશ્વર બોલ્યા કે હે સુર શ્રેષ્ઠ, જે પ્રમાણે તારા મનમાં છે તે પ્રમાણે થાઓ. આ પ્રદેશ ઇંદ્રવાટ એવે નામે પ્રસિદ્ધ થશે. શ્રીમાલ ક્ષેત્ર ઉત્તમ છે કે જેની સન્નિધિમાં નિરંતર લક્ષ્મી રહેલાં છે તેમાં પણ ઇંદ્રવાટ કુરક્ષેત્ર સરખો છે. નિશ્ચે જે માણસ શ્રદ્ધાયુક્ત થઈ ઇંદ્રવાટમાં યજ કરશે તેઓએ કુરક્ષેત્રમાં સો યજ કર્યા જેટલું ફળ પામશે, આ ઠેકાણે જે ઉત્તમ માણસો શ્રદ્ધાવડે શ્રાદ્ધ કરશે તેના પિતૃઓ સંતોષ પામી સો વર્ષ મુખી ખુશી થશે. ૩૨-૩૬.

इति श्री स्कंद पुराणे श्रीमाल माहात्म्ये इन्द्रवाट माहात्म्य-
नाम एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ૫૧

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યમાં ઇંદ્રવાટ માહાત્મ્યનો ૫૧ મો અધ્યાય સંપૂર્ણ થયે.

॥ અથ દ્વિપંચાશત્તમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૫૨ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેન્નૃપશ્રેષ્ઠાદરિષ્ટામિષ્ટદામિહ
 નિવર્જેતિસમારુઘાતાયાદેવીપૃથિવીતલે ॥૧
 અત્રાયાતઃપુરાશંભુઃશ્રીમાલંદૃષ્ટુમાદરાત્
 યોગસિદ્ધામહાલક્ષ્મીયોગિન્યોયત્રભૂરિશઃ ॥૨
 નગ્નઃકપાલમાસાવપાણિપાત્રોદિભૂષણઃ
 પરિવશ્રામચક્રાણિયોગિનીનાંબિલોકયત્ ॥૩
 અસિતાયાંચતુર્દશાંભૈસમાદાયત્રિશ્ચમૂઢ
 ચત્વરેસમુપાવેશ્યમુક્તવાઃવનીપતે ॥૪
 તતોરાત્રૌસમાસીનોઽરિષ્ટસ્યતરોસ્તલે
 ભુવિયોગંવિનિસિપ્યસિદ્ધયોગાસન્નેસ્થિતઃ ॥૫
 મધ્યરાત્રેઽથસંપ્રાપ્તેયોગિન્યઃક્રીડિતુંમિથઃ
 કામરૂપધારાઃસર્વાસર્વાલક્ષ્મીભૂષિતાઃ ॥૬
 માતઙ્ગીજ્વાલિનીચણ્ડાચક્રમુણ્ડાકપાલિની
 કરાલીકપિલાયક્ષીપ્લવઙ્ગીભીષણીકલા ॥૭
 ઇતાશ્ચાન્યાશ્ચયોગિન્યઃશક્તયસ્તાઃપરાત્મિકાઃ
 ભાસમાનાઃસ્વતેજોભિરાયુસ્તત્રચત્વરે ॥૮
 યત્રદેવોમહેશાનઃસિદ્ધયોગાસન્નસ્થિતઃ
 અત્યુગ્રશક્તયોરાજન્મખ્યુત્થાનપરાઙ્મુખમ્ ॥૯
 નિરીક્ષ્યયોગિનંક્રુદ્ધાદેવેશમિદમબ્રુવન્ ॥૧૦

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપ ત્યાર પછી આ ક્ષેત્રમાં શ્રેષ્ઠ કૌશિકાદિ-
 તથા પૃથ્વીમાં જે દેવીની એવે નામે પ્રસિદ્ધ થયેલી છે તે ઇષ્ટ દેવને

આપનાર અરિષ્ટા દેવી તરફ જવું. એ ઠેકાણે પુર્વે શંકર શ્રીમાલને જોવા સાર આદરથી આવ્યા હતા જે ઠેકાણે યોગ સિદ્ધા મહાલક્ષ્મી દેવી તથા અનેક યોગિન્દ્રો રહે છે સર્વના ભૂપણુ ધારણુ કરનાર હાથ જેને પાત્રરૂપ છે એવા નમ્ર શંકર કપાલને લઈ યોગીનાં ટોળાને જોતા જોતા ફરવા લાગ્યા. હે પૃથ્વીપતે, જગતનું ભક્ષણુ કરનાર શંકર કૃણુપક્ષ ચોદશને રોજ ભિક્ષા લઈ ચક્રે બેસીને ભોજન કરવા લાગ્યા ત્યાર પછી લીંબડાના ઝાડની નીચે સિદ્ધ યોગાસને બેસી શંકર પધ્વિમાં યોગનો નિષ્કેપ કરી રામે બેઠા ત્યાર પછી મધરાત્ર થઈ એટલે પરસ્પર રમવા માટે યથેચ્છ રૂપ ધરી સર્વ અલંકારથી શુશોભિત સર્વ માતંગી જ્વાલિની ચણ્ડા, ચક્રમુણ્ડા કપાલિની ક-રાત્રી કપિલા, પ્લક્ષા પ્લવંગી ભીષણી, કલા, એ વિગેરે યોગિનીયો તથા બીજી પણ યોગિનીયો અને શ્રેષ્ઠ શક્તિયો પોતાના તેજથી શોભનારીયો ત્યાં ચક્રે આવીયો જે ઠેકાણે સિદ્ધ યોગાસને બેઠેલા શંકર છે ત્યાં. હે રાજન અત્યંત ઉચ્ચ શક્તિ વાળી યોગિનીયો અબ્યુત્થાન નહીં આપનાર યોગિને જોઈ ક્રોધ પામી શંકર પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલીયો. ૧-૧૦.

॥ યોગિન્ય ઉવાચ ॥

अस्यचत्वरवृक्षस्यनिशथिकस्त्वमागतः

इतोऽपसरशीघ्रं हि क्रीडानोत्र भविष्यति ॥ ૧.૧

યોગિનીયો બોલી કે, આ ચક્રલાના ઝાડ નીચે મધરાત્રે તું ક્રાંત્ય આવ્યો છે, અહીંથી દુર જઈ કારણ કે અહીં અમારી રમત થવાની છે. ૧૧.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्तः स तदा देवो योगिनीभिर नार्जवान्

न ताः किञ्चिदपि ब्रूते ध्यानसंसक्तमानसः ॥ ૧.૨

ततः परिवृतस्ताभिरीशानો देवશक्तिभिः

बध्यतां बध्यतामेष हन्यतां हन्यातामिति ॥ ૧.૩

ततो बद्धો मझामन्त्रैः शक्तेस्तत्કાલસિદ્ધિદૈઃ

યોગિધ્યેયોપિ દેવેશસ્તાભિર્મન્ત્રબલાભૂપ ॥ ૧.૪

ન તથાપિ વિજાનીતે બદ્ધ માત્મા નમીશ્વરઃ

ધ્યેયાર્પિતમનોદદિરરિષ્ટસ્યતરોસ્તલે ॥૧૫

નમ્રઃકૈલાશશિખરેમહોત્પાતાઃસુદારુણાઃ

બભ્રુઃપરિતોરાજન્મમથાનાંભયાવહાઃ ॥૧૬

ચકમ્પ્યેશિશ્વરીવિશ્વક્ષ્વૌવાયુશ્ચદારુણઃ

પ્રમજ્જન્નાતિવેગેનશિવાક્રીડાવનદ્રુમાન્ ॥૧૭

ઉઢ્ઢીનાહંસમિથુનાઃપ્રક્ષુબ્ધમાનસોર્મયઃ

પેતુઃપ્રથમસૌધાનાંધ્વજાદ્ગઢાઃસમસ્તતઃ ॥૧૮

તતઃસ્મિતમુખીદેવીવિજયાંચસમીપગામ

ઉવાચપરમાશક્તિઃશિવાવિસ્ફાર્યકામુર્કમ્ ॥૧૯

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે વૃષ, તે વખતે યોગિનીયોયે ઉપર પ્રમાણે કહેવાયેલા દુઃખવિનાના ધ્યાનમાં આસક્ત મનવાળા તે શંકર તે યોગિનીયો પ્રત્યે ઠાંઠ પણ બોલ્યા નહીં. ત્યાર પછી દેવની શક્તિ યોગિનીયોયે બાંધે બાંધે અને મારે મારેએવી રીતે એ દેવને વિંટી લીધા. ત્યાર પછી શક્તિના તન્દ્રાગ સિદ્ધિ આપનારા બોટા મંત્રોવડે તે યોગિનીયોયે યોગી પુરુષોયે ધ્યાન કરવા લાયક શંકરને મંત્રના બળથી બાંધી લીધા. તો પણ ધ્યાન કરવામાં મન અને દૃષ્ટિ જોણે બાંધી છે એવા શંકરે નમ્ર લીંબડાના ઝાડની નીચે પોતાના આત્માને બાંધેલો જાણ્યો નહીં. હે રાજન્ તે વખતે કૈલાશના શિખરપર પ્રમથાદિગણોના અત્યન્ત ભયંકર ધોર ઉત્પાત ચોતરફ થવા લાગ્યા અને આખો પર્વત હાલવા લાગ્યો અને દારણ વાયુ પાર્વતીના રમતના ઝાડોને વેગવડે હલાવતો છતો વાવા લાગ્યો હંસના મિથુનો ઉડવા લાગ્યાં અને માત્ર સ્વદેવસ્ય તરંગ ક્ષોભ પામતા જણાવા લાગ્યા અને મુખ્ય દેવાલયની ધ્વજના ઘાંડાઓ ચોતરફથી પડવા લાગ્યા ત્યાર પછી પરમાશક્તિ દેવી પાર્વતી હસતે મોઢાડે પોતાની વિજયા સહચરી પ્રત્યે ધનુષ્યનીપણુચ ખેંચીને બોલ્યાં. ૧૨-૧૪.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

કિમિદંમન્યસેષુશ્રુવિજયેવિજયાવહે

નિમીલ્યનયનેપશ્યકચિદીશંદિગમ્બરમ્ ॥૨૦

દેવી બોલ્યાં કે, હે સુબ્રુ, વિજયને વહન કરનાર વિજયા તું આ શુ માને છે આખો મીચીને દિશાપિ વસ્ત્ર ધારણ કરનાર હિંદુ ક્યાં છે તે બ્ને. ૨૦.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्यादिष्ठातदादेव्यासमीपेविजयाभृशम्
दृष्ट्वाध्यानदृशादेवमिदमाहसुरेश्वरीम् ॥२१॥

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપ તે વખતે પાર્વતીયે પાસેની આ પ્રમાણે
વારંવાર કહેલી વિજયા ધ્યાન દૃષ્ટીથી દેવને જોઈ આ પ્રમાણે પાર્વતી એને
કહેવા લાગી. ૨૧.

॥ વિજયોવાચ ॥

देविश्रीमालेनाम्नीस्तिक्षेत्रंलक्ष्मीविनिर्मितम्
तत्रारिष्टतलेरिष्टंप्राप्यतिष्ठतिधूर्जटिः ॥२२॥
चत्वरमण्डलेरुद्धोयोगिनीभिर्निरञ्जनः
बद्धोस्तिपशुवन्मन्त्रैस्तत्राशुव्रजमाचिरम् ॥२३॥

વિજયા બોલી કે, હે દેવી, લક્ષ્મીજીયે નિરમાણુ કરેલું શ્રીમાલ નામનું
ક્ષેત્ર છે ત્યાં લીખડીના ઝાડ નીચે દુઃખને પામી શંકર રહેલા છે ચક્રને
મણ્ડલમાં યોગિનીયોયે રોકેલા નિરંજન મંત્રવડે પશુની પેઠે આંધેલા છે.
માટે જલદી ત્યાં જાઓ વાર ન લગાડો. ૨૨-૨૩.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्यांनिशम्यशर्वाणीतेजोदीपितदिङ्मुखा
अभ्यधावत्सुसंकुद्धकैलाशशिखरान्नृप ॥२४॥
श्रीमालंक्षेत्रमामत्यनिशीथेचत्वरक्षणात्
अरिष्ठादाविरभवत्हुंकारस्वनभैरवा ॥२५॥
देवीतेजोविनिर्दग्धयोगिनीमण्डलंततः
पतितंतत्क्षणाद्भूवोनिश्चेष्टीभूयभूपते ॥२६॥
मन्त्रानथोपसंहृत्यदेवदिवेमवांचत

લઘ્વસંજ્ઞાઃક્ષણેનાથયોગિન્યસ્તાંસુરેશ્વરીમ્ ॥૨૭

તુષ્ટુવસ્તાંમહાસ્તોત્રૈઃસત્ત્વેનાર્થગતાભુવિ ॥૨૮

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપ, આ પ્રમાણે સાંભળી તેજવડે દિશાને શોભાવનાર પાર્વતી ક્રોધ યુક્ત થઇ કૈલાશ શિખરથી દોડ્યા અને શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં મધરાત્રે આવી તત્કાલ ચક્રલામાં લીમડાના ઝાડથી હુંકાર શબ્દ કરવાથી ભીષણ રૂપ ધરી પ્રગટ થયાં. ત્યાર પછી દેવના તેજથી દગ્ધ થયેલું યોગિનીનું મણ્ડલ તત્કાલ ભાન વિનાનું થઇ હે ભૂપતિ પૃથ્વી ઉપર પડ્યું ત્યાર પછી મંત્રનો ઉપસંહાર કરી પાર્વતી શંકર પ્રત્યે બોલ્યાં. હે રાજા પછી પેલી યોગિનીઓને ભાન આવ્યા પછી મોટા સ્તોત્રવડે પાર્વતીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યાં અને કહેવા લાગ્યાં કે હે દેવી તમે અત્યંત જગતમાં પ્રસિદ્ધ પામ્યાંછો. ૨૪-૨૮

॥ દેવ્યુવાચ ॥

માકુરુધ્વમિદંભૂયાંદૂરેઽસ્માદપસર્પત

અગ્રમશૃતિવૃક્ષેસ્મિનૂકરિષ્યેહંસદાસ્થિતિમ્ ॥૨૯

દેવી બોલ્યાં કે, હે યોગિનીઓ આવું ફરીને કરશો નહીં અને અહીંથી દુરગ્ગઓ. આજથી આરંભી હું આ વૃક્ષમાં નિરંતર રહીશ. ૨૯.

॥ યોગિન્ય ઓચુઃ ॥

સ્થાતવ્યમિહદેવેશિહિતાયજગતાંત્વયા

ચતુર્દશીદિનેપ્રાપ્તેપૂજયિષ્યામહેવયમ્ ॥૩૦

યોગિનીઓ બોલી કે, હે દેવેશિ, તમારે જગતના કલ્યાણ માટે અહીંજ રહેવું. ચૌદશને દિવશે અમે તમારે પૂજન કરીશું. ૩૦.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

હત્યુક્ત્વાગયયુઃસિદ્ધાયોગિન્યશ્ચત્વરદુમાત્

તતસ્તદૂત્તમાજ્ઞાપયિત્વામિત્યાહશંકુરઃ ॥૩૧

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કહી સિદ્ધ યોગિનીઓ ચક્રલાના

ઝાડથી ચાલી ગઇયો ત્યાર પછી તે સમળી હકીકત જાણી શંકર પાર્વતી પ્રત્યે આગળ પ્રભાણે બોલ્યા. ૩૧.

॥ દેવદેવઉવાચ ॥

યસ્ત્વાંદેવિસ્થિતામત્રપૂજયિષ્યતિમાનવઃ
દાસ્યામિસગણસ્તેષાંવાંઙિતાનિનસંશયઃ ॥૩૨
પ્રાદુર્ભૂતાસિનિમ્બાત્વંરિષ્ટંહન્તુમનામમ
અરિષ્ટાનામતેનત્વંલોકેઋયાતાભવિષ્યતિ ॥૩૩

શંકર બોલ્યા કે, હે દેવિ, જે માણસ આ ડેકાણે રહીને તારે પૂજન કરશે તેને હું મારા ગણો સહિત ધારેલું ફલ આપીશ એમાં કોઈ સંશય નથી અને તું મારે દુઃખ કાપવા માટે લીમડાના ઝાડથી પ્રગટ થઇ માટે એ લીમડાનું નામ અરિષ્ટ પણ છે તેથી તારે નામ અરિષ્ટ એવું લોકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. ૩૨-૩૩.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

યેમાંસમ્યક્ષરિત્તાયપૂજયિષ્યન્તિદેહિનઃ
સદાતેભ્યઃપ્રસન્નાદંબરદાચંદ્રશેખર ॥૩૪
અરિષ્ટેતિત્વયાદત્તમમનામદિવામુખે
ત્રિપઠેઘસ્તથારાત્રૌવિપદસ્તસ્યનકચિત્ ॥૩૫

દેવી બોલ્યાં કે, હે ચંદ્રપ્રશેખર જે કોઈ પ્રાણી મને સારી રીતે ઓઝખી મારે પૂજન કરશે તેમને નિરંતર હું પ્રસન્ન થઈ વરદાન આપનારી થઈશ અને તમોએ આપેલું મારે અરિષ્ટા નામ જે કોઈ ત્રણ વખત સવારમાં તથા ત્રણ વખત સાંજે પાઠ કરશે તેને કોઈ પણ આદ્રત આવશે નહીં. ૩૪-૩૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વામાતદાદેવીસચદેવોમહેશ્વરઃ
કૈલાશંજગ્મતુઃશીઘ્રંવિમાનચરમાસ્થિતૌ ॥૩૬

તતઃપ્રભૃતિસાદેવીઅરિષ્ટાનામવિશ્રુતા
 શ્રીમાલેવરદાપુંસાંપ્રાદુર્ભૂતામહેશ્વરી ॥૩૭
 શ્રોતવ્યમિદમાલ્યાનંનરૈઃશ્રદ્ધાસમન્વિતૈઃ
 યોગિન્યોયેનતુષ્યન્તિશિવશ્ચશિવયાસહ ॥૩૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે બોલી તે દેવી પાર્વતી તથા દેવશંકર તત્કાલ શ્રેષ્ઠ વિમાનમાં બેસી કૈલાશમાં ગયા. ત્યારથી આરંભી અરિષ્ટા નામથી પ્રખ્યાત દેવી મનુષ્યોને વરદાન આપનાર પાર્વતી શ્રીમાલ નગરમાં પ્રગટ થયાં. આ આખ્યાત શ્રદ્ધાવાળા પુરુષોએ સાંભળ્યું કારણ કે તે સાંભળવાથી યોગિનીયો તથા પાર્વતી સદશંકર પ્રસન્ન થાય છે. ૩૬-૩૮.

इतिश्री० अरिष्टा देवी महात्म्यं ताम द्विपञ्चाशत्तमो
 अध्यायः ॥ ५२ ॥

એ પ્રમાણે “અરિષ્ટાદેવી મહાત્મ્ય” નામનો બાવનમો અધ્યાય પૂરું થયો. ૫૨.

॥ अथ विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૫૩ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततोगच्छेऋषश्रेष्ठविरूपातांसर्वमङ्गलाम्
 दृष्ट्वायामानवોभक्त्यामङ्गलायतनं व्रजेत् ॥१॥
 पुरा मंकणकोनां मङ्गपिरासीन्महातपाः
 सकृच्चिन्मिषारण्यात् श्रीमालं दृष्टुमुद्यतः ॥२॥
 विगाह्य सर्वतीर्थाणि दृष्ट्वा देवीहरिप्रियाम्
 उत्तरादिशमास्थाय मुनिध्यानपरोऽभवत् ॥३॥

હર્ષપૂર્ણેક્ષણોધીમાન્શ્રીમાલંચયૌમુદા
 વદ્વાઙ્ગલીપુટોભૂત્વાશ્રીમાલંપ્રત્યભાષત ॥૪
 દૃષ્ટાનિસર્વતીર્થાણિસર્વેદેવાનમસ્ક્રુતાઃ
 સર્વત્રાપિસ્થિતાલક્ષ્મીપુનરત્રૈવદૃશ્યતે ॥૫
 નદ્રુમોનલતાનાશ્માનચકશ્ચિજ્જલાશયઃ
 દશ્યતેરહિતોલક્ષ્મ્યાશ્રીમાલેત્રકથંચન ॥૬

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપશ્રેષ્ઠ ત્યાર પછી પ્રસિદ્ધિ પામેલા સર્વ મંગલા દેવી તરફ જવું જે દેવીનું ભક્તિવડે દર્શન કરવાથી મંડૂળસ્થાનમાં જવાય છે. પૂર્વે મહા તપસ્વી મંડળ નામના રૂપિ હતા તે કોઈ દિવસ નૈમિ-
 પારણ્યથી શ્રીમાલ નગર જોવાને તૈયાર થયા. સર્વ તીર્થોમાં સ્નાન કરી
 લક્ષ્મીજીને જોઈ ઉત્તર દિશામાં મોં કરીને બેસી ધ્યાન કર્યું ત્યાર પછી હર્ષથી
 જોતી આંખો પૂર્ણ થઈ છે એવા મંડળ રૂપિ સ્વર્ગવડે શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં આવ્યા
 અને બે લાથ જોડી શ્રીમાલ પ્રત્યે બોલવા લાગ્યા. હે દેવ સર્વે તીર્થ જોયાં
 સર્વે દેવને નમસ્કાર કર્યા અને સર્વે કંઠાણે લક્ષ્મી રહેલાં છે અને પાછાં અહીં
 પણ દેખાય છે. અને આ શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં કોઈ પણ જાત વેલો પશ્ચર
 અને જડનું સ્થાન લક્ષ્મી વિનાનું દેખાતું નથી. ૧-૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्येवंभाषमाणस्यमुनेस्तस्यमहात्मनः
 आविर्भूताजगन्माताकुमारीरुपधारिणी ॥७
 त्रिभ्राणाडिम्भमुत्सङ्गेकृतकौतुकमङ्गला ॥८

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, આવી રીતે બોલનાર તે મહાત્મા રૂપિની પાસે
 કુમારીનું સ્વરૂપ લઈ બોળામાં એક બાલકને લઈ કૌતક મંગલ કરનાર
 જગતમાં પ્રગટ થયાં. ૭-૮.

॥ कुमार्युवाच ॥

किमुच्यतेत्वयाब्रह्मन्वाष्पसंभृतचक्षुषा
 तन्मेकययचेन्साम्यंतवास्तिसर्वजंतुषु ॥९

કુમારી બોલી કે, હે બ્રાહ્મણ, પાણી વાળી આંખોયે તું શું બોલે છે. જોતારે સર્વ વસ્તુમાં સરખાપણું હોય તો તું મને તે કહે. ૯.

॥ મંકળ ઉવાચ ॥

દૃષ્ટાનિસર્વતીર્થાનિસર્વેદેવાનમસ્કૃતાઃ

સર્વત્રાપિસ્થિતાલક્ષ્મીર્પુનરત્રાપિદૃશ્યતે ॥૧૦

નદ્રુમોનલતાનાશ્માનચકશ્ચિજ્જાલાશયઃ

દૃશ્યતેરહિતોલક્ષ્મ્યાશ્રીમાલેત્રકથજ્જન ॥૧૧

મંકળ બોલ્યો કે, સર્વ તીર્થ જોયાં અને સર્વ દેવને નમસ્કાર કર્યા અને સર્વ ઠેકાણે લક્ષ્મી રહી છે અને ફરીને અંહી પણ દેખાય છે આ શ્રીમાલી ક્ષેત્રમાં કાઠ વેલો, કાઠ પથ્થર, અથવા કાઠ જળાશય લક્ષ્મી રહિત દેખાતો નથી. ૧૦-૧૧.

॥ કુમાર્યુવાચ ॥

પુનરત્રાદૂતંપશ્યયન્નદૃષ્ટંત્વયાપુરા

અહંકુમારીપુત્રોયંજાતોમમપતિંવિના ॥૧૨

કુમારી બોલી કે, હે બ્રાહ્મણ, ફરીથી વળી આહીઆ એક આશ્ચર્ય જો કે જો તે પેહેલા દીકુંએ નહીં હોય અને સાંભળ્યુંએ નહીં હોય. હું કુમારી છું અને મને સ્વામી વિના આ પુત્ર ઉત્પન્ન થયો છે. ૧૨.

॥ મંકળ ઉવાચ ॥

કિમસમ્બન્ધમેણાક્ષિકુમારિપ્રોચ્યતેત્વયા

નજાતુબ્રહ્મણઃસૃષ્ટિરેવંદૃષ્ટાશ્રુતાથવા ॥૧૩

મંકળ બોલ્યો કે, હે હરિણાક્ષિ કુમારિ, તું આ સંબંધવિનાનું શું બોલે છે ? મેં કાઠ દિવસ પણ બ્રહ્માની આવી રીતે સૃષ્ટિ સાંભળી નથી અને દીડી પણ નથી. ૧૩.

॥ કુમરિકોવાચ ॥

एवमेव भवंद्विप्रसदापत्यामिदं मम

चरणाभ्यां विनायातिजगत्तदिदमुच्यते ॥ ૧૪

કુમારીકા બોલી કે, હે બ્રાહ્મણ નિરંતર માંડે અપત્ય આ પ્રમાણેજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને પગ વિના ચાલે છે તેથી એ જગત કહેવાય છે. ૧૪.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

इत्थं मंकणकोनाम कन्यावाक्यं निशम्य च

मनसा चिन्तयामास संप्रहृष्टतनूरुहः ॥ ૧૫

उत्पद्यते जगद्यस्या कुमार्यापसयोगतः

सेयं देवी न संदेहः श्रीमालस्याधिदेवता ॥ ૧૬

दृश्या भून्मम संतुष्टા શ્રીમાલસ્ય પ્રશંસનાત્

તદીમામીશ્વરીં સ્તૌમિ દેવાનામપિ દુર્લભામ્ ॥ ૧૭

अथ बद्धाज्जलिमूर्ध्नि विस्मयोत्फुल्ललोचनः

दर्शी मंकणकोनाम तुष्टावपरमेश्वरीम् ॥ ૧૮

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે કન્યાનું વાક્ય સાંભળી હર્ષથી રવાડાં ઉભાં થયેલા મંકણકરુણિ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા જે કુમારીને પતિના સંબંધ વિના જગત ઉત્પન્ન થાય છે માટે આ દેવી શ્રીમાલની અધિદેવી જે છે તે છે એમાં કાંઈ સંદેહ નથી અને શ્રીમાલના વખાણ કર્યાથી, મને પ્રસન્ન થઈ દર્શન દીધું છે માટે આ દેવને પણ દુર્લભ એવી હશ્વરીનું સ્તવન કરું. ત્યાર પછી આશ્ચર્યથી ઉલ્કલ લોચનવાળો મંકણકરુણિ મસ્તકે એ હાથ જોડી પરમેશ્વરીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. ૧૫-૧૮.

॥ मंकण उवाच ॥

धातासिदेवदेवेशिकुमारीरुपधारिणि

વિધાયાપત્યરુપેણમગદુસ્સક્કમાગતા ॥૧૯

અપત્યાંવિશ્વમેત્તતેનકશ્ચિત્તેમતિર્મતઃ

ત્વત્પતિઃપાલનાદેવિલોકાનામપિસર્વદા ॥૨૦

ત્વંશ્રીસ્ત્વંસ્વધાસ્વાહાત્વંગૌરીશંકરમિયા

સાવિત્રીદેવિમાતાત્વાંક્રિયાત્વંક્રતુરાજિષુ ॥૨૧

ધૃતિઃક્ષાન્તિઃપરાપ્રીતિ-હીદયાસન્તતિસ્તથા

બુદ્ધિર્બોધાત્મિકાદોવિધ્યાનાદિરતિરાર્જવમ્ ॥૨૨

રૂપાણિતવવિશ્વેશિપ્રસીદપરમેશ્વરિ

અત્રતીર્થોવગાહનદેવાનાંદર્શનેનૃચ ॥૨૩

નિર્દૂતકલ્મષંમત્વામાત્વંપ્રસક્ષતાંગતા ॥૨૪

મંકણુ બોલ્યો કે, કુમારિનું ૩૫ ધારણ કરનાર હે દેવની પણ દેવિશિ, છો-
કસરપે આ જગતને ખોળામાં લઈ તમે અહીં આવ્યાંછો. આ જગત તમારું
ખાળક છે અને તમારી બુદ્ધિ બીજી કંઈ નથી. તમારા પતિ આ જગતનું
પાલન કરવાથી નિરંતર બધાને માન્ય છે. તુ લક્ષ્મીછે તું સ્વધા નામ પિતૃ
૩૫ છે તું સ્વદા નામ દેવ ૩૫ છે અને શંકર સ્ત્રી પાર્વતી પણ તું છે
સાવિત્રી માતા પણ તું છે અને યજ્ઞોતી ક્રિયા પણ તું છે ધૃતિ ક્ષાન્તિ શ્રેષ્ઠ
પ્રીતિ હી દયા અને બોધ ૩૫ વાળી બુદ્ધિ પણ તું છે વળી ધ્યાન કરવાથી
વિરામ તથા સરલતા તે પણ તું છે. હે વિશ્વેશિ આ સધળાં તારાં ૩૫ છે
માટે હે પરમેશ્વરિ પ્રસન્ન થા આશ્લેષમાં તીર્થમાં સ્નાન કરવાથી અને દેવોનું
દર્શન કરવાથી પાપ વિનાનો મને ગણી તું મને પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત થઈ છે. ૧૯-૨૪

॥ દેવ્યુવાચ ॥

વરદાસ્મિપરિજ્ઞાનાત્તવવિપ્રંવરવૃણુ

एवंकश्चिन्नमांवेत्तित्वयाज्ञातायथाधुना ॥૨૫

દેવી બોલ્યાં કે, હે બ્રાહ્મણ, તને આયું જ્ઞાન થયું માટે હું તને વરદાન
આપનારી, પ્રસન્ન થઉં છું તેથી તું વરદાન માગ જેવી રીતે હાલમાં તે મને
જોળખી તેવી રીતે કાંઈ પણ મને બળતું નથી. ૨૫.

॥ મંકળુવાચ ॥

સ્થિતિમત્રકુરુપ્રીત્યામમલોકહિતાયૈ

મઙ્ગલાનિમયચ્છન્તીસર્વેભ્યઃશ્રદ્ધયોચતાઃ ॥૨૬

મંકળુ બોલ્યો કે, હે દેવિ, લોકના કલ્યાણને માટે મને અને શ્રદ્ધાથી તમારૂં પૂજન કરનાર સર્વને મંજૂલ આપનાર તમે આ ઠેકાણે રહો. ૨૬.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મઙ્ગલાનિકરિષ્યેહંનૃણામત્રસ્થિતાદ્વિજ

અતઃસ્થિતાભિવિષ્યામિનામ્નાહંસર્વમઙ્ગલા ॥૨૭

યોમામિહસ્થિતાંભક્તયામાનવઃપૂજયિષ્યતિ

મઙ્ગલાનિકરિષ્યામિકુલેતસ્યાહમન્વહમ્ ॥૨૮

અષ્ટમ્યાંવાનવમ્યાંવાચતુર્દશ્યામથાપિવા

આર્તાયેમાંનમસ્યન્તિનતેષામાપદઃકુચિત્ ॥૨૯

દેવિ બોલ્યાં, હે વિપ્ર આ ઠેકાણે રહી હું માણસોનું મંગલ કરીશ. એથી હું સર્વ મંગલા એવે નામે પ્રસિદ્ધ થઈશ.

ને માણસ આ ઠેકાણે રહેલી ને હું તેનું ને ભક્તિથી પૂજન કરશે, તેના કુળમાં હું દરરોજ મંગલ કરીશ. આક્રમે, નવમીએ, ચૌદશે ને દાઢ દુઃખી માણસ મને નમશે તેમને દાઢ દીવસ આકત આવશે નહીં અને હશે તે પણ દુર થશે. ૨૭-૨૯.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાન્તર્દધેદેવીકૃત્વાતત્રાંશતઃસ્થિતિમ્

તતઃપ્રભૃતિભૂપાલશ્રીમાલેસર્વમઙ્ગલા ॥૩૦

વરદારાધિતાપુંસંકુરુતેમઙ્ગલાનિવૈ

યશ્ચૈતચ્છુણુયાન્નિત્યંપઠેદ્વાપિસમાહિતઃ ॥૩૧

તસ્યદેવીપ્રસન્નાસ્યાન્સર્વદાસર્વમકુલા

વરદારાધિતાપુંસાંસદાભવતિનિશ્ચિતમ્ ॥૩૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે વૃષ, આ પ્રમાણે બોલી દેવી ત્યાં અંશથી સ્થિતિ કરી અન્તર્ધ્યાન થયાં. ત્યારથી આરંભીને શ્રીમાલ નગરમાં સર્વ મંગલા દેવી આરાધન કરનાર પુરુષોને વરદાન આપનારી થાય છે તથા તેમને, ત્યાં મંગળ કરે છે જે કોઈ મનને સ્વસ્થ રાખી આ કથા સાંભળશે અથવા તો એનો પાઠ કરશે તો નિરંતર તેને સર્વ મંગલા દેવી પ્રસન્ન થશે અને આરાધન કરનાર પુરુષને વરદાન આપનારી થશે એ નક્કી છે. ૩૦-૩૨.

इति श्री० सर्व मंगलामहात्म्यं ५३ ॥

॥ अथ चतुःपञ्चात्तमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૫૪ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततोगच्छेन्नृपश्रेष्ठभूर्भुवंતીर्थमुत्तमम्

यत्रपूर्वतपस्तेપેમૃકण્ઠઃસુમહાતપાઃ ॥૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા, હે વૃષ શ્રેષ્ઠ, ત્યાર પછી ઉત્તમ ભૂર્ભુવ તીર્થમાં જવું. ત્યાં પૂર્વે અત્યન્ત મહા તપસ્વી મૃકણ્ઠશિ તપ કરતા હતા. ૧.

॥ माधातोवाच ॥

कथंपुरातपस्तेपેમૃકण્ઠોમુનિસત્તમઃ

આસીચ્ચભૂર્ભુવોદેવઃકથંતત્રતપોધન ॥૨

માંધાતા બોલ્યા કે, હે તપસ્વી ધનવાન મહારાજ પૂર્વે ઉત્તમ મૃકણ્ઠે શા માટે તપ કર્યું હતું અને ત્યાં ભૂર્ભુવ દેવ કેમ હતા. ૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ભૂર્ભુવંકામિકંલિઙ્ગમસ્તિસૌગન્ધિકોગિરૌ
 સેવ્યતેયેનકામેનતંપ્રયચ્છતિશઙ્કુરઃ ॥૩
 મૃકળ્ડોનામવિપ્રર્ષિસ્તપસ્વીજરયાન્વિતઃ
 અનપત્યતયાદુઃસ્વીશ્રામાલંક્ષેત્રમાગતઃ ॥૪
 દિદૃક્ષુર્ભૂર્ભુવંદેવંગિરિમારોદુમક્ષમઃ
 તતઃશ્રીમાલમાશ્રિત્યભૂર્ભુવંદૃષ્ટુમુચ્યતઃ ॥૫
 તપસારાધાયિષ્યેહંભૂર્ભુવંકામદંનૃણામ્
 સર્વવેદાવિદૃપુત્રંસમેતુષ્ઠઃપ્રદાસ્યતિ ॥૬
 ઇતિકૃત્વામર્તિવિપ્રઃપત્ન્યાસહતપોમનિધિઃ
 પ્રતિષ્ઠાપ્યશુભંલિઙ્ગંતત્રિવિન્યસ્યર્ભુભુવમ્ ॥૭
 પ્રસાદાયિતુમારેભેમૃકળ્ડઃસહભાર્યયા
 પૂષ્પૈર્ધૂપૈસ્તથાગન્ધૈર્નૈવેચૈર્વિવિધૈરપિ ॥૮
 સ્તોત્રૈર્હોમૈર્મહાજાપ્યૈઃશિવંપર્યચરાચ્ચિરમ્
 ત્રયોવિંશતિમેપ્રાપ્તેવર્ષેતસ્યતપસ્યતઃ ॥૯
 પ્રાદુરાસીન્મહાદેવઃશૂલપાણિર્વૃષધ્વજઃ
 ઉવાચાથતપોનિષ્ઠંમુનિપત્ન્યાસમન્વિતઃ ॥૧૦
 વિનાપુત્રંવિષીદન્તંપક્ષહીનંયથાસ્વગમ્ ॥૧૧

વસિષ્ઠ ખોડ્યા કે, સૌગન્ધિક પર્વતમાં ભૂર્ભુવ નામનું મનોરથને પરિપૂર્ણ કરનાર મહાદેવનું બાણ છે. જે મનોરથથી સેવા કરીએ તે મનોરથ શંકર પરિપૂર્ણ કરી આપે છે. તપસ્વી ધડપણુવાળા મૃકળ્ડ નામના રૂપિ પ્રગ્ન ન હોવાથી દુઃખી થઈ શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાં આવ્યા. ભૂર્ભુવ દેવને જોવાની ઇચ્છા રાખનાર તે રૂપિ પર્વતપર ચઢવામાં અશક્ત હોવાથી શ્રીમાળ ક્ષેત્રનો આશ્રય કરી ભૂર્ભુવ દેવનું દર્શન કરવું એવો ઉદ્ધેશ કરવા માડ્યો અને તપવડે હું મનુષ્યના મનોરથને પરિપૂર્ણ કરનારા ભૂર્ભુવ દેવનું આરાધન કરીશ અને તે દેવ પ્રસન્ન થઈ સર્વ વેદને જાણનાર પુત્ર આપશે એવો નિશ્ચય કરી તપના બંડાર મૃકળ્ડરૂપિ પોતાની સ્ત્રી સાથે શુભ ભૂર્ભુવ દેવનું લિંગ

થાપન કરી પોતાની સ્ત્રી સહિત તે દેવને પ્રસન્ન કરવાનો આરંભ કર્યો અને બ્રહ્મા વખત સુધી પુષ્પ ધૂપ દીપ અને નાના પ્રકારનાં નૈવેદ્ય સ્તોત્ર અને મોટા જપ વડે શિવની સેવા કરતો હતો. તપ કરતાં તે રૂષિને તેવીશમે વર્ષે ત્રિશુળ ધારી વૃષધ્વજ શંકર પ્રગટ થયા અને પોતાની સ્ત્રી સાથે તપમાં આસક્ત અને પુત્ર વિના પાંખ વિનાના પક્ષિની જેમ ખેદ પામનારા રૂષિ પ્રત્યે બોલ્યા. ૩-૧૧.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

યદર્થતપ્યતેબ્રહ્મનૃત્વયાનિયતચેતસા
સોહંકામપ્રદોત્વૃણાંપ્રાપ્તોલોચનગોપુરમ્ ॥૧૨
પુત્રસ્તેભવિતાવિપ્રદીર્ઘજીવીમહાતપાઃ
શુચિર્બ્રહ્મવિદાંશ્રેષ્ઠઃપુનર્બ્રૂહિયાદિચ્છસિ ॥૧૩

શંકર બોલ્યા, હે બ્રહ્મન જે માટે તું મન નિયમમાં રાખી તપ કરે છે તે માટે મનુષ્યોના મનોરથ પૂરણ કરનાર હું તારી આંખ આંગળા પ્રાપ્ત થયો છું હે બ્રાહ્મણ તને દીર્ઘ કાળ જીવનાર, મહા તપસ્વી, શુદ્ધ, બ્રહ્મ જ્ઞાનારામાં શ્રેષ્ઠ પુત્ર થશે બીજું તું જે ઇચ્છતો હોય તે માગ. ૧૨-૧૩.

॥ મૃકણ્ડ ઉવાચ ॥

નમસ્તેઽસ્તુજગન્નાથપ્રથમાધિપશંકર
વરેણ્યવ્રદાઘૌઘનાશિનેશંભવેનમઃ ॥૧૪
પ્રસાદાત્તવદેવેશપુત્રોમેભવિતાધ્રુવમ્
સ્થિતમત્રકુરુષ્વત્ત્વંમહાદિવ્યેયથાગિરૌ ॥૧૫

મૃકણ્ડ બોલ્યા, પ્રમથાદિ ગણના સ્વામી જગતના નાથ હે શંકર, તમોને નમસ્કાર. શ્રેષ્ઠ વરદાન આપનાર પાપના સમુદાયને નાશ પમાડનાર શંકરને નમસ્કાર હો. હે દેવના ઇશ, તમારી પ્રસન્નતાથી મને નિશ્ચે પુત્ર થશે પરંતુ આપ અહીં જેમ અલગત સુશોભિત પર્વતમાં રહો છે તેમ અહીં સ્થિતિ કરો. ૧૪-૧૫.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवमुक्तवतस्तस्यमृकण्डस्यमहात्मनः

पुरस्तादवટંભિત્વાપ્રાદુર્ભૂતામહેશ્વરી ॥૧૬

તેજોભિરભિતોદીપ્તૈઃદિશોધવલયન્નિવ

વિપ્રર્ષિતમુવાચેદંશિવાસ્મિતમુલ્લીતદા ॥૧૭

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે બોલનાર તે મહાત્મા મૃકણ્ડ રૂપિના મો આગળ ખાડો પાડી પાર્વતી પ્રગટ થયાં તે વખતે પાર્વતી ચોતરફ દેદીઅ- માન તેજવડે દિશાઓને ઘોળી કરતાં હોય એમ હસતે મહોડે તે બ્રાહ્મણ પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યાં. ૧૬-૧૭.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

वरंवरयविप्रर्षेयस्तेमनासिसंगतम्

દાસ્યામિપરિતુષ્ટાહંનાત્રકાર્યાવિચારણા ॥૧૮

દેવી બોલ્યા, હે વિપ્રર્ષે જે તારા મનમાં હોય તે વરદાન માગ હું તને પ્રસન્ન થઈ છું માટે તે આપીશ એમાં કાંઈ વિચાર કરવો નહીં. ૧૮.

॥ મૃકણ્ડુવાચ ॥

स्थितिरस्तुतवात्रापिप्रसन्नायदिचेन्मायै

કામદાભવમક્તેભ્યોદેવીતુષ્ટાયથાગિરૌ ॥૧૯

મૃકંડ બોલ્યો કે હે દેવિ, જે મારાપર તમે પ્રસન્ન હો તો અહીં તમારી પણ સ્થિતિ હો. ભક્તોને પ્રસન્ન થઈ મનોરથ પૂરણ કરનારા જેમ પર્વતમાં છો તેમ અહીં થાઓ. ૧૯.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

उदस्थामवटंभित्वाकृपयाऽहंतवद्विज

તતોઽવદેશ્વરીનામભાવિતાભુત્રિવિશ્રુતમ્ ॥૨૦

ભૂર્ભુવંપૂજયિત્વાયેપૂજયિષ્યન્તિમામિહ
 વાઙ્મિત્તાનિપ્રદાસ્યામિતેભ્યોહંનાત્રસંશયઃ ॥૨૧
 અવાટાદુત્થિતાયસ્માચ્ચકુળ્લશ્ચબહુદકઃ
 લોકેસિદ્ધિપદોઽનૃનામત્પ્રસાદાદ્રવિષ્યતિ ॥૨૨

૬૪ી બોલ્યાં હે, દ્વિજ હું, ખાડો પાડીને પ્રગટ થઈ તેથી જગમાં
 અવટેશ્વરી એવું નામ પ્રસિદ્ધ થશે. જે અહીં ભૂર્ભુવનું પૂજન કરી મારું પૂજન
 કરશે તેને હું તેમનાં ધારેલા મનોરથ પૂર્ણ કરીશ એમાં કાંઈ સંશય નથી
 અને હું જે ખાડાથી ઉત્પન્ન થઈ તે કુણ્ડ બહુ જલ વાલો મારી પ્રસન્નતાને
 લીધે જગતમાં મહેબોબી સિદ્ધિ આપનારો થશે. ૨૦-૨૨.

॥ અવટ ઉવાચ ॥

યોઽત્રકુળ્લેનરઃસ્નાત્વાલિङ્ગમેતદનુત્તમમ્
 પૂજયિસ્યતિતસ્યાહંદાસ્યામિમનસેષ્ણિતાન્ ॥૨૩
 ઉમામહેશ્વરાભ્યાંવૈયોવસ્ત્રાણિપ્રદાસ્યતિ
 સત્રસેદ્ધિચિરંકાલંમમલોકેનસંશયઃ ॥૨૪

અવટ બોલ્યો કે, જે જે માણસ આ કુણ્ડમાં સ્નાન કરી આમુખ્ય
 લિંગનું પૂજન કરશે તેને હું મનમાં ધારેલા પદાર્થ આપીશ અને જે પાર્વતી
 અને શંકરને વસ્ત્રો આપશે તે ધણી વખત સુધી મારા લોકમાં રહેશે એમાં
 કાંઈ સંશય નથી. ૨૩-૨૪.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तवान्तर्हितोदेवःसाचदेवीशिवप्रिया
 मृकण्डोपिमुनिस्तत्रचिरंपुत्रेच्छयास्थितः ॥२५
 प्रसादादेवदेवस्यमार्कण्डेयोमहातपाः
 मुनिःकल्पायुरार्यस्यमृकण्डस्यभुविश्रुतः ॥२६
 इतितेकाधितंराजनमाहात्म्यभूर्भुवंस्यच
 यच्छ्रुत्वामानवोभक्त्यानपापैर्बध्यतेकचित् ॥२७

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે બોલી તે દેવ શંકર તથા તે દેવી પાર્વતી અંતર્ધ્યાન થયાં અને મૃકણ્ડ રૂપિ પણ પુત્ર માટે ઘણા વખત સુધી ત્યાં રહ્યા પછી શંકરની પ્રસન્નતાથી મહા તપસ્વી કલ્પ આયુષ્યવાળો તે શ્રેષ્ઠ મૃકણ્ડ રૂપિનો માર્કણ્ડેય પુત્ર જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયો હે રાજન્ આ પ્રમાણે તને ભૂર્ભુવનું માહાત્મ્ય કહ્યું કે જે સાંભળવાથી મનુષ્યને કોઈ દીવસ પણ પાપ બાધ કરતું નથી. ૨-૨૭.

इति श्री स्कन्दपुराणे श्रीमालमाहात्म्येभूर्भुवमाहात्म्यन्नाम
चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५४॥

આ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યને વિષે ભૂર્ભુવ માહાત્મ્ય નામનો ચોપનમો અધ્યાય પૂર્ણ થયો ૫૪.

॥ अथ पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

अध्याय ५४ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेन्नुपશ્રેष्ठ નન્દિની લોકમાતરમ્
નન્દાયત્રતુમુમુક્ષીદેવીમાસ્થાપયત્કિલ ॥૧
નન્દોનામગણોયોભૂદ્ગન્ધર્વોભૂપદુર્ધરઃ
તેનસર્વેસમાલ્યાતંનન્દાંપ્રાપ્યશિવાવને ॥૨

વસિષ્ઠ બોલ્યા, હે નૃપ શ્રેષ્ઠ ત્યાર પછી લોક માતા નંદીનીને ત્યાં જવું જે ઠેકાણે નંદા સુમુખી દેવીનું સ્થાપન કરતી હતી. નિશ્ચે હે ભૂપ દુર્ધર એવો નન્દ નામનો જે રાણ હતો તેણે પાર્વતીના વનમાં નંદાને મળી આ સત્રગું કહ્યું હતું. ૧-૨.

॥ नन्द उवाच ॥

स्वयाविरहितः साधुर्देवदारुवनात्कृतः

શ્રીમાલમાગમંદીનસ્તપસ્તપ્તુપતન્દ્રિતઃ ॥૩

સ્થલમેકંસમાસાચવરંશ્રીવૃક્ષશોભિતમ્

પ્રસન્નોભૂન્મહાદેવસ્તત્રારાધયતોમમ ॥૪

સાયુજ્યંતવતેનેહમમદત્તંનિત્તમ્બિનિ

એકંમન્વતરંયાવદ્ગુણત્વંચસુદુર્લભમ્ ॥૫

નશ્રીમાલસમંક્ષેત્રંવિદ્યતેશીઘ્રસિદ્ધિદમ્

યસ્યકામોભવેદ્યોવૈતસ્યસિધ્યતિત્ક્ષણાત્ ॥૬

તસ્યદેવસ્યદેવત્વંવૃથામન્યેસુલોચને

શ્રીમાલેયસ્યનાંશોસ્તિસર્વર્ષિસુરસેવિતે ॥૭

સાર્થાકોટીશ્ચતીર્થાનાંનદ્યશ્ચવિમલોદકાઃ

નસંસ્થ્યાદેવસ્વાતામાંયત્રજાનેશિવાસન્નિ ॥૮

નંદ બોલ્યો કે, તારાથી દેવદાસ વનમાંથી વિયોગી થયેલો સાધુ ગરીબ અને આળશ વિનાનો હું તપ કરવા માટે શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાં આવ્યો એક ખીલાના ઝાડથી સુશોભિત સ્થાનને પામી આરાધન કરતાં મને મહાદેવ પ્રસન્ન થયા હે નિતમ્બિની તેણે તને અને મને અહીં સાથે એક મંથપર્યંના અત્યંત દુર્લભ ગણપાણું આપ્યું શ્રીમાલ ક્ષેત્ર જેવું ખીજું કોઈ પણ તત્કાળ સિદ્ધિ આપવાવાળું ક્ષેત્ર નથી જે પુરુષ જે મનોરથ કરે તે મનોરથ તેનો તેજ વખતે સિદ્ધ થાય છે. હે સુલોચને જે દેવનો અંશ સર્વ દેવ અને ઇપિયો આશ્રય કરેલા શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં નથી તેવું દેવપાણું હું વ્યર્થ જાણું છું હે શિવા સખી જે ક્ષેત્રમાં દોઢ કરોડ તીર્થ છે અને શુદ્ધ જળવાળી નદીયો અને દેવખાતની તો સંખ્યા કેટલી છે તે હું જાણી શકતો નથી. ૩-૮.

॥ નન્દોવાચ ॥

મમદર્શયતક્ષેત્રંશ્રીમાલંશ્રીવિનિર્મિતમ્

ત્વંમમપ્રેયસીનન્દયદિસત્યમિદંવચઃ ॥૯

નંદ બોલી હે નંદ્ર મને તે લક્ષ્મીયે રચેલું શ્રીમાલ ક્ષેત્ર બતાવાવ અને જો આ વચન સાચું હોયતો તુમારો પ્રિય કરનારો થયો. ૯.

॥ નન્દુવાચ ॥

ક્ષિપ્રંપ્રયાહિલોલક્ષિશ્રીમાલંપ્રાતિસંપ્રતિ
દર્શયામિયથાસર્વમહિમાનંદિવૌકસામ્ ॥૧૦

નંદ બોલ્યો, હે ચપલાક્ષિ હાલમાં જલદી શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં આવ બેઠું
હું તને દેવનો સન્નિધિ મહિમા અતલાવું. ૧૦.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતસ્તૌપ્રસ્થિતૌરાજનૃકૈલાશાન્ત્વેચરૌદ્રુતમ
શ્રીમાલંક્ષેઋમાયાઔવેદધ્વનિવિનોદિતમ્ ॥૧૧
તતઃસર્વાણિતીર્થાનિવિગાહ્યક્રમશોનૃપ
દુર્ધરસ્થલમાસાઘનન્દાતસ્થૌનિશાદશ ॥૧૨
દુર્ધરેશ્વરમભ્યર્ચ્યપश्यन्તૌતીર્થયાત્રિકાન્
તાવુભૌર્હર્ષસંપન્નૌશિવયોરનુચારિણૌ ॥૧૩
તતોનન્દાશિવાંદેવીમારાધયિતુમુત્સુકા
પ્રદેશંશુચિમાસાઘમૂર્તિમાસ્થાયયચ્છુભામ્ ॥૧૪
દિવ્યૈર્ગન્ધૈસ્તથાપુષ્પૈર્બીલભિર્વિવિધૈરપિ
પૂજિતાસહનન્દેનનન્દયાશઙ્કરમિયા ॥૧૫
પ્રત્યક્ષાભૂન્મહીપાલજ્ઞાત્વાનન્દાંમહીતલે
અભ્યર્ચ્યમાનામાત્માનંમૂર્તોદેવીદમબ્રવીત્ ॥૧૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા, હે રાજન ત્યાર પછી તે બે આકાશમાં પાલનાર કૈ-
લાશથી નીકળ્યાં અને વેદના ધ્વનિથી શુશોભિત શ્રીમાલક્ષેત્રમાં આવી
પહોંચ્યા ત્યાર પછી હે નૃપ અનુક્રમે સર્વ તીર્થોમાં સ્નાન કરી દુર્ધર સ્થ-
ળમાં આવી નન્દા ત્યાં દશ રાત્રી રહી દુર્ધરેશ્વરની પૂજા કરી તીર્થ કરવા આ-
વનાર જનત્રાણુને જોનાર તે બે શંકરના અનુચરો હર્ષ થઈ ત્યાર પછી
નન્દા પાર્વતીનું આરાધન કરવા ઉત્સુક થઈ અને શુદ્ધ પ્રદેશમાં બેસી શુશો-
ભિત મૂર્તિનું સ્થાપન કર્યું અને દિવ્ય ગંધ પુષ્પ અને અનેક પ્રકારનાં બલી-
દાનો વડે નંદની સાથે નંદાએ પાર્વતીને પુજ્યાં. હે મહીપાળ પૃથ્વીમાં મૂર્તિ-

માં પોતાના સ્વરૂપનું પૂજન કરનાર નંદાને જાણી દેવી પ્રસન્ન થયા અને આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યાં. ૧૧-૧૬.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

વરંવરયકલ્યાણિનન્દેયત્તેહદિસ્થિતમ્
દાસ્યામિતંનસન્દેહસ્તવતુષ્ટાસ્મિન્નચરિ ॥૧૭

દેવી બોલ્યાં, હે કલ્યાણિ નંદે જે તારા મનમાં હોય તે વરદાન આગ. હે આકાશ ગતિ કરનાર નંદે પ્રસન્ન થયેલી હું છું તે તે આપીશ એમાં કાંઈ સંદેહ નથી, ૧૭.

॥ નન્દોવાચ ॥ -

સ્થાતવ્યમિહ સર્વશિશ્રીમાલેસતતંત્વયા
યેન સર્વેષુ લોકેષુ કીર્તિઃ સ્યાન્મમશાશ્વતી ॥૧૮
ગીયતેયસ્ય તીર્થેષુ યાવત્કીર્તિરનુત્તમા
તાવત્તીર્થાવિગાહસ્ય સપુમાન્પુણ્યમશ્રુતે ॥૧૯

નન્દા બોલી કે, આ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ શ્રીમાલક્ષ્મણમાં તમારે નિરંતર રહેવું જોઈ. સર્વ લોકમાં મારી નિરંતર કીર્તિ થાય હરણુ કે જેની જે-તલી તીર્થમાં મુખ્ય કીર્તિ ગવાય છે. તે તીર્થના સ્નાનનું પુણ્ય તે પુણ્ય પામે છે. ૧૮-૧૯.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

સ્થિતિમત્રકરિણ્યામિતવનન્દોહતાયવૈ
નન્દિનીતિભુવિચ્છ્યાતાભક્તાનાંભયહારિણી ॥૨૦
યેઽર્ચયિષ્યન્તિમામત્રમત્તયાપરમયાશુભે
નતેષાંરિતુસંભૂતંભયંજાતુમિવિષ્યતિ ॥૨૧

દેવી બોલ્યાં, હે નંદે તારા કલ્યાણને માટે હું અહીં નિશ્ચે સ્થિતિ કરીશ. એથી જગતમાં ભક્તોનાં ભયને હરણુ કરનાર નંદિની એ પ્રમાણે

પ્રસિદ્ધ થઈશ આ દેકાણે જે મને પરમ ભક્તિથી પૂજશે તેમને શત્રુ તરફથી જરાપણ ભય કોઈ દીવસ નહી થાય. ૨૦-૨૧.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ. ॥

इत्युक्तवासातदादेवीनन्दिनीमनुजेश्वर
कैलाशशिखरं प्राप्ता सहताभ्यां मनोजवा ॥ २२
एवं सानन्दिनी राजन् श्रीमाले भून्महेश्वरी
वरदापुत्रदानित्यं भक्तेभ्यो नात्र संशयः ॥ २३
श्रुतं माहात्म्यमेतद्वैनन्दिन्या करो वृणाम्
कीर्त्तिमारोग्यमैश्वर्यमयनाशं च भूपते ॥ २४

વસિષ્ઠ બોલ્યા, હે મનુજેશ્વર તે વખતે આ પ્રમાણે બોલેલાં નંદિની દેવી મનના સરળા વેગ વાલાં તે બેની સાથે કૈલાશ શિખરમાં ગયા હે રાજત આ પ્રમાણે તે મહાશ્વરી નંદિની દેવી શ્રીમાલનગરમાં ભક્તોને વરદાન આપનાર પુત્ર આપનારાં થયાં એમાં કોઈ સંશય નથી. અને વળી હે ભૂપતિ આ માહાત્મ્ય સાંભળ્યું હોયતો નંદિની દેવીને મનુષ્યને કીર્તિ આરોગ્ય અને ઐશ્વર્ય આપ છે અને ભયનો નાશ કરે છે. ૨૨-૨૪.

इति श्री स्कन्द पुराणे श्रीमालमाहात्म्ये नन्दिन्युपाख्यानं
नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

આ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાં શ્રીમાલ મહાત્મ્યમાં નંદિને આખ્યાન નામનો પંચપચાશત્તમો અધ્યાય સંપૂર્ણ. ૫૫.

॥ अथ षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

अध्याय ५६ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततोगच्छेत्पश्चेष्टार्याचण्डीमिति श्रुताम्
यादृष्ट्वा मानवो भक्त्या न दुःस्वप्नाप्नुयात्कुचित् ॥ १ ॥

पुरासोमश्रवानामब्राह्मणोगौत्तमान्वयः
 पत्नीसरथमारोप्यपुत्रं चापि द्विवाषिकम् ॥२॥
 यक्षकुपंगतः स्नातुं शिवरात्रीदिने शुभे
 गृहं प्रातिनिवृत्तस्य राजंस्तस्याद्विजन्मनः ॥३॥
 मार्गे दृष्ट्वा बहूनुष्टान् तैरथ वृषोत्तमौ
 त्रस्य तोरतिव्रगेन तयोर्निपतितोरथात् ॥४॥
 पुत्रः सुप्तो जनन्याच न ज्ञातः स तदा पतन्
 ततस्तौ स्वगृहं प्राप्ता हृष्टतृष्टौ रथेन वै ॥५॥
 धीराते जननी गावश्छयानपुत्रमञ्जसा
 आस्ते पिधानवस्त्रं वै दृश्यते न तु पुत्रकम् ॥६॥
 उद्विग्नाथ द्विजस्याग्रे कथयामास शङ्किता
 नास्ति पुत्रो रथे सुप्तः शीघ्रं कुत्रापि वीक्ष्यताम् ॥७॥
 ततः सोमश्रवाः शिष्यान् प्रेषयामास वीक्षितुं
 स्वयंसहपत्न्या वै द्विजं दृष्टुं प्रचक्रमे ॥८॥
 रथ्यारथ्यान्तरालाश्च पणमार्गाश्च चत्वरान्
 वीक्षन्ते सुहृदसर्वे न च पश्यन्ति पुत्रकम् ॥९॥
 स च बालः प्रबुद्धः सन्नाक्षिप्रं निपतितोरथात्
 रथ्यान्तरेषु विचरन् मार्गाद्भृष्टो बभूव ह ॥१०॥
 काकपक्षको बालो मातर्मातरिति ब्रुवन्
 स्थित्वारथ्यासुरथ्यासुरोदिति प्रचुरंतदा ॥११॥
 तस्मिन् सागरसकाशे नगरे कोऽपि कुत्रचित्
 न ज्ञायते गजेन्द्रोपि भृष्टो बालस्य काकथा ॥१२॥
 प्रवृत्तारजनीराजन्नथ ध्वान्ताकुलाभृशम्
 देवतालयगर्भेषु प्रकाशो दीपकैः कृतः ॥१३॥
 चत्वरेषु च सर्वेषु पान्थदीपैः समन्ततः
 आपणालयरथ्यासु दीपमालासहस्रशः ॥१४॥

ગૃહેષુચગૃહસ્થાનાંદેવાનામાલયેષુચ
 આપણાલયવીથીપુચત્વરેષુચસર્વતઃ ॥૧૬
 દીપકૈર્નહતંરાજન્નહુલાસ્વપિરાત્રીષુ
 લભતેનતત્રસ્થાતુંસમૂહઃસ્તેયકૃત્વૃણામ્ ॥૧૭
 તતઃસોમશ્રવાવિપ્રઃશોકાતુરમનોજનાન્
 લક્ષ્યતેમમબાલોયમિતિપૃચ્છંશ્ચચારહ ॥૧૮
 અથપૃચ્છતિયસ્તત્રકાતેમાતાપિતાચકઃ
 અનભિજ્ઞઃસસંજ્ઞાયાંનમ્રૂતેકેવલંરુદન્ ॥૧૯
 અદૃશ્યમૂર્તિઃસર્વેષાંજનાનામુત્તરપ્રદા
 આર્યાચણ્ડીતિજલ્પન્તીસહશ્રામ્યતિચણ્ડિકા ॥૨૦
 અથકશ્ચિદ્વિજોવિદ્વાન્તત્રયાતઃકૃપાધનઃ
 તમપૃચ્છદહોબાલકાતેમાતાપિતાચકઃ ॥૨૧
 આર્યાચણ્ડીતિશુશ્રાવતસ્યવિપ્રસ્યભાષિતમ્
 તતસ્તુષ્ટાવતાંદેવીમાર્યાલોકસ્યચણ્ડિકામ્ ॥૨૨

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપ શ્રેષ્ઠ, ત્યાર પછી આર્યાચણ્ડી નામે પ્રસિદ્ધ
 દેવીને ત્યાં જવું કે જેનાં ભક્તિવડે દર્શન કરવાથી મનુષ્યને કોઈ પણ દુઃખ
 પ્રાપ્ત થતું નથી. પહેલાં ગોતમ કુલનો સોમશ્રવા નામનો બ્રાહ્મણ પોતાની
 સ્ત્રી તથા બે વરસના પુત્રને રથમાં બેસાડી પવિત્ર શિવરાત્રીને દીવસે વક્ષ
 કૃપ તીર્થે નહાવા ગયો. હે રાજન્ ત્યાંથી પાછાં ઘેર આવતા તે બ્રાહ્મણના
 રથના બળદો રસ્તામાં બહુ ઉંટને બેઠા બીધા અને ભય પામેલા તે બળદની
 અત્યંત દોડને લીધે સુતેલો પુત્ર રથમાંથી નીચે પડ્યો તે વખત તેની માથે
 બળ્યો નહીં. ત્યાર પછી હર્ષયુક્તે તે સ્ત્રી પુરૂષ રથ સંગાતે પોતાને ઘેર
 આવી પહોંચ્યાં. ત્યાર પછી ધીરી તેની મા બેઠલામાં વેગવડે સુતેલા પુત્રને
 લેવા ભય છે તેવામાં વસ્ત્ર હાથમાં આવે છે અને પુત્ર દેખાતો નથી તેથી
 બેદ પામી બ્રાહ્મણના મોં આગળ શક્તિ થંધ કહેવા લાગી કે પુત્ર રથમાં
 સુતેલો નથી ક્યાંક પણ જુઓ. ત્યાર પછી સોમશ્રવણે શિષ્યોને બંધા
 માટે મોકલ્યા અને પોતે પોતાની સ્ત્રી સાથે છોકરાને બેવા માટે ચાલી
 નીકળ્યો. સઘળાં સગાં સ્નેહી શેરી ખાંચા ચોટાં અને ચકલાઓ જુવે છે.
 પરંતુ પુત્રને દેખતા નથી. ત્યાર પછી રથથી પડેલો તે બાલ તુરંત જાગ્યો

અને શેરીના મધ્યમાં ફરતો ફરતો રસ્તાથી ભૂલો પડ્યો. શિખાવાળો તે બાલક માતા માતા એ પ્રમાણે બોલતો શેરીએ શેરીએ બેશી તે વખતે અત્યંત રોવા લાગ્યો. તે સમુદ્રના સરખા નગરમાં કોઈ કોઈ ઠેકાણે હાથી પણ જળાશય શકાય નહીં તે પછી બાલકની તો વાતજ શી. હે રાજન પછી અત્યંત અંધારી રાત પડી અને દેવાલયોમાં દીવાયે અજવાળાં કર્યાં અને એ તરફ રસ્તાના દીવાયે સઘળા ચકલાઓમાં અજવાળું કર્યું ચૌટાની શેરીઓમાં હજારો દીવા પ્રગટ થયા. ગૃહસ્થોના ઘરમાં દેવના દેવસ્થાનમાં પણ અજવાળાં થયાં. હે રાજન અંધારી રાતમાં પણ ચૌટાની શેરીમાં સઘળા ચકલામાં દીવાવડે અજવાળું વ્યાપ્ત થયું અને તે ઠેકાણે ચોર લોકથી બિલુ રહેવાતું નહીં. ત્યાર પછી સોમશ્રવા બ્રાહ્મણ શોકાતુર થઈ મનુષ્યોને આ મારો બાળક છે એમ પુછતો ચાલવા લાગ્યો. ત્યાર પછી ત્યાં જ કોઈ તારો બાપ કોણ એમ પુછે ત્યારે જ્ઞાન વિનાનો તે બ્રાહ્મણ પુત્ર કેવળ રડી પડે અને કાંઈ બોલે નહીં ત્યારે સર્વ માણસને ઉત્તર આપનાર અદૃશ્યરૂપ આર્યા અર્ષદી આ પ્રમાણે બોલનારી ચણ્ડિકા સાથે ફરે છે. પછી કોઈ વિદ્વાન બ્રાહ્મણ કૃપાળુ ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને તે છોકરાને પુછતો હતો કે હે બાળ તારી મા કોણ અને તારો પિતા કોણ. તે વખતે આર્યાચણ્ડિ એ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણનું બોલવું સાંભળતો હતો તેથી લોકની ચણ્ડિ આર્યા દેવીની સ્તુતિ કરતો હતો. ૧-૨૧.

॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥

ઔર્યાત્વં જગતાં દેવિ વાલસ્યાસ્ય ન કેવલમ્
 પિતાચત્વં પરિત્રાણાત્વન્ધુસ્ત્વમસિદોદિનામ્ ॥૨૨
 શ્રીમાલમિદમેતાવત્પ્રશસ્યં ભુવનત્રયે
 યત્ર ત્વં દેવી ચરસિ પ્રત્યક્ષૈવ પુરાહ્નના ॥૨૩
 ત્વજ્જક્તાય ન મીર્દાં વિકૃતાંપિ ભુવિ જાયતે
 અન્યત્રાપિ વિશેષેણ શ્રીમાલેઽત્ર ત્વમીશ્વરી ॥૨૪
 પ્રવૃત્તારજનીમાતર્ધ્વાન્તેન જગદાવૃતમ્
 વાલસ્ય પિતરસ્તસ્ય સાંપ્રતં નાશમેષ્યતઃ ॥૨૫
 પ્રસીદાં પિતરાવસ્ય વાલસ્યા રૂપાં હિ ચેશ્વરિ ॥૨૬

બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, હે દેવિ, તું આ જગતની મા છે, કેવળ આ બાળકની નથી; અને રક્ષણ કરવાથી પિતા પણ તુંજ છે અને સર્વ પ્રાણી માનવો ભાઈ પણ તુંજ છે. આ શ્રીમાળનગર એટલાજ માટે ત્રણે જગતમાં વખાણવા લાયક છે કે જે ઠેકાણે તમો પુરની સ્ત્રી હોય એમ પ્રત્યક્ષ વિચરો છો. હે દેવિ તમારા ભક્તોને કોઈપણ ઠેકાણે જગતમાં ખીક નથી અને શ્રીમાળનગરમાં તો વિશેષે કરીને નથી કે જ્યાં આપ ઇશ્વરી છો. હે મા રાત પડી અને અંધારા વડે જગત વ્યાપ્ત થઈ ગયું અને તે બાળકનાં માત પિતા હાલમાં મરી જશે તો હે ઇશ્વર પ્રસન્ન થાઓ અને આ બાળકના માત પિતા મને કહો. ૨૨-૨૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतिसंस्तुवतस्तस्यब्राह्मणस्यसुरेश्वरी

प्रत्यक्षाभून्महीपालब्राह्मणंचेदमब्रवीत् ॥ ૨૭

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરનાર તે બ્રાહ્મણને સુરેશ્વરી પ્રત્યક્ષ થયાં અને બ્રાહ્મણ પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યાં. ૨૭.

॥ देव्युवाच ॥

वांच्छितंतवदास्याभिवरंवरयसुव्रत

बालस्यकथयिष्यामिपितरौचद्विजोत्तम ॥ ૨૮

દેવી બોલ્યા કે, હે સારા વ્રતવાળા, હું તને ધારેલું આપીશ માટે વરદાન માગ અને હે બ્રાહ્મણ આ બાળકના માતપિતા પણ કહીશ. ૨૮.

॥ ब्राह्मण उवाच ॥

आर्याचण्डीतिलोकेऽस्मिन्विश्रुताभवचण्डिके

रकासर्वलोकानांब्राह्मणानांविशेषतः ॥ ૨૯

इहस्थित्वासदापाहिविश्वमेतच्चराचरम् ॥ ૩૦

બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, હે ચણ્ડીકે, આ જગતમાં તમો આર્યાચણ્ડી

એવે નામે પ્રસિદ્ધ થાઓ અને સર્વ લોકનું રક્ષણ કરનાર હો તેમાં આજ્ઞાણનું વિશેષ કરીને રક્ષણ કરનાર થાઓ અને અહી રહી સધળાં ચરાચર જગતનું રક્ષણ કરો. ૨૯-૩૦.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

एवमस्तुद्विजश्रेष्ठबालस्यास्यकुलेपुनः

देवताकुलकृष्येषुपूज्यासर्वेष्वहंसदा ॥૩૧

स्थितिमत्रकरिष्यामिरक्षणायशरीरिणाम्

अस्यसोमश्रवणामपितातत्रनिवेद्यताम् ॥૩૨

દેવી બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણ, એ પ્રમાણે થાઓ. વળી આ બાલકના કુલના દેવતા સમુદના મુખ્ય-સર્વેમાં નિરંતર હું પૂજવા લાયક છું આ ઠેકાણે પ્રાણીના રક્ષણ માટે સ્થિતિ કરીશ અને આ બાલકના પિતાનું નામ સોમશ્રવણ એમ ત્યાં કહે-૩૧-૩૨.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युक्त्वाभूदथादृश्यादेवीतत्रनरोत्तम

साद्विजस्तंसमादायपित्रोरर्પितवान्सुतम् ॥૩૩

इत्यासीदार्यचण्डीतिविख्याताभुवनेश्वरी

नामश्रवणमात्रेणयाददातिवरंनृणाम् ॥૩૪

श्रोतव्यमिदमाख्यानंશ्रद्धयासततંનરैः

પઠિતવ્યંતથાનિત્યંસર્વદુઃખોપશાન્તયે ॥૩૫

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજન પછી આ પ્રમાણે બોલી દેવી અદૃશ્ય થયાં. અને તે બ્રાહ્મણે તે બાલકને લઈ તેના મા બાપને સોંપ્યો આ પ્રમાણે ભુવનેશ્વરી આર્યાચણ્ડી એ નામે પ્રસિદ્ધ થયાં કે જેના નામનું સ્મરણ કરવાથી તે માણસોને વરદાન આપે છે. આ કથા માણસોએ નિરંતર શ્રદ્ધા વડે શ્રવણ કરવી તેમજ સર્વ દુઃખનો નાશ થાય એ હેતુ માટે દરરોજ એનો પાઠ કરવો. ૩૩-૩૫.

इति श्री स्कन्द पुराणे एकाशितिसाहस्र्यां संहितायां ब्राह्म
विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमाल माहात्म्ये आर्याचण्डीमाहात्म्यं
नाम षट्षाशत्तमोऽध्यायः ॥५६॥

आ प्रमाणे स्कंद पुराणमां ऐकाशितिसाहस्र्यां ब्राह्म विभागमां
तृतीया परिच्छेदमां श्रीमाल माहात्म्यमां आर्याचण्डी माहात्म्य नामनो छ-
पनमो अध्याय संपूर्ण. ५६.

॥ अथ सप्त पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

अध्याय ५७ भा.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेन्नृपश्रेष्ठ बालगौरीं सुविश्रुताम्
यस्यादर्शनमात्रेण न दौर्भाग्यमवाप्नुयात् ॥१॥
कैलाशशिखरे पूर्वमुपयासहसङ्करः
क्रीडांचकार भगवान् वनेषूपवनेषु च ॥२॥
नदीषु देवखातेषु गिरिशृङ्गेषु सर्वतः
कदाचिदथ विन्ध्यस्य श्रुत्वा पवनमीश्वरा ॥३॥
उत्काण्ठिता महादेवी शम्भुमित्यब्रवीद्वचः ॥४॥

वसिष्ठ भोत्या के, हे नृप श्रेष्ठ त्वार पक्षी बालागौरी नामनी प्रसिद्ध
देवीने त्यां जवुं के जेना केवल दर्शन थकीज भाणुसने दुर्भाग्य प्राप्त थवुं
नथी. वेडेलां कैलासना शिखरमां पार्वती साथे शंकर वन उपवन नदी देव-
आत अने आतरङ्ग गिरिना शिखरमां क्रीडा करता हुता जे पक्षी कोलक
वभत पार्वती विन्ध्याचलनुं उपवन सांलणी उत्काण्ठित थछ शंकर प्रत्ये आ
प्रमाणे वचन भोल्यां. १-४.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

દેવદેવગિરિવિન્ધ્યમમદર્શયતંપ્રભો
સુમેરુસ્પર્દયાવૃદ્ધિયશ્ચકારમહાગિરિઃ ॥૬

દેવી બોલ્યા કે, હે પ્રભો, મને તે વિન્ધ્યાચલ પર્વત દેખાડો કે જે
સુમેરુની સ્પર્દાવડે મોટો પર્વત વૃદ્ધિ કરે છે. ૫.

॥ દેવદેવઉવાચ ॥

ત્વમાતાજગતાંદેવિત્તવાદૃષ્ટંનકિંચન ।
લોકેસ્તિતદપિક્રીડાજગન્માતુસ્તવેદશી ॥૬

શંકર બોલ્યા કે, હે દેવી, તું જગતની માતા છે અને તે કાંઈ
પણ ન જોયલું એવું નથી. તોપણ હે જગતની મા, તારી આવી સાકને
વિષે ક્ષીણ રહેલી છે. ૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

સ્ત્યુક્તાવૃષભારુઢઃસહગૌર્યામહેશ્વરઃ
જગામવિન્ધ્યમચલંશિખરાવૃત્તદિમુખમ્ ॥૭
નર્મદૌઘશિલાપાતનાદનાર્તિતકોકેનમ્
શાસ્વાહસ્તાગ્રસંલગ્નફલપ્રીણિતતાપસમ્ ॥૮
પશ્ચિચન્નુપુટાઘાતભ્રષ્ટપુષ્પચયાવૃત્તમ્
નાનાધાતુરસાકીર્ણવનરાજીવિરાજિતમ્ ॥૯
શાસ્વાભિર્પુષ્પિતાગ્રાભિરર્ચયન્તમિવામ્બરમ્
ભાસ્વતર્માસુરાભાભિરુદ્દીપિતશિલોપલમ્ ॥૧૦
બલ્લન્ધચાચલેન્દ્રસ્યમૌક્તિકાનીવશીકરાન્
મદશીકરવર્ષીણિગજયૂથાનિયત્રવૈ ॥૧૧
રેજુરમ્બુદ્જાલાનિક્રીડન્તીવસમન્તતઃ

નિજમધુપરિસજ્યશિલાતલગતંવહુ ॥૧૨
 મદમત્તગજેન્દ્રાણાંપીયતેયત્રપદ્પદૈઃ
 મત્તાઃકચનકૂજન્તિકોકિલાકાપિપદ્મદાઃ ॥૧૩
 કચિન્નૃત્યવિલાસેષુસાશ્રુપાતાશિશ્વણ્ડિનઃ
 આરાવૈઃપક્ષિસંઘાનાંકરીન્દ્રાણાંચગર્જિતૈઃ ॥૧૪
 નર્મદૌઘનિનાદૈશ્વકીચકાનાંકલસ્વનૈઃ
 ઋચોયજૂંષિસામાનિસમુચ્ચાર્યમુહુર્મુહુઃ ॥૧૫
 વંશસંઘવિઘાતેષુજુહ્વન્તભિવવન્દિપુ
 તત્રક્રીડાંમહેશાનશ્ચકારસહકાન્તયા ॥૧૬
 વનેષુપુષ્પાવચ્ચયંસ્નાનરેવાપયઃસુચ
 અથવિન્ધ્યાટવીનામતુર્ગાયાઅફિદુર્ગમા ॥૧૭
 તત્રાગચ્છન્મહાદેવશિવાયાદર્શનાયવૈ
 પરિતોમૃગતૃષ્ણાભિરાવૃતાંવૃક્ષવર્યિતામ્ ॥૧૮
 મમતાસક્તચિતાનાંચિત્ત્વૃત્તિમિવાન્વદમ્
 નજલંહૃદગર્તેષુનનદીપુસરઃસુચ ॥૧૯
 કુન્દ્રાઃપરિધાવન્તિતિષ્ણાર્તાઈવદેહિનઃ
 સુચિરંતત્રદેવસ્યવિન્ધ્યરણ્યેવિહારિણઃ ॥૨૦
 પિપાસાર્તાભવદેવીનજલંપ્રાપ્યતેઋચિત્
 તતોભૂધરરાજસ્યદુહિતાકલ્પભાષિણી ॥૨૧
 દેવદેવમુત્તાચેદમાદરેગતૃષાકુલા ॥૨૨

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજન, આ પ્રમાણે બોલી વૃષભ ઉપર બેસી
 પાર્વતી સાથે શંકર શિખરોવડે જેના દિશાઓ ઢાંકી નાંખી છે એવા વિન્ધ્યા-
 ચલ પર્વતમાં ગયા, જે પર્વત નર્મદાનુ પાણી પથ્થર ઉપર પડવાથી તેના શબ્દ-
 વડે મોર જેમાં નાચી રહ્યા છે અને શાંખા રૂપી હસ્તમાં આગલા ભાગમાં
 ફૂલ વડે જેને પ્રસન્ન કર્યા છે અને પક્ષીઓની ચાંચના ઘાથી ખરી પડેલા
 પુષ્પના સમુદ્ધ યુક્ત અનેક પ્રકારના ધાતુરસ વડે વ્યાપ્ત અને વનની પંક્તિયોથી
 શોભિત અને જેના આગલા ભાગમાં પુષ્પ છે એવી શાખાવડે આગ્રાશની પૂજન

કરતો હોયને શું એવો તથા દેદીપ્યમાન સૂર્યની કાંતિ વડે શિલાઓના સમ-
હતે શોભાવનાર અને જે હીમાલયનાં મોતી હોયને શું એમ અંયુક્તણે બાં-
ધતો હતો; જે પર્વતમાં મદના અંયુક્તણે વરસાવનાર હાથીનાં ટોળાં છે
અને ચોરતરફ મેઘનાં વાંદળાં ફીડ કરતાં હોય એમ શોભે છે પોતાના મદનો
ત્યાગ કરી શિલાઓ ઉપર રહેલું મદોન્મત હાથીએનું મદન્યા ભમરાઓ પાન
કરે છે; કેટલેક ઠેકાણે કોયલો શબ્દ કરે છે અને કેટલેક ઠેકાણે ભમરાઓ
શબ્દ કરે છે અને કેટલેક ઠેકાણે નૃત્ય વિલાસમાં મોરોની આંખોમાં આંસુની
ધારા ચાલતી રહી છે. પક્ષી સમૂહનાં શબ્દોવડે હાથીયોના શબ્દોવડે અને
નર્મદોધના શબ્દોવડે અને વાંસના મધુર સ્વરોવડે જાણે ઋગ્વેદ યજુર્વેદ અને
સામદેવનો વારંવાર જિચ્યાર કરી વાંશના સમૂહમાં જાણે અગ્નિમાં હોમ કરે
તેમ હોમતો હોયને શું તેવા વિન્ધ્યાચલ પર્વતમાં શંકર પોતાની સ્ત્રી સાથે
ફીડ કરતા હતાં અને વર્નમાં પુષ્પો વીણતાં હતાં તથા નર્મદાના પાણીમાં
સ્નાન કરતાં હતાં એ પક્ષી જે દુર્ગાને દુર્ગેથી પામી શકાય એવી વિન્ધ્યાટ-
વી નામે પ્રદેશ હતો ત્યાં શિવાના દર્શન માટે મહાદેવ જતા હતા ચોત-
રફ મૃગ તૃણિકાઓથી ઘેરાયલી સારા વૃક્ષ યુક્ત મમતાસક્ત રહેલાં પુરુષની
દરરોજની ચિત્ત વૃત્તિ હોય એવી રીતના તે વિન્ધ્યાટવી હતી જ્યાં દરાઓમાં પણ
પાણી નહતું તેમ નદી અને સરોવરમાં પણ પાણી નહતું અને જ્યાં તૃણા-
થી પિડિત માણસોની પેડે હરિણો દોડે છે તેવા સ્થાનમાં ઘણા વખત સુધી
ચિહ્ન કરનાર શંકરની પત્ની તરસ્યાં થયાં પરંતુ કોઈ ઠેકાણે પાણી મળ્યું
નહી તેથી મધુર બોલનાર હીમાલયની પુત્રી તરશથી આકૃષ્ટ બ્યાકૃષ્ટ થઈ
બાદર પૂર્વક શંકર પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યાં. ૭-૨૨.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

દેવદેવનકુત્રાપિદૃશ્યતેઽન્નલાશયઃ ॥

યસ્મિન્નાકળ્પમાત્માવ્યપીયતેર્શતિલંજલમ્ ॥૨૩

દેવી બોલ્યાં કે, હે દેવનાદેવ, અહીં કોઈપણ ઠેકાણે પાણીનું સ્થાન
દેખાતું નથી કે જેમાં ગળા સુધી સ્નાન કરી હું પાણી પાન કરાય. ૨૩.

॥ દેવદેવઉવાચ ॥

નકુત્રચિદપિસ્વસ્થંવિદ્યતેઽવપયઃકચિત્

વિન્ધ્યાટવીપ્રસિદ્ધોયંભુવિદેવનૃણામાપે ॥૨૪

ઇદંગાઙ્ગમનોહારિવારિમૃન્ધિમમાસ્તિવૈ

યદિતૃણાવવાધેનનદિદંપીયતાંપ્રિયે ॥૨૫

લોકેપ્રશસ્યતેનૂનંસર્વસ્યાપિસશ્ચયઃ

આપત્કાલેનસીદન્તિસાઞ્ચિતાર્થાઃશરીરિણઃ ॥૨૬

શંકર બોલ્યા કે, અહીં કોઈપણ ઠેકાણે સ્વસ્થજલ નથી. આ જગત માં વીન્ધ્યાટવી દેવ અને મનુષ્યોને પ્રસિદ્ધ છે આ મહાનર ગંગાજળી મારા મસ્તકમાં છે તે જો તરફ મટે એમ હોય તો હું પ્રિયા તેનું પાન કરે જગતમાં સર્વ પ્રકારનો સંગ્રહ કરેલો વખાણાય છે અને સંગ્રહ રાખનાર માણસો આપત્કાલમાં એક પાસતા નથી. ૨૪-૨૬.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાસાતદાદેવીદેવદેવેનશમ્ભુના

તૃષાવિસ્મિતસાપત્ન્યાઃપપૌવારિજટાન્તરાત્ ॥૨૭

તતઃસ્મિતમુખોદેવઃપાર્વતીમિત્યભાષત

વૈલક્ષ્નંવર્જયન્નાસ્યાગઙ્ગાવારિપ્રશંસનૈઃ ॥૨૮

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, દેવનાદેવ શંકરે આ પ્રમાણે કહેલી તે પાર્વતી નૃપાનો વિસ્મય પામેલી શોકનું જટાની વચમાંથી પાણી પીવા લાગી. ત્યારે હસતે મંદોડે શંકર ગંગાના જલની સ્તુતિવડે એની વિલક્ષણતાને દૂર કરતા છતાં પાર્વતી પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યા. ૨૭-૨૮.

॥ દેવદેવ ઉવાચે ॥

ઇયમાર્તિહરાલોકેગઙ્ગાપર્વતનન્દિાને

દેવમાનવસર્પાણાંતેનમેશિરસાધૃતા ॥૨૯

અપિપાપશતૈયુક્તાગઙ્ગાવારિપિબન્તિયે

નતેવિશ્વતિપાપેશ્વસ્તેનમેશિરસાધૃતા ॥૩૦

પાવનીસુરમર્ત્યાનાંપન્નગાનાંચપાર્વતિ

દેવીગङ્ગાનમિથ્યૈતત્તેનમેશિરસાધૃતા ॥૩૧

સોમમણ્ડલમુદ્ધિચ્છ્રીમત્સ્યાઙ્ગુપદચ્ચુતા

લોકત્રયંપુનાતિસ્મતેનમેશિરસાધૃતા ॥૩૨

પિતાપિતૃપાવિત્ર્યંશૈલરાજોદિમાચલઃ

લોકેષુગङ્ગાધત્તેનમેશિરસાધૃતા ॥૩૩

નગિરિર્નનદીનાઽધિર્નદેવાનચદેવતા ॥૩૪

સત્યયસ્કાયાગङ્ગાયાઃકલાંનાર્હન્તિપોડશીમ્ ॥૩૫

શંકર બોલ્યા કે, પર્વત પુત્રી, આ ગંગા જગતમાં દેવ મહેબ્બ અને સર્પોના દુખને દરણુ કરનારી છે તેથી મેં એને મસ્તકવડે ધારણ કરી છે. જે પુરુષ આ ગંગાનું પાણી પીએ છે અને બેઝો ભવેરા પાપ યુક્ત હોય તેાપણુ તે પુરુષને પાપથી ભય રહેતો નથી તેથી મેં મસ્તકવડે ધારણ કરી છે. હું પાર્વતી આ ગંગાદેવી દેવ માણુસ અને સર્પને પવિત્ર કરનારી છે એ મિથ્યા નથી, માટે મેં એને માથાવડે ધારણ કરી છે ચંદ્રમંડલને છેદી શ્રીમત્સ્ય ભગવાનના પગથી પહેલી ગંગા ત્રણ લોક પવિત્ર કરે છે તેથી મેં મસ્તકવડે ધારણ કરી છે અને મારો બાપ પર્વતનો રાંઘડ દીમાચત્ર પણ લોકમાં એ ગંગાવડેજ પવિત્ર પણાને ધારણ કરે છે તેથી મેં મસ્તકવડે ધારણ કરી છે. પર્વત નદી સમુદ્ર દેવ અને દેવતાનાઓ સારા જલવાળી ગંગાની ચોત્રમી કુળાને પણ યોગ્ય નથી ૨૯--૩૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तवातिदेवेशेदेवीप्रस्फुरिताधरा

त्रिस्फार्यनयनेऋद्धामहेशमिदमब्रवीत् ॥૩૬

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આવી રીતે શંકર બોલ્યા તે વખતે હોઠ કંકડાવી બ્રહ્મી ચક્રાવી અને ક્રોધવડે પાર્વતી શંકર સામુ આ પ્રમાણે બોલ્યાં ૩૬.

॥ देव्युवाच ॥

हृदितेयदिसर्वज्ञसन्तिमन्दाकिनीगुणाः

तत्कथंमुखदाक्षिण्यंमयिनक्रियतेमनः ॥૩૭

પીયતેયદિનોવારિતૃષાતૈરપિદેહિભિઃ

કિમન્યંનેનતત્કાર્યમિદશઙ્કરકથ્યતાં ॥૩૯

દેવી બોલ્યા કે, હે સર્વજ્ઞ, જે તમારા મનમાં ગંગાના ગુણો છે તોપછી બોલવામાં ચતુર મન કેમ નથી કરતા તરક્ષ્યા માણસો પણ જે પાણી પીએ નહીં તો પછી તે પાણીથી શું બીજું જગતમાં કરાય તે શંકર મને કહેા. ૩૭-૩૮

॥ દેવદેવઉવાચ ॥

સ્વભાવૅવગઙ્ગાયામયાદેવિતવાગ્રતઃ

કથિતઃપ્રસ્તુતોમુઞ્ચકોપંચણ્ડિવૃથાકૃતમ્ ॥૩૯

શંકર બોલ્યા કે, હે દેવિ, મેં તારા મોં આગળ ગંગાનો પ્રસ્તુત સ્વ-ભાવજ્ઞ કહેા. હે અણ્ડિ નકામો કરેલો ક્રોધ છોડી દે. ૩૯.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

સ્વભાવેનૈવગઙ્ગાયામસ્યન્તેગુણાસ્ત્વયા

યદિવક્તાસિવૈશિષ્યાત્તત્કઃશ્રોતુમિદક્ષમઃ ॥૪૦

સત્યંશંકરસાગઙ્ગાતવચેતસિવર્તતે

ઉગ્રંતપઃકરિષ્યામિશ્રુણુમેત્વંતપોગતમ્ ॥૪૧

કન્દમૂલફલાહારંકુર્વાણાગિરિમૂર્ધનિ

ભૂર્જત્વચોવસાનાતપ્સ્યેઽહેપરમંતપઃ ॥૪૨

દેવી બોલ્યાં કે, હે શંકર, તમોયે સ્વભાવે કરીનેજ આ ગંગાના ગુણો વખાણ્યા છે જે વિશેષપણથી બોલો તો અહીં કોણ સાંભળી શકે એમ છે અને ખરેખર ગંગા તમારા મનમાં છે તો હું બોલોદુ તપ કરીશ મારા તપ વિષેનું આપ સાંભળો કંદમુલફલનો આહાર કરનાર અને બોજ-પત્ર પેહેરનાર હું પર્વતના શિખરમાં પરમ તપ તપીશ. ૪૦-૪૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તાગિરિરાજસ્યતનયાપ્રીયમીશ્વરમ્

ચચાલમુનિમાન્તંપશ્યન્તીપર્વતંપ્રતિ ॥૪૩
 અથૈકેનેપુપાતેનપુરાગચ્છતિપાર્વતી
 પથ્થાદભ્યેતિદેવેશશ્ચદૂનિપ્રલપન્નબહુ ॥૪૪
 એકેનાદ્વાથમંપ્રાપ્તાશ્રીમાલંપાર્વતીનૃપ
 શનૈર્જરદ્ધવારુઢઃશિવોભ્યંતિનમસ્તલે ॥૪૫
 યક્ષકૂપતટેદેવીનદૂરેકશ્યપાશ્રમાત
 સ્થિતિકૃત્વાપરિશ્રાન્તાસાયાન્હેસમુપાવિશત ॥૪૬
 તતોવિજ્ઞાયતત્કર્મયયૌસાન્ત્વનેચ્છયા
 ચાલારુપધરાદેતીલક્ષ્મીર્વેકુઠવલ્લભા ॥૪૭

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે બોલી લીમાલયની પુત્રી પાર્વતી બ્રહ્મી
 દેવત્રી પેતાના સ્વામી શંકરને બેઠેલી હતી પર્વત તરફ ચાલી જો પછી એક
 બાણ કેદાય એટલે છેટે આગળ પાર્વતી ચાલે છે અને પાછળ સારા સારા
 વણાં વાળ બોલતા બોલતા શંકર આવે છે. હું સબ પાર્વતી એકે દિવસે
 શ્રીમાલકેનમાં પહોંચી અને શંકર ઘરડા પોડીયાપર બેસી આકાશ માર્ગે
 આવે છે તેની પાર્વતી યક્ષ કૂપ તટમાં કશ્યપના આશ્રમ પાસે થાકી જઈ
 સ્થિતિ કરી સાંયકાળે બેઠાં ત્યાર પછી તે વાત બોલી સાન્ત્વન કરવા સાડ
 વિપ્રણ પત્ની લક્ષ્મી આવે રૂપ ધારણ કરીને ત્યાં આવ્યા. ૪૩-૪૭.

॥ શ્રી સ્વાચ ॥

કાસિકસ્યકુતઃપ્રાપ્તાકથમેકાકિનીહાસિ
 મમસર્વસમાચક્ષવદિગોપ્યંનવિદ્યતે ॥૪૮

લક્ષ્મી બોલ્યા કે, તું કોણ છે તેની સ્ત્રી છે અને ક્યાંથી આવી છે
 અને એકલી કેમ છે તેસઘળી વાત બો છાની નહોય તો મને કહે. ૪૮.

॥ પાર્વત્યુવાચ ॥

ચાલેકિંતેમયાકાર્યંવચનાનામકોવિદે
 આરુઢયૌર્વનાનાર્યોજાનન્તિમમભાષિતમ્ ॥૪૯

પાર્વતી બોલ્યા, કે વધતોને તદિ બાળુનારી હે બાલે ! તારે મારી સાથે શું કરવું છે ? માટે બોલેલું પ્રેમ યુવાન સ્ત્રીયો બાળી શકે છે. ૪૧.

॥ બાલોવાચ ॥

કેનત્વંદગ્ધકામેનકામિનિકોપિનામૃશમ
અચ્ચણ્ડિત્વયાહીનસ્તપસ્વીકિંકરિષ્યતિ ॥૫૦

બાલા બોલી કે, હે કામિની ! કામને બાળનાર કયા પુરૂષે તેને અત્યંત કોપાવી છે ? હે અણી હવે તારા વિના તે તપસ્વી શું કરશે. ૫૦.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तेशिवयादेवीप्रसन्नाभूद्धरिप्रिया
चतुर्भुजाविशालाक्षीगृहीतकमलायुधा ॥५१
ततोधीतिपरांधाप्यतेउभेलोकमातरो
वक्षसीस्तनसंबाधेपीडयामासतुर्मुदा ॥५२
उभेतेलोकशरणंउभेतेलोकवन्दिते
येस्वजेत्तामतिप्रीत्याप्रीणनायशरीरिणाम ॥५३
अथाययामहादेवस्तत्रवृद्धोक्षवाहनः
वृत्तंनिवेदयामासतदशेषंश्रियंमति ॥५४
प्रीताथपार्वतीदेवीसान्त्वितान्बहुशःश्रिया
सयोजिताचशर्वेणलक्ष्मीमिदमभाषत ॥५५

વસિષ્ઠ બોલ્યા, આ પ્રમાણે પાર્વતીને બોલીને ચાર હાથવાળા વિશાલ નેત્રવાળા અને કમલ રૂપી આયુધને ધારણ કરનાર લક્ષ્મીજી પ્રત્યક્ષ થયાં. ત્યાર પછી અત્યંત ધીરજ ધરી તે બે લોક માતાઓ હર્ષવટે અનથી પીડિત હૃદયને પીડા કરતાં હતાં. (એક એકની છાતી સાથે ભેટતાં હતાં) જે બે લોકનું શરણુ અને લોકે વંદન કરેલાં તે બે અત્યંત પ્રીતિ વટે માણસોને પ્રસન્ન કરવા માટે ભેટ્યાં. એ પછી વૃદ્ધ પોડીયાપર બેઠેલા શંકર ત્યાં આઝ્યા અને તે સઘળી વ્રાત લક્ષ્મીજીને કંઠી એ પછી લક્ષ્મીજીએ

પણ સાન્તવન કરી શંકર જોડે મેળવેલાં પાર્વતી લક્ષ્મી પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યાં. ૫૧-૫૫.

॥ પાર્વત્યુવાચ ॥

તવાહંવરદાદેવિદદામિકિમિહમિયમ
યયામેવિહિતોયોગઃસહદેવેનશમ્ભુના ॥૫૬
નતિષ્ટામિવિનાશમ્ભુક્ષણમેકમપિકાચિત્
દેવોપિનમયાહીનોઘૃતિવિન્દતિકુત્રચિત્ ॥૫૭

પાર્વતી બોલ્યાં કે, હે દેવિ, હું તને વરદાન આપનારી છું તો અહીં તને શું પ્રિય આપું કે જે દેવીએ મારો દેવશંકરના સાથે સંબંધ કરાવ્યો. હું શંકર વિના એક ક્ષણ માત્ર પણ કોઈ ઠેકાણે રહી શકું એમ નથી અને શંકર પણ મારા વિના કોઈ ઠેકાણે ધીરજ રાખી શકે એમ નથી. ૫૬-૫૭.

॥ લક્ષ્મી રૂવાચ ॥

યદિદાસ્યતિમેતુષ્ટાવરંદેવમિનોગતમ્
તદિહસ્થિયતાંનિત્યંશ્રીમાલેનિર્મિતેમયા ॥૫૮

લક્ષ્મી બોલ્યાં કે, જો મને દેવી પ્રસન્ન થઈ મનનું ધારેલું વરદાન આપે છે તો અહિં મેં નિર્માણ કરેલા શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં નિત્ય સ્થિતિ કરાવ્યો. ૫૮

॥ દેવ્યુવાચ ॥

इहस्थितिकरिष्यामितवक्षेत्रेहरिमिये
सौभाग्यपुत्रसंपत्तिभक्तेभ्योददतीसदा ॥५९

પાર્વતી બોલ્યાં કે, હે લક્ષ્મિ, તમારા આ ક્ષેત્રમાં બંધોતે સૌભાગ્ય અને પુત્રની સંપત્તિ આપનાર હું નિરંતર સ્થિતિ કરીશ. ૫૯.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्थमाभाषमाणायांगौर्यादेवःपुरान्तकः

તત્રત્રિશૂલદણ્ડેનસચકર્ષજલંભુવઃ

અબ્રવીચ્છપ્રિયાંપ્રિતઃસન્નિધાહરિસુભુવઃ ॥૬૦

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, આ પ્રમાણે પાર્વતી બોલ્યાં સારે અસુરના નગરને
આળનાર શંકર ત્યાં ત્રિશૂલવડે પૃથ્વીથી જલ ખેંચવા લાગ્યા અને લક્ષ્મીજીની
સન્નિધીમાં પ્રસન્ન થઈ પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યા. ૬૦.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

દિવ્યંકુણ્ડમિદંયદ્વૈત્વત્પ્રિયજ્વલકૃતંમયા

યેત્રસ્નાનંકરિષ્યન્તિમનુજાભક્તિસંયુતાઃ ॥૬૧

નતેષાંજાતુદારિદ્ર્યંવિયોગશ્ચનકાન્તયા

નદૌર્ભાગ્યંનરોગાશ્ચનભવિષ્યત્યંપુત્રતા ॥૬૨

બાલારૂપધરાયાસ્ત્વંશ્રિયસ્તુષ્ટાસિપાર્વતિ

તતસ્ત્વંબાલગૌરીતિનામ્નામ્યાતાભવિષ્યતિ ॥૬૩

યાવૈશુકૃતૃતીયાયાંબાલગૌરીંસ્ત્રિયપ્રિયે

અર્ચયિષ્યન્તિવિધિવત્તાસાંલોકામહોદયાઃ ॥૬૪

શંકર બોલ્યા કે, હે દેવિ, આ દિવ્ય કુણ્ડ જે મેતારી પ્રિતિને માટે કર્યો
છે તે મનુષ્યો ભક્તિયુક્ત થઈ એમાં સ્નાન કરશે તેમને કોઈ દીવસ
દીરીદ્રપણું આવનાર નથી તથા સ્ત્રીનો વિયોગ થશે નહીં અને દુર્ભાગ્ય
પણું તથા રોગ અને પુત્ર પ્રાપ્તિ ન થાય એવું થશે નહીં હે પાર્વતિ આજ
રૂપ ધારણ કરનાર લક્ષ્મીને તું પ્રસન્ન થઈ તેથી તું બાલગૌરી એ નામે
પ્રસિદ્ધ થઈશ. હે પ્રિયા જે સ્ત્રીયો, વૈશાક શુદ્ધ ૩ ને દીવસે આજ
ગૌરીનું વિધિથી પૂજન કરશે તેને મોટા લોક મલશે. ૬૧-૬૪.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યાલાપ્યમહાદેવઃપાર્વતીંપ્રાણબલભામ

શ્રિયમામન્નયમાસસહસૈલતનૂજયા ॥૬૫

તેદેવ્યૌપ્રીતિસંયુક્તેપરિષ્વજ્વપરસ્પરમ્
 વરંદત્વાન્યવર્તેતાંશ્રીમાલેદેવવત્સલે ॥૬૬
 તતસાર્ધમદેશેનદેર્વાકૃત્વાંશતઃસ્થિતિમ્
 શ્રીમાલાદ્ધિરિમુદિશ્યપ્રતસ્થેગિરિનન્દિની ॥૬૭
 ક્ષીરોદતનયાચાપિયયૌસ્થાનંયથાગતમ્
 તતઃપ્રભૃતિવિખ્યાતાબાલગૌરીમહેશ્વરી ॥૬૮
 હૃદંગૌર્યાશ્ચલક્ષ્મ્યાશ્ચસંયોગંપ્રીતિયુક્તયોઃ
 હસ્ત્યાપિશિવાયોગંયઃશૃણોતિનરોત્તમ ॥૬૯
 સર્વૈમાસકૃતાત્પાપાન્મુચ્યતેનાત્રસંશયઃ
 કીર્ત્તિચસમાપ્નોતિયાવદાભૂતસંપ્લવમ્ ॥૭૦

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, 'મહાદેવ આ પ્રમાણે બોલી પાર્વતીની બેનપણી
 લક્ષ્મીજીને પાર્વતી સાથે બોલાવતા હતા તે બે દેવીયો પ્રીતિયુક્ત થઈ
 એક એકને ભેટી દેવને વલ્લાલા એવા શ્રીમાલક્ષ્મેશમાં વરદાન આપી જુદા
 પડતાં હતાં. ત્યાર પછી દેવી પાર્વતી અંશથી ત્યાં સ્થિતિ કરી શંકર સાથે
 કૈલાશને જોડેલી શ્રીમાલક્ષ્મેશથી ચાલી નીકળ્યાં અને સમુદ્રની કન્યા લક્ષ્મી
 જી પણ ન્યાંથી આવ્યા હતા ત્યાં ગયા ત્યારથી આરંભી પાર્વતી બાલગૌરી
 એવી રીતે પ્રસિદ્ધ થયાં. હું રાજન્ આ પ્રિતિયુક્ત પાર્વતી તથા લક્ષ્મીજીનો
 મેળાપ અને શંકરનો પણ પાર્વતી બેઠેનો સંયોગ જે દ્રાઈ માણસ સાં-
 ભળે છે, તે એક માસ સુધી કરેલા પાપથી મુક્ત થાય છે એમાં કોઈ સંશય
 નથી અને પ્રલયકાલ સુધી કિર્તી પામે છે. ૬૫—૭૦

इति श्री स्कन्द पुराणे एकाशीतिसाहस्रयां संहितायां ब्राह्म
 विभागे तृतीयपरिच्छेदे श्रीमालमाहात्म्ये बालगौरी माहात्म्यं
 नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥६७

આ પ્રમાણે શ્રીસ્કંદપુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં બ્રાહ્મ
 વિભાગમાં ત્રીજા પરિચ્છેદમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યમાં બાલગૌરી માહાત્મ્ય નામનો
 સત્તાવનમો અધ્યાય સંપૂર્ણ—૫૭

॥ અથ અષ્ટપञ્ચાશત્તમોઽધ્યાયઃ॥

અધ્યાય ૫૮ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેનૃપશ્રેષ્ઠદિવ્યરૂપંવિનાયકમ્
ગોવત્સલમિતિરૂયાતંસિદ્ધિદંભુવિદેહિનામ્ ॥૧.
પુરાપ્રભાવતીનામંગન્ધર્વતનયાનૃપ
તપસ્યન્તંમુનિપ્રાપ્તાદમનંહૃદિર્વિશ્રત્તી ॥૨
અનૂપેમાગરંસ્યાન્તેમનાંજ્ઞેકદલીવને
મનોભવશરાર્તાસાતમુવાચતપોનિશ્ચિમ્ ॥૩

વસિષ્ઠ ઓલ્યા કે, હે રાજ શ્રેષ્ઠ, ત્યાર પછી જગતમાં માણસોને સિદ્ધિ
આપનાર દિવ્ય સ્વરૂપવાન ગોવત્સલનામ નામે પ્રસિદ્ધ વિનાયકને ત્યાં જવું
હે નૃપ પેહેલા દૃઢ્યમાં કામદેવને ધારણ કરનાર પ્રભાવતી નામની ગંધર્વની
છોડી, તપ કરનાર મુની પાસે આવી સમુદ્રના કીનારાપર જંગલદેશમાં
સુંદર કેળના વનમાં કામદેવના આણુથી પીગાયલી તે તપના બંગર રૂપે
પ્રત્યે ઓલી. ૧-૩.

॥ પ્રભાવત્યુવાચ ॥

મુનેમુજ્જતપઃશીઘ્રંકામિર્નિકામયસ્વમાં
દહ્યમાનાંપરિત્રાહિસતતંમદનાગ્નિના ॥૪

પ્રભાવતી ઓલી કે, હે રૂપિ જલદીથી તપ મુકાદો અને કામાક્રમ
મને કામ આપો નિરંતર કામાગ્નિની બળનારી માફ રક્ષણ કરો. ૪.

॥ દમન ઉવાચ ॥

વયંમહર્ષયોદાન્તાભદ્રેતપસિનિશ્ચિતાઃ
ક્ષણૈકસૌખ્યલોભેનહર્ષયામઃકથંજ્વન ॥૫

દમન રૂપિ બોલ્યા, હે કલ્યાણિ અમે અહરિયો છદ્વિઓને વશ રાખનાર તપમાં નિશ્ચિત છીએ. એક ક્ષણ પર્યન્તના સુખપણાને લીધે કેમ હવે પામીએ. ૫.

॥ પ્રભાવત્યુવાચ ॥

કુલમસ્માકપુદ્વિગ્નકામેનસતતંમુને
જાનાસિતત્કથંબ્રહ્મનનિષેધાયવ્યવસ્યતિ ॥૬

પ્રભાવતી બોલી કે, હે રૂપિ, અમારું કુટુંબ કામવડે ખેદ પામ્યું છે તે આપ જાણો છો તો પછી હે બ્રહ્મન નાપાડવા માટે કેમ ઉદ્યમ કરોછો. ૬.

॥ દમનુવાચ ॥

યદિગચ્છન્તિતેપ્રાણાઃસ્મરાર્તાયાઃસુલોચને
તતઃપુण्याઃપ્રતીક્ષસ્વયજ્ઞિયાઃષડ્નિશામમ ॥૭

દમન બોલ્યો કે, હે સુલોચના, જો કામની પીડાથી તારા પ્રાણ વર્તાં દોયતો પવિત્ર મારી યજ્ઞની છ રાત વાટજો. ૭.

॥ પ્રભાવત્યુવાચ ॥

સ્થાતુંમુનેનશક્નોમિરાત્રીમેકામપિકચિત્
અધુનૈવમયાસાર્ધસદ્ગમંકુરુવૈદ્વિજ ॥૮

પ્રભાવતી બોલી કે, હે મુને, એક રાત પણ હું રહેવાને સમર્થ નથી મારે હાથમાંજ હે દ્વિજ મારી સાથે સંગમ કરો. ૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાદમનંરાજન્નગન્ધર્વીમદનાતુરા
પરિણ્યક્તમનાઃપાર્શ્વેઘૃહીતુમુપચક્રમે ॥૯
ક્રુદ્ધોમુનિર્યજ્ઞાસ્પર્શદેવશશાપતામ્
વ્યાઘ્રીધિવિણ્યસીત્યુક્ત્વાગદ્ધર્વીસાપ્યકમ્પત ॥૧૦

ઉવાચૈનશોકાર્તાપ્રસદિતિપુનઃપુનઃ ॥૧૧

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે રાજન આ પ્રમાણે બોલી કામથી પીડા પામેલી ગંધર્વ કન્યા ભેટવાની ઇચ્છાથી દમનરૂપિને પડખેથી જાલવાનો પ્રારંભ કર્યો ત્યાર પછી યજ્ઞ કરનાર રૂપિ દોષ પામી અડકતામાંજ તું વાધણ થયેશ એમ બોલી તેને શાપ દીધો તે ગંધર્વ કન્યા પણ કાંપતી હતી અને શોકથી પીડા પામી પ્રસન્ન થાઓ પ્રસન્ન થાઓ એમ વારંવાર દમન પ્રત્યે બોલતી હતી. ૮-૧૧

॥ દમન ઉવાચ ॥

શાપાન્બોભવિતાશીઘ્રંતવગન્ધર્વનન્દિનિ
હનિષ્યસેગણેશેનસ્કન્ધેપરસુનાધ્રુવમ્ ॥૧૨

દમન બોલ્યો કે, હે ગંધર્વ પુત્રી ગણેશ જ્યારે પરશુવટે તુંને ખભે મારશે ત્યારે નીચે તારા શાપનો અન્ત જલદી થશે. ૧

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तमात्रेमुनिनाव्याघ्रीभूताप्रभावती
करालदन्ष्टाक्रूराक्षीमांसशोणितभोजना ॥१३
कुर्वतीभीषणान्नादान्भक्षयतीमृगान्बहून्
वनाद्वनंपरिभ्राम्यप्राप्ताश्रीमालसमिनि ॥१४
दृष्ट्वायूथानिधेनूनांब्राह्मणानांविनिर्जनम्
पर्यधावत्सुमंकुद्धाक्षुधार्ताक्रूरदर्शना ॥१५
ततोगावःपरिवेसुःकम्पमानाभयार्दिताः
पुच्छानिपृष्ठमारोप्यअर्धालीढदृष्टृणाननाः ॥१६
व्योममार्गगतोदेवस्तदाश्रीमालमाव्रजन्
व्याघ्रींतांमभिधावन्तदिदर्शद्विरदाननः ॥१७
ततःपरशुमाक्षिष्कण्ठेमामवधद्वलात्
हतमात्रातुसद्यःशापान्मुक्ताप्रभावती ॥१८

રુપેનાપ્રતિમાલોકેજાતાગન્ધર્વકન્યકા

તાંવિલોકયાથભગવાન્ત્યક્તવ્યાઘ્રતનુંનૃપ ॥૧૯

ઉવાચવિસ્મયાત્રિષ્ટોપૃથુનેત્રાંવિનાયકઃ ॥૨૦

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપ, આ પ્રભાણે રૂપિયે કહ્યું કે તરતજ પ્રભાવતી ભયંકર દાંતવાળી ફૂર આંખોવાળી અને માંસ તથા લોહીનું ભક્ષણ કરનાર વાઘેણુ બની ગઇ. અને ભયંકર શબ્દને કરતી અનેક દરણુને મારતી વને વન ફરી શ્રીમાત્રક્ષેત્રેની સીમમાં આવી. ત્યાં માણસની જગ્યામાં બ્રાહ્મણોની ગાયોના યોગાંજ્ઞેઈ તેમના તરફ ભૂખથી પીડાયેલી ભયંકર સ્વરૂપ વતી તે અત્યંત ક્રોધાયમાન થઇ દોડવા લાગી. તે વખતે ગાયો ભય પામી પોતાના પુછડા પીઠપર નાખી અડધા વ્રાસનાં તરણાં મોમાં છે એવા સ્વરૂપે કાપતા કાપતા અત્યંત ત્રાસ પામતી હતી તે વખતે આકાશ માર્ગે શ્રીમાત્ર ક્ષેત્રમાં જનાર ગણુપતિ તે દોડતી વાઘેણુને જોતા હતા. ત્યાર પછી બલાતકારે પરશુ ફેંકી તે વાઘેણુને મળામાં મારતા હતા. મારતા વાર તે તે શાપથી મુક્ત થઈ. જેના જેવું જગતમાં બીજાનું રૂપ નથી. પ્રભાવતી એવી ગન્ધર્વની પુત્રી બની ગઇ, જેણે વાઘણુ સ્વરૂપ ત્યાગ કર્યું છે એવી તે કન્યાને જ્ઞેઈ ભગવાન ગણુપતિ વિસ્મય યુક્ત થઇ દીર્ઘ નેત્રા તે કન્યા પ્રત્યે બોલ્યા. ૧૩-૨૦.

॥ વિઘ્નરાજ ઉવાચ ॥

તુષ્ટોસ્મિતવચાર્વાઙ્ગિચરંવરયમાચિરમ્

દેવાનાંદર્શનલોકેનમોઘંસ્યાત્કદાચન ॥૨૧

ગણુપતિ બોલ્યા કે, હે સુંદર શરીરવાલી સ્ત્રી, તને હું પ્રસન્ન થયો છું તું વરદાન માગ વાર ન લગાડ. કારણે દેવનું દર્શન જગતમાં કોઇ દીવસ પણ વ્યર્થ થતું નથી. ૨૧

॥ પ્રભાવત્યુવાચ ॥

અવતારમિહસ્વામિનકુરુદેવત્રિનાયક

શ્રીમાલેઽત્રસ્થિતિદેવકુરુમેપ્રાર્થનેનહિ ॥૨૨

અત્રક્ષેત્રેસ્થિતંયત્વામર્ચયન્તિશરીરિણઃ

તેભ્યઃસિદ્ધિસ્ત્વયાદેયાસાધકેભ્યઃસદાપ્રભો ॥૨૩

પ્રભાવિન બોલી કે, હું સ્વામિ વિનાયક આપ અહીં ઉતરો. અને આ શ્રીમાલક્ષેત્રમાં મારી પ્રાર્થના વડે સ્થિતિ કરો. આ ક્ષેત્રમાં રહેલા તમારી જે કોઈ મનુષ્યો પુણ કરશે તે સાધક પુરુષોને હું પ્રભુ તમારે નિરતર સિદ્ધિ આપવી. ૨૨—૨૩

॥ વિનાયક ઉવાચ ॥

યેર્ચયન્તિમામત્રસ્થિતંમર્ત્યાઃપ્રભાવતિ
નતેષાંવિપદોજાતુસંપદસ્તુપદેપદે ॥૨૪
વાત્મલ્યમિહધેનૂનાંરક્ષણાદ્વિહિતંમયા
તસ્માદ્ગોવત્સલોનામ્નાવત્સ્યામીહુરુશુભે ॥૨૫
ચતુર્થીવાસરેસ્તાત્વાયિનમિષ્યન્તિમામિહ
રાજમૂયફલંતેષાંતુષ્ટોદાસ્યામિસુંદરિ ॥૨૬
ત્રેલોક્યવન્દિતઃશ્રીમાન્પતિસ્તત્રભવિષ્યતિ
પુત્રશ્ચભુવિસામ્રાજ્યંલપ્સ્યતેનાત્રસંશયઃ ॥૨૭

ગણપતિ બોલ્યા કે, હું પ્રભાવતિ, જે મૃત્યુ લોકના માણસો મને અહીં રહેવાને પૂજશે તેને કોઈ દીવસ આદ્ય આવનાર નથી અને સંપત્તિઓ તો ઊગશે ઊગશે પ્રાપ્ત થશે મેં આ ઠેકાણે ગયોનું રક્ષણ થકી વાત્સલ્ય કર્યું છે તેથી આ સુંદરનગરમાં ગોવત્સલ એવે નામે હું રહીશ જે માણસો ચતુર્થીને દીવસે અહીં મને નમસ્કાર કરશે તેમને હું સુંદરિ હું પ્રસન્ન થયો છું. રાજશય યશનું ફલ આપીશ અને તને ત્રણ લોક જેને નમે છે એવો શ્રી યુક્ત પતિ થશે અને પુત્ર જગતમાં ચક્રવર્તીપણું મેળવશે એમાં કોઈ સંદેહ નથી. ૨૪—૨૭

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તવાન્તર્હિતોદેવઃકૃત્વાતત્રાંશતઃસ્થિતિમ
પ્રભાવતીચશિશ્વરંશિવસ્યાદ્રેઃસમભ્યયાત્ ॥૨૮
ઇત્યમાસાન્મહીપાલિશ્રીમાલેગણનાયકઃ
ગોવત્સલઈતિલ્યાતોદર્શનાદેવસિદ્ધિદઃ ॥૨૯

एतन्माहात्म्यमतुलंश्रद्धायुक्तःशृणोति यः
कर्मारम्भेषुसर्वेषुतस्यविघ्नंनजायते ॥३०

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે મહીપાલ, આ પ્રમાણે બોલી અંશથી ત્યાં સ્થિતિ કરી ગણેશ અન્તઃધ્યાન થયા અને પ્રભાવતિ પણ કૈલાશ પ્રવર્તના શીખરમાં ગઈ આ પ્રમાણે શ્રીમાલમાં ગણુપતિ ગોવત્સલ નામે પ્રસિદ્ધ થયા અને દર્શન થકી સિદ્ધિ આપનાર થયા આશ્રેષ્ઠ માહાત્મ્ય જે માણસ શ્રદ્ધા યુક્ત થઈ શ્રવણ કરે છે અને સર્વ કર્મના આરંભમાં જે શ્રવણ કરે છે તેને વિઘ્ન થતું નથી. ૨૮—૩૦

इतिश्री स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयांसंहितायांब्राह्मवि-
भागेतृतीयपरिच्छेद श्रीमालमाहात्म्येगोवत्सलमाहात्म्यनामअष्टप-
ञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५८

આ પ્રમાણે શ્રીસ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં બ્રાહ્મ વિભાગમાં ત્રીજા પરિચ્છેદમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યમાં ગોવત્સલ માહાત્મ્ય નામનો અષ્ટાવનમો અધ્યાય સંપૂર્ણ. ૫૮

॥ अथ एकोनषष्ठितमोऽध्यायः ॥

अध्याय ५८ भो.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

ततो गच्छेन्नृपશ્રેष्ठ तीर्थपापप्रणाशनम्
यत्र सामिद्धिचा मुण्डालोकानां सिद्धिदायिनीम् ॥ १
पुरामहर्षयः सप्तसहस्राणि हिमाचलात्
श्रीमालक्षेत्रमाजग्मुस्तीर्थानां दर्शनेच्छया ॥ २
विगाह्य सर्वतीर्थानि स्नात्वा पीत्वा च सर्वतः
परस्परमुदायुक्तान नृपस्ते तपस्विनः ॥ ३

ગાયન્તોનૃપસામાનિકરવિક્ષેપશોભનાઃ
 સિદ્ધાવયંનસન્દેહોબ્રુવાણાઇત્યનેકશઃ ॥૪
 પ્રત્યક્ષાભૂદયોદેવીચામુણ્ડાલોકવિશ્રુતા
 કળ્થેમુણ્ડસ્ત્રજંકૃત્વાનૃત્યતીમુમનોહરમ્ ॥૫
 સિદ્ધાસ્મીતિબ્રુવાણાસાસ્મિતભિન્નોષ્ટસંપુટા
 તતસ્તાંમુનયોદૃષ્ટ્વાચામુણ્ડામિદમબ્રુવન્ ॥૬

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપ શ્રેષ્ઠ, ત્યાર પછી પાપને નાશ કરનાર તીર્થ છે ત્યાં જવું કે જ્યાં લોકોને સિદ્ધિ આપનાર સિદ્ધિ ચામુણ્ડા રહે છે. પૂર્વે સાત-હજાર ર્ષિયો હીમાલયથી તીર્થોનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છાવડે શ્રીમાત્ર નગરમાં આવ્યા હતા. સર્વ તીર્થોમાં સ્નાન કરી અને સર્વ ઠેકાણે પાન કરી એક એકના હર્ષથી યુક્ત થઈને તપસ્વીયો નાચવા લાગ્યા. હે રાજા, સામ-વેદનું ગાયન કરનારા અને તેમાં લેવાતા જે સ્વર તેણે કરી હાથનો જે ચક્ષુ તેથી શોભનારા અમે સિદ્ધ છીએ એમ વારંવાર બોલવા લાગ્યા. એ પછી લોક પ્રસિદ્ધ એવા ચામુણ્ડા દેવી પ્રત્યક્ષ થયાં. ગળામાં માણસોના મા-થાના હારવાળી સુંદર નાચ કરતી હું સિદ્ધા છું એમ બોલી. તેના હસવાને લીધે ઓટ પહોળા થયેલા છે એવી તે ચામુણ્ડા દેવીને જોઈને ર્ષિયો તેના પ્રત્યે બોલ્યા;— ૧-૬.

॥ ઋષયઋચુઃ ॥

કથંસિદ્ધાસિકથયક્ષેત્રેસ્મિન્સિદ્ધિમાત્મનઃ
 ઇદંત્વનાહતંશાસ્ત્રંશ્રુણુમોબ્રહ્મદર્શનાત્ ॥ ૭

ર્ષિયો બોલ્યા કે, હે દેવી, તું કેમ સિદ્ધા છે અને આ ક્ષેત્રમાં તારી શી સિદ્ધિ છે તે કહે અને આ શાસ્ત્ર તો અમે બ્રહ્મ જાણીએ છીએ માટે સત્ય છે. ૭.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મમમાલાકપાલેભ્યોધ્વનિશ્ચારુરનાહતઃ
 શ્રૂયતેતપસાસિદ્ધિસ્તેનાસીન્મમનિશ્ચિતમ્ ॥ ૮

દેવી બોલ્યાં કે, મારી માળાના મસ્તકમાંથી સુંદર અનાદિત શબ્દ તપવડે સિદ્ધિ એવો સાંભળાય છે તેથી મારે નિશ્ચય થાય છે. <

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તાસ્તેમહાત્માનઃકપોલેષુદદુઃશ્રુતિમ્

મુશ્રુતુશ્ચધ્વનિતત્રકપાલાનામનાહતમ્ ॥ ૯

અથતેવિસ્મિતાઃસર્વેપ્રણેમશ્ચમમન્તતઃ

નસામાન્યાસીતિમુદાબ્રુવાણાસ્તુતિતત્પરાઃ ॥ ૧૦

પ્રત્યક્ષાતતોરાજન્વામુણ્ડાકૃપયાન્વિતા

ઉવાચતાઙ્ગગન્માતાવૃણુતેતિમુહુર્મુહુઃ ॥ ૧૧

વસિષ્ઠ બોલ્યાં કે, આ પ્રમાણે કહેલા તે માહાત્માઓ માણસોના ન-
સ્તકમાં નિરંતર થતો શબ્દ સાંભળી તેઓ સધળા વિસ્મય પામ્યા અને
ચોતરફ તે દેવીને પ્રણામ કરવા લાગ્યા કે, હે દેવિ તમે સામાન્ય નથી
એમ બોલી સ્તુતિ કરી હતી. હે રાજન ત્યાર પછી ચામુણ્ડા દેવી દયા-
યુક્ત થઈને પ્રત્યક્ષ જગતની માતા રૂપિયો પ્રત્યે વારંવાર વરદાન માંગી
એમ બોલવા લાગ્યાં. ૯-૧૧.

॥ ઋષય ઉચુઃ ॥

યદિતુષ્ટાસિદેવેશિકૃપયાસ્માકમત્રવૈ

તત્પ્રયચ્છપરાંસિદ્ધિયથાસ્યાદપુનર્ભવઃ ॥ ૧૨

રૂપિયો બોલ્યાં કે, હે દેવેશિ જો અમારાપર તમે દયા વડે પ્રસ-
ન્ન થયાં હોતો અમને ફરીથી જન્મ ન થાય એવી શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ આપો. ૧૨

॥ દેવ્યુવાચ ॥

દર્શનાદપિમેયૂયંસિદ્ધાપ્રાપ્સ્યથન્નિશ્ચિતમ્

પુનર્ભવોનવોભાવીપુનર્ભૂતકિમિચ્છથ ॥ ૧૩

દેવી બોલ્યાં કે, હે સિદ્ધો મારા દર્શન થકીજ તમે ધારેલાને પ્રાપ્ત થશો અને તમારો પુનર્જન્મ નહીં થાય. કરીને હવે તમે શું ઇચ્છો છો તે માગો. ૧૩

॥ ઋષયઙ્ચુઃ ॥

સ્થિતિરસ્તુતવાત્રૈવયાવત્કલ્પાન્તમમ્બિવંક

નામ્નાવૈસિદ્ધિચામુળ્કાસિદ્ધિદાભવદેહિનામ્ ॥ ૧૪

રૂપિયો બોલ્યાં કે, હે અમ્બિકે, તમારી અહીં એક કલ્પ સુધી સ્થિતિ રહે અને સિદ્ધિ ચામુણ્ડા એ નામવડે માણસોને સિદ્ધિ આપનારાં થાઓ. ૧૪

• ॥ દેવ્યુવાચ ॥

ઇહસ્થિતિકરિષ્યામિભક્તેભ્યઃસિદ્ધિદાસતી

ભોગાન્દાસ્યામિમુનયઃપ્રપન્નાનાંમનોગતાન્ ॥ ૧૫

દેવી બોલ્યાં કે અહીં હું ભક્તોને તે સિદ્ધ આપનારી થઇને સ્થિતિ કરીશ. હે મુનિયો મારી સેવા કરનારને મનના ધારેલા ભોગ આપીશ. ૧૫

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તવાસાતદાદેવીતત્રૈવાન્તરધીયત

પ્રતિષ્ઠાપ્યત્રતેમૂર્તિમુનયઃસિદ્ધિમાપ્નુયુઃ ॥ ૧૬

ઇત્યાસીત્સિદ્ધિચામુળ્કાશ્રીમાલેમનુજેશ્વર

યસ્યાઃસંદર્શનાદેવસિદ્ધિમાપ્નોતિમાનવઃ ॥ ૧૭

ઇદંયઃશ્રુણુયાદ્ગત્તયાશ્રાવયેદ્વાનરોત્તમઃ

પ્રારબ્ધાનાંહિકાર્યાણાંસિદ્ધિસ્તસ્યભવેદિહ ॥ ૧૮

વસિષ્ઠ બોલ્યાં કે, આ પ્રમાણે બોલી તે દેવી સાં અન્તરધ્યાન થયાં. અને રૂપિયો મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિને પામ્યા. હે મનુષ્યના દશ્વિર માંધાતા, આ પ્રમાણે શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધિ ચામુણ્ડાના દર્શન થકી માણસ સિદ્ધિ પામે છે. જે કોઇ ભક્તિવડે આ મહાત્મ્ય સાંભળે છે અને જે પુરુષ

સંભળાવે છે તેના પ્રારંભ કરેલા કાર્યોની આ જગતમાં સિદ્ધિ થાય છે. ૧૬-૨૮.

इतिश्री स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयांसंहितायां ब्राह्म-
विभागे उत्तर खण्डे श्रीमालमाहात्म्ये सिद्धि चामुण्डामाहात्म्यं
नामेकोनषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં બ્રાહ્મ વિભા-
ગમાં ઉત્તર ખંડમાં શ્રીમાલ મહાત્મ્યમાં સિદ્ધિ ચામુંડા માહાત્મ્ય નામનો
ઓગણસાઠમો અધ્યાય સંપૂર્ણ. ૫૯.

॥ अथ षष्ठितमोऽध्यायः ॥

अध्याय ६० भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

ततोगच्छेन्नुपश्रेष्ठदुर्गादुर्गातिनाशिनीं
ख्यातमीशसरोयत्रपूर्वमीशेननिर्मितम् ॥ १
ईशःपुरामहाराजगङ्गयाऽभ्यर्चितोभृशम्
सङ्गमेनतदेशानःस्तन्मेपापंव्यपोहतु ॥ २
यदभुद्दूरतःप्राप्यविसृष्टमयिमानवैः
तत्तत्स्यात्तद्दत्तंज्ञात्वागङ्गायावृषभाद्रनः ॥ ३
गणैसहसमायातःश्रीमालक्षेत्रमुत्तमम्
तीर्थयात्रांपदेशेनगौरीमामन्त्र्यशङ्करः ॥ ४
एशान्यांदिशिनिर्मायसरःप्रोत्फुल्लपङ्कजम्
स्वयंभूर्भगवौस्तत्रसंभूतोजलप्रकृतिः ॥ ५

હંસકારંડકાકીર્ણચક્રવાકોપશોભિતમ્
 સમીરતરલોલ્લોલતટાઘાતજલસ્વનમ્ ॥ ૬
 પ્રાણાયામમિષાક્ષેત્રસદ્ગુપ્તમોગદ્ગુપ્તયાશિવઃ
 તસ્થુઃસર્વેમનોભીષ્ટંપરિવૃત્યગણાણાઃસરઃ ॥ ૭
 ઈશેચિરાયમાણેથદુર્ગાતત્રસમાયયૌ
 ગદ્ગયાસહિતઃશંભુર્યસ્મિન્સરસિતિષ્ઠતિ ॥ ૮
 એતસ્મિન્નંતરેરાજન્પ્રાપ્તવાંસ્તત્રનારદઃ
 આશ્રમંશૂલિનોજ્ઞાત્વાપાર્વતીમિદમબ્રવીત્ ॥ ૯

વશિષ્ઠ બોલ્યા કે, હે નૃપ શ્રેષ્ઠ, ત્યાર પછી ભયંકર દુષ્પતે નાશ કરનારા દુર્ગાદેવીને ત્યાં જવું; જે ઠેકાણે પેહેલા શંકરે નીર્માણ કરેલું ઈશ સરોવર છે. હે મહારાજ પેહેલા ગંગાએ સંગમ માટે બારંબાર પ્રાર્થના કરેલા શંકર મારાં પાપ દુર કરે. મનુષ્યોએ જે વસ્તુ વેગળેથી મેળવી મારે વિષે અર્પણ કરી હોય તે તે ગંગાના જાણવામાં આવે એમ જાણીને વૃષભ ઉપર બેસનારા મહાદેવ તીર્થ યાત્રાને બાને પાર્વતીને આમંત્રણ કરી પોતાના ગણ સાથે ઊત્તમ શ્રીમાળ ક્ષેત્રમાં આવ્યા ઇશાન દિશામાં જેને વિષે વિકસિત કમળ છે એવું સરોવર બનાવી તેમાં શંકર પોતે જળ રૂપે સ્વયંભૂ ઊત્પન્ન થયા. હંસ અને કારંડક (કોરખડા) પક્ષીથી વ્યામ થયેલું તથા ચક્રવાકે શોભા પામેલું અને વાયુના વેગને લીધે અને તરંગને લીધે જેના બે કિનારે શબ્દ થઈ રહ્યા છે એવું, અને ધ્યાન કરવા લાયક તે જગ્યાએ શંકર અને ગંગાનો સંગમ થયો. સર્વ ગણો, સરોવરની આસપાસ વીટાઈ પોતાના મનની ઇચ્છા પ્રમાણે ઊભા રહ્યા. શંકરને ઘણો વખત થયો એટલે પાર્વતી જે ઠેકાણે ગંગા સાથે શંકર સરોવરમાં છે ત્યાં આવ્યાં; એટલામાં હે રાજા ત્યાં આગળ નારદ આવ્યા. શંકરનું સ્થાન જાણી, પાર્વતી પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યા. ૧-૯.

॥ નારદુવાચ ॥

કદેવિશંકરોદેવત્વયાહીનોઽદ્યવિચિતે
 ભવસાચક્રગન્તવ્યમૌત્સુક્યાત્સર્વમાદિંશ ॥ ૧૦

નારદ-હે દેવિ, શંકર તમારા વિના ક્યાં આગળ છે, અને તમે
ઊત્સુકતાથી ક્યાં જવા ધાર્યું છે, તે સધળું મને કહો. ૧૦.

॥ પાર્વત્યુવાચ ॥

શ્રીમાલંક્ષેત્રમુદ્દિશ્યગણૈઃસહગતોહરઃ

મયાડપિતત્રગન્તવ્યમૈત્સુર્વ્યેતનનારદ ॥૧૧

પાર્વતી-હે નારદ, શ્રીમાલ નગરને ઉદ્દેશી ગણ સાથે શંકર ગયેલા છે
અને મારે પણ ત્યાં જવું છે તેથી ઊત્સુકતા છે. ૧૧.

॥ નારદ ઉવાચ ॥

શ્રીમાલેશિવાદિકોણેસરઃકૃત્વામહૈશ્વરઃ

રમતેગંગાસાર્દ્ધેતત્રગચ્છદ્રુત્તંશિવે ॥ ૧૨

નારદ-હે પાર્વતી, શ્રીમાલ નગરમાં ઈશાન કોણમાં સરોવર કરી
ત્યાં ગંગા સાથે મહાદેવ ક્રીડા કરે છે. માટે જલદી જા. ૧૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતઃક્રુદ્ધાભવદુર્ગાશંકરંપ્રતિભૂમિપ ॥

વેગાદીશસરઃપ્રાપ્તાયત્રક્રીડાપુરદ્વિષઃ ॥ ૧૩

તામાયાંતીંપરિજ્ઞાયક્રુદ્ધાંપર્વતનન્દિનીમ્

કર્મેદંનારદસ્યેતિમત્વાગઙ્ગાંહરોબ્રવીત્ ॥ ૧૪

વસિષ્ઠ બોલ્યાં, હે રાજા, ત્યાર પછી પાર્વતી શંકર પ્રત્યે ક્રોધાયમાન
થઈને ઊતાવળી જ્યાં શંકરની ક્રીડા થતી હતી તે ઈશ સરોવરે આવી તે
વખતે ક્રોધાયમાન પાર્વતીને આવતી જાણી, આ નારદનું કર્મ છે એમ સમજી
શંકર ગંગા પ્રત્યે બોલ્યાં. ૧૩-૧૪.

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

ગચ્છગદ્ગદુતંદેવ્યાઅભ્યુત્થાનંકુરુષ્વૈ

નોચેત્કુદ્દામહાદેવીત્વાંચમાંચાપિશપ્સ્યતિ ॥ ૧૬

શંકર બોલ્યા, હે ગંગે જલદી જા અને દેવીને આવકાર કર, જે તે નહીં કરે તો ક્રોધાયમાન માહાદેવી તને અને મને શ્રાપ દેશે. ૧૫

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોવિનિર્ગતાગદ્ગાવદ્દાઙ્ગલિપુટાજલાત્

ક્રુદ્ધાંવીક્ષમાગતંગૌરીપ્રણમ્યેદમવોચત ॥ ૧૬

વસિષ્ઠ—ત્યાર પછી જલમાંથી ગંગા હાથ જેડી બાહાર નીકળ્યાં અને આવેલાં પાર્વતીને ક્રોધ યુક્ત જોઈ પ્રણામ કરીને બોલ્યાં ૧૬.

॥ ગદ્ગોવાચ ॥

પ્રસીદવિશ્વજનાનેગિરિજેશઙ્કુરપ્રિયે

કથમાસીન્મહાકાલસ્તવદેવિશિવંવિના ॥ ૧૭

અત્રૈકાકિનમાજ્ઞાયસરોગર્ભગતંશિવમ્

ચિરંપર્યચરંનદેવિયાવદાગમનંતવ ॥ ૧૮

ગંગા બોલ્યાં હે વિશ્વની માતા ગિરિ કન્યે, શંકર પત્ની, પ્રસન્ન થાઓ, હે દેવિ તમે ઘણા વખત શંકર વિના કેમ રહ્યાં, અહીં સરોવરમાં રહેલા એકાદિ શંકરને જાણી હે દેવિ હું ઘણા વખતથી સેવતી હતી કે ત્યાં સુધી-માં તમે આવો ૧૭-૧૮.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્ત્વાપતિતાભૂયઃપાદયોઃસરિતાંવરા

તતઃપ્રસાદસુમુખીગૌરીગદ્ગામભાષત ॥ ૧૯

વશિષ્ઠ-આ પ્રમાણે બોલી નદીઓમાં મુખ્ય એવી ગંગા નદી ફરી-
થી પગમાં પડી અને ત્યાર પછી પ્રસન્નતા યુક્ત મુખવાળાં પાર્વતી ગંગા પ્રત્યે
બોલ્યાં. ૧૯.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

ગઙ્ગેતુભ્યંપ્રસન્નાસ્મિપ્રણિપાતેનભક્તિતઃ

સપત્નીનામપિપ્રીતિંશિલંપુષ્ણાતિસર્વતઃ ॥ ૨૦

સ્મરણાદર્શનાત્સ્નાનાત્કીર્તનાચ્ચતર્વાનિશમ્

પુંસાંપાપાનિનશ્યાન્તનમિથ્યાશમ્ભુરબ્રવીત ॥ ૨૧

વરંવરયકલ્યાણિયસ્તવાસ્તેમર્નોગતઃ

દાસ્યામિપરિતુષ્ટાંહંનાત્રકાર્યાવિચારણા ॥ ૨૨

દેવિ-હે ગંગે, તારાપર હું નમસ્કાર અને ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ છું. સર્વ
કેંકાણે શીઘ્રપણું સોડની પણ પ્રીતિને વધારે છે. તારા સ્મરણ, દર્શન,
સ્નાન, અને અહર્નીશ કીર્તન કરવાથી મનુષ્યનાં પાપ નાશ પામે છે એમ
શંકર બોલ્યા હતા તે બોલું નથી. હે કલ્યાણિ, જે તારા મનમાં આવેલો
હોય તે વર તું માગ પ્રસન્ન થયેલી હું તને આપીશ એમાં કાંઈ પણ વિ-
ચાર કરવા યોગ્ય નથી ૨૦-૨૨.

॥ ગઙ્ગાવાચ ॥

પ્રસન્નાયદિમેદેવીયદિદેયોવરોમમ

ક્રોધંમુજ્જમહાદેવિહરમુદિશ્યયંકૃતમ્ ॥ ૨૩

• આકારયજલાદસ્માદેવંત્વત્ક્રોધશઙ્કિતમ્

ચતુર્દશીપુસર્વાસુસ્થિતિમત્રકરોતુવૈ ॥ ૨૪

ગંગા બોલ્યાં, હે દેવિ જે તમો પ્રસન્ન થયાં હો અને મને વરદાન
આપવું હોય તો હે મહાદેવી શંકરને જોઈશોને જે ક્રોધ કર્યો હોય તે છોડી

મુકો અને તારા ક્રોધની શંકા રાખનાર દેવને આ જલમાંથી બોલાવ અને સ-
વળી ચૈદશને દીવસે આ ઠેકાણે વાસ કરો. ૨૩-૨૪.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

બાહિર્ભવજગન્નાથજલાદિરીશમાચિરમ્

નત્રીઢાનમયંચાપિદેવદિગ્વાસસોમંભવેત્ ॥ ૨૫

પાર્વતી—હે જગતના પતિ ગિરિશ જલમાંથી બહાર નીકળો, વાર ન
લગાડો, હે દેવ, દિશા રૂપી વસ્ત્ર ધારણ કરનાર આપને કાંઈ પણ ભય નથી
અને શરમ પણ નથી. ૨૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तःसतदाराजनदेवदेवोमहेश्वरः ॥

उत्ततारजलात्तस्मात्स्मितभिन्नोष्टसंपुटः ॥ ૨૬

વસિષ્ઠ—હે રાજન તે વખતે તે દેવના દેવ શંકર આ પ્રમાણે કહ્યાથી
હાસ્યને લીધે બે ઝોડ જેના બુદ્ધ થયા છે એવા થઈ તે જલમાંથી
બહાર નીકળ્યા. ૨૬.

॥ દેવદેવઉવાચ ॥

भृशमभ्यर्थितोदेविगङ्गायाहंभयात्तत्र

क्षणंક્રીઢિતવાનત્રપ્રસીદજગતાંઢિત્તે ॥ ૨૭

શંકર—હે દેવિ, ગંગાએ અત્યંત પ્રાર્થના કરવાથી હું તારા ભયને લીધે
જરા વાર અહીં કીડા કરતો હતો. હે જગતની હિત ઇચ્છનારી દેવિ
પ્રસન્ન થા. ૨૭.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

चतुर्दशीषुसर्वासुगङ्गायासहशङ्कर

स्थितिरत्रत्वयाकार्याहितायजगतांप्रभો ॥ ૨૮

ઈશેનનિર્મિતંપૂર્વમેતત્ક્રીડાસરોમહત્

તસ્માદીશસરોનામ્નાલોકેભ્યાતિગમિષ્યતિ ॥ ૨૯

અહમપ્યત્રવત્સ્યામિપ્રીયાગઙ્ગામહેશયોઃ ॥

ગઙ્ગાદ્વારેહરિક્ષેત્રેસ્નાનાદ્ભવતિયત્ફલમ્ ॥ ૩૦

તત્ફલંભવતિપુંસઃસ્નાનાદીશસરોજલૈઃ ॥ ૩૧

દેવી—હે શંકર જગતસ્વામી, તમારે લોકના કલ્યાણ માટે દરેક ચૌદ-
શને દીવસે ગંગા સાથે આ ઠેકાણે વાસ કરવો આ મોટું કીડા સરોવર
પ્રથમ શંકરે નિર્માણ કર્યું છે માટે એ ઇશસરં એ નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધિ
પામશે અને હું પણ ગંગા અને શંકર સાથે પ્રીતિવડે આહી વાસ કરીશ. ગં-
ગાદ્વાર અને હરિ ક્ષેત્રમાં સ્નાન કરવાથી જે ફલ પ્રાપ્ત છે તે ફલ ઇશસરના
જવવડે સ્નાન કરવાથી મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે. ૨૮-૩૧.

પિષ્ઠાદયેત્રચતુર્દશાંતિલપિષ્ઠેનમાનવાઃ

મવિષ્યતિકુલેતેષાંજાતુનાગતિકઃપુમાન્ ॥ ૩૨

જે માણસો ચતુર્દશીને દીવસે આ ઠેકાણે તલના લોટથી શ્રાદ્ધ કરી
પીષ્ઠદાન કરશે તેના કુલમાં કોઈ માણસ કોઈ દિવસે અગતિવાજો થશે
નહી. ૩૨.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ. ॥

इत्युक्तवांશેनतेतन्नस्थितिकृत्वात्रयोऽनृप

यथास्थानंયયુઃસર્વેપ્રીણમાનાઃપરસ્પરમ્ ॥ ૩૩

ततःप्रभृतिवैराजन्नासीदीशसरोमहत्

दर्शनादेवमर्त्यानांनिःशेषकलुषापहम् ॥ ૩૪

दुर्गाभिधानासागौरीतत्राद्यापिप्रहश्यते

ददातीशसंस्तीरेभक्तेभ्योमनसेप्सितान् ॥ ૩૫

વસિષ્ઠ—હે નૃપ, આ પ્રમાણે બોલી તે ત્રણે ત્રણ અંશ વડે ત્યાં સ્થિતિ
કરી અને એક એકને ખુશી કરતાં સર્વે જે સ્થાનમાંથી આવ્યાં હતાં ત્યાં

ગયાં. હે રાજન્ ત્યારથી આરંભીને આ મોટું ઇશ સરોવર દર્શનથીજ મૃત્યુ લોકના માણસના સમગ્ર પાપને દુર કરનાર થયું છે, અને ત્યાં અઘાપિ દુર્ગા નામની તે ગૌરી જણાય છે તે ઇશ સરોવરને કાંઈ ભક્તોને મનના મનોરથ પરિપૂર્ણ કરે છે. ૩૩-૩૫

इति श्री स्कन्दपुराणे एकाशितिसाहस्र्यांसंहितायां तृतीय
परिच्छेदे ब्राह्मविभागे श्रीमालमाहात्म्ये श्रीईशसरोमाहात्म्य नाम
षष्ठितमोऽध्यायः ॥

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પ-
રિચ્છેદમાં શ્રીમાલ માહત્મ્યમાં શ્રી ઇશ સરો માહત્મ્ય નામનો અધ્યાય ૬૦ મો.

॥ अथ एकषष्ठितमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૬૧ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

पराशरेश्वरंगच्छेत्तत्रतीर्थमनुत्तमम्
तेपेपराशरःपूर्वतपोयत्रमहातपाः ॥ १
राक्षसात्पितृवैरेणजुह्वन्तमनलेपुरा
राजन्नहमवोचन्तंतप्तारमिदमादरात् ॥ २
हन्तात्रातानकस्यापिकीश्चदस्तीहानिश्चितम्
यतःस्वकृतभुग्लोकेनरोनित्यंनसंशयः ॥ ३
तपोनाशयतिक्रोधस्तपोनाशयतिबलम्
तपोनाशयतिप्रज्ञांतस्मात्तम्परिवर्जयेत् ॥ ४
यस्मादुत्पद्यतेक्रोधस्तापकारीशरीरेणाम्
दहेत्ताततमेवाशुधूमकेतुर्यथावनम् ॥ ५

ક્રોધઃશસ્ત્રમલોહંચક્રોધઃશત્રુરમૂર્તિમાન
 ક્રોધશ્ચાનિધનોવન્દિસ્તસ્માત્તંપરિવર્જયેત્ ॥ ૬
 इत्येवमादिभिर्वाक्यैः सान्त्वितः सतदा मुनिः
 प्रसन्नहृदयो धीमान् मामुवाच पराशरः ॥ ७

પશિષ્ટ—હે રાજન, તે ઠેકાણે પરાશરેશ્વર નામે અત્યુત્તમ તીર્થ છે ત્યાં જવું કે જે ઠેકાણે પૂર્વે મહાતપવાળા પારાશર રૂપિ તપ કરતા હતા રાક્ષસ જોડે આપના વેરથી અગ્નિમાં હોમ કરી તપ કરનારા તે રૂપિ પ્રત્યે હું આ પ્રમાણે આદર પૂર્વક બોલ્યો, હે મુરખી, આ જગતમાં કોઈનો કોઈ હણુતા તથા રક્ષણ કરનાર નથી જેથી કરી જગતમાં મનુષ્યે પોતાના કરેલા કર્મનો ભોગવનારો છે એમાં કાંઈ સંશય નથી. ક્રોધ તપનો નાશ કરે છે અને તપ બળનો નાશ કરે છે તથા બુદ્ધિનો પણ તપ નાશ કરે છે તેથી તે ક્રોધનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. જેથી મનુષ્યોને તાપ કરનાર ક્રોધ ઊત્પન્ન થાય છે. તેથી હે તાત તત્કાલ ધૂમકેતુ જેમ વન બાળી મુકે છે તેમ તેને બાળી મુકવો જોઈએ. ક્રોધ છે એ લોહા વિનાનું શસ્ત્ર છે. અને ક્રોધ એ દેહ વિનાનો શત્રુ છે; તેમજ ક્રોધ છે તે લાકડા વિનાનો અગ્નિ છે તેથી તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. આવી રીતનાં અનેક વાક્યોવડે સાન્તવન કરેલા તે બુદ્ધિમાન પરાશરમુનિ પ્રસન્ન મને મારી પ્રત્યે બોલ્યા. ૧-૭.

॥ पराशर उवाच ॥

विरतोस्मितवादेशात्तातरक्षःकुलक्षये
 किन्वेताशक्तयःसप्तमयारक्षोवधायवै ॥ ८
 आराध्यविविधैस्तोत्रैसमाहूताःसुवर्चसः
 रक्षःकुलंप्रधक्ष्यन्तितानिवारयमाचिरम् ॥ ९

પરાશર—હે તાત, તમારા આદેશથી રાક્ષસોના કુલના ક્ષયમાં હું વિરક્ત થયો છું પરંતુ આ સાત અત્યન્ત તેજ વાળી, શક્તિયો રાક્ષસોના વધને સાફ જે વિવિધ સ્તોત્ર વડે આરાધન કરી બોધાવેલી છે, તે રાક્ષસોનું કુળ બાળી મુકશે માટે તેનું નિવારણ કરો વાર ન લગાડો. ૮-૯

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તોઽહં તદાતેન શક્તિપુત્રેણ ભૂમિપ
તાઃ પ્રણમ્ય પરાઃ શક્તિરવોચ મિદમાનતઃ ॥ ૧૦
માતરોનઃ પ્રસીદન્તુ યાસાં કર્માતિદુષ્કરમ્
ઉવાચ ક્રોધુનાપૃષ્ઠો મૃકણ્ડતનયો મુનિઃ ॥ ૧૧
મરુતો યાઃ સમાશ્રિત્ય દેસાન્નિગ્નન્તિ કોઽટશઃ
ત્રૈલોક્યસ્વાપત્યં ચ મુઞ્જન્તે વિગતજ્વરાઃ ॥ ૧૨

વસિષ્ઠ - હે રાજન તે વખતે તે પરાસરે આ પ્રમાણે કહેવાથી હું તે
હિત્તમ શક્તિયોને નમ્રતાથી પ્રણામ કરી આ પ્રમાણે બોલ્યો. જેમનું કર્મ
અત્યન્ત દુષ્કરનાર છે એમ ક્રોધુ રૂષિયે પુછેલા મૃકિંણુ રૂષિના પુત્ર
(માર્કણ્ડેવ) કહેતા હતા તેવી હે માતાઓ, મારા પર પ્રસન્ન થાઓ, જેનો
આશ્રય કરી દેવો કરોડો દૈત્યને હણે છે અને ચીંતા રૂપી તાવથી મુક્ત થઈ
ત્રણ લોકનું રાજપણું ભોગવે છે. ૧૦-૧૨

॥ દેવ્યઊચુઃ ॥

વિરતાઃ સ્માધુના વિપ્રરક્ષસાં સંક્ષયાદિહ
સ્થાસ્યામશ્વાત્રચેઽઽમ્ભોઃ સામીપ્યં નો ભવિષ્યાતે ॥ ૧૩

શક્તિયો - હે વિપ્ર અહીં હાલમાં રાક્ષસનાં ક્ષયમાંથી અમે વિરામ
થયા છીએ અને અહીં સ્થિતિ કરીશું જેથી શંકરનું સામીપ્યપણું હમ-
ને થશે. ૧૩

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યં નિશમ્ય માતૃળાં મુનિઃ પ્રાહ પરાશરઃ ॥ ૧૪

વસિષ્ઠ બોલ્યા કે આ પ્રમાણે શક્તિયોનું બોલવું સાંભળી પરાશર
રૂપી બોલ્યા કે. ૧૪.

॥ પારાશર ઉવાચ ॥

તપસારાધયિષ્યામિયુષ્માકંપ્રીતયેશિવમ્
યુષ્માભિઃસ્થિતિરત્રૈવદેવ્યઃકાર્યામમાશ્રમે ॥ ૧૫

પરાશર—હે દેવીયો, તમારી પ્રીતિને માટે હું તપ વડે શંકરનું આ-
રાધન કરીશ અને તમારે અહીંજ મારા આશ્રમમાં સ્થિતિ કરવી. ૧૫.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તથાસ્તિવતિપ્રતિશ્રુતમાતરશ્ચક્રિરેસ્થિતિમ્
ગતોઽહંચયથાસ્થાનંસાન્ત્વયિત્વાપરાશરમ્ ॥ ૧૬
માતૃળાંસંનિધૌકુણ્ડંતતઃકૃત્વાબહૂદકમ્
ઈશમારાધયામાસસંદિદ્ધુઃપરાશરઃ ॥ ૧૭
પ્રતિષ્ઠાપ્યમહાલ્લિહ્નૌવિધિવન્મુનિસત્તમઃ
પુષ્પૈર્ધૂપૈઃસનૈવેદ્યૈર્ચયામાસયત્નતઃ ॥ ૧૮
ત્રિરાપ્ત્ય શુચિર્ધીમાન્નાશાગ્રપ્રહિતેક્ષણઃ
સંનિરુદ્ધ્યેન્દ્રિયગ્રામોદધ્યૌદેવંમહેશ્વરમ્ ॥ ૧૯
શીર્ણપર્ણાશનોદાન્તઃકાષ્ઠીભૂતઃપરાશરઃ
જુઘ્વદ્ધ્રુવિઃપરંવૃન્હૌતસ્થૌવર્ષાણિપશ્ચહ ॥ ૨૦
પ્રત્યક્ષોઽભૂત્તતોદેવઃસર્વવ્યાપીમહેશ્વરઃ
ભાસયન્નાશ્રમભુવંતેજોભિરિદમબ્રવીત્ ॥ ૨૧

વસિષ્ઠ—તથાસ્તુ આ પ્રમાણે બોલી, શક્તિયો સ્થિતિ કરતી હતી
અને હું પરાશરનું સાન્ત્વન કરી જે સ્થાનથી આવ્યો હતો ત્યાં ગયો; ત્યાર
પછી તે દેવીયોની પાસે અત્યંત જળ યુક્ત કુણ્ડ કરી જોવાની ઇચ્છા રા-
ખનાર પરાશર શંકર આરાધન કરવા લાગ્યા, શ્રેષ્ઠ મુનિ પરાશર મોટા લિં-
ગની યથા શાસ્ત્ર પ્રતિષ્ઠા કરી પુષ્પ ધૂપ દોષ અને નૈવેદ્ય વડે યત્નથી
પુજન કરવા લાગ્યા. યુદ્ધિવાન પવિત્ર નાસીકાના અગ્ર જિપર દક્ષિ રાખનાર

પરાશર ત્રણ વખત સ્નાન કરી દશેન્દ્રિયોને શેકી શંકરનું ધ્યાન કરતા હતા. ખરી ગયેલાં પાંદડાનું ભોજન કરનાર ઇન્દ્રિયોનું દમન કરનાર પરાશર રૂપિએ લાકડી માફક પાતળા બનીજઈ શ્રેષ્ઠ હોત દ્રવ્યનો અગ્નિમાં હોમ કર્યો. પાંચ વર્ષ પછી સર્વ આપી શંકર પોતાના તેજથી આશ્રમની જમીનને શોભાવતા પ્રલક્ષ થયા, અને આ પ્રમાણે બોલ્યા. ૧૬-૨૧

॥ દેવદેવ ઉવાચ ॥

વરંવરવદેવર્ષેયસ્ત્વયાચિન્તિતોહૃદિ
તંતેદાસ્યામ્યહંતુષ્ટોયઘપિસ્યાત્સુદુર્લભઃ ॥ ૨૨

શંકર-હે દેવર્ષિ, જે તે તારા હૃદયમાં ધાર્યો હોય તે વરદાન માગ. પ્રસન્ન થયેલો હું તને તે અત્યંત દુર્લભ હશે તો પણ આપીશ. ૨૨.

॥ પરાશર ઉવાચ ॥

રાક્ષસેનમહાદેવપુરામેભક્ષિતઃપિતા
તેનાહંક્રુદ્ધહૃદયઃકૃતવાન્કર્મગ્રહિતમ્ ॥ ૨૩
કર્મણાતેનચિત્તંમેનશુદ્ધતિકદાચ્ચન
શીલંચિન્તયતોદેવવશિઃસ્વમહાત્મનઃ ॥ ૨૪

પરાશર-હે શંકર, પૂર્વે મારા પિતાને રાક્ષસે ભક્ષણ કરેલા નેથી હું ક્રોધ યુક્ત હૃદયવાલો થઈ નિંદ્ય કર્મ કરતો હતો. તે કર્મથી હું દેવ મહાત્મા વશિષ્ઠનું શિલ વિચારનાર માફ મન ક્રોધ દીવસ શુદ્ધ થતું નથી. ૨૩-૨૪.

॥ દેવદેવઉવાચ ॥

નચતેયંમુનેદોષઃક્રુદ્ધસ્યપિતૃનાશતઃ
પુરારાક્ષસસત્રંહિદૃષ્ટામેતત્પુરાતને ॥ ૨૫
મત્યક્ષસ્તવજાતોહંદુષ્કરંસર્વતસ્તપઃ
તદ્દૂહિયદિહાપ્યંદેવેરપિપરાશરઃ ॥ ૨૬

શંકર-હે રૂપિ, બાપના મૃત્યુથી ક્રોધ પામેલા હોવાથી તમારો આ દોષ નથી. પૂર્વે આ ઠેકાણે રાક્ષસ યશ દેખેલો છે. હું તને પ્રત્યક્ષ થયો છું અને દરેક ઠેકાણે તપ દુષ્કર છે તેથી અહીં જે દેવોને પણ ન મળે એવું હોય તે તું ખોલ. ૨૫-૨૬

॥ પરાશર ઉવાચ ॥

यदितुष्टोसिदेवेशसर्वाभिःसहमातृभिः

तदिहस्थितानित्यमाश્રમેममશंकर ॥ ૨૭

પરાશર-હે દેવેશ, જે તમે પ્રસન્ન થયા હો તો સધળી માતાઓ સાથે આ મારા આશ્રમમાં નિત્ય સ્થિતિ કરીને રહો. ૨૭.

॥ શંકરઉવાચ ॥

भक्त्यातवमयानूनंस्थितिःकार्यातपोधन

अवश्यमाश्रमेहस्मिन्मातृभिःतत्तर्हिदा ॥ ૨૮

एकाग्रमनसोभूत्वायेनमिष्यन्तिमामिह

नतेषांभयकारिण्यःकदाचिदद्यमयातनाः ॥ ૨૯

येऽत्रकुर्वन्तिवैमर्त्याकुण्डेस्नानंसमाहिताः

नमिष्यन्तिचमातृभ्यःस्वर्गिणस्तेनસંશયः ॥ ૩૦

શંકર-હે તપોધન, તારી ભક્તિને લીધે મારે અવશ્ય આ આશ્રમ નિરંતર સધળી દેવીયો સાથે નીચે સ્થિતિ કરવા લાયક છે. જે માણસ આ ઠેકાણે એકાગ્ર મનયુક્ત થઈ મને નમસ્કાર કરશે તેમને ભય કરનારી યમયાતના કોઈ દીન થનાર નથી. જે મૃત્યુ લોકના માણસ આ કુણ્ડમાં સાવધાનયુક્ત સ્નાન કરશે અને માતાઓને નમશે તે સ્વર્ગમાં જશે એમાં કોઈ સંશય નથી. ૨૮-૩૦

॥ માતરઉચુઃ ॥

पूजयिष्यतियोहस्माच्चिह्नित्यंपराशर

પ્રસન્નાસ્તસ્યદાસ્યામઃશ્રિયંકીર્તિચદૂર્લભામ્ ॥ ૩૧

અસ્મિન્કુળ્હેનરઃસ્નાત્વાદૃષ્ટ્વાદેવમહેશ્વરમ્

અસ્માન્દ્રક્ષ્યતિયત્નેનનતસ્યાસ્તિરિપોર્ભયમ્ ॥ ૩૨

વૈશાખસ્યચતુર્દશ્યાંયઃપરાશરશઙ્કરમ્

દ્રક્ષ્યતિશ્રદ્ધયાયુક્તઃસમૂયસ્યાન્નદેહવાન્ ॥ ૩૩

માતાઓ-હે પરાશર, જે માણસ આ ઠેકાણે અમારું નિત્ય પૂજન કરશે તેને અમો પ્રસન્ન થઈ લક્ષ્મી અને દુર્લભ એવી કીર્તિ આપીશું. આ કુળમાં મનુષ્ય સ્નાન કરી શંકરનું દર્શન કરી યત્ન પૂર્વક અમારું દર્શન કરશે તેને શત્રુ થકી ભય નહીં રહે. વૈશાખ માસની ચૌદશને રોજ જે પરાશર શંકરનું દર્શન શ્રદ્ધાયુક્ત થઈને કરશે, તે ફરીને જન્મ લેશે નહીં. ૩૧-૩૩

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચં ॥

ઈત્યુક્ત્વાન્તર્દધુર્દેવ્યોદેવશ્ચપરમઃશિવઃ

વાસિષ્ઠમુનેર્દત્વાતીવ્રસ્યતપસઃફલમ્ ॥ ૩૪

અસિતાયાંચતુર્દશ્યામદ્યાપિમનુજેશ્વર

રમન્તેમાતરોનિત્યંપ્રત્યક્ષાઃસહસંમ્બુના ॥ ૩૫

एतत्पराशरेशस्यमाहात्म्यंकथितंमया

यस्यदर्शनमात्रेणनरःपापात्प्रमुच्यते ॥ ૩૬

વસિષ્ઠ-હે નૃપ, આ પ્રમાણે બોલી દેવીયો તથા તે શ્રેષ્ઠ દેવશંકર પરાશર રૂપિને તેના બિંદુ તપનું ફલ આપી અન્તર્ધ્યાન થયા. હાલમાં પણ કૃષ્ણ ચતુર્દશીને દીવસે દેવીયો શંકર સાથે પ્રત્યક્ષ રમે છે. આ પરાશર શંકરનું માહાત્મ્ય મેં તને કહ્યું જેનું દર્શન કરવાથી મનુષ્ય પાપથી મુક્ત થાય છે. ૩૪-૩૬

इतिश्री स्कंदपुराणे एकाशिति साहस्र्यां संहितायां तृतीय
परिच्छेदेब्राह्मविभागे श्रीमलमाहात्म्ये पराशरेशमाहात्म्यं नाम,
एकषष्ठितमोऽध्यायः ॥६१॥

આ પ્રમાણે શ્રી રકંદપુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પરિ-
ચ્છેદના આઠ વિભાગમાં શ્રીમાત્ર મહાત્મ્યમાં પરાશરશ મહાત્મ્ય નામનો
૬૨ મો અધ્યાય પૂર્ણ થયો.

॥ દ્વિષ્ટિતમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૬૨ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તતોગચ્છેન્મહારાજકમલંતીર્થમુત્તમમ્
યત્રપદ્માદ્વિનિષ્ક્રાન્તાકમલાસીદ્ધરિમિયા ॥ ૧
પૂર્વમિન્દ્રપદેરાજન્નભિષિત્તુરન્દરઃ
ત્રૈલોક્યૈશ્વર્યમાસાદ્યમેરુપૃષ્ઠમુપાવિશત્ ॥ ૨
તત્રવિશ્વાવસુઃપ્રાપ્તસ્તુમ્બરશ્ચહહાહુહુઃ
મેઘનાદઃસુરાનન્દીદુર્ધરશ્ચબૃહત્ચવાઃ ॥ ૩
એતેચાન્યેચત્રહવોગન્ધર્વામેરુમૂર્ધનિ
ઇન્દ્રસ્યપુરતોરાજન્નજગુઃકલમતન્દ્રિતાઃ ॥ ૪
રમ્ભાતિલોત્તમાગૌરીમેનકાવપુરુર્વશી
વિશ્વાચીચઘૃતાચીચહરિણીપુઞ્જકસ્થલા ॥ ૫
એતાશ્ચાપ્સરસોમુખ્યાનન્દતુઃસુરતુષ્ટિદમ
પ્રીયમાણેષુદેવેષુસન્નિતકમહોત્સવે ॥ ૬
તત્રશક્તિશ્રયંદૃષ્ટ્વાજલ્પદ્ધર્ષાતુતુમ્બરઃ ॥ ૭

વસિષ્ઠ—હે માન્યાતા, ત્યાર પછી ગિત્તમ કમલાતીર્થમાં જવું જ્યાં
કમલ થકી કમલા લક્ષ્મી પ્રગટ થયાં હતાં. 'હે રાજન્ પૂર્વે ઇંદ્રાસન ઉપર
ઇંદ્રનો અભિશેક કર્યો ત્યારે ઇંદ્ર તથા લોકો પ્રભુપણું પ્રાપ્તિને મેરૂ પર્વતના

શિખર ઉપર બેઠો હતો ત્યાં વિશ્વાવસુ તુમ્બર, હાહા, હૂહૂ, મેઘનાદ, મુરા-
નંદી, દુર્ધ, અને બહુચ્છવા એઓ અને બીજા બહુ ગંધર્વો મેરૂ પર્વતના
શિખર ઉપર હે રાજા ઇન્દ્રની પાસે આગશ ન રાખતાં મધુર ગાન કરતા હતા.
તેમજ વળી રંભા, તિલોતમા, ગૌરી, મેનકા, ઊર્વશી, વિશ્વાચી, ધૃતાચી, હરિણી
અને પુન્ડરિકા એ મુખ્ય અપ્સરાઓ દેવોને સંતોષ પમાડનારો નાચ કરતી
હતી તે સંગીત મહોત્સવમાં દેવો પ્રસન્ન થયા એટલે ત્યાં ઇન્દ્રની લક્ષ્મી
જોઈ હર્ષથી તુમ્બર બોલ્યા. ૧-૭

॥ તુમ્બર ઉવાચ ॥

ત્વયિતિષ્ઠિતિદેવેન્દ્રદેવશ્રીસર્વતોમુખી
યયાસકલમેતદ્દિશોભતેસુમણ્ડલમ્ ॥ ૮
તવાસન્સફલાયજ્ઞાસ્તવાસીત્સંફલંતપઃ
યસ્મેલક્ષ્મીપ્રસાદેનનમિષ્યન્તિદિવોકસઃ ॥ ૯
આદિત્યાવસવોરુદ્રાઃસિદ્ધાઃસાધ્યામરુદ્રણાઃ
ગન્ધર્વાપ્સરસશ્ચૈવસર્વેબ્રહ્મર્ષયસ્તથા ॥ ૧૦
રાજાનોમનુજાશ્ચૈવયેચપાતાલવાસિનઃ
શ્રિયાવિરહિતાઃસર્વેચેષ્ટન્તેતૃણવદ્ભુવિ ॥ ૧૧
લક્ષ્મીસ્તપઃફલંકૃત્સ્તંલક્ષ્મીરધ્વરસાધનમ્
લક્ષ્મીરિન્દ્રપદંલોકેલક્ષ્મીસામ્રાજ્યમન્નુતમ્ ॥ ૧૨
દેવોવાદાનવોવાપિસર્વશ્ચાન્યોપિવાસવ
ભવેલક્ષ્મીવિહિનોઽન્નત્યાજ્યઃક્ષારમિવોદકમ્ ॥ ૧૩

તુમ્બર—હે ઇન્દ્ર, તું જોભો રહે સતે આ દેવીની લક્ષ્મી ચોતરફ
પ્રસરાપલીછે કે જે લક્ષ્મીથી આ આખું દેવ મંડલ શોભે છે. તારા સધળા
યજ્ઞ સફલ છે અને સધળું તપ પણ સફલ છે કે જેને લક્ષ્મીની પ્રસન્નતાને
દેવો નમે છે. બાર સૂર્ય આઠ વસુ અગ્નિયાર રૂદ્ર સિદ્ધ સાધ્ય, ઓગણ પ-
ચાશ વાયુ ગંધર્વ અપ્સરાઓ, અને સર્વે બ્રહ્મ રૂપીયો તેમજ રાજાઓ અને
મનુષ્યો તથા જે પાતાલમાં રહેનારા છે તે સધળાઓ લક્ષ્મી વિનાના પૂ-

દિવમાં તારણાની માફક એણે કરે છે. સમગ્ર તપનું ફલ લક્ષ્મી છે અને લક્ષ્મી યજ્ઞનું સાધન છે. જગતમાં ઈંદ્ર પદ પણ લક્ષ્મી છે અને લક્ષ્મી છે એ અદ્ભુત સામાન્યપણું છે. હે ઈંદ્ર દેવ રાક્ષસ અથવા ખીજો ગમે તે લક્ષ્મી વિનાનો હોય તો તે જેમ ખારજલનો ત્યાગ કરીએ છીએ તેમ ત્યાગ કરાય છે. ૮-૧૩

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्याकर्ण्यसतद्वाक्यंसभायां त्रिदिवौकसाम्
ऐश्वर्यमदमत्तो वै प्राह क्रुधः सुरेश्वरः ॥ १४

વસિષ્ઠ—આ પ્રમાણે તે તુમ્હારનું વાક્ય દેવની, સભામાં સાંભળી તે ઈંદ્ર સંપત્તિના મદથી મોહ પામી ક્રુધ યુક્ત થઈ બોલ્યો. ૧૪

॥ इन्द्र उवाच ॥

केयं लक्ष्मीरिह प्रोक्तायाममालंकृतिर्भवेत्
वितत्यशतशो यज्ञान् प्राप्तमैन्द्रपदं मया ॥ १५
तपोभिः प्राप्यते लक्ष्मीर्येन केनापि तुम्बर
सर्वस्यापि ततो लोके तपः परमिहोच्यते ॥ १६
त्रैलोक्यैश्वर्यमासाद्य मपि लोकान् प्रशासति
स्तुतिरप्रस्तुता लक्ष्म्याः प्रोच्यते केन हेतुना ॥ १७
इदमप्रस्तुतं પ્રોક્તં સભાયાં મરુતાંયતઃ
તતઃ સ્વર્ગે પ્રવેષ્ટવ્યં ન યુષ્યાભિઃ કથંચન ॥ ૧૮

ઈંદ્ર—અહીં કઈ લક્ષ્મી કહીકે જે મારી શોભા છે ? મેં સો યજ્ઞ કરી ઈંદ્રાસન પ્રાપ્ત કર્યું છે. હે તુંખર તપ વડે ગમે તે માણસે લક્ષ્મી મેળવાય છે તેથી લોકમાં સધળામાં તપ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. ત્રણ લોકની સંપત્તિ પામીને હું લોકોનું પાલન કરું છું ત્યાં પ્રસંગ વિનાની લક્ષ્મીની સ્તુતિ ક્યા કાણુથી તે કહી ? આ પ્રસંગ વિનાનું તે દેવની સભામાં કહું જેથી તમોયે કોઈ દીવસ સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરવો નહીં. ૧૫-૧૮

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्तेशतयज्ञेनहाहाकारोमहानभूत्
 स्वंस्वंस्थानंययुःसर्वेगर्हमाणाःसुरेश्वरम् ॥ १९
 तदिन्द्रपदसंभूतंयशःसंयतुमक्षमः
 शक्रस्तत्याजगन्धर्वान्जगतादुःखहेतवे ॥ २०
 दर्पान्धस्यकुरुक्षेत्रेपश्यतांमरुतापुरा
 विष्णोःपर्यपतद्रूमौशिरोराजन्नितिश्रुतिः ॥ २१
 अथस्वर्गविभृष्टास्तेगन्धर्वादीनचेतसः
 परिम्लानमुखाःसर्वेલक्ष्मींशरणमात्रजन् ॥ २२
 देवीमाराधयामासुरादृताकलगीतिभिः
 अथप्रत्यक्षतांप्राप्तालक्ष्मीरित्याहतान्प्रति ॥ २३

વસિષ્ઠ—આ પ્રમાણે ઇન્દ્ર બોલ્યા ત્યારે મોટા હાકાર થયો અને સઘળાઓ ઇન્દ્રની નિંદા કરતા કરતા પોતપોતાને સ્થાને ગયા. તે ઇન્દ્ર પદથી ઊત્પન્ન થયેલી કીર્તિને જાણવા નહી શક્તિમાન ઇન્દ્રે જગતના દુઃખ માટે ગંધર્વોનો ત્યાગ કર્યો. હે રાજન્ પૂર્વે જોનારા દેવની સમક્ષ કુર-ક્ષેત્રમાં અહંકારથી અન્ધ બનેલા વિષ્ણુનું મસ્તક પૃથ્વીમાં પડ્યું હતું એમ શ્રુતિ છે. એ પછી સ્વર્ગથી ભ્રષ્ટ થયેલા તે દયામણા જંખવાણા મુખવાળા ગંધર્વો લક્ષ્મીને શરણે ગયા. અને આદર પૂર્વક મધુર ગાનવડે દેવીની આરાધના કરી. એ પછી પ્રસક્ષ થયેલાં લક્ષ્મી તેમની પ્રત્યે આગળ પ્રમાણે બોલ્યાં. ૧૯-૨૩

॥ શ્રીરુવાચ ॥

किमिच्छतसुतायूयमिहमामुपसेव्यह
 तद्ददामिनसन्देहोब्रुतयद्यपिदुर्लभम् ॥ २४

લક્ષ્મી—હે પુત્રો, અહીં મારે સેવન કરી તમો શું ઇછો છો તે બંધુ આપીશ એમાં કંઈ સંદેહ નથી માટે તે દુર્લભ હોય તો પણ કહો. ૨૪

॥ ગન્ધવાઁકુચુઃ ॥

મેરુપૃષ્ઠેવયંદેવિસ્તુવાનાસ્ત્વાંસુરેશ્વરિ
શક્રેર્નેશ્વર્યમત્તેનવયંસ્વર્ગાદ્દિહિકૃતાઃ ॥ ૨૫
સ્થાનંસ્વર્ગાત્પરંનાસ્તિવાસાયાસ્માકમિન્દિરે
તેનત્વાંશરણપ્રાપ્તાઃપ્રસીદહરિવલ્લભે ॥ ૨૬

ગંધર્વ—હે દેવે સુરેશ્વરિ, મેરુપર્વતના શિખર ઉપર અમો તમારી સ્તુતિ કરતા હતા, ત્યાં ઇંદ્ર પોતાના અશ્વર્યથી મદોન્મત્ત બની અમોને સ્વર્ગથી દુર કર્યા. હે લક્ષ્મી, અમારે રહેવા સારું સ્વર્ગ શિવાય બીજું સ્થાન નથી, તેથી તારે શરણે આવ્યા છીએ. હે હરિવલ્લભે પ્રસન્ન થા. ૨૫-૨૬

॥ દેવ્યુવાચ ॥

ગન્ધર્વૈરભયંભાવ્યમયિશક્તાત્સુરેશ્વરાત્
ઇન્દ્રોપિનવિનાયુષ્માન્સ્વર્ગંજાતુપ્રવેક્ષ્યતિ ॥ ૨૭

દેવી—ગન્ધર્વોએ દેવના ઇશ્વર ઇંદ્રથી અભય થવું. ઇંદ્ર પણ તમારા શિવાય કોઈ વખત પણ સ્વર્ગમાં પેશી શકશે નહીં. ૨૭.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તાસ્તેથગન્ધર્વાઃશ્રીક્ષેત્રંતીર્થમાયયુઃ
કિંચિવજ્જલાશયંપ્રાપ્તાસ્તપસ્તપ્તુમતિન્દ્રતાઃ ॥ ૨૮
તતઃક્રુદ્ધાસુરેશસ્યદેવીક્ષીરોદસંભવા
ત્યક્ત્વાત્રિભુવનસંર્વજગામભુવનેશ્વરી ॥ ૨૯
પુષ્કરેપુણ્ડરીકસ્પર્ગર્ભેલીનામવત્ક્ષણાત્
અથાકુલમભૂત્સર્વસ્વધાસ્વાહાવિર્વાજિતમ્ ॥ ૩૦
સીદન્તિભુવેનધર્માઃક્રિયાઃસર્વાજનેશ્વર
તતઃસ્વર્ગાત્પેરિશ્રુષ્ટાદેવાઃક્ષીણમહોજસઃ ॥ ૩૧

॥ बृहस्पति उवाच ॥

पुष्करेपुण्डरीकस्यकुहरेऽस्तिहरिप्रिया
तत्रगच्छतसंस्तूयतांप्रसादयतद्रुतम् ॥ ३६

બૃહસ્પતિ-પુષ્કર તીર્થમાં કમલના વચલા ભાગમાં લક્ષ્મીજી છે તે-
થી ત્યાં જાઓ અને ગુણ કરી જલદીથી તેને પ્રસન્ન કરો. ૩૬.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

गुरोर्वावयमिदंश्रुत्वासर्वेदेवाःसत्रासत्रा
वव्रजुःपुष्करंतीर्थयत्रश्रीकमलाश्रया ॥ ३७
ब्रह्मादिभिःपुरादैर्वैर्निमित्तंतन्नवातम
पुष्करंपुष्कराकार्णिसरोद्वादशयोजनम् ॥ ३८
सर्वोविलोकयांचकुर्महतःकमलाकरं
गाहमानसरोजालिरजःसुराभितज्जलम् ॥ ३९
तरलैःजलकल्लोलैर्नृत्यन्तामिवसर्वतः
पक्षपातेनहंसानांचामरैरिववीज्यते ॥ ४०
अथतत्रकचिद्ब्राम्ह्यन्दीनचेताःसुरेश्वरः
तडागेपात्रनीपत्रसंवृतेष्वेतपङ्कजे ॥ ४१
सुवर्णइवधारावततेजोभिर्यन्त्रिरैक्षत
तत्रमेनेश्रियंदेवींसर्वलोकार्तिहारिणीम् ॥ ४२
ततोरोमाश्चिततनुःप्रमोदभ्रमितेक्षणः
तुष्टावसहितोदेवैर्देवींविश्वार्तिहारिणीम् ॥ ४३

વશિષ્ઠ—આ પ્રમાણે ગુરુનું વચન સાંભળી સધળા દેવો ઈંદ્ર સાથે જ્યાં
કમલનો આશ્રય કરનાર લક્ષ્મી હતાં તે પુષ્કર તીર્થમાં ગયા. હે રાજન, પૂર્વે
બ્રહ્માદિ દેવોએ તે પુષ્કર નિર્માણ કરેલું છે. જેમાં કમલો વ્યાપ્ત થયેલાં છે

કુંડલિન્યાસ્વરુપેણમૃણાલિવલિલુલ્યયા ॥ ૫૧

સ્તુતિરત્રાસ્તુકેનૈવબ્રહ્મણાપિતવાન્તિકે

યસ્યાહૃદિજગન્નાથસ્ત્રૈલોક્યશરણોહરિઃ ॥ ૫૨

નમોઽસ્તુવિશ્વરુપિણ્યૈનમોઽસ્તુસિન્ધુસંભવે

જગદ્દાશ્રિનમસ્તુભ્યંનમસ્તેવિષ્ણુવલ્લભે ॥ ૫૩

નિઃશ્રીકમલિલંદેવિવિશ્વમાસીત્સમન્તતઃ

નસ્વધાનતથાસ્વાહાસીદામસ્તેનવૈષ્ણવિ ॥ ૫૪

આર્તાનામતિદીનાનાંમાતઃક્ષીરોદસંભવે

ત્વાંવિનાદેવિદેવાનાંપરિક્ષીણવલૌજસામ્ ॥ ૫૫

ત્વમેવમવદેવેશિશરણંનોયથાહરિઃ

કિંચિન્મયામદાન્ધેનગન્ધર્વાન્પ્રતિભાષિતમ્ ॥ ૫૬

પ્રાયશ્ચિત્તમભૂતસ્યત્વદ્વૈમૂર્ખ્યમિદંમમ ॥ ૫૭

છંદ્ર—જગતને આનંદ આપનાર સર્વની ઇશ્વર હે દેવિ તને નમસ્કાર છે. ખીણ પામેલા સર્વ પ્રાણીઓને પ્રસન્ન થા. હે મા, તારા વિના આ સઘળું સ્થાવર જંગમાત્મક જગત ચંદ્ર વિના આકાશની પેઠે શોભતું નથી. હે દેવી, તેમને ધન્ય અને તે કૃત કૃત્ય છે કે જેને ધેર દેવને પણ દુર્લભ અનેક પ્રકારના ભોગ અને મોક્ષને આપનાર તું રહેલી છે. હે દેવિ, તું નિત્ય ભગવાનના વક્ષ સ્થલમાં ખીરાળે છે અને મનુષ્યોને ઊત્સવ માટે સાત્વિકી શક્તિ રહેલી છે જેનાં હૃદય રાજ હંસીની માફક લક્ષ્મીના ઊત્સંગમાં લાગેલું છે તેને સ્વભાવને મલિન કરનાર દરિદ્રપણું કોઈ દીવસ આવતું નથી. સકળ જગતના આધાર રૂપ યોગિ પુરૂષે ધ્યાન કરવા લાયક જનાર્દન ભગવાન પૃથ્વીમાં તારી સ્થિતિ સાથે અવતાર લેછે. તું પૃથ્વી છે અને ભગવાન આકાશ છે, તું વિજળી છે અને અચ્યુત મેઘ છે, તું નદી છે અને શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા સમુદ્ર છે, તું યુદ્ધિ છે અને મન છે તે કેશવ રૂપ છે. ખીસતંતુની પંક્તિના સરખી ઝુણુલી રૂપ તે તારા સ્વરૂપથી આ સઘળું ઊત્તમ બ્રહ્માણ્ડ વ્યાપ્ત કરેલું છે. અહીં તારી સ્તુતિ બ્રહ્માયે પણ તારી પાસે કરી શકાય એમ નથી તો ખીજા કયા પુરૂષે કરી શકાય, કારણ કે જેના હૃદયમાં ત્રણ લોકના શરણુ જગતના નાથ ભગવાન રહેલા છે. જગત રૂપ દેવી તને

ત્રૈલોક્યંતુત્વયાદેવિનસ્યાજ્યમિદમાદરાત્

હિતાયસર્વલોકાનામેષમેસ્તુવરઃપરઃ ॥ ૬૧

ઇન્દ્ર—હે મા, તારે મારો આ અપરાધ નિરંતર ક્ષમા કરવા લાયક છે. કારણ કે હજારો વાંક થાય તોપણ ગુરૂનું મન વિકાર પામતું નથી. હે દેવિ તારે આ ત્રણ લોકોનો ત્યાગ સર્વ લોકના કલ્યાણ સાથે આ પરથી કરવો નહી, એવું શ્રેષ્ઠ વરદાન મને આપો. ૬૦-૬૧.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

एवमस्तुसुरश्रेष्ठयथाभिलिषितंतव

अहंतुकमलाज्जातापुष्करेशक्रसंस्तुता

तस्मान्मेકમલાનામલોકેઽભ્યાર્તિગમિष્યતિ ॥ ૬૨

गन्धर्वेषुप्रसादस्तेकर्तव्यस्त्रिदिवेश्वर

कृत्सानामपिलोकानामेतेकल्याणभाषिणः ॥ ૬૩

દેવી—હે ઇન્દ્ર, એમ હો જેવી તારી ઇચ્છા. હું પુષ્કર તીર્થમાં ઇન્દ્રે સ્તુતિ કર્યાથી કમળમાંથી પ્રગટ થઈ તેથી મારૂ કમલા એવું નામ લોકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. હે સ્વર્ગના અધિપતિ, તારે ગંધર્વો ઊપર પ્રસન્નતા રાખવી કારણ કે એ સધળા લોકોનું કલ્યાણ બોલનારા છે. ૬૨-૬૩.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

इत्युत्तवासातदादेवीकमलाकमलायुधा

संस्तूयमानागन्धर्वैःश्रीमालक्षेत्रमाययौ ॥૬૪

अभ्युत्थानंततश्चક્રદ્વિजाःश्रीमालवासिनः

हर्षपर्याकुलैर्वૈત્રેયપહ્યન્તઃકમલાલયામ્ ॥૬૫

अथसंस्तूयतेदेवीमृग्भिःसत्याभिरावृताः

बद्धाञ्जलिपुटाःसर्वेकमलामिदमब्रुवन् ॥૬૬

વશિષ્ઠ—તે વખતે કમલ રૂપી આયુધને ધારણ કરનાર તે કમલા

પ્રકીર્ણાદીપ્યમાનાભિર્મપિશ્રેણીભિર્વરા
 રજેઽર્કપ્રભાજાલૈસ્તન્નવદૈવસર્વતઃ ॥ ૭૨
 તથાસ્તનૈરભૂદૃષ્ટિસ્તદાશ્રીમાલસીમાનિ
 યથાચક્રાપિજન્તૂનાંનવ્યથાભૂતદદ્રુતમ્ ॥ ૭૩
 તતોમુમુદિરોવિપ્રાઃસર્વેશ્રીમાલવાસિનઃ
 દૃષ્ટ્વાદૌત્સ્થ્યંસુદુર્વારમપાસ્તંહરિકાન્તયા ॥ ૭૪
 અથાભ્યર્ચ્યમનોમીઠૈઃપુષ્પૈર્ધૂપૈરનૈકશઃ
 સ્તુત્વાચક્રમલોદ્ભુતામિદમાહુસ્તપસ્વિનઃ ॥ ૭૫

૫૫૧૭—કમલમાં રહેનાર કમલા દેવી આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણો આગળ
 જોલી બ્રાહ્મણોને પ્રસન્ન કરવા માટે આકાશમાં જોવા લાગ્યાં. દેવીના
 જોતા વારંવાર મોટા વરસાદ ગાળ્યો. ત્યાર પછી હે રાજા રત્નોની
 શ્રીમાલની ચોતરફ વૃષ્ટિ થઈ. દીપ્યમાન મણિની પંક્તિયો વડે જાણે
 સૂર્યની કાન્તિથી ત્યાં ચોતરફ વિઠાઈ ગયેલી હોય એમ પૃથ્વી, હવાઈ
 જઈ શોભતી હતી, તેવી રીતે તે વખતે શ્રીમાલ નગરની સીમમાં રત્નોની
 વૃષ્ટિ થઈ કે જેથી કોઈ પણ પ્રાણીને પીડા થઈ નહીં તે એક આશ્ચર્ય.
 ત્યાર પછી શ્રીમાલમાં રહેનારા સર્વે બ્રાહ્મણો હર્ષ પામ્યા. અને લક્ષ્મીજીએ
 અત્યંત ન મટી શકે એવી દુઃસ્થિતિ દુર કરેલી જોઈ એ પછી મનને સારા
 લાગે એવા પુષ્પ ધુપ વિગેરેથી વારંવાર પૂજન કરી અને સ્તુતિ કરી તપ-
 સ્વીયો આ પ્રમાણે કમલાદેવી પ્રત્યે બોલ્યા. ૭૦-૭૫.

॥ બ્રાહ્મણાઝ્ઞુઃ॥

જયદેવિપ્રપન્નાર્તિમથનિપ્રમથામ્બિકે
 સંતુષ્ટાસ્મોવયંદેવિકર્મણાતેનતેઽધુના ॥ ૭૬
 અહમન્નસ્થિતાનિત્યમર્ચનીયાદ્વિજોત્તમૈઃ
 સ્તોતવ્યાચપરંશ્રેયોલબ્ધકામૈરમીષ્ટદા ॥ ૭૭
 દ્વિજદારિદ્રનાશાયરત્નવૃષ્ટિઃકૃત્તામયા
 તતોમેરત્નમાલેતિનામવિરુયાતિમેષ્યતિ ॥ ૭૮

યોમામિદસ્થિતાંભક્તયપૂજયિષ્યતિમાનવઃ

તસ્યાઠંસકલાક્રામાન્પદાસ્યામિનસંશયઃ ॥ ૭૯

અગ્રપ્રભૃતિવિપ્રાણાંભૂતલંઘનનામપિ

નિર્ગમિષ્યન્તિરત્નાનિવૃતિર્વસ્તૈરનુત્તમા ॥૮૦

બ્રાહ્મણો—પોતાના ભક્તના દુખને નાશ કરનાર હે પ્રમથાંબિકે દેવિ, તમે સર્વોત્કૃષ્ટપણે વર્તો. હે દેવિ, આજ અમે તારા તે કર્મથી પ્રસન્ન થયા છીએ. હું અહીં રહેલી બ્રાહ્મણીએ પૂજા કરવા લાયક છું અને ઇચ્છિત ફળને આપનાર હું ગિત્તમં કલ્યાણને પામવાની ઇચ્છા રાખનારે સ્તુતિ કરવા લાયક છું. મેં દિગ્ગજ દરિદ્રપણું નાશ પામે, એટલા માટે રત્નની વૃષ્ટિ કરી તેથી મારું રત્નમાળા એવું નામ લોકમાં પ્રસિદ્ધ થશે. જે કોઈ માણસ અહીં રહેલી મને પૂજશે તેના હું સધળા મનોરથ પૂર્ણ કરીશ એમાં કોઈ સંશય નથી. આજથી આરંભી ભોંયને ખોદનારા બ્રાહ્મણોને રત્ન નીકળી આવશે અને તેઓએ ગિત્તમ વૃત્તિ પાળવી. ૭૬-૮૦

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इत्युक्त्वा ब्राह्मणान्देवीदेवैः परिवृतानृप

जगामाकाशमाविश्य यत्र देवः स्वयं हरिः ॥ ૮૧

पुनराप्यायितो लोकः प्रवृत्ताश्च महोत्सवाः

यशैરાप्यायिता देवा ववर्षुः प्रचुरं पयः ॥ ૮૨

तत्रાસ્તેકુળમતુલંસ્વચ્છામ્બુપરિપૂરિતમ્ ॥ ૮૩

તત્રસ્નાત્વાચપીત્વાચનનરોદુર્ગતિંત્રજેત્ ॥ ૮૪

તતઃપ્રભૃતિભૂપાલશ્રીમાલેકમલાલયા

આસ્તેપરાશરેશસ્યનદૂરેપૂણ્યદાનૃણામ્ ॥ ૮૫

एतयः शृणुयान्नित्यं कमलायाः समुद्रवम्

गृहेतस्यनदारिद्र्यं बभ्रानि कचनास्थितिम् ॥ ૮૬

વસિષ્ઠ—હે રાજા, આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોને કહી દેવોથી વિટાયલાં દેવો

આકાશ માર્ગે જ્યાં સ્વયંભૂ ભગવાન રહે છે ત્યાં ગયાં ફરીને લોક સમૃદ્ધિ-
વાન થયો અને મોટા મોટા બિતસવ પ્રવૃત્ત થયા અને યજ્ઞ વડે સમૃદ્ધ કરેલા
દેવો ઘણાજ વરસાદ વરસાવવા લાગ્યા. ત્યાં સ્વચ્છ જલથી ભરેલો જેની
તુલના ન થઈ શકે એવો એક કુંડ છે તેમાં સ્નાન કરી અને તેનું પાન
કરવાથી માણસને કોઈ દીવસ દુર્ગતિ થતી નથી. હે ભૂપાલ ત્યારથી આરંભી-
ને શ્રીમાલ ક્ષેત્રમાં કમલથી ઉત્પન્ન થનાર કમલાદેવી પરાશરેશ ભગવાનની
પાસે લોકોને પુણ્ય આપનારી રહે છે. જે કોઈ આ કમલાની ઉત્પત્તિ સાં-
ભળે છે તેને ઘેર દરિદ્રપણું રહેતું નથી અને કોઈ ઠેકાણે તે બંધન થતો
નથી. ૮૧-૮૬

इति श्री स्कंद पुराणे एकाशिति साहस्र्यां संहितायां तृती-
य परिच्छेदे ब्राह्म विभागे श्रीमाल माहात्म्ये श्री कमला माहा-
त्म्यं नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ६२

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદપુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં બીજા પરિ-
ચ્છેદમાં બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યમાંથી કમલા માહાત્મ્ય નામનો
અધ્યાય બાસઠમો પૂર્ણ થયો. ૬૨

॥ अथ त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥

अध्याय ६३ भो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

तत्राश्चर्यमभूत्सर्वश्रीमालેકમલાલયે
तदाकर्णयभूपालयत्किञ्चिद्ભૂલંતવ ॥ ૧
પુરાસીદિવની પાલોરાક્ષસસ્યકુલેમહાન્
કૃતિર્નામમહાદૈત્યૌદેવબ્રાહ્મણકળૃકઃ ॥ ૨

સર્વેશ્રીમાલમાગત્યવિવાહાત્પ્રથમેદિને
 કુમારીંસ્નાપ્યમાનાંતામવગૃહ્ણાતિદાનવઃ ॥ ૩
 અવગ્રહસ્તત્તસ્તસ્યનિશ્ચેષ્ટોભવતિક્ષણાત્
 નશ્રુણોતિનશ્ચાશ્રાતિનબ્રૂતેનચવીક્ષતે ॥ ૪
 શ્રીપરિક્રમણાનાંહિયાવત્કાલમથાક્ષણાત્
 કન્યાપ્રકૃતિમાપ્નોતિંહર્ષયન્તિસુહૃદ્જનાઃ ॥ ૫
 સારિકાયાઃશતગુણોબલેનસમહાસુરઃ
 કૃતિરુત્તમરૂપાઢયાકદર્થયતિકન્યકાઃ ॥ ૬
 તતોદુઃસ્વાકુલમભૂદશિલંકમલાંપુરસ્મ
 વિવાહસ્યાંગમેર્કાશ્વતુર્વાચિન્નપ્રહૃષ્યતિ ॥ ૭
 અથકાચિજ્જરાવિષ્ટાકુલસ્ત્રીબ્રાહ્મણમિયા
 કૃતિશઙ્કાકુલાપ્રાપ્તાશરણંકમલાન્તિકે ॥ ૮
 ઉપવાસપરાદીનામૃત્યુંકૃત્વાનિવર્તનમ્
 વિહવાહસ્યાગમેરાજનૃકન્યાયામૃતિશક્તિની ॥ ૯
 તતોરાત્રાવશ્નુદેવીપ્રત્યક્ષાકમલોદ્ભવા
 દ્વિજપત્નીમુવાચેદંપરિતુષ્ટાસુરેશ્વરી ॥ ૧૦

વશિષ્ઠ—તે કમલાના નિવાસ સ્થાન શ્રીમાલ નગરમાં સઘળું આ-
 શ્ચર્ય થયું. હે રાજન જે તને કૌતુક હોય તેા તું લે સાંભળ. પૂર્વે રાક્ષસના
 કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો દેવ અને બ્રાહ્મણનો શત્રુ કૃતિ નામનો મોટો રાક્ષસ
 રાજન હતો. તે રાક્ષસ શ્રીમાળ નગરમાં આવી વિવાહને પેહેલે દીવસે સ્નાન
 કરાવાતી કન્યાઓને ગ્રહણ કરતો હતો. તે પછી તે ગ્રહણ કરેલી કન્યાઓ
 એકા પિનાની તત્કાલ બનતી હતી, સાંભળે નહીં ખાય નહીં અને બોલે નહીં
 તથા બુદ્ધિ પણ નહીં. જ્યાં સુધી લક્ષ્મી સંબંધી પ્રદક્ષિણા થઈ ન હોય
 ત્યાં સુધી (એટલે બીજી વખતના ચાર મંગલ કરતાં સુધી) ત્યાર પછી
 તત્કાલ કન્યા પાછી પોતે હતી તેવી બને અને સગાં સંબંધીઓ હર્ષ પામે.
 બલમાં સોગણો તે મહા અસુર કૃતિ ઊત્તમ રૂપ વતી કન્યાઓને દુઃખ
 દેતો હતો. તેથી સઘળું કમલાનું નગર દુઃખથી આકુલ બ્યાકુલ થતું હતું.

અને વિવાહ આવવામાં કોઈ ઢેકાણે કોઈ પણ ખુશી થતું નહોતું પછી
કોઈ ઘરડી કુસાગના બ્રાહ્મણ પત્ની કૃતિની શંકાથી આકુલ બની કમલા પાસે
શરણે આવી. લગ્ન વખતે પોતાની કન્યાના મૃત્યુની શંકા રાખનાર હે રાજા
ગરીબડી તે મૃત્યુ થાય ત્યાં સુધીનો નિશ્ચય કરી ઉપવાસ કરવા લાગી.
તેથી રાત્રીમાં કમલથી ઉત્પન્ન થનાર લક્ષ્મીજી પ્રત્યક્ષ થયાં અને સુરેશ્વરી
પ્રસન્ન થઈ બ્રાહ્મણની સ્ત્રી પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલી. ૧-૧૦

॥ કમલોવાચ ॥

કિમર્થમિહકલ્યાણિદ્વારેમમનિષીદસિ

ઉત્તિષ્ઠસ્વઘૃહંયાહિઘૃહીત્વાવાચ્છિતંવરમ્ ॥ ૧૧

કમલા—હે કલ્યાણી મારે બારણે શા માટે દુખી થાય છે ? ઊઠ
અને ધારેલું વરદાન લઈ પોતાને ઘેર જા. ૧૧

॥ બ્રાહ્મણ્યુવાચ ॥

કૃતિર્નામમહાદૈત્યોબાધતેનઃકુમારિકાઃ

તેનોદ્વિગ્નાદ્વિજાદેવિશ્વિચન્તેપિત્વદાશ્રયાઃ ॥ ૧૨

બ્રાહ્મણી—કૃતિ નામનો મોટો રાક્ષસ અમારી છોકરીઓને દુખ દે છે
તેથી હે દેવિ તારા આશ્રયવાળા પણ દિવે જીવિશ રહે છે. ૧૨

॥ દેવ્યુવાચ ॥

વાયુભૂતઃસદુષ્ટાત્માસદાચરતિવેશ્મસુ ॥ ૧૩

વધસ્તસ્યનશસ્ત્રેણનમન્ઞૈર્વ્યાહતિઃકચિત્

શક્યતેપિતૃભિસ્તૃષ્ટૈર્નિઘૃહીતુંસનાન્યથા ॥ ૧૪

અતોનાન્દીમુલ્લેશ્રાદ્ધંકર્તવ્યંપિતૃતૃષ્ટયે

एवंतૃષ્ટાઃપિતરસ્ત્રાયન્નોમહતોભયાત્ ॥ ૧૫

કુલદીપઃપ્રકર્તવ્યોનિશાયાંબાહ્યપ્રિયે

વત્સ્યન્તિપિતરસ્તત્રપૂજાકાર્યામિયત્નતઃ ॥ ૧૬

કુલદીપોત્સવવિધિઃકાર્યાશ્રીમાલવાસિભિઃ

લેપોઘૃતગુહાભ્યાંચકર્તવ્યઃકુલયોધ્રુવમ્ ॥ ૧૭

રાજૌજાગરણંકાર્યનર્મવાક્યૈઃપરસ્પરમ્

एवंबःकुर्वतांतूनांविवाहात्प्रथमेदीने ॥ ૧૮

કૃતિદૂરેતરંયાતિકુલદીપસ્યશઙ્કયા

माङ्गल्यगीतशब्देनतथाशंखस्वनेनच ॥ ૧૯

દેવી—દુષ્ટાત્મા તે રાક્ષસ વાયુ રૂપે નિરંતર ઘરોમાં ફરે છે. માટે તેનો ધ્વજ હથિયારથી થાય એમ નથી તેમજ મંત્ર વડે પણ કોઈ વખત મારી શકાય એમ નથી. જો પિતૃઓ પ્રસન્ન થાય તો તેને ગ્રહણ કરી શકાય બીજી રીતે અને તેમ નથી એથી પિતૃઓને પ્રસન્ન કરવા સાર નાંદી શ્રાદ્ધ કરવું અને એવી રીતે પ્રસન્ન થયેલા પિતૃઓ મોટા ભયથી રક્ષણ કરે છે. હે બ્રાહ્મણ પત્ની, રાત્રે કુલદીપ કરવો કારણ કે તેમાં પિતૃઓ રહે છે માટે બનતી પ્રયાસે તેની પૂજા કરવી. શ્રીમાલમાં રહેનારા લોકોએ કુલદીપનો ઉત્સવ કરવો. બેહુ કુલમાં ધી અને જાળથી બીને લેપ કરવો અને કન્યા તથા વરની સ્ત્રીયોએ પરસ્પર સારા કોમળ વાક્યો વડે રાત્રે બગરણ કરવું. આવી રીતે વિવાહને પહેલે દીવસે કરનારા તમોને કુલદીપની ભીતિથી કૃતિથી રાક્ષસ વેગજો નાશી જશે અને વળી માંગલીક ગીત સાંભળી તથા શંખના શબ્દ વડે પણ તે દુર જતો રહેશે. ૧૩-૧૮

॥ માંધાતોવાચ ॥

કુલદીપોત્સવવિધિર્વિવાહાત્પ્રથમેદીને

यथाश्रीमालिभिःकार्यस्तन्मेब्रूहितपोधन ॥ ૨૦

માંધાતા—હે તપોધન, વિવાહને પહેલે દીવસે શ્રીમાલી લોકોએ કુલ દીપોત્સવ વિધિ શી રીતે કરવો તે મને કહો. ૨૦

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

दिवानान्दीमुखंश्राद्धंकर्तव्यांविधिवत्पू

जगत्स्वामिसमायुक्तं नणे शरपुरःसरम् ॥ २१
 पितृनान्दीपुखास्तत्रसार्धमेतैः रोत्तमैः
 समाहूय समस्तान्वैप्रीणयेद्विप्रभोजनैः ॥ २२
 वरस्याथकुलेयास्यान्प्रमाणकुलकामिनी
 शंखमादाय पाणिभ्यां कुंकुमोदकपूरितम् ॥ २३
 गृहीत्वा रक्तसूत्रं च सा कुमारी गृहं व्रजेत्
 कुमारी रक्तसूत्रेण मात्वा पादशिरोवाधि ॥ २४
 शङ्खोदकं च सिञ्चन्ती सर्वालंकृतकन्यकाम्
 एवं कृतेथ दैत्योसौ स्पृष्टुत्तामक्षमो भवेत् ॥ २५
 क्षेप्तुं शक्रोतिनाङ्गानिरक्तसूत्राङ्कितानितु
 यातिकन्याप्रमाणाय अतः प्रामाणिकोच्यते ॥ २६
 अर्चिता भोजिता शक्त्या सा च याति वरालयम्
 कृत्वाथ कुंकुमं हस्तेनालिकेरञ्च भूमिप ॥ २७
 कन्यासम्बन्धिनी याति वरवेश्मनिभूषिता
 ततुमाङ्गुल्यशब्देन वरमात्रे प्रदाय च ॥ २८
 पूजिता च तया तत्र स्वशब्दनुसारतः
 अथ कन्या गृहं याति राजन् कन्याकुलाङ्गना ॥ २९
 निशायाः प्रथमेयामे गोमयेनोपलेपयेत्
 तत्र मन्त्रैः प्रतिष्ठाप्य कुलदीपं निवेशयेत् ॥ ३०
 रक्तसूत्रमयीवृत्तिकाया शक्त्या धृत्तेन वै
 सामिद्धेगार्हपत्यो नौ कर्त्तव्यः कुलदीपकः ॥ ३१
 मण्डले तं प्रतिष्ठाप्य पुष्पगन्धानुलेपनैः
 पूजयेद्विधिवत्प्रीतादधादर्धचक्रो विद ॥ ३२
 एवं कृते महाराज पितरस्तत्र देवताः
 आयान्ति मुदिताः सर्वे कुलदीपशिखान्तरे ॥ ३३

ततस्तस्याग्रतः कार्यार्थमभिर्भङ्गलगीतयः
 शङ्खध्वनिश्चमुपहान्ब्रह्मघोषश्चपुष्कलः ॥ ३४
 ततोनिशीथेराजेन्द्रमाप्तेस्नात्वाशूचिःसती
 वरस्यजननीदीपंगृहात्याभरणान्विता ॥ ३५
 ततःकन्यागृहंगत्वागायन्त्योमङ्गलानिवै
 कन्यापितृगृहेस्त्रीभिःसंगच्छेरन्समन्ततः ॥ ३६
 अभ्यर्च्यविधिवद्दीवमेवंकुर्यात्प्रदक्षिणाम्
 सर्वाश्चतुपरिक्रम्यवेदिमध्येकुलाङ्गनाः ॥ ३७
 दीवादीपेघृतक्षेपमन्योन्यंतावितन्वते
 परस्परं प्रीयमाणास्तथावत्क्रेगुडंनृप ॥ ३८
 पुष्पैराभरणैर्वस्त्रैस्ताम्बूलैश्चमनोहरैः
 वरकन्याजनन्यौतेविधायैक्ये तथात्मनः ॥ ३९
 परिपठयमुदायुक्तेस्वगृहायाथगच्छति
 वेदिमध्येतदाराजन्कुलैक्यकरणोत्सवे ॥ ४०
 आयान्तिपितरस्तत्रमातरोदेवमातरः
 आर्यातदार्याहेरम्बमातृतन्मात्रुभिःसह ॥ ४१
 श्रीश्चदेवोजगत्स्वामिपूर्वेपूर्वतरेचये
 अदृश्यानिरीक्षन्तेकुलदीपोत्सवंनिशि ॥ ४२
 एवंकुलैक्यकरणेकुलदीपोत्सवंस्त्रियः
 कृत्वासर्वानिवर्तन्तेशङ्खवेदस्वनेसति ॥ ४३
 ततोजागरणंकुर्युर्गायन्त्योमङ्गलानिच
 कुलदीपंविमुच्यैतास्तास्मिन्गोमयमण्डले ॥ ४४
 एवंकृतेव्रजेत्कृतिर्दूरादूरतरंनृप
 नन्दन्तिपितरःसर्वेमाद्यन्तिसुरमातरः ॥ ४५
 प्रियतेसचगोविन्दःप्रियसीसपरिच्छदा •

ગ્રહરોગાશ્વનશ્યન્તિકુલદીપોત્સવેનૃણામ્ ॥ ૪૬

કુલૈક્યકરણશક્તિમિત્યુક્તંબ્રહ્મવાદિભિઃ

કુલદીપોત્સવવિધિરેવંશ્રીમાલવાસિભિઃ ॥ ૪૭

પ્રથમેન્દ્રિકરગ્રાહાત્કાર્યઃપ્રીત્યૈદિવૌકસામ્

કુલદીપસ્યમાહાત્મ્યમેતત્તેકથિતંનૃપ ॥ ૪૮

કુલદીપોચ્ચર્યતેયત્રતત્રનાસ્તિપરાજયઃ

યત્તચ્છુણુયાન્નિસંકુલદીપકથાનુગમ્ ॥ ૪૯

નતસ્યદૈસ્યવિહિતંકદચિજ્ઞાયતેભયમ્ ॥ ૫૦

પરિણિષ્ટ—હે રાજા, દીવસે વિધિ પૂર્વક નાંદી આધ કરવું તેમાં વિષ્ણુ તથા ગણપતિથી આરંભીને કરવું અને ત્યાં આ દેવોની સાથે નાંદી મુખ પિતૃઓને બોલાવી તે સઘળા બ્રાહ્મણને ભોજન કરી પ્રસન્ન કરવા. એ પછી વરના કુંડુમાં જે ડાહી સ્ત્રી હોય તે કુંડુવાળું પાણી ભરીને શંખ જે હાથમાં ગૃહણ કરી તથા તેની સાથે લાલ નાડુ રાખી કન્યાને ઘેર જાય, જ્યાં જઈ કન્યાને પેલા નાડા વડે પગથી તે માંથા સુધી માપી લે અને સઘળા આભૂષણ પહેરાવેલી તે કન્યા ઊપર શંખનું પાણી છાંટે. આવી રીતે કરવાથી રાક્ષસ તેને અડકવા સમર્થ બનતો નથી અને લાલ સુત્રથી ચિન્હિત થયેલાં તે અંગને ખેંચવાને સમર્થ થતો નથી. આવું થવાથી કન્યા પ્રમાણુપણુને આવે છે (એટલે પરણાવવાને યોગ્ય બને છે) એથી પ્રમાણિક એમ કહેવાય છે અને પછી તે સ્ત્રી શક્તિ પ્રમાણે આદરમાન કરાવેલી ભોજન કરી વરને ઘેર જાય છે. હે રાજા, એ પછી હાથમાં કુંડુ અને નાળીયેર લઈ કન્યા તરફની સ્ત્રી વરને ઘેર જાય અને તેના પીયેરમાં ગલીક શબ્દ સાથે વરની માને આપે અને પછી વરની મા તેને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે આદરમાન કરે. ત્યાર પછી હે રાજા કન્યા તરફની કુલ સ્ત્રીઓ કન્યાને ઘેર જાય. ત્યાર પછી રાત્રીના પહેલા પોહોરમાં છાણથી જગ્યા લીંપવી અને તે લીંપેલી જગ્યામાં મંત્રવડે કુલદીપની પ્રતિષ્ઠા કરી સ્થાપન કરવો અને તેમાંથી પુરી શક્તિ પ્રમાણે લાલ સૂત્રની દીવેટ કરવી અને ગાર્હપત્યાગ્નિમાંથી તે કુલ દીપ સળગાવવો અને મંડલમાં તેની પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી ગંધ પુષ્પથી યથા સાસ્ત્ર પૂજન કરવું; અને હે વિદ્વાન્ રાજા, અર્ધ આપવો. હે રાજા, આમ કરવાથી ત્યાં પિતૃ તથા દેવો સઘળાં હર્ષ પામી દીવાની જગ્યામાં આવી રહે છે.

તેથી તેની આગળ સ્ત્રીઓએ મંગલ ગીત ગાવાં અને શંખ વગાડવો તથા વેદના મંત્ર બોલવા. હે રાજા તાર પછી મધરાત થાય એટલે સતી વરની મા પવિત્ર થઇ આભૂષણ પહેરી દીવો લે અને મંગળ ગીત ગાતાં બીજા પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે કન્યાને ઘેર જઈ કન્યાના બાપને ઘેર જે સ્ત્રીઓ હોય તેની સાથે પ્રથમ વિધિ પૂર્વક દીવાનું પૂજન કરી ચોતરફ પ્રદિક્ષણની પેઠે ભેટી વળે અને સર્વે કુલ સ્ત્રીઓ વેદીમાં પ્રદિક્ષણ કરે. તે બેડુ તરફની સ્ત્રીઓ સામા સામી એક એકના દીવામાં ધી નાખે અને પરસ્પર પ્રસન્ન થઈ એક એકના મુખમાં ગોળ નાખે; તેમજ પૂલ અલંકાર વસ્ત્ર અને સુંદર તાંબુલવડે વર કન્યાની મા, પરસ્પર પોતાના આત્માનું એકપણુ કરી અને તે પ્રમાણે બોલી પોતાને ઘેર જાય. હે રાજા તે વખતે વેદીની અંદર કુલનું એકપણુ કરવાના. ઉત્સવમાં ત્યાં પિતૃઓ માતાઓ અને દેવ માતા તથા જગદંબા અને માતૃ સહિત ગણપતિ લક્ષ્મીજી તથા જગતના સ્વામિ વિષ્ણુ ભગવાન વિગેરે જે પૂર્વેના તે તથા તેમના પેહેલાના સઘળા દેવો અદસ્ય થઇ મધરાતે કુલદીપોત્સવને જીએ છે. આ પ્રમાણે કુલનું એકપણું કરવામાં સ્ત્રીઓ કુલદીપોત્સવ કરીને શંખ તથા વેદનો ધ્વનિ થાય એટલે સઘળી સ્ત્રીઓ પાછી ફરે છે. ત્યાર પછી રાત્રે મંગળ ગીત ગાઇને જાગરણ કરે. હે રાજા તે પછી ગોમય મંડળમાં કુલદીપ મુકીને આમ કરવાથી કૃતિદૈત્ય વેગળામાં વેગળો નાશી જાય, સઘળાં પિતૃઓ આનંદ પામે અને સઘળી માતાઓ હર્ષ પામે અને શ્રી વિષ્ણુ પ્રસન્ન થાય તથા પોતાના પરિવાર સાથે લક્ષ્મીજી પણ પ્રસન્ન થાય અને કુલ દીપોત્સવ કરવાથી માણસોના ગ્રહ રોગ બધા નાશ પામે છે. આ પ્રમાણે કુળનું એકપણું કરી શકાય છે એમ બ્રહ્મ જાણનારાઓએ કહ્યું છે. આ પ્રમાણે શ્રી માલમાં રહેનારાઓએ આગલે દીવસે દેવની પ્રસન્નતાને માટે કુલદીપોત્સવ વિધિ કરવો જોઈયે. હે રાજા આ પ્રમાણે મેં તને કુલદીપનું માહાત્મ્ય કહ્યું. જ્યાં કુલદીપનું પૂજન થાય છે ત્યાં પરાજય નથી. જો કોઈ આ કુલદીપની કથા સંબંધી સાંભળે છે તેને દૈત્યે કરેલો બય કોઇ દીવસ ઉત્પન્ન થતો નથી.

इति श्री स्कंद पुराणे एकाशिति साहस्र्यां संहितायां तृतीय परिच्छेदे ब्राह्म विभागे श्रीमाल माहात्म्ये कुल दीपक महात्म्यनाम त्रिषष्टितमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં મિત્રાસિદ્ધાન્તર સંહિતમાં ત્રીજા પ-
રિચ્છેદમાં બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાલમાહાત્મ્યમાં કુલદીપક માહાત્મ્ય નામનો
અધ્યાય ૬૩ મો.

॥ અથ ચતુઃષષ્ઠિતમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૬૪ મો.

॥ માંધાતોવાચ ॥

યદેતત્કથિતંબ્રહ્મન્તીર્થંપૂર્વમનુત્તમમ્
વરુણેનતપસ્તપ્તુંસ્વેચ્છયાહ્વાદતંતુયત્ ॥ ૧
યત્રસ્વસ્થજલેકુણ્ડેગૌતમઃસમહાતપાઃ
તપ્તવાતપાંસિતીત્રાણિચકારાશ્રમમાત્મનઃ ॥ ૨
તન્મેબ્રૂહિયથાતત્ત્વંવરુણોયાદસાંપતિઃ
તપ્યમાનોયથાપ્રાપપ્રતીચીપ્રભુજાંપ્રમો ॥ ૩

માંધાતા-હે બ્રહ્મન જે પૂર્વે ગિત્તમ આપે તીર્થ કહ્યું કે જે વરુણે
તપ કરવા સાર પોતાની ઇચ્છાથી સ્વીકાર્યું હતું જે ઠેકાણે સ્વસ્થ જલ
વાળા કુંડ ઉપર મોટા તપસ્વી ગૌતમ રૂપિએ ઉત્ર તપ તપી પોતાનો આશ્રમ
કર્યો હતો અને જળનો પતિ વરુણ તપ કરી જેવી રીતે પશ્ચિમ દિશાનું
સ્વામીપણું પામ્યો, તે ખરે ખરી વાત મને કહો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

પુરાતવઃસુદુઃપારંચિકીર્ણર્ણવરુણોન્નપ
ત્ર્યમ્બકાક્ષિયુગાક્રાન્તાંનર્ણવૈશ્વપરિશોભિતામ્ ॥ ૪
નાનાદ્રુમલંતાકીર્ણાનાનાપુષ્પફલાવૃતામ્

भूमिनिरीक्ष्यवरुणस्तपस्तप्तुंसमुद्यतः ॥ ५
 कृत्वाकापालिकंरौद्रमासनंनियतोन्द्रियः
 नेत्राभ्यांसूर्यमुत्पश्यन्वर्षाणिदशतस्थिवान् ॥ ६
 ततोह्यधोमुखोभूत्वाधूमपानपरोन्मृप
 वर्षाणांविंशतिस्तस्थौजपध्यानपरायणः ॥ ७
 तथापिनाभवद्ब्रह्माप्रसक्षोलोककृत्प्रभुः
 ततोङ्गुष्ठस्पृष्टभूमिर्दृष्टिदत्त्वादिवाकरे ॥ ८
 तस्थौपञ्चसहस्राणिवर्षाणांषड्दशतानिच
 प्रसक्षोऽभूद्योराजनब्रह्मालोकपितामहः ॥ ९
 स्वयंसमृज्यपाणिभ्यांवरुणायददौवरम् ॥ १०

વસિષ્ઠ—હે રાજા પૂર્વે અત્યન્ત કઠિન તંપ કરવાની ઇચ્છા રાખનાર
 વરુણ શંકરના પગ ચિન્હિત થયેલી તથા નખવડે શોભનારી અનેક પ્ર-
 કારના ઝાડ અને વેલાથી વિઠાયેલી અનેક પ્રકારના ફૂલ અને ફળવાળી
 જમીન જોઈ તપ કરવાને માટે તૈયાર થયે. કપાલ (માટલાના કડકા) ના
 રૂદ્ર બનાવી ઇન્દ્રિયો વશમાં રાખી સૂર્ય સામી દષ્ટિ રાખી દશ વર્ષ સુધી
 આસનવાળી બેઠો. ત્યાર પછી નીચે મોઢોડે લટકી હે રાજા ફક્ત દિશાના
 ધૂમનુજ પાન કરનારો વરુણ જપ તથા ધ્યાનમાં આસક્ત બની વિશ વર્ષ
 સુધી બેઠો. તોપણ જગત કરનાર સમર્થ બ્રહ્મા પ્રત્યક્ષ થયા નહી. ત્યાર
 પછી એક અંગુઠે જમીનપર ઉભો રહી સૂર્ય સામી દષ્ટિ રાખી પાંચહજાર
 અને છસે વર્ષ સુધી ઉભો રહ્યો. હે રાજા ત્યારે જગતના પિતામહ બ્રહ્મા
 પ્રત્યક્ષ થયા અને પોતાની મેળે તેને હાથ ફેરવી વરદાન આપવા લાગ્યા.

॥ ब्रह्मोवाच ॥

जलानामधिपत्यंतेमयादत्तंतपोनिधे
 प्रतीचीदिगियंदत्तापश्चिमंप्राप्यसागरम् ॥ ११
 स्थितिःकार्यात्वयावत्सदिकपालेनसताध्रुवम्
 विभागस्तवयज्ञेषुमंयादत्तोजलाधिप ॥ १२

मन्त्रैर्भवन्तमाहूयहविर्होष्यन्तिवाडवाः

पुनर्ब्रूहि वरं वत्सः यस्ते मनसि वर्तते ॥ १३

अनेनतपसातुष्टोदातास्मिभवतेऽनघ ॥ १४

બ્રહ્મા—હે તપના ભંડાર, મેં તને જલતું રાજપાણું આપ્યું અને આ પશ્ચિમ દિશાના પશ્ચિમ સાગર સુધીની દિશા તને આપી. હે પુત્ર તારે દિગ્પાળ થઈ સ્થિર સ્થિતિ કરવી. હે જલાધિપતને યજ્ઞમાં મે ભાગ આપ્યો માટે બ્રાહ્મણો મંત્રવડે તને બોલાવી હુતદ્રવ્ય આપશે. હે વત્સ જે તારા મનમાં હોય તે વરદાન તું ફરીને માગ. આ તપથી પ્રસન્ન થયેલો હું હે નિષ્પાપી વરણ તને આપનારો છું.

॥ वरुणउवाच ॥

दत्तमाशापातित्वंमेदुर्लभंयत्सुरैरपि

भगवन्मवताकृत्वाद्यांमयितपस्विनि ॥ १५

किञ्चैतत्सिद्धिदं नृणां तीर्थमस्तु महीतले

स्नानं करोति यो मर्त्यस्तथैस्मिन्ममासेद्धिदे ॥ १६

तस्यास्तुवाञ्छतासिद्धिमसादात्तोपितामह ॥ १७

વરણ—હે ભગવાન તમે હું તપરિવ ઉપર દયા કરીને દેવને પાણ દુર્લભ એવું દિશાનું સ્વામીપણું આપ્યું પરંતુ ખીજું જગતમાં આ તીર્થ મનુષ્યોને સિદ્ધિ આપનાર થાઓ, એવું ખીજું વરદાન આપો અને જે માણસ આ મારા સિદ્ધિ આપનાર તીર્થમાં સ્નાન કરે તેની ધારેલી સિદ્ધિ હે પિતામહ તમારા પ્રસાદથી સિદ્ધ થાઓ.

॥ पितामह उवाच ॥

येऽत्रस्नानंकरिष्यन्तिनराःश्रद्धासमन्विताः

तेषां भविष्यति प्राप्यो ब्रह्मलोको न संशयः ॥ १८

वरुणेनतपस्तप्त्वाप्राप्तमैश्वर्यमभ्यसाम्

વરુણાદ્વિતમેતદ્વિતસ્માત્તીર્થમવિષ્યતિ ॥ ૧૯

इत्युत्तवाभगवान्ब्रह्माब्रह्मलोकंततोगतः

ततोम्बुधिनदीशैलतीर्थैःसंभूयसर्वतः ॥ ૨૦

अभिपिक्तोदिगीशत्वेवरुणोमुदितैस्तदा

एवमासीत्पुराराजनतीर्थवरुणसंज्ञितम् ॥ ૨૧

गौतमोप्याश्रमंचक्रेतत्रतप्तवामहत्तपः

यत्रब्रह्मादबोदेवास्वयंसर्वेतपोधनाः ॥ ૨૨

दृष्टાસ્નાનાયગચ્છન્તિસદાપર્વાણિપર્વાણિ

आरोग्यमिदमायुष्यंतीर्थमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ૨૩

श्रोतव्यंश्रावणीयंचनरेःश्रद्धासमन्वितैः ॥ ૨૪

બ્રહ્મા—જે માણસો શ્રદ્ધાયુક્ત બની અહીં સ્નાન કરશે તેમને બ્રહ્મ-
લોક મળશે એમાં કંઈ સંદેહ નથી. વરુણે તપ તપી જલનું સ્વામિપણું
મેળવ્યું એથી આ તીર્થ વરુણ નામે યુક્ત (વરુણ તીર્થ) થશે. આ પ્રમાણે
એલી ત્યાર પછી ભગવાન બ્રહ્મા બ્રહ્મલોકમાં ગયા. ત્યાર પછી સમુદ્ર નદી
પર્વત અને તીર્થ ચારે તરફથી સર્વે એકઠાં થઈ હર્ષ પામી તે વખતે વરુણ-
ને દિશાના રાજ્યનો અભિષેક કર્યો. હે રાજા આ પ્રમાણે પૂર્વે આ વરુણ
તીર્થ થયું હતું. ગૌતમે પણ તે ઠેકાણે મોટું તપ કરવા આશ્રમ કર્યો હતો.
જે ઠેકાણે બ્રહ્માદિ દેવો અને સર્વે તપસ્વીયો પોતાની મેજે હર્ષ પામીને
નિરંતર પર્વણી પર્વણીયે સ્નાન માટે જાય છે. આ ઉત્તમ તીર્થનું માહાત્મ્ય
આરોગ્યતા આપનારું તથા આયુષ્ય વધારનારું છે માટે શ્રવણ કરવું અને
શ્રદ્ધા વાલા માણસોયે શ્રવણ કરાવવું.

इति श्री स्कन्दपुराणे एकाशितिसाहस्रयांसंहितायां ब्राह्म
विभागे उत्तरखण्डे श्रीमाल माहात्म्ये वरुणतीर्थ माहात्म्य नाम
चतुःषष्टितमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં બ્રાહ્મ
વિભાગમાં ઉત્તર ખંડમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યમાં વરુણ માહાત્મ્ય નામનો
અધ્યાય ૬૪ મો. પૂર્ણ થયો.

॥ અથ પञ્ચષષ્ઠિતમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૬૫ મો.

॥ માધાતોવાચ ॥

इयंदेवीजगन्मातात्रैलोक्यानन्दकारिणी
लक्ष्मीश्रीकमलादेवीमहालक्ष्मीरिति श्रुता ॥ १
तस्यादेव्याव्रतं किञ्चिन्ममाख्याहितपोधन
व्रतेन येन चीर्णेन लक्ष्मीस्तुष्टा भवेन्नृणाम् ॥ २

માંધાતા—આ જગતની માતા ત્રણ લોકને આનંદ કરાવનાર લક્ષ્મી શ્રી કમલા અને મહાલક્ષ્મી એવે નામે પ્રસિદ્ધ છે તે દેવીનું કોઈક વ્રત હો તપોધન મને કહો કે જે વ્રત કરવાથી માણસોને લક્ષ્મી પ્રસન્ન થાય.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

अयमर्थः पुराराजन्म्वरीषेण भूभुजा
पृष्ठः प्रोवाच भगवान् देवदेवो जनार्दनः ॥ ३

વસિષ્ઠ—હે રાજા, આ અર્થ પૂર્વે અંબરીષ રાજાએ વિષ્ણુને પુછ્યો હતો તે વખતે દેવનાદેવ જનાર્દન ભગવાને કહ્યું હતું કે:-

॥ श्री भगवानुवाच ॥

महालक्ष्मीव्रतं राजन्श्रुणु श्रद्धासमन्वितः
येन तुष्टा भवेद्देवी महालक्ष्मी मम प्रिया ॥ ४
तत्तु भाद्रपदे मासि शूलपक्षे नृपोत्तम
दूर्वाष्टमीव्रतं कार्यमष्टम्यां वैष्णवं व्रतम् ॥ ५

कृष्णपक्षेथराजेन्द्रश्रीव्रतंसिद्धिदंभुवि
 कार्यशोडशवर्षाणिस्त्रियावापुरुषेणवा ॥ ६
 स्नात्वानद्यांतडावागेवाकृत्वानियममात्मवान्
 निशीथेमण्डलंकृत्वाशशिन्यर्धोदितेनृप ॥ ७
 श्रीवृक्षपत्रेविपुलेतिरन्ध्रेवापद्मिनीदले
 पद्ममष्टदलंकार्यंश्वेतकिंजलकभूषितम् ॥ ८
 प्रतिष्ठाप्यततोदेवींविन्यसेत्कमलोपरि
 जयापूर्वदलेशान्तादेवीवन्निहदलेतथा ॥ ९
 शीतायाम्येविशालाक्षीनैऋत्येश्रीचवारुणे
 वायव्यांकमलादेवीकौबेर्याञ्चकुमारिका ॥ १०
 इशानेवैष्णवीनामसर्वालङ्कारभूषिता
 पद्मगर्भेमहालक्ष्मीरहंश्रीनन्दनस्तथा ॥ ११
 वामेविष्णुर्गदापाणिदक्षिणेकुसुमायुधः
 एवंक्रमेणविन्यस्यपूजाकार्याप्रयत्नतः ॥ १२
 कर्पूरेणाथशुभ्रेणचन्दनेनविशेषतः
 पुष्पैर्धूपैःसनैवेद्यैःकृत्वापुष्पगृहंततः ॥ १३
 तोरणंकदलीस्तम्भानुत्तम्यश्रद्धयान्वितः
 ततःश्रीश्चेतिमन्त्रेणपूजनीयासुरेश्वरी ॥ १४
 प्रदद्यात्श्रीफलैरर्धमष्टानामष्टभिर्नृप
 न्यलिकेरेणशुद्धेनमहालक्ष्म्याःप्रदापयेत् ॥ १५
 निशीथेऽपितत्कार्यंस्वस्थैःपायसभोजनम्
 रात्रौजागरणंकार्यंगीतवादित्रनिस्वनैः ॥ १६
 प्रातःस्नात्वाथशुचिमान्पृच्छांकृत्वानरेश्वर
 लक्ष्मीनारायणाभ्यांवैपरिधानंतुकारयेत् ॥ १७
 व्रतमेतत्करिष्यामियावद्वर्षाणिषोडश

અસ્તુસાંનિહિતાસ્માકંશ્રીર્દેવહરિણાસહ ॥ ૧૮
 ઇત્યુચાયેનરોમક્તયાભોજનાન્તેક્ષમાપયેત્
 લક્ષ્મીર્નારાયણોદેવસ્તથાચકુસુમાયુધઃ ॥ ૧૯
 પ્રસીદ્યુર્મહારાજસિદ્ધિદાસ્યુર્નસંશયઃ
 અથષોડશવર્ષાન્તેલક્ષ્મીનારાયણોનૃપ ॥ ૨૦
 પલહેમમયોકાર્યસ્તદર્ધાર્ધેનવાપુનઃ
 અભ્યર્ચ્યવિધિવદ્ધક્તયાવિપ્રાયપ્રતિપાદયેત્ ॥ ૨૧
 કૃતંષોડશવર્ષાણિવ્રતમેતન્મયાપ્રભો
 પ્રસીદતંમમૈતેન્નલક્ષ્મીનારાયણૌસદા ॥ ૨૨
 પૂર્વસ્મિન્નષ્ટમીરાત્રાવર્ધશ્યામતનુર્હરિઃ
 અર્ધેચન્દ્રોજ્જ્વલાલક્ષ્મીર્નાત્રકાર્યાવિચારણા ॥ ૨૩
 એવંપુરામહાલક્ષ્મીવ્રતંસિદ્ધિપ્રદંનૃણામ્
 દેવઃકથિતવાન્નાવિષ્ણુરમ્બરીષસ્યભૂપતેઃ ॥ ૨૪
 એતલ્લક્ષ્મીવ્રતંપુણ્યંયઃકરોતિયથાવિધિ
 વિલયંયાન્તિતસ્યાભુપાપાન્યુગ્રકૃતાન્યાપિ ॥ ૨૫
 વ્રતસ્યાસ્યપ્રભાવેણરત્નિદેવોનૃપોત્તમઃ
 વિમુક્તઃપશૂઘાતોત્યાત્પાપાદિતિશ્રુતંહિનો ॥ ૨૬
 હ્રદયઃશ્રુણુયાન્મર્ત્યોર્વાચ્યમાનંશુભંવ્રતમ્
 નકચિતસ્યદારિદ્ર્યંગેહેભવતિપાર્થિવ ॥ ૨૭

શ્રીભગવાન્—હે રાજા, શ્રદ્ધા યુક્ત થઈ મહાલક્ષ્મીનું વ્રત સાંભળ,
 જે કરવાથી મારી સ્ત્રી મહાલક્ષ્મી પ્રસન્ન થાય છે. હે રાજા, તે વ્રત બાર
 પદ માસમાં કરવું. શુકલ પક્ષમાં આઠમને દીવસે વિષ્ણુનું દુર્વાષ્ટમી વ્રત ક-
 રવું. હે રાજા, તેવીજ રીતે, કૃષ્ણ પક્ષમાં જગતમાં સિદ્ધિ આપનાર લક્ષ્મીનું
 વ્રત કરવું. સોળ વર્ષ સુધી સ્ત્રીએ વા પુરૂષે એ વ્રત કરવું, તે જે પ્રમાણે
 કરવાનું છે તે સાંભળ. નદી વા તલાવમાં સ્નાન કરી આત્માને નિયમમાં રાખી
 હે રાજા મધરાત્રે અડધો ચંદ્ર જોઈય થાય એટલે મંડલ કરી છિદ્ર શિવાયના

મોઠા બીલીના પત્રમાં અગર પશ્ચિમીના દલમાં ઘોળા કિંજલકથી શોભા-
યમાન એવું અષ્ટ દલ પદ્મ કરવું. ત્યારે પછી તેમાં દેવીની પ્રતિષ્ઠા કરી
કમલ ઉપર મુકવું તેના અષ્ટદલ કમલમાં પૂર્વ દલમાં શાતા દેવી અગ્નિ કો-
ણમાં શાતા દક્ષિણમાં શીલા નૈરત્યમાં વિશાલાક્ષી પશ્ચિમમાં લક્ષ્મી વાયવ્યમાં
કમલા અને ઉત્તરમાં કુમારિકા તથા ઇશાનમાં સર્વ આ ભૂપણથી સુશોભિત
વૈષ્ણવીનું આવાહન કરવું. પદ્મના વચલા ભાગમાં શ્રી નંદન, માઈ તથા
મહાલક્ષ્મીનું આવાહન કરવું અને અમારી ડાબી બાજુએ ગદા જેના હાથમાં
છે એવા વિષ્ણુ તથા જમણી બાજુએ કુસુમાયુધ આવા અનુક્રમે વિન્યાસ
કરી પ્રથમથી પૂજન કરવી. ઘોળા કપુર વડે તથા વિશેષે કરીને ચંદન વડે
તથા પુષ્પ, ઘૂપ દીપ નૈવેદ્યથી પૂજન કરવું તથા પુષ્પની મંડલી કરવી અને
કેળના થાંભલા તથા તોરણ કરી શ્રદ્ધા રાખી શ્રીશ્રી એ મંત્ર વડે મહા-
લક્ષ્મીનું પૂજન કરવું. હૈં રાજ, ત્યાર પછી શ્રીફળ વડે ૬૪ અર્ધ આપવા
તથા શુદ્ધ નાળીયેર થકી મહાલક્ષ્મીને અર્ધ આપવો અને પછી મધરાત્રે
સ્વસ્થ થઈ મહાલક્ષ્મીને પાયસ નૈવેદ્ય કરવું અને રાત્રે ગીતને યાજીત્ર
શબ્દ યુક્ત જગરણ કરવું. હૈં રાજ, પ્રાતઃકાળમાં બીજા દીવસે સ્નાન કરી
શુદ્ધ થઈ સુખ શપન પુછવું અને પછી લક્ષ્મી નારાયણને વસ્ત્ર પેહેરાવવાં
આ વ્રત હું સોળ વર્ષ સુધી કરીશ. માટે વિષ્ણુ સાથે શ્રીમાલ લક્ષ્મી અ-
મારા સાનિધ્યામાં રહેા. આ પ્રમાણે બોલી પૂજન પૂર્વક નૈવેદ્ય કરાવી, છેવટે
ક્ષમા માગવી. લક્ષ્મીનારાયણ દેવ તથા કુસુમાયુદ્ધ હૈં મહારાજ મને પ્રસન્ન
થાઓ અને સિદ્ધિ આપનારા થાઓ. હૈં રાજ ત્યાર પછી સોળ વર્ષ થયે
લક્ષ્મી યુક્ત નારાયણની મુર્તિ એક પલ સોનાની કરાવવી અથવા અડધા
પલની કરાવવી અને તેનું વિધિ પૂર્વક પૂજન કરી તે બ્રાહ્મણને આપી દેવી
અને ત્યાં પ્રાર્થના કરવી કે હૈં સ્વામિ આ વ્રત મેં સોળ વર્ષ કર્યું માટે એ
વ્રત વડે નિરંતર મને લક્ષ્મી યુક્ત નારાયણ પ્રસન્ન થાઓ. પૂર્વ દીવસે
અષ્ટમીની રાત્રે અર્ધ ભાગમાં સ્યામ મૂર્તિ ભગવાન તથા અડધા ભાગમાં
ચન્દ્ર સરખા ઉજ્જવલ લક્ષ્મીજીનું પૂજન કર્યું છે તેમાં કાંઈ પણ શંકા ન
રાખવી. હૈં રાજ આવી રીતે પૂર્વે મહા લક્ષ્મીનું વ્રત મનુષ્યોને સિદ્ધિ આપ-
નાર અંબરીષ રાજાને વિષ્ણુએ કહ્યું હતું. માટે આ લક્ષ્મીનું વ્રત જે કોઈ
યથા શાસ્ત્ર કરે છે તેને મોટા પાપ પણ તત્કાલ નાશ પામે છે. આ વ્રતના
પ્રભાવ થકી રત્તિ દેવ નામનો રાજા વશુ ઘાત થકી ઉત્પન્ન થયેલા પાપ

થકી મુક્ત થયો એવું અમે સાંભળ્યું છે આ કહેવાતું શું બ્રત જે કોઈ માણસ સાંભળશે હે રાજા તેના ધરમાં દરિદ્રતા કોઈ દીવસ થવાનીજ નથી.

इति श्री स्कन्दपुराणे एकाशिति साहाय्यां संहितायां
तृतीयपरिच्छेदेब्राह्मविभागे श्रीमालमाहात्म्ये महालक्ष्मीव्रत नाम
पञ्चषष्ठितमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પરિચ્છેદમાં બ્રાહ્મવિભાગમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યમાં મહા લક્ષ્મી વ્રત નામનો અધ્યાય ૬૫ મો. પૂર્ણ થયો.

॥ अथ षट्षष्ठितमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૬૬ મો.

॥ मांधातोवाच ॥

यच्चयाभिहितोब्रह्मन्यावत्परीक्षितोऽनृप
तावद्वैवस्वतीदिव्यामूर्तिःस्थास्यातिभूतले ॥ १

यातायामथतस्यांतुમૂર્તૌતિગ્મચુતોર્દિવમ
નષ્ટેષુસર્વરત્નેષુકલૌપાપ્તેસુદારુણે ॥ ૨

કથંશ્રીમાલિનોવિપ્રાવર્તિષ્યન્તેતપોધન
સર્વમેતન્મમચક્ષ્વાત્રિકાલજોભવાન્યતઃ ॥ ૩

માંધાતા—હે પ્રહ્લાનં જ્યાં સુધી પરિક્ષિત રાજા થશે ત્યાં સુધી સૂ-
ર્યની દિવ્ય મૂર્તિ જગતમાં રહેશે એવું ને કહ્યું અને તે સૂર્યની મૂર્તિ જ્યારે
સ્વર્ગમાં જશે અને કલિયુગ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે સર્વ રત્નોનો નાશ થશે ત્યારે
હે તપોધન શ્રીમાલિ આહ્વાણ ક્રમ વર્તશે તે મને સંધર્ષ કહો કારણ કે
તમે ત્રિકાલ જાણનારા છો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एतत्पुरामहाराजपुलस्त्योमुनिमत्तमः
ययातेःकथयामासश्रीमालेवसतोऽखिलम् ॥ ४
तत्तेऽहंकथयिष्यामिसर्ववृत्तमशेषतः
शृणुचैकमनाराजनभविष्यद्ज्ञानमुत्तमम् ॥ ५
कश्यपस्यकुलेजातःकाश्यपोभून्महातपाः
विषापहारिणीविद्यातेनप्राप्तमहेश्वरात् ॥ ६
करिष्यतस्तपस्तस्यश्रीमालेचिरजीविनः
अन्तर्हितानिरत्नानिभविष्यन्तिकलेर्वशात् ॥ ७
अथसन्निर्धनंदृष्ट्वाश्रीमालंदेववत्सलम्
चिन्तयिष्यतिविप्रर्षिनिर्विण्णोथमुहुर्मुहुः ॥ ८
एतत्तदेवविप्राणांश्रीमालंदेवपत्तनम्
यत्पुराश्रीसमादेशान्निर्मितंविश्वकर्मणा ॥ ९
निहितानिधयोयत्रस्वयंदेव्यास्तथाश्रिया
इच्छाप्रदायिनीयत्रश्रीरेवासीत्स्वयंकिल ॥ १०
एतत्तदेवविप्राणांश्रीमालन्नामपत्तनम्
क्षीरोदमथनाज्जातायत्रश्रीस्थितिमातनोत् ॥ ११
एतत्तदेवविप्राणांश्रीमालन्नामपत्तनम्
यत्रोर्व्याखनमानायांपुरारत्नानिनिर्ययुः ॥ १२
अधुनैतत्प्रपश्यन्तःकष्टंजीवामहेवयम्
दुःखितंसर्वतोदन्तघोरेप्राप्तेकलौयुगे ॥ १३

નાક્રિયન્તેતથાયાગાસ્તથાદ્દાનંનદીયતે

તથામહોત્સવાનસ્યુઃશ્રીમાલેદેવવત્સલે ॥ ૧૪

યતિષ્યેતદહનૂનંઅધુનાક્રિયયાતયા

યથાશ્રીમાલમાપૂર્ણમેતદ્રત્નૈર્ભવિષ્યતિ ॥ ૧૫

યાવત્કલિયુગંધોરંવર્તાયેષ્યન્તિદ્વિજાતયઃ

મયાકૃતાનિવિત્તાનિભુજ્ઞાનાઙ્ગિતેરતરમ્ ॥ ૧૬

વસિષ્ઠ—હે મહારાજ પૂર્વે આ વાત શ્રીમાલમાં રહેનારા પુલસ્ત્ય મુનિ યથાતિ રાજને કહેતા હતા. તે સઘળી વાત સંપૂર્ણ હું તને કહીશ, માટે હે રાજન્ એક ચિત્ત રાખી ઊત્તમ ભવિષ્યત્ જ્ઞાન તું સાંભળ. કસ્યપ રૂપિના કુટુંબમાં કાશ્યપ નામે મહાતપસ્વી પુરુષ ઊત્પન્ન થયો અને તેણે શંકર પાસેથી જ્ઞેર ઊતરવાની વિદ્યા મેળવી. ત્યાર પછી ચીરંજીવ તે રૂપિનાં તપ કરતાં કરતાં કલિયુગને લીધે સઘળાં રત્નો ગુમ થઈ જશે. એ પછી તે રૂપિ દેવને વહાલું શ્રીમાલનગર નિર્ધન જોઈ દુઃખ પામી વારંવાર તે બ્રાહ્મણ વિચાર કરશે જે પૂર્વે લક્ષ્મીની આરાધી વિશ્વ કર્માયે નિર્માણ કર્યું હતું તે બ્રાહ્મણોનું દેવનું નગર શ્રીમાલ આજ છે. તેમજ જ્યાં દેવી લક્ષ્મીજીયે પોતાની મેજે નિધિ (બંડાર) ભરેલા અને મનોરથને પરિપૂર્ણ કરનારી લક્ષ્મીજી જ્યાં પોતે રહેતી હતી, તે બ્રાહ્મણોનું શ્રીમાલનગર આજ છે, કે જે ઠેકાણે ક્ષીરસમુદ્રના મંથનથી ઊત્પન્ન થયેલાં લક્ષ્મીજી સ્થિતિ કરતાં હતાં જે ઠેકાણે પૃથ્વી ખોદતાં રત્ન નિકળતાં હતાં તે આ બ્રાહ્મણોનું શ્રીમાલનગર હાલમાં અને જોરાના અમો જીવીયે છીયે એ કહ્યું છે. અરે ધોર કલિયુગ આવ્યાથી સઘળેથી દુઃખી તેમ યશ કોઈ કરતું નથી. દાન કોઈ આપતું નથી અને દેવને પ્યાર એવા એ શ્રીમાલનગરમાં મહોત્સવ પણ થતા નથી. તેથી નીચે હું હાલમાં તેવી ક્રિયા વડે યત્ન કરીશ કે જે પ્રમાણે શ્રીમાલનગર રત્નથી ભરેલું થશે અને જ્યાં સુધી ધોર કલિયુગ હશે ત્યાં સુધી મેં કરેલા દ્રવ્યને પરસ્પર જોગવાનાર બ્રાહ્મણો વર્તન કરશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवंचिन्तयतस्तस्यव्योमगाबाष्पम्वિष्यति

मेघदुंदुભિगम्भीराकोकीलाकलभाषिणी ॥ ૧૭

चिन्तामिमामुत्तेमुञ्चयामि वैहास्तिनं पुरं
अद्य प्रभृति को दृष्टं श्रुद्धिं शापात्परीक्षितम् ॥ १८
महेश्वरेण मन्त्रेण विषं तस्या गुणाशय
प्रसन्नः स तु भूपालश्चिन्तां ते व्यपनेष्यति ॥ १९

वशिष्ट—आधी रीते विचार करना ते इमिने भेषना हुंहुमिथी ज-
मीर अने डोयलना सरणी मधुर वाणीवाणी आकाश वाणी थशे. हे इमि
आ धिता छोडी हे अने छस्तिनापुर ज्ञ. आजीवी श्रुंगीना सापने लीधे
परीक्षित राजने सर्प करहेलोछे भाटे शंकरना मंत्र पडे तेनुं जेर जलदीया
नाश करे अने तेथी प्रसन्न थयेलो ते परीक्षित राज तारी धिता मटाउशे.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

एवं निशम्य समुनिकाश्यपो विषनाशकृत्
पाण्डवेयपुरं शिष्यैः सह शीघ्रं प्रयास्यति ॥ २०
मत्वाऽथ तमथ गच्छन्तं कालादृष्टः स तक्षकः
दत्त्वा बहूनि रत्नानि मुनिं व्यावर्तयिष्यति ॥ २१
तर्पयिष्यन्ति तैरत्नैः श्रीमालमथ काश्यपः
सुहृदां नृपसर्वेषां करिष्यति मुदा युताः ॥ २२
सप्ताहादथ संदृष्टं तक्षकेण परीक्षितम्
निशम्य काश्यपो राजन् विद्वाननुश्रयिष्यति ॥ २३
हन्त रत्नैः परिक्रीतः पाण्डवेयो महीपतिः
यन्मया धर्मधौरेयस्तदेतद्रार्हितं कृतम् ॥ २४
अस्थिराणि सुरत्नानि गृहीतानि कणीश्वरात्
जीवयित्वा मृतं भूपं नयशः स्थिरमर्जितम् ॥ २५
असामान्यमभावापि सामवेष्टाप्यर्थां व्रजित्
यया विश्वचमत्कारिमाकारिकमपि क्षितौ ॥ २६
अनया विद्यया राक्षसया दत्तं न जीवितम्

ચિરકાલોપમોગ્યંવૈબંધુઘ્ન્યાંનાર્પિતંધનમ્ ॥ ૨૭

કિંકરોમિક્કગચ્છામિકથંશાન્તિર્મવેન્મમ

શતિચિન્તાભિભૂતસ્યતસ્યસંપત્સ્યતેમાતિઃ ॥ ૨૮

વિદ્યારાઙ્ગીમભાવેનકરિષ્યામિતથાધુના

યથાભવેત્સ્થાયિકીર્તિર્વધૂનાંચાક્ષયંધનમ્ ॥ ૨૯

વસિષ્ઠ—આ પ્રમાણે સાંભળી તે વિપનો નાશ કરનાર કાશ્યપ શિષ્યો સાથે જલદીથી હસ્તિનાપુર તરફ પ્રયાણ કરશે. એ પછી જનારા તે કાશ્યપ રૂષિને કાલને લીધે કરડેલા તે તક્ષત માન દઈ બહુ રત્ન આપી પાછો વાળશે એ પછી કાશ્યપ તે રત્નો વડે શ્રીમાલને તૃપ્ત કરશે ને હે રાજા સઘળાં સંબંધીઓને હર્ષવાલાં કરશે. એ પછી સાત દીવસે તક્ષકે કંકરડેલ પરીક્ષિતને સાંભળી હે રાજા વિદ્વાન કાશ્યપ પશ્ચાત્તાપ કરશે. અરે જે મેં ધર્મધુરંધ પાંડુનો પૌત્ર રાજા પરિક્ષિત રત્નો વડે વેચાતો લીધો. (રત્ન લઈ પાછો વળ્યો) તે મેં નિંદા કામ કર્યું. તક્ષક પાસે અસ્થિર રત્નો ગૃહણ કર્યા પરંતુ મરેલા રાજાને જીવાડી સ્થિર યશ સંપાદન ન કર્યું જેનો સામાન્ય પ્રભાવ નથી એવી તે વિદ્યા પણ અર્થપણાને પામે છે. જે વડે જગતમાં વિશ્વને ચમત્કાર બતાવનાર કામ કરાયું નથી, એ વિદ્યાવડે મેં રાજાને જીવિત ન આપ્યું તેમ ધણા વખત સુધી ભોગવાય એવું દ્રવ્ય પણ બંધુઓને આપ્યું નહીં, માટે શું કંઈ ક્યાં જાઉં અને મને કેમ સ્મૃતિ થાય ? આ પ્રમાણે ચિંતામાં મગ્ન થયેલા તે રાજાને બુદ્ધિ ઊત્પન્ન થશે. આ સમર્થ વિદ્યાના પ્રભાવવડે હાલમાં તે પ્રમાણે કરીશ કે જેથી સ્થિર કીર્તિ અને બંધુઓને અક્ષયધન મળશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवंविचिन्त्यराजेन्द्रश्रीमालीकाश्रयपोमुनिः

तत्रोपविष्टान् विपुलान् स्वशिष्यानिद्रमब्रवीत् ॥ ૩૦ ॥

વસિષ્ઠ—હે રાજેન્દ્ર આ પ્રમાણે વિચાર કરી શ્રીમાલી કાશ્યપમુનિ પાસે બેઠેલા બહુ પોતાના શિષ્યોની પ્રત્યે આ પ્રમાણે બોલ્યો.

॥ કાશ્યપુવાચ ॥

કથંસકૌરવોરાજાતક્ષકેળફળાશ્રુતાઃ

દષ્ટઃકાલવશાત્ત્રવિપ્રાસ્તંપ્રકોપ્યતુશ્ચક્રિણમ્ ॥ ૩૧

ચિરન્તનકૃતારક્ષાકુત્રાસીત્સનરેશ્વરઃ

તન્મેતચ્ચકથયતતસ્યવૃત્તંમહાત્મનઃ ॥ ૩૨ ॥

કાશ્યપ—હે બ્રાહ્મણો કાલના વશથી તે શ્રંગિ રૂપિને કોપાવી તે પરીક્ષિતને રાજા ફણી. તક્ષકે કેમ કરડ્યો અને ધણા વખત સુધી જેને રક્ષણ કરેલું છે એવો તે રાજા ક્યાં છે. તે સુધળું મહાત્મા તે રાજાનું વૃતાન્ત મને કહેા. • • •

॥ વસિષ્ઠ ઉવાંચ ॥

ઇત્યુક્તાસ્તેચવિદ્વાંસઃશિષ્યાઃપરીક્ષિતસ્યચ

સર્વીનિવેદીયષ્યન્તિવૃત્તંજાતંતુતત્રવૈ ॥ ૩૩

વસિષ્ઠ—આ પ્રમાણે પુછેલા તે વિદ્વાન્ શિષ્યો પરીક્ષિત રાજાનું સ-
વળું વૃતાન્ત ત્યાં જે થયું તે નિવેદન કરતા હતા.

॥ શિષ્યાઊચુ ॥

અયંસરોવિનિમાર્યશ્ચક્રિશાપમયાશ્રુપઃ

હપર્યુપરિવિસ્તીર્ણાઃશીલાવહીર્ન્યવેશયત્ ॥ ૩૪

તત્રૈકંસુરમ્યંસ્તમ્ભંકારયામાસભૂષતિઃ

તસ્યોપરિમૃદંરમ્યંસૌવર્ણકલશાન્વિતમ્ ॥ ૩૫

નીરન્ધ્રસંધિહીનંચનિરપેક્ષંપરીક્ષિતઃ

ઓષધીચન્દનાંલિપ્તંમાન્નિકૈપરિમન્નિતમ્ ॥ ૩૬

પાण्डवेयोन्मृपस्नास्वास्वयंतस्योपरिस्थितः

કળ્થેગારુડરત્નાનાંસજ્જનંસ્ત્રાવિષ્ણુપદમ ॥ ૩૭

પદિકાલમ્બમાનાયાદત્તાલોહમયીત્રિવૃત્

અન્તરાલેનૃપશ્રેષ્ઠસ્તમ્ભસ્થચમૃદસ્યચ ॥ ૩૮

સરસ્તઃપરિતોમુક્તારક્ષપાલાઃસહસ્રશઃ

વર્જયિત્વાદ્વિજશ્રેષ્ઠાનનભવેદ્રાજદર્શનમ્ ॥ ૩૯

યતસ્તેવૈમહાત્માનોધર્માધારામનીષિનઃ

ફલમાદાયપશ્યન્તિસર્વત્રબ્રહ્મચારિણઃ ॥ ૪૦

તસ્યૈવંવર્તમાનસ્યતદાગાત્સપ્તમંદિનમ્

પાણ્ડવેનર્મતવ્યંતક્ષકાચત્રભૂભુજ ॥ ૪૧ ॥

અથતસ્યદિનસ્યાન્તેલમ્બમાનેદિવાકરે

આત્માનંદર્શયામાસપ્રાપ્તાનાંબ્રહ્મચારિણામ્ ॥ ૪૨

નૃપસ્તમ્ભમૃદારુઢોજીવિતોસ્મીતિચિન્તયન્

બ્રહ્મચારિફલેભ્યોથનિર્યઘૌભૂમિવિગ્રહઃ ॥ ૪૩

તક્ષકઃક્રૂરકર્માસાવદશનૃપર્તિગલે

તતોજ્વાલાવિનિષ્ક્રાન્તાતક્ષકસ્યમુસ્વાત્તદા ॥ ૪૪

સહસ્તમ્ભમૃદેનૈવતંદદાહપરીક્ષિતમ્

જ્વાલાગ્રાદયનિર્ગત્યતક્ષકોહિંગુલશ્રુતિઃ ॥ ૪૫

શંસન્તમિવકુર્વાણોદિવઃપ્રાપ્તોઽમરાવતીમ્

હાહાકારમહાન્યસીદ્દષ્ટોરાજાતદાહિના ॥ ૪૬

શોકશ્ચસુમહાબલોકેન્મૃતંદૃષ્ટાપરીક્ષિતમ્

एतत्तेकथितं ब्रह्मन पथादहः सकौरवः

तवादेशादितः प्राप्तेः दृष्टोऽस्माभिः स पिबुवम् ॥ ४८

સિષ્યો—હે રાજા, આ શૃંગીલા શાપતે ક્ષીધ તેણે સરોવર બનાવી. તેના બેપરા ઉપર મોટી બહુશિલાઓ પથરાવી. અને તે રાજાએ ત્યાં એક સુંદર થાંભલો કસવો તેના ઉપર સોનાનાં કલશ સુડા સુંદર ધર કસવ્યું. તથા બાહ્યાં શિવાયનું સાંધાપિનાનું અને અંગેશ શિવાયનું તથા

ઓપધી અને ચંદન વડે સીપેહું અને મંત્ર જાણનારોએ એતરફથી મંત્રેહું તે ધર હતું. પછી તેના ઉપર સ્નાન કરી પાણુપુત્ર પરીક્ષિત બેઠો અને ગળામાં ઝેરને દુર કરનારી ગારુડ રત્નની માળા પહેરી. હે રાજા ધર અને થાંભલાની અંદર પાવડા વાળી લટકતી લોઢાની તેવડી સાંકળ નાંખી હતી અને સરોવરની ચારેતરફ હળરો સ્થા કરનારા મુખ્યા હતા અને બ્રાહ્મણ શિવાય કોઈને રાજનું દર્શન થતું નહીં કારણ કે તે મહાત્માઓ પંડિતો ધર્મના આધાર હતા. ત્યાર પછી કૂલ લઈને આવનારા બ્રહ્મચારીયો સર્વ ઠેકાણે. પરીક્ષિતને જોતા હતા. આ પ્રમાણેવર્તનારા તે રાજાને સાતમે દીવસ આવ્યો, હે રાજા, કે જે દીવસે પાણુપુત્ર પરીક્ષિતને તક્ષકથી મરવુંછે. તે પછી તે દીવસની સાંજે સૂર્ય પશ્ચિમમાં ગયો તે વખતે આવેલા બ્રહ્મચારીયોને પરીક્ષિત રાજા એક સ્તંભ ગૃહમાં બેઠેલો જુવુંછું એમ વિચારી પોતાના દેહને દેખાડતો હતો. એ પછી બ્રહ્મચારીના કૂળથી કીડો નીકળ્યો તે આ કૂરં કર્મ કરનાર તક્ષક રાજાને ગળે કરડતો હતો. તે વખતે ત્યાર પછી તક્ષકના મુખથી જવાળા નીકળી તે સ્તંભ ગૃહ સાથે તે પરીક્ષિત રાજાને બાળતી હતી. એ પછી લિંગોળીયાના સરખી કાંતિવાળો તક્ષક જવાળા અથી નીકળી કાંઈ કહેતો હોય એમ કરતો સ્વર્ગમાં ઇંદ્ર પુરીમાં ગયો. જે વખતે સર્પ રાજાને કરડ્યો ત્યારે મોટો હાહાકાર થયો અને લોકમાં પરીક્ષિતને મરેલો જોઈ મોટો શોક થયો. હે બ્રાહ્મણ આ પ્રમાણે જેવી રીતે કૌરવ રાજાને સાપ કરડ્યો ને વાત કહી અને અમે પણ તમારી આજ્ઞાથી અહીંથી ત્યાં જઈ એ પ્રમાણે દીઠું.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवंनिशम्यवचनांशिष्याणांसमुनिस्तदा

कलधौत्तंद्रवीकृत्यततोदुम्बरप्रादरात् ॥ ४९

शुक्रशोणितयोर्योगंपरिकल्प्यचक्षिष्यति

सरोलिखितमेद्रासहराज्ञापरीक्षिता ॥ ५०

विस्वरूपंकरोम्येषश्चिरस्थाप्यंयशश्चवै

यथैवंजीवयिष्यामित्वयंરાજાપુરાસ્થિતઃ ॥ ૫૧

इत्युक्त्वासमुनिर्गिष्यान्तस्मिन्सरसिकश्यपः

क्षिप्त्वारસંકુશાગ્રેણચોત્કરિષ્યાતિતત્ત્વતઃ ॥ ૫૨

અથતસ્મિન્સમુત્પન્નેસુચિત્રેસુમનોહરે
 સર્વેશ્રીમાલિનોવિપ્રાસ્તદ્રક્ષ્યન્તિકુતૂહલાત્ ॥ ૫૩
 અથતેકાશ્યપાદેશાન્મન્ત્રેવેદત્રયોદૃતૈઃ
 યાવદારોપયિષ્યન્તિજીવંતાવદ્ધરિપ્રિયા ॥ ૫૪
 પ્રત્યક્ષીભૂયભૂપાલવર્ષન્તીકુસુમોત્કરાન્
 એવંશ્રીમાલિનોવિપ્રાન્મહર્ષિસ્તંચકાશ્યપં ॥ ૫૫
 વદિષ્યતિભૃશંપ્રીતાવિમાનસ્થાનમસ્થલે ॥ ૫૬

વશિષ્ઠ—આવી રીતે શિષ્યોનું વચન સાંભળી તે વખતે તે રૂપિ
 (?) પલાળી અને ત્યાર પછી ઊભરડાને પલાળી વીર્ય અને લોહી
 એનો યોગ કરી બોલશે. આ પરિક્ષિત રાજા સાથે સરોવર લખ્યું એને શ-
 રીર વિનાનું કર્યું અને ઘણા વખત સુધી રહે એવી કીર્તિ મેળવું. જેવી
 રીતે આ રાજા પ્રથમ હતો તેવી રીતે એને જીવાડીશ. આવી રીતે શિ-
 ષ્યોને કહી તે કાશ્યપ રૂપિ તે સરોવર. દર્ભના અગ્રથી રસ નાખી ખરી
 રીતે પાછો કહાડશે એ પછી સારું સુંદર ચિત્ર ઊત્પન્ન થયું એટલે આશ્ચ-
 ર્યથી સર્વે શ્રીમાલિયો તેનું રક્ષણ કરશે અને એ પછી તે બ્રાહ્મણો ત્રણ
 વદના મંત્રોથી તેમાં જીવ મુકશે તેટલામાં લક્ષ્મીજી હે રાજા વિમાનમાં
 બેસી આકાશ માર્ગે પૂલની વૃદ્ધિ કરતાં કરતાં પ્રલક્ષ થશે. અનેપ્રસન્ન થઈ
 આ પ્રમાણે તે શ્રીમાલી બ્રાહ્મણ તથા કાશ્યપને કહેશે.

॥ શ્રીરુવાચ ॥

પરીક્ષદેવનૃપતિઃપ્રીણિતઃકાશ્યપત્વયા
 ચિત્તમૂર્તિઃકૃતોયેનજીવનાયશરીરિણામ્
 સંકલ્પોયસ્ત્વયાર્પૂર્વપરીક્ષિજીવનેકૃતઃ
 સોયંમિત્થંનમીત્યાસીત્પરિકલ્પનયાતવ ॥ ૫૭
 વરંવરયમંદ્રંતેષુનેકાશ્યપમાચિરમ્
 તવતુષ્ટામદાસ્યામિનાત્રકાર્યાવિચારણા ॥ ૫૮

લક્ષ્મી—હે કાશ્યપ તે પરિક્ષિત રાજાને પ્રસન્ન કર્યો છે જેણે મનુ-

ખ્યાના જીવન સાર ચિત્ત મૂર્તિ બનાવ્યો છે. પૂર્વે જે પરીક્ષિતને જીવાડવાનો સંકલ્પ કર્યો છે તે આ આવી તારી કલ્પનાથી મીથ્યા થવાનો નથી. માટે હે મુનિ કાશ્યપ વરદાન માગ વાર ન લગાડ તને પ્રસન્ન થઇ હું આપીશ એમાં વિચાર કરવાનો નથી.

॥ કાશ્યપ ઉવાચ ॥

વર્તન્સામનયાવૃત્યાદેવિશ્રીમાલિનોદ્વિજાઃ

एतत्पारिक्षितं वित्तं ख्यातिं गच्छतु भूतले ॥ ૫૯

કાશ્યપ—હે દેવિ શ્રીમાલિ દિવ્યે, હાલમાં જે વૃત્તિથી વર્તે છે તેજ વૃત્તિથી વરતો. અને આ જે રત્ન દ્રવ્ય મેં આજુલું છે તે પારિક્ષિત (પરીક્ષિત સંબંધી) દ્રવ્ય એમ જગતમાં પ્રસિદ્ધ થાઓ.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

एतत्पारिक्षितं वित्तं श्रीमालत्प्रचारिष्यति

सर्वत्रापिन सन्देहश्चरित्राणिसतां यथाः ॥ ૬૦

वर्तितव्यमनेनैव द्विजैः श्रीमालवासिभिः

प्राप्ते कलियुगे घोरेश્चेष्टमेतद्ભવિષ્યતિઃ ॥ ૬૧

शुक्रशोणितसंयोगात्पुरुषोयં द्विजोत्तमः

तारौ दुम्बरयो योगे દ્રાવિણો દ્રવમોસ્તુચ ॥ ૬૨

द्रव नः पुरुषो यत्र प्रवर्तिष्यति काश्यप

नरोगानभयं नाधिस्तद्राष्ट્રમविष्यति ॥ ૬૩ ॥

દેવી બોલ્યાં—આ પારિક્ષિત વિત્ત શ્રીમાલથી સર્વ ઠેકાણે પ્રસિદ્ધ થશે. જેમ સારા પુરુષોના ચરિત્ર થાય છે તેમ શ્રીમાળમાં રહેનારા દિવ્યે એ વડેજ વરતવું. ઘોર કલિયુગમાં એ શ્રેષ્ઠ થશે. ધંતુરા તથા જિમેડના સંબંધથી અને શુક્ર અને શોણિતના સંયોગથી આ બ્રાહ્મણ પુરુષ થયો છે. તે દ્રવીણ અને જીપદવ શિવાયનો હો.

હે કાશ્યપ જે ઠેકાણે દ્રવન પુરુષ પ્રવર્તશે તે, રાજમાં રોગ બંધ આદિ કાંઈ પણ થશે નહીં.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

અથપરીક્ષિન્નૃપતિઃકાશ્યપંપ્રતિવક્ષ્યતિ
જીવિતોસ્મિમુનિશ્રેષ્ઠકીર્ત્યાત્વત્કૃતયાનયા ॥ ૬૪
સર્વેપારીક્ષિતાયુષ્માન્પૂજયિષ્યન્તિભૂભુજઃ ॥

વસિષ્ઠ—એ પછી પરીક્ષિત રાગ કાશ્યપ પ્રત્યે કહેશે કે હું મુનિ શ્રેષ્ઠ તેં કરેલી આ કીર્તિથી હું જીવેલો છું અને સઘળા પરીક્ષિત રાગઓ (એટલા મારા વંશજો) તમારી પૂજા કરશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

અથદેવીસમાદૂતસાક્ષકોવાહવમુસ્વાત
શ્રીમાલમાગતઃપ્રીતોવિપ્રાનિવંબદિષ્યતિ ॥ ૬૫

વસિષ્ઠ—એ પછી આત્મજો પાસે બોલાવેલો તક્ષક શ્રીમાલમાં આવી પ્રસન્ન આત્મજોને આ પ્રમાણે કહેશે.

॥ તક્ષક ઉવાચ ॥

વિત્તેનૈતેનવર્તતાંદ્વિજાઃશ્રીમાલવાસિનઃ ॥ ૬૬

તક્ષક—આ દ્રવ્યવડે શ્રીમાલમાં રહેનારા દિવ્ગે વૃત્તિ કરવેન.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

इतिदत्त्वावरंदेवीपरीक्षिच्चसतक्षकः
यथास्थानंप्रयास्यन्तिश्रीमालंनृपसत्तम ॥ ६७
एवंश्रीमालिनोविप्राःवर्तिष्यन्तेकलौयुगे
यावद्देवीमहालक्ष्मीपूजाप्राप्स्यतिभूतले ॥ ६८
तत्रस्यात्तावदक्षय्यमन्यथाक्षयमेष्यति

एतायापुरुषोत्पत्तिर्भाविनीकथितामया ॥ ६९

शृणुयात्श्रद्धयायुक्तस्तस्यश्रीसर्वतोमुखी ॥ ७०

વશિષ્ઠ—આવી રીતે વરદાન આપી લક્ષ્મીજી પરીક્ષિત અને તે તક્ષક હે રાગ પોત પોતાને સ્થાને જશે. આવી રીતે શ્રીમાલી બ્રાહ્મણો કલિયુગમાં વરતશે. જ્યાં સુધી લક્ષ્મીજી પૃથ્વીમાં પૂજા પામશે ત્યાં સુધી તે જગ્યાએ અક્ષય દ્રવ્ય રહેશે અને તેથી ઊલટું થશે એટલે નાશ પામશે. આ જે આગળ થવાની પુરૂષની ઊત્પત્તિ મેં કહી તે જે કોઈ શ્રદ્ધા રાખી સાંભળશે તેને લક્ષ્મીજી આવી મળશે.

इतिश्री स्कंद पुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां तृतीय परिच्छेदे ब्राह्म विभागे श्रीमाल माहात्म्ये भविष्यदुपाख्या-
नं नाम षट्षाष्टितमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રીસ્કંદપુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પરિ-
ચ્છેદમાં બ્રાહ્મવિભાગમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યમાં ભવિષ્યદુપાખ્યાન નામનો
અધ્યાય ૬૬ મો.

॥ अथ सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥

अध्याय ६७ भो.

॥ मांधातोवाच ॥

श्रीमालेवैश्यजातीनांकिकुलंकाचदेवता

कादशश्चभवेद्विप्रतन्मेकथयसुव्रत ॥ १

માંધાતા—હે સુવ્રત વિપ્ર, શ્રીમાલમાં રહેનાર વૈશ્ય જાતિનું શું કુલ
અને કુલ દેવતા કોણ અને કેવી રીતે તે મને કહો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શૃણુરાજન્મવક્ષ્યામિવૈશ્યાનાંકુલદેવતા
 પુરાત્રેતાયુગેરાજનહરિદાસસંજ્ઞકોવૈણકૂ ॥ ૨
 કૌશિકસૂગોત્રેચોત્પન્નોધનવાન્શ્રીનિકેતને
 વયસાજરઠોજાતઃસન્તતિર્વિહીનસ્તદા ॥ ૩
 પુત્રશોકેનદુઃસ્વાર્તોનસ્થિતિલભતેસદા
 સત્વારાધયામાસદેવીંસંતાનહેતત્તે ॥ ૪
 ગન્ધપુષ્પાદિકમલૈર્ભક્તિભાવેનસંયુતઃ
 ગતોવર્ષસ્ત્રિમાસાશ્વપૂજનેતસ્યતુનૃપ ॥ ૫
 એકદાદીવસેરાજનૂમધ્યરાત્રેવિનિર્ગતે
 પ્રત્યક્ષાભૂતમહાલક્ષ્મીદેવીચકમલાશ્રયા ॥ ૬
 કમલૈસ્તોષિતારાજનૂપરિતુષ્ટાવરંદદૌ ॥ ૭

વસિષ્ઠ—હે રાજન, વૈશ્યની કુલ દેવતા કહુંછું તે તું સાંભળ. પૂર્વે
 ત્રેતા યુગમાં કૌશિક ગોત્રમાં ઊત્પન્ન થયેલો લક્ષ્મીવાન હરિદાસ નામનો
 વાણીયો શ્રીમાદ નગરમાં હતો તે સંતતિ વિનાનો જ ઘરડો થયો. તે વખતે
 પુત્ર નહીં થવાના શોકથી દુઃખ પામેલો તે કોઈ ઠેકાણે સ્થિતિ પામતો
 નહતો. તે સંતતિ માટે ભક્તિ ભાવ વડે નિયમિત થઈ ગંધ પુષ્પ અને
 કમલ વડે દેવીનું આરાધન કરતો હતો. હે રાજન, આવી રીતે પુજા કરતાં
 તેને એક વર્ષ અને ત્રણ માસ વહી ગયા. હે રાજન, એક દીવસે મધ્ય
 રાત્રીના સમયમાં કમલમાં રહેનાર મહાલક્ષ્મી દેવી પ્રત્યક્ષ થયાં. હે રાજન,
 કમલના પૂજનથી પ્રસન્ન થયેલી દેવીએ તેને વરદાન આપ્યું.

॥ કમલોવાચ ॥

વરંવરયમોપુત્રયત્તેમનસિવર્તતે
 કમલેનતોષિતાહંતેપરિતુષ્ટાદદામિવૈ ॥ ૮

કમલા—હે પુત્ર તારા મનમાં જે હોય તે વરદાન માગ. કમલ વડે

મુશી થયેલી હું પ્રસન્ન થઈ તને તે આપીશ.

॥ વૈશ્ય ઉવાચ ॥

યદિતુષ્ટાસિ હે માતૃર્વરમેકં ચ દેહિ મે

પુત્રાં ત્પત્તિર્ન મે માતઃ સા ચ દેયાત્વયાન ઘે ॥ ૯

વૈશ્ય—હે માતા જો તમે મારા પર પ્રસન્ન થયાં હો તો મને એક વરદાન આપો. હે માતા મને પુત્ર નથી માટે હે અનન્ને તે આપો. ૯

॥ દેવ્યુવાચ ॥

પુત્રોત્પત્તિશ્ચ હે વત્સ મભિવિષ્યતિ નિરંતરમ્

આશ્વિને શુક્લ પક્ષે ચત્વાર્થમ્યાં ચ વિશેષતઃ ॥ ૧૦

વલિદાનેન સંયુક્તાં વિવાહશુભકાર્યયોઃ

મમ પૂજાં કરિષ્યાન્તિ કુલે વૃદ્ધિર્ભવિષ્યતિ ॥ ૧૧

દેવી—હે પુત્ર, તને નિરંતર પુત્ર ઉત્પત્તિ થશે. આશ્વિન માસમાં શુક્લ પક્ષમાં તથા વિશેષે કરી આઠમને દીવસે તથા વિવાહ અને શુભ કાર્યમાં બલિદાન યુક્ત જો મારા પૂજા કરશે, તેના કુલની વૃદ્ધિ થશે. ૧૦-૧૧

॥ વૈશ્ય ઉવાચ ॥

મમ કુલે ચ હે માતઃ સદાત્વં કુલદેવતાં

તવ પૂજાં કરિષ્યામિ વિવાહશુભકાર્યયોઃ ॥ ૧૨

વૈશ્ય—હે માતા મારા કુલમાં તું નિરંતર કુલ દેવતા છે અને વિવાહ તથા શુભ કાર્યમાં હું તમારી પૂજા કરીશ. ૧૨

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

વૈશ્યાય સુવરંદત્વાદેવી રન્તર્દધૌ નૃપ

વૈશ્યોપિહર્ષમાપન્નાપુત્રશોકાભિવર્ત્તતે ॥ ૧૩

एवंकौशिकगोत्रेत्तुकमत्स्यभूत्कुलदेवता

शृणुराजन्मवक्ष्यामिकथांपौराणिकांशुभाम् ॥ ૧૪

औपमन्यवकुलेजातोवैश्योनामाधनुर्धरः

तस्यभार्याशुमाराजनमृतवत्सासदैवहि ॥ ૧૫

तस्याःपुत्रानजीवन्तिसर्पदष्टाમृताःपुन

पञ्चवर्षेजीवन्बालःसर्पदष्टામૃતોનૃપ ॥ ૧૬

ધનુર્ધરસુતાસર્વેસર્પદષ્ટામૃતાવહુ

ધાનુર્ધરાતદાભાર્યાપુત્રશોકેનવિવ્હલા ॥ ૧૭

देहेनचक्रशजाताएवंचिन्तयन्तिहृदि

किंकरोमिकगच्छामिकस्ववाकथयाम्यहम् ॥ ૧૮

पूर्वजन्मकृतंकिंमेसर्वदंशोसुतेषुમે

रक्षकोममपुष्पानांत्रिलोकेषुनदृश्यते ॥ ૧૯

પુત્રંવિનાગતિર્નાસ્તિકુલચ્છેદોભવેન્મમ

નાથોપિજર્જરીભૂતોવયસાભવતિમમ ॥ ૨૦

पुत्रोत्पादंनकार्यन्तुकरिष्यामिनिरन्तरम्

नागिन्याःकुलदेव्यावैराधनंचकरिष्यती ॥ ૨૧

નાગિનીચશ્રિયાક્ષેત્રેસિદ્ધાપુત્રદાયિની

દેવીવિનાપુત્રપાલોનૈવપશ્યામિકુત્રચિત્ ॥ ૨૨

વંશિષ્ઠ—હે રાજા, વૈશ્યને વરદાન આપી દેવી અન્તરધ્યાન થયાં અને વાણિયો પણ હર્ષ પામી પુત્રના શોકથી નિવૃત્તિ પામ્યો. આ પ્રમાણે કૌશિક ગોત્રમાં કમલાદેવી કુલ દેવતા થયાં. હે રાજા, હું તને એક પુરાણની શુભ કથા કહુંછું તે સાંભળ. ઔપમન્યવ ગોત્રમાં ધનુર્ધર નામનો એક વૈશ્ય જિત્પત્ર થયો હતો. હે રાજા, તેની સ્ત્રી શુભા નામની હતી તે નિરંતર મૃતપુત્રા હતી તેને છોકરા જન્મતા નહતા અને તે છોકરાને સાપ કરડવાથી મરી જતા હતા. હે નૃપ, પછી એક છોકરા પાંચ વર્ષ સુધી જીવી સાપ કરડવાથી મરી ગયો. આવી રીતે ઘણી વખત બધા

છોકરા સાપ કરડવાથી મરણ પામ્યા. તે વખતે ધનુર્ધરની સ્ત્રી પુત્રના શોકથી વિહ્વલ બની ગઇ અને મનમાં હું શું કરું ક્યાં જાઉં અથવા આ વાત કોને કહું એમ વિચારમાં વિચારમાં સુકાઇ ગઇ. મે પેલાજન્મમાં શું કર્યું છે કે મારા પુત્રને સાપ કરડે છે ! મારા છોકરાનું રક્ષણ કરે એવો ત્રણ લોકમાં કોઈ જણાતો નથી. પુત્ર વિના મારી ગતિ નથી અને મારા કુલનો નાશ થાય છે અને મારા પતિ પણ જીમરને સીધે દીવસે દીવસે ઘરડા થાય છે. માટે નાગિની કુલ દેવતાનું આરાધન કરી પુત્રોત્પાદન કાર્ય કરીશ કારણ કે શ્રીમાત્ર નગરમાં નાગિની દેવી પુત્ર આપનારી છે એમ પ્રસિદ્ધ છે. દેવી વિના પુત્રનું રક્ષણ કરનાર કોઈ ઠેકાણે હું દેખતી નથી.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवंचिन्तयन्तीराजन्याचभार्यधनुर्धरा
नागिन्यायत्रस्थानंचसाकुतत्रैवगच्छति ॥ २३

तत्रगत्वानृपश्रेष्ठपूजयामासनाभिनीम

निराहारायतात्पातुदेवीपूजनतत्परा ॥ २४

पूषैर्धूपैश्चनैवेद्यैःपुत्रकामेनपूजिता

एवंगतेमासषड्भृत्यस्नामूज्जनेश्वरी ॥ २५

વસિષ્ઠ—હે રાજન, આવી ધનુર્ધરની જે સ્ત્રી વિચાર કરતી હતી તે જ્યાં નાગિની દેવીનું સ્થાન હતું ત્યાં ગઇ. હે રૂપ એક, ત્યાં જઈ જીવવાસ કરી ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખી દેવીના પૂજનમાં અસક્ત થઈ પુષ્પ ધૂપ નૈવેદ્ય વડે નાગિનીનું પૂજન કરતી હતી. આવી રીતે, છ માસ ગયાં એટલે પુત્રની ઇચ્છાથી પૂજેલાં જગત માતા પ્રત્યક્ષ થયાં.

॥ देव्युवाच ॥

वरंवरयकल्याणियत्तेमनसिर्वर्तते

अहंतुष्टाप्रदास्यामितवेप्सितंवरंस्थिरम् ॥ २६

દેવી—હે કલ્યાણિ, જે તારા મનમાં હોય તે વરદાન માગ. હું પ્રસન્ન થયેલી તારા ધારેલો નિશ્ચય વરદાન આપીશ.

॥ શુભોવાચ ॥

યદિતુષ્ટામયિદેવિવરમેકંદદાસિમે
 बहुपुत्रामृतामातःसर्पेनदक्षितामम ॥ ૨૭
 पुत्रजन्मनिभोमातःकिंकृतंदुष्कृतंमया
 येनपुत्रानजीवन्तिरक्षांकुरुसुतेमम ॥ ૨૮

શુભા—હે દેવિ, જો તમે મારા બિપર પ્રસન્ન થયાં હો તો મને એક વરદાન આપો, હે મા, મારા ઘણા પુત્રો સાપે કરડવાથી મરી ગયા. તો હે માતા, મેં પૂર્વ જન્મમાં શું પાપ કર્યું જે પુત્ર જીવતા નથી. માટે મારા પુત્રની રક્ષા કરો.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

पूर्वजन्मनिभोपुत्रिर्गहितंचत्वयाकृतम्
 त्वयातेमेरितोभर्तासर्पनालान्पुरावधीत् ॥ ૨૯
 ससर्पइहहन्तितेपुत्रंजातंशुभानमे
 कुरुतस्मात्त्रतंपुत्रिसर्पसंतुष्टिकारणम् ॥ ૩૦
 श्रावणेकृष्णपक्षेचकुरुत्वंनागपूजनम्
 विवाहेपितृकार्येचकुरुतनागपूजनम् ॥ ૩૧
 तेनपुत्रस्तवाशुचजीवतिकुलवर्धकः ॥ ૩૨

દેવી—હે પુત્રિ, પેલા જન્મમાં તે નિંદા કામ કર્યું છે તારો પતિ તારા કરડવાથી પૂર્વે સર્પના બાળકોને મારતો હતો, તે સર્પ હે શુભાનને આ જન્મમાં તારો પુત્ર બિપન્ન થાય છે કે તેને મારી નાખે છે. તેથી હે પુત્રિ, સર્પને સંતોષ પમાડનારું તું વ્રત કર. શ્રાવણ મહીનાના કૃષ્ણ પક્ષમાં નાગ પૂજન કર અને તમે તમારા કુટુંબના માણસો વિવાહમાં તથા શ્રાદ્ધમાં નાગનું પૂજન કરો તેથી તારો પુત્ર જલદી જીવશે.

॥ શુભોવાચ ॥

एवमस्तुचर्भोदेविकरिष्यन्तिकुलेमम

મમકુલેચભોમાતઃસદાત્વંકુલદેવતા ॥ ૩૩

નાગોપિકુલદેવશ્ચપૂજયિષ્યેનિરન્તરમ્

ધન્યેહમિહસંસારેત્વયાદત્તોહિમેસુતઃ ॥ ૩૪

શુભા—હે દેવિ, એમ હો અને મારા કુલમાં એમજ કરશે. હે મા, મારા કુલમાં તું નિરંતર કુલદેવતા છે અને નાગ પણ કુલદેવ છે માટે નિરંતર પૂજશ. આ જગતમાં મને ધન્ય છે કે મને તમે પુત્ર આપ્યો.

॥.વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवमुक्तातदादेवीअन्तर्धानपराभक्त

शुभोपिप्रांपितःपुत्रोविवर्धःकुलवंशकः ॥ ૩૫

एवंभवेत्तदाराजन्नाग्निनीकुलदेवता

पुनःशृणुप्रवक्ष्यामिवत्छसिकुलदेवता ॥ ૩૬

देवीदासोहिवैश्यश्चत्रेतायांसंबभुवतुः

तस्यपुत्रःसुनन्दश्चदेवभक्तिपरायणः ॥ ૩૭

एकदादिवसेराजनूगतोसदेवदर्शन

प्रवृत्तारजनीराजनूआगतःपण्यवर्त्मनि ॥ ૩૮

एतस्मिन्नन्तरेदृष्टોराक्षसोभीमदर्शनः

काम्पितश्चसुनन्दश्चराक्षसोपितदाग्रहीत् ॥ ૩૯

रुदन्तंविब्हलैःशब्दैर्मातस्तातइतिबहु

एतस्मिन्वयोપમાર્ગેતુબાલાગૌરીસમાગતા ॥ ૪૦

रुदन्तंबालकंदृष्ट्वासंगृह्यराक्षसात्तदा

राक्षसंहन्तिसादेवीबालकंस्वकरंधृतम् ॥ ૪૧

आश्वास्यसातुतंबालंकथयामासप्रेमतुः ॥ ૪૨

વસિષ્ઠ—આ પ્રમાણે કહેલાં દેવી અંતરધ્યાન થયાં અને શુભા પણ કુલ વંશને વૃદ્ધિ કરનાર પુત્ર પામી. હે રાજા, આવી રીતે એ ગોત્રમાં નાગિની કુલ દેવી થયાં. ધૃતીથી હું તને વત્સલ ગોત્રની કુલ દેવતા કહું છું તે

સાંભળ. ત્રેતાયુગને વિષે દેવીરાક્ષસ નામનો વાણીયો તમા દેવીની બક્તિમાં આસક્ત એવો તેનો પુત્ર સુનંદ નામનો હતો. હે રાજા, એક દીવસ તે દેવ દર્શન માટે ગયો હતો એટલામાં રાત પડી અને તે બળરના રસ્તામાં આવ્યો, એટલામાં ભયંકર રાક્ષસ જોયો તેથી સુનંદ કંપી ઊઠ્યો. એટલે તે વખતે રાક્ષસે હે મા હે બાપ આવી રીતે બહુ રડનાર તે સુનંદને અડણુ કેવો એટલાં આકાશ માર્ગે બાળાગૌરી આવતાં હતાં તે રડતા બાલકને રાક્ષસ પાસેથી ખુચી લઈ હાથમાં પકડી તે દેવી રાક્ષસને મારતી હતી અને પછી છોકરાનું આશ્વાસન કરી પ્રેમ પૂર્વક કહેવા લાગી.

॥ દેવુવાચ ॥

મામૈષીસ્ત્વંચમોચાલમાતાહંચતથાસુત
બાલાગૌરીતિમન્માન્નાવસન્તીશ્રીનિકેતને ॥ ૪૩
આગતાતવમાર્ગ્યેનકાકતાલીયવત્સુત
સખીભિઃપ્રેષિતાસદ્ગુણચ્છબાલતવગૃહમ્ ॥ ૪૪

દેવી—હે બાલક, તું ખીતો નહી. હે પુત્ર, સખીયોયે સંપ્રમાં મોકલેલી બાળાગૌરી એવા મારા નામથી શ્રીમાલમાં રહેનારી હું તારી મા તારા આગ્યને લીધે કાકતાલીય ન્યાયવડે આવી મળી, માટે હે બાળક તું હવે તારે ઘેર જા.

॥ સુનંદુવાચ ॥

નગચ્છામિચહેમાંતર્બલિયોગ્યત્વયાત્રિના
પ્રેષિતામાતરાગચ્છસખીભિર્મામિકંગૃહમ્ ॥ ૪૫
કથયત્વચપિત્રેમેસર્વવૃત્તાન્તામીદશમ્
બલિગૃહગચ્છદેવિમા સંતુષ્ટિહેતવે ॥ ૪૬

સુનંદ—હે માતા, બલિ આપવા લાયક તમારા શિવાય હું એકલો નહીં જાઉં અને આપને સખીયોયે મોકલેલાં છે તે બાપ મારે ઘેર આવો અને આ સધળી વાત મારા બાપને કહો. હે દેવી પછી મારા જીવન પ્રસન્નતા રહે એટલા સારૂ બલીનું ગ્રહણ કરી આપ પધારો.

॥ વશિષ્ઠઃ ઉવાચ ॥

દેવ્યાચપ્રેરિતાસન્નસર્વગિત્વાયુદંતવા
સૌનન્દંસર્વવૃતાન્તંદેવીદાસેન્નિવેદયત્ ॥ ૪૭
તચ્છૃત્વાદેવીદાસોપિદર્ષોત્સવસંયુતઃ
બલિદાનંચકારાશુદેવીતુષ્ટાર્થદેતવે ॥ ૪૮
મૃદઙ્ગીતનાદેનચકારચોત્સવંબહુ
લુટન્નઅવનીપીઠેતુજગામદેવીસંનિધૌ ॥ ૪૯

વશિષ્ઠ—હે રાજા, તે વખતે દેવીએ મોકલેલી સખી ઘેર જઈ સુન-
દનું જે વૃતાંત હતું તે તેના આપ દેવીદાસને કહ્યું. તે સાંભળી દેવીદાસ પણ
હર્ષના ઊત્સવ વાસો બની તત્કાલ દેવીની પ્રસૂન્નતા માટે બળિદાન કરતો
હતો અને મૃદંગ ગીત વીગેરે બહુ પ્રકારે ઊત્સવ કરતો હતો. પછી પૃથ્વી-
માં આઘોટતો આઘોટતો દેવી પાસે ગયો.

॥ દેવીદાસ ઉવાચ ॥

ત્વંમાતર્जननीदेवित्वयादत्तोहिपुत्रकः
राक्षसभक्षितंपुत्रंत्वांविनाकोहिरक्षति ॥ ૫૦

દેવીદાસ—હે મા, તું જનની છે અને આ પુત્ર તેજ આપ્યો છે,
નિકર રાક્ષસે ભક્ષણ કરવા લીધેલો પુત્ર તારા વિના કોણ બચાવે.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

वरंवरयभोपुत्रयत्तेमनसिर्वर्तते
तुष्टाहंबलिदानेनददामीतिनसंशयः ॥ ૫૧

દેવી—હે પુત્ર, તારા મનમાં જે હોય તે વરદાન માગ. બલિદાનથી
પ્રસન્ન થયેલી હું તને આપીશ એમાં કોઈ સંશય નહીં.

॥ દેવીદાસ ઉવાચ ॥

યાદિતુષ્ટાસિમોદેવિમમકુલેરસકાભવ

કુલદૈવતરુપેણતવપૂજાંશુભાદિષુ ॥ ૫૨

વંશ્યામેચકારિષ્યન્તિસર્વત્તમુલ્લભાવિનઃ ॥ ૫૩

દેવીદાસ—હે દેવિ, જો પ્રસન્ન થયાં હો તો મારા કુલનું રક્ષણ કરે. અને તમારી પૂજા વિવાહાદિ શુભ કાર્યમાં દરેક ઠેકાણે સુખની ઇચ્છા રાખનારા મારા વંશજો કરશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवमस्तुवणिकश्रेष्ठदेवीचान्तर्दयौनृप

अन्वितोवैश्योदेव्याचर्हषयुक्तोगमत्पृहम् ॥ ૫૪

इदंकुलादिमाहात्म्यंकथितंतमयानघ ॥ ૫૫

વસિષ્ઠ—હે નૃપ, હે વાણીયા, એ પ્રમાણે થશે એમ કહી દેવી અંતરધ્યાન થયાં અને દેવીએ માનેલો એવો વૈશ્ય પણ હર્ષ યુક્ત બની શેર ગયો. હે અનંધ આ કુલ વિજેરે મહાત્મ્ય મેં તને કહ્યું.

इति श्री स्कंद पुराणे एकाशिति साहस्र्यां संहितायां तृतीय परिच्छेदे ब्राह्मविभागे श्रीमाल माहात्म्ये कुल माहात्म्यं नाम सप्तषष्ठितमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પરિચ્છેદના બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાલમાહાત્મ્યમાં કુલ માહાત્મ્ય નામનો અધ્યાય ૬૭ મો પૂર્ણ થયો.

॥ અથ અષ્ટિતમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૬૮ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રૃણુરાજન્મવક્ષ્યામિકથામેકામનોહરામ
 શ્રીમાલેચશ્રિયાઃક્ષેત્રેવસતિચયનોત્કટઃ ॥ ૧
 લક્ષ્મીદાસશ્ચતન્માશ્રિયામક્લોહિતત્પરઃ
 તસ્યપત્નીવિશાલુક્ષીરમ્ભાનામ્નેતિવિશ્રુતા ॥ ૨
 પતિવ્રતાચસારંભામર્તારિમનુષ્યતિ
 નગર્ભોજાયતેતસ્યાવયેનજરિતોષર્તિઃ ॥ ૩
 દુસ્વાર્તાપુત્રશોકેનમુસ્વંનચિન્દતેકચિ
 ભ્રમીભૂતાચસાનારીમનસાચિન્તયન્તીહિ ॥ ૪
 કિંકરોમિક્કગચ્છામિકસ્યવાકથયામ્યહમ્
 મર્તાવૃદ્ધત્વમાપ્તોહિપુત્રહીનાવયંતયા ॥ ૫
 કઃશ્રૃણોતિચમેવાક્યંદુઃસ્વીભૂતાભ્રમામ્યહમ્
 કિંકૃતંદુઃકૃતંપૂર્વેમયાપુત્રોનલભ્યતે ॥ ૬
 પુત્રાવિનાગતિર્નાસ્તિસ્વર્ગેનૈવચનૈવચ
 પુત્રસ્યોત્પાદનંકાર્યમન્યથાદુર્ગતિર્ભવેત્ ॥ ૭
 પૃચ્છામશ્ચવયંત્વદ્યકાશ્યપેયગુરોઃપુરા
 ઇતીચિન્તયન્તીસાતુગચ્છતિકશ્યપાશ્રમમ્ ॥ ૮
 નમસ્કૃત્વાકશ્યપાયતદારમ્ભાવદનનિજમ્ ॥ ૯

વસિષ્ઠ—હે રાજા, તને એક સુંદર કથા હું કહું છું તે સાંભળ. પૂર્વે શ્રીમાલ નગરમાં ધનવાન વાણીયો હતો અને તેનું નામ લક્ષ્મીદાસ હતું તથા તે લક્ષ્મીજીની ભક્તિમાં આસક્ત હતો. તેની સ્ત્રી વીશાલ નેત્રવાળી રૂબા એવે નામે હતી. તે પતિવ્રતા રૂબા પતિને અનુસરતી હતી. તેને

ગર્ભ રહ્યો નહીં અને મતિ ધરડો થયો તેથી દુખથી પીડા મામી કોઈ પણ ઠેકાણે સુખ પામતી ન હતી. અને ગાંડી થઈ મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે હું શું કરું ક્યાં જાઉં અથવા આ દુખ કોને કહું. સ્વામિ ધરડા થયા અને હું હજુ પુત્ર વિનાની છું. મારું વચન કોણ સાંભળે ? હું દુઃખી થઈ ભટકું છું. મેં પૂર્વ જન્મમાં શું કર્યું છે કે મને પુત્ર થતો નથી ! પુત્ર વિના સ્વર્ગમાં ગતિ નથી તે નથીજ નથી. માટે પુત્ર જિત્વ કરવો. જો તેમ નહીં થાય તો નહારી ગતિ થશે અને આજ તો કાશ્યપ ગુરુ પાસે જઈ પુછું. આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે કાશ્યપ રૂપિના આશ્રમમાં ગઈ ત્યાં જઈ કાશ્યપને નમસ્કાર કરી, તે રંભા તે વખતે પોતાની વાત કહેવા લાગી.

॥ રંભોવાચ ॥

લોકેગુરોકૃપાલુસ્ત્વંજ્ઞાસ્યવેદાવદન્તિહિ

પતિર્મેજરયાવૃદ્ધોમયિપુત્રઃકયંયતેવ ॥ ૧૦

કિંકરોમિચહેજ્ઞસ્પુત્રસન્તાનહેતત્

રંભા—હે ગુરુ, તમને વેદ તથા શાસ્ત્ર જગતમાં દયાવાન કહે છે, તો મારા પતિ ધરડાણને લીધે વૃદ્ધ થયા છે, તો મને પુત્ર કેમ થાય અને હું જાણતું પુત્ર સંતાન માટે હું શું કરું તે કહો.

॥ કાશ્યપુવાચ ॥

માશોકંકૃરુરંભેત્વંત્વયિપુત્રોભવિષ્યતિ

યોગેશ્વરીકુલેદેવીકશ્યપેપુત્રદાયિની ॥ ૧૧

રાધનંકુરુકલ્યાણિતવયોત્રંચકશ્યપમ્

તસ્માત્તુભ્યંકુલેદેવીપુત્રદાતાભવિષ્યતિ ॥ ૧૨

કાશ્યપ—હે રંભા, તું શોક ન કર. તારે વિષે પુત્ર થશે. કશ્યપ ગોત્રમાં યોગેશ્વરી કુલ દેવી પુત્ર આપનારી કહેવાય છે, તો હે કલ્યાણી તું તેનું આશ્વસન કર. કારણ કે તારું ગોત્ર કાશ્યપ છે તેથી કુલ દેવી તને પુત્ર આપનારી થશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તદ્દ્યુત્વાવચનં રંભાકૃત્વાકાર્યનિરન્તરમ્
 દેવીમારાધયામાસગન્ધપુષ્પૈશ્ચસંયુતા ॥ ૧૩
 ધૂપૈર્દીપૈશ્ચ નૈવદ્યૈર્ચલિદાનેનસંયુતૈઃ ॥
 દેવીપૂજાંચકારાશુપુત્રસન્તાનહેતવે ॥ ૧૪
 એવં પ્રયતમાનાયાત્સરત્રિતયંગતમ્
 તતોદેવીપ્રસન્નામૃત્મસક્ષાપરમેશ્વરી ॥ ૧૫

વસિષ્ઠ—તે વચન સાંભળી રંભા દરરોજ પોતાનું નિભ કર્મ કરી નિયમ તત્પર થઈ દેવીનું આરુધન કરતી હતી. ગંધ પુષ્પ ધુપ દીપ નૈવેદ્ય અને અલિદાન વડે કરી તત્કાલ પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે દેવીનું પૂજન કરતી હતી. આવી રીતે પ્રયત્ન કરનારી તે રંભા ત્રણ વર્ષ અહીં ગયાં ત્યાર પછી પરમેશ્વરી પ્રસન્ન થઈ પ્રત્યક્ષ થયાં.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

ભવિષ્યામિતવસુતોબુદ્ધિમાન્સુવિચક્ષણ ॥ ૧૬

દેવી—હે રંભા, તને બુદ્ધિમાન શક્ષે પુત્ર થશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તસ્યાદેઠ્ઠાઃપ્રસાદેનરંમ્ભાસંતુષ્ટિમાપ્નુવાત્
 તસ્યાઃકુલેકુલદેવીયોગેશ્વરીતતોઽભવત્ ॥ ૧૬
 વણિક્સુવર્ણકારાણામન્યેષાંકુલદેવીતુ
 ગુરોર્ગોત્રિચયાદેવીયાજમાનેપિસામ્ભવત્ ॥ ૧૭
 યાયાકાર્યેણસંતુષ્ટાકાર્યકૃત્વાપ્રાસિદ્ધિતાં
 એવંહિગોત્રજાદેવીકથિતાચ્ચમાનઘે ॥ ૧૮
 યાંશ્રુત્વામાનત્રોમન્તયાસર્વપાપૈઃપ્રમુચ્યતૈ

વસિષ્ઠ—તે દેવીના વરદાનથી રૂબા સંતોષ પામી. ત્યારથી તેના કુલમાં યોગેશ્વરી કુલદેવી થયાં. એ સિવાયના ખીજા વાણિયા તથા સોની લોકો કે જેની કુલદેવી શ્રીમાત્ર પુરાણમાં કહેલી નથી તેની કુલદેવી ગુરૂના કુલમાં જે હોય તે કુલદેવી યજ્ઞમાનને પણ સમજવી. જે જે કાર્યવડે સંતોષ પમાડાયેલી તે તે કાર્ય કરીને પ્રસિદ્ધ થઈ. આ પ્રમાણે હે નિષ્પાપી રાજા મેં તને ગોત્રની દેવી કહી જે સાંભળવાથી માણસ સર્વ પાપમાંથી મુક્ત થાય છે.

इति श्री स्कंद पुराणे एकाशिते साहस्र्यां संहितायां तृतीय परिच्छेदे ब्राह्म विभागे श्रीमाल माहात्म्ये कुलदेवीकथनं नाम अष्टषष्ठितमोध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાંશીહત્તર સંહિતામાં ત્રીજા પરિચ્છેદમાં બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાલ માહાત્મ્યમાં કુલદેવી કથન નામનો અધ્યાય ૬૮ મો.

॥ अथ एकोनसप्ततितमोध्यायः ॥

अध्याय ६८ मो.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिगोत्रादिकुललक्षणम्
 देव्यादिकुलदेवाश्चविषाणांकुलदेवता ॥ १
 गोत्रेसनकसेदेवीवरुणाऽनन्दशर्मच
 बत्सश्चयक्षदेवश्चजननीलोविनायकः ॥ २
 वाल्मिकेश्वरशम्भुश्चआनन्दभैरवोकुले
 भारद्वाजबन्धुक्षणीदेवीचशिवशर्मच ॥ ३
 दुधिविनायकोदेवोयक्षरामेश्वरःसदा

नवलश्वेश्वरशम्भुश्चैवान्भैरवोऽपि ॥ ४
 पाराशरेवटयक्षणीच्छेदीशर्माचत्रातकः
 नर्कविनायकोदेवोयक्षचित्रेश्वरःकुले ॥ ५
 पारेश्वरशिवादेवःसिद्धिदाताचभैरवः
 कौशिकेकमलादेवीभवशर्मसदाकुले ॥ ६
 स्वर्गविनायकोदेवोयक्षकामेश्वरस्तथा
 त्र्यम्बकेश्वरशम्भुश्चभैरवःकालएवच ॥ ७
 वत्सगोत्रेबालगौरीमित्रशर्माकुलेष्टप
 गनप्रियोयक्षदेवो गोवत्सलविनीयकः ॥ ८
 दुधेश्वरश्चशम्भुश्चमङ्गलमूर्तिस्तुभैरवः
 नागिन्यौपमन्यवेस्यादूतशर्मावदन्तिच ॥ ९
 सिद्धिविनायकोदेवउपयायक्षकस्तथा
 भूर्भुवेश्वररुद्रश्चभैरवोबटुकोकुले ॥ १०
 योगेश्वरीकाश्यपेचभ्रातशर्मनिरन्तरम्
 मृत्युविनायकोदेवोयक्षश्चलक्ष्मणेश्वरः ॥ ११
 काश्यपेश्वरशम्भुश्चजटिलोभैरवःकुले
 गौतमेनिम्बजादेवीदासशर्मकुलेभुवम् ॥ १२
 साध्यविनायकोदेवोदमयन्तिश्चयक्षकः
 चण्डेश्वरमहादेवोभैरवोग्रामपालकः ॥ १३
 क्षेमंकरीचशाण्डिल्येशामशर्मवदन्तिच
 उदयविनायकोदेवत्रिशूलिचैवयक्षकः ॥ १४
 जयेश्वरमहादेवोऽतिताम्रश्चभैरवः
 चन्द्रासेचमहालक्ष्मीनागशर्मशुभकुले ॥ १५
 दुण्डिराजगणेशोपिकुलेचदेवयक्षकः
 प्रद्युतेश्वरशम्भुश्चभैरवोविजयोकुले ॥ १६

चामुण्डालौडवान्नौत्रेगुप्तशर्मवदन्तिहि
 कारिविनायकोदेवोयक्षकश्चभनेश्वरः ॥ १७
 भूतेश्वरोमहादेवजुञ्जालभैरवोकुले
 खराननामुद्गलेचघोसशर्मवदेत्सुधीः ॥ १८
 आर्यविनायकोदेवोहर्यक्षयक्षकस्तथा
 गङ्गेश्वरश्चशम्भुश्चभैरवोदेववत्सलः ॥ १९
 सुरभिषगस्थलीदेवीदत्तशर्मकपिञ्जले
 उभयांविघ्नराजोऽपिदुर्दरोयक्षकोनृप ॥ २०
 नागेश्वरोमहादेवोरक्ताङ्गदभैरवोकुले
 हरितसेदत्तचण्डीदेवशर्मशूभंकुले ॥ २१
 अर्जुनविनायकोदेवःसूर्ययक्षोवदेद्बुधः
 जागेश्वरःशिबोराजन्भैरवोवटपालकः ॥ २२
 श्रीमालइदृशादेवाविप्राणांकुलदेवताः
 गोत्रेचतुर्दशेराजन्कथिताश्चपृथक्पृथक् ॥ २३
 शर्मगोत्रेऽनटङ्कुश्चदेवीरुवश्चयक्षकः
 वेदाःप्रवरागणेशश्चभैरवश्चतथानृप ॥ २४
 चक्रीचैवप्रदृश्यतेश्रीमालेवसतांद्भिनाम्
 यदष्टातुविप्राणांकुलंविहायतेध्रुवम् ॥ २५
 व्यवहारंचश्रियाक्षेत्रेचक्रिमध्येप्रवर्तते ॥ २६

तत्रतावश्चक्रीप्रदृश्यते.

प्रथमश्चक्री.

१ ओझाशल्या २ त्रवाडीमिषे ३ त्रवाडीभोपल ४ त्रवाडी
 काणोद्रा ५ ओझाटोकर ६ त्रवाडीमेर ॥ २७ ॥

द्वितीयश्वक्री.

१ त्रवाडीदशोत्तर २ त्रवाडीअयत्तर ३ वोरानाजडोला ४ व्यासउबलीया ५ व्यासबाकुलीया ६ वोरामंभट ॥ २८

त्रितीयश्वक्री.

१ त्रवाडीलोहातर २ त्रवाडीसखाउत्र ३ त्रवाडीकाशिपिय ४ त्रवाडीपावडोत्र ५ त्रवाडीउपलिया ६ दवेगोदा ॥ २९

चतुर्थश्वक्री.

१ जोशीचण्डेशा २ त्रवाडीभीया ३ दवेमनावतर ४ वोरामंभट ५ त्रवाडीटोकर ६ त्रवाडीसंगडा ॥ ३० ॥

पञ्चमश्वक्री.

१ त्रवाडीटोकर २ त्रवाडीबाकुलिया ३ ओझाभोपल ४ आवस्तीकाणोद्रा ५ त्रवाडीशलया ६ व्यासमाधे ॥ ३१

षष्ठश्वक्री.

१ दवेहाडी २ दवेकणेर्या ३ आवस्तीअग्निहोत्री ४ त्रवाडी जोसलिया ५ जोशीपञ्चलिया ६ त्रवाडीकर्चण्डा ॥ ३२

सप्तमश्वक्री.

१ ओझाबाकुलिया २ व्यासभोपल ३ त्रवाडीनारेचा ४ जोशी पांडेचा ५ दवेजबाउआ ६ दवे कोचर ॥ ३३

अष्टमश्वक्री.

१ जोशी भोपल २ व्यासपुरेचा ३ ओझा नवलखा ४
व्यास नवलखा ५ ठाकुर नरतेचा ६ दवे बेलिया ॥ ३४

नवमश्वक्री.

१ त्रवाडी उनामडीया २ त्रवाडी वाचडीया ३ दवे फाटीया
४ बोरा किडीया ५ जोशी नरतेचा ६ ओझा वाघलिया ॥ ३५

दशमश्वक्री.

१ ठाकुर कपिञ्जल २ ठाकुर भिया ३ दवे गौतमीया ४
ओझा आचडीया ५ त्रवाडी वाटमुहालिया ६ त्रवाडी जाज-
डोला ॥ ३६

एकादशश्वक्री.

१ दवे पुञ्छतोड २ दवे नारेचा ३ दवेपाठक ४ दवे ला-
पसा ५ दवे मुहत्वारमणेचा ६ दवे मटकर ॥ ३७

द्वादशश्वक्री.

१ दवे उनामणा २ दवे पनोलिया ३ दवे दलवडा ४ दवे
द्वितीया ५ दवे पांजानेरीया ६ दवे शांचलवाडिया ॥ ३८

त्रयोदशश्वक्री.

१ जोशी गौतमीया २ दवे धांधलवाडीया ३ बोरा पण्ड्या
४ दवे वांतर ५ व्यास कोचर ६ दवे कीजीया ॥ ३९

ચતુર્દશશ્વક્રી.

૧ દેવે વાતર ૨ દેવે પુરાણાચા ૩ દેવે જીવાણેજા ૪ દેવે નર્ણકોયા ૫ દેવે કેલવાડીયા ૬ દેવે સ્વાડીયા ॥ ૪૦

एतच्चक्रातुश्रीमालेद्विजानांवर्ततेनृप

વશિષ્ઠ—હે રાજા સાંભળ હું તને બ્રાહ્મણોનું ગોત્ર વિગેરે કુલનું લક્ષણ તથા દેવી વિગેરે કુલ દેવતા કહુંછું.

૧. શનકસ્ ગોત્રમાં કુલદેવી વરૂણા, શર્મ નંદ, યક્ષ વત્સ, તથા વિનાયક જનનીલા, ભૈરવ આનંદ તથા રૂદ્ર વહ્નિકેશ્વર છે.

૨. ભારદ્વાજ ગોત્રમાં બંધુક્ષણી દેવી, શિવ શર્મ, દુધિ ગણપતિ, રામેશ્વર યક્ષ, નવલખેશ્વર શંકર અને ભૈરવ જ્ઞાન છે.

૩. પારાશર ગોત્રમાં વટયક્ષણી દેવી, વ્રાત શર્મ, નર્ક વિનાયક, ત્રિ-ત્રેશ્વર યક્ષ, પારેશ્વર શિવ અને સિદ્ધિદાતા ભૈરવ છે.

૪. કૌશિક ગોત્રમાં કમલા દેવી, ભવ શર્મ, સ્વર્ગ વિનાયક, કામેશ્વર યક્ષ, વ્યંબકેશ્વર શંભુ, તથા કાલ ભૈરવ છે.

૫. વત્સસ્ ગોત્રમાં બાલગૌરી દેવી, મિત્ર શર્મ, ગનગ્રિય યક્ષ, ગો-વત્સલ ગણપતિ, દુધેશ્વર શંભુ અને મંગલમૂર્તિ ભૈરવ છે.

૬. ઓપમન્યવ ગોત્રમાં નાગિની દેવી, ભૂત શર્મ, સિદ્ધિ વિનાયક, ઓપયા યક્ષ, ભૂર્ભુવેશ્વર શંકર અને બદુક ભૈરવ કહે છે.

૭. કાશ્યપ ગોત્રમાં યોગેશ્વરી દેવી, વ્રાત શર્મ, મૃત્યુ વિનાયક, લં-લ્હમણેશ્વર યક્ષ, કાશ્યપેશ્વર શંકર તથા જટિલ ભૈરવ છે.

૮. ગૌતમ ગોત્રમાં નિંબજ દેવી, દાસ શર્મ, સાધ્ય ગણપતિ, દ-મયન્તિ યક્ષ, ચણ્ડેશ્વર શંભુ અને ભૈરવ ગ્રામપાલક નામે છે.

૯. શાંડિલ્ય ગોત્રમાં ક્ષેમંકરી કુલદેવી, શામ શર્મ, ઉદય વિનાયક, ત્રિશૂલી યક્ષ, જ્યેશ્વર નામે મહાદેવ, તથા અતિતાગ નામે ભૈરવ છે.

૧૦. ચંદ્રાસ ગોત્રમાં મહાલક્ષ્મી કુલ દેવી, નાગ શર્મ, દુર્ધરાજ ગણ-પતિ, દેવ નામે યક્ષ, પ્રયુતેશ્વર શંકર, તથા વિજય નામે ભૈરવ કુલદેવતા છે.

૧૧. લૌડવાન ગોત્રમાં સામુંડા દેવી, ગુપ્ત શર્મા, કારિ વિનાયક, ધનેશ્વર નામે યક્ષ, ભૂતેશ્વર મહાદેવ અને જીર્ણાશ્રમ ભૈરવ કુલદેવતા છે.

૧૨. મુદ્રલ ગોત્રમાં ખરાનના દેવી, ઘોસ શર્મા, આર્ય ગણપતિ, હર્યક્ષ નામે યક્ષ, ગંગેશ્વર નામે શંભુ, તથા દેવવત્સલ નામે ભૈરવ કુલદેવતા છે.

૧૩. કર્પિજલ ગોત્રમાં મુરભિખગસ્થલી નામની કુલદેવી, દત્ત શર્મા, બિ-ભય વિઘ્નરાજ, દુર્ધર યક્ષ, નાગેશ્વર મહાદેવ, તથા રક્તાંગદ ભૈરવ કુલદેવતા છે.

૧૪. હરિતમ્બુગોત્રમાં દત્તચંડી દેવી, દેવ શર્મા, અર્જુન નામે ગણપતિ, સૂર્ય નામનો યક્ષ, ભગેશ્વર નામે શંકર અને વટપાલક નામે ભૈરવ છે, એમ વિદ્વાન કહે છે.

શ્રીમાલ નગરમાં આ પ્રમાણે દેવો આહ્વાણોના કુલદેવતા છે. હે રાજા, તે ચૈદ ગોત્રમાં જુદા જુદા મેં તને કહ્યા. હે રાજા, તેવી રીતે ગોત્ર, શર્મા, અવટક, દેવી, યક્ષ, વેદ, પ્રવર, ગણપતિ તથા ભૈરવ અને ચક્રી શ્રીમાલમાં રહેનારા આહ્વાણોની હું તને કહું છું કે જે જોવાથી આહ્વાણોનું કુલ નિશ્ચે થાય છે. અને શ્રીમાલ નગરમાં વ્યવહાર પણ ચક્રી જોઈને થાય છે.

તેમાં પ્રથમ ચક્રી ખતલાવાય છે.

ચક્રી પહેલી જેમાં નીચે પ્રમાણે છ અટકો છે.

૧ ઓઝા શસ્ત્રા. ૨ ત્રવાડી ગાધે. ૩ ત્રવાડી ભોપલ. ૪ ત્રવાડી કાણોદ્રા. ૫ ઓઝા ટોકર. ૬ ત્રવાડી મેર. આ પહેલી ચક્રીની અટકો.

ચક્રી બીજી જેમાં નીચે પ્રમાણે છ અટકો છે.

૧ ત્રવાડી દશોત્તર. ૨ ત્રવાડી અયતર. ૩ વોરા જાજડોલા. ૪ વ્યાસ ડગલીયા. ૫ વ્યાસ બાકુલીયા. ૬ વોરા ભંભટ. આ બીજી ચક્રીની અટકો.

ચક્રી ત્રીજી જેમાં નીચે પ્રમાણે છ અટકો છે.

૧ ત્રવાડી લોહાતર. ૨ ત્રવાડી સખગિત્ર. ૩ ત્રવાડી કાશિપિય. ૪ ત્રવાડી પાવડોત્ર. ૫ ત્રવાડી ઉપલિયા. ૬ દવે ગોદા. આ ત્રીજી ચક્રીની અટકો.

ચક્રી ચોથી જેમાં નીચેની અટકો છે.

૧ જોશી અણ્ડેશા. ૨ ત્રવાડી બિયા. ૩ દવે મનાવતર. ૪ વોરા પેટા. ૫ ત્રવાડી ટોકર. ૬ ત્રવાડી સંગડા આ પ્રમાણે છ અટકો ચોથી ચક્રીની સમજવી.

ચક્રી પાંચમી જેમાં નીચેની અટકો છે.

૧ ત્રવાડી ટોકર. ૨ ત્રવાડી બાકુલીયા. ૩ ઓઝા ભોપલ. ૪ આવસ્તી કણોદ્રા. ૫ ત્રવાડી શલ્યા. ૬ વ્યાસ ગાધે. આ છ અટક પાંચમી ચક્રીની સમજવી.

ચક્રી છઠી જેમાં નીચેની અટકો છે.

૧ દવે હાડી. ૨ દવે કણેર્યા. ૩ આવસ્તી અમિહોત્રી. ૪ ત્રવાડી જોસલિયા. ૫ જોશી પંચલિયા. ૬ ત્રવાડી કચ્છડા. આ છ અટક વાળા છઠી ચક્રીના.

સાતમી ચક્રીની અટકો નીચે પ્રમાણે.

૧ ઓઝા બાકુલીયા. ૨ વ્યાસ ભોપલ. ૩ ત્રવાડી નારેયા. ૪ જોશી પાંડેયા. ૫ દવે જંપાગિયા. ૬ દવે કોચર. આ છ અટકો સાતમી ચક્રીની છે.

આઠમી ચક્રીની અટકો.

૧ જોશી ભોપલ. ૨ વ્યાસ પુરેયા. ૩ ઓઝા નવલખા. ૪ વ્યાસ નવલખા. ૫ હાકોર. નરતેયા. ૬ દવે જોલિયા. એ પ્રમાણે છ અટકો આઠમી ચક્રીની છે.

નવમી ચક્રી.

૧ ત્રવાડી જિનામડીયા. ૨ ત્રવાડી બાયડીયા. ૩ દવે ફાટીયા. ૪ વોરા કિડીયા. ૫ જોશી નરતેયા. ૬ ઓઝા વાધલિયા. એ છ અટક નવમી ચક્રીની છે.

દશમી ચક્રી.

૧ હાકુર કપિંજલ. ૨ હાકુર ભિયા. ૩ દવે ગૌતમીયા. ૪ આચરિયા ઓઝા. ૫ વાટમુહાલિયા ત્રવાડી. ૬ ત્રવાડી જાજડોલા. આ પ્રમાણે છ અટકો દશમી ચક્રીની છે.

ચક્રી અગિયારમી.

૧ દવે પુચ્છતોડ. ૨ દવે નારેયા. ૩ દવે પાઠક. ૪ દવે લાપસા. ૫ દવે મુહતવારમણેયા. ૬ દવે મટકર. આ છ અટક અગિયારમી ચક્રીની સમજવી.

ચક્રી બારમી.

૧ દવે ઊનામણા. ૨ દવે પનોલિયા. ૩ દવે દલવડા. ૪ દવે દ્વિતીયા. ૫ દવે પાંચાનેરીયા. ૬ દવે શાંચલવાડીયા. આ છ અટકે બારમી ચક્રીની સમજવી.

ચક્રી તેરમી.

૧ બેશી ગૌતમીયા. ૨ દવે ધાંધલવાડીયા. ૩ વેરા પંચા. ૪ દવે વાંતર. ૫ વ્યાસ કોચર. ૬ દવે કીજયા. આ છ અટક તેરમી ચક્રીની છે.

ચક્રી ચૌદમી.

૧ દવે વાતર. ૨ દવે પુરાણાયા. ૩ દવે જીવાણેળ. ૪ દવે નર્ણુ-ક્રોયા. ૫ દવે કેલવાડીયા. ૬ દવે ખાડીયા. આ છ અટક ચૌદમી ચક્રીની છે.

હે રાજા, શ્રીમાલ નગરમાં બ્રાહ્મણોની આ ચક્રી કહેલી છે.

શ્રુણુરાજનપ્રવક્ષ્યામિવિપ્રાણાંચહિતાયૈ

ચતુરશીત્યવટંકાગોત્રેગોત્રેપૃથક્પૃથક્

તથાપ્રવરવેદાશ્ચશાસ્ત્રાશ્ચૈવવિશેષતઃ

હે રાજા, સાંભળ, બ્રાહ્મણોના કલ્યાણ માટે હું એ ચૌદાશી અટકે દરેક ગોત્રમાં બુદ્ધી બુદ્ધી કરું છું તથા તે દરેક ગોત્રમાં બુદ્ધ બુદ્ધ વેદ પ્રવર અને શાખા કરું છું તે સાંભળ.

॥ સનકસ્ ગોત્રસ્ય ॥

ત્રવાડી ટોકર ઓજા ટોકર ત્રવાડી બાકુલિયા વ્યાસ બા-
કુલિયા ઓજા બાકુલિયા દવે મટકર દવે ઉનામણા ત્રવાડી
શાંગડા ત્રવાડિ જેસલિયા વ્યાસ ડબલીયા इत्यवटङ्काःसहोत्र
गृच्छमद गाच्छमद इतित्रयःप्रवराः ऋग्यजुः सामवेदाः आश्वला-
यनी माध्यन्दिनी कौथमी शास्त्राश्च

૧. સનકસ્ ગોત્રની ત્રવાડી ટોકર, ઓજા ટોકર, ત્રવાડી બાકુલિયા, વ્યાસ બાકુલિયા, ઓજા બાકુલિયા, દવે મટકર, દવે ઉનામણા, ત્રવાડી શાંગડા, ત્રવાડી જેસલીયા, વ્યાસ ડબલીયા, એટલી અટકેછે; સહોત્ર, ગૃચ્છમદ અને ગાચ્છમદ એ નામનાં ત્રણ પ્રવર છે; રૂગ્વેદ, યજુર્વેદ અને સામવેદ ત્રણ વેદ છે; અને આશ્વલાયની, માધ્યન્દિની તથા કૌથમી એવી ત્રણ શાખાઓ છે.

ભારદ્વાજ ગોત્રસ્ય.

આદિત્યેભ્યઃ વાર્હસ્પત્યે ભારદ્વાજે ઇતિત્રયઃ પ્રવરાઃ ઋગ્વેદઃ
સામાથર્વવેદાઃ આશ્વલાયની માધ્યન્દિની કૌથુમી સ્વાન્તરાયણી
શાક્ષાઃ ઓઙ્ઙા ભોપલ વ્યાસ ભોપલ ત્રવાહી ભોપલ જોશી ભોપલ
ત્રવાહી ઉનામડા ત્રવાહી ખિયા ત્રવાહી ચોષાછર ત્રવાહી નિળા-
કોઘા ઓઙ્ઙા નવલખા વ્યાસ નવલખા દવે ફાડિયા દવે નહરેચા
વોહોરા પેટા ઇત્યવટકુશ્ચ.

૨. ભારદ્વાજ ગોત્રનાં આંગિરસ, વાર્હસ્પત્ય અને ભારદ્વાજ એ ત્રણ
પ્રવર છે. ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સમવેદ અને અથર્વવેદ એ ચાર વેદ; આશ્વલા-
યની, માધ્યન્દિની, કૌથુમી, સ્વાન્તરાયણી એ ચાર શાખાઓ; ઓઙ્ઙા ભોપલ,
વ્યાસ ભોપલ, ત્રવાહી ભોપલ, જોશી ભોપલ, ત્રવાહી ઉનામડા, ત્રવાહી
ખિયા, ત્રવાહી ચોષાછર, ત્રવાહી નિળાકોઘા, ઓઙ્ઙા નવલખા, વ્યાસ નવ-
લખા, દવે ફાડિયા, દવે નહરેચા, વોહોરા પેટા, આટલી અટકો છે.

॥ પારાશરગોત્રસ્ય ॥

વસિષ્ઠ શક્તિ પારાશર ઇતિત્રયઃ પ્રવરાઃ ઋક સામવેદો
આશ્વલાયની કૌથુમી શાક્ષે ત્રવાહી ગાધે વ્યાસ ગાધે ત્રવાહી ના-
રેચા જોશી જપલિયા ઓઙ્ઙા ચણિડશા ઇત્યવટકુશ્ચ

૩. પારાશર ગોત્રનાં વસિષ્ઠ, શક્તિ અને પારાશર એ ત્રણ પ્રવર;
ઋગ્વેદ અને યજુર્વેદ એ બે વેદ; આશ્વલાયની અને કૌથુમી બે શાખા; ત્ર-
વાહી ગાધે, વ્યાસ ગાધે, ત્રવાહી નારેચા, જોશી જપલિયા, ઓઙ્ઙા ચણિડશા,
એ પ્રમાણે અટકો છે.

॥ કૌશિકગોત્રસ્ય ॥

વિશ્વામિત્ર દેવરાજ ઉદલ ઇતિત્રયઃ પ્રવરાઃ ઋકસામવેદો

આશ્વલાયની કૌથુમી શાસ્ત્રે ઓક્ષાશલ્યાં ત્રવાહીશલ્યા આવસ્તિ
કાણોદ્રા જોશી નરત્તેચા ત્રવાહી કાણોદ્રા ઠાકુર નરત્તેચાઃ
ઇત્યવટકાશ્ચ.

૪. કૌશિક ગોત્રના વિશ્વામિત્ર, દેવરાજ, ઉદલ એ પ્રમાણે ત્રણ પ્રવરઃ
રુચ્ચેદ અને સામવેદ એ વેદ; આશ્વલાયની અને કૌથુમી એ શાખાઓ;
ઓક્ષા શલ્યા, ત્રવાહી શલ્યા, આવસ્તિ કાણોદ્રા, જોશી નરત્તેચા, ત્રવાહી કા-
ણોદ્રા અને નરત્તેચા ઠાકુર એ પ્રમાણે ચતુરો છે.

॥ વત્સસગોત્રસ્ય ॥

ભૃગુચ્યવન ઔર્વ આમ્રવાન જામદગ્ન્ય ઇતિ પચ્ચપ્રવરાઃ યજુઃ
સામવેદૌ માધ્યન્દિની કૌથુમી શાસ્ત્રે ત્રવાહી દશોત્તરા આવસ્તિ
અગ્નિહોત્રી દવે કણિરિયા જોશી પાટેચા ત્રવાહી સઘાઉત્ર ઇત્ય-
વટકાશ્ચ.

૫. વત્સસ ગોત્રનાં ભૃગુ, ચ્યવન, ઔર્વ, આમ્રવાન, જામદગ્ન્ય એ પાંચ
પ્રવરઃ યજુર્વેદ અને સામવેદ એ વેદ; માધ્યન્દિની અને કૌથુમી એ શાખા;
ત્રવાહી દશોત્તર, આવસ્તિ અગ્નિહોત્રી, દવે કણિરિયા, જોશી પાટેચા, ત્ર-
વાહી સઘાઉત્ર એટલી ચતુરો છે.

॥ ઔપમન્યવગોત્રસ્ય ॥

ઔપમન્યવ ઇત્યેકઃ પ્રવરઃ સામવેદઃ કૌથુમી શાસ્ત્રા ત્રવાહી
મેર ઇત્યેકોઽવટકાશ્ચ. ॥

૬. ઔપમન્યવ ગોત્રનું ઔપમન્યવ એ નામે એક પ્રવર; સામવેદઃ
કૌથુમી શાખા; અને ત્રવાહી મેર એ ચતુરો છે.

॥ કાશ્યપગોત્રસ્ય ॥

કાશ્યપ વત્સાનૈરુત ઇતિત્રયઃ પ્રવરાઃ સામાથર્વ ઇતિ દ્વૌવેદૌ

કોથુમી સ્વાન્તરાયણી શાંભે ત્રવાડી જાજહોલા ત્રવાડી આર્દ્રયા-
ચિ ત્રવાડી કાશમિદવાડિયા ત્રવાડી વટસુહાલિયાં જોશી ચંડેશા
જોશી પાવહોત્ર જોશી પંચલીયા વોરા ભાંભટ ત્રવાડી લોહર
ત્રવાડી વાચડીયા ત્રવાડી કરચળા વોરા જાજહોલા હત્યવટકુશ્વ.

૭. કાશ્યપ ગોત્રનાં કાશ્યપ, વત્સા, નૈરત, એ ત્રણ પ્રવર; સામવેદ અને
અથર્વવેદ એ બે વેદ; કૌથુમી અને સ્વાન્તરાયણી શાખા; ત્રવાડી જાજહોલા,
ત્રવાડી આર્દ્રયાચિ, ત્રવાડી કાશમિદવાડિયા, ત્રવાડી વટસુહાલિયા, જોશી ચં-
ડેશા, જોશી પાવહોત્ર, જોશી પંચલીયા, વોરા ભાંભટ, ત્રવાડી લોહર, ત્રવાડી
વાચડીયાં, ત્રવાડી કરચળા, વોરા જાજહોલા, એ પ્રમાણે અટકો છે.

॥ ગૌતમગોત્રસ્ય ॥

ઓતિથ્ય આઙ્ગિરસ ગૌતમ ઇતિત્રયઃ પ્રવરાઃ યજુર્વેદઃ માધ્ય-
ન્દિદિની શાખા દવે લંપાડવા દવે શાંચલવાડિયા ઠાકુર લાપશા
દવે પંચતોડ દવે ગૌતમ જોશી ગૌતમ હત્યવટકુશ્વ.

૮. ગૌતમ ગોત્રના ઓતિથ્ય, આંગિરસ, ગૌતમ, એ ત્રણ પ્રવર; યજુર્વેદ;
માધ્યન્દિની શાખા; દવે લંપાડવા, દવે શાંચલવાડિયા, ઠાકુર લાપશા,
દવે પંચતોડ, દવે ગૌતમ, જોશી ગૌતમ. એ પ્રમાણે અટકો છે.

॥ શાંડલ ગોત્રસ્ય ॥

અસૈલ્ય દેવલ શાંડલ ઇતિત્રયઃ પ્રવરાઃ યજુર્વેદ હત્યેકોવેદ
માધ્યન્દિની શાખા દવે કીડીયા વોરા કીડિયા વોરા પેટા ધાંધ-
લવાન્દિયા વોરા પળડ્યા હત્યટકુશ્વ.

૯. શાંડલ ગોત્રનાં અસૈલ્ય, દેવલ, શાંડલ એ ત્રણ પ્રવર; યજુર્વેદ;
માધ્યન્દિની શાખા; દવે કીડિયા, વોરા કીડીયા વોરા પેટા, ધાંધલવાડિયા
વોરા પળડ્યા એ પ્રમાણે અટકો છે.

॥ ચંદ્રાસ ગોત્રસ્ય ॥

આત્રિયા ગવિષ્ઠ પૂર્ણે તીરેતિત્રયઃ પ્રવરાઃ યજુઃ સામવેદો માધ્યન્દિની કૌથુમી શાસ્ત્રે દવે અરણિયાહાડી દવે કેલવાડિયા દવે વાંતર જોશીવાંતરેત્યવટઙ્કાશ્ચ.

૧૦. ચંદ્રાસ ગોત્રનાં આત્રિયા, ગવિષ્ઠ, પૂર્ણેતીર. એ ત્રણ પ્રવર; યજુર્વેદ અને સામવેદ એ એ વેદ; માધ્યન્દિની અને કૌથુમી એ શાખા; દવે અરણિયા હાડી, દવે કેલવાડિયા, દવે વાંતર, જોશી વાંતર એ અટકો છે.

॥ લૌહવાન્ ગોત્રસ્ય ॥

આઙ્ગિરસ ઓતિથ્ય લૌહવાન્ એતિત્રયઃ પ્રવરાઃ યજુર્વેદો માધ્યન્દિની શાખા દવે કોચર ન્યાસ કોચર દવે પાઠકેત્યવટઙ્કાશ્ચ.

૧૧. લૌહવાન્ ગોત્રનાં આંગિરસ, ઓતિથ્ય, અને લૌહવાન્ એ ત્રણ પ્રવર, યજુર્વેદ; માધ્યન્દિની શાખા, દવે કોચર, ન્યાસ કોચર, દવે પાઠક એ અટકો છે.

॥ મુદ્ગલ ગોત્રસ્ય ॥

આઙ્ગિરસ ભારમ્ય મૌદ્ગલ એતિત્રયઃ પ્રવરાઃ યજુર્વેદો માધ્યન્દિના શાખા દવે વાડિયા દવે ચાંપાનેરિયા દવે દ્વિતીયા દવે ગોધા એત્યવટઙ્કાશ્ચ.

૧૨. મુદ્ગલ ગોત્રનાં આંગિરસ ભારમ્ય, મૌદ્ગલ, એ ત્રણ પ્રવર; યજુર્વેદ; માધ્યન્દિની શાખા, દવે વાડિયા, દવે ચાંપાનેરીયા, દવે દ્વિતીયા, દવે ગોધા, એ અટકો છે.

॥ કપિંજલ ગોત્રસ્ય ॥

વસિષ્ઠ ભારદ્વાજ રુદ્રપ્રમદ્દ્વિત્રયઃ પ્રવરાઃ ઋગ્યજુઃ સામવેદા
આશ્વલાયની માધ્યંદિની કૌથુમી શાખાઃ દેવે પનોલિયા દેવે દ-
લવટા દેવે મુતારમણેચા દેવે કુમાણેચા દેવે જીવાણેચા દેવે શાહિયા
ઠાકુર ભિયા ઓજા વાધલિયા દેવે મનાઉત્ર ઠાકુર કપિંજલ
ઇત્યવટકાશ્ચ.

૧૩. કપિંજલ ગોત્રનાં વસિષ્ઠ, ભારદ્વાજ, રુદ્રપ્રમદ્દ્વિત્રય પ્રવરઃ
ઋગ્વેદ યજુર્વેદ અને સામવેદ એ ત્રણુવેદ; આશ્વલાયની માધ્યંદિની અને કૌથુમી
શાખા; દેવે પનોલિયા, દેવે દલવટા, દેવે મુતારમણેચા, દેવે કુમાણેચા, દેવે
જીવાણેચા, દેવે શાહિયા, ઠાકુરભિયા, ઓજાવાધલિયા, દેવે મનાઉત્ર, ઠાકુર
કપિંજલ એ અટકો છે.

॥ હરિતસૂગોત્રસ્ય. ॥

હરિતસેત્યેકઃ પ્રવરઃ ઋગ્વેદઃ આશ્વલાયની શાખા ઓજા
આચહીયા ઇત્યેકોઽવટકુશ્ચ.

૧૪. હરિતસૂ ગોત્રનું હરિતસૂ એક પ્રવર, ઋગ્વેદ, આશ્વલાયની
શાખા, ઓજાઆચહીયા એ અટક છે.

તત્ર આશ્વલાયની શાખા ઋગ્વેદસ્ય યજુર્વેદસ્ય માધ્યંદિ-
નીસામવેદસ્ય કૌથુમી અથર્વવેદસ્ય સ્વનંતરાયણી ચેતિ ઋગ્વેદ-
સ્યાપસ્તમ્બસૂત્રં યજુર્વેદસ્યકાત્યાયનં સામદેવે સ્યલાટયાયન મથર્વ-
વેદસ્યાર્વટકજ્જેતિ.

તેમાં ઋગ્વેદની આશ્વલાયની શાખા, યજુર્વેદની માધ્યંદિની, સામ-
વેદની કૌથુમી, અથર્વવેદની સ્વનંતરાયણી, ઋગ્વેદનું આપસ્તમ્બસૂત્ર, યજુર્વેદનું
કાત્યાયન, સામવેદનું લાટયાયન અને અથર્વવેદનું અર્વટક છે.

ચતુરશીત્યવટકુગોત્રાણિતુચતુર્દશ

મયાતેકથિતારાજનશ્રીમાલેચયથાભૂતન

एवंचतुर्वेदाविदाःश्रीमालेतुद्विजावसन्
 अष्टौऋग्वेदिकासंख्याषट्विंशतिस्तुयाजुषी
 पञ्चोनाखलुपञ्चाशत्सामगाचभवेन्नृप ॥
 पञ्चसख्यातुश्रीमालेवसेच्चाथर्ववैदिकी
 एतत्प्रमाणंविप्राणामवटङ्कभवेत्तदा
 ऋग्वेदिसप्तसाहस्रंयाजुषंद्वादशंस्मृतम्
 द्वाविंशतिस्तुसाहस्रंवसेत्तत्रतुसामगम्
 चतुसहस्रमाथर्वविप्राणांश्रीनिकेतने
 एतत्प्रामाणिकीसंख्यावसन्तितत्रैध्रुवम्
 अङ्गोपनिषत्सहितचतुर्वेदाविदास्तथा
 वसन्तस्तुद्विजास्तत्रधर्मशास्त्रेणसंयुताः
 एतत्तेकथितंराजन्माहात्म्यंविप्रसङ्गकम्
 यच्छ्रुत्वामानवोभक्त्याप्रज्ञावान्जायतेसदा

હે રાજા, મેં તને જે શ્રીમાલ નગરમાં આહ્વણોની ચોરશી અટકો
 તથા ચૌદ ગોત્ર હતાં તે કહ્યાં. આવી રીતના ચારે વેદ જાણનારા આહ્વણો
 શ્રીમાલમાં રહેતા હતા. તેમાં આઠ અટકોના રૂગ્વેદી અને છવીશ અટકના
 યજુર્વેદી તથા પીસતાળીશ અટકના સામવેદી અને પાંચ અટકના અથર્વવેદી
 છે. આ પ્રમાણે સંખ્યા અટકોની હતી. સાત હજાર તેમાં રૂગ્વેદીની સંખ્યા,
 બાર હજાર યજુર્વેદની, બાવીશ હજાર સામવેદની, અને ચાર હજાર અથર્વવે-
 દની. આવી રીતે પીસતાળીશ હજાર આહ્વણો ત્યાં વસે છે. અંગ ઉપનીષદ
 સાથે ચારેવેદના ભણેલા આહ્વણો ધર્મ શાસ્ત્ર પ્રમાણે ત્યાં વસતતા હતા. હે
 રાજા, આ મેં તને આહ્વણોનું ગોત્રાદિ માહાત્મ્ય કહ્યું જે સાંભળવાથી
 માણસ બુદ્ધિમાન થાય છે.

इतिश्री स्कन्दपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां तृतीय
 परिच्छेदे ब्राह्मविभागे श्रीमाल माहात्म्ये विप्रगोत्रादि लक्षण
 त्राम एकोन सप्ततितमोध्याय.

આવી રીતે શ્રી શ્રીમાળ પુરાણમાં એકાદશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પરિચ્છેદમાં બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં વિષ્ણુ ગોત્રાદિ લક્ષણુ નામનો અધ્યાય ૬૯ મો.

॥ અથ સપ્તિતમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૭૦ મો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શૃણુરાંજનપ્રવક્ષ્યામિવૈશ્યાદિકુલલંક્ષણમ્
ગોત્રાદિકુલદેવશ્ચત્રિશદ્ગોત્રેતુયત્સ્મૃતમ્ ॥ ૧

ષડશીતિશ્ચાવટકાગોત્રગોત્રેપૃથક્પૃથક્
ત્રિશદ્ગોત્રેપ્રવક્ષ્યામિશૃણુશ્ચૈકાગ્રમાનસઃ ॥ ૨

વ્યાપારૈઃકર્મકાર્યૈશ્ચસ્થાપિતાસ્તત્રતત્રવૈ
શાસ્ત્રાઃસર્વાઃપ્રવર્તન્તેવૈશ્યાનાંશ્રીનિકેતને ॥ ૩

વસિષ્ઠ—હે રાજન હું તને વાણિયા વિગેરેના કુળનું લક્ષણ કહું છું અને તેમનું ગોત્ર તથા કુળદેવતા ત્રીસ ગોત્રમાં ને કહું છે તે કહું છું તે તું સાંભળ. છાશી અટકો ત્રીસ ગોત્રમાં જુદી જુદી રીતે છે તે હું તને કહું તે તું એક ઠેકાણે મન રાખી સાંભળ. તે શ્રીમાળ નગરમાં વાણિયાઓના વ્યાપાર તથા તે કામને અનુસરી સઘળા વિભાગ ત્યાં ચાલે છે.

કહવા નરકેચા ગોકલિયા કાણોદ્રા इत्यवटङ्गान्वितस्य कौ-
શिकगोत्रस्य सहस्रप्रवरस्य कमलेश्वरी कुलदेवी.

કહવા નરકેચા, ગોકલીયા કાણોદ્રા, એ અટકવાળાનું કૌશિક ગોત્ર હજાર શાખા અને કુળદેવી કમલેશ્વરી છે.

કુપલિયાગોદા, કાંબાબેલહિયા, મુજહિયા દ્વિતીયા, સરાફ

ચાપાનેરિયા इत्यवटङ्कान्वितस्य मुद्गल गोत्रस्य सहस्र प्रवरा-
न्वितस्य खरानना कुलदेवी. ॥

કુપલિયાગોદા કાપાનેરીયા, મુદ્ગલીયા દ્વિતીયા, સરાઈ ચાપાનેરીયા
આ અટકો મુદ્ગલ ગોત્રની છે અને મુદ્ગલ ગોત્રને હજાર શાખા તથા
કુલદેવી ખરાનના છે.

पटवाशल्या पारख खाजलिया इत्यवटङ्कांकितस्य विश्वामित्र
गोत्रस्य सहस्र प्रवरस्य कुलदेव्याम्बिका. ॥

વિશ્વામિત્ર ગોત્રની પટવા શલ્યા તથા પારખ ખાજલીયા એ અટક
હજાર પ્રવર અને અંબિકા કુલદેવી છે.

पटवा आचडीया इत्यवटङ्काङ्कितस्य हरितम्गोत्रस्य सह-
स्र प्रवरस्य सिद्धचामुण्डा कुलदेवी.

હરિતમ્ ગોત્રની પટવા આચડીયા અટક, હજાર પ્રવર અને કુલદેવી
સિદ્ધ ચામુંડા છે.

पुनमियाकाशमि, गोपुरावावडोत्र, वाचडीया भोभठ, सुरा-
णा लोहर, गांधि चण्डेशा पटवा पञ्चलिया इत्यवटङ्काङ्कितस्य-
सहस्र प्रवरस्य योगेश्वरी कुल देवी.

કાશ્યપ ગોત્રની પુનમિયા કાશમિ, ગોપુરા વાવડોત્ર, વાચડીયા,
ભોભટ, સુરાણા લોહર, ગાંધિચણ્ડેશા, પટવા પંચલિયા, એ અટક, હજાર
પ્રવર અને યોગેશ્વરી કુલદેવી છે.

कांशटिया भिया, चोदरी कोया, कमलिया चोखा छर,
मेता नहरेचा, बार परापेटा, इत्यवटङ्कांकितस्य भारद्वाजगोत्रस्य
सहस्रप्रवरस्य बंधुक्षणी कुलदेवी.

ભારદ્વાજ ગોત્રની કાંશટિયાભિયા, ચોદરીકોયા, કમલિયા ચોખા છર,
મેતા નહરેચા બાર પરાપેટા, એ અટકો, હજાર પ્રવર અને કુલદેવી બંધુક્ષણી છે.

सांकलिया पुञ्चत्रोड, दोसी सांचलिया, नापडीया गौतम

મણિયાર જમલેચા इत्यवटक्काकितस्य गौतम गोत्रस्य निम्बजा कुलदेवी.

ગૌતમ ગોત્રની સાંકલીયા પુંચનોડ, દોસી સાંચલીયા, નામીડીયા ગૌતમ, મણિયાર જમલેચા એ અટકો, હળર પ્રવર અને કુલદેવી નિંબજા છે.

शाहहंपलिया, मादलीया नरोचा, कलापरागदे, कडवा मा-
परिया, झामरिया केटल, इत्यवटक्काकितस्य पाराशर गोत्रस्य
सहस्र प्रवरस्य वटयक्षणी कुलदेवी.

પારાશર ગોત્રની સાહહંપલીયા, માદલીયા નરોચા, કલા પરાગદે, કડવા માપરીયા, ઝામરીયા કેટલ એ અટકો હળર પ્રવર અને કુલદેવી વટયક્ષણી છે.

झवेरी उनामणा, लीवा भोपल, ताण्डव्या चांचड लाखरीया
कानेचा इत्यवटक्कान्वितस्य आङ्गिरस गोत्रस्य सहस्र प्रवरस्य
माहेश्वरी कुलदेवी.

આંગિરસ ગોત્રની ઝવેરી ઉનામણા, લોવા ભોપલ, તાણડવ્યાચાંચડ બાખરીયા કાનેચા એ અટકો હળર પ્રવર અને માહેશ્વરી કુલદેવી છે.

कुण्डलीया कोचर, लापसिया पाठक, धूणिया गंगेचा
इत्यवटक्कान्वितस्य लौडवान गोत्रस्य सहस्र प्रवरस्य कालीचा-
मुण्डा कुलदेवी.

લૌડવાન ગોત્રની કુંડલીયા કોચર, લાપસીયા પાઠક, ધૂણિયા ગંગેચા એ અટક હળર પ્રવર અને કુલદેવી કાલી ચામુંડા છે.

राजपर भीडा, शाहपुरामनोलिया, लुखडदलवाडा जवेर
बाधपिया इत्यवटक्कान्वितस्य वशिष्ठ गोत्रस्य सहस्र प्रवरस्य
वाराही कुलदेवी.

વશિષ્ઠ ગોત્રની રાજપરબીડા, શાહ પુરામનોલીયા, લુખડદલવાડા, જવેર બાધપિયા એ અટકો હળર પ્રવર અને વારાહી કુલદેવી છે.

नाबरीया पण्ड्या, वछवा कडिया, वछवा वणकुरा, वात्र

લિયા મુઢેચા इत्यवटङ्कान्वितस्य शाण्डिल गोत्रस्य सहस्रप्र वरस्य
कुलदेवी क्षेमङ्करी

શાંડિલ ગોત્રની નાખરીયા પંડ્યા, વછ વાકડિયા, વછ વાવણ કુટા,
વાવણિયા મુઢેચા એ અટકો હજાર પ્રવર અને ક્ષેમંકરી કુલદેવી છે.

પુનાયાં ભાપાણેચા इत्यवटङ्कान्वितस्य भार्गव गोत्रस्य सहस्र
प्रवरस्य महालक्ष्मी कुलदेवी.

ભાર્ગવ ગોત્રની પુનાયાં ભાપાણેચા, એ અટક, હજાર પ્રવરો અને
મહાલક્ષ્મી કુલ દેવી છે.

वोरा रावटमुहालिया, मोदी करचण्डा, मण्डलिया अयातर,
इत्यवटङ्कान्वितस्यवात्सायन गोत्रस्य सहस्र प्रवरस्य वटेश्वरी
कुलदेवी.

વાત્સાયન ગોત્રની વોરા રાવટ મુહાલિયા, મોદીકરચણડા, મંડલીયા
અયાતર એ ત્રણ અટકો હજાર પ્રવર અને વટેશ્વરી કુલદેવી છે.

भडसालवाचडिया, ध्यानि जाजडोला, कुकडखिजरीया.
इत्यवटङ्काकितस्य सारस्वत गोत्रस्य सहस्र प्रवरस्य कुलदेवी आ-
र्याचण्डी.

સારસ્વત ગોત્રની ભડસાલ વાચડિયા, ધ્યાનિ જાજડોલા, કુકડ ખિ-
જરીયા એ ત્રણ અટકો, હજાર પ્રવર અને આર્યાચંડી કુલ દેવી છે.

देव पुरावान्तड, सरायचुरमिया, इत्यवटङ्कान्वितस्य आत्रिस्
गोत्रस्य सहस्र प्रवरस्य सुरेश्वरी कुलदेवी

આત્રિસ્ ગોત્રની દેવપુરા વાંતડ, સરાય ચુરમિયા એ એ અટકો,
હજાર પ્રવર અને સુરેશ્વરી કુલ દેવી છે.

कागडीया धमकर इत्यवटङ्कान्वितस्य उखर गोत्रस्य सहस्र
प्रवरस्य सिद्धेश्वरी कुलदेवी

ઉખર ગોત્રની કાગડીયા ધમકર એ અટક હજાર પ્રવર અને કુલ
દેવી સિદ્ધેશ્વરી છે.

ધાધલિયા પાઠા ઇત્યવટકાન્વિતસ્ય અદલમ્ ગોત્રસ્ય સહસ્ર
પ્રવરસ્ય મુક્તિલિઙ્ગા કુલદેવી

અદલમ્ ગોત્રની ધાધલિયા પાઠા અટક, હળર પ્રવર, અને મુક્તિ
લિંગા કુલ દેવી છે.

મેતા ટોકરિયા, પારેશ જસલિયા, કાપડીયા મટકર, દાં-
નિસાંગઢા, પરવાર જમસકુટા માળ્ડળ આલુચા, ઇત્યવટકાન્વિત-
સ્ય સનકમ્ ગોત્રસ્ય સહસ્ર પ્રવરસ્ય વરુણા કુલદેવી

સનકમ્ ગોત્રની પારેશ જસલિયા, કાપડીયા મટકર, દાંનીસાંગઢા
પરવાર જમસકુટા, માંડળ આલુચા, એ અટકો, હળર પ્રવર અને વરુણા
કુલ દેવી છે.

ગાંધીવાકુલિયા, શાહપુરાફુલવટા, કાંબલીયા માજ્જે
ચાજ્જહ અજરામરીયા ઇત્યવટકાન્વિતસ્ય મૃચ્છમદગોત્રસ્યસહસ્ર
પ્રવરસ્ય કુલદેવી સુંદેવી.

મૃચ્છમદ ગોત્રની ગાંધી વાકુલિયા, શાહપુરા ફૂલવટા, કાંબલીયા માંજેયા,
માંચડ અજરામરીયા એ અટકો, હળર પ્રવર અને સુંદેવી કુલદેવી છે.

લુણિયામેરઇત્યવટકાન્વિતસ્ય ઔપમન્યવગોત્રસ્ય સહસ્ર પ્ર-
વરસ્ય નાગિની કુલદેવી.

ઔપમન્યવ ગોત્રની લુણિયામેર એ અટક, હળર પ્રવર તથા નાગિની
કુલદેવી છે.

ચવડિયા અગ્નિહોત્રી ઇત્યવટકાન્વિતસ્ય સહસ્ર પ્રવરસ્ય બ-
ત્સમ્ગોત્રસ્ય બાલાગૌરી કુલદેવી.

બત્સમ્ ગોત્રની ચવડિયા અગ્નિહોત્રી એ અટક, હળર પ્રવર અને
બાલાગૌરી કુલ દેવી છે.

દિવલ કેલવાઢિયા કઠવા અરણાયા, ઇત્યવટકાન્વિતસ્ય
ચન્દ્રામ્ગોત્રસ્ય સહસ્ર પ્રવરસ્ય કુલદેવ્યાત્મચળ્ડી.

ચંદ્રાસ ગોત્રની દિવલ કલવાડિયા, કઠવા અરણ્યાયા, એ બે અટકો, હજાર પ્રવર અને આત્મ ચંડી કુલ દેવી છે.

ઘાડિયા મળ્ડલેચા, કાપડિયા રૂપેચા; ષાગલિયા ત્રિક-
મિયા, કમલપુરકુન્તેચા, इत्यवटङ्कान्वितस्य बार्हस्पत्यगोत्रस्य
कुलदेव्या आत्मचण्डी.

બાર્હસ્પત્ય ગોત્રની ઘાડીયા મંડલેચા, કાપડીયા રૂપેચા, ષાગલીયા
ત્રિકમીયા, કમલપુરા કુન્તેચા એ અટકો, હજાર પ્રવર અને આત્મ ચંડી
કુલ દેવી છે.

દાન્તિષઢ્ શલ્યા इत्यवटङ्का न्वितस्य देवराज गोत्रस्य सहस्र
प्रवरस्य कुलदेव्या नन्दिनी.

દેવરાજ ગોત્રની દાન્તિ પૂશ્યા એ અટક, હજાર પ્રવર અને આનંદિની
કુલ દેવી દેવરાજ ગોત્રની છે.

भीमपरा सधाउत्र इत्यवटङ्कान्वितस्य आपुवान् गोत्रस्य
सहस्र प्रवरस्य दिशीपालेश्वरी कुलदेवी.

આપ્લવાન્ ગોત્રની ભીમપરા સધાઉત્ર એ અટક, હજાર પ્રવર
અને દિશીપાલેશ્વરી કુલ દેવી છે.

चोदरी दशोत्तरीया इत्यवटङ्कान्वितस्य जामदग्नगोत्रस्य
सहस्र प्रवरस्य दत्तेश्वरी कुलदेवी.

જામદગ્ન ગોત્રની ચોદરી દશોત્તરીયા એ અટક, હજાર પ્રવર અને દ-
ત્તેશ્વરી કુલ દેવી છે,

माकडिया मनाउत्र, भोगलीयारमणेचा, नागपुरारमणेचा,
मेता कपिंजलीया इत्यवटङ्कान्वितस्य कपिञ्जल गोत्रस्य सहस्र
प्रवरस्य सुरभि बगस्थली कुलदेवी.

કપિજલ ગોત્રની માકડિયા મનાઉત્ર, ભોગલિયારમણેચા, નાગપુરાર
મણેચા, મેતા કપિંજલીયા એ અટક, હજાર પ્રવર અને સુરભી બગસ્થલી
કુલ દેવી છે.

લાઘાડિ આપસા, જવેર લપાચડીયા, इत्यवटङ्कान्वितस्य
अतिथ्यम् गोत्रस्य सहस्र प्रवरस्य दुर्गा कुलदेवी

અતિથ્યસ્ ગોત્રની લાખડી આપસા, જવેર લપાચડીયા. એ અટકો
હજાર પ્રવર અને દુર્ગા કુલ દેવી છે.

• મોદિ જીવાળેચા, માપાલાડીયા इत्यवटङ्का कितस्य सहस्र
प्रवरस्य इन्द्रमम् गोत्रस्य भूतेश्वरी कुलदेवी

ઇંદ્રમસ્ ગોત્રની મોદી જીવાળેચા માપાખાડીયા એ અટકો, હજાર
પ્રવર અને ભૂતેશ્વરી કુલ દેવી છે.

• एतत्प्रमाणाः श्रीमालेवैश्यास्तान्नवसूनुष
शाखागोत्रे पृथक् द्विवदिता च मयानघ
पुनः शृणु प्रवक्ष्यामि श्रीमाले च धनेत्कटा
षटशीतिस्तु शाखावै गोत्रे चाष्टादशे नृप
कुलदेवी प्रवक्ष्यामि गोत्रे गोत्रे पृथक् पृथक्
पितृस्थानादिकर्मादिशाखा सर्वा प्रवर्तते

હે રાગ્ન, આટલી જાતના વૈશ્ય શ્રીમાલ નગરમાં રહેતા હતા. હે અ-
નઘ, મેં દરેક ગોત્રમાં જુદી જુદી દેવીયો કહી ફરીને કહું છું તે સાંભળ.
શ્રીમાલમાં અઠાર ગોત્રમાં છાશી પ્રકારના ધનેતકટા (ધનવાન) વૈશ્ય છે
અને તેની દરેક ગોત્રમાં જુદી જુદી કુલ દેવી હું કહું છું તેમના સઘળા
ભેદ આપ દાદાના ઠેકાણાથી તથા કમોને લીધે થયેલા છે.

જવેર ટોકરીયા, જાડિયા બાકલિયા, ચડવાડવાલિયા, મુ-
ગણિયામટકર, ધૂલિયા સાંગડિયા, માદલિયા મસકટ, દામપુરા
ઉનામણા, નાગપુરા જેસલિયા, લાપરીયા અજામર, કાળેચા યમકર
इत्यवटङ्कान्वितस्य सनकसूगोत्रस्यानेकप्रवरस्य कुलदेवी वरुणा.

સનકસ્ ગોત્રની જવેર ટોકરીયા, જડીયા બકલિયા, ચડવાડવાલિયા,
મુગણીયા મટકર, ધૂલિયાસાંગડીયા, માદલિયામસકટ, દામપુરા બિનામણા,
નાગપુરા જેસલીયા, લાપરીયા અજામર, કાળેચા યમકર એ અટકો અનેક
પ્રવર અને વરુણા કુલ દેવી છે.

દામપુરા ભોપલ; લાડણ ઉનામણા, ભીમપુરા ચોલાછર, કા-
ચછા નવલખા લુલ્હડીયાભાટીયા, રાપુરાપેટા, નાવરીયા નહરે-
ચા, इत्यवटङ्कान्वितस्यानेक प्रवरस्य भारद्वाज गोत्रस्य कुलदेवी
बंधुक्षणी

ભારદ્વાજ ગોત્રની દામપુરા ભોપલ, લાડણ ઉનામણા, ભીમપુરા ચો-
લાછર, કાચછા નવલખા, લુલ્હડીયા ભાટીયા, રાપુરાપેટા, નાવરીયા નહરેચા
એ અટક, હજાર પ્રવર અને બંધુક્ષણી માતા.

કલપરિગાદે, કુકુટ મારેચા, જાડિયા ન્વાળીશા, રાજપુરા
ઉપલિયા, મટકરિયા કુલવટ इत्यवटङ्कान्वितस्य पाराशर गोत्र-
स्य अनेक प्रवरस्य कुलदेवी वटयक्षणी.

પારાશર ગોત્રની કલપરિગાદે, કુકુટ મારેચા, જાડિયા ચંડીશા, રાજ-
પુરા ઉપલીયા, મટકરીયા કુલવટ એ અટક અનેક પ્રવર અને વટયક્ષણી
કુલ દેવી છે.

ચિતોડીયા શલ્યા, સાહપરા કાળોદ્રા, કાબાનરતેચા, પાવલિ-
યાકોલ, કામપુરાજમલેચા, હાયલવળકટ इत्यवटङ्कान्वितस्य कौ-
शिक गोत्रस्यानेकप्रवरस्य कमलेश्वरी कुलदेवी

કૌશિક ગોત્રની ચિતોડીયા શલ્યા, સાહપરા કાળોદ્રા, કાબાનરતેચા,
પાવલીયા કોલ, કામપુરા જમલેચા, હાયલ વળકટ એ અટક, અનેક પ્રવર
અનેક કમલેશ્વરી કુલ દેવી છે.

તારકસ્ દશોત્તરીયા, બારપરા કળેરિયા, જવેરપાહેચા, બા-
પાસંઘાઉત્ર, કાગમીયા અગ્નિહોત્ર इत्यवटङ्कान्वितस्य वत्सस् गोत्र-
स्यानेक प्रवरस्य नागिनी कुलदेवी

વત્સસ્ ગોત્રની તારકસ્ દશોત્તરીયા, બાર પરાકળેરીયા, જવેર પાહેચા,
બાપા સંઘાઉત્ર, કાગમીયા અગ્નિહોત્ર, એ અટક અનેક પ્રવર અને નાગિ-
ની કુલદેવી છે.

નાગપુરા જાજહોલા તુતરીયા ણ્યાતર ગોપુરા કાશપિયા
મળ્દલેચા વટસુહા લાડપરા ચળ્દેશા વિઝલીયા વાવહોત્ર इत्य-
वटङ्कान्वितस्य काश्यप गोत्रस्यानेक प्रवरस्य योगेश्वरी कुलदेवी.

કાશ્યપ ગોત્રની નાગંપુરા બજડોલા, તુતરીયા એયાતર, ગોપુરા કા-
શપીયા, મંડલેયા વટસુદા, લાડપરા ચૈદેશા, ખીજલીયા વાવડોત્ર એ અટકે
અનેક પ્રવર અને યોગેશ્વરી કુલદેવી છે.

લામરીયા ભાંભટ કીચઢ પંચલીયા ઝ્યમ્બકીયા લોહર, દે-
વપુરા વાચડીયા પાલડીયા કરચંડા ચાચઢ ઘુમટીયા इत्यवटक्का-
न्वितस्य सारस्वत गोत्रस्यानेक प्रवरस्यात्मच्छन्दा कुलदेवी.

સારસ્વત ગોત્રની લાંભરીયા ભાંભટ, કીચડ પચલીયા, ઝ્યંબકીયા
લોહર, દેવપુરા વાચડીયા, પાલડીયા કરચંડા, ચાચડ ઘુમટીયા એ અટક અનેક
પ્રવર અને આત્મછંદા કુલ દેવી છે.

કઢવા શાંચલીયા ક્લોગટ લાફશા કેલાપરાપુઞ્ચતોઢ દા-
ટમીયા ગોતમીયા ભાયલ લમકરાયા, ચોદરીચુરમરીયા इत्यवट-
क्कान्वितस्य गौतम गोत्रस्यानेकप्रवरस्य कुलदेवी निम्बजा.

ગૌતમ ગોત્રની કડવા શાંચલીયા, કોગટ લાફસા, કેલાપરા પુંચતોઢ
દાટમીયા ગૌતમીયા, ભાયલ લમકરીયા, ચોદરી ચુરમરીયા એ અટક અનેક
પ્રવર અને નિંબજા કુલદેવી છે.

તરકટ ધાંધલીયા લહીયા પળ્હ્યા સ્વજુરીયા કિઢલ શાણિં-
લમ્ગોત્રસ્યાનેક પ્રવરસ્ય કુલદેવી ક્ષેમકરી.

શાંડિલ્ય ગોત્રની તરકટધાંધલીયા, લહીયાપંડ્યા, ખજુરીયા કીડલ,
એ અટકો, અનેક પ્રવર અને ક્ષેમકરી કુલ દેવી છે.

કુજટીયાઅર્ણયા, જુગલિયાકેલપડીયા, લુપારિયાચાન્તર લા-
સઢીયા મુળ્હેચા इत्यवटक्कान्वितस्य चन्द्रास् गोत्रस्यानेक प्रवरस्य
महालक्ष्मी कुलदेवी.

ચંદ્રાસ્ ગોત્રની કુજટીયાઅર્ણયા, જુગલીયા કેલપડીયા, લુપરીયા
ચાંતર, લાખડીયામુંડેચા, એ અટકો, અનેક પ્રવર અને મહાલક્ષ્મી કુલદેવી છે.

દામપુરા કોચરીયા કાતલિયા પાઠક જવેરી રુપેચા इत्य-
वटक्कान्वितस्य लौढवान्गोत्रस्यानेक प्रवरस्य चामुण्डा कुलदेवी.

લોડવાન્ ગોત્રની દામપુરા, કોચરીયા, કાલલીયાપાંદક, જવેરીરૂપેચા એ અટકો, અનેક પ્રવર અને ચામુંડા કુલદેવી છે.

તાલપરી ગોદા મેહલ વેલડીયા કુવડીયા દ્વિતીયા સઢવાચાં પાનેરીયા इत्यवटक्कान्वितस्य मौदलम् ગોત્રસ્યાનેક પ્રવરસ્ય સ્વ-
રાનના કુલદેવી.

મૌદલસ્ ગોત્રની તાલપરી ગોદા, મેહલ, વેલડીયા, કુવડીયા દ્વિતીયા, સઢવા ચાંપાનેરીયા, એ અટકો, અને ખરાનના કુલદેવી છે.

મળિયારકોયા, પુનાયતાભિયા, રાજપુરાભિયા કલાપુરાનુ-
તડા, બાલપરામચરિયા ફાંગટ નાવરીયા इत्यवटक्कान्वितस्य आं-
गिरम् ગોત્રસ્યાનેક પ્રવરસ્ય સિદ્ધચામુંડા કુલદેવી

આંગિરસ્ ગોત્રની મળિયારકોયા, પુનાયતાભિયા, રાજપુરા ભિયા, ક-
લાપુરા નુતડા, બાલપરા મચરિયા, ફાંગટ નાચરીયા, એ અટકો અનેક પ્રવર
અને ચામુંડા કુલદેવી છે.

ભોગલિયારમણેચા, પટવારિપનોલિયા, ચોદરીપુમાવેચા,
પાગલિયા દલવડા મુંજટ જીવાળેચા इत्यवटक्कान्वितस्य कपिञ्जल
ગોત્રસ્યાનેકપ્રવરસ્ય વગસ્થલી ચામુંડા કુલદેવી.

કંપિજલ ગોત્રની ભોગલિયા રમણેચા, પટવારી પનોલીયા, ચોદરી પુ-
માવેચા પાગલીયા દલવડા, મુંજટ જીવાળેચા, એ અટકો અનેક પ્રવર અને
અમસ્થલી ચામુંડા કુલદેવી છે.

ચાસણિયા પાવડિયા તલવડાભીડા પાડલીયા મનાઉત્ર
સાકલિયા વાધલીયા મુશ્વલીયા કપિજ્જલ इत्यवटक्कान्वितस्य
वशिष्ठ ગોત્રસ્યાનેક પ્રવરસ્ય કુલદેવી દત્તેશ્વરી.

વસિષ્ઠ ગોત્રની ચાસણીયા પાવડીયા, તલવડા ભીડા, પાડલીયા મના-
ઉત્ર, સાકલીયા વાધલીયા, મુશ્વલીયા કંપિજલ એ અટકો અનેક પ્રવર અને
દત્તેશ્વરી કુલદેવી છે.

દેવપુરા માવેચા જહિયાકુન્તેચા इत्यवटक्काचितस्य भार्गव
ગોત્રસ્યાનેક પ્રવસ્ય યસિદ્દેશ્વરી કુલદેવી.

ભાર્ગવ ગોત્રની દેવપુત્ર માવેયા બડીયા કુતેયા એ અટક અનેક પ્રવર અને સિદ્ધેશ્વરી કુલદેવી છે.

પટવારચડીયા इत्यवटङ्कान्वितस्य हरितम् गोत्रस्यानेक प्र-
वरस्यकुलदेवी आर्याचण्डी.

હરિતમ્ ગોત્રની પટવાર ચડીયા એ અટક અનેક પ્રવર અને આર્યા-
ચંડી કુલદેવી છે.

एतत्प्रमाणाः श्रीमाल मष्टादश गोत्रजाः

परशाखाशतयुक्ता वसन्तिचधनोत्કटाः

• एतत्ते कथितंराजन्माहात्म्यं गोत्रलक्षणम्

यद्भુत्वंमानवो भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते.

આ પ્રમાણના શ્રીમાલમાં અઠાર ગોત્રના બીજા અનેક બેદ સાથે
ધનોત્કટા વૈશ્યો રહે છે. હે રાજન, આ મેં તને ગોત્રના લક્ષણનું માહાત્મ્ય
કહ્યું. જે મનુષ્ય ભક્તિ વડે આ સાંભળે છે તે સર્વ પાપથી મુક્ત થાય છે.

इतिश्री स्कन्द पुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां तृतीय
परिच्छेदे ब्राह्मविभागे श्रीमालमाहात्म्ये वैश्यधनोत्कटवैश्यानां
गोत्र देवी लक्षणं नाम सप्ततितमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પ-
રિચ્છેદમાં બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાળ માહાત્મ્યમાં વાણિયા તથા ધનોત્કટા
વૈશ્યનાં ગોત્ર તથા દેવીના લક્ષણનો અધ્યાય ૭૦ મો.

॥ अथ एकसप्ततिमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૭૧ મો.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिकोकिलंमतमुत्तमम्

गौतमादिकुलाचारंवर्तर्तेश्रीनिकेतने ॥ ૧

महालयादिश्राद्धेचविवाहेयज्ञमण्डपे
 नागानापूजनंकुर्यात्तद्विपार्वणंश्राद्धमाचरेत् ॥ २
 यथैवकोकिलःपित्रामात्रात्यक्तःप्रवर्धते
 परैःसचमृतःपश्चादाप्नुयात्स्वापितुःकुलम् ॥ ३
 पित्रादत्तातथाकन्याभर्तृगोत्रमुपैतिच
 साकन्याम्रियमाणातुपितृगोत्रमुपालभेत् ॥ ४
 सपिंडीकरणात्पूर्वचतुर्थीकर्मणोपरम्
 भर्तृकंभजतेगोत्रमेषकोकिलनिर्णयः ॥ ५
 मातुःसपिण्डनंकुर्यात्कुतएवतुकोकिलः
 मातुःपित्रासहैवस्यावजीवतितुनतद्भवेत् ॥ ६
 तत्रप्रमातामहेनैतच्चैषकोकिलनिर्णयः
 मृत्तिकापञ्चलिङ्गानिवटस्यरोपणंतथा ॥ ७
 लक्ष्मीगौर्यादिमूर्तिश्चपूज्यातत्रविवाहके
 मङ्गलानामष्टकंतत्रअच्छाशागौरिपूजनम् ॥ ८
 कुलेवादिककार्यन्तुविवाहात्प्रथमेदिने
 कुर्युःश्रीमालिनसर्वेऽत्याज्यंवल्लभधौतकम् ॥ ९
 क्षौरकर्मादिककर्मचण्डीकर्मतथैवच
 दशाहपिडकंकर्मकुर्यात्तन्नवमेहनि ॥ १०
 क्षिप्रागोधूमपूपैस्तुदशाकर्मविशेषतः
 एकादशंसपिण्डश्चसर्वतुल्यंप्रवर्तते ॥ ११
 एतत्प्रमाणंश्रीमालेगौतमंकुललक्षणम्
 कोकिलंचविदित्वायकर्तव्यन्तुश्रीमालिभिः ॥ १२
 तस्मात्कोकिलांस्मृतिदृष्ट्वाकर्मसमाचरेत्
 तस्याकर्मानुसारेणवर्ततेश्रीनिकेतने ॥ १३
 एतत्प्रमाणंवर्तन्तेयेचतत्रजनानृप

તેષાંલક્ષ્મીપ્રસન્નાંચવર્તતેચસદાકુલે ॥ ૧૪

एतत्तेकथितोराजनकुलाचारोयथास्थितः

यंश्रुत्वामानवोभक्त्याकुलबिरुयापितोभवेत् ॥ ૧૫

વસિષ્ઠ—હે રાજા, હું તને ઊત્તમ કોકિલમત કહું છું તે સાંભળ તથા શ્રીમાલનગરમાં જે ગોતમ વિગેરેના કુલનો આચાર ચાલે છે તે પણ કહું છું તે સાંભળ. મહાલય શ્રાદ્ધમાં (ભાદરવા વદના શ્રાદ્ધમાં) વિવાદમાં તથા યજ્ઞ વાસ્તુ વિગેરેમાં નાગનું પૂજન કરવું (વૃદ્ધિ શ્રાદ્ધમાં તથા મહાલયમાં કુંડલ નાગનો એક ચટ મુઠ્ઠી તેનું પૂજન કરવું.) અને જ્યાં પાર્વણ કરવું ત્યાં જો પાર્વણથીજ શ્રાદ્ધ કરવું. જેમ કોયલ માખાપે ત્યાગ કર્યા પછી ખીન્ન કાગડા વિગેરેથી વૃદ્ધિ પામે છે અને મરે છે એટલે પાછો પોતાના વંશમાં આવે છે તેમ ખાપે કન્યાદાન આપેલી કન્યા ધણીના ગોત્રને પામે છે અને તે કન્યા મરી જાય એટલે પાછી ખાપના ગોત્રમાં આવે છે. સર્પીંડી કરણના પહેલાં અને ચતુર્થી કર્મ થયું ત્યાંથી આરંભીને તે સ્ત્રી ધણીના ગોત્રમાં ગણાય છે અને સર્પીંડી કરણથી પાછી ખાપના ગોત્રમાં જાય છે. આવો કોકિલ સ્મૃતિનો નિર્ણય છે કોકિલ સ્મૃતિવાળાએ માનું સર્પીંડીકરણ ક્રાંતી સાથે કરવું ? તો તે સર્પીંડન માના ખાપ સાથે કરવું અને જો તે ખાપ જીવતો હોય તો તેની સાથે ન થાય એટલે તેવી જગ્યાએ માના ખાપના ખાપની સાથે સર્પીંડીકરણ કરવું એવો કોકિલ મત છે. તેમજ વિવાદમાં માટીની પાંચ મૂર્તિયો કરવી તેના ઊપર વડનું ડાળખું મુકવું અને પછી ત્યાં લક્ષ્મી ગૌરી વિગેરેનું પૂજન કરવું તેમજ આઠ મંગળ કરવા અને અઘાશા તથા ગૌરી પૂજન કરવું તેમજ વિવાદને પહેલે દીવસે કહેવા વિગેરે કરવા. આ પ્રમાણે સુધળા શ્રીમાલીઓએ કરવું, તેમજ લક્ષ્મીમાં જે કન્યાએ પહેલું હોય તે વસ્ત્ર ધોવું નહીં તેમ કાઢી પણ નાખવું નહીં. મરણાશૌચ પછી જે ક્ષૌર કર્મ કરાવવાનું તે નવમે દીવસે કરાવવું તથા નવરાત્રીના પારણા વિગેરે પણ નવમે દીવસે કરવાં અને દશાહ પીંડ કર્મ જે છે તે પણ નવમે દીવસેજ કરવું તેમાં ફક્ત દશાહ કર્મમાં ખીચડી અને ઘડુના લોટની ખાટીયો એ વધારેમાં લેવું. પછી એકાદશા તથા સર્પીંડી કરણ બધાના પ્રમાણે કરવું. આ પ્રમાણે ગોતમ વિગેરેના કુળનું જે લક્ષણ છે તે તથા કોકિલ મતને યરાયર નાખી શ્રીમાળમાં સર્વ શ્રીમાળીયોએ વ્રતવું. ગ્રંથનો વધારો થઈ જાય માટે અહીં વધારે વિવેચન કરવામાં આવ્યું નથી માટે કોકિલ સ્મૃતિને જોઈ કર્મ કરવું

કારણ કે તેના કર્મને અનુસરી શ્રીમાળમાં ચાલે છે. હે રાજા, આ પ્રમાણે શ્રીમાળનગરમાં જે કોઈ વર્તે છે તેને લક્ષ્મી પ્રસન્ન થઈ સદા તેના કુળમાં વસે છે. હે રાજા, આ પ્રમાણે મેં તને શ્રીમાલિનો કુલાચાર કહ્યો જે ભક્તિવડે સાંભળવાથી માણસ કુળમાં પ્રખ્યાત થાય છે.

इतिश्री स्कन्द पुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां तृतीय परिच्छेदे ब्राह्म विभागे श्रीमाळ माहात्म्ये गौतमादि कुलाचार कथनं नामैक सप्ततितमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પરિચ્છેદમાં બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાળ માહાત્મમાં ગૌતમાદિ કુલાચાર કથન નામનો અધ્યાય એકોતરેમો.

॥ अथ दिसप्तितमोऽध्यायः ॥

અધ્યાય ૭૨ મો.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

शृणुराजनू प्रवक्ष्यामि सर्वासंख्याश्रीमालिकी
यत्र ब्रह्मादयो देवा गङ्गाद्याः सरितस्तथाः ॥ १

प्रभासादिनितीर्थानि वशिष्ठाद्यास्तपोधनाः
सहस्रं विघ्नराजानाक्षेत्रपालाश्चतुर्गुणाः ॥ २

चतुरशीतिश्चण्डिकाः सहस्राणि सरांसि च
एकादશसहस्राणि लिङ्गानાં ત્રસન્તિવૈ ॥ ૩

एकोनमेकसाहस्रं मुख्यदेवा लयेनृप
अष्टादशं च साहस्रं दुर्गानां तत्र सन्तिवૈ ॥ ૪

ब्रह्मशालासहस्राणि चत्वारि विविधामता
पण्यविक्रयशालानामष्टसाहस्रकंतथा ॥ ૫

पञ्चाशत्सुलुपञ्चौनासहस्राणिद्विजन्मनाम्
 श्रीमालेचश्रियाः पूज्यावसन्तिचनिरन्तरम् ॥ ६
 चतुरशीत्यवटङ्काः गोत्राणांचचतुर्दशम्
 चतुर्दशगोत्रजादेवागोत्रेगोत्रेपृथक्पृथक् ॥ ७
 शर्मदेवीशिवोयक्षगणेशोभैरवोऽनृप
 प्रवरावेदशास्त्राश्चगोत्रेगोत्रेपृथक्पृथक् ॥ ८
 चतुर्वेदाश्चसाङ्गाश्चत्वुपनिषत्सहितास्तथा
 सर्वशास्त्राणिवर्तन्तेश्रीमालेश्रीनिकेतने ॥ ९
 सप्तसाहस्रकीसंख्याऋग्वेदीश्रीनिकेतने
 संख्यातुयांजुषीतत्रसहस्रंद्वादशंनृप ॥ १०
 सामवेदद्विजनामांतुसहस्रेद्वेचत्रिंशतिः
 चतुःसहस्रविप्राणामथर्वेदोपितत्रवै ॥ ११
 श्रीमालेह्यागताविप्राआहुताविष्णुनाश्रिया
 एतत्प्रामाणिकीसंख्यातेषाञ्चवादितामया ॥ १२
 भिशद्गोत्राणिवैश्यानांवसन्तिश्रीनिकेतने
 दशोनमेकलक्षंहिसंख्याचोक्तापुरानृप ॥ १३
 त्रिंशद्गोत्रजादेवीवैश्यानांतत्रसन्तिवै
 अष्टसाहस्रकीसंख्याचतुःषष्ठ्याधिकातथा ॥ १४
 अष्टादशगोत्रजास्तत्रवसन्तिचयंनोत्कटाः
 अष्टादशगोत्रदेवीचकुलेचमुखदायिनी ॥ १५
 एतत्प्रमाणाश्रीमालेश्रीसर्गवसतिर्नृप
 विप्रग्रहाप्रमाणेनकृत्वाभागाःश्रियापुरा ॥ १६
 विप्रभागानुसारेणवर्तन्तेश्रीनिकेतनाः
 अन्यलोकाक्सन्त्यत्रतच्छृणुत्वंसमासतः ॥ १७
 सहस्रेद्वेचकंसाराश्रीमालेचवसन्तिहि

नन्दसाहस्रकीसंख्यावसन्तिनगरनायिकाः १८

क्षत्रिकुलानां तत्रैव सहस्रं षड्विंशकम्

रंगकाः पञ्चसाहस्रं सहस्रं पञ्चसोमपाः ॥ १९

तत्र प्रजापतीनान्तु वसेत्पञ्चसहस्रकम्

सूत्रधारत्रिसाहस्रं सहस्रं क्षौरकारकाः ॥ २०

सहस्रं रजकानान्तु वनमालीचतुर्गुणम्

अन्यजातिर्वसेत्तत्र श्रीमालेश्रीनिकेतने ॥ २१

पञ्चाशत्सहस्राणि वैश्यसंख्यान्यजातिषु ॥

तदर्धं शूद्रसंख्या च ह्यन्यजातिर्वसेन्नृप ॥ २२

सप्तलक्षं च सौधानां द्विलक्षाः पणवस्तथा

सार्धकोटिश्च तीर्थानां श्रीमालेश्रीनिकेतने ॥ २३

पञ्चयोजनविस्तारं चतुरस्रं समंततः

चतुरशीतिद्वाराणि प्राकारस्तत्र वेष्टितः ॥ २४

षोडशैः पुरसंविष्टं पुरं तत्रैव शोभितम्

आसनमेकसाहस्रं सभानामुपसेवितम् ॥ २५

कथितास्त्वल्पसंख्या ते मुख्यमुख्यादिकानृप

एतत्प्रमाणं श्रीमालमुत्तमं च मरुस्थले ॥ २६

एतन्मया समासेन भूपालकथितं तव

सार्धकोटिश्च तीर्थानां संख्या वेत्तितत्त्वतः ॥ २७

श्रीमालमुत्तमं क्षेत्रं श्रीदत्तं ब्रह्मावित्तमे

यत्रैतत्पठ्यते नित्यं श्रूयते वाजनाधिप ॥ २८

वासस्तत्र न संदेहो देव्यः श्रीविष्णुना सह

देवास्तत्र च श्रीमाले इच्छन्ति वसतिं सदा ॥ २९

येषां वासस्तु श्रीमाले मानुषाणां च जायते

मृत्युलोके च धन्यास्ते भवन्ति हि नृपोत्तम ॥ ३०

श्रीमालं मानवालोकेन पश्यन्ति नराधमाः

તેષામિદકજ્ઞાનેનંબહુપાપસયોભવેત ॥ ૩૧

પ્રાપ્તેકાલિયુગેરાજનશ્રીમાલેશ્રીનિકેતને

ગૌતમોજૈનધર્મચશ્રિયાઃસંત્રેવદિષ્યતિ ॥ ૩૨

સ્વધર્મત્યાજિતોલોકોજૈનધર્મચરિષ્યતિ

કાલિમાગત્યશ્રીમાલેજ્ઞાત્વાગચ્છેતદાશ્રિયાઃ ॥ ૩૩

આગત્યગુર્જરેલક્ષ્મીઃપટ્ટણેનિવસિષ્યતિ

શ્રિયાંગતેતુશ્રીમાલંશૂન્યસર્વંભવિષ્યતિ ॥ ૩૪

ભિન્નમાલેતિતન્નામભવિષ્યતિકલૌયુગે

एतन्मयासमासेनकथितंनृपसत्तम ॥ ૩૫

इदंश्रीमालमाहात्म्यंभक्तियुक्तःशृणोतियः

सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंगमिष्यति ॥ ૩૬

વશિષ્ઠ—હે રાજા ! હું તને શ્રીમાલનગરની દરેક સંખ્યા કહું છું તે તું સાંભળ. જે નગરમાં બ્રહ્માદિ દેવો ગંગા વિગેરે નદિયો તથા પ્રભાસ વિગેરે તીર્થ અને વશિષ્ઠ વિગેરે તપ રૂપી ધનવાળા રૂપિયો રહે છે તે શ્રીમાલનગરમાં એક હજાર ગણપતિ છે અને તેથી ચાર ગણા (ચાર હજાર) ક્ષેત્રપાલ છે, ચોરાશી ચંડિકા દેવી તથા એક હજાર સરોવર છે. અગિયાર હજાર મહાદેવના લિંગ છે. હે રાજા, નવસે ને નવાણું તો મુખ્ય દેરાં તેમાં છે. વળી તેજ નગરમાં દુર્ગાદેવીનાં અઠાર હજાર દેવતા છે અને વિવિધ પ્રકારની વેદશાલાઓ ચાર હજાર છે; તેમજ અઠાર હજાર ચક્રાં છે; તેમજ પીસતાલીશ હજાર બ્રાહ્મણ જેઓ ચોરાશી અટકના છે તે ત્યાં શ્રીમાલ નગરમાં લક્ષ્મીયે પૂજાયેલા નિરંતર રહે છે, અને તેના ચૌદ ગોત્ર છે, અને ચૌદ ગોત્રના દેવો શર્મ દેવી શંકર યજ્ઞ ગણપતિ બૈરવ જુદા જુદા દરેક ગોત્રમાં છે તથા વેદ અને શાખાઓ પણ જુદી જુદી દરેક ગોત્રમાં છે; તેમજ લક્ષ્મીના સ્થાન તે શ્રીમાલ નગરમાં અંગ સાથે ચારે વેદ તથા ઊપનિષદ અને સર્વ શાસ્ત્ર પણ છે. તેમાં રુગ્વેદી સાત હજાર છે, યજુર્વેદી બાર હજાર, સામવેદી બાવીશ હજાર, અને અથર્વ વેદના બ્રાહ્મણ ચાર હજાર છે. વિષ્ણુ તથા લક્ષ્મીજીયે બોલાવેલા બ્રાહ્મણો છે તેમની આ ઉપર પ્રમાણે, સંખ્યા મેં તને કહી. તેમજ શ્રીના સ્થાન શ્રીમાલ નગરમાં ત્રીશ ગોત્રના વાણીયા રહે છે. હે રાજા, જેની સંખ્યા

મેં તેવું હજાર પૂર્વે કહી છે, અને તેત્રીશ ગોત્રની દેવી પણ ત્યાં રહે છે. અને ધનોત્કટ (લક્ષ્મીવાન) અદાર ગોત્રના આઠ હજારને ચોસઠ રહે છે. અને કુલમાં સુખ આપનારી અદાર ગોત્રની દેવી પણ ત્યાં રહે છે. આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણ શિવાયની વસતિ એ લક્ષ્મીથી ઉત્પન્ન થયેલી છે. શ્રીમાલમાં રહેનારાઓ પ્રથમ બ્રાહ્મણોના ઘર પ્રમાણે ભાગ કરી આપેલા તે ભાગને અનુસરીને વર્તે છે. બીજા લોક પણ ત્યાં રહે છે તે તને કંદુલું તે તું સાંભળ. શ્રીમાલનગરમાં બે હજાર કંસારા રહે છે અને નવ હજાર નગર વેશ્યાઓ રહે છે અને છત્રીશ હજાર ક્ષત્રી કુટુંબ છે. પાંચ હજાર રંગારા તેમજ પાંચ હજાર (સોમપા) રહે છે. તેમજ પાંચ હજાર કુંભાર રહે છે, ત્રણ હજાર નટ રહે છે અને એક હજાર હનુમ છે; તેમજ એક હજાર ધોખી અને ચાર ગણા (ચાર હજાર) માલી રહે છે. તેમજ બીજી જાત પણ શ્રીમાલમાં વસે છે. તે અન્ય જાતિમાં પાંચ હજાર વૈશ્ય તેના અડધા (અઢી હજાર) બીજી જાતના શદ્ર રહે છે. હે રાજા, સાત લાખ મોટી હંવેલીયો છે અને બે લાખ દુકાનો છે. શ્રી લક્ષ્મીજીના નિવાસ સ્થાન તે શ્રીમાલમાં દોઢ કરોડ તીર્થ છે. એ નગર પાંચ યોજન ફરતુ ચારે પાસે ચોખંડુ છે અને તેને ચોરાશી દરવાજા છે, તથા કોટ છે સોલ. સભાની બેઠકો વપરાતી એક હજાર છે. હે રાજા, આવી રીતે મેં તને મુખ્ય મુખ્ય થોડી થોડી સંખ્યા કહી. આવી રીતનું શ્રીમાલનગર મારવાડમાં ઉત્તમ છે. હે રાજા, અમે તને થોડામાં બધું કહ્યું. તેમાં દોઢ કરોડ તીર્થની સંખ્યા ખરે ખરી કોણ જાણે છે? એવું શ્રીમાલ નગર લક્ષ્મીજીએ ઉત્તમ વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણોને આપ્યું. આ વર્ણન જે ઠેકાણે જાણાય પાઠ થાય અથવા શ્રવણ થાય ત્યાં શ્રી વીજણ સંગાતે લક્ષ્મીનો નિવાસ છે એમ સમજવું એમાં કાંઈ સંદેહ નહી. તે શ્રીમાળમાં દેવો પણ વાસની નિરંતર ઇચ્છા રાખે છે. જે માણસોનો એ શ્રીમાળમાં વાસ થાય છે હે રાજા આ મૃત્યુ લોકમાં તેઓને ધન્ય છે. જે અધમ માણસો શ્રીમાળનગરને જોઈ શકતા નથી તેમને આ જ્ઞાન થાય તો તેમના પાપનો ક્ષય થાય છે. હે રાજા, કલિયુગ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે શ્રી નિવાસ શ્રીમાળનગરમાં લક્ષ્મીજીના ક્ષેત્રમાં ગૌતમ રૂપિ જૈન ધર્મ કહેશે અને સ્વધર્મથી ભદ્ર થયેલા માણસો તે ધર્મ આચરશે. કલિયુગ આવ્યો એમ જાણી લક્ષ્મીજી ગમન કરશે અને ગુજરાતમાં આવી પાટણમાં નિવાસ કરશે. લક્ષ્મીજી ગયા પછી સઘળું શ્રીમાલનગર શૂન્ય થશે અને કલિયુગમાં તેનું ભિન્નમાલ એવું નામ થશે. હે રાજા, આ મેં તને થોડામાં કહ્યું. આ શ્રીમાલ

माहात्म्य ने कुछ भक्ति युक्त थछ सांभलशे ते सर्व पापथी मुक्त थछ
विष्णु लोकमां नशे.

इतिश्री स्कन्द पुराणे एकाशीति साहस्रयां संहितायां तृती-
य परिच्छेदे ब्राह्म विभागे श्रीमाल माहात्म्ये क्षेत्र प्रशंसन नाम
द्विसप्ततितमोऽध्यायः

आ प्रमाणे श्री स्कंद पुराणमां ऐकाशी छन्दर संहितायां त्रीन परि-
च्छेदमां ब्राह्म विभागमां श्रीमाल माहात्म्यमां क्षेत्रप्रशंसन नामनो
अध्याय भोतेरभो. ७२. •

॥ अथ त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥

अध्याय ७३ भो.

॥ मांधातोवाच ॥

किदृशंजैनंश्रीमालेगौतमादिभविष्यति
तत्कथयमेब्रह्मन्सर्वज्ञस्त्वंतपोधन ॥ १
गौतमोब्रह्मविज्ञातःश्रीमालेपूज्यमानद्विजैः
कथंसगौतमोजैनंप्रसिद्धंकुरुतेप्रभो २
दिक्षायांगौतमोब्रह्मन्कारणंकिंधरिष्यति
द्विजधर्मःश्रियाक्षेत्रेगौतमाधिष्ठितोपुरा ॥ ३
श्रीमालस्यप्रतिग्राहंदौचगौतमायवै
सर्वैश्चब्राह्मणैःस्वामीस्थापितोगौतमोवरः ॥ ४
वयोवृद्धस्तपोवृद्धोविद्यावृद्धोहिगौतमः
सर्वधर्मेप्रसिद्धोसौकुलधर्मेविशेषतः ॥ ५
स्मार्तपौराणिकेधर्मेप्रसिद्धोगौतमोद्विजः

સ્વધર્મન્તુપરિસજ્યજૈનંકિંધારયિષ્યતિ ॥ ૬

અગ્રેચકિંનૈવજૈનંગૌતમંકિંકરિષ્યતિ ॥

મમસન્દેહમુત્પન્નંછેત્તંત્વમર્હસિપ્રભો ॥ ૭

માંધાતા—હે તપોધન, શ્રીમાલનગરમાં ગૌતમથી આરંભીને જૈન ધર્મ કેવી રીતે થશે તે મને કહો, કારણ કે, હે બ્રહ્મન, આપ સર્વજ્ઞ છો. શ્રીમાલ નગરમાં દિગ્નેયે પૂજ્યો અને વેદને સારી રીતે જાણનાર ગૌતમ છે, તો તે ગૌતમ હે મહારાજ જૈન ધર્મને કેમ પ્રસિદ્ધ કરે ? હે મહારાજ, ગૌતમ દિક્ષા લેવામાં શું કારણ લાગશે ? કારણ કે દિગ્નેયો ધર્મ પૂર્વે શ્રીમાલમાં ગૌતમને આધિન હતો અને શ્રીમાલનગરનું દાન પણ લક્ષ્મીજીએ ગૌતમને આપ્યું હતું અને સધળા બ્રાહ્મણોએ ગૌતમને પોતાનામાં મુખ્ય સ્વામી માન્યો હતો; ઉમરમાં વૃદ્ધ, તપમાં વૃદ્ધ અને શિદ્ધામાં પણ ગૌતમજી વૃદ્ધ હતો તેમજ સર્વ ધર્મમાં પ્રસિદ્ધ હતો તથા કુલ ધર્મમાં વિશેષ પ્રસિદ્ધ તેમજ સ્મૃતિમાં કહેલા ધર્મમાં તથા પુરાણના ધર્મમાં પણ પ્રસિદ્ધ તે ગૌતમ હતો, તે પોતાનો ધર્મ છોડી જૈન ધર્મ કેમ ધારણ કરશે ? પહેલાં જૈન ધર્મ શું નહોતો યા નહોતો તો તે શું ગૌતમે ક્યો એવી રીતનો મને બહુ સંદેહ છે તો તે સંદેહને મટાડવા હે પ્રભુ તમે સમર્થ છો.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રુણુરાજન્પ્રવક્ષ્યામિકથાંપૌરાણિકીશુભામ્

યાચમાંકથિતાપૂર્વકશ્યપેનમહાત્મના ॥ ૮

સાચતેકથાયિષ્યામોવિસ્તરેણવયંનૃપ

કલ્પાન્તરકથારાજન્શ્રુણુચૈકાગ્રમાનસઃ ॥ ૯

કલ્પેકલ્પેચહેરાજન્શ્રીમાલંભવિતાપુનઃ

ગૌતમાદિજૈનધર્મકલ્પેકલ્પેયુગાન્તકે ॥ ૧૦

ભવિષ્યતિસદારાજન્શ્રીમાલેશ્રીનિકેતને

પ્રથમંઋષભોદેવોજૈનધર્મપ્રવર્તકઃ ॥ ૧૧

एकादशसहस्राणिशिष्याणांधारितोमुनिः

जैनधर्मस्यविस्तारोकरोतिजगति तले ॥ ૧૨

કલિયુગેધર્મહીનાંજાતાવૈવહુલાજના
 યોજાતોકપિલોરાજન્નૌવજ્ઞાયવહુજૈનકમ્ ॥ ૧૩
 સજૈનંલ્ખણ્ડનંકૃત્વાસર્વજ્ઞઃકપિલોમુનિઃ
 જૈનંવિહાપસ્વંધર્મસ્થાપયામાસવિસ્તરાત્ ॥ ૧૪
 સ્વેસ્વેધર્મેચ્ચલોકાસ્થાપિતાકપિલેનવૈ
 ધર્મયુક્તાચતેલોકાવર્તન્તેધર્મકૈઃસ્વકૈઃ ॥ ૧૫
 એતત્પ્રમાણાવર્તન્તેગતેકલિયુગેષ્ટપ
 એકદાદિવસેરાજન્દેશકાશ્મિરકેપુનઃ ॥ ૧૬
 આશયઃકલિનોજ્ઞાત્વાજનિતોઽમ્બિકયાસુતઃ
 યોજાતોસિમહાવીરોજૈનધર્મપ્રવર્તકઃ ॥ ૧૭
 અરિહન્તધર્મેણૈવધ્યાયઞ્ચસાધ્યુરુપકૈઃ
 વદ્ધાઞ્જલિપુટોભૂત્વાવદતિનમ્નિતૈર્વચૈ ॥ ૧૮

વશિષ્ઠ—હે રાજન્, સાંભળ હું તને જુની પુરાણની કથા કહું છું જે કથા મને પૂર્વે માહાત્મા કાશ્યપે કહી હતી તે હું તને વિસ્તારથી કહીશ. ખીજા કલ્પની તે કથા હે રાજા હું તને કહું છું તે તું એકાગ્ર ચીત્તથી સાંભળ. હે રાજન્, દરેક કલ્પે કલ્પે શ્રીમાળ નગર થશે અને દરેક કલ્પના યુગના અન્ત ભાગમાં જોતમથી આરંભીને જૈન ધર્મ લક્ષ્મીના સ્થાન શ્રીમાલનગરમાં થશે. પ્રથમ રુપભદ્રેવ જૈન ધર્મને પ્રવર્તાવનાર અગિયાર હજાર શિષ્યો સાથે. જગતમાં જૈનધર્મોને ફેલાવશે અને તેથી કરી કળિયુગમાં ઘણા માણસો ધર્મહીન થયા ત્યાર પછી જે કપિલમુનિ થયા તે જગતમાં બહુ જૈનધર્મ જાણી તે જૈનધર્મનું ખંડન કરી સર્વજ્ઞ કપિલમુનિ જૈનધર્મને છોડાવી પોતાનો ધર્મ વિસ્તાર પૂર્વક સ્થાપન કરતા હતા અને તેથી પોતાના ધર્મમાં જે જે લોકોને કપિલમુનિયે સ્થાપન કર્યા તે લોકો ધર્મ યુક્ત થઈ પોતાના ધર્મથી વર્તવા લાગ્યા. હે રાજન્, આવી રીતે કળિયુગ આવે લોકો વર્તવા લાગ્યા. ત્યાર પછી હે રાજા એક દીવસ કળિયુગનો આશય જાણી કાશ્મિર દેશમાં અગ્નિકાંચે પુત્ર ઊત્પન્ન કર્યો તે મહાવીર નામે અરિહન્ત ધર્મવડે જૈનધર્મને પ્રવર્તાવનાર થયા તે બે હાથ જોડી નમ્ર સાધુના જેવા વચનથી બોલ્યા.

॥ મહાવીર ઉવાચ ॥

કિંકુર્વામોવયંમાતસ્તવકાર્યંવદસ્વમે ॥

મહાવીર—હે મા, હું તારું શું કાર્ય કરું તે મને કહે.

॥ ગૌર્યુવાચ ॥

યાદશંતવરુપઞ્ચતાદશંકુરુમોસુત
 વહતીતાસ્તેધર્મેભવિષ્યન્તિકલૌયુગે ॥ ૧૯
 જિનઃસ્વકેનજનિતઉત્સદ્ગેનમયાતવ
 ધારિતઃસાધુરુપત્વંધ્યાયજ્ઞેનંચતેહૃદિ ॥ ૨૦
 તસ્માદ્ધર્મેજૈનધર્મેચવિસ્તીર્ણંકુરુમોઽનય
 દયાધર્મેણસંયુક્તઅરુહન્તંધ્યાયત્વંહૃદિ ॥ ૨૧
 પૂજયન્તિચત્વાંલોકાજૈનધર્મેપ્રવર્તિતમ
 તવધર્મઃકલિયુગેબહુલશ્ચભવિષ્યતિ ॥ ૨૨
 મમાગ્નયાવનંગચ્છતપસિચસ્થિતિકુરુ
 તવતપપ્રભાવેનજૈનસિદ્ધોભવિષ્યતિ ॥ ૨૩
 વન્દિતાત્વંકલૌલોકૈધર્મલાભોભવિષ્યતિ
 તવતપપ્રભાવેનલોકોધર્મેચારિષ્યતિ ॥ ૨૪
 તપોગચ્છસ્વમોપુત્રવિતરાગઃસ્મરન્કુરુ
 તપગચ્છંચતેલોકાવદિષ્યન્તિતદાસુત ॥ ૨૫

ગોરી—હે પુત્ર, જેવું તારું સ્વરૂપ છે તેવું તું કર. તારા ધર્મમાં કલિ-યુગમાં બહુઅતીતો થશે. મેં તારે માટે મારા ખોળાથી જીન ઊત્પન્ન કરેલો છે તેથી હે પુત્ર તું તારા હૃદયમાં જૈનનું ધ્યાનકરી સાધુનું રૂપ ધારણકરી જૈનધર્મનો વિસ્તાર કર. અને દયા ધર્મથી યુક્ત થઈ હૃદયને વિષે અરહનનું ધ્યાન કર. જૈનધર્મમાં પ્રવર્તેલા તને લોક પૂજશે અને કલિયુગમાં તારો ધર્મ બહુ થશે. મારી આશાથી. તું વનમાં જા અને ત્યાં તપ કર. તારા તપના ખળથી જૈનધર્મ સિદ્ધ થશે અને કલિયુગમાં વંદન કરાયેલો તું ધર્મ લાભ

આપનાર થઈશ તાર તપની સામર્થ્યથી લોક ધર્મનું આચરણ કરશે. હે પુત્ર રાગને છોડી તપ માટે જા અને ત્યાં અરહન્તનું સ્મરણ કર. હે પુત્ર, ત્યારે તારે તપોગચ્છ છે એમ લોકો કહેશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ગૌર્યાશ્વચચનંશ્રુત્વાવીરોવનેગભિષ્યતિ
અરિહન્તસ્મરણેરાજન્તપઃકર્તુસમુચ્યતિ ॥ ૨૬
મહાવીરોતપોતિષ્ઠન્વહુકાલેગતેસતિ
નિરાદારોજિતાત્માચસર્વવસ્ત્રંત્યજેન્નૃપ ॥ ૨૭
સ્ત્રીપુંભેદાદિરહિતોપરમરુપોભંવેત્તદા
એવંચસમહાવીરોમહોગ્રમકરોત્તપઃ ॥ ૨૮
તસ્યતપઃપ્રભાવેનકિશ્ચિજ્જૈનંપ્રવર્તતે
મહાવીરોયદાજાતોદેશોકાશ્મિરકેયદા ॥ ૨૯
તતઃપ્રભૃતિમારભ્યજૈનધર્મઃપ્રવર્તતે
ઈદૃશંજૈનધર્મંચવર્તતેસ્વરૂપમાત્રકમ્ ॥ ૩૦

વસિષ્ઠ—ગૌરીનું વચન સાંભળી વીર વનમાં જશે. અને ત્યાં જઈ અરિહન્ત સ્મરણને વિષે તપ કરવાનો ઊદ્યોગ કરશે. મહાવીરને ઊપવાસ કરી ઇંદ્રિયો વશ કરી તપ કરતાં બહુ વખત ગયો એટલે સર્વ વસ્ત્રનો ત્યાગ કરી સ્ત્રી પુરૂષનાં ભેદથી રહીત બની પરમરૂપ થયા. આવી રીતનું મહાવીર મહા ઉચ્ચતપ કરતા હતા તેના તપના મહીમાથી કાંઈક થોડો જૈન ધર્મ પ્રવર્તે છે અને મહાવીર જ્યારથી કાશ્મિર દેશમાં થયા, ત્યારથી આરંભીને જૈનધર્મ પ્રવર્તવા માંડ્યો. આવી રીતનો ધણોજ થોડો જૈનધર્મ વરતતો હતો.

एकदासप्तचाद्धानिदुर्भिक्ष्यमभवन्नृप
महाकालंचभूम्यान्तुनान्नादिजायतेयदा ॥ ३१
नवर्षान्तितदामेद्याअन्नंनभवतिनृप
दुखितानृपसर्वेपिश्रीमालवासिनोजनाः ॥ ३२
किंकुर्वामःकगच्छामःकथयामोहिकस्त्ववा

નવર્ષન્તિચામ્બુવાહાઅન્નંનજગતિતલે ॥ ૩૩

પ્રલયોવર્તતેકિંવાધુનાપિસમયંવિના

અન્તકાલોદિલોકાનાંદૃશ્યતેજગત્તીતલે ॥ ૩૪

સર્વેશ્રીમાલિનોલોકાકથયામોબ્રાહ્મણાન્નિતિ

મનસિનિશ્ચિત્યતેસર્વેગતાબ્રાહ્મણસંનિધૌ ॥ ૩૫

હે રાજા—એક વખત સાત વર્ષનો દુકાળ પડ્યો અને તે મોટા વખતમાં જે વખતે પૃથ્વીમાં અન્ન વિગેરે ન હતું ત્યારે તે વખતે વરસાદ પણ આવતો નહીં. અને તેથી અન્નપણુ ન થતું તે વખતે સર્વ શ્રીમાલના સહેવાશીયો શું કરીયે ક્યાં જઈએ અથવા કોને કહીયે કારણકે વરસાદ વરસતો નથી જગતમાં અન્ન નથી માટે સમય વિનાનો કાલમાં પ્રવ્રયનો વખત છે જગતમાં લોકના અન્તકાળનો વખત જણાય છે. આવી રીતે શ્રીમાળી લોકો વિચાર કરી છેવટે બ્રાહ્મણો પાસે જઈએ એમ મનમાં નિશ્ચય કરી બ્રાહ્મણો પાસે ગયા.

॥ જનાઝ્ઞુઃ ॥

ભૂસુરાસ્થાપિતાદેવૈર્યુષ્માકંગુરુવોભુવઃ

નવર્ષન્તિચામ્બુવાહાનાન્નંચભવતિપ્રભો ॥ ૩૬

કિંકુર્વામોવયંલોકાહ્યન્તકાલોદિદૃશ્યતે

અન્નંવિનાકિંજીવેમસ્વાહારવાસિનોજનાઃ ॥ ૩૭

લોક—હે ભૂદેવો, તમેને દેવોએ જગતના ગુરુ સ્થાપેલા છે. હે સ્વામી વરસાદ વરસતો નથી અન્ન થતું નથી માટે અમે લોકો શું કરીએ, આ અન્તકાળ જણાય છે. સાર સાર ભોજન કરનારા અમે અન્નવિના કેમ જીવીએ?

॥ વિપ્રાઝ્ઞુઃ ॥

યૂયંવયંદિસ્ત્ર્વેપિકથયામોગૌતમાયવૈ

ગૌતમોઽસ્માકંવિપ્રાણાંમધ્યેમુખ્યઃપ્રતિષ્ઠિતઃ ॥ ૩૮

તપઃકર્મણિનિયતઃસર્વકાલેપ્રવર્તતે

પ્રાતઃકાલેમધીજાનિભૂમૌક્ષિપાતિર્ગૌતમઃ ॥ ૩૯

મધ્યાન્હેતચ્છાલીનાંભોજનંકુરુતેમનિઃ

ઈદ્રશોગૌતમોલોચાવર્તતંશ્રીનિકેતને ॥ ૪૦

માશુચંકુરુતલોકાગૌતમઃપાલયિષ્યતિ

તતઃશ્રીમાલિનઃમર્વેગચ્છામોગૌતમાશ્રમમ્ ॥ ૪૧

ઈતિનિશ્ચિત્યતેલોકાગતાગૌતમગાશ્રમમ્

આગતાનાંચલોકાનાંગૌતમઃસંમુલ્લોગતઃ ॥ ૪૨

સાદરંચચકારાશપૃચ્છતિતત્રગૌતમઃ

સર્વેઽપિહ્યાગાલોકાદિજસદ્ધેનસંયુતાઃ

ધન્યત્વંમમભાગ્યસ્યદ્વિજાઅત્રસમાગતાઃ ॥ ૪૩

બ્રાહ્મણ—અમે અને તમે સઘળાઓ ગૌતમને કહીયે. ગૌતમ અમારા બધા બ્રાહ્મણોમાં મુખ્ય છે અને દરેક વખતે તપ કર્મમાં આસક્ત રહે છે અને સવારમાં ખીજ જમીનમાં આવે છે ને બપોરે તેની ડાંગરનું ખાતે ભોજન કરે છે. આવી રીતે ગૌતમ શ્રીમાળનગરમાં વર્તે છે. માટે હે લોકો, શોક ન કરો, ગૌતમ પાલન કરશે. ત્યાર પછી સર્વે શ્રીમાળિ લોકો આલો ગૌતમાશ્રમમાં જઈએ એમ નિશ્ચય કરી ગૌતમના આશ્રમમાં ગયા. આવેલા તે લોકોની સાથે ગૌતમ ગયા અને તત્કાળ આદરમાન કરી ત્યાં ગૌતમ પુછે છે કે બ્રાહ્મણો સાથે સઘળા લોકો આવ્યા તેથી માન ભાગ્યને ધન્ય છે કે આજ અહીં દિવે આવ્યા.

॥ દ્વિજા ઉચુઃ ॥

તપોવૃદ્ધાવયોવૃદ્ધાવિદ્યાવૃદ્ધાશ્ચબ્રાહ્મણા

દ્વિજાનાંકથયામાસુર્ગોગૌતમોમુખ્યનાયકઃ ॥ ૪૪

તેનશ્રીમાલિનોલોકાઆગતાશરણંતત્ર

દુર્ભિક્ષેપાલિતુંલોકાન્ત્વંવિનાકઃસમર્થયેત્ ॥ ૪૫

ત્વંગુરુશ્ચદ્વિજેન્દ્રાણાંલોકાનાંચવિશેષતઃ

વયંલોકાશ્ચતેમિક્ષાઆગતાસ્તવસંનિધૌ

દ્વિજાનાંવચનંશ્રુત્વાહુવાચગૌતમસ્તદા ॥ ૪૬

દ્વિજો—વયોવૃદ્ધ તયોવૃદ્ધ અને વિદ્યાવૃદ્ધ બ્રાહ્મણો કહેતા હતા કે બ્રાહ્મણોમાં ગૌતમ મુખ્ય છે, તેથી, આ શ્રીમાલિ લોકો તમારે શરણે આવ્યા છે. દુર્ભિક્ષમાં લોકનું પાલન કરવા તારાવિના કોણુ સમર્થ હોય ? તું બ્રાહ્મણોનાં ગુરુ છે અને યાકીના લોકોને વિશેષે કરીને ગુરુ છે. અમે લોકો અને તમારી ભીક્ષા એટલા માટે તમારી પાસે આવેલા છીએ. તે વખતે આવી રીતનું ઠિગ્ગનું વચન સાંભળી ગૌતમ બોલ્યા.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

મોમોવિપ્રાશ્ચમ્ભોલોકાધન્યોદ્દમાર્ગતેનહિ

યુષ્મદસ્મત્પાલનેષ્સમર્થૈશ્વરઃસદા ॥ ૪૭

ક્ષાલીર્ધવન્તિહૃત્રૈવમધ્યાન્હેભોજનંભવેત્

અત્રૈવભોજનંસર્વેકુર્વન્તુહિનિરન્તરમ્ ॥ ૪૮

ગૌતમ—હે બ્રાહ્મણો, હે લોકો, તમારા આવવાથી હું ધન્ય છું તમારે અને અમારે પાલન કરવામાં ઈશ્વર સમર્થ છે. અહીંજ ડાંગર થાય છે અને બપોરે ભોજન થાય છે. માટે દરરોજ બધા અહીં ભોજન કરે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ગૌતમસ્યવચઃશ્રુત્વાસર્વેહર્ષત્વમાગતાઃ

ધન્યોસ્તિગૌતમોલોકેશ્રીમાલેશ્રીનિકેતને ॥ ૪૯

શ્રીમાલસ્યપ્રતિગ્રાહઃપ્રમાણોગૌતમેનહિ

પાલિતાશ્ચપ્રજાસર્વાઃસપ્તકાલેષુપ્રત્યહમ્ ॥ ૫૦

ગૌતમોનભવેલોકેપાલનેકઃસમર્થયેત્

इत्येवंश्लाघयन्तोहिवसन्तिगौतमाश्रमे ॥ ૫૧

एवंप्रवर्तमानेनसकालोव्यतीतोभवेत्

व्यतीतेसप्तदुर्भिक्षेववर्षुर्वारिदाबहु ॥ ૫૨

સજલામેદિનીજાતાચાએનપરિપૂરિતા
 એવમન્નોદકેનૈવસુભિક્ષશ્રીનિકેતનમ્ ॥ ૫૩
 યદાજાતંતદાતત્રદ્વિજાનૂચુદ્વિજસ્ત્રિયઃ
 પાલિતાઃસપ્તદુર્ભિક્ષંયૂયંચગૌતમેનૈવ ॥ ૫૪
 અહિલ્યાગૌતમીભાર્યાવદિષ્યતિનિરન્તરમ્
 પાલિતાસપ્તદુર્ભિક્ષેસર્વેશ્રીમાલિનોજનાઃ ॥ ૫૫
 મમનાથંવિનાસર્વેમૃત્યુમેષ્યન્ત્યસંશયમ્
 ઇતિસ્ત્રીમેરિતાવિપ્રામતિભ્રશાસ્તદાભૂવન્ ॥ ૫૬
 પરસ્પરંવદન્તિચાર્કિકુર્વામોદ્વિગૌતમે
 દ્વિજાઃસર્વેસુસંમીલ્યગુહ્યંકૃત્વાપરસ્પરમ્ ॥ ૫૭
 અપરાધોગૌતમેદેયસ્તેનવક્તુંક્ષમાન્નયેત્
 ઇદૃશીંકુર્વતેબુદ્ધિસર્વેશ્રીમાલિનોદ્વિજાઃ ॥ ૫૮
 કુર્વતેમામુષીધેનુંગૌતમકારણેનૈવ
 સાધેનુઃશાલભક્ષાર્થંસમીષેગૌતમેગતા ॥ ૫૯
 શાલીર્ભક્ષન્તીંતાંદૃષ્ટ્વાધેનુંચગૌતમસ્તદા
 વારયામાસદર્ભેણસાધેનુપતિતાતદા ॥ ૬૦
 મૃત્યુંપ્રાપ્તાચસાધેનુરપરાધંગૌતમેદદુઃ ॥ ૬૧

વશિષ્ઠ—(ગૌતમનું વચન સાંભળી સૌ ખુશી થયાં) અને લક્ષ્મી-
 ના નિવાસ સ્થાન શ્રીમાલનગરમાં ગૌતમને ધન્ય છે અને શ્રીમાલનો ગૌતમે
 પ્રતિગ્રહ કર્યો તે પ્રમાણ છે. સાત વર્ષના કાળમાં ગૌતમે સર્વ પ્રજાનું પા-
 લન કર્યું આવી રીતનાં વખાણ કરતા કરતા તેઓ ગૌતમના આશ્રમમાં
 વસે છે આવી રીતે વરતતાં તે સાત વર્ષ વીતી ગયાં અને સાત વર્ષના
 દુઃખકાળ વીતિગયો એટલે વરસાદ ઘણા વરસવા લાગ્યા. અને પૃથ્વી જલથી
 ભરાઈ ગઈ તેમજ અન્નથી પણ પરિપૂર્ણ થઈ. આવી રીતે અન્ન અને જ-
 લથી શ્રીમાળનગર સુભિક્ષ થયું તે વખતે બ્રાહ્મણોની સ્ત્રીઓ બ્રાહ્મણ પ્રત્યે
 ખેલી. હે માહારાજ, તમારું ગૌતમે સાત વર્ષના કાળમાં રક્ષણ કર્યું તેથી
 ગૌતમની સ્ત્રી અહિલ્યા દરેકજ કહેશે કે સધળાં શ્રીમાલીઓનું સાત વર્ષના

દુકાળમાં મારા પતિએ સ્થાય કર્યું. જે મારો સ્વામી ન હોત તો બધા મત્યુ પામત. આવી રીતે સ્ત્રીઓએ બ્યારે બ્રાહ્મણોને કહ્યું એટલે બ્રાહ્મણ બુદ્ધિ-હીન થયા અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા કે ગૌતમને શું કરીયે? આવી રીતે પરસ્પર બ્રાહ્મણો મળી ગુણ વિચાર કર્યો. કે ગૌતમને કાંઈક અપરાધ આપવો કે નેથી એ બોલે નહીં. અને મારી માગે આવી રીતે વિચાર કરી સર્વે શ્રીમાળી બ્રાહ્મણો ગૌતમને માટે મનુષ્યની ગાય બનાવી તે ધેનું ડાંગર ખાવા ગૌમત તરફ ગઈ તે વખતે ગાયને ડાંગર ખાતી જોઈ ગાયને ધર્મવડે પાછી વાળવા માંડી ત્યારે તે ધેનું પડી ગઈ અને મરણ પામી તેનો અપરાધ ગૌતમને આપ્યો.

॥ બ્રાહ્મણા ઉચુઃ ॥

હિંસાકૃતાત્વયાધેનોર્મોર્મોભાવૈગૌતમદ્વિજ
અતોવિપ્રૈસ્ત્વયાસાકંભુજ્યતેનૈવપાક્લિષુ ॥

તસ્માન્ત્વાંદ્વિજપાક્લિષ્ઠ્યોર્બહિર્ભવદ્વિજોત્તમ ॥ ૬૨

બ્રાહ્મણો—હે ગૌતમ તે ગાયની હીંસા કરી માટે બ્રાહ્મણો તારી સાથે પક્તિમાં જમતા નથી તેથી હું વિપ્ર તું બ્રાહ્મણની પક્તિથી દુર થા.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

તચ્છ્રુત્વાગૌતમોવિપ્રોધ્યાનમાશ્રિત્યતત્ક્ષણમ

દ્વિજાનાંકૌતુકંદૃષ્ટ્વાહુવાચબ્રાહ્મણાન્પ્રતિ ૬૩

વશિષ્ઠ—તે સાંભળી ગૌતમે તત્કાળ ધ્યાન કરી જત્યું તો બ્રાહ્મણનું કાવતરું જાણી તે પ્રત્યે બોલ્યો.

॥ ગૌતમઉવાચ ॥

યુષ્માભિઃસહપાક્લિષ્યાત્તથાદિશતર્મોદ્વિજાઃ

યત્યત્કાર્યંચવદ્યતત્તત્કાર્યંકરોમ્યહમ ॥ ૬૪

ગૌતમ—હે બ્રાહ્મણો તમારી સાથે જેવી રીતે પક્તી વહેવાર થાય તેવી રીતે અને અતલાવો. તમે જે જે મને કરવાનું કહેશો તે તે હું કરીશ.

॥ બ્રાહ્મણાઝચુઃ ॥

ભાગીરથ્યાજલેસ્નાત્વાગોદાવર્યાસ્તથાપુનઃ

અષ્ટોત્તરકૃતઃસ્નાનંશુદ્ધોભવાસિગૌતમ ॥ ૬૫

અસ્યાગોશ્વર્મમોવિપધારિતસ્ત્વંચવૈપુનઃ

પ્રદક્ષિણીકૃત્યભૂર્મિચપઙ્કિયુક્તોભવેદ્વિજ ॥ ૬૬

બ્રાહ્મણ—હે ગૌતમ, તું ગંગામાં સ્નાન કરી એકશો આઠવાર ગોદા-
વરીમાં સ્નાન કરવાથી શુદ્ધ થા; અને વળી આ ગાયનું ચામડું આદી
પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરી તું પંક્તિ લાયક થા.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ભાગીરથીકૃતસ્નાનોગૌતમોવિપ્રપ્રેરિતઃ

ગોદાવર્યાઅષ્ટશતંસ્નાનંકૃત્વાદ્વિજોત્તમઃ ॥ ૬૭

ભૂમીપ્રદક્ષિણારાજન્ચકારસ્વાત્મશુદ્ધયે

ભૂમ્યાઃપ્રદક્ષિણાયાન્તુગોચર્મનૈવધારિતમ્ ॥ ૬૮

તેનત્રિપ્રેગૌતમાયપઙ્કિલાભોનદીયતે ॥ ૬૯

ગૌતમોપિતદાગચ્છેત્શ્રીસમીપેશ્રીચાલયે ॥

તત્રગત્વાશ્રિયંપ્રાહ્દીનવાક્યૈઃસુરેશ્વરીમ્ ॥ ૭૦

વસિષ્ઠ—બ્રાહ્મણની આજ્ઞાથી ગૌતમે ગંગામાં સ્નાન કર્યું તથા
ગોદાવરીમાં એકશોઆઠ વખત સ્નાન કરી પોતાની શુદ્ધિ માટે હે રાજા
પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરી, પરંતુ પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણામાં ગાયનું ચામડું આદ્ય
નહી નેથી બ્રાહ્મણએ ગૌતમને પંક્તિ ન આપી. તે વખતે ગૌતમ શ્રી-
ભાળનગરમાં લક્ષ્મી પાસે ગયા અને ત્યાં જઈ સુરેશ્વરી લક્ષ્મી પ્રત્યે
ગરીબ વચનોથી બોલ્યા.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

અપરાધિતમૈવામિથ્યાશ્રીમાલવાસિભિર્દ્વિજૈઃ

કિંકરોમિચમોદેવિતવસન્નિધિમાગતઃ ॥ ૭૧

સપ્તકાલેષુ હેમાતરુક્ષિતંતૈર્મમાશ્રમે
તસ્મિન્કાલે વ્યતીતે તુલ્યપરાધં ચ મેદદુઃ ॥ ૭૨

ગૌતમ—હે દેવિ, શ્રીમાળવાસિ દ્વિજ્નેષ્યે મારે વિષે ખોટા અપરાધ મુકયો માટે ક્યાં જાઉં ? તારી પાસે આવ્યો છું. સાત વર્ષના દુકાળમાં તેઓ લોક મારા આશ્રમમાં રહ્યા અને તે વખત પુરો થયો એટલે મને અપરાધ આપ્યો.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

પન્ચોનાં સ્વલુપન્ચાશત્સહસ્રાણિ દ્વિજન્મનામ્
દશોનમેકસાદૃશ્વેશ્યાનાં ચ તથૈવ ચ ॥ ૭૩
ભોજિતાશ્ચ ત્વયા તસ્મિન્કાલે દુર્મિશ્નકે સંદા
તથા પિતે ચાપરાધોદત્તઃ શ્રીમાલવાસિમિઃ ॥ ૭૪
સ્ત્રિબુધ્યાસાવૃત્તિસ્તુતેષાં જાતા દ્વિજન્મનામ્
અતસ્ત્વં જૈનધર્મં ચ શ્રીમાલે વર્તયિષ્યસિ ॥ ૭૫
વિષ્ણુધર્મવિહીનસ્તુલોકસ્તત્ર ભવિષ્યતિ
ત્વયૈવ પાલિતા વિપ્રા અપરાધં ત્વાયિદદુઃ
લક્ષ્મીહીના ભવિષ્યન્તિ તસ્માત્શ્રીમાલવાસિનઃ ॥ ૭૬

દેવી—પીસતાળી હજાર બ્રાહ્મણ તથા તેવું હજાર વૈશ્ય એ લોકોને કાળમાં તેં નિરંતર જમાડ્યા તો પણ શ્રીમાળી લોકોએ તને અપરાધ આપ્યો તો તે વૃત્તિ તે દ્વિજ્નેની સ્ત્રીની બુદ્ધિથી થઈ એથી તું શ્રીમાળને વિષે જૈન ધર્મ પ્રવર્તાવીશ અને ત્યાંના લોક વિષ્ણુ ધર્મથી હીન થશે અને તેજ પાલન કરેલા બ્રાહ્મણોએ તારે વિષેજ અપરાધ આપ્યો તેથી તે શ્રીમાળીયો લક્ષ્મી હીન થશે.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

અહં ગચ્છામિ ભોમાતર્દેશે કાશ્મિરકેન્ધુના
જૈનધર્મકરિષ્યામિ શ્રીમાલે ચ નિરન્તરમ્ ॥ ૭૭

દુઃસ્વીભવતિશ્રીમાલીમમદોષોનદીયતે
તવાજ્ઞયાવિનાદેવિનકિંચિત્કુરુમોવયમ્
દુઃસ્વિતોઽહંચત્રિમેભ્યઃકરોમિજૈનધર્મકમ્ ॥ ૭૮

ગૌતમ—હે મા, હવેહું કાશ્મિર દેશમાં જાઉં છું અને ત્યાર પછી શ્રીમા-
ળમાં નિત્ય જૈન ધર્મ કરીશ તો તેથી શ્રીમાળ દુઃખી થાય તેનો દોષ મને
આપશે નહીં. હે દેવી, તારી આજ્ઞા શિવાય હું કંઈ પણ કરતો નથી પણ
આત્મજ્ઞોથી દુઃખી થયેલો હું જૈન ધર્મ કરું છું.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

ત્વંજાનાસિખોપુત્રહંત્વેન્નિમાંપતમ્
તત્રૈવયાદૃશીચેચ્છાતાદૃશંત્વંકુરુસુત ॥ ૭૯
ત્વયિજૈનેપ્રવૃત્તેતુદ્વિજાવૈદુઃસ્વિનોસુત
પરંપદ્મચનંપુત્રશૃણુસ્ત્વંકથયામિતે ॥ ૮૦
મમશ્રીમાલમાહાત્મ્યસ્વળડનંનકરિષ્યસિ
શ્રીમાલવૈશ્યસમૂહસ્તવધર્મેચરિષ્યતિ ॥ ૮૧
યસ્તુમમધર્મહીનસ્યાત્તસ્મેશાપંદદામ્યહમ્
મદ્ધમેપ્રયુક્તોલોકોતવધર્મેચરિષ્યતિ ॥ ૮૨
મમમાહાત્મ્યંશ્રીમાલંશ્રુણ્વત્તોભક્તિતત્પરાઃ
મયિભક્તિપ્રભાવેનહ્યાગમિષ્યન્મમમાલયે ॥ ૮૩
ઈદૃશાસ્તવધર્મેયેચરિષ્યન્તિકલૌયુગે
તેષાંગૃહેમમાવાસોપુત્રપૌત્રાદિવર્ધનમ્ ॥ ૮૪

દેવી—તે તું જાણે, હાલમાં હું એ ન જાણું. તારી જેવી ઇચ્છા તે પ્રમાણે
તું કર. તું જૈન ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થઈશ ત્યારે દ્વિજે દુઃખી થશે; પરંતુ માફ
આપું હું તને કહું છું તે તું સાંભળ, તે એ કે મારા શ્રીમાળ માહા-
ત્મ્યનું ખંડન કરીશ નહીં. શ્રીમાળના વાણીયાઓ બધા તારો ધર્મ પાળશે
અને તેમાં જે મારો ધર્મ મહીં પાળે તેને આપ દઈશ. મારા ધર્મ યુક્ત
બની સોક તારા ધર્મમાં પ્રવર્તે થશે અને ભક્તિ પૂર્વક મારા શ્રીમાળ

માહાત્મ્યનું શ્રવણ કરશે અને મારે વિષે ભક્તિ રાખી જે મારા મંદીરમાં જશે, આવી રીતે જે કળિયુગને વિષે તારો ધર્મ પાળશે તેને ધેર મારો વાસ રહેશે તથા તેના પુત્ર પુત્રાદિ સંતતિની વૃદ્ધિ થશે.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

શ્રીમાલખણ્ડનંમાતર્નકરિષ્યામિકુત્રચિદ્ ॥ ૮૬

ગૌતમ—હે માત, શ્રીમાળ માહાત્મ્યનું ખંડનહુંકદિ પણ નહીં કરું.

॥ દેવયુવાચ ॥

ગચ્છગચ્છદ્વિજશ્રેષ્ઠદેશેકાશ્મિરકેધુના •

ગૌર્યાપુત્રોમહાવીરસ્ત્વાંતશિષ્યંકરિષ્યતિ ॥ ૮૬

જૈનધર્મંચશ્રીમાલેચરિષ્યન્તિકલૌયુગે

ત્વયૈવબોધિતાવૈશ્યાકેચિજ્જૈનંચમન્વતે ॥ ૮૭

કેચિદ્દેશ્યાવિષ્ણુધર્મેચરિષ્યન્તિનિરંન્તરમ્

શ્રીમાલેઈદશાવૈશ્યાભવિષ્યન્તિકલૌયુગે ॥ ૮૮

ધર્મશાસ્ત્રાણિજૈનાનિત્વત્કૃપ્તાનિભવન્તિહિ

દેવી—હે દ્વિજ શ્રેષ્ઠ, કાશ્મિર દેશમાં તું જા. લાલમાં ગૌરીપુત્ર મહાવીર ત્યાં છે તે તને શિષ્ય કરશે અને શ્રીમાળમાં કળિયુગમાં જૈન ધર્મનું આચરણ લોકો કરશે. કેટલાક વાણીયાઓ તારા બોધથી જૈનધર્મને માનશે અને કેટલાક વિષ્ણુ ધર્મનું આચરણ કરશે. કળિયુગમાં શ્રીમાળી વાણીયા એવી રીતના થશે અને જૈનનાં ધર્મ શાસ્ત્ર પણ તારાં બનાવેલા થશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઇત્યુક્તોગૌતમસ્તત્રગન્તુપચલિતસ્તદા

તદ્જ્ઞાત્વાચદ્વિજાસવૈદેવીંગત્વપ્રસસ્વનુઃ ॥ ૮૯

વાશિષ્ઠ—આ પ્રમીણુ દેવીયે ગૌતમને કહ્યું એટલે ગૌતમ જવાને

માટે તૈયાર થયો. તે વખતે તે વાત બહુ સઘળા દિને દેવા પાસે બધી બોલ્યા.

॥ દ્વિજાઝચુઃ ॥

કિંદત્તાચભાંદેવિત્વયાજ્ઞાગૌતમાયૈ
જૈનધર્મચસ્વીકર્તુશ્રીમાલેશ્રીનિકેતને ॥ ૯૦
ત્વયાદત્તેતુશ્રીમાલેજૈનધર્મોભવિષ્યતિ
શ્રીમાલવાસીલોકશ્વધર્મહીનોભવિષ્યતિ ॥ ૯૧
ગૌતમોનનિવૃતઃસ્યાદસ્માભિવારિતોબહુ
વારયંત્વંચ્ચમોમાતૈર્જૈનધર્માચ્ચગૌતમમ્ ॥ ૯૨
માકુરુજૈનધર્મચવિપ્રાણાંદુઃસ્વદાયકમ્ ૯૩

દ્વિજે—હે માતા, શ્રી નિવાસસ્થાન શ્રી શ્રીમાળનગરમાં જૈનધર્મ સ્વીકારવાની શું તમે ગૌતમને આજ્ઞા આપી? તમારા દાન કરેલા આ શ્રી-માળનગરમાં બ્યારે જૈનધર્મ પ્રવર્તશે ત્યારે શ્રીમાળવાસી લોકો ધર્મહીન થશે અને ગૌતમને હશે ધણા વાર્યા પરંતુ તેઓ તેથી પાછા ફરતા નથી. માટે હે મા, એ જૈનધર્મથી ગૌતમને તમે નિવૃત્ત કરો અને આજ્ઞાપાને દુઃખ આપનાર જૈનધર્મને ન કરો.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મોવિપ્રાનકૃતંસાધુગૌતમેચાપરાધિતમ્
સાંપ્રતંપાલિતાયૂયંદુર્ભક્ષૈઃસપ્તવત્સરૈઃ ॥ ૯૪
તસ્મિન્નપરાધિતંવિપ્રૈર્ગૃહિતંતત્કૃતંબહુ
યુષ્મદ્દોષેણમોવિપ્રાગૌતમંધારિતોજિનમ્ ॥ ૯૫
જીનધર્મપ્રવૃત્તેતુદ્વિજાદુઃસ્વીભવન્તિદ્વિ
જૈનધર્મપ્રવૃતાસ્તુશ્રીમાલર્વાતિનોનરાઃ ॥ ૯૬
તદાગચ્છામિશ્રીમાલાન્મમદોષોનદીયતે

પુત્રોગૌતમોઽજ્યેષ્ઠસ્તપધર્મેવર્તતેસદા ॥ ૯૭

અપરાધિતંચયુષ્મદ્ધિધર્મોનિશ્યતિતેનૈવ

શ્રીમાલેજૈનધર્મસ્તુકલૌર્તિષ્યતેયદા ॥ ૯૮

તદાગચ્છામિશ્રીમાલાન્મમદોષોનદીયતે

યુષ્મત્કૃતંચયુષ્મદ્ધિર્ભોક્તવ્યમેવકિંતતઃ ॥ ૯૯

દેવી—હે આહ્લણા, તમે ગૌતમને જે અપરાધી બનાવ્યો એ સારું કર્યું નહીં. હાલમાં તમને સાત વર્ષના દુષ્કાળમાં પાડ્યા. તેજ ગૌતમને તમે અપરાધ આપ્યો એ ધણુંજ ખોટું કર્યું તમારાજ દોષે હે વિપ્રો ગૌતમને જૈનધર્મ ધારણ કરાવ્યો અને તે જૈનધર્મ પ્રવૃત્ત થશે એટલે આહ્લણા દુઃખી થશેજ. જ્યારે શ્રીમાળના રહેનાર જૈનધર્મમાં પ્રવૃત્ત થશે ત્યારે હું શ્રીમાળમાંથી જઇશ. એમાં મને દોષ દેશો નહીં. મુખ્ય પુત્ર ગૌતમ તપધર્મમાં વર્તે છે અને તમોયે તેનો અપરાધ કર્યો માટે તમારો ધર્મ નાશ પામશે. અને જ્યારે કળીયુગ આવશે અને જૈનધર્મ પ્રવૃત્ત થશે તે વખતે હું શ્રીમાળમાંથી જઇશ એમાં મને દોશ ન દેવો; કારણ કે તમારું કરેલું તમારે ભોગવવું એમાં તેથી બીજું શું.

॥ દ્વિજાઝચુઃ ॥

મતિહીનાવયંમાતઃસ્ત્રીણાંચવશવર્તિનઃ

ગૌતમેપરાધિતંદેવિકિંકુર્વામોન્યથાભવેત્ ॥ ૧૦૦

તવપુત્રાવયંદેવિતૈવાધિષ્ઠિતાઃપુરા

બુદ્ધિન્નષ્ટાઅઘજાતાદગ્ધિતોગૌતમશ્ચૈવ ॥ ૧૦૧

તસ્માત્સ્વંજનનિમાતરપરાધોક્ષમસ્વાહિ

શ્રીમાલવાસિનામસ્તિપિતાસગૌતમોમુનિઃ ॥ ૧૦૨

આહ્લણા—હે મા, સ્ત્રીને વશ થયેલા અમે બુદ્ધિહીન થયા. અને ગૌતમનો અપરાધ કર્યો, પરંતુ હે દેવિ, હવે તે કેમ મીથ્યા થાય? હે માતા, હમે તારા પુત્ર છીએ અને પૂર્વે આશ્રય કરીને રહ્યા છીએ તે હાલમાં બુદ્ધિહીન થયા અને વળી ગૌતમને પાછા દગ્ધ કર્યો માટે હે મા તું જ-

નની છે માટે અમારો અપરાધ ક્ષમા કર. શ્રીમાળવાસી સોકાને ગૌતમ પીતા તુલ્ય છે.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

કિંકુવાર્મોયુષ્મદ્વિગૌતમોદગ્ધિતોપુરા
ગૌતમંપ્રાર્થયિત્વાચજૈનધર્માન્નિવારયત ॥ ૧૦૩

દેવી—હું શું કરું, તમે પ્રથમ ગૌતમને દગ્ધ કર્યા છે માટે ગૌતમની પ્રાર્થના કરી તમે તેને જૈનધર્મથી પાછા વાળો.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

શ્રિયાચપ્રેરિતાવિપ્રાગૌતમંપ્રત્યભાષત ॥ ૧૦૪

વશિષ્ઠ—લક્ષ્મીયે પ્રેરણા કરેલા બ્રાહ્મણો ગૌતમ પ્રત્યે બોલ્યા.

॥ દ્વિજાઝચુઃ ॥

ગૌતમત્વાંદ્વિજશ્રેષ્ઠપિતાત્વંસર્વદામમ
જિનધર્મવિહાયત્વમપરાધંક્ષમસ્વખોઃ ॥ ૧૦૫
મોહાપરાધિતંવિપ્રૈમતિહીનૈસ્તવપ્રખો
તસ્માત્ત્વાંદિક્ષમાંકર્તુજૈનધર્માન્નિવર્તય ॥ ૧૦૬
ત્વાયિજિનેપ્રવૃત્તેતત્તવધર્મોવિનશ્યતિ
તવશિષ્યામુનિરાજદુઃસ્વિતાચખવન્તિહિ ॥ ૧૦૭
તવધર્મવિહીનંતુશ્રીમાલંતુયદાભવેત
તદાગચ્છેચ્છશ્રીમાલાદેવીશ્રીઃકુલદેવતા ॥ ૧૦૮
શ્રિયાંગચ્છસ્યાંશ્રીમાલંસ્થાનમ્મૃષ્ટંભવિષ્યતિ
તસ્માત્ક્ષમસ્ત્વાપરાધંજૈનધર્માન્નિવર્તય ॥ ૧૦૯

બ્રાહ્મણો—હે દ્વિજ શ્રેષ્ઠ ગૌતમ, તું અમારો સર્વદા પિતા છે માટે જૈનધર્મ છોડી અમારો અપરાધ ક્ષમા કર. હે પ્રભો, ખુદ્ધિ બ્રહ્મો બ્રાહ્મણોયે

અજ્ઞાનથી તમારો અપરાધ કયો તેથી ક્ષમા કરવાં માટે તમે જૈનધર્મથી નિવૃત્ત થાઓ. અને તમે જ્યારે જૈનધર્મમાં પ્રવૃત્ત થશો ત્યારે તમારો ધર્મ નાશ પામશે. હે મુનિરાજ, તમારા શિષ્યો દુઃખી થશે અને તમારા ધર્મથી ક્ષીન જ્યારે શ્રીમાળ થશે ત્યારે શ્રીમાળથી શ્રી કુળદેવી લક્ષ્મીજી જશે અને લક્ષ્મી જશે એટલે શ્રીમાળનગર સ્થાન બ્રહ્મ થશે, તેથી અપરાધ ક્ષમા કરો અને જૈનધર્મથી નિવૃત્તી પામો.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

મોમોવિપ્રાવચોબ્રૂતકિમદ્યદીનવાકપદૈઃ

વિનાપરાધેનદગ્ધોદ્ધંબુજ્જતાંતાદૃશંફલમ્ ॥ ૧૧૦

ગચ્છાવિપ્રાશ્ચમોદુષ્ટાઅદ્યમાંવારયેતકિમ્ .

પૂર્વકિંનૈવપશ્યાન્તિચાપરાધઃકૃતોમયા

જૈનંકાશ્મિરકંગત્વાગૃહ્ણેઽહંવીરદીક્ષયા ॥ ૧૧૧

ગૌતમ—હે બ્રાહ્મણો, આજ મને ગરીબ વાડોથી શું કહેછે ? મને વિના અપરાધે દગ્ધ કયો માટે તેવું કળ ભોગવો. હે દુષ્ટ બ્રાહ્મણો, બન્યો આજ મને શું વારોછે ? પ્રથમ શું મારો અપરાધ કરતી વખતે નહોતા ઝેતા ? માટે હું કાશ્મિરમાં જઈ વીર પાસે દીક્ષા લઈ જૈનધર્મ ગ્રહણ કરીશ.

॥ વિપ્રા ઉચુઃ ॥

ત્વંતાતસ્ત્વંપ્રમોવિપ્રસ્ત્વંસ્વાહાત્વંચહીશ્વરઃ

જૈનધર્મત્યજતાતવિપ્રાણાંવૃત્તિહારકમ્ ॥ ૧૧૨

બ્રાહ્મણો—હે ગૌતમ, તું પિતા છે તું બ્રાહ્મણ છે તું સ્વાહા છે અને તું હીશ્વર છે. માટે હે તાત વિપ્રોની વૃત્તિને હરણ કરનાર જૈનધર્મનો ત્યાગ કર.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

જૈનંનમુજ્જેમોવિપ્રાયુયંગચ્છતસ્વંગૃહમ્

શ્રીમાલવાસિલોકેષુયુષ્મદ્વૃત્તિર્ભવિષ્યતિ

શ્રિયાયાસ્થાપિતાપૂર્વાનૈવસ્વળ્હાંકરોમિતામ્ ॥ ૧૧૩

ગૌતમ—હે આહરણો હું, જૈનધર્મ છોડનાર નથી. તમે તમારે ઘેર જાઓ. શ્રીમાળવાસી લોકમાં તમારી વૃત્તિ થશે તે જે લક્ષ્મીજીએ પ્રથમ સ્થાપેલી છે તે હું બાગી નહીં નાખું.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ગૌતમસ્યવચઃશ્રુત્વાચાહિલ્યામવદન્દ્વિજાઃ ॥ ૧૧૪

વસિષ્ઠ—ગૌતમનું વચન સાંભળી આહરણો અહિલ્યા પ્રત્યે ગેલ્યા.

॥ દ્વિજાઝુચુઃ ॥

અહિલ્યેમાંતવિપ્રાણામપરાધંક્ષમસ્વનઃ

ગૌતમોજૈનધર્મચમાકરોતશ્રીનિકેતને ॥ ૧૧૫

આહરણો—હે આહરણોની મા અહિલ્યા, અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો અને ગૌતમ શ્રીમાળમાં જૈનધર્મ ન કરો.

॥ અહિલ્યોવાચ ॥

પૂયંગચ્છત્તમોત્રિપ્રાકિંપૃષ્ઠેઆગતેનહિ

વારિતુંકઃસમર્થોસ્તિભવિષ્યતોપ્રવૃત્તિષુ ॥ ૧૧૬

અહમાર્યાભવિષ્યામિગૌતમઃસાધુરેવહિ

નાંદિમુખાદિશ્રાદ્દેષુમમપૂજાંકુરુતવૈ ॥ ૧૧૭

શ્રીમાલેજૈનધર્મચગૌતમાદિપ્રવર્તતે

શ્રીમાલવાસિલોકાનાંયુષ્મત્વૃત્તિર્ભવેદિહ ॥ ૧૧૮

અહિલ્યા—હે આહરણો તમે ઘેર જાઓ. પાછળ આવવાથી શું ભવિષ્યમાંથી વારવાને કોણ સમર્થ છે હું આગો થઈશ અને ગૌતમ સાધુ થશે. નાંદી મુખ વિગેરે શ્રાદ્ધમાં મારૂ પૂજન તમે કરો શ્રીમાળમાં જૈનધર્મ ગૌતમથી આરંભી પ્રવર્તશે અને શ્રીમાળવાસી લોકોમાં તમારે વૃત્તિ રહેશે.

॥ દ્વિજાઝુચુઃ ॥

આર્યાનામ્નાતવપૂજાંકરિષ્યામોનિરન્તરમ્
નાન્દીમુખાદિશ્રાદ્ધેષુસર્વકાર્યેષુભક્તિઃ ॥ ૧૧૯

બ્રાહ્મણો—અમે આર્યા નામથી તમારી પૂજા કરીશું અને નાંદી-
મુખ વિગેરે શ્રાદ્ધમાં તથા સર્વ કાર્યોમાં પણ ભક્તિથી પૂજન કરીશું.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

વિપ્રાશ્ચસ્વગૃહંરાજન્આગતાઃશ્રીનિકેતને
અદૃષ્ટ્માદશન્નિસમિતોનનિવર્તતે ॥ ૧૨૦
ગૌતમોપિતતોરાજન્ગતોકાશ્મિરકેતતઃ
મહાવીરાદીક્ષયાચધત્તેજૈનંમનેપ્સિતમ્ ॥ ૧૨૧
ઈદૃશોગૌતમોરાજન્જૈનધર્મોપ્રવત્તે
શ્રીમાલેજૈનધર્મશ્ચગૌતમેનપ્રસિદ્ધિઃ ॥ ૧૨૨

વસિષ્ઠ—હે રાજા બ્રાહ્મણો શ્રીમાળમાં પોતાને ઘેર આવ્યા અને
વિચાર કર્યો કે અદૃષ્ટ એવું છે માટે એ નિવૃત્ત થતો નથી ત્યાર પછી
ગૌતમ પણ કાશ્મિર ગયો અને મહાવીર પાસેથી દીક્ષા લઈ મનનો ધા-
રણો જૈનધર્મ ધારણ કર્યો. હે રાજા આવી રીતનો ગૌતમનો જૈનધર્મ
પ્રવર્તે છે શ્રીમાળમાં જૈનધર્મ ગૌતમે પ્રસિદ્ધ કર્યો.

इतिश्री स्कन्द पुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां तृतीय
परिच्छेदे ब्राह्म विभागे श्रीमालमाहात्म्ये गौतमादि जैनधर्म प्र-
वृत्तिनाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી શ્રીસ્કંદ પુરાણમાં એકાશીહજાર સંહિતામાં ત્રીજા પ-
રિચ્છેદમાં બ્રાહ્મ વિભાગમાં શ્રીમાળમાહાત્મ્યમાં ગૌતમાદિ જૈનધર્મ પ્રવૃત્તિ
નામનો અધ્યાય ૭૩ મો.

॥ અથ ચતુઃસપ્તતિતમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૭૪ મો.

॥ માંધાતોવાચ ॥

કિંયુગેચમહાવીરોજૈનધર્મચકારહ

ગૌતમશ્ચકદાતસ્માદ્દીક્ષાંજગ્રાહવાઢવઃ ॥ ૧

શ્રીમાલેજિનધર્મશ્ચકથંસગૌતમોઽકરોત્

તન્મેસર્વસુમાચક્ષુવમનાસિમેકૂતૂહલમ્ ॥ ૨

માંધાતા—હે મહારાજ કયા યુગમાં મહાવીર જૈનધર્મ કરતો હવે
અને ગૌતમ તેની પાસેથી આરે દીક્ષા ગ્રહણ કરતો હતો તથા તે શ્રી-
માળમાં જૈનધર્મ શી રીતે ગૌતમે કર્યો તે સધળું મને કહેા મારા મ-
નમાં ઘેાડાય છે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

દ્વિસહસ્ત્રાગતારાજન્નદ્વાઃકલિયુગેયદા

તદાજાતોમહાવીરોદેશેકાશ્મિરકેન્દ્રપ ॥ ૩

ગૌતમોપિતદાતત્રધારિતુંજૈનધર્મકમ્

શ્રિયાવાક્યેનસંતુષ્ટોજગામશ્રીનિકેતનાત્ ॥ ૪

કાશ્મિરદેશંગત્વાચગૌતમોમુનિસત્તમઃ ॥

મહાવીરમનુપ્રાપ્યચાબ્રવીત્પ્રાજ્ઞલિસ્તદા ॥ ૫

વસિષ્ઠ—હે રાજા કલિયુગનાં બ્યારે બે હજાર વર્ષ ગયાં ત્યારે કા-
શ્મિર દેશમાં મહાવીર જન્મ્યા થયો અને જૈનધર્મ ધારણ કરવા ગૌતમ
પણ તે વખતે લક્ષ્મીજીના વાક્યથી સંતુષ્ટ થઈ શ્રીમાળથી ત્યાં ગયો. ગૌતમ-
મુની કાશ્મીરમાં જઈ મહાવીર પાસે બેસી તે વખતે હાથ જોડીને બોલ્યો.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

મોમોસ્વામિન્મહાવીરદીક્ષાદેહિમમપ્રમો
જૈનધર્મસંગૃહીતુમાગતસ્તવસંનિધૌ ॥ ૬

ગૌતમ—હે સ્વામી મહાવીર મને દીક્ષા આપો હું જૈનધર્મ ગૃહણ કરવા તમારી પાસે આવ્યો છું.

॥ મહાવીર ઉવાચ ॥

કિકારણેનવિપ્રેન્દ્રધાર્યતેજૈનધર્મકઃ ॥
બ્રાહ્મણસ્ત્વંશ્રિયાઃક્ષેત્રેશ્રીમાલિજ્ઞાતિસજ્જકઃ ॥ ૭
અહિલ્યાતવભાર્યાચકૃતપૂર્વપરિગ્રહા
યદિક્રુધાભવેત્સાતુમસ્મીભૂતાભવેમહિ ॥ ૮
નદીક્ષાંતેદદૌવિપ્રતદાહિલ્યાજ્ઞયાવિના ॥ ૯

મહાવીર—હે વિપ્રેન્દ્ર શા કારણથી તું જૈનધર્મ ધારણકરે છે. તું શ્રીમાળનગર શ્રીમાળીભતિ બ્રાહ્મણ છે અને તે પ્રથમ પરણેલી અહિલ્યા તારી સ્ત્રી છે તે જો ક્રોધાયમાન થાય તો અમને બાળી ભસ્મ કરે માટે તે અહિલ્યાની આજ્ઞા શિવાય હું તને દીક્ષા નહીં આપું.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

મમસક્લેમમકાતાપૃષ્ઠેસ્તિત્વંનશક્ક્ય
સ્વધર્મચપરિત્યજ્યતવધર્મચરિણ્યતિ ॥ ૧૦
દ્વિજાઃશ્રીમાલિનઃસર્વેમિથ્યાહિંસાંદદુર્મયિ
પાલિતાઃસપ્તકાલેષુબુદ્ધિહીનાઃસ્ત્રિભિસ્તદા ॥ ૧૧
શ્રીમાલવાસિનોવિપ્રાઃપાક્ષ્મિર્મેનદદુઃસદા
તસ્માદહમહાવીરઆગતસ્તવસંનિધૌ ॥ ૧૨
દીક્ષાંદેહિમહાવીરઅદ્યૈવત્વંદયાંકુરુ
તવધર્મશ્રિયક્ષેત્રેકરિણ્યામિપ્રસિદ્ધતામ્ ॥ ૧૩

ગૌતમ—મારી સાથે મારી પાછળ મારી સ્ત્રી છે માટે તમે કશ શંકા ન રાખો તે પોતાનો ધર્મ છોડી તારો ધર્મ આચરશે. સધળા શ્રીમાળાસોડો મને મિથ્યા હોંસા આપતા હતા અને સાતકાળ સુધી મેં એમનું રક્ષણ કર્યું છતાં સ્ત્રિની બુદ્ધિથી બુદ્ધિહીન બની મને શ્રીમાળા બ્રાહ્મણોએ પંક્તિ ન આપી તેથી હું તમારી પાસે આવ્યો છું માટે હે મહાવીર દીક્ષા આપો અને કૃપા કરો તારો ધર્મ હું શ્રીમાળનગરમાં પ્રસિદ્ધ કરીશ.

॥ મહાવીર ઉવાચ ॥

અહિલ્યેદેવરૂપાત્વમાજ્ઞાંદેહિમમોપરિ
જિનધર્મેતેનાથસ્યદીક્ષાર્થચક્રુપાંકુરુ ॥ ૧૪

મહાવીર—હે અહિલ્યા તું દેવ રૂપ છે માટે મારા ઉપર કૃપા કરો અને તારા નાથને જૈન ધર્મમાં દીક્ષા માટે આજ્ઞા આપ.

॥ અહિલ્યોવાચ ॥

દીક્ષાર્થમમનાથસ્યચાગતાતવસંનિધૌ
દીક્ષાંદેહિચમોનાથમમનાથેમયાસહ ॥ ૧૫

અહિલ્યા—મારા સ્વામીની દીક્ષાને અર્થે હું તમારી પાસે આવી છું માટે મને અને મારા સ્વામીને દીક્ષા આપો.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

કિસ્મિન્નર્થેત્વયાકાન્તેધાર્યતેજિનદીક્ષકામ ॥ ૧૬
ગૌતમ—હે કાન્તા તું શા માટે જૈન દીક્ષા ધારણ કરે છે.

॥ અહિલ્યોવાચ ॥

પૂર્વેહંબ્રહ્મણઃપુત્રીબ્રાહ્મણસ્યકુલેઽજનિ
નિમિત્તેનત્વયાનાથપાણિગ્રાહઃકૃતોમમ ॥ ૧૭

ધિગહંનાથસંસારેપાણિગ્રાહસ્તવવંપ્રભો
 ઉત્તમંબ્રાહ્મણંધર્મત્યક્તંતંમસ્થિતાચયા ॥ ૧૮
 ત્વયાદ્વિજાનાંદુઃસ્વેનઆગતાચેહસ્થાનેકે
 અહંભાર્યાભવિષ્યામિત્વન્તુસાધુર્ભવદ્વિજ ॥ ૧૯
 સ્વામિનાચવિનાનાથસંસારેકિકરોમ્યહમ્
 ત્વાંવિનેહતુસંસારેદૃશ્યતેસર્વશૂન્યતા ॥ ૨૦
 સંસારેસર્વભોગાદિત્વયાસહગતંપ્રભો
 તસ્માત્નાથેહસંસારેત્વાંવિનાર્કિકરોમ્યહમ્ ॥ ૨૧

અહિંદ્યા—હે નાથ હું પ્રથમ બ્રહ્માની પૂત્રી હતી તે બ્રાહ્મણના
 કુળમાં જન્મી અને નિમિત્તને લીધે તમે મારી સાથે લગ્ન કર્યું હે સ્વામિ
 તે તમારી સ્ત્રી મને ધિક્કાર છે તે બ્રાહ્મણોના દુઃખને લીધે તમારી સાથે
 આ ઠેકાણે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ થઈને ત્યાગ કરવાને ચાલી આવી હું આર્યા
 થઈશ અને તમે સાધુ થાઓ હે નાથ સ્વામિ શિવાય સંસારમાં શું કરું
 તમારા શિવાય સંસારમાં સહુ શૂન્ય દેખાય છે અને હે પ્રભુ સંસાર વિષે
 સઘળા ભોગ વિગેરે તમારી સાથે ગયા તેથી હે નાથ આ સંસારમાં તમારા
 વિના શું કરું.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ગૌતમોઽહિલ્યયાસાકંજૈનદીક્ષાંદધેન્વપ
 ગૌતમોહ્યભવત્સાધુરહિલ્યાઆર્યકાભવત્ ॥ ૨૨
 ગૌતમોવત્સરારાર્જનદ્રધિકાનવતિસ્તદા
 સાધુરુપેણધુક્કાચહ્યન્તેમુક્તિમવાપ્નુયાત્ ॥ ૨૩
 ધૃત્વાદીક્ષાંગૌતસ્તુતપઃકર્તુસમુદ્યતઃ
 વનમાશ્રિત્યસંસાધુર્દયાધર્મેણસંયુતઃ ॥ ૨૪
 નિરાહારોર્જિતાત્માચસરસ્વતીપુપૂજહિ
 વ્યતીતેવત્સરેપૂર્ણેપ્રત્યક્ષાભૂતસરસ્વતી ॥ ૨૫
 ઉવાચપરમપ્રીતાગૌતમાયવરંદદૌ ॥ ૨૬

વશિષ્ઠ—હે રાજા ગૌતમ અહિંસા સાથે જૈન દીક્ષા ધારણ કરતો હતો અને ગૌતમ સાધુ થયો તથા અહિંસા આર્યા થઈ હે રાજા ગૌતમ આશુ વર્ષ જૈનધર્મ ભોગવી અન્ને મોક્ષને પામ્યો, ગૌતમ દીક્ષા લઈ તપ કરવાને તૈયાર થયો દયા ધર્મ યુક્ત થઈ વનમાં જઈ ઉપવાસ કરી આત્માને નિયમમાં રાખી સરસ્વતીનું આરાધન કરતો હતો. આવી રીતે એક વર્ષ થિતી ગયું એટલે સરસ્વતી પ્રત્યક્ષ થઈ અને અન્યત્ર પ્રસન્ન થઈ ગૌતમને વરદાન આપ્યું.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

વરંવરયમોપુત્રયત્તેભનસિવર્તે

તવતપઃપ્રભાવેનુત્તમ્યંવરંદદામ્યહમ્ ॥ ૨૭

સરસ્વતી—હે પુત્ર તારામનમાં જે હોય તે વરદાન માગ તારા તપના સામર્થ્યને લીધે હું તને વરદાન આપીશ.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

યદિતુષ્ઠાચમોદેવિવરમેકંચદેહિમે

મયાકૃતાવિજૈનાનિશાસ્ત્રાણિસિદ્ધિમાપ્નુયુઃ ॥ ૨૮

તવવાસશ્ચમોદેવિજિઘ્ઠાગ્રેવર્તતાંમમ ॥ ૨૯

ગૌતમ—હે દેવિ જો તમે પ્રસન્ન થયાં હોતો મને એક વરદાન આપો તે એકે મારા કરેલા જૈન શાસ્ત્ર સિદ્ધિ પામે અને હે દેવિ તારો વાસ મારી છુટ્કાગ્રે હો.—

॥ સરસ્વત્યુવાચ ॥

મોમોગૌતમપુત્રત્વંસાધુરુપેણતિષ્ઠસિ

અતસ્ત્વત્કૃતંસર્વંશાસ્ત્રંજૈનેચરિણ્યતિ ॥ ૩૦

સરસ્વતી—હે ગૌતમ પુત્ર તું સાધુ રૂપે એથી તારા કરેલાં સર્વ શાસ્ત્ર જૈન ધર્મમાં પ્રવર્તે શે.

॥ वसिष्ठ उवाच ॥

एवं देवीवरं दत्वा ह्यन्तर्धानपराभवत्
 गोतमोऽपित तोराजन् आगतः श्रीनिकेतने ॥ ३१
 शिष्यैः सह सैः महितो जैनधर्मः प्रवर्तकः
 आर्ययासंयुतो राजन् दयाधर्मेण संयुतः ॥ ३२
 दधानो मुमतिं मुखे विभ्राणो दण्डकं करे
 शिरसो मुण्डनं कृत्वा कुक्षौ च कुञ्जिकां दधन् ॥ ३३
 इदं सर्वं शिष्यैश्च आर्ययाचतथानृप
 श्रियाद्वारे समागत्य स्तुतिं कर्तुं समुद्यतः ॥ ३४

वसिष्ठ—आधी रीते वरं दान आधी देवी अन्तर्ध्यान थयां हे राजन्
 त्पार पछी ह्यन्तर शिष्यो साथे तथा आर्यो अदित्या साथे दया धर्मयुक्त
 थय जैन धर्मेते प्रवर्तवन्तार गौतम पक्षु श्रीभाग नगरमां आय्यो महोद
 मुमुक्षी पांथनार हाथमां हंड धारणु करनार भाथानुं मुंडन करावनार काप्पमां
 पीच्छी धारणु करनार जेवी रीतना सधणा शिष्यो तथा आर्यो अदित्या
 साथे लक्ष्मीञ्च पासे आवी स्तुति करवा लाज्यो.

॥ गौतम उवाच ॥

नमस्ते तु महामाये नमस्ते विष्णुवल्लभे
 विप्रदुःखेन हे मातर्मया जैनः समाश्रितः ॥ ३५
 अपराधं च मे मातः क्षमस्व परमेश्वरि
 त्वं माता च अहं पुत्र आगतस्तव संनिधौ ॥ ३६
 धिङ्ममजीवितं मातर्येन स्वकर्मत्याजितम्
 अहं दुष्टो कुबुद्धिश्च जीवितोऽपि मृतः खलु ॥ ३७
 स्थापितोऽपि मयामातस्याजितोऽपि मया धुना
 अतस्त्वं विश्वमातर्मे ह्यपराधं क्षमस्व भो ॥ ३८

ગૌતમ—હે માહામાયા તમને નમસ્કાર હે વિષ્ણુ વલ્લભે તમને નમસ્કાર કરું છું હે મા મેં બ્રાહ્મણોનાં દુઃખથી જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો છે માટે હે પરમેશ્વરી મારા અપરાધની ક્ષમા કરો તું મા અને હું પુત્ર તારી પાસે આવ્યો છું હે મા મારા જીવતરને ધિકાર છે કે જેણે પોતાનું કર્મ ત્યાગ કર્યું હું દુષ્ટ કુપુષ્પિ અને જીવતાં છતાં પણ મરેલોજ છે કે મેજ ધર્મ સ્થાપન કર્યો અને તે હાલમાં મેજ છોડી દીધો એથી હે જગતમાતા મારો જે અપરાધ છે તેને આપ ક્ષમા કરો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ગૌતમંસાધુરુપેણદૃષ્ટ્વાદેવીતદાનૃપ

નેત્રાભ્યાંજલંભુજ્જ્વલ્તિગૌતમંપ્રત્યુવાચહં ॥ ૩૨

વસિષ્ઠ—હે રાજા તે વખતે ગૌતમને સાધુ જોઈ લક્ષ્મીજી આંખ-માંથી આંસુ પાડી ગૌતમ પ્રત્યે બોલ્યાં

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મચ્છગચ્છચહેપુત્રહૃદશોભવમેસદા

પશ્યન્ત્યાઃસાધુરુપેણસહતેમેમનોનહિ ॥ ૪૦

મમધર્મેણસંયુક્તંતવધર્મસાધયસ્વભો

શ્રીમાલવાસિવિપ્રાણાંયાવૃત્તિઃસ્થાપિતાપુરા ॥ ૪૧

તસ્યાસ્ત્વંસ્વખંડનંનૈવકરિષ્યસિકદાંચન

યાહિપુત્રસ્વકેસ્થાનેઆર્યાશિષ્યૈઃસમાયુતઃ ॥ ૪૨

લક્ષ્મીજી—હે પુત્ર જા મારાથી તું અદૃષ્ટ રહે કારણ કે સાધુ રૂપથી તને જોતાં માં મન સહન કરી શકતું નથી? અને હે પુત્ર મારા ધર્મયુક્ત તારા ધર્મને સિદ્ધ કર શ્રીમાળી બ્રાહ્મણોની જે વૃત્તિ મેં પ્રથમ સ્થાપન કરી છે તેનું તું ખંડન કોઈ દીવસ પણ કરીશ નહીં પુત્ર આર્યા તથા શિષ્યો સાથે તારે ઠેકાણે જા.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

દેવ્યાશ્ચવચનંશ્રુત્વાગૌતમોપિતદાનૃપ
ગચ્છતિસ્માસનેરાજન્સ્થિતિકુર્તુન્નિરન્તરમ્ ॥ ૪૩
ગૌતમમાગતંશ્રુત્વાકેચિત્વૈશ્યાસ્તદાનૃપ
જગ્મુશ્ચગૌતમંદૃષ્ટુંનેમશ્ચગૌતમંપ્રતિ ॥ ૪૪
ઝચુશ્ચપરમપ્રીત્યાવૈશ્યાશ્ચગૌતમંપ્રતિ

વસિષ્ઠ—હે રાજા દેવીનું વચન સાંભળીને વખતે ગૌતમ પોતાને આસને સ્થિતિ કરવા માટે જતો હવો ત્યાર પછી ગૌતમને આવેલા સાંભળી કેટલાક વૈશ્ય ગૌતમને જોવા જતા હવા અંતે ગૌતમને નમસ્કાર કરતા હવા અને પરમ પ્રીતિવડે વૈશ્યો ગૌતમ પ્રત્યે ખોલતા હવા.

॥ વૈશ્યા ઉચુઃ ॥

ભોભોગૌતમવિપ્રેદ્રકિંકૃતમીદૃશંત્વયા ॥ ૪૫
શ્રીમાલેદ્વિજવર્યાણાંવરંવિદ્મશ્ચત્વાંવયમ્
શ્રિયાઃપુત્રસ્યજ્યેષ્ઠસ્યસ્મૃતિરીદૃશીકિંતવ ॥ ૪૬

વૈશ્યો—હે વિપ્રેન્દ્ર ગૌતમ તમોયે આ શું કર્યું શ્રીમાળમાં બ્રાહ્મણોમાં મુખ્ય અમો તમને જાણીયે છીયે અને લક્ષ્મીના મોટા પુત્ર તમારી આવી બુદ્ધિ ક્યાંથી.

॥ ગૌતમ ઉવાચ ॥

કુચ્છિતંકિંવદામોઽત્રકિંકૃતંગર્હિતંમયા
જીવધર્મોમયાસાધ્યોનુગ્રહેનશ્રિયાઃસદા ॥ ૪૭
ગચ્છતમોસ્વકેસ્થાનેઽર્હિસાધર્મોમપ્રિયઃ

ગૌતમ—અરે તમે આવું ખોટું શું બોલો છો મે શું નિંદકામ કર્યું છે મારે નિરંતર લક્ષ્મીજીના અનુમહથી જીવ ધર્મ સિદ્ધ કરવાનો અને અહિંસા ધર્મ એમને પ્રિય છે માટે તમે તમારે ઠેકાણે જાઓ.

॥ वैश्याउचुः ॥

नगच्छामो वयं स्वामिन्त्वां विना ह्याश्रमं क्वचित् ॥ ४८

त्वयैव पालितान् नूनं त्याज्यमत्वां कथं प्रभो

त्वं गच्छ ग्राममध्ये च कुर्वाम आश्रमं तव ॥ ४९

वैश्य—हे स्वामि, तमारा शिवाय अमो आश्रममां नयाना नथी तमेव अमेने पाल्या तो ते तमारे अमे हेम त्याग करीये? तमो ग्राममां यावो हमो तमारासार आश्रम करीये छीये.

॥ वशिष्ठ उवाच ॥

तच्छ्रुत्वा गौतमो राजन्नागतो ग्राममध्ये के

दशद्वारस्थानके राजन् चक्रुस्ते साधुमाश्रमम् ॥ ५०

गौतमस्तत्र स्थाने च स्थितिकृत्वा ह्युवास ह

तत्र स्थित्वा जैनधर्मश्रीमालेतुचकार ह ॥ ५१

जैनधर्मस्य शास्त्राणि बहूनि ह्यकरोत्तदा

कल्पसूत्रकृतं तत्र भगवती सूत्रमेव च ॥ ५२

महावीरजन्मसूत्राणि कृतानि गौतमेन हि

अन्यानि बहुशास्त्राणि कृतानि जैनधर्मके ॥ ५३

चतुरशीतिर्गच्छशाखा कृता च गौतमेन वै

गच्छेषु हि च सर्वेषु तपगच्छो हि मुख्यकः ॥ ५४

षट् आराकृता तत्र जैनधर्मे प्रसिद्धिताः ॥

तीर्थकरचतुर्विंशसंख्योक्ता गौतमेन च ॥ ५५

श्रीमाले च श्रियाक्षेत्रे जैनो गौतममाश्रितः

संबभूव नृपश्रेष्ठसंप्रवृत्ते कलियुगे ॥ ५६

केचिद्वैश्या जैनधर्मे प्रवृत्ताः श्रीनिकेतने

केचिद्वैश्याश्च लोकाश्च विष्णुधर्मे तु तत्पराः ॥ ५७

હરશોજૈનધર્મશ્રગૌતમાદિર્ધવેન્નૃપ

શ્રીમાલેચશ્રિયાક્ષેત્રેપ્રવૃત્તેજૈનધર્મકે ॥ ૫૮

વિષ્ણુધર્મવિહિનન્તુદૃષ્ટાનગરમાત્મનઃ

શ્રીશ્વગચ્છેતશ્રીમાલાત્સ્વેચ્છયાચન્દ્રપોત્તમ ॥ ૫૯

શ્રિયાંગતાયાંશ્રીમાલંસર્વેશૂન્યંભવિષ્યતિ ॥ ૬૦

વશિષ્ઠ—હે રાજા, તે સાંભળી ગૌતમ ગામમાં આવ્યા અને તે વૈષ્ણવોએ દશમા દરવાજા પાસેની બગ્યામાં રહેો આશ્રમ કર્યો. તે બગ્યામાં ગૌતમ રિયતિ કરીને રહ્યા અને ત્યાં રહે શ્રીમાળમાં જૈન ધર્મ પ્રવર્તાવવા લાગ્યા. તે વખતે જૈનધર્મનાં ધણાં શાસ્ત્ર ગૌતમે કર્યા તેમાં કલ્પ સૂત્ર, ભગવતી સૂત્ર તથા મહાવીરનાં જન્મ સૂત્ર ગૌતમે કર્યા. એ શિવાય ખીજાં ધણાં શાસ્ત્ર જૈનધર્મમાં કર્યા. વળી ગૌતમે ચોરાશી ગચ્છના બેદ કર્યા તે સર્વ ગચ્છમાં તપ ગચ્છ મુખ્ય છે તેમજ જૈન ધર્મમાં પ્રસિદ્ધ છે આરા કર્યા અને ગૌતમે એવીશ તીર્થકરની સંખ્યા કહી. શ્રી ક્ષેત્ર શ્રીમાળમાં જૈનધર્મ ગૌતમનો આશ્રય કરી હે રાજા કળીયુગમાં પ્રવર્ત્યો. શ્રીમાળ નગરમાં કેટલાક વૈષ્ણવ જૈનધર્મમાં પ્રવર્ત્યા અને કેટલાક વૈષ્ણવ ધર્મમાં રહ્યા. હે રાજા આવી રીતે પ્રથમ ગૌતમથી આરંભીને જૈનધર્મ થયો. લક્ષ્મીના ક્ષેત્ર શ્રીમાળ નગરમાં જૈનધર્મ પ્રવૃત્ત થયો તે વખતે શ્રીમાળ નગર વૈષ્ણવ ધર્મથી રહિત દેખી હે રાજા લક્ષ્મી પોતાની ઇચ્છાથી શ્રીમાળમાંથી જન્મે અને શ્રી લક્ષ્મીજી જશે એટલે સઘળું શ્રીમાળ શૂન્ય થશે.

इति श्री स्कन्दपुराणे एकाशितिसाहस्र्यां संहितायां तृतीय
परिच्छेदे ब्राह्मविभागे श्रीमालमाहात्म्येगौतमादि जैनधर्मप्रवृत्ति
नामाचतुःसप्ततिमोऽध्यायः

આ પ્રમાણે શ્રી સ્કંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પરિચ્છેદમાં બ્રાહ્મવિભાગમાં શ્રીમાળમાહાત્મ્યમાં ગૌતમથી આરંભી જૈનધર્મ પ્રવૃત્તિ નામનો અધ્યાય ૭૪ મો.

॥ અથ પઞ્ચસપ્તતિતમોઽધ્યાયઃ ॥

અધ્યાય ૩૫ મો.

॥ માંધાતોવાચ ॥

ગૌતમાદિજૈનધર્મોમહાંવૈકથિતસ્ત્વયા
અધુનાશ્રોતુમિच्छામિશ્રીમાલાનુગ્રહંપ્રથો ॥ ૧.
શ્રીમાલંચશ્રિંયાઃક્ષેત્રપુરાણદૈર્વાનાર્મિતમ્
ભવિષ્યતિકથંશૂન્યમુત્પન્નંકૌતુકંમમ ॥ ૨.
તસ્માત્ત્વંકૃપયાબ્રૂહિષ્તત્સર્વેસમાસતઃ ॥ ૩.

માંધાતા—હે મહારાજ, તમેએ મને ગૌતમાદિ જૈનધર્મ કહ્યો. હાલમાં હું શ્રીમાળનો અનુગ્રહ સાંભળવાની ઇચ્છા રાખું છું. લક્ષ્મીનું ક્ષેત્ર શ્રીમાળન-
અર ધણું બુંતું અને દેવે નિર્માણ કરેલું તે કેમ શૂન્ય થશે તે મને કૌતુક
લાગે છે. તેથી કૃપાપટે એ સધણું મને સમાસથી કહો.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

પરિપૂર્ણેચશ્રીમાલેચાતુર્વર્ણ્યેનસંયુતે
આગતંચકલિજ્ઞાત્વાકામક્રોધાદિકૈર્ગુણૈઃ ॥ ૪
પ્રેરયિષ્યતિવૈશ્યન્તુહ્યાત્મનાંગમનાયવૈ
દેવ્યાચપ્રેરિતોરાજનશ્રીમાલેચાર્ગમિષ્યતિ ॥ ૫.
મૃનન્દનામાવૈશ્યશ્ચજાતોનન્દકુલેશુભે
ધનવાન્બહુલોરાજનપટ્ટણાપુરવાસીચ ॥ ૬
તત્રગત્વાશ્રિયાઅર્થેતપઃકર્તુમ્યવસ્યતિ
તસ્મૈતુષ્ટાતુસાદેવીર્દૃશંચવદિષ્યતિ ॥ ૭

વસિષ્ઠ—હે રાજા, પરિપૂર્ણ ચાર વર્ણુ યુક્ત શ્રીમાળનગરમાં કામ
ક્રોધ લોભ વિગેરે ગુણોથી કળિ આવ્યો બાણી પોતાના ગમન માટે વૈશ્યને

પ્રેરણા કરશે અને દેવીએ પ્રેરણા કરેલો શુભ નંદકુળમાં જિતપત્ર થયેલો પાટણનો રહીશ ધનાઢ્ય સુનંદ નામે વાણીયો શ્રીમાળનગરમાં આવશે અને ત્યાં જઈ લક્ષ્મીજીને માટે તપ કરશે. તેને પ્રસન્ન થઈ તે લક્ષ્મીજી આ જળ પ્રમાણે કહેશે.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

વરંવરયમ્દંતેયત્તેમનસિવર્તતે ॥ ૮

દેવી—તાં કંઈયે થાઓ જો; તારા મનમાં હોય તે વરદાન માગ.

॥ વૈશ્ય ઉવાચ ॥

યદિતુષ્ટાસિમોદેવિવરમેકંચદેહિમે

મમદેશેચમોમાતઃસ્થિતિકુરુનિરન્તરમ્ ॥ ૯

વૈશ્ય—હે દેવિ, જો તમે પ્રસન્ન થયાં હો તો એક વરદાન આપો. તે એકે હે મા મારા દેશમાં તમે નિરંતર વાસ કરો.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

આગમિષ્યેચતેદેશેપટ્ટણેગુર્જરેમયા

સ્થિતિતત્રકરિષ્યામિતવદેશેનિરન્તરમ્ ॥ ૧૦

દેવી—મારાથી તારા દેશ ગુર્જરમાં અવાશે અને ત્યાં આવી તારા દેશમાં નિરંતર રહીશ.

॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ ॥

एवंदत्त्वावरंदेवीवैश्यायापि नृपोत्तम

द्विजाज्ञयाविनादेवीश्रीमालान्नैवगच्छयेत् ॥ ૧૧

तस्याअर्थेतुमादेवीभारद्वाजकुलद्विजम्

करिष्यतिबुद्धिहीनंपश्चात्तंचवदिष्यति ॥ ૧૨

વશિષ્ઠ—હે નૃપોત્તમ, આવી રીતે વૈશ્યને વરદાન આપ્યું તોપણ.

બ્રાહ્મણની આજ્ઞાવિના દેવીએ શ્રીમાળ નગરથી ન જવાય તેથી તે આજ્ઞા માટે દેવી ભારદ્વાજ ગોત્રના બ્રાહ્મણને બુદ્ધિહીન બનાવી તેની પ્રત્યે બોલશે.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

આજ્ઞાદેહીતિભોવિપ્રગચ્છામોગુર્જરેવયમ્

હે બ્રાહ્મણ—મને આજ્ઞા આપો. હું ગુર્જરાતમાં જાઉં છું.

॥ વિપ્ર ઉવાચ ॥

તુભ્યમાજ્ઞાંચંભોદેવિકિમર્થવૈદદામ્યહમ્ ॥ ૧૩

બ્રાહ્મણ—હે દેવિ, તમોને શા માટે હું આજ્ઞા આપું ?

॥ દેવ્યુવાચ ॥

તુભ્યંવિપ્રસુનન્દસ્તુદાસ્યતેવિપુલંધનમ્ ॥ ૧૪

દેવી—હે વિપ્ર, તને સુનન્દ બહુ ધન આપશે.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

નિષ્કાણાંનવલક્ષાણિસુનન્દાત્સંપ્રગૃહ્યચ

ધનલુબ્ધોદ્વિજવરઃશ્રિયૈઆજ્ઞાંદદૌતદા ॥ ૧૫

તજ્ઞાત્વાબ્રાહ્મણાઃસર્વેશીઘ્રંતત્રસમાગતાઃ

વસિષ્ઠ—હે રાજા, સુનન્દ પાસેથી નવલક્ષ્ય મોહોર લઈ ધન લુબ્ધ તે બ્રાહ્મણ લક્ષ્મીજીને આજ્ઞા આપતો હતો તે વખતે એ વાત બાળી સમગ્ર બ્રાહ્મણો ત્યાં આવ્યા.

॥ દ્વિજા ઉચુઃ ॥

કેનકારણેનવૈવિપ્રઆજ્ઞાદત્તાશ્રિયૈત્વયા

ત્વાદૃશાશ્રશ્રિયાક્ષેત્રેવસન્તિબહુલાજનાઃ ॥ ૧૬

ત્વાંવિનાદુષ્ટકેનાપિદત્તાજ્ઞાનશ્રિયૈકદા ॥ ૧૭

બ્રાહ્મણો—હે બ્રાહ્મણ, શા કારણથી તે લક્ષ્મીજીને આજ્ઞા આપી તારા જેવા શ્રીમાળનગરમાં ધણા મનુષ્ય રહેછે. હે દુષ્ટ, તારા શિવાય કોઈએ એક દિવસ લક્ષ્મીજીને આજ્ઞા આપી નહીં.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મોમોવિપ્રાશ્ચમ્ભોલોકાવિપ્રેદોષોનદીયતામ
અસ્માકમીદશાવૃતિર્ગચ્છામઃસ્વઙ્ગુર્જરે ॥ ૧૮

દેવી—હે બ્રાહ્મણો, અને હે લોકો, બ્રાહ્મણને દોષ ન આપો. અમારીજ એવી મરજી છે કે શુન્નરાત ખંડમાં જવું.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

દ્વિજાણતત્સમાકર્ણ્યશ્રીમાલેલક્ષ્મીનોદ્યતાઃ ॥

દેવીમૂચુસ્તદાતત્રનમસ્કૃત્યપુનઃપુનઃ ॥ ૧૯

ત્વાંવિનામાતઃશ્રીમાલેકરવામનદિસ્થિતિમ્

ત્વાંવિનાહ્યત્રશ્રીમાલેકિંકુરુમોવયંજનાઃ ॥ ૨૦

ત્વાયિગતાયાંશ્રીમાલેનિર્ધનંચભવિષ્યતિ

વસિષ્ઠ—બ્રાહ્મણો આ સાંભળી બિપવાસ કરવા લાગ્યા અને ત્યાં આગળ વારંવાર નમસ્કાર કરી દેવી પ્રત્યે બોલ્યા. હે મા, તારા વિના અમે શ્રીમાળમાં નહીં રહીએ તારા વિના અમે શ્રીમાળમાં શું કરીએ ? તું જાણે છે એટલે શ્રીમાળ નિર્ધન થશે.

॥ દેવ્યુવાચ ॥

મોમોવિપ્રાશ્ચમ્ભોલોકામાશોકંકુરુતાત્રવૈ

શ્રીમાલવાસીલોકસ્તુમમભક્તિકરિષ્યતિ ॥ ૨૧

મયાચપૂરિતોવિપ્રાયુષ્માન્વૈપૂજયિષ્યતિ

શ્રીમાલપુસ્તકંયેતુપૂજયિષ્યન્તિવૈજનાઃ

મમમાહાત્મ્યંશૃણ્વન્તિભક્તિયોમેનતત્પરાઃ ॥ ૨૨

તેષાંશુદ્ધેમદાદંતુંનિવત્સ્યામિનિરન્તરમ્

યેષુકાર્યેષુમાંપુત્રાઃસ્મરિષ્યથયદાયદા ॥ ૨૩

તદાતદાચતત્કાર્યેષુરયિષ્યેહ્યસંશયમ્ ॥ ૨૪

દેવી—હે બ્રાહ્મણો, હે લોકો, તમે અહીં શોક ન કરો. શ્રીમાળના રૂઢીશ લોકો મારી ભક્તિ કરશે અને હું તેના મનોરથ પૂર્ણ કરીશ. તે લોક તમેને પૂજશે. જે માણસો શ્રીમાળમાહાત્મ્યના પુસ્તકની પૂજા કરશે અને માંડે માહાત્મ્ય ભક્તિ યુક્ત થઈ સાંભળશે તેને ઘેર હું નિરંતર વાસ કરીને રહીશ. હે પુત્રો જે જે કાર્યમાં જ્યારે જ્યારે તમે માંડે સ્મરણ કરશો ત્યારે ત્યારે તે તે કાર્ય હું તમારું નિશ્ચે પૂર્ણ કરીશ.

॥ વસિષ્ઠ ઉવાચ ॥

ઈદશશ્ચશ્રિયાવિપ્રૈઃસંવાદોચ્ચમવિષ્યતિ ॥ ૨૫

અગ્નિસ્વાક્ષિભૂમિતેઽદ્ધેવત્સરેવિક્રમેતથા

વૈશાક્ષેશુક્લપક્ષેચઘ્નપ્રમ્યાંચશુભેદીને

ગમિષ્યતિચસાદેવીપટ્ટણેઘંડગુર્જરે ॥ ૨૬

શ્રિયાંગતાયાંશ્રીમાલંકાન્તિહીનંમવિષ્યતિ

યત્રગમિષ્યતિશ્રીસ્તુલોકસ્તત્રગમિષ્યતિ ॥ ૨૭

લોકેગતેતચ્છીમાલંશૂન્યંસર્વંમવિષ્યતિ

ભિન્નમાલહીતિનામમવિષ્યતિતતોનૃપ ॥ ૨૮

શ્રિયાંગતાયાંતેલોકામવિષ્યન્તિહિનિર્ઘનાઃ

एवंविधाश्चतेलोकास्थानभृष्टाभवन्तिहि ॥ ૨૯.

ક્ષત્રિયાશ્ચૈવૈશ્યાઃશ્ચશ્રીમાલવાસિનોનૃપ

ગોત્રહીનાઃકર્મહીનામવિષ્યન્તિકલૌયુગે ॥ ૩૦

બ્રાહ્મણાસ્તત્રવૈરાજનૃકૃષિકર્મરતાઃસદા

સંધ્યાગાયત્રીકંજાપ્યવેદહીનાભવન્તિહિ ॥ ૩૧

કર્મહીનાશ્ચતેલોકાઈચ્છાધર્મચરન્તિહિ

एतत्प्रमाणंश्रीमालमाहात्म्यंकथितंતव ॥ ૩૨

વસિષ્ઠ—હે રાજા, આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણોની સાથે લક્ષ્મીજીનો સંવાદ થશે અને વિક્રમ સંવત્સરના આરંભે ત્રીજી સાલના વૈશાક સુદિ ૮ ને દીવસે દેવી ગુજરાત ખંડમાં પાટણ નગરમાં જશે અને લક્ષ્મીજી જશે એટલે શ્રીમાળનગર તેજ વિનાનું થશે. જ્યાં લક્ષ્મીજી જશે ત્યાં લોક જશે. અને લોક જશે એટલે સધળું શ્રીમાળ શૂન્ય થશે. અને હે રાજા ત્યાર પછી તેનું બીજામાળ એવું નામ પડશે લક્ષ્મીજી જશે એટલે શ્રીમાળી લોકો નિર્ધન થશે અને નિર્ધન થશે એટલે સ્થાન બૃષ્ટ થશે. હે રાજા ક્ષત્રીયો અને વૈશ્યો કલિયુગમાં ગોત્રહીન અને કર્મહીન થશે અને બ્રાહ્મણો કૃષિ કર્મ કરશે અને સંધ્યા ગાયત્રીનો જપ કરી વેદહીન થશે. અને કર્મહીન થયેલા તે લોકો પોતાની મરજી માફક ધર્મ આચરણ કરશે. આ પ્રમાણે મેં તને શ્રીમાળમહાત્મ્ય કહ્યું.

॥ શિવ ઉવાચ ॥

एतन्मयासमासेनकथितंचतवानघ
 श्रीमालमुत्तमंक्षेत्रंसर्वतीर्थादिसंयुतम् ॥ ३३
 नश्रीमालसमंक्षेत्रमन्यमस्तीहभूतले
 वासस्तत्रैवचेच्छन्तिदेवावैश्रीनेकेतने ॥ ३४
 श्रीमालवासिनोलोकाधन्याःसन्त्यवनीतले
 मानुषींचतनुंप्राप्यदेवभोगाश्चभुञ्जते ॥ ३५
 श्रीमालवासिनोभोगादेवानामपिदुर्लभाः
 श्रीमालेचश्रियाःक्षेत्रेश्रियायुक्तोवसेद्धरिः ॥ ३६
 तत्रब्रह्मादयोदेवावसन्तिचनिरन्तरम्
 भक्तियुक्तोमनुष्योऽर्हिश्रीमालंचमृणोतियः ॥ ३७
 गन्धपूष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपैश्चपूजयिष्यति
 तस्यगृहेश्रियावासोभविष्यतिनिरन्तरम् ॥ ३८
 अश्वमेधसहस्रेषुनरमेधशतेषुच
 पुष्करादिषुतीर्थेषुगंगादिषुसरित्सुच ॥ ३९
 स्नानेनयत्फलंપ્રોક્તंશ્રुत्वाતत्फलમાप्नुयात्

શ્રીમાલપુસ્તકંગેહેલિલિત્વાયોન્યવેશયેત્ ॥ ૪૦

પુસ્તકસ્થાસદાલક્ષ્મીસ્તત્રૈવસતિધ્રુવમ્

ઈદંશ્રીમાલમાહાત્મ્યંયેશ્વરવન્તિજનાનૃપ ॥ ૪૧

તેષાંપ્રીતામહાલક્ષ્મીઃસંપત્સર્વાપ્રયચ્છતિ ॥ ૪૨

શંકર— હે અનન્દ રૂંદ, મેં તને આ વિસ્તારથી કહ્યું સર્વ તીર્થયુક્ત શ્રીમાળ ક્ષેત્ર ઊત્તમ ક્ષેત્ર છે શ્રીમાળના જેવું બીજું ક્ષેત્ર પૃથ્વીમાં ઓછ નથી. તે શ્રી નિવાસ સ્થાનમાં દેવો વાસની ઇચ્છા રાખે છે. શ્રીમાળનગરના લોકોને પૃથ્વીમાં ધન્ય છે કે જેઓ મનુષ્ય દેહ પામ્યા છતાં દેવ ભોગને ભોગવે છે. શ્રીક્ષેત્ર શ્રીમાળમાં લક્ષ્મી સાથે વિષ્ણુ રહે છે ત્યાં બ્રહ્માદિ દેવો પણ નિરંતર રહે છે. જે માણસ ભક્તિ યુક્ત થઈ શ્રીમાળમાહાત્મ્ય સાંભળશે તથા ગંધપૂષ્પ ઘુપ દીપવડે શ્રીમાળમાહાત્મ્યના પુસ્તકનું પૂજન કરશે તેને ઘેર લક્ષ્મીજીતો નિરંતર વાસ થશે. હજાર અશ્વમેધ કરવાથી જે પુન્ય કહ્યું છે તથા સો નરમેધ કરવાથી જે પુન્ય કહ્યું છે તેમજ પુષ્કર વિગેરે તીર્થોમાં તથા ગંગા વિગેરે નદીઓમાં સ્નાન કરવાથી જે પુન્ય કહેલું તે પુન્ય શ્રીમાળમાહાત્મ્ય સાંભળવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. જે માણસ શ્રીમાળ-માહાત્મ્યનું પુસ્તક લખાવી પોતાના ઘરમાં રાખેછે તેને ઘેર પુસ્તકમાં રહેલાં લક્ષ્મી નિરંતર વાસ કરી રહેછે. હે રાજા, આ શ્રીમાળમાહાત્મ્ય જે માણસો સાંભળે છે તેમને મહાલક્ષ્મી પ્રસન્ન થઈ સર્વ પ્રકારની સંપત્તિઓ આપેછે.

इति श्री स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया तृतीय
परिच्छेदेब्राह्मविभागे श्रीमाल माहात्म्ये भिन्नमालमाहात्म्यं नाम
पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः

॥ संपूर्णमिदं श्रीमालमाहात्म्यम् ॥

આ પ્રમાણે શ્રી રૂંદ પુરાણમાં એકાશી હજાર સંહિતામાં ત્રીજા પરિચ્છેદમાં બ્રાહ્મવિભાગમાં શ્રીમાળમાહાત્મ્યમાં ભિન્નમાલ માહાત્મ્ય નામનો અધ્યાય ૭૫ મો.

શ્રીમાળમાહાત્મ્ય સંપૂર્ણ.

શ્રીમાળનગરનું ધોળ.

“ તારો માંડવો મોટેરો રચાવ, ઘેર મોટા વેવાઇએ આવશે ”

એ રાગમાં ગાવાનું.

૭રે પ્રથમ પેહેલાં પ્રભુમીએ પ્રેમથીરે;
 ૭રે ગૌરીપુત્ર ગુણસાગર ગણેશ, શ્રીમાળનગર સોહામણુરે;
 ૭રે વર્ણન કરીયે વિસ્તારી વિવેકથીરે;
 ૭રે મહિમા જેનો ગાય હમેશ, શ્રીમાળનગર સોહામણુરે, ૧
 ૭રે મહાપૂરી એ છે મરૂ દેશમાંરે,
 ૭રે જ્યાં છે લક્ષ્મી નારાયણનો વાસ, શ્રીમાળનગર સોહામણુરે;
 ૭રે શોભા જેની સ્વર્ગપુરી સમાન છે;
 ૭રે ચળકે કોટ સોનાનો ચોપાસ; શ્રીમાળનગર સોહામણુરે, ૨
 ૭રે રચના રૂઢી વિશ્વકર્માએ રચીરે;
 ૭રે પૂરાં પાંચ જોજનમાં વિસ્તાર; શ્રીમાળનગર સોહામણુરે;
 ૭રે અષ્ટ સિદ્ધિ નવે નિધિ ત્યાં રહેરે;
 ૭રે ભર્યા ભલા રતોના ભંડાર; શ્રીમાળનગર સોહામણુરે, ૩
 ૭રે મોટા મોટા મહેલ સાત માળનારે;
 ૭રે ઠામો ઠામ પારસ મણિના થંભ; શ્રીમાળનગર સોહામણુરે;
 ૭રે છળને અગાશી ઉચી છળતીરે;
 ૭રે જેને જેતાં ઉર ઉપજે અચંબ; શ્રીમાળનગર સોહામણુરે, ૪
 ૭રે તોરણ મોતીનાં બાંધ્યાં ટોડલેરે;
 ૭રે લક્ષ્મીની દીસે છે લીલા લેહેર; શ્રીમાળનગર સોહામણુરે;
 ૭રે ધનને પતાકા તણી પંક્તિયોરે;
 ૭રે સુવર્ણ ગારે લીધ્યાં ઘર ચોંદેર; શ્રીમાળનગર સોહામણુરે, ૫

૧. આ ગીત દરેક શુભ પ્રસંગે તથા વેવાઇને માંડવે જન્મવા જતાં રસ્તામાં ગાવા જેવું છે, માટે બાળકીઓને મેલે કરાવવું. શ્રીમાળી ના-
 તિના ભૂષણ રૂપ કવીશ્વર દલપતરામ ગણ્યાભાષ. સી. આષ. ઈ. ચંમણી
 આ ધોળ રચીને “શ્રીમાળી શુભેચ્છક” નામના ચોપાનિયામાં ગાવાનું
 હતું. ત્યાંથી અત્રે ઉતારી લીધું છે.

૭૨ ઘરેઘર આગળ નજર આગમારે;
 ૭૩ પક્ષી રૂડાં કરે છે કલોલ; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે;
 ૭૪ હીરા મણિયે જડિયાં હેમ પાંજરાંરે;
 ૭૫ મેના પોપટ બોલે મધુરા બોલ; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે. ૬
 ૭૬ મંડપ મનોહર છાયો ફૂલડેરે;
 ૭૭ ઘેર ઘેર આનંદ ઢિછવ થાય; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે;
 ૭૮ વાજાં વાજે વિધવિધ વધાર્થનાંરે;
 ૭૯ ગોરી મળી મંગળ ગીતો ગાય; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે. ૭
 ૮૦ ઘેર ઘેર ઘૂમે લાથી ઘોડલારે;
 ૮૧ પાલખીને રથનો નહિ પાર; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે;
 ૮૨ વિધવિધ કેરો વૈભવ શો વખાણીએરે;
 ૮૩ દેવ દેવી જેવાં નરને નાર; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે. ૮
 ૮૪ વાટે વાટે ફૂલડાં રૂડાં વેરીયાંરે;
 ૮૫ ચાટાને બજારો ચોખા ચોક; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે;
 ૮૬ જાણે લાવી વૈકુંઠ વસાવીયુંરે;
 ૮૭ લાખો વસે લખેશરી લોક; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે. ૯
 ૮૮ શ્રીમાળી સોની, શ્રીમાળી વાણિયારે;
 ૮૯ વિપ્ર ત્યાં શ્રીમાળી વિદ્યાવંત; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે;
 ૯૦ ચોરાશી ચતુરંક ચૌદ ગોત્રનારે;
 ૯૧ ચારે વેદ પાઠી આદીઅંત; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે. ૧૦
 ૯૨ આવે જોવા અમર ચઢી આકાશમારે;
 ૯૩ નિરખી નિરખી હરખે હૈડામાંય; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે;
 ૯૪ લાયક લક્ષ્મી લીલા ચૌદ લોકનીરે;
 ૯૫ તેનો સર્વે આવી વશિ છે ત્યાંય; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે. ૧૧
 ૯૬ દીવાળીના દીવસ સદા દેખાયછેરે,
 ૯૭ આનંદ આનંદ આઠે જનમ; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે;
 ૯૮ જોવા જોવી જુક્તિ જ્યાં છે અતીથણીરે;
 ૯૯ દેખી રીઝે દલપતરામ; શ્રીમાળનગર સોહામણુંરે. ૧૨

